

ספר

קציר חטים

חלק ראשון

מלוקט מפי ספרים וסופרים סדר בריאת החטים מתחלת זריעתן עד שנאספו לאוצר, וגם חילוקים שיש בין מקום למקום הן בטבען והן במלאכת העבודה

חלק שני

ליקוט מדברי הראשונים לכאר מה שאמרו רז"ל דאחמיון במחובר, ובענין זמן רחוב שמירה

חלק שלישי

ליקוט מפוסקים אחרונים שנכתבו בקצור להלכה למעשה ומביאים מנהגי ישראל בענין זמן הקצירה וחובת השמירה להזהר מחשש חמץ על ידי גשמים שירד על התבואה בעודן מחובר לאחר שנגמרו כל צרכן

חלק רביעי

ליקוט מששים ספרי הפוסקים ושאלות ותשובות בענין גשמים שירד על התבואה בעודן מחובר לקרקע אם הם כשרים למצת מצוה ולאכילה

חלק חמישי

בירור אי טל יכול להחמין החטים בעודן מחוברים לקרקע, ובענין חטים שהיו מגולין בתחלת הלילה, ובענין זמן קצירת החטים כדי שיתייבש מהמל, ובענין שינוי מראות שנמצאו על חטים

חלק ששי

קיצור העולה מכל הפוסקים להלכה למעשה, ובנוגע להמציאות שבמדינתנו בטבע גדול והתייבשות החטים והגשמים מצוי בעת הקצירה, וסדר הקצירה שנעשה על ידי קאמבין מאשין, ומעלת ההידור הקצירת יד

חלק שביעי

ליקוט ממנהגי וסיפורי ומכתבי צדיקים בענין קצירת חטים ושמירתן

נסדר ונכתב בעזהשי"ת ע"י

יעקב צבי גאלדשטיין

ברוקלין ניו יארק שנת תשס"ה לפ"ק

הבעת תודה וברכה
לידידינו הרה"ח המפואר מו"ה חנני דוב גליק נ"י
בעה"מ גבעות עולם 718-232-0707
על שטרח ושקד בזריזות לסדר את עמודי הספר שיצא לאור כלול בהדרו
יתברך ממעון הברכות בהצלחה מדובה בכל משלוח ידו מתוך בריאות השלימות
ונחת ושמחה כל הימים אכיה"ר
המו"ל

להשיג הספר או עבור הערות נא לפנות להמו"ל

יעקב צבי גאלדשטיין

558 Bedford Ave. #2C

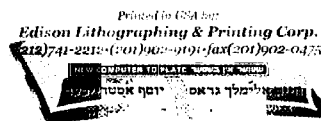
Brooklyn, N.Y. 11211

טל. (718) 387-5457

פיקס. (718) 782-2482

איסור השגת גבול ידוע

הסכמות שקבלתי לספר קהלת יעקב על הלכות רבית

בית דין צדק

לכל מקהלות האשכנזים

ע"י העדה החרדית פרו"ח

בעיה"ק ירושלם תוכב"א

ב"ה. פעיה"ק ירושלם ת"ז יום י"ז לחדש סיון שנת תשמ"ב

מהימנים עלינו הרבנים הגאונים המסכימים על הספר היקר שמדפיס האברך כמדרשו הרב החסיד המו"מ חו"ב כש"ת מה"ר יעקב צבי גאלדשטיין שליט"א, בהל' ריבית, ומברר ומלכך דברי הראשונים ואחרונים הטור וב"י ונו"כ וש"ע ונו"כ, משגיאות הדפוסים השונים שנתהוו עד כה הגורמים שלא יובנו דב"ק במקומות שונים, ודייק עפ"י ספרי המפרשים רו"א ועפ"י דפוסים קדמונים, להעמיד הגירסא על תילה, וציין מ"מ בדברי הראשונים שהובאו בב"י ונו"כ, וטרח ויגע בעמלה של תורה ואסף מספרי רבותינו הערות וביאורים וחידושים בהלכה החמורה הזו, ופלפל בד"ק בטו"ד שיהא לתועלת רבה ללומדים ועוסקים בענינים אלו, בהסיקו מסקנא להלכה על כל סעיף שבשו"ע בהל' ריבית, ותיתי לי' שעשה עבודה תמה בכדי שיד הכל תוכל למשמש בהלכה קשה זו, ויש בזה משום זיכוי הרבים, והנני לברכו שיפוצו מעיינותיו חוצה להו"ל עוד חיבורים כהנה וכהנה לזכות את הרבים וחפץ ד' בידו יצליח

הכו"ח לכבוד התורה ולומדי, הביד"צ דפעיה"ק ירושלם ת"ז

נאם משה ארי' פריינד ראב"ד פה עיה"ק ת"ז

נאם בנימין ראבינאוויטש

נאם אברהם דוד הורוויץ

(לאהר שיצא הספר לאור כ' הגאב"ד בעל מנחת יצחק זצ"ל על גוף הספר לאחר חתימת הביד"צ בכתב ידו בזה"ל)

בס"ד

הנני מצטרף בזה לדברי ההסכמה של הגאון הביד"צ שליט"א לספר החשוב הנ"ל

המחכה לישועה קרובה

יצחק יעקב זוייס רב ואב"ד פעיה"ק ת"ז

הסכמות שקבלתי לספר קהלת יעקב על הלכות רבית

בעזרה"ת

ישתבח הבורא ויתעלה גותן התורה, מתוך חדות הנפש ולב שמח עיינתי בספר קהלת יעקב ובאר רחובות על הל' רבית לארכו ולרחבו, שהראה לי מחברו האברך כמדרשו המופלא ומופלג בהפלגת חכמים ונבונים חריף ובקי עצום מתמיד גדול כבוד מו"ה יעקב צבי גאלדשטיין נ"י הלומד בכולל תורה ויראה בו"ב יצ"ו, אין די מילין בפי להלל ולשבח מעשה אומן נפלא איך שסדר בהבנה עמוקה כל פירוש ביאור ומסקנא להלכה ולמעשה על כל סעיף וסעיף שבשו"ע הל' רבית הקשה ומסובכה, וביותר מרגיש אני הכרח גדול לספר זה דממש אין יום שלא ישאלו סוחרים שאלות שונות בהלכה זו, ולרוב רובן צריך להדגיש לצערנו נראה משאלותם שאין להם שום ידיעה כלל בהלכה זו, ולדאבונינו זמן וזמנים טובא נכשלו בשוגג באיסור רבית החמורה פעם באיסור דרבנן ולפעמים אפילו באיסור דאורייתא ה"י, ע"כ נחזיקנא מלא חפנים טיבותא להרב המו"מ מחברינו שליט"א שקיבל על עצמו עבודה קשה שבקודש ובעזרה"ת עלה בידו עבודה תמה ונקי' וה' עמו לסדר הלכה פסוקה ומשנה ברורה באופן שיד הכל יהי' ממשמשים בו, ומה טוב הי' אם לומדי הלכה ברבים ילמדו מספר הזה שאלות העולות יום יום כדי שהבע"ב עכ"פ ידעו את שלפניהם ויתרבה הלימוד והידיעה וזכות הרבים יהי' תלוי' בי' ונוצר תאנה יאכל פרוי פרי קודש הילולים

וע"ז בעה"ח ר"ח טבת ז' חנוכה תשמ"ב לפ"ק פה ברוקלין יצ"ו

משה שטערן

אב"ד דעברעצין יצ"ו

בעזרה"ת

הנה האברך כמדרשו החו"ב בחד"ת עוטה אורה ביראה שהורה קולע אל השערה וכו' כמוה"ר יעקב צבי גאלדשטיין שליט"א הראה לי את פרי עמלו ה"ה חיבורו שחיבר בה' רבית החמורה לברר וללבן דברי רבותינו הראשונים כמלאכים ה"ה טור וב"י ונו"כ ושור"ע ונו"כ מהשיבושים שנתהוו ברבות הימים בדפוסים שונים ועי"ז קשה להבין בכמ"ק דבה"ק והרב הנ"ל יגע וטרח לברר וללבן דבה"ק עפ"י דפוסים ראשונים ועפ"י ספרי המפורשים ראשונים ואחרונים, והוסיף ג"כ לציין מראה מקומות בהראשונים שהובאו בב"י ונו"כ, ונוסף לזה אסף מלא חפני טיבותא מהגי מילי מעליותא הנמצאים בספרי שו"ת רבותינו גדולי האחרונים ז"ל הערות וביאורים וחידושים בהלכה זו והוסיף גופך מדילי' לפלפל ולסלסל בדבה"ק בדברים נכונים וברורים בהשכל ודעת נאמרים, ובודאי יהי' בעזרה"י לתועלת ללומדי הלכה זו, ע"כ אמינא לפעלא טבא יישר חילי' ואפריון נמטי' לי', והשי"ת יזכהו לברך על המוגמר וחפץ ה' בידו יצליח

כו"ח לכבוד התורה ולומדי' יום ועש"ק אח"ק כ"ב לספירה תשמ"ב לפ"ק

ישראל חיים מנשה פרידמאן

דומ"צ דקהל יטב לב דסאטמאר ברוקלין נ.י.

מפתחות

הקדמה

חלק ראשון

מלוקט מפי ספרים וסופרים סדר בריאת החטים מתחלת זריעתן עד שנאספו לאוצר, ו גם חילוקים שיש בין מקום למקום הן בטבען והן במלאכת העבודה

א	מזני חטים	(א)
ג	זמן זריעת חטים	(ב)
ג	חטים של חורף	(ג)
ד	יש שזורעין בכל שנה ויש שזורעין רק פעם בשנתיים	(ד)
ד	זרע התבואה וכח הצומח	(ה)
ה	אופן הזריעה	(ו)
ו	יורה	(ז)
ו	סדר הגידול	(ח)
ז	מלקוש	(ט)
ח	מדת הקנה והשבולת וצורתו וענין המוץ	(י)
י	תבואה שלא הביאה או שהביאה שליש	(יא)
יא	כרמל, מלאה, מלילות, ותבואה שנתבשלה כל צרכה	(יב)
יג	סימנים להבחין שהחטים נתבשלו כל צרכם	(יג)
יד	יבשה כל צרכה	(יד)
טו	אין צריך ליניקה מן הקרקע	(טו)
טז	תבואות השדה אין מתבשלין כאחת	(טז)
יז	עמקים יעטפו בר יתרועעו אף ישירו	(יז)
יז	זמן הראוי לקצירה	(יח)
יח	זמני הקצירה לחדשי השנה	(יט)
כ	קצירה במגל, עקורה, קיטוף ותלישה, זהירות מנפילת גרעינים, ואופן הקצירה שבזמנינו	(כ)
כג	מעמר והתייבשות	(כא)
כה	ערימות	(כב)
כו	ניד וחרישה, וניכוש	(כג)
כו	גורן וחדישה	(כד)
טז	זורה	(כה)
כו	ברירת התבואה מהפסולת וכרי ומרוח	(כו)
כה	דגן	(כז)
כה	ואספת דגנך	(כח)

- (כט) אוצר החמים ..... כט
 (ל) מדת הליחות ..... ל

חלק שני

ליקוט מדברי הראשונים לבאר מה שאמרו במס' פסחים פרק כל שעה דף ל"ג ע"א
 דאחמיץ במחובר, ובענין אי קיימא לן אנב מדלייהו לא מחמצי, ובענין זמן דחייב
 שמירה למאן דסבירא לוי דבעי שמירה משעת קצירה למצות מצה

- (א) שו"ת הרשב"א חלק ז' סי' כ' ..... לא
 (ב) הגהות סמ"ק סי' רכ"ב, וכלבו סי' מ"ח, וארחות חיים הל' חמץ ומצה סי' ס"ג, ותרומת הרשן סי' קי"ד, ובית יוסף סי' תנ"ג ..... לו
 (ג) מאורי מס' פסחים דף ל"א ע"ב, ומהר"ם חלאוה שם דף ל"ג ע"א, ושלטי הגבורים פ' כל שעה בשם ריא"ז ..... לח
 (ד) ראבי"ה מס' פסחים סי' תי"ג ..... לח
 (ה) רבינו מגוח פ"ה מהל' חמץ ומצה ה"ט ..... מא
 (ו) סי' יבין שמועה להרשב"ץ ז"ל במאמר חמץ ..... מה
 (ז) חי' רבינו דוד מס' פסחים דף מ' ע"א, וחי' הר"ן שם ..... מז
 (ח) פסקי תוספות מס' מגוחות אות ר"ו ר"ז ר"ח ..... מז

חלק שלישי

ליקוט מפוסקים אחרונים שנכתבו בקיצור להלכה למעשה ומספרים שמביאים מנהגי
 ישראל בענין זמן הקצירה וחובת השמירה להזהר מחשש חמץ על ידי גשמים שירד
 על התבואה בעודן מחובר לאחר שנגמרו כל צרכן

- (א) עולת שבת סי' תנ"ג סק"ד, ולבוש שם סעיף ד', ושלחן ערוך הרב שם סעיף י"ט, ומשנה ברורה שם סקכ"ב ..... נ
 (ב) חיי אדם כלל קכ"ח דין ב' ..... נא
 (ג) חיי אדם כלל קכ"ח דין ל' ..... נג
 (ד) נשמת אדם שאלה י"ט ..... נה
 (ה) קיצור שלחן ערוך סי' ק"ח סעיף א' ..... נו
 (ו) ילקוט מעם לועז פ' בא אות קע"א ..... נו
 (ז) ערוך השלחן סי' תס"ז סעיף כ' ..... נז
 (ח) ליקוט מכ"ג ספרים בענין זמן הקצירה ..... נז

חלק רביעי

ליקוט ממשושים ספרי הפוסקים ושאלות ותשובות בענין גשמים שירד על התבואה
 בעודן מחובר לקרקע אם הם כשרים למצת מצוה ולאכילה

- (א) שו"ת מעיל צדקה סי' ס"ט ..... סא
 (ב) מאמר מרדכי סי' תס"ז סק"ו וסק"ז ..... סז
 (ג) ס' צמח דוד ..... סט

קמט	מטע משו"ת חת"ם סופר או"ח סי' קכ"ט	(ד)
קמ	שו"ת חתם סופר או"ח סי' קל"ו וקמט מתשו' סי' קל"ו	(ה)
קמז	שו"ת פינות הבית או"ח סי' י"ח	(ו)
קמח	שו"ת פינות הבית או"ח סי' י"ט	(ז)
קמט	ס' קרבן פסח סי' תס"ז סעיף ו'	(ח)
קנ	שו"ת רמ"ץ או"ח סי' ל"ז	(ט)
קנא	ס' יבקש רצון על המדרש שוחר טוב	(י)
קנב	ספר קרבן פסח סי' תס"ז סעיף ד'	(יא)
קנג	ס' קרבן פסח סי' תס"ז סעיף ה' ושו"ת האלף לך שלמה או"ח סי' ש"ו	(יב)
קנד	שו"ת קול יהודה תשובה ד'	(יג)
קנה	ס' דברי שאול עדות ביוסף לקוטנים דף מ"ה ע"ד	(יד)
קנז	שו"ת שם אריה או"ח סי' י'	(טו)
קנח	שו"ת כרם חמר או"ח סי' ט"ו	(טז)
קנז	ספר בית אהרן מערכת הח' אות ג' בהג"ה	(יז)
קנא	ס' אמרי דוד או"ח סי' תס"ז אות ה'	(יח)
קנב	תשו' דברי חיים ח"ב או"ח סי' ל"ט	(יט)
קנג	שו"ת ברכת חיים סימן כ"ג	(כ)
קנד	שו"ת ברכת חיים סימן כ"ד	(כא)
קנז	חידושי מהרא"ך סי' תס"ז סעיף ו'	(כב)
קנח	שו"ת ברכת רצ"ה סימן ע"ז	(כג)
קנז	שו"ת שואל ומשיב מהד"ק ח"ג סי' פ"ו ונכפל במהד"ג ח"א סי' קס"ז	(כד)
קנא	שואל ומשיב מהד"ת ח"ד סי' קפ"ב	(כה)
קנב	שו"ת מהר"ם שיק או"ח תשובה רי"ז, ותשו' סי' קכ"ה	(כו)
קנג	שו"ת שם ארי' הוספות סימן י"א	(כז)
קנד	שו"ת יד יוסף סימן כ"ה	(כח)
קנה	קמעים מס' בגדי יום טוב או"ח סי' ד' וסי' י'	(כט)
קנז	שו"ת בגדי יום טוב חיו"ד סי' מ"ג כר"ה ולענין	(ל)
קנח	שו"ת ציוני חלק שני יו"ד סי' נ"ג אות ב'	(לא)
קנז	שו"ת עטרת יהושע סימן מ"ה	(לב)
קנא	שו"ת שערי צדק סימן פ"ו וגם סי' פ"ה	(לג)
קנב	שו"ת בר לואי מהד"ת סי' ט'	(לד)
קנג	שו"ת מאור יהושע סי' י"ד	(לה)
קנד	שו"ת מאור יהושע סי' ט"ו	(לו)
קנה	ס' מענה אליהו סי' ע"ח	(לז)
קנז	שו"ת אבני נזר חלק או"ח סימן תקכ"ט, ואגלי טל מלאכת קוצר אות כ"ב סק"ד	(לח)
קנח	שו"ת מהרש"ם חלק א' סימן נ"ג	(לט)

קפנ	שׁוֹׁת מִהַרְשָׁם חֶלֶק ב' סִימֵן ד'	(מ)
קפו	שׁוֹׁת דַּבְרֵי מַלְכוּיָאֵל חֶלֶק ג' סִי ב"א	(מא)
קפט	שׁוֹׁת חִבְלִים בְּנֻעִימִים ח"ב סִי ט"ז אוֹת ה' וּסִי י"ז	(מב)
קצנ	שׁוֹׁת עֲרוּגַת הַבֶּשֶׂם סִי קכ"ט	(מג)
קצד	שׁוֹׁת עֲרוּגַת הַבֶּשֶׂם סִי ק"ל	(מד)
קצה	שׁוֹׁת שֶׁמֶן הַמֵּאוּר או"ח סִי ק"א אוֹת ב'	(מה)
קצה	שׁוֹׁת שֶׁמֶן הַמֵּאוּר סִי ק"ב בַּד"ה וְהִנֵּה	(מו)
רא	שׁוֹׁת מֹשֶׁה הָאִישׁ שׁ תַּאו"ח סִימֵן ט'	(מז)
רו	שׁוֹׁת מֹשֶׁה הָאִישׁ סִי ^	(מח)
רטו	מֵאוּר עֵינֵי חֲכָמִים מִהַדּוּרָא תְּנִינָא תְּשׁוּבָה ב'	(מט)
ריח	ס' תּוֹלְדוֹת אַבְרָהָם יוֹסֵף	(נ)
רזו	שׁוֹׁת וּשְׂאֵל שְׂאוּל סִי פ"ה	(נא)
רכט	שׁוֹׁת יֹשִׁיב מֹשֶׁה סִי קצ"ח	(נב)
רכט	שׁוֹׁת יֹשִׁיב מֹשֶׁה סִי רל"ב	(נג)
רלכ	שׁוֹׁת שְׂאוּל וּנְשֵׂאֵל ח"ג סִי ל"א	(נד)
רלכ	שׁוֹׁת שְׂאוּל וּנְשֵׂאֵל ח"ג סִי ל"ד	(נה)
רלכ	שׁוֹׁת שְׂאוּל וּנְשֵׂאֵל ח"ג סִי פ"ו	(נו)
רלג	שׁוֹׁת שְׂאוּל וּנְשֵׂאֵל חֶלֶק ד' סִי ב'	(נז)
רלה	שׁוֹׁת שְׂאוּל וּנְשֵׂאֵל חֶלֶק ה' סִי ס'	(נח)
רלז	שׁוֹׁת שְׂאוּל וּנְשֵׂאֵל חֶלֶק ה' סִימֵן ע"ז	(נט)
רלט	שׁוֹׁת שְׂאוּל וּנְשֵׂאֵל חֶלֶק ה' או"ח סִי ע"ו	(ס)
רמב	שׁוֹׁת חֶלֶקֶת יַעֲקֹב או"ח סִימֵן ר"א	(סא)
רמד	שׁוֹׁת יַעֲקֹב או"ח סִימֵן תי"ח	(סב)

חלק חמישי

בירור אי טל יכול להחמיץ החטים בעודן מחוברים לקרקע, ובענין חטים שהיו מגולין בתחלת הלילה, ובענין זמן קצירת החטים כדי שיתייבש מהטל, ביאור רחב בחילוק שבין טל לגשם ולמה שאמרו רז"ל הטל לא מיעצר, והמסתעף מזה לענין דינא, ובענין מראות שהורות או שאר שינוי מראות שנמצאו על החטים, ועוד

רמו	לחלוחית הטל עובר בחצות היום, הערה על הגר"א כס"י תס"ז	(א)
רמו	כ' הראשונים ליוהר שלא ליגע טל בהחטים ואפילו מעט טל	(ב)
רמו	הטל מתחיל לירד בעת השקיעה, בסוף הלילה מינכר הטל הרכה יותר, ירדת הטל לא מינכר, השמש מפריח הטל ביום	(ג)
רמו	טל נמשך מלחות האויר הרחוק מאתנו, וי"א שהטל בא מלחות הארץ, בשעת ירדת הטל לא נראה ונתפס במישוש	(ד)
רמח	היד, ירדת הטל משמים הוא ענין טל רוחני, חילוק בין טל לגשם	(ה)
רנ	בשיעור זמן שהטל מתהפך למים יש לפלפל אם הניע לגדר שניכר לכל	(ה)

קציר

מפתחות

חטים

ה

- (ו) אין צריך לזהר מחימוץ מהטל שיורד ביום . . . . . רג
- (ז) ביום המעונן אין לקצור חטים לפסח . . . . . רנא
- (ח) צ"ע באהל שלמעלה מהחטים ופתוח לצדדים אי אדים של הטל יכול לחמץ החטים . . . . . רנא
- (ט) סיפור מצדיק שהי' נזהר שהחטים לא יהי' מגולה רק בשעות שהשמש בכל התוקף . . . . . רנא
- (י) זמן הקצירה לאחר חצות היום נראה שאינו מדינא רק חומרא . . . . . רנא
- (יא) מבאר שיש חילוק להלכה מעיקר הדין בזמן הקצירה דקודם חצות או לאחר חצות אי קוצרין בידים או במאשין . . . . . רנב
- (יב) במדינות תימן היו קוצרין לאחר חצות ולא היו כל המדינות שוין בזה . . . . . רנב
- (יג) בזמן שקוצרין כשהחטים נתייבשו או כשעושין הדישה מיד צריכים מדינא לקצור לאחר חצות . . . . . רנג
- (יד) במ"ש כמאמ"ד כענין טיפי גשמים וטל שיורד על התבואה שנתייבש ועדיין בהשכלים, פלוגתא אחרונים אי טל מחמיץ במחובר . . . . . רנג
- (טו) שי' המאמ"ד משמע שמותר לקצור כשהשכלין לחין מטל כשמאחרין זמן הדישה . . . . . רנד
- (טז) להמאמ"ד טל אינו מחמיץ במחובר אפילו שירד עליה איזה ימים, פלוגתא הראשונים בערימות אי אמרינן אגב מדלייהו לא מחמצי . . . . . רנה
- (יז) המאמ"ד נוטה דלא קיי"ל אגב מדלייהו וכו', כשנפתחין המוץ אף טל יכול להחמיץ, הערה על ס' חמד משה . . . . . רנה
- (יח) מבאר שי' המעיל צדקה שמודה בכה"ג שבנפתח המוץ יכול להחמיץ, ישוב לקושיות המהר"ם שיק, אי חוששין לחמץ במילתא דלא שכיחא, ביאור לדברי הרשב"א דאין הגשמים נכנס לבטן הערימה . . . . . רנו
- (יט) ביאור המאמ"ד שמחלק בין חטים לקמח . . . . . רנו
- (כ) טבע הטל מצמיח יותר מגשמים, ואף אידי הטל או לחות הטל שנשאר סמוך לחצות בכחם להחמיץ, בגשמים לא מצינו דין דחצות היום, צ"ע אם דין דחצות הוא רק בעשבים . . . . . רנו
- (כא) צריכים לגרוף חטים העליונות שהי' מגולים בתחלת הלילה ואסורים באכילה . . . . . רנו
- (כב) הערה ע"ד המשנ"ב . . . . . רנו
- (כג) לזהר שלא יזלפו מיני סמים משום תולעים על תבואה מחוברים שנתייבשו, שמירת השדה, המציאות שטל קשה יכול להחמיץ חטים כשנתייבש לפחות ממדת י"ד אתווים של ליחות . . . . . רנו
- (כד) בענין מראה שחור שנמצא על חטים . . . . . רנט
- (כה) פלוגתא חז"ל אי טל מיעצר . . . . . רס
- (הוספה) העתק שו"ת צבי לצדיק סי' נ"א, ושו"ת לב חיים ח"כ סי' ע"ו, עם ביאורים והערות . . . . . רס

חלק ששי

בו יבואר תמצית העולה מכל הפוסקים להלכה למעשה, ובעיקר הנוגע להמציאות שבמדינתנו בטבע גידול והתייבשות החטים והגשמים מצוי הרבה בעת הקצירה, וסדר הקצירה שנעשה על ידי קאמביין מאשין, ומעלות ההידור דקצירת יד

- (א) סדר גידול ובישול התבואה . . . . . רסד
- (ב) זמן וסדר הקצירה . . . . . רסה
- (ג) מלאכת מעמר והתייבשות . . . . . רסו
- (ד) מלאכת הדישה וזורה וברירה . . . . . רסו

רסו	השינוים שנעשו בדורות האחרונים	(ה)
רסז	מדת הליחות	(ו)
רסז	מאימתי אפשר התבואה להתחמץ כשהם עדיין מחוברים לקרקע	(ז)
רסח	זמן הקצירה לחמים השמורים למצת מצוה	(ח)
רסט	האיך היו נוהגין להלכה למעשה בירד גשמים על החמים בעודם במחומר	(ט)
ער	בענין סדר הקצירה למצת מצוה בזמנינו אלה	(י)
רעג	מעלת ההידוד דקצירת יד	(יא)
ערד	אם אפשר לסמוך על נכרי שאומר שלא ירד גשמים על שבלים אלו רק מקודם שנגמרו	(יב)

חלק שביעי

ליקוט ממנהגיו וסיפורי זמכתבי צדיקים בענין קצירת חמים ושמירתן . . . . . ערה-רפב

הקדמה

יתברך היוצור וישתבח הבורא אשר בחר בנו מכל עם ונתן לנו תורת אמת, וחלק מחכמתו ליראיו להורות לישראל חוקי ד' ותורותיו, וכל דבר גדול וקמן יביאון אליהם וישפמו הם, ונחקקו דבריהם קשט אמרי אמת בעט ברזל ועופרת בספר להשקות את השותים בצמא את דבריהם, והוא ניהו ספרי הפוסקים וספרי שאלות ותשובות שנשאר לפליטה לחיותינו כיום הזה, והיות שבש"ע ובנושאי כלים על הש"ע נמצא הדין דחמין במחובר כקוצר דברים, ורבו שאלות וספיקות בדין זה, שעלה על הפרק על שלחן מלכים במשך דורות הקודמים, וזה יאמר בכה וזה יאמר בכה, ואלו דברי אלקים חיים, והרבה מספרים אלו נמצא רק בדפוסים ישנים ואינם מצוים כל כך על פני תבל, ע"כ עלה במחשבתי לאמר ללקטם ולקבצם לפונדק אחד בסדר יפה אף נעים:

והיות שמהדרך בהתחלת הספר לבאר ולהודיע על מה ארני הספר הומבעו, ע"כ חשבנו שכראי מתחלה להרחיב הדברים בענין מה שמצינו בסדר הוראה של כל הדורות שנשתנו סגנון הוראה בשאלה אחד במשך הדורות בכמה וכמה אנפין, ולפום רהיטא שואלין כולם מה נשתנה, וכן מצינו בשאלה זו דחמין במחובר, ע"כ מהראוי להרחיב קצת הדיבור בזה, ובדרך אנב יבואר עוד קצת מכללי הוראה שנהגו בה גדולי הדורות, ונכתוב כאן ג' סיבות כללית שמבואר באר היטב הרכה פעמים בספרי הפוסקים, מלבד שאר סיבות ומעמים שיש עוד בזה:

הא' שבמשך הדורות נדפסו ספרים מראשונים ואחרונים שלא הי' בדפוס בומנים הקודמים, וכ' ברמ"א חו"מ סי' כ"ה סעיף ב', כל מקום שדברי הראשונים כתובים על ספר והם מפורסמים, והפוסקים האחרונים חולקים עליהם, כמו שלפעמים הפוסקים חולקים על הגאונים, הולכים אחר האחרונים, דהלכה ככתראי מאבבי ורבא ואילך (מהרי"ק שורש פ"ד), אבל אם נמצא לפעמים תשובת גאון ולא עלה זכרונו על ספר, ונמצאו אחרים [אחרונים] חולקים עליו, אין צריכים לפסוק כדברי האחרונים, שאפשר שלא ידעו דברי הגאון, ואי הוי שמיע להו הוי הדרי בהו (מהרי"ק שורש צ"ו [צ"ד]), וכ' שם בש"ך סקב"א, ומהר"ם אלשיך כתב בתשובה סי' ל"ט דף ס"א ע"ב ח"ל, ואע"ג דסברת מהרי"ק שלא כדעת התוספות וסמ"ג, לא יעלה על לב לומר דכיון דבתרא הוא נקטינן כוותיה, דלאו סברא היא, דאע"ג דגם בפוסקים נקטינן ככתראי כדכתיבנא, היינו כשראה האחרון דברי הראשון ולא חזר בו מקמיה דקמא, אבל אם לא ראה אותו ולא שמע סברתו, אדרבה אמרינן דהלכה כקמא, דשמא אם היה רואה האחרון דברי הראשון היה חוזר בו וכו' ע"כ, וכ"כ בקיצור הנהגות הוראות או"ה להש"ך ביו"ד סי' רמ"ב סק"ח, ועיג"כ בש"ך יו"ד סי' קפ"ט סקע"ג:

ובשע"ה ריש הל' מכירת חמץ כ' ח"ל נודע בשערים המצוינים בהלכה אשר הרבה מספרים הראשונים ז"ל לא יצאו לאור הדפוס עדיין בימי האחרונים ז"ל המ"ז ומ"א והנמשכים אחריהם, עד עתה קרוב לדורותינו אלה, כנראה בעליל מספר שיטה מקובצת על כמה מסכתות וכיצא בו, ולזאת רדאי אין לסמוך להקל למעשה על הקולות שנמצאו בדברי האחרונים ז"ל, ובפרט באיסור תורה כחמץ בכל יראה ובל ימצא ע"כ, והמעין בס' קצות החשן ובנתיבות וכשאר גדולי אחרונים יראה ג"כ שלפעמים נפו מהוראות הפוסקים עפ"ד שאר ראשונים שלא הובא בדבריהם, וכ"כ במשנה ברורה בכמה מקומות:

וכן נמצא לרוב שלהרבה גדולי אחרונים לא הי' להם ספרים ככל הצורך בעת שכתבו התשובה, והרבה פעמים כותבים כן להדיא, וזה גלוי וידוע לכל בר כי רב הפותח שער לדופקי בתשובה, ולציין מ"מ לזה הוא אך למותר:

וידוע מ"ש התומים והנתיבות בח"מ סי' כ"ה דאין למעון מענת קים לי כדעה שלא הובא בש"ע, ובתומים בקיצור תקפו בהן האריך בזה, וכ' בתו"ד בזה"ל, אין אנו בקיאים בכל דעת חכמי דור וסברתם ודבריהם, דרך משל אם נאמר דעת הרי"ף והרמב"ם הרי כאן שנים, מי יודע כמה חכמי דור שהי' בימי הרי"ף וכן כמה חכמי דור שהי' בימי הרמב"ם שחלקו עליהם, עד שבמלה דעת הרי"ף והרמב"ם במיעוט נגד דעתם המרובה, ואם כי לא בא דעתם לאור עולם הוא מחמת צרות וכובד השמר ועול הגלות וטלאול בעו"ה, אשר רבים לא עלו דבריהם על ספר לזכרון בהיכל ה', ורבים ספרים שנאברו נשרפו ונשללו, רבים שעוד עדיין בכתובים ספון בהיכל יחידים ולא שופתהו עין

הקודא, כאשר ת"ל חדשים לבקרים נדפסים וזורה אור לישרים ספרים מקדמונים שהיו טמונים עד היום הזה, כמו חי' רשב"א על שיטות הרבה, חי' רא"ה ורישב"א ואסיפת זקנים בשיטה מקובצת לכמה מסכתות, ובו מצאנו ראי' מה שהי' מקדם בעינינו לדברי יחיד, מצאנו להם חברים רבים, וגלל כן יחיד מצי' למעון קים לי', כי איך נוציא ממון מספק, כי לא ברירא לן שהם דברי יחיד כמ"ש, זהו מה שנ"ל להליץ בעד האומרים דמצי' למעון קי"ל במיעוט נגד הרוב, אבל עם כל זה אין דעתי נוחה בכל הסברות, כי לפ"ז אף באסורים ובפרט באיסור תורה כרת ומיתת ב"ד, איך אולינן בתר רוב פוסקים, ובספק קידושין דיש בהן ספק אשת איש וח"ו רבים ממזרים בישראל אנו אולינן בתר רוב פוסקים וזאת חקת התורה, ולמה לא נאמר ג"כ כהנ"ל, אולי שמעו המרובים דעת המיעוט חזרו בו, או אולי אינו הרוב כי רבו החולקים, רק נחננו לא נדע כמ"ש"ל, ואם לא חששו לדברים כאלה באיסורים החמורים הנוגעים לנפשות וחיי עולם איך נחוש לענין ממון לדברים כאלה ומוז מהכלל אשר נמסר לנו אחרי רבים להטות, ואולי הי' הדין מפורש בספרים מרובים קדמונים הטרשתי ובטלתי דעתי נגד דעתם, ואף כי אצעק ואשוע לית דמשנית כי וכו', ועכ"פ הנכון כמ"ש הש"ך כי הכל תלוי בראות עיני הדיינין לפי ענין הנדון וצריך ישוב גדול, כי לולא זאת ח"ו תיפוק תורה ויהי' ממש כל דאלים גבר, ובעו"ה נשכח התורה מאתנו, אשר אין בכל ח"מ ממש דין אחד שאין בו בכללית או בפרטית מחלוקת הפוסקים ומחברים בראיות שונות ופולפל עמוק בתורה, כי לעולם המוחזק יטעון קים לי', וח"ו תורתנו הפקר, ולכן צריך ישוב רב, ובפרט דין שנוכר בש"ע והמחבר והרמ"א השמיטו דעת החולק, קבלה בידי וכן ראיתי מדיינים מומחים וכן דן אני וכא מבלי למעון קי"ל בדעת החולק, כיון שהרב ב"י שמו זכרונו אחרי הדלת אין לחוש לו, וקיימו וקבלו חכמי הדור לשמור ולעשות ככל האומר במטבע הקצר ש"ע והגהת רמ"א, ולדעתי אין ספק כי הכל בכתב מיד ה' השכיל על ידם, כי קושיות רבות שהקשו עליהם אחרונים ותיצרו בדרך חריף ועמוק, וכמו כן כללו בכתב וקוצר לשונם דינים הרבה, ולאין ספק שלא כוונו להכל, כי איך הי' אפשר לרב המלאכה מלאכת שמים שהי' עליהם, ומי הוא הגבר שיעשה חיבור על כל התורה לקוח מכל דברי הראשונים ואחרונים ולא יכבד עליהם מלאכה מלאכת שמים, רק רוח ה' נוססה בקרבם להיות לשונם מכוון להלכה בלי כוונת הכותב, וחפץ ה' בידם הצליח, עכדה"ק של התומים, ועי' בתשו' דברי יואל או"ח סי' כ"ג שצי' לדברי יד אברהם ביו"ד סי' ק"י ולתשו' נו"ב באה"ע סי' מ"ז שלא ס"ל כמ"ש התומים, ועי' מ"ש בחזון איש ריש מס' כלאים במכתבו:

מיהו עכ"פ נמצינו למדין שאין מקום לסמוך על דברי אחרון היכא שהוא נגד פסק פוסקים קדמונים אם לא שמבואר עכ"פ בדבריו בהרבה ראשונים, ולעומת זה מצינו כ"פ שיש ספק בכוונת הש"ע, ורכים מאחרונים נבוכו בכוונת הדברים, וזה יאמר בכה וזה יאמר בכה, ויש נוהגים כדברי מקצת מהאחרונים, ובספרי הראשונים שנדרסו ויצא לאור בזמנים האחרונים הדברים מחוורים כשמלה:

וסייבה הב', שדבר התלוי במציאות יש כמה דברים שנשתנה מזמן לזמן, הן ממעם שנשתנה הטבע, והן ממעם שיש שינוי מבע ממקום למקום, והן שיש שאר שינוי במציאות, ודבר זה מצינו ג"כ הרבה בדברי חז"ל ובספרי הראשונים והפוסקים אין מספר הן לקולא והן לחומרא, ולדוגמא נעתיק איזה מראה מקומות:

במשנה בכורות ריש פ"ג איתא פרה וחמור כנות שלש ודאי לכהן, וכ' בתוס' מס' ע"ז דף כ"ד ע"ב פי' דקודם שלש ודאי לא ילדה, ויש לתמוה דהא מעשה בכל יום דפרה בת שתי שנים יולדת, וי"ל דודאי עתה נשתנה העת מכמו שהי' בדורות הראשונים כמו בעינינו דודא וכו' ועתה היא בכל הבהמות שלנו עכ"ל התוס', ובמגן אברהם סי' קע"ג סק"א כ' חזינן כמה דברים המוזכרים בגמרא שהם סכנה לרוח רעה ושאר דברים והאידיא אינו מוזק הנשתנו הטבעיות וגם הכל לפי טבע הארצות, וכן ביו"ד סי' קפ"ד סי' וכו' קפ"ט סל"ד איתא דמעוברת מסולקת דמים משהוכר עוברת לאחר ג' חדשים ומניקה כל כ"ד חדש אפי' מת הולד, וידוע בטבע של רוב רובן של נשים שהם מסולקת דמים מיד שנתעברה, וכשאינו מניקה את הולד אינה מסולקת דמים, ושם כתבו האחרונים להורות כמ"ש בש"ע, וכבר העירו בזה עוד בספרן של קדמונים שהטבע הי' משונה גם בימיהם והו"ד בדברינו במק"א ואכמ"ל, וביו"ד שם בס' קכ"ג כ' דסתם יינם אסור בהנאה ובזמן הזה שאינו שכיח שהאומות מנסכים לע"ז י"א דמגע עכו"ם בין שלנו אינו אסור בהנאה, וכשו"ת בית שלמה חיו"ד סי' קע"ח כ' בתוה"ד, על הא דאמרו בגמרא משחא שליכא למאי ניהוש לה אי משום איערובי מיסרי סרי, וכ' שם בב"ש בפרט בזמנינו שנתרכו המאשינין אולי יש מאשין שיוכל להציל ולזכך השומן שלא יתקלקל לעולם, וכ"כ בדרכי תשובה סי' ק"ג סקנ"ט בשם ס' יד יהודה דלדין בזה"ו אין לסמוך ולהקל לצרף לסניף דשומן חזיר בשמן פונם וכו' דיכול להיות שבקיאין כעת לטהר אותו שלא ירגיש בו שום

מעם וריח ויהי כמו שמן ממש וכו', וכדברים אלו כ' ג"כ בתש"ו דברי יואל יו"ד סי' מ"ט, ועיג"כ בפרי תואר ס"ם קט"ו שכ' בזה"ל, בזמנינו נתחכמו לעשות הרכבה באומנות ומערכין חלב גמל בחלב טהור ועושים ממנו חמאה, והגם דאמרו חז"ל חלב טמא אינו עומד וכו' לא בתנו חז"ל אלא בחלב טמא בלא הרכבת טהור וכו' אולי לא עלה על דעתם דש"ס דבר זה מצד שעדיין לא נמצא ולא הי' דבר זה ולא נודע אצלם וכו' ע"כ, ורצע"ג במ"ש שלא בחנו וכו', וכבר עמד ע"ד בשו"ת חיים שאל סי' מ"ג שהביא דברי הפ"ת וכו' שהם דברים קשים בעיני הרכבה:

וב' בשו"ת דברי חיים ח"ב סי' נ"ה לענין תולעים בקמח, דאע"ג שכ' הפוסקים דחטים מתולעים מותר לטחנן לפי שהתולעים בורחים בשעת טחינה עי' יו"ד סי' פ"ד סעיף י"ד, כעת ברחיים חדשות מי יודע אם יכולין לברוח, ועיג"כ שם בס' נ"ג לענין ציקארייע, שכ' בתו"ד שכן דרך כל הפאבריקן עכשיו כי עתה נולד בכל יום חדשות בעיני האומנות וכו', ובדרכי תשובה סי' קי"ב סק"ב כ' דאע"ג שמדינא דש"ע יש היתר לפת פלטר עכו"ם לדעת המחבר באין נחתום ישראל מצוי ולדעת הרמ"א אפילו במקום שפת ישראל מצוי, מ"מ כ"ז הי' בימיהם שלא הי' חשש תערובות איסור, אבל בזמנינו זה יש על כל פת עכו"ם חשש איסור גדול שמערכין בו תערובות איסור עי"ש:

ובפרי' חדש ביו"ד סי' קט"ו כ' להקל בחלב עכו"ם ממעם שלא נמצא שם חלב טמא, וכ' שם שכן נתפשט המנהג באמשטרדאם, ורבו גדולי אחרונים החולקים ע"ד ואוסרים בכל אופן, וכן נתקבל ההוראה בתפרצות ישראל לאיסור, ובפרי"ח שם בס' קמ"ז ביאר החילוק בענין מה שמצינו שחכמים השוו מדותיהם לאיסור אף היכא שבטל הטעם ובכמה מקומות מצינו דהיכא דבטל הטעם בטל הגזירה, וכמ"ש הרמ"א באו"ח סי' של"ט שנהגו להקל לספק לרקד בשבת דאין אנו בקיאים בעשיית כלי שיר, ועי' בקצות השלחן סי' קל"ד שדן אם אפשר להקל בזמנינו ברפואה בשבת כיון שעכשיו אין בקיאים בשחיקת סמנים, ומצי' שם לתשו' תורת חסד להגאון מלובלין ז"ל באו"ח סי' י"ז שהרחיב ג"כ הריכור בנקודה זו, ועי' ג"כ בשו"ת ח"ס האו"ח סוס"י קנ"ט לענין מגולחי זקן ולענין לכישת מעגלים שחורים:

ומצינו בהרבה הלכות שסמכו והאמינו על חזקת כשרות של הבעה"ב, אולם בתש"ו דברי יואל חיו"ד סי' ל"ד הביא בשם הייטב פנים ותשו' מהר"ם שיק שכתבו שבזמנם כמעט פסקה חזקת כשרות מישראל, והאריך שם כראיות מש"ס ופוסקים שאין לדמות מקום למקום, וכ"כ שם בחיו"ד סי' ס"ט עי"ש באורך, ובבני יששכר מאמרי חודש אדר מאמר ב' דרוש ז' כ' בזה"ל, מפורסם הדבר בדברי חז"ל (חולין יא.) רוב בהמות כשרות הן והנה אנחנו רואים בזמן הזה ותהי' להיפוך ע"כ, ועמ"ש בדרכ"ת סי' ל"ט סק"ז בשם השמ"ח:

ומבואר מכ"ז שהרבה הלכות והוראות משתנים לפי שינוי הטבע או שינוי המציאות מוזמן לזמן וממקום למקום, ואין ספק שזמן ארוך הי' עד שנתקבל הוראות הפוסקים בתפרצות ישראל ע"פ שינוי המציאות, וכדרך בני אדם שקשה לשנות אצלם ממה שרגילין זה כמה שנים, ובמקומות שהקילו לאכול פת פלטר וחמאה ושמן זית מהנכרים, לא במהרה קימו וקיבלו מה שהורו להם שנשתנו העתים דלפי סדר זמנינו אסור לאכול פת פלטר וחמאה ושמן זית עד שיהי' לה הכשר מרב מובהק, וכן בכל ענינים כיוצא בזה, ואפילו אצל מקצת מורה הוראות גדולים בתורה ובהוראה ומפורסמים שהם יראי השם מרבים, מ"מ בעינינו שרגילין להורות זה כמה שנים, לא בניקל שינו את דעתם מכפי שהי' גיליות להורות מכבר אם לפי מושכל ראשון הי' זה כדבר חדש אצלם, ומצאו עכ"פ שיטה המתיר בכל אופן, והרבה חבילות ראיות יש להביא בזה ממה שרואין פלוגתת בספרן שו"ת של גדולי אחרונים, וסיבת הגורמת הי' בעיקר שלחקור ולברר ענינים שתלוי במציאות ולא לסמוך על קול ריגון בעלמא, דבר זה צריך שקידה וטורח רבה, ובמקרים רבים צריכין לנסוע למרחקים לברר הדברים, ולברר פרטי הדברים אצל המומחים במקצוע זו, ואין ביד כל אחד הפנאי לכל זה או הכשרונות לברר או לירד לעומקן של דברים:

ומה"ט אין חכם יר"ש מצטרף להוראה בענינים כאלו כשיודע שאינו בקי בטוב מציאות הדברים, וכדאי להעתיק מ"ש בתשו' צבי לצדיק סי' ג"א (ומועתק בשלימות בסוף חלק חמישי) לענין שאלה במראה שחורות על החטים לפסת, חז"ל אנכי בעצמי אין בי דעת ותכונה בדברים כאלה, אשר אינו רגיל בדבר ולא עסקתי בכזה מעולם, לכן אבקש ממכבודו הרמה לכל יסמוך עלי כלל בכונן זה מפאת אפיסת ידיעה בענינים כאלה, לכן לא יעשה רק כפי רוחב בינתו וידיעתו לפי דאות עיניו ולפי שכלו הוק, בצירוף חקירה ודרישה קצת מהבע"ב ומהסוחרים הבקאים בדבר, אבל עלי אין לסמוך כלל אף אחר חקירה ודרישה שלי מאחרים ע"כ, ובס' דרכי משה החדש (והו"ד בס')

מנהג ישראל תורה חיו"ד סי' רמ"ב אות כ"ד) מנהגי הגה"ק מהר"ם שיק זצ"ל אות ל"א, כ' דכשהי' אצלו הה"ג ר' אליעזר דייטש אב"ד באניהאד לקבל הורמנא וכו', פעם אחת אמר לו פשעטיל, והשיב עם שטענה אין ערגען דאס א רב דארף א פשעטיל קענען, א רב מיז די הוראה קענען, איך האב גיוואלט א רב ווערען הלכתי כמה פעמים לבית המטבחית לראות הבהמה ולנתח אותה לנתחים, וגם עופות, וגם מדרתי מקוה בעצמי כמה פעמים, א רב דארף ניקס גלייבען ע"כ:

ומלבד כל זה הלא א' מיסודות בהוראה הוא ללמוד כל הלכות עם מעמיהן, וכמ"ש בשע"ה הל' תלמוד תורה ס"א, וז"ל בזמן הזה גם בספרי הפוסקים הראשונים המבארים מעמי ההלכות פסוקות שפסקו הטור וש"ע כמו הרא"ש ובית יוסף, כי אם אינו יודע מעמי ההלכות אינו מבין גופי ההלכות לאשורן על בורין ונקרא בור, ולכן יש אוסרין להורות אפילו לעצמו מתוך הלכות פסוקות בלי מעמים שלמד וכו' ע"כ, ובקונטרס אחרון שם סק"א האריך בענין מ"ש במס' סוטה דף כ"ב שהמורין הלכה מתוך משנתן הם מבלי העולם, ועינ"כ בפתחי תשובה בס' רמ"ב סק"ה שהביא מ"ש המהרש"א ז"ל בח"א שם וברורות הללו אותן שמורים הלכה מתוך הש"ע והרי אין יודעים טעם הענין של כל דבר אם לא ידקדקו תחלה בדבר מתוך התלמוד שהוא שימוש ת"ח טעות נפל בהוראתן והרי הן בכלל מבלי עולם ולכן יש לגעור בהן, וכ' שם בפ"ת ואפשר דדוקא בזמן הרב מהרש"א שלא הי' עדיין שום חיבור על הש"ע אבל האידנא שנתחברו הט"ז וש"ך ומ"א ושאר אחרונים וכל דין מבואר הטעם במקומו שפיר דמי להורות מתוך הש"ע והאחרונים ע"כ:

וב"ק רבינו זצ"ל בס' ויואל משה מאמר לשה"ק אות ל"ה האריך ג"כ בזה, ומסיים שם בזה"ל, ובהוראה באמת אף הלומד מש"ס וראשונים עם השו"ע צריך לראות גם דעת גדולי האחרונים שבדורות שלפנינו כי דעתנו קצרה וכולי האי ואולי לא יבוא לידי טעות ומכשול, וכ' שם באות ל"ו, וא"כ אותן המכלים ימהם בסברות כרסיות ובריות מן הלב, באופן שא"א לבוא בדרך הלימוד הזה לידי בירור הוראה הלכה למעשה, אין זה ידיעת התורה, ועוד גרע מזה שכשנעשים אח"כ מורי הוראות ע"פ דרכם מתריבין העולם בהוראותיהם הבניות על קורי עכביש כדרך לימודם, ומהפכים דברי אלקים חיים אף בדברים פשוטים וגלויים בסברות שאין בהם ממש, וא"כ אין ספק שכל מי שלמד כמה מסכתות גמ' ותוס' וראשונים צריך ללמוד גם ש"ע עם הנושאי כלים בעיניו לידע דרכי הלכה וכו', ואך הדי' חלקי ש"ע עם הנושאי כלים המאירים עינים בהלכה לא זולת וכו' עכ"ל, וכן יש אריכות בזה בתשו' דברי"א אה"ע סי' ק"י:

וא"כ אע"פ שנצטוינו לילך בדרך המסורה הנהוגה מאבותינו ורבותינו ז"ע וצריכין למסור נפשינו שלא לזוז מדרכם ומנהגיהם הקדושים אפילו זי כל שהו, ואפילו בדבר הלכה שיש פלוגתא בין הפוסקים ונהגו להקל אין להחמיר לאחרים ורק בעל נפש יחוש לעצמו וכמ"ש בכ"כ מקומות, וז"ל תשו' ח"ס יו"ד סימן י"ט, ויען וביען כי קשה מאוד לשבור מנהג ישראל אפילו להקל, וראה כמה הטריח הרא"ש ליישב מנהג קולא בעשיית פרוזבל בזה"ז ועי' טוח"מ סי' ס"ו, והשנה הזאת היא שנת שמיטה ואני נוהג לעצמי לעשות פרוזבל ער"ה ברצות ה', וכן ראיתי רבותי נוחי נפש נוהגים, ומ"מ לא רפרף א' על מנהג, וכן כמה טרחו ליישב מנהג היתר בחדש לפני עומר, והכל ליישב המנהג, ומ"מ בעל נפש יחוש לעצמו, וכן מילי טובא אין למהר לחדש איסור ומכ"ש היתר כי מנהג ישראל תורה היא, והכלל החדש אסור מן התורה בכל מקום והישן ומיושן משובח ממנו ע"כ:

והרא"ה לי כבוד אדוני אבי מורי הרה"ח וכו' מוהר"ר חיים פסח שליט"א מ"ש בס' רבינו בחיי פ' תולדות עה"פ וכל הבארות וגו' כשמות אשר קרא להן אביו, שכ' שם בזה"ל, עשה כן לכבוד אביו, וממה שהתורה הודיעה זה נראה שנחשב לו ליכות, ויש בזה התעוררות וק"ו שלא ישנה אדם מדרך אבותיו, שהרי יצחק אפילו שמות הבארות שקרא אותן אביו לא רצה לשנותן, וזה ק"ו לדרכי האבות ומנהגותיהם ומוסר שלהם, ואולי מפני זה לא נשתנה שמו כמו שאר האבות, וזו מדה כנגד מדה, כן פי' הגאון ז"ל עכ"ל הרבינו בחיי, והעיר אדוני אבי שליט"א דלכאורה שמות שאר האבות אברם שנשתנה לאברהם וכן יעקב לישראל, הנה נחשב בתורה למעליותא ולשבח, ומה הוא המדה כנגד מדה ליצחק שאין לו מעלה ושבח זה, וכיאר דזה גופי' שכל ישראל עד סוף כל הדורות לומדים מדה זה שלא ישנו שום דבר מדרך האבות, ממדת יצחק אבינו שלא נשתנה שמו מה"ט לאות ולזכרון, והוא הי' הראשון שהי' שייך אצלו מדה זו שלא ישנה מדרך אביו, הוא הוא השבח וזכות היותר גדול ליצחק אבינו, וזו הוא השכר מדה כנגד

מדה עכ"ד של אבי מורי שליט"א, ובמשלי פכ"ג איתא ואל תבוז כי זקנה אמך, ופירש"י במס' ברכות דף נ"ד ע"א למוד מדברי זקני אומתך לעשות מה שראית שעשו הם:

ועם כל זה אף שדרכי רבותינו הקדושים זי"ע הוא כשלחן ערוך מוכן לפנינו, מ"מ יש זמנים טובא שלא שייך עוד המעמים שסמכו עלי' להקל, וצריכין חקירה ודרישה רבה בלי נפיה צדדית שלא לש"ש לברר האמת לאמתו של תורה על מה אדניהם הוטבעו, וללמוד מעשיהם ודרכיהם במעמם ונימוקם, וכנוכר בכמה משלים הנ"ל שאף שמלפנים ה' הוראה להיות יש לנו בזמנינו להורות לאיסור מדינא ולא מצד חומרא לכר, ועי' בח' מהרא"ך או"ח סי' תרמ"ח ובאגרות הרה"ק מוהרש"ב ח"ב סי' תקמ"ז מ"ש בענין ללמוד מדרכי צדיקים שנהגו ליקח אחרוני קארפו:

וגם מצינו מעמים חילוקים במנהגי צדיקים שנהגו להקל, וכגון רין דחדש שנזכר בח"ס הנ"ל, דאותן הצדיקים שסמכו על הוראות הב"ח ביו"ד סי' רצ"ג דחדש אינו נוהג בשל נכרי, או כשי' הפוסקים שהובא במ"א או"ח סוס"י תפ"ט דחדש אינו נוהג רק בסמוכין לארץ ישראל, א"כ אין חילוק בין זמנינו אלה לזמניהם בתבואה משרות של נכרי או מעיירות הרחוקות מא", אבל אותן שהקילו רק בצירוף פסק הרמ"א שם ביו"ד שמתיר מטעם ספק ספיקא, א"כ בזמנינו אלה לא שייך עוד ההיתר שברמ"א, כיון שידוע עכשיו בכל תבואה אם הוא מישן או מחדש, וכמדומני שזה אחד מהמעמים שדקדקו הרבה יותר באיסור חדש לענין חטים של פסח, לפי שידוע מקור מוצאם ואימתי נזרעו ואכמ"ל:

ומכ"ש שיש לרקדק אם דרכי הצדיקים ה' בדרך קביעות לכתחלה, ושיהי' לנו הוראה לכתחלה את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו, או שעשה מעשה ע"פ סיבה במקרה בכוונה מיוחדת או שהי' אז בדיעבר או בשעת הדחק ולא ה' אז אפשרות באופן אחר, ועי' בדרכי משה יו"ד סי' ע"ז שכ' בשם תשו' מהרי"ק גבי דבר שמותר רק בדיעבר דאם הורגלו לעשות כן לכתחלה יש לאסרו אף בדיעבר, וכ"מ ברמ"א או"ח סי' רנ"ז סעיף א', וכמ"ש בתשו' דברי יואל סי' נ' אות א' וסי' נ"ו אות א':

ובהקדמת המוציא לאור תשו' דברי יואל ברף ל"א מסופר שנשאל פעם כ"ק רבינו זצ"ל בענין שמשנה בהוראותיו מגברא לגברא, ובתוך השיחה אמר מרן זצ"ל שידוע שמרן הק' בעל דברי חיים זצ"ל כשכתב תשובה לאיזה מקומן, שקל במאזני צדק לאיזה מקום הוא כותב למי התשובה מופנית וגם הזמן גרמא לו בפסק הלכה, וע"כ ישנם הרבה תשו' בדברי חיים מקושי הבנה ודבריו נראים כפותרים זה את זה בכמ"ק עכתדה"ק, ובמחזור דברי יואל על חג הפסח ברף ח' מסופר, שכ"ק רבינו זצ"ל אמר בשם אביו בעל קרוי"ט זצ"ל, שאף שכתשו' דברי חיים ח"ב סי' ל"ח מיקל ע"י ברירה ובדיקה כשנמצא שום בין החטים, מ"מ מקובל אצלו שמרן הק' בעל ד"ח ה' הגיל להורות לחומרא ותשו' זו נכתבה בשעת הדחק גדול ע"כ:

ובתשו' דברי יואל חיו"ד סי' מ"ד ובסי' ע"א כ' שאף בשאר ספרי שו"ת יש נפקא מינה אם כותב התשובה הדפים בעצמו את ספרו, או אחרים הדפיסוהו דיתכן שהי' לו סמך אחר מלבד מ"ש בהתשובה, עיי"ש שכתב כן בשם תשו' נו"ב מה"ת אבה"ע סי' ל"ה שכבר כ' חילוק זה על תשו' א' שבס' אמונת שמואל, וכ' שם בדבר"י דשם אינו ניכר כלל כי נכתבה התשובה להלכה סתם וצריך לידע דברים שבלבו, ומכ"ש היכא שפלפל רק במעם א' ושאר המעמים לא הזכיר כלל וכו':

ועוד יש להעיר בענין החילוק אם הכותב בעצמו הדפים ספרו בעצמו או אם אחרים הדפיסוהו, ממ"ש בתשו' אבני גזר או"ח סי' תקי"ז, וה"ל הנה הובא לפני את חיבורו אשר הדפים, ובו תשובה אשר השיבותיו בעת הייתי בקראשניוויץ וגם אשר שלח אלי תשובה על מכתבי, לא ישרה בעיני על אשר הדפים דברי תשובתי בלי רשותי, טרם אשים עיני עליו, אם ראוי להפיצו על פני חבל, וידוע דברי רמב"ם בתשובה, כמה שאמרו בגמרא שהאומר דבר בצבור צריך לעיין בה בינו לבין עצמו ארבעה פעמים, אך כאשר יפיץ על פני חבל אף אלה פעמים מעט, בשגם כי בעת כתבתי אליו ידעתי כי לא להלכה למעשה נכתבין רק לפלפולא בעלמא, לא כן כשיודפס יורו ממנו הלכה למעשה, אך מה שעבר אין וכו' ע"כ:

והמתבונן היטב בספרי שו"ת, יראה מבואר שמצוי מאד שחלק גדול מעיקר הבירור להלכה כבר נזכר בדברי השואל, או שהעידו כבר משי' פוסקים שכבר דנו להקל בנידון השאלה משאר סיבות ומעמים וכדומה, ולא חש

להשיב רק בענין הערה וחיודש שאפשר עוד להעיר בהגידון, ולא סמך ע"ז להלכה לבר, אם לא במפרש להדיא בלי שיהי' איזה ספק להסתפק בכוונתו, ועי' בס' חובת הלכות שער הכחינה שכ' דהלשון קולמוס הלב, ופי שם בפת לחם כמו שהקולמוס מודיע רצון הכותב לרעהו כן יודיע הלשון מחשבות הלב ע"כ, ונמצא שגם הקולמוס הוא לשון הלב, והלומד בספרי שאלות ותשובות, לא לבד שצריך להתייגע להבין היטב את דברי ומחשבות הכותב, אלא צריך ללמוד ולהבין גם מה שנכתב בין השורות וככלל זה גם מ"ש השואל, שבדרך כלל העירו גם כן מה שעלתה בדעתם להעיר בהלכה ונכלל רק ברמז בהתשובה:

ועם כל זה לולא שזיכה השי"ת אותנו בספרן של צדיקים הוא ניהו ספרי שו"ת שהאירו פני תכל בתורתם וקדושתם, לא הי' מצאנו ידינו ורגלנו בשום דבר הלכה באיזה מקום שהוא, ומגלגלין זכות ע"י זכאי הוא ניהו השואלים שעל ידם נתגלגל שנתרבה תורה בישראל אלפי אלפים ספרים קדושים ורמים, עכ"ז יש ללמוד מכל הג"ל שאם נמצא בשאר ספרי הפוסקים דברים שמוכיחין שלא כדבריהם, דצריך יגיעה עצומה הרבה יותר אולי יש מקום להשוות דבריהם עם שאר ספרי הפוסקים, או שהי' סיבה מיוחדת שהי' להוראות שעה או רק להמליץ על מנהג העולם או לפלפול ולהערה בעלמא וכיוצא, ולא שיקבע כן ההלכה לדורות לכתחלה:

ועכ"פ זהו מכללי הוראה המקובל שאם יש בדברי אחרונים דבר שסותר לפסק הראשונים והש"ע וכו', דכל זמן שאנו כעור מגשש באפלה ולא נודע לנו האיך להשוות כוונת דבריהם עם פסקי הראשונים והש"ע והגור"כ ולעמוד על רוחב בינתם ותוכן כוונתם, דאין לנו לזוז מפסק הראשונים והש"ע שהם מורין למראית עין היפוך דבריהם, ומכ"ש היכא שאין מוכיחין דבריהם, ובס' מקוה ישראל אות ל' כ' בזה"ל, פעם א' שאלתיו [ממחוז"ל הגה"ק מנאסוד] מדוע הוא עושה נגד פסק דינו של קדוש זקני משינאווא זי"ע, והשיב לי בזה"ל, דער דברי חיים האט גיזאגט קיקן זאל מען אלעס אין טוען זאל מען אזוי וויא עם שטייט אין שלחן ערוך ע"כ:

ומצינו במס' עירובין דף י"ג ע"ב אמר רבי אחא בר חנינא גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין בדורו של רבי מאיר כמותו ומפני מה לא קבעו הלכה כמותו שלא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו, וכדאי להעתיק בנקודה זו מ"ש בשו"ת דברי חיים ליקוטם והשממות סי' כ"ד, ולא תשגיתו על האחרונים וכו', הגם שבדאי לא יצא מתח"י מבשול וה' ישמור חסידיו, רק במחכ"ת לפי שעה מתמת גודל חריפתם ונחיצת השואל כתבו מש"כ, ולפי דעתי אין לסמוך על שום אחרון זולת המובהקים שלפנינו, כמו המחברים על ש"ע הט"ז וב"ש ז"ל וכיוצא, ורק לפי מה שנראה ממסקנת הש"ס וראשונים עכ"ל, וידוע לכל בר כי רב שדברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר, ובהרבה פעמים א"א לעמוד בסוד קדושים רק בראיין מ"ש במקום אחר, ובאיזה אופן כווננו בדבריהם להלכה, ועי' לש"ק של מרן הח"ס ז"ל בחאר"ח רס"י קנ"ט שהתחיל יען וביען ראה ראיתי איזה מהשגת על תשובותי הקודמת אשר דדק בהוא מעלתו ולא פירשתי שיחתי יפה ע"כ מחק החיוב עלי לברר דברי כשמלה ולבארם היטב ובתוספות מרובה על העיקר וכו' ע"כ, ואין ספק שהרבה תשובות נכתבו ע"י הגדולים להשיב על השגת השואל, ומצוי ג"כ לפעמים שחזרו מדבריהם הקודמים, וכמו שנמצא בדפוס הרבה תשובות מו בספרן של צדיקים, ויש הרבה תשובות כהנה וכהנה שלא זכינו שיצא לאור עולם:

ובשערי אפרים על הל' קריאת התורה שער ו' פתחי שערים אות ל"ט הביא שלפעמים יארע אף לגדול הדור שמורה ובא בשעת חפזון ואח"כ מחפש למצוא לחזק דבריו אף שלכתחלה לא הי' סומך לעשות מעשה, ועי' באורך מכ"ז גם בהקדמה לשו"ת חינוך בית יהודה, וכ' שם בתו"ד בזה"ל, ראיתי לפעמים אם רק נמצא בספר איזה דבר פוסקין כך וסומכים עליו כאלו נאמרו הלכה למשה מסיני, ולא כן הוא, שמי שכתב התשובה הוא רק דעת יחיד ואולי טעה, על כן הדבר מוטל על בעל הוראה לירד בעצמו לעומקי דינא ולראות אם הדין כך, זולת כשיש מסכימן להתשובה אין צריך לזה עוד ע"כ:

ועי' במס' בבא בתרא דף ק"ל ע"א בנמרא, אין למדין הלכה לא מפי למוד ולא מפי מעשה עד שיאמרו לו הלכה למעשה, ופי' שם ברשב"ם בזה"ל, דאם לומד הרב דרך למודו ואמר מסתבר טעמי' דפלוגי חכם אין תלמידיו למדין משם הלכה, דשמא אם יבא לידו מעשה ידקדק יותר ויראה טעם אחר בדבר, ואם יראה רבו עושה מעשה אל יקבע הלכה בכך דשמא טעה בטעם של פסק דין של אותו המעשה דהרבה טועין בדבר הלמוד כדאמרין והא דפלוגי לאו בפירוש אחר אלא מכללא אתמר וטעה בסברא, ושם בנמרא איתא עוד א"ל רב אסי לר' יוחנן וכו' לא

תעבידו עד דאמינא הלכה למעשה, ופי' שם ברשב"ם שאומר לכם הלכה בשעה שתשאלו לי ע"י מעשה דבשעת מעשה אדם ירא לידון ומכוין לבו יותר וכו' עיי"ש:

ובס' עבודה ישראל לשבועות בד"ה ברמב"ם, כ' שכל הלכה צריכה להיות מובנת ומוכרת מתא לעילא עד סופא דכל דרגין, וכן היו החכמים הראשונים יסדו כל ההלכות ומעמך ונימוקן עד רישא דכולא ע"ש, ולכן הגם שלפעמים ההלכה שפסק איזה פוסק אם אינה מבוררת לנו כראוי ע"פ הדין, יש להצדיק אותו כי מסתמא מעמא אחרינא אית בגווי', והוא הבין יותר ממנו שורש של ההלכה למעלה, ולכן פסק כה"ג בהלכותיו עכ"ל, ומצאתי קצת מעין בחינה זו בס' מאה שערים, והוא ניהו ליקוטי דברי תורה ומכתבים מהרה"ק בעל התניא ובנו הרה"ק מוה"ר דובער ונכדו בעל הצמח צדק זצ"ל, וכ' שם באמרי קודש אות מ"ח בזה"ל, ענין המעשה דר' וואלף קיצעס תלמיד הבעש"ט ז"ל, שלא אכל מבשר שלו שלא הוכשר בעיניו המליחה על צד היותר טוב והי' מחמיר על עצמו, ולכאורה יתמה מאד שיוכל להרהר אחר רבו ח"ו, אך הטעם בזה שמגדולים בהנהגתם אין למדין אלינו בדינים הנגלות לנו באו"ה כשר ופסול, כי נודע מה שהעיד הה"מ דמעוריש ז"ל עליו שאם הי' בימי התנאים הי' פלאי ממויחדים שבתנאים, כי רוב תנאים בבריאה, כי משנה ביצירה והתנא בעל משנה מבריאה, ולו הי' נשמה מאצילות כמו המיוחדים שבאצילות וכו', וי"א שיש לו שייכות בשורש דרבי שמעון בן יוחאי שאמר בירינא לי דוכתאי בדוכתי דאחי השילוני כו', ולזאת לא למד ממנו בהוראה לעצמו והחמיר ביותר על עצמו, והיינו כי כללות התורה הנגלות לנו באיסור והיתר כשר ופסול ולהבדיל בין הטמא כו' הכוונה בזה הוא בירורים לברר האוכל מפסולת הטוב מהרע, שהכשר והטהור והמותר יש להם תקנה ועליה בקרושה משא"כ הטמא והפסול והאסור כידוע, אך ענין סדר הביורורים משתנה לפי העולם והמדרגה ההוא, כי אינם דומים הביורורים דבריאה ליצירה ודיצירה לעשיה וכו', ולכך מי ששרש נשמתו מעולם עליון אופני הביורורים שלו באופן אחר אם להקל אם להחמיר, ובדרך כלל המיקל שבתנאים שרשו מעולם העליון ששם אין הפסד והזק מניקת החיצונים כל כך כמו למטה שמצטרפים לגדור ביותר, וכנראה מניקב הריאה משחו טריפה וגם הסידיכא טריפה לגבינו דבעקביים אגחנו כו', ורבי שמעון אומר עד שתינקב לבית הסמפונות (חולין מ"ב ע"א), דבמקומו ושרשו אין הריאה נטרפה בנקובה עד שתינקב לבית הסמפונות, ולכן אמר כן כפי מקומו, ומ"מ אין הלכה כמותו, כי אחרי רבים להטות כתיב, כי רוב הדור מעולם שלמטה, ושם הלכה דביורורים באופן אחר, ועל פי רוב הגשמות הגבוהות דמאד נעלה שבתנאים אין הלכה כמותו כמו רבי מאיר ורבי אליעזר ורבי שמעון חוץ ממוקצה דהלכה כמותו כו' כמבואר במקום אחר, ובהו יתורץ מה שר' וואלף החמיר על עצמו במליחה ולא רצה לאכול אף שהי' תלמידו כו' ור"ל עכ"ל, ומה"ט אינו כלל ברור ללמוד מדרכי צדיקים אם נהגו להקל באיזה דבר הלכה:

ונמצא עוד בחינות בספרים, והוא שמן השמים מכריחים לחכם שיורה הלכה שלא כעיקר הדין או שימעה בדבר הלכה כדי שיהי' מליצת זכות על המקילין בדבר, עי' ס' מנחם ציון להרה"ק מוהר"מ מרימנאב זצ"ל לראש השנה בד"ה טובה, ובבני יששכר מאמרי השבתות מאמר מ' אות ח', ובדברי יואל פ' שמות דף נ' בד"ה ושרש, ובס' דברי תורה להנה"ק ממנוקאמש זצ"ל מהדורא ה' אות כ', או משום בטעות הצדיק יש תיקון לנשמות שהם שוממים ונדים ח"ו עי' בס' שארית ישראל שער התקשרות דרוש ז' מאמר רביעי, ובוה נמצא יישוב מה שנמצא לפעמים הוראה כספר של גדול הדור, וכל אתרונים שאחריו חולקים עליו כראיות מפורשות להדיא, ויפלא מאד האידן יודמן שנעלם הוראה פשוטה תגלוי לכל בי רב מחכם גדול שבישראל, ולהנ"ל הוא סיבה מהמסבב כל הסיבות ממעמים הנ"ל:

וי"ש עוד בחינות כספרים בכ"ז, עי' בחי' ח"ם למס' שבת דף ק"מ בד"ה וע"ד הלצה, מצינו בכגון דא שכ' שלפעמים כותבים חידוש שאינו נכון כל כך להלכה משום שמועיל לשכחה עיי"ש, ובשו"ת חוט השני סי' י"ח כ' שם החוות יאיר זצ"ל בזה"ל, תשובה לגדול אחר אלופי ומיודעי אשר האשימיני על השגתי על גדולי הקדמונים, קראת אחרי מלא איך נשאני רוחי ומלאני לבי להשיג על הקדמונים אחזו שער אשר קטנם עבה ממתני, ומה גם לומר דאישתמיטתיהו דברי הש"ס והפוסקים, ואני תמה עלך בזה, הלא הלשון הזה בעצמו רצוני לומר לשון אשתמיטיה הוא לקוח מהש"ס שאמר כך על גדולי האמוראים וכו', והוא לשון נקיה ודרך כבוד לומר דבאותה שעה נשמט ממנו הדבר ההוא, כי השכחה הוא טבע אנשית כוללות כל האישים, ואם יש חילוק ביניהם בין רב למעט, ומי לנו גדול ממרע"ה מנחר הנביאים דאישתמיטתי' שני דברים מתוך כעסו, כדחז"ל ופי' רש"י פ' מפות, ומי לנו בפוסקים גדול

מרמב"ם אשר כל תורה שבעל פה בספרו הגדול הכין ופעל פי' על שיתא סדרי משנה מדברי הש"ס וכתב בהקדמתו לסדר זרעים שהתנא תנינא בן חכינאי לא נזכר כמשנה רק במס' כלאים, ואישתמיטת' שנזכר עוד במס' מכות פ"ג וכו', ועיי"ש בחוש השני שהרבה להביא דברים כאלו על שאר ראשונים וגדולי תקיפי קדמאי, ובס' דברי של' להרה"ק מסמטראפקאב זצ"ל כפ' דברים כ' שמי שאומר שאי אפשר להמעות את הצדיק הוא אפיקורסת עיי"ש, ויש עוד כמה בחינות בסה"ק בכ"ז ואכמ"ל:

ובודאי שאין לנו השגה אפילו כמפה מן הים באלו הבחינות הנ"ל שהם מהנסתרות לה' אלקינו, ואין זה נוגע לנו למעשה, אבל יש ללמוד עכ"פ מזה את הנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת, הכתובה בפסקן של הראשונים והש"ע והנו"כ וממנה לא תזוע כיתר שלא תמוט, ואפילו בהלכות עירובין ואבל דנקטינן הלכה כדברי המקילין, מ"מ מכואר בב"ח או"ח סי' שצ"א דאין זה אלא היכא שצד ההיתר הוא דבר ברור, וכעיי"ז כ' בחשו' מעיל צדקה סי' ה' לענין אבל:

והנה באמת בנוגע לענין חיבור זה לא הי' מן הצורך כל כך להרחיב הדיבור בכל אלה, ולא נאמר כאן שום טעות או ערעור ח"ו על איזה הוראה שהוא, ולא כתבנו דבר מדעתינו כלל, והכל כאשר לכל מיד ה' השכיל לגדולי עמודי הוראה זי"ע ועכ"י, אשר רוח ה' דיבר בם ומלתו על לשונם, ומועתק דבריהם בלשונם הק' ממש, והלואי שנוכח להכין דעת חכמים אף מקצת מן המקצת, ומה"ש לא קבלתי הסכמות על חבור זה, כי רוב רובן של הספרים שמועתק בדברינו הם מגדולי ישראל מפורסמים, ומן השמים כבר הסכימו לדבריהם ואלו דא"ת, ואף מיעוט הספרים שאינם מפורסמים כ"כ, יש עליהם כבר הסכמות בריש ספריהם מרובים מפורסמים ז"ל, ובודאי שמהראוי ללמוד ולעיין בדבריהם, ובשגם שיש בם דברים שלא מצאנו בשאר ספרים שיוכירו להעיר בזה להדיא, ועל מיעוט ההערות שכתבנו ע"ד, הגם בדרך כלל רק הערות להעיר מספר א' לחיבור, או משאר מקומות שבספרי הפוסקים, ובשגם שהסכמות אדעתא דנכרא קא יחינן, וכבר קבלנו הסכמות על ס' קהלת יעקב שהו"ל על איזה סימנים מהל' רבית, וחזקן אחד עולה גם לחיבור זה:

ואף שיגעתו הרכה כפי כוחי והבנתי הדל במדור ההערות לכאר וליישב קושיות שרבים נתקשו או אפשר להעלות על הדעת להקשות לאנשים כערכי בלימוד דבריהם, ואת אשר לא זכיתי להבין מדבריהם הקדושים כתבנו דצ"ע לפענ"ד, ואתפלל אל ה' שיאיר עיני במאור תורתו להבין ולהשכיל ללמוד וללמד לשמור ולעשות את כל דברי תלמוד תורתך באהבה, מ"מ כבר כתבנו בשם הנה"ק בעל אבני נזר זצ"ל שאמר דכאשר יפיץ על פני תבל אף אלה פעמים מעט, ואף בעל הש"ך ז"ל כ' בהקדמתו בריש חיו"ד כוה"ל, וחזרתי על כל צדדים וצדי צדדים לא פעם אחת ושתיים כי אם מאה פעמים ואחד עם חברים חשוכים ואהובים חביבים המקשיבים לקולי ע"כ, ואין לנו שום השגה אפילו אפס קצהו מגודל תורתם ומגודל קדושתם, ועכ"י יראו לפרסם דבריהם עד שכירו דבריהם כסולת נקיה, וכש"כ לאנשים פשוטים יחמי דיתמי כערכינו מה נענה אבתרי', ובודאי שכית המצוי להשיג על ההערות שכתבנו, ושגיאות מי יבין, ועל כן אחת שאלתי מאת המעיין, שאם ימצא בדברינו איזה שגיאה, יודיעני אותה מבלי מניעה, ועלי להחזיק לו תודות וברכות:

אמנם אף בהדברים הנ"ל שלא הי' מן הצורך לחיבור זה, עכ"ז מהחוב לפרסם לרבים ולהעלות על הכתב אמיתית דרך הוראה שהיו נוהגין בה כל גדולי הוראה, שלא ינטו מדרך האמת, ובפרט בזמנינו אלה שכמה כותבים בידורי הלכה ותולין עצמם לפסוק להלכה למעשה כספר שדבריו אינם מתאימים בפשטות לפסק הש"ע, וכן יש בספרי מלקטים שהביאו דברים שלמראית עין הם היפוך הלכה מפורשת, ועושים מזה ב' שיטות, ולא זו דרך הוראה המקובלת מדור דור וכנ"ל, וז"ל ס' תשובה מאהבה ח"ג יו"ד סי' רמ"ו הנהגות המורה אות ב', לא יסמוך שום אדם חלילה על דעת המיקל נגד הסכמת הש"ע והאחרונים אם לא נאון הדור זקן ומומחה ומפורסם לרבים בעיר הגדולה, ולא כאשר בעו"ה תלמידים שלא שמשו כל צרכם ולא הגיעו להוראה שמתפשים קולות שאינם כדאים לסמוך עליהם מכ"ש סברת עצמם ע"פ דמיוני שוא והבל, לעשות להם שם ולמצוא חן בעיני עשירי ע"ה ועליהם נאמר רבים חללים הפילה ע"כ (ומכ"ש שאין לדבר ולטפל באלו כותבים המזוייפים בכוונה ומחסרים אלו התיבות שאינו מורה לפי נטייתם לכיבוד הענין, או לאלו שמשמימים במכוון דעת גדולי עמודי עולם שלא כתבו כדעתם, והכיבוד בדבר הלכה הוא כבודר בד"ת לצד אחד, וכבר אמר הפסוק במשלי פ"ב שפת אמת תכון לעד ועד ארגיעה לשון שקר וד"ל):

ומענין לענין באותו ענין נעתיק מה שראיתי בס' עם נקודת הבספ שי"ל בירושלים שנת תר"ץ, והגם שדברים אלו מבואר כמה פעמים בהספרים של כ"ק רבינו בעל ויואל משה זצ"ל, ואין לתלמידיו ולהלומדים בספריו הקדושים בבחינה זה דבר חידוש, עם כל זה כדאי להעתיק דברים אלו להוספת חיזוק, וגם אולי יהי' בזה תועלת אף לא' מאחכנ"י אם יתפרסמו הדברים, שעדיין רבים טועין בכך, ולהורות נתן בלבם שכן הי' דעת גדולי ישראל מעולם, ואעתיק הלשון כמו שנדפס שם, והוא העתקה ממה שפירסם המתכר בשעתו בהצייטונג באמעריקא דאו בלשון אידיש:

זו"ל איך וועל איך איבער זאגען א ווארט פון הגאון הצדיק מרן יצחק בלאזער זצ"ל [אבר"ק פעטערבורג בעהמח"ס שו"ת פרי יצחק שנדפסה בהסכמת הגאונים מוה"ר שלמה קלוגער ובעל שו"מ זצ"ל] וכו', עם שמעיה אין מגילת אסתר ויבו בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו כי הגידו לו את עם מרדכי ויבקש המן להשמיד את כל היהודים וגו', המן האט זיך ניט באנוגעט צו פאר ניכטען מרדכי אליו, ווילע מען האט אים גיזאגט פון וואס פאר אפאלק ער שטאמט, ווייזט אויס ווען מרדכי וואלט שטאמען ניט פון אידען נור פון אנאנדער פאלק, וואלט המן ניט גיארט זיין גאנצע פאלק, פאר וואס איז דאס, אויב צוליב מרדכי דארף מען אויס ראטען זיין גאנצע פאלק, איז קיין נפקא מינה ניט פון וועלכעס פאלק ער שטאמט, צו פון אידען צו פון גוים, נור די זאך איז פארשטענדליך, אז המן האט גיוואלט די אידען מעביר על הדת זיין זיי זאלען זיך בוקען צום צלם, און דער שטייגער איז פון אומות העולם אז ווען דער הויפט גייסמליכער איז מיקל אין אואך וואס עם איז נגד זייער דין איז מותר, אזוי איז היינט אויך ווען דער פאפס פון רוים איז מתיר אואך ווערט דאס מותר, אבער ביי אונז אידען איז ניט אזוי, אפילו ר' יצחק אלחנן ז"ל בשעתו אדער פריער דער ווילנער גאון ז"ל אפילו דער רמב"ם בשעתו, זאל וועלען אקלייניקייט מתיר זיין, פון ר"ח אב ביז שבוע שחל בו ט"ב עסין פלייש, וואס דאס איז אפילו קיין דינא דגמרא ניט, וועלען אידען ניט זאגען אז עם איז גיווארען מותר, נור מען וועט זאגען אויף דעם מתיר אז ער איז ר"ל גיווען איין אפיקורס ח"ו, ווי דער דייטש זאגט דער ראבינער איז ראבינער אבער דער יוד איז אבער [אויבער] ראבינער, המן האט גיוואלט מעביר על הדת זיין אידען זאלען זיך בוקען צו אים און צום צלם, מראכט ער וואס דארף ער האכען צו מאן מיט אלע אידען, ער וועט נור נייטיגען זיך צו מרדכי ראש הסנהדרין ער זאל זיך בוקען, וועט דאס ווערען ביי יעדען מותר, און אלע אידען וועלען אים נאך טאהן, אזוי ווי ביי אלע אומות זיי טוען נאך דעם ראש זייערען, האט מען אבער המן אויסגיזאגט, אז מיט אידען איז עפעס אנדרעס, אפילו מרדכי וועט זיך בוקען צו אים און ער וועט מתיר מאכען דאס צו מאן, וועט מרדכי פסול ווערען ביי אידען, און דאס פאלק וועט זיך ניט בוקען, דארום האט ער זיך ניט באנוגענט מיט מרדכי אליו, ויבו בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו כי הגידו לו את עם מרדכי, אז מיט מרדכי איז ניט געניג, ויבקש להשמיד את כל היהודים, האט ער גיזוכט צו פאר ניכטען אלע אידען ח"ו, אבער מיט אנאנדער פאלק וואלט ער דאס ניט גיארפט עכ"ל, והדברים מעידין לעצמם על נסיונות הדור שאנו בתוכינו וד"ל:

ונחזור לענינינו, שיש עוד סיבה הג' הגורמת לפעמים פלוגתת הפוסקים ושינוי הוראות בהמשך הזמן, והוא חילוקי הגירסאות שנמצא בדברי הראשונים ואחרונים, ובהמשך הזמן נתגלה כתי"ק של אותם הפוסקים או דברי שאר פוסקים שמביאים דבריהם בגירסא נכונה, ודברים אלו ידועים וגלויים לעין כל ואין מן הצורך להאריך:

ומאת ה' היתה זאת במקצת מעין ג' דברים הנזכרים לעיל בנוגע הלכה זו דחמץ במחומר, שהרכבה מספרי הראשונים שמדברים מענין השאלה דחמץ במחומר, לא הובא בב"י ובשאר נו"כ, ולא הביא הב"י רק דברי הרשב"א, ואף תשו' הרשב"א זו הי' טמיר ונעלם מעיני הרבה אחרונים, דהיינו שלא מצאו תשו' זו בשו"ת הרשב"א שהי' לפניהם, וכמ"ש להדיא בס' מאמר מרדכי ובשו"ת רמ"ץ שמועתק דבריהם בפנים בחלק רביעי אות ב' ומ', ודין גרמא שיש מאחרונים שהבינו כפ' הרשב"א שאינו אוסר ביבשה כל צרכו רק התבואה שרואין שנתחמצו ולא שאר התבואה שירדו עלי' גשמים, ופוסקים כן להלכה למעשה, וראשונה שבגדולי ספרי האחרונים שמצאו שכבר הגיע לידו תשו' הרשב"א בשלימותה כמ"ש בפנים דבריו, הוא ניהו מרן בעל דברי חיים ז"ל, ובתשו' ד"ח ח"ב סי' ל"ט העתיק כל לשון הרשב"א בשלימות מס' הבתים סי' כ', וכ' בלש"ק ומביאו הב"י ז"ל בקצרה, ומועתק דבריו בחלק רביעי אות י"ט, ובהערה קצ"ט לתשו' דברי חיים כתבנו שנראה בכוננתו, שהן אמת שהב"י ז"ל העתיק תשו' הרשב"א בשלימותה אולם קיצר בהעתקה בלשון השאלה, והמעייין בלשון השאלה יראה מבואר שהרשב"א ז"ל כוון לאסור כל החמים אע"ג שאין רואין עליהם שום סימני חימוץ וכמ"ש שם בתשו' דברי חיים, ובחלק ב' הערה א' ב' וכו' בארנו הדברים

כמו"ט, ויש אחרונים שאע"ג שלא ראו תשו' הרשב"א וכתובם המאמ"ר והרמ"ץ הנ"ל, מ"מ הבינו דברי הרשב"א כדמוכח בפנים דבריו דכל החטים אסורין:

וגם יש מעט אחרונים שהבינו דברי הרשב"א כפי הנראה לפום רהיטא דיבשה כל צרכו היינו מה שנראית בראייה חושיית שלא נשאר בהחטים שום ליחות, ולא ביארו יתר לשון הרשב"א שנקיט נתבשל כל צרכו, והזמן דאין צריך ליניקה, ולו ראו בפנים גם דברי שאר הראשונים, יתכן שהי' מפרשים דברי הרשב"א כמו שפירשו דבריו שאר גדולי אחרונים ובראשם מרן הדברי חיים ז"ל דהיינו כשנגמר הגידול והגיע זמנו ליקצר, אע"ג שבמציאות עדיין לחין קצת, דהו"ג כ"ה הזמן שכתבו שאר הראשונים, ובהערה ב' לתשו' הרשב"א שמועתק בחלק שני כתבנו כמה ראיות מפורשות ומוכרחות לפירושו זה ממשנה ז' בפ"ז דכלאים, ומפירש"י וראשונים בכמה מקצועות הש"ס, וע"פ כירור במציאות הזמן של נתבשל כל צרכו ואין צורך ליניקה עיי"ש היטב:

וגם יתכן שלו ראה הב"י גם שיטות שאר הראשונים שפסקו דקיי"ל אגב מדלייהו לא מחמצי ואין צורך לחוש שנתחמץ במחובר רק כרואין שנתחמץ, אפשר שהי' מעתיקים ג"כ עכ"פ כפלוגתת הפוסקים, וגם דברי הרבינו מנוח והרשב"ץ ז"ל שמועתק בחלק שני לא הובא בב"י ולא ברוב רובן של אחרונים גדולי חכמי אשכנז שמועתק דבריהם בחיבורינו זה, כי הספר של רבינו מנוח ז"ל נדפס לראשונה בקושמנדינא שנת תע"ח ובפעם השני' בפרעשבורג שנת תרל"ט, והספר לא הי' מצוי בנלילותיהם, ואף שהב"י הביא הרבה פעמים דברי הרבינו מנוח במור או"ח ח"א, מ"מ מסתבר שלא ראה את דבריו על הל' פסח ומשו"ה לא הביאו, וכן לא הגיע לידם ס' יבין שמועה מאמר חמץ להרשב"ץ ז"ל שמועתק שם ונדפס בליוורני שנת תק"ד, וכן שאר ספרים של הראשונים שמועתק שם, ולו ראו האחרונים את דבריהם בודאי שהי' רומזים או מביאים את דברי הראשונים בהלכתא גוברתא ששקלו וטרו בהו מעצמם, וטרחו ליישב מנהגי ישראל ולהורות הדרך את אשר יעשון, והרבה מגדולי אחרונים כווננו ברוח קדשם לשיטת הראשונים, והורו עכ"פ כחד מהני הראשונים, ואין כאן ספק שהי' להם שמחה כמוצא שלל רב אם הי' רואים דברי הראשונים, וכמ"ש בפנים בחלק שלישי אות י' בשם תשו' בעל שואל ומשיב זצ"ל, שכ' שם בלשון קדשו, ומי יגלה עפר מעיני המעיל צדקה והי' רואה זאת בפסקי תוספות והי' שמח, אולם בספרי של גדולי חכמי ספרד שהי' דרים סמוך למקום שנדפס דברי הרבינו מנוח והרשב"ץ יש שכבר ראו והביאו דבריהם להלכה ומועתק דבריהם בפנים:

ולעומת זה מצינו שמרן הבית יוסף ראה את מאמר חמץ להרשב"ץ אחר שחיבר את ספר הב"י, ועם כל זה יתכן שהי' לו כוונה מיוחדת להשמיט את דבריהם, ועכ"פ לפסוק כוותיהו בש"ע, וכמ"ש בחלק שני הערה ל"ט בשם תשו' פעולת צדיק, שכ' דאע"פ שהבית יוסף בס' ברוך הבית בס' תס"ב הביא דברי הרשב"ץ במאמר חמץ לענין יין צמוקים וכו', מ"מ מדהשמיט דינו של הרשב"ץ מס' ש"ע שחיבר אחר ס' ברוך הבית, השמטתו זאת מוכח להדיא דלא ס"ל כוותי' (ועיי"ש בהגהות נוה צדק מ"ש בענין אי ס' ברוך הבית כ' הב"י לאחר שכ' הש"ע או לפנ"ו, והביא שם מקומות שמוכיחין לכאן ולכאן, וכפי הנראה שם' ברוך הבית כתבו הב"י בזמנים שונים, ולאחר שנשלמו הכתיבה נקצצו לס' אחד, וראיתי בס' מחזיק ברכה להחיד"א ז"ל שם בס' תס"ב סק"ה שכ' ג"כ בזה"ל ומרן שהביא דבריו בברך הבית השמיטה מהש"ע ומוכח דלא סבר הכי ע"כ), וה"נ לענינינו לענין שאלת חמץ במחובר וזמן השמירה, אחרי שהב"י כבר ראה ס' מאמר חמץ להרשב"ץ בברך הבית ולא הזכירו, בודאי שאין לפסוק כוותי' נגד פסק הש"ע דאפשר שבמכוון השמיט את דבריו להלכה, וכבר סגר עלינו בשע"ה הנ"ל את הדרך שרק לקולא אין לסמוך על דברי האחרונים, ולא היכא שהאחרונים הם מחמירים ובפרט באיסור חמץ, אמנם עכ"ז מצינו שבשעת הדחק ולעת הצורך סמכו כמה אחרונים על המקילים נגד שי' הרשב"א, ויש שנקטו לקולא אף לכתחלה והובא דבריהם בלשונם בפנים הספר:

וגם מבואר בדברינו שא"א לסמוך כלל על איזה מהיתרים שסמכו עלי' מקצת פוסקים לפי הטבע וסדר הקצירה של זמנינו אלה, ונעתיק לכאן ענין גלוי ומפורסם ברין דשמירה משעת קצירה שיש חילוק בין מקום למקום, הגה ידוע לכל דנפסק בש"ע ס' תנ"ג ס"ד דהחטים שעושים בהם מצת מצוה טוב לשמרן שלא יפלו עליהם מים משעת קצירה וכו', אבל אינו מעיקרא דינא, וידוע שיטת הפרי חדש שחולק דאף ברעבד אינו יוצא באינו משומר משעת קצירה, והי' מקומות רבות שהי' נהגין כפסק הש"ע, וכמו"כ מקומות רבות שהי' נהגין כשי' הפר"ה, ומבואר עוד בקדמונים שיש שהי' חוששין שכל ימי הפסח יהי' המצות משמירה משעת קצירה, אבל כ"ז לחומרא ולא מדינא, וכן הובא בס' דרך פקודין מ"ע י' אות ד' ובבני יששכר מאמרי חרש תשרי מאמר י' אות ז' עיי"ש, אמנם כתבו בשם

הגר"א ז"ל רכ"ז בשאר מדינות שאין גשמים מצויין בימות החמה, אבל בגלילות ליטא יש להחמיר מדינא שלא לאכול כל ימי הפסח רק מה שמשומר משעת קצירה, וז"ל ס' חיי אדם כלל קב"ח דין ל', ואף שמצד הדין אין צריך שמירה זו אלא לכזית של חובה, מ"מ נוהגין החרדים וכן ראוי שיהיו כל המצות משומרים משעת קצירה, שיש כמה חששות מביאת מים על החטים, וגם לפעמים שמניחין לייבשן במחומר יותר מודאי מפני שאין להם פנאי לקצור, וזו שקורין שמורה עכ"פ ממחרין לקצור בעוד שהם לחים קצת, ואדונינו הגר"א החמיר מאוד בזה, שלא לאכול רק מה שמשומר משעת קצירה כל ימי הפסח, והיינו מטעם הזה, ומכ"ש כשמוליכין החמין יורד לפעמים גשמים מרובים על השקים עד שכמעט נשרה כל השק במים ואסור מדינא ע"כ:

ובס' מעשה רב הל' פסח אות קפ"ז כ' בזה"ל, המצות של כל ימי הפסח יהיו מחטים משומרת משעת קצירה והחמיר מאוד בדבר מחמת שבמדינתנו מצוין מאד מי גשמים בימי הקציר והתבואה על פני השדה ועוד כמה חששות דהוי כמו אתחזק ריעותא ע"כ, והר"ד אלו בקיצור בבה"ל סי' תנ"ג בד"ה טוב לשמרן, אולם צל"ע בדבריו שהעתיק הדברים בזה הלשון, ובשם הגר"א הביאו ג"כ שהחמיר מאד שלא לאכול רק מה שמשומר משעת קצירה והוא ה' נוהר בזה כל ימי הפסח ומטעם שמה ירד עליהם מים במחומר לאחר שנתייבש התבואה ע"כ, ומשמע מלשונו שכ' והוא ה' נוהר וכו', שרק לעצמו החמיר, ולשון הח"א שכ' שלא לאכול ולא כ' שלא אכל, משמע שהחמיר אף לאחרים, ומילתא בטעמא מבואר יותר במעשה רב לפי שבמדינתנו מצוין מאד מי גשמים וכו', וביותר צל"ע שבס' דמשק אליעזר על ביאור הגר"א בס' תנ"ג אות י"ד הביא שבתנהגות הגר"א מביא דהי' מחמיר על כל ז' ימים שיהא שמור משעת קצירה, והמה שם ע"ד מגמרא דאוכלין בצקות של נכרים וכו', וכ' שם דנ"ל לבאר בטעם הגר"א, דאף דכו' ימים אין אדם מחויב לאכול מצה, מ"מ אם אוכל מצה מקיים מ"ע רק דהוי מ"ע של רשות וכו', וא"כ מ"ש אוכל אדם בצקות של נכרים היינו דאין איסור בדבר, אבל לקיים המ"ע של מצה בעינן שמירה כל ז' משעת קצירה עכ"ד, ונראה שלא ראה ס' מעשה רב והח"א רק בס' אחר שמביא הנהגות הגר"א, דכמעשה רב ובח"א מבואר להדיא מילתא בטעמא, והא גופא שחידש שיש מצוה דמצה בכל שבעה, הנה כן מפורש במעשה רב אות קפ"ה משמ' דהגר"א זצ"ל, ועי"ע בזה בוינר משה סי' כ"ד אות מ"ב:

ומעיין חידוש שבס' דמשק אליעזר מצאתי ראיתי בס' ערך ש"י סי' תס"ו, שכ' שם לבאר שי' הרמ"א שהחמיר דלא מהני ספק ספיקא לאכילה, עפ"ד החו"ד בס' ק"י שביאר שי' הרמב"ם דס"ל דספיקא דאורייתא מן התורה לקולא דכל לישנא דקרא משמעותי על הודאי ולא על הספק, וכיון דכתיב ז' ימים תאכל מצות, אע"ג דהוי רשות ויכול להתענות או לאכול פירות וכדומה, אבל מ"מ כשירצה לאכול פת צריך שיהי' ודאי, דספק אחד מן התורה אסור, וכיון דמשמעותי מצה ודאי לא מהני אפילו ס"ס, אבל להשהותן שרי, דלא יראה לך חמץ כתיב, דוקא ודאי חמץ, ומותר ספק אחד מן התורה, ע"כ לא החמירו חו"ל בס"ס עכ"ד, ולהלכה למעשה רבו האחרונים שנקטו להקל לאכילה לעת הצורך כשיש ספק ספיקא, אמנם לענין מצות כזית מצה כב' לילות סבירא להו להחמיר בס"ס, והבאתי השיטות בזה בהערה רמ"ט לתשו' שואל ומשיב שמועתך בחלק רביעי אות כ"ד:

ונחזור לענינינו דבמדינת ליטא הי' מצוין מאד גשמים, וע"כ החמיר הגר"א ז"ל מדינא שצריך להיות שמורה משעת קצירה, וכן מבואר בס' יסוד ושורש העבודה שהי' דר ג"כ במדינת ליטא, וכ' שם בשער תשיעי פרק רביעי בזה"ל, כל ירא וחרד יזהר שלא יאכל כל שבעת ימי הפסח רק ממצה שמורה שהי' לה שימור משעת קצירה דוקא, כי יש חשש שירדו עליהם גשמים במחומר אחר שנתייבשו ומקבלים חימוץ אף במחומר, כמ"ש בש"ע סי' תס"ז ס"ה דגן שבמחומר שנתייבש לגמרי ואינו צריך ליניקה כמאן דמנח בכרא דמי, ומקבל חימוץ אם ירדו עליו גשמים והוא דינא דגמרא עכ"ל:

ולא נמצא לשינוט חמורות כאלו בשאר ספרי הפוסקים להחמיר כל כך בסתם חטים, ובפירוש נפסק בש"ע שם בס' תס"ז ס"ג דאפילו בחטים שבאו בספינה והי' קרובים למים אם הם יבשות וקשות ולא נשתנה מראיהן אחווקי איסורא לא מוחקינן, ובתשו' נודע ביהודה מהר"ת א"ח סי' ע"ט מעיד דמנהגן של ישראל בכל מדינות פולין ואשכנז לית דחש להא שיהי' שמירה משעת קצירה אפילו למצת מצוה רק המהדרין מן המהדרין ודלא כהפר"ח, אמנם הגר"א ז"ל במקומו דיבר, לפי מציאות שבמקומו שהי' שם גשמים מרובים בימות החמה, וכן הי' מצוי גשמים מרובים במדינות תוניס יותר מבשאר מדינות, ובשאר מדינות הי' גשמים מרובים בדרך כלל רק לפרקים באיזה השנים מהשנים, וגם לא בכל מקום רק לפעמים בגלילות זה ולפעמים בגלילות אחר, וכדמוכח בספרי שו"ת שהובא בפנים,

וגם לא הי' מן הצורך לדון בשאלה למעשה, כי הי' אפשר להמציא להם חמים כאותה מדינה גופי' ואפילו באותה עיר משדות אחרות שלא הי' נגמר גידולם בעת שירד הגשם, כי אין כל השדות שוין בסדר הגידול וכמבואר בדברינו בחלק א', אם לא כשהי' גשמים מרובים זמן רב כל כך עד שהי' שאלה על החמים של כל השדות:

ובערוך השלחן סי' תס"ז ס"ג כ' בזה"ל, אין לשאול דלפ"ו אך אנו קונים חמים מא"י בשנה שיש גשמים בעת הקציר, ובמדינות שלנו שכיה מאד ירדת גשמים בזמן הקציר, ולא דמי לגשמים שנפלו על ערימות שיתבאר דלא חיישינו, דהתם המעם משום דאמרינן שלא נכנסו הגשמים לפנינו כמו שיתבאר, וזה שייך בערימות גדולות, אבל בעת הקצירה שידוע שנתפזרו מעט מעט על פני השדה, ומניחים אותם הרבה זמן עד שמעמידים ערימות, הלא פשיטא שהגשמים שולטים בכל שבולת ושבולת, ד"ל דוודאי אם ידעינן שחמים אלו בהקצרים ירדו עליהם גשמים, וודאי אסור ליטול מהם לפסת, אך כסתמא לא מחזקינן ריעותא, מפני שרובא דרובא אין קוצרין ביום סגריר אפילו האינם יהודים משום קלקול התבואה, ומהדרים לקצור כשהשמש זורחת, ואז אפילו אם ירד הגשם והמעט הנקצר מכניסים אותם לגורן או למקום אחר, ולכן לא חיישינן כסתמא, דהוה וודאי דאפילו בזמן גשמים, הרבה זמן יש שאין הגשם יורד, ובוה הזמן קוצרים, משא"כ בערימות שעומדים זמן מרובה בשדה יש חשש, ולכן אנו צריכים להטעמים שיתבארו עכ"ל, והנך רואה שלפי סדר מקומו של בעל ערוך השלחן, אין חשש דגשמים בעת הקצירה, והנה לא ביאר לן סדר קצירת החמים של סתם חמים לענין החשש דחמץ במתובר (ועי' בחלק שלישי שהעקנו לשון הערוך השלחן שלמצת שמורה נוהגין לקצור בעוד שלא נגמר עדיין כל הגידול וכו', וזמן זה הוא מקודם שנתמעך ונתייבש), וכן האיך היו נוהגין במוליכין החמים ממקום למקום, אמנם מוכח מדבריו שהי' ידוע לו סדר מנהג מקומו שאף הנכרים מקפדין שלא יבא מים על החמים בתלוש, ושייך בה מ"ש אחזקינן איסורא לא מחזקינן:

ועי' בשו"ת מהרש"ג חאו"ח סי' נ"ו שנשאל בדברי הפר"ח בס"י תצ"ו שכ' דמי שהי' נוהג לאכול רק מצות משומרים ורוצה לאכול מעתה חמים שאינן משומרים דאפי' התרה לא בעי, וכ' שם בזה"ל, לדעתי הפר"ח הי' דר בארץ מצרים אשר שם אינו יורד גשמים כלל, כמ"ש בתורה בפ' עקב והשקית ברגלך כגן הירק, וכן בשאר ארצות החמים הסמוכים למצרים אע"פ שיוורד שם גשמים, מ"מ רובא דרובא אינם יורדים רק בזמן הקבוע להם דהיינו בחודש חשון וניסן, דהיינו מה דמבואר בקרא יורה ומלקוש, ובבולת זה לא שכיה כלל שירדו גשמים, וכן אומרים גם עתה אנשי ארץ ישראל שהוא גם עתה שם כן, וכן הוא באופק כבל שהי' מקום מושבם של רבותינו בעלי חכמי התלמוד, ולכן הוי החשש שנימא שירדו גשמים על חמים בתלוש חששא רחוקה, ואין לחוש על חשש רחוק כמו שאין צריך לברוק אחר ח"י מריפות וכל הבודק הוא מן התמוהין, אבל אנו במדינות שלנו שהגשמים מצוים בכל עת, והרבה פעמים מוליכים החמים בשוק למכור או מוליכים ממקום למקום, ובינו לבינו מתרמי שיוורדים גשמים והחמים נעשים לחים ורטובים מן הגשמים, והרי מבואר בגמרא בפסחים דף מ' דאם יורדים גשמים על חמים אע"ג דלא נתבקעו יכולים להיות חמין, וא"כ בגלילות שלנו שהגשמים מצוים בכל עת, א"כ הוי עכ"פ כמו מיעוט דשכית, וכמו בדיקת סירכות הריאה שצונו חכמינו ז"ל לברוק, וכמו שאנו בודקין הושמין של האוחות שמלעיטין הואיל דאנו חושבין המפרות שבו למיעוט דשכית, א"כ יש באמת חשש על החמים הנלקחין בשוק, וראיתי בספר מעשה רב שהגאון ר' אלי' ווילנער זצ"ל צוה שלא לאכול במדינתנו בפסח שום מצה רק מחמים המשומרים משעת קצירה ממעם זה שכתבתו, דבמדינתנו דומה לסירכות הריאה דהוי עכ"פ מיעוט דשכית שבמשך כל השנה עד הפסח ירדו גשמים, ולעומת זה כתב שם שהגאון הנ"ל הקיל בקניידליך ממצות אפיות, משום דאפי' אי נרצה לחוש חשש רחוק שנשאר מעט קמח, מ"מ קמח שהי' בתנור אינו מחמין [א"ה עי' תשו' ו' שנדפס בסו"ס ש"ע בעל התניא], הרי דחשש זה של חמים שאינם משומרים הוא יותר מהחשש של אכילת קניידליך והדומה לו כל מה שנעשה מקמח של מצה אפוייה, וכן שמעתי שנהג החת"ס ז"ל שאכל כל מה שנעשה מקמח של מצות אפיות בפסח, אבל המצות היו מוכרחין להיות שמורה משעת קצירה, לכן לפענ"ד עכ"פ מי שנהג עד עתה שלא לאכול בפסח אלא מחמים הנשמרים משעת קצירה, חלילה לו לעזוב מנהגו, ואין להשגיח על מה שמצא מעב"ת כפר"ח הנ"ל, דלא מיירי בגבולות שלנו, עכ"ל תשו' מהרש"ג:

והנה במדינות אונגארין הי' נוהגין רוב המדינה לאכול מסתם חמים, ורק ראש המשפחה או יחודי סגולה הי' נוהרים בשמורה משעת קצירה, וכמו ששמעתי מאבי מורי שליט"א, וכעיקר הדין בש"ע דרוב חמים לא נתחמצו ואחזקינן איסורא לא מחזקינן, וצריכין למידחק בפ' תשו' מהרש"ג ז"ל שהחמיר רק למי שהי' נוהר בזה שלא לעזוב

מנהגו משום איסור נדר, אבל לא הי' שם ממש בגדר שכיח המצוי ועדיין צ"ע, וכפי הנראה הי' במדינת ליטא שכיח יותר גשמים בימי הקיץ מכמו שהי' במדינת אונגאריין, וע"כ החמיד הגר"א אף לאחרים, ועכ"פ מבואר מדברי המהרש"ג ז"ל שאין ללמוד מ"ש הפוסקים בסתמא לכל המקומות, לפי שיתכן שכתבו כן לפי מקומן ושעתן, וחטים לתיתן מוכיחין ג"כ שיש מקומות שרק מחומרא החמירו בה הפוסקים ויש מקומות שהם חמץ גמור, עי' במ"א סי' תנ"ג סק"ח ובחק יעקב שם סקט"ז ובפמ"ג והגהות אמרי כרוך שם, ועי' בחיי אדם כלל קכ"ו דין ג' שהביא בשם החק יעקב בסי' תנ"ג מש"כ לחלק בין עיירות וכפרים ומייתי ראי' מן הש"ס, ומשיג עליו בח"א דאין ראי' מימיהם לזמנינו וגם לא ממדינה למדינה והכל לפי מנהג המקומות, ועי"כ בערך השלחן סי' תס"ז ס"ב מ"ש לחלק בין ערי הספרד למדינות צפוניות לענין זיעת החומה עי"ש:

ובזבזונינו משחר מל ילדותינו שגם במדינתנו כבתי אפויה שנתסדו ע"י רבותינו תקיפי קדמאי זי"ע, הי' מוכרין ג"כ ממצות שהי' שמורה רק משעת טחינה ולא רק מה שהי' שמורה משעת קצירה, ובהמשך הזמן ראו רבותינו שמצב מציאות פה אינו דומה כלל וכלל להמציאות שהי' במדינות יוראפ, ובגלילותינו וסביב לגלילותינו יש הרבה נשמים בימי הקיץ ואינו רק מיעוט המצוי, וכמו שנראית בחוש לכל, ולפעמים יורדת בשטף חזק יותר מימות החורף, וחששו אז בעיקר לאיסור חמץ שנעשה כמחובר, ועי' במכתב קודש של כ"ק רבינו זצ"ל שכ' בשנת תשי"ח (גרפס צילום מכת"ק בזכר צדיק לברכה ח"ב עמוד תע"ז תע"ח) שכ' שם בזה"ל, הרב מסאדין אמר לי שנוסע זה ג' שבועות ולא מצא עדיין והולך עוד לכקש וכו' כפי דבריו הרבה מכוקעים ומבקש זה שלשה שבועות והי' כמעט אצל מאה שדות ולא מצא חטים בהכשר וכו' עכ"ל, וע"כ הנהיגו שכל המצות יהי' משומרים משעת קצירה, וידוע לכל שפעם אחת צוה כ"ק רבינו זי"ע משום חשש דחמץ כמחובר שיביא חטים ממדינת אריואנע לפי ששם אינו מצוי גשמים בימי הקיץ, ואף שלהביא ממרחק לחמו הי' אז תלוי בהרבה קישוים יותר מבזמנינו אלה, וכתבנו זאת כאן רק לעיקר נקודת הדברים שאין לדמות מדינה למדינה ומקום למקום:

ויתכן שבאותה מקום גופי' ישתנה המציאות הן מטעם שנשתנו האקלים, והן מטעם שזורעין מין חטים אחרים מזמן לזמן, וכמ"ש בחלק א' אות א', וכל סדר הזריעה ופעולת העבודה במשך ימי הגידול נשתנה לגמרי ממה שהי' עושין מקדמת דנא, ולדוגמא נפילת הקשים לארץ ע"י הגשמים הי' מצוי יותר מלפנים וכמ"ש בפוסקים, ובזמנינו אלה עשוי המומחים פעולות שהקשים יהי' חזק ביותר, והוא ג"כ מסיבות הגורמת החילוקים בטבע החטים, וכן סדר התייבשות התבואה בכל הדורות עד סמוך ממש לדורותינו הי' לגמרי כאופן אחר ממה שעושין עכשיו, שעכשיו נתייבש התבואה לגמרי בדרך כלל בהיותם מחובר עדיין, וכן סדר הקצירה וכו', ויש בכל זה נפק"מ גדולה להלכה למעשה, וכמו שנתבאר בדברינו בפנים בכמה מקומות:

ובהיות שיש הרבה שינויים בטבע החטים ממקום למקום, וממדינה למדינה בהמקום שגדלים שם החטים, והוראה שכתבו הפוסקים למקומות מושבותיהם אינו מוכרח ששייך בטבע החטים שבמדינתנו, וכמה חילוקים יש הן להלכה לענין דין דחמץ כמחובר והן בנוגע שאר דיני תורה, וכמבואר כאר היטב בפנים דברינו בכמה מקומות, על כן עשינו מדור בפני עצמו והוא בחלק א' שמלוקט מפי ספרים וסופרים לכאר סדר בריאת החטים מתחלת זריעתן עד שנאספו לאוצר וגם חילוקים שיש בין מקום למקום הן כמבוען והן כמלאכת העבודה, ורוב ענינים שמלוקט שם הם נחוצים מאד בכיבוד הלכות, והמחוסר בידעת ענינים אלו על בריו, אין להורות כלל בענינים אלו, כי לא ידע אם דברי הפוסקים סוככים לפי המציאות שנמצא בה, ואוי לי אם אומר אוי לי אם לא אומר, דשייך בזה לענין מציאות הדברים מ"ש הפוסקים בשאר ענינים המורים מרובים והיודעים מועטים, וכמ"ש בתשו' ריב"ש סי' תצ"ח לענין בדיקת טריפות ז"ל ואף אם הי' בקי בהלכות טריפות הנה כמה חכמים ובקאים כחדרי תורה ובדיני טריפות ואינם יודעים לבדוק מפני שלא הורגלו בזה, ויש בנמצא גם מאלו שמפקחים על קצירת חטים ולא ראו ולא ידעו על אשורן חלק מענינים שנוכר בפנים דברינו, ובדרך אגב מועתק שם בחלק א' עוד ענינים בכיבוד מציאות הדברים הנוגע להבנת שאר פסוקים ומאמרי חז"ל שמדברים בענין חטים ותבואה:

והרבה דברים שהוכח בדברינו כחנתי גם בעצמי במציאות הדברים, שנסעתי ג' פעמים בזמנים שונים לכמה שדות, ושהיתי שם במכוון לדקדק בשינוי מדרגת החטים מזמן לזמן וממקום למקום, ומה שלא הייתי אז באפשר לראות כמו עיני, הכאתי מכתבי המומחים שממונים ומפקחים על התבואה מטעם ממשלת ארצות הברית, והם מפוזרים ברחבי תבל שבמדינות אמעריקא, ורוב רובן של הדברים לא נכתב לי כלל בפרטיות שיהא אפילו מקום לדון

אם יש להם נאמנות, ועי' תשו' ח"ס חיו"ד סי' קנ"ח שהמה נאמנים בדברים כללים שהוא כך, ועיג"כ בשו"ת ח"ס שם בחיו"ד סי' ע"ח בד"ה תני דוסתאי, וסומכין על דבריהם בהרבה ענינים הנוגע לדיני דאורייתא ממש, וכן אימתי זמן עלות השחר ונץ החמה וכו', ודברים אלו שכותבים במציאות סדר וטבע החטים הם דברים שאפשר לכל אחד לראות אם דר בסמוך למקום גרילתם ומשתדל לראות כל הסדר בהמשך הזמן, ואין בזה שום חכמה יתירה, אמנם היות שאנו דרים בריחוק מקום, וגם יש שינויים קלים ממקום למקום, ע"כ אי אפשר רק לסמוך ע"ד שיש להם נאמנות בזה מדין תורה, ונזכרתי לדעת שדבריהם בעיקרן של הדברים אימתי נתבשל התבואה כל צרכו ואימתי נגמר היניקה מן הקרקע ועוד פרטים מתאימים ממש עם הסימנים שכתבו רבותינו הראשונים והאחרונים הפוסקים ז"ל, וכבר הובא בפנים הספר בחלק רביעי בתשו' ישיב משה ותשו' שואל ונשאל שגם במדינת תונים פנו הרבנים דשם להאכרים הנכרים שיאמרו להם אימתי הגיע הזמן דאין צריך לקרקע, וכן נוהגין כעת בכמה שאלות חמורות לברר המציאות מהמומחים הבקאים בדבר, וכן חקרתי ושאלתי אצל זקנים שזוכרים עדיין קצת מציאות הדברים שהיו מלפנים:

ואודה ולא אבוש שגם בעניותי לא ידעתי ולא הבנתי כלל וכלל הרבה מחלקי התורה אפילו לפי פשוטן אפילו בעת לימודם, עדי שנתברר לי מציאות הדברים שנזכר בחלק א', ובוה נפקחו עיני לראות ולהבין דברים לפק"ד, ואביא לכאן רק דוגמא אחד בקיצור, שהובא שם בחלק ראשון אות ח' פירש"י בפ' ראה עה"פ עשר תעשר, ושאלתי להרבה ת"ח פירושן של דברים, ולא ידעו לפרש כלל עפ"ד רש"י מה הוא הפירוש בתיבת "בחלב" אמו, ובידיעת מציאות מדרגת של החטים בעודו לחין ממש ויונקים מן הקרקע, שהמים הכנוס בתוך החטים נקרא חלב חטה בקמ"ץ, לפי שיש לה מראה לבן כחלב, יאירו עיניו בהבנת דברי רש"י, והובא שם שכ"כ להדיא בפ' הרא"ש ז"ל:

ובענין ריבוי הגירסות שנזכר לעיל, נביא לדוגמא מה שנתקשו הרבה בדברי תשו' ח"ס באו"ח סי' קכ"ח שכ' דצריך שימור לשמה בעת הקצירה, ובליקוטי הערות שם הביא מה שהקשו ע"ד הח"ס מגמרא מפורשת בפסחים דף מ' דצריך שמירה רק לאחר קצירה, ומ"ש ברש"י סביב הר"ף וקוצרין ט"ס וצ"ל וקושרין, וכ' שם בליקוטי הערות בשם תשו' אבני נזר שמצא בס' אור זרוע סי' רמ"ט שמבואר בש"י הח"ס עיי"ש, והנה גם בהגהות הב"ח שעל הר"ף מבואר שיש מ"ס ברש"י שם, אולם המעיין בדברי האור זרוע יראה בעליל שהי' לו ג"כ הגירסא וקוצרין, ובהערה כ"ו לרכינו מנוח שהובא בחלק שני כתבנו בביאור כונת רש"י ע"פ המציאות שיש שהיו עושים עומרים מקודם הקצירה עיי"ש, וגם שבדברי רבינו מנוח מבואר שיש דין דשמירה בשעת הקצירה ממש, ואפילו קודם הקצירה בעת שהגיע זמנו ליקצר וכ' שם שכ"כ בכ"כ ספרי אחרונים, וכפי הנראה מספרים שמלפנים היו רבים מה"ט נוהגים שלא לשמור רק לאחר שעשו במקומם העומרים שהוא לאחר קצירה וכמתמת משמעות הרמב"ם שזהו מיקרי שמורה משעת קצירה, ומעת שנתגלה דברי רבינו מנוח בערי הספרדים, וכן דברי תשו' ח"ס ז"ל התחילו לדקדק לשמור בשעת קצירה ממש, וכן הובא בפנים עוד נפק"מ להלכה בחילוקי גירסות שבדברי רבינו יחיא' מפריש ובדברי רב כהן צדק ז"ל שהובא דבריהם בראשונים:

ובעיקר מנהגי ישראל בענין שמירה, נעתיק לכאן מ"ש בשו"ת דברי חיים מהד"ק חאו"ח סי' כ"ד, שמבאר שם שאין להחמיר לחוש משום חשש של לעז על ארצות שנתנו היתר, וכ' בדבר שאין לעז רק בזה שהמה אין מדקדקין בזה, צריך יותר לחוש לדקדק באיסורא שלא נכשל אנחנו, ושוב כ' בזה"ל, אך באמת לא ידעתי מאי חשש לעז בזה, הלא ידוע שכמה אנשים מחמירים בעשיית המצות להיות בכל מצה מורה חדשה וכלים חדשים, וקצת נגידים היראים מפזרים ממון הרבה שיעשו המצות על פשתן או נייר חלק, ולכל מצה פשתן חדש, וכמה גוויי שראיתי בעיני מנהגים חלוקים, וישראל קדושים כל אחד מחמיר לפי דעתו, ולא מכת המתחסדים, רק בע"כ יראי השם ראיתי חילוקים הרבה בחומרות שונות, וכי יעלה על הדעת שזה נקרא הוצאת לעז, ולכן מעם זה משום הוצאת לעז ראוי לגנוז עכ"ל"ק:

ולבאודה יפלא מה נשתנה הלכות שמירת המצה ושאר חומרות שנוהגין בפסח במידי דאכילה, משאר מצות שבתורה, שברך כלל רואים שסתם בע"ב שוין בעשיית המצות, אם לא יחידי סגולה ממש, שמדקדקין בכל דבר ודבר שיהי' בכל פרטי' ודקדוקי' או לצאת כל השיטות, והלא דבר הוא, אמנם מבואר הדבר בב"ח סי' תנ"ג, וז"ל ולפע"ד יראה דהשאלות דכתבו כסתם משמע דמדבר בין בקצירה ובין במחינה, והיינו דאי איכא לישראל חטים בשדהו צריך שימור משעה שנפלו מים מקצירה ואילך, וכדאמר להו רבא להנהו דמהפכי כיפ, וכשאין לו שדה וקונה חימין מן השוק סגי בשימור משעת מחינה וכמ"ש הסמ"ק, והיינו בזמן הזה שאין לנו שדות, וכמ"ש האגודה

בפרק כל שעה (סי' ל"ח), וזהו מנהג אשכנז וצרפת, וכך הוא משמעות המקרא ושמרתם את המצות, כל שימור שיכול לעשות יעשה, אם לא אפשר משעת קצירה דקונה מן השוק ישמור משעת מתינה, ואם לא מצא לקנות חטים מן השוק שומרן משעת לישה, ולפי זה לא פליגי הגאונים כלל עכ"ל, והו"ד להלכה בפמ"ג סי' תנ"ג א"א סק"ז וז"ל, ועב"ח מי שיש לו שדה שלו טוב לשמור משעת קצירה וליכך לרחיים בעצמו יע"ש, ותבואה שנגמר כל הבישול ראוי לקצור מיד ע"כ, ומבואר מכ"ז דהתיוב דשמירה תלוי בכל אחד כפי יכולתו, וכבר מבואר בעין יסוד זה שיש מדריגות במצות שימור בחי' הרמב"ן במס' פסחים דף מ' וכן בשאר ראשונים בענין לתיתה עיי"ש, ועי' בהערה כ"ח לרבינו מנוח שכתבנו שם שלכל זה כוון גם הרבינו מנוח ביישוב הב' לשי' הרמב"ם עיי"ש, ועפ"ז הרבנים מבוארים להדיא שחיוב התורה בגדרי השמירה כך הוא, שתלוי בהיכולת של האדם ואינו שוה לכל, ומ"מ נקרא בלשון חומרא, דסוף סוף אף אם לא עשה כן מ"מ מקיים גוף המצוה דמצות מצה, וע"כ אף שראו גדולי ישראל לסדר סדר קצירה ומתינה ובתי אפויה לכללות אחינו בני ישראל, מ"מ אם יש לאדם היכולת להחמיר יותר, מצוה עליו לעשות כן וכמ"ש הפוסקים, וידוע דכל החומרות והידורים יש להם גם מקור בהלכה, אף שלסדר כללי לא הי' מקפידין אף בדורות הקודמים שיהי' נעשית בחומרא והידור זו, ודברים אלו הם גלויים וידועים, אלא כבר הזהירו שמי שאינו בר הכי ואינו יודע ההלכות בפרטי' ובקדוקי', לפעמים טוב יותר שלא יפפל בה כלל, וכראי הוא זכות הרבים וזכות אבותם שמשיעתם להשמר מחשש איסור דמשהו חמץ:

וזה נורא לשון ס' דרך פיקודיך במ"ע י' לאכול מצה בליל א' דפסח חלק הדיבור אות ב' לענין עריכת המצה, וז"ל כל החומרות שעושים המדקדקים אינם מילי דחסדי רק מן הדין, והמלעיגים והדוברים עתק באמרים "לא היתה כזאת בימי אבותינו" עתידין ליתן את הדין:

ואפילו בשאר ענינים שאינם ממילי דפסחא, כ' בשו"ת שבסוף ס' שע"ה בס"י ז' בזה"ל, מצינו כמה דברים שנחלקו בהן הפוסקים ראשונים או אחרונים, ובדורות שלפנינו נהגו אבות אבותינו כדעת המקילין, ובדורות הללו רבו כמו רבו הנהגים להחמיר, כמו חדש ותפלת ערבית כומנה וכהאי גוונא טובא ע"כ, ועי' בדרשות חתם סופר ח"ב דף ת"ז ע"א בד"ה ואמר עור, שכ' דשכיח מאד בזמנים הללו כשת"ח מורה להם דרך ישרה, מתריסים ואומרים זהו תורה חדשה לא שמענו מעולם כזה [וכו'], ויש אומרים זכורני כמה רבנים וכמה קהלות ונהגו בו היתר, ויש מי שאומר אע"פ שאני עם הארץ מ"מ לא אבין וכי עד עכשיו עברו אבותינו עמ"ש בתורה עד שבא זה עם תורה חדשה שלו, בין כך ובין כך מוכיחים בראיות באלו הם הלומדים וידועים יותר מהת"ח [וכו'], יסבול מהם הרבה ואת הכל יסבול הת"ח ולא יקוץ מללמדם וחוזר ומלמדם [וכו'], ומ"מ לא יכעוס עליהם ויעשה את שלו להודיעם חקי אלקים ותורתיו [וכו'], להיות כי דלת העם דרכם להתלות באילן גדול לאמר ככה ראיתי אצל ר' פלוני ופלוני, ועיי"ז מפקפקים על ת"ח לבלתי שמנוע אל השופט, ואינם נותנים לב להבחין בין זמן ומקום ועובדא שהוא לזמן ומקום של עתה וכדומה [וכו'], והקב"ה משיב אין אנו צריכים לכל זה כי תורה חדשה מאתי תצא, פי' אותה תורה שחדש כל ת"ח בדורות שעברו הנקראת תורה חדשה, התורה ההיא מאתי תצא, לעין כל ישמעו מפי, כי כל דברי חכמים קיימים ואין בהם פקפוק ולא נשאר מקום להרהר עכ"ל הח"ס, ואין זה סותר כלל למ"ש בתשו' ח"ס ביו"ד סי' י"ט הנ"ל, כי החילוק מבואר להדיא בדבריו במ"ש ואינם נותנים לב להבחין וכו':

וליהוי ידוע שלפעמים מחמת הדחק או משאר סיבה יש בבתי אפוי' גם קולא ממה שהיו נוהגין בה להחמיר מלפנים בדורות הקודמים, והוא מזהירות שמפורש בדברי הפוסקים (אף שבדרך כלל יש לסדר בתי אפוי' כעת מעלות פי כמה מכפי שהי' אפשר לעשות בדורות הקודמים), ואזכיר כאן לדוגמא רק פרט אחד שנהוג כעת להקל בכל בתי אפוי' כפי הנשמע, וישמע חכם ויוסיף לקח:

הנה בשנים קדמוניות הי' נוהגין לשאוב המים שלנו תוך כלי זכוכית, ויש שהיו שואבין לתוך כלי חרס או עץ וכמ"ש בפוסקים, ובאלי' רבה סי' תנ"ה סקי"ט מבואר דכ"ש בכלי מתכות דמותר, אמנם כ' במ"א שם סקי"ט שלא יהא המים בכלי נחושת שמחמם, וכ' שם בחק יעקב ובא"ר דבדיעבד מותר, וראיתי בס' ילקוט מעם לועז פ' בא דאוסר אף בדעיבר, וכ' שם בדרכי משה אות ז' דבשעת התקופה טוב להשליך בהם ברזל וכ"כ ברמ"א, ומ"מ כ' שם בר"מ שטוב להוציאו מיד שנפל התקופה פן יתחממו המים מן הברזל, והו"ד אלו בש"ע בעל התניא סעיף י"ו, ובזכורני מימי נעורי שראיתי שהי' כלים של זכוכית גדולות שהיו מחזיקים בה את המים בחדר מיוחד סמוך למקום הלישה, וזה שנים רבות מחזיקים את המים שלנו כקומה עליונה וממשיכין המים למטה בניגרות, ובשעה שצריך

הנותן מים ליתן מים לתוך הקמח, פותח הצינור ושואב מים כפי הצורך, ובאמת לפי ראות עין יש בכל זה הידור גדול שהמים לא יהי' סמוכים אפילו בחדר סמוך למקום הלישה מטעם חשש קמח הפורח באויר סמוך לשם, וגם יש שם מקום ברחבות לצורך ריבוי המים של כל היום, אולם לאידך גיסא נעשה חלק מהצינורות כגון מקום חיבורם או רק הברזא שפותח ליטול ממנה מים בשעת הלישה מנחושת או ממין מתכות הנקרא ברע"ם או משאר מינים, ובאיזה בתי אפוי' כל הצינורות כולו הוי מנחושת, ונמצא שבכל משך הלילה והיום יש נגיעה של נחושת וברזל עם המים, וכידוע שהרבה ממינים אלו נעשה מתערובות נחושת או ברזל, ואפילו אלו הנקראים סטענלעס סטיל, יש מינים שונים, ובדקתי פעם אחת מין אחד של סטענלעס סטיל עם אבן השואב וראיתי שהי' שואב אותה כמו ששואב ברזל, כי תלוי כמה אחוים מתערובות ברזל נתערב בה, וכן יש בתי אפוי' שהכלי המחזיק המים בקומה עליונה נעשה ג"כ ממתכות, ומי יכול להבחין בזמינו אלה שהכל נעשה בתערובות אם הוא ממין מתכות שמקדר המים או ממין שמחמם המים, ועכ"פ בודאי שאין זה סדר לכתחלה, ולא נודע לנו ממי יצא הוראה זו להדיא, וגם בכלי של פלעסטיק אם מכוסה ג"כ בכיסוי של פלעסטיק מי יודע אם המים אפשר להתקרר שם, כיון שידוע שאין אויר נכנס לשם [וכן יש שכבר העירו מה"ט על אלו שמניחין הקמח לאחר מצינה בפלעסטיק מכוסה, ומדינא דש"ע סוס"י תנ"ג צריך הקמח להתקרר יום או יומים מחמימות הטחינה], ובכלל אינו ברור אם פלעסטיק גופי' אינו מחמם, והמעין היטב בתשו' ח"ס חאה"ע ח"ב סי' קנ"ג ובס' בגדי ישע סי' תנ"ה יראה מבואר שבדברים אלו אין לנו כלל שום הרגש וגם אין לומר שהמים קרים (ובספרי מלקטי זמינו כבר העירו קצת בזה, ובענין מ"ש בשע"ה הלי' שמירת גוף ונפש סעיף ז' בענין מים שעבר עליהם הלילה בכלי מתכות), ועכ"פ יחיד המדקדק בודאי יחוש לעצמו לשאוב בכלי זכוכית כמו שראינו לרבותינו זצ"ל, ומרגלא בפומי' רב"ק רבינו זצ"ל ובפרט בדרשתו להור"ר המאמר ההולך בדרכי אבות מוזכרין לו זכות אבות ומקורו ממדרש פ' וישלח פ' ע"ו סי' ג' הבוחר בדרכיהם והעושה כמעשיהם אני מתקיים עליו וכו', וכנ"ל בשם הרבינו בחיי, ובפרט במצות מצה שאחר כל השמירות א"א לאדם ליהרר ממשוה חמץ אם לא בשמירה דלעילא וכידוע מס' אור לשמים בפ' צו שהקב"ה שולח מלאכים שיהא ממונים על השמירה, וגם ידקדק שלא להניח לתוכו כלי שואבת אם נעשה ממתכות רק לרגע כפי הצורך לשאוב מתוכה:

ואולי יש לרמוז בדרך אנדה ענין חילוקי מנהגי ישראל בחומרות של שמירה, בהסדק שנמצא על צד אחד של החטה יותר מבשל שעורים, וכדאיתא בגמרא פסחים דף מ' ע"א חימין ראתי כי' ציריא עיילו בהו מיא אבל שערי דשיעי אימא וכו', ועי' בתשו' ח"ס או"ח סי' קכ"א שכ' שבסתרי תורה איתא דחטים ושעורים תרווייהו אית להו צירי ובשעורים עדיפא מדחטיא, ובתי' ריטב"א מס' פסחים דף ל"ה ע"א כ' דכוסמין פירש"י שהוא אשפלטא והוא דומה לחיטין אלא שאין לו סדק כמו לחיטין, ומצאתי בס' פרדס הגדול לרש"י ז"ל בס' קכ"ז שכ' דכל חמשה מינין יש בהם צדייה (ציריא) ע"כ, וצ"ל לפמ"ש בנגלית התורה בגמרא, שמ"מ בהחטים הוי הסדק בעומק יותר מבשל שעורים וכמו שנראית לעינינו הגשמיים, ומעתה במצות מצה שהוא יחידה הנשארת לנו מכל מצות אכילה שבכל התורה וכמ"ש בתשו' ח"ס חחו"מ סי' קצ"ו, ונהגין לקיים לכתחלה מצוה זו בחטים וכמ"ש הרמ"א רס"י תנ"ג, נראה לפום דהיטא כאילו יש איזה פירוד לכבות בין אדם לחבירו, ולזה רומז הסדק על החטה שמצד אחד, אולם בצד השני הוא מאוחד ולא נראה שם כלל שיש פירוד, לרמוז שהפירוד אינו אלא למראית עין האדם, אבל לא שהוא פירוד באמת, כי הכל הולכים לכוונה אחד לעשות רצון אביהם שבשמים, וכל לכבות דורש את ה' אחד, ועמך כולם צדיקים, ונתגלה לעין כל עיקר הכוונה ביום אחרון של פסח, וכמ"ש בס' זרע קודש לאחרון של פסח שראוי לקרות אז המצה מצת מצוה שהוא לשון התחברות שאין מחמירים כל כך ואין אחד מחמיר יותר מחבירו עיי"ש:

והאמת שאף אחרי כל החומרות והידורים שמוסיפים הבתי אפוייה מידי שנה בשנה, שהבעה"כ והממונים הם יראי שמים מרבים, ובפרט אותם הבתי אפוייה ששייך לקהלה, והממונה אין לו שום חלק בריוח אפילו כארים, ואין מדקדקין על גודל התוצאות כדי להוסיף איזה הידור שהוא, ומהראוי ה' לפרסם פרטי ההידורים שעושים בגאמנות וגודל מרחתם במסירת נאמנה כאשר ראוי ונכון במצוה גדולה של שמירה שאין לה שיעור וערך ובמדה יתירה של סבלנות לעשות את שביכולתם כרצון איש ואיש אלא שאכמ"ל, ובאמת ראוי לעשות כן, דאם היכולת להתמיד בשמירה יש להתמיד וכנ"ל, וביודעם שאין כאן שום תוצאות לעו על אופן שנעשו מקודם וכנ"ל בשם הר"ח (ועיי"ע בתשו' דברי חיים ח"ב יו"ד סי' ק"א ובתשו' דברי יואל יו"ד סי' ע"ד אות ט' דבעשיית תיקונים אין צריך לחוש משום לעז), ועכ"ז עדיין אנו צריכין למ"ש כ"ק מרן זצ"ל בתשו' דברי יואל חו"ד סי' נ"א בחילוק שבין הנעשה ליחיד להנעשה לצורך רבים עיי"ש:

וככה הוא בענין סדר הקצירה וזמן קצירת החטים, ובפרט לאחר שירדו גשמים על החטים במחובר לאחר שנגמרו, דצריכין לסמוך על שיטות המקילין וכמבואר בחיבור זה כל השיטות, ואין ספק שמי שילמוד הלכה זו בעיון גמור, שהם מהדברים שבמקום שאמרו להארץ אינו רשאי לקצר, ויבין המציאות בסדר גידול החטים וכן כללות סדר הקצירה, יכיר ג"כ שאע"ג שלצורך רבים ראו רבותינו ראשי ועיני העדה ויעועב"כ כמה מעלות בסדר הקצירה בהמאשין ממה שהי' בדורות הקודמים, והשינוי הוא לטובה בכמה מעלות ממה שהי' נהוג ברוב תפוצות ישראל שהקצירה הי' נעשה ע"י נכרים, ובחטים למצות שמורה הי' ישראל שומר על גביהן בשעת הקצירה, והמתבונן בגודל הקישוי לשמור את הנכרים, שבעת החום הגדול ורוצה לשתות מים באמצע השרה, שלא יריק מים הגשאר על החטים, ושיקנחו פניהם מהזיעה כפעם בפעם שלא ינטף הזיעה מעל פניהם על השבלים, והיו מקרה ג"כ שהי' העכו"ם משתינים על החטים וכמ"ש בתש"ו מימר חיים סי' י"ד, וכן גודל הקישוי בהתייבשות החטים וכן הדישה, עכ"ז אין לדמות כלל אם ישראל יחיד קוצר לעצמו ממה שנעשה לצורך רבים, מלבד המעלה לחוש להשי' שהקצירה גופי' מלבד השימור בעי' לשמה, וכמו שהי' נוהגין כמה מיראי השם בדורות הקודמים, ולא יפלפל בזה שום אדם רק הרוצה להכחיש את האמת, וישמעתי שיחה נאה מוקן אחד שליט"א שזוכר בעיר צאנו שנת תרפ"ו שבאמצע אמירת הקינות כמ"כ, בא נכרי עם השבלים והראה שהם מוכנים לקצירה, ומיד עזבו חמשים בחורים את הביהמ"ד והלכו לקצירת חטים, והוסיף לומר שהי' לו אז לפלא דהיתכן לעזוב את הביהמ"ד באמצע הקינות, ושוב למד במדרש (פ"א סי' כ"ט) עה"פ גלתה יהודה מעוני על שאכלו חמץ בפסח כמד"א לא תאכל עליו חמץ ו' ימים תאכל עליו מצות לחם עוני עכ"ד המדרש נתיישב לו הכל]:

ובן הוא בענין זמן הקצירה, דיחיד אפשר לו בניקל יותר לחוש לקצור בעוד שלא נתבשל כל צרכו, וממילא נשמר מחשש חימוץ של גשמים במחובר, וגודל המעלה בזה שכשנקצר בעוד שלא נתבשל כל צרכו הוא לאין ערוך, כי לא נמצא אז בשעת הקצירה שום מצומחות או מבוקעות או שינוי מראה, ומבואר בפנים שכמה גדולים וצדיקים דקדקו על זה ויש לזה פנים בהלכה, וזה לא אפשר אם הקצירה נעשה לאחר שנתייבש כל צרכו, שלעולם מוצאין בשדה עכ"פ מעט מצומחות או מבוקעות או קצת מראות שחורות או כריון או שאר שינוי מראה על החטים (ועי' בפנים בחלק חמישי שמבואר שברוך כלל מראות אלו נתפשט ע"י הגשמים שיורד על השבלים בעודם במחובר לאחר שנתבשל כל צרכו), וצריכין לחשב כמה פעמים שיעור סי' יש בה וכידוע (ומה שי"א שאין מוצאים מצומחות או מבוקעות בדרך כלל בהחטים שקונים מהבתי אפוי' ואם מוצאים אינו אלא מעט מזעיר מאד, והו' לפי שכל החטים נתברר עוד אצל השרה או אח"כ בבית האופה במאשין שמכרר חטים הטובים מהפסולת ומכררות גם המצומחות והמבוקעות וכנזכר בפנים בחלק א' אות כ"ו), וגם אפילו אם מוצאין מעט מזעיר ממש מצומחות ומבוקעות שנעשו בתוך האוצר כשקצרים מקודם שנתבשל כל צרכו, מ"מ אינו דומה כלל מצד ההלכה לאם מוצאין בשעת הקצירה לפי שקצרים לאחר שנתבשל כל צרכו, דאם כבר נתבשל כל צרכו וירד עליהם גשמים או אפילו חשש גשמים דנו הפוסקים אף על אותם החטים שאינם מבוקעות ומצומחות, ועי' בתש"ו חתם סופר ודברי חיים ושאר אחרונים שהובא בחלק רביעי, והמקור לזה מוכח ומבואר בפנים בתש"ו הרשב"א דכל החטים מקבלת חימוץ אע"ג שאין רואים עליהם סימני חימוץ, ולעו"ז כשנקצר מקודם שנתבשל כל צרכו אין שום פקפוק כלל על האינם מבוקעות, ועוד יותר שבמקצת מאחרונים שמועתק בפנים הספר מבואר שבכה"ג לא ברירא להו לודאי איסור אף על המבוקעות ומצומחות שמוצאין בתוך האוצר, ובאמת כשאדם יודע סדר התייבשות, שאפשר לעשות בניקל ע"י כלי הנקרא פען, יתכן שלא ימצא כלל שום מצומחות או מבוקעות אם קצרים מקודם שנתבשל כל צרכם, ואף אם ימצא יהי' לערך אחד או שנים מני אלף:

ואמנם אפילו לצורך רבים עדיין יש צורך הרבה ויש אפשרות בפרט בימינו אלה להדר יותר, ועי' בתש"ו ח"ס או"ח סי' נ"ט שכ' באר"ה וכן בשביתת, ועל זה אנו מתפללים שתהי' פרנסתינו בהיתר ולא באיסור, ואין הכוונה בלא גניבה וגזילה שזו אינו בידי שמים, אבל הכוונה דברים האסורים ונצטרך להתירם משום הפסד פרנסתינו, לשיזבן רחמנא מאלו וכיוצא באלו עכ"ל הח"ם, ומכש"כ במילי דפסחא שישראל קרושים מהדרין ככל כוחם להיות נוהרים בחומרות ובפרט במידי דאכילה לאין שיעור, ומפורזין ממון הרבה שיהי' בתכלית הכשרות לכל הדיעות:

וגם אינו דומה זמנינו כלל למה שהיו מלפנים בדורות הקודמים כשהי' גשמים רק וליפה מועטת, דאף שכותבין הרבה פוסקים שאז אין לחוש לחשש חמץ במחובר, מ"מ כ"ו הי' שייך מלפנים שהי' השדות תוך העיר או סמוכות

לעיר, והמורה הי' רואה הגשמים בעינו ממש, וע"כ הי' יכול לשער שהי' ודאי רק זליפה מועטת, משא"כ עכשיו שהשדות הם רחוקות ואף בקאר צריך לנסוע להשדות כשעה וחצי או יותר לכל הפחות, ואינו דומה כלל הגשמים במקום אחד למקום אחר וכידוע לכל, ולפעמים אין נמצא גשם כלל במקומינו ובמקום השדות יורדין שם גשם, וכן הי' אזלי פ"א שרציני לנסוע לשם, ואמר לי האכרי על המעלעפאן שלא אבוא כי יורדין שם גשם ובמקומינו לא הי' שום גשם, וא"כ מנא יודעין לשער באמת אם הי' רק זליפה מועטת או זליפה מרובה, ועמ"ש בחלק רביעי בהערה רי"ד בשיעור זליפה מרובה:

וכן אינו דומה זמנינו אלה לגודל הדוחק שהי' בשנים קדמוניות אם הי' מן הצורך להקל ואין כאן המקום להאריך בפרטי הדברים רק בקיצור, הן בדרך הנסיעות להשדות שהדרכים לא הי' מתוקנים כמו עכשיו, והן בגודל החום שהי' שריו בשעת הנסיעה, שלא הי' אז בהקאר'ם עירקאנדישאן, והן להדר אחר שדות שלא נמצא בה שומים ושאר מיני צמחים בתערובות, וכנזכר לעיל גם במכתב כ"ק רבינו זצ"ל שהרה"ג מסאדנאווא ז"ל הי' במאה שדות, וקשה לצייר גודל מסירת נפשם של הרהגה"צ במרחתם בכל זה לא יאומן כי יסופר, והרבה פעמים באו בחזרה לביתם מלא ממסירת נפש לכות את הרבים וריקם מבלי חטים, והי' רבות פעמים שנתקשר השמים בעבים והי' צריכין להמתין שעות ארוכות על השדה מסוגף ברעב עד שיחזור השמש, או אף ללין לינת לילה במקום השדות כי לא הי' אפשר לקצור עוד עד למחרתו, וכן אירעו שהקאמביין מאשין נתקלקל והיו צריכים להמתין כמה שעות עד שיתוקנו, או לנסוע לביתם ולחזור עוה"פ למחר, וגם לא הי' שם בתי כסאות כראוי, [ושמעתי מח"א שליט"א שסיפר לי שראה בעת הקצירה שהרהגה"צ משאפראן זצ"ל הי' יושב על הקאמביין במשך כל שעות הקצירה, וכדי שלא יכו השמש על ראשו הי' מלוכש בכובע כעין שלובשין האכרים, וגודל החמימות שהי' אז אי אפשר להעריך, וסיפר לי הג"ל שגם הוא הי' יושב על הקאמביין בעת שהי' מפקח על הקצירה והוא לא הי' יכול לסבול עוד את החמימות לאחר חצי שעה, וכן סיפר לי שראה את כ"ק אדמו"ר מפאפא זצ"ל בעל תשו' ויען יוסף שהוצרך לנסוע לפי המצב דאו השכם בבוקר (שיהא עוד פנאי לחפש שדה המתאימה ע"פ הלכה) ולא הי' באפשרי לו לטעום לפני הנסיעה ואכל סעודת שחרית בחוץ בהשדה, ועם כל הדוחק הי' דעתם לכתחלה לקצור בעוד שלא נתייכש לגמרי, עי' מה שכתבנו בחלק שביעי בשם מחזור דברי יואל בשם כ"ק רבינו זצ"ל שצריכין לקצור בעוד שהחטים לא נתבשלו לגמרי, ויש שכותבים משמיו דמין שאמר לקצור בעוד שהוא עדיין מעט גרינלעך והו"ר שם, וכן מכואר בתשו' ויען יוסף לכ"ק אדמו"ר הגה"צ מפאפא זצ"ל בת"ג סי' תי"ח במכתב שנכתב בשנת תשי"ד שהקצירה יהי' בעת שצריך לקרקע והו"ד בסוף חלק רביעי, אלא שהי' זמנים שלא עלתה בידם לעשות באופן שיהי' שבעי רצון לגמרי, והי' נמצא שיראו שלא יתקלקל החטים הלחים ע"י עיפוש, דאמ"ף, וכיוצא, אבל בעת יש דרכים להדר יותר בסדר הקצירה והתייבשות, ובפרט להכזית מצה מצוה שהי' נהוג בכל הדורות להדר ע"ז הרבה יותר, ומעולם הי' חילוקים בין מצת מצוה לשאר המצות וכנזכר גם לעיל:

וכן הי' נהגין בכל הדורות ובכל המקומות לקצור לכתחלה לשמורה משעת קצירה עכ"פ בעודם לחים קצת, אלא כפי הנראה הי' קצת חילוקים בין מקום אחד לחבירו וכמ"ש בחלק שלישי, אבל ד"ז ברור שדקדקו לכתחלה לקצור בעוד שלא נתייבש לגמרי, והיות שמצוי כ"פ שהקנה למעלה במקום שנתקפל למטה כבר נתייבש לגמרי ונפסק לגמרי היניקה אע"ג שהחמין עדיין לחין קצת, וד"ו נראית בחוש לכל הקוצרים העומדים שם, על כן אין ספק שחששו לזה, ולא יועיל כמה עדות להכחיש את האמת, מה שהי' דרך המסורה האמיתית, והכל רשום בכתב קשט אמרי אמת בספרן של צדיקים, מה שכתבו גדולי ישראל בלשונם הקדוש ממש, ומפיהם ומפי כתבם אנו חיים ומימיהם אנו שותים, ולא מה שמספרים בשמם, שאפי' יהי' הענין אמת מ"מ משתנים הדברים כשינוי של תיבה אחת או שתיים מכמות שהי' גופא דעובדא, ולא יכול המספר לכלכל דבריו במכון ממש, וכמ"ש ג"כ כ"ק רבינו זצ"ל בהקדמה לס' על הגאולה ועל התמורה, שבחוצות וברחובות נאמרים משמי דברים הרבה שלא היו ולא נבראו ולא עלה על לבי מעולם:

ובפרט בומנינו אלה שלא זכינו עוד שיהי' לנו צדיקים קדושים כמו שהי' מלפנים, והם היו השומרים לכלל ישראל שלא יאונה להם כל און ברוחניות ובגשמיות, ומכ"ש באותה העיר שהי' דרים בה, וכדאיתא בס' ייטב לב פ' צו כי בימי קדם כהיות ק"ק איהעל באיזה זמן בסכנה גדולה מכת המרידה, וסיפר מוזה"ה בעה"מ ס' ישמח משה כי נאמר לו בחלום קומי צאו מתוך ההפכה, והשיב איני רוצה, וכל זה למען הציל בזכותו שארית ישראל, וכן הי'

ת"ל יצא העיר בשלו', וכ' עוד כפ' פנחס ועובדא ידענא מאשר ספרו לנו אשר הי' בימי מחו' האי סבא קדישא הצדיק הקדוש מו"ה נפתלי זלה"ה מראפשימין באחד מגדולי תלמידיו שרצה וכו' וראה צורת רבו הק' ונרתע ושב לאחוריו, ועי' בתפארת שלמה להושענות המתחיל אדמה מארר, ששמירת התבואות שלא יתקלקל הוא ע"י הצדיק יסוד עולם, וסיפר כ"ק אדמו"ר הגה"צ מפאפא זצ"ל (והו"ד בכיתו נאוה קודש לפסח דף צ"ד), כי בעת שאפו מצות להרה"ק מוהר"א מבעלזא זצ"ל, בא לפניו תמיד עם פתקא ולא נעתר לקבלו, ואמר שכעת הוא מרוד במחשבותיו, שצריך לשמור את המצות, ואע"פ שזה הי' בביתו של מרן ולא הי' במקום האפי' כלל ע"כ, וכן מבאר כ"ק מרן רבינו זצ"ל בס' דברי יואל פ' ויגש דף תע"ז באריכות ענין השמירה שנעשה ע"י הצדיק כשמלוה את האדם עפ"ד הנועם אלימלך עיי"ש באורך, ובמס' נדרים דף כ' ע"כ איתא מאן מלאכי השרת-רבנן, וסימנא מילתא שכן מפורש במס' פסחים דף ל"ג ע"א בהאי דינא דחמין במחורב בניירת עירין פתגמא, ופירש"י עירין מלאכים כלומר תלמידי חכמים שהם כמלאכי השרת אמרי בבית המדרש כמותי דהא דקתני לעיל אינה קדושה בשהחמיין במחורב קאמר ע"כ, דבאמת כדירדהו תלוי השמירה אם יתמנן או לא, וי"ל דמ"ש בס' אור לשמים הג"ל הכוונה ג"כ להצדיק, ובפרט במצות מצה שהי' כל אחריות השגחה עליהם, ובוראי שאינו דומה לאחר שחסרנו כל אלה, דצריך שמירה ויתירה לעשות מה שביכולת, ובזכות אתערותא דלתתא יתער עובדא דלעילא לשמור אותנו ממשוהו חמין:

ובהיותי בזה לא אמנע מלהעיר כאן מ"ש בחלק חמישי שיש נפק"מ להלכה גם בזמן דחצות היום לסדר הקצירה, דמלפנים שהקצירה הי' נעשה ע"י אדם, יש שהיו מקליין לקצור אף מקודם חצות היום, מ"מ לפי סדר הקצירה של זמנינו אלה שהקצירה לרבים נעשית בקאמביין מאשין, נראה שמדינא מחויבים לקצור למצת שמורה רק לאחר חצות, עיי"ש שביארנו הדברים בטו"ט:

וכבר כתבנו שכל הספרים מועתקים כאותו לשון ממש כמו שנכתבו ונדפסו בלי שום שינוי כל דהו, ואמנם היות שמצוי בהשו"ת שכתובה אחד דינן בענינים מלכד עיקר המדובר דחמין במחורב שאנו עסיק בה, ע"כ השמטנוהו אותן הענינים שהי' נראה לפענ"ד שאינו צורך כל כך לבירור הדין, ומה"ט העתקנו לפעמים רק קטעים מהתשובה, ובמקום שהשמטנו איזה ענין הרשמנו לאות בחצאי מרובע כזה [וכו'], ולא העתקנו מספרי הפוסקים ושו"ת שמדברים מריבוי גשמים בשעת הקציר ודנו בענין ביטול בס' בחמים שאינם מצומחים, ואינם מוכירין שנתחמין במחורב, דיתכן שכונתם דלא איירי שנתחמצו במחורב, אלא בא' מב' אופנים דלהלן, שעל ידי ריבוי המים נתלחלו התבואה בעוד שהיו צריכין לקרקע, ונתחמצו לאחר הקציר תוך העומרים והערימות ע"י ריבוי הליחות שנכנס לתוך התבואה, או דמ"ש בעת הקציר הוא כשהגשמים ירדו על הערימות לאחר קצירה, ונקרא שעת הקציר, לפי ששעת הקציר נמשך ככל מדינה לפעמים לערך חודש ולפעמים אפילו ב' וג' חדשים וכמו שמבואר בחלק א', ועי' בשע"ה סי' תנ"ג ס"ט שכ' שרוב החטים יש בהם תערובות מעט מחטים שצמחו, ואינו מוכרח שכונן לאחד מהאופנים הנ"ל, ופשטות כוונתו נראה שנתחמצו מליחות של עצמן אחרי שהי' הדרך או לקצור בעודן לחין קצת, או שנתחמצו מזיעה וליחות המקום, או כמ"ש בנשמת אדם שאלה י"ט ומועתק בחלק שלישי ועיי"ש שביאורים והערות, ובסדר התייבשות ע"י פענ"ם אפשר להזהר מזה, וכבר כתבנו לעיל שאינו דומה אם נמצא מצומחות ומבוקעות בשעת הקצירה שחמור טובא, מחטים מצומחות או מבוקעות שנעשה אח"כ בתלוש בתוך האוצר:

ובבדי שיהי' למשמרת לזכרון לבני ולנכדיי שיחי, ואולי יהי' להתעוררות גם לאחרים, מוטל עלי להזכיר מה ששמעתי בילדותי מכבוד אדוני אבי מורי שליט"א, שהשתדל להדר בימי ילדותינו שכל בני ביתו יאכלו לכזית מצה ממצות שנאפו בערב פסח, ואמר הטעם משום דאיתא בזהר הקדוש דמצה הוא מיכלא דמדימנותא, והאמונה בהש"ת צריך להיות בתכלית ההידור והשלימות עכ"ד, ובזכרוננו שבעוד היינו ילדים קטנים לקח אותנו לאפיית המצה בערב הפסח לכמה שעות, ומה נהדר הי' מראה כהן לראות רבנים צדיקים ובעה"ב חשובים משרידי דור הישן, ובתוכם הי' גם זקני הרה"ח מוהר"ר נפתלי הירצקא יאקאבאווימש ובנו דודי הרה"ח מוה"ר אברהם ז"ל, בעת זמן הקרבת קרבן פסח לאחר שש ומחצה בעבורתם בקודש בעסק המצוה בחומרות והידורים ובאמירת הלל [ולא אמנע מלהעתיק לכאן מה שראיתי זה הרבה שנים בהקדמה לס' דעת קדושים על יו"ד בא' מדפוסים הישנים, והעתקתיו אז בזה"ל, הרה"ק הסבא קדישא ר' מרדכי זצ"ל מליסעץ חר מבני היכלא קדישא אצל החוזה הקדוש מלובלין וי"ע ועכ"י אשר נפטר בערב פסח באמצע קריאת ההלל על אפיית המצות מצוה מרוב דביקות ולהבת שלהבת י"ק], ומחזה התעוררות זו השאיר רושם בקרבנו, והיא שעמדה לנו שהגיעני עד הלום, להשתדל במצוה זו ביתר שאת,

וזכינו בעזרה"ת כעת גם בחיבור זה לעורר בענין קצירת חמים למצות שמורה ולכל ימי הפסח, ללקט דעת ראשונים ואחרונים בענין זהירות מחמץ במחובר, ומנהגי ישראל קדושים בכל זה בדורות הקדמונים:

ופה אתן מקום להביע את תודתי מעמקי דלבא לכבוד הורי ומורי היקרים שיחי' על כל מה שגמלנו מעודי עד היום, ואני תפלה לא' חי שיאריך ה' ימיהם ושנותיהם בנעימים בבריות גופא ונהורא מעליא בהרחבת הדעת, ויזכו לרוות רב נחת מכל יוצאי חלציהם זרעם זרע ועד עולם:

ובזכות מצוה ושמרתם את המצות שמתחיל מיד אחר הפסח, שקציר חמים מתחיל בימי ניסן בארץ ישראל, וישראל קדושים מזהרים להיות טרודים בשמירתם במשך כל השנה, [ואולי י"ל שלרמו זה אומרים בכל יום (מלבד ביום השבת שמגנינה ומצלי ומרמזת לשמירה) בפ' קדש לי כל בכור הפסוק דשבעת ימים תאכל מצות וגו', למען לא נשכח ממצוה זו שהיא מצוה תמידית בכל השנה, ועי' בשו"ת שערי צדק או"ח סי' פ"א שכ' בזה"ל, דמצות שמירה מוטל על כאו"א לעשות בעצמו ועכ"פ ע"י שליח (עי' סי' תנ"ג ס"ח ובסי' ת"ס ס"ב דמצוה בו יותר מבשלוחו), והיינו עכ"פ שימור משעת טחינה דחיובא הוי, והנה כשעושה ע"י שליח עכ"פ מצוה קעביד רק דעדיף יותר לעשות בעצמו, אבל ככה"ג דנ"ד דהנהו אינשי דמקומכם לא עשו השימור בשליחותינו וגם זכי' אין כאן לעשות המצות כשכילנו, ודאי אינו יוצא ידי חובת שימור ע"כ, וה"ה להשימות דבעי שמירה משעת קצירה שמוטל על כאו"א או ע"י שליחו, ועי' בבני יששכר מאמרי חודש ניסן מאמר ח' אות א' שכ' דנראה דצריך לכיין הטעם בשעת השמירה כיון שהטעם מבואר בתורה כידוע מהפוסקים, ובפסוק פ' בא כתיב ושמרתם את המצות כי בעצם היום הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים, ועיי"ש מ"ש ע"פ דרכו בקודש, וכיון דמצות זכירת יציאת מצרים הוא בכל יום, ע"כ יש מצוה שמירה בכל יום וכנ"ל], ואמרו חז"ל במס' סוטה דף כ"א ע"א מצוה בעידנא דעסיק בה מנגא ומצלא (ועי' שו"ת משנה ישכר ח"א סוס"י קי"א), ובזכות קיום מצות אכילת מצה בימי הפסח, נהי' נשמרים בכל השנה מכל דבר רע ברוחניות וגשמיות וכמ"ש בסה"ק בשם האר"ז"ל, ונוכה לתשוכה ולאמונה שלימה בהשי"ת, ונוכה ביחד עם כ"ב שתחי' וכל המסייע בעבודתינו לבריאות הגוף והנפש ולגדל את צאצאינו בדרך התורה והיראה, ולא ימוש התורה מפינו ומזרעינו ומזרע זרעינו עד סוף כל הדורות, ולעבוד השי"ת בטוב לכב עבודה תמה ושלימה מתוך שמחה והרחבת הדעת וקדושה עדי נוכה להבטחת השי"ת שכ' במיכה פ"ז פט"ו כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות כב"א:

וע"ז בעה"ת ביום כ"ה לחודש ניסן י' למטמונים יומא דהילולא של מרן הרה"ק בעל דברי חיים זצ"ל זי"ע

שנת תשס"ה לפ"ק פה ברוקלין יצ"ו

הק' יעקב צבי גאלדשטיין

קציר חטים

חלק ראשון

(א)

מיני חטים

ובמס' תענית דף כ"ג ע"א איתא, מצינו בימי שמעון בן שמת, שירדו להם גשמים בלילי רביעיות ובלילי שבתות, עד שנעשו חטים ככליות ושעורים כגרעיני זיתים וערשים כריני זהב, וצרו מהם דוגמא לדורות, להודיע כמה החטא גורם, וברש"י מס' חולין דף קי"ט ע"ב כ' כשתי כליות של שור הגדול, ועי' רש"י דברים ל"ב פסוק י"ד שפי' כליות חטה חטים שמנים כחלב כליות וגסין ככוליא, ובכתובות דף קי"א ע"ב איתא עה"פ יהי פסת בר בארץ בראש הרים אמרו עתידה חטה שתתמר כדקל ועולה בראש הרים, ועוד איתא שם עה"פ עם חלב כליות חטה אמרו עתידה חטה שתהא כשתי כליות של שור הגדול, ועי' ירושלמי סוטה פ"ט הי"ג א"ר חייה בר בא סאה ארכלית היתה מוציאה סאה סולת סאה קמח סאה קיבר סאה מורסן סאה סוכין וכדון אפילו חדא על חדא לא קיימא, ופי' שם בקרבן העדה סאה ארכלית סאה חטים הגדילה במקום ששמו ארכלית הוציאה לאחר הטחינה וכו' ועכשיו החטים גרועים כל כך שסאה חטים בין כולם סלת וקמח וסוכין ומורסן אינן סאה לאחר הטחינה:

וגם בימי רבי ובר קפרא מצינו בנמרא נדרים דף ג"א ע"א שהחטים לא הי' כבר גדולים והי' צריכין לטוח סל בזפת שלא יצאו החטים מתוך נקבי הסל, ובב"י או"ח סוס"י כ"ז הביא דברי המרדכי שכ' בשם הסמ"ג דשיעור רוחב הרצועה הוא יותר מחטה ופחות מכשעורה והרמב"ם כ' דהשיעור הוא כאורך שעורה, וכ' האחרונים דשיעור אורך שעורה הוא בין י' ל"ג מילמעטער, ושיעור זה כולל גם קליפתה מלבד העוקן וכמ"ש שם הפמ"ג בא"א סקי"ח, ואורך החטה עם קליפתה הי' אף בימי הראשונים לפחות מזה:

במשנה רפאה פ"ב מ"ה הזורע את שדהו שני מיני חטים, וכ' שם הר"מ ידוע כי יש ממיני חטים גסים ויש דקים [עי' פסחים דף מ"ח ע"א הא כחסיכתא הא כמעלייתא ובפי' רבינו חננאל שם] ויש מהם ירוק ויש מהם אדום, וברע"כ כ' כגון שחמתית ולבנה, וכ' שם בתוי"ט דהיינו אדום ולבן כמ"ש הרע"כ בפ"ה דבבא בתרא מ"ו, ולבן היינו כקליינדר"א שהוא ירוק ולבני אדומה לבנה קרי להו התנא, וזה מ"ש הרמב"ם בפ"י משנתנו אדום וירוק, וירוק זה כחלמון ביצה לא ככרתי, עכ"ד התוי"ט, ועי' רשב"ם בבא בתרא דף פ"ג ע"ב וברבינו גרשום שם שכ' דהחטים אדומים מתאדמין מחמת החמה הזורחת עליהן, וברשב"ם שם כדף פ"ד ע"א כ' דשני מראות יש בחמין ולא יותר לבנות ואדומות, ועי' ברש"י פ' ויצא עה"פ וכל שה חום בכשבים וברמב"ן שם שחום ושחמתית הוא דומה וקרוב לאדום, וכ' שם ברמב"ן שתיבת חום הוא מגזירת ואור החמה שהוא דומה לשמש אשר יתאדם קצת:

ובמדרש רבה איכה פ"ג פ"ו איתא מעשה באשה אחת בקיסרין שהוליכה את בנה אצל נחתום אתר, אמרה לו למד את בני אומנות, אמר לה ימתין אצלי חמשה שנים ואני מלמדו חמש מאות מינין בחטה, כמה מינין יש בחטה ר' אחא אמר בחטי מנית חטים דלא מנין, ורבנן אמרי חמש מאות בחמין כמנין מנית, ר' חנינא ור' יונתן הוו יתבין וחשבין להון עד שתין וקמו להון ע"כ, ועי' רש"י ביחזקאל פכ"ז פ"ז בשם תרגום יונתן, ובירושלמי מס' שבת פ' כלל גדול ה"ב ובפ' הבונה ה"ב איתא לענין שיעור חיוב דהוצאה בשבת, תני חטים מדיות שתים, ופי' שם בפני משה חטים הבאים מארץ מדי והן חשובות שיעורן להוצאה בשתים:

מה שבתחום שציפורי אין בה קומץ קומץ, ופי' במתנת כהונה לפי שטבריה יושבת בעמק וכולה בצעי מים לא יוכל לצמוח וכן ציפורי יושבת בהר מקום מגונב ויבש בלי מים ע"כ, ונראה כוונתו שמשו"ה אין גדלין בה תבואה תרכה בכדי שיגיע לכל אחד שיעור קומץ, ועי' רש"י מס' פסחים דף נ"ג ע"א תבואת דגן שבעמקים שהמים לנין שם ותבואתן כמושה (בס"י כחושה) ומרקבת, אולם מצינו במס' תענית דף י' ע"א בכבל דאע"ג שהוא עמוקה מכל הארצות מ"מ אוצרותיה מלאות בר, וז"ל הרמב"ם בפ"י המשניות מנחות פ"ח מ"ב על המשנה אין מביאין לא מבית הזבלים וכו', אין מביאין סלת מהחטה הצומחת באשפות ולא בארצות הצמאים ולא בארצות שיש בהן אילנות מפני שאינן מוטעמים:

ידוע דטבע של חטים אדומים הוא שלא לקבל חימוץ כל כך בניקל כמו החטים לבנים, ובפסחים דף ז' ע"א מצינו המקדש משש ולמעלה אפילו בחיטי קורדנייתא אין חוששין לקידושין, ופירש"י שם דחיטי קורדנייתא הצומחים בהררי אררט קשין הם מאד, ואפילו המקדש מתחלת שש דאיסורא דרבנן הוא אין חוששין לקדושין אם באו עליהם מים, ובתוס' שם בדף ו' ע"ב פליג על רש"י וס"ל דמסוף שש קאמר, וחיטי קורדנייתא שהן קשין הוי חמץ נוקשה שאינו אסור נמי אלא מדרבנן, ולפי פירש"י הפי' דתיבת קורדנייתא הוא מלשון הר, ורבינו חננאל שם פי' תיבת קורדנייתא מלשון חווק, דהיינו חטים חזקים שאין מחמיצין, ואפילו אלו כיון שהוכשרו במים איסורי הנאה הן כחמץ גמור עכ"ד הר"ח:

ובדרך אגב אכתוב מה שיש לעי' להלכה בחטים אדומים בזמנינו אלה שעושין לה הרבה פעולות כוריעת החטים שלא יתחמץ כל כך מהר ובניקל, וגם נתערב בהם זרעים של חטים ממדינות שונות כדי שיהיו חזקים כמבעם שלא לקבל חימוץ כל כך בניקל וכמ"ש בכתבי המומחים, והני חטים אדומים שלנו הם גידולין של אותם החטים, אם דינם באותו שעות ששאר חטין היו מתחמיצין, כחטי קורדנייתא שנעשה חמץ אף שבחוש אין רואין בהם סימני חימוץ, אפילו לשי' הראשונים שחולקים על שיטת הרבינו אפרים בטור סי' תס"ז דכסתם חטים כענין סימני חימוץ, דיתכן שנתערב בהזריעה חטי קורדנייתא וכיוצא, ועי' בחק יעקב סי' תמ"ג סק"ו שכ' דלרש"י חטי קורדנייתא לא הוי נוקשה ואסור לאחר שש מדאורייתא או דס"ל כמ"ד דחמץ נוקשה דאורייתא, ולכאורה משמע דאין באין רואין סימני חימוץ קאמר רש"י דהוי דאורייתא, ועי' במאירי פסחים דף ו' ע"ב, ובשו"ת נודע

(ובכל זה יתבאר משנה ה' בפ"ו דמנחות שכ' דכל המנחות מעונות שלש מאות שיפה וחמש מאות בעיטה, ומשמע שם בפ"י המשניות להרמב"ם וברע"ב דד"ז ה"י נעשה בכל חטה בפני עצמו, ולפום רהיטא נראה לכאורה דה"י צריך מאות ואלפים אנשים לעבודה רבה זו בכל מנחה ומנחה, ולפלא לומר כן, אבל להנ"ל לק"מ דהחטים ה"י או גדולים הרבה, ויתכן שה"י די או חטה א' או קצת יותר למנחה אחד, ועי' שו"ת ח"ס או"ח סוס"י ק"מ ובס"א קפ"א שהעיר עמ"ש דהקרא דארץ חטה ושעורה וגו' לשיעורא נאמר, והלא ברכתן של ישראל ה"י חטים ככליות ומסתמא כל הפירות ככה דפריה משונה, וע"כ ה"י צריכים לשער בזית דעלמא ולא בשל ארץ ישראל, ועי"ש בס"י קפ"א מ"ש ליישב):

כל מיני חטים יש להם מראה ירוק גרי"ן בלע"ז מקודם שנתבשלו, ובהמשך זמן הבישול מתחיל להתחסר ולהתהפך המראה גרי"ן למראה גע"ל, ולאחר שנתבשלו כל צרכן כבר עבר מראה גרי"ן ונתחלף למראה גע"ל, וכשיתייבשו לגמרי מלחותן יהי' להחטים כבר מראה טבעם האמיתי, וכגון החטים האדומים יהי' להם אז מראה הנוטה לאדום:

בזמנינו אלה ידוע שמצוי כמה מיני חטים, מלבד החילוקים בהמינים שבין חטי חורף לחטי קיץ שנוכר להלן באות ג', ומינים אלו נעשו ע"י שמערבין תדיר זרעים של חטים ממקומות ומדינות שונות, וכיון שבין יש חילוקים דקים בין מין לחבירו, וכעין שכ' רש"י בפ' בראשית (א, י) אינו דומה מעם דג העולה מעכו למעם דג העולה מאספמיא, וכן מפורש בש"ע יורה דעה סימן רצ"ז סעיף י"ד, יש מינים כורעים שיהיה המין האחד נפרד לצורות הרבה מפני שינוי המקומות והעבודה שעובדים בארץ עד שיראה כשני מינים, ואע"פ שאין דומין זה לזה הואיל והם מין אחד אינם כלאים זה בזה, ועי' ש"ך חו"מ סי' ש"ו סק"ה שהביא בשם הירושלמי שיש חילוק בין חטין הגדלין בטבריא לחטין הגדלין בציפורי, ובשו"ת שערי צדק או"ח סי' מ"ט כ' שנודע שחילוק גדול בין קמחא מחיטי חוץ לארץ לקמחא מחיטי דארץ ישראל, וגם בזמן הזה כשמביאין לנו חטים שמורים מאה"ק מקבל תרכה מים ביותר מקמח שלנו, וכ"ש בזמן שהי' בית המקדש קיים והארץ הוציא פריה בוודאי ה"י מקבל ב' פעמים מים ממה שמקבל קמחא ידון עכ"ל:

ובב"ר פ' מקץ (צ, ה) איתא דאם מתכנסין כל בני טבריא לאכול מה שבתחום טבריה וכל בני ציפורי לאכול

כיהודה מהד"ק סי' כ"א, ובמ"ש בשו"ת שו"מ מהד"ק ח"א כיהודה מהד"ק סי' כ"א, ובמ"ש בשו"ת שו"מ מהד"ק ח"א סי' קע"ה ד"ה והנה במה, מיהו י"ל דהני חטים אדומים ל"ד לחטי קורדנייתא כיון שיש זמן שיהי' ניכר עליהם סימני החימוץ וצ"ע:

(ב)

זמן זריעת חטים

איסור אבל לא הורו הלכה למעשה לאיסור, ואהא סמכינן ואיני מודה איסור דמוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין והתירד יפריש ע"כ, ועיי"ע בתום' בבא בתרא דף כ"ח ע"א בר"ה שלשה בענין תבואה הנזרעת בפרוס הפסח וגדילה בג' חדשים, ועי' במשנה ברורה סי' תפ"ט סקמ"ה שכ' בתור"ד שידוע שבפנים רוסיא נמצא הרבה מקומות שזרעו החמין בקיץ ומצוי שם חדש כמעט יותר מן הישן, ובביאור הלכה שם בר"ה אף בזמן הזה כ' שמעתי מיוזרעים שקמח מחטים הטובים הנזרעים בפולין כולם מנזרעים בחשוון וכן הבאים מוואלין רובם ישן מאלה שזרעו בחשוון:

וכ' בפ"ה המשניות להרמב"ם פ"א דתענית מ"ג חזקן הגשמים שהזכיר שם במשנה במרחשון הוא בארץ ישראל וארצות הדומות לה, כי יש ארצות שלא יתחילו בהן הגשמים אלא מניסן, וארצות שיש בהם המרחשון הקיץ, הגשמים אינם להם טובים אלא ממיתין ומאבדין וכו' ע"כ, ובהרא"ש בפ"ק דתענית סי' ד' כ' בזה"ל, הש"ס שלנו בבלי, מ"מ דבר התלוי בארץ אם בכל היתה מצולת מים ולא היו צריכות למים, כל הארצות צריכין למים במרחשון, למה נאחר השאלה עד ששים לתקופה, והדבר ידוע אם לא הי' מטר יורד עד ששים לתקופה הי' הזרע אבד, ובקרבן נתנאל שם אות ג' כ' לשון רבינו בתשובה שהעופות והעכברים יאכלוהו ע"כ, ולפ"ז נמצא דומני הזריעה והגידול והקצירה תלוי בארצות הדומות לארץ ישראל, וכל מדינה ומדינה לפי טבע המקום ההוא:

הנה יש חטי חורף ויש חטי קיץ, חטי חורף נזרעים בפרוס חג הסוכות, וחטי קיץ נזרעים בפרוס חג הפסח, וכמ"ש בבבא מציעא דף ק"ו עמוד ב' רבן שמעון בן גמליאל משום רבי מאיר אומר, וכן היה רבי שמעון בן מנסיא אומר כדבריו, חטי תשרי מרחשון וחטי כסליו זרע, חטי כסליו טבת וחטי שבט חורף, חטי שבט אדר וחטי ניסן קור, חטי ניסן אייר וחטי סיון קציר, חטי סיון תמוז וחטי אב קיץ, חטי אב אלול וחטי תשרי חוב, רבי יהודה מונה מתשרי, רבי שמעון מונה ממרחשון, וכ' שם רש"י דחמין נזרעין בתחלת החורף, וכ"כ בפרקי דר' אליעזר פ"ו עה"פ בראשית פ"ח פכ"ב עוד כל ימי הארץ זרע וקציר, זרע זו תקופת תשרי וקציר זו תקופת ניסן:

ועי' מור יורה דעה סימן רצ"ג לענין איסור חדש שכ' בזה"ל, כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה, ודאי בכל השנים אין לחוש מספק על התבואה לאוסרה שמא לא נשרשה קודם דסמכינן ארובא שנשרשה קודם לעומר, ועוד שהוא ספק ספיקא שמא היא מתבואת שנה שעברה ואפילו היא מתבואת שנה זו שמא נשרשה לפני העומר, ועתה לפני הפסח נתתי אל לבי יען שימי עיני הנכרים היה בפרוס הפסח וגם עת הגריד היה ולא יכלו לחרוש ומיעוטא דמיעוטא זרעו לפני הפסח ולא מלאני לבי לאסור אולי לא ישמעו לי, ואני משיב לשואלים ידרשו מאת עובדי האדמה אם יאמרו שהרוב נשרש לפני הפסח מותר ואם לאו אסור, וגם אני זוכר מנעורי פעמים ושלוש שימי עיני הנכרים היה בפרוס הפסח שרבותי נהגו

(ג)

חטים של חורף

האילנות וכן הברד וכו' ע"כ, ובישעי' פנ"ה פ"י כ' כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב כי אם החזה את הארץ והולידה והצמיחה ונתן זרע לזרע ולחם לאוכל, וכן ידוע דחטי חורף שזרעם מונחים תחת השלג כל ימי החורף הם משוכחים ויותר טובים משל חטי הקיץ:

באבן עזרא תהלים קמ"ז כ' בפ"ה הפסוק הנתן שלג בצמר, הנותן בעתו כי בהיותו רב בימי החורף או יהי' חלב חטים בימי הקיץ עכ"ל, וברד"ק שם עה"פ משליך קרחו כפתים וכו' פי' בזה"ל, השלג והכפור הוא צורך הזרעים והאילנות, אבל בהיותו חזק הרבה והוא הקרח הוא למשפט שהוא ממיית ומייבש הזרעים ופרחי

(ד)

יש שזורעין בכל שנה ויש שזורעין רק פעם בשנתיים

קמנית, מתני ליה רב יהודה לרבין תבואה זורענה קמנית א"ל והא אנן תנן תבואה לא זורענה קמנית, א"ל לא קשיא הא לן והא להו, ועי' בתוס' שם בד"ה האי מאן וכו' ובמש"ע חו"מ סי' שכ"ד ובנו"כ שם, ובזמנינו יש שזורעין בשנה הבאה תפוחי אדמה, ויש שזורעין תיכף באותו שנה מיד לאחר הקצירה מיני קמניות:

רע"י ברש"י ישעיה פכ"ח פסוק כ"ה דלאחר שהחורש משוה פני האדמה, הרי הוא זורע החטים באמצע החרישה, והשעורה זורע סביב להם, והכוסמין זורעה על גבולי השדה:

(ה)

זרע התבואה וכח הצומח

לצמות, וכח הצמיחה שבה בא מחמת שכל דבר מושך לשרשו לבוא למקורו הראשון, שכך המביע קוב"ה בבריאותו שיהי' כל דבר תפין ומושך למקורו, ומחמת כח הטבע מתחיל לצמות בארץ, שאחר שכלה הגשמיזם והעביות מהחמה, אז מתעורר כח הטבע למושך לשרשו, והנה מחמת שמכוסה בעפר קשה על כח הטבע לשבור מסך העפר ולעלות מן העפר לעשות פרי, אז מכה על"י כח מזל אור שורשה, היינו שמקרב אל"י הכוכב הממונה על המין זריעה הנ"ל, ומגודל בהירות אור השורש מתחזק כח הטבע שבחמה לשבר מסך העפר ולעלות למעלה, עד שהספרים רוצים לומר שזה הוא כוכבא רשביט, זה שאנו רואים לפעמים כוכב נראה נופל סמוך לארץ, היינו לסייע למינו האיר עליו בהירות שורשו מלמעלה להתחזקות הטבע לצמות, ואז ממושך על"י הכח המביעה שבארץ ממין זה, כמאמר תוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו, וזוה נתוסף על חמה אחת כמה חמים מכח הארץ, והכל מכח המזל וכו' ע"כ:

ובספר חובות הלכות פרק ג' שער הבטחון כ' בזה"ל, והשביעי, שיתברר אצלו כי יש לכל ההיות

שבעוה"ז מעצם ומקרה גבול ידוע, ולא יוסף ולא יגרע על מה שגזר הבורא ית' בכמותו ואיכותו וזמנו ומקומו, אין מרבה למה שגזר במעוטו, ולא ממעט ממה שגזר ברכותו, ולא מאחר למה שגזר להקדימו, ולא מקדים למה שגזר לאחרו, ומה שיהיה מן הדברים על ההפך מזה הוא הנגזר אשר קדם

כ' רש"י במס' בבא בתרא דף כ"ט ע"א, יש מקומות שנוהגין לזרוע שנה ולהוביר שנה שלא להכחיש את הקרקע, ועי' מנחות דף פ"ה ע"ב ניר חציה וזרוע חציה וכו' ופירש"י שם בכתי' דבשנה ראשונה חורשה כולה זורע חציה ומניח חציה ניר, וכן בשנה שניה חורש את כולה וזרוע החצי שלא זרע אשתקד וכו', שאין דרך בני אדם לזרוע קרקעותיהם שנה אחר שנה מפני שמתישים את השדות לכך זורעה לחצאים ומרבים פירות בכל שנה, ועי' בב"מ דף ק"ז ע"א האי מאן דניחא ליה דתתבור ארעיה לזרעה שתא חמי ושתא שערי וכו', תבואה לא זורענה

ז"ל ס' לקוטי אמרים אגה"ק פ"ח, הענין הוא עד"מ כמו שזורעין זרעים או גומעין גרעין, שהשבולת הצומחת מהזרע והאילן ופירותיו מהגרעין, אינן מהותן ועצמותן של הזרע והגרעין כלל, כי מהותם ועצמותם כלה ונרקב בארץ [עי' נדרים דף ג"ז ע"א בדבר שזרעו כלה, ופירש"י כגון הטמן וכיוצא בה], וכח הצומח שבארץ עצמה (נ"א עצמו) הוא המוציא והמגדל השבולת והאילן ופירותיו, רק שאינו מוציא ומגלה כחו לחוץ מהכח אל הפועל, כי אם על ידי הזרע והגרעין שנתקבין בארץ, וכלה כל כחם בכח הצומח שבארץ ונתאחדו והיו לאחדים, ועי' זה מוציא כח הצומח את כחו אל הפועל, ומשפיע חיות לגדל שבולת כעין הזרע, אבל כריכוי הרבה מאד בשבולת אחת, וכן פירות הרבה על אילן א', וגם מהותן ועצמותן של הפירות מעולה בעילוי רב ועצום למעלה מעלה ממהותו ועצמותו של הגרעין הנמוע, וכן כה"ג בפירות הארץ הגדלים מזרעונן כעין גרעינין כמו קשואים וכה"ג, והכל הוא מפני שעיקר ושרש חיות הפירות נשפע מכח הצומח שבארץ הכולל חיות כל הפירות, והגרעינין הזרועים בארץ אינן אלא כעין אתערותא דלתתא:

רבס' זרע קודש לחנוכה ליל ה' כ' בזה"ל, הנה אמרו חז"ל אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה שמכה ואומר לו גדל, כי אנו רואים אך שזרעים החמה בארץ ומכסים אותה בעפר, עד שתכלה ולא נשאר ממנה כלום, רק מהתמצית שבתוכה היינו השרף הנקרא בס' היולי זאת מתחיל

רק עשרים ושלושים גרעינים, אבל בזמנינו אלה שהגרעינים הם קטנים מאד יתכן שימצא בהם יותר גרעינים, ועי' להלן אות י' אי שיעור של גודל השבולת נשתנה עכשיו ממה שהיו לפנים]:

ובבמ"ש בחוה"ל שנרגיר אחד מצמיה שלש מאות שבליים, יש להעיר ממ"ש בס' חסידים סי' תקט"ו שכ' אשה וכו' כמו ו' שיבולין מגרעין אחד, ואולי לא איירי הם' חסידים מחטים רק מתבואות אחרות, ועיי"ש בהגהות מקור חסד שמצייין למ"ש במנהדרין דף צ"ג מאי שש השעורים וכו', ועי' בפסחים דף פ"ז ע"ב כלום אדם זורע סאה אלא להכניס כמה כורין, ובב"מ דף ק"ה ע"ב ובפירש"י ותוס' שם דכימי ר' יוחנן הוה שמינה ארעא ובמקום שזורעים ר' סאין רגילות לצמוח כור דהוא ל' סאין, ובשני דר' אמי כבר הוכחשה ארעא וצריך לזרוע ח' סאין לצמוח כור, ובלקוטי אמרים שם באגה"ק פרק כ' כתב בתו"ד וגם במיני תבואות להתהוות מאות גרעינים מגרעין אחד הוא כמו יש מאין וכו', שו"ר בשו"ת חוט השני סי' צ"ז שהביא דברי החוה"ל ועמד ע"ד, וז"ל דקשה מזה על גמרא דסוף מס' כתובות דאמר שם בשיבתה של צוען בית סאה עושה ע' כורין שהוא ב' אלפים ומאה סאה, ושם דצוען מעולה מכל ארצות, ולחשבון הג"ל הוא ערך ו' אלפים או ט' אלפים, וצ"ל שמה שנאמר בארץ ישראל נאמר ע"כ:

והנה נראית בחוש שיש לקנה רק שבולת אחד, וכ"מ בחובת הלכות הג"ל, אולם בתוס' מס' קידושין דף כ"ו ע"א בד"ה קרקע, הביא בשם הירושלמי שנמצא גם קנה שבו חמש שיבולות, וכ"מ בפ' מקץ שכ' שבע שבליים עולות בקנה אחד, ומשמע שם שעיקר תמיהת החלום הי' מ"ש ותכלען השבליים וגו', אבל גוף הדבר שהי' שבע שבליים בקנה אחד לא הי' שום פלא, ובפרט לפמ"ש שם בדעת זקנים מבועלי התוספות בשם המדרש והוא כמס' ברכות דאין מראין לאדם בחלום דבר שאי אפשר עיי"ש:

בתחלת היריעה, אלא שלכל הגזרות הקודמות בידיעת הבורא סבות ולסבות סבות, ומי שאינו מבין עניני העולם, יחשב כי הסבה המתחדשת מחייבת שנוי הענינים והתהפכותם מענין אל ענין, והסבה חלושה ונקלה מהיות ממנה שנוי או חלוף בעצמם, כאשר נראה הגרניד האחד מן החטה מצמיח שלש מאות שבליים, ובכל שבולת שלשים גרנים, ויהיה הגרניד האחד סבה לעשרת אלפים או קרוב להם, היעלם כי כת הגרניד חלוש מעשות כמות זה, וכן שאר הגרנים הנזרעים והנשועים, וכן נאמר בהיות האדם ושאר החיים מטפת הזרע, וכמו כן היות הדג הגדול מביצת הדג עם קטנותה, ומרדת הנפש להקדים מה שאיחר הבורא יתעלה ולאחר מה שהקדים ולהרבות מה שהמעט ולהמעט מה שהרבה מקניני העולם, מכלי סבב אל קיום מצות עבודתו וקבול תורתו, חלישות ההכרה באמתת ידיעתו וסכלות מהבין טובות הנהגתו עכ"ל, ובשער הבחינה פרק ה' כ' בחוה"ל בזה"ל, ומן התימה כסבת המזונות מן הזרעים, כי גרניד אחד מוציא אלף ויותר כשינצל מן הפגעים, וכבר נאמר כי ימצא בגרניד אחד של חטה שלש מאות שבליים ובכל שבולת יותר מעשרים גרנים:

ובדקתי בשבולת שקצרתי למצת מצוה וחלק גדול מהם היו אורכן בין שבע ושמונה סענטימעטער (עי' לקמן אות י'), והי' איזה שבולת שמצאתי בהם מספר של כ"ח ול' גרעינים לשבולת ובאיזה שבולת הי' בהם מספר של ל"ח וחמשים גרעינים ויותר, ואולי י"ל שמ"ש בחוה"ל מספר עשרים ושלושים גרעינים לשבולת, שמספר זה נאמר שכן הוא ע"פ רוב, אבל ודאי שמצוי ג"כ שיש שבולת שיהי' להם הרבה יותר גרעינים, ומצוי ג"כ שיהי' רק פחות, או אפשר שבמדינתנו נשתנו המבט בזה ובפרט בזמנינו אלה שנתרבה חכמות הרבה ובתוכם אופנים של גידול התבואה והפירות וכידוע, וגם יתכן לומר שהגרעינים של חטים מלפנים היו גדולים יותר וכנ"ל באות א', ומשו"ה הי' נמצא בשבולת אחד

(ו)

אופן הזריעה

ועי' במנחות דף ע' ע"ב ובחולין דף ק"ז ע"ב דדרך בני אדם מוציין לזריעה חטה בקליפתה ושעורה בקליפתה, ופירש"י שם במס' חולין קליפה הוא שומר לאוכל והיא קליפה החיצונה החופה אותה בעודה שבולת, וכ' שם בתוס' והא דאמר בכתובות דף ק"א ע"ב ומה חטה שנקברת ערומה

בב"מ דף ק"ה ע"ב איתא למפולת יד או למפולת שוורים, ופירש"י יש מקום שזורעין את התבואה ביד ויש מקום שנותנין הזרע בעגלה מנוקבת ומוליכין השוורים את העגלה על המחרישה והזרע הוא נופל והולך והרכה זרע צריך למפולת שוורים יותר ממפולת יד:

העליונה, והתום' פי' בהיפוך וכו' ולא זכיתי להבין, ועיג"כ בשפת אמת שם במס' מנחות:
ובס' נועם אלימלך פ' ראה כ' בזה"ל, מי שזורע תבואה נקיה בלי פסולת אוי מצמיח ג"כ תבואה נקיה ומי שזורע תבואה מעורבת עם פסולת אוי עולה ומצמיח ג"כ התבואה מעורבת עם פסולת, ובשער הכולל על סדר מכירת חמץ אות י"א כ' בתו"ד, החמשה מיני דגן רכים הם ואם נתלחלו בתלוש עד שהוציאו צמחים טרם שנתאחדו עם כח הצומח שבקרקע לא יוצלחו עוד לזריעה לגדל גידולין כמותם:

מוציאה כמה לבושין, אומר ר"ת דהכי קאמר אפילו היתה נקברת ערומה יוצאה בכמה לבושים, וכ' ע"ז בס' תורת חיים צ"ל דבאתריה דתנא דבי רבי ישמעאל היו זורעין חיטה בקליפתה, מיהו בכל מדינות הללו זורעין חטה כמות שהיא בלא קליפה, ונראה דהא דאמר בסוף כתובות חטה שנקברת ערומה צ"ל שהיו נוהגין שם ג"כ לזרעה בלא קליפה כמנהג מדינות הללו, והתום' כתבו וכו' ואין הלשון משמע כן עכ"ל התו"ח, ובחי' ח"ס שם כ' דרוב פעמים נזרעת ערומה בלי קליפה העליונה, ודאמרינן כאן שמוציאין לזריעה חטה בקליפתה, היינו לפעמים אין מקפידין זורעין אותה עם קליפה

(ז)

יורה

ועי"ע במצודת ישעי' נ"ה פ"י שפי' פסוק הנ"ל באות ג' כי כאשר וגו' כי אם הרוה את הארץ וגו', וז"ל דכמו הגשם והשלג אשר יורד מן השמים אשר לא ישוב אל השמים ע"י חום השמש השואב את הרטיבות כי אם בתחילה מרוה האדמה וכו' ואחר זה תשוב למעלה כחום השמש, והולידה הוא הוצאת הצמח מהגרעין בעומק הארץ, והצמיחה הוא הוצאת הצמח ממעל לארץ וכו' ע"כ, ועמ"ש להלן אות ט':

ברש"י דברים י"א פי"ד כ' היא רביעה הנופלת לאחר הזריעה שמרוה את הארץ ואת הזרעים, ובתהלים ס"ה פי"א כתיב תלמיה רוח נחת גדודיה כרכיבם תמוגגה צמחה תברך, ופירש"י תלמיה הן שורות המחרשה, רוח כמו לרוה, נחת גדודיה כמו לנחת גדודיה להניח לגדודיה, לעשות נחת רוח לכריות, אתה תמוגגה כרכיבם של מטר, תמוגגה לשון המסה, ועי' שם במצודות שפי' דדיינו ע"י הרכיבים תמוגג ותרטב את האדמה וכוה תברך צמחה,

(ח)

סדר הגידול

שנתקשה ביותר כמו עיסה קשה, וכשהגיע לסוף דרגא של עיסה קשה אז הוא המילוי בתכלית השלימות ונקרא כרמל כר מלא וכדלהלן אות י"ב, ונתבשל הגרעין כל צורכה (ובלע"ז נקרא פיזיקעל מעטשיריטי) ומאז אין צריך עוד ליניקה מן הקרקע ע"י להלן אות ט"ו, וראוי לקצירה מבלי שום הפסד, (ועי' להלן אות י"ג הסימנים הנראים כשהגיע לדרגת נתבשל כל צורכה), ועכ"ז עדיין אפשר ללחוץ ולדחוק על גרעין החטה באצבעות הידים, אבל זילוף של ליחות לא יצא עוד (ועמ"ש להלן אות י"ב בד"ה ועי' בירושלמי), בערך זמן זה של סוף דרגא עיסה קשה מתחיל השבולת שעל הקנה לנמות קצת להצד, וכשאין קוצרין אותם אז, מתחילין גרעיני החטים להתייבש מהליחות ולהתמעך, וזמן מה אחר זה הקש של

הנה בחפי חורף הזרעים מתחילים להצמיח רק לאחר שכלה ימי החורף והסתיו עבר ונמס השלג מן הארץ כל מדינה ומדינה ועיר ועיר לפי מקומה, ואז הנצנים נראו בארץ ומתחיל לצמוח הקנה מהקרקע, והחטים שבקיץ נזרעים בפרוס חג הפסח, ומתחילין מיד להשתרש בהקרקע ולצמוח:
בהמשך ימי גידול הקנה נתוסף לה איזה עלין בצדיה, ואח"כ כשהקנה כבר נתגדל רוב גובהה מתחיל עליה פריחת השבולת שהוא בגובהה של הקנה, ונולדו בה גרעיני החטים, ומתחלת ברייתן ופריחתן הם בקרום דק, ומתמלא מליחות כמו מים, ומתהפך אח"כ הליחות למראה של חלב, ואח"כ בהמשך הימים נתעבה המי חלב ומתחיל להקשות, מתחלה מתקשה כמו עיסה רכה וכן להלאה עד

לבשל כלומר שילקה התבואה בזמן שעדיין גדיים כלומר רכים ויונקים מן הקרקע שלא נגמר בשולם:

וגם ברמב"ם הל' ברכות פ"ג ה"ד והו"ד בב"י סי' ר"ד ובש"ע שם סי"ב ובסי' תמ"ב ס"ג ובמ"א סוס"י תמ"ז הזכירו חלב חטה (קראכמעהל בלע"ז), ולא כווננו ללישנא דקרא בתהלים חלב חמים ישביעך שנקוד בצירי וסגול דהיינו מיטב החמים, ולהקרא בפ' האוינו חלב כליות חטה שהכוונה שם לחמים שמגים וכמו שפירש"י שם, אלא לחלב בקמצי"ן דהיינו מי חלב של החמים, שהיו קוצרין החמים בעורנו לחים, וכדלהלן באות י"ח, והיו משתמשין בהמי חלב של החמים להרבה דברים:

השבולת מת ומתקפל כזקן שהולך שחוח וכפוף למטה, ומעין הכתוב בישעיה פנ"ח פ"ה הלכף כאגמון ראשו, ובפרק כ"ז פסוק י"א ביבש קצירה תשברנה:

מי חלב של החמים נזכר בפ' הרא"ש על התורה בפ' ראה עה"פ עשר תעשר, שהביא שם פי' המדרש תנחומא עה"פ לא תבשל גדי בחלב אמו, אמר הקב"ה לא תגרמו לי לבשל הגדיים בחלב אמותיהם כלומר לבשל התבואה בעודה בחלב, וברש"י שם הלשון אל תגרמו לבשל גדיים של תבואה עד שהן במעי אמותיהן שאם אין אתם מעשרים מעשרות כראוי כשהוא סמוך להתבשל אני מוציא רוח קדים והיא משדפתן וכו', ועי' בעץ יוסף על המדרש תנחומא שפי' תיבת

(ט)

מלקוש

ובתשו' הרא"ש כלל ד' סי' י' כ' בזה"ל, הדבר ידוע שבאשכנז עיקר קיום התבואה היא על ידי הגשמים שבין פסח לעצרת. והמשנה (תענית דף כ') שאומרת שמפסיקין מיום טוב הראשון של פסח, לבני ארץ ישראל נישנית, כאשר הוכחתי, ולהם היה קציר שעורים כפסח, וגם החטים כבר עמדו בקמותיהם ואינן צריכין אלא להתיבש ולהתבשל עד עצרת, ולכך הגשמים סימן קללה הם. אבל באשכנז שאי אפשר לתבואה להתקיים זולתי במטר שבין פסח לעצרת, סימן ברכה הוא להם:

ובעיקר פי' הגמרא על מלקוש שיוודת על המלילות ועל הקשין, כונת חז"ל נראה מבואר שיש שבה ומעליותא במה שיוודת על המלילות ועל הקשין, דאם הגשם הי' יורדין מיד על הארץ לא הי' התבואה נדילה בטוב כל כך, וכן כ' המפרש לפיוט של מוסף בפ' החדש [פ'] זה נדפס בסידור בית יעקב ובסידור תפלה ישרה ועוד] הגם ימים המבורכים יורה ומלקוש באבם פורכים, ופי' הגם ימי ניסן מבורכים שבהם יורדים גשמי ברכה ובוקעים הפירות ותבואה ונכנסים לתוכם שיבשלו יפה וכו', וכן מבואר להדיא בתשו' מרן הדברי חיים בח"ב אר"ח סי' ל"ט (ומועתק לשונו בחלק רביעי אות י"ט, ועמ"ש שם בהערה אות ר"ג ור"ד), ומה"ט פליג שם בד"ח על תשו' מעיל צדקה שכ' דאמרינן במתובר אנב מדליה לא מחמצי עיי"ש, ומ"מ א"א לגשם ליכנס אל התבואה רק כפי צורך הגידול, אבל על ריבוי גשמים השריש הקב"ה בטבע התבואה שהמוין ישמור אותם כל זמן שלא

ברש"י דברים י"א פ"ד, רביעה היוודת סמוך לקציר למלאות התבואה בקשיה, ולשון מלקוש דבר המאוחר, כדמתרגמינן (בראשית ל מב) והיה העטופים ללבן לקשיא, דבר אחר לכך נקראת מלקוש שיוודת על המלילות ועל הקשין, ובילקוט שמעוני תורה פרשת עקב רמז תתס"ג כ' יורה במרחשון ומלקוש בניסן, או אינו אלא יורה בתשרי ומלקוש באייר, ת"ל כעתו יורה במרחשון ומלקוש בניסן וכן הוא אומר והורדתי הגשם בעתו, אי מה יורה שמשיר פירות שוטף את הזרעים ואת הגרנות, ת"ל מלקוש מה מלקוש לברכה אף יורה לברכה, אי מלקוש שמפיל בתים עוקר אילנות ומעלה סקאי, ת"ל יורה מה יורה לברכה אף מלקוש לברכה וכן הוא אומר ובני ציון גילו ושמחו וגו' כי נתן לכם את המורה לצדקה ויורד לכם וגו' מאי מלקוש שמל קשיותיהן של ישראל, דבי רבי ישמעאל תנא דבר שממלא את התבואה בקש, במתניתא תנא דבר יורד על המלילות ועל הקשים:

ובעיי"ז במס' תענית דף ו' ע"א, וברש"י שם במס' תענית כ' מה מלקוש לברכה, שאי אפשר לדורשו לשבר גרנות ולהשיר פירות, שאינם מצויים באותו הפרק, ואי אתה יכול לדורשו אלא לטובה, שיוודת על המלילות ועל הקשין, וממלא את התבואה בקשיה, ועל מ"ש ומלקוש תנא דבר שממלא תבואה בקשיה, הוסיף רש"י תיבת ומשלימה, ונראה בכונת רש"י דהגשמים דאו משלימה שיתמלא ויתבשל התבואה לגמרי וכמו שיתבאר להלן בשם ס' אמרי בינה ובאות י"א:

נגמר גידולם שלא ינסו לפנים ושיפלו לארץ וכמשי"ת להלן באות י', וקצת צ"ע בכל זה מכו"ש בתענית דף י' מי גרם לבבל שיהיו אוצרותיה מליאות בר וכו' תתאי לא בעי מיא וכו', והרי דלחלוחית הארץ גורם ג"כ לגידול התבואה, והי' יכול ליגדל אע"פ שהגשמים יפלו מיד לארץ, ועי' רש"י בריש פ' מקץ שאין גשמים יורדים במצרים תדיר והנילוס עולה בתוכם ומשקה אותם, והי' להם מה"ט רק תבואה יבשה מאד וכמ"ש בבני יששכר מאמרי חודש ניסן מאמר ה' אות כ':

וְלַהֲבִין בתוספות ביאור חילוק הגשם דיוורה ומלקוש, נעתיק לשון ס' אמרי בינה להגה"ק מוהר"ר רובער אדמו"ר האמצעי זצ"ל מליובאוויטש בשער הק"ש אות נ"ה, ו"ל להבין ענין יורה ומלקוש, מבואר מדברי רז"ל במס' תענית, דעל דרך הפשוט ב' מיני מטר הללו יורה ומלקוש, יורה זמנו במרחשוון, שבמרחשוון זמן הזריעה שזורעין התבואה בארץ, או יורד מטר הזה הנקרא יורה, ומלקוש הוא מטר היורד בניסן, שאז זמן שכל התבואות באות לגמר צמיחתן ובישולן, והנה התועלת המגיע מב' מיני מטר הללו לתבואת הארץ המה ב' ענינים הפכיים מן הקצה לקצה ממש, דהנה מטר הנקרא יורה שיוורד במרחשוון בזמן הזריעה עיקר התועלת ממנו רק ללחלח חלקי הארץ לכד, כדי שיוכל להיות עי"ז רקבון הגרעין בארץ במהירות ובכליון יותר, שהוא ענין הקליטה הימב שתאכד גשמיותה לגמרי ותוקלת רוחניות כח הצומח שבה, בבחינת העלאת מ"ן בכח הצומח שבארץ הכללי, וכל שיעלה ככי טוב יותר בחי' התכללות דרוחניות שבגרעין בכח הצומח, יותר יומשך מכח הצומח להצמיח הגרעין בתוספות מרובה על העיקר הנזרע, כמו כלום אדם זרע קב [א"ה עי' אות ה' שמועתק לשון הגמרא סאה] אלא להוציא כמה כורים כידוע, וכידוע דזהו בחי' ביטול היש לאין, שצריך להיות ההפשטה מבחי' הישות לגמרי מכל וכל בעלותו ליכלל בבחי' האין דכח הצומח, כדי להמשיך מחדש מכח האין ליש כו', ולזה הוא כל עיקר התועלת מן המטר היורד במרחשוון בזמן זריעת התבואה בארץ כידוע:

ואמנם הנה תועלת המטר השני הנקרא מלקוש היורד בניסן הוא להיפוך מזה ממש, דהנה בזמן ר"ח ניסן כבר נשלם צמיחת וגידול כל התבואות, דהיינו שכבר גדלו כל צרכן שלא יצטרך עוד למטר להוסיף בהן צמיחה כלל, כי לא יצמחו עוד בתוספות מצד שכבר נשלם השיעור שצריכין לצמח, וכמו השבולת של חטים נשלם שיעור צמיחתה בכמותה ואיכותה שלא יתוסף עוד חטים בשבולת זו מכמו שהן ד' או ה' או י' וי"א וכה"ג, ואמנם החטים הקבוצים יחד בשבולת כמה שהן במספר הן עדיין דקים וריקים בדלות ורזון בלי ממשות ניכרת בהן עדיין, רק שכמותן גדל כשיעור הצריך, ובצמיחה יש ב' דברים, הא' שנצמח גוף דבר העצם בצלמו ותמונתו לבד, והוא החמה כמו שהוא במהותה כציורה ותמונתה לבד, והב' בשפע אור וחיות רוחניות וגשמיות, דהיינו מילוי גשם ממשות החמה שתתמלא בטוב, וכן הפרי כענבים וזתים ותפוחים וכה"ג. שנתמלאו בטוב ונתבשלו כל צרכן, ומילוי זה ברוחניות הוא טוב השמנונית והמלאות והבריאות, שימצא בה ריבוי טוב מעם וחיות הרבה, ונקראים שבלים הבריאות והמלאות וטובות (משא"כ שבלים דקות ורקות כו'), דהיינו שכל חמה מלאה וגסה בהתפשטות וריבוי מצד רוב השמנונית שטבעו להתפשט כו' (כמו שמנת עבית כשית כו'), אז נקרא שבולת המלאה וטובה ובריאה כידוע, והנה סיבת ריבוי התפשטות ישות החמה בשמנונית בא ע"י המטר השני הנקרא מלקוש שיוורד בניסן, שתועלתו אינו בשביל צמיחה כלל, רק ליתן כח ושפע גדולה בחטים שבשבולת שיצמחו בהתפשטות וריבוי ומילוי במהותם ברוב שמנונית ומלאות כנ"ל, דהיינו שיבאו החטים לתכלית גידולן בבחינת ההתפשטות ומילוי, ולא שיתוסף עוד חטים, כי כבר נצמחו שיעור מספרן לא יוסיף ולא יגרע, רק אותן שכבר צמחו שיבאו לתכלית התפשטותם במילוי טוב ומלא כנ"ל, לכך יורד בניסן דוקא, והנה באמת הרי ב' מיני מטר הנ"ל הם ב' הפכיים מן הקצה לקצה וכו', עכ"ל ס' אמרי בינה:

(י)

מדת הקנה והשבולת וצורתו וענין המויץ

שלשה, ופי' שם כתפא"י דממלא כפו קוצר ומניח טפח סמוך לשבולת, וטפח למטה שלא יתחוך ידו במגל הרי ג' טפחים, ולפי' מדת הקנה ביחד עם השבולת הוא לערך יותר מששה

במשנה עוקצין פ"א מ"ג איתא קנה של שבולת שלשה טפחים, וכו' שם כתפא"י הוא התבן שבראשו השבולת עם הגרעינין, ועוד איתא שם במשנה יד כל הנקצרים

לה עד שיפלו כל הקליפות והחמץ עד ראש השבולת, ובחי' הר"ן שם פ"י הגמרא בחד דרא דהשבולת עשויה שורות שורות בהקף, וכשמסירין גרעין אחד כל אותו ההיקף רפוי ונושרין הגרעינין דכולא דרא, ובעוקצים פרק א' משנה ב' שדרה של שבולת והלכוש שלה פ"י ברע"ב חוט האמצעי שהחטים דבוקים בו והקרום שעל גרעין החטה וכל אלו שומרים הן לפירי, ועיי"ש בפ"י הרא"ש שנקרא שדרה לפי שאחר שנושרים החטים נשאר השבולת כמין שדרה של אדם:

ועוד מכואר ענין השמירה, בס' תורה אור (לבעל התניא ז"ל) במגלת אסתר דף קי"ט ע"ג, וז"ל הנה החטה צומחת ע"י זריחת השמש וע"י הגשמים כידוע, ואמנם הרי ע"י שרב וחום השמש המכה עליו על החטה היתה נשרפת וכלה, וכן ע"י ריבוי לחות הגשמים שהי' נוצפין עליו היתה מתרבת, כי הריקבון שולט מן הלחלוחית, והשריפה והכליון מן חום השמש כידוע, אשר לזה הטעם הוא המוץ הגדל סביב החטה, שהיא נעשה לה לשומר לשומרה שלא יוכל האור והחום של השמש לשרוף החטה, ושלא יוכלו הגשמים לרקוב אותה, והוא על ידי שהמוץ מקבל בעצמו כל הלחות של הגשמים שלא יפול על החטה, ועד שתגמור גידולה המוץ שומר לחטה מכל אלה מן החום ומן הלחות, ואחר שתגמור גידול החטה אזי המוץ נופל על ידי דישה ולא נשאר רק החטה עצמה, וכידוע בדיני המעשר שאין החטה חייבת במעשר אלא עד שימרח בכרי, וכל זמן שלא נמרח בכרי פטור מן המעשר, מפני המוץ והתבן שבהם, כי המוץ והתבן פטורים מן המעשר, ולא עוד אלא שפטורים מאכילת עראי עד מירוח כידוע, וכל זה הוא מפני שהמוץ אינו אלא שומר לחטה כלבד, והוא רק כמו קליפה לפירי, ולהיות כי ענין המעשר ידוע שהוא בחינת קדש העליון, דכתיב העשירי יהי' קודש לה' בכל דבר וכו', ולהיות כן השראת הקדושה במעשר אינה אלא על גוף הפירי ולא על הקליפה והוא המוץ שהוא רק כמו שומר לחטה כנ"ל, כי אין בחי' הקדושה בדבר הטפל כמו הקליפה אלא על בחינת הפנימית שהוא גוף החטה, ולכך עד שלא נמרח בכרי גם החטה פטורה מן המעשר מפני המוץ שבהם שפוטרים, כי אין קדושת המעשר שורה בהם ממעם הנ"ל, והנה לכאורה יפלא איך לא יחשוב המוץ כלל לבחינת עיקר אלא לטפל, והלא בלעדיו לא היתה החטה צומחת כלל כנ"ל, אך הענין הוא דבאמת סיבת הצמיחה באה ע"י המוץ מפני שמקבל בעצמו החום והלחות, אך לאחר שנגדל הפירי אין צריך לשומר, וזורקין אותו בבחינת הפסולת וכו' ע"כ:

מפחים, כי מסתמא לא קצרו ברוקא סמוך ממש לארץ, והנה ברקתי במדת גודל השבולת והקנה במדינתינו, וע"פ רוב גודל השבולת הוא לכל היותר רק לערך כשיעור טפח בין שבע לשמונה סענטימטער או קצת יותר (ויש גם מיעוט שיבילים בשדות שהם לערך רק חמשה סענטימטער) מלבד המלעין זקן העליון שנוצר להלן, וגודל הקנה מלבד השבולת הוא כשיעור אמה לערך ששים סענטימטער, ולפום רהיטא נראה דצ"ל לפ"ו כעין שכ' הפוסקים דנתקמנו הכצים, אחרי שמדת השבולת אינו כשיעור ג' טפחים, אמנם לענינינו במדת השבולת זה אולי אינו מוכרח, ויש לרחוק בכונת התפא"י דהשבולת עם חלק עליון של הקנה הכל יחד כשיעור ג' טפחים הוא התבן, והקנה משם ולמטה הוא הקש, וכמ"ש התוספות במס' שבת דף ל"ו ע"ב נראה לר"י דקש היינו זנבות השבולים שנשאר בשדה הנקרא אשטובל"א בלעז ותבן הוא הנקצר עם השבולת וכו', וכ"כ בתוס' בבא מציעא דף ק"ג ע"א, וז"ל אותו שנקצץ עם השבולת קרוי תבן והנשאר בארץ קרוי קש שקורין אישטובל"א כדכתיב (בראשית כד) גם תבן גם מספוא רב עמנו, ואותו שנשאר בקרקע אין נותנין לכהמות לאכול, וכתיב נמי (שמות ה) לקושש קש לתבן, שהיו מלקטים בשדות הקש הנשאר שם תחת התבן, כי התבן כבר הוליקוהו הבעלים איש לכיתו וכו' ע"כ, ועי' תוס' יו"ט בריש פ"ט דב"מ, וברש"י תענית דף ה' ע"א בד"ה שבולת ורתים, כ' שדרך כל תבואה שהקנה פי שלשה וארבעה בשבולת, ובמדינתנו גודל הקנה הוא בערך פי שמונה פעמים מגודל השבולת, ולפ"ו אפשר שמדת השבילים נתקמנו ומדת הקנים נשאר על עמדו, וצ"ע בכל זה, ועי' בעירובין דף ט"ו ע"א וקמה קצורה ושיבולות מקיפות אותה ופירש"י שהניח גבוליה סביב מלקצור ושבילים גבוהין י' עסקינו, ונראה הכוונה שהשבילים עם הקנים ביחד גבוה י':

וכ' רש"י בחולין דף קי"ז ע"ב דהקליפה הוא שומר לאוכל והיא קליפה החצונה החופה אותה כעודה שבולת, ושם בדף קי"ט ע"ב כ' רש"י בד"ה הקליפה כזה"ל, החמץ קבועין בשדרה בהיקף סביב ומשום שומר, דכל השבולת שלמה וכל הסאסא [ברש"י מסכת סוטה דף ה' ע"א פ"י סאסא דשיבלתא גבהו של שבולת שקורין זקן השבולת, ועי' להלן בשם פי' הרא"ש] הוא חר שומר, רכולן צריכין זה לזה, שאם יפול אחד כולם נופלין ולא הוו שומרין וכו', שורות עליונות שהחמץ קבועין בהן צריכות שיהו שורות התחתונות קיימות, שאם נשרה הקליפה התחתונה של שבולת נושרת הקליפה הסמוכה

ופירצה קורא לגנב שהמים יכנסו לתוכה (ובלשון המעיל צדקה בסי' ס"ט שמועתק בחלק רביעי אות א' מבואר שלא הקיל לענין גשמים לפסח בעומדין בקומה זקופה רק כשעדיין מכוסה בקליפתן):

במשנה שם במס' עוקצין נזכר מלעין של שבלים, ופי' הרע"ב זקן העליון של שכולת שיצא בראשו כמין שער של זקן, ובר"מ שם כ' הוא השער שחור בלתי חלק אשר בראש השכולת, ובמדינתנו לא הוא שחור רק כמראה של השכולת, ובפי' הרא"ש כ' דמלעין הוא סאסאה החד העולה בשבלים, ועי' חולין דף ק"ט ע"ב ובפירש"י שם דבאוחו באחד מהמלאי הוא נפסק מאליו ואפשר לאוחו רק כשאוחו בכל המלאין של השכולת :

(יא)

תבואה שלא הביאה או שהביאה שלישי

הרשב"א שם בשם הירושלמי דכפחות משליש אינו נורע ומצמיח, וכ"כ ברמב"ם פ"ב מהל' תרומות ה"י ובש"ע יו"ד סי' של"א סמ"ו כל שזורעה ומצמיחת בידוע שהביאה שלישי, ויסוד הדברים הוא בתוספתא סופ"ב דתרומות, וכ"כ במס' סנהדרין דף ס"ט ע"א (ועי' תו"ט פ"ק דתרומות מ"ה ומ"ש ע"ד בתוס' רע"ק וחי' מהר"ח ובתוס' אנשי שם ובתפארת ישראל שם), ועי' רע"ב כלאים פ"ז מ"ז דכשלא הביאה שלישי לא הגיע לכלל מלאת זרע:

יש שקוצרין תבואה שלא הביאה שלישי להאכיל לכהמות ונקרא קוצר לשחת עי' פאה פ"ב מ"א ופ"ז מ"י, ועי' רש"י מנחות ס"ט ע"ב דכשהביאה שלישי חשיב גמר פרי ומקמי הכי היא כשחת בעלמא, ועי' בערוך לגר ר"ה דף י"ד ע"א שביאר דברי הראב"ד שכ' ג"כ דכשהביאה שלישי הוא גמר פירי, דהיינו שהוא גמר פירי לענין שיהא ראוי לזריעה עיי"ש, ובחי' הריטב"א מס' ראש השנה דף י"ב ע"ב כ' בזה"ל, תבואה עד שלא הביאה שלישי אין חשוב שיהא לה שום שלימות ואפילו בכת, כי אין לה גוף עיקרי ניטע בארץ לקבל (ב)עצמו יניקה ושרף מעתה לגמור בהם פרי שלה מכאן ולהבא, ועי' מגן אברהם אורח חיים סימן ר"ד סק"ז דעל שחת שהוא תבואה שלא הביאה שלישי משום דלא גמר פרי מברכין שהכל:

אם יש בקיאות בשיעור דהבאת שלישי, עי' בר"ה דף י"ג ע"א ובגליון הש"ס שם, וכהשאלה שנדפס בריש ס' יבקש רצון על המדרש שוחר טוב:

ועל פי דבריו דהמוין הוא שומר רק עד שתגמור גידולה (ונראה לפי המציאות דדיוקא דרישא עיקר), יובן בטוב טעם מה שיתבאר להלן אות י"ד בשם הפוסקים דמעת שנגמר גידול התבואה נתבשל כל צרכו ומקבל חימוין אף בעודן מחובר לקרקע, והוא ממעם הנ"ל שכבר נגמר זמן השמירה, ועי' מנחות דף ע' ע"ב וברש"י שם שלחות היו שומר ויבשות לא היו שומר דמיפרכי ונפלי [ונזכר בדברינו שם באות י"ד דכדברי חז"ל נקרא יבש מעת שנתבשל כל צרכו], והמציאות הוא שמאז שנתבשל כל צרכו ומתחיל זמן ההתייבשות, הוא הזמן שמאז יתחיל הקליפה לפתוח קצת מחיבורו, וכמו שנראית בחוש בדרך כלל דכשנתייבש לגמרי יש להם סדק ופתח, וקצת מהחטים נראית ג"כ לחוץ,

ברע"ב פ"א דמעשרות מ"ג על המשנה תבואה זיתים משיכניסו שלישי, שנתגדל שלישי ממה שעתידין להתגדל, א"ג כשבא לעוצרין ולסוחמן מוציא מהן עכשיו שלישי ממה שמוציא כשנתבשלו יפה, וכן לענין תבואה כשבא לטוחן עיי"ש בתו"ט, וברע"ב מס' שביעית פ"ב מ"ז כ' ובתבואה זיתים בתר שלישי כלומר כשיביאו שלישי בשולך, וברש"י ר"ה דף י"ב ע"ב בר"ה והזיתים וברף י"ג ע"א בר"ה ועשה, פי' משיכואו שלישי שהגיע לשלישי בישולם, וברף י"ד ע"א כ' רש"י הבאת שלישי שלהן היא גרילתן שמאותה שעה ראויה ליקצר בדוחק, וכ"כ במאירי ר"ה דף י"ב ע"ב דר"ל משיבשלו בכדי שלישי בישול הראוי להם, וכ' במאירי בזה"ל ושיעור הבאת שלישי הוא נמנה משנתמלאת השיכולת בגרעיניה עד שנגמר ע"כ, והכוונה כמו שנתבאר לעיל אות מ' בשם ס' אמרי בינה שכבר נצמחו שיעור מספר הגרעינים ועדיין דקים ורקים בדלות ורוזן בלי ממשות ניכרת בהן, ומאז מתחיל שיעור הבאת שלישי, והביאה שלישי היינו כשנתבשל שלישי בישולו דהיינו גידולו, ובחי' הר"ן שם במס' ר"ה כ' משיביאו שלישי מפורש בירושלמי שגשקלין מהן ג' גרעינין כנגד גרעין אחד שהוא מבושל כל צרכו, וכ"כ ברבינו חננאל שם, ונראה שהמכוון עולה ג"כ כמ"ש רש"י דהיינו שלישי גידול:

כ' הרע"ב בפ"ק דחלה מ"ג דכשזורעין תבואה שלא הביאה שלישי אינו צומח, וכ"כ בתוס' ר"ה י"ב ע"ב ובחי'

מבחים שעושין מתבואה שלא הביאה שליש דהוי חמוץ, מיהו כ"ז בתלוש, אבל אי רואין סימני חימוץ במחורב בעוד שלא נתבשל כל צרכו הוא פלוגתת הפוסקים ויבואר בחלק ב':

בפ"ק דחלה מ"ג יש פלוגתא אי תבואה שלא הביאה שליש חייבת בחלה, וכ' שם בפ"י הר"מ וברע"ב דאף בלא הביאה שליש בא לידי חימוץ, וכ"כ להדיא בגמרא פסחים דף מ"ב ע"ב ובטור סי' תמ"ב דעמילן של

(יב)

כרמל, מלאה, מלילות, ותבואה שנתבשלה כל צרכה

היום אתם יוצאים בחדש האביב וברשב"ס שם, וכתשו' מהר"א אסאד או"ח סי' צ"ו בד"ה ועוד) כרמל בעוד הכר מלא, שהתבואה לחה ומלאה בקשין שלה, ועל כן נקראים המלילות כרמל, וברש"י שם במנחות דף ס"ד ע"ב עמ"ש שם המשנה במצות עומר לא ביכר הקרוב לירושלים מביאין אותו מכל מקום, פירש"י לא ביכר לא בישל כל צרכו, ומבואר מכ"ז דגמור בישול התבואה הוא כשהתבואה הוא נפוח וממלא הקש ונתגדל כולו ועדיין הוא לחה מקודם שנתייבש ונתמעך:

ולפ"ז הפי' בגמרא ראש השנה דף י"ג ע"א דבחמשה יומי קא מליא בארץ ישראל דהיינו שנתבשל ונתגדל לגמרי, אולם בתוס' שם בד"ה ה"ג ארץ צבי בתי' הראשון וכ"כ שם בחי' הרשב"א ובחי' הריטב"א דתבואה שהביאה שליש כבר נקרא כרמל רך ומלא, ועי' בר"ש בלאים פ"ז מ"ז דשליש בתבואה חשיב מלאה וכ"כ ברע"ב וכנ"ל באות י"א, מיהו לחי' הב' שם בתוס' אפשר דס"ל דמלא נקרא רק כשנתבשל כל צרכו, ועי' להלן אות י"ד שכתבנו בשם פי' המשניות להרמב"ם דלאחר שנפסק הגידול והתוספות והגיעה לתכלית שלימותה לא נקרא עוד מלאה זרע רק חטים, ולפ"ז לענין עומר דכתיב כר מלא לכאורה היו צריכין לקצרו זמן מועט מקודם שנתבשל כל צרכו ממש, ומעין שיטת התוס' דנקרא מלא לאחר שהביאה שליש, אמנם זה אינו ואף להרמב"ם יש לחלק בין המלאה הזרע לכרמל, וכדמוכח גם ברש"י פ' תצא עה"פ המלאה הזרע, שפי' זה מלוי ותוספות שהזרע מוסיף, וכן מצינו בגמרא וברש"י פסחים דף כ"ה ע"א דמלאה היינו כשמוסיף בגידול, ובע"כ שיש חילוק בין כרמל למלאה הזרע, דכרמל ס"ל לרש"י דהוא כשהכר מלא לאחר שנתבשל כל צרכו ונפסק הגידול וכנ"ל:

ולכאורה הי' נראה דדין דעומר תלוי בפירוש דתיבת כרמל, דלתנא דבי רבי ישמעאל שם במנחות ס"ז ע"ב דכרמל היינו כר מלא צריך להיות נתבשל כל צרכו ונתגדל כולו, אבל יש עוד פי' שם בגמרא כרמל רך ומל ופירש"י נמלא

במנחות דף ס"ז ע"ב בפירש"י ד"ה כר מלא, וז"ל האי כר לשון כרים וכסתות שיהא הזג של קליה מלא הגרעין שיהא הגרעין מבושל כל צרכו, ובשטה מקובצת שם בגליון הש"ס אות ד' כ' בשם הערוך כלומר שמלא הדגן בראש השבולת כבר שהוא מלא נוצה כלומר שהוא נתגדל כולו ע"כ, ועי' לעיל אות י"א בשם רש"י במס' ר"ה דבישול בתבואה היינו הגידול, ובמס' שבת דף ק"ה ע"א כ' רש"י בד"ה כרמל גבי מנחת העומר כתיב גרש כרמל שמביאה כשהיא לחה בעוד שהזרע נפוח והכר של קש מלא הימנו, וכ"כ ברש"י מס' סוטה דף מ"ם ע"ב מצות העומר להביא מן הקרוב לירושלים כדכתיב (ויקרא כג) כרמל תקריבו שיהא הזרע לח והכר מלא ממנו וכשהוא בא מרחוק מתייבש ומתמעך ואין כר השכלת מלא מן הגרעין:

וברש"י פ' קרח עה"פ וכמלאה מן היקב פי' מלאה לשון בישול תבואת שנתמלאה, וכ"כ ברש"י פ' משפטים (כב, כח) עה"פ מלאהך כשתמלא תבואתך להתבשל, ועיי"ע בנחום א' פ"י בקש יבש מלא, ופירש"י אשר נתמלא ונגמר בשולו ויבש, ובמצודות שם כ' דמלא הוא ענין השלמה ר"ל גשלה בשולו, וביואל ד' פ"ג כ' שלחו מגל כי בשל קציר, ופי' שם במצודת רבשל הוא ענין גמור הגידול, וכ"כ במ"א או"ח סי' ש"ח סק"ח לענין פירות דכשנגמר בישולו שוב אינו גדל ועי"כ ברש"י פ' ויקרא פ"ב פסוק י"ד שפי' הפסוק אביב קלוי באש גרש כרמל, דאביב פי' בשעת בישול התבואה (עיי"ש בשפתי חכמים שהוסיף דהיינו בתחלת הקציר, וכ"כ רש"י מס' ראש השנה דף כ"א ע"א דניסן קרוי אביב על שם בישול התבואה, וכישול התבואה אינו אלא לחשבונה של חמה, וכ"כ רש"י במס' סנהדרין דף י"ג ע"ב שאין ניסן קרוי אביב אלא על פי בישול התבואה שמתכבדת בו, וברש"י פ' משפטים עה"פ למועד חדש האביב כ' ב' פירושים, וז"ל חדש האביב שהתבואה מתמלאה בו באביה (לשון אחר) אביב לשון אב בכור וראשון לבשל פירות, ועי"כ באבן עזרא פ' בא עה"פ

כיד, ועיי"ש ברש"י דף ע"א ע"א עמ"ש במשנה מצותו לכא
 מן הלח, ופירש"י דכתיב כרמל רך ומל, משמע לכאורה לפ"ז
 שראוי לעומר לכתחלה בין כשהגיע לשליש כישול ובין
 כשנתבשלה לגמרי כיון שהוא לח ונמלל ביד, ויש להביא ראי'
 לזה ממ"ש ברש"י מס' שבת דף י"ט ע"א עמ"ש שם בנמרא
 והמלילות שרסקן וכו' ופירש"י מלילות שלא בשלו כל צרכן
 מרסקן וכו', והרי דלשון מלילות הוא אף כשלא נתבשל לגמרי,
 ונקרא מלילות לפי שנמללת ביד, וכלשון רש"י בביצה דף י"ב
 ע"ב מלילות של חמין שמולל בידיו כשהן רכים, וכתענית דף
 ו' ע"א פירש"י מלילות ראשי שיכולות שאדם מולל בידו
 כדכתיב (דברים כ"ג) וקמפת מלילות בידך, ולפ"ז י"ל דרך
 ומל היינו אפילו כשלא נתבשל לגמרי, אולם במנחות שם בדף
 ס"ד ע"ב בגמרא מאי טעמא בעינן מן הקרוב איבעית אימא
 משום כרמל, ופירש"י כרמל תקריב רך ומלא שתהא התבואה
 רכה ונמללת ביד ואי מייתי מרחוק נשיב לה זיקא ומתקשה,
 משמע לכאורה דס"ל לרש"י דאף לפי הפירוש ומל שנמלל
 ביד צריך להיות נתבשל כל צרכו וכמ"ש שם במשנה לא כיכר
 וכו', ואולי כונת רש"י דיש לפרש שני הפירושים יחד בתיבת
 כרמל, ומשור"ה נקיט בלשון תחלה רך ומלא, דהיינו שתהא
 נתבשל כל צרכו, ושוב כתב שתהא התבואה רכה ונמללת
 ביד, דתרווייהו איתנייהו:

דעי' בירושלמי מס' שבת פרק א' סוף הלכה א' כרמלית תני
 רבי חייא כרמל רך מלא אינו לא לח ולא יבש אלא
 בינוני והכא אינה לא ר"ה ולא רשות היחיד אלא כרמלית,
 והו"ד הירושלמי בתום מס' שבת דף ו' ע"א, ובפנים בתום
 איתא הגירסא כמ"ש בירושלמי לפנינו רך ומלא, והיינו דכרמל
 הוא כשנתבשל כל צרכו דאז אינו בגדר לחין לגמרי רק
 ממוצעת בין לח ליבש, וכמ"ש ג"כ לעיל אות ח' דכשנתבשל
 כל צרכו עדיין אפשר ללחוץ ולדחוק על גרעין החטה
 באצבעות הידים אבל זילוף של ליחות לא יצא עוד, אולם
 בגליון התום ובקרבן העדה שם כ' לגרוס בירושלמי דה"ג רך
 ומל, וכ' בקרבן העדה בזה"ל, פי' כרמל הכתוב בתורה היינו
 שנמלל ביד ואינו לא לח ולא יבש לגמרי, אלא כשמוללן אותו
 ביד הוא מתרכך לגמרי, וכן הוא במנחות וכ"ה בערוך בשם
 הירושלמי עכ"ר, ומ"מ אף לפי גירסא זו בירושלמי לכאורה
 צ"ל דתיבת מל סובל גם הפירוש דמלא שהכר מלא ונתבשל
 כל צרכו, דכשהגיע לשליש כישולו לכאורה אינו בגדר בינוני,
 ואפשר דכיון שאז אינו לחין לגמרי ממש כמים רק בגדר עיסה
 רכה כבר הוא בגדר בינוני לא לח ולא יבש וצ"ע, ועי' בש"ע

ח"מ ס' רע"ח ס"ו שקראו לשחת בלשון כרמל, ולהנ"ל לא
 נקרא כרמל עכ"פ עד לאחר שהביאה שלישי וצ"ע:

דהנה מדברי רש"י והערך הנ"ל ד"ה במנחות מבואר
 דכשהוג מלא הגרעין אז היא נתבשל כל צרכו ונתגדל
 כולו, וכ"מ ברש"י ב"מ דף ע"ג ע"א, שכ' שם עמ"ש שם
 בגמרא דאמר רבא לרבנן אתון קא עבדתון שלא כדון, ארעא
 לארים משתעבר, אי אתון מסלקיתו להו בניסן מפסידתו להו
 בכמה, אנא נטרנא להו עד אייר ומרווחנא להו בכמה, ופירש"י
 שאתם מסלקין אותו בניסן, ועדיין לא נתמלאת התבואה
 בקשיה, ומפסידין אותן הרבה, וארעא לאריסא משתעבר עד
 שתתבשל התבואה כל צרכה, הלכך שלא כדון היא כפייתכם,
 אנא נטרנא להו עד אייר ומרווחנא להו בכמה ושכר שדי אני
 נוטל ע"כ, ומשמע שרש"י כתב דבר והיפוכו, והיינו
 דכשנתבשל התבואה כל צרכה אז הוא הזמן דנתמלא
 התבואה בקשיה, ויכול אז לסלק האריסין, ואע"ג דהתבואה
 הוא אז עדיין לחין אלא שראוי לקצירה וכמו שיתבאר גם
 להלן, ועדיין צריכין לייבשם בחמה לאחר שנקצרו, וכמ"ש שם
 בב"מ דף ע"ד ע"א והא מחוסר משדא בחמה למיכש ופירש"י
 שטוח העומרין בחמה, מ"מ צ"ל דהי' מנהגם כן או שהתנו
 שהאריסין יתייבשו חלק תבואתם במקום אחר, ועי' בחי'
 הרמב"ן וכו' הרשב"א ב"מ דף ק"ט בתי' הב' שכ' במקבל
 והגיע זמנו להסתלק והתבואה נתבשלו כל צרכה ואינה צריכה
 לקרקע דבעל השדה יכול לומר לו דנעקריה ונשקליה וימתין
 עד יומא דשוקא:

ובאור זרוע ב"מ אות רכ"ח איתא הלשון שלא כדון שאתם
 מסלקין אותם בניסן ועדיין לא נתמלאת תבואה
 בקשיה ומפסידין אותם הרבה וארעא לאריסא משתעברי עד
 "שתתמלא" התבואה כל צרכה, וברש"י שעל הרי"ף איתא
 הגירסא דבניסן עדיין לא "נתבשלה" התבואה בקשיה,
 ובגמק"י שם כ' כמ"ש ברש"י שלפנינו עד שתתבשל התבואה
 כל צרכה, אבל חסר שם התיבות ועדיין לא נתמלאה התבואה
 בקשיה, וכל הגירסאות עולין לכוונה אחד:

אולם בתום שם כמס' ראש השנה בתי' הב' כ' לפרש דברי
 הגמרא בב"מ באופן אחר, וה"ל דאחר גמר כישולה
 מאחרין אותן כשדות כדי שתתבשל יפה כדמשמע גבי (רבא)
 בפ' איזהו נשך (ועי' בהגהות פורת יוסף שם דהגירסא בתום)
 רב הוא מ"ס, דהמימרא דרב שם בדף ע"ד ע"א דמחוסר ג'
 מלאכות כגון למישרא בחמה ולמידש ולמידרא איירי לאחר

הר"ן סי' נ"ט, אולם בפומבדיתא שהוא בבבל עירו של רבא (עי' רש"י ר"ה דף כ"ב ע"ב, ובמס' עירובין דף מ"ג ע"א ודף ע"ט ע"ב, ובמס' ב"ק דף כ"ז ע"ב) לא היו גשמים מצויין כלל ובפרט מיזמי ניסן עד לאחר תשרי, וכמ"ש במס' תענית דף י' ע"א מי גרם לבבל וכו' עתירה בכל דחצא בלא מיטרא וכו', ופירש"י עתירה בכל עשירה היא בכל שקוצרין בה תבואה בלא ממר שאינן צריכים לגשמים, וע"כ היו מאחרין ביומי ניסן מלקצור התבואה עד שהיו נתייבש לגמרי בעודן מחוברין לקרקע, אבל מה שאמר בב"מ דף ע"ד ע"א דצריך למיטרא בחמה קאי על מימרא דרב שהי' דר בסורא או בארץ ישראל והי' חוששין לגשמים, עי' שם בתענית בגמרא וסימנך עילאי בעו מיא ובפירש"י והגהות היעב"ץ שם, או דמימרא דרב קאי על המשנה הי' הוא תחלה לקוצרים שנאמר לכל העולם, ואהא קאמר והא מחוסר מיטרא בחמה וכו':

בישול התבואה תלוי בחום השמש וכמ"ש בפ' ברכה וממגד תבואות שמש, ועי' רש"י ר"ה דף כ"א ע"א שכ' ניסן קרוי אביב על שם בישול התבואה, וכישול התבואה אינו אלא לחשכונה של חמה, שהקיץ והחורף אחר חשבון החמה הם, וכ"כ רש"י בסנהדרין דף י"ג ע"ב:

שנקצר, אלא דצ"ל רבא והכוונה למ"ש רבא ברך ע"ג ע"א אתון קא עבדיחון שלא כדין וכו'), ובהגהות הב"ח גורס כרי שתתייבש יפה, דלשון בישול כתבואה אין הכוונה להתייבשות, אלא לבישול שיהא ראוי לקצירה, וגם שהתוס' כ' שהי' בניסן לאחר גמר בישולה, וגם בתוס' הרא"ש שם בר"ה איתא הגירסא כמ"ש בהגהות הב"ח, אלא שהי' רגילים לאחר הקצירה בעודן מחובר כרי שתתייבש יפה, וכיון שכן לא היו יכולין לסלקם עד לאחר שנתייבשו:

ואולי אפשר לבאר דברי התוס' שכ' שהיו מאחרין הקצירה עד לאחר שתתייבש יפה, והלא היו נוהגין לייבש התבואה לאחר שנקצרו בעומרין שמוחין ע"פ השרה וכנ"ל, ועי"ע להלן אות כ"א, ונראה דהי' בזה חילוק בין המקומות, דבאותן מקומות שהי' שכיח גשמים שיכול לקלקל התבואה לאחר שנגמרו בעודן מחובר, היו קוצרין אותו מיד כשנתבשל לגמרי, וכשלא היו יום מעונן ואין חשש דגשמים היו שומחין אותה ע"פ השרה, ואם היו יום מעונן היו מכסין את התבואה, או שהיו מביאין אותה תחת הגג, או שהיו עושין ערימות גדולות דאין הגשמים נכנס בבטן הערימות וכמ"ש הב"י באור"ח סי' תס"ז בשם תשו' הרשב"א בח"א סי' ק"ב, ותשו'

(יג)

סימנים להבחין שהחטים נתבשלו כל צרכם

ממנה מראה הירקות כבר נזכר בר"ש ובתו"ש בפאה פ"ג מ"א שכ' דלשון שדה לבן הוא ע"ש כשמתבשלת התבואה מתלבנת ומלקטין אותה, וכ"כ בתו"ש ובפני משה על הירושלמי רפ"ב דשבועות, ושם בפאה פרק ד' מ"א כ' בתוס' יו"ט בזה"ל, מ"ש הר"ש ירוקים והוא מהירושלמי פירושו ככרתי כמו שהם הגרעינים כשעדיין לא נגמרו כל צרכן ולא נתבשלו כדי לקצור, וז"ש הר"ש כשהתבואה יבישה [נראה כוונתו כמ"ש להלן באות שאח"ז דאו נגמרו ונתבשלו כדי לקצור] ומתלבנת קוצרים אותה ע"כ, משמע דירוקים היינו קודם שמתלבנים והיינו ככרתי וכו' עכ"ל, וכ"כ בערוך ערך חר דלבנים הן המבושלים וירוקין שאינן מבושלים: **ולסימן** זה כוון החיי אדם בכלל קב"ח דין כ' ובקיצור ש"ע סי' ק"ח ס"א ושאר אחרונים שכתבו דראוי ונכון לקצור החטים למצה בעוד שיש בהם עוד מעט מראה ירקות, והי"ד בחלק שלישי, וכוונתם ברורה דכשיש עוד מעט מראה ירקות עדיין לא נתבשלו כל צרכן, דאו לא שייך החשש

לפי הנ"ל הסימן לידע אם התבואה נתבשלה כל צרכן, הוא כשרואין שהוג מלא בנרעץ בתכלית השלימות, ומי שאינו מורגל בנידול תבואה ואינו יכול להבחין זה, מ"מ יש אפשרות שיכול להבחין אם כבר התחיל להתייבש ולהתמעך, דאו ברור שכבר נתבשלה כל צרכן, ובכתבי המומחים כתוב עוד ב' סימנים מובהקים שכל אדם יכול להבחין אם החטים כבר נתבשלו כל צרכם, הא' שנראית אז מראה כהה של נקודות קטנות בהמשך הסדק המבעי של החמה הנקרא בלשון חז"ל במס' פסחים דף מ' ע"א ציריא, אולם סימן זה אינו סימן מובהק אלא לאותו חמה בלבד, כי החטים אפילו באותו שכולת גופיה אינם מתבשלים בפעם אחת, וכמו שיבואר ג"כ להלן באות מ"ז, וסימן הב' שמקובל ונפוץ אצל כל, שכל החטים שבאותו שכולת נתבשלו כל צרכן, דהוא כשכבר עבר ונחסר מראה הירקות שנקרא גרי"ן אפילו מתחתית השכולת, ומה שנשאר מראה ירקות על העלין שבצדדי הקנה זה אינו מעלה ומוריד, וסימן זה דהגרעינים נתבשלו כל צרכן כשעבר

בהיותי על השדה, וכן כותבים המומחים, וכנראה שמה"ט לא נזכר סימן זה להדיא בש"ע סי' תס"ז ס"ה, ואולי ה' זה הסיבה לאלו שהיו קוצרין לצורך פסח אע"פ שהיו על השבולת מראה לבן, וכמבואר שם בחלק שלישי:

שנתחמץ במחובר, אולם סימן זה דמראה ירקות הוא רק סימן מוסכם בדרך כלל שע"פ רוב בן הוא, אבל מצוי ג"כ שלהשבולת יגיע מקודם המראה לבן והמים עצמם לא יגיע עדיין לגדר דנתבשל כל צרכו, וכמו שראיתי בעצמי פ"א

(יד)

יבשה כל צרכה

כ"ה ע"א וברש"י פ' תצא דמלאה היינו כשמוסיף בנידול, ועי' בבאיור הגר"א יו"ד סי' רצ"ו אות כ' שכ' שחסר בלשון הש"ע שם בסעיף ט' לשון המשנה והרמב"ם תבואה שיבשה כל צרכה, אולם בלבוש שם העתיקהו, ואפשר שה' לו להלבוש גירסא זו גם בש"ע:

ועי' ברמב"ם פ"ה מהל' טוען ונטען ה"ד ובש"ע חו"מ סי' צ"ה ס"ב שכ' בזה"ל, טענו ענבים העומדות ליבצר ותבואה יבשה העומדת ליקצר והודה במקצתן וכפר במקצתן ה"ו נשבע עליהם כשאר הממלמלים, והוא שאינם צריכים לקרקע, שכל העומר ליבצר הרי הוא כבצור לענין כפירה והודאה, אבל אם היו צריכים לקרקע הרי הם כקרקע לכל דבר ע"כ, והכוונה מבואר שאם נתייבש כל כך בקרקע עד שאינה צריכה עוד ליניקת הקרקע כי כבר נתבשל כל צרכה ועומדת ליקצר, דהוי כתלוש ונשבעין עליהם, ואע"ג שבמציאות יש להם עדיין ליחות, וכמו הענבים שעדיין לחין דמ"מ מיקרי כתלוש כיון שעומדות ליבצר:

ובן מורין לשון תשו' הרשב"א בח"ז סי' כ' והו"ד בב"י או"ח סי' תס"ז, ח"ל היכי דמי כגון דאחמין במחובר האיד המחובר בא לירי חימוץ שהרי אין לך תבואה שלא נפלו עליה מים במחובר, תשובה היא שנתבשל לגמרי במחובר ואינה צריכה כלל ליניקה וכל שנתייבש לגמרי במחובר כמאן דמנחא בכדא דמיא ומקבלת חימוץ אם ירדו עליה גשמים ע"כ, ולפום דהיטא דצ"ע, ולהנ"ל כוונתו מבוארת בטוב טעם, דנתבשל לגמרי במחובר או הלשון נתייבש לגמרי במחובר כולם כוונה אחד להם, ונקרא בשני לשונות אלו, ומצאתי באגלי טל מלאכת קוצר סקכ"ב אות ד' וה' שכבר פ' דברי הרשב"א שכוונתו כמ"ש במשנה דכלאים, וכ"כ בשו"ת אבני נזר חאו"ח סי' תקכ"ט (מועתק בחלק ד' אות ל"ח), ובס' דברי שאול עדות ביוסף להגאון בעל שואל ומשיב ז"ל ברף מ"ז ע"א (מועתק שם אות י"ד), ובשו"ת רמ"ן חאו"ח סי' ל"ז אות ה' (מועתק שם אות ט') הוכיח ג"כ כן מהא דחור"מ סי' צ"ה הנ"ל

הנה בלשון חז"ל והראשונים נקרא התבואה יבשה כל צרכה כשהמדובר הוא בעורן מחוברים, אם התבואה הגיע למדרגה שנתבשל כל צרכה, ואע"ג שהתבואה עדיין לחין קצת במציאות וצריכה להתייבש לאחר הקצירה בתלוש, מ"מ קראוהו חז"ל גם בלשון יבשה כל צרכה, לפי שיבשה כל הצורך לדרגת היובש שצריך להיות בהיותם עדיין מחוברים לקרקע, והיינו ההתייבשות מדרגא של מים שנראה כחלב לדרגא של עיסה קשה וכנ"ל וראוי מאז לקצירה:

והמקור לזה הוא במשנה פ"ז דכלאים מ"ז תבואה שיבשה כל צרכה וענבים שבשלו כל צרכן אינן מתקדשות, ופ' שם הר"מ בזה"ל, והטעם בכל זה מה שאמר הכתוב (דברים כב) פן תקדש המלאה הזרע, וצריך שיהיה שם תבואת כרם ומלאת זרע, ושתייה כמו כן בענין "גדול ותוספות" ואם הגיעה לתכלית שלימותה לא יקראו אז תבואת כרם ומלאת זרע אלא ענבים וחטים ע"כ, ובלשון המשנה תבואה שיבשה כל צרכה כתבונה הרמב"ם בפ"ה מהל' כלאים ה"ג, ועיי"ש ברדב"ו שביאר שם ג"כ דהכי משמע קרא כל זמן שהוא גדל (וכו"ש שם הרדב"ו וי"ל דלעולם אפילו הוסיפו מאתים וכו', ראיתי בס' המפתח שנדרפס מחדש (ברמב"ם דפוס ש"פ), שמציין שם שהגאון מוה"ר איסר זלמן מלצר ז"ל העיר ע"ד הרדב"ו שהרי הוא גופי' כ' שם דלאחר שיבשה התבואה ונתבשלה הענבים תו אינו גדל, וא"כ האיד יצויר שיוסיף מאתים, ולכאורה לק"מ דכוונת הרדב"ו שננטע גפן שלא נתבשל כל צרכה תוך תבואה שיבש כל צרכו, ונמצא שהגפן יכול להוסיף, אלא שהתבואה אינו יכול להוסיף, וכן כשזרע תבואה בצד גפן שהענבים נתבשלו כל צרכה, דאע"ג שהענבים כבר גדל כל צרכם מ"מ אסור מדרבנן כיון שהתבואה לא נתגדל ויכול להוסיף, אבל אין הכוונה שננטע גפן שנחבשל כל צרכה עם תבואה שיבשה כל צרכה, ועי' היטב בלשון הרמב"ם שם ובסמ"ג ל"ת ר"פ שמוכח כפי' זה), וכבר נזכר לעיל באות י"ב שכ"מ בנמרא וברש"י פסחים דף

חימוץ היינו יובש של בישול כל הצורך, אבל אינו יובש של פיסוק הקשר עם השורש, וכן מבואר בלשון הרשב"א בכ"י סי' תס"ז ע"כ, והארכנו בזה בחלק ב' הערה ב' בביאור דברי הרשב"א, ושם כתבנו שיש אחרונים שלא הבינו כן בלשון הרשב"א ושדצ"ע עיי"ש:

ולפלא שלא הביא המשנה דכלאים, וכ"כ בחזון איש חיו"ד סי' קצ"ז אות א', ו"ל יש שני מיני פרקים בפירות וחלוקים בדיניהם דין בישול כל צרכו ואין צריך ליניקה אבל עדיין יש לו איחיו עם השרשים ומגיע עדיין הנקה לפירות אלא שזה ללא צורך או לגרעון וכו', ונתיבשה שהזכיר הרשב"א לענין

(טו)

אין צריך ליניקה מן הקרקע

עוד לקרקע כגון הקוצר וכו' א', וכבר כתבנו ג"כ לעיל באות י"ב בשם החי' הרמב"ן והרשב"א דהגדר דנתבשל כל צרכה ואינה צריכה לקרקע כתבואה הוא כשראוי לעקרו או לקצרו, ועי' בחי' הרשב"א במס' בבא בתרא דף ע"ט ע"א בר"ה וקשיא לי, שכ' בתוך דבריו כגון שהקדיש שדה מלאה תבואה העומדת ליקצר שאינה צריכה לקרקע כלל ואילן העומד לגדור דאינו צריכין לקרקע כלל, וכוונתו דאינה עומדת ליקצר מטעם שהבעל החליט לקוצרה, אלא שעומדת ליקצר מצד עצמה לפי שנתבשל כל צרכה ואין הקרקע פועל עוד להשלמותה, ולזה כוון בתשו' הרשב"א שכ' ההיא שנתבשל לגמרי במחובר ואינה צריכה כלל ליניקה וכמו שנתבאר באות שלפנ"ז, וכן מבואר בתשו' רמ"ן שמועתק בחלק ד' אות ט' בר"ה ולולא דמסתפינא, דהזמן דאין צריך ליניקה הוא כשנתבשל כל צרכו ונתיבש מעט, וכן כתבו המומחים דכשהגיע לדרגא שנקרא סוף עיסה קשה או נפסק היניקה מהקרקע, והגיע אז הזמן שראוי לקצור מבלי שום הפסד (ועיג"כ בלשון העין יוסף שהובא לעיל אות ח', ובתשו' בר לואי מהר"ת סי' ט' ומועתק בחלק ד' אות ל"ד ובמ"ש שם בהערה של"ט, ובתשו' צבי לצדיק שמועתק סוף חלק ה' ובמ"ש שם בהערה א'):

לפי הג"ל דכשהגרעין ממלא בשלימות את הזג או הוא הזמן דנתבשל ונתגדל כל צרכו, א"כ מעתה תו אין התבואה צריך ליניקה מן הקרקע, וכבר הגיע לתכלית השלימות וכמ"ש הרמב"ם וכו"ל, ואם משאירין מאז התבואה להתייבש לגמרי מהליחות בעודן מחוברים, אז היא כבר בגדר דאינו צריך ליניקה מן הקרקע, ואע"ג שלא נתייבשו, דענין היניקה הוא להוסיף בגידול ומילוי בכמות ובאיכות, וכמו כן יכול להתייבש לאחר הקצירה כשהוא שטוח על הקרקע בפני החמה, ואין הקרקע גורם כלל להתייבשות רק תוקפה של חמה ומכ"ש שאינו מוסיף עוד כוחות באיכותה, וכ"כ להדיא בתוס' במס' ב"ק דף צ"ה ע"ב לפירש"י, ו"ל שבח המגיע לכתפים פ"ה כגון תבואה שגדלה כל צרכה ושארין מגיע לכתפים שצריכה לקרקע ע"כ, והרי דהיכא שכבר גדל כל צרכה תו אין צריכה לקרקע, וכן כ' להדיא התוס' יו"ט בפרק השוכר את הפועלים משנה ב', שכ' שם עמ"ש המשנה ואלו אוכלין מן התורה העושה במחובר לקרקע בשעת גמר מלאכה, וכ' התוס' יו"ט כתב הר"ב כשתולשין אותו כלומר שנגמר מלאכת בשולן שאינן צריכין עוד לקרקע, ודברי התוס' יו"ט נובעין מלשון התוס' שם בכ"מ דף פ"ז ע"א שפי' דמ"ש גמר מלאכה היינו שאין צריכין

א. ונראה לכאורה דהתוס' לא כוונו לאפוקי שהפועל אינו אוכל אס קוצר מדעת צעה"צ מקודם שנתבשל כל צרכו, שהרי לצעה"צ הזה הוא אז גמר מלאכה, אלא שדברו צהוה שע"פ רוב רגילין לקצור כשנתבשל כל צרכו וכלהלן צאת י"ח, וכן משמע לכאורה פשטות הקרא בפ' תל"א כי תבא צקמת רעך וקטפת מלילות צידך וגו', ומלילות נקרא צין נתבשל כל צרכו צין לא נתבשל כל צרכו עדיין וכנ"ל צאת י"ב, ויש להעיר ע"ד התוס' יו"ט שהרכיב פירש"י והרע"צ עם פ"י התוס', דלכאורה לרש"י והרע"צ הכוונה צפי' דגמר מלאכה דהיינו התלישה, ולהתוס' הכוונה שנגמר מלאכת הבישול, ואולי תלוי דין הנ"ל בקוצר מקודם שנתבשל כל צרכו כפולגמח דרש"י ותוס' צפי' דגמר מלאכה, והי' אפשר לומר דרש"י ותוס' כל חד לשיטתי' צצ"מ שם דף צ' ע"א כפסוק דגמר מלאכה לענין מעשר וכמו שציאר דצריהם צצ"מ חו"מ סי' של"ז, דלרש"י תלוי בצעה"צ זה ולהתוס' תלוי בצגילות העולם עיי"ש, והי"ג להיפוך לענין חיובא שיהא הפועל יכול לאכול כגמר מלאכה ס"ל לרש"י דתלוי בצעה"צ זה, ומשו"ה נקט כשתולשין, והתוס' לשיטתי' דתלוי בצוב העולם והי"ג לענין חיוב תלוי בצדך העולם והגדר דגמר מלאכה הוא כשאין צריך ליניקה מן הקרקע, ולעומת זה יש צד לומר דצקוצר מקודם שדך העולם לקצור לכ"ע לא זכתה מורה לפועל זכות זה שיהי' אוכל מהצעה"צ, ואף לרש"י הכוונה כשדך העולם לקצור, ואין כאן פולגמח להלכה צין רש"י לתוס' וכמ"ש ג"כ בתוס' יו"ט, ותפסתי בפוסקים ולא מנאמי לע"ע מדובר בזה:

דף ק"ו ע"ב בר"ה בעומריה, בעודן שטוחות לייבש בימות הקיץ דכל זמן זה עודן צריכין לקרקע וכו' ע"כ, ודבריו קאי לאחר שנקצרו החטים שהיו נוהגין לייבשן בעמרים, וכמו שכ' ג"כ להדיא בטור וש"ע ח"מ ס' שכ"ג, הנה נראה פשוט דשם הכוונה שצריכה להשתמשות ע"ג הקרקע, אבל לא שיהי' אז לאחר קצירה אפילו איזה יניקה מהקרקע:

אמנם יש אחרונים שמוכח בדבריהם שהבינו בפ' דאין צריך ליניקה מהקרקע, דהיינו שבמציאות אינו יונק, וכל זמן שיש יניקה במציאות הוי בנדר צריך יניקה מהקרקע ודצ"ע, ועמ"ש מזה בחלק ב' הערה ב' בר"ה וזמן הרבה:

ואולי יש עוד מקום להעיר בזה מפסוק ביואל הנ"ל באות י"ב שכ' שלחו מגל כי בשל קציר, דלכאורה למה כתיב בשל קציר ולא כ' כי בשל התבואה או חטים וכדומה, אבל יובן עפמ"ש באיוב י"ד פסוק ט' ועשה קציר כמו נטע ופירש"י היא יונקת כמו תשלח קציריה עד ים, ולפ"ז משמעות הקרא ביואל דבגמר בישולו נגמר היניקה, אמנם כמצודת שם ביואל פ' כי כבר נתבשל התבואה ועומדת לקצירה, ולפ"ז יש הפסק בין תיבת בשל לתיבת קציר:

למה שמצינו בלשון חז"ל צריכה לקרקע בב"ב דף ס"ט ע"א, ופ' שם ברשב"ם לשמחה בשדה לאחר קצירה להנפת התבואה מריח הקרקע ולייבש, וכ"ה לשון רש"י במס' ב"מ

(טז)

תבואות השדה אין מתבשלין כאחת

ס' כ"ג שכבר הביא ראיות הנ"ל מדברי המשנה והרמב"ם דאין כל השבלים של חטים נגמרים בפעם אחת יחד, שו"ר במס' סוטה דף ה' ע"א וכראש שכולת ימלו (איוב כ"ד כ"ד) מאי וכראש שכולת וכו' אמר רב אסי וכן תנא דבי רבי ישמעאל משל לאדם שנכנס לתוך שדהו גבוהה גבוהה הוא מלקט, ובס' מגן אבות להרשב"ץ על אבות פרק ד' מ"ד כ' וכראש שכולת ימלו שהשכולת הריקנית היא מתנאה ואותה קוצצין תחלה, נראה שרק בדרך דרוש כתב כן, דלשון הגמ' הוא מלקט משמע שטעונה תבואה ונלקט תחלה:

רע"ז בהשאלה שנדפס בריש ס' יבקש רצון על המדרש שוחר טוב שרוצה להכריח דכל שדה ושדה נגמרת הכל בפעם אחת, ועמ"ש שם ע"ד בתשו' הגאון בעל שואל ומשיב ז"ל, ודצ"ע ג' שלא הזכירו מכל הנ"ל, ומצאתי בס' קרבן פסח שנדמ"ח להגאון מוהר"ר שלמה קלוגער ז"ל בס' תס"ו ס"ד ומועתק בחלק ד' אות י"א, ונראה מדבריו שכל התשובה קאי על אותו עובדא והשאלה שהזכיר בס' יבקש רצון, וכ' שם בזה"ל, ומ"ש רי"מ בשם איזה מחבר שפלפל במ"ש פ"ק רד"ה דף י"ג מתוך שעשוין פרכין פרכין, משמע דבשאר תבואות עשוין להיות נגמרין יחד, הנה ראיותיהם המה מהבל יחד, חדא דשם לא קאמר רק דרכן ללקוט מעט מעט, אבל שאר תבואות דרכן להיות נלקטין יחד, ומ"מ יתכן להיות אחד נגמר קודם לחבירו, ומ"מ אין דרך לקצור רק הכל ביחד כשנגמר הכלל, ומ"מ הגמר בתבואה יתכן שאינו ביחד, ואף דמשמע שם מפרש"י ותוס' דבהשרשה גשרשין יחד, מ"מ מה ענין

הנה החוש מעיד שיש שבלין שממהרין להתבשל משאר השבלין באותו שדה, וגם נראית בחוש דהחטים העליונות ממהרין להתייבש יותר מן התחתונות, וכן משמע ומבואר בדברי חז"ל והראשונים והאחרונים, וז"ל הרמב"ם בפ"ג מהל' מתנת עניים הי"א שדה שכולה זרועה מין אחד וכיון שהתחילו בה מקומות ליבש עקר או תלש מה שיבש מכאן ומכאן וכו', ובהי"ז כ' שדה שהגיע חציה עד שליש וחציה לא הגיע וכו', ומקורו מהמשנה דפאה פ"ג מ"ב המגמר את שדהו ושייר קלחים רבים וכו', וכ' שם בפ' הר"מ דר"ל שעקר היבש והניח הלח [ע"י לעיל אות י"ד דתבואה שנתבשלה כל צרכה נקרא בלשון חז"ל והרמב"ם בלשון יבש], וכ"פ שם הרע"ב שקצר התבואה שנתבשלה ראשון ראשון בשדה ושייר קלחים לחים אותם שלא נתבשלו, ועיי"ש בתו"ט שכ' ומפרש בירושלמי מקום הזבלין עולין תחלה, ופ' הר"ש כלומר מקומות המזובלים יותר בשדה שם התבואה ממהרת לעלות ע"כ, ומעתה במשנה ד' בפרק קמא דתנן התבואה והקטניות בכלל הזה, ובכלל היא שלקטתן כאחת, ואפ"ה לא מצינו פטור מפאה השדה שלא נודבל בשיווי וממהרת במקומות המזובלים, משום דמ"מ כל קלח וקלח לקטתו כאחת ואין גרעין מתבשל קודם לגרעין, עכ"ד התו"ט, ויל"ע במ"ש התו"ט שאין גרעין מתבשל קודם לגרעין, שהרי רואין בחוש שהעליונות מתבשלין ומתייבשין מקודם התחתונות, ונראה הטעם לפי שתוקפה של החמה מגיע שם יותר ממה שמגיע להחטים שבצדם והתחתונות, וע"י בשו"ת ברכת חיים

למעלה, וכעין הא דאיתא במנחות דף פ"ו שהויתים שהחמה שולטת בהם מתבשלים מקודם ע"ש ברש"י, וכן פי' האבן עזרא עה"פ וממגד תבואות שמש, שהורע והכרם מתבשלים ע"י החמה, וכן איתא במנחות דף פ"ה שמביאים העומר מהמודרמות שהחמה שולטת שם ע"ש, ועוד דזה ודאי שיש שיכולת שלא נתבשלה עדיין, ויש שנתבשלה כבר, וכדאיתא בכמה דוכתי שיש פירות שמתבכרים תחלה עכ"ד, ועי' ברש"י דברים ל"ג ומראש הררי קרם שהרדיה מקדימין לכבר בישול פירותיהם, ועי' בר"ן נדרים דף ס"ב ע"ב דזמן קציר של הר הוא זמן מאוחר מקציר של בקעה וצ"ע, ובשו"ת שם ארי' סי' ה' כ' ג"כ דעינינו רואות כי לפעמים שכולת אחת נגמרה כל צרכה ואינה צריכה לקרקע אף ששאר החטים עדיין צריכין לקרקע, ובין חטים שלא נגמרו כל צרכן נמצא לפעמים חטים שגמרו כל צרכן, וכבר כתב בן ג"כ כגשמת אדם הל' פסח שאלה י"ט:

השרשה להגמר, השרשה יתכן דהם נשרשים כולם ביחד אבל הגמר אינו ביחד רק בזה אחר זה, והרע דהרי נחזי אנן דאין הגרעינין שוין, יש גרעין גדול ויש קטן, וא"כ ודאי הקטן [א"ה אולי ט"ס וצ"ל הגדול] נגמר תחלה, וגם מדהם שונים מוכח דאין גדולן שוה, וגם אף אי נימא דגדולן שוה י"ל דהיינו הרוב דרוב תבואות נגמרין יחד, אבל המיעוט נגמרין אח"כ וכו' עכ"ל, ועיי"ע שם בקרבן פסח ס"ו שכ' שם ג"כ תו"ד בזה"ל, ולומר מדאלו כבר נגמרו גם אלו כבר נגמרו זה אינו דהחוש מעיד עליו להיפוך, דראינו בעינינו דיש חמין שהם מתבשלין תחלה ויש מתאחרין, וביכורים יוכיחו עכ"ד, ולפלא שגם בס' קרבן פסח לא הזכיר מרבוי חז"ל והרמב"ם הנ"ל:

ובשו"ת דברי מלכיאל ח"ג סי' כ"א כ' בזה"ל, ומ"ש בת"ר דודאי רובם נגמרים כאחת, לדעתי אינו מוכרח, ואפשר שהעליונות מתיבשות קודם מצד החמה ששולטת

(יז)

עמקים יעטפו בר יתרועעו אף ישירו

ממעקים קראתיך ה', שבלת שעורים אומרת תפלה לעני כי יעטפו ולפני ה' ישפוך שיחו, שאר השבלים אומרים לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר יתרועעו אף ישירו ע"כ (ואולי י"ל עפ"ז בדרך אגדה מעם שנוהגין לומר שיר המעלות ממעקים בהימ"נ, דבס' דברי יחזקאל פ' בא כ' לפרש הפסוק היום אתם יוצאים בחדש האביב, עפ"ד הוזה"ק דבזכות שישאל אוכלים מצה בפסח ניצולין בדין בר"ה עיי"ש, וכיון דאוכלין מצה מתמים להכיות מצה וכמ"ש בס' תנ"ג, ע"כ אומרים שיר המעלות ממעקים וסימנא מילתא לעורר זכות דמצות מצה):

עי' בר"ה דף ח' ע"א ואימתי עמקים יעטפו בר באדר, ופירש"י שהוריעה צומחת וניכרת יפה, יתרועעו אף ישירו, אימתי שבלים אומרים שירה בניסן, ופירש"י כשיגיע זמן הקציר והתבואה בקשים שלה והרוח מנשבות והן נוקשים זו על זו נשמע הקול ונראות כמשוררות, ובקרבן העדה שקלים דף ח' ע"א כ' עמקים יעטפו בר והוריעה ניכרת יפה יפה והיינו בניסן, ואע"ג דגם באדר ניכר הוריעה, מ"מ באפלייתא אין הוריעה ניכרת יפה אלא בניסן, מיהו זמן זה דחדשי השנה תלוי בכל מדינה ומדינה לפי טבע הגידול דשם וכנ"ל, וכ' בפרק שירה פ"ג שבלת חטים אומרת שיר המעלות

(יח)

זמן הראוי לקצירה

דהקצירה ה' בעת שהי' עדיין מלילות בשדה וכמ"ש וקטפת מלילות בידך וגו', ועיי"ע ברש"י מס' בבא קמא דף צ"ה ע"כ שפי' שבת המנוע לכתפים כגון תבואה שגדלה כל צרכה, והיינו דכשגדל כל צרכה ראוי לקוצרה ולהוליכו על כתיפו ע"כ (ועי' בתוס' ובפני יהושע שם מ"ש ע"ד רש"י), וברש"י מנחות דף ס"ח ע"א כ' שדה יבשה אי משהו לה לאחר בישולה אולה לאיבוד:

ביואל ד' פסוק י"ג כתיב שלחו מגל כי בשל קציר ועיי"ש בפירש"י ובמצודת, וכן מבואר לעיל בראיות מכמה מקומות שראוי לקצירה מיד מבלי שום הפסד לאחר שנתבשל ונגדל כל צרכו דהוא כשנתמלא התבואה בקשיה, ואין מן הצורך לכפול הדברים, ובדרך כלל היו ממתנינים בהקצירה עד שרוב התבואה שבאותו שדה יתבשל כל צרכו אחרי שאין נתבשלין כולן כאחת, ובקרא פ' תצא מבואר

שיש להם לחות קצת או עדיין רכין שנלעם בניקל יותר, לחמים היבשים מבלי שום ליחות שצריכין ללעום בחוץ יותר ונשמע קול הלעים, והב' שמבררין מרת הליחות ע"י להלן אות ל', וכשמרת הליחות הגיע לארבעה עשר אחוים או פחות אז הוא סימן שנתייבש לגמרי מהליחות, והיות שקוצרין בעת שנתייבש לגמרי, ע"כ הם מבררין איזה ימים מקודם הקצירה ע"י הפארקעסט בלע"ז אם יש חשש משום גשמים, ואם יש צורך להקדים הקצירה, מייבשין החמים ע"י חמימות האור או באויר ע"י ווענטילאטערס (פענס בלע"ז):

דהיות שע"פ חוקי המדינה לא נחשב לחסרון אם ימצא בהחמים רק ב' אחוים מצומחות שנעשה ע"י הגשמים, והתוצאות של התייבשות באור או באויר עולה עכשיו פי כמה מהקלקול הנעשה אם יבא רק מעט גשמים, כי כלי התייבשות לא נמצא סמוך להשרות, ויש צורך להולך התבואה למקום שמייבשין, והוצאת הולכה והתייבשות הוא מדובה, ע"כ לא איכפת לבעלי השרות במיעוט גשמים שנופל על התבואה שמקלקל רק מיעוט קמן מהתבואה, וקצתם אין מודקדקין אף אם יהי' יותר קצת מב' אחוים מצומחות, וחוששין רק לריבוי גשמים שיקלקל רוב התבואה, אבל מלפנים היו זורדין אפי' למעט מצומחות וקלקול, ע"כ אף במדינות שאין שם גשמים מרובים בימות החמה רק גשמים מועטים, היו מורחין לשוטחן ע"פ השרה וכיוצא כדי שלא יתקלקלו כלום:

זכ' רש"י קהלת פרק י"א פ"ד עה"פ ורואה בעבים נותן עיניו בעבים וכשרואה אותם קודרים ירא לקצור מפני הגשמים וכו', וז"ל הערוך השלחן או"ח סי' תס"ז ס"ג, רובא דרובא אין קוצרין ביום סגריר אפילו האינם יהודים משום קלקול התבואה ומהדרים לקצור כשהשמש זורחת ואו אפילו אם ירד הגשם מפסיקין מלקצור עד שיעבור הגשם והמעט הנקצר מכניסים אותם לגורן או למקום אחר:

בשו"ת מהרשד"ה סי' מ"ו בד"ה והנה, כ' בזמנינו נולד דבר חדש שעמדו על הנסיון וראו שיותר טובים אם לא נתכשלו החמים לגמרי וקוצרים אותן קודם גמר בישולן עכ"ל:

ושמעתי מזקן אחד שאמר שזוכר שהנכרים היו מקדימין הקצירה באמצע זמן הליבון כשהיו חוששין שהרבה גשמים באים, או שלא יהי' ביכולתם לשאול מאחרים כלי הקצירה לזמן המוגבל, ובכה"ג היו מורחים הרבה יותר בהיבשות ע"פ השרה, ואם לא הי' חוששין אז לגשמים הי' נוהגין לקצור בעוד שיש מעט מראה ירקות, או עכ"פ כשהקש למטה מהשיבולת עדיין ירוקים, כי זמן זה הוא זמן המוכשר והיותר טובה שיהי' החמים היטב היטב, ואמר לי זקן הנ"ל שגם השבולת רהוא התבן וכנ"ל אות' שהיו נותנים למאכל בהמה הי' טובה יותר כשהוא לחין, ואם השבולת נתייבש לגמרי לא היו ראוין כ"כ עוד לבהמה, ועי' לשון הרמב"ם פ"י מהל' שבת ה"ד נוטל גמי לח הראוי למאכל בהמה, (ועי' מס' שבת דף קנ"ה ע"א מתירין פקיעי עמיר לפני בהמה, וכדף קכ"ח ע"א חבילי קש אם התקנין למאכל בהמה, ומצאתי במדרש שהש"ר סופ"ח שכ' הדא חקלא כד היא מתצדא בלא ענתה אפילו תבנא לית הוא טב בענתה הוא טב, הדא הוא דכתיב שלחו מגל כי בשל קציר, ובתבן היו משתמשים גם לבנין וכמ"ש בשמות פ"ה פי"ב, או לזבל בהם את השרות כמ"ש כישעיה כ"ה י' כהדוש מתבן כמו מרמנה עיי"ש במצודות), ורק כשהי' נודמן שבא או גשמים היו צריכין להמתין עד שיתייבש וילבינו לגמרי, ולפעמים נתקלקלו או החמים לגמרי:

בזמנינו אלה נוהגין הנכרים ע"פ רוב לקצור רק כשהתבואה יבשים לגמרי ממש מבלי שום לחלוחית כדי שלא יצטרכו אחר הקצירה לייבשם עוד כלל וכלל, והסימן שלא נשאר להחמים שום לחלוחית, הם מבררין ע"פ ב' סימנים, הא' שכוססין החמים, והרגיל בזה מרגיש בניקל החילוק בין חמין

(יט)

זמני הקצירה לחדשי השנה

חודש אב תחלת חודש אלול, ולאו דוקא בזמנינו אלה, אלא כן היו גם מלפנים וכמ"ש לעיל אות ב' בשם תוס' בבא בתרא דתבואה הנורעת בפרוס הפסח גדילה בג' חדשים, וכ"מ קצת בשו"ת חתם סופר או"ח סימן ט"ו ד"ה הנה כבר, ועי' בתוס' ע"ז דף ס"ו ע"ב שלפעמים נמשך זמן הקציר עד ר"ה:

במס' שקלים דף י"ז ע"א איתא אמר רבי יהודה לפי שבעולם הוה תבואה עושה לששה חדשים וכו', וצ"ל דמימרא זו דתבואה גדילה בששה חדשים לרוב תבואות העולם נאמר שנזרע בפרוס חג הסוכות, והן התבואות היותר טובים וכנ"ל באות ג', כי חטי הקיץ שנזרע בפרוס חג הפסח נקצר בסוף

הקוצרים שוים, י"ל שבארץ ישראל גופיה יש חילוק בין המקומות, ואע"פ שארץ ישראל קלה מכל הארצות לבשל פירותיה וכמ"ש בכתובות דף קי"ב ע"א וברש"י במס' ר"ה דף י"ג, ועי' בלשון הסמ"ע בחו"מ סי' שכ"ד דבארץ ישראל הארץ שמנה ושוכה יותר, מ"מ לא כל המקומות שוין, ויש מקומות שכלות קציר חטים הוא ג' חדשים שלמים לאחר קציר השעורים:

ומצאתי בשו"ת צמח צדק חיו"ד סי' קע"ח, שהביא שם פ"י הקרבן העדה על הירושלמי בגדרים פ"ח ה"ה, שפ"י דברי הירושלמי שם שהקשה כתיב עד כלות קציר השעורים וקציר החטים, משמע דשניהם כלים בבת אחת, ובמתני תנן עד שיתחילו העם לקצור קציר חטים ולא קציר שעורים, ומשני קרא איירי בדרום ארץ ישראל ששם קציר חטים ושעורים שוין, מתני איירי בגליל ששם אין קצירם שוין, והקשה ע"ז בצ"צ, שהרי בקרא נאמר והמה באו בית לחם בתחלת קציר שעורים, משמע בהדיא דקציר שעורים קודם, וכן מבואר ברש"י ס"פ וארא כי השעורה אביב וגו' והחטה והכוסמת לא נכו כי אפילות הנה, ומ"ש בפ"י הפסוק עד כלות וכו', מבואר בהדיא ההיפוך מפירושו במד"ר רות א"ר שמואל בן נחמן וכו' שלשה חדשים וכו' ע"כ:

שו"ר במפצה איתן עמ"ס ברכות דף ל"ה ע"ב, שהעיר ע"ד הגמרא שם אמר להו רבא לרבנן במטותא מינייכו ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחוזו קמאי כי היכי דלא תטרדו כמוונייכו כולא שתא, ופירש"י שם לפי שיומי ניסן הוא ימי הקציר ויומי תשרי הוא זמן דריכות הגתות והבדים, ומשמע מזה דהיינו אף קודם פסח, וכ"מ בפירושו בפ' בהר [ע"ה"פ לשלש השנים] ובפ"י לס' יהושע [פ"ג פט"ו], ותמה בשו"ת שב יעקב סי' ס"א דהלא עיקר ימי קציר ה' בחג השבועות, משא"כ פסח לא נקרא רק חג האביב דתבואה נתמלאה בו אבל עדיין לא הגיע זמן הקציר, וי"ל עפ"ד התוספות יו"ט ריש פ"ד דבכורות ריש נפ"מ בין זמן קציר חטים לזמן של קציר שעורים וכו', אבל אכתי קשה הא דאמר רבא וכו' ואמאי סני ביומי ניסן לחוד הא לא הוי עדיין זמן של קציר חטים, וא"כ ע"כ הוצרכו להשהות בביתם גם אחר ימי ניסן עד כלות קציר החטים, וי"ל דימי ניסן דקאמר כלומר בתקופת ניסן שבו זמן קציר של תבואה, והכי איתא בפרקי דר"א פ"ח בפסוק ורע וקציר וכו' עכ"ד המצפה איתן:

והנה בתשובת מוה"ר יודא מילר ז"ל שם בתשו' שב יעקב כ' בזה"ל, להוכחות הש"ך [ביו"ד סי' רצ"ג] דלמה לא

והנה בקרא פ' תשא כתיב וחג שבועות תעשה לך בכורי קציר חטים, ופירש"י שאתה מביא בו שתי הלחם מן החטים, וכ' שם בשפתי חכמים פ"י לא שהוא זמן בכורי קציר חטים רק מפני שמתחילין להקריב מנחה מן החטים החדשים, וברש"י פ' פנחס עה"פ וביום הבכורים כ' חג שבועות קרוי בכורי קציר חטים ע"ש שתי הלחם שהם ראשונים למנחת חטים הבאה מן החדש, ועי' רש"י במנחות דף פ"ד ע"ב, ובירמיה ח' פ"כ עה"פ עבר קציר פירש"י עבר זמן הקציר באייר:

אולם באבן עזרא פ' משפטים עה"פ וחג הקציר כ' דחג המצות לעולם יה' בו אביב שהוא בכורי השעורים, והמרחק בין בכורי שעורים לבכורי חטים כמו שבעה שבועות תספר לך (ועי' ברש"י שם עה"פ חדש האביב שהתבואה מתמלאת בו באביב אביב לשון אב בכור וראשון לבשל פירות), וכן ברמב"ן פ' אמר עה"פ וספרתם לכם כ' בזה"ל שיתחיל לספור בתחילת קציר שעורים ויביא ראשית קצירו כרמל מנחה לשם ויקריב עליו קרבן, וישלים מספרו בתחילת קציר חטים כעלות גדיש בעתו, ויביא ממנו סולת חטים מנחה לשם ע"כ, ולפ"ד הזמן של קציר חטים מתחיל בימי חג השבועות, ועי' במס' חגיגה דף י"ז ע"ב ובקצרכם איזהו חג וכו', ובבב"ב יששכר מאמרי חדש אייר אות ה' הביא בשם האלשיך והת"י דמ"ש וילך ראובן בימי קציר חטים שהוא שבועות דאז ה' יום שנתעברה בו לאה אמנו עיבור של יששכר, ועי"ש ברש"י בפ' ויצא שאז שעת הקציר ה', והרי מוכח עכ"פ מזה שהתחלת זמן קציר חטים הוא בימי חג השבועות, וכבר נזכר לעיל כאות ב' מ"ש בב"מ דף ק"ו ע"ב דזמן הקציר הוא חצי ניסן אייר וחצי סיון, ולפ"ז לכאורה קאי זמן הקציר דחודש ניסן לשעורים עד תחלת חודש סיון שמתחיל קציר חטים:

ועי' במדרש רבה במגילת רות (פ"ה י"א) עה"פ ותדבק בנערות בעז ללקט עד כלות קציר השעורים וקציר החטים ותשב את חמותה, א"ר שמואל בר נחמן מתחלת קציר שעורים עד כלות קציר החטים ג' חדשים, ולכאורה זה אינו וכו"ל, והי' צריכין למידחק דהכוונה כמשלש חדשים ולא ג' חדשים ממש, אולם בעץ יוסף שם פ"י דנ' חדשים הי' משום הכהנה, וא"כ הי' ג' חדשים שלמים אף בארץ ישראל, וראיתי שכ"כ בילקוט מעם לועז שם בשם האלשיך ז"ל, אולם להג"ל כאות כ' וט"ז דאין כל המקומות שוין, ועי' במשנה ב"מ דף ע"ב ע"ב הי' הוא תחלה לקוצרים דנראה ג"כ שלא הי' זמן

ולזהנ"ל דבא"י גופי' יש חילוק בין המקומות והזמנים, ואתי שפיר מ"ש רש"י בכל אלו המקומות דזמן הקציר הוא ביומי ניסן או באייר, י"ל דגם בפומבדיתא שהוא בבבל עירו של רבא וכנ"ל באות י"ב שהוא מעיירות הסמוכות לא"י הוי ג"כ זמן קציר של חטים ביומי ניסן, ומיושב קושיות המצפה איתן, ואין צריך למידחק שכונן לכל תקופת ניסן, וכנ"ל באות... בעובדא דרבא בב"מ דף ע"ג ע"א לתי' הב' בתוס' מס' ר"ה שגמר הבישול ה' בניסן, וכיון שכן הבינו הרבנן לסלק האריסין ביומי ניסן, וע"ז השיב רבא אתון קא עבדיתון שלא כרין וכו', משום שצריך להתייבש יפה עד אייר, ואפשר שרק לאותו שנה אמר להו רבא כן, אבל בשאר השנים ה' מתייבש יפה גם בניסן, וע"י ב"ק דף קי"ג ע"א אמר רב יהודה לא יהיבנא זימנא לא ביומי ניסן ולא ביומי תשרי, ופירש"י אין מוזמנין אדם לדין בניסן ובתשרי שהן זמן קציר ובציר, ועיג"כ בתוס' ב"מ דף מ"ג ע"א דמוזמן גדיש עד ימות הקיץ הוי חצי שנה, והיינו מניסן עד תשרי דהוי זמן אסיפת התבואה:

ובמדינתינו לא יבא זמן קציר חטים של החורף רק תחלת חודש תמוז או באמצע ולפעמים מועטין בסוף חודש סיון (ולמספרם הוא בדרך כלל סוף חודש יוני או תחלת חודש יולי), וגם במדינתנו אין כל המקומות שוין, ויש במקומות שמתקדם בישול התבואה ויש שמתאחר אפילו עד אמצע חודש אב, וכן שמענו מוקנים שכן הוא במדינת אוונגארען וראמעניא ופולין, והכל תלוי כפי האויר והמימיות השמש באלו המקומות שונות, אולם במדינתנו הוא לפי שנהוג כעת לקצור לאחר שנתייבש לגמרי וכנ"ל באות י"ח, אבל אם ה' קוצרין מיד לאחר שנתבשל כל צרכו כמו שנהוג לפנים, ה' יכול להודמן הרבה פעמים שזמן הקצירה יהי' עכ"פ בסוף חודש סיון:

אכלו מעבור הארץ קודם מחרת הפסח משל עכו"ם, הודאי לזה לא ה' צריך בקיאים, ובודאי כשזכנסו לארץ ישראל ה' נמנצא תבואות לרוב, כי בא"י הקציר הוא בניסן, ויפה הוכיח, דאי בשל עכו"ם מותר הוי להו לאכול ממה שעייל ביד עכו"ם, וזה ברור לדעתי ולהמפורסמות א"צ ראי' דאותו זמן בא"י נגמרו התבואות לרוב, אף די"ל ראי' מקציר חטים דבועז ה' בשבועות וכמ"ש התוס' יו"ט פ"ד דבכורות, מ"מ ע"פ הרוב רובא דרובא ה' ממש נגמר קודם פסח, והא ראי' דאמרינן בסוף פ"א דתענית יצא ניסן ולא ירדו גשמים סי' קללה שנאמר הלא קציר חטים וגו', משמע דבניסן הוי קציר חטים, ותמהני שהתוי"ט לא זכר משנה ערוכה דתענית, הגם דלא חוינן הכרח מזה הפסוק שבניסן הוא זמן קציר, וראי' מוכח דגשמים בימי קציר סימן קללה, ויש להביא ראי' מס' ג' ביהושע וכו', מ"מ אינו מוכח דהוי קציר חטים ע"כ, והגאון בעל שב יעקב חזר והשיב ע"ד, ונעתיק לשונו הנוגע לענינינו, והנה ודאי האמת אתו דאפשר שיגמרו התבואות לרוב בא"י בניסן, אבל במ"כ בזה לא נסתרו דברי, כי ודאי אפשר שנגמר לרוב באותו זמן, גם אפשר להיות שנים שאינן נגמרין עדיין עד זמן העומר, ואפשר דאפילו בזמן העומר עדיין לא נגמר, דהלא א' מן שלשה דברים שמעברים את השנה הוא מפני האביב אם לא הגיע ליום ט"ז דניסן כמבואר בסנהדרין, וע"כ צ"ל דשכיח כזאת אפילו בשנים כסדרן וכו', א"כ כיון דשכיח ויכול להיות בטבען כן עדיין דברי בתוקפו דאין הוכחות הש"ך כלום וכו', ומקרא מלא שהביא מעל"ת מיהושע, הן אמת לפירש"י משמע לכאורה הכי, אבל תמוה ראשון הלא עיקר ימי קציר לא הוי עד שבועות וכו', ועוד למאי נפ"מ הזכיר הכתוב כל ימי הקציר וכו', אלא נל"פ כפי' האברבנאל דבזה הגדיל הגם יותר וכו' ע"כ:

(כ)

קצירה במגל, עקירה, קיטוף ותלישה, זהירות מנפילת גרעינים, ואופן הקצירה שבזמנינו

כדברים פמ"ז פ"ט כ' מהחל חרמש בקמה ובתרגום מדרשיות מגלא וגו', ובפכ"ג פסוק כ"ו וקטפת מלילת בידך וחרמש לא תניף על קמת רעך וכ' בתרגום ומגלא לא תרים וגו', וביואל ד' פ"ג שלחו מגל כי בשל קציר ופי'

הנה סדרי הקצירה ה' תלוי במנהג המדינה, יש מקומות שהיו נוהגין לקצור במגל, ויש שה' נוהגין לעקור עם השורש, ויש שהיו תולשין השבולת בידים, ונציין קצת מקורות לזה:

רק לאחר איזה ימים, לפי שהי' מרודים בשדות אחרות וכדומה, ועיג"כ בגדרים דף ס"א ע"א בר"ן וברא"ש שם בעמוד ב' דהקציר אין להם זמן קבוע שיהי' נמשכין רק אותו זמן ולא יותר, אולם ברש"י ובנימוקי יוסף שם כ' במעם דקציר אין להם זמן קבוע משום דזמנין מבוכרין וזמנין מאוחרין וכ"כ בח' הרשב"א שם, ועי' בר"ן שם ריש דף ס"ג:

דהי' גילין הבעלי בתים למהר הקצירה כפי האפשר מיד שנתבשל כל צרכו או איזה זמן קודם וכנ"ל באות י"ח מב' מעמים, הא' שהיו חוששין מנשמים בעת הקציר שמקלקל התבואה אף בעודן מחוברין, וכראיתא במס' תענית דף ב' ע"ב יצא ניסן וירדו גשמים סימן קללה הם, שנאמר (שמואל א' י"ב, י"ז) הלא קציר חטים היום וגו', וע"ז אנו מתפללין בתפלת הושענות קציר מקללה, והב' שאם יעמדו במחובר ע"פ השרה, ולא יגיע הפועלים לקצור כל השרה מקודם שהתבואה יתייבשו לגמרי, יכול להיות שבאותה שמה שלא נקצר עדיין יפלו הגרעינים מתוך השבלים ע"י הרוח או ע"י פירוק ממקום חיבורן, אחרי שבשעה שמתייבשין השבלים מתקפלין למטה וכנ"ל באות ח', ונפתח אז קצת סתימת השומרים שהם קליפת החטים והחטים נראית לחוץ וכנ"ל באות י', וכ"כ בחי' ארם כלל קב"ח ס"ב מן הסתם אין מניחין לעמוד בקרקע כל כך שלא יפלו הגרעינים, וכ"כ בשו"ת ראשי בשמים אר"ח סי' כ"ו אות י"א דידוע דרכי הקוצרים שממהרין לקצור קודם שנתייבשו לגמרי פן יפלו הגרעינים מן השבלים ע"י רוח וכדומה ע"כ:

אמנם נפילת הגרעינים ע"י הרוח בשעה שנתייבשו לגמרי לא מתרחיש בכל מקום ומקום, כי זה תלוי לפי הזמן והמקום אם מצוי שם בקיץ רוחות גדולות כאלו שבכוחם להפיל הגרעינים (ועי' יבמות דף ס"ג ע"א רב על לכיני שיבלי חזונה דקא ניפן ופירש"י הרוח מנשבת זו בזו), וגם תוקף חיבור הגרעינים להשרה אינו שווה בכל המקומות ובכל מיני חטים, וגם גודל פתיחת קליפת המוץ אינו שווה בכל בכדי שהגרעינים יפלו לחוץ אע"פ שיש שם הרבה חטים שכבר נפסקו מחיבורם, ובשו"ת מהרי"א אסאד אר"ח סי' ע"ז כ' בזה"ל, מלבד שיש חדר מיוחד לכל גרעין חטה תוך השיבולת, יש ג"כ קליפה לכל גרעין וגרעין הדבק בגרעין סביב הוא המוץ, נמצא כל גרעיני החטה הם כנוסים בכלי תוך כלי וכו', ואפי' אם נפתח פתח, כגון דנסדק אותו קליפת המוץ ע"י ציפורן ארם, אין גרעין החטה נופל מתוכה אא"כ יקלפנה סביב

במצורת הוא החרמש והוא כלי עשוי לקצור בו וכן ותופש מגל בירמיה נ' פט"ו, וכן כ' בתוס' יו"ט פ"ד דפאה מ"ד בשם הרמב"ם דמגל הוא חרמש, ובמנחות דף ס"ג ע"ב גבי עומר איתא בשבת ה' נקצר ביחיד ובמגל אחד וכחול בשלשה, ושם בדף ס"ה ע"א איתא מגל זו אומר הין וכו', ועי' רש"י במס' סוכה דף ל"ד ע"א ובמס' חולין דף ט"ו ע"ב שכ' דהמגל של קציר פנימותיה כולן נוספות לצד אחד עקמות כלפי בית יד שלה:

ובכבא מצינעא דף ק"ג ע"א איתא מקום שנהגו לקצור יקצור לעקור יעקור, ולעקור היינו עם השורש, וכמ"ש ג"כ ברש"י חולין דף קל"ז ע"ב ובפסחים דף ג"ה ע"א, ובאהלות פרק שמונה עשר משנה ב' בר"ש וברע"ב, ובפרישה חו"מ סי' ש"כ אות ה' ובסמ"ע שם סק"א, ועיי"ש ברש"י דתולש היינו ביד ולא עם השרשים, וברש"י שם פי' קיטוף הקוטף בידו שכלי קמתו, ועי' באיוב ח' פי"ב שפירש"י עה"פ לא יקטף לא ישבר ולא ינתק כמו וקטפת מלילות, ובתוס' שם במס' חולין ב' דעוקר הוא קצת אורחי' פפי מתולש, ועי' רע"ב פ"ג דפאה מ"ו דדרך הקוצרים שאוחזו מלא כפו מן הקמה וקוצר כדכתיב שלא מלא כפו קוצר, ועיי"ע בתוס' יו"ט פ"ד דפאה מ"י, דכשקוצר במגל מקבץ בידו אחרת מלא ידו ולפעמים מלא זרועו אבל כשתולש אי אפשר אלא בקומוץ ידו כי לא בזרוע יגבר איש לתלוש, ובקרא בישעי' י"ז ה' כתיב והי' כאסוף קציר קמה זרעו שבלים יקצור, ופירש"י כמו שבשעת קצירת קמה אוסף הקוצר צבת הקמה ביד אחת זרועו השנית שבלים יקצור:

דהנה מלפנים כשהי' נוהגין באחד מאופני קצירה הנ"ל, היו צריכין לשכור פועלים הרבה כל אחד ואחד כפי גודל מדת השרה שהי' לו, וזמן המשך של ימי הקצירה הי' תלוי ג"כ כפי גודל השרה וכפי מספר פועלים ששכר הבעל השרה, וכמוכן שלאו בכל יומא מתרחיש מספר הפועלים שהי' צריך, או שלפעמים הי' חסר לבעלי השרה כלי קצירה כפי צורך הפועלים, ומלבד מלאכת הקצירה היו הפועלים צריכין לעשות באמצע הקצירה גם מלאכת העימוד וכדלהלן אות כ"א, וביום שירד בו גשמים לא הי' אפשר לקצור כי התבואה יתקלקלו, וע"כ הי' נמשך זמן הקצירה ימים ושבועות הרבה, וזהו ג"כ אחד מן הסיבות שלא הי' זמן הקצירה שוין לכל, וכמ"ש בב"מ דף ע"ב ע"ב הי' הוא תחלה לקוצרים וכו', כי יש בעלי בתים שהי' להם פועלים כפי הצורך, ויש שלא הגיע להם פועלים

אדם ולא ע"י בהמה, והכל נעשה ע"י מאשינען, ויש שני מיני מאשינען כללים לזה [וכמובן שבכל מין ומין יש מינים שונים זה מזה ולא ראוי זה כראוי זה, ומתחדשים מינים שונים מזמן לזמן], הא' הוא מה שנקרא סוואמינג מאשין, ומאשין זה קוצר הקנה מלמטה סמוך לארץ וזורק הכל לארץ, ובמאשין זה קוצרין כשיש צורך לקצירה בעודן לחין מיד לאחר שנתבשל כל צרכו, ולאחר שנתייבש ע"פ השדה וכדומה, נעשה הדישה ע"י הקאמבין מאשין, וההו מעין סדר הקצירה שהי' נהוג ע"י בני אדם ובהמות, אבל לפי מצב המציאות אין נוהגין עוד לקצור חמים בהסוואמינג מאשין רק במקומות מועטין לעת הצורך, כי יותר נוחא להם הקצירה ע"י מין מאשין הב' שהוא הקאמבין מאשין שביכולתו לעשות מלאכת הקצירה והדישה והזורה וברירת הפסולת הכל יחד, וע"י מאשינען זה נעשה הקצירה במהירות גדול, ואין ערוך כלל וכלל להקצירה שהי' נעשה בידי אדם שהי' נמשך הרבה ימים וכנ"ל, והתבואה אין צריכין עוד לשום התייבשות, כי בדרך כלל מייבשין כעת התבואה לגמרי ע"פ השדה בעודן מחוברים, ומחמת חשש גשמים מבררין הרבה פעמים בהמשך היום ע"י הפארקעסט (וועטער ביורא בלע"ז) אם יש לחוש משום גשמים, ואם יש צורך להקדים הקצירה באיזה ימים, עושין ג"כ הקצירה בהקאמבין מאשין (אם מדת הליחות של החמים אינו יותר מלערוך עשרים וי"ח אחוים ע"י אות ל', כי כשהחמים לחים הרבה יותר יתרסקו החמים אם יקצרו במאשין זה), ואז מייבשין החמים ע"י חמימות האור או באויר ע"י ווענטילאטערס (פענס בלע"ז) וכמ"ש להלן אות כ"א:

וישמעתי מזקן שהלך איזה פעמים במדינתנו לקצירת חמים לפסח לערוך שנת תשי"ד ותשמ"ו, וסיפר לי שאז הוצרכו להכין שק תחת צינור הקאמבין מאשין כדי שישליך החמים לתוכה, וכשנתמלא השק הניחו מיד תחתיה שק אחרת וכן להלאה, והשק המלא הניחו מיד אל טראק מכוסה, אבל לאחר איזה שנים נשתנה סדר זה, והקאמבין מאשין משליך החמים דרך צינור גבוה אל טראק נקי מגולה, כעין הטראקס שמוליכין בהם עפר וכדומה, ושוב נוסע הטראק אל מקום שמבררין החמים עוד הפעם, ואח"כ מכניסין אותם לשקים, ובכה"ג צריכין לדקדק שהטראק לא ישאר מגולה לעת ערב בשעה שיורד הטל (ובדברינו בחלק חמישי יבואר הדין להלכה בעובדא שנשאר הטראק מגולה בתחלת הלילה לאחר השקיעה), ולנקות הטראקס שלא ישאר פירור מתבואה שהי' שם מקודם:

כולו או רובו ע"כ, ונראה שכל זה הוא הסיבה במדינתנו מה שהגרעינים אינם נופלים לחוץ אף כשמאחרין הקצירה למדת הליחות של י"ד אחוים או פחות וכנ"ל באות י"ח:

וראיתי בשו"ת מהרש"ג ח"ב סי' ק"ח שכ' בתו"ד דאם החמים נגמרו כל צרכן כבר אינם מחוברים בתוכם, ונראה לכאורה כוונתו שיש שם הרבה גרעינים שאינם מחוברים, אבל ודאי שיש בתוך השבלים הרבה חמים שעדיין מחוברים וכמו שנראית בחוש, וזה עיקר מלאכת דש בשבת שעושין לאחר שנתייבשו לגמרי וכמ"ש במ"א סי' שיי"ט סק"ה, ופ"א ברקתי איזה שבלים שנתייבשו לאחר תלישתן והי' אז לערך ד' חדשים אחר שנתייבשו, וחלק גדול מהחמים הי' עדיין מחובר להשכולת, אלא שהי' אפשר לראות קצת מהחמים ע"י פתח הקליפה שהי' פתוח קצת, וכ"כ להדיא במנחת חינוך מצוה ל"ט, ח"ל התולש חטים וכדומה מן השבלים, אף שהשבלים נתלשו מ"מ הגרעינים מחוברים בשכולת כידוע, התולש מהן בדרך דישה חייב משום דש שמפרק האוכל מהפסולת המחובר לו, ונראה דאף שהגרעינים עדיין מונחים בלבוש כידוע מחיטין וכדומה, מ"מ כיון דמפרק מפסולת המחובר היינו מן השכולת הוי דש עכ"ל, ואולי יתכן שטבע החמים שהי' במקום המהרש"ג ז"ל הי' נתפרק לגמרי כשנתייבשו לגמרי, כי ענינים כאלו תלוי במין החמים ובאקלים של מקום גדילתם (וענין נפילת הגרעינים מצינו בקרא מקודם שנתבשל ונתייבש, והוא מכת שדפון שמריק הזרע מן התבואה, וכמ"ש הרע"ב במס' תענית פ"ג מ"ה ובמ"א סי' תקע"ו סק"ו, וע"י רש"י פ' בחוקתי עה"פ ותם לריק כחכם, ובשפתי חכמים פ' מקץ על פירש"י ושדופת קדים, כ' דלרוח מזרחית יש ג' ריחות ורק אותו הרוח שנקרא ביש"א הוא רע להשבלים, וע"י יומא דף כ"א ע"ב ורמינהו מזרחית לעולם יפה מערבית לעולם קשה רוח צפונית יפה לחטין בשעה שהביאו שלישי וכי' רוח דרומית קשה לחטין בשעה שהביאו שלישי וכי' לא קשיא הא לן והא להו, ועיי"ש בפירש"י):

יש מקומות שהיו נוהגין לעשות הקצירה ע"י בהמה, שהי' קושרין כלי קצירה להבהמה ובשעת הלוכה נקצרו החמים, כן ראיתי כתוב בילקוט מעם לעזע פ' בא אות קע"א, כי מזהיר שם שלפסח לא יקצרו התבואה ע"י בהמה כמו שעושים בשאר תבואה, כי שמא תטיל הבהמה מים ותרטיב התבואה:

בזמנינו אלה נשתנו לגמרי סדר הקצירה ברובו ככולו של כל העולם, והקצירה לא נעשה עוד במעשי ידי

לקצור חמין נשכו נחש לאחד מהן ומת וכו', ועי' בשדי חמד ח"ו מערכת חמץ ומצה סי' י' אות כ' בד"ה מעתה, ובמדינתנו לא שכיח שבעלי חיים יסובכו במקום שגדלים שם תבואה, והממשלה מפקחין הרבה על השדות, וגם במדינות שהיו דרין בה אבותינו ורבותינו לא הי' שכיח הזקא, וכבר נפסק בטור וש"ע יו"ד סי' קמ"ז דהאידינא אין רחשים ונחשים מצויין, וגם בתוקף החמיה יש חילוקים בין מדינה למדינה ועיר ועיר, וכבר הובא בספרי הראשונים והפוסקים שבכל הדורות היו רבים מיראים ושלמים שהיו קוצרין בעצמם או עומדין שם לשמירה בעת קצירת חמין למצת מצוה, ובפסחים דף מ' ע"ב איתא מר בריה דרבינא מנקטא ליה אימיה בארכי, ואולי יש לרמוז בפירש"י שכ' שם מנקטא ליה אימיה חמין מתחלת קציר וכו', דבתחלת קציר עדיין אין החמיה כל כך בתוקף, והעובדא בגמרא יבמות ה' בסוף קציר, והיו מקומות שהיו מביאין אף ילדים לראות עסק המצוה עי' בחלק שביעי:

וכדאי להזכיר מ"ש במצורת תהלים קכ"ט עה"פ ולא אמרו ברכת ה' אליכם וגו', שדרך העוברים בצד הקוצרים לומר להם ברכת ה' אליכם, ועי' מ"א או"ח סי' שמ"ז סק"ד דדרך ארץ לומר לאדם שעוסק במלאכה תצלה מלאכתך ואפילו לעכו"ם, ומציין שם לגמ' גיטין דף ס"ב ע"א עי"ש:

וא' מהחילוקים בין הקאמבין מאשין החדשים להקאמבין הישנים, דאצל הישנים צריכין להשים שק או שיהי' מראק אצלה בעת הקצירה ממש, שישליך תיכף החמין לתוכם דרך הצינור, אבל החדשים יש להם בית קיבול גדול, וביכולתה לעבור ולקצור השרה כמה פעמים מצד זה לצד אחר עד שיהי' צריך להריק החמין לתוך המראק, ויש עוד כמה חילוקים ביניהם, ובעת הקצירה למצת מצוה צריכין להיות מבין גדול ולדקדק ולברר היטב החילוקים ביניהם, כדי שיהי' יכול לנקותם מה שאפשר מהתבואה הישנים שנשארו ונדבקו בתוכם, וגם אם יש מקום לחוש שינטפו ממנה שמן או מים על השבלים המחוברים הסמוכים אצלם:

בעת הקציר צריכין לזוהר שהחמיה לא ישרף על ראשו, וכדאיתא ביבמות דף קמ"ז ע"ב במשנה בית הלל אומרים לא שמענו אלא בבאה מן הקציר וכו' לא דברו חכמים אלא בהווה, והביא שם בתוס' מ"ש בירושלמי, לפי שהחמיה קודחת בראשו של אדם בשעת הקציר, הדא הוא דכתיב [מלכים ב' ד, יח] ויגדל הילד ויהי היום ויצא אל אביו אל הקוצרים ויאמר אל אביו ראשי ראשי, ורבנן אמרי דריחשא שכית, ואיתא שם בגמרא אמר רב יהודה אמר שמואל שילפי קציר [פירש"י סוף קציר חמין] היו והלכו עשרה בני אדם

(כא)

מעמר והתייבשות

וצוברם במקום אחד וקושין וה"ה אם אסף השבולים אחת אחת ועשה מהם עומרים ע"כ, והו"ד באגלי טל ריש מלאכת מעמר, והי' עוד סיבה שהי' עושין העומרים מלבד טעם הנ"ל, כדי שיהי' יכול להעביר בניקל ממקום למקום, וכמשמעות הקרא ושכחת עמר בשדה, וכמבואר ג"כ בלשון הרמב"ם בפ"ה מהל' מתנת עניים ה"ג וה"ד והלכה י"ב והי"ג:

והנה בדרך כלל נראה מהנ"ל שהעימור הי' נעשה לאחר שנקצרו התבואה, ועי' בירמיה ט' פסוק כ"א במצורת דוד דרכו של הקוצרים לעשות עומרים ע"פ השרה והולך להלך לקצור עוד, אולם מצינו שיש שהי' עושין העומרים מקודם הקצירה, וכמ"ש במנחות דף ס"ה ע"א שלוחי בית דין יוצאין מערב יו"ט ועושין אותן כריכות במחובר לקרקע כדי שיהא נוח לקצור, ופרש"י כורכין וקושרין ראשי השיבולים מלא אגרוף, ורבינו גרשום פי' שהי' כורכין חבל סביב השבלים עד שהן במחובר כעין עומרים, וכן מבואר כאור זרוע הל' פסחים

הנה כדי להבין מעשה העימור ותכליתה, נעתיק מקודם קיצור מלשון תשו' מהר"ח אור זרוע סי' רי"ד, ה"ל, המעמר [לענין הל"ט מלאכות] לא ידעתי פירושו, אם פי' רק שיאסוף שבולים יחד ולא יקשרם לאגודה אחת הוי מעמר, או לא הוי מעמר עד שיקשרם יחד להיות אגודה אחת, ולשון עומר היה נראה שאינו קרוי עומר אלא כשנקשרו יחד, כי שבלים המקובצים יחד ולא נקשרו להיות אגודה אחת אינו סבור שיקרא עומר וכו' ושמא מה שמנבב מן החצר אין זה עומר, אלא כעין עומר שבולים שמקבצם כדי שיהו יחד ולקושרם יחד או שישכנו יחד שלא יפורם הרוח, וגם שלא ידרכו ברגלי אדם ובהמה כשהם מפוזרים ובקל נאבדים ככמה ענינים כשהם מפוזרין כל שבולת בפני עצמן ע"כ, ובפי' המשניות להרמב"ם בפ' כלל גדול כ' מעמר הוא הגודש העמרים הקצורים אחת אל אחת, וכ"כ במאירי שם המעמר הוא שמאסף העומרים אחר שהניחום הקוצרים במקומם

זה כנגד זה, וצד הקנה לצד חוץ, ובדרך זה ה' מניחין העומרין ע"ג עומרין, ואם ה' גבוה הרבה ה' עושין כסדר זה במקום אחר באותו שדה, וגם אמר שזמן היבשות ע"פ השדה ה' שם רק ג' שבועות ולא כל הקיץ כמ"ש בקרא הזמן האסיפה הוא בסוף הקיץ (עמ"ש להלן אות כ"ח), ולא ה' מכסין הערימות בעת הגשמים לפי שלא ה' נמשכו הגשם שם בקיץ רק לזמן קצר כשעה ושתיים, והחטים שהיו קוצרין למצות שמורה לא ה' מניחין להתייבש בשדה, וה' מונח תלוי בעליות הבית או ע"ג קורות באופן שעכברים לא היו יכולים להגיע לשם (ולא ה' זוכר בדיוק אם השבולת ה' כפוף למטה בשעת הקצירה וכנ"ל באות ח' או שה' עדיין זקופים לגמרי למעלה, וגם לא ה' זוכר אם החטים ה' להם ליחות מעט בשעת הקצירה או שה' יכולים למעכם, אמנם דבר זה אמר לי בכיורו שה' מניחים ע"פ השדה לייבשם ג' שבועות, וזוה מוכח שה' עדיין לחין שה' צריכין להתייבש), ועוד אמר שהעומרין נקשרו בקשין שמתחת השבולת [כפירש"י הנ"ל במנחות] ולא בשאר מיני חבלים [כפ"י רבינו גרשום], וכיאר הטעם כדי שיהי אפשר לעשות הדישה בהמאשין שה' עושין או הדישה בעורן קשורים, ולא יצטרכו לפתוח הקשרים של החבלים מקודם הדישה שמעכב קצת הדישה, ועי' בתהלה לדוד או"ח סי' שכ"ד סק"ח שכ"ג נ"כ דמאלמים אלומות בקשין של אותה התבואה עצמה:

באותן מקומות הנזכרים לעיל באות י"ב שמניחים התבואה להתייבש בעודן מחוכרים לקרקע, או נמשך זמן היבשות שיתייבש לגמרי מהליחות בערך בין שלשה לעשרה ימים, והדבר תלוי הרבה בתוקף השמש וכפי האקלים במקום שגדלים, אבל באלו מקומות שקוצרין מיד לאחר שנתבשל לגמרי ושוחחין להתייבש ע"פ השדה לאחר הקצירה, יכול להיות שיעור המשך היבשות פחות הרבה מזמן הנ"ל ויכול להיות הרבה זמן יותר, ותלוי בתוקף החמה ובאופן השטות, אם שוחחין הרבה ערימות זה ע"ג זה או רק מקצת, וגם תלוי כ"ז בטבע החטים גופיה אם הם שמנים וגדולים או קטנים ורוים, ויש מקומות שאע"פ שאינו יורד שם גשמים בימות הקיץ, מ"מ מוכרחים לקצור התבואה ולייבשם ע"פ השדה לאחר קצירה, לפי שליחות הנמשך מהקרקע דרך הקנה בעודן מחוברין אינו מניחה שתתייבש לגמרי והתבואות מתקלקלן אם נשאר מחוברין, וכנראה שזוה כוון כפ"י או"ח סי' תנ"ג שהעתיק לשון הגהות הסמ"ק שכ' על הדגן שצמח מלחלוותי הארץ וכו', ועמ"ש בחלק ב' הערה ט':

סי' רמ"ט שהיו עושין העומרין מקודם הקצירה, וז"ל פי' צוה למעמרים וקוצרים את העומר לקצור ולעמר לצורך הפסח ע"ב והרי שהיו קוצרין כשכבר היו עומר, ואפשר שמשו"ה נקיט תחלה הלשון צוה למעמרים וקוצרים וכו' ואח"כ שינה הלשון והקדים לקצור ולעמר, משום שהיו עושין לפעמים עימור אחרת אחר הקצירה, וכעין שכ' בפ"ה דפאה מ"ח המעמר לעמרים ופי' הרע"ב עשה עמרים קמנים וסופו לעשות משנים ושלשה עומר אחד, והערני ת"ח אחד שמדברי הרמב"ם בפ"ה המשניות הנ"ל אינו ראי' דה"י רגילין לעשות עומרין גם מקודם הקצירה, די"ל דמשו"ה אינו פי' דמעמר היינו שמאסף השבלים ועושה מהם עומרין, לפי שהדרך ה' למלא כפו עם הקנים והשבלים לקצור וכנ"ל באות כ', ובעודו בכפו קשרו העומרין, ולפ"ז א"א בשבת לחייב משום מעמר על קשר זו, שהרי כבר ה' מקובץ בידו, וע"כ פי' שמאסף עומרים המפוזרים למקום אחד:

העומרין נקרא ג"כ בלשון אלומות וכמ"ש בפ' וישב ואנחנו מאלמים אלמים בתוך השדה וכ"כ בלשון הרמב"ם שם:

לאחר שעשו העומרים היו רגילים לשטוח העומרים ע"פ השדה שיתייבשו התבואה ע"י החמה, ועי' בב"מ דף ע"ד ע"א והא מחוסר משדא בחמה למיבש ופירש"י שם שטוח העומרין בחמה, ובדף ק"ו ע"ב כ' רש"י בד"ה בעומריה בעורן שטוחות ליבש בימות הקיץ, ובב"ב דף ס"ט ע"א כ' ברשב"ם לשטוחה כשדה לאחר קצירה להנפת התבואה מריח הקרקע ולייבש, וראיתי תמונה מסדר השטוח, והי' באופן שחלק הקנים שהי' נקצר עם השבלים הי' נזקפים ועומדים על הארץ והשבלים הי' למעלה נגד השמש (וכ"מ סדר השטוח לפסח בתשו' לב חיים שמועתק בסוף חלק חמישי ובהגהות חיי אריכי לס' סמא רחיי על סדר אפיית מצות), והטעם שהיו צריכין לשטוח ולא להניח מיד עומרין ע"ג עומרין, מפני שאז יתחממו התבואה הלחין ויקלקלו וגם השמש לא יגיע אל כל השבלים, משא"כ בדרך שטוח יש להתבואה אויר והשמש מגיע לכל השבלים בשוה, ועוד טעם לפי שהעומרים הי' נעשו באמצע הקצירה והניחו תיכף ע"ג הקרקע סמוך למקום שנקצר וכנ"ל בשם המצודות, ורק לאחר שנגמר הקצירה של אותו יום או של כל השדה עשו הערימות:

ומפני זקן אחד שמעתי שהוריו ה' להם שדה בכפר האדהאז באונגארין שהי' גדלים בו חטים, והי' מניחין העומרין שוכבין ע"ג קרקע השדה, והשבולת שמד' צדדים הי' מונחין

בעוד שהשבליים לחים, ובמס' מנילה דף ז' ע"ב בר"ה דאבשונא שנתייבשו החמים בתנור בעודן כרמל וקמח שלהן מתוק לעולם, וברבינו מנוח פ"ה מהל' חמץ ומצה כ' יבשות יש מהבהבין אותו באור ואין דרך להניחו בתנור או באור אלא מעט כדי שיתייבש, כי מרוב רכותו ולחותו לא ימחץ ברחיים, וכן מבואר בדברי האחרונים שדנו אם אפשר לייבש החמים לצורך פסח ע"י חום האור, ע"י נשמת אדם הל' פסח שאלה ט' ושאלה י"ז, ובשו"ת צמח צדק או"ח סי' נ"ז, ובשו"ת האלף לך שלמה סי' ש"ז, ובשר"ח ח"ז מערכת חו"מ סי' י' אות כ"א:

בזמנינו אלה כשצריכין לקצור החמץ בעודן לחין וכנ"ל באות י"ח, נעשה ההתייבשות על פי אחד משני אופנים הנ"ל, או ע"י אור או ע"י חמימות האור, והיינו שמניחים החמים לתוך אוצר גדול, וע"י פענ"ס נכנס האויר בתחתיתו או בצדו של האוצר דרך כל החמים והאויר יוצא למעלה או בצד האחר, וע"י מתייבשים החמים, או שמתקנים האוצר שיהי' לה כלי מחמם עם פענ"ס (היינוג בלוע"ז), ועל ידם נתפשט התמימות דרך כל החמים, וכמוכן שכדרך הב' ע"י חמימות מתייבשים החמים מהר יותר מע"י האויר:

וכששומטחין להתייבש צריכין ג"כ לדקק שלא יהי' נשאר זמן הרבה ע"פ השמש, כי תוקף חום השמש יכול לייבשם כל כך עד שיתקלקלו ע"י שריפתם, ע"י רש"י שם בב"מ דף ק"ו ע"ב בר"ה בעומריה שב' וכגון דלא אחרו יותר מן המנהג, וכירושלמי מו"ק פ"א ה"א בענין היתר דר' יונה ור' יוסי לקצור במועד עיי"ש:

יש שהיו נוהגין לתלות השבליים ע"ג קנים או ע"ג חבלים או מחיצות וכדומה כדי לייבשם ע"י האויר, וע"י בתשו' בר לואי מהד"ת סי' ט' ומועתק בחלק ד' אות ל"ד שב' שהי' תולין אותם באופן שהשיבולת הי' תלוין לצד מטה וחכות דהיינו הקנים הי' לצד מעלה, והי' מניחים אותה בדרך זה כדי שהשבליים יהי' במדרון ויפלו הגשמים ממנה, וע"י ברש"י מנחות דף ס"ד ע"ב בטעם דמצות העומר להביא מן הקרוב, דאי מייתי מרחוק נשיב לה זיקא ומתקשה בדרך:

ובאותן מקומות שרגילים בגשמים בימות הקיץ או שהיו יום המעונן, היו מצוי ג"כ שיתייבשו התבואה ע"י חום התנור, וע"י רש"י ויקרא פכ"ג פ"ד וקלי קמח עשוי מכרמל רך שמייבשין אותו בתנור, ובמס' ברכות דף ל"ח ע"א כ' שתייתא מאכל העשוי מקמח קליות שנתייבשו בתנור

(כב)

ערימות

חוששין לגשמים שיורדין על הערימות, שאין המים נכנסין בתוך הערמה לפי שהם מרכיני עליה תבן ובונין אותה כמין כותל וכו', ואפילו אותן ערמות שראינו שנפלו עליהם גשמים אנו תולין בהן להקל שמא לא נכנסו בהן מים אלא בשבולין העליונים אבל לא שבכפון הערימה, וכן הדבר ידוע וניכר לעין עכ"ל, ובהגהות הסמ"ע (נדפס בש"ע מהדורת פריעדמאן) לאו"ח סי' תס"ז ביאר הטעם שאין המים נכנסין להבטן, לפי שהערימות נעשה בדרך שיפוע, וכיון שהוא משופע טבע המים ליכנס דרך השיפוע לארץ ולא לתוך בטן הערימה, והדברים מבוארים ברש"י פ' בראשית פכ"ב ובאבן עזרא שיר השירים עה"פ בטנך ערמת חמים, שהיו עושין הערימות עבה מלמטה וקצר מלמעלה, וזהו מעין שהיו עושין מלפנים גגין משופעין על הבתים והיו מכוסים בקשין:

לאחר שנתייבשו קצת החמים או שנתייבשו לגמרי היו גילין לקבץ כל העומרין המפורזין למקום אחד, ולאחר שנתקבצו כל התבואה הוליכו התבואה למקום הדישה שנקרא גורן, כ"מ בפ"י המשניות להרמב"ם פ"ה דפאה מ"ח, ונראה הטעם שהי' צריכין לעשות הערימות, מפני שהעומרין עם התבואה היו מפורזין ע"פ השדות, ובתוך זמן ההתייבשות היו צריכין לחרוש את קרקע השדות וכדלהלן באות כ"ג, וגם לא היו עושין הדישה מיר, אי משום שהתבואה לא היו עדיין נתייבשו לגמרי, או שלא היו פנויין לפי שהיו מרידין עם הבהמות בהחרישה, או מטעם שהיו בלא"ה צריכין להמתין עד שיהי' רוח שאינה מצויה שיהיו יכולין לזרות את התבואה וכדלהלן באות כ"ה:

בשו"ת הרשב"א ח"א סימן ק"ב מבואר שלא היו

(כג)

ניר וחרישה, וניבוש

זכ רש"י במס' בבא בתרא דף כ"ד ע"ב, ניר היא חרישה שחורשין בימי הקיץ, ואין זורעין בו עד ימות החורף, כדי שימותו שרשי הקוצים והעשבים כדכתיב (ירמיה ד') נירו לכם ניר ואל תורעו אל קוצים, וכ' הרמב"ם בפ' המשניות פ"ט דב"מ דמ"ש לנכש הקרקע היינו כשיגדל הזרע יצמחו עמו מינים מן העשבים, וכשמגקין אותם מוסיף הזרע על תבואתה הרבה, לפי שחתן השדה כל כחה אל הזרע, וזה דבר ידוע אצל עובדי אדמה, ובמנחות דף פ"ה ע"א איתא במשנה נרה שנה ראשונה ובשניה זורעה קודם לפסח שבועים יום והיא עושה סולת מרובה ועיי"ש בפירש"י, ומ"ש לעיל אות ד', ועיי"ע ב"מ דף ק"ה ע"א המקבל שדה מתכירו ולא עשתה, אם יש בה כדי להעמיד כרי חייב לטפל בה, שכך כותב לו אנא אוקים ואניד ואזרע ואחצוד ואעמר ואדוש ואידרי ואוקים כריא קדמך:

הנה החרישה היו נעשין בדרך כלל בשוורים, וכמ"ש דברים כ"ב פ"י לא תחרוש בשור וחמור יחדיו, והיינו שהיו מקשרין הכלי מחרישה אל השוורים, והיו מולכין השוורים אילך ואילך ועיי"ז נחרש הקרקע, ועיי' סוטה דף מ"ח ע"א והובא בב"י או"ח סוס"י תק"ם ודבקרי שרי, פירש"י מה שזמורים בשעה שחורשים אינו אלא לכיין השוורים לתלמיהם שהולכים לקול השיר שערב עליהם, וז"ל חי' הרשב"א מס' חולין דף פ"ב ע"א וקשיא לי דהא אמרינן דרוב שוורים לחרישה הן עומדים וכדאמרינן בב"ב (צ"ב א') דרובא לרדיא זבני, וא"כ זה שלקח פרה סתם מסתמא לחרישה לקחה ואמאי ישחוט ראשון והלא לא מכר לו על דעת כן, ואולי נאמר דפרה דוקא אמרו משום דאין רוב פרות עומדות אלא לאכילה, דשוורים הן שעומדין לחרישה ולא פרות כדכתיב (משלי י"ד) ורב תבואות בכח שור וכ"כ ר"ת וז"ל כריש פ"ק דע"ז (ה' ב') וצ"ע ע"כ

(כד)

גורן והדישה

שבלים לדושם להוציא התבואה, ועיי' במס' מנחות דף ס"ו ע"א ותכ"א בקנים ובקולחות חובטין אותו [את העומר], וכ' שם ברש"י ולא כדרך תבואה יבשה שחובטין אותה במקל שקורין פלי"ל אלא בקנים לחים ובקולחות של כרוב כדי שלא יתמעך, ועיי"כ בתרומות פ"ט מ"ג, ובש"ע ס' תקל"ז סמ"ו כ' לענין חול המועד ובלבד שלא ידוש בפרות, וכ' שם במ"א ולדידן שאין נוהגין לדוש בפרות וכו', ובחור"מ ס' של"ח ס"ה וס"ו כ' ישראל הדש בפרתו של עכו"ם וכו' אמר לעכו"ם חסום פרתי ודש בה וכו', ועיי' רע"ב פמ"ז דכלים מ"ז שהי' רגילין להשים עור בעיני הפרה כדי שתסבב ותדוש:

כבר נזכר לעיל בשם הרמב"ם באות כ"ב שמקום הדישה נקרא גורן, וכ"כ ברש"י ב"מ דף ס' ע"א ורע"ב פ"ה דפאה מ"ח ובב"מ פ"ד מ"ב גורן הוא שדשין זורין בו את התבואה, ובמס' עוקצים פ"א משנה ה' שנינו כל ידות האוכלין שבססן בגורן, ופי' שם הרע"ב שדש אותן ברגלי הבהמה או במקלות עם התבואה, וראיתי בס' שביתה השבת מלאכת דש בא"ר אות א' שכ' דעיקר לשון דישה הוא החבוט והדריכה, ובערוך כלל ענין דש עם מ"ש מכי דייש אמיצרי, ובתרגום ישעי' כ"ח על אדוש ידושנו תרגום אדרכא ידרכיניה:

וזנה מ"ש הרע"ב שהדישה הי' נעשה ברגלי הבהמות או במקלות, ד"ז כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים במאמרי חז"ל, ונעתיק איזהו מקומן, בדברים פכ"ה פ"ד כתיב לא תחסום שור בדישה, ובשופטים פ"ו פ"א כ' חובט חטים ופי' ברד"ק כמו דש אלא שהדישה בבהמות וחכימה במקל, וכישעי' כ"ז י"ב כ' והי' ביום ההוא יחבט ה' משבלת הגהר וגו', ופי' שם במצודת כמו שחובטין את השבלים במקל להסיר התבואה מן הקשין וכו', וכירמו' נ' פכ"ו סלוה כמו ערמים ופי' שם במצודת כמו שרומסים על אגודות

וזמצינו עוד שהיו רגילין לדוש בכלי הנקרא חרוץ שיש לכלי זו מלא חריצים ובאופני העגלה, וכמ"ש במצודות ישעי' פכ"ח פסוק כ"ה, וז"ל לחם יודק וגו' התבואה שעושים ממנו הלחם שאינו נוה להיפרש מהקשין בדבר קל, לכן הוא נידש בחרוץ ובאופן עגלה לכתת את התבן דק דק עד שיתגלה הגרעין, אלא לא לזמן מרובה ידוש בהם את התבואה רק לפי צורך הפרשת הגרעין מהקשין, כי אם יעשה זה זמן רב אז אופן העגלה יכתת וישבר אף את הזרע, וכן החרוץ לא יעבור

וזמן רב על התבואה בכדי שלא יהיו שיני החרוץ מכתמים את הזרע דק דק, והנמשל הוא וכו', ועיי"ש ברד"ק שכ' שהחרוץ הי' נעשה מלוח עץ ואבנים דקות תחובות תחתיו לדוש,

ובזמנים האחרונים נתחדשו כמה מיני כלי דישה ובהם הי' דשו החטים גם לצורך פסח במדינות שהי' דרים בה אבותינו ורבותינו, ועי' בחלק שביעי:

(כה)

זורה

הנה כרות פ"ג פ"ב כ' הנה הוא זורה את גרן השערים לילה, ועי' רש"י מס' עבודה זרה דף ט"ז ע"ב בד"ה המורה שכ' פל"א שבו זורה את הגורן לרוח להעביר הקש וכשאין גורן עורך בה את הקרקע, וברש"י ב"מ דף ק"ה ע"א איתא אורה המוץ ברחת או כנפה, ועי' תענית דף ג' ע"ב ובב"מ דף ע"ד ע"א דאפשר לזרות בנפוחת דהיינו נפה וכברה, ובמס' שבת דף ק"מ ע"א כ' רש"י בד"ה מוץ דהוא מוץ השכולת העליון ואינו ראוי למאכל וכוכרין אותו בכברה שיפול המוץ, ובמדרש במ"ד פי"ד ס' ז' כ' אדם זורה ונותן תבן בפני עצמו וקש בפני עצמו עד שמעמיד הדגן על בריו, ועי' תהלים ב' ד' כמוץ אשר תדפנו רוח ובהושע י"ג ג' כמוץ יסער מנרן, ופירש"י כמוצא דנשבה רוח מאירדא, וכ"כ במצודת שם כמו מוץ התבואה הפורח מן הגורן עי' רוח סערה, ובמצודת ישעיה פ"ל פכ"ד כ' בזה"ל, זורה ענין פזור התבואה מול הרוח להפריח הפסולת וכן זורה את גורן (רות ג), ברחת שם כלי שזורין בו התבואה ונקרא כן לפי שמגיפין אותו אל הרוח, ובמזרה גם הוא שם כלי עשוי לזרות בו התבואה, ועי' רע"ב מס' בבא בתרא פ"ב מ"ח שכ' גורן קבוע היינו גורן שיש בו כרי גדול שזורים אותו ברחת, ושארין הכרי גדול ואין בו לזרות המוץ ברחת אלא הרוח מנשבת בכרי והמוץ נידף מאליו, קרוי גורן שאינו קבוע:

בשהיו עושין הזורה ברוח הי' צריכין להמתין עד שיהי' רוח שאינה מצויה ולא הי' אפשר לעשות מלאכת הזורה מיד אחר הדישה, וכדאיתא בתענית דף ג' ע"ב ובפירש"י שם דרוח שאינה מצויה חזיא לבי דרי לזרות הקשין מן התבואה, וכ"כ ברש"י ב"מ דף ע"ד ע"א בד"ה האיכא מידרא, ובוה יובן

(כו)

ברירת התבואה מהפסולת וכרי ומרוח

ברירת החטה מן התבן והשלמת צרכי הזרע עד שלא ישאר לעשות בו אלא להוליכו אל האוצר, והוא דומה כמו הממרק

כ' בפ' המשניות להרמב"ם פ"א דפאה מ"ו, וז"ל ופירוש מריחה מריקה, וזאת המלה מושאלת בדרך המליצה בענין

מיני תערובות כל כך כמו שהיו מלפנים, ואע"ג שאחר הקצירה היו בהם תערובות גם מחמים מצומחים, כי המאשינען של עכשיו מבררין גם אותן הדברים שהם משונים מחמים הטובים, ועי' ס' מצת מצוה פ"ג הערה ס"א:

וברש"י מס' ב"ק דף צ"ד ע"א כ' מרחו מחליק את הכרי ברחת ומירוח הוי גמר מלאכה למעשר, וכ"כ בר"ש שם במעשרות דאחר שמסירין המוץ מן התבואה צוברין אותה במקום אחד בגורן, ומייפה פני הצבור ומחליקין אותו והוא המרות, וכ"כ ברמב"ם פ"ג מהל' מעשר הי"ג איזהו ממרח זה המיפה פני הכרי של תבואה ברחת בסוף כל דבר כדרך שעושין כשגומרין כל מעשיה, ועי' רע"ב פ"א דפאה מ"ו ובפ"ד דפאה מ"ח:

באבן עזרא שיר השירים פרק ז' פ"ג עה"פ במגן ערמת חמים כ' שהיתה נראית בחוץ כמו ערימת חמים עבה מלמטה ודקה מלמעלה, ועי' רש"י בראשית פ"ב פכ"ב כאוצר של חמים שהוא רחב מלמטה וקצר מלמעלה, ועי' שהש"ר פ"ז אמר ר' יצחק מה חמים הללו כשהן יוצאין לזרע אינן יוצאין אלא כמנין וכשנכנסין מהגורן נכנסין כמנין, כך כשירדו ישראל למצרים ירדו כמנין וכו' וכשעלו עלו כמנין וכו', ועי' ש"ע או"ח סי' ר"ל ס"ב הנכנס למוד את גרנו וכו':

לכלים, שאין עושין אותו המרוק אלא כשנשלם הכלי, ובפ"א דמעשרות מ"ו כ' הרמב"ם משימרח ענינו משיברור אותם מן התבן ברירה גמורה, ועי' במס' חולין דף ז' ע"ב וברש"י שם חבטינהו בנפה לנקותם ווינרא בלע"ז וכו' נקרינהו כידים מן האבנים והפסולת וכו', ועי' כ' במס' שבת דף ק"מ ע"א במשנה ובפירש"י שם, ובס' דגל מחנה אפרים פ' וישלח עה"פ הצילנו, כ' משל להחמה דהתבן והמוץ שבו אינו דבוק כל כך להחמה והוא מתפור בקל, אבל הפסולת שבחמה מתדבק בהחמה וקשה להפרידה עיי"ש בדה"ק, ועי' ירמיה ד' י"א בפירש"י ומצודת דהרוח מנקה העפר מן התבואה, ונראה שבעת שלא הי' רוח הי' עושין הניקוי בנפה או בידים:

וכ' בשו"ת מהרש"ג ח"ב סי' ע' דעתה יש להם מכונות ששפין בהם החמים לנקותם מן העפרורית ע"כ, וכ"כ בשו"ת חיים ברצונו להגאב"ד דק"ק סענפעטער ז"ל בס"י כ"ח, וז"ל בזמנינו במכונות הרחיים יש מכונה אשר על ידו מוציאין כל פסולת מהחמים, וקודם שנותנים החמים בתוך הרחיים, נותנים החמים על מכונה זו והוא מוציא כל דבר קל מהחמים ע"כ, וכמובן שהמאשינען של זמנינו אלה מנקים החמים היטב הרבה יותר מאותן שהיו לפנינו, ומשו"ה אותן הבוררים החמים לשם פסח תו אינם מוצאים חמים מצומחים או שאר

(כז)

דגן

עם שכליו והגכון בעיני שנקרא בר אחר מלאכת לורות או להבר ברמיה ד' י"א ע"כ, וכמדומני שמצינו עוד חילוק בין תבואה לדגן שתבואה הוא לשון נקבה ודגן הוא לשון זכר, עי' לשון הרשב"א בח"ז סי' כ' (ומעתק בחלק ב' אות א') שנקיט בתבואה הלשונות בלשון נקבה, ובש"ע סי' תס"ז ס"ה כ' דגן וע"כ שינה לשונות הרשב"א שנאמרו בלשון נקבה ללשון זכר, והש"ע איירי שם בעודו כמתחבר עם השבליים:

כ' ברמב"ם פ"ג מהל' ברכות ה"א, חמשה מינין האלו כשהן שבליים נקראים תבואה בכל מקום, ואחר שדשין וזורין אותן נקראין דגן, ומקורו מברכות דף מ"ז ע"ב ובפסחים דף ל"ה ע"ב האי אידגן והאי לא אידגן, ועיי"ש ברש"י משעה שנתמרת בכרי נעשה דגן וכיון דאיכרי דגן וכו', וצל"ע בנדרים דף נ"ה ע"א במשנה בפלוגתא דר' מאיר וחכמים ובגמרא ובפ"י התוס' והרא"ש שם, ועי' אבן עזרא פ' מקץ עה"פ ויצברו בר שכ' י"א כי טעם בר להיותו

(כח)

ואספת דגנך

השנה באספך מעשיך בזמן שהאדם אוסף אל הבית תבואה שבשדות, וברש"י שמות פכ"ג פמ"ז באספך את מעשיך שכל ימות החמה התבואה מתייבשת בשדות וכתג אוספים אותה

בימי חג הסוכות הוא זמן אספת התבואה להבית, עי' ר"ה דף י"ג ע"א אילמא חג הבא בזמן אסיפה וכו' וברש"י שם בר"ה ואמר מר וכו' וה"ל כמאן דכתב וחג הסוכות כצאת

להניח כל התבואה שנקצרה כל ימות החמה על פני השדה בגרנות ובהערמות, ואין מאסף הביתה רק בתחלת ימי הגשמים וכמו שכ' רש"י בר"ה (דף י"ג), והרשב"א היה מקום משכן כבודו בספרד שהיא ארץ חמה מאד ומסתמא גם שם הי' המנהג בן וכו', ועמ"ש לעיל אות כ"א בר"ה ומפי זקן:

אל הבית מפני הגשמים, וכ"כ ברש"י שם פל"ד פכ"ב, ועי' רש"י תענית דף ר' ע"ב הא לן לבני כבל שיש לנו תבואה ופירות בשדה כל תשרי וכו' והא לבני ארץ ישראל דקוצרין בניסן ואוספין בתשרי, וכשר"ת בנין ציון החדשות סימן ה' בר"ה תשובה כ' בזה"ל, מדברי הכתוב חג האסיף וגו' באספך מעשיך מן השדה, נראה שבארצות החמים הרגילות

(כט)

אוצר החמים

רע"י בפסחים דף נ"ד ע"ב שמן השמים נגזר על התבואה דתרכב, ופירש"י שאם לא כן היו בעלי בתים מאצרין אותה ומביאין רעבון לעולם, ועי' רש"י וגימקי יוסף ב"מ דף ס' ע"א דעילוי דמיהן של תבואה חדשה אינן מפני שהן טובות כישנות, אלא שאדם רוצה לישן שיוכלו לעמוד הרבה, ולעומת זה מצינו בשעת ברכה ברש"י פ' בחוקתי עה"פ ואכלתם ישן נושן, שיהא ישן הנושן של שלש שנים יפה לאכול משל אשתקד, וב' זרע שמשון עה"ת פ' תולדות הביא דברי רש"י אלו, וכ' שם בזה"ל ופירש הש"ך (שם) שהאוצר שומר החדש שלא יתרכב והישן כיון שעברה עליו שנה אינו נוה להתקלקל עכ"ל, וידוע שהישן טוב יותר לאכול מהחדש עכ"ד הורע שמשון, וכן בגיטין דף נ"ו ע"א דהנהו תלתא עתירי וכו' חד אמר להו אנא זיינא להו בחיטי ושערי וכו' הוה להו למיזן עשרים וחד שתא:

כל הנ"ל הי' באוצרות, אבל בהבתים הי' רגילין להניח התבואה בכדים של חרס, וכהא דאיתא בב"מ דף נ"ט ע"א אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי כמשלם שערי מכרא נקיש ואתי תגרא בכיתא, ועי"ש ג"כ בדף מ' ע"א א"כ ליפקע כדא, ועי"ש ברש"י דכשממלאין כד חיטין או שעורין בימות הגורן הי' גפין את הכד, וכן איתא במס' חולין דף קי"ד ע"ב דהא חיטי ושערי בכדא, ושם בב"מ דף נ"ו ע"ב איתא הלשון כמאן דשדי בכדא דמיין, וכ"כ במנחות דף ס"ט ע"א, ומוזה נובע לשון הרשב"א שהובא בב"י או"ח סי' תס"ז כמאן דמנחא בכדא:

גם הי' רגילין לערב קב חומיזין באוצרות החמין, וכדאיתא בשבת דף ל"א ע"א משל לאדם שאמר לשלוחו העלה לי כור חמין לעלייה הלך והעלה לו א"ל עירבת לי בהן קב חומיזין א"ל לאו א"ל מוטב אם לא העליתה, ופירש"י קב

ביואל א' נהרסו ממגרות ופירש"י ומצודת דהוא אוצרות של חמין ותבואה, וכ"כ רש"י במס' ב"מ דף ס' ע"א וברע"ב מס' תרומות פ"ד מ"א שמגורה הוא אוצר שאוצרין בו תבואה, וכ"כ שם בתרומות פ"א מ"ו, ועי' בפ"י המשניות להרמב"ם פמ"ז רכלים מ"ה כ' הי' עושין קופה גדולה מערבה דומה לבית וע"פ רוב הי' ממלאין אותו מחטה כאשר ירצו לאצור אותה, ואוצר זה נקרא חסינה שם כמשנה, ותרנום הפסוק נהרסו ממגורות איפתתו חוסיניא, ובמס' קידושין דף כ"ח ע"ב ובמס' ב"מ דף מ"ו ע"ב איתא, סבר לה כר' יוחנן דאמר דבר תורה מעות קונות ומה טעם אמרו משיכה קונה גזירה שמא יאמר לו נשרפו חיטיך בעלייה, ומשמע שהיו רגילין לאצור התבואה בעלייה, וגם הי' רגילין לאצור החמים בכורות, וכמ"ש בש"ע או"ח סימן תס"ז ס"ז ישראל שיש לו בורות מלאים חטים, ובב"י חו"מ סי' תי"ז מחדש ג' איתא בשם תשו' הרשב"א דברוב המקומות עושים בורות למגורות התבואה ברשות הרבים וכבר הודגלו הכל ככך וכו', ובס' העתים אות ס"ח כ' בפ' עושין פסין (עירובין כ"א א') פ"י בורגנין כמו שובכין עשוין בשדות לאצור בהן את התבואה, ועי' מצורת דוד תהלים קמ"ד פ"ג שכ' בזה"ל, הדרך לתת התבואה באמצעיית החרר וכשהיא רבה נתמלאים גם הזווית, ולזה אמר מווינו מלאים וגו', ר"ל בעבור זה ראויים אנו להיות זווית חרדי התבואה מלאים מתבואה עד אשר יוציאו מהם לפרנסה משעת האסיף מוזן שנה זו עד שעת האסיף מוזן שנה שאחריה ולא יחסר כל ימות השנה, ועי' בירושלמי מס' שבת פ"ד ה"א דאוצר של תבואה בבית מרגילין את העכברים, ובמס' ברכות דף ס"א ע"א איתא, אוצר זה קצר מלמעלה ורחב מלמטה, ופירש"י שאם הי' קצר מלמעלה ורחב מלמעלה תהא התבואה דוחפת את הכתלים מלמעלה לכאן ולכאן שהמשא מכביד עליהם:

אוצרות התבואה שלא תרקב, ועי' במס' ביצה דף ט"ו ע"ב ברש"י ד"ה ופירותיה, שכ' שהיו הגילין לנמוע עשב ששמה אידרא בשדה לכן ומשתמרת התבואה מן הכנימה והתולעים שרית אותו זרע מכריחן והורגן כדאמר בחומטין שמשמר התבואה ע"כ:

חומטין ארץ מלחה ומשמרת את הפירות מהתליע, וברש"י פ' מקץ עה"פ אכל שדה העיר, כ' שכל ארץ וארץ מעמדת פירותיה ונותנין בתבואה מעפר המקום ומעמיד את התבואה מלירקב, וברמב"ן ובאור החיים הקדוש כ' דמשו"ה כ' שם ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם, לפי שצריך לדעת אופן

(ל)

מדת הליחות

העולם בלי הר' יסודות, אלא שהליחות כל כך מועט עד שאין נראה לעין ובמשמוש היד וא"א לסוחטו, וחטים שנתייבשו לגמרי ממש אחר הרכה חרשים של זמן הקצירה עדיין יש לה מדה זו של ליחות, ומדדתי בעצמי בכלי המדה חטים שהיו ישנים יותר משנה והיו להם ליחות של י"ג אחוים, ועמ"ש בתשו' צבי לצדיק שמועתק סוף חלק חמישי:

והנה בכלי מדה זו משתמשים עכשיו ע"פ רוב לכרר זמן הקצירה, דהיינו שאם מספר הליחות הוא כל כך מועט של י"ד אחוים או פחות אז בטוחין שיכולין לקצרו ולא יתקלקלו בתוך האוצר, כיון שאין נהגין עכשיו ע"פ רוב לעשות התייבשות בתלוש וכנ"ל באות כ':

אמנם ליהוי ידוע שאין לסמוך להלכה למעשה על סמך של כלי מדה זו, וכגון אותן שמקילין לקצור החטים לצורך פסח עד זמן שיתייבש לגמרי במחובר, אין כלי זו שום בר סמיכה על בירור ליחות החטים מתרי טעמי פשוטים, הא' שאי אפשר למדוד בה חטים אחרים, רק צריכין ליתנה לתוכה לערך מאה ושני מאות ויותר גרעינים, עד שיכולה לכרר המדה של רוב חטים הניתנים בה, ונמצא שאינו מברר רק חלק הרוב, ומועט החטים שהי' בה אין לה מדה מדויק, והב' שמדת הליחות תלוי באויר וליחות המקום, ולפי ערך הרטיבות שיש באותו היום, וידוע שנשמים או טל או שאר רטיבות ולחות מעלה מדת הליחות מזמן לזמן, ונמצא שאע"פ שהגיע לדרגת ומדת של יבשות לגמרי, עדיין עולה המדה ע"י טל גשמים ורטיבות היום, ויכולין לפעול שעדיין הם לחין, ובאמת הי' זמן שכבר נתייבש לגמרי ונתלחלח ע"י הטל וגשמים, וכן אין לסמוך מה"ט על מדתה בשיעור דנתבשלה לגמרי שהוא בסוף דרגא של עיסה קשה וכנ"ל באות ח':

הנה זה לערך שלשים וארבעים שנים נתחדש כלי מדה שבה מודדן הליחות של התבואה, ולדוגמא שבשעה שהגרעין הוא בגדר עיסה רכה יש לה לערך ששים וחמישים אחוים של ליחות, וכשהגיע לדרגא של סוף עיסה קשה והוא כשנתבשל כל צרכו יש לה לערך בין ל"ה לכ"ה אחוים, וכשהגיע החטה הגיע למדת הליחות של ערך בין כ"ה לכ' אחוים, כל הקנה שעל"י מונח השיכולת החטים גופיה כבר נתהפך לגמרי ממראה ירקות למראה ליכטיג געל [מלבד קצת גרעינים שאינו מתוקן בשלימות יכול להיות שיהי' להם או עדיין מראה ירקות, ובקצת כתבי המומחים כ' כשהגיע להדרגא של סוף עיסה קשה והחטה מתוקן בשלימות לא נראה עוד שום מראה ירקות אף על תחתיתו של השכולת, ונשאר מעט מראה ירקות רק על הנטיעה והעלין, וגם החטה אין לה עוד שום מראה ירקות, ובכתבים של מומחה אחר כ' דמראה הירקות של תחתית השיכולת נעלם בערך יום וחצי קודם שהחטה נגמר בשלימות, ושאלתי אותו לכוונתו, והשיב לי בכתב שכונן לירוק הברור, ועמ"ש לעיל אות י"ג שענין חיסור מראה הירקות אינו כלל ברור בכל המקומות שהחטים יהי' כבר נתבשלה לגמרי], ואז אפשר עדיין למעך החטה באצבע אגודל, וזמן מה אחר זה הקש מת ומתקפל [בלע"ז קאלעפסינג], ובהיותי על השדה בדקתי פ"א בכלי המדה והי' להחטים שבעה עשר אחוים ליחות והשיכולת של שטח השדה כבר הי' מתקפל למטה, וכשהחטה מתייבש יותר מתהפך מראיתו למראה מכעי אמיתי, וכגון חטי חורף ארום מתהפך למראה ארום, וזמן שיעור היבשות בעודה מחובר יכול להיות שיהי' רק איזה ימים ויכול להיות יותר, ור"ז תלוי כפי החמימות והאויר שהוא שם, בכלות זמן שהחטים נתייבשו לגמרי והגיע זמן הקצירה יש להחטים לערך י"ד וי"ג או י"ב אחוים של ליחות, כי שום דבר א"א להתקיים בזה

חלק שני

(א)

זה לשון שו"ת הרשב"א חלק ז' סימן כ', שאלת הא דאמרינן לה שעת הכושר היכי דמי כגון דאחמין במחובר, האיך בפרק כל שעה (ל"ג) גבי תרומת חלה בפסח שלא היתה המחובר בא לילידי חימוץ שהרי אין לך תבואה שלא נפלו

ביאורים והערות

א. כוונת השואל להקשות שהרי בלי גשמים אי אפשר שיגדל שום תבואה ואין לך תבואה שלא נפלו עליה מים במחובר, וקרא כמינ להדיא צ"פ עקב ונתתי מטר ארצך בעתו יורה ומלקוש, ופירש"י שם דמלקוש הוא הגשם שממלא התבואה בקשיה, ועיי' רש"י פ' שמיני עה"פ וכו' יתן מים על זרע לאחר שנתלש שאם תאמר יש הכשר במחובר אין לך זרע שלא הוכשר (ועיי' להלן אות ו' מ"ש בשם הרשב"ץ ושם בהערה ל"ה), ועיי' בתשו' מעיל דקה סי' ס"ט שהביא דברי השואל ח"ל דקשי ל"י היאך אנו אוכלים לחם בפסח א"א שלא בא עליהם גשמים:

ונראה שהשואל הבין שאפילו באין רואין סימני חימוץ יש לחוש שנתחמץ, וכשי' הר' אפרים צטור סי' תס"ז וכן נפסק בש"ע שם סעיף ב' דכיון דמינה ניחוי אחי לדי חימוץ, דאל"ה הי' יכול לפרש בפסחות דהגמרא איירי ברואין סימני חימוץ והתבואה שאין רואין עליה סימני חימוץ מותר באכילה, וכן פי' באמת דברי הגמרא רבינו יחיאל מפאר"ש, ובמאירי פסחים דף ל"א ע"ב, ובמ"מ מהר"ם חלאוה פסחים דף ל"ג, וראב"י"ה מס' פסחים סי' תי"ג (ורמו לדבריו שם צ"י) דאיירי ברואין שנתבקעו או נתחמטו, ומועתק דבריהם בשלימות להלן, ומתשו' הרשב"א שלא השיב ג"כ כן מבואר דס"ל ג"כ כשי' הר' אפרים דיתכן שיהי' חמץ גמור אפילו באין רואין סימני חימוץ (ועיי' בתשו' הרשב"א ח"א סי' תפ"ה שאוסר בלא נתבקעו כמר עוקבא דאמר בפסחים דף מ' אפילו לא נתבקעו ממש (ועמ"ש בדבריו צ"ב) שערי תורה להגאון בעל שמן רוקח ז"ל בחלק שלישי כלל ג' פרט ג' אות ז'), ובצ"י שם צ"ב חס"ז הביא בשם הר"ן [צ"ר"ן שעל הר"י"ף ובחי' הר"ן צדף מ'ן ש"כ בשם הרא"ה דס"ל לחלק בין חטים לשעורים, דחטים כיון דאית בהו לריח אפילו לא נתבקעו כמאן דנתבקעו דמי, ובמאירי פסחים דף ז' ע"א כ' בזה"ל, פירשו הגאונים שהשעורים רכים ואגב רכות שלהם הם מתבקעים במהרה, וכל שלא נתבקעו אומרים שלא נכנסו המים בגופם כל כך, מפני שהם עגולים ואין בהם אותו סדק הנמצא בחטים ולא נתחמטו, אבל חטים חוקים הם ואינם מתבקעים בניקל, ואע"פ שאין מתבקעים המים נכנסים דרך הסדק ונתחמטין בלא בקוע וכו', ובאגור סי' תש"ה ש"כ ג"כ בשם הרא"ה ממין וריב"א דחטים אין לר"ך בקוע דאגב דשרירן פי' קשים אין מתבקעין, והו"ד שם צ"י, וכ"כ בהגהות מיימוני פ"ה מהל' חמץ ומלה אות ז' בשם הריב"א ח"ל מלאתי בשם ריב"א דקיי"ל כשמואל דאמר נתבקעו ממש, והיינו דוקא בשעורים כדעביד מעשה התם, אבל חטין או שיפון או שיבולת שועל הנמנע בתרנגולת אפילו אם לא נתבקעו אם שהו זמן מרובה, דחטין שהן קשין אפילו יושרו כל היום לא יתבקעו, וא"כ לעולם לא היינו אוסרים בחטין וכו', ועיי"ע בחק יעקב סי' תמ"ג סק"ו), אלא דלהלכה מוכח בתשו' הרשב"א ח"א סי' ק"צ גבי גשמים שנפל על הערימות והובא שם צ"ב חס"ז צ"י דבאין רואין סימני חימוץ אסור רק מספק, מלבד כשהמים שוהה בו כדדי שיסיקין להחמין, דאז הוי ודאי חמץ, וכן פי' דברי הרשב"א צ"ב חס"ז ידיו של משה צ"ב חס"ז, ומצי' שם לתשו' משאת משה ח"א סי' ב' שהעיר בדברי הרשב"א, וכ"כ בשו"ת פנות הבית צ"ב י"ח ובסי' י"ט שר"מ צ"ב הרשב"א עיי"ש, ועיי' מ"א סי' תנ"ג סק"ח ובחק יעקב שם סק"ח ובהגהות מוהר"ר ברוך פרענקיל ז"ל, ובשו"ת מקום שמואל סי' נ"ח:

ועיי' במ"א שם סק"י"ב ש"כ דמ"ש הרבינו אפרים כיון דמינה ניחוי אחי לדי חימוץ, היינו שיבואו לדי חימוץ אבל עדיין אינן חמץ ודאי אלא ספק, וכ"כ בשע"ה ס"ב ח"ל אבל לאחר גמר הלתיחה ששוב אינו עוסק בהן צידים אם הן שוהין צמים שיעור מיל יכולין הן לנב לדי חימוץ גמור בלא ביקוע ולפיכך הן אסורות מן התורה מספק שמה דבר החמטו וכו', וזהו ש"כ באן הרשב"א בלשון התשובה "ומקבלת חימוץ" וכו', פי' שיכול לנב לדי חימוץ, וכ"כ בשע"ה סעיף י"ב דגן וכו' ויכול לנב לדי חימוץ אם ירדו עליו גשמים, וכ"כ בחיי אדם כלל קכ"ח ס"ב ודבריו מועתק בחלק שלישי:

ועיי' בתשו' דברי חיים ח"ב סי' ל"ט ומועתק בחלק רביעי אות י"ט ש"כ שביאורו הבי' ז"ל בקצרה, וכונתו שהצ"י קינר כמה שלא העמיק לשון השואל, שעל דבריו סובב תשו' הרשב"א כמה שהשיב שמקבלת חימוץ, דהיינו שמאזתו זמן שנתבשל וכו' יכול לקבל חימוץ אם ירדו עליו גשמים אע"ג שאין רואין סימני חימוץ, וזהו יסוד המשך תשו' הד"ח שם ש"כ דחיישינן לכולהו, וכן משמע בתשו' מעיל דקה סי' ס"ט ומועתק שם באות א', ובתשו' רמ"ן שמועתק שם באות ט', ובס' קרבן פסח שמועתק שם באות י"ב שהבינו בדעת הרשב"א דס"ל דחיישינן לחימוץ אע"ג שאין רואין להדיא שנתחמץ, וראיתי בס' שלחן חמיד לנצל מרכבת המשנה

עליה מים במחובר, תשובה הדיא ב¹שנתבשל לגמרי במחובר ואינה צריכה כלל לליניקה וכל שנתיבש לגמרי במחובר כמאן דמנחא בכדא דמיא ומקבלת ה²חימוץ אם יירדו עליה מים בשב"ל, ובש"ע סי' תס"ו ס"ה פסק בדברי הרשב"א, וז"ל דגן שבמחובר שנתייבש לגמרי ואינו צריך ליניקה כמאן דמנחא בכדא דמי ומקבל חימוץ אם ירדו עליו גשמים:

ביאורים והערות

(נדמ"ח צירוסלים מכ"י שנת תשס"ד) ש"כ בה"ל פסק סי' ט' אות כ"ג בזה"ל, דגן שנמחובר כל שנתייבש לגמרי ואין צורך ליניקה כמאן דמנחא בכדא דמי ואם ירדו עליו גשמים שנמחמו עכ"ל, ומשמע שהצין ג"כ דין זה דהוא אף בלינו רואין סימני חימוץ, דאם רואין מו אין צורך לטעם דחוקה, אולם להנ"ל אין כאן חוקה דודאי חימוץ רק ספק, ועי' בשו"מ יד יוסף סי' כ"ה שמועמק שם באות כ"ח ש"כ בשם השואל ומשיב שהסכים על ידו לכל החטים אסורים, (ושם בח"ד הערה רנ"ג כתבנו שיש סתירה בהוראות השו"מ), ועיי"ע בשו"מ פינות הבית סי' י"ט אות ז' וג', ובחי' מהרא"ך ועוד אחרונים שמועמק שם בחלק רביעי שכותבים קן: והנה רוב האחרונים שמועמק בחיבור זה לא ראו בפנים תשו' הרשב"א ז', כי תשו' זו הי' נדפס מלפנים בס' הבתים וכמ"ש בתשו' דברי חיים, ולא הי' נתפשט ומצוי כל כך כמו תשו' הרשב"א חלק א' או שאר חלקים, וכ"כ במאמר מרדכי סי' תס"ו סק"ו ובתשו' רמ"ך אור"ח סי' ל"ז אות ד' להדיא שלא נמצא כן בתשובות הרשב"א שלפנינו, וע"כ יש שהצינו הכוונה בבית יוסף דמ"ש ומקבלת חימוץ קאי רק על חטים אלו שרואין שנמחמו, ויש שחששו מדעת עצמם לחוש לכולהו, ומשו"ה הערית מרן הד"ח ז"ל להעמיק לשון הרשב"א בשלימותו, בדבריו הרשב"א עצמו כבר מבואר לאסור את כל החטים אע"ג שאין רואין עליהם סימני חימוץ, ועמ"ש בהערות לתשו' דברי חיים:

וע"פ הנ"ל בדעת הרשב"א דס"ל דאף בלינו רואין סימני חימוץ נמי אסורין, נלפענ"ד לכאורה לומר דמ"ש בתשו' הרשב"א ח"א סוס"י ק"צ בזה"ל, ועוד הרי זהו מתחלת קציר עד הפסקה ולא נחזקנו וכו', דד"ו קאי ע"ד השואל שר"ל שהגרורים שהחמינו גררו כל השאר אע"ג שלא נפל מים על השאר, ועי"כ הרשב"א וגרירה שאמרת וכו' ועוד וכו', עיי"ש בפנים בתשו' הרשב"א, אבל להלכה לא הקיל הרשב"א רק מטעם ספק ספיקא, ועי' בתשו' חבלים צנעימיים ח"ב סי' ע"ז אות ו' גד"ה וכו', ש"כ דמשו"ה השמיטו צ"י סיוס דברי הרשב"א משום דקיי"ל כרבינו אפרים דמינת ניחי אסורים מספק אפי' לא נחזקנו, וגם בש"ע ס"ו לא הקיל מהאי טעמא רק מטעם שאין המים נוגעים באמצעיתו כלל ומטעם ספק ספיקא כמ"ש בט"ו סק"ה או כמ"ש במ"א סק"ה שהולכים אחר הרוב שאין מחמינין, ומ"ש ע"ז שם צ"י י"ז גד"ה והנה בסיומא, ולענד"נ לכאורה כמו שכתבנו להרשב"א כתב קן רק ע"ד השואל וכנ"ל:

ועי' בפר"ח סק"ב שהעמיק ג"כ דברי הרשב"א שהקיל מטעם ס"ס אלא שהוסיף דכ"ש כשמניחין אותם ע"פ הציב ואינם נחזקין עיי"ש, וגם בתשו' צרכת ר"ה סי' ע"ז (מועמק בח"ד אות כ"ג) גד"ה בעמ"ג מבואר להרשב"א לא סמין ע"ז רק לצירוף הספק ספיקא שהזכיר, ועפ"ז גל"ע מ"ש בתשו' בנין ליון החלשות סי' ה' לנ"ד להחיר אותם שאינם מצוקעים ע"פ דברי רשב"א אלו, וז"ל שגם הבנין ליון לא סמין ע"ז לצד רק לצירוף שאר הטעמים ובשעת הדחק וז"ע, ועי' בתשו' מהרש"ם ח"ב סי' ד' שמועמק שם באות מ' שמתחלה רצה ג"כ לנ"ד להחיר האינם מצוקעים עפ"ד רשב"א אלו, ושזו מסיים דכוונת הרשב"א דהיכא דאיכא למיתלי שלא נשרו בהגשמים מדלא נחזקנו שפיר איכא הוכחה ורגלים לדבר, אבל כשידוע שבא עליהם גשמים ולא שייך ההיתר דס"ס, גם הרשב"א גופיה לא הקיל אע"ג שאין להם סימן חימוץ:

וגם מ"ש שם בתשו' בנין ליון בשם תשו' הר"ן צ"י נ"ט שסמך ע"ד רב כהן נדק, הנה צ"י ובש"ע השמיט מ"ש שם בתשו' הר"ן בשם רב כהן נדק חטים שנגע בהם מים אם אינם לחות ולא נשחמה מראיתן והם קשות מותרין לאכול בפסקה ואין חוששים לפסק איסור דאיסורא לא מחזיקינן, משום דלהלכה אין לסמוך ע"ז בנגע בהם מים, דאין קיי"ל בש"ע כשי' הרבינו אפרים בטור דבמינת ניחי אחי לדי חימוץ אע"פ שאין רואין עליהם סימני חימוץ, ובטור הביא בשם הלכות גדולות בשם רב זמח (ו"ג בה"ג כהן נדק, ותשו' זו נדפסה בתשו' הגאונים שערי תשובה סי' רפ"ה) להקל בזה"ג בחטים שבאו בספינה שאין עלי' סימני חימוץ לפי שאינו רק ספק אם נכנס בהו מים וכמ"ש להדיא בה"ג ולא כשודאי נגע בהו מים, וכ"כ בחק יעקב סק"ד ובש"ע סי' א', ועי' בהעיטור ה"ל מנה ומרור אות ק"ו ובמאירי פסחים דף מ' שהציאו דברי רב כהן נדק אפילו בחטים שנפל עליהם מים וכמ"ש בתשו' הר"ן, וכבר העיר בזה באל"י רבה סי' תנ"ג סק"ב שיש שהציאו הגירסא דלא מחזיקין איסורא אפילו בנגע בהם מים, ועי' שם במאירי ש"כ אלא שבזו אני מפקפק מנ"ד שאין צחינה יפה לכמה גרעינין, ונרשם שם בהגה לס' המכתם במס' פסחים שם ש"כ דאי אפשר לצדוק כל גרגיר וגרגיר:

ב. הנה לשון הרשב"א ז"ל צריכים ביאור רחב להמעיין היטב בלשוננו, הא' שפתח בלשון "שנתבשל" לגמרי ושזו כ' וכל "שנתייבש" לגמרי, ומשמע לכאורה דשי עניינם הם, ומוכח לכאורה ג"כ קן מדלא כתב גדל"ת דכל שנתייבש דהי' משמע שזהו נתינת טעם

למ"ש לפי זה, ומדכחצ בוא"ו וכל שנתיבש משמע דשי עניינים הם, והבי' דבלא"ה אי אפשר לפרש דמ"ש נחבשל היינו נתיבש פי' כשרואין בחוש שנתיבש לגמרי מלחלוטית, דהרבה ראיות מוכרחות יש לדבר דבישול בחבואה שמוכר בפסוק ובלשון חז"ל והראשונים הכוונה לזיכור ולגידול החבואה שמתמלא בשלימות בקשיה ועדיין הם לחין קנת וכמ"ש בחלק ראשון אות י"ג ואין הכוונה כלל להתייבשות, והג' שכ' הרשב"א ואינה זריכה כלל ליניקה, ומוכח דעיקר סיבה שיכול לקבל חימוץ הוא לפי שאינו זריך עוד ליניקת הקרקע, וזמן זה דאינו זריך עוד ליניקה הוא זמן הרבה מקודם שרואין בחוש שנתיבשו לגמרי ע"י שם בדברינו באות ט"ו, וגם נראית בחוש דחלק הקנה שלמעלה נתיבש לגמרי בלי שום לחלוטית כל שהו כשנתקפל למטה וכבר נפסק לגמרי היניקה אע"ג שהחטים עדיין לחין קנת, והד' דלמה חזר וכ' חיצת במחובר וכל שנתיבש לגמרי "במחובר", דהרי כל דבריו איירי בעודן במחובר: והה' דאם נימא שיכול לבוא לידי חימוץ הוא רק בנתיבש לגמרי, א"כ אפילו בלא נחבשל לגמרי ורק נתיבשו לגמרי תו כמאן דמנח כדלדא דמי, וראי' ליה ממ"ש הרשב"א גופיה במס' שבת דף ק"ג ע"ג דהא דאמרין בחולין דף קכ"ז ע"ג תאמס שנמקו באידיהן מטמא עומאת אוכלין והחולש בשבת חייב, דוקא נמקו אבל יבשו לא מחייב משום שאינו יונק כלל מן הקרקע, וכ"כ במס' שם, ואי שייך עדיין יניקה ביבשו כשלא נחבשל לגמרי הו"ל לחייב כה"ג בשבת ביבשו, ומדקתם משמע דבכל ענין פטור, ואף ביבשו כשלא נחבשל לגמרי כמאן דמנח כדלדא דמי (ועי' במ"א סי' של"ו סק"א וצבה"ל שם סי"ג בד"ה חייב), ואף דלכאורה י"ל דזהו חלוי בשני פירושים ברש"י תענית דף י"ט ע"א בד"ה מהו דתימא אקנתא מילתא היא וצד"ה לא זריכה דאקון, דלחד פירוש אפילו בנתיבשו לגמרי ולא נחבשל כל זרכן מועיל התפלה ומתריעין על הגשמים, ולפ"ז י"ל דלא הוי כמנח כדלדא ולא נפסק לגמרי ממש, ולאידך פירושא כיון שכבר נתיבשו תו אין להם תקנה, אולם בצ"י אר"ח סי' תקע"ה ובש"ע שם ס"ח מצואר דקיי"ל דרק בהתחילו להתייבש מתענים וזועקים ולא כשכבר נתיבשו לגמרי עיי"ש, ועיג"כ בשו"ת מהר"ם חלאווה סי' ע"א (בדפ"ו הוא בס"י של"ז): והו' דאם נימא דנחבשל ונתיבש שני עניינים הם, למה לא פי' הרשב"א דברי הגמרא בפסחים דאחמיץ במחובר דאיירי בנתיבש לגמרי וכ' ההיא שנחבשל לגמרי, מיהו קושיא זו י"ל דלק"מ, לפי שסתמא דמילתא דחבואה שהוא עדיין מחובר לקרקע ולא נקצרה עדיין לא נתייבשה לגמרי ממש, וע"כ פי' דברי הגמרא בנחבשלה לגמרי שרק אינו זריך ליניקה, אבל מ"מ עדיין יש לה יניקה מהקרקע, וגם י"ל שהרשב"א ו"ל ידע האמת ע"פ המציאות דשייך חימוץ מיד שנחבשלה לגמרי:

ומלאתי בשלחן גבוה סי' תס"ז אות י"א שהביא לשון הב"י בשם הרשב"א וכל שנחבשל לגמרי וכו', ולפי גירסא זו בהרשב"א לק"מ כל הני קושיות הנ"ל, וגם בשו"ת רמ"ן שמועתק בחלק רביעי אות ט' בד"ה ולולא דמתפייגא, רצה להגיה כן בשו"ת הרשב"א, אבל בכל דפוסי הרשב"א ובצ"י נמלא כתוב וכל שנתיבש לגמרי וכו', וכ"ה בש"ע דגן שנתיבש לגמרי וכדלהלן וכו':

וביזמר קשה לכאורה דברי המחבר בש"ע סי' תס"ז ס"ה שהביא להלכה דברי הרשב"א בזה"ל, דגן שבמחובר שנתיבש לגמרי ואינו זריך ליניקה כמאן דמנח כדלדא דמי ומקבל חימוץ אם ירדו עליו גשמים ע"כ, והנה השמיט לשון הרשב"א נחבשל לגמרי, וגם שברשב"א כ' חיצות ואינה זריכה ליניקה אחר שכ' שנחבשל לגמרי במחובר, ובש"ע שינה וכתבו שנתיבש לגמרי ואינו זריך ליניקה, ובלבוש העתיק הלכה זו בזה הלשון, דגן כל זמן שהוא זריך לקרקע ועודו מחובר אפילו באו עליו מים הרבה אין שייך בו חימוץ, אבל אחר שנתיבש לגמרי בעודו מחובר לקרקע עד שאינו זריך עוד ליניקה כמאן דמנח כדלדא דמי ומקבל חימוץ אם ירדו עליו גשמים ע"כ, והנה הוסיף לבאר דמ"ש ואינו זריך ליניקה הוא מתנאי דנתיבש לגמרי, פי' שנתיבש לגמרי עד שאינו זריך וכו', ומשמע מזה שיש מדרגה שהיא נקרא נתיבש לגמרי והיא עדיין זריך ליניקה, ולכאורה הוי דברים אלו ממש היפוך המציאות וכנ"ל, דומן דאינו זריך ליניקה הוא מקודם שנתיבש לגמרי, וכשנתיבש לגמרי אפילו שיהי' עדיין הזמן שהי' זריך ליניקה לפי שנתיבש מקודם הזמן שנגמרו כל זרכו, מ"מ מקבלת חימוץ אף בעודן מחובר, וכעין שכ' בפסחים דף מ"ג ע"ג ובטור סי' תמ"ג דעמילן של טבחים שעושין מחבואה שלא הביאה שליש דהוי חמץ, ומכ"ש לאחר שהביאה שליש דכשזרעין מתמחה וכוכר בחלק א' אות י"א, כי לא שייך עוד במציאות אז ענין יניקה דמו אין לה תקנה וכנ"ל לענין תענית, ואף לענין שבת ס"ל להרשב"א דאינו חייב עוד משום חולש דכחלוש דמי וכנ"ל, ובש"ע סעיף י"ג הביא דברי הש"ע בשנינו לשון קנת אבל דבריו הם לכאורה ג"כ סתומים, וי"ל דגן שמחובר לקרקע אם נתיבש לגמרי וא"צ עוד ליניק מן הארץ הרי הוא כחלוש ומונח כדלדא לידי חימוץ אם ירדו עליו גשמים:

ועי' בשו"ת מעיל זרקה רס"י ס"ט (מועתק בח"ד אות א') וכתוס' רע"ק פ"א דתרומות מ"ה שהביאו דברי הרשב"א שפי' דמ"ש בפסחים דאחמיץ במחובר היינו כשנתיבש לגמרי, והרי בשו"ת הרשב"א כ' להדיא ההיא שנחבשל לגמרי וכו', ובע"כ שהבינו דנחבשל לגמרי ונתיבש לגמרי הוא דבר אחד, ולכאורה קשה טובא ע"ז וכנ"ל:

אמנם פירוש הנכון בדברי הרשב"א והש"ע הוא כמ"ש בחלק א' אות י"ד בראיות מוכרחות מלשון משנה ז' בפרק ז' דמס' כלאים ובפי' הר"מ שם ומשאר מקומות דהחבואה נקרא יבשה כל זרכה כשהמדובר הוא בעודן מחוברים, אם החבואה הגיע למדרגה שנחבשל כל זרכה, והיינו שנגמר ההתייבשות מדרגא של מים שנראה כחלב לדרגא של עיסה קשה, וכשהגיע לדרגא של סוף עיסה

קשה והכר מלא בשלימות כי נגמר הגידול והתוספת, או הוא הזמן דהו נחשב כל זכרו ואין צריך עוד כלל לנייקה מן הקרקע, וראוי מאז לקצירה מבלי שום הפסק, ואע"ג שהתבואה עדיין לחין קצת במציאות וצריך עוד להתייבש לאחר הקצירה בתלוש, מ"מ לערך הליחות שהי' מקודם כבר הוא בגדר יבש, וקראו חז"ל והפוסקים לזמן זה גם בלשון יבשה כל זרעה, לפי שיבשה כל הזורך לדרגת היובש שצריך להיות בהיותם עדיין מחוברים לקרקע, ולזה כוון הרשב"א זמנה שכי' וכל שנתייבשה לגמרי "במחזור", פי' ההתייבשות שצריך להיות בהיותם עדיין מחובר, ובדרך זה מיושב כל קושיות הנ"ל מלבד דיוק האי' דוא"ו של חיצת וכל שדוחק קצת וצריך לפרשו כחילו כי' בדל"ת, וכתבנו שם שכבר פי' כן דברי הרשב"א באגלי טל ובשור"ת אבני מזר ובשור"ת רמ"ץ ובחזון איש, ועי' בפנים בשו"ת רמ"ץ שמועתק בחלק רביעי אות ט' שכבר העיר בחלק גדול מהוכחות הנ"ל, ועי"ע בהערה ר"ח למשו' דברי חיים שמועתק שם באות י"ט שכתבנו שגם בד"ת מוכח להדיא שפי' כן דברי הרשב"א, וכפי' זה מפורש יונא להלכה בדברי שאר הראשונים שבעת שהגיע זמנה ליקצר והוא כשנחגל כבר כל זכרו מאז אפשר לקבל חימוץ, ובפרט בדברי האגודה ורבינו מנוח שמועתק דבריהם להלן, ואע"ג שהי' נוהגין אז לקצור בעודן לחין קצת (ודלא כשי' המעיל דקה שם דס"ל שיכול לקבל חימוץ אף מקודם שנחשב כל זכרו), ומכ"ז נובע ג"כ מ"ש בערוך השלחן סי' תס"ז ס"י דנהגו לקצור שמורה בעוד שלא נגמר עדיין כל הגידול, ומועתק כל דברי הערוך השלחן בשלימות בחלק שלישי אות ז', ועמ"ש שם בציאורים והערות צביאור דבריו:

ועי"ג"כ בעולת שבת סי' תנ"ג סק"ד שכי' עמ"ש שם בש"ע ס"ד החטים שעושים למצת מצוה טוב לשמרן שלא יפלו עליהם מים משעת קצירה, דמ"ש משעת קצירה אבל קודם לכן אין לחוש דאינו מקבל חימוץ כי אם משעת קצירה ואילך, והיינו דוקא בשעתדיין אינו מבוטל כל הזורך ועדיין זריכה לקרקע, אבל בשכבר מבוטלת כל הזורך ואינה זריכה עוד לקרקע הרי הוא כמאן דמנחא כדלא ומקבלת חימוץ וכ"כ הרשב"א בתשובה מציאו המחבר בסי' תס"ז ע"ב, ולא הזכיר בע"ש כלל לשון יבשות, ומשמע דבריו דכשאינו צריך עוד לקרקע נקרא יבש לענין שיכול לקבל חימוץ, ועמ"ש להלן באות כ"ז לענין חיוב שמירה בעודן מחובר: וראיתי בשו"ת ראשי בשמים אור"ח סי' כ"ו אות י"א שכי' בזה"ל, וכבר מבואר בש"ע אור"ח סי' תס"ז דאין במחזור חשש חימוץ כי אם בשנתייבש לגמרי, ומקודם לכן אף בשנחבשלה התבואה כל זרעה אינה ראויה להתחמך, וידוע דברי הקוראים שממחרין לקצור קודם שנתייבש לגמרי פן יפלו הגרעימים מן השבלים ע"י רוח וכדומה ע"כ, והנה לפלא שלא העיר מדברי הב"י בשם הרשב"א שכי' להדיא להיפוך דבריו, ויש עוד קצת אחרונים שהציאו רק דברי הש"ע והבינו הפי' להחטים צריך להיות נתייבש לגמרי בחוש המישוש, ומועתק דבריהם בחלק רביעי, ועי' בהערה ח' למשו' מעיל דקה שכתבנו שם שמבואר בשו"ת רמ"ץ שהצין צפי' משו' מעיל דקה שפי' ג"כ דברי הרשב"א במ"ש שנתייבש לגמרי דהיינו שהוא בלי שום ליחות, אלא שצממ"ץ שם חולק ע"ד צפי' הרשב"א ופירש דברי הרשב"א דבריו הנ"ל, וכתבנו שם שלכאורה אין הכרח ממש לפרש כן בהמעיל דקה עי"ש, והמעין היטב דבריו בהוכחות שזכרנו יראה מבואר שמוכרח לפרש דברי הרשב"א דהיינו התייבשות שצריך במחזור וכמו שפירשו דבריו בשו"ת הרמ"ץ והאבנ"ז והחזון איש:

ואף הגאון בעל שואל ומשיב ז"ל בשו"ת שכי' בשנת תר"ח (ונדפס בריש סי' יבקש רזון על המדרש שוח"ט ומועתק בחלק ד' אות י') משמע שהצין צפי' הרשב"א דהיינו יבש כעץ, מ"מ בספרו דברי שאול עדות ציוסף (ומועתק שם באות י"ד) חזר בו, וח"ל שם, בשנת תרי"ט ר"ח אלול כשלמדתי במס' כלאים פ"ז מ"ו, ראיתי ראוי צורה להרשב"א, דתבואה שיבשה כל זרעה אינן מקדשות משום דכבר נקרא תבואה, ומבואר דבכה"ג לא נקרא זרע רק חטים, וא"כ ג"כ מחמץ עכ"ל:

וזמן הרבה יגעתי לחפש בדברי אחרונים ולא מנאחי עדיין לשום אחד מאחרונים מלבד הנז"ל שדייקו ויצארו ויפרשו להדיא כל דברי הרשב"א באופן אחר ממה שכתבנו, אולם בס' מאמר מרדכי סי' תס"ז סק"ו יש משמעות שהצין פי' דבישול דהיינו יבשות והו"ד שם בחלק רביעי אות ז', ולפק"ד מלבד מה שדע"ג מכל הני הוכחות שזכרנו לעיל, גם קשה שפי' בכוונת הלשון דאין צריך לנייקה דהיינו שבמציאות אינו יונק, והלא פירוש הפשוט הוא כמ"ש לעיל בשם החזון איש דאין צריך לנייקה היינו אע"ג שהמציאות היא שעדיין יונק מ"מ כיון שאין צריך עוד לנייקה מקבלת חימוץ, וכלשון הרגיל בפוסקים גם בשאר מקומות אין צריך לקרקע, וכמבואר להדיא לעיל בשם הרשב"א גופי' שיש חילוק לענין קבלת טומאה בין צריך לנייקה הקרקע לעדיין יונק, דבצריך לנייקה אינו מקבל טומאה במחזור ובעדיין יונק מקבל טומאה, וכן מוכח בלשון הלבוש והעולת שבת והשע"ה שהוסיפו על לשון הש"ע חיצת עוד וא"ש "עוד" לנייקה, דהיינו שאין צריך לתוספות יניקה אע"ג שבמציאות יש עדיין יניקה, ועוד נע"ג דבריו שבסק"ז מניין לדברי הרבינו מנוח, ומשמע שם במאמר שדעתו כדעת הרשב"א, והרי ברבינו מנוח מוכח להדיא דמקבל חימוץ אע"ג שלא נתייבש לגמרי, עי' להלן אות ה' שמועתק דבריו ובמ"ש שם בהערה כ"ד, וחילוי יש לפרש בכוונת המאמר שם במש"כ וגם נראה שאין יונקים עוד מן הארץ וכו', דכיון שראויים שגם בשעת הקצירה עדיין יונקים, א"כ יש להוכיח שביום או בלילה לפני קצירתם הי' עדיין עוד צריכים לנייקה וכו', ועי"ע מ"ש בחלק שלישי בהערה ד', ובחלק רביעי בהערה קפ"ג ורע"ט ותקי"ח:

בשו"ת דברי חיים שם ציאר משום דכל שהוא דרך גידולה המים עושה פעולת גידול התבואה לא חימוץ, ובחיי אדם כלל קב"ח ס"ב

כ' דאס אינס זריכים עוד ליניקת הקרקע לא נחצטלו (ויש גירסא נחצטלו) הגשמים בחוכן, ומועתק דבריו בחלק שלישי אות ז', ועמ"ש שם בהערה ה' בציאור דבריו, ובשו"ת שואל ונשאל ח"ה או"ח סי' ס"א כ' בתו"ד דעודם טרודים ויונקים לקבל שלימות בשולם מן הקרקע הוי כדבר חי שאינו מתעפש (ומ"ש שם בשם איה גדולים שנסתפקו בנחלשו ועדיין לחין אס מקבל חימוץ, הגה אין כאן שום ספק בזה דמקבל חימוץ, וכמבואר כמעט בכל הפוסקים שזכרו בקונטרס זה, ובקצת פוסקים הזכר קולא שאין זריכין לחימוץ בחלוש רק כששייך הטעם דאגב מדלייהו לא מחמני), ובחלק ראשון אות י' הוצא מ"ש בס' תורה אור, ועפ"ד הציאור לפי שמהו שנחשב כל זרכו ואין זריך ליניקה נגמר השמירה שהטביע הקצ"ה בטבע הנריאה שהמוץ ישמור את התבואה שלא יתקלקלו ומתחילין להפתח עיי"ש:

ד. ע"י חלק ראשון אות כ"ט שכחצנו בלשון הרשב"א נובע מלשון הגמרא בנמ"י ז"מ דף ג' ע"ב וצמנחות דף ס"ט ע"א, ולכאורה ז"ע דברי הרשב"א, דנשלמא כשהנידון אס דינו בחלוש או כמחוצר יש נפק"מ אס צטלין לקרקע או כמאן דשדי צדא, אבל צמידון הרשב"א לענין איסור חמץ דבפי' אמרו דאחמין במחוצר, מה הוסיף בזה דכמאן דמנחא צדא, דלו יהי' כמחוצר נמי מקבל חימוץ לאחר שנחשב כל זרכו, והנראה דהרשב"א ז"ל צא לשלול כל הטעמים שכ' מקצת ראשונים שמועתק להלן ובתשו' מעיל דקה סי' ס"ט שמועתק בתו"ד אות א', דס"ל דאין זריך לחוש שיקבל חימוץ, הן מטעם אגב מדלייהו לא מחמני, והן מטעם דעדיין בקליפתן ואין המים נכנס לפנים לתוך החטים, וע"כ כ' כמאן דמנחא צדא דמיא, וכדרך העולם שהי' רגילין להניח התבואה צדדים תוך הבית שהוא זמן הרבה לאחר שנפלו קליפתן ע"י הדישה וכזכר שם בצאות כ"ע, וגם לכ"ע לא שייך אגב מדלייהו כשהתבואה הוא בתוך כלי, ואולי כוון עוד בזה להורות דמיד שנחשב כל זרכו יש חיוב שמירה למצא מזהו לשי' האומרים דנעי שמירה משעת קצירה, דמאז הוי כקצורים וכתלושים וכמנחא צדא דמי, וכמ"ש להלן בשם רבינו מנוח ובהערות שם:

ה. עיי"ש בשו"ת דברי חיים ובשו"ת רמ"ך חאו"ח סי' ל"ז אות ג' שכ' דדברי הרשב"א מבואר דבלא נחשב כל זרכו אי אפשר להתחמץ, ואפילו רואין שנמחו או נחצקו במחוצר לא הוי חמץ, ועוד מבואר בדבריו דלא ס"ל היתרא דאגב מדלייהו לא מחמני עיי"ש, וכן נפק בש"ע סי' תס"ז ס"ה, וכ"מ גם בצע"ף ו' וכמשי"ת להלן בהערה מ"ה, אולם בתשו' מעיל דקה סי' ס"ט חולק על הרשב"א בתרתי (ועי' שד"ח ח"ז מערכת חמץ ומלה סי' י' אות י"ג), ולהלן הוצא שי' שאר ראשונים שיש שם"ל דדברי הרשב"א יש שם"ל דדברי המעיל דקה, ועמ"ש להלן בהערה מ"א צפי' חי' רבינו דוד שם"ל דההיתר דאגב מדלייהו לא מהני לענין שיהי' נקרא שמירה, וגם י"א דההיתר דאגב מדלייהו שכ' במעיל דקה אינו מועיל אף לענין אכילת האינס מבוקעות אס נמצא במחוצר גם מבוקעות, ע"י בתו"ד הערה כ"ו:

ו. ול"ע מ"ש בתשו' מנחת ש"י סי' ל' דקשה לסמוך ע"ד הרשב"א לאשר כל הפוסקים השיגו על הרשב"א ואף בתבואה למה זריך ליניקה מקבלת חימוץ, ולהנ"ל מבואר צמיה ראשונים כמ"ש הרשב"א שמקבל חימוץ צעת הקציר שהוא הזמן שכ' הרשב"א שנחשב כל זרכו ואין זריך ליניקה, ולא מצינו מי השיג להדיא ע"ד הרשב"א והש"ע רק בתשו' מעיל דקה:

יש לדייק בלשון הרשב"א שהוסיף חיבות אלו אס ירדו עלי' גשמים, ולא די צמ"ש ומקבלת חימוץ, שהרי נשאל ע"ז שאין לך תבואה וכו', ולכאורה חיבת אלו מיותרים, וי"ל דבריו צד' דריכס, נוכח כ' בשו"ת שואל ונשאל ח"ה סי' ע"ז ג' מדריכס אלו והצאתיו בחוספות נוסף, ולשון שו"ת שואל ונשאל מועתק בחלק רביעי אות נ"ט, ועי"ג בשו"ת שואל ונשאל ח"ד סי' כ' צד"ה אלא דלכאורה ומועתק שם בצאות ג"ז], הא' שכוון למ"ש כמה אחרונים והו"ד בחלק רביעי ובחלק חמישי ולהלן בהערה ו' דדוקא לגשמים חיישינן לחימוץ אבל אין זריך לחוש לטל אע"ג שלא מיעצר ויורד בכל יום, והצ' שבא לאשמועינן דדוקא צדיעין שירדו גשמים חיישינן לחימוץ אבל באינו יודע אחזקי איסורא לא מחזקינן כמ"ש בש"ע ס"ג בחטים שבאו בצפינה, והג' שבא לאפוקי אס ראו שנחממו במחוצר וידע צודאי שלא ירד עלי' גשמים אח"כ דאין זה חמץ אלא דרך גידולו כך וכמו שציאר בשו"ת דברי חיים שמועתק שם צד"ה אות י"ט, והד' שבתבואה אלו מבואר תשו' הרשב"א בשלימות לשאלת השואל, דלכאורה הי' צדעת השואל דמוכרח לומר דקיי"ל אגב מדלייהו לא מחמני וכשי' הגהות מיימוני צב"י ושאר ראשונים שהוצא להלן והמעיל דקה, דאל"ה אין לך תבואה שלא נפלו עליה מים במחוצר, וקיי"ל ג"כ דצבא עלי' מים אפילו הני חטים שלא נחצקו אסורין וכנ"ל בהערה א', וא"כ האין נפרש הגמרא שאמרו דאחמין במחוצר, וע"ז השיב הרשב"א דהגמרא איירי בנחשב כל זרכו, אלא דמ"מ הי' אפשר לומר דאע"ג שאינו מקבל חימוץ מקודם שנחשב כל זרכו, מ"מ אפשר לפרש דברי הגמרא כמ"ש הראשונים שהוצא להלן דמתחמץ מלחלוותי צדא, דע"י גשמים שירד על החטים גופי' לא הי' נחמץ משום דאגב מדלייהו לא מחמני, וכמ"ש להלן בהערה ט' לצאר כן דברי הראשונים שפי' שנחמץ מלחלוותי הארץ, וע"כ כ' "אס ירדו עלי' גשמים", וכולל בזה צ' ענינים, הא' דהגמרא איירי שנחמץ מכה גשמים שנופל על החטים ולא קיי"ל אגב מדלייהו לא מחמני, והצ' דכיון שהחימוץ צא ע"י גשמים יש לחוש לכל החטים אע"ג שאין רואין סימני חימוץ, ח"ש "ומקבלת חימוץ" דהיינו שיכול לצא לידי חימוץ וחישינן לכל החטים וכנ"ל בהערה א', "אס ירדו עליו גשמים"

(ב)

אותו יפה שיהא ששים מאותו שלא צמח וכו', וכ"כ בארחות חיים להרא"ה מלוניל ז"ל בהל' חמץ ומצה סי' ס"ג, וז"ל סי' אגודה עמ"ס פסחים פ' כל שעה כ' רמחמין במחורב פי' בסמ"ק לפעמים גשמים יורדים בעת הקציר בעוד שהוא מחובר, וכבר גדול כל צרכו, ומחמת רוב גשמים מתבקעין החטים וצומחים וקורים בלשון לע"ז ימרי"ר, עי' ספר המצות קטן, לפעמים בא בתלוש יבררו החמין ויאפו הכל בערב פסח כדי לבטל בס' וכו' ע"כ, ובתשו' תרומת הדשן סי' קי"ד הביא דברי הסמ"ק בזה"ל, וכתב עוד שאם נמצאו חטים בתוך הכרי שצמחו מלחלוחית הארץ שקורין גירמיי"ר שאינם בטלים אפי' נטחן קודם הפסח וכו', ובב"י סי' תנ"ג הביא דברי הסמ"ק בזה"ל, על הדגן שצמח מלחלוחית הארץ שקורין גירמיי"ר אומר רבינו יחיאל שזהו חמין גמור, וכשהוא מעורב בתבואה אחרת צריך לבררו יפה שיהא ששים מאותו שלא צמח וכו' ט:

וז"ה לשון הגהות (ה)סמ"ק בס"י רכ"ב, ועל הדגן שצמח (שקורין ריבוליידיש בלע"ז) אומר מורי רבינו יחיאל מפארי"ש שזהו חמין גמור, דהיינו דקאמר תלמודא בפרק כל שעה דאחמין במחורב, שפעמים שחמצו בא בעוד שהתבואה מחוברת מחמת גשמים שיוורדין בעת הקציר, ופעמים שבא בתלוש, ואם ימצא מעורב מאותו שצמח צריך לבררו יפה יפה עד שיהא בו ששים מאותם שלא צמחו, אע"ג דהוי יבש כיבש, משום דיהיב טעמא בשעת אפייה, וצריך שתהא האפייה קודם הפסח וכו', ובכלבו סי' מ"ח העתיק דבריו בזה"ל, כתב הר"ף ז"ל ועל הדגן שצמח מלחלוחית הארץ שקורין גירמיי"ר, אומר רבינו יחיאל ז"ל שזהו חמין גמור דהיינו דקאמר פרק כל שעה המחמין במחורב, שפעמים שהחמין בא בעוד שהתבואה מחוברת מחמת רוב גשמים שיוורדין בעת הקציר ופעמים שבא בתלוש, ואם ימצא אותו מעורב יברור

ביאורים והערות

- א. פי' ציריח גשמים לצד אנו חוששין שנתחמץ אע"ג שאין רואין סימני חימוץ, אבל להני ראשונים דס"ל אגב מדלייהו לא מחמצי ונתחמץ מלחלוחית הארץ לא נתחמץ רק הני חטים שרואין שנחממו וכלהלן בהערה ט':
  - ב. בלשון הלבוש שהוצא לעיל בהערה ב' צד"ה וציתר, מצואר שאפילו בסתם גשמים נמי מקבלת חימוץ, מדכתב רבותא דצריך לקרקע אפילו באו מים הרבה לא שייך חימוץ, וצריך לר"ך לקרקע דמקבל חימוץ כ' בסתם אם ירדו עליו גשמים, וכן לכאורה מוכרח משאו הרשב"א שלא השיב להשאל שהקשה על הגמרא דאחמין במחורב שהרי אין לך תבואה שלא נפלו עליה מים במחורב, דהגמרא בפסחים איירי בגשמים מרובים, וכמו שכתבו שאר הראשונים לברר הגמרא צד"ה דאיירי בעת הקציר והי' גשמים מרובים, ומועתק דצריכה דצרינו להלן בחלק זה, ומדסתם משמע דאף בסתם גשמים מרובים אפשר לקבל חימוץ, וכ"כ באמרי דוד סי' תס"ו ומועתק דבריו בחלק רביעי אות י"ח, אולם בזליפה מועטת י"א דאין צריך לחוש, עי' במאמר מרדכי בס"י תס"ו ומועתק דבריו שם באות ב', ובתשו' דברי חיים שמועתק שם באות י"ט ובמ"ש שם בהערה ר"ד, ובתשו' בגדי יו"ט שמועתק שם באות ל', אבל בילקוט מעט לעז פ' בא אות קע"א ומועתק דבריו בחלק שלישי אות ו', ושם בהערה כ' כתבנו שם ס' רוח חיים ותשו' לב חיים שם ג"כ לחוש משום טל, ועמ"ש בחלק חמישי אות י"ז וי"ח דמעת שנפתח במחורב סדק המוץ (עי' חלק א' אות י') י"ל דלכ"ע צריך לחוש לטל, לפי שזמנן הזה הטל נוגעים בהחטים עצמם עיי"ש:
  - ג. ולעג"ד יש להעיר ממ"ש צפמ"ג סי' תס"ג אשל אברהם סק"א בזה"ל, ולייבש כן בתנור מדינא דה"ש [נדל"ל דהש"ע] שרי דמידב דייב ולדידן דלתיפה אסור דאין אנו בקיאים הוא הדין זה עכ"ד, והרי שהחמיר כל כך לדידן אע"ג דשם לא שכיח כלל שיצא ממנו אפילו מעט מים וכמ"ש שם צפמ"ג סק"ג בשם התוס' במנחות דף נ"ד ע"א, ואע"ג דאיירי שם שהחטים הם עדיין שצבליים, וכ"ש לפ"ד שיש לחוש בני גשמים לדידן דלתיפה אסור ואע"ג דמידב דייב, ועיקר דברי הפמ"ג מיוסד עמ"ש דרדכי משה סי' תס"ו סק"א וצמ"א שם ס"ב וצט"ו סק"ג דלשי' הרבינו אפרים יש לאסור אף בזליפה מועטת עיי"ש, ואולי ס"ל שאר הראשונים שם גשמים מרובים כשי' הרי' אליעזר ממין והריצ"א והגה"מ שהוצא צב"י דס"ל להלכה דצני רוב גשמים ול"ע, אולם צמ"ש שם הפמ"ג דלדידן אסור לחרוך ואע"ג דהוי מי פירות, ד"ז לכאורה ל"ע מסתימת דברי הט"ו שם סק"ב ובתק יעקב סק"ג ובשע"ה ס"א דמותר לחרוך שצבליים:
  - ד. בט"ו אות ס' קע"ח סק"ו כ' שהגהות הסמ"ק הוא מרבינו פרך, וכ"כ להלן בשם הכלבו:
  - ה. הנה העתקנו כל לשונות הראשונים והצ"י בהעתקת דברי הסמ"ק היינו הגהות הסמ"ק, כי הרבה חילוקים יש בין הלשונות ויש בהם נפק"מ להלכה וכמו שנבאר:
- הנה בהגהות הסמ"ק שדפוסם שלפנינו לא כ' רוב גשמים כמ"ש שכלבו וצארחות חיים וצאגודה, וגם לא כ' שם הלשון כשכבר גדול כל צרכו כמ"ש בס' האגודה, ויתכן שהי' להם גירסא אחרת בהגהות סמ"ק ממ"ש לפנינו (ועי' בתשו' דברי יואל אה"ע סי' ק"ח

אות ג' שהביא שם בשם החד"א בס' שם הגדולים שכ' שבאשכנז יש הרבה סמ"ק על קלף וכל סמ"ק יש הגהות מתחלפות לא ראי זה כראי זה וכו'), או שהעתיקו דבריו בתוספות ביאור קצת, והוא דטבע החימוץ לבא הוא כשיש רוב גשמים, והאגודה הוסיף הלשון כשכבר גדול כל זרבו, והוא ביאור למ"ש "בעת הקציר", ויש לפרש הדברים במרי אנפין, הא' דס"ל כמ"ש בשו"ר הרשב"א הנ"ל, דא"ל להתחמץ במחומר רק כשנתבשל כל זרבו, דהיינו שאו הוא גמר גידול התבואה בשלימות, וכמו שנתבאר בחלק ראשון אות י"ב דביטול כל זרבו היינו גמר הגידול, ואו הוא שעת הקציר כמנהגו של עולם וכמ"ש שם באות י"ח, ולא נזכר כלל בדבריהם לשון נתייבש כל זרבו, דבאמת מקבל חימוץ אע"ג שעדיין לחין קצת כשהגיע עת הקציר כדרך העולם כשנתבשל כל זרבו, וכמו שנתבאר לעיל בהערה ב', ויש לפרש דבריהם כדרך שי"ת, דלהלכה ס"ל כמ"ש בשו"ר מעיל נדקה שמועתק בח"ד אות א', שאם רואים סימני חימוץ במחומר הוא חמץ אף מקודם שנתבשל כל זרבו, אלא שצטבע העולם נודמן חימוץ זה לפעמים בעת הקציר כשכבר נתבשל כל זרבו, ומקודם לזה הוא בגדר מילתא דלא שכיח כלל:

גם לשון מלחוחית הארץ לימא בסמ"ק שלפנינו ובס' האגודה רק בס' הכלבו והארחות חיים, ובצ"י שם השמיט כל הלשון שכ' שם דהיינו דקאמרי פירק כל שעה דמחמץ במחומר שפעמים שחמטו בא בעוד שהתבואה מחוברת מחמת הגשמים שירדין בעת הקציר ופעמים שבא בתלוש, ושינה הצ"י מלשון הסמ"ק וכו' על הדגן שנמח מלחוחית הארץ, ולשון זה מלחוחית הארץ לימא בסמ"ק שלפנינו רק בס' הכלבו וארחות חיים וכנ"ל:

והנה מדברי הצ"י נראה מצוואר שהי' לו גירסא אחרת בהגהות הסמ"ק, הן ממה שהעתיק הדברים בשינוי לשון, והן ממה שבס"י חס"ו כשהביא דברי הרשב"א צפי' הגמרא דאחמץ במחומר ופסק כותיה, לא הביא כלל לשון שאר הראשונים צפי' דאחמץ במחומר, אלא נפרש דבריהם דס"ל כהרשב"א ומכ"ש אס נפרש דבריהם שחולקים על דבריו, ולפ"ז לא איירי הגהות הסמ"ק כלל בתבואה שנתחמטו במחומר ע"י גשמים, רק מחימוץ שנחמץ בתלוש בכרי מכה לחלוחית הארץ וכמ"ש ג"כ בשמו בתרומת הדשא, וכעין שכ' הצ"י בס"י חס"ו בשם תשו' הרמב"ן בחטים צבור שנתבקעה מלחות הצור והארץ, אולם בס' קרבן פסח סי' חס"ו ס"ד בד"ה ואף באמת, שמועתק בח"ד אות י"א, ובתשו' שערי נדק סי' פ"ו שמועתק שם באות ל"ג פי' ג"כ דברי הצ"י והרמ"א דאיירי שנתחמץ במחומר, אלא שביארו דמשו"ה שייך כאן דין ביטול והאינם מחומטות מותרות לפי שי"ל דהשאר שלא נמחו לא נגמרו עדיין, עיי"ש ובמ"ש שם בהערותי:

אמנם לפמ"ש בסמ"ק שלפנינו ובאגודה נראה לכאורה דהכוונה שנתחמץ ע"י הגשמים שנפל על התבואה בעודן מחובר, וכן פי' דברי האגודה בס' יד יוסף רביד הזהב סי' חס"ו אות ו', והוכיח מדבריו דס"ל כשי' הרשב"א דלא קיי"ל אגב מדלייהו לא מחמצי ודלא כמ"ש בשו"ר מעיל נדקה עיי"ש, אולם בלשון הכלבו והארחות חיים שכ' על הדגן שנמח מלחוחית הארץ, מוכח שפי' צכוונת הרבינו יחיאל ז"ל כעין שכ' בתה"ד ובצ"י שלא נמח ע"י הגשמים שנפל על התבואה, אלא מכה ליחות הארץ, דהיינו שע"י ריבוי הגשמים נתלחלה הארץ הרבה, ולפעמים נתחמץ במחומר כשהחטים יונקים מהקרקע לחלוחית מרובה יותר מכדי הלוך ועי"ז אומחים קצת מהתבואה, או ע"י האידים שעולה מהארץ למה, ולפעמים יש חימוץ בתלוש כשהכרי מונחת על קרקע למה:

ולכאורה י"ל כדרך הא' הנ"ל דאינם חולקים להלכה על הרשב"א דס"ל שאי אפשר להתחמץ בעודן זריכין לקרקע, ומשו"ה כ' שבא מחמת הגשמים שירדין בעת הקציר, דהיינו כשכבר נתבשל כל זרבו, אלא דפליגי על הרשב"א בתרומה, הא' בזה דס"ל להרשב"א כרבינו אפרים דיכול להתחמץ אף באינו ניכר סימני חימוץ, ולפ"ד הרשב"א לא שייך בזה ענין ברירה וביטול בששים, דאפשר דכל החטין של אותו שדה נתחמטו, והכלבו והארחות חיים ס"ל כשי' שאר הראשונים דרק החטים שנמחו היו חמץ, והצ"ל להכלבו והארחות חיים כשי' הראשונים בצ"י והמעיל נדקה דס"ל דקיי"ל אגב מדלייהו לא מחמצי, ומשו"ה לא אמרינן דהגשמים שירדין על התבואה מחמצי, אלא ע"י הגשמים שמלחלה הארץ יכול התבואה לינק ריבוי הליחות ולהחמץ התבואה, או י"ל דמ"ש בעת הקציר הוא לאו דוקא בעת הקציר ממש אלא סמוך לקציר כשעדיין נרץ לקרקע מיקרי ג"כ עת הקציר, לפי שיש שהיו רגילין לקצור מקודם שנתבשל לגמרי ממש, וכיון שכן אי אפשר להתחמץ עדיין התבואה ע"י הגשמים וכמ"ש הרשב"א, אלא שע"י ריבוי הגשמים שירד אז נשאר הקרקע מלחלה איזה זמן, וכשהתבואה נתבשל כל זרבו נתחמטו אז ע"י לחלוחית הקרקע, וכיון שהחימוץ נעשה רק ע"י יניקת לחלוח הקרקע, לא נתחמטו רק אותם החטים שהוא במקום שנתבקצן שם לחלוח הרבה, דמצי שהקרקע במקום אחד יתלחלה יותר מצמקום אחר, וכגון שהקרקע עמוק במקום אחד ובצמק"א הקרקע הוא בשוה, וכעין שכ' רש"י במס' פסחים דף נ"ג ע"א תבואה דגן שבעמקים שהמים לנין שם תבואתן כמושה (בס"י כמושה) ומרקבת, וה"ל שנתחמץ במקום עמוק יותר מצמקום אחר שהקרקע הוא בשוה, או מטעם שיש חילוק בין קרקע קשה לקרקע רך, דצמקום שעפר הקרקע קשה לא נבלע המים מהר כ"כ כמו בעפר חיחות וכמ"ש בצ"י בשם ההגהות מיימוני, אבל כשהחטים נתחמטו ע"י הגשמים לאחר שנתבשל כל זרבו ויורד על כל השדה בשוה, י"ל דכל החטים אסורים וכשי' הרשב"א, וה"ל בתלוש יזייר שהגשמים אינו יכול להתחמץ החטים לפי שיש עליהם כיסוי מלמעלה וכעין שכ' בשו"ר הרשב"א ח"א סי' ק"ב ובפמ"ג סי' חס"ו מ"ז סק"ב לענין ערימות, מ"מ ע"י לחלוח שנתהוה

(ג)

שנתבקעו והחמיצו בפסח דאי קודם הפסח כבר היתה לה שעת הכושר ע"כ, ובשלתו הגבורים סביב הרי"ף פ' כל שעה (דף י"ב ע"א) כ' לשון ריא"ז תבואה 'שגשורת במים ואפילו אם נשרית בעודה מחוברת לקרקע לאחר שיבשה ועומדת ליקצר הרי זו חוששין על חימוצה ואסור לקיימה בפסח ע"כ:

ובמאירי מס' פסחים דף ל"א ע"ב כ' בזה"ל שהחמיץ במחובר קודם הפסח, כגון תבואה שהגיע זמנה ליקצר ואינה צריכה עוד לקרקע והשהה אותה בקרקע עד שבאו עליה גשמים מרובים עד שנתפחו גרעיני התבואה או נתבקעו ע"כ, ובחי' מהר"ם חלאוה שם כדף ל"ג ע"א כ' דאחמיץ במחובר פ' במחובר שירדו עליהם גשמים עד

(ד)

ונתבקעו (וחזרו) ונתייבשו ואין ביקועם ניכר יש (לצדד) הדברים לאיסור ולהיתר בפסח, דגרסינן במנחות פרק רבי

דן"ל ס' ראבי"ה מס' פסחים ס' ת"ג, בעינא דאימר מילתא ומסתפינא מחבריא, דחטים שירד עליהם הדלף

ביאורים והערות

בארץ יכול להתחמץ רק החטים שסמוך לארץ, ויש לפרש דברי הכלבו והאחרות חיים כדרך צ' הנ"ל דס"ל מעין שי' המעיל נדקה דאף בעודם נריכים לקרקע יכול לקבל חימוץ, ונקרא עמ הקציר וכנ"ל לפי שי' שהיו רגילין לקצור מוקדם שנתבשל לגמרי, מיהו אינו יכול לקבל אז חימוץ ע"י גשמים שירד על התבואה גופי' וכשי' המעיל נדקה לאגב מדלייהו לא מחמאי, אלא דריבוי הגשמים דאז יכול לגרום שהקרקע יתלחלח הרבה והתבואה ילחמו ע"י יניקה ריבוי הליחות, וכשאינו הרבה גשמים אינם מזמיחין אז רק לאחר שנתבשל לגמרי, וכיון שנתחמץ בעודם נריכים לקרקע רק ע"י יניקת ריבוי הליחות י"ל שלא נתחמאו כל התבואות וכנ"ל:

וכל זה כתבנו לפי מה שנראה לפוס הריטא צפירוש דבריהם, איברא המעיין היטב בדברי הפסקי תוספות שהוצא להלן בלוח ח', הדברים לכאורה מוכיחין שפי' הא' בהגמרא דאחמיץ במחובר הוא נובע מדברי הר' יחיאל מפרי"ש, והי' לבעל פסקי תוס' ג"כ הגירסא מלחלוחית הארץ כגירסת הכלבו והאחרות חיים, ומפרש לחלוחית הארץ, דהיינו כשהתבואה שוכנת על הארץ והמים שופכים עלי' אז הוא חימוץ במחובר, אבל כשעומדין בקומתן ואינם נופלים אגב מדלייהו לא מחמאי, ורוב שיבולין אינן נופלים על הארץ, והמציאות שמעט שבליים יהיו מוטלים על הארץ, נתהוה או ע"י ריבוי גשמים שמשכיבין הקנים הרכים ביותר, או ע"י בעלי חיים שדורסים על השבליים, ויוצן עפ"י בטעם שכ' שהחמוצים נתבטלים בהאינס חמוצים, דלא נתחמאו רק אלו השבליים שהיו שוכבין על הארץ, וע"י נשור"ת שבליים בנעימים סי' ט"ז אות ה' ומועתק דבריו בחלק רביעי אות מ"ב, שכבר כתב בחילוק הנ"ל שכתבנו דהיכא שנתהוה ממומחות ע"י לחלוח הארץ שאר החטים כשרים עיי"ש, וע"י היטב בתשו' יד יוסף שמועתק שם בלוח כ"ח:

וע"פ דרכים הנ"ל צפי' הכלבו והאחרות חיים, יש לקיים מ"ש לעיל בהערה ז' צפי' שיטת הרשב"א דאף סתם גשמים נמי יכול להתחמץ, ולא הנריך הכלבו והאחרות חיים ריבוי גשמים רק לשיטתם ומשום המציאות לענין שיתלחלח הקרקע הרבה או שיפלו השבליים לארץ וכנ"ל, וגם יתיישב בדבריו בטור"ט מ"ש לתמוה בתשו' מהרש"ס ח"א סי' כ"ג ומועתק דבריו בח"ד אות מ' ובהגהותיו לס' אורחות חיים ספינקא סי' תנ"ג אות י' על תשו' דברי חיים ממ"ש בכלבו, דלפי מה דקיי"ל בש"ע כהרשב"א לאגב מדלייהו נמי מחמאי, יש לדון על כל החטים אף על אותן שאין רואין עלייהו סימני חימוץ, ועמ"ש שם בחלק ד' הערה רי"ח ושס"ד, וע"י בשו"ת עטרת יהושע שמועתק שם בלוח ל"ב שלא הבין דברי הכלבו כמו שכתבנו, ולעג"ד דל"ע וע"י שם בהערה שי"ו, ועיג"כ מ"ש בדברי הכלבו בשו"ת וישאל שאלו סי' פ"ה ומועתק דבריו שם בלוח נ"א:

ע"י בס' בית אהרן שמועתק בחלק רביעי אות י"ז שכ' בזה"ל, מדכתב שנסרית במים נראה דדוקא אי נשרית במים דהיינו מי גשמים או יש לחוש לחימוץ, כיון שניתנו עליהן מים מרובים אי אפשר שלא החמיצו, הא אי ירד עליהן הטל דהוי דבר מועט אין לחוש דמחמיצין, ובקפ החיים סי' תס"ז סקל"ט העתיק דברי הרי"א, וכ' משמע דאין חוששין לחימוץ אלא א"כ נשרית במים, אבל בזליפה מועטת ליכא למיחש, וכ"כ הר' מנוח על הרמב"ם פ"ה דצ"ן זה וכגון שהגיע זמנה ליקצר ואח"כ נפלו עליה גשמים מרובים עכ"ד הקפ החיים, וע"י שו"ת אבני נזר או"ח סי' תקכ"ט שכ' להוכיח מדברי הרי"א דס"ל כהרשב"א ומיד שעומד ליקצר אפשר להתחמץ, ומועתק דבריו בח"ד אות ל"ח, וע"י בס' פתחי עולם מטעמי השלחן סי' תס"ז אות ח', ובלשון השואל בתשו' משה האיש שמועתק שם בלוח מ"ז דל"ה שוב ראיתי, שהבינו צפי' הרי"א שדעתו כשי' המעיל נדקה, וכן משמע לכאורה שהבין בהגהות מוהר"ר ברוך פרענקיל ו"ל, אולם אינו מוכרח כן בכונת הרי"א, כי לשון נשרו במים מצינו אפילו בנפל עלי' גשמים ואינו מוטל על הארץ וכמ"ש בהערה שני' לתשו' אבני נזר:

ישמעאל (דף ס"ט ע"ב) בעי רבי זירא חטים שיוורדים בעבים מהו, פירש רש"י כגון שמבעה ספינה) בים אוקיינוס (ע"ם התבואה וכאו העבים ושאוכו מהם, ואמרינן למאי אי למנחות אמאי לא (אלא לשתי הלחם) וכו', אלמא למנחות כשירין, אף על גב דתגן (כל) המנחות באות מ(צ)ה וכו', ואין כאן לומר "אגב מזלייהו לא מחמצי, דהא גישרו במים, אלא מסתבר כיון שנתייבשו חזרו לכמות שהם, ואין כאן חמץ לפירוש רבינו שלמה, והו דגרסינן בפרק כל שעה הלכה

האוכל תרומת חמץ בפסח במה דברים אמורים במפריש (תרומה והחמיצה אבל מפריש) תרומת חמץ וכו' עד דלא היתה לה שעת הכושר היכי דמי דאחמין במחור וכו', וכיון שמצינו (חימוץ) במחור אין לך (תבואה) שכשירה בפסח ולמנחות, שאמרינן שפעמים הגשמים יורדים (שבוע ויותר והשבליים שוכבים במים ממש, ואינם עומדים לומר אגב מזלייהו לא מחמצי, אלא סמכינן (איכש, וגבי ההיא ארבא דחטי דטבעה בחישתא לא (היה) שהות לייבשם (אלפני

ביאורים והערות

יא. מנזאר דעתו דקיי"ל אגב מדלייהו (מזלייהו) לא מחמצי, אולם בש"ע סי' תס"ז ס"ה נפסק כשי' הרשב"א דלא קיי"ל אגב מדלייהו וכו', וכנ"ל בהערה ה':

יב. אולי י"ל שנקיט שבע, אע"ג שבע התבואה שמקבל חיימן חמץ ודאי אפילו בגשמים של אחז שעות או עכ"פ בחצי יום או מעל"ע או יומים (ועי' במ"א סי' של"ו סק"ב וצמחהש"ק שם שכ' השיעור חיימן שיהי' חייב בשנת משום זורע דהוא חצי יום, והקסים לדבריו האלי' רבה צסי' ש"מ סק"כ, וצ"ק קני המנורה שם צסי' של"ו סק"א כ' השיעור דג' וד' שעות, וצ"ק טוב החיים (נדפס בוילנא שנת תרל"ג) חא"ח כ' בדף ט' דכשורה צמים שעה או ב' שעות או ודאי דמעלה צמים על ידי השרי' והמ"א שכ' חצי יום י"ל דלאו דוקא, אולם צנשמת אדם צה"ל שנת כלל י"א אות א' חולק ע"ד המ"א וכו' דאינו אלא דברי נציאות לחלק בין חצי יום לחמה שעות וכו' וידוע שאפילו ציומים ודאי לא יצמח וכו' עיי"ש, ועיג"כ בתשו' מעיל דקה שמועתק צח"ד אות א' שכ' שיעור דמעל"ע), מטעם דאפשר שהתבואה לא נחבשל עדיין כל צרכו, ומקודם זמן זה אי אפשר לקבל חיימן וכמ"ש בתשו' הרשב"א הנ"ל, ועי' בהמשך שבע מסתמא כבר הגיע התבואה לשיעור דנחבשל כל צרכו, וא"כ אין לך תבואה שכשירה לפסח, מיהו צ"ע אם המציאות הוא כן כיון דנישול התבואה תלוי בהמשש וכמ"ש וממגד תבואות שמש, וי"ל עפ"ד הגמרא ציומא דף כ"ח ע"ב יומא דעיבא כוליה שמשא וצ"ע, ואולי י"ל שמשו"ה נקיט הראצ"ה שבע, לפי שטבע של חטים שבעירו הי' שם חטים קשים שאין נחמטין רק כשזעה עכ"פ שבע צמים, ול"ד לחטי קורדייתא צפסחים דף ז' ע"א שלעולם אין רואין עלי' סימני חיימן, ועמ"ש בהערה ט"ז לתשו' מעיל דקה:

יג. פי' שנתייבש לאחר שנחבשו וחזרו לכמות שהם מקודם שנחבשו וכשרים:

יד. עי' במאירי פסחים דף מ' ע"ב שהציא ג"כ הוראה זו, ח"ל אצל חטים שטבעו הואיל ויש שם מים הרבה וכן שנחו לשם מתחמצי אף בלא ציקוע וכו', כך הדין בחטים שנפל עליהם גשם, שהרי המים נחים לשם מאחר שנידושה התבואה, ויש אומרים אף משנקצרה, ומכל מקום שק של חטים שנפל צנהר ולשעתו הוציאוהו ויצאוהו זה הי' מעשה והוציאוהו גדולי אשכנז, וכן צגשם שנתחלת ירידתו מזדחין ומכניסין אותו ומיבשין אותו לשעתו עכ"ל (ועמ"ש בזה להלכה צ"ק חמד משה סי' תס"ז סק"ה וצפסקי דינים צמח דק (שם), ונראה לצאר הפלוגתא שהציא אי לאחר הקצירה או לאחר הדישה, דפלוגתתם תלוי אי אמרינן דקליפת המון מפסיק אף בחלוש שלא יכנס המים לתוך החטים ואין צריך לחוש כל שאין רואין להדיא שנחבשו, ועי' בתשו' בנין ציון החדשות סי' ה', אולם הרשב"א הנ"ל שכ' דאפילו צמחור כמאן דמנח צדא וכן נפסק בש"ע, צודאי דחולק על צ' דיעות אלו, ואפילו קודם שנקצרה ועדיין מחובר ומכוסה בקליפתן חוששין לחיימן, ועמ"ש בחלק א' אות י' וכו' וצח"ד הערה י"ג לבאר שי' הרשב"א, דשמירת הקליפה מהמים נגמרה מיד כשנחבשל כל צרכה לפי שהקליפות נפתחין קצת מאו, וכחצו שם שהמציאות שיש חילוק צוה בין מין החטים ומקום גדילתן עיי"ש, ועפ"ז יש להבין קצת דיעה הא' שס"ל לאסור רק כשנידושה התבואה:

ובעיקר דברי הראצ"ה עי' צטור סי' תס"ז שכ' צוה"ל, כצב צ"ק הרוקח צעינא דאימא מילתא ומסתפינא מחבריא דחייטין שירד עליהן דלף ונחבשו וחזרו ונתיבשו ואין ציקוען ניכר יש לצד הדבר לאסור ולהיתר והאריך צו ונטה להמיר אלא שלא רצה לסמוך על דבריו להמיר, ועיי"ש בצ"ח שכ' במדכי הארוך [סי' תקס"ט] הביא ג"כ ראיות להמיר צשם ראצ"ה ומסקנת ראצ"ה לאסור עיי"ש ע"כ, וצ"ב שם לאחר שהציא דברי ההג"מ צנפל מים על חטים והי' במקום מדרון כ' צוה"ל, לקמן צממון כצב רבינו צשם הרוקח דין חטים שירד עליהם דלף ונחבשו וחזרו ונתיבשו ואין ציקוען ניכר, וצארתות חיים (הל' פסח אות ע"ו) כ' דגן שנפלו עליו מים כ' הרשב"א (שו"ת ח"א סי' תפ"ה) אפילו ניגצוס ואחר כך נחבשו צממון, וצ"ע לא הוצא כלל הספק של הרוקח עכ"ל, ועיי"ש צפנים בתשו' הרשב"א דפסק כמר עוקצא דאסר אפילו בלא נחבשו ממש, וצ"ע לא הוצא כלל הספק של הרוקח והראצ"ה, משום שפסק שם צ"ב כהרצונו אפרים דצמינח נייתי אחי לדי חיימן אפילו בלא נחבשו, מכ"ש כשכבר נחבשו אלא

הפסח, כדאמרינן זיבנינהו קבא קבא (לישראל) כי היכי דכליין קמי פיסחא, שלא היה זמן (לייבשם), וגבי לתיתה דאמר מצוה ללחוח דאי לאו לתיתה שימור למה לו, התם לא משום דליכא תקנתא ממש, אלא שימור צריך דלא ליצטרך לייבשו, וכן הך דאמרינן אין לוחותים את השעורים בפסח משום חשש חימוץ, לא נזקק לומר ולפרש תקנתיהו, ומסתפינא דיש להשיב שדוחק היא ההיא דחייה דפרישית גבי לתיתה, וגם גבי ההיא ארבא דאפשר לייבשה אפילו ביום

אחד בתנור, כמו שנוהגים לייבש מתקני שכר שעורים, וגבי תבואה שיורדים עליה גשמים אמרינן מסתמא (א)אגב מזלייהו (ב)לא מחמצי, ותו (ג)אחזוקי איסורא לא מחזיקין כל זמן שלא ראינום מבוקעים, ואפילו למר עוקבא שאמר לא נתבקעו ממש וכו', (ו)פליגי הגאונים אי הילכתא כוותיה אי כשמואל דאמר נתבקעו ממש, אפילו הכי אחזוקי איסורא לא (ז)מחזיקין, וכן גבי חטים שירדו בעבים אפילו לפירוש רבינו שלמה (אי) אפשר שלא היה נראה בהם ביקוע ושינוי

ביאורים והערות

שחזרו ונתייבשו ד"ל שנשאר בחימומו אף שאין רואין עכשיו כבר הביקוע, ובסעיף ג' הקיל בחטים שבאו בספינה והם יבשות וקשות ולא נשתנה מראיתן מטעם אחזוקי איסורא לא מחזיקין, ופי' בשע"ה ס"א דאין מחזיקין איסור לומר שמא באו במים ואחר כך נתנגזו ונתייבשו, ועי' בקרבן נתנאל פ' כ"ט ס' כ"ז אות ה' מ"ט צביאור קושיות הרבינו אפרים ומסקנתו:

ובעיקר נד היתר להראצי"ה והרוקת, עמ"ש להלן בשם פסקי תוספות שכ' כעין חידוש זה שנחתמך במחזור בעודם לחין ונתייבשו דלא חזרו לקדמותן ע"י גדולס, ולפי"ו נסתממו שככבר נגמר הגידול או בחלוש לא שייך עוד שיחזור לקדמותן, ועי' בשו"ת חבלים בנעימים ח"ב ס' ע"ז ומועתק דבריו בח"ד אות מ"ב שעמד ע"ד הפסקי תוספות דהאין אפשר פסול שיהא חוזר להכשרו, וכן יל"ע בספרת הראצי"ה והרוקת, ומ"ש שם בתשו' חבלים בנעימים ס' י"ז בד"ה והנה ליישב, הנה הדמיון שכ' לא דמי להדדי אלא כי אכלא לדנא ונע"ג לפענ"ד, וז"ל דהי' ס"ל להראצי"ה ולהרוקת דנתבקעו לא הוי חמץ גמור אלא קרוב להחמץ, וכן מוכרח לומר צפי' הפסקי תוס' דלא איירי בחמץ גמור רק בקרוב להחמץ, ובכה"ג י"ל דמועיל ההמייבשות, וכמ"ש בקרבן נתנאל פ' כ"ט ס' כ"ה אות ע' ע"ד הרא"ש, ועי"ג כ"ט ס' חס"ו ובפרישה שם סק"ו, ומה שמסיים הראצי"ה דאין לסמוך להחמיר איסור כרת ז"ל דהיינו חשש איסור כרת וכמ"ש בפר"ח סק"ב, ועי' בחי' רבינו דוד בפסקים דף מ' ע"א בד"ה ר' יוסי אומר שורן בחומץ:

זו. כי מסתמא פי' שלא שכח שיתחממו, ועמ"ש בחלק רביעי הערה ט"ז לתשו' מעיל דקה:

זו. ולפי"ו אין להחמיר כשהשבלים שוככים במים:

יז. פי' דמה"ט שלא אחזיקין איסורא שרי אפילו כשהשבלים שוככים במים:

יח. פי' דאפילו מר עוקבא לא אסר רק כל שאילו מניחן על פי חצית או ע"פ ביב הן נתבקעות מחליהן, ולא מחזיקין איסורא שהגיע לגדר זה, אולם לא זכיתי להבין דברי הראצי"ה, שהרי אפילו בשוהה יותר מלחיתה שהוא זמן מועט חיישינן למר עוקבא דאפשר אילו מניחן וכו', מכ"ש בשוהה זמן מרובה, ועי' שם בראצי"ה גופי' צפי' מע"ח שהביא שם דעת הפוסקים אי קיי"ל כמר עוקבא או כשמואל, וכי' שם בזה"ל, ודכותה מלאמי בהלכות גדולות כחוב, חטים שבאו בספינה אם לחות הן או שנשתנו מראיהן בידוע שהגיעו עליהן מים ואסור להשהותן בפסח, אבל אם אינן לחות וקשות הן שלא נשתנו מראיהן, אחזוקי איסורא לא מחזיקין ומותרין לאוכלן, וכן שדר רב נחמ ריש מחיצתא, ולפי שיטתו משמע דלא סבירא ליה כשמואל דאמר נתבקעו ממש, והילכתא מותר ללחות, והאידנא שדרו ממחיצתא שאין לנו בקיאין בלחיתה ואסור ע"כ, והרי דבשהיה יותר מלחיתה ולדידן דאין בקיאין אסור למר עוקבא כיון שידוע שבא עליהם מים, (ועמ"ש לעיל בהערה א' בד"ה וגם מ"ש), ואע"ג שמבואר בטור צפי' חס"ו בשם ראצי"ה צפי' חס"ח דבעודן בחוף המים אינו מתחמץ, מ"מ הכא הנידון על החטים לאחר שהולילו מן המים דלא מחמץ עיי"ש צפי' ועוד דהראצי"ה לא קאמר שם רק במים טון שהטון מעכבו מלהחמץ, והכא הנידון במי גשמים שהם חמים קצת עי' בהג"ה לתשו' נו"ב מה"ח ס' ס"ו ובפרט בעת הקציר שהם ימי קץ (ובעיקר דברי הראצי"ה שם בטור, עי' צבית מאיר ס' חס"ו ס"ב שכ' דלפי מה דקיי"ל דבמינת ניחוי אחי לידי חימוץ ז"ל ה"ה שנחתמך בעודו היוחס במים וכשי' הטור):

ועי' במרדכי פ' כל שעה ס' חקס"ט שהביא דברי הראצי"ה בזה"ל, מכאן פי' ראצי"ה וכו' ושזב חזר בו ואסר, וראה מהיהא ארבע דטבעה בחיטתא ומלחיתה דאסורה, והיהא ראי' דפרק כל שעה לאו ראה היא, דשאני תבואה שירד עלי' גשמים אחזוקי איסור לא מחזיקין כל זמן שלא ראינו החמץ מבוקעין, וכן היה דמנחות חטין שירדו בעצים אפי' לפרש"י אפשר שלא הי' נראה בהן בקוע ושנוי מראה ולא מחזיקין איסור ותו שיש לפרש וכו' ע"כ, ונשמט שם כל מ"ש צפנים בהראצי"ה בפלוגתא דמר עוקבא ושמואל, ואולי י"ל דס"ל להמרדכי בשם הראצי"ה מעין ש' הר"ן שהוצא צפי', דצריכא דטבעה בחיטתא הי' נמנא בה קצת חטים מבוקעות, אלא שלהר"ן אינו אסור רק המבוקעות, והמרדכי ס"ל דבכה"ג אף האינס מבוקעות אסורות, ומשו"ה בחטין שירדו

מראה ולא מחזיקין איסורא, ותו שיש לפרש י"ט שירדו מן השמים בלא מים, כענין ההוא אטמהתא הנפיל לרבה בר בר חנה כראיתא בפרק ארבע מיתות, הילכך צריך עיון לעשות מעשה, ואין לסמוך להחיד איסור כרת אם לא בראיה ברורה, אבל מטעם דלעיל יזראה לי דאפילו נתבקעו שרי, בדפרישית לעיל עכ"ל:

(ה)

ו"ל י"א הרבינו מנוח בפ"ה מהל' חמץ ומצה ה"פ, [כ' הרמב"ם] לפיכך אמרו חכמים צריך אדם לזהר ברגן שאוכל ממנו בפסח כדי שלא יבא עליו מים אחר שנקצר בו, וכל זה הוא למצוה, אבל מי שאין לו דגן שמור מעת הקציר יוצא ידי חובתו באותו הלכות מן השוק, ובלבד שיבדוק אותו יפה בטעמו ובמראהו ובריחו, ואם ימצאהו שריר ויבש ויפה

ביאורים והערות

בעצים שלא נמצא בהן כלל מזקע ושנוי מראה לא מחזיקין איסור, ו"ש ג"כ גבי מצוה שירד עלי' גשמים אחזקי איסור לא מחזיקין כל זמן שלא ראינו החמץ מזוקעין, ולכאורה הול"ל דשאני מצוה שירד עלי' גשמים דלא ראינו החטים מזוקעין, ומדכחז הני תיבות אחזקי איסור לא מחזיקין כל זמן וכו', נראה דבראינו מזוקעין מו מחזיקין איסור אף על אופן שאינן מזוקעין, ולאסור רק המזוקעות אינו לכאורה מטעם דמחזיקין איסורא אלא מטעם שזהו אסור מדינא והאוכלן הוא בחשש איסור כרת, אולם בחטים שבאו בספינה שלא ידעין שבאו כולם במים אף שנמצא בה מזוקעות מ"מ על האינס מזוקעות עדיין י"ל אחזקי איסורא לא מחזיקין, ודינו כדן דגן שהי' מונח בעלי' שנוכר הרמ"א בס"ג, וע"פ דרך זה צראצ"ה לכאורה מיושב תמיהת הטור שם על הראצ"ה בחטין שנפלו לצור מהדין דארצא דטבעא דחייסתא, דשאני התם דחזו בה מזוקעות, משא"כ בחטים שנפלו לצור לא מחזיקין יעומתא שנתחממו כל זמן שאין רואין המזוקעות:

ועי' בשו"ת ברכת ר"ה סי' ע"ז (מועתק בח"ד אות כ"ג) בד"ה עוד אמינא, שכבר העיר בכגון דא ד"ל דהחולקים על הר"ן ואוסרים אף האינס מזוקעות מ"מ מרדכי ג"כ שיהי' נתבקעו עכ"פ מקצתם (ועמ"ש שם בהערה רמ"ד עמ"ש שם בצרכת ר"ה לענין גשמים במחוזר דכולהו חיטי לאו צחדא מחתא מחמינהו), אולם בפר"ח סק"צ כ' דלשאר הראשונים אף בלא נתבקעו כלל אסור, וכ"מ בשאר אחרונים, ובהנה שלו' סי' תס"ז סק"ו וכתשו' עטרות יהושע שמועתק שם בצאת ל"ב כתבו אף אליצא דהר"ן דס"ל דאם מקצתם מזוקעות אף האינס מזוקעות אסורות עיי"ש, וכ"כ כתשו' נודע ציהודה מה"ק סי' כ"א בד"ה עוד נלעג"ד בשיטת הר"ן בפ' כל שעה, ועיי"ש שכ' דהאינס מזוקעות לא היו איסור ודאי רק מספק שמא הלכה כמר עוקבא דלא בעינן נתבקעו ממש ושמא אם היה מניחם ע"פ אצוב היו מתבקעות, ועיי"ע בצגדי ישע על המרדכי בפ' כל שעה אות ע"ב שכ' לחלק דכתשש מי רגלים צריך להיות מקצת חטים מזוקעות אבל במים טבע המים כך הוא דמחמינן אע"ג דלא נתבקעו לפנינו ממש, ועיי"ע כתשו' נודע ציהודה מה"ת אר"ח סי' ס"ז מ"ש ציישוב הקושיא לחטים שירדו בעצים:

יב. פי' שירד צדך נס בעצים וכמ"ש בתוס' שם במנחות דף ס"ט ע"ב ומעולם לא הי' נשרה במים:

ב. כוונתו להחירא שהזכיר צקי' תי"ב צאלל מן התצוה קודם הפסח עיי"ש:

בא. הנה הספר של רבינו מנוח ז"ל נדפס לראשונה בקונטרס זה לא ראו דברי הרבינו מנוח, אחרי שהספר לא הי' מצוי בגלילותיהם, האחרונים גדולי חכמי אשכנז שמועתק דצריהם בקונטרס זה לא ראו דברי הרבינו מנוח, אחרי שהספר לא הי' מצוי בגלילותיהם, וכן לא הגיע לידם סי' יצין שמועה מאמר חמץ להרשב"ץ ז"ל שהוצא להלן ונדפס בליורני שנת תק"ד, ולו ראו דצריהם בודאי שהי' רומזים או מציאים את דברי הראשונים בענינים ששקלו וטרו בהו, ובפרט שכמה הלכתא גוברתא איכא למישמע מינייהו, אולם בספרי של גדולי חכמי ספרד שהי' דרים קמוך למקום שנדפס יש שכבר ראו ורמזו לדצריהם, ובמאמר מרדכי סי' תס"ז סק"ב כ' שבעת שעה מהדורא שלישיית בא לידו פי' הרבינו מנוח על הל' חמץ ומצה:

ו"ל מרן החיד"א ז"ל צס' מחזיק ברכה סי' תנ"ג סק"ג, עמ"ש צש"ע שם ס"ד החטים שעושים בהם מצת מנוח טוב לשמרן שלא יפלו עליהם מים משעת קצירה ולפחות משעת טחינה וצשעת הדחק מותר ליקח קמח מן השוק, שלא יפלו עליהם משעת קצירה וכו', כ"כ הר"י מעידן קצירה, והרמב"ם פ"ה כתב שלא יבא מים אחר שנקצר, ועמ"ש רבינו מנוח שם צדקדוק לשון זה, ועמ"ש הרשב"ץ במאמרו דף ל"ב, ודעת הר"י והרמב"ם וסיעתם היינו דמפרשי מאי דאמרו דף מ' דא"ל רבא להנהו דמהפכי כיפי הפכיתו לשם מנוח, דפירוש כיפי עומרין וכמ"ש הר"י ורש"י ע"ש, אבל הערוך פי' בערך כיפי פירוש כיפי קערות כלומר הקערות עם החטים צשקים שכשטוחן אדם חטים לפסח צריך לשמרן צשעת הרקדה מתחלה ועוד סוף עכ"ל, וקצת משמעות יש בלשון החיד"א שהתחיל כ"כ הר"י וכו', שכוון לומר שהמחבר צש"ע נמשך כאן אחר לשון הר"י ולא נמשך אחר לשון הרמב"ם כמו

היכי דמי כגון דאחמויז במחובר, ומשמע ודאי דיכול לבא לדידי
 חימויז אפילו כשהוא מחובר, וכו"ש הרי"ף מעידן קצירה אפשר
 לפרש משעה שהגיע זמנו ליקצר אע"פ שלא נקצר, מיהו ר'
 משה [הרמב"ם] כתב בפירושו אחר שנקצר, כשיטפא דגמרא
 [פסחים מ' ע"א] דאמרי' כי מהפכיתו כיפי, משמע כ"דלאחר
 קצירה קא מוהר לעשות שימור, ולא למימרא דם"ל דלמחובר
 כה"ג לא מחמיץ אלא כיון דמלתא דלא כ"שכיחא הוא לא
 חש לה, ועוד שאין כ"האדם נוהר בדבר שאינו ברשותו, אבל

מראה מותר לאכול ממנו בפסח, ואין חוששין שמא נפל בו
 מים כ"ונתיבש, דאחזוקי איסורא לא מחזקינן, ואפילו בלא
 בדיקה הוה לן למימר כ"דמותר, מיהו באכילת מצה לילה
 הראשון שהיא חובה, יש לכל בעל נפש לחזור על כל צדדיו
 שיהי' לו דגן שמור מומן הקצירה, ונראה דאפילו במחובר יכול
 לבוא לדידי חימויז, כיצד כגון כ"השהגיע זמנו ליקצר ואח"כ נפלו
 עליו גשמים כ"המרויבם, והא מילתא שמעינן לה ממאי
 דאמרינן בפרק כל שעה גבי תרומה לא היתה לה שעת הכושר

ביאורים והערות

שרגיל בשאר מקומות, ונפק"מ לפ"ד הרצינו מנוח שלהרי"ף יש דין דשמירה אף בעודן מחובר, ואולי אפשר לומר להצ"י שם שאחר
 שהניא דברי הרי"ף כ' וכן כתב הרמב"ם וכו', שכוון לעיקר דדינא שלרין שמירה משעת קצירה ולא כשאר פוסקים שמררי שמירה
 רק משעת טחינה ולישה, אבל מ"מ קצת חילוק יש בין הרי"ף והרמב"ם וכמ"ש הרצינו מנוח:

ועי' בס' מגן האלף סי' תנ"ג סק"ד שכ' זוה"ל, נראה דקצירה עצמה אין לרין שמירה רק מקצירה ואילן, וכן משמע בגמרא דף
 מ' דרצא אמר להני דמהפכי כיפי פרש"י העומרין וקושרין העמרים צימות הקציר הפיכו לשם מנוח, וא"כ משמע דקודם הקצירה
 אין לרין שימור, ונראה הטעם דבשעה שעומדין בקמה לא שכיח חימויז דאגב מדלייהו לא מחמני עמ"ש לקמן סי' תס"ו, ואח"כ
 אין נעשה מלאכה בהם, והעימור הוא מלאכה ראשונה בהא הוא דבעינן לשם מנוח ע"כ, ולענ"ד יש להעיר בדבריו, דהן אמת שיש
 מקום לומר דלא שכיח וכמ"ש ג"כ ברצינו מנוח, אולם כ"ז כשקוצרין סמוך לזמן שנחבשל כל זכוכ, אבל לאחר זמן מה שכיח טובא
 שיתחמך, וכמ"ש להלן הערה כ"ז, ומ"ש בטעם דאגב מדלייהו, הנה לפי מה שפסק בש"ע בס"י תס"ז ס"ה כשי' הרשב"א מוכרח
 דהש"ע לא קי"ל להלכה כהני ראשונים דפסקו כצ"י דאגב מדלייהו לא מחמני, והא דלא מחמני הוא משום דמקודם שנחבשל כל
 זכוכ לא שייך חימויז בעודן מחובר וכמ"ש הרשב"א, ודברי המגן האלף הי' אחי שפיר אליבא דשי' הרמב"ם דכ' להדיא אחר שנקצר,
 ויש מקום לומר דחולק על שי' הרשב"א, ויהי' מזה הוכחה לכאורה כדברי שאר הראשונים והמעיל לדיקה דחולקים על הרשב"א,
 אבל לפרש כן דברי הש"ע ז"ע, ואדרבה מדשינה הש"ע בס"י תנ"ג מלשון הרמב"ם וכ' משעת קצירה, מוכח יותר דס"ל להש"ע
 כשי' הרי"ף ושאר פוסקים הנוכח להלן בהערה כ"ז דאף בקצירה עצמה צעי שמירה, וכנ"ל בשם המחזיק ברכה:

בב. ולא קי"ל כהרוקח והראצ"י וכנ"ל בהערה י"ד:

בג. וכן מוכח בש"ע סי' תס"ז ס"ג דדוקא בחטים שבאים בספינה שיש חשש ממים שבספינה כ' אם הם יצווח וקשות ולא נשתנה
 מראיהן אחזוקי איסורא לא מחזקינן, ומשמע לכאורה דבסתם חטים אין לרין לדקדק, אמנם בש"ע לא איירי שם ממצת מנוח רק
 מדין אכילה, אולם למצת מנוח כ' להלן ברצינו מנוח דמה דאפשר למיעבד טפי עדיף, וע"כ אף לאלו שאין להם דגן ששמור משעת
 קצירה, מ"מ ידוק אותו וכו' דזה אפשר לעשות, ו"ש כאן דהול"ל דמותר והיינו באכילה, מ"מ ידוק למצת מנוח, ועי' אריכות
 בענין אי יש חיוב לדקדק החטין בלוקח לצורך פסח בס' שערי מורה להגאון בעל שמן רוקח ו"ל בחלק שלישי כלל ב' פרע ו' אות
 ל"ב, והדברים מצוירים ברצינו מנוח ז"ל:

בד. מזה מבואר דס"ל כשי' הרשב"א הנ"ל דאי אפשר להתחמך מקודם שהגיע זמנו ליקצר והיינו מקודם שנחבשל כל זכוכ, וכשנחבשל
 כל זכוכ והגיע זמנו ליקצר יכול להתחמך, ועי' להלן הערה ל"ב:

בה. בתשו' הרשב"א הנ"ל ליתא תיבת מרויבם וכמ"ש לעיל בהערה ז', ועי' צ"י סי' תס"ז שכ' בשם ס' האגור דכל שולפו כל קך מים
 שהי' טופח ע"מ להטפוח הוי גשמים מרויבם והחטים אסורים אפילו לא נחבקעו, ועמ"ש בחלק רביעי הערה ל"ט לס' מאמר
 מרדכי שמועתק שם באות ז':

בו. יש ליישב שי' הרי"ף ממימרא דרצא, דהנה (ברש"י פ' אחזה נשך דף ע"ג ע"א פי' תיבת הפוכי דהיינו לסייע, ועי' לשון הגמ'
 בקידושין דף נ"ע ע"א רב גידל הוה מהפך וכו') עני מהפך בחררה ופירש"י שם מחזר עלי' מנינו במס' מנחות דף ס"ה ע"א
 שהיו קושרין את העומרים לצורך העומר מקודם הקצירה כדי שיהא נוה לקצור, ויתכן שכן היו נוהגין גם בשאר קצירות, או שהיו
 נוהגין לעשות עימור מקודם הקצירה ועימור אחרת לאחר קצירה, ולפ"ז י"ל שהרי"ף פי' דרצא אמר להמסייעין שישמרו לשם מנוח
 עוד מקודם הקצירה, ומה מאד מדויק לשון האור זרוע בהלכות פסחים סי' רמ"ט שהניא מימרא דרצא, וכ' זוה"ל פי' זוה
 למעמרים וקוצרים את העומר לקצור ולעמר לצורך הפסח ולשמור מן המים שלא יחמיצו, והרי שהי' קוצרים לאחר שהי' עומר, וכן
 מבואר ברש"י על הרי"ף שכ' דמהפכי כיפי המעמריין "וקוצרין עומריין" צימות הקציר, ובהגהות הכ"ח כ' דל"ל וקושרין, ומדברי

הא"ז יש ללמוד שהי' לו ג"כ הגירסא וקוראין, ועי' בשו"ת אבני מר אר"ח סי' שפ"ז אות י' שבדברי האור זרוע יש מקור למ"ש בתשו' ת"ס אר"ח סי' קכ"ח דגם בשעת קצירה צריך שמירה לשמה, והו"ד בליקוטי הערות להח"ס, (ובעיקר דברי הח"ס שם דאין שום מלצה בקצירת ישראל רק בשמירה, ראיתי בס' בגדי יו"ט (למורה"ר יוס טוב קריספין ז"ל מדפס באומיר תרל"ג) ח"ב סי' י"א שהעיר ממ"ש בס' ארחות חיים להרא"ה מלוניל ז"ל בהל' חמץ ומצה סי' קי"ז שכ' בזה"ל, והאידנא נהגו עלמא דנטורי להנהו חיטי דעבדי מינייהו שיתא פטירתא דמצרכי עלייהו המוציא ואכילת מזה צתרין לילוחא, ולא מנחי למקצריהו לעכו"ס אלא ישראל קצר להו עבד להו נטירה ואפי' לה לשם מזה ע"כ, והרי דהצריך שהישראל יהי' גם הקוצר מלבד מה שצריך לשמרו):

ב. זל"ע בכוונת רבינו מנוח ז"ל שכ' דמילתא דלא שכיחא הוא, דלכאורה אי הכוונה שלא שכיח שיתרמי אז בימי הקציר גשמים מרובים, וכעין שכתבנו בהקדמה בשם ס' מעשה רב ותשו' מהרש"ג, דכל מ"ש הפוסקים דלכתחלה יהדר אחר שמירה משעת קצירה, הוא רק במדינות שאין שכיח שם גשמים בשעת הקציר, אבל במקומות ששכיח גשמים אז צריכין מדינה שמירה משעת קצירה, וה"ל לא חש הרמב"ם מה"ט דצריך שמירה מקודם הקציר, דא"כ אף מיד לאחר קצירה כשקוצרין העומרין לא הוי צריכין שמירה רק כשהגיע ימות הגשמים, וע"כ נראה שכונן לומר דלא שכיח שיתחמץ בעודן במחזור בתחלת ימי הקציר, כיון דהתבואה עדיין לחין סמוך לזמן שנתבשל כל זרעו, דהיו נוהגין לקצור מיד שהגיע הזמן לקצור או אפילו זמן מועט קודם לזה וכמוכר בדבריו בחלק ראשון אות י"ח, משא"כ לאחר קצירה שנפסק לגמרי מחיובה יש לחוש מיד שיתייבש ויתחמץ אם יפול עליו מים, ולפי פ"י זה בדברי הרמב"ם, י"ל דאם אין קוצרין מיד כשנתבשל כל זרעו, אף הרמב"ם מודה דצריך שמירה אף בעודן מחובר, וכמו שנראית בחוש ששכיח שיתחמץ בזמן מועט לאחר שנתבשל כל זרעו:

ואף שאינו מוכרח לכאורה צ"י הרבינו מנוח שהחליט בשיטת הרי"ף שחולק על הרמב"ם, וכמ"ש אפשר לפרש וכו', מ"מ מקיום דבריו שנקיט לשון הרי"ף והיכא דלא אפשר מעידן קצירה וכו', משמע שכן דעתו בשי' הרי"ף דצריך שמירה אף בעודן מחובר, וגם לפמ"ש בחי' הצ' גם הרמב"ם מודה דהל דין דשמירה בעודן מחובר וכמו שיתבאר להלן, וכ"כ להלכה בעולת שבת ובלבוא ובשע"ה סי' תנ"ג ומועתק דבריהם בחלק שלישי אות א', ובתשו' דברי חיים ח"ב אר"ח סי' ל"ט ומועתק דבריו בח"ד סי' י"ט, ועיג"כ בשו"ת נחמ דדק אר"ח סי' נ"ז אות ב' שכ' בתו"ד וגם בשעת קצירה שייך שימור שלא יפלו עלי' גשמים במחזור לאחר שגמרו כל זרעם וכה"ג ע"כ, אמנם בשו"ת מהר"ם שיק אר"ח סי' רי"ז ומועתק דבריו שם בצאת כ"ו כ' דאף בשכיח לפעמים שיתחמץ בעודן מחובר אין צריך שמירה רק לאחר שנקצר, ולא הביא דברי הרבינו מנוח או דברי הרשב"ץ שהוצא להלן, ועמ"ש שם בהערה רס"ו, ובמ"ש בתשו' מעיל נדקה סי' ס"ט ומועתק דבריו בח"ד אות א' ובמ"ש שם בהערה כ"ח:

ובפתיחה לס' מלח מלצה הנדמ"ח כ' לדייק קצת מלשון האבן עזרא פ' בא עה"פ ושמתם את המלח שפי' מימות הקציר, דלשון זה מורה קצת שצריך שמירה מתקופת הקצירה אע"ג שלא נקצר עדיין:

ובעיקר דבריו שכ' רבינו מנוח בשי' הרמב"ם דאין צריך לחשוש לענין שמירה לחשש שאינו שכיח, כ"כ להלכה גם במאמר חמץ להרשב"ץ שהוצא להלן, ובשו"ת מהר"ם שיק סי' קכ"ה ודבריו מועתק שם בח"ד אות כ"ו, וכתבנו שם בהערה רס"ד להעיר ממ"ש התוס' במנחות דף נ"ד ע"א דלחמץ שיש בו כרת חוששין אע"ג דלא שכיחא, וי"ל דס"ל להתוס' בשי' הרי"ף דס"ל שצריך שמירה מעידן קצירה משעה שהגיע זמנו ליקצר ואע"ג שלא שכיח אז שיתחמץ, או אפשר דשאני התם דעביד מעשה בידים, וגם שם החשש דאיסור חמץ משא"כ לענין חיוב דשמירה, ולפ"ז לפי דבריו הנ"ל בהערה כ"א דמשמעות הש"ע בשי' הרי"ף, יש לחוש בשמירה אף למילתא דלא שכיחא, ואולי יש לחלק בין סתם לא שכיח ללא שכיח כלל וז"ע, שו"ר בשו"ת ערוגת הבשם סי' קל"ז שצריך לשמור אף ממילתא דלא שכיח והביא שם גם דברי התוס' הנ"ל, ועיג"כ בשו"ת דברי מלביאל ח"ד סי' כ"א שכ' דצריך לשמור אף מדבר שאינו מצוי, אולם לא העיר שם מכל הנ"ל:

ב. נראה בכוונת רבינו מנוח ז"ל שכונן למ"ש בצ"ח סי' תנ"ג, וי"ל ולפע"ד יראה דהשאלות דכתבו בסתם משמע דמדבר בין בקצירה ובין בטחינה, והיינו דאי איכא לישראל חטים בשדהו צריך שימור משעה שנפלו מים מקצירה ואילן, וכדאמר להו רבא להנהו דמהפכי כיפי, וכשאין לו שדה וקונה חטיבין מן השוק סגי בשימור משעת טחינה וכמ"ש הסמ"ק, והינו בזמן הזה שאין לנו שדות, וכמ"ש האגודה בפרק כל שעה (סי' ל"ח), והו' מנהג אשכנז וצרפת, וכך הוא משמעות המקרא ושמתם את המלח, כל שימור שיכול לעשות יעשה, אם לא אפשר משעת קצירה דקונה מן השוק ישמור משעת טחינה, ואם לא מלח לקנות חטים מן השוק שומרין משעת לישה, ולפי זה לא פליגי הגאונים כלל עכ"ל, והו"ד להלכה בפמ"ג סי' תנ"ג א"א סק"ז וי"ל, ועב"ם מי שיש לו שדה שלו טוב לשמור משעת קצירה ולילך לרחיים בעצמו יע"ש, ותבואה שגמרו כל הבישול ראוי לקצור מיד ע"כ, ומבואר מכ"ז דהחיוב דשמירה תלוי בכל אחד כפי יכולתו, וכבר מבואר כעין יסוד זה שיש מדריגות במלח שיתמור בחי' הרמב"ן בליקוטי פסחים בענין לחיטה עי"ש, ולפ"ז כוונת רבינו במ"ש שאין אדם נוהר בדבר שאינו בראשותו, דהיינו בסתם אנשים שאין להם שדות, ולפ"ז אם

אמרינן לענין שבועה גבי עשר גפנים טעונות מסרתי לך כו' כדאיתא בפ' שבועת הדיינין [דף מ"ג ע"א] ובפ' המוכר את הספינה [צ"ע המ"מ ואולי צ"ל סנהדרין דף מ"ו ע"א], ואם במומאה ושבועה שהן איסורי לאו אמרו כן ק"ו לענין חמין שהוא איסור כרת, ובשעת הדחק כגון אם גברו המים ערב פסח עד אשר כסו בתי הרחים שאין אדם יכול למחון

ודאי אם (כ"ג) נתחמין או נתבקע במחובר המגיע (ל)לכתמים אסור דכתלוש (כ"ג) חשבינן ליה, כדאמרינן התם פרק העור והרוטב [חולין קכ"ז ע"ב] תאנים (כ"ג) שצמקו באיביהן מממאין טומאת אוכלין ובשבת חייב חטאת, פי' משום דכללא הוא דלעולם מחובר כהאי גוונא לחומרא חשבינן ליה כתלוש אבל לא לקולא ומשונה חייב חטאת, וה"נ

ביאורים והערות

אפשר לקצור ולשמור צעמנו בשדה של אחר מקודם או מיד שנחשבל כל זכרו גם הרמז"ס מודה שיש לעשות כן, ואין כאן פלוגמא להלכה בין הרי"ף והרמז"ס וכמ"ש הב"ח דלא פליגי הגאונים כלל:

ועי' צפ"י יד יוסף רביד הזהב צפ"י תנ"ג אות ד' שכ' ליישב עפ"ד האגודה קושיות הישועות יעקב לשי' האומרים דצעי שמירה משעת קצירה, ממה דאיתא בירושלמי דלכלו מעבור הארץ ולא הי' צו משום חדש שהי' לוקחין מתגרי עכו"ם, והא לא הי' לו נטירה מעידן קצירה, ולפ"ד האגודה אחי שפיר לפי שלא הי' להם עדיין שדות, וכעין זה ח"י צשו"מ ערוגת הבשם סי' ק"מ, ובהערה ז"י לחשו"ר רמ"ץ שמועתק בח"ד אות ט' כ' מירוח זו גם בשם הגאון מוהר"ר שלמה קלוגער והשואל ומשיב זצ"ל:

ובעיקרון של דברים הנ"ל דבגמרא הביטול ראוי לקצור מיד, יש להעיר שמקורו עוד נובע מלשון רש"י בפסחים דף מ' ע"ב שכ' מנקטא ליה אימיה "מתחלת" קציר לזורך הפסח, דהיינו שקצרה מיד בחלת הקציר כדי לשמור מיד שנחשבל כל זכרם:

כט. אולי נקיט לשון זה לפי שכוון לומר שבדאי לא פליגי הרמז"ס על הגמרא דאפשר להתחמץ במחזור, ואי"נ דה"ה כשלא חזינן שנחשקו נמי אסורין בירדו גשמים מרובים, וכמ"ש שם ברבינו מנחם ה"ע דבבב"ס שנטבע או נפל זהו מים ושהו טובא חיישינן שמא החמיצו אע"ג שלא נחשקו, ולפי פי' זה בדבריו לא פליגי על הרשב"א הנ"ל שכ' ומקבלת חימוץ דהיינו שיכול לקבל חימוץ אע"ג שאין רואין סימני חימוץ:

ל. נראה שכוון לפירש"י בב"ק דף ז"ה ע"ב שפי' שבה המגיע לכחפים כגון תבואה שגדלה כל זכרה, ושאיין מגיע לכחפים היינו שצריכה לקרקע (וכמ"ש שם בחוס' לפירש"י, ועיי"ש בחוס' ובפני יהושע מ"ש ע"ד רש"י):

לא. לכאורה ז"ב במ"ש דכתלוש חשבינן ליה וכו', דמאי נפקא לן ברואין שנחמץ או נחשקו אי' הוא כתלוש או כמחזור, שהרי צפ"י אמרו דאחמין במחזור, ונראה לפרש שזהו המשך לחי' הב' לדברי הרמז"ס, דבאמת גם הרמז"ס מודה דלריך שימור אף מקודם שנקצר, דלענין חמץ כתלוש חשבינן ליה מיד שהגיע זמנו ליקצר, וכיון דבקצורים דמי חל עליהם תורה שימור, אלא דכשאי אפשר לשמור ובגון באיש שאין לו שדה ואי אפשר לו ליקצר מיד לא הטילה עליו תורה החיוב דשמירה משעת קצירה רק משעה שאפשר לו לשמור, וכנזכר לעיל בהערה כ"ח:

לב. הנה הרבינו מנחם ז"ל השמיט לגמרי לשון המייבשות רק הגיע זמנו ליקצר ושבת המגיע לכחפים, ומדמה ליה להדין דחאנים שצמקו ולעשר גפנים טעונות, ועי' בחוס' ובחי' הרשב"א במס' שבת דף ק"ג ע"ב מפורש להדיא דיש חילוק בין צמקו ליבשו, דצמקו עדיין יש יניקה מהקרקע ובשבת חייב עלי' משום חולש וביבשו חו' אינו יונק מהקרקע וכתלושין דמו ואינו חייב משום חולש, והרי דס"ל להדיא כשי' הרשב"א הנ"ל וכמו שכתבנו בביאור דבריו בהערה ז' דאף בעודן לחין קצת ויש להם יניקה מקבל חימוץ כיון שאין צריך עוד לייקה והגיע זמנו ליקצר:

וח"ל חוס' הרא"ש במס' חולין דף קי"ח ע"ב בד"ה כשם שאין מקבלין טומאה אלא לכשיחלשו [כך אין מקבלין הכשר אלא לכשיחלשו], פרש"י שאם אמה אומר שמקבל טומאה במחזור אין לך זרעים שיהיו טהורין שלא נגעו בהם שרצים במחזור, וא"ת אי"כ אמאי חלי הכשר בטומאה, האי טעמא נמי שיך בהכשר דאין לך זרעים שלא הוכשרו, ומאי קאמר קרא וכי יומן מים על זרע, וי"ל דאין הכי נמי דאין לך זרעים שלא הוכשרו, וכי יומן מים על זרע אחא לאשמועינן דאין אוכלין מקבלין טומאה בלא הכשר, ומיהו זרעים אף במחזור מקבלין הכשר, אבל אם זרעים מקבלין טומאה במחזור, היאך אמרה תורה להפריש טומאה הנאלכת לכהן, וקרא קאמר דמתן לו ולא לאורו, לאפוקי היכא דאחמין במחזור שלא היתה מעולם ראויה לו כדאיתא בפרק כל שעה, ואם זרעים מקבלין טומאה במחזור לא תמלא תרומה הראויה לכהן עכ"ל, והרי מבואר מדברי הרא"ש דאחמין במחזור הוא אפילו היכא שאי אפשר לקבל טומאה במחזור, ועי' בחוס' הרא"ש שם במס' שבת דף ק"ג ע"ב (ד"ו ליחא בכל דפוס' חוס' הרא"ש) שכ' כמ"ש בחוס' שלפנינו דמ"ש דהתולש בשבת חייב חטאת דוקא למקו שעדיין יונק אבל יבשו לא, לכיון שיבשו אינו יונק מן הארץ והוא דיבשו הן ועוקציהן עיי"ש, וכיון דבטומאה היו צמקו כתלוש ומקבל טומאה, צע"כ שפי' דאחמין במחזור היינו אפילו קודם שהגיע למדרגה של צמקו:

כו' כמו שכתב הרב, והיכא דלא אפשר מעידן קצירה ליעבר שימור מעידן ברירה וטחינה, וכמה דאפשר (ג) למיעבר מפי עדיף עכ"ל:

בהם וכיצא בו משאר הדחקים והאונסין, יכול לצאת ידי חובתו בקמח הלכות מן השוק דלא מחזקינן איסורא, אבל לכתחלה לא יעשה כן משום שנאמר ושמרתם את המצות

(ו)

דכתיב (שמות יב, יז) ושמרתם את המצות, אפי' היכא דליכא חשש חמוץ:

והנה שאין להחמיר להצריך שימור אלא בעידן קצירה, אבל ליעבר קצירה אין להצריך שימור, שאם נפלו עליהם מים במחומר אין לחוש כלל, שאם כן לא תמצא חמים כשירים למצה של מצוה שלא נפלו עליהם מים במחומר, ומהאי טעמא (ה) אין המים מבשירין הפירות לקבל טומאה אלא כשנפלו עליהם בתלוש, אלא שמוצינו בגמ' בפ' כל שעה (פסחים לג א), דאמרינן דלא היתה לה שעת הכושר היכי דמי כגון דאחמין במחומר, וי"מ (ה) (בבוי) [א"ה אולי צ"ל נמי (ז)] שנפלו עליו מים במחומר ונשאר עליו משקה טופח וכשנקצר [א"ה אולי צ"ל כשנקצר ועי' בהערה ל"ו], ונתפח והוציא צמח כעין הגרעינין הנשורים במים שמוציאים הצמח, ואפ"ה מילתא רחיקא היא ולמילתא דלא (ה) שכיחא לא חיישינן, וסגי למיעבר (ט) נפירותא מעידן קצירה אפי' לכתחילה עכ"ל:

ז"ל ס' יבין שמועה להרשב"ן במאמר חמין, וכתב הרי"ף ז"ל ומבעי ליה לאיניש לנפורי קמחא דפסחא מעידן קצירה, דאמר להו רבא להנהו דמהפכי כפי הפיכו לשם מצה, פירוש כפי עמרים, ובודאי מן המוכרח הכי עדיף, וכן אנו נוהגין, אלא שאפשר שאעפ"י שלא עשה כן אלא שלקח חמין מן השוק ושמר אותן לשם מצה יצא ידי חובתו, דבגמ' אמרינן דשימור דלישה לא הוי שימור, אלמא דמקמי לישה הוא דבעי שמור, אבל אם [א"ה נראה דחסר כאן תיבת לא] שמר החמין קודם לישה לא הוי שימור, ומשמע שאם לא שמר אלא מלישה ואילך שאינו יוצא ידי מצה בכך, אלא שגאון אמר דליקח קמח מהשוק בשעת הרחק מותר, דלא מחזקינן איסורא, אבל לכתחלה בעינן שימור, משמע דס"ל רבי אמרי בגמרא דשימור דלישה לא הוי שימור היינו לכתחילה, ורברי הגאון ז"ל קשין בעיני, שלא מחשש חמוץ אנו מצריכין שימור אלא מגזירת הכתוב,

ביאורים והערות

לג. כגון שאם אי אפשר לו לשמור משעת קצירה אצל יכול לשמור אח"כ בשעת שטוח לייבש או בשעת דישה, אז ישמור מאז, ולא ימתין בהשמירה עד הברירה והטחינה:

לד. הנה חולק עמ"ש רבינו מנחם צפי' הרי"ף עידן קצירה דאפשר לפרש משעה שהגיע זמנו ליקצר אע"פ שלא נקצר: לה. כ"כ ברש"י פ' שמיני עה"פ וכי יתן מים על זרע, וברמב"ם פרק י"ב מהל' טומאת אוכלין ה"א, ומקור הדברים הוא בתורת כהנים פ' שמיני שאם אהה אומר מחזירים טמאין טימאת אח הכל, אולם במס' חולין דף קי"ח ע"ב פ"י רש"י דברי החו"כ מטעם שאין לך מחזירין שאין שרצים מלויין אללם, ועיי"ש בתוס' ובחי' והרשב"א וחי' הר"ן, ובמ"ש לעיל בהערה ל"ב בשם תוס' הרא"ש שם: לו. לכאורה נראה דתיבת וי"מ הוי כאלו כ' וי"ל (או אפשר ש"ס וז"ל וי"ל), וצ"ל ליישב הקושיא במ"ש אלא שמצינו וכו', ועי' כ' לתוך וכו', דהיינו שרק המים צ"ל במחומר אצל החימוץ נעשה בתלוש, ולא חזר הרשב"ן כלל ממ"ש תחלה דאין צריך שימור מקודם הקצירה, וכפי' זה בגמרא לכאורה מוכח ג"כ כוונת הפסקי תוספות שהוצא להלן (עיי"ש בהערה נ"ב), וז"ל ג"כ לפ"ו דס"ל להרשב"ן דאף שרואין חימוץ בעודן מחובר לא הוי בגדר חמין כל זמן שלא נתלש, ולא ס"ל כחילוק הרשב"א הנ"ל בין נתבשל כל זרע ללא נתבשל, דאל"ה לק"מ מהגמרא דפ' כל שעה, אולם פ"י זה ברשב"ן נע"ג שיהלוק על כל הראשונים שזכרו כאן שכתבו להדיא שאפשר להתחמץ חימוץ ממש במחומר ובפרט כשרואין שנתחמץ, ובפסקי תוספות מוכח ג"כ דאם רואין שנתחמץ במחומר איה"נ דאסור, וגם שהוליא פ"י הגמרא ממשמעוטי' שנתחמץ ממש במחומר, ולולא דמסתפינא הייתי אומר דתיבת וכשנקצר לא הוי ט"ס וחסר תיבת אחת וכן ז"ל וכשנקצר "ראו שנתפח" וכו', וציאור דבריו דלא חימא שאגב מדלייהו לא נשאר עליו משקה טופח, ע"כ כ' שנסאר עליו משקה טופח וראו להדיא בשעת הקצירה שנתפח וכו', ועי' כ' דאפ"ה מילתא דלא שכיחא וכו' וכת"י א' ברבינו מנחם אליבא דהרמב"ם, ולפ"ו אפשר דמודה להרשב"א דלא אסור חימוץ במחומר רק בעת הקציר שנתבשל כל זרע וז"ע, ועי' בס' בגדי יו"ט שמועתק בחלק רביעי אות כ"ט שכבר שקיל וטרי בדברי הרשב"ן ולא העלה דבר צורך, ועמ"ש להלן בהערה ל"ט:

לו. וכ"ה הוא הגירסא במש"י בגדי יו"ט שם בשם הרבינו מנחם:

(ז)

שמור לשם מצה, מיהו אם לא עשה שמור מעידן קצירה לוקח לו חטים מן השוק דיוצא בהן בשמור דלישה, שאין לו לחוש שמא נפלו לתוך חטים או ירדו עליהם מים, דאחזוקי אסורא לא מחזקינן במצות מצה ולא באסור חמץ, וירדו עליהם מים דקאמרינן נראה שאין ^(א)חמוץ בכך, מדאמרינן לעיל והדר ביה אביי דכל אנב נזילנהו לא מחמעו, דאע"ג [דלא ^(ב) צריכינן לשמעתיה משום דמי פירות נינהו ומי פירות אין מחמצינן, סמכינן ^(ג)אדאביי לענין חטים שנפלו עליהם מים דאנב נזיליהו לא מחמעו, ואין חוששין לחמוץ כשירדו גשמים

וכ' בחי' רבינו דוד במס' פסחים דף מ' ע"א בזה"ל, לפי זה יש לך לומר שאם נפלו החטים למים או שירדו עליהם גשמים, אם לא עשה בהם שמור לשם מצה אינו יוצא בהן, שאע"פ ששמור אותן מן המים בענין שלא באו לחמוץ ^(ד), אם כיון שלא עשה השמור לשם מצה לא עשה כלום, דהשתא נחת לשמור הוא ובעי שמור לשם מצה, כמו שאמרנו בלתיחה שצריכה שמור לשם מצה אם לתת, ולפי זה זכינו לידע מעם של חיוב בשמור מעידן קצירה, אם שמא יארע לו שיראה שיפלו לתוך חטים או יבאו עליהם מים שצריך שיעשה בהן

ביאורים והערות

א. ס"ל להלכה כמי' הראשון ברבינו מנחם אליצא דהרמב"ם דלא הנריכו התורה שימור למילתא דלא שכיחא, ומסתבר דמ"ש הרשב"ץ ז"ל דהוי מילתא רחיקא וכו', דהיינו שלא שכיח שיתחמץ, מיהו שכיח שיפול עליו משקה טופח:

ב. עי' בתשו' פעולת לדיק (למורה"ר יחיא נאלח ז"ל מגדולי רבני תימן) ח"ב סי' קל"ה אות ד' שז' ושמעתי רבים תמיהים דיש לספק דאפשר דירדו גשמים או טל על השבלים קודם קצירה, והנה יש ליישב תמיהתם במה שמנלתי להרשב"ץ וכו', יעו"ש שהעתיק כל דברי הרשב"ץ, וכבר העיר שם ע"ד בהגהות נזה לדיק אות מ"ו ממנה דקיי"ל בש"ע סי' תס"ז כשי' הרשב"א, ונלמא שפלא גדול הוא שלא הזכיר בתשו' פעולת לדיק משי' הרשב"א, וברשב"ץ גופי' מוכח דאי ס"ל כשי' כל הראשונים הנ"ל שפירשו הגמרא דלחמץ במחציתו כפשטיה שנתחמץ במחצו, איה"נ דלריך שמייה מקודם הקצירה, ולדברינו הנ"ל בהערה ל"ו אפשר ליישב קצת דברי הפעולת לדיק, שהזכיר בפירושו כמו שכתבנו (אע"ג שלא כ' להדיא להגיה שום הגה בדבריו) דהפיי בגמרא הוא כשראינו הלימות במחצו וכשי' שאר הראשונים וז"ע:

ועי' בשדי חמד ח"ט כללי הפוסקים סי' ט"ו שהביא דכשהרשב"ץ חולק עם הרשב"א ראו לפסוק כהרשב"ץ דתמרא הוא, ול"ע אם כוונתו דוקא כשהזכיר שי' הרשב"א וחולק עליו, או אפילו באינו מוזכר סברת הרשב"א יש לפסוק כהרשב"ץ, מיהו לא מסתבר שכוון לזה בפעולת לדיק אחרי שאינו מוזכר כלל מדברי הרשב"א, ובפרט שש"ע נפסק כהרשב"א, ועוד דבתשו' פעולת לדיק ח"א סי' קע"א כ' בתו"ד דאע"פ שהבית יוסף בס' דק הבית בס' חס"ב הביא דברי הרשב"ץ במאמר חמץ לענין יין נמוקים וכו', מ"מ מדהשמיט דינו של הרשב"ץ מס' ש"ע שחיבר אחר ס' דק הבית, השמטתו זאת מוכח להדיא דלא ס"ל כותבי' (ועיי"ש בהגהות נזה לדיק מ"ש בענין אי ס' דק הבית כ' הבי"י לאחר שז' הש"ע או לפניו, והביא שם מקומות שמוכיחין לכאן ולכאן, וכפי הנראה שס' דק הבית כתבו הבי"י בזמנים שונים, ולאחר שנשלמו הכתיבה נקבצו לס' אחד, וראיתי בס' מחזיק ברכה להחיד"א ז"ל שם בס' חס"ב קק"ה שז' ג"כ בזה"ל ומרן שהביא דבריו בצדק הבית השמיטה מהש"ע ומוכח דלא סבר הכי ע"כ), והי"נ לעניינינו אחרי שהבי"י כבר ראה ס' מאמר חמץ להרשב"ץ ולא הזכירו, בודאי שאין לפסוק כותבי' נגד פסק הש"ע:

ג. פי' שעסק בהן דבשעת עסק אינו מחמץ וכמ"ש הראשונים גבי לתיחה:

מא. פי' שרק לחמוץ אין צריך לחוש צירדו עליהם מים מטעם דאנב נזיליהו וכו', אולם לא הוי בכלל שמור, אפילו למאן דבעי שמור משעת לישה, וכמ"ש לפניו דיוצא בשמור דלישה רק כשאין לו לחוש שמא ירדו עליהם מים, אבל צירדו עליהם מים אע"ג דנראה שאין חמוץ בכך ומותר באכילה, מ"מ לא הוי שמירה, כיון דבשעה שזבא עלי' מים לא שמרה לשם מנה, וצחי' הר"ן שהוצא להלן הביא דברי הרבנו דוד דקיי"ל דאנב נזיליהו לא מחמעו, ולא הזכיר מה שמוכח בפנים ברבינו דוד שההיתר דאנב נזיליהו [מדלייהו] הוא רק לענין היתר אכילה דאין חמוץ בכך אבל לא מיקרי שמירה, וזהו דלא כדמוכח בתשו' מעיל לדיק המוצא בת"ד אות א' דההיתר דאנב נזיליהו הוא אף לענין מנת מנהו:

מב. כן הוא הגירסא צחי' הר"ן:

מג. בצ"י סי' תס"ז הביא דברי ההגהות מיימוני שניקל בחטים שירד עליהם מים מטעם דאנב נזיליהו לא מחמץ, ומסיים וזו קולא יחירה ואין לסמוך עליה, וכן מצוהר דעת הרשב"א לעיל שחושש משום חמוץ על כל החטים שירד עליהם גשמים במחצו, ונפסק כותביה בש"ע סי' תס"ז ק"ה, וכ"מ בש"ע ס"ו וכמו שיתבאר להלן הערה מ"ה, ועי' בתשו' אצני מר שמועתק בחלק רביעי אות א' ל"ח, ובמ"ש שם בת"ד הערה י"ט, ובחלק תמישי אות ט"ו וי"ז:

שנפלו עליהם מים דאגב נוליהו לא מחמע, ולא חיישינן להו אלא כשהמים מתעכבין בהן, ומ"ה לא חיישינן כשהגשמים יורדין על הקמות ועל ב"ה העומרים דאגב נוליהו הוא, אבל ליכא למימר דמשום דמחוברין ניהו לא חיישינן להו, דהא אמרינן לעיל דלא היתה לו שעת הכושר היכי דמי כגון דאחמיץ במחובר, כ"כ החכם ר' דוד בר ראובן ז"ל עכ"ל:

על ב"ה הקמות ועל ב"ה העומרים של חמים בעת הקציר משום דאגב נוליהו הוא, שאין לומר ב"ה שהמעם שלא חששו לכך מפני שהן במחובר, שהרי אמרו למועלה דלא היתה לו שעת הכושר היכי דמי כגון דאחמיץ ב"ה במחובר עכ"ל, והו"ד בקיצור בחי' הר"ן שם בדף מ', וה"ל והדר ביה אביי דכל אגב נוליהו לא מחמע, אע"ג דלא צריכי להא דאביי, דמי פירות ניהו ואין מחמיצין, אפ"ה סמכינן עליה לענן חמיץ

(ח)

חימוץ במחובר, אך רוב שיבולין עומדין ואינן גופלים על הארץ ואגב מדלייהו נפלי, (רז) חמוץ ב"ה הידוע אסור במשהו, אבל

רז"ל פסקי (ט) תוספות במס' מנחות (א) אות ר"ו ר"ז ר"ח, (רו) תבואה השוכבת (טא) על הארץ והמים שופכין עליה הוי

ביאורים והערות

מד. פ"י כשירד על תבואה שעדיין מחובר:

מה. כבר נזכר לעיל דבש"ע לא ס"ל ההיתר דאגב מדלייהו ומש"ה לא הביא בס"ו היתר זה לענין גשמים שירד על העמרים, והביא רק ההיתר שזכר צ"י בשם הרשב"א והר"ן דרוב חטים לא מתחמלין ואין חטים נוגעים באמצעיתו כלל, ועיי"ש בט"ז סק"ה שם בשם הרשב"א משום דהוי ס"ס, ובעיקר הדברים שבי' להחזיר עבודה במחובר מטעם אגב מדלייהו קשה להבין הדמיון לשם, דשאני התם צמחתי ליתחם שיוצא מהשבלים ע"י החירוק י"ל אגב מדלייהו, ובמ"א ס"י תס"ג סק"ג כ' בשם התוס' במנחות דהוי מלתא דלא שכיחא שילאו משם מים, וע"כ הקילו בזה"ג מה"ע דאגב מדלייהו, משא"כ בני גשמים שיוצא הרבה מים ורואין צמחתי שחטים נחלחלו צמחים, ואולי גרע עוד עבודה בשבלים מכהמרים יורדים על חטים ענמם, דקלמתי צית קיבול יש בהשבלים להמים צמחתי חיבורו להקם, וכמ"ש באשל אברהם מהד"ת ס"י תג"ג דר"ה צמחים עיי"ש, ועמ"ש לעיל הערה ל"ח צפ"י הרשב"א, וגם צ"ע דהחוש מעיד להיפוך ששכיח טובא שיתחממו במחובר ולא שייך הך סברא דאגב מדלייהו, ובהערה ט"ז לתשו' מעיל דדקה שמועתק בחלק רביעי אות א', כתבנו ליישב דטבע החטים בימי הראשונים הוי משוים לגמרי בטבען מהחטים של זמנים הללו, עיי"ש שכתבנו כן ברצות ברורות מוכרחות מדברי הפוסקים:

בז. מדברי הרבינו דוד בזה יש ללמוד עוד שני דברים, הא' דלשי' המתירין מטעם אגב מדלייהו אין נפקא מינה צין מחובר לתלוש, ועי' בהערה כ"ב לתשו' מעיל דדקה שבי' שכן דעת המעיל דדקה, ושל"ע דברי האחרונים שהעתיקו דבריו שמתיר רק במחובר, והבי' דלשי' האומרים דלא קיי"ל כצ"י בהיתר דאגב מדלייהו, דיש לאסרם באכילה אע"ג שאין רואין סימני חימוץ צין בתלוש צין במחובר, דפשוט שכל דברי הרבינו דוד הוא באין רואין שנתחממו, וזהו כמ"ש לעיל בהערה א' דלדעת הרשב"א אסור כל החטים אע"ג שלא נראה סימני חימוץ:

בז. פ"י דשם מוכח שאף היכא שאגב מדלייהו ולא נפל השבלים לארץ נמי מחמצי במחובר, ובע"כ דההיתר שאנו סומכין כשי' אביי דאגב מדלייהו אין נפק"מ צין תלוש למחובר, אלא דז"ל דשם בפי' כל שעה איירי ברצונו להדיא שנתחממה במחובר, אבל בלא ראינו בסתמא לא מחמצי משום אגב מדלייהו אף בתלוש:

בז. דבריו לכאורה קותרים למ"ש צ"י בשם תשו' הר"ן צפ"י נ"ט שמתיר רק אמצעיית העומריין מטעם שאין המים נכנס לבטן הערימה, ואולי יש לחלק דלא החזיר כאן מטעם מדלייהו רק כשאין רואין כלל סימני חימוץ אף על מקלמתי חטים, משא"כ בתבואה איירי להדיא ברואין גם מתחממת, ולפ"י יהי' הוכחה למ"ש צפ"י יבקש רצון ומועתק דבריו בח"ד אות י', דאף לשי' המעיל דדקה אין להחזיר מטעם אגב מדלייהו רק בלא נמצא כלל מצוקעות, ועמ"ש בהערה כ"ז לתשו' מעיל דדקה, ואמנם דברי החי' הר"ן לכאורה עדיין קותרים למ"ש צפ"י שעל הר"ף והו"ד צ"י דאף בארבע שטבעה צמיחתי ושהו זה המים מותר אם לא נמצאו קלמתי מצוקעות, ואולי שם"ש בחי' הר"ן לא כ' רק דברי הרבינו דוד ולי' לא ס"ל, וכעין שבי' ציד מלאכי בכללי הר"ן אות י"א שנתחממו לפעמים להר"ן ז"ל שפי' איזה פירוש ובמקום אחד גילה דעתו שאינו חפץ באותו פירוש וצ"ע, ועמ"ש לעיל הערה י"ח צפ"י המרדכי ומ"ש שם בשם הפר"ם והנהר שלו ותשו' עטרת יהושע:

בז. הנה דברי פסקי תוספות הזכירו לראשונה הגאון האדיר בעל השו"ת ומשיב ז"ל בתשובתו הנדפס בריש ס' יבקש רצון על המדרש שומר טוב, תשובה זו מועתק בחלק רביעי אות י', ובעל שו"ת ז"ל הביא תשו' זו בקיצור ובשינוי לשון קלמתי בספרו דברי שאול יוסף

הכא אולינ בתר רובא, או שמא כי קצרהו בעוד המים על השיבולים, (רח) מחמיצין (ב) במחובר אבל כשקוצרין

ביאורים והערות

דעת על יו"ד בסי' של"א סנ"ה, ובהערות לס' יבקש לזון העמקנו כל השינוים, והו"ד השו"מ בקיצור גם בתשו' מהרש"ס ח"ב סי' ד', ובהגהותיו לס' אורחות חיים ספינקא סי' תס"ז אות י"ג, והרצה מלקטים העמיקו מדברי המהרש"ס ז"ל, ועיי"ע בספרו דברי שאלו עדות ציוסף צדף מ"ו ששם העמיק ג"כ מקצת מתשובתו וציינים, ומועתק לשונו בח"ד אות י"ד:

והנה השו"מ שם בתשובה לאחר שמעמיק דברי הפסקי תוספות אות ב' אות כ' בזה"ל, והנה נראה בעליל כי אחי מעמיק שלא הבין כוונת הדברים הפריד בין הדבקים, והכוונה מבקש המיבור, והיינו דכי שוכנין על הארץ ומים שופכין עליהם ודאי הוא חימוץ במחובר, אבל כשרוב השבלין עומדים ואינן נופלין על הארץ ואגב מדליהו (מזליהו ט"ס ו"א"ה בקצת ספרי ראשונים כ' ג"כ מזליהו וכמוכר בדברינו, ועי' בשו"מ ברכת חיים סי' כ"ג (מועתק במלק ד' אות כ') בד"ה ועיין בשו"מ מעיל דקרה, שפי' תיבת מזליהו שבפסקי תוס' מלשון מדליהו כי מול הוא מלשון נוול כמ"ש יזל מים מדליון) נפלו מסופק אי נימא לחמץ הידוע אסור במשהו והיינו אם ראינו שנתבקעו, אבל כל שלא ראינו אולינ בתר רובא, או דלמא דוקא שקצרהו בעודן המים על השבלים במחובר, אבל אם הי' בעת הקציר יבש אפילו אם בתחלה הי' לחין ע"י גדולס חזרו לקדמותן ולא נתחמץ זה תורף כוונתו, אף שיש קצת ט"ס והמעייין יבין, והנה מצואר כסברת המעיל דקרה דאף בעודן לחין י"ל דנתחמץ רק דאגב מדליהו נפלו, והוסיף עוד דכל שבעת הקצירה יבש י"ל דלא נתחמץ, דעי' הגידול חוזר לקדמותו, ומי יגלה עפר מעיני המעיל דקרה והי' רואה זאת בפסקי תוספות והי' שמת עכ"ד ועיי"ש בפנים בהשבוה, ועי"ג"כ בקובץ תל תלפיות לתודש ניסן שנת תרס"ה, שכ' שם הגאון בעל תשו' פני מבין ז"ל לאחר שרמז לדברי השע"מ ששם המעיל דקרה בזה"ל, ופלא צייני שלא הביאו דברי פסקי תוס' מנחות סי' ר"ה יעו"ש כי לשונם קשה מאד, ומה שכתב שם ואגב מזליהו י"ל דט"ס וז"ל דאגב מדליהו, ומסקנת דבריהם דאפי' ישנם החטים יבשים אינם מחמיצים במחובר, ואנשי מעשה קוצרים לצורך הפסח כשהשמש זורח, יעו"ש בד' פסקי תוס' כי צריכין תלמוד ע"כ, והנה אחרי שהגאון בעל שו"מ ז"ל כי שיש קצת ט"ס בדברי פסקי תוספות, ואיזה מעמיק הפריד בין הדבקים, וגם הגאון בעל פני מבין ז"ל כי לשונם קשה מאד וצריכין תלמוד, הנה בהגלות נגלות לנו דברי הראשונים שנוכר לעיל, ולענ"ד שיש מקום ליישב דברי המעמיק, וזכרון הפריד בין הדבקים, והכוונה מצואר, ונבאר הדברים באותיות הבאות:

הנה מקור דברי פסקי תוספות נובע מא' מצעלי תוס' או מא' הקדמונים שלא זכינו עדיין לאורם כי לא נדפס מזה כלל בתוס' שלנו, ועי' שם הגדולים להחיד"א ז"ל במערכת ספרים מערכת פסקי תוס' ובשד"ח ח"ט כללי הפוסקים סי' ט' אות ח' שהביא שיש מצוכה בין האחרונים מי חיברם, ואנו תפלה לא' מי שזכה להתגלות אור הגנוז ולראות מקור דברי פסקי תוס' בשלימותן, ולע"ע נטריח להבין ולבאר את דברי פסקי תוספות כמ"ש לפנינו ונרשם למס' מנחות דף ס"ט ע"ב:

הנה משמעות הענין נראה שמקור דברי הפסקי תוס' קאי על מ"ש שם בגמרא בעי ר' זירא חייטין שירדו צעבים מהו, ועמדו בקושיא דהלא קיי"ל שם צדף נ"ב ע"ב דכל המנחות ב' אות מ"ה, וכיון שירדו צעבים ופירש"י שירדו צעבים עם המטר כששמו העצים באוקיינוס בלעו ספינה מליאה חטין, א"כ הרי נחמנו החיטין, וכמ"ש בפ' כל שעה דאחמץ במחובר, או בארצא דטבעה בחיטתא, וכבר הובא לעיל ב' אות ד' קושיא זו ששם הראב"ה, ונראה שבהמשך ישוב קושיא זו נזכר במקור דברי הפסקי תוס' ג' פירושים במ"ש בפ' כל שעה דאחמץ במחובר, ומה"ט נמצא בפסקי תוספות ג' אותיות נפרדים, דבכל אות נזכר פי' אחר, וכל אלו הפירושים כבר נזכר בדברינו ששם שאר הראשונים וכמו שיבאר להלן בדברינו:

א. הוא פי' רבינו יחיאל מפרי"ש ז"ל ובהגירסא מלחמות הארץ שהובא בס' הכלבו ובאחרות חיים הג"ל, וכבר כי ביאור הדברים לעיל בהערה ט', דהמציאות שמעט שבלים יהיו מוטלים על הארץ, הוא נתהוה ע"י ריבוי גשמים שמשיכין הקנים הרכים ביותר, או ע"י בעלי חיים שדורסים על השבלים, וכשהתבואה שוכבת על הארץ והמים שופכים עלי' אז הוא חימוץ במחובר, אבל רוב שיבולין אינן נופלים על הארץ ועומדין בקומתן ואגב מדליהו לא מתחמץ, ועל כן לא נתחמץ רק אלו השבלים שהיו שוכנין על הארץ:

ב. נראה שזה פי' ב' למ"ש דאחמץ במחובר, דמתחלה פי' דהגמרא איירי בשוכנין על הארץ, ואז כן לא נתחמץ רק אלו השבלים שהיו שוכנין על הארץ, ושזב כ' פי' שני דאפילו בשוכנין על הארץ יש להחיר, ואין לאסור רק חמץ הידוע דהיינו שרואין שנתחמץ, אבל הכא בחיטין שירדו צעבים ובתבואה ששוכנין במים אולינ בתר רובא ורוב התבואה אין מתחמץ אף חוץ המים, והוא כתי' הב' בהראב"ה הג"ל, ועמ"ש שם בהערה י"ח, או שמא כי קצרהו בעוד המים על השיבולים, והוא הפי' שכתבנו לעיל בשם הרשב"ץ ו"מ וכו', ועיי"ש בהערה ל"ו:

ג. נראה שזה פי' ג', דאפשר להתחמץ במחובר אע"ג שעומדין בקומתן ולא נפלו על הארץ, אלא דאין צריך לחוש לזה כשקוצרין יבשין, פי' כשרואין שנתייבש מהגשמים שירד עלי', אולם פשוט שלא כוון בזה להחיר כשגשמים יורדים על החטים שנתייבשו, והיינו כשנתייבשו מלחותן הטבעי שנוול בה, דבכה"ג לא שייך ההיתר שכ' דעל ידי גדולס חזרין לקדמותם, וכמ"ש בח"א אות י"ב דכבר

יבשין אפילו הם לחים על ידי גדולים [בנוסחאות מכ"י לקדמותם, ולכך יש אנשי מעשה קוצרים לצורך הפסח שגרשם על הרף בשולי הגליון ב' גירולם] חוזרים כשהשמש זורח עב"ל:

ביאורים והערות

נפק גידול החטים כשנמשל כל זרכו ועדיין הם לחין קצת, ואי אפשר עוד ליגדל כשהתחיל להצטמק ולהתמעך, ולא ס"ל כשי הראצ"ה והרוקח שהוצא לעיל דאף נתייבשו בתלוש חורין לקדמותן:

והנה כן נראה צפי' הדברים לפי ההג"ה מנוסחאות כ"י וכפי מ"ש הגאון בעל שו"מ ז"ל בתשובתו לפרש דע"י הגידול חוזר לקדמותו, אולם בספרו דברי שאלו עדות ציוסף משמע לכאורה ששינה צפי' הפסקי תוספות ממ"ש בתשובתו, ושם פי' דחיבות ע"י גדולס חוזר אלמעלה, דהיינו שאפילו הם לחים ע"י גדולס, פי' שהם נצבעס לחים מחמת עצמם, מ"מ כיון שאינם לחים מחמת הגשמים דהגשמים כבר נתייבשו מעלי', חורין לקדמותן, ועמ"ש בהערה קי"ז להחשו' שצב' יבקש רצון:

ולוא דמסתפינא אחרי שזכינו לדברי הראצ"ה וההג"ה שצמרדכי הג"ל, שדן ג"כ בהאי גמרא דחטים שירדו בעצם, והדברים מראים בעליל שכוון בפסקי תוספות לדברי הראצ"ה וההג"ה שצמרדכי והטור בשם הרוקח דחטים שירדו עליהם גשמים ונתייבשו אפילו בתלוש חוזרים לקדמותן, וכיון שיש בלא"ה ט"ס בדברי הפסקי תוספות וכנ"ל, נראה לכאורה דיש להגיה במקום חיצת גדולים דז"ל גשמים, והיינו שנעשו לחין ע"י גשמים ואפשר שיתחמך (עי' לעיל הערה י"ד) אלא דכשנתייבשו חוזרים לקדמותן, מיהו כיון שיש אפשרות שלא יתייבשו כל החטים בתלוש, או שלא יתייבשו באופן שלא יהי' ניכר עליהם החימוך, ע"כ מדקדקין האנשי מעשה לקצור בעת שהשמש זורח ולידע בידיעה ברורה שנתייבשו:

ולהלכה למעשה כבר כ' שם בשו"מ דנש"ע הוקבע להלכה כשי' הרשב"א דאף בעומדין בקומתן על הארץ נמי מחמלי, וכבר כתבנו לעיל בהערה א' דלהרשב"א אף באין רואין עליהם סימני חימוך נמי אסור, וא"כ אף בקוצרים יבשין לאחר שנפלו עלי' גשמים נמי אסור, וזה לשון הלבוש בסי' ס"ג, חטין שצאו בספינה וכו' אחזקי אסורא לומר שמא נטבעו וחזרו ונתייבשו לא מחזקינן ומותרים לאכול בפסת, אבל אם נשתנו מראיתן אע"פ שהם יבשות חיישינן ואסורים לאכול דבידוע שהגיע עליהם מים וכו', וכ"כ בשע"ה שם סי"א, ועי' בנשמת אדם סוף שאלה י"ט שכ' דלצורר המזוממים ידוע שגריך דדיקה גדולה ואיש מבין שמכיר אותן כי כאשר נתייבש מה שצמח או הצמיחה נופל ואינו ניכר וגריך דדיקה מעולה ע"כ, וכ"כ בפרי חדש סקט"ו דלא נקטינן בדברי הרוקח, והרי מבואר דלהלכה לא קיי"ל כראצ"ה והרוקח להקל משום שנתייבשו, ואין נפק"מ בכל זה למעשה רק אם למחות בשעת הדחק כשאי אפשר למנוח חטים אחרים, וכמ"ש בחי' מהרא"ך סי' תס"ז ומועתק בח"ד אות כ"ב בשם בעל חי' הרי"מ ז"ל דכאשר הי' הדבר שאין רוב הציבור יכול לעמוד לא הי' באפשרי למחות ולאסור, והיה מההכרח לסמוך על שיטת הרוקח בטור סי' תס"ז דקובר דחטים שירד עליהם דלף ונתבקעו וחזרו ונתייבשו ואין ציקוען ניכר דנטה להחיר וחולק על הרשב"א כמבואר בצ"י וצ"ע עב"ל:

חלק שלישי

(א)

משעת קצירה ואילך שלא יפלו עליהם מים, לפי שיש אומרים שמדברי "סופרים אין אדם יוצא ידי חובתו בפסח אלא במצה ששמרה ישראל מחימוץ מתחילת שעה שהיתה ראויה לבא לידי חימוץ, דהיינו מיד בתלישת השבלים במחובר, שאו אם היו נופלים עליהם מים היו מחמיצין (אבל בעודם במחובר אינם באים לידי חימוץ אם הם צריכים לקרקע כמו שנתבאר בסי' תס"ז) ע"כ, וכ"כ במשנה ברורה שם בסקכ"ב, וז"ל משעת קצירה ר"ל שישמור מעת ההיא והלאה שלא יפול עליהם מים לשם מצת מצוה, אבל קודם קצירה שעדיין היו מחוברים אין לחוש אפילו שידעין שירד עליהם גשמים, ועי' לקמן סי' תס"ה דאפילו מחובר אם נתייבשו לגמרי ואין צריך עוד לקרקע מקבל חימוץ אם ירדו עליהן גשמים, ועל כן המנהג לקצור דגן של שמורה בעודן לחין קצת יאעכ"ל:

כתב בעולת שבת סי' תנ"ג סק"ד עמ"ש שם בש"ע ס"ד החטים שעושים למצת מצוה טוב לשמון שלא יפלו עליהם מים משעת קצירה, דמ"ש משעת קצירה אבל קודם לכן אין לחוש, דאינו מקבל חימוץ כי אם משעת קצירה ואילך, והיינו דוקא בשעדיין אינו מבושל כל הצורך ועדיין צריכה לקרקע, אבל בשכבר מבושלת כל הצורך ואינה צריכה עוד לקרקע הרי הוא כמאן דמנחא בכרא ומקבלת חימוץ, וכ"כ הרשב"א בתשובה מביאו המחבר בסי' תס"ז ע"כ, וכ"כ בלבוש שם ס"ד וז"ל החטים שעושין מהן מצות של מצוה טוב לשמרם שלא יפלו עליהם מים משעת קצירה, דקודם קצירה בעודם מחוברים אי אפשר להם לבוא לידי חימוץ, ועי' סי' תס"ז סעיף ה' ע"כ, וכ"כ בשלחן ערוך הרב שם סעיף י"ג, החטים של מצת מצוה טוב להחמיר אם אפשר לשמרם

ביאורים והערות

א. לשון הרמב"ם בפ"ה מה' חמץ ומצה ה"ט, משום שנאמר ושמרתם את המצות כלומר הזהרו במצה ושמרו אותה מכל ד' חימוץ, לפיכך אמרו "חכמים" צריך אדם לזהר בדגן שאוכל ממנו בפסח שלא יבוא עליו מים אחר שנקצר עד שלא יהי' בו שום חמץ, ועי' בפמ"ג בפתיחה לה' יו"ט אות י"א וז"ל סי' תנ"ג סק"ז, דלשי' האומרים דבעי שמירה משעת קצירה, א"כ קצירה צו"ט מותר מן המורה, לדברי התוס' בבב"א דף ג' ע"א בשם הירושלמי דשמירה הוי דאורייתא, ונלמד ממסיכות אך אשר יאכל לכל נפש לושמרתם את המצות משימור ואילך ע"כ, וכ' בשו"ת מהר"ש ענגיל ח"ז סי' ק"כ שנלמד מדבריו דיש שיטות דשמירה משעת קצירה הוי דאורייתא, ועיי"ע בפמ"ג מ"ז סי' ת"ם סק"א, ובשו"ת נודע ביהודה מה"מ אות"א סי' ע"ט משמע שלא החליט דהוי דרבנן רק אליבא דהרמב"ם, ועי' בנהר שלו' סי' תנ"ג שפי' דברי הרמב"ם דלמלת מצוה שצריך שימור מדאורייתא משעת קצירה, אלא דרבנן הוסיפו דבעי שימור בכל מצוה שאוכל בפסח, ומניין שם לתוס' פסחים דף י"א ע"א דאיכא מיילי טובא שמדאורייתא יש חילוק בין לכתחלה לדיעבד עיי"ש, ועיי"ע בזה בשו"ת ערוגת הששם סי' ק"מ:

ב. עי' בחלק ב' הערה כ"ז שם שכווננו הני אחרונים למ"ש להדיא ברבינו מנוח, דכשהגיע הזמן שאפשר לקבל חימוץ במחובר חל חובת שימור אף בעודן במחובר עיי"ש:

ובהעמק שאלה על השאלות פ' ז"ו סי' ע"ו אות א' כ' בזה"ל, ומ"ש רבינו ירוחם משעת קצירה בא ללמדנו לאפוקי לפני קצירה, דאז אע"ג דאפשר להחמין במחובר אם נפל עליהם מים כשהם מבושלים כל צרכן, וכדאיחא דף ל"ג ע"א כגון דאחמין במחובר, מכל מקום לא שייך מצות שמירה אלא מקצירה ואילך, אבל במחובר אוקמינן אדינא, וכל שמוחר לאכול בפסח מטעם חוקה מותר ללאת בהם ידי מצוה, והכי מוכח בגמרא דף מ' דלרבא דבעי שמירה לשם מצוה מעיקרא אפילו בעידנא דלא נחית לשמור, וקאמר כי מהפכיתו כיפי הפיכו לשם מצוה, מ"מ לא הזהיר על שמירה דמחובר, וה"נ לדעת רבינו [השאלות] דלא בעינן שמירה אלא משעה שנפל עליו מים, היינו משעת קצירה הוי דבעינן שמור ולא קודם לזה עכ"ל, וכפי הנראה שלא ראה דברי הלבוש והעולת שבת והשע"ה שכתבים דחל מצות שימור משעה שאפשר להחמין אף בעודן מחובר, וגם לא ראה דברי הרבינו מנוח שהבאנו בחלק ב' [ומ"ש הרשב"ץ שם לא אחי' שפיר לדין דקיי"ל בהרשב"א בפ' הגמרא דאחמין במחובר], ולפי דברי הרבינו מנוח אף להרמב"ם יש דין דשמירה בעודם מחובר מעת ששכיח שיחמין במחובר, או שיש לשראל שדות ואפשר לשמורם, וכמ"ש ג"כ בפמ"ג סי' תנ"ג א"א סק"ו והו"ד בהקדמה דז"ה ולכאורה יפלא, והמשך כוונת דברי הפמ"ג שם צמ"ש ותבואה וכו' לדברי הב"ח הו"א קך, דכיון שיש דין דשמירה משעת קצירה ואילך, ע"כ ראוי למהר ולקצור מיד שנגמר כל הבישול כיון דיש אפשרות שיחמין במחובר, ועי"ג כ' בשו"ת מהר"ם שיק בסי' רי"ז שמועמק בחלק ד' אות כ"ו שם דאם ידוע שנתבשרו כבר שהם כתלושים וכקצורים ואם לא קצרו

(ב)

וכתב בחיי אדם כלל קב"ח דין ב', צריכין לזחר מאד שלא שלא יעמדו השבלים¹ במחובר עד שיחייבו (וילבינו כל יהי' בחטים שום חשש חמין, ולכן ראוי לדקדק ולירע צרכן, דכיון דנתייבשו כל צרכן ואז אם ירדו עליהם גשמים

ביאורים והערות

עד אח"כ לא חשיבי חטים שמורים משעת קצירה:

ג. הנה מלשון הנשמת אדם שהוצא להלן באות ד' שכ' ובי דקדקו וכו', משמע דראוי לדקדק על השבלים שלא יחייבו כל צרכן וילבינו, וכן מ"ש להלן מעט מראה ירקות, היינו ג"כ שהשבלים יהי' להם גם כן מראה ירקות, ולזה כוון הח"א במש"כ שלא יעמדו "השבלים" במחובר, וכן בדין דאם השבלים כבר נתייבשו, כבר נפסק היניקה מהקרקע, ומתחממין החטים אף בעודם לחים, ומזוי כזאת שלהשבלים יגיע מראה לבן והחטים עצמם יהי' לחין ולא הגיע עדיין לגדר דנחשבל כל צרכו וכמ"ש בחלק א' אות י"ג:

ומריש הוי אמינא לומר שלזה כוון בתשו' הרשב"א שכ' וכל שנתייבשו לגמרי במחובר וכו', דהיינו שהשבלים גופי' נתייבשו ונתלבן מקודם שנתייבשו החטים גופייהו, ומ"ש הרשב"א ברישא וכל שנחשבל לגמרי במחובר וכו', יש לפרש דקאי על החטים גופי', דהיינו שהחטים נחשבל לגמרי כגון החטים העליונות ועל השבלים והקנה לא נראה עדיין ההתייבשות כל כך, אלא דבלשון הש"ע צפי' חס"ו ס"ה דגן שנמחובר שנתייבשו וכו', מצואר להדיא שהצין צפי' הרשב"א במ"ש וכל שנתייבשו וכו' דקאי על הדגן, וגם בלשון הרשב"א הוא דוחק גדול לפרש כן דצרישא איירי מהתבואה וצפי' מהשבלים, אמנם בפירוש הרשב"א הכוון כמ"ש בציאור דבריו בחלק ב' הערה ב':

אולם לענין דינא הדין דין אמת דאם נתייבשו השבלים מקודם דמתחממין התבואה כיון שנפסק היניקה מהקרקע, ולפ"ו ז"ל דמ"ש בחיי אדם בדין ל' שממריין לקצור בעוד שהם לחים קצת, דהיינו כשגם השבלים עדיין לחין קצת, מיהו מלשון הח"א שכ' לקצור "החטים" בעוד שיש "בהם" עוד מעט מראה ירקות, משמע יותר דקאי על החטים, ועמ"ש בזה להלן בהערה ד', מיהו בדרך כלל הזמן שעובר המראה ירקות מהשבלים הוא ג"כ אותו הזמן שעובר מראה הירקות מהחטים, אלא דכשעובר מראה הירקות מהשבלים אול' הלחוחות מהשבלים, אבל מ"מ החטים גופי' עדיין לחים קצת הרבה ימים, וכמו שנראית בחוש שהלחות מהחטים עובר זמן הרבה מאוחר יותר מקליפת המון וחלק עליון מהקנה:

ד. תיבט וילבינו ליחא במקור הדין דחמין במחובר בתשו' הרשב"א ובש"ע, אמנם סימן זה דנחשבלו כל צרכן הוא כשנתלכנה ועבר ממנה מראה הירקות, כבר נזכר צ"ש וצחוי"ט בפאה פ"ג מ"א, שכ' בלשון שדה לבן הוא ע"ש כשמתבשלת התבואה מתלכנת ומלקטין אותה, וכ"כ צחוי"ט ובפני משה על הירושלמי רפ"ב דשבועות, ושם בפאה פרק ד' מ"א כ' בתוס' יו"ט בזה"ל, מ"ש הר"ש ירוקים והוא מהירושלמי פירושו ככרתי כמו שהם הגרעימים כשעדיין לא נגמרו כל צרכן ולא נחשבלו כדי לקצור, ו"ש הר"ש כשהתבואה יבשה ומתלכנת קוצרים אותה ע"כ, משמע דירוקים היינו קודם שמתלכנים והיינו ככרתי וכו' עכ"ל, וכ"כ בערוך ערך חר דלכנים הן המבושלים וירוקין שאינן מבושלים, והוצא כ"ו בחלק א' אות י"ג:

ומ"ש בחיי אדם הלאון וילבינו כל צרכן, נראה לכאורה דכוונתו לאפוקי בעוד שיש לה עדיין מעט מראה ירקות ככרתי גרי"ן, דאז אי אפשר לקבל חימוץ לפי שלא נחשבל עדיין כל צרכו וכמ"ש להלן:

וצעיקר פי' דמראה לבן, הנה אין כוונתו למראה לבן ממש, שלעולם לא מתהפכין ללבן ממש מה שקורין ווייס, אלא למראה גע"ל שנקרא לבן כלפי המראה ירוק ככרתי גרי"ן שהי' לה מקודם, ועי' צחוי"ט שם בפ"ב דפאה משנה ה' שכ' עמ"ש המשנה דשני מיני חטים יש שחמתית ולבנה בזה"ל, דלכונת החטין היינו כקליינדרא שהוא ירוק, ולגבי אדומה לבנה קרי להו התנא, חוה מ"ש הרמב"ם בפירושו משנתינו אדום וירוק, וירוק זה כחלמון בינה לא ככרתי ע"כ, ור"ל שמנינו בכ"מ שירוק יש לו ג' פירושים גע"ל בל"א גרי"ן, וע"כ כ' דמראה ירוק שכ' ברמב"ם היינו כחלמון בינה דהוא מראה גע"ל, והרי דהחטה לבנה לאחר שנגמרו אינו לבן רק מראה גע"ל, וכן החטה אדומה מתהפך מקודם ממראה ירוק ככרתי דהיינו גרי"ן למראה גע"ל, ושז נהפך למראה הנוטה לאדומות (עמ"ש בחלק א' אות א' שכן הוא המציאות), ולפ"ו מ"ש בחיי אדם מראה ירקות הכוונה למראה גרי"ן, ועי' ג"כ ברש"י דברים פכ"ח פסוק כ"ב שפי' ירוק יוצא ופני התבואה מכסיפין ונהפכין לירקון קמ"א בלע"ו (געלב), והרי מצואר שמראה היבשות של תבואה הוא מראה גע"ל, ומנינו כ"פ בדברי חז"ל והפוסקים שלא כוונו במראה לבן ללבן ממש, כגון חמיס שחורות ולבנות, יין לבן, עפר לבן ושחור, ואכל מלאכת מלבן בשבת דקאי אף על בגדים צבועים, ולענין ליבון והגעלה, אז נמר לבן, ועוד בהרבה מקומות:

וזכר לסימן זה דנתייבשו כל צרכן היינו כשילבינו ולא נשאר לה מעט מראה ירקות, מנינו כפי"ו גם צפי' תרמ"ה ס"ה ובפי' תרמ"ו ס"ו לענין לולב והדס היבש דשיעור היבשות משיכלה מראה ירקות שבו וילבינו פניו, דזה סימן שכלה הלחוחות שבו, ולענין אחרוג

יכולין לבא ל'ידי חימוץ, שהרי כיון שאינם צריכים עוד ליניקה מונחים בכלי, וזה שאמרו בגמרא דאחמין במחובר, אך סומכין הקרקע, א"כ לא נתבטלו ה'הגשמים בתוכן והרי הם כאילו מן הסתם י'שאין מניחין לעמוד בקרקע כל כך שלא יפלו

ביאורים והערות

ללא שייך הלזנת פנים כ' צש"ע ס' תרמ"ח דשיעור היבש כשאנו מוציא שום ליחה, וה"ל צנ"ד ס"ל להח"א דשיעור היבשות כשכבר כלה כל הלחלוחית הוא כשילבינו פניו, ועי' במשנה אחרונה פ"ב דעוקלין מ"ז שכ' עמ"ש שם במשנה עלי ירקות ירוקים מנטרפין ולזנים אין מנטרפין, וכ' שם צמ"א בזה"ל דירקות לאחר שמתייבשים כלה מראה ירקות ונעשין לבנים, וה"ל אמרינן גבי לולב היבש משכלה מראה ירקות שבו הוא יבש ע"כ, ולהג"ל בהערה ג' משמעות הלזנות קאי גם על השבילים, דאם השבילים נתלזנו כבר כלה ממנה כל הלחלוחית ולא שייך עוד יניקה מהקרקע, אע"פ שבמציאות יש להחטים עדיין קצת ליחות:

והנה בקיצור ש"ע שהוצא להלן יש שינוי לשון מלשון שכ' צמ"א, שכ' בקצש"ע חיבת וילבינו אחר חיבת שתייבשו כל זרען, ובחיי אדם כ' עד שתייבשו וילבינו כל זרען, ומקור דברי הקצש"ע הוא מהח"א, ונראה לכאורה שבמכוון שינה בהלשון, דנדברי הח"א הי' אפשר לפלפל ולומר לכאורה, שיש חילוקי מדריגות גם בזמן שהגיע למראה לזן, דבמחלת הלזנונית עדיין אין המראה לזן כל כך לזן כמו שהוא אחר כך, ואינו מקבל חימוץ עדיין רק כשנתלזן כל זרען, ולומר ג"כ דשייך אז עדיין מעט יניקה מהקרקע, וכן צמ"א תרמ"ה יש דיעות דיבש היינו כשנפרך בצפורן (ועי' צש"ס ישיב משה שמועתק בחלק ד' אות י"ג ומ"ש שם בהערה רי"ח), ועי"כ מ"ש להלן בהערה ו', וע"כ שינה בקצש"ע וכ' שתייבשו כל זרען וילבינו, דמיד שהגיע למראה לזן הוא נתיבש כל זרעו ואפשר לקבל חימוץ ואין צריך שילבינו כל זרען (ועמ"ש בס' תולדות אברהם יוסף שמועתק שם בחלק ד' אות נ' ובמ"ש שם בהערה תל"ג ותל"ה), ואפשר שכן הוא גם כוונת הח"א, ולא בא לשלול רק כשעדיין יש לה מעט מראה ירקות:

ונראה שמה"ט השמיט ג"כ בקיצור ש"ע חיבת החטים שכ' בלשון הח"א ראוי ונכון לקצור "החטים" בעוד שיש בהם עוד מעט מראה ירקות, ודקדקנו לעיל בהערה ג' דזה משמע לכאורה דהמראה ירקות קאי על החטים, ובמשמ"א מוכח דקאי על מראה השבילים, וע"כ השמיטו בקיצור ש"ע, דמיד שהשבילים הגיע למראה לזן נפסק ממנו הלחלוחית ויכול לקבל חימוץ אע"ג שהחטים גופי' עדיין לחים קצת, ועוד דאפילו אם נימא שלא נפסק אז לגמרי היניקה מהקרקע, מ"מ ודאי שהגיע להזמן דנתבשל כל זרעו ואין צריך ליניקה מהקרקע, וכדמשמע בערוך ור"ש ותויו"ט הג"ל, וכמבואר ג"כ בחלק א' הערה ב' בדיוק לשון הרשב"א שכ' נתבשל כל זרעו ואין צריך ליניקה מהקרקע, דהיינו אע"ג שעדיין יונק מ"מ כיון שאין צריך עוד ליניקה מהקרקע מקבל חימוץ, וכ' שם דמ"ש הרשב"א יבשה כל זרעו דהיינו מדרגת התייבשות שצריך להיות בעודה במחובר:

ה. עי' צמ"ג א"א ס' חס"ו סק"ה בביאור דברי המ"א שם שכ' דאפשר שכתל של עץ שמויע נמי אסור לדעת הי"א שם בסעיף ג' דויעת החומה אסור, משום דיש בו ג"כ לחלוחית מים שקבל בעודו מחובר, וכ' הפמ"ג דל"ד לחס"ב מים צעננים ושיבולת [עיי"ש צמ"י בצדק הבית ובמ"א סק"ו] דהתם יש לחלוחית עצמן ונשתנה המים משא"כ בעץ ע"כ, וי"ל דזהו כוונת החי' אדם, דאם עדיין צריך ליניקה מהקרקע דיש להחטים לחלוחית אז נתבטל המי' גשמים חוץ לחלוחית החטים ונתהפך לליחות החטים עצמם, משא"כ כשכבר אין צריך ליניקה מהקרקע, דאז נתייבשו החטים כל זרען שצריך להתייבש במחובר, ולא שייך עוד שיתבטל המים בתוכם, ועי' בנשמת אדם שאלה כ"ב שביאר דברי המ"א צמ"א חס"ב, ו"ל כיון שהיו בו מים במחובר אע"ג שכבר נתייבש חוזר ויעור, דהמים אינן חוזרין להיות כגוף האילן רק שגורם לאילן שיגדל, כמבואר בעץ חיים שער מיעוט הירח [א"ה ז"ל תיקון הירח] פרק ד', כיון שאינו יונק מהקרקע, ולכן אף שנתייבש חוזר ויעור וכו' ע"כ, ועיי"ש בנשמת אדם שמתדד ללא כהמ"א ואף מים היוצאים מעלים לחים היו כמי פירות, ו"ל ס' עץ חיים שם, הנה כשהמים הולכין בשרשי האילן ומגדילין אותו אין המים חוזרין להיות גוף האילן עצמו כי המים גורמין ההגדלה, אבל המים עצמן אינן גוף ההגדלה, וזה מבואר למצין ע"כ, ולפ"ז אולי י"ל בכוונת הח"א, דכ"ו באילן, אבל בתבואה ופירות אף המים עצמם הם חלק מגוף ההגדלה, ומש"ה נתבטל המים להפרי ותבואה והוי מי פירות, וראיתי בחיי אדם דפוס ישן שנדפס בהוראדנא ויילנא שנת תקע"ט ששם כ' לא "נתבטלו" הגשמים, ונראה דהכוונה הוא ג"כ כעין שכתבנו, והיינו שבישול התבואה הוא ע"י הגשמים שנתבטלו בתוכם ונתהפך המים לליחות התבואה, ובתשו' ח"ס א"ח ס' קל"ב מבואר שדעתו נראה לעיקר דמי' גשמים שנבלע בזנות השבילים היו כמים ממש ולא כמי פירות עיי"ש, ועמ"ש צמ"ב הערה ג':

ו. דבריו כאן לכאורה צ"ב, דאף שמשמע דבגלילות שהי' דר צה החי' אדם הי' רגיל קצת מהחטים ליפול מתוך השבילים אם הי' מאחרין קצת הקצירה [עמ"ש בחלק א' אות כ' דעינין נפילת הגרעינים אינו שזה בכל המקומות ותלוי בטבע מין החטים ובאקלים של כל מקום ומקום], וע"כ הי' רגילין בסתמא למהר לקצור בעוד שלא נתלזן השבילים לגמרי, אולם לא מסתבר לומר שכל זמן המשך הקצירה הי' עדיין מעט ירקות על כל השבילים והיו רגילין למהר כל כך, ובתשו' ראשי שבטים שהוצא בחלק ב' הערה ב' מבואר שדרך הקוצרים למהר לקצור מיד שנתבשל התבואה כדי שלא יפלו הגרעינים אם יתייבשו לגמרי, ומסתבר יותר שכן הי' גם בגלילות

הגרעינים, ומ"מ ראוי¹⁰ ונכון להשגיח על זה, דלפעמים מחמת הנשמים או שאר מניעות עומדין בקרקע לאחר שנתייבשו כל

צרכם, ולכן ראוי ונכון לקצור החטים בעוד שיש בהם עוד¹¹ מעט מראה ירקות, דאו אין חשש מחמת גשמים עכ"ל:

(ג)

וכתב עוד בדין ל', כל אזהרות ושמורות הנוכרים, בין בקצירה ובלישה ובאפייה, אין חילוק בין המצות שאוכלין כל ימי הפסח או אלו שיוצאין בהם בלילה, שהרי הכל הוא מחשש חימוץ, ואמנם המצות שאוכלין בב' הלילות לצאת בו מצות בערב תאכלו מצות הם צריכים שימור יתירה, לא משום חימוץ בלבד, אלא צריך שימור יתירה לשם מצת מצוה, ולא סגי כשיודע בו שלא בא לידי שום חימוץ, דכתיב ושמרתם את המצות וקבלו חז"ל דמצוה זו היא שצריך שישמור לשם מצוה, ולפחות צריך שישמור אותה משעה

שמוליכין החטים לטחון, דאו התקרבה למים, דסתם רחיים הוא של מים, ואו צריך לשמור, והרבה פוסקים ס"ל דצריך שמירה משעת קצירה, שתיכף משנקצר ישמרנה לשם מצוה, וזהו שקורין מצוה שמורה, ואף שמצד הדין אין צריך שמירה זו אלא לכזית של חובה, מ"מ נוהגין החרדים וכן ראוי שיהיו כל המצות משומרים משעת קצירה, שיש כמה חששות מביאת מים על החטים, וגם לפעמים שמניחין לייבשן במחובר יותר מדאי מפני שאין להם פנאי לקצור, וזו שקורין שמורה, עכ"פ¹² ממזרחין לקצור בעוד שהם לחים¹³ קצת, ואדונינו

ביאורים והערות

החיי אדם, וע"כ נראה לכאורה מוכרח דתחלת הלבונית כשהשבלים עדיין לחין קצת א"א לקבל חימוץ וללא כמ"ש לעיל בהערה ד', והדין הח"א ג"כ כפי' הרשצ"א כהני אחרונים שהבינו דצריך להיות נתייבש לגמרי בחוש המישוש, וכל זמן שהן לחין קצת אע"ג שאין לה מעט מראה ירקות, אי אפשר לקבל חימוץ, ומשונה כ' דראוי ונכון להשגיח על זה שלא יעמדו במחומר עד לאחר שתייבש כל צרכן, אולם כל זה מדינה, אבל מצד הזהירות ראוי ונכון לקצור החטים בעוד שיש בהם עוד מעט מראה ירקות, דאו ודאי שלא נתייבש לגמרי, אבל כשכבר נתלבן א"א לידע בצירור אימתי עדיין תחלת הלבונית ואימתי נתייבש לגמרי ואי אפשר לנמס, וכעין שבי' בתשובות ופסקים להראצ"ד סימן ו' ד"ה אבל נשאר לענין לולב היבש, ח"ל אם היינו מולאין ומן קצוב ליבשות ותכלית הליחה, כמה היה טוב שלא ננטרף לשקול הדעת וראית העין והכרעת האומד, כי אין כל הדעות וההכרעות שוות, וכמה מתלוות יוצאות על ראיית העין ועל שקול הדעת, זה ישקול במאזני שכלו זה במאזני שכלו, ופעמים שלא יגמור להם הדעת כי אם במחלוקת ולא תשוה להם ההכרעה ע"כ, ועפ"ז הי' מובן מ"ש הח"א דדין ל' וזו שקורין שמורה עכ"פ ממזרחין לקצור בעוד שהם לחים קצת, כי תיבת עכ"פ", וגם לא הזכיר שם ממראה ירקות שבי' דדין ב', ולהג"ל כוונתו דודאי שטוב להזהר למחר הקצירה בעוד שיש מראה ירקות וכמ"ש ד"ב, אבל עכ"פ למחר לקצור בעוד שהם לחין קצת מיד לאחר שנחשבל כל צרכו, וכ"מ בלשון הפרי מגדים שהוצא להלן:

והיי' איך שיהי' כפי' הח"א, מ"מ נלענ"ד ברור להלכה לפי שי' הרשצ"א והש"ע דלא ס"ל אגב מדלייהו לא מחמלי, דמעת שהוא ודאי בחוש המישוש שנתייבשו לגמרי חלק עליון מהקנה והשבלים, דיכולין החטים לקבל חימוץ לכ"ע אע"ג שבמציאות יש להחטים עדיין ליחות קצת, דודאי שלא שייך מאז שום ענין יניקה מהקרקע:

ז. כי בלשון ראוי ונכון וכו', דמדינה קיי"ל דאין צריך שמורה משעת קצירה, ואחזוקי איסורא לא מחזקינן, וכמ"ש ג"כ בח"א כלל קכ"ו דין ה', אלא דלכתחלה יש להזהר בזה דאפשר שכבר נתייבש לגמרי, וכמ"ש החיי אדם ג"כ להלן דדין ל':

ח. כבר מצוה לעיל בהערה ד' דכשהגרעינים לא נחשלו כל צרכן הם ירוקים ככרתי דהיינו גרי"ן, וכן מרגלא בפומי' דהאכרים עובדי אדמה לדקדק אם עדיין יש לה מראה גרי"ן או כבר עבר מראה הגרי"ן וכן שמעתי מזקנים, וגם כחצי המומחים למצוה מטעם הממשלה בצריות הצרית מפורש כן דזה הוא הזמן דנחשבל כל צרכו, ולא הי' מן הצורך כלל להאריך בזה, רק ששמעתי שיש מפרשים דברי החיי אדם שכוון למראה ירוק שנקרא גע"ל, והוא טעות בדיעת המציאות, וגם נעלם מהם דצרי הערוך והר"ש והמוס' יו"ט הנ"ל בהערה ד':

ולל"ע כוונת הח"א אם צריך להיות ניכר מעט מראה ירקות על כל שטח השבולת, או די שיהי' מעט מראה ירקות אפילו רק בקצהו ממש בתחתית השבולת וכנזכר בחלק א' אות י"ג צ"ש המומחים, דאולי יתכן שאיזה חטים שצראש השבולת יגמרו ניסולם לגמרי מקודם החטים התחמוטות, עמ"ש בחלק א' אות ט"ו, ובמ"ש בח"ד בהערה ר"ב וי"ע:

ט. עמ"ש לעיל בהערה ג' וד', והנה במשנ"ב סי' תס"ז סק"ז הביא דברי הח"א בזה הלשון וזו שקורין שמורה קולרין אותן בעוד

שהן לחין קלמ, והשמיט חיצת עכ"פ, וצמטנ"ב סי' תנ"ג סקכ"ב הביא ג"כ דברי הח"א דהמנהג לקצור דגן של שמורה בעודן לחין קלמ, והשמיט לגמרי מ"ש בח"א דראוי לקצור בעוד שיש בהם עוד מעט מראה ירקות, אולם בקיצור ש"ע העתיקו וכנ"ל, וכן הביא דברי הח"י אדם בכף החיים סי' תס"ז סקל"ח, ובאור ישראל חקת הפסח סי' תס"ז ס"ה, ועיג"כ בשלחן שלמה סי' תנ"ג במסגרת השלחן סק"ג שכ' זוה"ל, דעת הפר"ח דאין יוצאין מלמ מלמ כי אם השמר משעת קצירה וכבר נהגו ישראל להדר בזה ומהדרין לקצור כשעדיין ירוק מעט דאם כבר נתיבש כל זרעו יש לחוש שמה צא עליהם כבר מים ע"כ, ועמ"ש בס' תולדות אברהם יוסף שמועתק

בח"ד אות נ' ומ"ש שם בהערה תנ"ג ותנ"ה, וצמ"ש צש"ח שאל ונשאל שמועתק שם בלוח' נ"ט ומ"ש שם בהערה תקמ"ה:

עי' תשו' הריצ"ש צסי' ט' לענין זמון, שאם ע"י דריכה ועצירה לא יצא ממנו לחלוחית ורטיבות כלל דהר"ז בגדר יבש לגמרי וא"ל לעשותו ממנו יין, וכ"כ הרי"ף צפ' ערבי פסחים ובהר"א ש' צבא בתרא פ"ו סי' י', ופסק להלכה ברמ"א סי' רע"ב וצמ"א שם סק"ה, ואע"ג שהלכות הן עדיין רכין ואפשר לעקמו ולכופו, מ"מ יבשים הם לגמרי כיון שאין יוצא מהן לחלוחית, ועיג"כ בטור אור"ח סי' תרמ"ח שכ' כן גם לענין אחרות, ח"ל שיעור היבשות פירש הראב"ד הוא כשחלה הליחה ואינו מוציא שום ליחה, כי הליחה לפני כמו הדם לבשר החי, שכל זמן שהוא לח יוצא ליחה או מדות הסכין או מסמיטות, אבל לאחר שיבש לא יוצא ליחה ע"כ, וכ"ה הכוונה לענין יבשות בלולב לדעת הפוסקים דכשנחלבן הר"ז סימן שכלה הלחלוחית, ועיג"כ בשע"ה סי' תע"ג סכ"ט שמשמע שם דה"ה לענין עליון יבשין צמור דאין יוצאין בהם שהגדר הוא כשאין יוצאין מהם לחלוחית וכהיא דסי' תרמ"ח:

והנה ענין דלחין לחוד וענין דרכין לחוד והם שני ענינים בדרך כלל, ויבשות הוא היפוך דלחין, וקשה הוא היפוך דרכין, וכעין שזכר כ"פ בש"ס לחין ויבשין וקשין ורכין, אולם מצינו לפעמים שנקרא רכין אע"ג שהרכות הוא מחמת לחלוחית עי' ברש"י מנחות דף ס"ד ע"ב ד"ה כרמל ובדף ע"א ע"א ד"ה מן הלח, ונראה שזה כוון בח"י אדם שכ' ממהרין לקצור בעוד שהם לחים, וכן הוא לשון שאר אחרונים שהוציא להלך, ולא כתבו לשון רכין, ומטעם שכוונו ללחין והוא כששייך שיצא מהם רטיבות וליחות, אבל אח"כ יכול להתחמך אע"ג שנשאר עדיין רכין ואפשר למעכו ביד ועדיין לא נשלם כפי טוב, ולריך עוד לייבשו ע"פ השדה כדי להקשותו ביותר ושיהי' אפשר לטוחו ולאורו, וי"ל שצכה"ג פירוש בח"א דברי הרשב"א והש"ע שכ' נתיבש לגמרי:

ובתרומות פ"א מ"ה איתא דקובצין של חדשות אסורות ושל ישנות מותרות, ופי' הרע"ב דקובצין של חטין חדשות של תרומה אסורים לזרים לפי שהחדשות הן לחות ואינם נטחיים היטב ונשאר קמח הרבה מעורב בקובצין, ועד ל' יום [משנקלר תפ"י] נקראים חדשות, ובתוס' אנשי שם העיר בשם הב"י מירושלמי דלח"ק שם השיעור כל שהצרות רגילין לחבוט בין הגרנות, וכ"פ הרמב"ם צפ"א מתרומות הי"ב, מיהו צרדב"ן שם על הרמב"ם ס"ל דלא פליגי וחד שיעורא הוא, ומבואר מזה דכל זמן שלא נתיבשו ל' יום הוי בגדר לחין, ולכאורה נ"ע דהרי עינינו רואות שאף לפני זה אין יוצא ממנו שום ליחות, וצ"ב בלוח' משנה בגרעינין מבואר דאם אי אפשר למוצק לא הוי לחין ונקרא רכין כל זמן שראויין לאכילה, ועי' צ"ב דף ע"ב ע"ב דחדשות הוי רק כל זמן שלא יבשו עדיין כל הצורך, ועיג"כ שם בדף נ"ט ע"ב צמטנ"ב דאין מערבין חדשים בחדשים ואין צריך לומר חדשים בישיבים ועי"ש צפירש"י, ומסתמך הדברים משמע שם ג"כ דהיינו מה שנראה צעני האדם שיבשו כל הצורך, ולא הזכיר שם שיעור דל' יום, ועי' בתוס' ר"ה דף י"ג ע"א ד"ה ה"ג, מבואר דהשיעור שחייבש יפה לאחר גמר ביטולה בעודן מתוצרין הוא פחות משתי שבועות:

ואולי יש חילוק באופן ההתייבשות, דאם ההתייבשות הוא צערימה גדולה אז צריך זמן הרבה שחייבש, ובערימות קטנות נתיבש מהר יותר, וגם יש חילוק בין מין החטים, דחטים הגדולים הנוכר בחלק א' אות א' שהם ג"כ שמיים צריך זמן יותר שחייבש, והחטים קטנים ושאנים שמיים שחייבשים מהר יותר, וגם יש חילוק בין מקום גידול החטים, שיש מקומות שהחטים שם לחין בטבען הרבה יותר ממקומות אחרים, וע"כ צריך זמן יותר להתייבש, ובכל זה יוצן החילוקים שמיניו צמ"ק שזמן ההתייבשות הוא בכל הקץ, ולענין תרומה כ' הרע"ב דנקרא לחין ל' יום, ויש מקומות שחייבשין ע"פ השדה רק לערך ג' שבועות, ולהנ"ל לכאורה לק"מ דהכל לפי טבע החטים דמקום גידולו ולפי טבע האקלים ותוקף החמימות שצורתו מקום ולפי סדר התייבשותו (וכדאי להזכיר כאן מ"ש הערוך השלחן צסי' תס"ג, ח"ל עיקר חריכת השבלים אינו מציא אלמנו כלל, ונראה שזה הי' בארץ ישראל שהרבה שמונית הי' בהחטים וכמו שקלי אינו מציא אלמנו מפני שחטים שלנו כחושים ואין ראוים לזה עכ"ד), ועי' ע"ז דף ל"ד ע"א וצ"ד סי' קכ"ג ס"ד לענין חרונים חגין של עכו"ם דהוי לחין כל י"ב חודש ויבשים לאחר י"ב חודש, וצ"ב דף ל"ד ע"א וצ"ד סי' קכ"ג ע"א לא חפיק נפשך לזר מהלכתא לפקפק בשיעור חכמים:

מיהו בלשון בני אדם וכן הוא ע"פ רוב הלשון בדברי חז"ל ובראשונים דלחין הוי כל זמן שיש מציאות שיצא ממנה ליחות ע"י ספיטה ומציאה, ולזה הומן כוונו בח"י אדם ובשאר אחרונים דלהלך, ובגליליתנו מוכיח הנסיון דכשהחטים נתיבש קלמ לעינינו ואין יוצא מהחטה שום לחלוחית כלל ועדיין אפשר למעכו ביד, הוא בערך כשהשבלים נתקפל למטה ונתיבש חלק העליון מהקנה לגמרי (עי' בחלק א' אות ח'), ובדקתחי פ"א או החטים בכלי המדה שמועד מדת החושים של הליחות, והחטים היו אז בערך שבעה עשר אחוים, אולם מדת הליחות אינו מדה צרורה כלל וכמ"ש בחלק א' אות ל' עיי"ש:

הגר"א א"ה החמיר מאוד בזה, שלא לאכול רק מזה שמשומר משעת קצירה כל ימי הפסח, והיינו ממעם הזה, ומכ"ש כשמוליכין החמין יורד לפעמים גשמים מרובים על השקים עד שכמעט נשרה כל השק במים ואסור מדינא ע"כ:

(ד)

ובנשמת אדם שאלה י"ט כ', ודע דחטים המצומחים אפילו יאמרו מאה עדים שנקצרו בעת שלא ירדו גשמים, ואח"כ שמרו אותן מכל מום, אף על פי כן הם חמין גמור, דמסתמא בא עליהם טל ב"ב מחובר ונתחמצו, ועיין בביאורי הגר"א בשם ירושלמי דעד חצות היום עדיין לחלוותיה הטל קיים אע"ג שגשמו מארבע שעות, דאין סברא כלל שיצמחו מעצמם, וכ"כ בתשובת ר"ן סימן נ"ט י"ב בהדיא, וכן משמע מלשון כל הפוסקים

ביאורים והערות

יא. עמ"ש בהקדמה בד"ה וכן' מעשה רב:

יב. לכאורה ה' נראה דביאור כוונתו שטל זה עליהם במחזור ונתחמצו מהטל לאחר שנתלשו בעוד שלא נתייבשו עדיין מהטל, ולזה כוון במ"ש ועיין בביאורי הגר"א וכו', אלא דלפ"ז אם קצרו החטים לאחר חלות היום ואי אפשר לתלות עוד בטל לא הוי חמין גמור, כיון שידוע ג"כ שלא ירד עלי' גשמים, ומסתמא לשון הנשמת"א משמע דלעולם הוי חמין גמור, ועל כן נראה לכאורה שכיון הנשמת"א לומר שאף בעודם במחזור נתחמץ מהטל, ומ"ש הרשב"א והש"ע גשמים הוא לאו דוקא, ע"י להלן אות ו' ובמ"ש שם בהערה כ', או דהרשב"א והש"ע כוונתו לומר שאין צריך לחשב שטל יחמין דלא שכיח, אבל מ"מ צראין שנתחמצו י"ל שזדמן שנתחמץ בטל בעודם במחזור, אלא שלימד שאת הביא דברי הגר"א אם אינו צרור זמן הקצירה ואפשר שנקצר קודם חלות, וכן מוכרח לכאורה ממ"ש להלן וכי דקו וכו', והלא אפשר שלא ה' גשמים איזה שבעות מעת שצורו שכל השבלים ה' ירוקים לגמרי, אלא ודאי שאף טל יכול להחמץ במחזור, וצראין שנתחמצו חלין שנתחמץ מהטל, וע"י צו"ת שם ארי' שמועתק בחלק ד' אות כ"ו, ובמ"ש בהערה רי"צ לתשו' דברי חיים שמועתק שם באות י"ט:

יג. עמ"ש להעיר ע"ז בחלק חמישי אות א':

יד. דל"ע לכאורה, שהרי בתשו' הר"ן מבוחר להדיא דאיידי שנשעת הקציר ה' גשמים או שיט' להסתפק שירד מים בעת הקציר, ולפ"ז היכא שצורו שלא ירד עלי' מים אין ראוי דהוי חמין גמור משום חשש דטל, מיהו כוונת הנשמת"א להביא רא' מדברי הר"ן הוא רק למ"ש שאין סברא כלל שיצמחו מעצמם, וד"ו מפורש שם בתשו' הר"ן שאינו נחשב לספק לומר שהבקוע נעשה מליחות של עצמן והוי מי פירות לפי ששאלתי לנבואים בדבר אם ימנעו כן לעולם ואמרו לא, ואפילו הדבר כן חטים אלו אסורות לדברי רש"י והרבה מפרשים דמי פירות נוקשה מיהא הוי, ועוד דאפי' למ"ד מי פירות אין מחמין כלל, הני מילי בלא מים, אבל כל שנחערב בהם מים אסור וכו' עכת"ד הר"ן (ועי' בפמ"ג א"ח סי' תס"ב סק"ג מ"ש להקשות ע"ד הר"ן במ"ש דהמים שנשעת לישה עם המי פירות מחמין ומ"ש ע"ד צו"ת ברכת ר"ה סי' ל"ג), אלא דלפ"ז ל"ע דלמה לא הזכיר בתשו' הר"ן חשש דטל, וגם מ"ש להלן בנשמת"א רא' משאר פוסקים וסמ"ק שכתבו דהוי חמין גמור, ע"י בחלק ב' אות ב' שמועתק שם לשון הסמ"ק ושאר ראשונים דהזכירו להדיא שנתחמץ מגשמים או מלחותיה הארץ, וע"י בתשו' דברי חיים שמועתק בחלק ד' אות י"ט שכ' די"ל שהחמין בלא מנח שנתחממו אלא הכותל וכדומה, ולפ"ז הדבר תלוי בצלוגת הפוסקים שצ"י ס"ג וצו"כ שם אם זיעת הכותל הוי כמים או דהוי כמי פירות:

וצעיקר דברי הר"ן שאין הבקוע נעשה מליחות של עצמן, והו"ד להלכה בפמ"ג בהקדמה לסי' תס"ז בד"ה עוד רגע ובמ"ז שם סק"י, יל"ע אם נשתנה המציאות לפי טבע חטים שדורות האחרונים, כי נראה בחוש שאותן החטים שקוצרים בעודן לחין בטבען ולא מגשמים נמנע בהם מנומחות יותר מאותם החטים שקוצרין כשכבר נתייבשו ולא ירד עליהם שום גשמים, ובפרט כשיש דוחק על החטים, או כשקצרו החטים ה' מעט חטים עדיין לחין הרבה ועודם ירוקים, ע"י צ"י דברי שאלו עדות ביוסף דף מ"ו בד"ה והנה שנת תר"ם (ומועתק דבריו בח"ד אות י"ד), וצו"ת שם ארי' או"ח סי' י' (ומועתק דבריו שם באות ט"ו), ועמ"ש שם בהערה ק"ע), ובהוספות לתשו' שם ארי' סי' י"א (ומועתק שם באות כ"ו) ובערוך השלחן בסי' תס"ז שמועתק להלן באות ז', ובאש"ל אברהם להגה"ק מצושטאטש מהד"ת סי' תנ"ג (מועתק בהערה רי"ב לשו"ת דברי חיים), ועיי"ע בקובץ כרם שלמה ניסן תשנ"ח שדפס שם תשובה מצעל שו"ת דברי מליאל ונדפס כעת ג"כ בתשו' ד"מ ח"ו סי' ח', שכ' נוהרים בשמורה לקצרה חיקף כשהגיעה להתבשל וכו' ובאמת מי שצקי בטיב הצבאות יודע כי בחטים שמורה משעת קצירה כמעט בלתי אפשר שלא יהיו בהם מזוקעות בלשון מינשים חמת הגג ולא בשמש וכל תבואה יש בה עכ"פ קצת לחלוות בעצב בעודה מחוברת ע"כ, ועיי"ע מ"ש בחלק חמישי בהערה ה' לתשו' צ"י לנדיק:

שכתבו הדגן שצמח היו חמץ גמור, ועיין בסמ"ק ולא כתב שהוא ספק חמץ, ועוד וכי בדקו הקוצרים כל שבולת ושבולת שלא היה יבש כל צרכו בעת הקצירה, ואף שראו איזה שבלים שעדיין הם ירוקים מעט, וכי בדקו כל

השדה^{טו}, ושמא אלו הנמצאים הוא משבלין שכבר יבשו כל צרכן במחובר ונתחמץ במחובר, וכל דברי האומרים כן ועוד סברות כרסיות הבל הוא, ועכ"פ מידי ספק דאורייתא לא נפיק עכ"ל:

(ה)

ז"ל ס' קיצור שלחן ערוך סי' ק"ח ס"א, כתוב ושמרתם את המצות מכאן שצריכין לשמור את החטין לשם מצת מצוה שלא יבא עליהם מים, ולדעת קצת מגדולי הפוסקים ז"ל צריכין שמירה זו משעת קצירה ואילך, אבל המנהג הוא כהפוסקים דסני להו בשמירה משעה שמוליכין אותן לטחון ואילך, אך המדקדקין במצות חוששין לשמירה משעת קצירה, וכן נכון לעשות, וראוי^{טז} לדקדק שלא יעמדו

השבלים במחובר עד שיתייבשו כל צורכן וילבינו, כי אז אם ירדו עליהם גשמים יחמיצו אפילו במחובר, כיון שאינן צריכין עוד לקרקע, על כן ראוי ונכון לקצור בעוד שיש בהן עוד קצת מראה ירקות, ומי שאפשר לו בחטין שמורין משעת קצירה לכל ימי החג מה טוב, ואם לאו ראוי לו עכ"פ להדר בזה למצות שעל הסדר משתי הלילות (עי' חיי"א כלל קכ"ח סימן ל')

(ו)

בס' ילקוט מעם^{יז} לועזו פ' בא אות קע"א כ' שם בזה"ל, יש הכרח גדול לעשות המצות שמורה מחטים של קצירה, שאם יש מקצירה אין יוצאים ידי חובה באופן אחר, וקצירה פירושה שהיו שומרים אותה משעת קצירה שלא יבואו עליה מים או טל, ובחודש י"אב שאז נוהגים לקצור את החטים, הולכים כמה יהודים והם משתוים עם בעל השדה, ובודקים

את החטים אם הם^{יח} בשלים כל צרכם שאינם צריכים עוד לאדמה, אז באים וקוצרים אותם ביד, ואין קוצרים אותו על ידי בהמה כמו שעושים בשאר תבואה, כי שמא תטיל הבהמה מים ותרטוב התבואה, ויש להשגיח שלא יבא הגשם עליו או הטל^{יט} אע"פ שהוא עדיין בקרקע, כי כל חטה שכבר בשלה כל צרכה ואינה צריכה עוד לקרקע הרי כל מים שנופלים עליה

ביאורים והערות

טו. עמ"ש בהערה רי"ב לתשו' דברי חיים שמועתק בחלק ד' אות י"ט, ובהערה תי"ו לתשו' ערוגת הבשם סי' ק"ל שמועתק שם בלוח מ"ד:

טז. לכאורה אין לדברים אלו קשר עם מ"ש לפנינו, בדיודע שירד עלי' גשמים לכ"ע אסור ליקח מחטים אלו אפילו להדיעות דבעי רק שמירה משעת טחינה, וגם נ"ע לכאורה מ"ש וראוי לדקדק, דהרי מדינא הוא דאסור אם ירד עלי' גשמים לאחר שנתייבשו, כוונתו מצוה, דהפי' דשמירה משעת קצירה היינו משעה שראוי להתחמץ, וכיון שאפשר שיסתמץ אם ירדו גשמים לאחר שנתייבשו כל צורכן וילבינו, ע"כ ראוי לדקדק היינו להמדקדקים לשמירה משעת קצירה לקצור בעוד שיש בהן מראה ירקות, דאז אי אפשר עדיין שיסתמנו, ומקיימין חובת השמירה כדי שלא יהי' אפשר לבא לידי חימוץ אם הי' ירד עלי' גשמים, ועי' ברבינו מנוח שמועתק בחלק ב' אות ה' וצמ"ש שם צביאורים והערות:

יז. חיברו מוה"ר יעקב כולי ז"ל בעל המגיה בס' משנה למלך, וכתבו המחבר בלשון לאדינו ומירגס לאחרונה ללשון הקודש, ספר זה הוצא הרבה פעמים בספרי חכמי הספרדים:

יח. עי' בחלק א' אות י"ט צד"ה וצמדינתינו:

יט. דבריו הם כדברי הפמ"ג שהוצא להלן שזמן הקצירה מתחיל לאחר שנחשב כל צרכו:

כ. דעתו די"ש לחוש לטל אף בעודן במחובר, ונמשך אחר הוראה זו בס' רוח חיים להגאון מוה"ר חיים פאלאני ז"ל בספרו רוח חיים סי' תנ"ג אות ח', וז"ל שם מה שנהגו לברר השעורים מתוך חטי דפסחא, עיין לעט"ר מו"ה הגדול בס' תקרי לז ח"ב ליו"ד בשו"ת א"ח סי' ט"ו, שנתן טעם למנהג, לפי שהמנהג בחטים שנעשו שמירה צמת הקצירה, והרי השעורים מתבטלים קודם, ונמצא שלא נעשה להם שמירה ראויה, ואגב נשתרצב המנהג בכל מיני חטים למנה, והוא טעם נכון עכ"ל, ועיין להרב מג"א בס"י זה סק"ח דשעורה ממחרת להתחמץ יותר מחטים יע"ש, ועמ"ש הרב מעם לועזו פ' בא דף נ"ה ע"א [בדפוסים שלפנינו הוא בלוח קנ"ג] דלר"ך להסיר השעורה כשזוררים החטים, והיינו טעמא משום דאי נפל עליו מים או טל נבלע זה יותר מן החטה, יען היא

מחמיצים אותה אע"פ שעדיין לא עקרה מן הקרקע, ולכן המצה השמורה היא יקרה, כי לפעמים בשעה שקוצרים אותה מתחיל לירד הגשם וצריכים לטרוח וללכת לשם פעם שניה ולבחור פנה (כ"א) אחרת (וכו'), ואם לא מוצאים משעת קצירה עושים המצה מחטים רגילות, ובודאי שזה נקרא אונס מאחר

מחמיצים אותה אע"פ שעדיין לא עקרה מן הקרקע, ולכן המצה השמורה היא יקרה, כי לפעמים בשעה שקוצרים אותה מתחיל לירד הגשם וצריכים לטרוח וללכת לשם פעם שניה ולבחור פנה (כ"א) אחרת (וכו'), ואם לא מוצאים משעת קצירה עושים המצה מחטים רגילות, ובודאי שזה נקרא אונס מאחר

(ז)

בערוך השלחן סי' תס"ז סי' כ' בזה"ל, בגמ' (לג.) אמרינן כגון דאחמיץ במחובר, ומוה מבואר דגם במחובר יכול לבא לידי חימוץ, והוה כשנתייבשו החטים לגמרי ואין צריכים עוד כלל ליניקת הקרקע, דאז הם כמנוחים בכלל, ויבואו לידי חימוץ כשירד עליהם הגשם, והיטב (כ"ב) ניכר סימני החימוץ אצלינו כשהן מצומחים ויוצא בראשו כשכולת קמנה או נתרכך ונתבקע, ולדבר זה צריך

מבינות כידוע, ולכן נהגו לקצור שמורה בעוד שלא נגמר עדיין כל (כ"ג) הגידול, אך אותם הקוצרין ירוקים (כ"ד) ממש נ"ל דלא יפה הם עושים, כי הם קשים לפחינה וללישה, וגם יש בהן ליחות הרבה ויותר (כ"ה) נוחים לבא לידי חימוץ, אלא לא יקצרו עד שיגמרו ויהיו (כ"ו) לבנים, אך לא ימחינו על התייבשותם לגמרי, ואחר הקצירה לאספם תיכף לגרן ע"כ:

(ח)

ושנגמר הבישול, כשמתחילין להתייבש, ברמל, לחים קצת, אבל כ"ע ס"ל שיש לקצור מקודם שנתייבשו לגמרי, וכו' כ"ג ענפים:

א ועב"ח מי שיש לו שדה שלו טוב לשמור משעת קצירה ולילך לרחיים בעצמו יע"ש, ותבואה שנגמר כל הבישול ראוי (כ"ז) לקצרו מיד ע"כ (פמ"ג סי' תנ"ג א"א סק"ז):

ובכדי לברר שכן ה"י המסורה בכל הדורות ובכל תפוצות ישראל לנהוג לקצור לכתחלה החטים דשמורה משעת קצירה בעוד שלא נתייבשו לגמרי, נעתיק לכאן עוד קמעים קצרים מלשונות הפוסקים וספרי שאלות ותשובות (וקצת מהתשובות מועתק בשלימות בחלק ד') אלא שיש קצת חילוקי זמנים בדבריהם, ירוקים, מעט מראה ירקות, מיד

ביאורים והערות

מתבטלת קודם זמן בישול החטים עכ"ל, ועיג"כ בלז חיים ח"ב סי' ע"ו שהוצא להלן שכ' בזה"ל, בעבור שהם שומרים החטים שלא יעבור משיעור יניקתם מהקרקע, ויפלו עליהם גשמים או טל ויחמיצו וכו', אמנם הרבה אחרונים ס"ל דאין צריך לחוש לטל אף לאחר שנתבטל כל זכרו רק לגשמים, ועמ"ש זה בחלק חמישי, אם לא כשרואין להדיא שנתחממו וכמוכר בהערה י"ב להנשמת אדם הג"ל, ושם בחלק חמישי נתבאר דמעט שנפתח סדק המון י"ל דלכ"ע צריך לחוש לטל לפי שהטל נוגע בהחטים עתה עי"ש:

כא. פי' שאי אפשר לקצור עוד באותו פנה שרצה לקצור מקודם, כי אם ה"י החטים כבר מבושלים כל זכרם ואפשר שנתחממו ע"י הגשמים, על כן צריך לקצור מפנה אחרת שהחטים לא ה"י מבושלים אם כל זכרו בשעת הגשם, ודבר זה מנאי בשדה אחת שאין כל השבילים מתבטלים כאחת, וכמ"ש בחלק א' אות ט"ז:

כב. מדבריו כאן נראה לכאורה דס"ל דצריך לראות סימני חימוץ על החטים שירד עליהם הגשם בעודם במחובר, ועמ"ש בהערה א' לחלק א', שצפנים בשטח הרש"א מבוחר להדיא דאף באין רואין סימני חימוץ נמי אסור, וכן כתבו כמה גדולי אחרונים, אולם יש קצת שכתבין כמ"ש בערוך השלחן, והם לא ראו תש"ו הרש"א וזו צפנים דבריו רק מה שמועתק ב"י:

כג. מזה מבוחר דהבין צפ"י הרש"א כמו שכתבנו לפרש דבריו בחלק א' הערה ב', דמיד שנגמר הגידול יכול לקבל חימוץ, וזה כשעדיין החטים לחים קצת מקודם שהתחיל להתייבש, ומ"ש נתייבשו לגמרי היינו שנתייבש בעודם במחובר:

כד. כוונתו שלא יקצרו ירוקים ממש כשהוא צאמנע הגידול, רק כשיש עלי' מעט מראה ירקות וכמ"ש בח"א ובקיצור ש"ע, דזהו ממש קרוב לסוף גמר הגידול וכמבואר ב"ר היטב בח"א אות י"ב וי"ג:

כה. עמ"ש לעיל בהערה י"ד:

כו. פי' רוצו ככולו לצנים, אבל מעט מראה ירקות עדיין יהי' עלי', דאל"ה הוה הקצירה לאחר שנגמר כל הגידול, ולשון עד שיגמרו י"ל שכוונתו קרוב להגמר וכ"ל שנוהגין לקצור בעוד שלא נגמר עדיין כל הגידול:

להניח במחובר עד שנתייבש כל כך (שו"מ עטרת יהושע ס"י מ"ה):

(יח) ומהדרין לקצור כשעדיין ירוק מעט דאם כבר נתייבש כל צרכו יש לחוש שמא בא עליהם כבר מים (מסגרת השלמן לס' שלמן שלמה ס"י מ"ג אות ג')

(יט) הנה הישראלים הקוצרים מעדיין שהיו עדיין ירוקים מאד והי' עדיין צריכים לקרקע וכו', אבל בחמים שמורים שנוהרים לקצור אותם סמוך לגמרן ועוד קודם, ואח"כ משמרין אותם שלא יפלו עליהם גשמים (מאז עיני חכמים מהד"מ קונן משונות משו"ב ז')

(כ) מנהג ותיקין להכין חטי שמורים משעת קצירה על כל ימי פסח ודרכם לקצור כמ"ש בש"ע בעודנה אינה יבש כל צרכו דלא מקבל חמוץ במחובר (משו"ב לנושי מרדכי מהד"ב או"ס ס"י קנ"ב):

(כא) חטים משומרים משעת קצירה וכו' ידוע שהם גרועים משאר חטים לפי שלא נתייבשו בשדה כל צרכם (שו"מ דברי מלפאל ח"ו ס"י ס')

(כב) נוהרים בשמורה לקצרה תיכף כשהגיעה להתבשל (דברי מלפאל ח"ו ס"י ס')

(כג) שיהא החטים צריכין עוד לקרקע, דהיינו לשאול להגוי בעל השדה אימתי לפי דעתו הזמן הראוי לקצור חטים אלו לפי מנהג העולם, וכאשר יאמר הזמן או יאמרו לו שאנחנו מוכנים לשלם לו יותר בתנאי שיניח לקצור איזה ימים קודם לזה הזמן שאומר (שו"מ ויען יוסף או"ס ס"י מ"ח):

מקצירה ואילך כראיתא בפסחים דף מ' כי מהפכין בו (מש"ב דבר ח"א ס"י ז')

(יב) קוצרין החמים לשם מצות שמורה בעוד שהוא כרמל והוא רך ולח (שו"מ הרי"ב"ס או"מ ס"י י"ט):

(יג) החמים שמורים קוצרין אותם קודם גמר בישולם וכו' כל שקצר התבואה טרם גמר הבישול בעוד שהי"ל יניקה מהמחובר וכו' (שו"מ ערוגת הנשם או"מ ס"י ק"ל):

(יד) ואני בעצמי ראיתי שלקחתי חייטין למצת מצוה ועמדתי בשעת הקצירה והי' החמים עוד צריכין לקרקע (שו"מ יד יוסף ס"י כ"ה):

(טו) צריך שיהי' העוסק במלאכה זאת בקי ומומחה לידע אי השבולין שהוא קוצר מידי יום ויום או צריכין עדיין יניקת הקרקע או לא, דכמה פעמים בתחלת המלאכה צריכין יניקת הקרקע, ושוב אחר עבור חמשה או ששה ימים שאר השבולין שגשאו בגורן לקצור כבר נתייבשו לגמרי עד שאינן צריכין עוד יניקת הקרקע, וגשמים היוורדין עליהם מחמיצין, ודבר זה צריך אימון גדול בראיית החטים, דיש מין חטים דעדיין לא נתבשלו כל צורכין ודומין מראיהן להחטים שכבר נגמר בישולן (נגדי יוס טוב או"מ ס"י ד')

(טז) מנהגינו שאנו קוצרין קודם גמר בישולן (כ"מ אהרן מערכת ס"ה דף ט' ע"ב)

(יז) אף דהרשב"א ז"ל כתב דהא דאמרינן בפסחים דף ל"ג דאחמיץ במחובר מיירי בנתייבש לגמרי ולא אורחי

חלק רביעי

מלוקט ביותר מששים ספרי הפוסקים ושאלות ותשובות בענין גשמים
שירד על התבואה בעודן מחובר לקרקע אם הם כשרים למצת מצוה
ולאכילה

סדר הפוסקים והשו"ת נסדרו בערך לפי סדר השנים שנודמן השאלה,
ואותן ספרים שלא נזכרו להדיא זמן השנה, נסדר בערך על פי זמן פטירת
בעהמ"ח לחיי ה"ה או לפי זמן הדפוס שנרשם על שער הספר, או היכא
שיש הוכחות לשער לערך לאיזה שנה נכתבה:

(א)

שו"ת מעיל צדקה סי' ס"ז

מנינו ג"כ שיוכל להטמא גם במחזור לאחר שנתייבש, א"כ לא ה"ל למימר בזה"ל התם היתה"ו לו שעת הכושר הכא לא היתה לו שעת הכושר, אלא הכי ה"ל התם בדהיתה לו שעת הכושר, כיון דמנינוהו ג"כ בדלא הי' לו שעת הכושר, ועוד אי בדהכי מתרץ לי' הש"ס הוי מני לשנויי התם שהיתה לו שעת הכושר כגון שנטמא לאחר דיגון והעמדת כרי, והכי [נ"ל והכא] בנחמץ"ו מקמי הכי בעודם בשבלים, ומשום שעדיין לא חל עליו חיוב תרומה, וכדאמרינן [שם בפסחים דף ל"ה ע"ב] בן לוי שהקדימו בשבלים פטור מתרומה גדולה, מפני שעדיין אין חיוב הפרשת התרומה חלה עד אחר מירוח ודיגון, ואע"פ שאם תרם בשבלים תרומתו תרומה, מ"מ אין החיוב נופל עליו, ומנ"ל לחלק באופן אחר, אלא ודאי משום דקשה לי' למה לא חילק גם בתרומה טמאה בין אם נטמאת קודם הפרשה שאין תרומתו תרומה כדמחלק בחמץ, ולכך הוכרח הוא למירונו דנטומאה א"א לאוקמי הכי דע"כ"ו היתה לו שעת הכושר, משום דשעת הכושר

בשנת תעב"ל"ו היו גשמים בימי הקציר, וראינו שהחטים שקצרו יום"ו או יומים אחריו למנת מלואה היו נגמרים ויבשים כל כרכם, ונסתפקנו אם לא היו כן נגמרים ויבשים צעת שהיה הגשם על הארץ, אשר עליו פסק הרשב"א בתשו' דכל כה"ג מקבל חימוץ גם במחזור לקרקע, והוא לדעתו פירש הש"ס בפסחים דף ל"ג דמוקי לי' האי דהחמץ ואח"כ הפריש בדאחמץ במחזור לקרקע, והיינו משום דקשי לי' האיך אנו אוכלים לחם בפסח, א"א שלא בא עליהם גשמים, לכך פי' הוא בדאחמץ לאחר שנתייבש"ו, אבל בלחותן לא שייך חימוץ:

ואני אומר דא"א לפרש כן, לפי מאי דקיי"ל צ"פ העור והרוטב [חולין דף קכ"ז ע"ב] תאניס שיבשו באיביהן"ו וכן כל שאר פירות חילן שיבשו מקבלים טומאת אוכלין, וא"כ גם לענין טומאת מנינו למימר שנטמא במחזור עד שלא היה להם שעת הכושר, וא"ת דמוקי להאי דתרומה טמאה דדאיטמי אח"כ, אבל באמת

ביאורים והערות

- א. תשו' מעיל צדקה הובא בקצור במחצית השקל סי' תס"ז סק"ה ובשערי תשובה סק"ב ובעיקרי הד"ט סי' י"ח אות פ"ב:
- ב. מלשון זה יש ללמוד שאפשר לקצור אחר גשמים יום או יומים, וכן מבואר במאמר מרדכי שמועתק להלן אות ב', אולם יש שהיו נוהגין להמתין מלקצור עד ג' ימים שלאחר הגשמים, ועי' בחלק שביעי:
- ג. עי' בח"א אות י"ד ובח"ב הערה ב' בפי' שנתייבש, דהיינו התייבשות שצריך במחזור, ולחות היינו שלא נתייבש עדיין ההתייבשות שצריך במחזור, והוא כשהחטים הם בדרגות דעיסה רכה או באמצע עיסה קשה הנוכר בחלק א' אות ח', ועי' להלן בהערות מש"כ אי המעיל צדקה פי' כן בדברי הרשב"א:
- ד. בגמרא שם איתא הלשון שצמקו ועי' להלן הערה ח':
- ה. עי' במגן האלף סי' תס"ז סק"ו שהשיג על ראיות המעיל צדקה, ובתוך דבריו העיר מרש"י שגרס התם "שהיתה" לו שעת הכושר, וכ"כ להעיר בשו"ת עמרת יהושע שמועתק להלן אות ל"ב, ועי' בתשו' האלף לך שלמה ובס' קרבן פסח שמועתק להלן אות י"ב שכ' להשוואל שהעיר מדברי המעיל צדקה, וכ' הנה בעת אין פנאי להכניס בזה וכל קושיא יש לה תירוץ בפרט בספיקא דאורייתא לחומרא, ומה גם שהחוש מעיד, דהרי חזו"ן שצמחו והיו סימן חימוץ, הרי מעיד החוש כדברי הרשב"א ע"כ, ובתשו' דברי חיים שמועתק להלן אות י"ט כ' דהמעיל צדקה כ' ע"ד הרשב"א דזה אינו מוכח דקדוק בסוגי' הש"ס, ובתבנו שם בהערה ר"א שגראה שרמז בזה ג"כ לכו"ש בהאלף לך שלמה שמוכח דקדוק בסוגיות הש"ס אין לדחות דברי הרשב"א דכל קושיא יש לה תירוץ, ולהלן מועתק עוד ממכתב אחרונים שהשיגו ע"ד המעיל צדקה:
- ו. מהגהות הגאון מוהר"ר ירוחם פישל פערלא ז"ל מכו"ק שנדפס בתשו' מעיל צדקה דפוס ירושלים תשמ"ג:
- ז. בהגהות הגאון מוהר"ר ירוחם פישל פערלא ז"ל כ' בזה"ל, אישתמיטת"ו דברי הרמב"ם והר"ש בפי"מ תרומות פ"ב מ"ב עיי"ש, ודברי התוס' בימות דף פ"ט ע"א ד"ה אין תורמין, ובמנחות כ"ה ע"ב ר"ה בשוגג עיי"ש ע"כ, וכן העיר בתשו' אבני נזר ובתשו' עמרת יהושע ובתשו' וישאל שאל שמועתקים להלן:

הוא מיד לבי נתלש מן הקרקע, וכל זמן חיבורו בקרקע אינו מקבל טומאה, לאפוקי חימוץ משכחת לי' דאחמיץ במחצת, כן נראה לי לתרץ דקדוק הלשון שבש"ס, אלא דלפי מ"ס הרשב"א דהאי דאחמיץ במחצת א"א לאוקמוהו אלא בנתייבש^ה לגמרי דהוי כמאן דמנח צדלא, הרי נמי מקבל טומאה, והדרה קושיא לדוכתה דמאי לחלק כן גם לענין טומאה:

לבן נ"ל דהאי דאחמיץ במחצת מוקמי לי' צעודן לחים ויונקים, ואפ"ה אס נתחמלו נתחמלו, אלא דצעינן חימוץ הניכר^ה כגון שנתצקעו, אצל מ' [מחמת] גשמים^ה וכיוצא בזה, וא"ל לכל אגב מדלייהו לא מחמיץ, כמו שאמר אביי לקמן [פסחים דף מ' ע"א], ופסקו ה"ר^ה א"י^ה ושאר המחצרים שעמו, ואע"פ דאין לא קיימ"ל הכי לענין דגן חלוש, מ"מ אחרי שביארנו

ביאורים והערות

ה. כוונתו דאם בחמץ מוקמינן רק כשהגיע התבואה לדרגא של יבשה כל צרכה, א"כ ה"ה בטומאה יש לחלק בכה"ג, דאם הגיע לדרגא של התייבשות ומקבל טומאה אין תרומתו תרומה דלא ה"ל שעת הכושר, ללא הגיע דאין מקבל טומאה, ומדלא מחלק בכה"ב בע"כ דאף בחמץ אין מדרקין במצב דרגת של התבואה, ואף בעודן לחין מקבל חימוץ, וכדרך העולם שקוצרין בעודן לחין קצת, וא"כ בכה"ג בעודן לחין קצת לא משכחת טומאה רק לבי נתלש מהקרקע וה"ל שעת הכושר:

ועי' להלן אות ט' בתשו' רמ"ץ אות ב' שהבין רמ"ש המעיל צדקה הרי נמי מקבל טומאה דהיינו כשהגיע ג"כ לדרגת היבשות שמוקמינן לה בחמץ, ומוכת מדבריו שהבין בפי' המעיל צדקה שפי' דברי הרשב"א שנתייבש לגמרי דהיינו שלא נשאר לה שום לחות, וכן מבואר בדבריו באות ה', ועפ"י חולק שם ע"ד המעיל צדקה כפירוש הרשב"א, ופי' דבריו דהיינו יבשות מועטת כל כך שאין צריך עוד ליניקה לפי שנתבשל כל צרכו עיי"ש, ולענ"ד אין הכרח ממש לפי' זה בדברי המעיל צדקה שהבין כן בדברי הרשב"א, אלא כוונתו דאם מחלקין בזמן של התבואה לענין חמץ, ה"ה שיש לחלק כן לענין טומאה, מיהו כל חד כדיונו, דלענין חמץ הזמן שיכול לקבל חמץ כשנתבשל כל צרכו ונקרא בלשון חז"ל והראשונים יבשה כל צרכו וכמבואר במשנה פ"ו דכלאים ובפ"ו הר"מ שם וכמ"ש בח"ב הערה ב', ולענין טומאה הזמן דהתייבשות ממש, ועי' להלן בהערה י"ג ובהערה ט"ז שכתבנו הוכחה שגם המעיל צדקה פי' דברי הרשב"א כמו שפירשו הרמ"ץ:

והנה כתבנו כ"ז לפי לשון המעיל צדקה שנקט תאנים שיבשו באיבהן, ונמשך אחר פירש"י שם שפי' הגמרא בפ' העור והרוטב תאנים "שצמקו" באיבהן דצמקו היינו יבשו, ועי"כ בלשון הרמב"ם בפ"ב מהל' טומאת אוכלין ה"ה ובפ"ח מהל' שבת ה"ד שנקט יבשו, וכבר העירו בנשמת אדם כלל י"ב אות ב' ובמנחת חינוך מלאכת השבת אות ג' בלשון הרמב"ם, אולם בחוס' מס' שבת דף ק"ג ע"ב ובחי' הרשב"א שם מבואר שם"ל דכדוקא נקט לענין טומאה צמקו, והחילוק לדירהו בין צמקו ליבשו, דבצמקו עדיין יש יניקה מן הקרקע וכו"מ מקבל טומאה אבל לענין שבת התולש מהן חייב, וביבשו אף לענין שבת פטור ראינו יונק כלל עיי"ש, ולפ"ו להרשב"א לשיטתו דהדין דחמץ וטומאה עולין כאחד, דאע"ג שיש עדיין יניקה מן הקרקע, מ"מ כיון שאין צריך עוד ליניקה מקבל חימוץ וטומאה [וכן מבואר בדבריו רבינו מנחם שמועתק בח"ב אות ה'], א"כ קשה קושיות המעיל צדקה דכיון דשניהם זמן אחד להם כשהגיע למדרגת שאין צריך עוד ליניקה מהקרקע [אלא שבמציאות משמע דיש חילוק מועט בחומצנים בין חטים לחאנים, דבחסים אינו צריך עוד ליניקה מיד כשנתבשל כל צרכו והוא בערך בין אמצע הזמן בין לח ליבש, וכמ"ש בחלק א' אות י"ב בד"ה ועי' בירושלמי, וצמקו בתאנים הוא כשקרובה יותר לגדר התייבשות אלא שנשאר לה מעט לחות וכמבואר בראשונים לענין יין צמקין והו"ד בהערה י' לס' חיי אדם שמועתק בחלק שלישי אות ג'], א"כ למה מחלק במס' פסחים כן לענין חמץ ולא מחלק כן לענין תרומה טמאה:

ועי' בתשו' רמ"ץ שם באות ה', ובס' דברי שאול ערות ביוסף שמועתק להלן אות י"ד ובאגלי טל מלאכת קוצר אות ד' וה' ובתשו' אבני נזר או"ח סי' תקכ"ט שמועתק להלן באות ל"ה שלא העירו מדבריו חי' הרשב"א במס' שבת, שדבריו שם בגדר דקבלת טומאה מוכיחין כמו שכתבנו, שכל אחד תלוי לפי זמנו דאין צריך ליניקה מן הקרקע אע"ג שבמציאות עדיין יש לה יניקה, ועמ"ש בתשו' עמרת יהושע שם:

ב. בהגות הגאון מוה"ר ירוחם פישל פערלא ז"ל כ' בזה"ל, עי' בחי' מהר"ם חלאווה שפי' בהדיא כן עיי"ש והמחבר זכה לכוון בזה לדעתו ע"כ, ועי' בחלק שני אות ג' אות שמועתק שם לשון המהר"ם חלאווה, ושם בח"ב מועתק לשון שאר ראשונים שפירשו ג"כ כן דברי הגמרא דאחמיץ במחצת וס"ל ג"כ דקיי"ל אגב מדלייהו לא מחמיץ:

י. פי' אבל לא שנחוש לחימוץ מחמת שנפל עלי' גשמים וכיוצא בו דהיינו שאר משקן המחמיצין ולא ראינו שנתבקעו:
יא. לע"ע נעלם ממני המראה מקום לדברי הר"ה, ואולי יש ט"ם וצ"ל הרי"ה ביו"ד, והר"ה הרבינו וואל הלוי, והוא בהגות מיימונית פ"ה מה' חמץ ומצה אות ו' והו"ד גם בכ"י סי' תס"ז:

דמחמיץ גם בעודנו לה, ע"כ ז"ל דכל זמן שהוא מחובר אינו מחמיץ אגב מדלייהו, דאל"כ לחס לא ניכול צפסח, דא"ה שלא יהי' גשמים מזלפים עליו, אלא ודאי אף שאנו פוסקין דגם אגב מדלייהו מחמיץ, מ"מ כיון שעדיין מחובר^(ב) ומכוסה בקליפתו^(ג) לא מחמיץ, וה"נ אפשר לומר גם כשנתייבש לגמרי לא חיישין לחימומו

עד שנראה לעינים שנתחמץ לגמרי כגון נחצקע או למח (וראינו כן^(ד)) שנמחו פעם אחת במחובר) אבל בלא"ה לא, ואף אם תמלא לומר כשנתייבש גרע טפי וחיישין לי, מ"מ כיון שחומרת שאנו מחמירין לאסור אפי' אגב מדלייהו אינו אלא מספק^(ה), והוא ספק רחוק אס^(ו) נחצקע אס לא, ומכ"ש כשעדיין קליפתו החיונה עליהן,

ביאורים והערות

יב. עי' להלן הערה כ"ב שנראה שם דעת המעיל צדקה דאף בתלוש קי"ל אגב מדלייהו כשהוא מכוסה בקליפתו, ובתשו' בעל שואל ומשיב ז"ל שנרפס בריש ס' יבקש רצון ומועתק להלן באות ו' משמע קצת שהי' גרם הכא שעדיין "מחופה" ומכוסה וכו', ומשמע שם מלשונו שב' וכל שנראה שהיא מחופה ומכוסה בקליפתה מהכ"ח לחוש לזה, דצריך לראות שעדיין מחופה וכו':

יג. ממש כאן בלשון המעיל צדקה שעדיין מחובר ומכוסה בקליפתו וכו' וכן כ' להלן ומכ"ש כשעדיין קליפתו החיונה עליהם וכו' מונחים על הארץ וקלופים וכו' והם בקליפתו וכו', משמע שעיקר מעמו להקל הוא רק אם הקליפה עדיין מקפת את החמים ואין חמים יכול לגנוע אל החמים אלא אם נבלע מקודם לתוך המוץ, ובכזה"ג כ' ג"כ חידוש דינו להלן לחלק בין נפלו לארץ ונכבשו במים לעומדן בקומתן ושייך אגב מדלייהו וכו', אבל כשנתייבש כל כך עד שקליפת המוץ נפתח קצת, מסתבר שכבר אינו עוד בגדר זה דמכוסה בקליפתו, דכל שיש סדק ופתח פתוח, יכול חמים ליכנס לשם מבלי שיבלע מקודם לקליפת המוץ, ואף שבלשון ומכ"ש כשעדיין קליפתו וכו' משמע קצת שהתיר אף כשאינו מכוסה בקליפתו, אבל הן ממש"ש לפנ"ז כיון שעדיין מחובר ומכוסה בקליפתו, והן מסוים דבריו ואין לסמוך עלי' וכו' וקלופים וכו' וראוי לסמוך על הוראה זאת אפי' בודאי נתייבשו לגמרי והם בקליפתו וכו', משמע דלהלכה למעשה לא תקיל רק בקליפתו, וכ' רק בדרך דעת נוטה רביון שהוא ספק רחוק וכו' אין צריך לחוש, מיהו מוכח דאירי כשהקצירה הוא באותו זמן שעדיין מכוסה בקליפתו, ומוה יש לכאורה הוכחה למ"ש בחלק א' הערה ב' לפרש דברי הרשב"א שב' נתייבש לגמרי דהיינו התייבשות שצריך להיות במחובר כמ"ש בכלאים פ"ו מ"ז ובפ"ה הר"מ שם, אע"פ שבמציאות יש לה אז עדיין ליחות, לפי שאו המציאות שהקליפות עדיין סתום, דפתיחת הקליפה מתחיל בטבע הבריאה מעת שנתבשל כל צרכו ונגמר הגידול, ולאחר איזה ימים כשהוא קרוב להתייבשות לגמרי במשמוש היד יש אז כבר סדק ופתח פתוח להחמים, ומצוי ג"כ שיהי' אפשר כבר לראות חלק מהחמים גלוי קצת וכמ"ש בח"א אות ו' וכו', ואולי הי' טבע החמים במקום המעיל צדקה סגורים וסתומים אף בנתייבש לגמרי ממש, ועי' להלן הערה מ"ז:

יד. לשון זה יש לפרש בתרי אנפי, הא' שאם ראינו שצמחו פעם אחת דהיינו שראינו צמיחה אחת במחובר אז יש לחוש לכל החמים אע"ג שאין רואין עליהם סימני חימוץ, וכ"כ להלן הערה כ"ז בשם ס' יבקש רצון שפי' כן דברי המעיל צדקה במ"ש להלן אם לא שאנו רואים וכו', ועיג"כ מ"ש בהערה מ"ח לחי' הר"ן שמועתק בחלק ג' אות ז', והב' רמ"ש וראינו וכו' כוון על עצמו, דהיינו שהמעיל צדקה כ' שבעצמו ראה פעם אחת חימוץ במחובר, ולפי' זה נתעוררתי מח"א, אולם בתשו' בעל שר"מ ז"ל בריש ס' יבקש רצון ומועתק להלן אות ו' כ' בתו"ד ע"ד המעיל צדקה, והנה לכאורה דברי נביאות הן דמג"ל זאת דבעורן לחין מחמיץ רק דאגב מדלייהו לא מחמיץ וכו', ומוכח שפי' כפי' הא', דלפי' הב' אין כאן דברי נביאות, שהרי בעל מעיל צדקה ראה בעצמו חימוץ במחובר:

ובעיקר הדברים עי' בתשו' דברי חיים שמועתק להלן באות י"ט שב' לפ"ד שמקיים פסק הרשב"א וחולק ע"ד המעיל צדקה, דבעורן לחין אפילו ברואין שנתחמזו אין זה חמץ אלא דרך גידולו, וכן נראה לכאורה בלשון הראשונים שמועתק בחלק שני שפי' הגמרא דאחמיץ במחובר ברואין סימני חימוץ וכתבו שהגיע זמנה ליקצר או עת הקציר וכדומה, ועי' בלבוש סי' תס"ז סי"ה שב' בזה"ל דגן כל זמן שהוא צריך לקרקע ועודנו מחובר אפילו באו עליו מים הרבה אין שייך בו חימוץ, ולפ"ז אפשר שלוח כוון בעל השו"מ כמ"ש דהוי דברי נביאות, דמג"ל דברואין אז בעודם לחים שנתחמזו דהוי חמץ וצ"ע :

טו. יש להעיר דמ"ש הרשב"א לאסור רק מספק הוא בלא הי' גשמים זמן הרבה, אבל בגשמים של זמן הרבה נראה דס"ל דהוי חמץ גמור, וכמ"ש בהערה א' לתשובת הרשב"א:

טז. ממש"ש דהוא ספק רחוק נלענ"ד עוד הוכחה שפי' דברי הרשב"א שנתייבש לגמרי כמ"ש בהערה ב' לתשו' הרשב"א דהיינו שהגיע לדרגת ההתייבשות שצריך במחובר, אבל מ"מ עדיין הן לחין קצת כמשמוש היד, שהרי נראית בחוש שמוצוי מאד שיתחמץ במחובר, וד"ו ידוע לכל האכרים וכן מעידים כל הרבנים שהולכים לקצירת חמים שמוצאים מצומחות ומבוקעות לאחר גשמים, ויש צילום מכת"ק של כ"ק רבינו הגה"ק מסאטמאר וצ"ל רשנת תשי"ח (צילום ממכתב זה נרפס בס' זכר צדיק לברכה ח"ב עמוד תע"ז תע"ח) שב' שם בזה"ל, הרב מסאטמאר אמר לי שנוסע זה ג' שבועות ולא מצא עדיין והולך עוד לבקש וכו' כפי דבריו הרבה מבוקעים ומבקש זה שלשה

יש עוד להסתפק אם הי' יצט צעת הגשמים אם לא, צטוב, כצר ציארנו [א"ה אולי ז"ל ציאר ציורה דעה] [ד]הו ל" ספק" ספיקא, ולע"ג שאינו" מתהפק צסי" ק"י ענין היפוך הס"ס שאינו כללי ותמיד, ומכ"ס

ביאורים והערות

שבעות וה' כמעט אצל מאה שדות ולא מצא חמים בהבשר וכו' עב"ק, והרי ששכית הרבה מאד מבוקעות בעודם מחובר, וכן כל מ"ש להלן במעיל צדקה דצריך גשם דיום ולילה וכו' צ"ע לפי המציאות, כי לאחר גשמים של איזה שעות מצוי על השדה הרבה מצומחות ומבוקעות וצריך למנות כמה פעמים ס' נמצא נגדם, ולפעמים יש רק ב' וג' פעמים ס', ומצוי ג"כ שאי אפשר לקצור כלל באותו שדה כי לא נמצא שם אפילו ס' נגדם, ובאמת שכבר העירו בזה ע"ד המעיל בקיצור בס' קרבן פסח ובתשו' האלף לך שלמה שמועתק באות י"ב, ובתשו' מהר"ם שיק שמועתק באות כ"ו, והמעיל צדקה כ' בחצאי עיגול וראינו כן שצמחו פעם אחת במחובר, וכי רק פעם אחת רואין כן, הלא בכל פעם שקוצרים לאחר ירידת גשמים מוצאין מצומחות ומבוקעות, וע"כ כשחוששין האכרים שגשם מוכן לבא ממהרין לקצור בעודם לחים הרבה, וכמ"ש בחלק א' אות כ' באורך, ולפ"ז אף אם יצויר פעם אחת שאין מוצאין כלל מצומחות לאחר גשמים נמי יש לן למוחש דדילמא נתבקעו ונתייבשו או קרובה להתבקע, או כשי' הראשונים דקיי"ל כן בש"ע דבמינה נתייבשו אסורין אפילו באין רואין סימני חימוץ, ועמ"ש בהערה א' לתשו' הרשב"א, וכן העיר על כך סברא דמדליהו הנאבדק"ק קאלבעיל ו"ל השואל בשו"ת משה האי"ש שמועתק להלן אות מ"ז, וכ' שם בזה"ל, והרי עינינו הרואות דאם יעמדו החמים יותר מכרי זמנם אם יודר עליהם גשם מתבקעים ולא מועיל הא דמידליה:

אמנם לפי דברינו הדברים מבוארים שהפי' דנתייבש לגמרי או יבשה כל צרכו היינו כשנגמר גידול התבואה ונתייבש כל ההתייבשות הצריך בעודן מחובר, וכן היו דרך כל העולם לקצור או, וא"כ אף אם נתאחר הקצירה ליום או יומים עדיין הוא בומן שלא שכיה או שיצמח או יתבקע במחובר, וכמפורש ברבינו מנוח על הרמב"ם בפ"ה ומועתק בח"ב אות ה' ביישוב שי' הרמב"ם שכ' אחר שנקצר משום דמילתא דלא שכיחא הוא, והדברים מבוארים דאיירי בעוד שלא נתייבש לגמרי וכמ"ש שם להדיא ועיי"ש בהערה כ"ו, ואו הוי החימוץ מילתא דלא שכיחא, ובכה"ג איירי המעיל צדקה, ומשו"ה כ' דהוי ספק רחוק ולא חיישינן לה, אבל כשגמרו התבואה מלקצור איזה ימים וקרובה להתייבש במשוש הדי, או שכיה שיתחמץ וחישינן לה:

ויתכן עוד דבמקומות הראשונים ובמקום המעיל צדקה שהזכירו הקולא דאגב מדליהו, הי' שם מין חמים יבשים שבטבען בדרך כלל שאינו מקבל חימוץ בעודן מחובר, וגם בתלוש אינו מקבל חימוץ כל כך בניקל, וכידוע שיש הרבה מינים חמים שבטבעם שונים זה מזה, ויש שמות שונים לכל אחד מהמינים, וכבר כתבנו קצת מזה בח"א אות א' [ובמדינתנו החמים שנקרא דאראם בלע"ז הוא החמים הקשות ביותר, אבל אינו טוב כ"כ לעשות נמנו מצות], ועפ"ז יש מקום לקרב הדיעות שלא ידו' פלוגתא רחוקה כל כך במציאות, וכבר רמזנו להערה זו בהערה י"ב להרבי הראב"ה לפרש בדבריו שנקט קולא אפילו כששוהה החמים במים שיעור שבוע, ושם העירו נמ"ש המ"א בס' של"ו סקי"ב ובמחש"ק שם דשיעור חימוץ שיהי' חייב בשבת משום זורע דהוא חצי יום, והסכים לדבריו הא"ל רבה בס' ש"מ סק"כ, ובס' קני המנורה שם בס' של"ו סקי"א כ' השיעור דג' ד' שעות, ובס' טוב החיים (נרפס בוילנא שנת תרל"ג) האו"ח כ' ברף מ' דכשורה במים שעה או ב' שעות או וראי דמעלה צמחים על ידי השרי', והמ"א שכ' חצי יום י"ל דלא רוקא, אולם בנשמת ארם בהל' שבת כלל י"א אות א' חולק ע"ד המ"א וכ' דאינו אלא דברי נביאות לחלק בין חצי יום לאיזה שעות וכו' וידוע שאפילו בזמנים ודאי לא יצמח וכו' עיי"ש, ובמעיל צדקה כ' להלן שיעור דמעת לעת, ועיי' בהאגור ס' תש"ה בשם הר"א ממיץ וריב"א דחמים אגב דשרידן אין מתבקעין, וכ"כ בהגהות מיימוני פ"ה מהל' חמץ ומצה אות ז' דחמץ שהן קשין אפילו יושרו כל היום כולו לא יתבקעו, וברש"י פסחים דף מ' כ' דקשין להתבקעות, והרי נראית בחוש ראף חמים מתבקעות ואין צריך כל כך שעות, ולהג"ל כל דבריהם והשיעורים לפי טבע החמים שבמקומם דיברו ואין כאן הכרח שפלאגי להלכה למעשה דהכל לפי הענין, וכמ"ש להלן במעיל צדקה דכל דאפשר להשוות ולמעט בפלוגתת הראשונים והאחרונים נקטינן, ועיי' בב"ח ס' של"ו בר"ה מותר לילך ע"ג עשבים שכ' הראשונים פירשו הגמרא בעירובין כל אחד כפי הגידול במדינתו, והר"ד בקרבן נתנאל שם בעירובין פ"י על הרא"ש באות ל', ובפרט שמצינו בכמה מקומות שנשתנו הטבעים, ומכ"ש שיש לומר כן לחומרא באיסור החמור כחמץ ונראית בחוש הטבע של חמים שבמדינתנו שמקבל חימוץ אגב מדליהו, שאינו כמין החמים שהי' לראשונים והמעיל צדקה שכותבים דלא שכיה שיתחמץ אגב מדליהו, ועיי"כ נראה לכאורה שכעת אין לסמוך על ההיתר שכ' במעיל צדקה נגד פסק הש"ע שפסק כהרשב"א, וכ"מ בס' אמרי דוד שמועתק באות י"ח שאם הבקאים אומרים שהטבע שמתחמץ אגב מדליהו אין לסמוך ע"ז להיתר עיי"ש:

ועיי' בתשו' מהר"ם שיק שמועתק באות כ"ו שקאי בשו' המעיל צדקה, וחי"ש על החמים שאינם מבוקעות שנקצרו בודאי לאחר שנתייבש לגמרי ונפסק היניקה רק לענין דלא הוי שמירה, ועיי"ש מ"ש בהערות להעיר בדבריו טובא, ולכאורה מוכרח שגם מהר"ם שיק לא

וממה שהחיר רצינו יואל, וכן ממה שכתב שם דדוקא בלחיתה ובטבעה בחישה אחריין, אבל אם נפלו מים על חיטין או שהי' על הארץ במקום מדרון שיכולו המים לצאת משם או צעפר תחום שיכולין לכנוס בקרקע לא אחריין, דאל"כ לא תמצא לעולם חטין שלא ירדו מים עליהם עכ"ל, הרי ממש כדברי, ולדעתי כוונתו במאי שאמרו שלא תמצא חטים שלא ירדו מים עליהם, היינו מי² גשמים צעודם לחים, דאי בלכי יצשו, אפשר לשמרם או לקרסם קודם שנתיצשו לגמרי, אלא ודאי ס"ל דגם צעודם צריכים לקרקע מחמנו, והוכיחו שפיר שצדק מדלייהו צודאי לא מחמני, אלא אם נכבשו תוך המים

צענין הוה שהספק דכל אגב מדלייהו לא מחמיץ כלל הו' וקרוז [אולי ז"ל הו' קרוז] להלכה, כיון דאמר חזי [צפסחים דף מ' ע"א], אע"ג דרצא פליג עלי' ואמר דמי פירות הם, הרי אפשר לומר דלא פליג³ עליו בזה, אלא דמוסיף לומר דמי פירות הו' שאינו מחמיץ, דנפקא מינה דגם צדק הנחה אינו מחמיץ, ולא פליג עליו כלל בזהאי דכל דרך מדלייהו כו', וכללי נקט נה צידך דכל דאפשר להשוות ולמעט בפלוגתת הראשונים או האחרונים נקטינן: וכן פסקו רוב הראשונים דכל אגב מדלייהו לא מחמיץ כמ"ש הגהות מיימוני ע"ש, והוצא דצריהם צ"י,

ביאורים והערות

- הקיל בהאינם מבוקעות כשכבר יש סרק ופתח פתוח להחטים ואינו עוד בגדר זה דמכוסה בקליפתו, דהרי זה ממש הדין שכ' בב" דאין לסמוך על הקולא יתירה שכ' בהגהות מיימוני:
- יז. הרבה אחרונים סמכו על היתר זה דספק ספיקא, ספק אם נגמרו או לא, ואת"ל דנגמרו ספק אם נתחמצו, אע"ג שנקטו להלכה כשי' הרשב"א, ויש שחילקו דדוקא לענין אכילה אבל לא לענין לצאת בה ידי חובת מצה בב' לילות, ומועתק דבריהם להלן בחלק זה:
- יח. עי' בעולת שבת בס' תס"ז ס"ב שכ' ג"כ ע"ד הרמ"א שמתיר מטעם ס"ם דמועיל אע"ג דאינו מתהפך עיי"ש, ועמ"ש בזה בס' אומץ יוסף על הל' פסח ע"ד הט"ז בס' תס"ו סק"ה:
- יט. עי' בחלק ב' אות ז' שכתבנו כן בשם רבינו רוד וחי' הר"ן, אולם להלכה רבו המשגיגים ע"ד המעיל צדקה, וס"ל דלא קי"ל אגב מדלייהו לא מחמצו, ודלא כשי' הראשונים שהוכחא בכ"י, אלא כפסק הש"ע בס' תס"ו ס"ה כהרשב"א שחוששין לחימוץ בגשמים שנפל על חטים בעודם במחובר, ומועתק לשונם להלן, ויש שכותבים להוכיח כן גם מבח קושיות החק יעקב בס' תס"ג סק"א, עי' במאמר מרדכי ס' תס"ג סק"א, וכיד יוסף רביד הודב ס' תס"ז סק"ו בר"ה כחמד משה, ובתשו' קול יהודה שמועתק להלן אות י"ג, ובתשו' אבני נור שמועתק להלן אות ל"ח, ועי' בשערי תשובה ס' תס"ז סק"א שהביא תשו' מהרי"ט צהלון בס' ס"ה שמיקל כשי' הראשונים שהוכחא בב"י, ולפלא שלא נזכר בתשו' מהרי"טין מ"ש הב"י והו' קולא יתירה ואין לסמוך עלי', וכנראה שמה"ט מסיים בשע"ת בעובדא דמהרי"טין שלכתחלה יש לשתן החטים קודם פסח:
- יש שכותבים דבוליפה מועטת כעין טל יש להקל במחובר משעם אגב מדלייהו לא מחמצו, עי' במאמר מרדכי ס' תס"ז סק"ז והר"ד להלן אות ב' (ועמ"ש שם בהערה ל"ט ובחלק חמישי אות י"ד וכו' להעיר ע"ד) ובתשו' דברי חיים להלן באות י"ט ובמ"ש שם בהערה ר"ד, אבל בילקוט מעם לועז פ' בא אות קע"א (מועתק בח"ג אות ו'), וברוח חיים ס' תנ"ג אות ח' כ' לחוש אף משום טל, ועמ"ש בזה באורך בחלק חמישי:
- ולענ"ד יש להעיר מ"ש בפמ"ג ס' תס"ג אשל אברהם סק"א בזה"ל, ולייבש כך בתנור מדינא דה"ש [נרצ"ל דהש"ע] שרי דמירב רייב ולדין דלתיתה אסור דאין אנו בקיאין הוא הדין זה עכ"ד, והרי שהתמיד להלכה למעשה כל כך לדין אע"ג דשם לא שכיח כלל שיצא ממנו אפילו מעט מים וכמ"ש שם במ"א סק"ג בשם התוס' במנחות דף נ"ד ע"א, ואע"ג דאיירי שם ג"כ שהחטים הם עדיין בשבלים, וכ"ש לפ"ד שיש לחוש כמעט מי גשמים לדין דלתיתה אסור ואע"ג דמירב רייב, ועיקר דברי הפמ"ג מיוסר עמ"ש בדרכי משה ס' תס"ז סק"א וברמ"א שם ס"ב ובמ"ז סק"ג דלשי' הרבינו אפרים יש לאסור אף בוליפה מועטת עיי"ש, אולם במ"ש שם הפמ"ג ולדין אסור לחרוך ואע"ג דהוי מי פירות, ר"ז לכאורה צ"ע מסתימת דברי הפ"ז שם סק"ב ובחק יעקב סק"ג ובשע"ה ס"א דמותר לחרוך שבלים:
- כ. יש להעיר מלשון תשו' הרשב"א בח"א ס' ק"ב והר"ד בב"י ס' תס"ז שכ' להתיר בשנה שנפלו גשמים על הערימות שכשרה דהיינו לאחר שנתלשו, דאין לחוש לחטים סתם של אותה שנה, שאם אי אתה אומר כן לחם לא נאכל בפסח, כי אין שנה שלא ירדו גשמים על הערימות וכו' ע"כ, ומבואר שנקט לשון זה לחטים שכבר נתלשו, וכ"כ בחלק שני אות ד' בשם הראב"ה, ולפ"ז יש לפרש גם דברי הראשונים בב"י שכוונת לחטים שכבר נתלשו, ואין הכרח למ"ש בפנים דכוונתו למי גשמים שיורד בעודן מחובר לקרקע:

או נטבעו לפנינו, ואף שסיים שם הצ"י וזהו קולל יתירה ואין לסמוך עלי, היינו כל שהם צעין מונחים ^(א) לצורים על הארץ וקלופים ^(ב), אבל צחסרון אלו התנאים ^(ג) ועודם עומדים על הארץ צעמידת החטים לא חשינן להו כלל, ודרך מדליהו דהני ליכא למ"ד להתמיר:

לדעתי ראוי וראוי לסמוך על הוראה זאת אפילו צודאי נחייצשו לגמרי והם בקליפתן, אם לא צשנתרצו הגשמים יום ולילה ^(ד) גשם חזק שמפיל הקשים וצצלים לארץ, והגשמים מזלפים עליהם צחזק עד דהוי כמאן דמנחי צבושים צכלי מלא ^(ה) מים דמי, אבל צגשם שאינו

ביאורים והערות

כא. פי' בעין דהיינו שהם מגולים בלי כיסוי ממעל החמים:

כב. מלשון זה מוכח דס"ל להמעיל צדקה שהב"י אינו חולק על הני ראשונים אפילו בתלוש, רק כשהחמים הם קלופים, אבל בעורם מכוסה בהמוץ, אף בתלוש אין לאסור כשנפל עליהו גשמים אם הם מונחים בדרך ששייך לומר כל אגב מדליהו לא מחמצי, וכמ"ש בחלק ב' אות ז' בשם הרבינו דוד, שכ' להדיא דאין לחלק לענין אגב מדליהו בין תלוש למחזר, וזה דלא כמשמעות שכ' לעיל דאנן לא קיימ"ל הכי לענין רגן תלוש וכו', וגם צ"ע בדברי המעיל צדקה שכתב כן אף לדברי הב"י, שהרי בוונת הב"י נראה פשוט דאין לסמוך על דבריהם כלל להקל ממצעם אגב מדליהו, וכמ"ש מקודם לזה בשם הרשב"א דאף במחזר ומכוסה בקליפתן מקבל חימוץ לאחר שנתבשל ונתייבש לגמרי והוי כמנח בכרא, ולא אמרינן אגב מדליהו לא מחמצי, ומשו"ה פסק הב"י בש"ע כדברי הרשב"א, ועי' להלן אות ז' בתשו' פינות הבית בר"ה תשובה וכמ"ש שם בהערה ס"ט:

ועי' בפרי חדש סי' תס"ז סק"ב שהביא דברי ההגהות מיימוני שהובא בב"י, וכ' בזה"ל ואולי יצא להם זה מהא דאמרינן בפ' כל שעה [דף ל"ו ע"א] חמים של מנחות אין לותתין אותם, ומאי שנא ממנחת העומר דתנן מנחת העומר לותתין אותה וצוברין אותה, ומשני צבור שאני, ופירש רש"י דאיכא דאמרי צבור שאני דהואיל וצוברין אותם מימיה זבין ואינן מחמיצין ע"כ, ואע"פ שרש"י דחאו, אולי ההגהות היו מפרשים פי' זה, ועוד יש סמך מהא דאמרינן [שם בדף מ' ע"א] האי חצבא דאבישונא סחיפא שריא, ופירש"י אם פיו כפוי למטה שהיו המים הנפלטים מן הקלי ע"י חום האור זבין ויוצאין לחוץ שרי ע"כ, ואע"ג דרבא פליג עלי' היינו דממעמא דמי פירות, אבל הדין דין אמת דכל אגב מדליהו לא מחמצי, ומיהו יש לדחות דאין הכי נמי דמותר ליכש כד אחת של חמים אע"פ שלתתו החטים כמים כל שפי הכד כפוי למטה, לפי שאינו משתהה אחר שלתתוהו כמים, אבל חמים שנפלו עליהם מים ונשתהו, איכא למיחש לחימוץ דומיא דהיא ארבא אע"פ שהם במקום מדרון, לפי שחמים מינת ניחו, וכן עיקר, וגם הב"י כתב על סברא זו דהוי קולא יתירה ואין לסמוך עליה ע"כ, ועי' בס' אמרי רוד שמועתק להלן אות י"ח:

כג. פי' שאינם צבורין על הארץ ואינם קלופים:

כד. לכאורה צ"ע מג"ל להמעיל צדקה לחדש הגדר דיום ולילה שיעור מעת לעת, וכי לא יתכן שיהי' גשם ששופך חזק רק באיזה שעות שהשבליים יפלו לארץ ויהי' נשרית במים, ולא מסתבר לומר דלישנא דיום ולילה שיעור מעת לעת בכדי נקטי למשל בעלמא, אלא נראה לכאורה כוונתו בשיעור מעת לעת, מטעם דבליעה אינו נבלע בכבוש רק כמעת לעת וכמ"ש ביו"ד סי' ק"ה, ומשו"ה כ' כמאן דמנחי "כבושים" בכלי, ולא כ' כלשון הרשב"א והש"ע כמאן דמנחי בכרא, ור"ל דהמים נבלע ע"י כבוש מעת לעת דרך המוץ שמוחבר בהעוקץ להחטים, ובפחות מזה אפילו יהי' גשם חזק ומים מרובים על הארץ, ס"ל להמעיל צדקה דאי אפשר להגשמים בדרך כלל ליבלע דרך קליפת החטים שהקליפה שומר להם, ומשו"ה הוסיף המעיל צדקה כלשונו בכלי "מלא מים" וכדלהלן בהערה כ"ה (ועי' בס' תהלה לדוד או"ח סי' של"ו סק"ח שביאר ככה"ג דברי הרא"ם ז"ל שמתיר להשליך לתרנגולים בשבת כשיעור שיאכלו ליום וליומים, משום דס"ל כשי' הראשונים ביו"ד סי' ק"ה דאין כבוש בפחות מג' ימים עיי"ש, ועי' בפמ"ג סי' תס"ה א"א סק"ה דהקש הסתום הוי ככלי להחטים ואין מליחה לכלים להפליט עיי"ש, מיהו כבוש שייך אף בכלים), משא"כ בעומדין בקומתן או אפילו בתלוש כשעדיין מחובר לגמרי בקליפתן ומנוחים באופן דשייך אגב מדליהו, לא הוי בגדר כבוש, מיהו כ"ז כשעדיין סתום לגמרי, אבל כשיש להקליפה סרק ופתח פתוח, הרי המים יורדים מיד אל החטים עצמם, בודאי דיכול לקבל חימוץ מיד כשיעור מיל אף דלא ניכר סימני חימוץ וכמ"ש בש"ע סעיף ב' כשי' הרבינו אפרים כיון דמינת ניחי אתי לידי חימוץ וכמ"א שם סק"ד, ולפ"ז מה שמסיים במעיל צדקה ותדע לך וכו' ועוד דהרי הטל לא מעציר וכו', דבריו סובב על יבשות שהזכיר שעדיין החטה סגורה ומסוגרת, אבל בפנות הדבר פשוט שדינו בתלוש ממש, ולא איצטרוכי לאשמועינן (ויל"ע לפ"ד המעיל צדקה שיעור החיוב לענין שבת כששורה שיבולת שהחטים סגורות בתוכה, לפ"ד המ"א הנ"ל שכ' גבי חמים בעין שיעור דחצי יום):

והנה פי' זה במעיל צדקה נראה לכאורה ע"פ משמעות ודקדוק כלשונו, אולם בתשו' בעל שו"מ ז"ל שנדפס בריש ס' יבקש רצון ומעותק להלן באות י' השוה לגמרי דברי המעיל צדקה עם מ"ש בפסקי תוס', ומשמע לכאורה שלא פי' דברי המעיל בצדקה שאתי עליה מטעם כבוש וצ"ע:

כל כך צחוק וארוך זמן גדול^(ב) אין להחמיר כלל, ומכ"ש כשיש ספק שעודם לחים אין להחמיר כלל, חס לא שאנו רואים אותם^(ג) מחומלים וצקועים: ותרע לך ממאי דלא הנריכו שימור אלה משעת קצירה ולא משעה^(ד) שהם יבשים ונגמרים

במחוצר, ועוד דהרי הטל לא מעציר ונפל עליהם בכל יום ולא^(ה) הזכיר שום פוסק מזה דבר, ומכ"ש ככעין מעשה שלנו אין ספק כלל שהם יפים ורחוים גם למנות חס נזכה שיבנה צית הנקדש במהרה צימינו חמין:

(ב)

מאמר מרדכי סי' תס"ז סק"ו וסק"ז

ולבאורה הוה נראה דחיטין שנפלו עליהם גשמים ציוס או זלילה שלפני קצירתם^(א) דיש לחוש להם משום חימוץ, דמדקארוס היום מוכח שכבר^(ב) נתבטלו

ואי אפשר לזמנא כולי האי, חמנא אחר העיון נראה דאין לחוש להם כל שנתנגזו מי הגשמים בעודם במחוצר, ולא כתב הרשב"א ז"ל דמקצלים חימוץ

ביאורים והערות

כה. מדברי הראשונים שמועתק בח"ב אות ב' דנקצי הלשון לחלוותי הארץ, משמע לבאורה דאפילו אי נימא דאנב מרלייהו לא מקבלי חימוץ, מ"מ אפשר לקבל חימוץ כשמונת על הארץ ונגעת בלחלוותי על הארץ אע"ג שאינו באופן כבושים בכלי מלא מים, כיהו להג"ל דהמעיל צדקה ס"ל דמקבל חימוץ ממעם דהוי כבוש מעת לעת, אחי שפיר שנקיש בכלי מלא מים, דרין דכבוש לבאורה לא הוי רק כשמונת כבוש בתוך המים, ועי' ביר"ד בפמ"ג סי' ק"ה מ"ז סק"א, וכתאו"ח בפמ"ג א"א סוס"י תמ"ו בד"ה דגים חיים, וצל"ע עוד בזה:

כו. היינו שיעור דיום ולילה ובג"ל:

כז. עי' בלשון השואל שבריש סי' יבקש רצון על המדרש שחר טוב ומועתק להלן אות י' שכ' דאין לומר שמו"ש המעיל צדקה שאנו רואין אותן בקועים ר"ל שכולם המה בקועים, זה לא ניתן להאמר כלל, כי מה משמיענו בזה, אלא ודאי כוונתו שאם אנו רואים מקצתם בקועים כולם אסורות ע"כ, ומוכת בשו"ת מאור יהושע סי' מ"ו ומועתק להלן אות ל"ו בשם הגה"ק מאונטערדאם ז"ל שהסכים לפי זה במעיל צדקה, וכ' שם שכונת המעיל צדקה לאסור ככה"ג שנמצא מבוקעות אע"ג שאינו ודאי שכבר ה' נגמרה בשעת הגשם אלא חשש דלמא היתה נגמרה בשעת הגשם החזק, אולם בס' דברי שאול ערות ביוסף שמועתק להלן אות י"ד, ובשו"ת קול יהודה שמועתק להלן אות י"ג, ובשו"ת עמרת יהושע שמועתק באות ל"ב, הבינו בפ"ד המעיל צדקה דאינו אוסר רק המבוקעות, ועי"כ בשו"ת בר לויא שמועתק באות ל"ד ובמ"ש שם בהערה של"ז, ולבאורה לפ"ד המעיל צדקה דחולק על הרשב"א וס"ל דאפשר להתחמין מקודם שנגמרה, י"ל שכוון לאסור רק המצומחים, לאפוקי מדעת הרשב"א שס"ל דאינו אסור המצומחים אם נפל הגשמים מקודם שנתבטלו לגמרי ועודם לחים ובמ"ו שביאר דבריו בשו"ת דברי חיים, ועמ"ש בח"ב הערה י"ח שמשמע דעת המרדכי בפ' כל שעה סי' תקס"ט בשם הראב"ה דבנמצא קצת מצומחים יש לחוש לכולהו עי"ש בדברינו:

כח. עי' בחלק ב' אות ה' שכתבנו בשם רבינו מנוח שפי' דברי הר"ף שיש חיוב שמיחה משעה שהגיע זמנו ליקצר, וכתבנו שם בהערה כ"ז שכ"מ בלבוש ובעולת שבת ובשע"ה ובמשנ"ב בס' תנ"ג:

כט. עי' להלן בדברי כמה אחרונים ולעיל הערה י"ט ובחלק תמישי, שדעת כמה אחרונים דמ"ש הרשב"א אם ירדו עלי' גשמים הוא דוקא גשמים אבל טל או מעט זליפת גשמים כעין טל לא מהבצי, דככה"ג כ"ע מודו דא"א להתמיין, ויש חולקים ע"ז, ושם בחלק תמישי כתבנו דכ"ז בעוד קליפת המוין סגור ומסוגרת אבל כשכבר נסדק הקליפה אף טל יכול להתמיין:

ל. הדפס לראשונה בליוורנו שנת תקמ"ו:

לא. עמ"ש בהערה ב' לחשו' מעיל צדקה:

לב. לבאורה משמע דלא איירי הכי בחטים שמודה משעת קצירה למצת מצוה רק בסתם חטים ודן רק משום איסור חמין, דבשמודה משעת קצירה הרי עומדים שם בעת שקוצרין ורואין אם כבר נתבטלו או לא, וכ"מ במ"ש בסק"ז במל ומעט מועיר מיפי גשמים דכשרים אפילו למצת מצוה, וכאן לא כתב כן להדיא, ומוכת דאיירי בסתם חטים:

בכלי וירד טל עליהם ונשתהו צמוך הכלי, משא"כ ציורד על השזולים שאינו אלא לשעה חליפה מועטת הויה, וכל כי האי גוונא אמרינן שפיר כל אגב מדלייהו לא מחמני, ומטעם זה נראה דאם נפלו מעט מזעיר טיפי גשמים על השזולים ונקצרו למחרתם, דאין לחוש להם כל עיקר, ואפילו למנה של מנה שעושין זה שימור משעת קצירה, וכן הסכמנו הלכה למעשה, ועמ"ש ס"ק שלפני זה, ועיין לעיל סי' תס"ג מ"ש"י"י, שם, שוב אחר כתבי זה ז"ל לדי פי' הרבינו מנוח ז"ל על הרמב"ם ז"ל זה' חמץ ומלה, וראיתי שם בפ"ה שכתב"י גבי דין זה דמבואה מקבלת חימוץ במחזור וכגון שהגיע זמנה ליקצר ואח"כ נפלו עליה גשמים מרובים ע"כ, הרי שהלריך ריבוי"י גשמים, וזה מבואר כדברינו, וע"ש שהוכיח עיקר דין זה מן הסוגיא בעלמא שהוכיח ממנה הרשב"א ז"ל דין זה עכ"ל בסק"י:

במחזור אלא בנתייבשו לגמרי שאין צריך לניקה כלל, וגם נראה"י שאין יונקים עוד מן הארץ, ונאלו הארצות כשקולרים המבואה על הרוב"י אינה יבשה לגמרי והוא גומרת זישולה בתלוש בערימות, הלכך נראה דאין כאן חששא, אם לא שנפלו רוב גשמים דיש לחוש שעדיין השזולים לחים מן הגשמים כשקולרים אותן והכל לפי הענין עכ"ל בסק"י:

יש לדקדק דהא כבר נתבאר לעיל סס"י תס"ז שהטל מחמיץ וכ"ה צירושלמי, וא"כ בודאי נתחממו חטין אלו ע"י הטל הנופל עליהם, שהרי בכל יום הוא יורד דקיי"ל שהטל אינו נעצר, ואפילו לא נפלו עליהם גשמים ליחסרו, ותימא שלא מנאנ"י הערה זוה דדברי האחרונים ז"ל, ואפשר לומר דנהי דהטל מחמיץ, מ"מ מעט טל היורד על השזולים אין לו כח להחמיץ חטה הקשה, דדוקא קמח"י היה מחמיץ, א"נ חטין שהיו

ביאורים והערות

- לג. דברי המאמר"ר צע"ג לפענ"ד וכמ"ש להעיר ע"ד בחלק א' הערה ב' בד"ה וזמן הרבה:
- לד. ע"י להלן באות מ' בתשו' רמ"ן באר"ה והנה מדברי הרשב"א, ובמ"ש שם בהערה פ"ד:
- לה. ע"י לעיל בתשו' מעיל צדקה בסופו שכבר העיר בזה:
- לו. עמ"ש בבואר דבריו בחלק חמישי אות י"פ:
- לז. דבריו שם לכאורה סותרים למ"ש כאן, ועמ"ש בחלק חמישי אות י"ז ביישוב דבריו:
- לח. דברי הר' מנוח מועתק בשלימות בחלק שני אות ה', ולפלא שלא העיר מפלוגתת הר"ף והרמב"ם שהובא שם ברבינו מנוח, ולפ"ד הרבינו מנוח יש לומר דכשלא קצרה מיד כשהגיע זמנו ליקצר לא היו עוד שמורה משעת קצירה, דכתלוש חשבינן לה, עמ"ש שם בהערה ל"א, ובתשו' מהר"ם שיק שמועתק להלן אות כ"ו כ' בזה"ל, ואפילו בדעבר נראה דאם ידוע שנתבשו כבר שהם כתלושים ובקצורים, ואם לא קצרום עד אח"כ לא חשיבי כחטים שמורים משעת קצירה, כיון ריבשו הם בקצירה [גרמ"ם וצ"ל כקצירה] ובעי שמורה:
- לט. במושג"ב סק"ח העתיק להלכה דברי המאמר"ר בקיצור, וה"ל אם ירדו עליו גשמים היינו גשמים מרובין, אבל ע"י זליפה מועטת שירד על השבלים לא חיישינן ומותר אפילו למצת מצוה (מאמר"ר בשם רבינו מנוח) ועיין בשע"ת מה שכתב בשם התובת מעיל צדקה, וכ' שם בשע"ת"צ אות כ"ה במעם זליפה מועטת לא חיישינן דכל אגב מדלייהו היינו דרך נפילתן לא מחמני וכהויה דפסחים דף מ' ע"ש ע"כ, ועמ"ש להעיר ע"ד בחלק חמישי אות כ"ב ובמ"ש בח"ב הערה כ"ה, ועי' בס' תולדות שמואל ח"ב מצוה י' סי' ב' אות ב' שהבין במושג"ב דהרבינו מנוח ס"ל כדברי המעיל צדקה, ולא ראה בפנים דברי הרבינו מנוח ודברי המאמר מדרכי שמבואר בפנים דבריהם שלא ס"ל כהמעיל צדקה:
- ובעיקר דברי המאמר"ר לכאורה יל"ע אם דעתו לגמרי כמ"ש הר' מנוח דצריך גשמים מרובים ולאפוקי זליפה מועטת וכמ"ש ג"כ במושג"ב, או דכוונתו שמדברי רבינו מנוח יש ללמוד שבמעט מזעיר טיפי גשמים בודאי רמותר אף לדעת הרשב"א, ואע"ג שהרשב"א לא ב' דבעינן גשמים מרובים ולכאורה משמע דאוסר אפילו בזליפה מועטת, מ"מ במעט מזעיר טיפי גשמים דהוי כמל מודה לדברי הר' מנוח, אמנם נראה דכוונתו דבמעט מזעיר טיפי גשמים הוי זליפה מועטת ובויתר מזה הוי בגדר גשמים מרובים (ועמ"ש בהערה ר"ד לתשו' דברי חיים שמועתק להלן באות י"ט), ועי' בתשו' צמח דוד שמועתק להלן באות ג' שכבר דן בדברי המאמר"ר, ועי"ע במ"ש בח"ב הערה ז' בשם הלבוש:

(ג)

ס' צמח דוד^ט

דרכא דמוחר ללמות משום דעסיק בה ולא ניחא, והך עובדא דארבא וכו' משום דניחא, ונהפוך הוא דעמ הגמיי והמרדכי בשם הרא"ם ז"ל דמפליג ליה עיקר בין רב למעט, ולא חיישי למיעוטא אפילו צהנייחי, וכן מצואר דדברי הרב המגיד ז"ל דדעת הרמב"ם שכי וטוחנן מיד, משום דסבר דטעם היחר הלתיתה הוא משום דעסיק ביה דדעת הר' אפרים ז"ל, וכ' שזה עיקר ודלא כ"מ דסברי דטעם הלתיתה הוא משום דבר מועט יע"ש, ומ"ש הגמיי ז"ל על דברי הרמב"ם ז"ל שכ"כ הרא"ם ז"ל וכו' יע"ש, המעיין [נדל"ל המליין] שס טעה, אמנס קאי על עיקר הדין דשרי ללמות, לאפוקי סברת ראצ"ה שהציא המרדכי דאסר הלתיתה יע"ש, וע"ע להצ"ח ז"ל שביאר מחלוקת זו בין ר' אפרים להרא"ם ז"ל יע"ש, וא"כ איך ה' פרי חדש פי' דברי מור"ם דקאי אדברי ר' אפרים ז"ל ע"פ דברי הרא"ם ז"ל צר פלוגתיה וז"ע:

ובזאת יש להקשות ג"כ על דברי השיורי כנסת הגדולה דדין עירובא שעירב ומני דברי מור"ם דקאי בשיעט ר' אפרים עם הגמיי בשם הרא"ם שהציא הצ"י יע"ש, ויומר קשה שהציא דברי הצ"ח ז"ל שכי' דלענין מעשה יש ליזהר לכתחלה אף בזליפה מועטת יע"ש, ואיך לא ראה שהצ"ח גופי' חילק ביניהם כזכר וז"ע, גם על הרב הלבוש ז"ל איכא למידק שכ' שס או נפל עליהם מים הרבה, יע"ש שכ"כ דדין ר' אפרים, וע"ש להרב שלחן גבוה שגם הוא נמשך אחר הפר"ח בזה יע"ש וליחא, ואנו אין לנו אלא דברי המגיד ודברי מור"ם דדברי משה שזכרנו, והיינו דחידית לן בהגהתו דגם

שלא להוציא הנייר חלק ראיתי להעתיק פה תשובה אחת אהובה מאת אהובי ומיודעי זה דודי חיה ריעי הרב ר' יצחק הכהן טנו'גי^{מא} המכונה ר' חוגא נר"ו:

זה ימים ושנים כשהייתי צעיר ספאקן שלחתי לו אגרת ושאלתי ממנו לעיין בזה אם יש לסמוך על הוראה זו שהורה הרב מאמר מרדכי ז"ל הלכה למעשה שאין לחוש צדק הטל על השצלים אחר שנתייבשו, ונפיק ידי חובת מנח מנחה שזריכה שימור משעת קצירה, וה"ה אם נפלו מעט מזעיר טיפי גשמים, דדוקא צריצוי גשמים הוא דפסק מרן ז"ל דמקבלי חימוץ, ושכן מוכח בלשון הר' מנוח ז"ל יע"ש ע"כ, וזאת תשובתו אלי:

תשובה הנה לכאורה מדברי ההג"ה שס צקי' חס"ו ס"צ מוכח דאפילו גשמים מזלפין וליכא ריבוי מים נמי איכא חששא, וזאת מאמר מרדכי הסתי"ר עושה, אך ראיתי להפרי חדש ז"ל שס שפי' דמים שירדו רוב גשמים עד שהשק יהא שרוי במים וכו' אבל בזליפה מועטת לא חיישינן, ושכ"כ הצ"י בשם המרדכי יע"ש, אם כן הרי תנא דמסייע ליה לה' מאמר מרדכי הנזכר, איצרא דעיקר דברי הפר"ח תמוהים הם^{מב} צעיני טובא, חדא דלשון זילוף לא משמע שרייה כלל, ועוד דלפי דבריו א"כ מה צא ללמדנו מור"ם ז"ל היינו הך דברי מרן ז"ל, ועוד דאישתמטיה דברי מור"ם ז"ל גופיה דדרכי משה ע"ש, ומשם צארה דדבר זה שנוי הוא במחלוקת, דלדעת ר' אפרים ז"ל דפסק כוותיה מרן ז"ל, ועלה קאי מור"ם ז"ל לא נכנס צשע"ר המים המועט הוא אם רב, אך בחלקות ישית למו ניחאי^{מג}, דהך

ביאורים והערות

- מ. ס' צמח דוד לכוהר"ר דוד נגאר ז"ל נדפס בליורני שנת תקפ"ח:
מא. בקובץ מקבציאל גליון כ' דף ל"ד בתב, שמוהר"ר יצחק חיים דוד הכהן פנוני ז"ל ה' דיין בעיר תוניס, וכשנת התק"ן לאחר פטירתו של רבו הגאון בעל ערך השלחן נחמנה לראש הרבנים וראב"ד עד זמן הסתלקותו לגנו"מ בר"ח סיון שנת ה'ת"ר:
מב. עיי"ש בביאור הלכה כד"ה דגן זה שהרגיש ג"כ בקיצור בהערה זו ע"ד הפר"ח:
מג. פי' דאם ניהי אף במועט מים אמור:

צין כשהם צחוק השקים ע"ש, וא"כ וכ"ש כשהם צחוק קליפתן:

ובהבי ניחא מאי דליכא למידק בדברי הכלבו ז"ל, שכ' וז"ל פעמים שהתימוך צא בעוד שהתצואה מחוברת מחמת רוב גשמים שיורדין בעת הקציר ע"כ, משמע דבעינן ריבוי מים, ואילו מור"ם ז"ל כתב בשמו בהג"ה הנזכר די"ש לזיחר בגשמים מזולפין, ואחא לאשמעינן אפילו במים מועטים כדפרישיט לעיל, וא"כ נמצא דברי הכלבו סתראי^(ט) ניהו, אך לפי האמור ניחא דבעוד החוברת בעינן ריבוי, מיהו כן יש להוכיח כן מדקאמר רצא להנהו דמהפכי כיפי וכו' יע"ש, משמע דמקמי הכי לא בעי שימור, ואם איחא נהי דמיירי בדליכא^(י) גשמים, מ"מ הרי הטל לא מענה, אלא ודאי דצטל^(יב) וכדומה לו קצת גשמים לא חיישינן, ונפיק צה ידי חובת מצת מלוא כדפסק ה' הנזכר, והדין דין אמנת, והרציתי פסק זה לה' המופלא וכבוד ה' מלא כמה"ר יצחק טייב נרו^(יג) והסכימה דעתו דעת עליון עמי, ולית דין לריך צשש:

נאום דל ורוה ניבו נבזה חיים דוד יצחק הכהן פנוגי ס"ט

בגשמים זולפין נמי יש לזיחר אפילו לא נתצקעו כיון דנייחי, וכיון דקיי"ל הכי כדעת ר' אפרים והרמב"ם ז"ל וכדפסק מהרי"ק ומור"ם ז"ל, א"כ חלקו הלך לו חילוקא של ה' מאמר מרדכי הנזכר שכ' דדוקא בריבוי המים הוא דפסק מר"ן ז"ל דמקצלי חימוץ, תליא בריבוי המים ללאו מלחא, אלא בהנייחי תליא מלחא כמו שבארנו:

איברא די"ש מקום להעמיד דינו של ה' הנזכר, דלא התיר הרב אלא צמעט מועיר טיף גשמים מיעוטא דמיעוטא דומיא דטל, ולא אסר ר' נא"ה נראה דחסר כאן תיבות אפרים ז"ל אלא בגשמים זולפין כל כך אע"ג דליכא שרייה במים, ולאפוקי מדעת הרא"ם ז"ל דבעי שרייה במים יע"ש:

עוד נלע"ד להתיר מטעמא אחרת, והוא דעד כאן לא אמר ר' אפרים ז"ל אפילו בגשמים מזולפין, אלא כשהן מזולפין על החטים ממש לאחר דישה, אבל כשעדיין התצואה בקשין שלה סוגרת ומסוגרת^(יד) מודה הכנסת^(טו) הגדולה [דבעינן רוב גשמים, וכה"ג חילק הרב שיורי כנה"ג צין חטים גלויים

ביאורים והערות

מד. עמ"ש לעיל בהערה כ"ד ובמ"ש בחלק חמישי אות י"ז וכו':

מה. גרמ"ם וז"ל להכנסת, והכוונה לרבים מהראשונים דם"ל דבעינן רוב גשמים:

מו. כפי הנראה שמוהר"י הכהן פנוגי ז"ל לא הו' לפניו דברי הב"י בשם הכלבו, דהמעין בב"י יראה מבואר דמ"ש ברמ"א בשם הכלבו [היינו לפ"ד המרשים המ"מ ברמ"א לס' הכלבו, כי באמת מקור דברי הרמ"א הוא מס' האגור, ועי' בדרכי משה שלא הביא כלל דברי הכלבו רק דברי האגור] דלא קאי על ריש דבריו או גשמים מזולפין, רק עמ"ש אח"כ ודגן שה' מונח בעלייה וכו', והמרשים המצייין לס' הכלבו, כוון שבדברי הכלבו מבואר שרק אותן החטין שירד עליהו גשמים אפורים ושאר החטים מותרים, ואין כאן שום סתירה בדברי הכלבו, ויתכן שהכלבו ס"ל כמ"ש הרא"ם ז"ל דבעי ריבוי מים אף כשנפלו עליהם בתלוש, ועי' בס' נחלת צבי שם בס"י תס"ז שהעיר ע"ד הרמ"א שהביא דברי האגור, אחרי שקיי"ל כשי' הרבינו אפרים דאסור אפי' בולפה מועמת, אולם במקור חיים להחיות יאר ז"ל כ' דהיתר דם"ס שהביא הרמ"א הוא אפילו בולפה מרובה, דמ"מ אין כאן רק חשש חימוץ, ודלא כהנחלת צבי:

מו. נראה דכוון למ"ש הרבינו מנוח כשי' הרמב"ם ומועתק דבריו בחלק שני אות ה', דמשו"ה כ' דצריך שמירה רק לאחר קצירה וכדמוכח ממזמרא דרבא וכו', משום דלא שכיה שהיה' או גשמים, אלא שקיצר בלשוננו, ובדברינו אלה מיושב תמידת ס' בגדי יום טוב בחו"ד ס' מ"ג עמ"ש מוהר"י פנוגי ז"ל ומועתק להלן באות ל':

מח. לפ"ז אין ראי' רק להתיר כשנפל טל בעודם מחובר, ומשמעות דבריו שלפנ"ז משמע דאפילו בתלוש מותר אם הם עדיין בקשין שלה, ועי' בשו"ת שואל ונשאל ח"ה ס' ע"ו שמועתק להלן אות ס' שכ' ע"ד הצנח רוד, דלשון הרב ז"ל שם שחילק בשני אופנים לכאורה נראה דלחילוק שני גם ביותר מזולוף מחור יעו"ש, אלא דאח"כ סיים דבריו דמתיר בדומיא דטל, ונראה לענ"ד דהרב ז"ל לא ברירא ליה מלחא להתיר רק בדומיא דטל, אבל בטפי מזה אינו מותר, וסמך רק על היות שני המעמים יחד עכ"ל:

מט. בעהמח"ס ערך השלחן על הש"ע:

(ד)

קטע משו"ת חת"ם סופר או"ח סי' קב"ט

מ"ש פר"מ^(א) אי חטים מחומלים שנתערבו^(ב) אי מקרי
 אחזקת היתרא או לא, זה תליא אי נתחמץ^(ג) בקמה
 א"כ מעולם לא היה להחטים חזקת היתר, ואי נתחמץ
 בלחלוטית הבור א"כ אין להוציא הכרי מחזקת היתרא,
 ונפקא מינייה להתלמד במקום אחר, אבל נידון ספיקא

דפר"מ ספיקא לאורייתא, דמין זשאינו מינו זטעמא
 הוא, דטעם כעיקר חמץ זמלח לאורייתא הוא, ולא דמי
 לככרות חמץ עם רוב ככרות מלח דאי לאו דבר חשוב
 הוא זטיל מד זמרי יזש זיצש [עי' מג"א סי' תמ"ז
 סק"מ] היינו לאכול זעין כל מד זכר שמא

ביאורים והערות

ג. תשובה זו כתבה מרן הח"ס ז"ל במרחץ ביסמשאן יום ה' כ"א סיון ז"א לפ"ק:
 נא. הגה לא כתבנו הערות לתשו' ח"ס מה שכבר כתוב להעיר בס' ליקוטי הערות על הח"ס, ואין מן הצורך לכפול הדברים, מלבד אם יש
 איזה תוספות הערה, חידוש, או מראה מקום בדברינו:

גב. לשון השאלה הוא סתום, ונראה שאי אפשר לפרש דברי השאלה כשרואין חטים מחומצים שנתערבו אח"כ בחטים כשרים, דבכה"ג
 כשרואין החטים מחומצות אין שום נפק"מ אי נתחמץ בקמה במחור או בכרי, דהלא החימוץ שלפנינו נתערבו, ובודאי דצריך ס', וע"כ
 נראה שכוון בלשון שאלה זו, שיש לפנינו חטים שיש בתוכן תערובות מחטים מחומצות, והשאלה ה' אי מחזיקין ריעותא גם על חטים
 אחרים שאין רואין עליהם סימני חימוץ, ולומר דכמו שאלו נתחמצו, ה"ה האחרים שאין רואין עליהם סימני חימוץ נמי נתחמצו ולא
 שייך ביטול ששים, והרי קי"ל בס"י תס"ז ס"כ כשי' הרבינו אפרים דכמינה נייחי אתי לידו חימוץ אפילו כשאין רואין שנתחמצו, וגם יש
 שיטות כב"י שם דבחטים לא בעי סימני חימוץ דכיון דאית בהו ציריא כמאן דנתבקעו דמו, וגם מצנין שיטות דבנמצא מבוקעות אף
 האינם מבוקעות אסורות וכמ"ש בחלק ב' הערה י"ח, או דילמא דלא מחזיקין ריעותא על החטים אחרים, וע"כ שייך ביטול בס':

גג. פ' דאי נמצא מחומצות במחור, לא ה' מעולם חזקת היתר אף באלו החטים שאין רואין סימני חימוץ, דכמו שידר הגשם על חטים
 אלו ונתחמצו ה"ה שירדו על אחרים אע"ג שאין רואין עליהם סימני חימוץ, וכנ"ל דקי"ל כרבינו אפרים דכמינה נייחו מקבל חימוץ אע"ג
 שאין רואין שנתחמצו, ואף את"ל דחטים אלו שנתחמצו כבר נגמרו והחטים שלא נתחמצו לא נגמרו עדיין, מ"מ כיון דריעותא לפנינו
 אין עליהם חזקת היתר, משא"כ בנתחמצו מלחלוטית הבור, יש לחלוט שפיר דרק במקום אחר ה' לחלוטית, ורק אלו החטים שהיו
 סמוכים אל כותל הבור נתחמצו, ושאר החטים עדיין בחזקתן, וכן מפורש חילוק זה בשו"ת דברי חיים ח"כ סי' ל"ט ומועתק לשונו להלן
 באות י"ט, ורק דק הח"ס וכ' אי נתחמצו בלחלוטית הבור, דאי יש חשש גשמים על הכרי, ס"ל להח"ס בתשו' דלהלן בס' קל"ו לחוש
 לכולהו:

ולפי זה בנתחמצו בקמה אין נפקא מינה אי אית בה ס' או לית בה ס', דכיון דריעותא דמים לפנינו חיישינן לכולהו וכנ"ל, וכן יש ללמוד
 מ"מ"ש הח"ס ונפקא מינה להתלמד במקום אחר, והיינו דאע"ג בהאי שאלה גופי' שנשאל עלי' בח"ס ה' המציאות שלא ה' ס' וכדלהלן,
 מ"מ נפק"מ להתלמד במק"א אפילו בדאית בה ס':

ועי' בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' ד' ומועתק להלן באות מ' לענין חטים שנפל עלי' גשמים במחור, שצ"י לתשו' ח"ס סי' קל"ו שהעיר
 בסברת חזקת היתרא אף שאיתרע לפנינו, ולכאורה משמע בכוננת המהרש"ם שהח"ס שם נוטה לסברא זו דיש עלי' חזקת היתר, ולא
 הבנתי דבריו, שהרי משמעות לשון הח"ס שם שכ' אולי יאמר וכו' היינו בלשון בתמיה וכי יאמר דמוקמינן על חזקת היתר אע"ג דריעותא
 לפנינו וכו', וגם לא העיר מ"מ"ש בח"ס סי' קכ"ט להדיא דאין להחטים חזקת היתר, ואולי הבין המהרש"ם דמ"ש הח"ס בס' קכ"ט איירי
 דוקא באין שם ס' וז"ע:

ובשו"ת ציוני ח"ב סי' נ"ג שמועתק להלן באות ל"א כ' ע"ד הח"ס בזה"ל, ומש"כ הח"ס בס' קכ"ט אי נתחמצו בקמה א"כ מעולם לא
 היה להחטים חזקת היתר כו', הגה דבריו שם באמצע התשובה בקיצור גדול, ולפי הנראה ניירי שם שיריעינן שהיו מחומצים ונתערבו
 בכרי ולא ירענו אם ה"ס, לשם ודאי דבריו נכונים, כיון דגולד לנו הספק ס' במחור, א"כ מעולם לא ה' חזקת היתר, אבל גם חזקת
 איסור לא נקרא אפילו בה"ג וכו' עכ"ד, אולם פ' זה צ"ע שהרי כ' להדיא דנפק"מ להתלמד במק"א, וגם כמעט הדברים נראה פשוט
 שכוון בח"ס למ"ש בתשו' דברי חיים דאין כאן חזקת היתר משום דהחשש על כולו, ואין בזה נפקא מינה אי יש ס' או לא וכנ"ל, וגם
 מ"ש בשו"ת ציוני לפרש כן דברי הח"ס בס' קכ"ט, הגה אצל לשיפתו לחלוק עמ"ש בתשו' ח"ס סי' קל"ו, ולדברינו הנ"ל דבריו מחוורים
 עם מ"ש בס' קל"ו, ומשו"ה כ' בדקרוק דיש חזקת היתר רק כשנתחמצו מלחלוטית הבור ולא כשיש חשש גשמים ומים:

זמן איסורו לא מקרי מצטל איסור לכתחילה וכמ"ש
 מג"א סק"י תמ"ז [סק"ק מ"ה] צחטים שנתבקעו, כ"ש
 צלמחו שאין חימוץ צרור כ"כ כמ"ש פר"ח דאפשר (ה)
 דהוה רק עיפוש (ו) צעלמא, ועי' י"ד סי' פ"ד ש"ך
 סק"מ ושם סקל"ח, ועי' מג"א סי' תס"ז סק"ד ד"ה
 כ' הצ"ח וכו' :

אזלינן, אצל לטחון ולאפות ולערב ויטעוס טעם חמץ,
 פשיטא דהוה טעם כעיקר דאורייתא ואין מקום לדברי
 פר"מ זזה כלל, מ"ש פר"מ אהרמ"א [סי' תנ"ג סעיף
 ג'] שכתב חטים שלמחו (ו) אס פחות מס' מותר
 לטוחנס, היינו דקמין אמ"ש הטור ועוד דא' מאלף
 וכו', וס"ל להטור כיון דאינו עושה כדי לצטל וגם קודם

(ה)

שו"ת חתם סופר או"ח סי' קל"ו וקמץ מתשו' סי' קל"ז

הנה צמג"א סי' תס"ז סק"י"ז כתב, ג' חמין שנמלאו
 צחצחיל לא הוחזק כל הצחצחיל כיון דלא מיני' קרבי, אצל
 חמין מחומצין צכרי הוה כמו מיני' קרבי והוחזק כל
 הכרי, ויפה כתב שם צמקור חיים [סק"ה] לדחות דברי

את חג המצות יחוג בריצות ה"ה הרב החרון המופלא כמהו'
 יוסף יואל נ"י דיין בק"ק טארנאפאל:
 עוד כתב על מה שנוהגין לצדוק ג' אגרופות של חמין
 אס נמלא שם ס' נגד המזומחים, מכשירים אותם לפסת,

ביאורים והערות

נד. ברמ"א שם לא כתב בן על חמים שצמחו, רק בחטים שאכלו ממנו עכברים, אבל בחטים שצמחו כ' שם ברמ"א דצריך ס', עיי"ש במ"ז
 ומ"א ובפמ"ג במ"ז סק"ה וסק"ו, ואולי כוון השואל כפי' הרמ"א שיותר לפוחנן בעוד שהוא פחות מס', ואחר שנפחן ונתבטל ברוב
 דהמחומצים אינו ניכר עוד, יוסף עליו את"כ עד ס', וכמו שהאר"ך בזה בתשו' שם אר"י סי' י' ומועתק להלן באות ט"ו, ועי' בשע"ה
 סי' תמ"ב סמ"ז בחצאי עיגול שכ' בזה"ל, ואם אין ברמים הכשרים ס' כנגד החמוצים יכול להוסיף עליהם עוד חטים כשרים עד שיהי'
 ס' כנגד החמוצים ויטחון ביחד כדי שיתבטל קמח החמין כס' ויהיו מותרין באכילה בפסת, ועיי"ש בקו"א סק"י שהאר"ך בזה, ועי'
 במשנ"ב סי' תנ"ג סק"כ דרוב הפוסקים אוסרין להוסיף:

נה. בשו"ת ציוני ח"ב סי' נ"ג כ' חפשי בהפרי חדש בס"י תנ"ג ובריש סי' תס"ז ואין שום זכר בפר"ח מזה כלל, ואדרבה בס"י תנ"ג כ'
 להריא להיפוך וכו', וגם בשו"ת חבלים בנעימים ח"א סי' י"ז בר"ה ומ"ש כ"ג, כ' ג"כ ולא ארע אי' מקום הפר"ח ומכל הפוסקים מבואר
 להיפוך, אולם בהג"ה שם בתשו' חבלים בנעימים כ' דמ"ס בח"ס וצ"ל פר"מ [ר"ת פאר רום מעלתו] והכוונה להרב השואל:

נו. אולי י"ל דקאי בכה"ג שכ' לעיל ש"ל שנתחמץ מלחלוותי הכור, וכ"כ בב"י סי' תס"ז בשם תשו' הרמב"ן המיוחסות, אולם בב"י לא
 מפורש להדיא בן רק בנתבקעו ולא בצמחו, ועי' בשו"ת מהר"ם חביב סי' ס"ג שכ' בזה"ל, כ' הנהות מיימונית פ"א ח"ל ועל הרגן שצמח
 מלחלוותי ארץ שקורין ג'רמו, אומר רבינו יחיאל שזהו חימוץ גמור, והיינו דקאמר תלמודא פ' כל שעה דמחמיין במחובר, שפעמים שזה
 החימוץ בא בעוד שהתבואה נשרשת בארץ מחמת גשמים ופעמים בא בתלוש, וכשהוא מעורב עם תבואה אחרת צריך לבררו שיהא ס'
 מאותו שלא צמח וכו', וכן כ' בתרומת הרשן סי' ק"ד, וז"ל וכ' עוד סמ"ק שאם נמצאו חטים בתוך הכרי שצמחו מלחלוותי הארץ
 שקורין ג'רמיר שאינם כפלים אפילו נפחן קודם הפסת וכו', ובתשובות המיוחסות לרמב"ן סי' קס"ח ובתשובות הרשב"א [ח"א] סי' ע',
 כתוב על ישראל שיש לו בורות חטים וחושש לחיטים שבקרקעית הבור, כ' עוד הדבר קרוב שאין כאן חמין אלא עיפוש והפסד, ולא
 חמין נוקשא כמו שאמרת, דחמין נוקשא נמי אסור להשהות מדרבנן ולרבי מאיר בלאו, וצא ולמד מן הראשונים שהיו לפנינו שלא שמענו
 שיהא אדם בישראל נוהג לפנות אוצרות חמין ושעורים ולפנות בורות בפסת, שהחטים שבקרקעית עיפוש והפסד הם ולא חמין וכו',
 צריך לומר דלא פליג ארלעיל, דדוקא כי האי גוונא שנתבקעו מלחות קרקעית הבור ולא צמחו, הבקוע הוא מחמת עיפוש והפסד ואין
 כאן חימוץ, אבל כיון שעיינו ראות שגדלה מלחלוותי הקרקע והצמיחו החטים, או אמרינן דחמין גמור הוא, אבל כל עוד שלא צמח
 ולא השריש או אמרינן דהבקוע הוא מחמת עיפוש והפסד, ועוד שהרמב"ן והרשב"א לא אמרו אותו בפשיטות אלא שהדבר קרוב לומר
 בן, וא"כ לא נניח הפשיטות של רבינו יחיאל וסמ"ק וה"ה מפני ספיקו של הרשב"א במידי דאית ביה סרך איסור דאורייתא, וא"כ לפ"ז
 בנדון שלפנינו נראה דחמין גמור הוא עכ"ל מהר"ם חביב הנוגע לעניינינו (ועמ"ש בחלק שני הערה פ' בביאור דברי הרבינו יחיאל והסמ"ק):

מיהו צ"ע לפרש דברי הח"ס דקאי בצמחו מלחלוותי הבור, שהרי לכאורה קאי על הרמ"א, וברמ"א כ' בסתם רגן שצמח, אמנם הח"ס
 לשיטתי שכ' גם בתשו' סי' קל"ו וקל"ז די"ל דהחמוצים והביקועים היו עיפוש, ועמ"ש להלן בהערה ס' בשם כמה וכמה גדולי ישראל

חק יעקב [סק"ה] צמה שרונה¹⁰ להחמיר אפילו צחצחיל, אצל מאי דרונה מקור חיים להקל אפילו צחטים (מחומלים צכרי¹¹) שאינו מסתבר, לא נ"ל, גם הוא ז"ל צסוף דצרו לא סיים אלא להחיר צחצחיל שנמצא צו ג' חטים, אצל לא צכרי דהוא כמו מיני קרצו כיון שעכ"פ ירדו עליו גשמים, ועצ"ד ס' רע"ט תשו' רצ"א צס"ת שנמצא צו ג' טעיות שאוסר לקרות צו עד שיגיה,

והנה אס ג' טעיות אס מהסופר, י"ל איתרע חוקמו ומסתמא חונצא נקטי' צההיא שעמא שכתב הספר וכולן צחזקת טעיות, אצל לפעמים הטעיות מחמת שנפרד הדיו ומתקלקל ואין רשומן ניכר, וזה צא מכח לחלוחית המקום שעומד שס הס"ת והוא ממש כגשמים שירדו על הכרי, ע"כ אנו נוהגים כל כרי שנמצאו צו ג' חטים (מחומלים¹²) אין לוקחין מהס לפסח ועמג"א ס' תס"ו:

ביאורים והערות

שלא ירדו לסוף דעתו של הח"ס בזה, עיי"ש בדברינו:

גו. עי' שם בחק יעקב שכ' רמ"ש במ"א סיעתא מדברי המ"ו ביו"ד ס' פ"ד בשם המהרש"ל, הגה באמת דברי המהרש"ל בזה אינם מוכרחים כלל ולא נמצא חילוק זו בשום פוסק, דסתמא אמרינן תלחא זימנא הוי חזקה אע"ג דהוא דבר דאתי מעלמא וכו' ע"כ, ועי' בנחר של' שמפקק ג"כ ע"ד המהרש"ל, וכ' וראיתי להרב פרי תואר ביו"ד ס' פ"ד סק"ב שהביא שם דברי המ"ו ביו"ד והמ"א בס' חס"ו וכ' שם ובהא מילתא לבי נוקפי לענין מעשה אחר שלא הוזכר ענין זה בספרי הראשונים:

נח. פי' שבמקו"ח שם מצדד בנמצא ג' מחומצים, די"ל דמחומצים הם מהחטים שה' בראש הערימה ושאר החטים הם מכמן הערימה שהמים אין נכנסים לשם וכמ"ש המ"א בסק"ה, וכו"מ מסקנתו נראה שלא החליט כן להלכה רק בג' חטין שנמצא בתבשיל:

נז. כוונתו בכרי שירד עלי' גשמים וכנ"ל וכמ"ש ג"כ להלן, אבל כלא ירד גשמים ונמצא ג' מחומצים בהכרי אין לחוש על השאר, די"ל שנתחמץ מלחלוחית הבור וכנ"ל בס' קב"ט ושם בהערה נ"ג:

ובעיקר דברי הח"ס, עי' בשו"ת דברי חיים ח"ב אה"ע ס' ע"מ שכ' בזה"ל, ובענין חמין שערער הרב הגאון בח"ס (ס' קל"ו) על המנהג שלנו בבדידת החטים, הגה אין לנו לסור ממנהג שנהגו אבותינו הגאונים שמהם תצא תורה לכל העולם, ועל דברי הח"ס הרבה יש להשיב [וכו'] ע"כ, ונראה דבר"ח אין חולק על הח"ס רק על מה שמשמע מלשון הח"ס שאין לוקחים מהם לפסח, דהיינו לכל ימי הפסח ומחמיר אף לענין אכילה (וכ"פ דברי הח"ס בחי' מהרא"ך שמועתק להלן באות כ"ב), אבל מ"מ י"ל דלא מיקרי שמירה, ואולי כוון לזה מרן הר"ח ז"ל בלשונו הקדוש שכ' ובענין "חמין" שערער וכו', ולא כ' ובענין מה שערער וכו', וכוונתו שלא נראה לו מ"ש הח"ס שיש לחשוש משום חמין, אבל רין רשמירה הוא ענין אחר דצריך להיות בגדר ודאי ממש ולא לסמוך על רוב חזקות וכיוצא וכמ"ש בתשו' דברי חיים שם באור"ח ס' ל"ט ובשאר אחרונים, וכ"כ בשו"ת מהר"ם שיק ס' קכ"ה ובהעמק שאלה פ' צו אות א' דההיתר דהר"ן שאין המים נכנסין לכמן הערימה לא הוי רק לענין אכילה ולא לענין שמירה, וכבר כתבנו לעיל בהערה נ"ג דאף הח"ס מודה שאין לחוש על השאר בנתחמצו מלחלוחית הבור ולא ירד עלי' גשמים, ובתשו' ד"ח שם משמע דמיקרי ג"כ שמירה:

וכעין חילוק הנ"ל כתבנו בחלק שני אות ז' ושם בהערה מ"א, בשם חר מקמאי ה"ה הרבינו רוד ז"ל, דס"ל דקיי"ל אגב מודלייהו לא מחמצי, ומ"מ אינו אלא לענין אכילה ולא שיהא נקרא שמירה:

ועי' בס' סמא דחיי (גרפס בכרדיטשוב שנת תרנ"ו) על סדר אפיית המצות ס' א' סעיף י"ז שכ' בזה"ל, חטים שמורים משעת קצירה שנמצא בהם חטים שצמתו ויש ס' מותרים, דתולים שנתחמצו הצמוחים בעוד היו מחוברים בקרקע [בגליון מציין שכ"כ בשו"ת שם ארי ח"א בהוספות ס' י"א, ודבריו מועתק להלן באות כ"ז], ויש אומרים אם מברר הצמוחים שאינם צמוחים הם בחזקת שימור נמי [שם בתשו' שם ארי], ויש מי שדעתו נוטה שאין זה בחזקת שימור משעת קצירה [בינת (מ"ס וצ"ל נשמת) אדם בס' ג"ט ע"ש בשם הר"ן, כ"כ שם בגליון, ובעניוהי לא ראיתי שום הכרח לזה בנשמי"א, עי' בח"ב אות ד' שמועתק שם דברי הנשמי"א], וכן נראה לע"ד, אבל במצא כשמורת חטים מאכילת עכבר, השלמים בחזקת שימור ויברור הנשוכים מהם עכ"ד סמא דחיי, ועי' בשו"ת מהר"ם שיק ס' קכ"ה שמועתק באות כ"ר שכ' דאם החטים הי' מונחים במקום שמוצי עכברים לא הוי בחזקת שימור אע"ג שאין רואין שום חשש על החטים:

ובענין המנהג דבדידת ג' אגרופין עמ"ש בשו"ת ברית אברהם ס' ל"ה ול"ו, ובנשמת אדם שאלה י"ח, ובשו"ת פינות הבית ס' י"ט אות ג' בר"ה ולענין (מועתק לעיל אות ז'), ובשו"ת שם ארי' אור"ח ס' י' (מועתק להלן אות מ"ו, ועיי"ש שהרבה לתמוה ע"ד הח"ס), ובשו"ת ברכת רצ"ה ס' ע"ז ועי"ח, ובשו"ת ציוני ס' נ"ג, ובשו"ת דבר משה מהר"ת ס' צ"ט, ובמכתבו של בעל תשו' מנחת ש"י שנכתב להגאון מהר"ד שלמה קלוגער זצ"ל ונדפס בקובץ מוריה קובץ קל"ו, ובשו"ת מנחת ש"י ח"א ס' ל', ובאורחות חיים ספינקא ס' תנ"ג אות י' מציין לעוד אחרונים שדיברו בזה:

והנה בגוף הדין דביטול בס' דנו אחרונים אי הכוונה ס' בלכד או דצריך יותר ממעט דאין כל החטים שוים בגדלותם ויתכן שהחמוצים הם גדולים יותר מהאינם חמוצים, ועי' בשו"ת ברכת רצ"ה ס' ע"ז שכ' בסה"ד וע"ד אשר העיר בזה"ל, בג"ד שידוע שהחמוץ שאינם מחומצות יפות מהמחומצות גם אם יש מעט יותר מותר, ובוה נוחא לי דלא בעי רק ששים ולא ס"א וכדקיי"ל בביצה שאינה מן המנין דאותו המיעוט משלים היפוי, וכ"ז לדינא, אמנם המחמיר להצטרך יותר מששים בשביל חששות הנ"ל תע"ב ע"כ, ועיג"כ בלשון תשו' דברי חיים ח"ב או"ח ס' ל"ה שכ' להכשיר חטים שאין בו רק מעט יותר מששים נגד חטים חמוצים קשה בעיני, כי להרכה פוסקים גם בכזה"ג חזר וניערר כמבואר בב"י ז"ל, ועוד מי יוכל לכבין וכו' ע"כ, ובקובץ מפרשים מכת"י שנדפס בש"ע מהדורת פריעדמאן איתא בס"י תס"ז בשם ס' נימוקי הגרי"ב שכ' בזה"ל, ואני נוהג להצריך ששים ואחד כנגדן [כנגד המבוקעות אע"ג שלא נצמחו], כיון דאין כל החטים שוין גדולים וקטנים, והוה כמו ביצה שצריך ששים ואחד כמ"ש ביו"ד ס' פ"ו ס"ה לפי הרמב"ן ופוסקים, ע"ש כמ"ז סק"ב ובש"ך סקט"ו, וכעת בשעת הדחק צ"ע כי זה תלוי אם זה מין במינו או לא עיי"ש, ובס' סמא דחיי על סדר אפיית המצות ס' א' סעיף י"ג כ' דנראה דבעיני שיהי' בשיפוי ס' והיינו עכ"פ שיהי' מאה נגד הצמוחים או פחות מעט לפי הענין:

ובס' חקת הפסח הקצר (להרה"ג מוה"ר בן ציון גאססענבויער ז"ל מקאמארנא) ס' א' כד הקמח אות ה' כ' בזה"ל, חטים שנמצא ביניהם מבוקעות או מצומחות יברור כולם, ואם אי אפשר עכ"פ יברור כל כך עד שיהי' ס' בהכשרות נגד המבוקעות או המצומחות (תרומת הדשן ס' ק"ד ורמ"א ס' תנ"ג ס"ד) ולאפותם קודם פסח (מהרי"ט), חדשים מקרוב באו ונוהגין סלסול בעצמן להצריך ד' פעמים ס' נגד המבוקעות או המצומחות ואין שיעור למעלה, הגם שאין מובא בשום פוסק אין להרהר אחרים כי כוונתם לשמים, ואפשר שהדין עמהם, כי אי אפשר לצמצם, ובפעם אחת ס' יכול להיות שאין כאן ס' רק לפי המדומה, משא"כ בר' פעמים ס', ואם השנה גשומה אין מועיל הבריר (שו"ת דברי חיים ס' ל"ט) עכ"ל:

ובשו"ת שמן המאור ס' ק"א כ' דאנו נוהגים שלא להתיר לכתחלה היכי דאפשר רק כשיש ד' וה' פעמים סמ"ך בג' אגרופות שנהגים לברוק נגד המצומחים ומבוקעים, ועכ"פ אפי' בשעת הדחק אין להתיר בפחות מב' פעמים ס', כי פעמים רבות המצומחים גדולים יותר מהחטים הטובות, וגם כי כל היתר בדיקת ג' אגרופות אינו ברור כל כך, ויעיין בשו"ת ח"ס ס' קל"ה, וע"כ אין להתיר בפחות מב' פעמים ס' בשום אופן, ובאינו מצוי ימעט כמובן עכ"ל:

ונלענ"ד דבתשו' שמן המאור כוון לומר שאם יש הרבה פעמים ס' ועכ"פ לא פחות מב' פעמים ס' יש צד לומר שאף להח"ס מועיל, ולא פסק רק ממעט שנמצא הרבה והרבה מחומצים עד שספק אם יש ס' כנגדו, וככה"ג דעתו שלא לסמוך על בדיקת ג' אגרופין, ובמנחת פתים ס' תנ"ג כ' ג"כ בזה"ל, ועי' חת"ס ס' קל"ו שמחמיר כל שיש מקום להסתפק שאין ששים שאין מועיל בדיקת ג' אגרופות, ומשמע ג"כ שהבין שרק בכזה"ג החמיר מאד בח"ס, אבל כשיש כמה פעמים ס', מהיכי חיתי נחוש שבחטים אחרים שלא נברקו יחי' פחות מס', ואחזקי ריעותא לא מחזקינן לומר שגשמים נכנס בכל במן הכרי לחוש לכולהו, דמסתמא לא נכנס כלל לבטן הכרי, ואף אם נכנס לא נכנס רק במקום אחד ורק מועטין נתחמצו, וע"כ בכזה"ג גם הח"ס מודה דיש לסמוך על המנהג שנהגו להקל בכזה"ג בבדיקת ג' אגרופין, ועיג"כ בתשו' ד"ח ח"ב ס' ל"ט שכ' בתו"ד ולכן טוב יותר ליקח מהחטים דאשתקד שלא נמצאו מחומצים רק מעט מועיר (ועמ"ש שם בהערה רכ"א), וצ"ע בכ"ז:

ובשו"ת מהרש"ם ח"ב ס' ד' כ' ומה ששאל מדוע בעיני שיעור ס' בחטים נגד המצומחים, הדבר פשוט שמעמם משום שמא אין בילה, וכמה כרכר בתשו' ברית אברהם ח"א ס' ל"ה מהא דקיי"ל דלכל אין בילה חוץ מין ושמן ע"ש באורך, ומ"מ נראה דכדאיכא כ' פעמים ס' אין לחוש יותר וכו' ע"כ, ועי"ע בזה בתשו' דברי מלכיאל ח"ג ס' כ"א מה שהשיב ג"כ בזה לאותו השואל שבתשו' מהרש"ם, ומסיק דבעל נפש יחמיר עד שיהא רק מעט מאד, שאי אפשר לברר הכל, ושהמנהג בכל דבר שלא להקפיד על כגון זה וכו' ואם ישנו שלא יחי' בהם כלל מצומחים יקח אותם אף ביוקר, ויש לדון אם שייך בזה דין הידור מצוה ואקצר וכו' ע"כ:

ובס' ישועות חכמה (לבעל מסגרת השלחן על הקיצור ש"ע) ס' ק"ח הביא כמה פרטי הלכות ומנהגים בענין אופן הבריקה דג' אגרופין, וכ' שם בס"פ בזה"ל, אמר לי רב גדול שאין מכשירים בסתם שנים כשהחטים מחזיקים רק פעם אחד ששים נגד המבוקעות והמצומחות, והמעט דכיון דאי אפשר לברוק כל החטים, ולכן אם הפריוול"ך אינם מחזיקים רק פעם אחד ששים, יוכל להיות בשאר החטים פחות מששים ח"ו, אבל כשיש בהפריוול"ך כמה פעמים ששים, הוי אומדנא דמוכח דיש בשאר החטים ששים עכ"פ ויותר, ודוקא בסתם שנים, אבל בשנה שרבו הנשמים וקשה למצוא חטים שיחזיקו כמה פעמים ששים, אמר לי הרב הגדול ר' שניאור זלמן שליט"א שהי' אב"ד רק"ק לובלין דבשנה זו יש להתיר כשיהי' פעם אחד ששים בריות, דהרי ישראל צריכין למצות ואי אפשר למצוא כל כך חטים שיהי' כמה פעמים ששים בשנה זו, ויש סימן על זה "ששים בריוח כדחוק", פי' דבשעת הדחק בשנה שרבו הנשמים די בפעם אחת ששים בריוח עכ"ל, ועי' בדרכי חיים ושלוי (מנהגו הרה"ק בעל מנחת אלעזר זצ"ל) אות תק"מ שכ' בזה"ל, ואחר הבריקה שלא נמצא בצלים לקח קומץ על שלחנו וברק כל חטה בפני עצמו אם אינו מבוקעות (שקורין אויסגיוואקסען), וכשנמצאו מבוקעות העבירן לחדר,

אך מ"ש מעלמו שנמלא הרצה והרצה מחומלים עד שפק אס יש ס' כנגדו שקומים על ג' אגרופות, שאס יש זהס ס' נגד המחומלים שזהס קומים שיהי' ס' נגד כל מחומלים הנותרים בכרי, לא ידעתי על מה לסמוך, וכי הציטול מיני קרבי לסמוך שיהיה ס', אולי יאמר אוקי כל חטה וחטה אחזקתיה שלא הוחמץ אע"ג דריעותא לפנינו דהרי קמן שירדו גשמים על הכרי והחמין הרצה, ואולי י"ל דהחומלים אפילו שנתבקעו אינו אלא עיפוש ולא חמץ דאורייתא, וקצת משמע כן מסוגיא דמנה של טבל [פסחים ל"ה ע"ב] דמשמע דלעולם איסור טבל קודם לחמץ ואילך מתחיל הקטע שבפי קל"ז)

לאיסור חמץ ואס אימא משכחת חמץ במחומר וטבל אחר^ס שנתמרח והיינו כשנקצר ערצ פסח אחר חלות, ואין להאריך בזה:

ובמקום אחר כתבתי (עיין בסימן הקודם) דיש לעיין דמשכחת נתחמץ במחומר או קודם מירוח טרס חיוב טבל, ומיהו לר' שמעון דחמץ משש שעות ולמעלה מותר, לא משכחת ליה, דמירוח צ"ט ליכא וראיית פני הצית לאו דאורייתא לכמה דיעות, ואין להאריך לחכס המצין מדעתו, ומשכחת נמי טבל טבל לחלה שחימוץ קודם וק"ל:

ביאורים והערות

ולעומתן התחיל למנות החמין משל הקומץ אחד לאחר שאין בהם שום שמץ רק בריאות וטובות, וכשהי' באותו קומץ שמונה פעמים ששים נגד המבוקעות או הכשירין לפסח, ואם לא נמצא כשיעור ביטול כזה לא הכשירין ע"כ:

ס. הגה מ"ש הח"ס בס"י קל"ז נראה בעליל דט"ס יש כאן ברפוס וכצ"ל ואם איתא משכחת חמץ במחומר [או קודם מירוח] וטבל אחר שנתמרח:

והנה בספרן של צדיקים כל האחרונים שראו דברי הח"ס מבואר שלא ירדו לסוף דעת מרן הח"ס בכל זה, ותמיהו מנמרא מפורשת בפסחים דף ל"ג ע"א דאחמין במחומר דמשמע דחמץ במחומר הוא דאורייתא, וכן מפורש בראשונים דחמץ במחומר הוא חמץ גמור ע"י בחלק שני, וגם מ"ש בח"ס דחמץ בכרי אפשר דהוי רק עיפוש, הנה לא כתבו כן הראשונים רק בחטים שנמצאת תוך הבור וכנ"ל בהערה נ"ו, ועי"כ בשע"ה ס' תל"ו סעיף י"ט, אבל סתם חטים שנתחמצו הוי חמץ גמור דאורייתא והוא בברת, ויש שהקשו ע"ד שאר קושיות, ואלה הם האחרונים שראינו שעמדו ע"ד הח"ס, בשו"ת דברי חיים ח"ב אה"ע ס' ע"ט, ועי"כ בשו"ת דברי חיים ח"ב או"ח ס' ל"ט (מועתק להלן אות י"ט), ובשו"ת ברכת רצ"ה ס' ע"ז וע"ח (מועתק להלן אות כ"ג), ובשו"ת ברכת חיים ס' כ"ד (מועתק להלן אות כ"א), ובשו"ת קול יהודה ס' ד' (מועתק להלן אות י"ג) ובשו"ת ציוני ח"ב יו"ד ס' נ"ג (מועתק להלן אות ל"א), ובמכתבו של בעל תשרי מנחת ש"י הג"ל, ובמנחת פתים ס' תס"ו, ובמחזה אברהם ח"א ס' צ"ו, ובשו"ת שמן המאור או"ח ס' ק"ב (מועתק להלן אות מ"ו), ובעל תשרי פני מבין בקובץ תל תלפיות ניסן תרס"ה ס' נ"ו, ובמפתחות הסימנים לשו"ת שדה יהושע ס' ז', ועי' בשו"ת מנחת ש"י ח"א ס' ל' ובשו"ת חבלים בנעמים ח"א ס' י"ז שכתבו בכונת הח"ס דאיירי בחמץ במחומר מקודם שנתייבש ולא הוי חמץ רק עיפוש, ופשוט דברי הח"ס שכ' דאם איתא משכחת וכ' לא משמע כן:

ובשו"ת ברכת חיים שם ב' דאין להעמיד שום דבר ע"ז ואין מזה אפילו לעשות סניף בעלמא, וכ"כ בשו"ת ציוני הג"ל דאין לעשות מזה אפילו סניף להקל, וכ"נ כונת מרן הרברי חיים בח"ב ס' ל"ט הג"ל לפ"ד המגידים שהגיהו בדבריו דצ"ל ח"ס, וכמ"ש שם להלן בהערה רכ"ב, אולם בשו"ת מהרש"ם ח"ב ס' ד' כ' דחוי לאיצטופא להקל בשעת הדחק, ורצע"ג דמלכר מה שהקשו הג"ל הרי גם הח"ס לא החליט כן וכ' בלש"ק ואולי י"ל וכ' וקצת משמע כן וכ':

ואם יש רשות לפעוט כמני לומר הערה בכונת הח"ס להמתיק קצת התמיה מנמרא מפורשת בפסחים דף ל"ג דאחמין במחומר, נלע"ג דכוונתו רק לומר דכסוגיא דמצה של טבל בפסחים דף ל"ה ע"ב קצת משמע כן דהוי רק עיפוש, מיהו בודאי דלהלכה לא קי"ל כסוגיא זו, רק כמ"ש הראשונים דלהלכה קי"ל כסוגיות הנמרא בוף ל"ג שמשמעותי' דחמץ במחומר הוי חמץ גמור דאורייתא, וראיות הח"ס להלכה הוא רק לענין חמץ שנמצא בכרי קודם מירוח דאולי י"ל דהוי אלא עיפוש ולא חמץ דאורייתא, והיינו החטים שנמצא בבטן הכרי, דכיון שבמבע המים שאין נכנס תוך בטן הכרי וכמ"ש בב"י ס' תס"ז בשם הרשב"א והר"ן, א"כ יש להסתפק דאותם החטים שבתוך הבטן שנתחמצו דהוי כמו חמץ בתוך הבור שכ' בתשו' הרמב"ן והרשב"א דאפשר שאינו אלא עיפוש, ולא ס"ל להח"ס כחילוק הג"ל בהערה נ"ז בשם תשרי מהר"ם חביב דהרשב"א לא כתב כן רק בבקוע ולא ברואין שנתחמצו, וכו"ש במת"ם חביב שם להעיר מדברי הרבינו יחיאל והסמ"ק, עמ"ש בחלק שני הערה פ' דהם מיירי שנתחמצו מלחלוות המים שעל הארץ, והיינו תחתיתו של גדיש,

(ו)

שו"ת פינות הבית^(א) או"ח סי' י"ח וי"ט

נזירים שראה א' מהן שנטמא אהני חזקה טהרה,
אע"ג דאיתרע החזקה:

ואף דלהתיר הגבירות כ' הרש"ל ושו"ת פ"י דאף
הר"ש לא התיר מטעם חזקה רק מטעם רוב, וכן
מבואר ברמ"א ש בפסקיו שכ' ח"ל דרוב בהמות כשרות
ורובא עדיף מחזקה ע"ש, ובג"ד מאחר שאנו חוששין
על כל חיטין שבשנה זו לא היו רוב, י"ל דשאני התם
דחזקה קמיימא אינה צרורה להיתרא, שהרי הסמ"ק
ורמ"א ס"ל צריעותא מחיים מחזיקין מאיסור לאיסור
(ואני בעג"ד יסדתי חזקה שיטתם מפרש"י בכתובות
(יד.) באלמנת עיסה שבצל אמו הראשון קודם שמת
זריק לה גט ספק קרוב וכו', ואי ס"ד דאין מחזיקין
מאיסור לאיסור, א"כ אף האם עצמה תהי' מותרת
דספק גירושין אוקי אחזקה, ואף למ"ד המכשיר בה
פוסל צבתה, לא דמי בן אלמנה דהכא לצתה, דהצת אין
לה חזקה כשרות לעצמה וזלת אמה, משא"כ הכא שהבן
מוחזק לכהן בפני עצמו, ואנו באין לחפש עליו פסול
משום אמו, אפי' מדרבנן משום מעלה ציוחסין לא הי'
לנו לפסול לר"ג דקיי"ל כוותי", ומעתה י"ל דלהכי לא
שריין התם בגבירות מחמת חזקה קמיימא רק מטעם
רובא, משא"כ בג"ד דאיכא חזקה היתר:

ואם לחשך אדם לומר דאי אפשר לומר כן, דא"כ תיקשי
למה בנמצא כחם יבש בחלוק מטמאין למפרע עד
שעת כיבוס, ולא סגי בכדי שיוכל הכתם להתייבש, כמו
שהקשה הרשב"א בטה"א (דף פ"ז) ורמז עליו הש"ך

ביאורים והערות

אולם עיקר נידון הח"ס נראה דאיירי בחמין שאפשר שהוא מבטן הכרי, דדוקא בהא רצה המקור חיים לצדד להקל, ומטעם שאין המים
נכנסין לבטן הכרי וכנ"ל בהערה ג"ח, ועדיין צ"ע בכ"ו:
סא. להגאון מוה"ר אברהם טייקין זצ"ל אבר"ק גלוגא וברעמלא בעהמח"ס פתח הבית שנרפס כדירנפורט שנת תק"פ, וס' פנות הבית הי'
ספון ומזמן הרבה שנים ונרפס בווארשא שנת תרמ"ג:
סב. לכאורה כוונת השאלה שהגשם ירד בעת שהשבלים הי' שמוחין על פני השדה לאתר הקצירה מקורם שעשו הערימות והשבלים הי'
מונחים עדיין נפרדים זה מזה, או אפילו אם ירד במחזור, מ"מ שבא אלו החיטין נקצרו קודם יירדת גשמים, עיי' להלן בר"ה ואם לחשך,
ובהתשובה בר"ה ונעתיק:

סי' ח"י בענין חיטי דפסחא בשנה שרכו גשמים מהגאון
המפורסם אבדק"ק פפד"א זצלה"ה

(א) יודיעני נא כבוד גאונו מנהג עירו בשנה זו שרכו
גשמים, מה נעשה בחיטין לעשות מנות לפסת,
הספק ספיקא שהביא הרצ"י בא"ח סי' תק"ז צירדו
גשמים על ערימות ליתא בחיטין הללו, מאחר שירדו
על השבלים^(ב) בנפרד, ומ"מ בחיטין הצאים לפנינו
לע"ע יצאות וקשות, להחזיק בהם איסור, מאחר
דנראה דהרשב"א הי' מחזיק איסור אי לאו משום
ס"ס, י"ל דלראצ"ן ולרא"ש וסה"ת והעיד רמ"א
ציו"ד סי' ל"ג שכן נוהגין בק"ק קראקא לסמוך על
חזקה בישב קוץ בושט, גם בג"ד יש לסמוך אחזקה
קמיימא דהיתרא קודם שנגמר צישולן הי' נריכין
לקרקע ולא נתחמנו, והרשב"א לטעמי' אזיל שהחמיר
שם בישב קוץ בושט וכו' ע"ש, ואף דרמ"א שם לא
סמך בזה למעשה מ"מ יש להקל, משום דנראה מכמה
סוגיות דאזלינן בתר חזקה, כמבואר בקידושין (ע"ט)
בסוגיא דהרי בוגרת לפנינו, דאע"ג דאיתרע חזקה
מ"מ לא מהני זה רק לצדד לחזקה אחרת, והוי תרתי
במקום חדא, וכמבואר כ"ז ריש גדה ובכתובות (ואף
די"ל דוקא לענין לטמא למפרע צעי תרתי, אבל עכ"פ
ספיקא הוי, מ"מ ל"ד ריעותא דנ"ד לריעותא צרורה
כמו שכתוב בסמוך), וגם מוכח כן מהא דקיי"ל תרי
ותרי ספיקא דרבנן ומדאורייתא אוקי אחזקה, וקשה
דל מהכא עדים כיון שהם מוכתשים, הלא אכתי איתרע
מחמת הספק גירושין, וכן תוס' בחולין (ט) כ' בשני

(ב) תשובה ע"ד אשר דרש ידידי הגאון נ"י את דעתי הקלושה נידון חיטי דפסחא בשנה זו אשר רבו גשמים אי נחזיק ריעותא, עתה באתי לשעשע בדבריו הנחמדים וערבים:

ותרחלה נאמר, הנה הש"ך יו"ד סי' ג' ביישובו לרמ"א קאתי מתרי טעמי, חדא דהואיל ומחיים בחוקת איסור קאי לא מוקמינן אחזקה, ולבאורה קצת תימא צמה שכי ליישב הראי' שהציא הרמ"א מיצמות (ל) דקאי למסקנא וכו', והרי שם איכא חזקה גמורה, גבי הערוה עצמה לאוקמי אחזקת אשת איש, וגבי דידה ל"ש חזקת איסור, וא"כ ממילא גם הנרה ניתרת (ובאמת ק"ק על תוס' שם ד"ה אשה שהקשו דאמרינן אשה זו בחזקת היתר לשוק עומדת, הרי גבי טריפה לא מוקמינן אחזקה צכה"ג, והרי התם הוי חזקה גבי ערוה עצמה כנ"ל, ולא דמי כלל לישב בו קוך בושט, ונ"ל דעכ"פ קושייתם על לשון הש"ס דקאמר אשה זו וכו'), א"כ למסקנא דמסיק דלא מוקמינן אחזקה, קשה באמת טעמא מאי, נוקי ערוה עצמה אחזקה, וע"כ נ"ל התם מחמרינן טפי כמ"ש הש"ך, וגם הר"ן פ"צ דכחצות כ' ג"כ דמוקמינן אחזקה אף בתרי ותרי רק במילי דאישות לחד דיעה, ועצ"י אהע"ז סי' ג' ועצ"ש סי' מ"ז סק"צ ג"כ, ודבריו שם קצת נ"ע מדוע החליט זה, הרי משמע דרוב הפוסקים מסכימין דדוקא בחרומה דרבנן מקלינן, עכ"פ אין ראי' מהך דיצמות, והואיל ואין זה נוגע לעינינו לזאת לא אאריך בזה:

ונבוא לסבא השני' הואיל ואיכא ריעותא לא מוקמינן אחזקה, בדבר זה יש ג"כ להעיר טובא, ומה שפלפל ר"מ נ"י מהא דקידושין דלא חיישינן לריעותא, וכן מהא דמקוה דלא מטמאינן למפרע, רק משום דאיכא תרתי ומשמע בודאי דאי לאו תרתי טהור לגמרי, לבאורה שם הרי אנו דנין על שעה שלא הי' כלל ריעותא ואמרינן אז הי' כשירה, משא"כ היכא דהספק בעת הריעותא, וכן אין ראי' מהא דגזירות דלא מכשרינן

יו"ד סי' פ"א סק"ט, והלא צכתם איכא חזקה דהיתרא, א"ו כתי' הש"ך דגם הגזירות לא שרי רק מטעם רובא, מ"מ י"ל דשאני נ"ד, דגזירות הוי ריעותא ברורה שהצתמה טריפה ודאי לפנינו עתה, משא"כ בנ"ד י"ל שאלו החטים נקטרו קודם ירידת גשמים, ואין שום ריעותא בעצמותן, שהרי לשיטת הראב"ן ורא"ש דמתירין בישב קוך וכו', אנו מוכרחין לחלק כן בתרי הש"ס התם לעולא, דשאני שחט בסכין וגמלאת פגומה, דהוי ריעותא בסכין פגומה לפנינו, ונ"ד דמי לישב קוך, דריעותא דגשמים עצמן אינה ראי' ברורה שנחתמו על ידם, וגם אולי לא ירדו על אלו החיטין, וגם בתוס' ביצמות ס"ח מצינו שמחלקים כן בציאת ספק צן ט' שאין ביאתו פוסלות מספק דאוקי אחזקה שהי' קודם ט', והיכא דהוא עתה לפנינו ודאי צן ט' אמרינן איתרע חזקה קמייתא, וכ"כ בקידושין דף ע"ט לענין חזקת פנוי, כיון שהיא אשת איש לפנינו, וכן נראה מסתירת הרשב"א שצסי' קע"ד דכ' שסירכא מסופקת אם היא בגז או בחיתוך דמועיל החזקה, וצסי' ר"ג במחט צבית הכוסות ולא הספיקו לבדוק אם יש קורט דם כ' דלא מהני, וכן ה"ט"ז ביו"ד סוס"י ל"ט סותר עצמו כעין זה לסוס"י מ"ט, אם לא שנאמר ד"ל דיש חילוק בין ריעותא ברורה:

ועפ"ז נ"ל דגם מ"ש הש"ך ביו"ד סי' שצ"ז דצמקוס שיש שעה ידועה לתלות דאז איתרע החזקה תלינן, אין לחוש בנ"ד, דגם הש"ך לא אמרה רק בריעותא ברורה, וקצת ראי' לדבר שצרמב"ם (פ"ה מגזילה ה"ח) פוסק כשמואל ב"ק קי"ט דמותר ליהנות מממון גזלן כשיש לו מעט משלו של היתר, אע"ג דאיכא רובא לאיסורא וכדמחלק ה"ה שם, וכן בשבוי' ד"ל שאין הריעותא ברורה דמנוולה נפשה לגבי שבאי אמרינן אם הי' שם מחצוהא אחד מלכת על כל הכהנות כולן, וסמכינן אמיטוט במקום רוב, וימחול להודיעני דעתו הרמה בזה, ידידו אוה"נ:

ה"ק יהודא ליב מרגליות^(ט) חפ"ק פפר"א:

ביאורים והערות

למפרע רק משום רוצה וכו', הרי שם לא הי' חזקה מצוררת והאי רוצ היינו חזקה דלתיא מכה רוצה, וגרע מחזקה גמורה דהרוצ גופי' איתרע, ועי' יש"ש שם ובמק"א הארכנו בזה, ואף דבש"ך סי' פ"א אשר הראה רי"מ נ"י נראה צעליל ססובר דרוצ עדיף טפי לענין זה דלמרינן עד השתא הי' בחזקת רוצ, וכי זה כדי ליישב הקושיא מכחם, בלמ"ת י"ל הקו' דטומאה שאני, ועי' תוס' ריש נדה, וכעת לא עיינתי היטב בזה, עכ"פ לדעתי הקלושה קשה לדמות הנושאים צענינים אלו, דבלמ"ת יראה מלשון הפוסקים צכמה דוכתי דאף צכח אמת מחמרינן בספק קידושין וגירושין, ובאהע"ז סי' קמ"ד ס"ה בספק אי גט קדים וכו' אזלינן לחומר ולא מוקמינן אחזקת א"א, ואף דשם יש לחלק קצת דליכא גם חזקת חיות נגדה, מ"מ ערמב"ן בחי' לגיטין דף ע"ח ע"ב ד"ה הא הביא ראי' מהך מתני' דאזלינן לחומר צספק, וכן בחוס' שם משמע דאף צכח אמת אזלינן להחמיר, וכן בסוגיא דרואה מדצרת יראה ללא סמכינן אחזקי' לחודי', והחוס' צשמעתין דפ"פ הקשו הרצה מחזקה, אף דשם הוי ג"כ ריעותא, כבר כירכרו בזה האחרונים, והרי מבואר בר"ש שם דיש סוכרים דאם טוענת מ"ע נאמנת, והיינו דוקא הואיל ואיכא צרי (ועתשו' פנים מאירות ח"א סי' ט"ו ציאר ג"כ הרצה צדיני חזקות), וכן צקידושין צספק קרוצ לו ולה אמרינן רק לכתחלה לא תנשא אף דליכא ריעותא, ומ"מ שאר איסורים אפשר דדומין לכתחלה כמ"ש הב"ש סי' מ"ב סק"ז קצת מזה:

ובבר' עלה צרעיוני לומר דהך אי סמכינן אחזקה לקולא תלוי אי אמרינן ספיקא דאורייתא מה"מ לקולא רק אסור מדרבנן סמכינן אחזקה, אבל לא אי הוי דאורייתא, ועפ"ז ישצנו דעת הפוסקים שהשמיטו צכתובות דף י"ב ע"א הך דקידש ובעל לאלתר וכו', והיינו משום דקשה להו מה פריך הש"ס וניחוש וכו', שמה הטעם דנאמנת צמגו דאי צעי אמרה מ"ע אני

דהתם ל"ש שוי' אנפשי' חתיכה דאיסורא דאיירי צטוענת מראשון, אך י"ל הש"ס אזיל למ"ד חתיכה אחת חייב אשם תלוי, ולדידי' ודאי ספיקא דאורייתא מן התורה לחומר, משא"כ אן פסקינן כמ"ד צעי חתיכה משני חתיכות סמכינן שפיר אחזקה וא"צ למי' הש"ס, גם ישצנו בזה דעת ר' אפרים שהציא הרמב"ן ריש צינה שפוסק דנמצא צינה צתרגולת צי"ט אחר השצת אסור משום שמה אילו לא שחטה הי' נולד היום, ותמהו עליו מש"ס שם צ. וישצנו להנ"ל דשם איכא חזקה ג"כ חזקה ריקנית, ואין להאריך צמה שאינו נוגע לענינו, עכ"פ צדבר זה (יש) (קשה) לסמוך:

ומה שהרגיש מעלתו נ"י צסתירת תשו' הרשב"א שפסק סי' קע"ד ספק גב או חיתוך כשירה ופסקה גם צש"ע סי' ל"ט ס"ה, כבר הרגיש הפר"ח רסי' כ"ט, עכ"פ קשה לדמות הנושאים בזה, ובלא"ה ק"ל להצין צברי קדשו, דהרי ההיא ארצא דטבעה צחישתא ג"כ הוי רק ספק (מ"א סי' תס"ז סקי"ב) ואפ"ה אסרינן ולא מוקמינן אחזקה, ובתשו' א' כתצתי בלמ"ת דמלשון תשו' הרשב"א המוצא צש"ע סי' תס"ז ס"ד משמע שם דהוי ודאי צלשון ט"ו תשו' הרשב"א גופי', וגבי הך דסעיף ט' י"ל דבישול עדיף טפי והוי כמו למיתה, מ"מ עכ"פ יראה דאף צספק מחמרינן:

ומה שצידד רי"מ נ"י די"ל אפשר לא ירדו הגשמים כלל על אותן החיטים, ואם נחשוב זה לספק השקול א"כ הי' מקום צפשיטות להחיר, דזה הוי חזקה נכונה צלי איתרע כלל, אמנם הי' להחמיר ג"כ דהוי כמו חד צחד שנתערב, ואפשר לדמותו לשני צצילין דהוי של שני בני אדם, אכן כל אלה צ"ע ומיתון רב, גם כי בלמ"ת אין לנו לחצנו רק מיעוט, וא"כ לא מהני, ואף שרו"מ נ"י העמיק והרחיב הדיבור די"ל כיון דעכ"פ מסייע המיעוט, א"כ יש לסמוך להקל כמו צגולן וצצוי', וכמ"ש גם המל"מ פ"ב מחמץ דמש"ה יש להקל גם צשני צחים צדוקים היכא דליכא ספק אכלתי' אף דהוי תשש רחוק

ביאורים והערות

סד. איזה ט"ם יש כאן, ועי' להלן בפנות הבית סי' י"ט אות ג' בר"ה והן אמת ובמ"ש שם בהערה ע':

אף דבעלמא שם אחד גרע טפי, היינו היכא דאחי עלה מחרי ענינים כמו ספק אונס או פיתוי קטנה דעכ"פ הענינים חלוקים רק הדין שוה, משא"כ כאן ונכון, וא"כ בנ"ד ג"כ י"ל בעין זה:

ב"מ ובי מפני שאנו מדמין נקל באיסור כרת, ובקהלמינו מהלה לא ג"כ עלה בידינו ליקח דבר שאין בו חשש:

ובעתיק ג"כ פה (והוא בסי' שאח"ז) מה שהשכחי לרב אחד בנידון זה, ומלשונו יראה שלא נסתפק כלל רק משום שנמלא דגן שלמה, ולא כפשוטו שנחמץ בעודו מחובר אחר שאין צריך עוד לקרקע, וכמו כן ראיתי משאר רבנים בנדון זה, ואפשר מקומות מקומות יש אשר נודע להם שנקצר הרצה שלא בשעת הגשמים, ואין החשש רק מה שראינו שלמה:

ובמה מאד נהניתי בדברי רמ"מ ג"י שהסכים שיש מקום עכ"פ לצרף הצד הימני לסמוך היכא דאיכא אומנים הבקאים ואומרים אשר אין חשש בחיטים אלו, כי ניכר להם למראית עין אשר הם מאשחקד או מעת אשר לא ירדו גשמים, כי מבצעדי הצדדים האלה הי' מקום לפקפק גם כזה, אכן על אלה הצדדים לחוד קשה בעיני לסמוך:

ה"ק אברהם בהגאון מו"ה גדלי' זצ"ל"ה [וכו']:

מ"מ מדינא הי' לנו להקל ע"ש, אכן לכאורה אינו דומה דהתם מדינא אף (בית אחד) [בצנת אחת] טהורין משום דכל חדא וחדא באפי נפשה ומה לנו בחצרמה, רק דמחזי כחוכא להתיר הכל, ומש"ה בשבוי' דהוי רק ספק לא מחזי כחוכא דיאמרו קמו רבנן במלמא שלא נטמאת, משא"כ בנ"ד דלאו משום חוכא אסור רק הואיל ואיתרעי או שאר טעמים, א"כ לא יועיל לנו המיעוטא, אם לא שנאמר דגם בכאן הוי כמו שני שבילין דכל אחד יכול לומר אני קניתי מאשר שלא ירדו גשמים, וע"ז קשה לסמוך (ולקנות) ולדמות כי החילוקים בענינים אלו רחבים מני ים, וגם הרי הרשב"א לא סמך כלל אהא בשתי קדירות לענין איסור:

גם הי' מקום לומר בנ"ד דסמוך מיעוטא דלא ירדו לפלגא דלא נתחמאו, ואף דהתוס' בכחוצות ט. ד"ה ואי לית להו הא, שהקשו אי רוב רזון מה מהני ס"ס (וע"כ חילקו צין הא דיצמות פ' הערל בתרא דאמרין שם סמוך מיעוטא דמפלת למחנה נקבות), וראיתי בסדרי טהרה סי' קפ"ז דהציא בשם הריב"ש שחולק בדבר, ובלמדי מס' פסחים זה מקרוב הקשיתי בדברי תוס' שם ז. ד"ה לפני שכ' ואין נראה לר"י דנימא סמוך מיעוטא דשאר מעות לפלגא דמוכר וכו', והרי בכחוצות שם דברי תוס' הם ג"כ בשם ר"י ול"ל הך סברא, ומירץ לי אז בני הצחור החריף ושנון כה' זלמן נ"י דשאני כאן דהוי דבר אחד, שמא חולין הוי שפיר רוב כמו כל רוב,

(ז)

סי' י"ז בענין הנ"ל מהרב המאור הגדול מו"ה אהרן נ"י רב"ד דק"ק שווערזעניץ

בדיוק כשמרקדין אותו היטב, וכחז שיש סעד למנהג זה ושכן דעת הטור וסמ"ק (ומשמע שהטור חולק על סמ"ק בזה ול"ע), וסיים הת"ה מ"מ צריך לצרור בעיונה בעלמא, כדי לראות שאין בתוך הכלי כל כך יותר מא' בששים ע"ש, ומזה משמע שאפילו ידוע בצירור שיש באותן החטין הרבה שלמה ואפ"ה מהני ברירה בעיונה בעלמא, אך מ"מ יש לדחות, דת"ה מיירי בסתם שנים דהוי דבר מיעוט, משא"כ בהאי שתא דשכיח טובא

(א) אודיע לכבודו נדון חטין דהאי שתא אשר המה מנאים בזה מאד דגן שלמה, וכאשר נכרו גם בצנהכנ"ס דק"ק פואה שלא לקנות רק משנה דאשחקד, והנה נסתפקתי בשיעור ששים שכ' הרמ"א סי' תנ"ג צריך לראות שלא יהי' וכו', ולכאורה משמע דבעי צדיקה כל אחד בפני עצמה כמ"ש ז"ל לענין נשיכות עכברים בסי' תס"ו, ולא נעלם ממנו מ"ש הת"ה בששו' סי' קי"ד שנהגין בכמה מקומות שצוררין החטים אצל לא

אפשר שצריך לדדוק אחד אחד, גם לשון רמ"א סי' תנ"ג הנ"ל משמע דוקא דדיעבד סמכינן אבדיקה, גם לשון מ"א סי' תמ"ז סקמ"ה צמה שכ' עי' סי' תנ"ג שם מיירי שהי' ס' וכו', לא יכולתי להצין, כיון שעיקר כוונת הרשב"א הואיל ואפשר לבדקן לא בטיל, ומשמע מלשון מ"א שגם דגן שנמח אפשר לבדוקו, א"כ מה (ס"ה) מהני שהי' ס', ולא אדע אם כוונתו כיון שיש ס' ויש טרחא יתירה לבדוק, או נימא כוונתו דהוי דבר מועט ולא נהנה כלל מאיסורא, משא"כ ברוב בעלמא אע"פ שלא כוונתו לבטל מ"מ ממילא נהנה, וא"כ לא דמי לנמלים בדבר שאינו נהנה כלל:

ה"ק אהרן מליסא

הרב נ"י האריך יותר וכתבתי רק תוכן הכוונה:

(ב) תשובה האמת כי דדוק הדבר מאוד למאן שריותא, כי לדעתי אף בלעדי דגן שנמח"ס יש חשש רב צננה זו, דהוי כחיטין שנפלו עליהם מים אחר שנתיבש דאף במחוצר יתחמך, ואף דצחשו' הרשב"א שהציא המחבר צסי' תס"ז ס"ו כ' דצננה שרבו גשמים לא חיישינן לכתם (גשמים) [חטים] של אותה שנה, היינו י"ל כל עיקר הטעם משום דתלינן בסתמא שהן מאמנעות הגדיש יעיי"ש היטב, נאמר דשם איירי שהרוב מסתמא קצרו והכניסם לציטו טרם שנתרבו הגשמים, ורק כיון שרבו גשמים לא ימלט שנשאר ערימות צסדות, אבל נ"ד אשר לא היה צאפשרי לקצור זמן רב בצשצם פן יפסוק הגשם ויתנגז צשדה, א"כ בעודו מחובר לא שייך עליון ותחמוך, א"כ יש לחוש טובא אף צלא נתצקעו, ואף די"ל כיון שהגשמים זולפינן ויורדין למטה אין לחוש כל כך, ואין לדמות לנפל על

ערימה צצשדה שיש מקום לגשם להתעכב^{ס"ה}, מ"מ אין נראה כן, עי' צ"י סי' תס"ז צמ"ש ואין לסמוך על קולא יתירה^{ס"ה}, ואף שיש לחלק צין הנושאים מ"מ^{ס"ה} דוחק, ועי' לבוש, אולם אם החשש זה אינו מלוי צצציותיכס, רק החשש מדגן שנמח הי' נראה להקל שאין לבדוק כל גרגיר וגרגיר, דזה נוכל לראות צאומד יפה:

אברהם בהגאון מו"ה גדליה זצ"ל

(ג) כמדומה אשר הרב נ"י חזר וכתב לי באותו ענין ונאבד ממנו, והתשובה על דבריו השני במדומה מתחיל כאן:

זהה צגוף הדין, אם כי ודאי אין כאן איסור תורה, כיון דהוי רוב צודאי ומין צמינו צטל צרובא דאורייתא, וזה הוי מצ"מ כמצואר (צמק"א) צכמה דוכתי, ולא נאמר חמך ומלה הוי שני מינים, ואף כשאל"כ נחמיס אוחו לתצטיל מ"מ כבר נתצטל מה"ת, וכמו כן לענין צל יראה לא עבר כמ"ש המג"א ריש סי' תמ"ב, אף (שדצרי) [שדצריין] אין מוכרחין כל כך, דכמו שכ' צסי' תמ"ז סקי"א לענין יבש ציבש דעכ"פ עבר הואיל והאיסור צציתו, וכמו כן י"ל גבי לח צלת, דכל עיקר הראי' מהא דצכורות נצילה שנתערבה צשחיטה דמטמאה צמשא, כמו כן הש"ס שם מייתי הך דצהמה גסה ששפעה חררת דס ושם הוי לח צלת, אכן צאמת הרמב"ם פסק שם לקולא גבי הך דשופעת וכו', וכ' הכמ"צ צשם רי"ק די"ל הרמב"ם סובר דלמסקנא לא קאי הכי רק אמרינן שאני לח צלת, א"כ ניחא, וצלא"ה הך דמטמא צמשא גופי' לדעת הרבה (פוסקים) הוי מדרבנן, ואין להאריך דכל זה אינו מעלה ארוכה דעכ"פ אסור מדרבנן:

ביאורים והערות

- סא. עיי"ש במחהש"ק בביאור המ"א, וכ"כ להלן באות ג' בד"ה ולענין:
- סב. פ' דהחשש הוא אפילו על האינם מצומחין וכדלהלן:
- סג. ומשו"ה אסור החטים העליונות אע"ג שלא נתחמצו וכמ"ש בלבוש, ועי' להלן באות ג' בד"ה ובאמת, ובפמ"ג מ"ז סק"ה:
- סד. עמ"ש בחלק שני אות ז' בשם רבינו דוד וחי' הר"ן דלענין סברת אנב מדליהו לא מחמצוי אין לחלק בין מחובר לחלוש בערימות, וא"כ להב"י רכ' דאין לסמוך על קולא יתירה דאנב מדליהו לא מחמצוי, ה"ה דאין להקל בגשמים שנפל כמחובר:
- סה. כוונתו לשלול סברת המעיל צדקה שמועתק לעיל באות א' דהב"י כתב כן רק כשנפל על חטים שאינם בקליפתן וכו':

גשמים וכו', אלמא משמע ללא סמך על ס"ס רק משום רוב, אלא ודאי דהט"ז סובר דשנה שרבו גשמים אין כאן ספק כלל דודאי ירדו גשמים על הכל, רק הא דכ' רוב וכו' היינו דלמרינן מאמנעית הערימות דזה הוא רוב, ושם גופי' מותר משום ס"ס, וא"כ הקשה שפיר, ובאמת אף לפ"ז י"ל קושיתו, דכלא"ה צריך להבין על הרשב"א שכ' דהוי ס"ס שמה לא נפל ושמה לא נתחמך וארצא דטבעה בחישתא שאני ששהה אצל כאן לא כל הבא צמים מתחמך ע"ש, ולכאורה הרי בארצא גופי' הוי רק ספק, וא"כ כלא"ה הוי ס"ס כמ"ש המג"א שם סק"י"ז דלא נתבקעו הוי רק ספק, וא"כ יראה קצת מדברי רשב"א אלו דלא כמג"א אלא דהוי ע"א ודאי, ואי משום מדוע מקלינן צבישול בלא נתבקעו וכו' (ובקושית המג"א) י"ל דבישול הוי כמו למיתה ולא מתחמך עד שיתבקעו, כן צידד גם הח"י (מסרון הניכר יש כאן):

בחזור לענינו, א"כ צנ"ד כפי שראיתי בצביצותינו פה אשר נתאחר הקציר הרבה לרוב הגשמים א"כ החשש רב, ואף דיש מקום לומר אעפ"כ הוי מיעוט שלא ירד עליהן הגשם וסמוך מיעוט לפלגא שלא מתחמך, מ"מ אין נראה לסמוך על זה, אכן זה תלוי ודאי בצביאות הרבה דמהמון ידעו ויצינו אי יש לחוש לזה בצביצותיכם:

ולענין הדגן שנמת, האמת בלבוש סי' תנ"ג כ' ג"כ הלשון צריך לזכר יפה יפה, גם צריך לדעת כי לפעמים נפלו השרשים הצמחים אצל ניכר הרושם ע"י

ובאמת אף בלעדי חשש דגן שנמת לבי נוקפי בשנה זו להחיר, דהרי חזין דמתמת ריבוי גשמים לא ה"י יכולין לקצור זמן רב, וחוששני דהוי כמו דגן שנתיבש ואין צריך עוד לנייקה דכמאן דמנח צדא דמי, והוי כארצא דטבעה בחישתא, ואף שהצ"י הביא בשם ההגהות דל להקל, דכיון שהי' יכולין מי המטר לירד וליבלע בקרקע, מ"מ מסיק הצ"י עלי' דאין להקל, וכ"כ הפר"ח סי' הנ"ל דעכ"פ החטים נחים ע"ש:

והן אמת דמלשון תשו' הרשב"א שהביא הצ"י והמחבר סעי' ד' דשנה שרבו גשמים אין לחוש לסתם חטים מטעם שהולכין אחר הרוב (כ"כ המג"א, והט"ז מסיק ג"כ סיפא דלישנא דרשב"א דסיים) אפילו שראינו שנפלו עליהם גשמים מ"מ הוי ספק ספיקא (שמה לא נכנסו המים באמנעו הערימה, ועוד שמה לא הספיקו להחמיק, שלא כל הבא צמים מחמיק, ותעיד עליו הדעת, ולמיתה נמי תעיד עכ"ל הרשב"א), א"כ משמע קצת מלשון קדשו ע"ש, דכל שלא ראינו שנפל מים, אף בשנה שרבו גשמים אין חוששין מסתם חטים אף בלא ס"ס, ואף משבלים עליונים, אף עיין בלבוש שסיים אצל לא יקח משבלים עליונים דהוי רק חד ספק (אכן י"ל כוונת הלבוש שראינו שנפל מים אף לא העלו נמחים ודוחק), וכן מוכח קצת מלשון הט"ז צסק"ה שהקשה על הרמ"א שכ' דלא מהני ס"ס לאכילה, והרי המחבר ס"ד סתם כרשב"א, ולכאורה קשה הרי אדרבה מוכח מלשון המחבר שכ' סתם אין חוששין לסתם חטים של אותה שנה, ולא מסיק סיפא ואף אותן שראינו שנפלו עליהם

ביאורים והערות

ע. בס' יצחק ירגן (להרה"ג מוה"ר יצחק רוב הלוי באמבערער ו"ל על הרי"ן גיאות בסוף הל' פסחים, נדפס בפירוש שנת תרכ"ב ומשם מועתק לתשו' יד הלוי או"ח סי' צ"ה) כ' בזה"ל, והנה הש"ע לא העתיק מדברי הרשב"א הללו כי אם שלא לחוש לסתם חטים של אותה שנה כיון דרובא להתירא שאין בהם חשש וספק כלל, וזה כוונת המג"א סק"ה, והפרמ"ג במח"כ לא דק בפירושו, אבל במה שהתיר הרשב"א הערימות עצמן לא העתיק הש"ע אע"פ שהוא יותר מס"ס להיתר, מ"מ לא סמך על זה, וכוה נסתלקה קושית הט"ז על הרמ"א ועולין דברי הש"ע כהוגן ע"כ, ואפשר עוד להעיר ממו"ש בתשו' הר"ן סי' נ"ט מקור הר"ן דס"ז דלא מתיר מטעם ספק ספקא וכו' שם באחד מהמקומים לפי שהיינו צריכים לחוש ולדון כדברי רבינו יצחק ו"ל שאומר דלא מיקרי ספק ספקא אלא בשתפקות באות מכת שני תערובות, ועמ"ש להלן בהערה ק"כ:

עא. עמ"ש בהערה א' לשו"ת הרשב"א שמועתק בח"ב אות א':

עב. עמ"ש להלן בהערה ק"ג:

דחשיב לה ספק דרבנן שמא יש ס', ואף דהוי חסרון ידיעה מ"מ שרי, ואין לסמוך ע"ז כי הלשון שם מגומגם:

עוד ראיתי להזכיר דקצת נריך להבין לדעת הסוצרים דחמץ בפסח הוא דשיל"מ, ועי' יו"ד סס"י ק"צ והש"ך סק"ג הקשה דא"כ בע"פ לא יחצטל ותי' דאיריין צאינו מינו ע"ש, ואכתי תיקשי אמאי סתם רמ"א סי' תנ"ג ס"ב דדגן שלמח בטל נימא ג"כ"ש) הא הוא דשיל"מ, והי' נ"ל כיון שנחצטל קודם פסח הוא כאלו לא (נזרע) [הי'] האיסור בפני עצמו לעולם וצטל, אך ראיתי בתשו' הרשב"א סי' תתל"א דשם איירי קודם פסח וכו' דהוי דשיל"מ, וצלא"ה תמוה לי קצת דברי רשב"א שם דמשמע דאיירי צאיכא ס' וכו' לדעת רש"י עובר צתערובות צבל יראה, וזה ז"ע דהרי צס' הכל מודים, ואפשר דכוונתו צאיכא כזית צכדי אכילת פרס, ומשכחת לה כה"ג, עי' דרישה סי' תמ"ז (ולענין ס"ס צחמץ אי מהני הואיל והוי דשיל"מ, עי' מנ"י סי' ל"ט סקט"ז זיקש להוכיח מכח זה דחמץ לא הוי דשיל"מ ע"ש):

אברהם בהגאון מו' גדלי' זצ"ל

ולזה נריך צקיאות, אך מ"מ לא משמע שיהא החיוב לצרר אחד אחד, רק ודאי אם האומד הדעת מכריע כי ודאי לא יהי' חלק ס' יש לסמוך על צדיקת חלק מהם כפי שכ' רו"מ נ"י, ועי' צלצוש (ועל אשר תמה על לשון מג"א שכ' סי' תמ"ז לתרץ ההיא דסי' תנ"ג דשאני התם הואיל ואיכא ס' וכו', לכאורה כוונתו פשוטה דשם אין עושה שום מעשה להוסיף רק צטחינתו מצטל האיסור, אמריין שפיר לא הי' כוונתו לצטל, משא"כ צלהוסיף חטין הי' שפיר מצטל האיסור):

אולם אם יש נדנד ספק פן יש יותר מחלק ס', נ"ל ליקח החזי מחיטים ישנים ולערבם יחד, דאז ודאי יראה דהוי ס', ואף דא"כ הוי מצטל איסור וכו', מ"מ שעת הדחק צוה יש לסמוך אמריין צכה"ג לצטל, גם הא לא הוי רק ספק, אמנם אם יש לחוש לחשש ראשון שכתבתי אין ע"י צידי להתיר אף צתערובות חזי, וזה תלוי צשאלות צקיאים צוה, והי' יציל עמו מכל שגיאות ולא יצואו לידי מכשול ח"ו:

ועיין צלצוש סי' תנ"ג ס"ג צהג"ה יראה מדבריו קצת דאם אופה קודם פסח צרוב סגי, ואפשר כוונתו

(ח)

ס' קרבן פסח ע"ה) סי' תס"ז סעיף ו'

לפרש), ומלאתיו ג"כ צפרי מגדים סי' ת' צא"א סק"י"א), ולפ"ז צשלמח צשני עיסות שנילושו יחד, כיון דצשניהם יש מים והחימוץ של אחת צא ממילא ע"י שהיית הזמן או חוס התנור, ואין נריך להוסיף צוה מעשה, לכך אמריין מדאחת נתחממה מסתמא גם השניה נתחממה גם כן, אצל צדגן שלמח, הנה אנחנו לא ראינו לצא מים על שום אחת, וא"כ אותה שראינו שלמח בע"כ צאו עליו מים, ומכח לחלוחיתו צצא עליו מים

אעתיק פה מ"ש בתשובה לקהילת זלאמשוב:

ועל שאלתו השניה אשר שאל צחיטין הנשמרים מעידן קצירה ונמלח צהם דגן שלמחו, למה לא ייחוש לכולם, כמו צשני עיסות שנילושו יחד ואחת נתחממה וכו' (פסחים מ"ו וש"ע סי' תנ"ט ס"ב), הנה לדידי לק"מ, דזה כלל גדול דרובא דתליא צמעשה לא אמריין (צכורות ב.), וה"ה חזקה דתליא צמעשה, כמ"ש צחיצורי ספר החיים (סי' תל"ז קונטרס שלל רוב פ"א ד"ה וצוה יש

ביאורים והערות

עג. פי' לחשש שנפל גשמים במחזור לאחר בנתייבש:

עדי. עי' בתשו' ח"ם סי' קכ"ז הג"ל באות ד' ובלקושי הערות שם:

עז. ספר זה נדפס מחדש מכת"ק של הגאון וכו' מוהר"ר שלמה קלוגער זצ"ל מבראדי:

ביבש, או בעודו במחוזר באו עליו מים ולא נתייבש, ומכח זה נתחמץ, וא"כ לחוש לשמא נתחמץ גם האחרים כריכין אנו לחוש שמא גם על האחרים בא מים וגם הם נתחמטו, וכל שאנו כריכין להוסיף בזה מעשה לא חיישינן לי' בפתמא לומר שבא עליו מים ונתחמטו.

ומה שהוצרכו הפוסקים (סי' תס"ז ס"ו) ליתן טעם גבי גדיש שדרך הוא צרך להיות עליונו ותחתונו לא ובאמצע יבש, היינו דנ"מ דבזה מותר אפילו אם לא ראינו כלל שאר החיטין אם נמחו או לא, אעפ"כ כדיעבד מותר אפילו בלי צדיקה, דלולא הטעם הזה הי' לנו לחוש אולי גם השאר נמחו, ולכך הוצרכו לטעם דהדרך הוא להיות עליונו ותחתונו וכו', לכך לא ילאו החיטין מכלל סתם חיטין שכשרים כדיעבד בלי צדיקה^(ט), אבל בזה דחזינן שאלו נמחו והשאר לא נמחו, א"כ יש כאן הוכחה להיפוך דלא נתחמטו, דאם היו מחומטין היו נומחים כמו האחרים, ולכך נהי' דבשני עיסות אף שהשני' לא ראינו בה חימוץ אסורה, היינו כיון דאין צריך לחוש בזה לתוספת מעשה וממילא הוא שנתחמץ, לכך חיישינן אף דלא ניכר הריעותא באחרת, אבל בזה דהוי תרמי לטיבותא, דחזינן דאין באחרים ריעותא, וגם אין לחוש לחימוץ רק אם נחלה שבאו עליו מים והוי תליא במעשה, לזה לא חיישינן לי'.

והגה כל זה כתבתי לרווחא דמילתא, ובאמת בלא"ה לק"מ, דכיון שכו' הרשב"א (ת"ז סי' כ') הוצא בב"י סי' תס"ז ואחרונים דחיטין שבאו עליהם מים במחוזר אם כבר נגמרו לגמרי כמאן דמנחו בכדא דמיא ומתחמטין, ומוכח להדיא דהא כל שלא נגמרו אין מתחמטין, א"כ בשלמא^(ט) בעיסות שעסקו בשניהם בשוה ואין מקום לתלות החימוץ באחד יותר מבשני,

לכך אמרינן שפיר מדזו נתחמטה זו נתחמטה, אבל בחיטין הרי י"ל דאלו שנמחו כבר נגמרו במחוזר, ולכך קבלו חימוץ ממים שנפל עליו בעודו במחוזר, אבל אלו שלא נמחו י"ל דלא נגמרו בעודן במחוזר לכך לא נתחמטו, ולומר מדאלו כבר נגמרו גם אלו כבר נגמרו אז, זה אינו, דהחוש מעיד להיפוך, דראינו בעינינו די' חיטין שהם מתבטלין תחלה ויש מתאחרין, וזכורים יוכיחו, וא"כ אין ראוי ממה שזה נגמר זה נגמר, ושם י"ל דאלו נתחמטו שנגמרו ואלו לא נגמרו ולא נתחמטו, ובפרט דהוי ספיקי טובא, שמא לא נגמרו בחזרון, ואם נגמרו אולי לא נפל עליהם מים, ואם נפל עליהם מים אולי לא נתחמטו, וכמ"ש הרשב"א הוצא בב"י סי' תס"ז דאין כל החיטין שבאין עליהם מים מתחמטין, וגבי גדיש שפיר הוכרח הרשב"א לטעם שכן דרך של גדיש להיות עליונו ותחתונו חמץ ואין המים נוגעים באמצעותו, דשם מיירי שראינו תחלה שכבר נגמרו כולם כשנעשה הגדיש, וגם אף אם לא נגמרו בתלוש הם מתחמטין אף בלי גמרן, ולכך הוי ראוי לומר מדאלו נמטו ונמחו אף אלו כן, לכך נתן טעם דאין מזה ראוי דכן הדרך להיות וכו', ובחיטין שנשמרו מעידן קצירה בלא"ה אחי שפיר, כיון דאלו אין חשש חימוץ רק ממה שנחמטו במחוזר, בזה בלא"ה אין ראוי, די"ל דאלו נגמרו תחלה ונתחמטו ואלו לא נגמרו לכך לא נחמטו וזה ברור ופשוט:

והנח להם לישראל אם אינן נביאים הם בני נביאים הם, שכל מקום מתירין גם חיטין שמעידן קצירה אם יש בהם דגן שנמחו מתירין השאר, והדין דין אמת והכל מוכן לסעודה יאכלו ענוים וישבעו כנפש ידידו וכו' (כת"י על אר"ח שנת תקל"ב):

ביאורים והערות

עו. עמ"ש בזה להלן בהערה תע"ב לתשו' תולדות אברהם יוסף אי בפתם חטים כשרים צריך בדיקה לכתחלה:

עו. עמ"ש בס' קרבן פסח שמועתק להלן באות י"א ו"ב:

(ט)

שו"ת רמ"ן או"ח סי' ל"ז

ב"ה ניסן ת"ר פ"ק סאמבור

לבבוד ידידי הרב הלדיק וכו' מהו' אברהם משה מיזילנס נ"י האבד"ק סאהל ולתלמידי ידידי הרב הגדול וכו' מוהר"י זינדל נ"י האבד"ק עיר יסן:

(א) ע"ד השאלה צמה שאין טוחנים פ"ק לקימחא דפיסחא כי אס מחטים משנה העצר, וכן נחפשו הדבר בכמה קהלות עי"ו, אמת הדבר שממני יצאה ההוראה הזאת, ויש לי צוה כמה טעמים, חדא דאף דמזואר צטוש"ע צאו"ח סי' תס"ז סעיף ו', והוא מתשובת הרשב"א דצירדו גשמים על ערימות שצשדה, דאותן חטים שלא נתבקעו דהיינו שצאמנע הערמה מותרים לפסח, מ"מ עיקר הטעם מכה ספק ספיקא, שמא לא ירדו הגשמים לשם, ואת"ל דירדו שמא לא נתחמנו, ולדעת הרמ"א צס"צ צשם האגור אינו מותר רק להשהותן אבל לא לאלכלן בפסח, וע"ש צט"ז צסק"ד וצחק יעקב, דאע"ג דמעיקרא דדינא מותרים גם צאכילה מכה ס"ס, מ"מ כיון דאפשר להשהותן ואין להם הפסד מחמירין למיעצד צהיתרא ע"ש, וסמך לדבר כמו צדצב שיש ע"י לו מתירין ללא סמכין על ספק ספיקא, וא"כ צשנה זו שירדו הרבה גשמים על התצואה שצשדות כנודע, ודאי דיש להחמיר לטחון לפסח מחטים שצשנה העצר, דאפשר צנקל למצוא חטים כאלה, ואף שהמה ציוקר מעט מחטים של שנה זו, מ"מ קרוב הדבר ששויס יותר צאמת מחמת שמוציאים מהם קמח יותר כנודע, ואף אס היה הפסד קצת צוה אין לחוש להפסד מועט, דנודע דישראל קדושים מחמירין צמילי דפסחא ציתר שאת כמ"ש הרא"ש:

ושנית דהרשב"א מיירי צערמות גדולות כדמוכח מלשונו המוצא צצ"י, דצאלה יש לחלק צין צטן הערמה לעליון ותחתון, וכן צלשון הר"ן שהוצא צצית יוסף כחצ עליונות הגדיש ותחתיתו, ומצואר כמ"ש צצרוצ שנים שקוצרים צומן החוס ושוטחים על פני השדה ליצשם, ועושים מהם ערמות גדולות וגדיש, וצומן מה מכניסים אותם לציתם, ולכן יש ספק ספיקא (וצדרכי משה דפוס פירדא מצואר דהערמות ע"י) היו מכוסים צקשין), אבל צשנה זו נודע שנטפו גשמים הרבה על התצואה צעוד שה"י^א שטוח על פני השדה, וצוה אין לחלק צין עליון לתחתון לצאמנע, וליכא ספק ספיקא, ונודע צצרוצ התצואות הי' כן, ואי אפשר להחיר לתלות צרוצא, ואפילו אס הי' רוצ התצואות צערמות גדולות צ"ע לסמוך ארוצא, כיון דגם צרוצא אין היתר צרוצ כי אס מחמת ספק ספיקא שהוא כעין רוצ, ואיכא גם ע"י^ב צרוצא מיעוט לאיסור ודוק:

(ב) ועוד יש מקום להחמיר אף אס הי' נודע שצשעת הקציר וצומן שהי' שטוחים דק דק ע"פ השדה לא הי' גשם שוטף עליהם, מכל מקום נודע לכל שנשתהה הקציר כמה ימים אחרי גמר התצואה מחמת הגשמים, וא"כ יש חשש דאחמין צמחוצר, ואף דהרשב"א כתב דהא דאמרינן צש"ס (פסחים דף לג) דאחמין צמחוצר מיירי צנתיצש לגמרי, וכן העתיק צש"ע צס' תס"ז סעיף ה', מ"מ צצר הקשה ע"ז צתשובת מעיל דקה (סי' ס"ט) דאס מיירי הש"ס צנתיצש לגמרי צמחוצר ונתחמץ קודם שנתלש וצא לידי חיוב תרומה, ולא הי' לה שעת הכושר לתרומה קודם שנחמץ, א"כ צכה"ג ג"כ מקבלת

ביאורים והערות

עח. כ"כ בביאור הגר"א ובמקור חיים ועוד אחרונים דהרמ"א החמיר מטעם דשיל"מ:
 עט. כ"כ להדיא בלשון השאלה בשו"ת הרשב"א ח"א סי' ק"ב, ועי' בפמ"ג מ"ז סק"ד וסק"ה:
 פ. פי' בעת שהי' שטוח דק דק מקודם שהי' עושין הערימות:
 פא. פי' דתרי מיעוטא מצטרפין לאיסור נגד הס"ס, מיעוט החטים שלא הי' בערמות רק שטוח דק דק, ומיעוט חטים מחומצות שבערמות גדולות

כמאן דמנחי בכלי צמים, וראוי להחמיר לדעת התשובה הנ"ל מעיקרה דדינא, ולגדל להחירא למיזל בחר רוב תבואות ללא נפלו הקשים והשבלים לארץ איה שוקל וסופר לידע ללא נעשה כן ברובא, דרבים אומרים שכל התבואות שבציבותינו הכי הוי, וצמילי דפסחא דישראל קדושים מחמירין ביותר, ודאי דראוי להחמיר ליקח חטים משנה העבר אף ציוקר קצת ולא לסמוך ארובא, וצפרט דיש לחוש דליכא רובא, ומכ"ש לפמש"ל צאות א' דיש מקום להחמיר מעיקרה דדינא מחמת שהיו שטוחים דק דק ע"פ השדה:

(ג) והנה מדברי הרשב"א שהובא לעיל צאות א' נראה דס"ל דבעוד התבואה לת ויונקת מהארץ אינה מקבלת חימוץ במחוצר, מדמוקי להך (דפסחים דף ל"ג) דלחמין במחוצר דהיינו דכבר נתייבשה, ונשמע מזה דאפילו בראינו אחיה חשש חימוץ כגון בנלמח או בנתבקע ג"כ אין לחוש, ותולין דמחמת אחיה עיפוש וקלקול נעשה זאת, מדלא מוקי הך דפסחים כהאי גונא, כאשר באמת בתשובה מעיל צדקה הנ"ל מפרש להש"ס הנ"ל בזה, וגם מוכח ללא ס"ל האי היתרא דבעל תשו' מ"ז דאגב מדלייהו אינו מחמין, דנראה דהו"ר לומר דבעוד התבואה רטוב ונריך ליניקה אינה מקבלת חימוץ לתוך הא ללא חיישין לגשמים הנופלים על התבואה במחוצר למעלה על גרעיני התבואה, דבזה לא שייך היתרא ספק ספיקא שכתב בערמות, דהכא ודאי הגשמים נטפו עליהם, וליכא אלא חדא ספיקא שמה לא נתחמנו, וע"כ כתב דבמחוצר ונריך ליניקה אינה מקבלת חימוץ, ומוכרח ללא מהני לדידי' היתרא דאגב מדלייהו אף בעומדים זקופין בקליפתן למעלה, דא"כ לימא דמה"ע אין חוששין לירידת גשמים על התבואה, אף בנתיבשה התבואה במחוצר דגם להרשב"א מחמין, נהי דבש"ס דפסחים ודאי א"ש דיש לומר דמיירי בראינו שנתחמין, אף ^בצ"ע דא"כ ניחוש לתבואות לגשמים אשר ירדו עליהם כשנתיבשו אף בלא חזינן חימוץ, כיון דליכא

טומאה במחוצר, כיון שנתיבשו לגמרי, וכדאיתא (בפרק העור והרוטב) תאנים שיבשו באציהן מקבלים טומאה, וחיוז תרומה לא צא כי אם לאחר התלישה ולא הי' לה שעת הכושר ואמאי הוי תרומה, והוי לי להש"ס למינקט דגם בחורס מן הטמא בכה"ג ללא הי"ל שעת הכושר אינו תרומה, אלא ודאי דהש"ס בחמץ לא מיירי בכה"ג, ללא אורחא דעלמא להניח תבואה במחוצר עד שנתיבשו לגמרי, רק שקורין סמוך לגמרון ועדיין לא נתיבשו לגמרי, ומ"מ מקבל חימוץ בכה"ג שכבר נגמרה ^ב, אבל טומאה אינה מקבלת במחוצר בלא נתיבשו לגמרי עד שנתיבשו, ושוב הי"ל שעת הכושר, ועפ"ז הכריע ללא כהרשב"א דאפילו בתבואה לתה ויונקת מהקרקע מקבלת חימוץ במחוצר, ובהכי מיירי הש"ס בפסחים, ולהכי לא מני למינקט כה"ג בטומאה, דאינה מקבלת טומאה בכה"ג, אף הש"ס בפסחים מיירי בחימוץ הניכר כגון בנתבקעו, אבל בסתמא אין לחוש לחטים אף שירדו גשמים הרבה במחוצר, דאגב מדלייהו לא מחמין, כדס"ל לאצ"י (בפסחים דף מ'), ואפשר דרצא מודה לי' רק מוסקי הטעם דמי פירות אינו מחמין, ואע"ג דבדגן תלוש שנטף עליו גשם לא סמכינן אהאי טעמא, מ"מ כיון דמחמין בעודו לת ונריך ליניקה, א"כ יקשה מ"ש הרשב"א דהאיך נאכל מנות בפסח, דעל כל התבואות יורדים גשמים, ובעכנ"ל דבמחוצר ועודם עומדים זקופין למעלה בקליפתן אגב מדלייהו אינו מחמין, ומסיק דאף ציבשין לגמרי יש להחיר מה"ע, דאלת"ה הא טל אינו מיעצר ויורד בכל יום וטל מחמין והאיך אוכלין לחם בפסח, אלא ודאי דמהני טעמא דאגב מדלייהו וכו', עייש"ה שכתב דהיכא שנתרבו הגשמים וירדו בחזק והפילו הקשים לארץ והגשמים מזלפים עליהם, הוי כמאן דמנחי כבזים בכלי צמים, ולא מהני היתרא דאגב מדלייהו, זה תוכן דבריו:

והנה נודע דבשנה זו ירדו גשמים בחזק והפילו הקשים והשבלים לארץ והגשמים מזלפין עליהם והוי

ביאורים והערות

פב. לשונו צ"ב קצת, שהרי המעיל צדקה ס"ל דבמקבלת חימוץ אף בעודן לחין לגמרי כשראינו שנתחמין:

פג. עמ"ש בחלק שני הערה א':

אלה חדר ספיקא דלמא לא נתחמנו, ואין לומר דיש עוד ספק להחיר שמה לא ירדו עליהם גשמים לאחר שנתיבשו, דהא טל ודאי לא מיעבר, ונ"ל דנתיבשה מהני היתרא אגב מדלייהו, או לענין טל מהני האי היתרא, וזה דוחק ללא מסתבר לחלק בהכי כמוצן, רק דיש לומר דזה מיעוטא דמיעוטא להשהות^{פד} עם קצירת התבואה עד שתיבש ולא חיישיין וסמכיין ארובא גמור, אך ז"ע דלפ"ז אין ליקח לפסח תבואה דידיעין צה דנתיבשה במחוצר ודוק:

ואף למהדרין ומדקדקין בחומרות יחירות אין להם לאחוז בחומרות שניהם, היינו דעת הרשב"א ללא מהני היתרא דאגב מדלייהו, וכן חומרת המעיל נדקה לאף בצריך ליניקה מקרקע מקבלת חימוץ, ולחוש^{פה} לגשמים וטל שנוטף על התבואות, ולא לאכול מנות צימים שאין בהם חובה לאכול פת, דעל כרחק מדאמרה התורה לאכול מנות, אי אפשר שיהי שתי החומרות אחת, וע"ז אמרו בש"ס (חולין פא"ט) דהוא ככסיל בחושך הולך, ומה שנשמע שלפעמים ימלא אי צעיר^{פז} וכו' שנוהר צה הוא רק מחשש חימוץ בלישה ואפיה:

(ד) ובעיקר קושיות תשובות מעיל נדקה על הרשב"א הג"ל, רצימי לעיין בלשון הרשב"א בתשובה, ולא מלאמי תשובה זו בתשובותיו בדפוס שתי, ועדות הצית יוסף נאמנה, וזה לשונו בס' תס"ז כתב עוד בתשובה דהא דאמרין (בפ' כ"ט) היכי דמי כגון דאחמיץ במחוצר כשנתבשל לגמרי במחוצר ואין צריך כלל ליניקה וכל שנתיבש לגמרי במחוצר כמאן דמנחה כדא דמי ומקבלת חימוץ אם ירדו עליהם גשמים עכ"ל, ועפ"ז העתיק בש"ע דלאחר שנתיבש מקבל חימוץ, ונ"ע דדברי

הרשב"א בסופס סותרים לחמתן, דמתחלה כתב בדפוסחים מיירי כשנתבשלה התבואה וא"ל ליניקה, מצואר דמקבלת חימוץ ככה"ג אף בלא נתיבשה, ומסוף דבריו שכתב וכל שנתיבש וכו' ומקבלת חימוץ, משמע דקודם שנתיבשה אינו מקבל חימוץ, וצ"ל בש"ס דמהאי ליכא למשמע מיני דספיקא הוי אי דיוקא דרישא עיקר או דיוקא דסיפא עיקר, והי מקום לומר דלהכי לא כתב הב"י בש"ע דקודם שנתיבש אינה מקבלת חימוץ אף שא"ל ליניקה, משום דעדיין מסופק צה, רק העתיק דבר ברור דנתיבשה ודאי מקבל חימוץ, אבל זה דוחק, דמלבד דנתיבשו צ"י לא דקדק מדברי הרשב"א שיהי ספיקא צה, עוד נוסף למה לא הזכיר בש"ע דלינא דיש צה ספק, ואדרבה יש מקום לדייק מדבריו, דקודם שנתיבש אינו מקבל חימוץ:

(ה) ולולא דמסתפינא, אמרתי דהך שנתיבשה הוא טעות הדפוס, והיה צריך להיות וכל שנתיבשה לגמרי כעין ריש דבריו, ואם^{פח} כן לא קשה מידי קושית^{פח} המ"ל כמוצן, ואם נאמר דאין טעות צה, מ"מ הך לגמרי שכתב אחר תיבש שנתיבשה, הוא לאו דוקא שנגמר כל מה שצריך ודרך להתיבש בתבואה קודם הדישה, רק כדרך תבואה שנתיבשה כל צרכה ואין צריך ליניקה, דדרכה להתיבש מעט, דכל זמן שהוא רטובה ולחה עדיין צריכה ליניקה, ואינו סותר כלל ריש דבריו, ואולי יש לכזין דברי הש"ע גם כן כן, אבל בדברי הרשב"א יש כמעט הכרח לזה ללא תקשי הדיוקים אהדדי, ואין זה דוחק, דכן מצינו בחו"מ סי' ז"ה ס"ב תצעו וכו' ותבואה יבשה העומדת לקצור וכו' ואין צריך לקרקע, הרי דנקט^{פח} לשון יבשה על תבואה כזה:

ביאורים והערות

פד. וכן נראה כוונת המאמר מרדכי שמועתק לעיל באות ב', והחיי אדם שמועתק בח"ג אות ב', ועמ"ש להלן בהערה ר"פ:
 פה. מדייק בלשונו ולחוש וכו', והיינו באין רואין עדיין שנתחמנו, אבל ברואין החימוץ במחוצר י"ל שפיר דיש מקום לחוש לשי' המעיל צדקה, אע"ג שלהרשב"א אינו חמץ כיון שעדיין לא נתבשל כל צרכו:
 פו. עי' בס' מנהג ישראל תורה בס' תנ"ג אות ט"ז מה שמלקט בענין חומרא זו שלא לאכול מצות בחול המועד:
 פז. עי' בחלק שני בהערה ב' לתשו' הרשב"א שכ' בשם ס' שלחן גבוה שהי' לו גירסא זו וכל שנתבשלה בדברי הרשב"א:
 פח. עמ"ש לעיל בהערה ח':
 פט. עמ"ש בחלק ראשון אות י"ד ובחלק שני הערה ב', שכ"מ להדיא בפ"ו דבלאים מ"ז ובפ"ו הר"מ דתבואה שיבשה כל צרכו מיקרי כשנגמר הגידול והתוספת מקודם ההתייבשות, והוא מה שנקרא נתבשל כל צרכו, ואע"ג שעדיין לחין קצת:

ממש רק דאין צריך ליניקה, אם כן יתעורר מה שהקשינו בלוח ג' דהאיך התיר הרשב"א בשנה שירדו גשמים על התבואות, נהי דזערמות איכא ספק ספיקא דשמא לא שלטו עליהם הגשמים באמצע, אבל צמה שירדו על הגשמים על ראש כל השבלים ליכא אלא חדא ספיקא שמא לא נתחמץ ומהראוי לאסור, דאי אפשר לכיין לקצור תיכף כשנגמרה התבואה, וגם אי אפשר לזרף עוד הספק שמא לא ירדו עליהם גשמים לאחר שנגמרה, דהא הרשב"א התיר בסתמא אף צנודע שירדו הגשמים עליהם קודם קצירתן, וגם צירידת הטל דאינו מיעצר אין ספק, ואיזל ליה התירוח שכתבנו שם דלא חיישינן למיעוטא דמיעוטא שנתיבשו במחוצר, כיון שציארנו דגם הרשב"א סובר דמקבל חימוץ אף בלא נתיבש:

ובראה לפענ"ד כיון דהרשב"א לא הזכיר חשש חימוץ מירידת הטל, ברירא לי' דאין חשש צזה, דהוא דבר מועט וצזה^צ מהני לכ"ע האי היתרא דאגב מדליהו א"מ, ורק עיקר החשש שלו בשנה זו שהיה גשמים מרובים בשעת הקציר וירדו גם על ערמות שבשדה, ומתחלה התיר מטעם רוצא, וכוונתו דמ"מ איכא רוצא בעולם דלא ירדו עליהם גשמים בעת שנגמר התבואה ובעת הקציר, ולכן כתב אחר כך דגם בערמות שירדו עליהם גשמים שראינו בהם שנלמחו ונתמלחו יש היתר מטעם ס"ס, וכוונתו דאכתי אסור לקנות במקומן דהוי קצוע, וכל קצוע כמחצה על מחצה דמי ולא מהני רוצא, ולכן כתב דגם בערמות יש היתר משום ספק ספיקא, ומלאתי בפרי חדש שהעיר מטעמא דכל קצוע וכו' ומירץ כמ"ש, והוסיף הרשב"א^צ לבאר דהאי

ולפ"ז מיושז ג"כ קושיות המעיל דקה, דצכה"ג לא מצי למנקט בתרומה טמאה, דציוצש מעט^צ כדרך תבואה שנתבשלה כ"צ אינה מקבלת טומאה, והש"ס נקט אורחא דמילתא צזה, דקולרין התבואות סמוך לגמרן ואין משהין אותה זמן רב בשדה עד שיתבשו ממש ראויה לדישה, והך דתאניס שיבשו בצציהן מיירי דנתיבשו ממש, ואולי אורחא דמילתא הכי הוא לפעמים בתאניס שתולשין אותם^צ צידים, וגם בש"ס (חולין דף קכ"ז) נקט תאניס שנמקו וכו', לא כמו שהעתיק בתשו' מ"צ תאניס שנתיבשו, ולשון צימוק יש לכיין ציותר לנתיבש [א"ה דט"ס וצ"ל דלא נתיבש] ממש, ואף דבש"ס שם מקשה מפירות האילן שיבשו וכו', אפשר דהמ"ל דמיירי דלא נתיבשו ממש רק דעדיפי משני, וגם אף שלשון שיבשו הנאמר בש"ס סתם מפרש ציבש ממש, מכל מקום הך שנתיבש שנוכר בלשון הרשב"א יש לפרש רק מעט כדרך תבואה שנתבשלה כל זרכו, לכיון ללשון שהזכיר מתחלה, כן נראה לי ודוק (ועיין בחו"מ סי' צ"ה ס"ב וצ"ח שם דהלכתא כחכמים אפילו בתמרי דנתזו מעלמס דהוי כמחוצר, ומ"מ אחי ספיר הך דפירות שיבשו דמקבלין טומאה, משום דאין מיעוט למחוצר רק כמ"ש רש"י (בחולין קי"ח) ובתוס' ד"ה כשם, דהוא מהמורת כהנים דאם כן כל התבואות טמאות דשרצים מנוין בהם בשדה, ומזה לא מוכח כי אם צגמרן ולא צנשתהו יותר מדאי ולמקו ונתיבשו ודוק וקלרתי):

(ו) ולפ"ז שציארנו דגם הרשב"א סובר דתבואה מקבלת חימוץ אף במחוצר, ואף שלא נתיבשה

ביאורים והערות

צ. עמ"ש בהערה ח' לתשו' מעיל צדקה להעיר ע"ז ממו"ש בחי' הרשב"א במס' שבת דף ק"ג שנושבע שם בדבריו שכל שאין צריך ליניקה אע"ג שעדיין יוגק מ"מ מקבלת טומאה:
 צא. כ"כ במס' נדרים דף ס"א ע"ב תאנים מיקצצן בידא:
 צב. וכ"כ בנאמר מרדכי בס"י חס"ו, ומועתק דבריו לעיל באות ב', ועמ"ש לעיל בהערה י"ב שיש שחששו לפ"ד הרשב"א אף לטל:
 צג. ממו"ש כאן ברמ"ן וכן ממו"ש להלן בר"ה וביאור, משמע שדברי הרשב"א בב"י נאמרו בתשובה אחת, והי' ב' החששות ביחד, וכבר קדם הרמ"ן שלא מצא תשו' זה בתשובות הרשב"א, אולם ברפוס הרשב"א שלפינו מבוואר שהם ב' תשובות, ובח"א סי' ק"ב מרבר בענין שאלה דגשמים שנפל ערמות, ולא קאי שם כלל על שאלה שבא לפניו שנפל גשמים על תבואה במחוצר, ובח"ז סי' כ' מיישב דברי השואל האיך שייך מה שאמרו דאחמין במחוצר, ודבריו מועתק בחלק שני אות א':

והרצ הגאון החסיד מוה"ח נ"י האבד"ק לאנו מחמיר
בחטים כאלה משנה זו:

הגה המעיין בכל מש"ל ימצא טעמים קרובים לדינא
לחומר זה, ולדעתי כל ימות הפסח טוב יותר
שיאכלו מזה מחטים שצשנה העבר, דהא מלכד הצ'
לילות אין צריך שימור משעת קצירה, וחומר זה אין לה
טעם מדינא, רק שצמחות שעושין מחטים כאלה רגילין
ליזרז ביותר^{טז} מחשש חימוץ בעת לישה ואפיה, אם כן
צשנה זו מוטב לעזוב החומר הזה, ולא יצטר מהם
לעשות צוריות מחשש חימוץ גם מלות כאלה מחיטים
משנה העבר שיאכלו כל ימות הפסח, וכן בדעתי לעשות
בעצמי אם לא אמצא חטים כאלה^{טז} משנה העבר, ואיני
צריך להסרה, כי ת"ל אני נוהר להתנות בענינים כאלה
שיהי' צלי נדר, ועי' בשערי תשובה צט' תנ"ג שהארץ
צוה, וקמח מעט לצ'^{טז} לילות יזדמן משנה העבר
בסביבותינו:

ולבי' שלא ימצא אפילו קמח לצ' לילות מחטים משנה
העבר, צריך לעיין אם יש היתר מכח ספק
ספיקא, נהי דבכל ימות הפסח יש להחמיר כמש"ל באות
(ל"א) [א'], אך לנחת ידי חובת אכילת מזה צ' לילות
דלדעת הפרי חדש צט' תנ"ג אין יוצאין ידי חובתו כי
אם בשמור משעת קצירה, ואף דהנודע ציהודה צמה"ת
[סי' ע"ט] משיג עליו, מ"מ האנשים כבר שויא עליהם
כחובה, וכעין מ"ש הרי"ף (צ"פ תפלת השחר) וע"ש
צרא"ש, ואם כן אין להחמיר ויש לסמוך על ספק^{טז}
ספיקא, ונודע שבחטים כאלה כשקולרין אותם אין
משטיחין אותם דק דק ע"פ השדה, רק מאספיים אותם
תיכף לציתם, וגם קולרים אותם תיכף אחר שנגמר
התבואה, ואזיל להו החששות שכתבנו באות א' וצ', ועל

לחיתמר בפסחים (צפ' כ"ט) לחמין צמחור, דהיינו
שכבר נגמרה התבואה ואין צריך ליניקה, דאם יש חימוץ
צמחור אף קודם שנגמרה וצריכה ליניקה דקרקע, אם
כן אי אפשר לאכול לחם צפסת, דכל התבואות צמשך
ימי גדילתם צודאי ירדו עליהם כמה פעמים גשמים
ומספיקא דחימוץ לא נפקא, ועל כרחק דקודם שנגמרו
אינו מחמין, ועל החשש דירידת גשמים בעת שנגמר
התבואות לא יצטר שיש צעולם רוב תבואות שלא ירדו
עליהם גשמים בעת שנגמרו רק שנקלרו תיכף, ואף דיש
מיעוטא וכל קצוע כמחצה על מחצה וספיקא הוי, מ"מ
יש היתר מטעם ס"ס, שמא גם אותן שירדו עליהם
גשמים בעת שנגמרו ג"כ לא החמיצו, כמו שיש היתר
בערמות שנלמחו למעלה, והרשב"א דהזכיר עיקר החשש
מערמות, משום דמירידת גשמים בעת שנגמרו הי'
פשוט לי' ההיתר כמו שכתבנו, והוצרך לצאר ולסלק
החשש מערמות שצשדה שמונחים זמן רב על פני השדה,
וציאר דגם צהני איכא רוצא צעולם שלא ירדו עליהם
גשמים, ומשום מיעוטא דהני דראינו שנתחמנו ליכא
חששא משום קצוע, דגם צהו יש ס"ס ודוק צזה:

(ז) ובזן האמור מצאתי גם כן טעם נכון להזהיר לטחון
לקימחא דפסחא רק מחטים משנה העבר, שנודע
שצבוב התבואות שצבצביותינו שלוקחים מהם לפסח
עברו עליהם גשמים בעת הקצירה, ובעת שכבר נגמרה
התבואה ואין צריך ליניקה, ואם כן ליכא האי היתרא
שכתבנו באות הקודם מטעם ספק ספיקא, ואפילו ציש
ס"ס ציארנו באות א' שיש להחמיר:

ולענין השאלה האין ינהגו המהדרין שאוכלים בכל
ימות הפסח רק מחטים שנשמרו משעת
קצירה, ואי אפשר להם למנות חטים כאלה משנה העבר,

ביאורים והערות

צד. צ"ב הנפק"מ לענין לישה ואפיה בהירות מחשש חימוץ בחטים השמורים משעת קצירה לסתם חטים:

צה. פי' שאם לא ימצא חטים משומר משעת קצירה משנה העבר לכל ימי הפסח יקח סתם חטים משנה העבר:

צו. פי' שדרי' שמורה משעת קצירה:

צז. נראה לכאורה רעת הרמ"ן ז"ל דיש לסמוך על ס"ס אף לענין שנוירה משעת קצירה, וכבר העיר בשדרי חמד ח"ז מערכת חו"מ סי' י'

אות ה' בד"ה אלא, שכבר הרמ"ן מבואר שלא חשו להחמיר בחטים השמורים משעת קצירה יותר ממה שהדין נותן לאכילת מצה

הגשמים שם ואח"ל דירדו שמה לא נתחמנו, ולדעת הרצינו אפרים שהוצא צטו"ש"ע אסור גם צלל נתבקעו כיון שמינח ניחו ואין כאן ספק כלל, וכן נראה מהפוסקים ומהמג"א צס"ק י"צ דהקשה דגם המצטיל יאסור במשהו ודוק, אך אין ראיה מזה דקוצר כהר"ן, רק דצלל נתבקעו יש ספק חימוץ והוא מותר מכת ס"ס, אך חזו לאנטרופי הימרא דהוצא צצ"י מכמה פוסקים שהחירו משום דאגב מדלייהו א"מ, והחזיק בזה במשנת מעיל נדקה בצצלים שעומדים בקליפתן וקופים למעלה צלי שום פקפוק, ואף שדקדקנו לעיל צצות ג' דהרשב"א לא סמך על זה, יש לומר דזה דוקא צצאר תצואות שאין מזהרין לקצרס סמוך לגמרס, ונטפו עליהם הרצה גשמים זמן ארוך והוצרך להחיר מכת רוצא, וגם הוצרך לומר דכל זמן שצריכין לקרקע א"מ, דאי לאו הכי כשהיה נוטפין עליהם גשמים כל משך זמן גדילתה אין לסמוך על הימרא דאגב מדלייהו, אבל צמעט גשמים פ' שיש

המשש שכתבנו צאות הקודם מירידת גשמים לאחר שנגמר התצואה, להיות שזוהרין למהר הקצירה כל מה דאפשר, קרוב הדבר שיש ספק ספיקא, והיינו שמה לא ירדו עליהם גשמים לאחר שנגמר, ואח"ל שירדו שמה לא נתחמך, כמ"ש הרשב"א כפי שציארנו דצריו צאות הקודם, ומי שלצו נוקפו שלא לסמוך לגמרי על האי ספיקא שמה לא ירדו גשמים לאחר שנגמר התצואה, יחמיר לצרור המעט חטים שצריך לצ' לילות, שיראה כל גרעין צפני עצמו שהוא קשה ואין צו שום צ"ה ריכוך, ויש לסמוך על הס"ס צצירוף שיש עוד כמה נדדים להימרא:

וביאור הדבר, דהא דעת הר"ן (צפ' כ"ט) צצארצא דצצעה צמישתא דמיירי צנתבקע וצלא"ה אין צ"ה לחוש כלל, ונראה דגם דעת הרשב"א צצצובה שהוצא צצ"י הוא כן, מדהחיר הערימות שירדו עליהם גשמים מה שצאמצע הערמות מכת ס"ס, שמה לא ירדו

ביאורים והערות

הרשות בפסח, ועמ"ש להלן בהערה רמ"ט שרבו האחרונים שחוששין לשי' השואל ומשיב דס"ל שלענין שמורה לא מהני רוב וס"ס, וכן נוטה בתשו' דברי חיים שמועתק להלן באות י"ט וכמ"ש שם בהערה ר"ח, ונראה לענ"ד לומר דהרמ"ן כתב כן רק לפי שאו לא הי' אפשר בענין אחר, וכבר כתבנו בהקדמה לחיבור זה בשם הב"ח דהגרר דמצות ושמרתם הוא לעשות שמירה מה שאפשר לעשות, וכשאי אפשר לא חייבה תורה יותר, אבל היכא שהי' אפשר לקצור מקודם הגשמים או שאפשר להמציא תבואה ממקומות אחרים, י"ל דמורה הרמ"ן להני פוסקים דלא נקרא בגדר שמירה היכא דצריכין להתיר מטעם ספק ספיקא:

ועי' בס' קרבן פסח להגאון מורה"ר שלמה קלוגער ז"ל (נרמ"ח) בס"י תנ"ג ס"ד שמישיב קושיות המקור חיים שם בס' תנ"ג על הפר"ח מ"ש בירושלמי דכשנכנסו ישראל לארץ אכלו ממה שנתגי נכרים הביאו להם, והרי מבואר להדיא דאינו מעכב אף שלא נשמר משעת קצירה, וכ' ע"ז המהרש"ק ז"ל דמצות בערב תאכלו מצות ומצות ושמרתם הוי שני מצות כל אחת בפני עצמה, לכך אם יכול לקיים שניהן מחויב לקיים ואינו יוצא באינו שמורה וצריך לחזור ולאכול שמורה, אבל אם אי אפשר לו לעשות שמירה מ"מ יקיים בערב תאכלו מצות, וא"ש דברי הפר"ח כיון דלא הי' להם או אפשר לשמור מעידן קצירה עכת"ד, ומועין זה כ' השואל ומשיב גופ' בספרו דברי שאול ערות ביוסף בח' או"ח ה' פסח ס"י תנ"ג ובס"י ת"ס, אבל לא כ"כ אליבא שי' הפר"ח עיי"ש, ועיקרן של דברים מבואר ג"כ ברבינו מנוח שמועתק בחלק שני אות ה', ועמ"ש שם בהערה כ"ח בשם ס' יד יוסף ותשו' ערוגת הבשם שחירצו ג"כ כן הקושיא מהירושלמי: צח. לא הוכיח כאן לדקדק אם רואין בהם מבוקעות או מחומצות רק לראות אם יש בו ריכוך, ומוכח דעתו שלא הקיל רק לפי שלא מצאו שום סימני חימוץ וכדלהלן בהערה צ"ט, ולפ"ז אין הכרח להוכיח דמתיר בס"ס לאכילת מצה בב' לילות שיש שם חיוב דשמירה, וחולק לגמרי על דברי השו"מ, רק בכה"ג שיש הוכחה גדולה שלא נמצא כלל שום סימני חימוץ וצ"ע, ועמ"ש בהערה שלפנ"ו:

צט. עי' בנהר שלו' ס' תס"ז שפי' דברי הר"ן דבמקצתן נתבקעו אסורות אף האינם מבוקעות, וכ"כ בתשו' נודע ביהודה מה"ק ס' כ"א בד"ה עוד נלעג"ד, אלא שכ' שם דהאינם מבוקעות אסורות רק מספק דשמא הלכה כמר עוקבא דלא בעינן נתבקעו ממש ושמא אם הי' מניחם ע"פ אכוב היו מתבקעות וכ' עיי"ש, וכן מסיק בתשו' עמרת יהושע ובס' מאיר עיני חכמים שמועתק להלן, אולם בתשו' שר"מ ותשו' ברכת רצ"ה שמועתק להלן הבינו דברי הר"ן בפ' כל שעה דק המבוקעות אסורות עיי"ש:

ק. עמ"ש בהערה ז' לתשובת הרשב"א בשם הלבוש, דלהרשב"א אין חילוק בין גשמים מרובים לגשמים מועטים, וככל ענין יש לחוש דשמא נתחמין אם לא בזליפה מועפת, ומ"ש ברמ"ן להקל מטעם ספק שמא לא נגמרו, אין זה מבואר בדברי הרשב"א בתשו' זו וכנ"ל בהערה צ"ג, מ"מ דבריו יתכן דיש בכה"ג מקום להקל מטעם ס"ס לשי' המתירין להתיר ס"ס באכילה, ותלוי בפלוגתא וכנ"ל ברמ"ן באות א':

לחוש על חטים שקוררין לשם פסח בזריזות וזמהירות יש מקום לסמוך על זה:

ועוד דגם לשיטת רבינו אפרים דמחלק בין חטים שירדו עליהם גשמים לבין לחיתא, דזוהי יש להחמיר יותר מלחיתא משום נייחא, ובלחיתא גופא מחמירינין בנמרככה וקרובה להתבקע כמר עוקצא כמ"ש הרי"ף לענין החטים צעינייהו, וע"כ היכא דמינת נייחו אסור אף בלא נמרככה כמ"ש הפוסקים, ועי' בתק יעקב בסעיף ב', מ"מ ביבש לגמרי ואינו נראה שום סרך (ס"א) ומשש חימוץ יש מקום להחמיר גם היכא דמינת נייחו, ודי בנה דמורידין חד דרגא דגם סתם חטים בלי ריכוך גם

כן אסור, אבל לא בנתייבשו ביותר, ובדאי דאין להחמיק ריעותא שמא היו מקדם נתרקך ונתיבשו, דאלרבה (ראוי ק) לומר כמו שנמלאו עתה כן היו מקודם, ובטור הציא בשם הרוקח דלידד להחמיר בחטים שנתבקעו אס אחר כך נתיבשו ואין נראה בהם שום ציקוע, ובס' הרוקח שתי"י לא מלחתי ד"ז, ונראה דטעמו דכל שנתחמלה (ק) החטה ונתבקעה אי אפשר שתשוב להיות שלמה ויבשה בלי צקע, ולכן גם מה"ט אין לחוש שנמרככה מקודם, הארכתי בכ"ז ליתר שאת למתחמדים ומחמירין ע"ע ביותר:

א"ד ידיו:

(י)

ס' יבקש רצון (ק) על המדרש שוחר מוב

שאלה

ב"ה ברכה וחיים ושלו' ובמ"ס לכבוד ידידי הרב הגאון החרוף ובקי משנתו וך ונקי פאר הדור ותפארת ישראל ע"ה פ"ה המפו' בהוד והדר ישו עליו כש"ת מו"ה יוסף שאול נאמינאיהן נ"י בעהמ"ס מפרשי הים ומגן גבורים ועוד ספרים הרבה:

לאשר בתחלת קציר חטים שנה זו בקיץ של שנת תר"זיין נמרצו בגליל שלנו הגשם יומם ולילה,

ומחמתם נתאחר הקציר ערך חודש ימים ויותר, וכפי ששמענו מהולכי דרכים ועוזרי אורח כמעט רוצ הקשים והשבלים נפלו לארץ מסיבת חוזק הגשמים שירדו עליהם, ונחתי אל לצי לדון בדבר החטים הנקצרים לנורך מלות מנוה, ונגמור בדעתי לומר שצדוק החטים כשיתבשו אחר הקצירה, והיה אס לא ימלא בהם חטים מנומחים תהי' לנו לאות שלא נתיבשו (ק) לגמרי במחוצר,

ביאורים והערות

קא. לכאורה נראה בכונתו דלא התיר רק לפי שלא הי' רואין שום מבוקעות ומחומצות, והיו שכ' ואינו נראה שום סרך וחשש חימוץ, ובכל התשובה לא נזכר שהשאלה הי' שראו גם מחומצות או מבוקעות, והשאלה סובב אפילו באינו רואה שום סימני חימוץ אי יש מקום להתיר:

קב. לכאורה יש מקום לחוש שנמרככה וחזרו ונתייבשה, לדעת הרבינו אפרים דאסור כמינת נייחו אע"ג שאין רואין סימני חימוץ, אם לא שרקדקו על החטים מיד כשנקצרו, שהרי דרך התבואה שמיבישין אותם אחר הקצירה, ומדיחי תיתי לומר כמו שנמצאו עתה כן היו מקדם, ואפילו בראו התבואה בעת הקצירה יש לדון שנתרככה במחובר וחזרו ונתייבשה במחובר, וצ"ע במה שדימו זה ברמ"ן לביקוע לפ"ד שבבקוע אי אפשר שלא יהי' נראה בהם בקוע, ועוד דכיון דלדעת רבינו אפרים אסור אף בלא נמרככה מנ"ל לחלק בין סתם חטים לנתייבשה ביותר, מיהו אפשר דעכ"פ איזה סרך והשש חימוץ הי' צריכין למצוא, ומדלא מצאו כלום יש הוכחה שלא נמרככה ונתחמצה כלל, ועי' בתשו' ברכת רצ"ה שמועתק להלן אות כ"ג בד"ה עוד אמינא ובמ"ש שם בהערה רמ"ה, ובשו"ת צמות צדק סי' נ"ד, ובתשו' מאור יהושע שמועתק להלן באות ל"ו בד"ה והוכחה, ובמ"ש במשנה ברורה בשעה"צ אות י"א:

קג. דבריו צ"ע שהרי לשון המור בשם הרוקח ונתבקעו וחזרו ונתייבשו ואין ביקוען ניכר וכו', ומבואר שדבריו סובבין אדיכא שראו מתחלה הביקוע, אלא שחזרו ונתייבשו ואינו נראה עוד, ועי"ש בב"ב שמוציין לרברי הראבי"ה שבמדרכי בסי' תקס"ט שהביא ג"כ ראיות מתחלה להתיר ומסקנת ראבי"ה לאיסור ע"כ, ומבואר שם להדיא בראבי"ה דמיעקרא הי' דעתו להתיר כשנתייבשו אף בראינו מקודם סימני חימוץ על החטים, ועי' בחלק שני אות ד' שמועתק לשון הראבי"ה בשלימות, ובמ"ש שם בהערה י"ד, ועי' בתשו' ח"ם סי' קל"ב שהשואל ר"ל שאם הי' בקועים א"א שנצמדו יחד והי' לאחת, וכ' ע"ז הח"ס דליתא וכמבואר ברוקח, ועי' בנשמת אדם שאלה י"ט שכ' לענין

זכילה, וזין האי דבסעיף ד' בשם הרשב"א ובסעיף ו' בשם הר"ן, וז"ל כי ערימות הם בשבולת וקשים ועליונות הגדיש כגג וזיקוי, וניכר שלא ירדו המים בצמלעות הגדיש, משא"כ צמעה דאגור חטים בעלי שיש ספק בזולו, שפיר אמר דלאכילה אין לסמוך להפיר עכ"ד, וא"כ החטים בנ"ד גרע מיניה, כי אין ספק שירדו הגשמים על כולם, והמנומחות מעידים שצעת ירידת הגשמים היו נגמרים בזי טוב, וא"כ בודאי אסורים אף להשהותם:

שוב מנלתי ששערי תשובה סי' תס"ו סק"ב הביא משו"ת מעיל דדקה (ואינו ת"י לעיין בו), וז"ל בשנת תעב"ל היו גשמים צימי הקציר, וראינו שהחטים שקרנו יום או יומים אחריו למרות מזה היו נגמרים ויבשים כל כרכם, ונסתפקנו אולי הי' קן צעת שהיה הגשם על הארץ, והעלה שאין לחוש לזה אפי' נתיבשו לגמרי והם בקליפתם, אם לא שנתרבו הגשמים יום ולילה גשם חזק מפיל הקשים והשבולים לארץ, והגשמים מזלפין עליהם בחזק, וכמאן דמנחי כבושים בכלי מלא מים דמי, אבל בגשם שאינו חזק כל כך אין להחמיר, אם לא שאנו רואים אותן בקועים כו' עי"ש, וא"כ בנידון שלפנינו תרתי איתנהו זהו גשם שוטף וחזק לא יום אחד ולא יומיים אלא עד חודש ימים, וגם מקצתם אנו רואים אותם בקועים, בודאי אין כאן לא צית מיוחד לצד, אלא כולם אסורים בודאי אף להשהותם, ואין לומר שמ"ש המעיל דדקה שאנו רואים אותם בקועים, ר"ל שכולם

ובעת הגשם לא היו נגמרים עדיין, אכן אם ימלא בהם חטים מנומחים, זה האות יגיד עליהן שנגמרו בזי טוב קודם היות הגשם או בשעת הגשם ונתחממו במחוצה, כמו שפסק הרשב"א ז"ל הוצא בש"ע סי' תס"ו, ואפילו אותן שלא נתבקעו אסורים כדין גשמים מזלפין על החטים שאפי' לא נתבקעו אסורות כמ"ש הרמ"א שם סעיף ב', וגרע מיני' דהו כאלם התחילו בשתי עיסות כאחד והחמילה האחת צידוע שהחמילה גם השנית כמבואר בש"ע סי' תנ"ט סעיף ב', ולא דמי למ"ש בש"ע סי' תס"ו ס"ו חטים שנמלאו בהן מזוקעות אותן שאינם מזוקעות מותרות, דהרי טעמא קאמר מפני שהדבר מצי שבשעת גשמים עליונות הגדיש ותחתיתו מתחמך ומתבקע ואין המים נוגעים בצמלעותו כלל, וטעם זה אינו אלא בחטים שנגדשו בגדיש, אבל החטים שבקצירתן נאספו הציחה אין לנו צמח לתלות ולומר שעל אלו ירד הגשם ועל אלו לא, וכולם אסורות בודאי בלתי ספק, אבל בסתם חטים הנקחים קודם הטחינה וכל לתלות ולומר שאחר הקצירה לא הי' בהם מנומחים ומזוקעות, וכל אותם החטים שאנו מוצאים עתה מנומחים נתלחמו בגדיש ובערמות שבשדות ומתבטלים בששים:

ומצאתי חילוק כה"ג צמשבנות זהב סי' תס"ו סק"ד, שכתב בשם הגהות דרכי משה לחלק בין חטים המונח בעליה וירדו גשמים דרך הגג ונתלחמו קצתם שאסר הרמ"א בשם האגור אף אותן שלא נתלחמו

ביאורים והערות

חטים מצומחים ידוע שצריך בדיקה גדולה ואיש מבין שמכיר אותן כי כאשר נתייבש מה שצמח או הצמיחה נופל ואינו ניכר וצריך בדיקה מעולה, ובשדי חמד ח"ו מערכת תמץ ומצה סי' י' אות ד' בד"ה ונראה, כ' דיש חילוק בין מזוקעות למחומצות, דבמזוקעות יחכן שאחר שתייבשו לא יהא בקוען ניכר, אבל במחומצות לעולם ניכרים הם עי"ש, וכ"כ בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' ד', ועי' בשו"ת פינות הבית שמועתק לעיל אות ז' בד"ה ולענין הדגן שצמח:

קד. מאת הרה"ג מוה"ר אפרים הלוי הורוויץ ז"ל אבר"ק פאלמשען נדפס בלבוש שנת תרי"א, הספר נדפס בהסכמת בעל שואל ומשיב והתועפת ראם ובעל תשו' ברכת יוסף והמקור מים חיים זצ"ל, הגאון אבר"ק פאלמשען נתמנה שם לאב"ד בשנת תר"ו ע"פ צדיקי הרור ובתוכם הרה"ק מרוזין והגאון מוה"ר שלמה קלווער והגאונים בעל מפרשי הים זצ"ל, וכמ"ש בקובץ כרם שלמה לחודש אייר שנת תשמ"ה דף מ"ג:

קה. מכאן מבואר דס"ל דאם ידוע שנתייבשו לגמרי במחובר, א"כ אף בלא נמצא כלל מצומחים נמי אסורים, וכן נראה פשוט אליבא דש"י הרשב"א שפסק כרבינו אפרים דאף בלא נראית סימני חמוץ נמי אסורים, ועמ"ש בהערה רמ"ג לתשו' ברכת רצ"ה שמועתק להלן באות כ"ג:

לשעבר ומוותרין בשביעית, ואם לאו אסורין בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה, ר"ש שזורי אומר פול המנרי שזרעו לזרע בתחלה כיוצא בזה, וקאמר רבה בגמרא דר"ה הטעם מתוך שעשוין פרכין פרכין אזלי רבנן בתר השרשה, הרי לפנינו דהני הוא דעשוין להיות נגמרים מעט מעט, אבל כל שאר מיני תבואות כל שדה ושדה נגמרת הכל בפעם אחת, ואין פרידה נגמרת קודם חזירתה, דאל"כ הא דמתן התלתן משתלמית התבואה והזמים משיביאיו שליט, מדוע לא השמיענו שום תנא מה לעשות בתבואה שמקצתה הביאה שליט לפני ר"ה ומקצתה לאחר ר"ה, כאשר השמיענו ר"ש שזורי בפול המנרי שמקצתו השריש לפני ר"ה ומקצתה לאחר ר"ה, ועי"ש בגמרא הנ"ל:

ואין לומר דהבאות שליט שלהן היא הכל ביחד אבל אין מתיבשין כאחד, דהרי בפירוש כתבו החוס' שם ד"ה אחרי גמר פירי, דאורו ודוחן מתיבשין פרכין פרכין אבל גמר פרי כאחד, הרי מצוה דשאר מיני תבואה מתיבשין כאחת, וזוה חלוקין אורו ודעמיה משאר מיני תבואה, ורבי יונה לא קאמר צירושלמי אלא לפי הס"ד דר"ש שמואל בר נחמן רוב הקומץ קאמר, לכן הקשה כו', והשיב לו הרוב כל פרידא ופרידא אחתאמרת, אבל שישקעו מחצית הגרעינין ומחציתן לא ישקעו הוא דבר שאי אפשר, כי אם ימצא כן לא הי' חקנה לאותן תלתן שקצתן נשקעו וקצתם לא נשקעו, לפי מה דמסקינן להלכה בגמרא דר"ה דלכל אין צילה חוץ מיין ושמן [וכו']:

ועתה אשיבה ארצה בנידון החטים שמעת קצירתם נאספו הביתה ונמצאו קצתם מזומחים, שאין לנו צמה לתלות, כי אין לומר שהמזומחים נתיבשו קודם

המה בקועים, זה לא ניתן להאמר כלל, כי מה משמיענו צוה, אלא ודאי כוונתו שאם אנו רואים מקצתם בקועים כולם אסורות ^(א) וכנ"ל:

ומחמת כי שמוע שמעתי אפרים בשם כמה גדולים דיט להתיר החטים הנ"ל, וטעמם ונמוקם עמם לפי שנוכל לומר שהחטים שצמחו נגמרו קודם היות הגשם, ואותן שלא צמחו לא נגמרו ולא נתיבשו עד עבור הגשם ^(ב) מן הארץ, עד כאן דצריהם, אשר על כן נתתי אל לבי לתור בחכמה חכמתו של תורה, אולי אמצא סעד וסמך לדצריהם היש מקום לומר ששדה אחת של תבואה יהיו מקצת שצלים נגמרים מקודם וקצתם יתאחר צישולם:

ומצאתי לכאורה ראי' לדצריהם מהא דתניא צפ"ק דמעשרות מאימתי הפירות חייבים צמעשרות כו' התלתין כדי שתצמח, וקאמר עלה צירושלמי והביאו הר"ש שם צפרשו כיני מתני' כדי שתזרע ותצמית, כיצד הוא צודק, ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן נוטל מלא קומצו ונותן לתוך הספל של מים, אם שקע רובה חייבת ואם לאו פטורה, ר' יונה צעי מעתה מה שישקע יהא חייב ומה שלא שיקע יהא פטור, אלא ברוב של פרידה ופרידה אחתאמרת ע"כ, הרי לפנינו שפשוט לרבי יונה שצדה אחת של תלתן יוכל להמצא קצת פרידות שנגמרו צדי שתזרע ותצמח וקצתם לא נגמרו, וכמו שמצינו צדה תלתן כך נוכל לומר שכן הוא בכל מיני תבואות, וכנים דצרי הגדולים:

אמנם אחרי שובי נחמתי, דהרי המשנה צפ"צ משנה זי"ן דמס' שזעות וגמרא ערוכה דר"ה דף י"ג ע"ב עומדים לנגדינו, דמתן התם האורו והדוחן והפרגין והשומשמן שהשרישו לפני ר"ה מתעשרין

ביאורים והערות

קו. עמ"ש לעיל בהערה כ"ז לתשו' מעיל צדקה:
קז. נראה דסבירא להו דכיון דגמר התבואה תלוי בהשמש וכמ"ש ומגדר תבואות שמש, א"כ כשיש גשמים והוא יום המעונן א"א שיגמרו התבואה אפילו שיהי' גשם כחודש ימים, ולפ"ז אין ראי' בזה דס"י תנ"ט בשתי עיסות שהתחילה כאחד, דשאני הכא שבטבע שאין כל השבלים נגמרים כאחת, ואין אחד מוכיח על חבירו, ועי' בס' קרבן פסח להגאון מוה"ר שלמה קלוגער ז"ל שמועתק להלן באות ר"א שכבר כ' בן, ועמ"ש בהערה ק"ל שלכאורה יש סתירה בזה גם בדברי המהרש"ק, ועי"כ מ"ש בחלק א' אות ט"ה, ובמ"ש להלן אות

וע"כ נתאחר הקציר ערך חודש ימים, מה נעשה למנות מנוה בשנה הזה, ועלה בדעתו שנצדוק החטים כשיתבשו אחר הקציר, ואם לא ימצא בהם חטים מנומחים זה האות שלא נתיבשו לגמרי ולא הי' נגמרים בעודן מחוזרים, אבל אם נמצא חטים מנומחים כמבואר בש"ע סי' תס"ז, א"כ אף אותן שלא נתבקעו אסורים, דמהכ"ת לתלות שעל קצת חטים ירדו גשמים ועל קצתן לא, ול"ד למה שכתב בסי' תס"ז ס"ז, דשם הן בגדיש משא"כ דנאספו הציפה אין לנו צמה לתלות, אבל שמע מכמה גדולים שהחירו אותן שלא נתבקעו, וע"ז האריך צלפול, ויצוהר לפנינו צרות ד':

והנה טרם יהי' כל שית אבאר פילפלת כל שהוא בגוף הדין מקור הדברים בש"ע סי' תס"ז ס"ה, דגן שנמחזר שנתיבש לגמרי ואין צריך לניקה כמאן דמנח ככדא דמי ומקבל חימוך אם ירדו עליו גשמים, ומקורו משו"ת הרשב"א שהביא ראי' מש"ס פסחים דף ל"ג התם היתה לו שעת הכושר הכא לא היתה לו שעת הכושר, ודלא היתה לו שעת הכושר היכי דמי, כגון דאחמיך במחוזר, ומשמע לי' להרשב"א דאי אפשר שתחמיך במחוזר רק היכא דנתיבשו עד שאינו צ"ח צריך לניקה הקרקע, ובשו"ת מעיל זדקה סי' ס"ט הקשה על הרשב"א דא"כ גם לענין טומאה משכחת לה שנטמא במחוזר, דהרי תאנים שיבשו צאיציהן מקצלין טומאה אוכלין, וא"כ למה פסיקא לי' דבטומאה היתה לו שעת הכושר ובחמץ לא היתה לו שעת הכושר:

והנה גוף קושייתו אין כדאי צוה לדמות דברי הרשב"א, דהרי אין צ"ח תורמין מיבש על הלח, ועי' ברמז"ס

אותם שאינם מנומחים וירדו עליהם הגשם, שזה מתנגד לדברי החוס' הנ"ל, וגם אין לומר שמליחות היוצא מהשבלים נמחו והו"ל מי פירות ואין מחממים, שכבר העיר הר"ן בתשובה סי' נ"ט שדבר זה לא ימצא כן לעולם, וגם אנתנו צדקנו כמה מיני חטים מאשתקד ומשנה זו שנקצרו קודם היות הגשם, ולא נמצא שום חטים מנומחים, לכן לא מנאמי שום היחר לחטים הנ"ל, והבא להחיר ידחה כל הראיות שהבאתי ואותן מילין תבחו, ואחר זה חיך אוכל יטעום:

דברי ירדו דו"ש והצלחתו תמיד ומבקש להשיבני מלא דבר האם צדקו דברי:

ה"ק אפרים הלוי הורוויץ אבד"ק פאלטשען

תשובה

בעור"ה יום ד' פ' בא לפ"ק

שלום וכל טוב אל כבוד הרב המאור הגדול מעוז ומגדל שלם במעלות ומדות מו"ה אפרים הלוי הורוויץ אב"ד דק"ק פאלטשען ז"י:

תשובתו מסר לי צנו הרבני המופלג מהרי"ל נ"י היום, והנני נאחז בצסך הטירדות, כי הגיע העת כי נגמר מחברתי יד שאול, והטרדות רבו כמו רבו, אמנם לא יכולתי להתאפק לתת עיון צדבריו יען כי ירט הדרך לנגדי, ואשר תעלה צמנודתי היום אם רב ואם מעט אציגה לפניו בעור"ה:

והנה שאלתו בקציר חטים עת יתרבה הגשם יומם ולילה, והעידו הולכי דרכים שכמעט רוב הקשים והשבלים נפלו לדרך מסיבת חוץ הגשמים שירד עליהם,

ביאורים והערות

מ"ט בשם ס' מאיר עיני חכמים:

קח. עמ"ש בהערה ב' לתשו' הרשב"א שמועתק בחלק שני כד"ה וכוזתר, בשם לשון הלבוש ועוד אחרונים:

קפ. בס' דברי שאול עדות ביוסף חי' או"ח סי' תס"ז ס"ה כ' בזה"ל, דגן שבמתובר כ"כ הרשב"א לפרש הא דאמרו בפסחים דף ל"ג דאחמיך במחוזר, ובשו"ת מעיל זדקה סי' ס"ט הקשה רא"כ גבי תרומה טמאה משכחת לה בכה"ג שלא הי' לו שעת הכושר ובגון שנמא באביהן וכמבואר בחולין דף קכ"ז לענין תאנים, ולפענ"ד אין כדאי בזה לדחות דברי הרשב"א, דהרי מבואר בפ"ה מתרומות ה"י דאין תורמין מן היבש על הלח, וא"כ לא מצי מיירי בכה"ג דבלא"ה אין תורמין, ואף דעל יבש כמותו אפשר דתורמין מן היבש, מכל מקום ביבש כה"ג שנתייבש עד דהוה כעץ ולא חשיב כמחוזר לענין טומאה, ובידקות כה"ג אינו ראוי לאכילה כמבואר בחולין שם, פשיטא דאין תורמין דבעינן לכתחלה שיתרום מן היפה, ושפיר אמר דתורמה הי' לו שעת הכושר וז"ב, ועיין תוס' חולין דף ק"ח ע"ב ד"ה

במחזור אך רוב שבלים עומדין ואינן נופלים על הארץ ואגב מדליהו נפלו, אות ר"ז חמץ הידוע אסור במשהו אבל הכא אזלינן בתר רובא או שמא כי קצרהו בעוד המים על השבלים, אות ר"ח מחמיצין במחזור אבל כשקוצרין יבישין אפי' הן לחין ע"י גדולס חזרין לקדמותן ולכך יש אנשי מעשה קוצרין לנורך הפסח כשהשמש זורח, עכ"ל אות באות, והנה נראה בעליל כי איזה מעתיק שלא הבין כוונת הדברים הפריד בין ק"ד הדבקים, והכוונה מבקש החיבור, והיינו דכי שוכזין על הארץ ומים שופכין עליהם ודאי הוי חימוץ במחזור, אבל כשרוב השבלין עומדים ואינן נופלין על הארץ ואגב מדליהו (מזליהו ט"ס) נפלו מסופק אי נימא דחמץ הידוע אסור במשהו והיינו אם ראינו ק"ד שנתקעו, אבל כל שלא ראינו אזלינן בתר רובא, או דילמא דוקא שקצרהו בעודן המים על השבלים במחזור, אבל אם הי' בעת הקציר יבש, אפי' אם בתחלה הי' לחין ע"י גדולס חזרו לקדמותן ולא נתחמץ זה תורף כוונתו, אף שיס קצת ט"ס והמעייין יבין, והנה מצואר כסדרת המ"ט דאף בעודן לחין י"ל דנתחמץ רק דאגב מדליהו נפלו, והוסיף עוד דכל שבעת הקצירה יבש י"ל דלא נתחמץ דע"י הגידל חזר ק"ד לקדמותו, ומי יגלה עפר מעיני המ"ט והי' רואה זאת צפסקי תוס' והי' שמח:

ואעתיק כאן מ"ט בתשובה לענין גדולי חמץ, והנה מדברי פסקי תוס' הנ"ל שהבאתי למדתי דבר חדש, דהנה ראיתי צס' אלי' רבה סי' תמ"ג צסופו שכ'

ביאורים והערות

- וכשם בסופו ובמהרש"א שם, ולדברי הרשב"א אתי שפיר טפי, דהוי אמינא בכה"ג שאין צריך לינק עוד מקרקע שיכשיר קמ"ל עד שיתלוש ע"כ, ועמ"ש להלן אות י"ד בשם ס' דברי שאול ערות ביוסף ליקוטים:
- ק'. מכאן משמע דהבין בפ"י היבשות שריבד בה הרשב"א דהיינו מה שנראה בחוש שלא נשאר לה שום ליחות ויבש כעין, אולם בספרו דברי שאול ערות ביוסף שמועתק להלן אות י"ד חזר בו, ופי' דברי הרשב"א שכוונתו להיבשות שמוכר במשנה פ"ז דמס' בלאים, והארכנו בכ"ז בהערה ב' לתשו' הרשב"א:
- קיא. בפנים בשו"ת מעיל צדקה (מועתק לעיל אות א') ב' שעריין "מחובר" ומכוסה ולא ב' תיבת מתופה:
- קיב. קצור מאד בלשון המעיל צדקה, ועי' בפנים בלשון המעיל צדקה ומ"ש שם בביאור דבריו:
- קיג. עמ"ש להעיר ע"ז לעיל בהערה י"ד לתשו' מעיל צדקה:
- קיד. עמ"ש בהערה מ"ט להפסקי תוס' שמועתק בחלק שני אות ח', ליישב דברי המעתיק שהפריד האותיות בטוב טעם:
- קמו. עמ"ש בהערה מ"ט לפסקי תוספות שגם בקצת ראשונים ב' מזליהו עיי"ש:
- קמז. ע"פ צד ספק זה משמע לכאורה כמ"ש בס' יבקש רצון בשו' המעיל צדקה, דאם רואין מצומחין או מבוקעות על השבלים העומדין

פ"ה מתרומות הלכה יו"ד, וא"כ צכה"ג דהוא יבש כעץ ק' עד דלא חשיב כמחזור לענין טומאה, וזירקות צכה"ג אינו ראוי לאכילה, ועי' חולין דף קכ"ז, פשיטא דצכה"ג דהוי תרתי לריעותא שאינו מן היפה וגם טמא דאין חורמין מזה אף על היבש כמותו כל שהוא טהור, ולכך פסיקא לי' דלא מיירי צכה"ג, וע"כ דהיתה לו שעת הכושר:

אמנם המעיל צדקה חידש שם שיכול להיות שנתחמץ אף בעודן לחין, אלא דבעינן שיהי' ניכר החימוץ ונתקעו, ואי לאו הכי לא אמרינן דנתחמץ דכל אגב מדליהו לא מחמץ, כדאמרו צס"ס פסחים דף מ"ט, ואין קיי"ל כאזי, ואף דרובא אמר שם דמי פירות הן אפשר לומר דלא פליג אף שמוסיף טעם דגם דרך הנחה אינו מחמץ, ואף את"ל דפליג אינו רק חשש ספק, וכל שנראה שהיא מחופה ומכוסה ק"א בקליפתה מהכ"ת לחוש לזה, ולפ"ז גם צנתיבשו אין לחוש מן הסתם, רק כשהלך גשם שוטף שיפול לארץ הקשים והשבלים, דאז דרך הנחה ק"ב ודאי מחמץ, ע"ש שהאריך וזה תוכן דבריו:

והנה לכאורה דברי נביאות הן, דמנ"ל זאת בעודן לחין מחמץ ק"ב רק דאגב מדליהו לא מחמץ, אמנם מן שמים אנהרינהו לעיינין, ומנאמי צפסקי תוספות מנחות פ' ר' ישמעאל דברים מחודשים בזה, ולפי שיס צהן ט"ס אעתיקס כאן ואצאר, ו"ל אות ר"ו, תבואה השוכנת על הארץ והמים שופכין עלי' הוי חימוץ

לדחות דשאני התם דהוי זוו"ג ולכך בשלכדה"נ מותר, ועי' בע"ז שם מ"ג בתוס' ד"ה אמרו לו, וצוה מוזן הקישור בתוס' ודו"ק, עכ"פ מנד הסצרה י"ל דגדולין שאינו רק סיבה רחוקה הצאה מאס"ה דמותר: וראיתי במקור חיים משארי הגאון מליסא ז"ל סי' תמ"ג שחולק על החק יעקב, וכ' רא"י מנטל כרכר וארג צו או אפה הפת באיסורי הנאה, וכן פרה שנתפטמה כל ימיה מאס"ה, אף שנתגדלה מכרשיני תרומה וזרעו כלה, וכן צוזל דאמרי אף היא נעשה וצל דאסור, מכ"ש בגדילין שנתגדלה מאסורי הנאה גופי', ולפמ"ש אין רא"י, דשאני ע"ז דאסור אף שלכדה"נ, ומה שהביא רא"י מאפה הפת ופרה שנתפטמה באס"ה אינו רא"י, דזה לאו גדולים מיקרי, דשם אנו דנין שהוא נהנה מהפטום או מהפת ע"י אס"ה, א"כ זהו נהנה מאס"ה, אבל הגדולים שנעשה ע"י ע"ז שאינו אס"ה עצמה רק שנתהוו מאס"ה ונתמוג ונשתנה פשיטא דמותר, וגם גוף כרשינין הי' מותרין אס"כ כשנשתנה, אבל הצהמה נתפטמה מהכרשינין בעצמו ואסורה, ועי'

צ"ס התוס' פ"ק דפסחים דגדולי חמץ מותרים בהנאה, וזה לי ימים רבים תמהתי שלפי מיעוט זכרוני אין שום זכר בדברי תוס' פ"ק דפסחים מזה הענין, וכפי הנראה סמך על גיטו הרב בעל חק יעקב שכ"כ בסוף סי' תמ"ג סק"ט דגדולין מותרים כמו חליפין, והביא כן צ"ס פסקי תו' פ"ק דפסחים דגדולי אסורי הנאה מותרים, ובאמת שכ"כ בפסקי תוס' שם אות י"ח, והמראה מקום שם נרשם שהוא מדברי תוס' ד"ה ואומר, אבל הרבה תמוה, דשם מדברים מגחלת אסורי הנאה ולא מגדולים, ומנאמתי צ"ס דפוס ויין שהוגה בפסקי תוס' גחלת אסורי הנאה, א"כ אין רא"י לגדולים, ולכאורה יש להביא רא"י דגדולים מותרים, מהא דאמרו בפסחים כ"ח מפרר חורה לרות, והתוס' שם ובע"א מ"ג כתבו דאף דבע"ז תשו חכמים שמא יעשה וצל ויגדל למחיס, שאני ע"ז שאסור אף שלא כדרך הנחתן, משא"כ חמץ דמותר דכתיב לא יאכל וצעינן כדה"נ, הרי בהדיא ללא תשו לגדולים בחמץ, ומכ"ש צשאר אסורי הנאה דשלכדה"נ אינו אסור, ועי' במ"ל פ"ד מה' יסודי התורה, ואף דיש

ביאורים והערות

ולא נפלי, אז כל החמים אסורין אף אותם שאין רואין עליהם סימני חימוץ, ועי' בס' דברי שאול יוסף דעת ביו"ד סי' של"א סעיף נ"ה שהענתק שם תשובה זו בשינוי קצת, וז"ל שם והכוונה דבשוכבת על הארץ רל"ש אגב מרליהו א"כ הוה חימוץ במחובר, אם עומדים השיבולים ואגב מרליהו (ומ"ש מרליהו הוא ט"ם) א"כ לא נתחמוץ, לכך דוקא כשירדע החימוץ הוא דאסור, אבל אולינן בתר רובא דלא מחמצי אגב מרליהו, ואח"כ מסיק דבקוצר בעוד המים על השבולים הוא דמחמוץ, אבל כשקוצרין יבשים אפילו הם לחים חוזרין לקדמותם, הנה מבואר סברת המ"צ גם בעודם לחים י"ל דמחמוץ וגם דאגב מרליהו לא מחמוץ, ולו ראה המ"צ דברי הפסקי תוס' הנ"ל הי' שמוח מאד אשר בלי ספק מקור מקומם יוצא מקדמונים, וגם מבואר שם די"ל כל שקצרו בעת שהי' יבשים אף שהי' לחים כשנפל המים עליהם י"ל דאח"כ חוזרים לקדמותם ואינו מחמוץ עכ"ל, ובלשון זה הי' אפשר לפרש דדוקא אותם החמים שרואין עליהם סימני חימוץ אסורים, אבל על שאר החמים לא חיישינן, דאולינן בתר רוב דלא מחמצי, אולם בס' דברי שאול ערות ביוסף שמועתק להלן אות י"ד משמע כמ"ש בתשובה שמוספק בזה וצ"ע:

ועי' בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' ר' ובתהנות המהרש"ם ז"ל לט' אורחות חיים מספיקא אות י"ג שהעתיק בקיצור ס' דברי שאול יוסף דעת, ומסיים ומנכה כרעת מעיל צדקה ובפרט אם היו יבשים בשעת קצירה אויל כל החשש ע"כ, והמעין בפנים בהתשובה יראה שלא כ' בפסקי תוס' זה בהחלט, וגם בלשון של ס' דברי שאול יוסף דעת כ' די"ל וכו' י"ל דאח"כ וכו', ואין זה דבר ברור, ועי' גם מ"ש בהערה שאח"ז:

ק"ו. מו"ש כאן וכן מהמשך התשובה שאח"כ מבואר דאם כבר נגמר הגידול לא שייך עוד לומר דחזר לקדמותו, ועי' להלן בתשובה שלחלכה חולק ע"ד הפסקי תוס' והעיקר כדברי התוס' בע"ז דהגידולים אסורים, וכ"כ בשו"ת שו"מ מהר"ג ח"א סי' כ"ז דהגידולים אסורים וכמ"ש בתשו' שבס' יבקש רצון על מדרש שוחר טוב, אולם מסתימת לשון ס' דברי שאול יוסף דעת הנ"ל, ובס' דברי שאול ערות ביוסף, משמע לכאורה שפי' שם בפסקי תוס' התיבות ע"י גדולם חזר אדלעיל, והיינו שהם לחים ע"י גדולם, מיהו כל שנתייבשו מהמים שעליהם חוזרים לקדמותם, ולא שהגידול נזרם היתר, וצ"ע אם כוון שם לזה, אחרי שהזכיר שם התשו' שבס' יבקש רצון ולא העיר שחזר מו"ש בתשובה:

בשׁוֹמֵת חֲשַׁבְתָּן חֲצִי סִי ד' מֵה שֶׁמַּחֲלֵק בֵּין הַרְכָּבָה שְׁכוּנִית בֵּין הַרְכָּבָה מִזְגִּיּוֹת, וְזוֹה יִשְׁבַּח מִשׁ הַרְמִי"ה בְּטוֹר יו"ד סִי קַמִּי"ב דַּאֲפִי לַמִּדָּה זו"ג מוֹתֵר, בַּפֶּת שֶׁנֶּאֱמָר בְּעֵי אִיסוּר וּבַגַּד שֶׁנֶּאֱרָג בְּכִרְכָּר שֶׁל אֲלִיל אֲסוּרִים, וְתַמָּה הַבִּי"י שֶׁאִי טַעַמּוֹ, וְהִרִי בְּגִינְתָה שֶׁנִּזְדַּבְּלָה בִּזְבֹּל שֶׁל אֲלִיל קִי"ל לַהֲלַכָּה כַּמִּדָּה זו"ג מוֹתֵר, וְלַפְמִ"שׁ אִשׁ דֶּשֶׁם נִשְׁתַּנֵּה וְנִתְמַזְג וְהִ"ל הַרְכָּבָה מִזְגִּיּוֹת וְזוֹה מוֹתֵר, אֲבָל בְּהַרְכָּבָה שְׁכוּנִית אֲסוּר, עַכ"פ אֵין רֵאִי מִכֹּל אֱלֹהִים:

וְלַפִּי"ז גַּם בַּחֲמֵץ אֶף שֶׁאֲסוּר לִהְיוֹת מִגַּחֲלִים אֶף שֶׁהוּא שֶׁלְכַדֵּה"ג, הֵיינו מִשׁוֹם דַּעֲכ"פ מֵאֲפֵר נֶהְנֶה כַּדִּי"ה, אֲבָל הַגְּדוּלִים אֵינוֹ חֲמֵץ בְּעַלְמֵם, אֲמַנְס בַּחוּס' ע"ז מִי"ט ד"ה שֶׁאִם כִּתְּבוּ דַעֲרֵלָה שֶׁאֲסוּרִין בְּהִנָּחָה יֵשׁ לְאֲסוּר הַגְּדוּלִין שֶׁגַּם זֶה הִנָּחָה הוּא, אֲבָל בְּאִיסוּר אֲכִילָה אֵין לְאֲסוּר הַגְּדוּלִין שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל הַאִיסוּר בְּעַלְמּוֹ, הִרִי מִזְבֹּאֵר דְּגְדוּלֵי אֲסוּרָה אֲסוּרָה, וְדַבֵּר זֶה נִשְׁמַט מִכֹּל הַגְּדוּלִים הַנִּזְכָּרִים, אֲמַנְס מִדְּבָרֵי פִּסְקֵי תוֹס' הַנִּזְכָּרִים מִזְבֹּאֵר דֵּהַגְּדוּלִין מוֹתֵרִין, שֶׁהִרִי כִּתְּבוּ שַׁע"י גְּדוּלָם חֲזָרוּ לְקַדְמוֹתָן, מִשְׁמַע דַּאֲף שֶׁהִיוּ חֲמֵץ הַגְּדוּלִים מוֹתֵרִין, מֵיְהוּ יֵשׁ לְדַחוּת ק"ח וְעִיקָר כַּדְּבָרֵי תוֹס' בַּע"ז מִי"ט הַנִּזְכָּרִים, עַכ"פ יֵהִי אֵיךְ שִׁיְהִי כֹל שֶׁהִגַּשְׁם שׁוֹטֵף עַל הָאֵרֶץ וְנִפְלוּ הַקִּשִּׁים וְהַשְּׂבָלִים פְּשִׁיטָא דִּישׁ לְחוּשׁ שֶׁנִּתְחַמֵּץ:

עֵתָה נַעֲמִיק עֲנַמֵּינוּ לְמַה שֶׁנִּסְתַּפֵּק מֵעַכ"ת אִי יֵשׁ לְחַלוֹת שֶׁהַחֲטִים שֶׁנִּתְּמָה נִגְמָרוּ קוֹדֵם וְאוֹתָם שֶׁלֹּא נִתְּמָחוּ לֹא נִגְמָרוּ עַד עֲצוּר הַגַּשְׁם, וְהִנֵּה מֵעַלְתּוֹ הַבִּיא רֵאִי מֵהָא דַּתִּינָא פ"ק דַּמַּעֲשָׂרוֹת הַתִּילָתָן מִשְׁתַּלְּמָת, וְהַבִּיא ר"ש שֶׁם שֶׁבְּהִירוּשָׁלַיִם כִּיֻּלַּד הוּא בִּזְדֵּק רַשְׁבֵּי"ג וְכו' נוֹטֵל הוּא וְנוֹתֵן לְתוֹךְ הַסֶּפֶל שֶׁל מִים אִם שָׁקַע רִבּוּב חֵייבִים וְאִם לֹא פְטוּרִין, ר"י בַּעֲי מַה שֶׁשָּׁקַע יֵהִי חֵייב וְמַה שֶׁלֹּא שָׁקַע יֵהִי פְטוּר, אֲלֵא בְּרִבּוּב שֶׁל פְּרִידָה וּפְרִידָה

אִתְּחַמְרַת, הִרִי מִזְבֹּאֵר שֶׁבְּשָׂדֵה אַחַת יוֹכֵל לִהְיוֹת קֶלֶת שֶׁנִּגְמָרוּ וְקֶלֶת שֶׁלֹּא נִגְמָר, וְאִ"כ הִ"ה כֹּל מִינֵי תְּבֹאוֹת, אֲמַנְס הַקֶּשֶׁה ע"ז מֵהָא דַּאֲמָרוּ בַּחוּס' שְׁבִיעִית וְצַר"ה ט"ז גְּבִי אֲוָרוֹ וְדוֹתָן שֶׁהִשְׁרִישׁוּ לִפְנֵי ר"ה מִתְּעַשְׂרִין לְשַׁעֲצַר וְכו', וְאֲמָרוּ שֶׁם הַטַּעַם מִתּוֹךְ שַׁעֲשׂוּיִן פְּרָכִין פְּרָכִין אֲזִיל רִבּוּב בְּתַר הַשְּׂרָשָׁה, הִרִי הֵי דוֹקָא עֲשׂוּיִן לִהְיוֹת נִגְמָרִין מֵעַט מֵעַט, אֲבָל כֹּל שֶׁאֵר מִינֵי תְּבֹאוֹת כֹּל שָׂדֵה וְשָׂדֵה נִגְמָרַת כְּאַחַת, דַּל"כ גַּם בְּתְּבֹאוֹה חֵיתִים הִי לֹא לְנִקּוּט הַאֵיךְ הַדִּין בַּמִּקְלָתָן הַבִּיאוּ שְׁלִישׁ קוֹדֵם ר"ה וְקֶלֶתָן לְאַחַר ר"ה, וְע"כ הָא דַּאֲמָרוּ בְּירוּשָׁלַיִם הוּא רַק לִפִּי הַסִּיד דְּרַשְׁבֵּי"ג אֲמָר רִבּוּב הַקּוֹמֵץ, לְכַךְ אֲמָר לִי ר' יוֹנָה בְּרִבּוּב כֹּל פְּרִידָה וּפְרִידָה, אֲבָל בְּאַחַת לִפִּי מִסְקֶנָת הַשִּׁס דִּילֵן לֹא קִי"ל כֵּן יַעו"ש, וְבַחֲמַת לְדַבְּרֵיו הִי מִיוֹשֵׁב קוֹשִׁית הַמִּל פ"ב מִמַּעֲשֵׂר עַל מַה שֶׁהַשְּׂמִיט רִבִּינוּ דְּבָרֵי הִירוּשָׁלַיִם הֵלֵן, וְלַפְמִ"שׁ מֵעַלְתּוֹ לֹא קִי"ל כֵּן וְשֶׁפִּיר הַשְּׂמִיטוֹ לְדִידֵן ע"ש בְּהַלְכָּה ה', אֲבָל לַפְעַד אֵין מִקּוֹם לְהַקְוִינָא, דְּבַחֲמַת אוֹתָן מִינֵי תְּבֹאוֹת מִפְּרָכִין מֵעַט מֵעַט וְשֶׁאֵר מִינֵי תְּבֹאוֹת אֵין דְּרָכִין לִהְיוֹת מִפְּרָכִין מֵעַט מֵעַט, אֲבָל מ"מ יוֹכֵל לִהְיוֹת שְׂכַל פְּרִידָה וּפְרִידָה יִשְׁתַּנֵּה, שׁוֹה נִגְמָר הַלְּמִיחָה כֹּל כֵּךְ שִׁיְהִי מוֹרַע בַּמִּקּוֹם אַחַר וּמִלְּמִיחָה וְיֵשׁ שֶׁאֵינוֹ נִגְמָר כֹּל כֵּךְ שִׁיְהִי מִלְּמִיחָה בַּמִּקּוֹם אַחַר, וְעִי בַּחוּס' ר"ה י"ב ע"ב ד"ה מִשְׁתַּלְּמָת, אֲבָל מ"מ לַעֲזָמֵן הֵם נִגְמָרִין בְּצַת אַחַת, אֲמַנְס כֹּל זֶה לְפַלְפּוּלָא:

אֲבָל בְּגוֹף דְּבָרֵי הַגְּדוּלִים הַנִּזְכָּרִים לְדַעֲמִי אֵין לְהֵם מִקּוֹם עַל מַה שִּׁסְמוּכוֹ, וְכֹל שֶׁמִּפִּיל הַקִּשִּׁים וְהַשְּׂבָלִים לְאַרְצָן בְּזוּדָאֵי יֵשׁ לְחוּשׁ עַל כּוֹלֵם שֶׁמֵּא נִתְּבַקְעוּ מִמִּזְבֹּאֵר כֹּל הַפּוֹסְקִים שֶׁהַבִּיא הַבִּי"י סִי תַס"ז וְכֵן בַּפִּסְקֵי תוֹס' שֶׁהַבַּחֲתִי, וְאֵין כֵּאֵן רַק סִפֵּק א' שֶׁמֵּא נִתְּבַקְעוּ אוֹ לֹא נִתְּבַקְעוּ, וּבְפִרְטָא שֶׁנִּתְּמָחוּ כִּמְהַ חֲטִים מִלְּמוֹמָחִים, וְמַה גַּם

ביאורים והערות

ק"ח. כל דבריו שבבאן שהרכיב דברי הפסקי תוס' עם הדין דגדולי איסור הנאה צע"ג, שהרי כאן איירי שיש חמץ בעין אלא שהוא באמצע גידולו ונתגדלה אח"כ, ולא שייך אפילו לרין מדין גידולי היתר מעלין את האיסור רק היבא שרבו גידוליו על עיקרו שכיוצא בה במידי דאתי מעלמא יש בה כדי לבטל את האיסור, עי' בנדרים דף נ"ז ע"ב בסוגיא דרבו גידוליו על עיקרו, ובעיקר דברי הפסקי תוס' כבר כתבנו לעיל בהערה ק"ז שלכאורה חזר בו השו"ט מהאי פירושא בהפסקי תוס', והכוונה שהם לחים ע"י גדולם, וההיתר הוא מטעם

חל שם תרומה במחזור, והדברים נע"ג, וזאת שיש מקום לחלק דשם חל תרומה קודם שנחצב, אף שזרען אח"כ אפשר ללא פקע שם תרומה, אבל א"כ הי"ל להש"ס לחלק כן, ומאי קשיא לי שם ממה ללא מצינו תרומה במחזור, איברא הך דאמרו ללא מצינו תרומה במחזור לא נמצא כלל, ועי' בהגהות מהרי"פ שם, ועכ"פ הדברים נע"ג, שוב ראיתי בתוס' חולין דף ק"ח ע"ב ד"ה וכשם וזמרהש"א שם, ולשיטת הרשב"א דכל שא"ל לייקת הקרקע כמאן דמנח זכדא דמי א"ש בפשיטות, ודו"ק היטב, וע"כ לדינא יפה הורה מעבתי"ה וכמ"ש, ומפני כי אנכי נאחו בסבך הטורדות בדבר האמור ע"כ דברי מועטים, ויהי שלי' כנפשו וכנפש הדורש שלומו בזה:

הצעיר יוסף שאול הלוי נאמרו זאהן בעהמ"ח ספר מפה"י ומ"ג ומ"ע ובעת ספר יד שאול:

בעת ניתן לבית הדפוס התשובה הלז, ראה ראיתי בספר מרכבת המשנה ח"א פ"ה מתרומות הי"ז שהארץ בסוגיא דר"ה צהא דאמרו בר"ה מחוך שעשויין פרכין פרכין, ולפי דבריו היה מקום להאריך בישוב קושיא מעבתי"ה הנ"ל ולא נפניתי כעת להעמיק בזה:

שהרשב"א חוסר כל שאין צריכין לייקת אף בעומדין על הארץ וכן הוקבע ק"ט להלכה, ולא עוד דנהי שיש לחלות שלא נגמרו עד אחר שעבר הגשם, מידי ספק לא יא, ולחושבו לספק ספיקא שמה לא נגמר עד שעבר הגשם ושמה לא נתקעו באתם לענין אכילה לא מועיל ס"מ, ועי' בט"ז שם סק"ד ובמ"א שם סק"ד ובאחרונים, ומה גם שראינו ריעותא שמזומחים, וגם על פי רוב כל שנפלו על הארץ בודאי מקבל חימוץ, וע"כ קשה להקל, ויפה הורה מעלתו, זולת זה מה שהאריך עוד בפלפול מענין לענין באתו ענין לא נפניתי כעת:

ואמנם מידי דברי בהסוגיא דאחמין במחזור, ופירש"י דכל שאחמין במחזור אין שם תרומה חל עליהן, וכן בקידושין כ"ב אמרו שם אין תורמין מן התלוש על המחזור, וחלקו שם רש"י ותוס' בטעם הדברים, אבל לכ"ע אין התרומה חל במחזור, עי' בחי' הריטב"א שם, ותמהני דביצמות דף ע' א"ל רבנן לאבדי א"כ מצינו תרומה במחזור לקרקע ותנן לא מצינו תרומה במחזור לקרקע, א"ל כי תניא ההיא לענין חיובא מיתה וחומש ועי' ברש"י שם, ומשמע דדוקא לענין מיתה וחומש הוא דלא משכחת במחזור, אבל מ"מ

(יא)

ספר קרבן פסח סי' תס"ז בעיף ד'

שהי' כן על כן נתתי אל לצי להציע לפני הד"ג דעתו הגדולה נוטה וכו', ע"כ שאלתו, והאריך רו"מ בפלפול, והנה בזה חרה אפי צו על שהציא לי לפלפל בדברי איזה ספר חדש אשר לא ראיתיו ולא שמעתי, ואם ראיתיו ושמעתי לא סבירא לי, כי השואל והנשאל שניהם אין מקובלים לדעתי מכמה טעמי, ולולי שהוא בר מזל שמנא חן בעיני לא הייתי משיבו כלל, אך כעת אשיבו בעוה"י

אעתיק באן מ"ש בעזה"י לקהלת טשארטקוב להרב החריף מו' ברוך מאיר פריש נ"י

ע"ד שאלתו, וז"ל: בתחלת קציר חיטין נתרבו הגשמים יומם ולילה, ומחמתן נתאחר הקציר עד חודש ימים ויותר, וכפי ששמע מהולכי דרכים כמעט רוב הקשים והשבלים נופלים לארץ בסיבת חוץ הגשם שירדו עליהם, אם הם כשרים לפסת, ועבור כי עתה שכית מאד

ביאורים והערות

דכשנתייבשו חזרו לקדמותן ולא ממועם הגידול, ועיי"ע מ"ש בהערה נ"ג להפסקי תוס' שמועתק בחלק שני וצ"ע: קי"פ. עמ"ש להלן בהערה קע"ו, שיש שהבינו בדברי הרשב"א דמורה נ"כ להמעיל צדקה דבעי שיפול הקשין לארץ, אולם זה אינו, והמ"צ חולק על הרשב"א, ולהלכה נפסק בש"ע כהרשב"א דאסור אף בעומדין על הארץ וכמ"ש כאן בתשובה:

רק לגופא דדינא, ולא אביא ממרחק לחמי רק ממקומו הוא מוכרע, ולא אדמה מלמח למלמח צמה שאין ענינם זה לזה כלל:

והנה לשון הש"ע צמ" ספ"ז צסעיף ד', צסנה שרבו גשמים וירדו על ערמות צסדות עד שהיו קלח מהשזלים שעל הערמות מעלין צמחים אין חוששין לסחם חטיין של אותה שנה, וצמ"ז (סק"ה) מציא דברי הרשב"א (שו"ת הרשב"א ח"א סי' ק"צ) דאף צאותה

ערמה עצמה מותרין החטיין צצאמצע הערמה, שחולין להקל שלא נכנסו המים חלל צצזלים העליונים (ומסיק משום דהוי ספק ספיקא), והנה הט"ז הקשה מזה על הרמ"א דמחמיר צסעיף צ' לחכילה ולא מהני ס"ס והניח צצ"ע, וצאמת יש לייצב על נכון, ד"ל טעם דברי הרמ"א דלא מהני ס"ס היינו מכח צ' דהו"ל דבר שיש לו מחירין, צצלמח לענין לצסור לשהותה הרי חס נחסר לשהותה אין לו מחירין לכך מהני ס"ס, חצל כיון דמומר

ביאורים והערות

קב. יסוד זה שחומרות הרמ"א הוא מצעם דבר שיש לו מחירין מבואר בכ"ב אחרונים, ע"י בביאור הגר"א ובמקור חיים ביאורים סק"ג, ובפמ"ג מ"ז בהקדמה לסי' תס"ז, ובא"א סקב"ה, וע"י במ"ז סק"ד שב' דהא דלדין לא מיקרי צמין דשיל"מ הוא דוקא בגולד חס"ס בפסח דאם אוסרין צריך לשרוף הכל, ולהתיר השה"י ולאסור באכילה אין נראה, לכן מקילין בכל, משא"כ קודם הפסח דשיל"מ הוי כה"ג להתיר השה"י ולא באכילה עיי"ש:

אולם בעולת שבת סק"ג ביאר דברי הרמ"א, עפמ"ש באיסור והיתר דהמעם דמהני ס"ס באיסור דאורייתא הוא מצעם דהוי כרובא להיתר, וע"כ בחמין בפסח דהוי במשהו לא מהני ס"ס להתיר, והא דמהני ס"ס בחמין צ"ל דמירי בערב פסח עד הלילה, מיהא קשיא דמהכא משמע דאפילו גולד הספק קודם פסח אין להתיר מכח ח"ס, ולעיל בסי' תמ"ז מסיק הרב דנהגים כסברא הראשונה שאינו חוזר וניער, וכיון דכבר ניתר הדגן מכח ס"ס האיך יחזור ויאסור נפסח, וצ"ל דאינו אוסר ככאן אלא למחן הדגן בפסח ולאפות בפסח דלאו בכלל חוזר וניער הוא עכ"ד, ודחה שם בע"ש דהמעם דשיל"מ, והו"ד הע"ש בקיצור בפמ"ג שם במ"ז סק"ד ובבגרי י"ע, אמנם בפמ"ג שם בהשגתו על הט"ז מבואר דס"ל דס"ס אינו ענין לחזור וניער דשאני הכא שהחשש הוא על הכל, וכ"כ בחמד משה בסק"ו, וע"י בחמד משה שם ובגהר שלו' בסק"ה שביארו ג"כ דברי הרמ"א מעין שב' העולת שבת דס"ס הוי מצעם רובא ובחמין החמירו משום דהוי איסור משהו, אולם משמע דפליגי על הע"ש במ"ש דהרמ"א אוסר רק בתוך הפסח, אלא דאפילו גולד הספק קודם פסח נמי אוסר, ומצעם דס"ס לא הוי רובא ממש מצעם כיכול דיהי' תלוי בפלוגתא דחוזר וניער כיון דהספק הוא על כולם, אלא דמוחר מצעם דהוי כרובא ולא רובא ממש, והוסיף שם בח"מ בשם הש"ך כו"ד סוס"י ג"ז דלא החמיר הרמ"א בכל ס"ס רק בהא לפי שחש לדברי מר עוקבא דאמר אפי' לא נתבקעו אסורות עיי"ש, ועיי"ע בשו"ת מקום שמואל סי' נ"ח ורמז לדבריו בשערי תשובה סק"ט שב' ג"כ שהרמ"א החמיר בס"ס אפילו שנתערבו מקודם הפסח מצעם דחמין חמור ואיסורו במשהו עיי"ש:

וע"י בשוירי כנסת הגדולה בסי' תס"ז אות ה' שביאר דברי האגור והרמ"א, דדוקא בדאיכא תרי ספיקי במציאות יש להתיר אפילו באכילה, אבל בגדון האגור והרמ"א דהוי תרי ספיקי חד במציאות אם ירדו עליהם גשמים, וחד בפלוגתא דרבוותא דלר' אליעזר צמין וריב"א אם יש שם ריבוי נים אפילו לא נתבקעו אסורים דבחמים אין צריך כיקוע, ולהאוסרים אפילו לא נתבקעו אין כאן רק ספק אחד, וע"כ לא התירם אלא באכילה עכ"ד, וכבר הביא מזה בחק יעקב סק"י בשם הש"ך כו"ד סי' ג"ז סקנ"א, אבל בחק יעקב שם חולק ע"ז וס"ל דספיקי דפלוגתא עדיף מספיקא דגוף המעשה עיי"ש, ובשו"ת כנף רננה חלק מין כנף סו"ם כ"ה כ' בביאור הרמ"א בזה"ל, ודברי רמ"א ביארתו בגליון הש"ע, דספק שמוא לא נתחמוצו אינו ספק, דאם ירדו עליהם גשמים ודאי נתחמוצו, אלא דר"ל שלא נתחמוצו ממש רק חמיון נוקשה ע"י פמ"ג רס"י תס"ז, ומותר להשהות כיון דנוקשה דרבנן י"ל שמוא לא ירדו עליהם גשמים כמ"ש הש"ך בסי' פ"ג בציר דנים, אך לאכילה כ' הפמ"ג בא"א סי' תמ"ב סק"א דנוקשה דאורייתא, ולא מהני חד ספק שמוא לא ירדו גשמים ע"כ, וע"י בערך ש"י שביאר דברי הרמ"א שאוסר בס"ס מצעמא אחריתא, ומועתק דבריו בהקדמה לחיבור זה בר"ה ומעין חידוש:

ובאמת שבתשו' הר"ן סי' נ"ט מקור הדין דס"ו מבואר דלא מתיר מצעם ספק ספקא, וכ' שם באחד מהמעמים לפי שהיינו צריכים לחוש ולדון כדברי רבינו יצחק ז"ל שאומר דלא מיקרי ספק ספקא אלא כשהספקות באות מכח שני תערובות, וע"י בפרי חדש ביו"ד סי' ק"י סקמ"ו שכמה פירושים נאמרו בשימת ר"י, וכ' שם בתו"ד ודלא כש"י הר"ן בתשו' בסי' ס"ד (בתשו' הר"ן שהי' לו להפר"ח הי' סי' זה סי' ס"ד, וכ"כ בפרי"ח באו"ח סי' תס"ז) שהבין דלא מיקרי ס"ס אלא כשבאין מכח שתי תערובות, אולם בבית בוחר שם בס"ט כ' ומה שהקשה הפרי"ח לק"מ אבל אין כאן הסכמת הפוסקים, ואולי יש לומר שהרמ"א כוון להחמיר בס"ס לענין אכילה מצעם שב' בר"י, ולא עיינתו בזה כל הצורך וכתבתו רק להעיר:

לשהותה א"כ שוב הו"ל דשיל"מ אחר הפסח, לכך אסור באכילה ולא מהני ס"ס, אך לפ"ז י"ל בס"ס וחוקה מהני אף בדשיל"מ, ד"ל דמה דהחמירו חז"ל ללא אזלינן בתר רובא דשיל"מ, היינו רק היכא דבעלמא חייש רבי מאיר למיעוטא בכל התורה, ולכך נהי דרבנן ס"ל דאזלינן בתר רובא, מ"מ דשיל"מ מודים דחיישינן למיעוטא כדחייש ר"מ בכל התורה, אבל היכי דגם ר"מ מודה ללא חיישינן למיעוטא, גם דשיל"מ לא החמירו בזה, ועיין בתוס' צפ"ב דע"ז דף ל"ד (ע"ב ד"ה אי) וכמה דוכתי, דאם הוא רובא וחוקה גם ר"מ לא חייש למיעוטא, וא"כ י"ל ה"נ בזה, הרשב"א מיירי בערמה של חיטין בצטן הערמה בענין דלא אפשר שיבא המים למטה רק דרך שלמעלה, בזה אנו אומרים נהי דחזינן דירד על מה שלמעלה מים, מ"מ כאן היה וכאן נמלא, ואין מחזיקין ממקום למקום לומר שירדו למטה, ולכך נהי דמכח חוקה זו לבדו לא היינו מתירין באכילה מכח דהו"ל דשיל"מ, מ"מ כיון דהוי ס"ס ג"כ, לכך הוי ס"ס וחוקה והוי מיעוטא דמיעוטא ומהני אף בדשיל"מ, אבל הרמ"א מיירי בענין דהיה הגג וכדומה מלא נקבים, בענין דאפשר שיבאו המים על השאר החיטין כמו על אלו שנתחממו, ואין צריך שיבאו המים דרך החיטין שנתחממו, רק יכולין לבא עליהן ביחוד, לא שייך בזה חוקה לומר דאין מחזיקין איסור ממקום למקום, ולכך כמו דנפלו המים על אלו כן י"ל דנפלו על אלו, בזה ליכא חוקה רק ס"ס, לכך לא מהני בדשיל"מ וא"ש:

ביהו הרי בלא זה תקשה על הרמ"א, הרי מפורש בסי' תנ"ג (ס"ג) דגן שנמח אס יש בו ששים מותרין, א"כ מוכח דלא כהרמ"א, וכבר הרגיש בזה הט"ז שם (כאן סק"ד), ועוד תמוה יותר דהרי אף באין בו ששים

משמע דאינו נאסר רק מכח התערובות שבו, הא אם ביררו החמוצים מותרין, ולמה לא יחוש דכולם החמינו, והנה באמת זה הוי שאלתינו ממש, ומפורש דהשאר מותרין:

ואך באמת אחי שפיר, דהרמ"א מיירי שכבר גדלו ונגמרו החטין והם כבר בצית, ונהי דהוי חוקה דמעיקרא שלא הי' חמץ, מ"מ כיון דעלול הוא להיות נתחמץ ע"י המים לא מהני חוקה דמעיקרא דחולין במצוה, וכמ"ש בעין זה ריש פרק קמא דנדה (ב) דאשה כיון דמגופה קחזיא ופירש"י דעלולה לראות לא מהני חוקה, ואף דצית הלל לא ס"ל כן, מ"מ י"ל כאן מודים כ"ע, כיון דהוי דשיל"מ לא מהני חוקה זו, אבל בסתם דגן שראינו שנמחו, הרי י"ל דהני שנמחו פ"א כבר נגמרו וראויין להתחמץ, ואלו השאר שלא נמחו י"ל דלא נגמרו עדיין ואין ראויין להתחמץ, וא"כ כיון דיש להם חוקה דמעיקרא שלא היו ראויין להתחמץ והיו קטנים ויש להם חוקת קטנות, וא"כ הוי תרתי חוקות, חוקת קטנות לומר השתא הוא דנגמרו וחוקת כשרות שלא נחממו, ותרתי חוקות דעת הריב"ש (סי' שע"ט) דצ' חוקות עדיפא מרוב, לכך מהני אף בדשיל"מ, בפרט בצירוף ס"ס, ואף דחוקת קטנות לבדו לא נמשך כל כך כיון דסופו ליגדל פ"ב, וכבר הארכנו בזה במקום אחר, מ"מ כאן דהוי תרתי וחד חוקה מסייע לאידך, וכעין שכ' התוס' צפ"ז דכחוצות דף ע"ו (ע"א) ד"ה וחדא במקום תרתי יע"ש, ולכך עכ"פ הוי חוקה אלימתא בצירוף תרוייהו, ושוב צהדי ס"ס מהני אף בדשיל"מ, ולכך עכ"פ צנדון שאלתינו היינו הדין דסי' תנ"ג, וכן המנהג בכל פ"ב ישראל דמתירין החיטין שיש בהם מלומחין, והיינו ממש כשאלתינו:

ביאורים והערות

קבא. עמ"ש כמקור הדין דסי' תנ"ג בהגהות הסמ"ק ובכלכו ומועתק בחלק שני אות ב', ובמ"ש שם בהערה ט' כביאור דבריהם: קבב. עמ"ש להלן בהערה ר"פ לתשו' מהר"ם שיק שמועתק באות ב"ו: קבג. עי' בשו"ת דברי חיים שמועתק באות י"ט שכ' ולבאורה הי' מקום לאוסרם לאכלם בפסח דלא שייך הפעם שכ' הרשב"א ונביא בש"ע סי' תס"ז ס"ד גבי ערימות, גם כי אין ברור שאין רוב תבואות חמוצות ברובי נשמים כל כך עד שכמעט נשרו החטים במים, אך העולם נהגין להתיר, אך לבאורה אם לא נקצרו קודם שנתייבשו בודאי לא מיקרי שימור מה ששמרו בעת שנקצרו, כיון דבשעה שבאו לכלל שימור היינו היבש הי' בהם חשש שנשרו במים ולא מיקרי שמירה, ועמ"ש שם בהערה ר"ו:

ראינו בהם חימוץ, א"כ מכח האחרים באת לדון להיות יגיד עליו ריעו לדון זה מזה, א"כ אדרבה מדאלו יש בהם סימן חימוץ ואלו אין בהם סימן חימוץ מוכח דלא נחמנו, וא"כ מה ענין זה להש"ס דר"ה והירושלמי, דהתם לא שייך כל זה, ולכך שפיר לנו אומרים מדקלחתם נגמרו אזלינן בחר רוצא ונגמרו הכל ביחד, משא"כ בזה הוא ממ"נ:

והנה אין לדמות זה למ"ש בש"ע סי' (ת"ס) [מנ"ט ס"ב] בלש ב' עיסות ואחת ראינו בה סימן חימוץ דאמרינן דודאי גם השניה נחמנה אף דלא ראינו בה סימן חימוץ, התם שאני, דבשהה שיעור מיל או אף בפחות ממיל, אם הוא במקום חס הראוי להחמיק, אז אמרינן דודאי החמיק, אף דלא ראינו שום סימן חימוץ, א"כ הזמן או המקום בלבד מעיד על החימוץ, ולכך אף אם לא ידענו מהות המקום, אם ראינו שהשניה החמינה, א"כ ממנו נקח רק ראוי על המקום דהוי בו חמימות הראוי להחמיק, ושוב אסורה השניה מפאת עצמה, ואין לנו לוקחין ראוי מאחת על חזרתה רק דאנו לוקחין ראוי על המקום ושוב ממילא אסורה השניה, משא"כ בנפלו מים על חיטין, הרי אפשר דלא נפלו על השאר, וגם הוא ספק ספיקא, ונהי דהרמ"א מחמיר הוא רק חומר א בעלמא כמ"ש האחרונים (הק יעקב סק"י), ורק עיקר החשש מכח דראינו מקלחת נחמנו, וא"כ מהם נקח ראוי דכולם נגמרו, בזה י"ל דהיפוך, אם באת לדמות זה לזה, למה באלו יש סימן חימוץ ולא באלו, ומוכח להיפוך דאלו לא נחמנו, ונהי דהרמ"א מחמיר בזה, היינו עכ"פ אם כבר נגמרו והם צבית, דאז אם נפלו עליהם מים איתרע חזקת כשרות דידהו, כיון דעכ"פ נפל עליהם מים וראוין לזא לדי חמץ, והוי כעין מ"ש הפוסקים גבי גט ספק קרוז לו וכו', כיון דעכ"פ זרק לה הגט איתרע חזקת אשת איש, וכן ה"ל אם נפל עליהם מים איתרע חזקת כשרות דידהו, א"כ נהי דהוי ספק ספיקא מ"מ הוא רק ס"ס לבד ולא לירוף חזקה,

ומ"ש רי"מ בשם אמה מחבר שפלפל במ"ש פ"ק דר"ה דף י"ג (ע"ב גבי אורז ודוחן ופרגין ושומשמן דאזלינן בהם בחר השרשה) מתוך שעשויין פרכין פרכין, משמע דבשאר תבואות (דאזלינן בחר שליש ולא בחר השרשה) עשויין להיות נגמרים יחד, הנה ראיותיהם הנה מהבל יחד (המליצה ע"פ תהלים ס"ב י) מכמה טעמים, חדא דשם לא קאמר רק (דצירק) [דבאורז וכו'] דרכן ללקוט מעט מעט, אבל שאר תבואות דרכן להיות נלקטין יחד, ומ"מ יתכן להיות אחד נגמר קודם חברו, ומ"מ אין דרך לקצור רק הכל ביחד כשנגמר הכל, ומ"מ הגמר בתבואה^(ה) יתכן שאינו ביחד, ואף דמשמע שם מפרש"י ומוס' (ד"ה מתוך) דבהשרשה נשרשין יחד, השרשה יתכן דהם נשרשין כולם ביחד, אבל הגמר אינו ביחד רק בזה אחר זה, ומדע דהרי נחזי אכן דאין הגרעינין שוין, יש גרעין גדול ויש קטן, וא"כ ודאי הקטן נגמר תחלה, וגם מדהם שונים מוכח דאין גדולין שוה, וגם אף אי נימא דגדולין שוה י"ל דהיינו הרוב, דרוב תבואות נגמרינן יחד, אבל המיעוט נגמרינן אח"כ, א"כ התם לענין מעשר אזלינן בחר רוצא, אבל כאן לענין חמץ דהוי ב' חזקות, חזקה דכשרות שלא הי' חמץ, וחזקת קטנות לומר השתא הוא דנגמרו, וא"כ ב' חזקות עדיפא מרוב כמ"ש הריב"ש, לכך אמרינן דאלו לא נגמרו, אבל התם במס' ר"ה והירושלמי (שביעית פ"ב ה"ה) ליכא חזקה:

גם י"ל דנהי דאמרינן דמן הסתם נגמרו בשוה, מ"מ הרי החמץ בא מלחות המים, וא"כ י"ל דבאלו לא נתייבש המים עד שנחמנו ובאלו נתייבש קודם שהחמינו, ועוד הרי כיון דהוי הוכחה להיפוך מדראינו דאלו נחמנו ואלו לא נחמנו, אמרינן אדרבה אם איתא שגם הם נחמנו למה לא נחמנו כמותם, וממ"ל אם נדון אלו שלא ראינו בהם סימן חימוץ בפני עצמן מהיכי תיחי נחזיק ריעותא, ואמרינן דעדיין לא נגמרו כשצא עליהן מים, מה אמרת הרי ראינו דקלחתם מהם כבר נגמרו שהרי

וא"כ לשני הספיקות מסייע כאן החזקה, שפיר מהני ס"ס וחזקה אף בדשיל"מ, גם בצירוף חזקת קטנות וחזקה דהשתא הוא דנגמרו, לכך אין לחוש לאלו שאין בהם סימן חימוץ, ופוק חזי מה עמא דבר, וכן הוא עיקר לדינא, ודברי הספר הג"ל הוא הבל, זולת זה אין להאריך, דברי ידו וכו' (כת"י על או"ח שנת תר"ע):

כיון דאם נפל עליהם מים איתרע חזקתן, והוי כספק בעיקר החזקה אם הוי כאן חזקה, לכך לא מהני ס"ס בדשיל"מ, אבל כאן כיון דאפשר שלא נגמרו, א"כ בזה אף דנפל עליהם מים לא איתרע חזקתם כלל, דאין ראוי לחימוץ, א"כ שפיר הוי ס"ס, דלמא לא נפל ק"מ עליהם מים ואח"ל נפל דלמא לא נחמנו מחמת שלא נגמרו,

(יב)

ס' קרבן פסח סי' תס"ז סעיף ה' ושו"ת האלף לך שלמה או"ח סי' ש"ו

חזינן שלמחו, והוי סימן חימוץ ק"מ, הרי מעיד החוש דדברי הרשב"א (בשו"ת ח"ז סי' כ' שהוא מקור דברי המחבר):

אעתיק מ"ש לך חראסקוב להרב מו' יהודא ליבוש ק"מ היילפרין אב"ד דק' הג"ל

הנה ע"ד שאלתו היות בעה"צ אחד לקח לעצמו מהשדה חטים בקיץ העצר משומר משעת קצירה, והיו בחטטין הרבה מלומחין ואינו יודע אם הי' ששים, רק שזירר היטב היטב החטטין וטחן ואפה מלוח, ואחר האפי' נעשה נוחה היות שלקח החטטין שמנה ימים אחר שלקחו שאר אנשים, וזיני לזיני הי' גשמים רבים, וקרוצ הדבר שהחטטין לא היו זריכין לקרקע, ומחמת זה היו בהם הרבה מלומחין וכו':

ומה שאני אוסר אף אלו שלא נמחו, דהנה בהיותי בזה הוי קשה לי, למה בחיטטין המחומחין אותן שאינן מחומחין מותרין, ולמה מבואר בש"ס (פסחים מ"ו) ובש"ע סי' תנ"ט דאם התחילו לעסוק בצ' עיסות כאחד והחמיצה האחת צידוע שהחמיצה גם השנית אפילו אין בה סימני חימוץ עיי"ש, א"כ למה בחיטטין שיש בהם מחומחין (השאר מותרין), נימא נמי כיון דהחמיצו מקצתן החמיצו כולם, ולכאורה הי' נראה לי הטעם, די"ל דדוקא בצ' עיסות הוי כן כיון דליכא רוב, אבל צאם הוי ג' עיסות ואחת החמיצה ובשחים אין ניכרין החימוץ מותרין, דבזה הרוצ מעיד שלא החמיצה, והי' נפקא מינה מזה חומרא ג"כ, אם בחטטין היו מחלה מחומחין היו אסורין כל החטטין, והי' נראה דזה כוונת

הנה לדעתי אין להחירס, כי אנו אין לנו רק דברי המחבר והנמשכין אחריו צפי' תס"ז דדגן שבמחוצר כיון דנגמר לגמרי הם כמנוחין כדל', ומ"ש רו"מ דהמעיל צדקה חולק ק"מ וכו', הנה כעת אין פנאי להכניס בזה, וכל קושיא יש לה תירוצ, צפרט בספקא דאורייתא ק"מ לחומרא, ומה גם שהחוש מעיד דהרי

ביאורים והערות

קבה. דצ"ב דבמחבר לא שייך זה שהרי המים יורדין על כל השבלים בשוה, וכן כ' בקרבן פסח גופי' שמועתק להלן באות י"ב דדוקא בגפול על דגן שבתלוש י"ל כן דל"ד להדין דב' עיסות, משא"כ בגשמים שירד על דגן שבמחבר שגופל על כל המקום בשוה: קבו. בעהמח"ס שו"ת קול יהודה, ובאות שאח"ז נרפס העתק מתשו' קול יהודה במה שהשיג ע"ד המהרש"ק וצ"ל: קבו. כוונת השואל בזה מבואר באות שאח"ז בתשו' קול יהודה: קבת. הצ"ב, דלכאורה אין כאן ספיקא דאורייתא כשיש רוב נגר המחומצות (ועי' במנחת פתים כסי' תנ"ג), אולם י"ל דס"ל כשי' הח"ס בסי' קב"ט ומועתק לעיל באות ד' דס"ל דהא דבמל ברוב הוא רק לענין כשאוכל החטים בעין, אבל כשטוחנן ואפאם הוי מין בשאינו מינו וטעם בעיקר דאורייתא עיי"ש, אמנם י"ל דבריו בפשיטות, דכיון דאיירי הכא בירדו גשמים במחבר ויורדין על כל החטים בשוה וכמ"ש להלן, א"כ לא שייך כאן כלל דין ביטול דכל החטים אסורים מספיקא דאורייתא, ועי' בשע"ה סי' תס"ז ס"ב, וכמ"ש בחלק ב' הערה א':

קבט. פי' דהוי סימן שגם האחרים נתחמצו אע"ג שאין רואין עליהם סימני חימוץ וכדלהלן:

הרמ"א צ"ח ס"ז דגן שהי' מונח בעליה וכו' ולא מהני ספק ספיקא לאכילה, מכח דיש חזקה להיפוך מדאלו נתחמנו גם השאר נתחמנו, וספק ספיקא במקום חזקה לא מהני לכמה פוסקים (ראה יו"ד סי' ק"י ס"ט וט"ז שם סקט"ו וש"ך סקס"ד), ולכך אוסר שם באכילה:

נתחמנו גם אלו נתחמנו, ולכך אף דאין ידוע ממה נתחמנו, מכל מקום כיון דקיימא לן דתולין צמנוי אפילו להקל מכל שכן להחמיר, ולכך כיון דירדו הרבה גשמים טרם לקיחתן מן השדה תולין צוה החימוץ, וכיון דאלו נתחמנו כולם אסורים ק"ל:

ובן מדויק לשון הש"ע צ"ח ס"ז, ח"ל צסעיף ד' שנה שרבו גשמים וירדו על ערמות שצדודות עד שהיו קצת מהשצלים שעל הערמות מעלים צמחים אין חוששין לסתם חטין של אותה שנה עכ"ל, מזה מוכח להדיא דדוקא על סתם חטין אחרים אין חוששין, אבל ערמות אלו שירדו עליהם גשמים אף אלו שאין מחומצין אסורין ק"ל, וכן מוכח מדברי החק יעקב מ"ש שם (סקי"ג) צסם השיירי כנסת הגדולה דמשמע דוקא אם לא ראינו צהם שום שינוי צמראיתן אבל אם היה צהם שינוי היו אסורין כולם ק"ל, וכן מוכח מדברי הפרי חדש (שם ס"ד) שהציא (הח"י שם) (הפמ"ג א"א סק"ה ק"ל)

מיהו העיקר נראה לי צטעם הדצר דשאני ושאיני, דצשלמא צצ' עיסות דאין מקום לחלות צוה יותר מצוה, לכך אמרינן מדהיהא החמיצה גם השניה החמיצה, אבל צדגן וחטין שירדו עליהם גשמים דרך הגג, א"כ יתכן דעל אלו ירדו גשמים ועל אלו לא ירדו, לכך השאר מותרין, וא"כ תינח צהיו מונחין תחת הגג דיש מקום סתום ג"כ ואין דרך הגשמים לירד שם הרבה רק מעט מעט, יתכן צצמקום אחד היו ולא צצמקום השני, אבל צירדו עליו גשמים צצדה, דתחת השמים וירדן על כל מקום צצוה, ודאי היו ראי' כיון דאלו

ביאורים והערות

קל. ע"י בתשו' קול יהודה באות שאח"ו שתמה מאד ע"ד, ולפי'ם רויטא דברי הגאון המהרש"ק ז"ל תמוה מאד שהרי הוא גופ' סותר א"ע לכו"ש שם בס' קרבן פסח בסעי' ד' ובסעיף ו' ומועתק לעיל באות ח' ובאות י"א דשאלה זו לא רמי להא רב' בס' תנ"ט, אמנם המעיין היטב יראה דלק"מ, שהרי בלשון השאלה דהכא מבואר דקרוב הדבר שהחטין לא היו צדיכין לקרקע בעת הגשמים, וא"כ לא דמי לכו"ש שם להתיר, דשאני התם דהי' ספק דשמא לא נגמרו, נושא"כ הכא בני"ד דאין כאן ספק השקול, וקרוב הדבר שכבר נגמרו, א"כ אין כאן רק ספק אחד דשמא נתחמצו, דכל היכא דלא הי' ספק השקול לא נחשב לספק וכמו"ש הפוסקים בכמ"ק (ועי' בלבוש סוס"י תס"ו שבאר בטעם האגור והרמ"א בס' תס"ז שכ' דגן המונח בעלי' וכו' דלאוכלן בפסח אסור ולא מהני בהו ספק ספיקא, משום דכיון שהי' גשמים הרבה קרוב לוודאי הוא שהגיעו מים רבים על כולם, וכ' שם כאלו' רבה שהלבוש מתרץ בוה כל קושיות האחרונים דהא בספק ספיקא מותר באכילה, ויל"ע שהרי בהאגור והו"ד כב"י מפורש להדיא דרק כחטים התחתונות קרוב לוודאי שהמים ירדו שם, ועי"ע במ"א סי' תס"ו סקי"ז ובשע"ה שם סל"ח, ובמ"ש בתום' מ"ס' כתובות דף ט' ע"א בד"ה ואי, ובפמ"ג אר"ח סי' שמ"ג סק"ב, ובשב שמועתתא שמועתא א' פרק י"ח וי"ט), ושפיר דמי להדין רב' עיסות, דאמרינן דכיון דאלו נתחמצו גם השאר נתחמצו, אף שאין רואין עליהן סימני חימוץ, ובפרט דהכא יש לחוש דלכא ישי' לחוש דלכא הגיע לשיעור דקרובה להתבקע, או לדין דקיי"ל כשי' הרבינו אפרים דבמינח גיחו אסורין אפילו באין רואין עלי' סימני חימוץ, וגם יש ראשונים דס"ל דבמקצתן מבוקעות כולם אסורות עמ"ש בח"ב הערה י"ח:

קלא. וכ"כ בס' יצחק ירנן ומועתק דבריו לעיל בהערה ע', ועי' בתשו' קול יהודה באות שאח"ו שתמה מאד ע"ד אלו מכו"ש המ"ו בסק"ה וכו', והי' נראה ליישב דברי המהרש"ק ז"ל גם עפ"ד הט"ו דבזונתו ג"כ על עליונות של הערימות וכמו"ש בלבוש והו"ד בפמ"ג שם מ"ו סק"ה, אמנם להלכה בלא"ה י"ל דאתי שפיר דברי המהרש"ק ז"ל, דאף לפ"ד המ"ו שהעתיק היתר דהרשב"א מטעם ספק ספיקא, כבר העיר שם בט"ז מכו"ש הרמ"א לאסור באכילה בדיאיכא ספק ספיקא, ואף המ"ו גופ' בסק"ד החולק על הרמ"א מ"מ מסיק להתיר רק בישי הפסד בשהייתן ואין לו אחר, וא"כ באפשר למצוא חטים אחרים אין לסמוך על היתר דס"ס, וה"נ כיון שקצרו האחרים מקודם הנשמים מסתמא אפשר לאותו בעה"ב להמציא לעצמו חטים מזהב, ובוה מיושב שלק"מ מנה שבים' קרבן פסח גופ' שמועתק לעיל באות י"א סמך להתיר עפ"ד המ"ו, דשאני התם שנתרבו הנשמים יומם ולילה כחודש ימים ולא הי' אפשר למצוא חטים במקום אחר, וגם מישמע דשם הי' אפשר צד לומר שלא נגמרו לגמרי משום שהיו יום המעונן כל חודש ימים ונגמרו בישראל התבואה תלוי בהשמש, משא"כ כאן שהי' זמן באמצע שמונת ימים אלו שלא ירד גשמים כלל:

דאוסר ליקח מן הקצוע, א"כ ה"נ צאלו חטין עזמן הוי קצוע ולא שייך לילך צתר רוצא, ולכך אס ידוע שעמדו איזה ימים ק"ה) שירדו הרצה ק"ה) גשמים תולין צמזוי דכבר נגמרו ומכח זה נתחמנו

(יג)

שו"ת קול יהודה^{ק"ה} תשובה ד'

למשכיל אחר

הרשב"א הנ"ל, שמציא רא"י מפסחים דף ל"ג דמתרץ הש"ס דלחמין צמחוצר דכוונת הש"ס לאחר שנתייבש, וכתב הוא ז"ל לפרש כן לפי מאי דקיי"ל צפ' העור והרוטב תאנים שיצשו צאציהן וכן שאר כל הפירות האילן מקצלין טומאת אוכלין, וא"כ גם לענין טומאה מצינו למימר שנטמא צמחוצר עד שלא הי' לו שעת הכושר, ומכח זה האריך לסתור דברי הרשב"א הנ"ל לפרש דברי הש"ס דמוקי לה צלחמין צמחוצר צעודן לחין ואפ"ה אס נתחמנו נתחמנו ע"ש:

ולענ"ד דברי הרשב"א נכונים, לפמ"ש התוס' שם בפסחים ל"ג ד"ה חתן לו, אין אנו צריכים לאוקמא צלחמין צמחוצר רק לר' יוסי הגלילי, אצל לדידן דקיי"ל כרבנן דמתן אסור צהנאה אפי' הי' שעת הכושר אין כאן נתינה כלל, וא"כ י"ל דהש"ס מוקי שם דר' יוסי הגלילי ס"ל כמו שהי' רוצה הש"ס צחולין דף קכ"ז ע"צ לדחות דברי שמואל דמחוצרים לכל דבריהם ואינו מקבל טומאה ציוצש ע"ש, וכן משמע פשטא של

היות צעה"צ לקח לעזמו מהשדה חטים לעשות מהם מלות משומר משעת קצירה, וכעת צדק החטים ולקח מהם כל המחומצים (האחר ואפי') [נדל"ל ואחר האפייה] קול צוחה בעיר שלקח צעה"צ החטים שמונה ימים אחר שלקחו שאר אנשים והי' גשמים רצים, וקרוב הדבר שהחטים לא הי' צריכים לקרקע צעת ירידת הגשמים, ומחמת שיהי' לאיש הנ"ל היזק רב מזה, כי הוא מוכר מלות לאנשים אחרים, יורינו מורינו איך ללדד צזה צכח צ"ד יפה:

ע"ד שאלתו, לכאורה לפי מה דמבואר צהרשב"א צתשובה הוצא צש"ע או"ח סי' תס"ז ס"ה דדגן צצמחוצר שנתייבש לגמרי שא"צ ליניקה כמתן דמנה צכדא דמי ומקבל חימוץ, הוי אסור צנידון דידן, אף דיש צנד"ד ספק אי הוי צריך ליניקה, מ"מ לאכילה אינו מתיר הרמ"א צסעיף צ' אף צס"ס, אך ראיתי להגאון צשו"ת מעיל צדקה צסי' ס"ט ק"ה) שהאריך לסתור דברי

ביאורים והערות

ק"ב. הגה פירש דברי החק יעקב בסק"ג במ"ש כל שלא ראינו בהם שינוי במראיתן דהיינו שלא ראינו שינוי בשום אחד מהחמים, מיהו בפנים בלשון החק יעקב לכאורה הי' אפשר לפרש דבריו דרק אלו החמים שנשתנו מראיתם אסורים, דבנשתנה המראה מנקצת החמים אין רא"י שהמים נגע בכלם, וכבר עמד ע"ד בתשו' קול יהודה, אולם בחק יעקב סק"א מוכח דבבא עליהם מים אסורים כולם אף אלו שלא נשתנה מראיתם, א"כ מכ"ש בעליונות של הערימות שירד עליהם גשמים ונמצא מחומצים הם האינם מחומצים אסורים: ק"ג. הג"ה זו הוא מהמור"ל ס' קרבן פסח, כי לא נמצא ד"ז בחק יעקב, ועי' בפמ"ג שם דמ"ש הפר"ח לאסור היינו מעליונות הגריש וכמ"ש בלבוש, ובהו י"ל מה שהקשה בתשו' קול יהודה, ואולי י"ל דפענוח הר"ת דח"י הוא חק יוסף, רכ"כ בס' חק יוסף על הל' פסח שגרפס באמשטרם שנת ת"צ בס' הס"ז סק"ח בשם הפר"ח:

ק"ד. הגה שינה מלשון השואל שכ' שמונה ימים, דבאזיה ימים כבר קרוב הדבר שנגמרו ולא הוי עוד ספק השקול דשמא לא נגמרו ובנ"ל: ק"ה. נדצ"ל ושירדו:

ק"ו. עי' לעיל אות י"א ובהערה קכ"ו:

ק"ז. לשון המעיל צדקה מועתק בשלימותו לעיל באות א':

דעת החק יעקב, ולכך כתב הצ"י וזהו קולא יתירה, משום דהרי חזינן שכל הפוסקים אינם מודים בזה לאצ"י, וא"כ צנ"ד אי אפשר להקל לכאורה:

אך מ"מ נלענ"ד דיש מקום להקל, משום דאנן חזינן מדברי הרשב"א שהביא הט"ז בסק"ה דס"ל דיש להקל, משום דאף אם באו המים מ"מ שמא לא הספיקו להחמיץ, וא"כ גם צנ"ד יש ספק ספיקא, חדא דילמא קצר בעת שלא נתייבש לגמרי, ואת"ל דקצר אח"כ דילמא אעפ"כ לא הזיק המים, ואף דלדעת הרמ"א דאינו מחיר לאכול בס"ס, י"ל דעיקר אנו סומכין בזה משום סברת הר"ן סי' נ"ט דאין המים נוגעים באמצעו כלל, וכמ"ש המח"י קל"ט ליישב קושיות הט"ז, מ"מ העיקר דאין צ"ל אנו סומכין אספק ספיקא הוא כמ"ש מורי הגאון במקור חיים משום דהוי דבר שיש לו מחירין ע"ש, והא זכאן דיהי' הזיק בזה אין שייך דשיל"מ וכדאיתא ציו"ד סי' ס"ט וצ"ב, וצפרטו לפמ"ש דלדעת הרשב"א גופא מותר בסק"ה שנתייבש מטעם ס"ס וכמ"ש, ויש לזרף בזה גם דעת הר"ן דמשמע מדבריו דס"ל דצ"ל נחזקעו מותרין צהאי דרצא צההוא ארצא דמוקי צנחצקעו ע"ש דמשמע צהדיא קכ"א מדבריו כמ"ש וכמ"ש ג"כ הט"ז בסק"ג, וגם יש לזרף בזה דעת המעיל קכ"ב דקה הנ"ל, אף שכתבתי שאין נלענ"ד הקלושה כדבריו, מ"מ צנ"ד דיש ספק צודאי יש לזרף דעתו ולהחיר:

דברי התורת כהנים שהביא רש"י צחולין קי"ח ד"ה וכשם שאין ע"ש, אצל לדידן דקיי"ל כשמואל וכמ"ש הרמז"ס צפ"צ מהל' טומאת אוכלין נחא צלא"ה, משום דהרי קיי"ל כרצנן, וצוה מיושבים היטב דברי הרמז"ס שלא הביא כלל דין זה דמפריש תרומת חמץ שאינו קדושה ולחלק צין אחמין צמחוצר, משום דס"ל ג"כ דלא אינטריך לזה כלל, משום דלדידן צלא"ה אינו קדושה:

ובלאו הכי אי אפשר לומר לפענ"ד כדברי המעיל דקה, הא דאנו אוכלין מנות דא"א שלא יהי' גשמים מזלפין על כרחק צ"ל הוא משום דאמרין אגב מדלייהו אינו מחמין, ולענ"ד זה אינו, שהרי הרי"ף והרמז"ס והרא"ש אינם מציחין כלל דברי אצ"י צפסחים מ' דס"ל כן, אלא על כרחק צ"ל דס"ל כיון דרצא אומר הטעם שם משום מי פירות אינו מחמין, דאל"ה הוי אמרין אפילו חדא נמי, ע"כ דמוכח דלא ס"ל כאצ"י, דאל"כ למה לי' הטעם משום מי פירות, ומה"ט אינם מציחין כלל דברי אצ"י בזה, ואי הי' איזה נפקא מינה צבלע החטה מים או צנתייבש צמחוצר הי' מציחין דבריו, וזה דלא כדמשמע מדברי קכ"ה החק יעקב צסי' חס"ג, ולפענ"ד כמ"ש:

גם מ"ש שם [צמעיל דקה] צפירוש דברי הצית יוסף, אינם דברים נכונים לפענ"ד, רק לדעתי י"ל דהגמ"י ס"ל דגם רצא מודה לסברת אצ"י וכדמשמע

ביאורים והערות

קל"ח. עמ"ש לעיל בהערה י"ה:
קל"ט. פענח הר"ת הוא המחוקק יהודה, ונדפס בלעמבערג שנת תקנ"ב, וכוונתו לכו"ש שם בחוקי דעת אות ג', ועי' בפמ"ג במ"ז סק"ד וסק"ה, ובחמד משה סק"ו:
קכ. עמ"ש לעיל בהערה ק"ב:
קכ"א. עי' בנחר שלו' סי' תס"ז סק"ו שב' בשי' הר"ן דס"ל גבי ארבא דמבעה בחישתא דבנמצא קצת מבוקעות הוי כולם בחזקת מחומצות אע"ג שאין נראה עליהם סימני חימוץ, וכ"כ בתשו' נודע ביהודה מה"ק סי' כ"א בד"ה עוד נלע"ד, אלא שב' שם בתשו' נוי"ב רלא הוי איסור ודאי רק איסור ספק דשמא הלכה כמר עוקבא רלא בעינן נחבקעו ממש ושמא אם היה מניחם על פי אבוב הוי מתבקעות, וכן מסיק בתשו' עמרת יהושע ובס' מאור עיני חכמים שמועתק להלן באות ל"ב וכו"מ, אולם בתשו' ברכת רצ"ה ותשו' שו"מ שמועתק להלן באות כ"ג וכ"ד, כ' דבפ' כל שעה ס"ל להר"ן דרק המבוקעות אסורות, ולפ"ז דבריו סותרין למ"ש בתשו' הר"ן וכמו שהקשה בפר"ח סק"ו:
קכ"ב. הכין בשיטת המעיל צדקה דהאינם מחומצות מותרות אע"ג שונמצא קצת מחומצות, אולם יש שהבינו ממשמעות המעיל צדקה שב' ההיתר דאגב מדלייהו רק כשלא נמצא כלל איזה מחומצות וכמ"ש לעיל בהערה כ"ו לתשו' מעיל צדקה:

אחר הקצירה, ואעפ"כ הלא דבר הנהוג בכל תפוחת ישראל שנמצאים בהם מצוקעים, וחסידים ואנשי מעשה צוררים החטים המצוקעים ואוכלים ולא מיתו בהם הגדולים, ולדעת הגאון (קמ"ה) הג"ל ח"כ ה"ל לאסור ונימא מדאלו נתחמנו גם אלו נתחמנו ואינו ניכר, ועוד תיקשה דא"כ רמ"א שכתב (קמ"ו) צקי תנ"ג דאם לא ציררו החטים שנמחו אם יש ס' מותר, ואח"כ בסמוך כ' המחבר דהחטים טוב לשומרן שלא יפלו עליהם מים משעת קצירה ע"ש, וא"כ ה"ל לרמ"א להגיה דאם שמר משעת קצירה לא מהני ס', משום דאמרין כמו דאלו נתחמנו כן אלו:

אלא על כרחך דמוכח דאף מחוצרין י"ל דמקנתן שהם מלמעלה צראש השיבולת נתחמנו והנשארים שהם מתחת לא נתחמנו, או משום שלא הגיע עליהם המים (קמ"ו), או שלא נתחמנו רק מליחות שיש בהם (קמ"ז), או שמא לא הספיקו אותם שמתחת להחמין כל שלא צאו

והדברים הנ"ל כהוימתן כתנתי להגאון המוצהק מהר"ש קלוגער נ"י מצראד, והוא השיב לאסור וכתב [וכו'] (קמ"ב) עכת"ד שהשיב לי, והנה צוא דצרו אלי אסרתי החטים מתחת חכם שאסר, אך לדין נלפענ"ד דיך להשיב על כל דצרו, דלדצרו אי אפשר (קמ"ד) לנו לאכול מזה כלל, דהא צחטים שמשומרים בשעת קצירה ולא צאו עליהם אחר הקצירה שום גשמים ואפ"ה נמצאו כמה מצוקעים, ואף שיש ס' נגדם או אף שנתצרו, נאסר ונימא דהא על כרחך צאו מים עליהם, ונימא מדהא נתחמין לכלם נתחמנו צמחוצר, דצשלמא בדלל ידעינן אם צאו עליהם שפיר המה כשרים, וכמ"ש הר"ן בתשובה [סי' נ"ט] דצנמצא מתבקעות כשרות, משום דהדצרו מנזי שצשעת גשמים עליונות הגדיש ותחמיתו מתחמין ומתבקע ואין המים נוגעים בצמלעיתו כלל, והוצא דצרו צש"ע שם ס"ו לפסק הלכה, משא"כ חן ידיעינן דלא עשינו גדיש כלל ולא צאו עליהם מים

ביאורים והערות

קמג. כל דברי הגאון מהר"ש קלוגער זצ"ל מועתק באות שלפני זה, ושם בהערות כתבנו ליישב לפענ"ד מ"ש כאן בתשו' קול יהודה להקשות ע"ד:

קמד. ע"י בתשו' דברי חיים שמועתק להלן באות י"ט שמיישב כ"ז, וכ' דבנקצרו קודם גמר בישולם לא חיישינן לשארי חטים לחימוץ, די"ל שנחמצו אותן הנחמצים בתלוש מכה שנתחמנו אצל הכותל וכדומה, אבל אם נקצרו לאחר שנתייבשו ונפל עלי' גשמים חיישינן לכולהו, ועיי"ש בהערה ר"מ שכתבנו שכן מבואר בתשו' ח"ם שמועתק לעיל אות ר', ועיי"ע בשאר אחרונים שדבריהם מועתקים בחלק זה מ"ש לצדד בחטים משומרים אע"ג שנמצא בהם קצת מבוקעות:

קמה. בקושיא זו העירו כמה אחרונים שדבריהם מועתקים בחלק זה, מתשו' הר"ן גופי' שמבואר בדבריו נבי ערימות דבנמצא מחומצות יש לאסור אף האינם מחומצות לולא הטעם שאין המים נכנסין לבטן הערימה עיי"ש:

קמו. בס' קרבן פסח שמועתק לעיל באות ו"א מיישב זה, דשם איירי הרמ"א שיש ספק השקול דהשאר שלא צמחו לא נגמרו, משא"כ בנ"ד מבואר בדברי לשון השאלה דקרוב הרבר שהחמין לא היו צריכין לקרקע, וכיון דלא היו ספק השקול אין להתיר השאר שלא צמחו, וכמ"ש ג"כ לעיל בהערה ק"ל:

קמז. צל"ע שיהי' נחשב זה לספק, שהרי קרוב לודאי שבעת ריבוי הגשמים בא המים על כל השבולת, וכל ספק שאינו ספק השקול רק קרוב לודאי לא נחשב לספק וכנ"ל בהערה ק"ל:

קמח. ע"י ס' אשל אברהם להנה"ק מבוטשאטש ז"ל בס' תנ"ג ס"ג בד"ה חטים, שזמתי שאולי אפשר שיצמחו החטים רק ע"י שהיו לחים בעת קצירה, וזוה הלחלוחית אולי צומח גם בבלושה הנצמחת מוח לחוץ, והיה עפ"י צד קולא בשעת הדחק בהצטרף עוד ספק, אך משמעות הפוסקים ז"ל שהצומחים הם ודאי חמין, וממילא גם אשר לא נצמחו רק נתבקעו קצת אין להקל בהם ע"כ, וכן מפורש להדיא בתשו' הר"ן סי' נ"ט וז"ל לתלות להקל שהבקוע ההוא יהי' מחמת לחות היוצא מן השבלים בעודן בגדיש והיו להו מי פירות ואין מחמיצי, רחוק הוא בעיני, לפי ששאלתי לבקיאם בדבר אם ימצא כן לעולם ואמרו לא וכו' ע"כ, והו"ד בפמ"ג בהקדמה לס' תס"ז בד"ה עוד רגע ובמ"ז סק"ה, ומכ"ש שלא שכיח שיתחמין מהליחות בעודן מחוברין, וע"כ צע"ג מ"ש בפנים להסתפק שנתחמין ע"י הליחות, וע"י בשו"ת שם ארי' שמועתק להלן באות ט"ז וכ"ז דבשמורה תולין בכל השנים אף בדבר שאינו מצוי, וכתבנו שם בהערה ק"ע בשם המהרש"ם ז"ל דדבריו אינם נראים כלל למעיין, אולם אפילו להמצודיין להקל מה"מ בשמורה, הוא דוקא בחטים שהי' משומרים ממים, משא"כ היכא שודאי בא עליהם מים משעה שאפשר להתחמין, לא תלינן שנתחמין ע"י הליחות:

זמים לכך לא נתבקעו, אכן צמי' תנ"ט אין לתלות החימוץ בעיסות בזה יותר מזה והבן, וכן משמע להדיא מש"ס שהי' בקיחין בלתיטה, ומש"ה לא אסרו רק אס נתבקעו כיון דעסיק בהו, ואפ"ה משמע להדיא מש"ס דדוקא בנתבקעו כלס אסורין, אבל בלא"ה הי' מועיל צירור או בלא צירור אס הי' ס' הי' מותרים כולם, אע"כ דהי' אמרינן דלמא במקנת עסיק הרבה ובמקנת לא עסיק כל כך ולכך נתחממו, וא"כ ממילא מיושב מה שהקשה הרב הג"ל על דברי מעיל דקה והבן:

דאמרינן ללא נתחממו רק העליונות, רק בסתם חיטין מתיר גם העליונות, לכך כתב אין חוששין לסתם חיטין, גם מ"ש להביא ראי' מהח"י אינו ראי', דהא התם דווקא בנשתנו אוסר, וגם מה שהביא ראי' מהפר"ח שאוסר ק"ט) ליקח מן הקבוע זה אינו דבאמת הפר"ח ג"כ מתיר, וכבר תמה הממ"י (ק) על הח"י שהביא צ"ס הפר"ח כן, והוא תמה עליו דבאמת הפר"ח מתיר להדיא ע"ש:

וא"כ בודאי יש לנו להקל בנד"ד, דיש לנו לזרף עוד דעת המעיל דקה הג"ל, ובפרט די"ל דאף נתבקעו אינם אסורין רק מדרבנן, כמו שהוכיח צשו"ת ח"ס סי' קל"ו מהש"ס דקאמר דאיסור טבל קדים לאיסור חמץ ולכך אינו יוצא במנה של טבל, והא י"ל דהחמץ ק"א) במחזור או קודם שנדגן בע"פ אחר חלות דאו איסור חמץ קדים, אע"כ דאינו רק מדרבנן ע"ש, ולפענ"ד אין ראייתו ראי' לפי מאי דמוקי הש"ס שם דאחיא כר"ש, והא לדעת בעל המאור ובעל העיטור בע"פ איסור חמץ אינו רק מדרבנן, אך לדעת המוס' והרא"ש דס"ל דלר"ש דאסור באכילה משום תשבימו הי' ראי' משום דאין לאו על עשה, ועיין צפ"י בה' שחיטה, וא"כ מכל הלין טעמא נלפענ"ד דיש מקום להתיר והצוחר יבחר.

ירידו הדו"ש יהודה ליבוש היילפרין

(יד)

ס' דברי שאול ק"ט) עדות ביוםף לקומים דף מ"ה ע"ד

הרמב"ם פ"ב מטומאת אוכלין הלכה א' כ' כל האוכלין הגדילין מהקרקע אין מקבלין טומאה עד שיעקרו אבל כל זמן שהן מחוברין אפילו בשורש קטן שיכולין לחיות ממנו אין מקבלין טומאה, הנה מהתחלת לשונו משמע דעד שיעקרו אף שאין צריך לניקה אין מקבלין טומאה, אבל מסוף לשונו משמע דדוקא כשהוא מחובר עכ"פ בשורש קטן שיכולין לחיות ממנו, הא כל שאינו

ביאורים והערות

קטו. עי' בחמד משה סק"ז שתמה על הפר"ח:

קנ. המחוקק יהודה בחוקת עולם אות ה':

קנא. עמ"ש לעיל בהערה ס' לתשו' ח"ם שמועתק באות ה':

קנב. מאת הגאון מוה"ר יוסף שאול הלוי נאמאנזאהן זצ"ל כח"ם שו"ת שואל ומשיב, נרפס בלעמבערג שנת תרל"ח:

יכול לחיות ממנו אף שאינה עקורה חשובה כעקורה [וכו']:

והנה בחולין דף קי"ח ע"ב אמרו וכשאיין שאין מקבלין טומאה אלא לכשיתלשו כך אין מקבלין הכשר אלא עד שיתלשו, ויש להסתפק אם הכוונה עד שיתלשו לגמרי אבל כל זמן שהוא מחובר אף שאין לו יניקה מן הקרקע אין מקבלין טומאה והכשר, או דלמא דכל זמן שאין לו יניקה מן הקרקע אף שמחובר עדיין הוה כמנחא בכדא, וכ"כ הרשב"א בתשובה והוקצע להלכה בש"ע או"ח סי' תס"ז דגן שנתייבש וא"ל ליניקה כמאן דמנח בכדא דמי ומקבל חימוץ אם ירדו עליו גשמים ע"ש ס"ה, וה"ה לענין קבלת טומאה והכשר:

ובזה מיושב לפענ"ד לשון המוס' שם הנ"ל שכתבו לבסוף, דאין זה חימא כל כך אם נאמר דהוכשר הכל במחובר ע"י גשמים שנופלין על הזרעים, וממה המהרש"א דהא כל מחובר ודאי דנפל עליו פ"א גשמים, מ"מ חמינא דאנטריך וכי יותן מים על זרע דצעי שיהא נופלים הגשמים כשכבר נעשה זרע במחובר עכ"ל, ולפמ"ש א"ש, דהוי חמינא כשאיין נריך ליניקה מקבל הכשר דכמאן דמנח בכדא דמיא, לכך אנטריך למילף דאינו מקבל טומאה עד שיתלשו ואינו מקבל הכשר ג"כ עד שיתלשו לגמרי ודו"ק, הן אמת דלפ"ז נריך ציאר דברי ^{ה"ה} הרשב"א דא"כ מנ"ל דמקבל חימוץ אף שהוא מחובר, והנראה דמסבירא יליף לה דעכ"פ אז מתחמת, דצשלמא כשנריך ליניקה אינו מתחמת משא"כ אח"כ, וגם הרשב"א למדה מהא דאמרו צפסחים דף ל"ג

לחממין במחובר, וזה רצות צשנים שראיתי בשו"ת מעיל דקה סי' ס"ט שהקשה דא"כ משכחת לה גם תרומה שלא היתה לה שעת הכושר כגון שנטמא באציהן וכדאמרו בחולין דף קכ"ז, וכחצתי צחי לש"ע סי' תס"ז שם ^{ה"ה} דלק"מ, דא"כ צלא"ה אין תורמין מן היבש על הלח, ואף על [יצש] שכמותו אין תורמין דצעי שיתרום מן היפה, ופשיטא דכל כה"ג שיבש כל ^{ה"ה} כך עד שנתייבש באציהן דאין תורם מזה דאינו יפה, ואין כדאי צוה לדחות דברי הרשב"א, כן כתבתי אז, וכעת אינו ת"י שו"ת מעיל דקה הנ"ל, ואם אין לו רק זאת אין צוה השג יד על הרשב"א:

והנה שנת תר"ח צעשור לחדש ניסן יום ה' מזרוע הוגד לי צסס הרב המאה"ג מו"ה אבא ז"ל אבד"ק ראהטיין, שהיה אומר צמה שיקרה לפעמים צמה שקולרים התצוה (צעצס ולריך) [צעודס נריך] ליניקה להיות להם מצה שמורה, ויקרה לפעמים שאח"כ נמצא לפעמים אחיזה חטים הנקראים גריסטיין, ואמר הוא כיון דבמחובר אף שבא עליהם מים אינו מחמין, א"כ מה שהם אח"כ לחים, והרי נתיצשו צשמש ונתייבש המים, רק שהם לחים מחמת עצמם, הוה כמי ^{ה"ה} פירות שאינם מחמת המים, ואני אמרתי דיש לדון צוה, דניחא שהשמש מייבש, היינו שמייבש הטפות המים (אל) [על] החטה, ואח"כ נתפחו ויוצא מהם המים שהיו כנוסים צלבס ומחמיצים, ויש לדמות למים שהיו צעת הצציר המצואר צסי' תס"צ ועמג"א סק"ז וצשו"ת אל"ו הח"ן ז"ל סי' ק"מ דאלולי דכבר נתצטלו או שנשתנו היו אוקרים אף

ביאורים והערות

קנב. הנה דבריו שבכאן ע"ד הרשב"א צ"ב וכמבואר להמעייין, ועי' להלן הערה קס"ו, אולם לפלא שלא הזכיר הגאון השו"מ ז"ל, דברי חי' הרשב"א גופי' כמס' שבת דף ק"ג ע"ב דהא דאמרינן בחולין דף קכ"ו ע"ב תאנים שצמקו באיביהן מטמא פומאת אובלין והתולש בשבת חייב, דוקא צמקו אבל יבשו לא נזחיב משום שאינו יוגק כלל מן הקרקע, וכ"כ בתוס' שם, וא"כ לענין פומאה ס"ל הרשב"א להלכה דאף בשעדיין יוגק אלא שאין צריך לקרקע וכגון תאנים שצמקו כבר מקבל פומאה, ואתי שפיר זמן דקבלת חימוץ עם זמן דקבלת פומאה, ועי' בחלק שני אות ה' שמועתק שם דברי הרבינו מנוח שכ' כבר שזמן שניהם שוה, ובמ"ש בהערה ב' לתשו' הרשב"א שמועתק בח"ב אות א':

קנב. הלשון דשם מועתק לעיל בהערה ק"ט:

קנה. עי' להלן בר"ה אחר כמה שנים ובמ"ש שם בהערה קס"ו שהשו"מ חזר שם מפ' זה בהרשב"א שכ' יבשה כל צרכו:

קנו. עמ"ש בחלק שלישי בהערה י"ד, ובמ"ש להלן בח"ד הערה קמ"ח:

קצת מהשזולים שעל הערימות מעלים למחיס אין חוששין לסתם חטים של אותה שנה, וציאר הטעם דהולכין אחר הרוב שאין מחמיצין, ועיין ט"ז ומג"א שם, והנה כבר אמרו בפסחים דף מ"ם דכל אגב מדליהו לא מחמיצין ופרש"י דכל דרך נפילתם לא מחמיצין, ולפ"ז יתבאר דברי הפסקי תוס' הנ"ל, דהנה תבואה השוכנת על הארץ ממש והמים שופכים עליהם הוא חמץ במחוצה, והיינו כשאין צריך ליניקה, ועל ק"ט זה כתב אך רוב שזלים עומדים, והיינו באם רוב שזלים עומדים צוה יש להסתפק, דאינם נופלים על הארץ ואגב מזליהו (נ"ל מדליהו) נפלי, והיינו כדרך שאמרו דאגב מדליהו לא מחמיצין, ולכך כתב החמץ הידוע בודאי אסור במשהו אבל הכא זולתין בתר רובא וכמ"ש הרשב"א, ועל זה נסתפק ד"ל כדאמרינן דמחמיצין במחוצה דוקא כשקצרוהו בעודן המים מחוצרים על השזלים אז מחמיצין במחוצה, אבל כשקצרוהו יבשין אפילו הם לחים ע"י גדול (כנ"ל) חוזרין לקדמותם, והיינו כל שלא נקצר ק"ט כל שנתייצשו נתייצש המים בהם ואינם מחמיצין, ובמחוצה אפשר ללא מחמיצין כלל^א, ולכך כשקצרוהו כשהשמש זורח ואין

שאו לא נאסרו, וה"ה צוה דניהו שנפל בעודו צריך ליניקה ללא מחמץ, אח"כ כשנתפתח^ב מחמץ, כן אמרתי לפוס רהיטא: והנה האיר ד' עיני ומלחמי דברים נפלאים בפסקי תוס' במנחות פרק ר' ישמעאל, ולפי שיטתם בהם הרבה ט"ס אמרתי להעתיקם כלשונם ולחקנם ולבארם, דבאות ר"ו כתב תבואה השוכנת על הארץ והמים שופכין עליהם הוא חמץ במחוצה, אך רוב שזולין עומדין ואינם נופלין על הארץ ואגב מדליהו נפלי, ואח"כ מתחיל אות ר"ו חמץ הידוע אסור במשהו אבל הכא זולתין בתר רובא או שמה כי קצרוהו בעוד המים על שזולים, אח"כ מתחיל אות ר"ח מחמיצין במחוצה אבל כשקצרוהו יבשין אפילו הם לחים ע"י גדולים חוזרין לקדמותן, ולכן יש אנשי מעשה קוצרים לצורך הפסח כשהשמש זורח עכ"ל, והנה הדברים מתמיהין ויש בהם ט"ס ואין להם לא ראש ולא סוף, והנראה לי צוה כי איזה מעתיק ע"ה חלק הדברים והדברים צריכים חיבור ק"ט: והנה הרשב"א כתב והוצא בש"ע סי' תס"ז ס"ד שנה שרצו גשמים וירדו על ערימות שצדה עד שהיו

ביאורים והערות

קנז. פי' דלא כמ"ש האבר"ק ראהטין ז"ל שהיו מי פירות, אלא דנתחמץ ממים שנכנס תוך החטה שנפל בעודו צריך ליניקה, ומשמע בבונתו דהחטים בלבד בלא המים שבשעת לישא נמי הוי חמץ, אולם דברי הגאון בעל שו"מ ז"ל צ"ע טובא, דלהדיא מבואר בשו"ת הר"ן סי' ג"ט שהבקיאים אומרים שלא ימצא בן לעולם שיתבקע מלחות של עצמן, ועוד אפילו לו יהא שנתבקע מחמת הלחות היוצא מהשבלים מ"מ הוי מי פירות ואין מחמיצין, לבד שי' רש"י ושאר מפרשים דאף מי פירות אין מחמיצין נוקשה מיהא הוי, ועוד דכשיתערב בהם מים בשעת הלישה יחמיצו מיד עד כאן דברי הר"ן, והנה כמ"ש הר"ן בשם הבקיאים, כבר רמזנו בהערה שלפנ"ו למ"ש בח"ג הערה י"ד בשם כמה אחרונים שמצוי כזאת שיתבקע ויתחמץ אם קצרוהו בעודו לחין, אולם לפ"ד הר"ן אינו אלא חמוץ ממי פירות, ולא מהמים שנבלע במחוצה בעודו צריך ליניקה:

ועי' בחיי אדם שמועתק בח"ג אות ב' שכ' דהמים שנפל בעודו צריך ליניקה מתבטל או מתבשל תוך ליחות החטים ונתהפך לליחות של עצמן שאין מחמיצין וכמ"ש שם בהערה ה', ועיי"ג בגשמת אדם שמועתק שם באות ד' דאם מוצאין מביקעות יש לחוש משום טל שגשאר עלי', וכתבנו שם בהערה י"ב דכ"ז כשקצרו מקודם חצות, אבל לאחר חצות אין חוששין לטל, ועמ"ש שם להעיר ע"ד הנשמ"א, וכ"מ בשו"ת דברי חיים שמועתק להלן באות י"ט דבנמצא מחמוצות תוך הכרי ולא נפל גשמים תלינן שנתחמוצו מכח שנתחמוצו או נתחמוצו אצל הכותל, וכתבנו שם בהערה ר"א דלפ"ז הרב תלוי בפלוגתת הפוסקים אי זיעת הכותל הוי כמים או כמי פירות, וכפי הנראה שבעת שכ' הגאון בעל שו"מ ז"ל דברים אלו לא הוי בידו תשו' הר"ן, וכמ"ש ג"כ להדיא בשו"ת שו"מ מהר"ק ח"א סי' קמ"ז בד"ה ובוה נלפע"ד כתו"ד דשו"ת הר"ן אינו תחת ידי, ועי' בפמ"ג א"א סי' תס"ב סק"ג מ"ש להקשות ע"ד הר"ן במ"ש דהמים שבשעת לישא עם המי פירות מחמיצין ומ"ש ע"ד בשו"ת ברכת רצ"ה סי' ל"ג:

קנח. עמ"ש השו"מ ז"ל בתשובה שבס' יבקש רצון שמועתק לעיל אות י', וכמ"ש בחלק שני בהערה מ"ט ביישוב כוונת המעתיק שהפריד הדברים לג' אותיות:

קנז. להלן בד"ה והנה הגיע חור בו, וכ' דבפסקי תוס' לא ביאר כלל דמיירי בשאין צריך ליניקה:

קס. לשונו צ"ב קצת, ועמ"ש לעיל בהערה ק"ו להתשובה שבס' יבקש רצון:

לדיגון משמע תלוש וז"ב ופשוט, ודברי הרשב"א נכונים, ועי' בחו"מ סי' ז"ה וסי' קל"ג ובכמה מקומות יש מחלוקת בזה אי אותן שעומדות ליצטרף להם כצורות ודין מטלטלין יש להם או כקרקע אבל אין ענינם לזה ועי' ש"ך שם:

והנה הגיע לידי שנית ספר שו"ת מעיל זדקה, וראיתי דמכח הקושיא הלו, חידש דמשכחת לה חימוץ במחומר אף בעודם זריכין לקרקע דהם לחים ויונקים, ולא אמרינן מסתמא נתחמץ עד שראינו שנתחמץ, דאל"כ אמרינן אגב מדליהו לא מחמצי, ואף דרבא חולק על אביי בתנבא דאזישנא, אפשר דלא נחלק על זה ומודה דכל אגב מדליהו לא מחמצי, רק דס"ל דמי פירות אין מחמיצין, וגם עכ"פ ספק הוא, ואף דבתלוש לא סמיכין על זה, מכל מקום בעודן מחוצרים יש לסמוך על זה ע"י שאינו ניכר החימוץ, דאגב מדליהו לא מחמיץ, ולפ"ז גם באין זריך ליניקה ג"כ יש להקל דכל אגב מדליהו לא מחמצי ע"ש שהאריך בזה, ולפענ"ד באמת משמעות הפוסקים דכל שזריכין ליניקה אין מחמיצין כלל וכמ"ש הוא בעצמו, אמנם בפסקי תוס' מבואר ככל דבריו, שהרי לא ציאר כלל דמיירי בשאין זריך ליניקה, ועל כן מסופק אם אגב מדליהו לא מחמצי או דמחמצי, ואילו הי' רואה דברי הפסקי תוס' הג"ל ברור לי דהי' שמח מאד שזכה לכיון לדעתם, ועכ"פ זכיתי למצוא סמך גדול לדברי הפסקי תוס' שאין להם שום הצנה, דהמעין צמ"ש שם ימצא כי סמך ראשו ורובו על זה ד"ל דאגב מדליהו לא מחמצי במחומר, והיינו כשאינו ניכר החימוץ, ומ"ש בפסקי תוס' דתבואה השוככת על הארץ ונפל עלי' מים ומים שופכין

המים על השבולים אז מותר, הנה זכיתי לזכר דברי הפסקי תוס' שהם דברים תמוהים לכאורה, והמעטיק ע"ה שבסם וחלקם לאותיות והם ז"ל מחוצרים ביחד וכמ"ש:

והיוצא לנו מזה דפסקי תוס' נראה שמסתפק אם מחמיץ במחומר, וכפי הנראה אף באין זריך ליניקה, דזריך ליניקה פשיטא דאינו מחמיץ, שאין לך תבואה שגדלה בלי גשמים, וע"ד שאמרו לענין טומאה והכשר, ולדבריו הא דאמרו דלחמיץ במחומר היינו דקטרס בעוד המים עליהם, ועכ"פ יש לסברת המאה"ג מוה' אבלי ז"ל הג"ל קצת מקום בדברי תוס' הג"ל שכתבו לחזור לקדמותם (ספ"ד) וזו"ק:

ובאמת זריך להצין דלפמ"ש כשהן מחוצרין אין מקבלים טומאה עד שיעקר, א"כ למה תאנים שיבשו באציהן מקבלין טומאה וכדאמרו בחולין דף קכ"ז וברמב"ם פ"ב מטומאת אוכלין הלכה ה', וז"ל דכל שיבשו פשיטא דאין לך תלוש גדול מזה דאין זריכין לאילן כלל, אבל כל שלא יבשו רק שאין זריך ליניקה הרי הן כמו שהיו ואין מקבלין טומאה:

ואני תמה על המעיל זדקה דהקשה דלהרשב"א משכחת לה תרומה (ספ"ד) ג"כ במחומר, והרי אף בלי דברי הרשב"א קשה הא משכחת לה תרומה במחומר שנתייבשו באציהן דנטמאו, אבל לא קשה דמ"מ הי' לו שעת הכושר טרם שנתייבשו כל שנגמרו ולא זריכין ליניקה היו טהורים ולא מקבלי טומאה במחומר עד שנתייבשו, משא"כ בחמץ, דכל זמן שהוא מחומר [אין] שם תרומה עלי' דראשית דגן כתיב וכמ"ש רש"י

ביאורים והערות

קסא. דצ"כ שהרי רואין בחוש הרבה חטים מחומצים בעודם במחומר, וליכא למומר שזהו בכלל הגידול ולא הוי חימוץ וכמ"ש בתשו' דברי חיים שמועתק באות י"ט, שהרי כ' לפרש דהכוונה אף שאין צריך ליניקה, וכבר נגמר אז הגידול, ודוחק לתלות כל המחומצים במחומר דהוי עיפוש ולא חימוץ וצ"ע:

קסב. לכאורה כוונתו בהקצת ראי' לדברי מו"ה אבלי ז"ל, דאע"ג שהם לחים מהנשמים בעת הגידול, והיינו שהמים נבלע בהם ע"י הגשם, מ"מ כשקוצרין יבשין הם תחורין לקדמותם, והיינו שהמים נתייבש בהם, וכיון שהמים נתייבש בהם תו' לא אמרינן דהחימוץ שנתהוה אח"כ הוא מהמים שנבלע בהם, אלא מהלחות של עצמם דהוי מי פירות:

קסג. נרמ"ס וצ"ל בתרומה, והכוונה דגם לענין תרומה משכחת שימא בעורן מתובר כשנתייבשו: אין צריכין לאילן כלל:

ובגוף פי' הרשז"א דאחמיץ במחוצר שנפל בשכזר
 אין צריך ליניקה, הגה לכאורה הי' נראה
 לפענ"ד כיון דאציי חידש דאגז מדלייהו לא מחמני
 ורצא אמר מי פירות לא מחמיצין, א"כ מקרי ספק
 ספיקא, ספק שמא לא מחמנו אגז מדלייהו, ואמ"ל
 מחמני הא מי פירות לא מחמני חמץ גמור רק נוקשה
 והו"ל כעין ס"ס, ועכ"פ ספק דרצנן לקולא, ולפי"
 כל שנפל עליו מים שוב הו"ל מי פירות עם מים
 דממהר להחמיץ, ולכך חיישינן דלמא מחמני וכעין
 דרכו של המעיל נדקה:

ובגוף הדין שחידש הרב המאוה"ג מוה' אצלי ז"ל
 אודות החטים וכזר כחמצי צוה, ומנאמי
 צפר"ח סי' תס"ז שהציא בשם רוקח סי' ר"ץ צשר
 יבש שיזוע מכח הגשמים מחמיץ מכח המים שהודח
 בו, והוא האריך דכל שנתנגזו המים וכשמויע היא
 מחמת עלמנו ולא מחמת המים ואינו מחמיץ, ע"ש
 שכל זה לא מלאו לצו להקל, ולפענ"ד משם נלמד
 להדין הלו ודו"ק:

אחר כמה שנים שנדפס בספר מדרש^(ה) שומר טוב
 על תהלים ונדפס שם התשובה הלו, ובשנת
 תרי"ט ר"ח אלול כשלמדתי במס' כלאים פרק ז' מ"ו,
 שם ראיתי ראוי צרורה להרשז"א, דחצואה שיבשה כל
 צרכה אינן מקדשות, משום דכזר נקרא חצואה,
 ומצואר דכזה"ג לא נקרא זרע רק חטים, וא"כ ג"כ
 מחמיץ^(ה):

עליו דמחמיץ במחוצר אף דאגז מדליהו לא מחמני,
 היינו כמ"ש המ"ל שם דצשנתרצו הגשמים והגשמים
 מזלפין עליהם הרצה דודאי אסורים ומחמיצים דהוה
 כמאן דמנחי כבושים בכלי, אצל כשהשזולים עומדין
 ואינם נופלין ואגז מדליהו נפלי צוה יש לסמוך ארובא,
 ורק חמץ הידוע אסור וכמ"ש המ"ל דצעינן צוה חימוץ
 ניכר, וכמעט שהפסקי תוס' לצש מעיל נדקה:

והנה צמה שציארתי לעיל דלענין טומאה ודאי אינם
 מקבלים טומאה כל שהוא מחוצר עד שיעקרו
 לגמרי, הגה^(ה) הדבר צרור מהא דאמרו צפסחים דף
 ל"ג התם היתה לו שעת הכושר, וציאר המעיל נדקה
 דע"כ א"א לאשכוחי כלל בתרומה שיהי' טמא קודם ולא
 יהי' לו שעת הכושר, דאל"כ גם בתרומה הי' לו לחלק
 צין היתה לו שעת הכושר או לא, וע"כ דבתרומה לא
 משכחת שיקבל טומאה רק עד שיתלוש, וא"כ ע"כ היתה
 לו שעת הכושר, וע"ש שהאריך צוה, אמנם מאי דקשיא
 לי, דהא משכחת לה דלא יהי' שעת הכושר כגון שנגע
 צה אדם טמא וקצרה, דאז נטמאת צעת הקצירה, וא"ל
 דלא הוכשרה, דמשכחת לה שנפל עליו מים צעת קצירתו
 והכשירו וטומאתו צא כאחת, ומנאמי צפסקי תוס'
 צמנחות אות ל"צ שצ' צהדיח תרומה שנטמאת אחר
 תלישה תרומתו תרומה אצל תלשו אדם טמא לא, והיינו
 דלא היתה לו שעת הכושר, וא"כ קשה שוב הי' לו לש"ס
 לחלק בתרומה ג"כ כן, וע"כ דכוונת הש"ס דחמץ ע"פ
 רוב יכול להיות דאחמיץ במחוצר, משא"כ בתרומה
 וע"פ רוב אינו מחמיץ זולת צשנגע אדם טמא וכדומה:

(טו)

שו"ת שם אריה או"ח סי' י'

הן תוי לזכרון מה שנעשה פה בעיר זסלב צמחו וואלין
 צשנת התרכ"א, אשר צקיץ העבר היו גשמים ומטר
 רב צעת קציר חטים, צאופן שכל החטים משנה זאת

ביאורים והערות

קסד. פי' בלא נתייבש לגמרי דאו אין לך תלוש גדול צוה ובג"ל בד"ה ובאמת צריך להבין:
 קסה. כוונתו להתשובה במ' יבקש רצון על המודש שוח"ט שמועתק לעיל באות י':

לצורר אחד אחד, וזה הוא דבר שאי אפשר, לכן לית מאן דחש לה:

והנה נוהגים לצדוק החטים אם יש בהם ס' נגד המזומחים, שלוקחים מן הכרי קצת חטים וצודקים אותם ע"י כמה אנשים, ואם נמצא ששים נגדם מכשירים, ואף אם אלל אחד ליכא ששים מרפיים לחשזון החטים משאר אנשים שיש הרבה יותר מס', ואם צין הכל יש ס' מכשירים, וכ"כ בחשו' צרית אצרהם ס' ל"ה דכן נוהגים, רק שהציא שיש מערערים ע"ז ממ"ש המג"א צסי' תס"ז סקי"צ דאם נמצא צכרי ג' שצמחו מחזיקים שיש צו הרבה עוד שצמחו דדמי לחולעים, אך הדבר פשוט דלא לענין לאסור הכרי כתב המג"א כן, דמה צכך שהחזק שודאי יש עוד דגן שצמח, מ"מ לא החזק שיש צו כל כך שאין צו ס' נגדם, וכונתו רק שהחזק שיש עוד לענין שצריך לצדוק אם יש ס', אלל לא לענין שיאסור כל הכרי, וא"כ אם צודקים ורואים שיש בהם ס' למה נאסור, וכ"כ שם בצרית אצרהם ע"ש:

ועיין בחשזנת חתם סופר ס' קל"ז שחוכך להחמיר צזה עפ"ד המג"א הנ"ל לומר דהחזק כל הכרי שירדו עליו גשמים, גם כתב שם דאין לסמוך על שצודקים ג' אגרופים חטים, שאם יש בהם ס' נגד המחומחים דאמרינן שיש ס' צכל הכרי, דהרי ריעותא לפנינו דהרי קמן שירדו על הכרי והחמין הרבה, וכ' דהם נוהגים דכל כרי שנמצא צו ג' חטים מחומחים אין לוקחים מהם לפסח עי"ש, ואם נצא לחוש לזה כל שנמצא ג' מחומחים צכל הכרי לאסור כל החטים לא נמצא חטים כשרים לפסח כלל צמדניחנו, ולכן נ"ל דאין לחוש לחומר זה, דלפמ"ש הצ"י צשם חשו' הר"ן מוצא צש"ע ס' תס"ז ס"ו חטים שנמצאו בהם מצוקעות אותם שאינם מצוקעות מותרות מפני שהדבר מצוי שצשעת גשמים

ביאורים והערות

קפו. כאן חזר בו השו"מ ז"ל מנמ"ש בהתשובה שבס' יבקש רצון בפי' הרשב"א דהכוונה שנתייבש בעין, וכ"כ לעיל בד"ה ובוה מיושב דיבש לא היו מן היפה, אלא הביונה ביבשה כל צרכה שנגמר הגידול והתוספות, וכמ"ש בפי' הרמב"ם שם במס' כלאים, דמאז נקרא חטים ולא זרע, ובדרך זה יבואר היטב כיונת חשו' הרשב"א שבב"י ס' תס"ו שהתחיל להיות שנתבשל לגמרי וכו', וכמ"ש בביאור דבריו בחלק א' אות י"ד, ובחלק שני הערה ב':

בחטים צערך ששה ושצעה רו"כ כל קארוך, וגם החטים צעמם היו לא טוצים מפני שערצו חדש צישן, וגם מפני שעת הדחק היה מוכרח להכשיר חטים שאינם כשרים לפסח להוסיף עליהם כוסמין (שקורין רעטשקא) כדי שיהי' בהם כדי ציטול צששים הדגן שצמח, כי בחטים צעמם לא הי' כדי ציטול, ואייתי להכריז צעירי הנ"ל שיערצו הכוסמין צאופן זה, שיטחנו מקודם החטים צעמם וגם הכוסמין צפני עצמם, רק אחר שיהי' נעשה קמח יערצו קמח זה צזה צשעת הרקדה, ולא לערצ הכוסמין והחטים קודם טחינה, וגם על מצות מצה לוייתי לקחת מצות מחטים נקיים צלא תערובת כוסמין, ואמרתיו לכחצו ולצאר טעמי ונימוקי צזה, וכיצד צריכים להתנהג צצדיקת החטים לראות אם יש בהם ששים להכשירם [וכו']:

והנה צפרי חדש ס' תנ"ג שדי נרגא צזה דשרינן לטחון החטים לצטל החטים המזומחים משום דאין כונתו לצטל רק לטחון, עפ"ד הט"ז ציו"ד ס' קל"ז דלא שרינן מטעם דאין כונתו לצטל רק אם אי אפשר צאופן אחר ע"ש, א"כ צזה דאפשר לצרור החטים המזומחים קודם טחינה לא שרי לטחון ולצטל ע"ש, אך צאמת זה אינו, דזה ידוע דכמעט אי אפשר לצרור החטים המזומחים רק ע"י טורח גדול וזמן רב ללקט אחד אחד, וכה"ג לא מיקרי אפשר לעשות צאופן אחר, וזיל צתר טעמא [וכו'], וכ"כ בחשזנת צרית אצרהם ס' ל"ד [וכו'] דאין לחוש לחומר הפר"ת והכי נהוג עלמא, וצמדניה זאת כמעט אינו שכיח חטים נקיים שלא ימצא בהם חטים שצמחו כלל, רק שנמצא בהם הרבה פעמים ששים, ואף אם השנה אינה גשומה רק שמונה, עכ"ז אינו צנמצא כלל נקיים מכל וכל, ואם נצא לחוש לחומרות הפר"ת, אף אם נמצא אחד מאלף מעורב חטים שצמח יהי' אסור לטחון לפסח לפ"ד הפר"ת, רק

נחזקת אסור, צפרט דאין אנו צקיאין כמ"ש כל הפוסקים, ואע"ג דהתם צעינן שנתרכך עכ"פ כמ"ש הפוסקים, זה הוא רק בתשיל, אבל לא בחטים שכבר נתייבשו ואי אפשר להכיר, ועיין בטור בשם הרוקח דלפעמים מתייבשים ואין צקועס ניכר ועי' מג"א סק"ד:

ולבן נראה דעיקר הטעם דמקילים בזה וסומכים על דיקותינו צדאיכא ס' להכשיר החטים, כיון דמין צמינו בטל צרוב מן התורה וצעינן ס' רק מדרבנן, לכך אחר הצדיקה כשלא נמצא יותר רק פחות מששים ^(ס"ח), נהי דנימא דהוי ספק אס נמצא עוד שנתצקעו, הו"ל ספק דרבנן, כמו צמין צמינו שנתערב ויש ספק אס יש ס' ונשפך דהוי ספק דרבנן ושרי כדאימא ציו"ד ס' ז"ה, ולפ"ז אף אס נימא דאס נמצא שלשה הוי חזקה שנמצא עוד כמ"ל, מ"מ אכתי יש ספק דלמא איכא ס', דנהי דנמצא עוד אבל אפשר דאיכא ס', וכיון דמין צמינו בטל צרוב מן התורה הו"ל ספק דרבנן, ומש"ה מקילים בזה:

וראייתי בתשו' חתם סופר ס' קכ"ט שהשיב שם להשואל נידון חטים מחומצים שנתערבו, שכתב וז"ל, אבל נידן ספיקא דפר"מ ספק דאורייתא, דמין צשאינו מינו צטעמא הוא, דטעם חמץ צמנה דאורייתא הוא, ולא דמי לככרות חמץ עם רוב ככרות מנה דאי לא דבר חשוב בטל חד בתרי יבש ציבש, היינו לאכול צעינן כל חד וצתר שמא אזלינן, אבל לטחון ולאפות ולערבם ויטעום טעם חמץ פשיטא דהוי טעם כעיקר דאורייתא ע"כ, וכד ניס וסכיב ^(ס"ח) כתב כדברים האלה, דהדבר פשוט דחטים שנתחממו צשאר חטים הוי מין צמינו, וכן ככרות חמץ צמנה, דאי ס"ד דהוי אינו מינו חמץ צמנה, א"כ יבש ציבש אינו בטל צרוב דאס יבשלים יתן טעם כדאי ציו"ד ס' ק"ט, ועי' צסי' חמ"ז שם

ביאורים והערות

קסו. לפ"ז לכאורה בנמצא על השרה בשעת הקצירה ג' מצומחות רלא שייך האי טעמא דאמצעות הגדיש, דצריך לברור כל החטים ולא מהני הדדיקה דג' אגרופין, אולם להלן מבאר שגם בעת הקציר יש מקום לתלות ולא לחוש לכולהו:

קסח. נדצ"ל פחות מא' בששים:

קסז. עי' בלקוטי הערות שם על הח"ם מ"ש ע"ד השם ארי', ועיי"ע להלן בתשו' עטרת יהושע שמועתק באות ל"ב בר"ה אכן אחר העיון:

עליונות הגדיש ותחיתו מתחמץ ומתצקע ואין המים נוגעים באמצעיו כלל ע"כ, א"כ אף אס נמצא בכרי ג' שצמחו למה נחזיק כל הכרי הזה בחזקת שפול עליהם מים, ואדרבה דמי לתולעים דמעלמא קאתי ע"י שנתערב דגן זה מעליונות הגדיש, ואפשר המג"א מיירי כה"ג דאי אפשר לתלות בהגדיש, וא"כ הוי סימן שצאו עליהם מים, והכרי צעממו נתחמץ, אבל בתבואות שלנו דרוצס הם בגדיש שפיר יש לתלות אף צמנא שלשה שצא מעליונות הגדיש וא"כ לאו מיני קרבו ^(ס"ח):

אך צחק יעקב שם חולק על המג"א וכתב דיש להחמיר גם בתולעים כשנמצא ג' אף דמעלמא אחי ולא מיני קרבו, ועיין באחרונים מ"ש בזה, והרא"י שהביא משכונת קצרות לאו רא"י כלל להמעייין שם בגמרא ורמב"ם, ואדרבה משם מוכח להיפוך מהא דבדק ופנה וכו' דלאו שכונת קצרות הוא, ועוד כמה דינים שמוכח משם להיפוך דלאו מטעם חזקה הוא רק מהלמ"מ וכתבתי מזה במקום אחר, ועכ"פ אס נחוש לדברי הח"י הנוכחים יש להחמיר צנמצא ג', ועוד יש בזה מקום עיון, דהרי קיי"ל צסי' חס"ז דאין אנו צקיאים צנתצקע להחיר, דמה"ט אוקרים צתשיל שנמצא חטה או שעורה אף שלא נתצקע כמ"ש הרמ"א צס"ט, א"כ מה מהני צדיקתנו צחטים שנמצאו צו חטים שצמחו או שנתצקעו דיש כאן ששים, דלמא נמצא עוד הרבה שנתצקעו רק שאין אנו צקיאים, וע"ש צמג"א סקי"צ שכתב לדעת הרי"ף דמשו"ה מקילין צלא נתצקעו דאיסור משהו דרבנן, ולפ"ז אס נתערב צפחות מס' אסור אף צלא נתצקעו ע"ש, הרי דהא גופי' דמקילים צלא נתצקע הוא רק משום איסור דרבנן דספיקא הוי ע"ש, וא"כ אפילו הוי רק ספק אס נמצאו עוד חטים שנתצקעו ג"כ יש לאסור מס"ס, חדא דלמא יש עוד חטים שנתצקעו, ואח"ל דליכא יותר חטים שנתצקעו מ"מ דלמא גם צלא

בסי' תס"ז במ"ז סק"י שכתב כן דיכול להיות נחזקע גם ממי פירות^ט, ועוד אפשר לומר דנמלאו קצת חטים שלא היו צריכים עוד לקרקע ונתחממו מטל ומטר במחזור לכך נמחו, כאשר עיינו רואות כי לפעמים שזולת אחת נגמרה כל צרכה ואינה צריכה לקרקע, אף ששאר החטים עדיין צריכים לקרקע, ובין חטים שלא נגמרו כל צרכן נמלא לפעמים חטים שגמרו כל צרכם ואינם צריכים לקרקע ואפשר דמזה בא שנמחו^{קע"ג}, והיתר זה י"ל בכל החטים, ויש לתלות דאחמם שנמחו מפני שנגמרו כל צרכן ולא היו צריכין לקרקע לכך נתחממו, ושאר החטים לא נגמרו כל צרכן והיו צריכין עדיין לקרקע, לכך אין להחזיק איסור בזה על כל החטים שיש בהם נמחים:

ובאמת לאכתי יש לפקפק, דאם נימא דאין אנו בקיאים בנחזקע, א"כ אף דנימא דהוי ספק אם יש יותר מ"מ הוי ספק חסרון ידיעה ועיין ביו"ד ס"ס נ"ג ובש"ך שם ושאר מקומות, דכה"ג דאין אנו בקיאים הוי ס' חסרון ידיעה, וא"כ איך נבא להקל מחמת ספק דרבנן, ואדרבה הוי לנו להחמיר משום דאין אנו בקיאים, ואפשר לומר עוד דלכל חטה יש חזקת היתר דמעמידים אותה בחזקתה שלא נתחממה ולא נחזקעה כלל, ומשו"ה אין לחוש לנחזקע וא"א בקיאים, ועיין בתשו' ח"ס סי' קל"ו, אך קע"ב כיון שמבואר להדיא בדברי רמ"א קע"ב סי' תנ"ג ס"ג דצריך לראות שאין בו כל כך שלא יהי' ס', ומה מהני צדיקה שמא נחזקעו הרבה ואין אנו בקיאים,

ביאורים והערות

קע. דצ"ע לכאורה שהרי להדיא כ' שם בפמ"ג בשם תשו' הר"ן דלא שכיח שיתבקע מליחות הגדיש, ועי"ג"כ בהקדמת הפמ"ג לס' תס"ז בר"ה עוד רגע, שהביא שם ג"כ תשו' הר"ן דרחוק הוא לתלות הביקוע בני פירות, והוסיף שם הפמ"ג בזה"ל, וא"כ אף אם נאמר דיארע לפעמים כן מ"מ תולין במצוי, והיינו שאין לתלות בדבר שלא שכיח, וכ"כ בנשמת אדם שמועתק בח"ג אות ד' דאין סברא כלל שיצמחו מעצמם והביא שם ג"כ דברי הר"ן, אמנם שם בהערה י"ד כתבנו בשם כמה אחרונים דהמציאיות הוא כמו"ש בשם ארי', דבקוצרין בעודם לחים בטבען, שמוציאים בה יותר מחומצות ממשקוצרים בעודם יבשים ולא ירד עליהם כלל גשמים, מיהו בעיקר הדברים, הנה דברי תורה עשירים במקום אחר, ובתשו' שם ארי' בהוספות סי' י"א ומועתק להלן באות כ"ז מבאר דבחטים השמורות תולין אף באינו מצוי עי"ש בטעם הדברים, אמנם בהנהגות מהרה"ג מברעזאן ז"ל לס' אורחות חיים מספיקא סי' תס"ז אות י"ג הביא תשו' שם ארי' בהוספות סי' י"א וכ' בזה"ל, ועי' בשו"ת שם ארי' בהוספות סי' י"א שחידש דבחטים משומרים משעת קצירה יש להקל יותר דלי"ש חשש נפילת מים ותולין גם בדבר שאינו מצוי שהיו קצת שבלים נגמרים וצמתו ע"י הטל או מליחות השבלים עצמן, ועי' במש"ז סק"ה וסק"ו מתשו' הר"ן וב"י, אבל דבריו אינן נראים כלל למעיין עכ"ל:

קעא. וכ"כ בנשמת אדם ומועתק בח"ג אות ד':

נתבאר דין זה דחמץ במצה יבש ציבש בטל צרוב מן התורה, ומ"ש דמשו"ה בטל צרוב כיון שאוכל כל חד בפני עצמו ואינו נותן טעם, כל דבריו אלה אין להם שחר, וכל מין באינו מינו יבש ציבש כך הוא ועכ"ז צעי ששים כמבואר בסי' ק"ט, ואין צורך לאריכות בזה כי כן מבואר בכל הפוסקים דהוי מין במינו וכ"כ הברית אברהם, בפרט דרוב תבואות שלנו עומדים בגדיש, וא"כ יש לתלות החטים שנמחו בעליונות הגדיש ותחמיתו, והוי כמולעים ללאו מיני קרבו דלדברי הט"ז והרש"ל והמג"א לא מחזיקים שיש יותר, וגם אין לחוש דלמא נפל מים על הכרי של חטים:

ובבר אמרתי בכמה שנים צמעה שהיה שנמלאו חטים מלומחים בהחטים השמורים משעת קצירה רק שהיה כמה פעמים ס' נגדס, ואמרתי דצשמירה גרע טפי משאר חטים, דהתם יש לתלות בעליונות הגדיש ותחמיתו, אבל בחטים השמורים דאין עושין מהם גדיש וכל אחד לוקח לציתו, א"כ כשנמלאו שלשה והחזיק צמחים יש לחוש דנפל עלי' מים, דאל"כ מהיכן נצמח החטים שנמחו, אך עכ"ז גם בחטים השמורים אנו מקילים לבטל צששים החטים שנמחו, דאפשר דאינו בא מכח מים הזמיתה, רק מהלחותית מהחטים עצמם, ואף דהוא מי פירות אפשר דגם ממי פירות יכול לצמות, בפרט שעל פי רוב קוצרים אותה צעוד שהוא ירוקה ולחה, ורזיזים מקדימין, כי כשאינו צריך לקרקע כלל גם במחזור מחמין כדאיתא בסי' תס"ז, ועיין פרי מגדים

שכתבתי דמין צמינו בטל צרוז מה"ת וגם יש חזקה לכל חטה שלא נתבקעה ולא נתחמלה, לכן לא החמירו בזה, א"כ אין להחמיר בזה [וכו']:

א"כ מוכח דצוה סומכים שפיר על זקיאחתינו ומהני זדיקה, ואפשר דוקא צפסח ענמו החמיר הרמ"א בלא נתבקע לומר דאין זקיאחיס ולא קודם פסח מטעמים

(מז)

שו"ת כרם חמר קעד) או"ח סי' מ"ן

ועשיתי מעשה להחיר בפשיטות, אחר שיעצרו ז' או ג' ימים אזי יראו אותן שזולים שלא כפפו ראשם לארץ, ועדיין קיימים ושלמים כאלו מעולם לא ירדו גשמים עליהם, ויקח שזולת אחת קעה) מהם ויפרך אותה זידיו, ואם יראה שהם יבשים כאלו מעולם לא ירדו גשמים עליהם אזי מותרים הן, וידעינן זודאי שכל אותן גשמים שירדו עליהם אגז מדלייהו חלף ועבר, ולא נגע בחטה כלל כי אם בחצן שעל החטה דוקא, ואם ראה שכל קנה החטים היו נכפפים למטה והשזולים הגיעו לארץ, אזי ידעינן כי חוך המים היו מונחים, ויש לחוש שנתחממו אפילו אם עדיין הי' צריך לקרקע כמ"ש הרב מעיל זדקה יעו"ש, ולקוד"י [ר"ת ולקוטר דעת] פשוט להחיר ומאן יהיז לן משופרי שופרי:

נשאלתי על שנה שירדו גשמים רזוי ענוס צחדש תמוז צענין שהיו המים רודפים על ערימת חטים שכבר נקצרו וגם עדיין אשר לא נקצר, וכבר הוא יבש ואינו צריך לקרקע, אם אותם הנוהגים לאכול מנות משעת קצירה יכולין לקצור את זה לשם מנת מנוה, או דילמא יש לחוש לו שמה נתחמך:

תשובה הנה לדעת הרשב"א ז"ל שפסקה מרן צאו"ח סי' תקס"ז דאם אינו צריך ליניקה כמאן דמנח צכדא דמי ומקבל חימוץ אף צמחוצר יעו"ש, אבל הרב מחצית השקל סי' הנזכר הציא משם תשו' מעיל זדקה סי' ק"ט דאפילו אם אינו צריך לקרקע לא חיישינן שמה החמיץ אפילו ירדו גשמים משום דאמרינן אגז מדלייהו לא מחמצי, ומאי דאמרו צגמרא כגון דאחמיץ צמחוצר, היינו שראינו שמתחו צמחוצר ולא מן הקתם, דאם מן הקתם יכולין לומר אגז מדלייהו לא מחמצי, אא"כ היה גשם שוטף עד שכפף התצואה ומונחת ע"פ הארץ דליכא למימר אגז מדלייהו לא מחמצי, יעו"ש שחלק על הרשב"א צראיות צרורות מן הש"ס, והעלה די' לסמוך על הוראה זו להחיר וכ"ש צשעת הדחק יעו"ש:

גם המדקדק צדברי הרשב"א ז"ל יראה שגם הוא אזיל ומודה אם היו השזלים עומדים לגמרי ולא כפפו ראשם לארץ כלל דאמרינן אגז מדלייהו וכו' קשו), וצברא נכונה היא, ומדי צברי צדבר זה עם ידיד נפשי הרב כמוהר"ר אהרן סידון הי"ו כה השיצ שגם לדעתו פשוט להחיר:

מאת הצב"י אבא ס"ט

ביאורים והערות

קעב. ובס' קב"מ, ודבריו מועתק לעיל באות ד' וה', ובתשו' פינת הבית דס"ל דא"א לסמוך בכה"ג על חזקה: קעג. עמ"ש במקור הדין דס' תנ"ג בהגהות הסמ"ק ובבלבו, ומועתק בחלק שני אות ב', ובמ"ש שם בהערה ט' בביאור דבריהם, ולפ"ז אין הכרח רא' מדברי הרמ"א להחיר בגשמים שירד על השבלים שעומדין בקומתן ויש ספק דשמא נגמרו: קעד. ממהר"ר אברהם אנקאווא ז"ל, נדפס בליווארני שנת תרכ"מ-ל"א, ה"ס ה' כבר מוכן לדפוס בשנת תרכ"ב וכמבואר בהקדמה: קעה. צ"ע ראייתו משבולת אחת לשאר שבלים, והרשב"א גופי' הו"ד בב"י כ' גבי גשמים שירדו על ערימות שלא כל שבא במים מחמיץ, וגם לאחר ב' וג' ימים מסתמא יהי' יבשים מהשמש שמיבישים אותם: קעו. כפי הנראה שהמחבר ס' כרם חמר לא ראה בפנים תשו' הרשב"א שמוכח להדיא כדבריו שכל השבלים אסורים אף אותן שעדיין עומדים בקומתן ולא ס"ל אגב מדלייהו לא מחמצי, עי' בדברינו בהערות לתשו' הרשב"א, וגם לא ראה בפנים תשו' מעיל זדקה רק מ"ש בקיצור בשמו בס' מחצית השקל, שבפנים מעיל זדקה מוכח להדיא שפליג גם בזה על הרשב"א, ועי' בשדי חמר ח"ז מערכת

(יז)

ספר בית אהרן^(קט) מערכת הח' אות ג' בהג"ה

אמר יוס טוב ס"ט, נשאלתי זדגן המחובר לקרקע שנתייבש כל זכרו עד שאינו נריך עוד ייקח הקרקע, אי שרינן לקצור להנוהגים לאכול שמור משעת קצירה או לא, דיט לחוש דכיון דמו אינו נריך ייקח הקרקע הטל היורד להם אפשר דמחמיץ להו, ואחמ"ל דהטל אינו מחמיץ להו, אס ירדו עליהם גשמים אפשר מחמיץ להו אפילו במחובר לקרקע, כיון שאינן נריכין עוד ייקח הקרקע, או דילמא כולי האי לא מחמרינן במחוצרין לקרקע, עוד נשאלתי זדגן שמעת קצירה שנעשה הכל ע"י פועלי ישראל, וחכס הצקי הנזכר עומד על גבס, וזעמ צרירת החטים נמלאו חטים הרבה לצנים אין מספר, דכמעט מרוב רכיכותם הם נפרכים צאלצבע, אי יש להסתפק דשמא נפלו עליהם מים ח"ו או לא [וכו']:

תשובה עיקרא דהאי דינא פסקו מרן הקדוש ז"ל צ"ע א"ח ס"י תס"ו ס"ה וז"ל דגן

שנמחובר שנתייבש לגמרי ואינו נריך לייקה כמאן דמנח צדא דמי ומקבלין חימוץ אי ירדו עליו גשמים יע"ש, ומקום מולא דין זה היינו מתשו' הרשב"א ז"ל ס"י (ק"צ) [ת"ז ס"י כ'] הציאה מרן גופי' צ"י ס"י זה מסו' דפסחים דג"ל ע"א יע"ש, ולפי"ז צ"ד הגם דנתייבשו לגמרי עד שאינן נריכין עוד ייקח הקרקע, אס לא ירדו עליהם גשמים ראוים הס לקצירה, גם להנוהגים מעידן קצירה, דמאי קט"ו) דמקבלי חימוץ היינו אי ירדו עליהם גשמים [דוקא, אמנס אי לא ירדו עליהן גשמים הטל היורד להם אינו מחמיץ להו צעודן מחוצרים לקרקע, וכן מוכח להדיא צפשיטות דצרי מרן הקדוש הנזכר דהטל אינו מחמיץ במחוצרין לקרקע, שהרי כתב דמקבלין חימוץ אס ירדו עליהן גשמים, ומאי איריא גשמים דנקיע קט"ו), אימא דצלא"ה הטל מחמיץ להו, אלא מוכרח דטל אינו מחמיץ, [כן הוסיף שם צהשמטות צדף ס"ח], והגם דצסי' תס"ו ס"ה פסק

ביאורים והערות

חמין ומצה ס"י י' אות י"ג שכ' בזה"ל, והי' נראה לי דהרב מעיל צדקה [שהובא בשערי תשובה ס"י תס"ז סקי"ב] כתב כן כמפרש פסק דינו של מרן, אך ראיתי מה שכ' בשמו הרב עיקרי הר"ט סס"י ח"י ומתבאר דחולק על דברי הרשב"א שזמנו נובע דינו של מרן בש"ע, שוב נדפס שו"ת הרב רמ"ן [מועתק לעיל אות ט'] וראיתי שם נוף דברי המעיל צדקה וכו' ע"כ, וכן מבואר בכל אחרונים שמועתק בחלק זה שדנו בדברי המעיל צדקה שהוא חולק על הרשב"א במה דלא ס"ל אגב מדליהו לא מתמצי, מלבד בתשו' שבן המאור שמועתק באות מ"ו שגם הוא די' נכדך בזה, והמעין היטב בדברי הרשב"א יראה מבואר שדבריו אינם סובלין כלל שיטת המעיל צדקה וכו'ל:

קעו. ס' בית אהרן נדפס באומיר שנת תרכ"ג, מחברו מוה"ר אהרן קריספין ז"ל, אמנם הג"ה זו הוא מאחזי מוה"ר יוס טוב קריספין ז"ל מח"ס בגדי יו"ט וס' בן אברהם:

קעה. כוונתו לש' הר"ף וכמ"ש הרבינו מנוח ז"ל, עיי"ש בבית אהרן מערכת הח' אות ב' מזה באורך, אולם בהערה ל"א לרבינו מנוח שמועתק שבחלק שני אות ה' כתבנו בבואור דבריו דכשהגיע זמנו ליקצר כקצורים וכתלושים דמי, וע"כ מיד שהגיע זמנו לקצור יש לזרו לקצורם אם אינו עומד שם לשמורם עיי"ש, וכן כ' בשו"ת מהר"ם שיק ס"י רי"ז דלאחר שנתייבש לגמרי כקצורים וכתלושים דמי, ומועתק דבריו להלן באות כ"ו:

קעס. עי' בשרי חמד ה"ו מערכת חמין ומצה ס"י י"ג, שהביא מ"ש בס' בית אהרן לדייק מדברי מרן בש"ע שהטל לא מחמיץ, וכ' השד"ח דאף אם התקדוק יש לדחות מ"כ הסברא נכונה הוא דחמין שהן קשות לא יועיל מעט מל היורד עליהם דרך זילוף להתמיצם, והביא שם דברי תשו' מעיל צדקה ס"י ס"ט שהעיר על עיקר דינו של הרשב"א, דהרי הטל לא נעצר ולא הזכיר שום פוסק מזה דבר עיי"ש, ושוב הביא דברי המאמ"ד, וכ' ע"ו בשד"ח, ומשמעות דבריו דאפילו בתלוש הטל אינו מחמיץ, ובתשו' גנת ורדים שהביא בשערי תשובה שם בס"י אות י"א דהטל מחמיץ בתלוש אף מקודם הדישה, אלא שיש לדחות דהגו"ר איירי לפי שעומדים שם ימים רבים עכ"ד השד"ח, ועמ"ש מזה באורך בחלק חמישי:

גשמים אזי יש לחוש לחימוץ, כיון שניתנו עליהן מים מרובים אי אפשר שלא החמיצו, הא אי ירד עליהן הטל דהוי דצר מועט אין לחוש דמחמיצין:

והזית הוית להלבוש ז"ל צסי" תנ"ג ס"ד שעמ"ש החטין שעושין מהם מזה של מזה טוב לשומרן שלא יפלו עליהם מים משעת קצירה, זיין שם טעמו של דצר וז"ל דקודם קצירה בעודם מחובר אי אפשר להן לצא לידי חימוץ וע"ל סי' תס"ז ס"ו עכ"ל, והנה אי כוונתו בציון זה להקשות מדידי' אדידי' דכאן פסק דאין מקבלים שום חימוץ במחובר וצסי" תס"ז כתב דמקבלין חימוץ במחובר אי ירדו עליהן גשמים וכו', לענ"ד אין כאן קושיא כלל, דמ"ש צסי" תס"ז היינו בשכבר נתייבשו לגמרי במחובר שאינן צריכין עוד ליניקה, ומש"ה פסק דמקבלין חימוץ אי ירדו עליהן גשמים דכמאן דמנח בכדא דמי, אמנס צסי" תג"ן מיירי כשעדיין צריכים ליניקה, ומש"ה פסק דטוב לשומרן שלא יפלו עליהן מים משעת קצירה, דאי קודם קצירה נפל עליהו מיא אי אפשר להם לצא לידי חימוץ כיון שצריכים עדיין ליניקה, אם לא שנאמר בכוונתו דציון הלזה הינו רמו הרומז, דהגם שמדברי מרן צסי" (תס"ז) [תנ"ג] מוכח דקודם קצירה בעודם מחובר אי אפשר להם לצא לידי חימוץ, מ"מ אשכחן אופן דמקבלין חימוץ הגם שהם מחוברים והיינו אם נפלו עליהן גשמים כשכבר נתייבשו לגמרי דקרקע וכמ"ש צסי" תס"ז קפ"ב):

ודע דהסי' לידע אם צריכים עדיין ליניקה, הינו שאם תמנא שבולין תוך הגורן ותפרך אותן ביד ותמנא החטים שבהם עדיין לצנות ורכות ואפי' מנל אחד

מרן דהטל מחמיץ להו, אינו אלא בעודן תלושין מן הקרקע כמו שיראה הרואה, אמנס במחברים לקרקע הגם דאינס צריכים עוד ליניקה לא מקבלי שום חימוץ מדבר מועט כזה הטל היורד עליהן ע"ג מלבושי קפ" החטים, דאלת"ה נמנאו דברי מרן סתרון אהדיי, דממה שפסק צסי" תס"ז מוכח דהטל אינו מחמיץ להו במחוברין, מדנקט אס ירדו עליהם גשמים, ואילו לעיל פסק דהטל מחמיץ, אלא ודאי דמ"ש לעיל דהטל מחמיץ היינו בתלושין דומיא דאינך דמני התם, וכ"ן ממ"ש הרב באה"ט שם סוף אות י"ג וז"ל ופשוט דכל הני שכתב הטור והמחבר כאן דמחמיץ היינו אם שהה צלי עסק שיעור חימוץ ללא גרע ממים דע"י התעסקות אינו צא לידי חימוץ עכ"ל ע"ש:

והדבר מוכרע מעצמו, דהנה דין זה דפסק מרן דהטל מחמיץ הוליאו מרן ז"ל מהירושלמי דפ' אלו עוברין, וא' הרואה שם צירושלמי דמיירי בתלושים, וז"ל הירושלמי ר"ח ור"מ חד אמר בעשצין שרי מטננה אסור וחורנה מיחליף, א"ר חנני' צרי' דר' הלל ואפילו כמאן דאמר בעשצים שרי בלוקטן משש שעות ולמעלה מה דטלא פיגא מינהון, ופי' הרב קרבן העדה ז"ל וז"ל בעשצין שרי להניח החטים על העשצים שהם לחים מותר ע"כ יע"ש קפ"א), ועיין עוד לריא"ז ז"ל אשר סביב הרי"ף ז"ל צפ' כל שעה שכתב וז"ל תבואה שנשרית במים ואפילו נשרית בעודה מחוברת לקרקע לאחר שיבשה ועומדת ליקצר ה"ז חוששין על חימוצה כמבואר בקונטרס הראיות ואסור לקיימה עכ"ד, ומדכתב שנשרית במים נראה דדוקא אי נשרית במים דהיינו מי

ביאורים והערות

קפ. עי' בחלק חמישי שכתבנו שם באות י"ז דאם כבר נפתחו קצת לבושי החטים דהוא המוץ, גם הטל מחמיץ, ושם מבואר דיש שהיו חוששין לעולם דהטל מחמיץ:

קפא. לא הבנתי מה ראי' יש יותר מהירושלמי ממה שפסק המחבר בש"ע דהטל מחמיץ, ואם יש לפקפק על הדיוק מלשון הש"ע בס' תס"ז שב' אם ירדו עליהם גשמים דדוקא גשמים מחמיץ, אין שום הוכחה מהירושלמי להתיר, שהרי מסיק שם בירושלמי דמאן דמתיר להניח על עשבים הוא רק לאחר חצות היום שכבר יצא הטל מהם אבל קודם חצות שהטל עליהם ומלוחלחין הרבה אסור עכ"ל הקרבן העדה שם, ולפ"ז צריך לקצור רק לאחר חצות היום, וכמ"ש בחלק חמישי עיי"ש, מיהו עדיין י"ל דכ"ז כשקוצר מקודם שנתייבש לגמרי, אבל בנתייבש לגמרי יש לומר דטל מחמיץ אף בעודם מחובר, וכמו שם"ל באמת לקצת אחרונים, ואין שום הוכחה מהירושלמי לדחות דבריהם:

אחיה ספיקא דדינא הריני מתמיר על ענמי, הגם דזוה יש לי איבוד ממון, ועיני ראו ולא זר כמה וכמה חטים אין מספר שהם נפרדים באצבעות ונעשים קמח צעת הקצירה ממש, ונתתי את לבי לחפש ולתור דבר זה היטב, וראה ראיתי דעל הרוב אלו החטים הם מהשזולים אשר הם תחת האילנות, ואל האילנות מסתופף עליהם^{קפד}, ואינו מגן עליהם השמש כל כך כמו שאר השזולים שהם תחת הרקיע, וגם ראיתי לאלו החטים הם ג"כ מהשזולים אשר הם אחורי הכותל, דאין השמש מגן עליהם כל היום כמו אינך, ואינו נופל עליהם היצוות לגמרי, ולפעמים עיניך תחזינה כמה חטים דמלדו האחד הוא יצא ומלדו האחר רק ולכן הנקרא בלע"ז ג'אלדיאדו, וזוהי סיבה דנקלרו צעודן לריכים ליניקת הקרקע וע"ז לא נתייצשו לגמרי, דהשמש לא הגין עליהם כל כך בצאמו דל של החטים שמלד פנים של לבושי השזולים, אלא מאי דהגן עליהם השמש היינו צלדדי חוזה מהשזולים שע"ג לבושי החטים, אמנם

מהחטיטה, מדע שעדיין לריכים ליניקה^{קפז}, וצלדז שאלו השזולין לא יהיו תחת אור האילנות שצמוך הגורן, דאלו השזולין אפי' אם יעברו ימים רבים אחר שיצשו שאר השזולין שגורן אינן מתייצבין ונשארים רכים: באופן דנמנינו למדים דטל אינו מחמיץ אפי' לאחר שנתייצשו לגמרי עד שאינן לריכין ליניקה, אמנם אם נפלו עליהן מים אחר שנתייצשו השזולין עד שאינן לריכים לארץ, אזי מחמיצים הגם שהם צמחצרי: ולמה שצא בשאלה דגן הנעשה משעת קצירה וצעת צרירת החטים נמלאו הרבה לבנים ורכים, וכמעט הם נפרצין בצפורן מרוב רכיכותם, הנה ידוע לכל דאי שער עירנו יע"א שמוזה רבות צשנים שאני נוהג לעשות מלאכת הקצירה צכח הא' יתצרך הנותן ליעף כת, דהגם שאני חלוש המזג כידוע, עכ"ז הנני עומד על המשמר לחוד ציוס ע"ג הפועלים מאז הבקר ועד ערב, מפני שיש כמה דינים ופרטי דינים צמלאכה זאת רבו כמו רבו, וידוע רבוני דכמה וכמה פעמים כשנפול עלי

ביאורים והערות

קפב. כן נראה פשוט בכונת הלבוש, וכ"כ להדיא שם בעולת שבת, וכ"מ שם בשע"ה ובמ"ב, ומועתק דבריהם בריש חלק שלישי: **קפג.** רכרים אלו צע"ג, ובכל הראשונים ומפרשים שהבאנו בחלק א' אות י"ב מפורש להדיא רכשנגמר הנידול ונתמלא הכר אז הוא הזמן שנתבשל כל צרכו, ומאז אין צריך ליניקה אע"ג שעדיין הן לחין, דזהו הפירוש דנתבשל כל צרכו שנגמר החטה ע"י יניקת הקרקע בתכלית השלימות, ואף לאלו האחרונים שהו"ד בחלק שלישי שכתבו שנוהגין לקצור בעוד שהם לחין קצת, מ"מ כשאין להם עוד לחלוות רק רכות ומכש"ב כשהוא רכות רק מצד אחד של החטה לכ"ע שיכול לקבל חימוץ, עמ"ש שם בהערה י':

ובחלק א' אות י"ד וכן בחלק שני הערה ב' הובא משנה ז' בפ"ז דמס' כלאים ובפ"ה הר"מ שם דיבשה כל צרכו היינו כשנגמר הנידול והתוספות, וכ"ז הוא אע"ג שבמציאות עדיין לחין קצת, עיי"ש בביאור הרכרים, ועוד כתבנו שם בחלק ראשון אות י"ג בשם הערוך והתוס' יו"ט בהסימן דנתבשל כל צרכו, דהוא כשעבר מראה הירקות שנקרא גרי"ן והגיע למראה לבן, וגם בראשונים שהובא בחלק שני מפורש להדיא דכשהגיע זמנו לקצור יכול לקבל חימוץ, ובס' אגודה שמועתק שם כ' להדיא דהוא כשגדל כל צרכו, וסדר הקצירה הי' בכל הדורות בעת שנתבשל כל צרכו וכמבואר בחלק ראשון אות י"ח:

ולפלא שגם בבית אהרן שם באות ב' הביא דברי הרבינו מנוח שהובא כח"ב אות ה', וכ' שם בבית אהרן בזה"ל, ואפילו אם נדחוק ונאמר דפי' מעידן קצירה שכ' הרי"ף היינו כמ"ש רבינו מנוח ז"ל קודם קצירה, מ"מ לא כתב כן אלא בשכבר הגיע זמנו ליקצר שכבר נתבשלו בארץ כל צורכן, דאזי מקבל חימוץ במחובר לקרקע, ומשו"ה בעי שימור במחוברין לקרקע, אמנם אי לא באו עדיין אל גמר בישולן וצריכין תו יניקת הקרקע, אזי אויל ומורה רבינו מנוח ז"ל דאינן צריכין שימור, כיון דלא מקבלי שום חימוץ, וכמנהגינו שאנו קוצרין קודם גמר בישולן וכ' עיי"ש, והרי ברבינו מנוח מבואר להדיא דהזמן שיכול לקבל חימוץ הוא כשעומד ליקצר ומקבל טומאה והרי כמטלטלין לענין שבועה וכ', וההוא בעורן לחין קצת מיד כשעבר מראה הירקות, ועל כן תמוה מאד שבבית אהרן כאן וכן בספרו בגדי יו"ט שמועתק להלן באות כ"ט מוכח שהבין שכל זמן שלא נתייבש לגמרי ונתקשה בחוש המישוש עדיין הם צריך ליניקה, ובאמת כל ענין התייבשות אינו שייך לקרקע כלל, רק לחום השמש שנעשה כמו כן לאחר הקצירה כששומחין אותו לייבש, והקרקע כבר נמר פעולתו בעת שנתבשל כל צרכו וכג"ל:

קפד. נראה להעיר בזה מלשון הרמב"ם בפ"ה המשניות מנחות פ"ח מ"ב על המשנה אין מביאין לא מבית הובלים וכ', אין מביאין סלה מהחטה הצומחת באשפות ולא בארצות הצמאים ולא בארצות שיש בהן אילנות מפני שאינן מוטעמים ע"כ:

מ"ש צדין זה באורך וברוחב, וששתי ושמתתי כעל כל הון שזכיתי לדעת עליין:

ודע עוד דגם להנהוגים משעת צרירה דהיינו שלוקחים חטים צין פוריא לפסחא ובעת צרירתן נמצאו חטים הרבה מאלו הרכות, אזי אנו רואים אם אותם חטים הם נפוחים קצת, אזי יש לתלות דנפלו עליהם מים, אמנם אם אינן נפוחים כלל אלא שהם רכים קצת, אזי גם צאלו החטים יש לתלות שהם מאותם שמתח האילנות או אחורי הכותל, והרואה להחמיר מע"צ ויצרם ויוציאם יפה [וכו'], ומה שכתבתי למעלה דהטל אינו מחמין במחוצר לקרקע, מ"מ לענין מעשה יש להחמיר ^(ע"פ), כיון דפסק מרן מורה דאם אינן צריכין יניקה כמאן דמנח צכדא דמי, ונמצא דס"ל דמחוצרין ותלושין כי הדדי נינהו, וה' יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות כיר"א:

אחוריים של החטים שהם כלפי תוכיות השבולים לא הגן עליהם כל כך עד שקצרו אותם, ודין גרמא דעצירה עכז היתה מלהיות יבש משני הצדדים:

וגם ידע ליהוי לך ג"כ, דלפעמים הם רכים מכה דאיכא טובא מהני שבולים שעדיין הם לחים הרבה, ונקצרים יחד עם שאר השבולים אשר הם ראויים לקצור, וכשנותנים החטים תוך התיבה או הכד נשארים אותם חטים לצנות ורכות, וברוב הימים הם נפרכים בצפורן מכה שנקצרו בעודן לחים, וזכורני דמעשה כזה צא לפני מ"מ עט"ר רצין חסידא קדוש יאמר לו הרב המופלא וכבוד ה' מלא אור החיים נר"ו ^(ע"פ) יאיר לעד לעולם, ואותי קרא ותכף קיימתי דברו וישבתי לפניו כחלמוד צפני רבו והרלתי דברים אלו צפניו, והכי אמר נ"ר שכן היה כתוב אצלו צנימוקיו וחיתי וראיתי ידו הנפלאה כל

(יד)

ס' אמרי רוד ^(ע"פ) או"ח סי' תס"ז אות ה'

הגהמ"י סברא זו אפי' להקל מכה זה צמים שנפלו על חטים שצק או בצפינה או מונחות צאריך במקום מדרון, אלא שכתב צ"י על הגהמ"י דאין לסמוך על זה להקל, ופי' הטעם פרי חדש רס"י זה ס"צ צד"ה כ' צ"י דכשזוהות החטים צמים לא מהני סברא דמידלייהו, אצל הרי לפניך דכשאין מהודקות השבולים כמו שמהודקות בגדיש זע"ז לרך הגשמים והמים לירד מעליוניתו לתחתיתו ^(ע"פ), וכ"מ ממ"ש רשצ"א וש"ע כאן שהדצר מנאי בגדיש שמתצקע עליוניתו ותחתיתו ולא אמעיתו, ולא אמרו שמנאי כן תמיד גם צעודם מחוצרות:

ש"ע ס"ו שהדצר מנאי שצעת גשמים עליונות הגדיש ותחתיתו מתחמך כו' וכ"כ ע"ז סק"ה, וזה לא שייך בחיטין השמורות משעת קצירה משום מים ולא היו מעולם בגדיש, ואסורות כולם אם נמצא בהם מצוקעות, דבע"כ נתצקעו מגשמים שנפל עליהם צעודם מחוצרות וגמרו ^(ע"פ), והווי כמאן דמנח צכדא שמתחמכות ומתצקעות או כמ"ש צש"ע ס"ה, ואז אדרבא המים שרקו מעליונות השבולת לתחתיה, כיון שהשבולים נפרדים זו מזו, כמ"ש צגמ' פ' כל שעה דף מ' בתרי שיבולי צהדדי ונפק מיה מהס דאגז מדלייהו לא מיחמנאי, וכ"כ צ"י עוד צרס"י זה צסס

ביאורים והערות

קפח. הרה"ג מוהר"ר חיים פאלאני ז"ל, ועי' בחלק חמישי בהוספה שהעתקנו מ"ש בספרו תשו' לב חיים עיי"ש:

קפו. בספרו נגדי יו"ט או"ח סי' י' חזר בו ממ"ש כאן, ומועתק דבריו להלן אות כ"ט:

קפו. חיברו הרב הגאון וכו' מוה"ר רוד מאיר פערער זצ"ל אבד"ק סוויז' בעהמ"ח שו"ת הרד"ם, ונרפם ע"פ ההתייעצות והסכמת הרה"ק הדברי חיים והרה"ק מקאמארנא ובעל מנחת חינוך זצ"ל ועוד

קפח. נראה דכ"ז לא שייך רק בשיש עכ"פ מקום להסתפק דשמו כבר נגמרו, אבל כשידוע בבירור שכל השבולים ה' עליהם עדיין מראה ידקות ולא נגמרו, לא שייך לתלות שנתחמצו בעודם מחובר, ועמ"ש בנשמת אדם שמועתק בחלק שלישי אות ד', ובמ"ש להלן בהערה ר"ב:

השמורות איזה ימים אחר שירדו גשמים (קצ)
 המצויים קצד, דכשירדו גשמים המצויים על השבולת
 שנגמרה כבר והוא כמנח כדל, אין לסמוך לגבצ סברות
 להחיה, דוגמת מ"ש פרי חדש הזכר לעיל דכששהו
 החטים צמים אין לסמוך אסברת מילייהו אף שנאמרה
 בגמרא, וטוב לדרוש כל זה בצקיאס כמו שדרש הר"ן
 צמשו סי' ג"ט:

עוד יש להעיר צדין צש"ע שהוצא צצ"י רס"י זה צסס
 רצצ"א, שהי' צשנת ס' לאלף הששי כמ"ש צמשו

וא"ל [ר"ת ואין לומר] דצשצלים ג"כ מתצקע מעוטו,
 לפי שמצוי להיפוך שמתחית השבולת מתצקע ולא
 אמנעיתה ולא עליוניתה, דהא מתחית השבולת שעס
 החטים גבוה הרבה מהארץ והמים שרקו עד לארץ קצ,
 מיהו שמעתי שמחירים גם צחטים השמורות שנמצא
 צהס איזה מצוקעות קצא, וא"ל דגס צזה יש איזה סיבה
 שאין מחמיץ רק מיעוטה, כגון לומר שהטל או קצב אפילו
 מעט גסס אין נכנס לצטן השבולת לגרעיני החטים רק
 צאיזה מקומות, אך זה ראייתי מזהרים שלא לקצור חטים

ביאורים והערות

קפב. כוונתו דכיון שכ' הכי' דאין לסמוך על מ"ש הגהמ"י ההיתר דאגב מדלייהו, א"כ בחטים השמורות שלא היו בגדיש יש לאסור כשנמצא
 בהם מצוקעות, דבע"כ שנתבקעו בעודם מחובר לאחד שנגמרו, ואף שהמים שנפל על עליוניתו של השיבולת ירד לתחתית השיבולת,
 מ"מ אין לסמוך על היתר דאגב מדלייהו, וגם ההחטים שבתחתיתו נתחמצו, ולא שייך ההיתר שכ' בש"ע שהמים לא נכנסו לאמצעיותו,
 דזה דוקא בגדיש ולא כשהשבליים עדיין במחובר והם נפרדים זו מזו:

קצ. כוונתו בזה דגם ליכא למומר טעם להחזיר שרובן לא נתחמצו, משום דהמים משרק שריק ולא נתחמצו רק תחתית השבולת והיו רק
 מיעוט, שהרי גם מתחתית השיבולת המים נופלים לארץ, וא"כ למה לנו למיתלי שרק התחתונות נתחמצו יותר מהחטים שבחלק העליון
 שבהשיבולת:

קצא. יל"ע אם נקיט בדיוק מצוקעות, או דלמא דה"ה בנמצא מחומצות, כי יש שיטות דמצוקעות היו רק מדרבנן אבל מחומצות לכ"ע היו
 חמוץ גמור דאורייתא, והפמ"ג בס"י חס"ז מעיר בזה בכ"מ, ואולי כשנמצא מחומצות היו ריעותא יותר לחוש להשאר, אולם מסתבר
 שלא דוקא נקטי וצ"ע:

קצב. כוונתו דחלין שנתחמצו מכת הטל, או מוליפת מעט גשם שדינו ג"כ כמל וכמ"ש במאמ"ר שמועתק לעיל אות ב', ועי' בנשנת אדם
 שמועתק בחלק שלישי אות ד', ובשו"ת שם אר"י שמועתק להלן אות ט"ו וב"י שב' לתלות דשמא שיבולת זו שנתחמצה כבר נגמרה
 וע"כ נתחמצה אבל אחרים לא נגמרו עדיין, אולם באמרי רוד מוכח דבזה שמוצאים מצוקעים יש הוכחה שכבר נגמרו כולם וכמ"ש
 בריש דבריו דבע"כ וכו', אלא שיש לתלות דכיון שאין המים יורדים על החטים עצמם רק על קליפת החטים, שרק במיעוט החטים
 נכנס הטל או מעט גשם תוך פנימית קליפת החטים ולחמיץ את החטים, אבל אין מדרך הטל או וליפת מעט גשמים ליכנס ולחמיץ
 את רוב החטים, וכיון שכן יש בזה ג"כ ההיתר דרובן לא נתחמצו, מיהו בירוע שנפל גשמים מצויים שאינו בגדר וליפת מועטת לא
 שייך טעם זה, ועי' כ' אך זה וכו', ועי' בתשו' דברי חיים שמועתק להלן באות י"ט שנקיט בלשונו שנושרו במים דמשמע ג"כ דס"ל
 דליפת מועטת אינו אוסר, אולם לענין שיהי' נחשב שמורה משמע שם בד"ח דבעי' שיהי' בבידור שלא נגמרו עדיין, עמ"ש שם בהערה
 רי"ב:

ונראה דההיתר שבאמרי דוד הוא רק כשהקצירה הי' סמוך ממש לאחר שנגמרו כגון יום או יומים, דאו אפשר לתלות שאין כח לטל
 ומעט גשמים ליכנס לפנים לחטים דרך קליפת המזין רק במעט מקומות, אבל לאחר זה דמתחיל קליפת המזין לפתוח קצת, הרי יורד
 הטל ומעט גשמים על החטים עצמם, וכיון שכבר נגמרו יש לחוש שנתחמצו כולם דכמונה בכדא דמי, ואע"פ שאין רואין עלי' סימני
 חימוץ גמי אסורין וכשי' רבינו אפרים דקיי"ל כוותי' בש"ע, וכמ"ש בחלק חמישי:

קצג. דכיון שהוא גשמים מצויים יכול לחמיץ את כולם, ועמ"ש להלן בהערה רי"ד לתשו' דברי חיים:

קצד. בס' אורחות חיים מספינקא העתיק דברי האמרי דוד עד תיבת המצויים, וע"כ יש שטעו בדבריו שכונתו שהיו ממתניים בהקצירה עד
 איזה ימים עד אחר הגשמים, ומטעם שיתייבשו החטים היטב, והמעין בפנים דבריו כמו שמועתק בפנים יראה להדיא שכונתו דלאחר
 גשמים מצויים לא יקצור כלל את החטים שנגמרו דאפשר שכבר נתחמצה במחובר, מיהו אף כשיש גשמים על חטים שלא נגמרו
 עדיין יש להמתין עד שיתייבשו החטים מהמים שעליהם, וכמ"ש בפסקי הוספות עמ"ס מנחות שמועתק בח"כ אות ח', ולעיל בהערה
 ב' לתשו' מעיל צדקה כ' לרייק שם מדבריו שאפשר לקצור יום או יומים אחר הגשם, וכ"מ במאמר מרדכי שמועתק באות ב', אולם
 יש שנהגין להמתין ג' ימים, עי' בחלק שביעי:

רש"א (ח"א וסי' ת"כ) [נדל"ל ח"א סי' טט"ו] ק"ה, יכלו לאכול תצואתם ק"ה, והוצרכו להציא למאכלם והי' דר צברללונא שרחוק מאד מאתנו, וצאמת דבר זה משחנה לפי המקום והזמן, כנודע שצננת תרכ"ג כמו כמה עיירות צערינו שרבו שם גשמים בזמן הקציר ולא

(יט)

תשו' דברי חיים ח"ב או"ח סי' ל"ט

שנתיצעה לגמרי במחוצר כמאן דמנחא צדלא דמי ומקבלת חימוץ אם ירדו עלי' גשמים עכ"ל, ומציאו הצי' ז"ל בקצרה ק"ה [צסי' תס"ז], וכת' עליו המעיל נדקה [סי' ס"ט"ו] דז"א מכת דקדוק י"א צסוג"א הש"ס, ורק לעולם י"ל אפילו קודם שנגמר צישולו מתחמץ, והא דלא חיישי' צחטים לחמץ הא ודאי שירדו עליו גשמים, הטעם דאגב מדלי' מסתם לא מתחמץ, ורק דחזינן דהתחמץ אסור אפי' לא נגמרה הציסול של התצואה יעו"ש:

והנה יפלא מאד דבריו, דהא הטעם של דהואיל דמדלי' לא מתחמץ הוא כיון שיס מקום לזוב המים, וכמו

לידידי הרב החריף ובקי החסיד המפורסם מו"ה אברהם כניס חנליש אבר"ק פעלשטיין יע"א:

שאלה צננה שרבו ימי גשמים ויש חטים מחומצים ושאינן צו ס' נגד החמץ אם מותר לצרור החטים לצורך מצה שמורה:

תשובה הנה הרש"א בתשובה צס' הצמים ק"ה סי' כ' כתב ח"ל, שאלה הא דאמרינן צפ' כ"ש גבי תרומת חלה צפסח שלא הי' לה שעת הכושר ה"ד כגון דאחמץ במחוצר, האיך המחוצר צא לידי חימוץ, שהרי אין לך תצואה שלא נפלו עליו מים במחוצר, תשובה ההוא שנחצשל לגמרי במחוצר וא"ל ליניקה ק"ה וכל

ביאורים והערות

קצה. בתשובה שם נרפס החרם בענין לימוד בספרי היונים שנעשה בפ' אלה הדברים שנת ששים וחמש לפרט האלף החמישי עיי"ש: קצו. והרי שאע"פ שהי' בנדיש נתקלקלו כל החטים, ומוכת דגם אופן עשיית הגדיש תלוי כפי ענין המקומות שיהי' נעשה באופן שהמים לא יכנסו לתוך הגדיש:

קצו. בתשובות הרשב"א שלפנינו הוא נרפס בח"ז סי' כ':

קצה. בפנים בתשו' הרשב"א ובב"י איתא הלשון ואינה צריכה "כלל" ליניקה:

קצו. פי' שהב"י קיצר ולא העתיק לשון השאלה האיך המחוצר וכו', וכוננת השואל דבלי גשמים אי אפשר שיגדל, ונראה שהשואל הבין שאפילו באין רואין סימני חימוץ י"ל שנתחמץ, וכשי' הר' אפרים שם במור, דאל"ה הי' יכול לפרש בפשטות דהגמרא איירי ברואין סימני חימוץ, וכן פי' באמת במאירי פסחים דף ל"א ע"ב, ובחי' מוהר"ם חלאוה פסחים דף ל"ג, וראבי"ה מס' פסחים סי' תי"ג (ורמו לדבריו שם כב"י) ושאר ראשונים שמועתק בחלק שני דאיירי ברואין שנתחמקו, ומתשו' הרשב"א שלא השיב כן נראה דקאי הכא ג"כ בש' הר' אפרים, ריתבן שיהי' חמץ גמור אפילו באין רואין סימני חימוץ, אלא דקיי"ל באין רואין סימני חימוץ דאסור רק מספק וכדמובח בתשו' הרשב"א שם בב"י גבי ערימות, ובמ"א שם סקי"ב ובשע"ה נס"ב, ולפ"ז מה שב' הרשב"א ובש"ע סי' תס"ז ס"ה דמקבל חימוץ במחוצר אם ירדו עליו גשמים, היינו אפילו באין רואין עליהם שום סימני חימוץ, ונראה שלזה כוון מרן במ"ש שמביאו הב"י י"ל בקצרה, וכן משמע לכאורה בתשו' מעיל צדקה שהבין בדעת הרשב"א דס"ל דחיישינן לחימוץ אע"ג שאין רואין שנתחמץ, וחולק עליו בזה, ובביאורים והערות לתשו' הרשב"א הארכנו בביאור דבריו:

ר. תשו' מעיל צדקה מועתק בשלימות לעיל באות א':

דא. הנה להלן בדברי מרן לא נזכר יישוב להקדוק של בעל מעיל צדקה בהש"ס, ואולי י"ל שמרן ז"ל בלשון זו מכת דקדוק וכו' כוון לומר שמכת דקדוק בסוגיות הש"ס אין לדחות דברי הרשב"א דכל קושיא יש לה תירוץ, וכלשון ס' קרבן פסח ותשו' האלף לך שלמה בס' ש"ו שמועתק באות י"ב:

שהחמין הגרעין צאריך ומוזה גידול התבואה, אך זה הוא כח הגידול ולא מחמץ החטה הגדילה, כ"כ כל"ה) דרך גידולה המים עושה פעולת גידול התבואה לא חימוץ, אפי' שננמח לצדדים זה"ה) מיקרי גידולו כך לא חימוץ כלל"ה), ולכן לפענ"ד שפיר קאמר הרשב"א ז"ל כלל בזה אס צעודנו לא"ה) נתבשל לגמרי לא מחמץ ורק לאחר שנתייבש ונגמר אז נעשה חימוץ, ומש"ה נ"ל דאס נקטרו קודם גמר צישולס לא חיישינן לשארי חטים לחימוץ,

שמניחו במקום מדרון נבלע המים בקרקע, ולא חיישי' לתמץ כמבואר במרדכי הביאורי' הבי"י ז"ל [ע"ש סי' חס"ז], והנה לפי"ז בחטים שבאו עליהם גשמים וחזין ללא ירדו לקרקע כולם, דהא"ה) עשו פעולה בהחטים דחזין שנגדל"ה) התבואה ע"י, וא"כ כמו שעשו המים פעולתן לגידול התבואה כמ"כ נמי עשו המים כח לתמץ התבואה, א"ו דדרך גדילתם אינו מחמץ וכדברי הרשב"א ז"ל, והרי כל התבואה עיקרה בא ממה

ביאורים והערות

- ר.ב. במרדכי פסחים סי' תקס"ט בשם רבינו אליעזר ממיץ בחמץ המבואר בשק וגשמים מולפין עליהם לא כ' להריא הפעם משום אגב מרליהו אלא משום רס"ל דמעט מים אין מחמזין וכמ"ש מצוה לחות, אלא שבב"י הביא שם בשם הגהות מיימוני מעם הני"ל ועוד מעם משום דאמרינן כל אגב מרליהו לא מחמזי, ואחר סיום דברי הג"מ כ' הב"י וכ"כ המרדכי בפ' כ"ש, והצידור במקום מדרון כ' הב"י רק בשם ההגהות מיימוני, ואפשר שמרן הר"ח ז"ל הבין שהב"י הי' לו גירסא במרדכי שכ' גם כן הפעם משום אגב מרליהו לא מחמזי, דמעם זה כ' להריא הרא"ם בס' יראים סי' ש"א והו"ד ג"כ בס' פסקי הלכות ממוה"ר מנחם מריקאנטי ז"ל סי' קס"א:
- ר.ג. פי' דחזין דכל המים לא ירדו להקרקע רק רוב המים, והנה ברפוס דברי חיים הגרמ"ח מהדורת וואלף כ' דלא ירדו לקרקע "בלום", והוא ט"ם וצ"ל "כולם" וכמ"ש במהדורות ישנות:
- ר.ד. כן מוכח ממ"ש בתענית דף ו' ע"א בפ' מלקוש שיווד על המלילות ועל הקשים, ומוכח שזהו למעילותא במה שיוודת עליהם במש שנורמת לגידול התבואה, וכ"מ בפיוט למוסף של פ' החודש יורה ומלקוש באבם פורכים, ופי' המפרש שנרפס בסידור בית יעקב ובסידור תפלה ישרה שנשמי ברכה בוקעים הפירות והתבואה ונכנסים להוכם שיתבשלו יפה (ועמ"ש בהערה ה' לס' חיי אדם שמועתק בחלק שלישי), וקצת צ"ע ממ"ש בתענית דף י' מי גרם לבלב שיהיו אוצרותיה מליאות בר וכו' תתאי לא בעו מיא וכו', והרי דלחלוות הארץ גורם ג"כ לגידול התבואה, והי' יכול לגדל אע"פ שהגשמים יפלו מיד לארץ, ועי' רש"י בריש פ' מקץ שאין גשמים יורדים כמצרים תדיר והגילום עולה בתוכם ומשקה אותם, והי' להם מה"ט רק תבואה יבשה מאד וכמ"ש בבני יששכר מאמרי חודש ניסן מאמר ה' אות כ':
- ר.ה. ר"ת כמו כן:
- ר.ו. הובת לצדדים צ"ב, ולולא דמסתפינא הי' נדצ"ל שנצמח "לצמחים".
- ר.ז. מביאור הר"ח לכאורה הי' א"ל שאף ההג"מ והמרדכי מורו לזה דיכול להתחמץ במחורב לאחר שנגמר הגידול, והם איירי רק בחמץ דשרירין ונתקשו לגמרי, דאז מועיל סברת אגב מרליהו, אבל בחטים שיש להם עדיין ליחות אלא שנגמר גידולן וכמו שיתבאר באות שאח"ו יכול להתחמץ אף במרליהו, וכהא הי' אתי שפיר למה השמיטו בר"ח סיום הב"י שכ' וזו קולא יתורה ואין לסמוך עליה, והשמיט ג"כ בר"ח חילוק המעיל צדקה בין אם הוא בקליפתן או לא, אמנם דברי הג"מ נובעין מנמ" פסחים דף מ', ולפי"ז ס"ל להג"מ רקי"ל לעולם הלכה כאב"י דכל אגב מרליהו וכו', דשם הם החטים לחץ מקורם שנתייבשו בתנור, ומוכרח לפ"ו דלא כתב כן בר"ח רק אליבא דהרשב"א דלא קי"ל להלכה כאב"י:
- ר.ח. מלשון הר"ח שלפנ"ו מבואר שאי אפשר להתחמץ רק כל זמן שהחטים הם תוך זמן גדילתן, אבל מיד כשנפסק הגידול יכול להתחמץ, דאז תו אין המים עושה פעולת הגידול, וידוע דמבע התבואה רלאחר שנתגדל כל צרכו אז מתחיל להתייבש ולהתמעך, ויש המשך זמן של איזה ימים או שבועות עד שנתייבש לגמרי, והוא בדברינו בחלק ראשון אות י"ב מ"ש רש"י במס' מנחות דף ס"ו ע"ב דכרמל כר מלא הוא כשזג הקליה מלא הגרעין שיהא הגרעין מבושל כל צרכו, ומ"ש רש"י במס' סוטה דף מ"ט ע"ב דכשמתייבש ומתמעך אין הבר מלא מן הגרעין עיי"ש באורך, וא"כ בע"כ דיכול להתחמץ מיד שנגמר הגידול דאז נתבשל כל צרכו מקודם שנתייבש, וכלשון הרשב"א ההוא שנתבשל לגמרי במחורב וכו', וכ"כ להריא בס' האגודה פ' כל שעה ומועתק בח"ב אות ב', ולכאורה לא אתי שפיר לפ"ו מ"ש בר"ח ורק לאחר שנתייבש ונגמר אז נעשה חימוץ ומקורו בסוף לשון הרשב"א וכל שנתייבש לגמרי וכו', אמנם כתבנו כביאור הדברים בטו"ט בחלק ראשון אות י"ד, ובחלק שני הערה ב', דבעת שנגמר הגידול והכר נתמלא מיקרי בלשון חז"ל והראשונים יבשה כל צרכה, לפי שנתייבש כל צורך התייבשות שצריך בעוד שהם מחוכרים, אע"ג שבמציאות אנו רואין שיש להם עוד ליחות, והמקור לזה הוא במשנה פרק ו' דכלאים מ"ו, וממ"ש כאן מרן הר"ח כביאור סברת הרשב"א יש עוד ראי' חזקה לפי' זה:

די"ל שנתמנו אותן הנלמחים בתלוש, ושאר החטים מכת שנתחממו ר"י אלל הכותל ר"י) וכדומה ר"י, אלל מה שאינם רואים חימוץ לא מיישינן, די"ל שהחמוצים ר"י צלו שאין רואין צו חשש חימוץ לא מיישינן להו, אלל אם

ביאורים והערות

ר.ט. מעין חילוק זה מבואר ג"כ בשו"ת ח"ס או"ה סי' קכ"ט, ו"ל מ"ש פר"מ אי חטים מחומצים שנתערבו אי מיקרי אתחוק היתרא או לא, זה תליא אי נתחמץ בקמח א"כ מעולם לא הו' להתמים חוקת היתר, ואי נתחמצו בלחלוות הבור א"כ אין להוציא הכרי מחוקת היתרא ונפק"מ להתלמד במקום אחר ע"כ, והדברים מבוארים כמ"ש בר"ה דכשנמצא מחומצים בקמה דהיינו בעודם מחוברים לאחר שנתייבשו יש חשש לכולהו, ומשו"ה אין להתמים חוקת היתר, משא"כ היכא שאין החשש ממים רק מלחלוות הבור אין לתוש על השאר שאין רואין עליהם סימני חימוץ:

ועי' שם בשו"ת ח"ס בסי' קל"ו שם"ל דאף דכברי שנפל עלי' גשמים והחמין הרבה יש חשש לכולהו אע"ג דבג' אנרפות יש ס' נגד המחומצים, ובוה יש הרבה שחולקין ע"ד ובתוכם מין הד"ח בח"כ חאהע"ו סי' ע"ט, ויש חילוק בין גשמים על כרי שאין המים נכנסין לבטן הערימה וכמ"ש הראשונים, משא"כ במחובר הרי נפל הגשמים על כל החטים בשוה, ואולי אין חולק שם בר"ה על הח"ס רק מה שמשמע מלשון הח"ס שאין לוקחים מהם לפסח, דהיינו אף לענין אכילה, אבל מ"מ י"ל דלא מיקרי שמירה, ואולי י"ל שלזה כוון מין הד"ח ז"ל בלשונו הקדוש שם בסי' ע"ט ובענין "חמין" שערער וכו', ולא כ' ובענין מה שערער וכו', וכונתו שלא נראה לו מ"ש הח"ס שיש לחשוש משום חמץ, אבל דין דשמירה הוא ענין אחר הצריך להיות נגדר ודאי מבלי שום ספיקות וכמ"ש להלן בר"ח:

ועי' בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' ד' לענין חטים שנפל עלי' גשמים כמחובר שצי' לתשו' ח"ס סי' קל"ו שהעיר בסברת חוקת היתרא אף שאיתרע לפנינו, ולכאורה משמע דכוונת המהרש"ם שהח"ס שם נוטה לסברא זו דיש עלי' חוקת היתר, ולא הבנתי דבריו שהרי משמעות לשון הח"ס שם שכ' אולי יאמר וכו' היינו בלשון בתמיה וכי יאמר דמוקמינן על חוקת היתר אע"ג דיעותא לפנינו וכו', וגם לא העיר מ"מ"ש בח"ס סי' קכ"ט להדיא דאין להתמים חוקת היתר, ואולי הבין המהרש"ם דמ"ש הח"ס בסי' קכ"ט איירי דוקא כאן שם ס', ובשו"ת ציוני ח"ב סי' נ"ג. פי' דברי הח"ס כספק אם יש שם ס', אולם פי' זה צ"ע שהרי כ' להדיא דנפק"מ להתלמד במק"א, וגם במעם הדברים נראה כמ"ש בתשו' דברי חיים דאין כאן חוקת היתר משום החשש על כולהו, ואין בוה סברא לחלק ליש ס' או לא, ועמ"ש בהערות לתשו' ח"ס שמועתק לעיל אות ד':

ר.י. עי' רש"י במס' ב"ב דף ס"ג ע"ב בר"ה חצי דקדחי באכלבאי, ובעו"ת ערוגת הכשם סי' ק"ל ובשו"ת מאורי יהושע סי' י"ד שמועתקים להלן משמע שה' גורסין "שנתחמצו" אלל הכותל:

ר.יא. עי' בש"ע סי' תס"ו ס"ג ובמ"א שם סק"ה וכשאר אחרונים שם שיש פלוגתא אי זיעת הכותל דינו כמו פירות או דדינו כמים, ועי' בס' דברי שאול ערות ביוסף שמועתק באות י"ד בר"ה והנה שנת תר"ח ובמ"ש שם בהערה קנ"ז:

ר.יב. פי' שתלינן שבשעת הקצירה נשאר איזה לחלוותי טל שירד עליהם בעודן מחובר ונתחמצו בתלוש לאחר שנקצרו, כ"מ בשו"ת ערוגת הכשם סי' קכ"ט וק"ל בפ"י הד"ח, ומועתק דבריו להלן באות מ"ג ומ"ד, או שתלינן שנתחמצו מליחות של עצמן לפי שנקצרו בעודם לחים וכמבואר בכר"כ תשובות שבחלק זה לתלות החמוצים בהליחות של עצמן:

והנה בהרבה תשובות שמועתק בחלק זה כתב ג"כ דתלינן שהחמוצים כבר נגמרו ושאר החטים עדיין לא נגמרו, ועי"כ בנשמת אדם כשאלה י"מ שכ' בוה"ל, ודע דחטים המצומחים אפילו יאמרו מאה עדים שנקצרו בעת שלא ירדו גשמים, ואח"כ שמרו אותן מכל מים, אף על פי כן הם חמין גמור, דמסתמא בא עליהם טל במחובר ונתחמצו, ועיין בביאורי הגר"א בשם ירושלמי דעד הצות היום עדיין לחלוותי המל קיים אע"ג שגמם מאדבע שעות, דאין סברא כלל שיצמחו מעצמם, וכ"כ בתשובת ר"ן סימן נ"ט בהדיא, וכן משמע מלשון כל הפוסקים שכתבו הרגן שצמח הוי חמין גמור, ועיין בסמ"ק ולא כתב שהוא ספק חמין, ועוד וכי בדקו הקוצרים כל שבוטל ושבולת שלא היה יבש כל צרכו בעת הקצירה, ואף שראו איזה שבלים שעדיין הם ירוקים מעט, וכי בדקו כל השדה, ושמואל אלו הנמצאים הוא משבלין שכבר יבשו כל צרכן במחובר ונתחמין במחובר, וכל דברי האומרים כן ועוד סברות כרסיות הבל הוא, ועכ"פ מידי ספק דאורייתא לא נפיק עכ"ל, ועי' כחלק שלישי בביאורים והערות להנשמת אדם מה שכתבנו שם להעיר בדבריו, ומוכח לכאורה דבריו דרק אלו המחומצים אסורים, אבל על השאר אמרינן שעדיין היו מעט ירוקים בשעת הקצירה ולא נתחמצו, (וצ"ע מ"ש בס' סמא דחיי דיני החטים סי' א' סעיף י"ז דלהנשמת אדם לא הוי חטים אחרים בחוקת שמירה, ולכאורה אין שום הכרח כן בדבריו):

אולם בדברי חיים לא כתב כן לאמר לתלות שהחמוצים נעשה בעודם במחובר, רק די"ל שנתחמצו אותן הנצמחים בתלוש, וכן בערוגת הכשם לא כתב כן אחרי שקאי בשיטת הדברי חיים, והדברים מבוארים דס"ל דאם יש מקום לחוש שלא דקדקו הקוצרים יפה שכל השבלים יהי' עדיין צריכין ליניקה מהקרקע, א"כ אע"ג דיש מקום להחיד האחרים באכילה מה"ט משום ספק ספיקא, ספק אם נגמרו

נקלרו לאחר שנתייצשו חיישינן לכולהו, דהרי ידעינן שנשרו ר"ה צמים דהגשמים ה"י ר"ה הרצה למאה, והו כמו

ביאורים והערות

ואת"ל דנגמרו ספק אם נתחמצו, וכמ"ש האחרונים לשיבת אותן הפוסקים החולקים על הרמ"א דאוסר ס"ס באכילה, או אפילו לאותן האחרונים שכותבים היתר זה אף אליבא הרמ"א וכמבואר בדריהם בחלק זה, וכמ"ש להלן בהערה ר"ו כפי' המעם שכ' בר"ח דהעולם נהוגין להתיר עיי"ש, והכא עדיפא משאר ס"ס דהרוב בודאי לא נגמרו, מ"מ ס"ל להר"ח רכ"ז לענין היתר אכילה, אבל מ"מ לא נקרא שמירה אע"ג שרוב חמים עדיין צריכים להקרקע, דכיון דנמצא כבר איזה שבליים שנתחמצו במתיבר, תו יש לחוש שהיו נמצא שם גם שאר שבליים שהי' כבר נגמרו אלא שלא נראה עדיין עליהם סימני חימוין, וגם אפילו אם לא נתחמצו מ"מ לא הי' משומרים בודאי משעה שראוי להתחמין והוא לאחר שנגמרו לגמרי, ועי' להלן בד"ח ובמ"ש שם בהערה ר"ה דעת הר"ח נוטין כמ"ש השואל ומשיב ודעימיה דכל שיש איזה ספק לא הוי בגדר משומר ולענין שמירה לא אזלינן בתר רוב החוקה, וכ"מ בשו"ת מהרש"ם שמועתק להלן באות ל"פ, דבהא פליגי הר"ח עם תשו' שם ארי' בהוספות ס' י"א שמועתק באות כ"ו, וכמ"ש שם בהערה שם"ג, דלהר"ח בכה"ג לא הוי בגדר שמירה, ולתשו' שם ארי' הוי בגדר שמירה עיי"ש:

ובעיקר הדברים לתלות שנשאר איזה לחלוות מל עליהם, נראה דכ"ז רק כשקצרו מקודם חצות היום וכנ"ל בשם הנשמת אדם: ובס' אמרי דוד ס' תס"ז (ודבריו מועתק בשלימות באות י"ח) כ' בזה"ל, שמעתי שמתורים גם בחמים השמורות שנמצא בהם איזה מבוקעות, וצ"ל דגם כזה יש איזה סיבה שאין מחמין רק מיעוטה, כגון לומר שהמל או מעט גשם אין נכנס לבטן השכולת לגרעיני החמים רק באיזה מקומות עכ"ד, והיינו שמתורים בוליפה מועטת כשנמצא בהם איזה מבוקעות, ועמ"ש בהערה קצ"ב לס' אמרי דוד: וז"ל ס' אשל אברהם להנה"ק מבוטשאטש ז"ל בס' תנ"ג ס"ג בר"ה חמים, שמעתי שאולי אפשר שיצמחו החמים רק ע"י שהיו לחים בעת קצירה, ומה הלחלוות אולי צומח גם בבליטה הנצמחת כהן לחיין, והיה עפ"ז צד קילא בשעת הדחק בהצטרף עוד ספק, אך משמעות הפוסקים ז"ל שהצומחים הם ודאי חמוין, וכמילא גם אשר לא נצמחו רק נתבקעו קצת אין להקל בהם ע"כ, ועי' באשל אברהם מהר"ת שם בס' תנ"ג שכ' בחמים מבוקעות קצת בשרשם אולי יש מקום לומר ספק אולי נתבקעו קודם שנגמרו במחובר שאו אין חשש חימוין, ובפרט כשיש ג"כ ספק לומר שהביקוע נעשה רק ע"י רישה ע"כ, ויש להעיר ע"ד מ"מ"ש הרבינו מנחם וזה"ד בחלק שני שלא שכח שיתחמין אפילו בהגיע שעת הקציר שהוא לאחר שנגמר כל צרכו, ומכ"ש דלא שכח מקודם שנגמר כל צרכו, ומילתא דלא שכחא לא הוי בגדר ספק וכמ"ש הפוסקים בכמה מקומות, ועי"כ בחלק שלישי אות ד' מ"ש שם בשם הנשמת אדם וכמ"ש שם בהערה י"ד:

ועי' בשו"ת השיב משה אור"ח ס' י"ח מ"ש לענין ריבוי גשמים דשנת תקס"ז, ומסוף דבריו מבואר שדעתו דלא מיקר איתחוק איסורא מחטא אחר לחבירי, מיהו אינו מבואר שם אופן השאלה אי החמין נעשה במחובר וחולק על הר"ח והת"ם, או שעל ידי ריבוי המים נתלחלו התבואה בעוד שהיו צריכין לקרקע, ונתחמצו לאחר הקציר תוך העומרים והערימות ע"י ריבוי הליחות שנכנס לתוך התבואה, או דמ"ש בעת הקציר הוא כשהגשמים ירדו על הערימות לאחר קצירה, ונקרא שעת הקציר, לפי ששעת הקציר נמשך ככל מדינה לפעמים לערך חודש ולפעמים אפילו כ' ג' חדשים וכמ"ש מזה בהקדמה:

כ' ידיעין משום דאי לא ידע בודאי שבאו עלי' מים קי"ל שם בש"ע ס"ג גבי חמים שבאו בספינה ראווקי איסורא לא חוקינן: ריג. פ' משום דהגשמים ה' הרבה מאד ע"כ ידיעין בודאי שנשרו במים, אבל באמת יתכן שהי' בגדר נשרו במים בגשמים מרוכים אע"ג שאינו הרבה מאד, ועי' רש"י מס' שבת ריש דף ס"ה ע"א שכ' מי שנשרו כליו בדרך כמו גשמים וכמ"ש ע"ד בתוס' שם דף קמ"ו ע"ב, ובשע"ה ס' ש"א סעיף נ"ו כ' בזה"ל מי שנשרו בגדיו בגשמים הרבה שירדו עליהם וכו', ולשון זה הנשרו לענין חימוין במחובר כ' ג"כ בשלטי הגבורים פ' כ"ש בשם הרי"א, ומועתק בחלק שני אות ג', ועיקר כוונת הר"ח לשלול כשה' וליפה מועטת בעין לחיתה, וכמ"ש בב"י חילוק זה בשם הרבינו אליעזר ממיין דלא מצריכין נתבקעו אלא בעין לחיתה שוליפתה מועטת אבל בשרייה מרובה אפילו לא נתבקעו אסורות, ועיי"ש בב"ח שכ' דתשו' הרשב"א שהובא שם בב"י לענין גשמים שנפלו על הערימות וכ' שם ולא דמי לארבא בחישתא דהכל טבעו במים וכל שמובע במים מן הסתם שויה בו ויש בו כדי להחמיין, שזהו דבריו הר"ר אליעזר ממיין דבשרייתן מרובה חוששין להם לכיקוע והאוכלן בכרת, ומסיק שם בב"ח דלענין מעשה יש לזהר לכתחלה אף בוליפה מועטת, דאנן תופסין עיקר כנאונים דאמרי לחיתה ואע"ג דעסיק בה כש"כ בוליפה מועטת דאסור לכתחלה, ותו דלהרבינו אפרים כל שלא עסיק בה באין לירי חימוין אף בוליפה מועטת כמו לחיתה ע"כ, ומבואר דס"ל להב"ח דכדיעבד יש להתיר בוליפה מועטת, ומכ"ש בג"ד דעדיין החמים מכוסה סגורה ומסוגרת בקליפתן, מיהו כשנשרו במים דהיינו כשנפלו עלי' גשמים מרוכים אע"פ שהוא בקליפתן דינו כמו חמים בלא קליפתן שנשרו במים, ולזה כוון מרן במ"ש והו כמ"ו "חמים" שנפלו למים:

ועי' בלבוש ס' תס"ז ס"ה שכ' בזה"ל, דכל זמן שהוא צריך לקרקע ועודנו מחובר אפילו באו עליו מים הרבה אין שייך בו חימוין,

שנאלו לכלל שימור היינו היבש הי' מקום לחוסרם לחלס
 צפסח ללא שייך הטעם ר"ח) שכ' הרשב"א ומציא בש"ע
 סי' תס"ז ס"ד גבי ערימות, גם כי אין ר"ח) צרור שאין
 רוב תצואות תמונות צרצוי גשמים כל כך עד שכמעט
 נשרו החטים צמים, אך העולם נוהגין להסיר, אך ר"ח)
 לכאורה חס לא נקלרו קודם שנתייבשו צודאי לא ר"ח)
 מיקרי שימור מה ששמרו צעת שנקלרו, כיון דצשעה
 תרכ"ה:

שנאלו לכלל שימור היינו היבש הי' מקום לחוסרם לחלס
 צפסח ללא שייך הטעם ר"ח) שכ' הרשב"א ומציא בש"ע
 סי' תס"ז ס"ד גבי ערימות, גם כי אין ר"ח) צרור שאין
 רוב תצואות תמונות צרצוי גשמים כל כך עד שכמעט
 נשרו החטים צמים, אך העולם נוהגין להסיר, אך ר"ח)
 לכאורה חס לא נקלרו קודם שנתייבשו צודאי לא ר"ח)
 מיקרי שימור מה ששמרו צעת שנקלרו, כיון דצשעה
 תרכ"ה:

ביאורים והערות

אבל אחר שנתייבש לגמרי בעורנו מחובר לקרקע עד שאינו צריך עוד ליניקה כמאן דמנח כבדא דמי ומקבל חימוץ אם ירדו עליו
 גשמים ע"כ, והנה ברבותא דהיתרא שאינו מקבל חימוץ נקיט הלשון מים הרבה, אבל בנתייבש ומקבל חימוץ נקיט סתם גשמים והשמיט
 תיבת הרבה, ומשמע דסתם גשמים נמי מחמיץ, וי"ל בטעמו דסתם גשמים היו ג"כ בגדר דגשמים מרובים אם אינו רק זליפה מועטת,
 ועי' במאמר סי' תס"ז סק"ו ומועתק לעיל באות ב' ובמ"ש שם בביאור דבריו:

וגדר דכמות המים דגשמים מרובים מבואר בב"י בשם האגור בחטים שהי' שטוחים בעלייה וזלפו על הדגן, שכ' והי' בהם כל כך מים
 שהי' מופח על מנת להטפח וכו', והשיב כי רבי אליעזר ממיין וריב"א החמירו ואמרו גבי חטים אם יש שם ריבוי מים אפילו לא
 נתבקעו אסורין וכו' ע"כ, והרי דכטופח על מנת להטפח היו ודאי מים מרובים, והי"ג בחטים שמשוגר בקליפתן הגדר שיהי' כל כך
 מים עד שנכנסו לתוך החטים עד שהי' טופח ע"מ להטפח, ושאינו לתיחה שכ' בב"י בשם הראשונים דנחשב רק בגדר זליפה מועטת,
 משום שנתעסקו בה מיד ולא הי' שיעור מיל בלי עסק, וכ"כ בס' יצחק ירגן (להרה"ג מוה"ר יצחק רוב הלוי באמבערגער ז"ל על הרי"ץ
 גיאות בסוף הלכות פסחים, ונקרא ג"כ בשם ס' שערי שמוחה, דדפס בפריטה שנת תרכ"ב, ותשובה זו הועתק ג"כ לספרו תשו"י
 הלוי א"ח סי' צ"ה) לדייק כן מדברי האגור:

ולפ"י יל"ע בכוננת מן הד"ח במ"ש דבגשרו במים היו כמו חטים שנפלו למים, אם צריך להיות גם כן שיהי' שודה איזה זמן במים
 וכלשון תשו"י הרשב"א בב"י דכל שטובע במים מן הסתם שודה בו ויש בו להחמיץ, וכ"כ בהגהות מיימוני פ"ה מהל' חמין ומצה אות
 ז' דצריך זמן מרובה, ומשו"ה מתיר כשהחטים היו מונח במקום מדרון או בעפר תיחות, או דילמא כיון דרב"י חולק על הג"מ וכ' חזו
 קולא יתירה ואין לסמוך עלי', וגם בדרכי משה סק"א מסיק לאסור אפילו בולפה מועטת ובשרייה מועטת, א"כ מסתבר דאף אם ניקל
 בולפה מועטת בעורן מחובר לפי שעדיין מכוסה בקליפתן, מ"מ כל זה לפי שכמות המים מועטין לא הי' אפשר ליכנס לפנים תוך
 קליפתן, אבל בגשרו במים מרובים דהיינו שהמים כבר נכנס לפנים להחטים והגיע לטופח ע"מ להטפח אפילו שלא שהו כל כך זמן
 נמי יש לאסור לאחר ששהה שיעור מיל, ובשו"ת ישיב משה (למוה"ר משה שחרג ז"ל מרבני אי גרבה במדינת תונס) סי' קצ"ח כ'
 שיש להחמיר אם ירדו גשמים הרבה כמו שעה ושתים ודבריו מועתק להלן באות ג"ב, ולהג"ל נראה לכאורה דלהלכה אין הגדר
 בשחיית זמן מרובה רק בכמות המים, או אפשר דאף בכמות מים מרובים עדיין צריך זמן דשעה ושתים בכדי שיכנס לפנים מקליפתן
 וצ"ע, ובס' אמרי דוד שמועתק באות י"ח כ' להחמיר אף בגשמים מצויים עיי"ש, ועמ"ש בהערה י"ט לתשו"י מעיל צדקה שמועתק
 באות א':

דשאני הכא דכל קנה וקנה עומד בפני עצמו והגשם ירד על כל הקנים בשוה, ולא שייך סברת הרשב"א דהמים אין נכנסין לבטן
 הערימה, וגם מבואר שם בהרשב"א דאיירי שבנו עלי' מתבן כמין כותל שלא יכנסו לתוכה המים, ועי' בתשו"י רמ"ץ שמועתק באות
 ט' בד"ה והנה מדברי הרשב"א:

פי' שבש"ע שם לא הקיל רק כשהיו קצת מהשבליים שעל הערימות מעלים צמחים, ובוה קיי"ל דאין חוששין לסתם חטים של אותה
 שנה, וכמו שביאר שם במ"א סק"ה שהולכים אחר הרוב שאין מוחמציין, אבל היכא שאין צרור שרוב תבואות לא נתחמצו יש לחוש
 ולאוסרם באכילה, ועי' במעשה רב מנהגו הגר"א ז"ל הל' פסח אות קפ"ו שכ' בוה"ל, המצות של כל ימי הפסח יהיו מחטים משומרת
 משעת קצירה, והחמיר מאד בדבר מחמת שבמדינתנו מצויין מאד מי גשמים בימי הקציר והתבואה על פני השדה ועוד כמה חששות
 דהיי כמו אתחזק ריעותא ע"כ, וגם בחיי אדם כלל קכ"ח ס"ל כ' שהגר"א ז"ל החמיר מאד שלא לאכיל רק מה שמשומר משעת
 קצירה כל ימי הפסח ממעם שלפעמים מניחין לייבשן במחומר יותר מדאי וגשמים יורדים עליהם, והו"ד אלו בבה"ל סי' תנ"ג ס"ד,
 ועמ"ש בהקדמה לחיבור זה:

ריו. אולי י"ל כוונתו שנהגין להתיר רק באותן החטים אלו דוקא שמבררין ומסתכלים עליהו ואין רואין שנתחמצו, ואין סומכין בכה"ג על ג' אגרופין עי' לעיל בהערה נ"ט, וכ"כ בתשו' עטרת יהושע שמועתק באות ל"ב:

ועי' בשו"ת ברכת חיים סי' כ"ג שדן ג"כ בחטים דקיין שנת תרכ"ד לפסח שנת תרכ"ה שעל"י סובב תשו' הר"ח, וכ' לצדד להתיר משום ספק ספיקא שמא עדיין לא היו נגמר בישול של אותם החטים ואת"ל שהיו נגמרים שמא לא נתחמצו, ואין ראי' כלל מאותן הנרגרים שנמצאו מצומחים, די"ל דאותן השבלים היו כבר נגמרו בבשולן וכו' עכת"ד, ומועתק דבריו בשלימותן להלן באות כ', והיתר דס"ם זו נמצא כתוב עוד בכמה וכמה אחרונים שבחלק זה, וכבר הזכירו גם בתשו' מעיל צדקה, ואעפ"כ כ' מרן ולכאורה ה' מקום לאוסרם לאכלם בפסח, ונראה שכוונתו עפ"ד הרמ"א בס"ת ס"ב דלאכלן בפסח לא מהני היתרא דס"ם, ואפשר עוד להעיר בזה ממ"ש בתשו' הר"ן סי' נ"ט מקור הדין דס"ו דלא מתיר כמעט ספק ספקא וכ' שם באחד מהמעמדים לפי שהיינו צריכים לחוש ולדון בדברי רבינו יצחק ז"ל שאומר דלא מיקרי ספק ספקא אלא כשהספקות באות מכח שני תערובות (ועמ"ש לעיל בהערה ק"כ כמה מעמדים לדברי הרמ"א, ושם הובא גם דברי הפר"ח מ"ש להעיר על תשו' הר"ן בש"י הר"י ומ"ש בבית מאיר עיי"ש), אלא שהעולם נהגין להתיר עפ"ד הט"ו ושאר אחרונים שעומרים כשיפתחו שמתירין אף באכילה:

ובתי' מהרא"ך סי' תס"ז (מועתק להלן באות כ"ב) האריך ג"כ לחלוק ע"ד המעיל צדקה וכ' שם בזה"ל, בשנת תרכ"ה בר"ח ניסן הצעתי הדבר לפני אדמו"ר הרב הגאון הצדיק הקדוש נר ישראל מהר"י זצ"ל, ואמר לי שעיין היטב כי היה נראה לו לפום ריהטא לחומרא והדברים נכונים, ולא להשתמש בשנה ההיא גם לכני ביתו מחטים שהיו בהם מצומחים, והי' שמונה פעמים ששים גם לאחר הברייה, וכאשר ה' או הדבר שאין רוב הציבור יכול לעמוד לא ה' באפשרי למחות ולאסור, והיה מההכרח לסמך על שיטת הרוקח במור סי' תס"ו רסובר דחטים שירד עליהם דלף ונתבקעו וחזרו ונתייבשו ואין ביקוען ניכר דנמא להתיר וחולק על הרשב"א כמבואר בב"י זצ"ע עכ"ל, ועי' בשו"ת שואל ומשיב מה"ק ח"ג סי' פ"ז שמועתק באות כ"ד שדעתו דלא מחזיקין ריעותא על אותן שאינן מבוקעות (ודבריו לכאורה צ"ע ממ"ש בשמו כשו"ת יד יוסף שמועתק באות כ"ח, וממ"ש בתשו' שבע' יבקש רצון שמועתק באות ו', ועמ"ש בהערה רנ"ב לתשו' שר"מ), ועי' בתשו' מהר"ם שיק סי' רי"ז שמועתק באות כ"ו ומ"ש שם בהערה דס"א:

רית. יש לפרש דברי מרן בתרי אנפי, הא' כאלו כ' בודאי קודם שנתייבשו, דהיינו שלא נקצרו בזמן שהוא ודאי קודם שנתייבשו אלא שנקצרו בעת שהי' ספק אם כבר נתייבשו, ועוד יש לפרש דתיבת בודאי קאי אדלמטה דבודאי לא מיקרי שימור, ולענ"ד נראה יותר כפי' הא', הן כמעט שהתחיל בלשון לכאורה דהיינו שכ' כן בדרך דעת נוטה ואין זה ודאי (ועמ"ש לעיל בהערה צ"ג), והב' דבריו מוכיחין שנוטה כמו שר"ל שם בתשו' ברכת חיים וכשי' השואל ומשיב ושאר אחרונים דס"ל כוותיה והו"ד בדברינו באות כ"ד, דלענין שימור לא מהני ספק ספיקא ורוב החוקה וצריך להיות ודאי משומר, וכדמוכח מהלשון שכ' להלן ה' בהם "חשש" שנשרו במים, וא"כ אף כספק אם כבר נתייבשו לא מיקרי שימור, וגם לפמ"ש לעיל בהערה רי"ז בשם תשו' ברכת חיים דנהגין להתיר באכילה משום ספק דשמא לא נגמרו, א"כ ע"כ דע"כ קאי מ"ש מרן אך לכאורה וכו', וכ"כ לעיל בהערה רי"ב דמה"ט לא כ' בד"ח לעיל רק לתלות שנחמצו בתלוש, ולא כ' לתלות שמיעוט החטים שנחמצו הוא מהשבלים שכבר נגמרו:

ולא ס"ל להד"ח כהמעיל צדקה וכתשו' מהר"ם שיק סי' רי"ג, דאין צריך שימור מקודם הקצירה אע"ג שנגמרים במחבר אם לא כשידוע שנתייבשו כבר ואינו יונק עוד וכתלושים ובקצורים, דלפ"ד הר"ח נקרא יבש מיד לאחר שנגמר הגידול אע"ג שעדיין לחין כמציאות וכנ"ל בהערה ר"ח, ומאותו שעה שיכול להתחמץ חל חובת השימור ודלא כמ"ש במעיל צדקה, ואין כאן זמן שיכול להתחמץ ושלא יצטרך לשומרים, והמהר"ם שיק שם אזיל להריא בש"י המעיל צדקה שיכול להתחמץ מקודם בעודם לחים ויונקים, ובכה"ג כ' לחלק בזמן דחובת השימור, וכמ"ש בהערה רע"ט לתשו' מהר"ם שיק:

ובעיקר דברי הר"ח שכ' דחל חובת שימור בעודן מחובר מומן שיכול להתחמץ, הנה כ"כ להריא ברבינו מנוח פ"ה מהל' חמץ ומצה לש"י הרי"ף ומועתק באות ה', וכן משמעות הלבוש בס"י תנ"ג ס"ד ובעולת שבת שם סק"ד ובשעה"ה שם ס"ט ובמשנ"ב שם סק"כ"ב ומועתק דבריהם בחלק שלישי אות א', ועי' בס' מחזיק ברכה להחיד"א ז"ל בס"י תנ"ג שרמזו לס' יבין שמועה להרשב"ן ז"ל במאמר חמץ שתילק על הרבינו מנוח וס"ל דאין צריך שימור מקודם קצירה, אולם כ' שם בשם י"ט דס"ל דא"א להתחמץ במחבר והו"ד שם בח"ב אות ו', ולפ"ו לש"י הרשב"א דקיי"ל בש"ע כוותי' חל חובת שימור משעת שיכול להתחמץ, ומשמע שם במחזיק ברכה בפ"ה הש"ע בס"י תנ"ג כמ"ש הרבינו מנוח בש"י הרי"ף, ועמ"ש בביאורים והערות להרבינו מנוח ולס' יבין שמועה:

ובזה מיושב מ"ש בתשו' מהרש"ם ח"א סי' נ"ג שיש לפקפק כמ"ש הר"ח מדברי הכלבו בס"י מ"ח דאם נתחמץ במחבר יברור המצומחים, ופשיטא דאין חילוק בין חטים שמורים או לא כיון דאין החשש על אחר הקצירה אלא על הזמן שהי' עוד במחבר עכ"ד, וכ"כ בהגהותיו לס' אורחות חיים ספינקא סי' תנ"ג אות י', ולהג"ל לק"מ, דבאמת להר"ף חל חובת שימור אף בעודן מחובר מעת שאפשר להתחמץ, וקיי"ל להלכה כש' הרבינו אפרים וכן ס"ל להרשב"א וכנ"ל בהערה קצ"ט דאף באין רואין סימני חימוץ אסור, ומשו"ה יש חשש גם על כולוהו אף שאין רואים עלי' סימני חימוץ, וצ"ל דהכלבו אירי לענין אכילה דאפשר לומר שהחמץ שלא

(ב)

שו"ת ברכת חיים (ג) סימן כ"ג

בקיץ העבר דשנת תרכ"ד היה צסביצומינו פה ריזוי וזררו אח"כ מהס אותס שנמלאו מלומחיס וחותס שהיו גשמים מלוד כל ימי הקציר, וחס"כ כשקלרו חמים לשמירה היה נמלא צהס הרצה גרגרים מלומחיס, דליון דנמלא צהס מלומחיס הרי חזינו דצעת שירד

ביאורים והערות

נתחמצו לא נגמרו עדיין וכנ"ל, או דהכלבו חולק על הרבינו אפרים וס"ל כשי' שאר הראשונים דס"ל דבאין רואין סימני חימוץ אינו אסור, ואנן קי"ל כשי' הר"א, שו"ד בדעת תורה סי' תנ"ג בר"ה ועשו"ת דברי חיים, ששם כ' המהרש"ם ליישב הר"ח מהשגתו מ"ס הכלבו, די"ל דהתם קאי לפי המקולין שאין צריך שימור אלא משעת לישא, מיהו כ"ז לפי הבנת המהרש"ם ז"ל בפי' הכלבו דהצמוחים נעשה במחוכר ע"י הגשמים שירד על החמים, אולם לענ"ד כוונת הכלבו מבואר שנתחמץ ע"י לחלוחית הארץ ולא ע"י הגשמים שיורדים על החמים וכמ"ש בח"ב הערה ט' בביאור דבריו שכ' שצמח מלחלוחית הארץ, ובכד"ג י"ל דרק החמים שרואין עלי' סימני חימוץ אסור עיי"ש היטב, ועיינ"ב בתשו' יד יוסף שמועתק להלן באות כ"ח, וכמ"ש להלן בהערה דס"א:

ובשו"ת חלקת יעקב או"ח סי' ר"א (מועתק באות ס"א) הבין בפי' הר"ח דכספק אם נתייבש מיקרי ג"כ שמורה, והנלענ"ד כתבתי דלהר"ח לא מיקרי שמורה כל שיש איזה ספק שהוא וכנ"ל, ותמוה לי מ"ש בשו"ת מהרש"ג ח"א סי' נ"ה דהמעין היטב בתשו' ד"ח יראה דלא ס"ל כהשו"מ דעימיה, ולהנ"ל נוטה הר"ח להדיא כתשו' שו"מ, אלא שלא החליט כן בבירור ומשו"ה כ' לשון לכאורה, וכ"כ בשו"ת מצפה אריה תנינא או"ח סי' כ"ב דהר"ח ס"ל כמ"ש בשו"מ:

ועי' בשו"ת דברי יואל חחו"מ סי' קל"ו אות ד', שהביא שם שי' השואל ומשיב דבשמירה אין מועיל שום ספק וכו', וכ' שם בזה"ל, ומעתה בשמורה שהצריכה התורה להיות משומר מחימוץ ולא לסמוך אסתם חמים, ואף לדעת הפוסקים שאין צריך שיהי' השימור לשם מצת מצוה דוקא אלא מחימוץ בלבד, מ"מ אינו מועיל לקצור חמים שניכר בהם הצימוח או איזה ביקוע, כי חיישינן שנפל עליהם מים ונתבקעו גם שאר החמים, אך נתייבשו ואינם ניכרים, אף דלא מחזיקין ריעותא, מ"מ לזה בא המצות עשה דושמרתם לחוש לחימוץ שאינו ניכר עכ"ל:

רי"ט. מלשון זה ומכ"ש להלן ולא ידעינן בהו חשש חמים מבואר דכל היכא שיש להסתפק לחשוש אם הי' בגדר נשרו לא מיקרי שמורה, ובמבואר שינה מרן הלשון ממ"ש לעיל דהרי ידעינן שנשרו חמים, דאיירי שם לענין איסור אכילה ומשו"ה באינו יודע קי"ל אחזוקי איסורא לא מחזיקין, אבל לענין שיהי' נקרא שמורה אפילו בחשש בלבד לא הוי בגדר שמורה:

רב. פי' כיון דכלא"ה לא הוי שמורה משעת קצירה, א"כ טוב יותר ליקח משל אשתקד סתם חמים דלא הוי ג"כ שמורה משעת קצירה, משום ששם לא נמצא וכו', ושיוך היתר שכ' בש"ע אחזוקי איסורא לא מחזיקין, ועי' בשו"ת שמן המאור או"ח סי' ק"א אות ב' (מועתק באות מ"ה) שהבין ג"כ כן בפי' הר"ח דמשל אשתקד היינו שאינם משומרים, ועי' בשו"ת רמ"ן או"ח סי' ל"ז (תשובה נכתבה זו בשנת ה"ר) (מועתק לעיל באות ט') שהביא ג"כ בשם מרן הר"ח בענין השאלה דרוכ גשמים שמתחמך בחמים כאלה משנה זו, וכ' שם ברמ"ן להורות שיקחו חמים משנה העבר שאינם משומר וכן ברעתי לעשות בעצמי וכו' ואינו צריך להתרה כי ת"ל אני נזהר להתנות בענינים כאלה שיהי' בל"נ ע"כ:

רבא. מלשון זה משמע לכאורה שאם נמצא יותר ולא מעט מועיר תו יש לחוש לכולהו דהריעותא לפנינו אע"ג שלא ידעינן בהו חשש חמים, ומרן הר"ח ז"ל סתם בהגדר דנועט מועיר, ועי' שו"ת מאור יהושע סי' י"ד שמועתק באות ל"ה שכ' דכשר אפילו נמצא בה ביותר מנ' מחומצים, וכ' שם דאפילו בחמים משומרים מכשיר בכד"ג אדמו"ר הגה"ק מסינוט [בעדמה"ס יי"ל זצ"ל] ובצמחו אוכל כל שמכררים היטב (וצל"ע אם חולק עמ"ש בתשו' ערוגת הכשם ומועתק להלן באות מ"ד בר"ה עוד נ"ל שלהר"ח אפשר להקל בחמים משומרים כשמכררים אף כשלא הי' ס'), ואולי לא כוון מרן הר"ח לומר דנמצא תרבה חיישינן לכולהו, אלא כוונתו דמשו"ה טוב יותר ליקח משל אשתקד משום דהמציאות הי' שבשל אשתקד לא נמצאו וכו':

רבב. אולי יש לקיים הגירסא התוס' והכוונה לפסקי תוספות במנחות אות ר"ו ר"ז ר"ח שמועתק בחלק שני אות ח', וקאי על דברי השואל שמתמא הזכיר בדברי השאלה מהפסקי תוספות, דכבר נתפשט ההערה מהפסקי תוספות בשנת תרי"א ע"י הגאון בעל שואל ומשיב זצ"ל שגרפס או בריש ס' יבקש רצון שכ' שהו ממש כשי' המעיל צדקה, וכן מסתבר לכאורה שלזה כוון מרן הר"ח, אחרי שכ' הר"ח הלשון קשה לסמוך עליהם, ומשמע שקשה לסמוך על הקולא שהקיל, ובח"ס שם לא כ' להלכה למעשה שום קולא, ואדרבה להלכה למעשה מחמיר שם מאד וכמ"ש ג"כ בשמו בתשו' ד"ח ח"ב אה"ע סי' ע"פ וכנ"ל, אלא שכ' שם רק בלשון אולי שאינו אלא עיפוש

מין אחד וכיון שהתחילה צה מקומות ליבש עקר או תלש מה שיבש וכו', הרי דאפילו בזמן אחד שנורע כאחד יש הרצה שנגמר ונתייבש קודם להשאר, א"כ שייך בכלן שפיר ספק לומר שמא אותן שלא נלמחו ונחזקו עדיין לא היו נגמרים בצולן או בשעה שירד עליהם המטר:

וגם ספק הב' של הרשב"א ז"ל ג"כ בכלן, דאח"ל שכבר נגמרו שמא לא נתחממו שלא כל הבא עליהם מים נתחממו, ואין כלל ראי' מהגרורים שנמלאו מלמחוין לומר דעי"ז הוכחה ששהו כל כך עד שיעור החימוץ, די"ל דאין כל כך ראי' מגרגר לגרגר דבזה שלט החימוץ ובוה לא שלט החימוץ, ואדרבה מזה בעלמנו שנמלא הרצה מלמחים ואותן הגרורים לא נלמחו, הרי קמן דאותן החיטים טבען חזק יותר וע"כ לא נלמחו, וא"כ כמו"כ י"ל דטבען חזק יותר לומר שלא נתחממו ג"כ, ועי' בתשו' הרשב"א ז"ל (בסי' ק"צ) בסופו שמסיים א"כ וז"ל ועוד הרי שהו החיטין מתחילת קציר עד הפסח ולא נחזקו, ואפי' אמה מניחן ע"פ הביב לא יחזקו ולמה נחוש להם וכו' עכ"ל, הרי דיש ריבוי ראי' מן מה שלא נחזקו דמזה מוכיח דלא שלט בהם החימוץ, א"כ כמו כן י"ל הכא דהוי ראי' דלא שלט בהם החימוץ מדלא נחזקו, דהרי חזינן דבשאר ששלט בהם החימוץ כבר נחזקו ונלמחו:

וראייה לזה מדברי הרא"ש ז"ל צ"ל כל שעה (בסי' כ"ז) גבי האי ארבא דטבעי בחימתא וכו', שהקשה בשם רבינו אפרים ז"ל דאמאי אסרינהו להנהו חיטי והרי לא נחזקו וכו' ע"ש, הנה נקיט והרי לא נחזקו דפשיטא ליי שלא היו בקיאים, דאל"כ לא שייך החשש שיחזור וימכרנו לישראל כיון דחימוזו ניכר, כמ"ש הטור בריש סי' תס"ז דעל שניכר החימוץ לא שייך החשש דלמא יחזור וימכרנו לישראל, וע"כ הקשה דכיון דלא

עליהם הגשם כבר היו נגמרו כל זרען, וא"כ כיון שירד עליהם הגשם צעת שלא היו זריכים שוב לקרקע, א"כ ממילא נאסרו אף אותם החיטים שלא נחזקו ונלמחו, ו[ה]גם דעל שאר החיטים של אותה השנה שנמלאו בחוכן מלמחוין אין לנו חוששים על השאר, היינו מטעם המצואר בסי' תס"ז בשם תשו' הרשב"א שהיה ע"י שהתצואה הי' מונח בצדה וירד הגשם רק על עליונות הגדיש בלבד ולא נכנס בצלמעות הגדיש, וזה לא שייך החיטים האלו שחיקף לאחר הקצירה לקחו אותן לביתם, וע"כ שירד הגשם כשהיה עדיין עומד בקמה על פני השדה, וא"כ ירד הגשם על כל השצלים בשוה, וספק השני של הרשב"א ז"ל לא שייך בכלן לומר שמא לא נתחממן, שהרי לנו רואים ששלט החימוץ בהרצה גרורים, וא"כ חזינן דשהה כל כך במטר עד שנתחממן, ולפ"ז אף אותן שלא נלמחו מוכיח ששהו זמן חימוץ ונתחממו אלא שלא ניכר בהם סימן החימוץ, וזהו תמנית דברי המערערים:

ולפי דעמי נראה דגם כאן שייך האי ס"ס שכי' הרשב"א ז"ל, ולומר ספק שמא עדיין לא היו נגמרים והיו עדיין זריכים לקרקע, ואח"ל שכבר היו נגמרים אז שמא עדיין לא נתחממו, ואין ראי' כלל מאותן הגרורים שנמלאו מלמחים, די"ל דאותן השצלים היה כבר נגמרו בצולן, כאשר עיינו רואות שאין כל השצלים נגמרים בפעם אחת ביחד ריבוי, וכן מצואר במשנה (פ"ג דפאה מ"ג) גבי המנמר את שדהו ושייר קלחים לחים, דמביא שם הר"ש והחוי"ט דברי הירושלמי דמקום הזבלין עולין תחלה, והיינו דמקומות המוזבלין יותר צשדה שם התצואה ממהרת לעלות, וע"כ שייך לקזור התצואה שנחשלה ראשון ראשון, וכן הוא לשון הרמב"ם ז"ל (בפ"ג מה' מתנות עניים הלכה י"א) שדה שכולה זרוע

ביאורים והערות

וכו', ולפמ"ש המנהיגים בפנים בתשו' דברי חיים שהכוונה לתשו' ח"ם אולי י"ל הכוונה שקשה לסמוך ע"ד אפילו לסניף או לצרף לה"ם וכבו"ש ג"כ להדיא בשו"ת ברכת חיים סי' כ"ד, ועמ"ש בהערה ס' לתשו' ח"ם: רבג. מהרה"ג מוה"ר חיים ברוך ז"ל אב"ד דק"ק לענמשא רבר. עמ"ש בחלק א' אות ט"ז: רבה. עמ"ש בחלק ב' הערה ב':

נתבקעו למה נאסרו לגמרי, וכן פירשו דבריו בקרבן נתנאל שם ע"ש, ולפ"ז קשה דמה קא קשיא לי, דעדיין יש לתרץ דמיירי שהיה בהם רק קצת מצוקעים, אך כיון שנטבעו הכל ביחד והיו כולם שרוים במים על זמן אחד, א"כ כיון דחוינן דשלט החימוץ במקצת יש ראוי על כולם שנתחממו, וא"כ שפיר שייך ג"כ החשש שמא ימכרנו לישראל, וישראל הקונה יראה באמת קצת מצוקעים, אבל כיון שאינו יודע שנשרה במים יהי סבור דהמצוקעים צאו מאותן שנתערבו מעליונו של הגדיש, וע"כ יטחון אותם לפסח הכל ביחד על ידי ציטול בס', או שיצרו כל המצוקעים והשאר יטחון לפסח, וע"כ אסור למכור אפילו לגוים מחמת חשש הג"ל, ועכ"ל דגם זכה"ג אפי' שהיו במים ביחד בזמן אחד, אעפ"כ לא נאסרו אלא אותן המצוקעים לצד, ואותן שאינם מצוקעים היו לן להחיר, אם לא מטעם דמינח ניחוי, דאז יש לחוש ולספק ולומר דאף שלא נתבקעו שמא הגיע כבר לחימוץ, דגם היכא דמינח ניחח לא היו ודאי חמץ כי אם ספק חמץ, עיין שם בקרבן נתנאל ובמ"א סי' תס"ז סק"ב:

ובן יש להוכיח מדברי הר"ן ז"ל שם שהקשה ג"כ דלמה לא מפליגין בין אם נתבקעו ולא נתבקעו, ומתרץ דקצת חיטים מצוקעות היה בהן וחיישינן דלמא זבין להו לישראל ולא אדעמי' עכ"ל, ולמה לי למימר דאסור מטעם דלמא לא יהי' אדעמי' של ישראל להשיג שנתנאל בהן מצוקעות, תיפוק לי' דהגם דישיג ויראה מצוקעים יצרר אותן המצוקעים ויאכל השאר, כיון דאינו יודע אם היו שרוין במים, וע"כ יתלה דהמצוקעים צאו מעליונו של גדיש ומתחממו כשיטת הר"ן בעצמו שהוצא בש"ע סי' תס"ז ס"ו, אלא צודאי דס"ל דאף זכה"ג אם יצרר את המצוקעים מותרים השאר^(כ) כנ"ל, ולכך הולך לטעם דלמא לא יהי' אדעמי' [וכו']:

ועב"פ מוכיח מדבריהם הג"ל דאין ראוי גבי חיטין דנאמר מדהנהו נתחממו הנהו נמי נתחממו, והגם דלענין צנץ החרש המצואר (בסי' תנ"ט) דאמרינן דצאס דנולד סי' חמץ צאחת אז גם השניה אסורה דאחת תעיד על אחרת, די"ל דדוקא לענין צנץ אמרו כן, דמצינו ג"כ דחכו"ל אסרו צשהיות שיעור מיל דנאסר הגם צלי שום סימן חימוץ כלל, דהרי קמן דלפעמים יכול להתחמץ אף צלי שום סימן ניכר, וע"כ אמרינן ג"כ דאחת תעיד על אחרת ג"כ הגם שלא נולד שום סימן, אבל בחיטים דלא נתנו חז"ל שום שיעור צזה, כמו שהוכיחו האחרונים ז"ל מקושיות רצינו אפריס הג"ל מהאי ארצא וכו' שהקשה שהרי לא היו צקיעים, וקשה דמאי מקשה דלמא הי' המעשה שנשטהו שיעור רב וע"כ נאסרו צלא ציקוע ג"כ, ועכ"ל דבחיטים לא היו לנו שום נפק"מ צנשטה^(י) כי אם עיקר תלי' צסימן חימוץ היינו צנתבקעו או קרוצ לנתבקעו, וא"כ כיון דחז"ל לא אמרו דהוי וודאי חמץ כי אם צסימניס דוקא, א"כ גם אחת לא תעיד על חצרתה ג"כ כיון דלא ניכר צחצרתה שום סימן חימוץ, והגם דלפי תירונו של ר' אפריס הג"ל דאמרינן לחלק דהיכא דמינח ניחחו צאו לידי חימוץ אף צלי שום סימן, היינו רק מנח ספיקא לחוש לזה ולא להיות וודאי חמץ מטעם זה כמצואר צמ"א צסי' תס"ז סק"ב ומפורש יותר בקרבן נתנאל שם על הרא"ש גבי האי ארצא א"ק קמ"ז ע"ש, וא"כ עכ"פ מצטרף לס"ס הג"ל כנ"ל, ולפ"ז ניחח הא דלא מצינו צגמ' וצפוסקים דאחת תעיד על חצרתה כי אם גבי צנץ החרש ולא אמרו כן גם גבי חיטים:

ועוד יש ליתן טעם לחלק לצין עיסה שהוא מקמח לחיטים שלמים שהמה קשים, וע"כ אין לנו הוכחה מזה על זה, די"ל דזה החטה הי' קשה יותר או שטבעו הי' חזק יותר, אבל גבי קמח שהוא דק לא שייכי

ביאורים והערות

רבו. עי' בנהר שלוי סי' תס"ז שכ' בש"י הר"ן דבמנצא קצת מחומצות יש חוקה שנתחממו גם השאר, ובתשו' נודע ביהודה מה"ק סי' כ"א בד"ה עוד נלענ"ד, כתב להר"ן דבמנצא קצת מצוקעות אף האינם מצוקעות אסורות, אולם אינם איסור ודאי רק איסור ספק עי"ש, ועי"ע להלן מ"ש בתשו' ברכת רצ"ה ובתשו' עטרת יהושע ובס' מאיר עיני חכמים:
 רבו. עי' בב"י בס' תס"ז שכ' בשם הרשב"א שכ' בזה"ל ול"ד לארבא בחישתא שהכל טבעו במים וכל שטובע במים מן הסתם שוהה בו

טעמים הנ"ל, וע"כ אמרינן מדהא נתחמנו נתחמך גם זה, וא"ל להיפוך דכיון דלא נולד סימן חימוך להוכיח מזה שלא נתחמך דא"כ למה נתחמך האחרת, אבל לגבי חיטים דכיון דאיכא למתלי דתלוי ציבשותו, א"כ י"ל דהוי רא"י שלא נתחמנו, מדלא נולדו בהם סימן ציקוע כמו באחרים, הרי קמן שלא נתחמנו, דאל"כ הי' נולד בהם סימן הציקוע ג"כ, וא"כ יש להביא רא"י ג"כ להיפוך דלא נתחמנו, דאל"כ הי' להם להיות ג"כ צקיעים:

ספק חמך, אלא אמרינן להיפוך, מדחזינן דבעיסה זו לא נולד שום סי' ספק חמך, הוי רא"י על השני' ג"כ דלא הוי חמך, והוי לן להחיר שניהם כסדרת הרא"ש הנ"ל, אלא עכ"פ לענין לאכול אותו העיסה בעצמה שנולד בה הספק קשה להקל, כיון דעכ"פ נולד בה הספק, אבל לענין לאכול אותה שלא נולד בה שום סימן עכ"פ יש לנו להקל בזודאי מטעם הנ"ל, כיון דלא בה שום ריעותא ולא אחזק בה שום איסורא, כמו צנידן דהרא"ש הנ"ל שהחיר העיסה מטעם הנ"ל:

ויש להביא רא"י לכפרא זו, מדברי הרא"ש צסוף פרק כל שעה שהוצא צטור אר"ח סי' תס"ז, בחטה שנמצא בעיסה אפי' שהחטה נתצקעה הוי כשירה, דס"ל דצקיעה לא הוי חמך גמור רק קרובה לנתצקעה, וכ' ומדחזינן דהעיסה לא נתחמנה א"כ מכ"ש דהחטה לא נתחמנה שהוא יותר קשה ע"ש צדצריי, ולכאורה קשה ע"ז דלמה לא נאמר להיפוך, מדחזינן צחיטה שנולד בה סימן חימוך, א"כ מכ"ש נאמר דהוי רא"י על העיסה שהיא רך שנתחמנה, והול"ל לאסור העיסה בלא"ה כמו בצנך החרש הנ"ל, וע"כ ז"ל דשאני הכא כיון דהחיטה לא הוי אלא ספק חמך ויש לתלות בלא"ה דלא נתחמנה, וע"כ יש ללמוד שפיר דהעיסה לא נתחמנה, דאל"כ היה ניכר סי' חימוך בהעיסה, ומהו אנו למדים על החיטה ג"כ, והוא כסברא הנ"ל, וכמו"כ צנידן דידן י"ל די' הוכחה שפיר דלא נתחמנו מדלא נולד בהם סימני חימוך, וע"כ מסתבר לומר דאותן החטים היו יבשים יותר או טבעם יותר חזק כנ"ל:

ולפ"ז צנידן דידן יש לנו טעם צרור להקל לאכול אותן החיטים שלא נתצקעו צעינא, מטעם הנ"ל מדלא נתצקעו יש רא"י שלא נתחמנו, ואין צריך כלל לצרף לזה עוד איזה ספק ולהחיר מטעם ספק ספיקא, כי על ידי אותו הטעם צלצד יש להחיר כנ"ל כסדרת הרא"ש, ומכ"ש צנידן דידן דבלא"ה יש הרצה פוסקים דס"ל דכל אגב מדלייהו לא מחמני כמבואר צפסחים דף מ"ס ע"א דס"ל לצדיי כן, והגם דרצח חולק, היינו שהחיר מטעם אחר ג"כ, אבל על גוף סדרת צדיי דאמרינן אגב מדלייהו לא מחמני אינו חולק, ומזה למדו הרצה פוסקים להקל אפילו צחיטים המוצאים צשקים וגשמים מזלפין עליהם כאשר הוצא צצ"י צסי' תס"ז צשם הגהות מיימוני וצשם המרדכי, וכן הוא צהג"א צסוף פרק כל שעה דכל שהחיטים מוגחים צמקום מדרון ויכלו המים לצאת מהן לא מחמני, והגם דהצ"י כתב עליהם שזו קולא יתירה, מ"מ היכא די' עוד צדדים בלא"ה יש צודאי לסמוך עליהם, ומכ"ש צכה"ג דעדיין לא היו נקצרים כשירד עליהם המים והיו עומדים צשצליהם עם המוץ סביב, דאז י"ל דגם הצ"י מודה להו רב"ה):

ועיינן צשו"ת מעיל צדקה צסופו שהאריך להחיר מטעם זו ע"ש, וכן מבואר צפסקי חוספות צמנחות פרק ר' ישמעאל צסי' ר"ז שכתבו וז"ל תבואה השוכנת על

וע"פ סברא זו יש ללמוד דגבי צנך החרש לא אמרינן ג"כ השני' אלא היכא דנולד בעיסה השני' חימוך וזדאי, דאז אין לנו שום דבר לתלות להקל, אבל היכא דלא נולד צשני' אלא ספק חמך, לא אמרינן דכמו דנולד צזאת העיסה ספק חימוך הוי רא"י על השני' ג"כ דהוי

ביאורים והערות

ויש בו להחמין, ועמ"ש בהערה א' לתשו' הרשב"א שמועתק בח"ב אות א', ועיי"ע בפמ"ג בהקדמה לס' תס"ז בר"ה באופן: רבת. עמ"ש בחלק ב' בהערה ב' שהרבה אחרונים לא ראו בפנים דברי תשו' הרשב"א שאוסר אף האינם מחומצים כשירד הגשם על השבלים במחובר כשעדיין עומדים בקמותיהן, וע"כ כתבו חילוקים אלו:

הארץ ומים שופכין עליהם הוא חימוץ במחוצר אך רוב שבליים עומדים ואינו נופלים על הארץ ואגב מזלייהו נפלי עכ"ל, ומזלייהו הוא מלשון מדלייהו, כי מזל הוא מלשון נוזל כמ"ש יזל מים מדליו, הרי שהתיר כל שהשבליים אינם שוכבים על הארץ, וא"כ הכא בלא"ה יש לנו צמה לתלות דאומן שנמצאו שנתבקעו היו שוכבין על הארץ והשאר היו עומדים ולכך לא נתחממו ולא נתבקעו:

ועיין בפמ"ג צקי" חס"ו זמ"א סק"ה וצט"ו סק"ה שדעתו שהרשב"א ז"ל התיר אף החיטים שבעליונו שבגדיש מטעם שאין מחמיץ צנפילה בעלמא ומיד זצ למטה ע"ש בדבריו^(ט), ומכל הלין נראה צוודאי דהמיקל לא הפסיד:

אך לענין אם מותר ליקח אותם לשם מצות מנחה לכאורה עדיין יש לעיין, דיש להחמיר עפ"ד מהר"ם לזבלין שהוצא צמ"א צקי" חס"ו לענין עכברים

שנשכו בקמח שהחמיר ליקח אחרים צשני לילות הראשונים ע"ש, אך כבר כתבתי לעיל צקי" כ"א דהיינו דוקא היכא שמתירין מכח ס"ס אז לא נחשב לשמירה ע"ש, וא"כ הכא דיש צדדים לומר דצלא טעם ס"ס נמי יש להחיר יש להקל, וצפרט לפי מ"ש לעיל צקי" כ"צ דלכך החמיר מהר"ם שהוא לפי מנהגם מאז שהי המנהג לאפות מצות מנחה צליל פסח דוקא, ולכך כל שיש ספק החמיר, כיון דלא שייך הטעם דנתצטל קודם פסח ע"ש, וא"כ לא שייך זה הטעם הכא כלל, ועכ"פ נראה דמי שאין לו מנחה אחרת והוא שעת הדחק שאין צנמצא לקנות אחרים יוצאין צי' שפיר, וצפרט דגם דברי מהר"ם ג"כ לא נאמרו אלא לחומרא בעלמא לכתחלה, ועיין^(י) צשו"ת שואל ומשיב צמ"ג סי' פ"ו, ועיין צתשו' השיב משה סי' י"ח, וצתשו' דברי חיים ח"ב סי' ל"ט:

(כא)

צשו"ת ברבת חיים סימן ב"ד

צש"ע סי' חס"ו ס"ד דמצואר ג"כ דלימות הוא חמץ והוא חד דינא עם נתבקעו, דצדברי הרשב"א נקטי מלומחים וצדברי תשו' הר"ן שם צש"ע נקט נתבקעו, הרי מצואר דחד דינא אית להו, ומר אמר חדא ומר אמר חדא:

אך ראיתי צתשו' חתם סופר א"ח סי' קכ"ט שכ"י^(יא) שם צלמצע התשובה שקודם זמן לא מיקרי מצטל איסור לכתחלה כמ"ש מג"א ס"ס תמ"ז צחיטים שנתבקעו, כ"ש צלמחו שאין חמוצם צרור כ"כ כמ"ש

ובעיקר דינא של חיטים המתחממים איזה הסימן הוא שיהי' חמץ מדאורייתא יש לי מקום עיון קנת, הנה צגמרא אמרו נתבקעו אסורים, מזה מצואר דווקא נתבקעו הוא סימן חימוץ או עכ"פ קרוב לנתבקעו, אבל צענין אחר לא הוא חמץ, אבל צהגהות מיימוני שהוצא צצ"י וצש"ע צקי" תנ"ג מצואר דחיטים המלומחים הוין ג"כ חמץ, דהלימות הוא סימן חימוץ, ומצואר צדבריהם דהווי חמץ גמור, וכן מצואר צדברי הרשב"א המוצא

ביאורים והערות

רבט. דצ"ע כי דברי הפמ"ג אינו שייך לכאן כשהגשם ירד על השבלים בעורן עומדים בקומתן כל שכולת ושכולת נפרד בפני עצמו, עיי"ש בפמ"ג בא"א סק"ד דהרשב"א אירי בערימות שנעשה עליהן כיסוי כגון מוקשין, וכן מפורש בתשו' הרשב"א ח"א סי' ק"ב שהם מרבין עליה תבן יבונין אותה כמין כותל ורמו לדבריו בפמ"ג שם:

דל. מכאן ולהלאה נראה שהוסף המחבר בעל תשו' ברכת חיים להעיר לאחר שנים הרבה שכ' תשו' הנ"ל, כי ספר שואל ומשיב יצא לאור פעם ראשונה בשנת תרכ"ח ותשו' הנ"ל נכתב בשנת תרכ"ה, ותשו' השיב משה נרפס בשנת תרכ"ו (וברוך אגב בתשו' השיב משה אינו מוזכר כלל להדיא דהשאלה הי' אודות חמץ במחוצר, ויתכן דאירי בגשמים שנפל על הערימות), ותשו' דברי חיים י"ל פעם ראשונה בלבוש שנת תרל"ה, ואולי חזר בו קצת בעל ברכת חיים ממו"ש בהתשובה לאחר שראה תשו' הרשב"א שמועתק בתשו' דברי חיים, וגם כמ"ש לרן אי כשר למצת מצוה, הנה בתשו' שו"מ שם מבוואר דלענין שמירה לא מהני היתר דס"ס וכן נוטה בתשו' דברי חיים עיי"ש:

מקודם איסור טבל על צאם שהי' נתחמץ קודם הקצירה, כיון דעכשיו בשעת הלישה ואפיה לא הי' יכול לצוא לידי איסור חמץ [וכו']:

ובאמת צאם שהי' קושימו קושיא לא הי' תירוטו תירוץ דנאמר דעכ"פ לא הי' חמץ גמור, שהרי

מבואר להדיא לעיל דף ל"ג ע"א ודלא היתה לו שעת הכושר ה"ד כגון דאחמץ במחוצר, הרי דאיכא חמץ גמור במחוצר, אם לא שנפרש דבריו דדוחק ע"פ דברי תשו' מעיל נדקה בסופו שמפרש דהיינו היכא שרואין שנתחממה, אבל כל זה הוא מדוחק גדול ואין להאריך בזה, ואין לנו להעמיד שום דבר עי"ו, ואין מזה אפילו לעשות סניף בעלמא, וגם לענין המזומחים בודאי אין ראוי לעשות מזה שום סניף, כיון דמבואר בהגה"מ בפירוט דהוי חמץ גמור, מבואר דלית צי' שום ספיקא כלל:

אך עלה בלצי על אותן שנתבקעו שהמנהג עכשיו לבדוק אחריהם, והינו שהקרום צראש החיטה נתבקעה, אם זה הי' אותו נתבקעו המבואר בש"ס ובפוסקים, כי על מה שמבואר בגמרא נתבקעו אסורה פירש"י ז"ל שם דף מ' ע"א ד"ה נתבקעו מחמת הניפוח שמחמת המים וכו', דמשמע דע"י שנלעו רוב מים נפוח החיטה, ונתבקעה היינו שנגוף החיטה נתבקעה, ולפי המנהג מה שאנו קוראים נתבקעה הוא רק הקרום צראשו^(א) ולא גוף החיטה, וזה נהווה ע"פ הרוצ ע"י שמונח כרי זמן רב צלי שליטת האויר צאותו המקום, וגם נראה כן לכאורה לחלק ג"כ מדברי הרא"ה שהציא הר"ן ז"ל שכי' אבל בחיטים כיון דאית צי' צירי כלומר סדק שבחיטין כמאן דנתבקעו דמי עכ"ל, דמשמע קלת דהבקוע האמור^(ב) בש"ס הוא צאותו המקום צירי, ומה

פרי"ח דאפשר דהוי רק עיפוש בעלמא עכ"ל, מבואר בדבריו דחיטים שנלמחו לא הי' חמץ צרור כל כך כמו חיטים שנתבקעו [וכו'], וע"כ אין לנו שום רמז בדברי הפוסקים לומר די' איזה חומרא צנתבקעו יותר מנלמחים:

והנה הגאון הנ"ל כי עוד שם בתשו' סי' קל"ז ח"ל ואולי י"ל דהחמוצים אפילו שנתבקעו אינו אלא עיפוש ולא חמץ דאורייתא, וקלת משמע כן מסוגיא דמנה של טבל דמשמע דלעולם איסור טבל קודם לאיסור חמץ, ואם אימא משכחת חמץ במחוצר וטבל אחר שנתמרת, והיינו כשנקטר ערב הפסח אחר חלות עכ"ל, ועי"ע שם בדבריו בתשו' שאחר זה, הנה יבא להסתפק אף צמזוקעים במחוצר ג"כ מטעם הנ"ל דהוי כעיפוש מחמת הוכחה הנ"ל, אבל באמת ראיתו אינו מובן, שהוא מדגרסינן שם דף ל"ה בסוף ע"ב להוכיח דמנה של טבל אין יוצאין בה מדכתיב לא תאכל עליו חמץ מי שאיסורו משום כל תאכל חמץ כו', ואוקמינן כר"ש דאין איסור חל איסור ע"ש, וע"כ הקשה דעדיין משכחת היכא דנתחמץ במחוצר דקדים איסור חמץ לאיסור טבל, דאז לר"ש לא חל אלא איסור חמץ ולא איסור טבל, וא"כ משכחת דיאכל מנה של טבל ויהי נפיק צי' ידי מנה, ואם זאת הי' כוונת קושימו אינו מובן כלל, כיון דהתם מיידי דעכשיו הוא מנה ולא חמץ, וא"כ אין אנו דנין אלא על אותו השעה קודם שנאפה צאם שלא הי' נשמר בשעת הלישה ואפיה הי' נתחמץ והי' חייבין על חמוטו אז על ידי השמירה נפיק צי' ידי חובת מנה, אבל צאם שגם שלא הי' נזהר בשעת הלישה ואפיה לא הי' חייבין עליו על חמוטו אין יוצאין בה ידי חובת מנה, א"כ מה בכך שהי' יכול לצוא לידי איסור חמץ

ביאורים והערות

רלא. מועתק לעיל אות ה', ועמ"ש שם בהערות:

רלב. ידוע שעיקר כח הצימוח שבהחטים הוא מונחת בראשו וכן כותבים המומחים, וע"כ מהדרך שהקרום שבראשו נתבקע תחלה, וכמ"ש בתשו' השיב משה סי' י"ח שאם נראה ביוקע למעלה נראה שהיא הכנה לצמיחה, וכ"כ בברכת חיים להלן, ועמ"ש בפמ"ג בהקדמה לסי' תס"ז ובשאר מקומות בסי' תס"ז אם נתבקע הי' חמץ גמור מדאורייתא או רק מדרבנן, ועי"ע שם בפמ"ג כ"ז סק"י דנתבקע כל שהו סדק מעט הוה סי' הצימוץ, והו"ד בבה"ל סעיף ט' בד"ה אם נתבקעו: רלג. לכאורה אין שום רא' מזה, כי להדיא מבואר בגמרא שם בדף ט' דכיון דאית בי' ציריא עיילו בהו ביאי (ועי' בחי' הר"ן בפסחים דף

מ' מ"ש בשם הרא"ה, ועיי"ע במאורי דף ו' ע"ב שכ' בתו"ד בזה"ל אבל חטים חזקים הם ואינם מתבקעים בנקל ואע"פ שאין מתבקעים חטים נכנסים דרך הסדק ומתחמצין בלא בקוע), וא"כ הסדק גורמת שהחטים יכלע בהן מזהר יותר מבשל שעורים רשעי, אולם בליעת החטים תוך הסדק גורמת בדרך כלל שיתבקע תחלה במקום כח הצימוח שהוא בראשו:

ועי' בהגהות המהרש"ם ז"ל בס' אורחות חיים ספינקא כס' תס"ו אות י"ג שכ' בזה"ל, ענין הביקוע אינו הצימוח שבראש החטה אלא ביקוע ממש הנראה לעין, שהוא על ידי ריכוך וניפוח מתבקעת החטה יותר מההרגל, ויש ראי' מהטור ס' תס"ז בשם רוקח בדין חטים שידרו עליהם מים ונתבקעו ונתייבשו ואין ביקוען ניכר, ובב"ח שם בשם ראב"י, ואם הביקוע כמה שיוצא בראש החטה אי אפשר שיחזור ויתאים, ובע"כ כמ"ש, וכשמתייבש מצטמק החטה ואינו ניכר עכ"ל, ועי' בתשו' מהרש"ם ח"ב ס' ד' שמציין להשי' חמד ח"ו מערכת חמין ומצה ס' אות ד' שכ' ג"כ דהמצומחים לעולם ניכרים הם, אולם בנשמת אדם שאלה י"ט כ' דלברור המצומחים ידוע שצריך בדיקה גדולה ואיש מבין שמכיר אותן כי כאשר נתייבש מה שצמח או הצימוח נופל ואינו ניכר וצריך בדיקה מעולה ע"כ:

ובהיותנו בדין ביקוע נעתיק עוד לכאן מקצת ספרים שנמצאו שרנו ג"כ בזה:

ח"ל שו"ת שערי צדק להגה"ק מרעש זצ"ל בס' פ"ז, ב"ה אור ליום כ' ניסן תבוא ברכה לפ"ק, לכבוד הרב המאוה"ג החריף ובקי נ"י עה"פ פ"ה כו' כש"ת מוה' מרדכי יודא נ"י [אבדק"ק אינמערדאב והגליל], נ"ק לנכון הגיעני בענין החטים שאינם מבוקעות רק למעלה במקום הצימוח, והנה הרבה פעמים נמצא בזה, והגיל הייתי לקרותו ספק, ובאמת בש"ע לא מצאתי אך לדונם, וגם במשכנות והב ר"ס תס"ז שהאר"ך בזה להסביר איזה סימן חמין בדין, ועדיין לא יצאתי מידי ספק, ותשואת חן למערכת נ"י, כי הדיוט אמרתי לחזור על השורש בש"ס, והנה בפסחים דף מ' וכפ"מ שהבנתי מפירש"י ד"ה נתבקעו כו' וד"ה נתבקעו ממש כו' לא מבוקעות ממש כו', הך לא מבוקעות ממש צ"ב קצת לפענ"ד:

ונלענ"ד כי ג' מדרגות יש בחטים לחימוץ, א' כשבא עליו מים ושהה קצת נתפח והיא ניכר היטב שנתפח באותו מקום שמתבקע אח"כ, ב' כששוהה עוד במים או שבא במקום חום מתבקע אותה החטה שנתפח, ג' שצומח ממש שם, והנה לפ"ו הני חטים אשר בראשם נקב קצת ואינו ניכר שום תפוח בהם כדרך החטים הלחים הנ"ל, על כרחך לאו מחמת חימוץ הוא, רק כמו שאומרים קצת אנשים שנתהוו בן בשעת הדישה, וכפרט בזמן הזה שדשין במאשינען, והנה אף שקשה לסמוך על זה, וח"ו להתיר כשאין ס' נגדם לענין חשש חימוץ, אבל לענין חשש בחטים שמורים לפענ"ד אין לחוש כלל בכה"ג שכ' מעכ"ת נ"י שנמצא מעט מזעיר, וכפרט בשנה זו, ע"כ לפענ"ד ודאי המה חטים שמורים כדינו לכ"ע עכ"ל:

וביאר דבריו הדנה דעת השואל הרה"ק מאינמערדאם ז"ל כבואר ג"כ שם בתשו' שערי צדק בס' פ"ה וס' פ"ו [ומעתק באות ל"ג] דכל היכא שנמצא איזה ריעותא במקצת מהחטים יש חשש על כולו דלא נקרא משומרים, וכשי' השואל ומשיב והדברי חיים ושאר אחרונים, עי' בהערה רמ"ט, ועיי"כ בשו"ת מאור יהושע שמועתק באות ל"ה ול"ו מ"ש לחמו הרה"ק מאינמערדאם ז"ל, וע"כ חשש הרה"ק מאינמערדאם דאם נמצא מבוקעים בראשו דיש חשש על כולו שאינם בגדר משומרים, ועי' השיב הרה"ק מרעש ז"ל דהן אמת שאין לסמוך להתירם באכילה כשאין ס' נגדם, כמ"מ בכה"ג שנמצא מעט מזעיר אין לחוש על האחרים שאינם מבוקעים, והנה בדומה למ"ש בתשו' דברי חיים שמועתק באות י"ט דכל היכא שנקצר מקודם שנמרו והי' משומר מחשש מים יש לחלות שהחמוצים באו מכח שנתחממו אצל הכותל וכדומה אבל מה שאין רואין בו חשש לא חיישינן להו, אולם בשערי צדק משמע לכאורה שלא הקיל רק במבוקעות שאפשר לחלות בהדישה ולא כשנמצא מצומחות. ועיי"כ בתשו' ערוגת הבשם שמועתק באות מ"ג ומ"ד:

מיהו מ"ש בשערי צדק שקשה לסמוך מה שאומרים קצת האנשים וכו', הנה כן מוכח גם בתשו' השיב משה ס' י"ח שכ' בתו"ד בזה"ל, ולפ"ו אף שלא נראה צמחה עדיין רק ביקוע הרי היא חמין, רבנתבקע ודאי חמין, רק אם לפעמים נסדק מהדישה אין לחוש וניכר הוא, כללו של דבר שאם נראה ביקוע למעלה שנראה שהיא הכנה לצמחה ודאי אין להקל כלל וכלל עכ"פ בפחות מששים כנגד כל החטה וכו' עכ"ל, ומבואר דרוקא כשניכר הוא שהסדק בא מכה הדישה אין חשש, אבל כשאינו ניכר בודאי שבא מכח הדישה, אלא שיש לחלות שנתהוו מכח הדישה, יש להצריך ס' נגד כל החטה, ועי' בשו"ת אורי וישעי בס' ה' שהביא ג"כ דברי תשו' השיב משה, וכ' בזה"ל הרי ממש כדברינו בנידון דידן דהיכא דניכר הוא שנסדק מהדישה אין לספק שזאת היתה ביקוע או צמחה קודם שנסדקה מהדישה ואין צריך ס' נגדה, וכ"כ בשו"ת שאלת של' מהר"ת ס' י"ד, והו"ד כשדי חמד ח"ו מערכת חמין ומצה ס' י' אות ה' ובאורחות חיים ספינקא ס' תנ"ג אות י"א, ועיי"ע בזה כאשר אברהם מהר"ת ס' תנ"ג ב"ד בחטים מבוקעות שמחשבו לספק אם נעשה הביקוע ע"י הדישה, ומ"ש שם לצדד שלא להצריך ס' רק נגד מקום הביקוע שהוא בשורש החטה מקום חיבורו להקש, כבר דחה כ"ו בתשו' השיב משה הנ"ל עיי"ש, ומ"ש שם לדון אם לחשב לספק ראוי נתבקעו קודם שנמרו, הנה לכאורה דבר זה לא שכיח כלל, ולא חשב לספק רק בדבר המצוי וכמ"ש בכ"מ, ועיי"כ בזה בדברינו לעיל בהערה ר"ב:

ועי' בס' דברי של' להרה"ק מסטראפקאב ז"ל בהגהותיו לס' מעדני שמאל ס' ק"ח אות י"ג שהביא שם דברי השאלת שלו, וכ' ע"ד בזה"ל, לפי שכתב לעיל בסק"ט אות י"ב בשם הגאון מהרש"ם דאין להקל חטים שלא נבדקו וכו' ואסור הקמח הנפתח בלא בדיקה

גם בדיעבד, סותר מה שמביא כאן, דמה חילוק אם אינו בודק חטים שיכול לבודקם או חטים שאינו יכול לבודקם עכ"ל, והנה מ"ש במערדני שמואל בשם המהרש"ם הוא בתשו' מהרש"ם ח"ב סי' רל"ט, והמעין בפנים יראה מבואר דאיירי בנמצא בו מצומחים וע"כ הצריך בדיקה אף בדיעבד עיי"ש, אולם בתשו' שאילת שלו' איירי בשנה שכל ימי הקציר לא ירדו גשמים ועת הגרוד ה' וכמבואר בתשו' אורי וישעי שנכתב לאותו השואל שבתשו' שאילת שלו', וע"כ כל החטים היו כחזקת כשרות אפי' שלא יהי' ס' נגד אותם החטים שחסרים ע"י הדישה, ואין צריך בדיקה מדינא רק בחטים הבאים בספינה שהי' כסמוך למים וכמ"ש בס' תס"ז ס"ג, אולם כ"ז לענין היתר אכילה אבל לענין שיהי' נקרא משומר למצת מצוה יש להצריך לכתחלה לעולם בדיקה וכמ"ש ברבינו מנוח והו"ד בחלק שני אות ה', ועמ"ש שם בהערה כ"ג, וחטים אלו שחסר ע"י הדישה שוב א"א לבודקם:

ה"ל שו"ת דברי מלכיאל ח"ג סי' כ"ב, וע"ד הבקאות בחטים מצומחים ובקועים אם החטים מהופכים בגידולם ודרכם להיות בקועים בחוטמם אם לחשבם בכלל נתבקעו, נראה פשוט שיש לחשבם דהא מ"מ בקועים הם, ומכלל ספק לא יצאו, דאפשר נתבקעו בשביל חימוץ, ועוד דנראה מה שגידולם להיפוך הוא ג"כ מצד ששלטה בהן ליחות מגשמים שירדו וע"כ נתכווצו ונתהפך גידולם ונתבקעו עיי"ז, ואם הביקוע הוא מן הצד ולא באמצע חוטם החטה, נראה דהוי ביקוע, דהרי פירש"י בפסחים דף מ' ע"א שמתבקע מחמת חימוץ וליחות, וא"כ אין נפק"מ בין אמצע לצדדי, ומר עוקבא ס"ל שם דאף אם לא נתבקעו רק עומד להתבקע אסור, וכ"פ הרבה פוסקים לדינא, ועכ"פ ספק הוי ע' באו"ח סי' תס"ו, ורק נעשה זה לפעמים ע"י מכוונת הדישה או המירוח, ובקי יוכל להכיר אם נעשה ע"י מקרה חימוץ או מצד שנתחמוץ, ואם הביקוע הוא ברוחב החוטם ולא באורכו נראה שאין דרכם להתבקע לרחבם ורק נעשה זה ע"י מקרה חימוץ כנ"ל, והכל לפי ראות עין, כי לפעמים מתחיל להתבקע במקצת החוטם ומתרחב קצת ועיי"ז נראה כאלו נתבקע לרוחב וכאמת הוא לאורך, ופעמים מתבקע החוטם באיזה מקומות ואין ניכר אם הוא באמצע לפי שמתחלק הקרום שעל החוטם לחלקים:

ואשר נסתפק כבודו בנתבקע מקצת חוטם החטה, כבר כתבתי שגם במקצת מיקרי נתבקע, שכן הדרך שמתחיל להתבקע בקצה החוטם והולך ונתבקע כל החוטם, דהא זה נעשה מחמת לחוחות, וא"כ אין שייך לתת שיעור בזה, ופעמים נופל מקצת מקרום שעל החוטם ע"י חיכוך או ע"י מכוונת הדישה או המירוח ונראה כנתבקע ובאמת אינו נתבקע, וזה תלוי כפי ראות עיני הבקי הבודק את החטים, ואם אינו יכול להחליט את זאת יחשוב זה לספק נתבקע:

ואם הוגבה הקרום שעל החוטם הגרעין ונתנפת, נראה שיש לדון לנתחמוץ, דהא פירש"י בפסחים דף מ' שנתבקעו מחמת הניפוח שמחמת המים, וכן פירש"י שם בהא רשון בחומץ שלא יתבקעו היינו כשרואה שנופחות ע"ש, הרי מבואר שהנפחה היא הוראה שקרובות להתבקע, ומר עוקבא ס"ל שם דלא צריך נתבקעו ממש, רק שאילו מניחן על החביות מתבקעות מאליהן, ומשמע דהיינו נפוחות, וכ"כ הפוסקים דלמר עוקבא אסור כשקרובות להתבקע והיינו נפוחות, אכן קשה להבחין אם הנפחה באה מחמת ליחות וחימוץ או אפשר שגידול החטים הללו הוא כך, ולזה דקדק רש"י בלשונו שם ניפוח שמחמת המים דממהרות להתחמוץ, משמע שיש ניפוח שאינו מחמת מים ואין בזה חשש חימוץ [א"ה מה"ט נראה דנפוח מחמת הקור לא הוי שום חשש חימוץ כשלא נפל עלי' גשם, ועי' היטב לשון רש"י במס' כ"מ דף מ' ע"א בד"ה והחזיר לו כימות הגשמים, וכל החטים לפסח ה' עומדות מעולם במקומות קרים], ולפ"ז אף אם רואין שהקרום נפוח אין לחוש כל זמן שאינו ניכר שזה נעשה מחמת הליחות, וגם דאפשר צריך שתהא כל החטה נפוחה, ונראה שזה תלוי בראות עיני הבקי בזה אם הניפוח נעשה מחמת ליחות או לא, ובפוסקים סי' תס"ז משמע דקרובות להתבקע היינו שנחרכו ועו"ש:

ויש חטים שנראה עליהם עיפוש ותלודה שקורים שימל שנעשה מחמת ליחות, ויש לחוש לחימוץ כדין חטים שהי' מונחים במקום לח או שירדו גשמים כדקיי"ל בס' תס"ז, וקיי"ל שם שאם באו בספינה או ירדו גשמים ונשתנה מראיתן אסורים לפסח, ואף ש"ל הנשתנה מראיתן נרע שהשינוי הוא בנוף הגרעין משא"כ עיפוש שאפשר להסירו, מ"מ נראה פשוט שאסור, דהרי מ"מ בא עליו ליחות, ועי' ח"י סי' תס"ז סקמ"ו שיש עיפוש בלא מים [א"ה ע' בלשון רבינו מנוח שמועתק בח"ב אות ה']:

וכמה פעמים נמצא שנקלף קצת הקרום או כולו מעל חוטם הגרעין ונתייבש שם וכמעט לא ניכר, וכן יש שנתבקע הקרום שם ונתייבש ונדבק היטב, וצריך לדקדק בזה ולעיין בעינא פקחא כי זה חמץ גמור, והובא זה במרדכי פכ"ש ובמנ"א סי' תס"ד סק"ד ועוד בכמה אחרונים בחטים שנתבקעו ואח"כ נתייבשו ואין ניכר הביקוע ע"ש, אלמא דשפיר אפשר שיתבקעו ויתייבשו ולא יהי' ניכר, וכ"כ הח"ס סי' קל"ב, ובזאת ראיתי בעיני ג"כ והבקי יכיר זאת [א"ה מלשון הראשונים לכאורה משמע שאינו ניכר כלל אף לבקי, ובעיקר הדבר שכ' כי זה חמץ גמור, הנה בפוסקים מבואר שאינו רק ספק חמץ, ועי' בחי' מהרא"ך שמועתק באות כ"ב מ"ש שם בשם החי' הרי"ם ז"ל], וכתבו שם הפוסקים שבמל מין במינו לפי שהאיסור אינו ניכר, הרי אפשר שיתייבש כל כך עד שלא יהא ניכר כלל, ויש לדון אם אינו ניכר אלא לאחר עיין ובקאות גדולה אי מיקרי זה איסור ניכר לענין ביטול ואכמ"ל בזה: וזוהי ראיתי מנוכה רבה שכל מורה בודק חטים אף שאינו בקי בטיב חטים בקועות, ובעיני ראיתי חטים עם הכשרים מרכנים ונמצאו חמץ גמור, והי' ראוי למנות ע"ז אנשים מיוחדים שידוע שהם בקיאים היטב בזה, והי' ראוי למנות על זה אנשים מיוחדים שידוע שהם בקיאים היטב בזה, והי' ראוי

הוא חמץ גמור רק ספק חמץ דשמה לא נתחממו עדיין, שלא כל היורדים עליהם מים מתחממין כמ"ש הרשב"א ז"ל, וא"כ היכא דיש עוד זל"ה הייתרים יכול לעשות מזה עכ"פ לסניף עכ"פ, וז"ע לפי ערכי, ועכ"פ נראה לענין לטחון החיטים היכא שיש לנגדס ס', יש לנו סניף גדול לסמוך עליהם דמותר לטחון לכתחלה, הגם שהחמיר צפר"ח בזה, אבל עכ"פ זכה"ג באתו הנתבקעים יש להקל אפילו לכתחלה, ועי' בשו"ת צרית אברהם חאו"ח סי' ל"ד ל"ה ל"ו באריכות, ויותר עוד הי' נ"ל דאפשר אפי' לכתחלה מותר להוסיף עליהם עד שיהי' ס' ולסמוך על שי' הט"ז בס"י תמ"ז סק"ה שהקל להוסיף לכתחלה, ועכ"פ היכא שיש לנו עוד ספק באם שיש ס' שאין לנו יכולים לעמוד על שיעור צבירור, דאן יש להקל להוסיף עליהם עד שיהי' צבירור ס' צבירוף טעם הנ"ל:

שאנו קוראים נתבקעו הוא זל"ה השני זל"ה החלוק שבראשו, ועוד דהרי ידוע שאותו הקרום שבראשו שנתבקעו הוא קודם שנלמח, שבהמשך הזמן באם שיש לחלוטית נלמח לאח"כ יתמיד קודם שיתחיל ללמח נתבקעה שם מקודם, וא"כ למה כתבו הפוסקים דלמח הוא חמץ, תיפוק להו דקודם שנלמח נמי הוא חמץ משעה שנתבקעה מקודם בראשו באתו המקום שעולה הנלמח, דמשמע לכאורה ג"כ דהבקוע מקודם בראשו עדיין לא הוא חמץ גמור עכ"פ, והגם דמנהג של ישראל תורה הוא וחלילה לנו לזוז אפילו זיז כל שהו, כי עינינו הרואים דבשנה שאין רוב הגשמים מלויים אינו נמנע אומן הנתבקעו ג"כ, אך בשנה שנתרבו הגשמים אז המה נמנעים, וא"כ החוש יעיד שהוא בא מחמת שירד עליהם רוב הגשם וע"כ נחשב לחמץ, אך כיון שלא מלוינו זאת ביאור בדברי הפוסקים בפירוש, וע"כ אפשר לומר דלא

(כב)

חידושי מהרא"ך^(ה) סי' תס"ז סעיף ו'

באמצעה כלל, וכל כה"ג לא אחיליד ריעותא באמצעות הגדיש, וכן הוא בש"ע או"ח צסימן זה אומן שאין מבוקעות מותרות מפני שהדבר מלוי שבעת הגשמים עליונות הגדיש ותחתונים מתחמץ ומתבקע ואין המים נוגעים באמצעותו כלל, וא"כ החטים הנשמרים שלא היו מונחים בגדיש לאחר הקצירה, ולא בא על החטים שום מים לאחר הקציר, ועל כרחק כשנמנעו בהם מבוקעים או מלומחים, כי ירד עליהם הגשם כאשר היו עוד מחוצרים בשדה, לא היו זריכים עוד לקרקע, וכמבואר

הנה בענין החטים שנקצרו על חג הפסח והיו נשמרים שלא יבא עליהם מים לאחר הקצירה, ונמנעו בתוכם מלומחים אשר בטלים במאה וצמחים, נלפענ"ד דאין להשתמש בהן בפסח כלל, דהא הר"ן כתב בשו"ת שהוצא צב"י שנשאל לו על החטים שנמנעו בהן מבוקעות, והשיב דבחטים המבוקעות אינו רואה בהם זל"ה היתר, ושאר חטים שאין מבוקעות נראה בעיני דמותרים, מפני שהדבר מלוי שבעת הגשמים עליונות הגדיש ותחתונים מתחמץ ומתבקע ואין המים נוגעים

ביאורים והערות

לחת כתב קבלה להאיש הבקי בזה, וגם שיהא ירא שמים גדול שלא יתעצל בזה, כי הוא מורח עצום להשיגו היטב על כל גרעין וגרעין כאשר נוכחתי לדעת, וכמה עמלים בני ישראל הכשרים לנקות ביהם מכל חשש חמץ ושומרים אפיית המצות, ולבסוף הם נכשלים באכילת חמץ גמור ר"ל באשמת נותני ההכשרים בלי עיון ודקדוק, ונתהוה זה לפרנסה יותר מלחירות, ד' זכינו לראות באור האמת ובסדרים נכונים בכל דבר הנוגע לקיום דיני תורה"ק, עכ"ל תשו' דברי מלביאל:

ובעיקר דברים הנ"ל במקום ואופן הביקוע, אולי יש להעיר שהלוי במיני החטים שגשגה בכל ניקום ומקום וכמזכר בחלק א' אות א', ובוה הי' אפשר לכאורה ליישב גם הערת המהרש"ם ז"ל מו"ש הרוקח, ומה"ט נראה דלהלכה למעשה יש לחשוש לכל חשש ביקוע שהוא אם לא שניכר להדיא שנעשה ע"י הדישה:

ר"ד. מהרה"ג מורה"ר אלעזר הכהן זצ"ל אבדק"ק פולטוסק פלאצק סאכטשאב חתן בעל חוות דעת זצ"ל:

מרשב"א שהקשה לה מהא דאיתא בש"ס פסחים דף ל"ג דבחמץ לא היתה לו שעת הכושר דאחמץ במחוצר, והקשה ברשב"א האיך אנו אוכלים לחם בפסח אי אפשר שלא בואו על החטים גשמים, ומחלק כשהחטים נגמרים ונתיבשו שאין צריך עוד לקרקע מקבלים חימוץ, אבל כל זמן שיונקין מן הקרקע אינם מקבלים חימוץ, והקשה הוא דא"כ אמאי משני בש"ס דבטומאה הי' לו שעת הכושר, הא גם לענין טומאה יכול לטמאה במחוצר, כמו דאיתא בפ' העור והרוטב תאנים שיבשו באציהם מקבלים טומאה בחצורין, ומשכחת בטומאה ג"כ כשלא היתה לו שעת הכושר, וע"פ קושיא זו (חלוקן) [חולקן] על הרשב"א ע"ש:

ולענ"ד נראה דהנה תרומה גם תירוש ויצהר חייב מדאורייתא לכל הפוסקים, עיין ברמב"ם בפ"ב מהל' תרומות, ואנן פסקינן בפ"ב מה' תרומות זיתים וענבים שנטמאו סוחטין ועושה אותן תרומה ואם נטמאו אחר שנעשה תרומה וסוחטין בפחות פחות מכביצה הרי המשקה היוצא מהן מותר בשתיה לכהנים דמשקינן מפקיד פקיד, א"כ תרומת תירוש ויצהר לא משכחת שלא הי' לו שעת הכושר, ולזה תנא הש"ס הדין לענין חמץ דאינו רק בחמשת מינין, שוב ראיתי דגם לא בכל חמשת מינין יש לומר דאחמץ במחוצר ולא היה שעת הכושר, והוא דבמנחות דף ע' ע"ב שעורה קלופה מטטרפת שאינה קליפה אינה מטטרפת ולא קשיא הא בלחות הא ביבשות לחות מטטרפות דשימור הוא יבשות לא הוה שימור, וכיון דבשעורה יבשות לא הוה הקליפה שומר ולא נטמאו השעורה כשנוגע השרש בהקליפה וכמו שפירש"י שם דאפילו אוכל אינו מטטרפות לביצה משום דקליפה מפסקת, וכשאינה שימור הוה דומיא דענבים שנטמאו דלא נטמא מה שבתוכו, כמו כן אם נגע בקליפה כשאינה שימור לא יגע באוכל רק בקליפה ולא נטמאת האוכל כלל, ומבואר בחולין דף ק"ב לר' אושעיא שני שומרין אינן מטטרפין, ואי אפשר אשר החטים יטמאו רק חטים שיש בהן לבד כביצה כמו חטים בימי שמעון בן שטח, נהי דאנן לא פסקינן כר' אושעיא,

בסי' זה סעיף ה' דהדגן שאין צריך עוד ליניקת הקרקע מקבל חימוץ אם ירד עליו הגשמים, אם כן אמיליד ריעותא בכל החטים שנקצרו יחד, ואין לנו דבר המסתבר לתלות בו שרק אלו החטים (ש)נתחממו ולא אחרים, דהא מבואר ביו"ד סי' י"ז במקום שאין לתלות בהיתר הנראה לעינים או שהיו רגילין לדבר לא נאמרו נשטמו הותרו: ויותר מזה מבואר בסימן זה דאם נמלא שלשה גרעינין מנומחים בכרי שחוששין לכל הכרי כמבואר [במ"א] סקי"ב מיהו בכרי של החטים שנפל עליו גשם יש לומר האי קבא, היינו אם נמלאים בחוף הכרי שלשה מנומחים אסור כל הכרי, וכתב ועיין בסעיף ב', וכוונתו דדגן שנמצע בנהר או שנפל עליו מים אע"פ דלא נתבקע אסור, ומ"ש מה שכתבתי שם, אולי כוונתו למ"ש בסק"ב וסק"ד דאם לא שהה עדיין שיעור מיל עדיין לא החמין, ובחמד משה [סק"ה] כתב משמע מדברי המ"א סקי"ב אם נמלא בהם ג' גרעינין שנתבקעו כולם בחוקת חמולין הם, ויש ללמוד זה מהא דאיתא בסי' תנ"ט ס"ג בשני עיסות שאם נתחממה אחת גם השני חמץ, וכן אם החמיצה מקצתה הוה כולו חמץ [עכ"ד] החמד משה], ונראה דלכך כתב והציא רא' משני עיסות, כיון דכוונת המ"א לאסור גם אותן שאינן מבוקעים כמ"ש עיין סעיף ב', ומציא רא' מס' תנ"ט, ואפשר דגם אם לא שהה שיעור מיל כיון דשלשה גרעינין נתבקעו חוששין לכל הכרי כמו בעיסות המבואר בסי' תנ"ט:

אך בחטים שאינם משומרים משעת קצירה יש לומר שלא בואו המים לאמנעות הכרי, אבל בחטים המשומרים כאשר נשמר שלא יבא מים עליהם לאחר הקצירה, על כרחך דנתחמץ במחוצר וחוששין לכל החטים ולא מהני צרייה, [ו] בשנה שיש ריבוי גשמים, כמו שנת תרכ"א ותרכ"ב, והחטים נקצרו לאחר שכבר נגמרו ולא היו מונחים בגדיש יש לחוש גם על החטים שאין נשמרים, ואם שבתשו מעיל נדקה מיקל וחולק על הש"ע (ומחולק) [שמחלק] בין חטים הצריכים לקרקע ובין חטים שאין צריכין עוד לקרקע, ודין זה נובע

ותוס' בחולין דף קכ"ח ד"ה רבי יהודה כתבו דר"י חולק על האי דינא וסובר דאינו מקבל טומאה בחבורין גם ביצשו, ולפי מ"ש הב"ח בשם עיטור הביאו בש"ך [חומ"מ] סי' ז"ה ויש לחלק ולומר דתאנים דנפלו מאליהן מטמאין בחבורין דכמאן דנפל דמי לא כן בחצואה שצריכה להקטר ע"ש, עכ"פ אין הקושיא תמורה כל כך (להיות) [לדחות] דברי הרשב"א והש"ע מהלכה, ואין לנו רק דבריהם הקדושים די ש חמץ במחומר:

הנה להשתמש לנחת ידי מנה שיהיו נקראים מנה שמורה בלא צריכה רק לסמוך על הציטול, בלא דבריו אין אדם יכול לעשות כן, לנחת ידי מנה דלריך להיות החטים משומרים הוא משירי מנה, ולסמוך על ציטול מחומלים דעת הרמב"ם והגאונים והצי"ט בש"ע [סי' תמ"ז ס"ד] יש מי שאומר דחזור וניעור ר"ה, אך גם לאחר הצריכה נראה דחטים המשומרים שנמלאו בחוכן מלומחים, יותר יש לחוש משאר חטים שאין משומרים משעת קצירה, והראה לי אחד מלוצ'א מרצ'ן אשר צת' חתם סופר סי' קל"ו כ' אן לא נהגי'ן להשתמש בחטין שהיו מלומחים בחוכן, וכפי הנראה שהוא כתב על סתם חטים ג"כ שלא נהג להשתמש, מכל שכן במשומרים כמ"ש:

בשנת תרכ"ה צר"ח ניסן הצעמי הדבר לפני אדמו"ר הרב הגאון הנדיק הקדוש נר ישראל מהר"י"מ ז"ל [צעל חידושי הרי"מ], ואמר לי שעיי'ן היטב כי היה נראה לו לפום ריהטא לחומרא, והדברים נכונים, ולא להשתמש בשנה ההיא גם לפני ציתו מחטים שהיו צהם מלומחים והי' שמונה פעמים ששים גם לאחר הצריכה, וכאשר ר"ה הי' אז הדבר שאין רוב הציבור יכול לעמוד

ביאורים והערות

ר"ה. הנה קיצר מאד בדבריו, ועי' בפ"ז סי' תנ"ג סק"ב ובפרי חדש סי' תמ"ז סק"ט פלוגתת הפוסקים בענין אי קמה בקמה הוי לח בלא או יבש יבש, אולם מבואר שם בפ"ז דלאחר אפי' שאופין קודם פסח דנעשה התיכה אחד ממש לכ"ע הוי לח בלא, ובלא בלא אין חזר וניער וכמ"ש שם בס"י תמ"ז, ואולי כוון בחי' מהרא"ך לכו"ש בפמ"ג סי' תס"ו סק"ח, דבקמה אם נטחן גם עם הסובין י"ל דודאי אם אופה לפסח דחזור וניער, דסובין אין נבלל יפה, וצריך לרקד הקמה יפה שיהא דק ובלל יפה, או דין לח בלא הוה עכ"ל הפמ"ג, והו"ד להלכה בהגהות רעק"א סי' תנ"ג מ"א סק"ו, ועי' בתשו' ערוגת הבשם שמועתק מ"ג ומו"ד שחוכך ג"כ להחמיר בנמצא חטים מצומחים עפ"ד הפמ"ג, ועי' בזה בהגהות ל"ס אורחות חיים ספינקא סי' תנ"ג אות י', וש"ת אמרי יושר ח"ב סי' ז', וש"ת צור יעקב ח"א סי' ו' אות ג', וש"ת חבלים בנעימים ח"א סי' י"ז בר"ה אנב אכתוב:

מ"מ לא קשה כל כך אם ר"ה צריה דר"י סובר כר' אושעיא דשני שומרין אינן מנטרפין:

ועוד נראה דהנה טמאה בחבורין ולא שכיח שיהי' אדם טמא נגע בהן, רק כמו שפירש"י בחולין דף קי"ח זרעים מקבלין טומאה לכשיתלשו כדאמרין בחומ"מ כהנים אם אתה אומר מחבורין טמאין טמא את הכל שאין לך מחבורין שאין שרצים מניין אללם, והנה דעת רש"י ותוס' ורשב"א דלכול אינו נטמא מדאורייתא בפחות מכביצה, ואם נוגע השרץ בחמנה שהוא פחות מכביצה אינו מקבל טומאה מן החורה, כי הציבור על האילן לא מהני גם בנוגעין זה את זה וכל אחד רק צריך להיות גוש אחד ואינו מטמא רק מדרבנן, או לפי מה שמפלפל המשנה למלך בפ"ד מה' כלים דאם נטמא שני חלאי צינים כל אחד בפני עצמו וחזרו ונטרפו ונעשה כביצה אף דבשעת קבלת הטומאה היה כל אחד בחאי צינה מנטרפין ונטמאו ע"ש, א"כ בחמשת מינין לא תנא הש"ס דאם נטמאו בחבורין ללא הו"ל שעת הכושר, כי גם אם נתיבש החצואה ונמלא שרץ אללם לא נודע אם נגע השרץ בכביצה כל אחד טהור, אם לא שננטרפו אח"כ והיה להם שעת הכושר קודם הנירוף, ולזה אינו מחלק בטומאה בין היה לו שעת הכושר, ועוד י"ל דחמשת מינין משכחת לה דאיחמיץ במחומר, וקשה דא"כ איך אנו אוכלין חטים בפסח וצריך לחלק בין הנכרך לקרקע ובין אינו הנכרך לקרקע ושפיר דאיחמיץ:

ועוד י"ל דהא דינא דתאנים שיצשו באציהן הוא מימרא דשמואל, לא שייך לומר מדוע לא אשמעינן המשנה דאין תורמין מן הטמא על הטהור, דאם נטמאו במחומר ללא היתה לו שעת הכושר דאינה קדושה,

לזאת מהם או צעפר תיחוח שיוכלו ליכנס צקרקע שלא
 אסורין, דאל"כ לא תמצא לעולם חטים שלא צאו מים
 עליהם עכ"ל שם, וזו קולא יתירה ואין לסמוך עליו עכ"ל
 בית יוסף, ומי יכול להכריע צדצר אשר הצ"י סי' תס"ז
 כ' שהוא קולא יתירה שאין לסמוך עליו, ואין ראוי
 מקימחא דאציסונא כי שם לא הניח מים שנפל צקמח
 שיעור מיל, רק מטעם צצמקום חמין אין צריך שיעור
 מיל, י"ל צצצר דאצי דאגז מידלהו אינו מחמין
 צחמימות האור, אצל כשהיו החטים צמים שיעור מיל,
 מאן יימר ללא מיחמין [וכו']:

לא הי' צאפצרי למחות ולאקור, והיה מההכרח לסמוך
 על שיטת הרוקח דסוצר לחטים שירד עליהם דלף
 ונחצקעו וחזרו ונתייבשו ואין ציקוען ניכר דנטה להחיר
 וחולק על הרשצ"א כמצואר צצ"י וצ"ע:
 ומה שרצה צת' [מעיל צדקה] הנ"ל להקל אשר אס לא
 ראינו צחטים שנתצקעו אמרינן ללא נתחמנו גם
 אס אין צריכין לקרקע עוד, וטעמא דאגז מדלייהו לא
 מחמין, כבר כתב צ"י וכתבו עוד דדוקא צלתימה
 וצצציעתא צחישתא אסורין אצל אס נפלו מים על
 החטים או היו על הארץ צמקום מדרון ויוכלו המים

(בג)

שו"ת ברכת רצ"ה סימן ע"ז

בעצ"ג הפסקה העצר הגיעני מכתב כ"ח עם שאלמו
 שאלת חכס צדצר החטים לפסק וצדיקת
 המצומחים והמצוקעים, ולאשר כבר עצר המועד או
 הנחמי דצריו היקרים אללי עדי אשר יהי' דצר צעמו,

בריסק יום ג' ט"ז שבט תרכ"ז לפ"ק:

שלוט"ם לכבוד ידיד ה' ויד"ג עוז הרב הה"ג חר"ף ובקי בחירו
 תורה מפורסם לשם ולתפארת איש חמודות במעלות ובמדות
 לו עשר ידות כ"ש מהר"ם מארים נ"י ר"י אבד"ק קאברין
 ואנפיה:

ביאורים והערות

רלו. צ"ע בלשון המהרא"ך אם הכוונה שבאותן השדות שבאו השאלה לפני הח' הרי"ם ז"ל הי' מעיקרא מקודם הברירה פחות מס' (וכמו
 שמוכר בהשאלה בתשו' דברי חיים שבאותו שנה שנת תרכ"ה) ורק לאחר הברירה שלא הי' אפשר לברור בולן עדיין נשאר שמונה
 פעמים ס', או הכוונה שלאחר שבררו החטים נתברר שבאותן השדות הי' שמונה פעמים ס' (וכמו שהוכיח בחי' מהרא"ך בריש דבריו
 שהי' בטלים במאה ובמאתים), ואעפ"כ לא רצה להתיר, דלמא נתבקעו בולן וחזרו ונתייבשו, או לדין דקיי"ל כהרבינו אפרים דאוסר
 אם הי' במים אפי' לא נמצא בהם סימני חמוץ, ורק להציבור לא אפשר למחות כיון שיש מקום לסמוך על סברת הרוקח, ובהשו'
 תבלים נועימים ח"ב סי' ט"ז אות ה' הביא דברי המהרא"ך בזה"ל, שהביא בשם רבינו בעל חי' הרי"ם ז"ל שהחמיר בחטים שהיו בהם
 מצומחים והי' ח' פעמים ס' ע"כ, נראה שהבין הכוונה כמ"ש בפ"י ה"ב דלאחר שבררו נתברר שהי' שמונה פעמים ס':

ויל"ע עוד שלא הוכיחו כלל בחי' מהרא"ך הצד קולא דספק ספיקא שהוכיח בתשו' ברכת חיים בהשאלה דאותו השנה, דאפשר להקל
 מטעם ספק ספיקא שמה לא נגמרו ואת"ל דנגמרו שמה לא נתחמצו, והוא לכאורה קולא מרווח יותר מלסמוך ע"ד הרוקח, שהרי אף
 הרוקח לא סמך ע"ז להלכה למעשה וכמ"ש בסור, וגם לדין דקיי"ל כהרבינו אפרים דמינת נייחו מוכרח דלא קיי"ל כהרוקח, ועמ"ש
 בזה בחלק שני בהערה י"ד ונ"ג בשם הפוסקים דלהלכה לא קיי"ל כהרוקח, והאי קולא דספק ספיקא כבר נזכר ג"כ בתשו' מעיל צדקה
 וכמנה אחרונים שמועתק בדברינו, ואולי י"ל דבאותן השדות שסביבות ווארשא בגלילות החי' הרי"מ ז"ל, הי' ידוע דקרוב הרב שכבר
 נגמרו רובם, וכעין שכ' בהערה ק"ל בביאור תשו' המהרש"ק ז"ל שמועתק לעיל באות י"ב, ועינ"כ בדברי השואל שבתשו' ברכת רצ"ה
 שמועתק באות שאח"ז, או אפשר דלא הוכיח חך קולא מטעם דס"ל דלענין קיום מצות מצה דבעי שמירה אין לסמוך על ספק ספיקא,
 וכמ"ש ג"כ בתשו' דברי חיים ובשואל ומשיב ושאר אחרונים, ועמ"ש לעיל בהערה ק"כ בשם כמה אחרונים דסבירא להו דס"ם אינו
 ענין לחזור וניער שהרי החשב הוא על הכל, ומשו"ה אין להתיר מה"ט אף למאן דבעי רק שמירה משעת כתיבה, ומכ"ש לפמ"ש בחי'
 מהרא"ך דבשמירה צריכין לחוש להשיטות דקיי"ל דחזר ונייעור:

ועי' בשו"ת משיב דבר ח"א סי' כ"ח שנסאל שם ג"כ דכשנת תרכ"ד רבו הנשמים בעת הקציר ובהגיע פסח תרכ"ה היו כמה מקומות
 ועיירות קטנות אשר רובי חטים שסביבותיהן הי' מצוי חטים מצומחים והרבה הי' פחות מוששים, ונשאלתי מרב אחד מה לעשות בעיר
 אשר יוכל להיות שישארו בלי מצה, והאריך שם בהתשובה אם אפשר לסמוך להוסיף ולכבול שיהי' ס', ולא הוכיח כלל אודות חשב

ועתה באתי להשיבו לכ"ת עלימו כיד ה' הטובה עלי
וזה החלי בעזרתו ית':

ראשון תחלה נסתפק כ"ת דכיון דנודע שירדו גשמים
הרבה בעת הקציר, א"כ י"ל דדמי לחטים
שנטבעו בנהר דאף אם אינם מבוקעות אסורות, וכ'
דאין זה דומה להך דמבואר בש"ע סי' תס"ז ס"ד דאם
רבו גשמים וירדו על ערימות שבשדות אף שקלח
מהשבלים שעל הערימות העלו למחים, דאין חוששין
לקחם חטין של אותה השנה, דהתם לא הוחזק ריעותא
רק בהשבלים העליונות והולכים אחר הרוז וכאשר ביאר
הגר"א ז"ל, משא"כ היכי שידוע שירדו גשמים הרבה
בשעת הקציר שרובם נגמרו עכת"ד:

ולא שם עינו הבדולה לעיין במקור הדבר תשובת
הרשב"א ז"ל סי' ק"ב, שכתב ז"ל מסתברא שאין
לחוש לחטים סתם של אותה שנה, שאם אמה אומר כן
לחם לא נאכל בפסח, שאין שנה שלא ירדו גשמים על
הערימות שבשדות, ומה נעשה לארצות כו' עד יתקן
עליהם מים אף צימות הגשמים א"כ צואו ונאסר עליהם
כו', אלא שדבר תורה הולכים בכל מקום אחר הרוז כו',
ואפילו אותן שראינו שנפלו עליהם גשמים אנו חולין
להקל שמה לא נכנסו המים אלא בשיבולין העליונים כו',
ואפילו אח"ל שנכנסו שמה לא הספיק להחמיץ שלא כל
בא צמים מחמיץ כו', ואינו דומה לארצא דטבעה צים
שהכל טבע צמים כו' ושהה צו מהסתם ויש צו כדי
להחמיץ כו', ועוד הרי שהו כו' עד הפסח ולא נתבקעו
כו', ואיני רואה צוה לך ספק ומותר, עכת"ד בקי"ור,

מדבריו אלה ז"ל יראה כת"ר כי הרשב"א ז"ל מנד רובי
הספיקות בא לדון צוה שרוב החטים אינם מחמיצים,
וא"כ גם בנ"ד איכא ספיקי טובא שמה לא ר"ח) נגמרו
ושמה לא החמיצו, ועוד שאנו ר"ח) רואין ששהו הרבה ולא
נתבקעו וכמ"ש הרשב"א ז"ל:

ועיין בהג"מ שכתב גם בנפלו מים על חטים אם הי'
במקום מדרון שיכלו המים לזוז וללכת או בעפר
תיחוח אינם נאסרים, ואף שהצ"י ז"ל כתב שהוא קולח
יתירה, היינו דוקא בחטים שניחחו זה על גב זה
שמעכבים זיבת המים, ועיין רש"י ז"ל פסחים דף ל"ו
בהא דפריך הש"ס שם דמ"ש חטים של מנחות שאין
לוחטין ומ"ש מנחת העומר דלוחטין ולוחטין אותה
ומשני ליבור שאני, שהצ"י בשם י"מ דכיון שהוא לצור
מימיה זבים ואינה מחמיץ, והוא ז"ל דחה דצריהם דא"כ
חטים של מנחות נמי לילתותנהו וליצרינהו, ופי' דלצור
שאני דכיון שהוא קרבן ליבור הו"ל במקום זריזין
עיי"ש"ה, אבל במחזור שעומדים השבלים לדעתי כ"ע
מודים ר"ח) דדייבו מיא מינהו, ובהדיא אמרינן בש"ס שם
דף מ"ס אמר אביי לא ליחרוך אינש תרי שיבלי בהדי
הדדי דילמא נפקי מיא מהאי כו', והדר צ"י אביי מהאי
דכל אנב מדלייהו לא מחמיץ דאמר אביי האי חנצבא
דאיצטונא סחיפי שרי כו', ועי' פירש"י ז"ל ש"י ז"ל
ומדאמר אביי סחיפא שרי משום דדייצי אצראי ש"מ
הדר צ"י ממאי דאמר לא ליחרוך כו' דהני נמי דייצי
מיא ושרקי ונפלו כו' עש"ה, וה"ה וכ"ש א"כ
בנ"ד ר"ח):

ביאורים והערות

דחמין במחובר, ומשמע דשם בגלילות וולאזין מקום מגורו של הנצי"ב ז"ל לא הי' השאלה כמו בערי פולין שהחשש הי' דחמין במחובר,
אלא בגלילות וולאזין הי' רק החשש דהגשמים שעל הערימות שאחר הקציר, ונקרא ג"כ שעת הקציר וכמ"ש בהקדמה לחיבור זה,
וע"כ לא דן כלל בענין חשש דחמין במחובר, וכעין שכ' בתשו' פינות הבית שמועתק לעיל באות ו' בד"ה ונתתיק ג"כ:

מח"ס ניר על תלמוד ירושלמי:

ר"ח. דבריו לכאורה צ"ב, שהרי בדברי השואל מבואר שרובם נגמרו, וא"כ אין כאן ספק השקיל לומר דשמה לא נגמרו, עמ"ש לעיל בהערה
ק"ל:

ר"מ. עמ"ש להעיר בחלק שני הערה א':

ר"ב. מדרבים אלו מוכח שבעל תשו' ברכת רצ"ה לא ראה ג"כ בפנים תשו' הרשב"א שהובא בב"י לענין אחמין במחובר, וע"כ הבין
שהרשב"א לא אסר במחובר רק החטים שרואין שנתחמצו, ומשונה ב' דגם הרשב"א מודה דקיי"ל אנב מדלייהו לא מחמיץ, וכבר
העירו בב"י בחלק שני הערה ב', ולפלא שלא צ"י לתשו' מעיל צדקה שכבר כ' כן:

רואים שע"י הטביעה נתבקעו מקלמם א"כ תוששין שנתחממו כולם, ורק שעדיין לא נראה הצקוע, ומה"ט שפיר חיישינן שימכור לישראל השאינם מצוקעות, אבל היכא רבי) שלא נראה צקיע כלל מחמת הטביעה שפיר י"ל ללא חיישינן כלל דאחזוקי איסורא לא מחזקינן, ולפי"ז כל זה לא שייך רק בטביעה שכל החיטים הי' נשוא בתוך המים, ומדנתבקעו מקלמם שפיר תוששין לכולם, משא"כ צירדו גשמים צמחוצר דכולהו חיטי רבי) לאו צדדא מחתא מחחינהו וכאשר הדעת יעיד, אין לחוש לפ"ז לאסור גם אותן שלא נתבקעו, וגם די"ל דעכ"פ נתרך רבי) צעינן, וכמ"ש האחרונים ז"ל לענין חטה בתצטיל לדעת קלמ המחמירים גם בלא נתבקעו דנמרך צעינן עכ"פ עי' בדצריהם ז"ל, וידוע דרוב החטים שבשנה זו לא נתרכו ואין רבי) לחוש:

ובהך דחטים שהחמילו צמחוצר ראיתי פעם לאחד מהאחרונים (כמדומה להגאון מהרמ"ם ז"ל חמס סופר חלק או"ת רבי) כעת אין ספרו צידי) שהעלה

ביאורים והערות

רמא. עי' בפרי חדש סק"ב בד"ה כתב הב"י בשם ההגהות, ובעיקר הדברים קשה להבין הרמזין לשם, דשאני התם במעט ליחות שיוצא מהשבליים י"ל אגב מדלייהו, ובמ"א סי' תס"ג סק"ג כ' בשם התוס' במנחות דהוי מלתא דלא שכיחא שיצאו משם מים, וע"כ הקילו בכה"ג מה"ט דאגב מדלייהו, משא"כ בני גשמים שרואין בחוש שהחטים נתלחלו בנימ, ואולי גרע עוד בעודם בשבליים מנכשהמים יורדים על החטים עצמם, דקצת בית קיבול יש בהשבליים להמים במקום חיבורו להקש, וכמ"ש באשל אברהם מהר"ת סי' תנ"ג בד"ה בחטים עיי"ש, אמנם מקור היחר זה דאגב מדלייהו בעודם מחובר כבר מבואר בקצת ראשונים והו"ד בחלק שני, מיהו להלכה בש"ע נפסק כהרשב"א דלא ס"ל כן, וקצת אחרונים שמועתק דבריהם בחלק זה כתבו דלא קי"ל ההיתר דאגב מדלייהו ובהערת החק יעקב בס' תס"ג עיי"ש:

רמב. עי' בפרי"ח סי' תס"ו סק"ו שהבין בפ"י הר"ן בפ' כ"ש דאינו אוסר רק המבוקעות, וע"כ הקשה שהר"ן סותר א"ע למ"ש בתשובה, אולם בנהר שלו' כ' דלק"מ וביאר דברי הר"ן בפ' כ"ש שאוסר אף האינם מבוקעות, דביון שנמצא מחומצות אף האינם מחומצות בחוקת מחומצות, ואין שום סתירה בדבריו, וכ"כ בתשו' נודע ביהודה מה"ק סי' כ"א בד"ה עוד נלענ"ד דלהר"ן אף האינם מבוקעות אסורות, אלא שכ' דאינם אסורות רק מספק עיי"ש, וכן מסיק בפ"י הר"ן בתשו' עטרת יהושע ובס' מאיר עיני חכמים שמועתק להלן באות ל"ב ומ"ט:

רמג. עי' בפרי חדש סק"ב שמפורש בדבריו דבטביעה אפילו לא נתבקעו כלל נמי אסורות, וכן כתבו שאר הפוסקים דלשיטת רבינו אפרים דקיי"ל בוותי' אין צריך לשום סימן חימוץ, וה"ה לשי' הראשונים שהובא בב"י דבחתים אין צריך ביקוע, ובג"ל בחלק שני הערה א', ועיי"נ ע"כ בשו"ת מאור יהושע אליבא דשי' המעיל צדקה ודבריו מועתק להלן באות ל"ו ובמ"ש שם בהערה ש"ג:

רמד. דברים אלו צ"ב ולא זכיר להבינם, שהרי כל השבליים הם עומדים נפרדים בשוה על פני השרה, ומדויק"ת לומר שמי הגשמים הגיע רק לשבולת אחד ולא הגיע לשבולת האחר הסמוך לו, והוא היפוך הפבע והמציאות, וגם אין לחלק שרק חטים התחתונות נתחמצו וכמ"ש בס' אמרי דוד שמועתק באות י"ח:

רמה. הנה האחרונים כ' דאין צריך נתרך, ועי' במשנה ברורה בשעה"צ סק"א שעמד בזה, ועי"כ בזה בשו"ת רמ"ן שמועתק לעיל באות ט' בד"ה ועוד דגם ובמ"ש שם בהערה ק"ב, ובשו"ת צמח צדק סי' נ"ד:

רמו. לכאורה כוונתו שמיז אחר בגשמים ראו שלא נתרכו, משא"כ אם לא ראו מיד, דלמא נתיכשו לאחר איזה שעות או לאחר יום ויומים ע"י חום השמש שהוא בתוקפו בימות החמה:

דמ"מ טמאה מדרבנן הו"ל מחוללת ועומדת, ואחר שהביא ראיות לכלל עד סיים והדבר נריך תלמוד אכלי, עיין בדבריו הנחמדים ז"ל, והנה א"ג דגם בטמאה מדרבנן ממעטינן שפיר מקרא דפרט לזו שמחוללת ועומדת, לכאורה אין מזה ראיה, דאף אם תאמר שלא הו"ל באחמין במחוצר רק חמץ דרבנן מ"מ שפיר י"ל דלא הו"ל תרומה מה"ת ממיעוטא דמתן לו ולא לאורו, דעשה שאסרוהו חו"ל לא הו"ל תרומה מה"ת, וכנ"ל בהך דתרומה טמאה מדרבנן דממעטינן מקרא דכי יחלוהו דפרט לזו וכו' וכמוצן, ובגוף הדבר אי דבר שהוא מדרבנן הו"ל אחר שאסרוהו חו"ל בכלל אינו ראוי מה"ת אמינא לחלק העניינים [וכו'], אולם אחר העיון ראיתי דזה אינו [וכו'] וכיון דעל עצמית הדבר אנו דנין, פשיטא א"כ דכל שראוי מה"ת אף שחכו"ל אסרוהו הו"ל ראוי מה"ת, ואין למעט מקרא דמתן לו כו', וע"כ מוכח מזה דאחמין במחוצר הו"ל מה"ת וכנ"ל, ויש לי צוה הרהורי דברים הרבה, אולם יען לא באו אלני צבור הבחינה בשגם כבר כתבתי דכל הציא להוציאו מחוקת איסור תורה עליו הראיה אשים מחסום לעטי צוה:

(כד)

שו"ת שואל ומשיב מהר"ק ח"ג סי' פ"ז ונכפל במהר"ג ח"א סי' קס"ז

נגדס, וקצתם לא נצדקו אז והיו משומרות לשם מנה משומרת ונצדקו קודם פסח ונמנאל גם צהם קצת מצוקעות אך שהיה ששים נגדס, וזמן הקציר היה באמצע הקיץ וכמה וכמה שדות נקצרו מקודם, וע"ז האריך מעלתו לומר שלא מועיל החיטים האלו להיות משומרות:

והנה לענין שיהי' מקרי משומר, הא ודאי דאינו מקרי משומר, דמשומר בעי רמב"ם שיהא ודאי משומר וכל שיש ספק אילו היו מצוקעות ונתיבשו אח"כ זה לא

שאינו אסור רק מדרבנן, והביא ראיה מש"ס דפסחים דף ל"ה דאמרינן דאין יוצאין צמנה של טבל [וכו'], מעתה אמינא להביא ראיה להיפוך דנחמנו במחוצר הו"ל מן התורה (מלכד דגם בלי שום ראיה הדעת נותן כן, דמהיכי תיתי לומר כן, דכיון שיוכל להחמין במחוצר למה לא יהי' מה"ת), מהא דאיתא בש"ס דפסחים דף ל"ג שם אהך דהפריש חמץ תרומה ד"ה אינו קדושה מה"מ אמר ר"ג בר יצחק אמר קרא מתן לו ולא לאורו, ומסיק שם דמיירי באחמין במחוצר אבל אחמין בחלוש קדשה עיי"ש, ומזה מוכח א"כ דאחמין במחוצר הו"ל מה"ת דהרי מקרא יליף לה:

והנה צראשית ההסקפה חשבתי שזה ראיה שאין עלי' תשובה, אולם אחרי ההצוננות נזכרתי שכבר נסתפק בכעין זה הגאון בעל משנה למלך בפ"ז מה' תרומות, מהא דקיי"ל דכהן טמא שאכל תרומה טמאה שאינו צמיחה דכתיב ומתו צו כי יחלוהו פרט לזו שמחוללת ועומדת, ומסקפא לי' צמי שאכל תרומה טמאה מדרבנן אי חייב, מי אמרינן דכיון שטהורה היא מה"ת שפיר קרינן צי' כי יחלוהו, או דילמא דכיון

בין המצרים רמב"ם מהרה ירח אור לישראל וקרא התורה בישראל ירים כבוד האברך החרוף ושנון מתמיד ומוצא כרי מרתו מודה יעקב מרדכי נ"י מק"ק מאציב:

מבתבו נמסר לי עש"ק העבר, ויען כי האיש המביא מכתבו הפליג בשבתו אשר יומם ולילה הוגה בתורת ד' וראה סימן יפה בלימודו, ע"כ כתבתי על ידו איזה שורות למען הלהיב לבצו לתורה, אך כעת אמרתי לתת עין בדבריו, ע"ד החטים המשומרים שצננה העברה היה רצוי גשמים ונצדקו קצת חטים הנשמרות ומנאלו מצוקעות צעודם במחוצר עד שלא היה ששים

ביאורים והערות

רמב"ם. מועתק לעיל אות ה':

רמב"ם. שנינים קלים יש בנידוסות בין שני תשובות אלו, ומועתק כפי שנראה לגירסא היותר נכון:

רמב"ם. הנה בעת שיצא לאור תשו' שו"מ, ה"ה הוראה זו דבר חידוש בעיני קצת גדולי ישראל, ויש שדחו ראייתו והוראתו, ולעומת זה ה"ה

הרבה גדולי ישראל שהסכימו לזה, ונציין להלן לדברי אחרונים שזכינו לראות את דבריהם בזה:

ועיקרן של דברים כבר כ' בחוות דעת ביו"ד סי' ק"י בבית הספק דכל לישנא דקרא משמעותי על הודאי ולא על הספק, וכ' שם בזה"ל וכן לקיחת אחרונא ואכילת מצה אמרינן דמחויב שיהי' בודאי ולא בספק וכו' ע"כ, ומ"מ יל"ע אם בספק ספיקא ג"כ דינו הכי, או שכתב בן רק בספק השקול ולא כשהוא בדרך רוב, וס"ס הוי כרוב וכמ"ש הפוסקים, ובדברי השו"מ ז"ל מבואר שבמצות מצוה אין לסמוך אפילו על רוב משום דכתיב ושמרתם, והוי קרא נוסף על שאר מצוות התורה, דמוכח שצריך להיות בלי שום ספק כל דהו, ומזה"מ לא סמכינן ג"כ על סתם חמים שיש להם חזקה כשרות, וצריך להיות משומרות, כן מבואר באחרונים, והביאו ג"כ שכבר מבואר לחוש יותר לחשש חימוץ למצות שמורות של כ' לילות הראשונות, במ"א סי' תס"ו סק"ט בשם המהר"ם מלובלין, ובבית מאיר כסי' תס"ז בסהר"ה והשבת, ועי' במוצל מאש סי' י"ג שכ' בכל מצות עשה דלא נפטר ואינו יוצא בס"ס, ובמפתחות שם מציינן לס' שערי תורה ח"ב כלל א' פרט ד' שהאר"ך הרבה בדברי המוצל מאש:

ונציין מקודם את האחרונים שכתבו בדברי השו"מ ז"ל ואת האחרונים שהעתיקו והסכימו לדבריו, ואח"כ את דברי האחרונים שהשינו ע"ד השו"מ, ואחר כך את האחרונים שיש סתירה בדבריהם דלפעמים כתבו להלכה כן ולפעמים לא כתבו כן, או שמצדדים לכאן ולכאן, ונביא גם מ"ש האחרונים לחלק דכל דברי השו"מ ז"ל הוא רק כשיש חשש ממים, דהו"ל לשמור ממים, או לקצור מקודם שבא עלי' גשמים, ולא בשאר ספיקות כששמר כרבעי, (קצת מאלה האחרונים כבר הוזכרו ג"כ בשאר ספרי מלקטים):

ואלה הם האחרונים שכתבו בדברי השו"מ ז"ל, בשו"ת דברי חיים ח"ב סי' ל"ט (ומועתק דבריו באות י"ט, ונקיט בלשונו לכאורה), ובשו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' קכ"ה ורי"ו (ומועתק דבריו באות כ"ו), ובמהר"ם שיק על תרי"ג מצות מצוה י' אות ד', ובשו"ת שערי צדק סי' פ"ה ופ"ו (מועתק באות ל"ג), ועיי"ש שכן הורה בעל ייטב לב והרה"ק מאינטערדאם זצ"ל, ובתשו' שערי דעה ח"א סי' קפ"א, ובשו"ת עפרת יהושע סי' מ"ה (מועתק באות ל"ב), ובשו"ת הרי בשמים מהר"ת סוס"י ח', ובהעמק שאלה על השאלות בפ' צי' אות כ', ובשו"ת מנחת משה קונטרס חקת הפסח דין י"ד, ובתשו' זכרון יהודה סי' ק"ח וכה"כ סי' מ"ז, ובתשו' משנה שכיר סי' קי"א, ובס' פקודת אלעזר סי' תס"ו, ובתשו' זכר יהוסף סי' קל"ו, ובס' אלה דברי שמואל (להנאן מוהר"ר שמעלקא ז"ל אב"ד דקליינווארדיין) סי' א', ובסמא דחיי על הל' פסח סי' א' סעיף י"ג, ואחרון חביב ככתבי קודש של כ"ק מרן אדמו"ר זצ"ל, בס' ויאל משה מאמר ישוב א"י אות ס', ובשו"ת דברי יואל סי' קל"ו אות ד', ועי' בתשו' ברכת חיים סי' כ"ג (ומועתק באות כ') שנכתב בזה, ובקובץ כרם שלמה ניסן תשמ"ג נדפס שם תשובה מהנאן מוה"ר נחום פייגענבוים אב"ד קראסניבראד ז"ל שהאר"ך בראיות להוכיח להלכה דכל היכא שיש ספק או ס"ס אין להחשיבו שמירה, וס"ס שם בזה"ל, ונהירנא ששמעתי פ"א שאמר אדמו"ר גיסי הנאן הקדוש מאור הגולה זצוקלה"ה [הוא הרה"ק מוה"ר גרשון חנוך העניך ליינער מראדזין בעהמח"ס סדרי מהרות] במס"כ של ת"ח דמצה שמורה לא הוי כשיש בה שום ספק בשמירתה, ושיש ראי' לזה מריש תולין, ואינו זכר אם משמיה דנפשיה קאמר לה, כי כמדומה לי דממו בה משמיי' דהנאן מוהר"ש מלובוב, ולא יכולתי או להעזי פני שיבאר לי הראי', וכפי הנראה שזה הי' ראייתו [מדברי ח' הרמב"ן שם ברף ב' ע"כ] עכ"ל, ובהקדמה לחיבור זה כתבנו כשם הערך ש"י בס' תס"ז שכ' ע"פ דרך זה של החו"ד והשו"מ ביאור דברי הרמ"א שאוסר היכא דאיכא ספק ספיקא לאכילה בכל ימי הפסח עיי"ש:

ואלה הם האחרונים שהשינו על השו"מ, בשו"ת מנחת שי סי' ל' כ' בזה"ל, זה כמה שנים סיפר לי אדונינו הרב הנאן הגדול מוה' יוסף שאול זצ"ל אב"ד לכו"ב אשר באה לפניו שאלה כזאת והורה להתיר המצות רק שלא ליקח אותם למצת שמורה, והראה לי דברי הרמב"ן חולין גבי ברי שלי שלא נעתי דאף דהוי ספק טומאה ברה"ד מ"מ כיון דכתיב משמרת תרומותי וכיון דהוי ספק לא הוי משומר, ואני לא הסכמתי לזה דמה ענין שימור תרומה דפוסל בהיסח הדעת לשימור דמצה מחימוץ, והוא ז"ל עמד על דעתו, אך לא זכיתי אז סי' זו שכתבתי בכאן דכיון שנבדק ויצא בהיתר א"כ לא נולד ריעותא כלל במה שנמצא בקב אחר הרבה חמוצים, דהא גם לכתחלה אנו סומכין על זה בנ' אגרופית כמו שביארתי בעוה"ת וכו' עיי"ש, וגם השינו ע"ד בשו"ת דבר משה מהר"ת סי' צ"ט, ובמנחת פתים סי' תנ"ג, ובשו"ת עולת יצחק סי' רי"ג (ומ"מ למעשה מסיים שם דלמעשה קשה לי לפסוק נגד הנאן בעל שואל ומשיב), ובשו"ת מצפה אריה תנינא באו"ח סי' כ"ב (ומ"מ כ' בתו"ד שנכון שלא להכשירם למצת מצוה אחרי כי החמירו בזה גדולי הדור [השו"מ והרברי חיים] וכדאי לחוש לדעתם), ובשו"ת חקל יצחק סי' כ"ג, ובשו"ת עורת ישראל סי' ס"ח (וכ' שם בסו"ד דאף לפ"ד השו"מ הנה הוא לא חש רק למי שהוא חושש לדעת הרי"ף דבעינן שיהי' משומר משעת קצירה, ועי' נאמר ושמרתם את הקציר, ולזה דעתו דבעינן משומר וודאי, אבל למי שאינו חושש על השמירה משעת קצירה וסומך על רוב הפוסקים דבעינן שימור רק משעת לישא, א"כ לא קאי ושמרתם את המצות רק על שעת לישא, וא"כ בודאי אין לנו לחוש לספק ספיקא שהי' מקודם גם למצת מצוה עכ"ד, ומאי דפשיטא לי' לבעל תשו' עורת ישראל, הנה הן אמת שכן הוא בודאי בסתם חמים דאיכא חזקה שכשרות, אבל היכא שיש חשש אלא דאיכא ספק ספיקא, ד"ז תלוי בפלוגתת אחרונים אי מועיל למ"ד רבעי רק שמורה משעת פחינה ולישא, כיון דהשאלה היא על הכל וחזר וניער ולא מטעם ביטול אחינן עלה, והוכחא דבריהם לעיל בהערה ק"כ, ועי' כ' בזה בתשו' אור פני יהושע סי' י'

ובהנהגה (שם), ובשו"ת גלי ים סי' י"ב, ובשו"ת הרב"ז ח"א סי' כ"ב, ובשו"ת מהרש"ג ח"א סי' נ"ו כ' רכפי ידיעתו לא נהוג עלמא כהמהר"ם שיק והשו"מ (מהו מ"ש שם דהמעין הימב בתשו' ד"ח יראה דלא ס"ל כהשו"מ ודעימיה, כבר כתבנו להעיר ע"ד בהערה רי"ח לתשו' ד"ח), ועיי"ע בחי' מהר"ו סי' תנ"ג שנרפס שם חשו' מהגאון מהר"ר מאיר אראק ו"ל והועתק משם לשו"ת אמרי יושר החדש סי' כ"ו שנשאל בחמים משומרים שאין ס' נגד הצמוחין אם מותר לברור עד שיהי' כמה פעמים ס' נגד הצמוחין, ומסיים שם בתשובה ע"כ נלענ"ד פשוט להתיר, ובפרט כפי שכ' כת"י, יכרור הימב עד שישאר א' מאלף מצומחים, ודברי השו"מ אינם מוסכמים, וגם אני בעניותי בתשובה אחת דחיתי ראייתו בטוב מעט עכ"ל (ועמ"ש להלן בשם הר"ח ועוד אחרונים דבתיים המשומרים שאין חשש ממים לא חיישינן משום שמירה על השאר, ולא חיישינן לשמירה על השאר רק כשיש חשש של מים):

ואלה הם האחרונים שצמצמו שבאיזה מקומן הביאו דברי השו"מ ודעימיה לחוש לדבריהם ובאיזה מקומן השיגו ע"ד, או שמצדדים לכאן ולכאן, עי' בשו"ת כנף רגנה האו"ח סי' ל"ו ובחלק מין כנף סוס"י כ"ה, ובתהנות המהר"ם לאורחות חיים ספינקא בסי' תנ"ג אות י"מ, ובשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' ג' ובסי' קי"ב ובסי' רל"ט, ובח"ג סי' שכ"ט, ובח"ד סי' קמ"ג, ובח"ז סי' קכ"ב (ועי' בשו"ת מנחת הקומץ סי' כ"ב שכ' שהגאון מברעזאן בתשו' סותר א"ע אי קי"ל כהשו"מ אי מהני ס"ס לענין שמירה), ובשו"ת מהר"ש ענגיל ח"א סי' ע"ז (ושם כ' דכ"ז למ"ד רבני שמירה משעת קצירה אך למ"ד דבני משעת לישא לא שייך זה, וכבר הערנו לעיל בזה דבר"ז יש פלוגתא באחרונים) ובח"ה סי' צ"א אם שהעיר קצת בזה מ"מ כ' דהכרעת האחרונים להחמיר לענין שמירה בכל ספק, ולפלא שבשו"ת חיים ברצונו סי' כ"ח כ' בזה"ל, לפני איזה שנים הי' לי ג"כ שאלה בענין חטים משומרים, כבודמה לי ג"כ לענין גשית עכברים, והייתי אז בקאשוי והלכתי לקבל פני הרב הגאון האב"ד דק"ק ראדאמישל שליט"א, וחששתי או להחמיר מפני פסקן של המהר"ם שיק והשו"מ הנ"ל, ואמר לי הגאון הנ"ל דלית מאן דחש להאי חומרא שכ' השו"מ ומהר"ם שיק הנ"ל, ואולי הי' ס"ל להמהר"ש ענגיל בין חשש מים לשאר חששות, וכמו שחוינן בתשו' דברי חיים גופ' שמחלק בין אם אפשר לתלות שנתחמם ע"י הכותל דאו אין חשש על האחרים ובין אם הי' חשש מים שיש לחוש לכולהו עיי"ש, או כמ"ש שם בחיים ברצונו דהיכא שלא הקיל כלל בשמירתו ולא סנך א"ע על רובא וחזקה דהי' ודיר כדבעי, אלא שנתהוה איזה מקרה שהי' חשש דאו לכ"ע מיקרי שמירה, ויסוד חילוק זה מבואר ג"כ בתשו' ערוגת הבשם סי' קכ"ט וק"ל (מועתק באות מ"ג ומ"ד), ובתשו' דעת סופר סי' ס"ו ועיי"ש ג"כ בסי' ס"ו, ובשו"ת נציפה של שמחה סי' י"ד, ועיי"כ בשו"ת פני מבין או"ח סי' צ"ד אות ג' ובחור"ד סי' רס"ה ורס"ג, ובשו"ת דברי מלכאל ח"ה סי' י"ב:

ובאמת שעיקר יסוד הנ"ל כבר מבואר בב"ח סי' תנ"ג והר"ד בהקדמה לחיבור זה להשוות שיי' הפוסקים בענין שמירה, וכ"מ ברבינו מנוח שמועתק בחלק שני אות ה' וכמ"ש שם בהערה כ"ח, והמתבונן הימב בדברי הפוסקים שרמזנו שכ' להשיג ע"ד השו"מ והמהר"ם שיק וכו', הנה א' מעיקר השגתם הוא מהא דנהגין לכרוק בג' אגרופין או לברר את המצומחות, והנה בזה דנהגין בג' אגרופין לכאורה אין כאן הכרח שהוא ממעט שמירה משעת קצירה, וכמ"ש לעיל בהערה ר"ט לדייק בלשון תשו' דברי חיים בח"ב חאהע"ז סי' ע"ט, שאינו מפקפק ע"ד הח"ס רק משום שהח"ס חושש ע"ז משום חמץ, אבל שמירה מ"מ לא הוי, אמנם אפילו אי נניח כמ"ש שאר אחרונים דהוי בגדר שמירה, מ"מ כ"ו כשקצר בודאי מקודם שנגמרו או מיד כשנגמרו, או שלא הי' שום אפשרות לקצור מקודם וכיוצא, ועשה כל מה שאפשר ובכתו לעשות לשמירה, וגם אי אפשר להשיג מאחרים שמשומר ביותר בלי שום מצומח או ביקוע וכיוצא, דאו קיים מצות ושמירתם שנאמר לכל חד וחד כפום רדגא דילי' וכמ"ש שם בב"ב וכמבואר באה"ט גם בהקדמה לחיבור זה, אבל לכתחלה בודאי רלכ"ע יש לחוש לקצור מקודם שנגמרו או מיד שנגמרו ולעשות שמירה בכל מה שאפשר לו, ואין בזה שום פלוגתא כלל וכלל, ועפ"ז כתבנו לעיל בהערה צ"ז לתשו' רמ"ן, להעיר עמ"ש בשדי חמד ח"ז מערכת חו"מ סי' י' אות ה' בד"ה אלא, שברברי הרמ"ן מבואר שלא חשו להחמיר בחמים המשומרים משעת קצירה יותר ממה שהדין נותן לאכילת מצה הרשות בפסה, וכתבנו שם דנלענ"ד דהרמ"ן כתב כן רק לפי שאו לא הי' אפשר בענין אחר, וכשאי אפשר לא חייבה תורה יותר, אבל היכא שהי' אפשר לקצור מקודם הגשמים או שאפשר להמציא תבואה ממקומות אחרים, י"ל דמודה הרמ"ן להני פוסקים דלא נקרא בגדר שמירה היכא דצריכין להתיר מטעם ספק ספינקא, ועיי"ע בשדי חמד שם בסי' ב' אות א' בד"ה והן עתה:

ועי' בשו"ת לבושי מרדכי מהר"ת סי' קנ"ד שכ' ג"כ להעיר ולהשיג ע"ד השו"מ והמהר"ם שיק, מ"מ במהדרורא רביעאה סי' קכ"ו דן כמי שלקח חטים מחבירו ולדברי השו"מ והמהר"ם שיק לא הוי בגדר שמירה, וכ' דיש לדון דהוי מקח מעות עפ"ד הח"ס בחאו"ח סי' ס"ה שכ' ביין שהותר רק בהפ"מ רכל כיוצא זה לא הותר אלא לבעל היין ובני ביתו משום הפסדו אבל אחרים למה יקנו ממנו לכתחלה יקריבו ודאי שמתחייב להודיעם, ואם לא הודיעם ומכר אתם אפשר הוה מום במקח וחזרו עכ"ל הח"ס, ועוד דכיון דמחלוקת הפוסקים היא אפשר דהלוקח יכול למעון קים לי כדעת השו"מ והמהר"ם שיק ולא להכניס את עצמי בספינקא לענין לצאת ידי מ"ע דאכילת מצה, וע"כ לענין נידון זה לענ"ד הדין אם הלוקח ולכה"פ צריך לפשר ביניהם עכ"ל הלבושי מרדכי, ועיי"כ בתשו' לבושי מרדכי מהר"ק או"ח סי' פ"ח שמחלק בין אם הס"ס הוא מרבר המחמיצים לשאר דברים עיי"ש:

והנה אף שרכו המשיגים ע"ד הח"ס בחאו"ח וכמ"ש בליקושי הערות שם על הח"ס, ויש לציין עוד מ"מ שדנו בזה, עי' בשו"ת שערי

מקרי משומר, וכענין מ"ש בשטמ"ק צ"מ ז' בשם הר"ש מפליזא דכל שכתוב עשירי ודאי אף רוב לא מועיל דעכ"פ ודאי אינו ע"ש, וה"ה כאן כיון דכתיב ושמרתם את המנזות צעי שימור ודאי, וזוה ישצתי מ"ש מהרי"ט אלגאזי בה' בכורות [פ' חמישי צד"ה שוב ראימין] זהא דנחלקו בצכורות דף ל"ד בתרומה תלויה, וע"ז הקשה הבני יעקב לשיטת הרמב"ם דספיקות מה"ת מותר א"כ איך נחלקו צקראי צמשמרת תרומתי הא עכ"פ תרומה תלויה הוה ספק ומותר מה"ת, ולפמ"ש א"ש דכל דצעי משמרת וספק ניהו דמותר עכ"פ משומר לא הוה, והאיר ד' עיני צרמב"ן וריטב"א ריש חולין זהא דלמרו דאומר צרי לי שלא נגעתי, והקשה צמוס' למה לי צרי לי הא אפילו ספק טהור דעזרה רשות הרבים הוה, וכתיב דכל דכתיב משמרת תרומתי אף שהוא ספק טומאה צרה"ר אינו מועיל דצעינן שיהא ודאי ולכך צעי צרי לי ע"ש, והארכתי הרבה בזה ואכ"מ:

הר"ן שנשאל על חטים שנמלא בהם חטים מזוקעות ואפשר שהצקוע יהוה אינו מחמת מים אלא מחמת הליחה היוצאת מהשבלים צעודנו בגדיש, והשיב החטים המזוקעות אינו רואה בהם זד היסר, ולענין שאר החטים שאינן מזוקעות נראה צעיני דמותריס, מפני שהדבר מצוי שצעת גשמים עליונות הגדיש ותחתונות מתחמץ ומצקע ואין המים נוגעים בצמנעיתו כלל וכל כה"ג לא אחיליד ריעותא בצמנעיות הגדיש עכ"ל, וע"ז הקשה מעלתו ממ"ש הר"ן הוצא ציתה יוסף שם לענין ארצא דטבעא, והקשה הר"ן למה לא מחלק הש"ס צין מנא מזוקעות או לא נצקעו, וחירך משום דקלמ חטים מזוקעות היו וחיישינן שמה זצין להו לישראל, הרי דעל אינן מזוקעות לא חייש כלל, וא"כ למה לו לר"ן כאן לתת טעם דצמנעית הגדיש אין שום ריעותא, והלא כל שאינן מזוקעות לא חיישינן כלל, הנה יפה הקשה וכבר קדמו הפ"ח שם סי' תס"ז יעו"ש (ט):

ואם המה כשרים עכ"פ למנזות ולא יהיו מנזות משומרות, הנה מעלתו האריך בזה והציא דצרי הר"ן בתשובה הוצא ציתה יוסף סי' תס"ז, וז"ל כתב

ומה שנראה לי בזה, הנה טרם יהיה כל שיח אומר דמ"ש הר"ן שמה אין הצקוע מחמת המים אלא מחמת הליחה היוצא משבלים, הנה אף שהליחה היוצאת

ביאורים והערות

דעה מהד"ק סי' קנ"ד ובשור"ת תשורת ש"י מהד"ק סי' ת"א, ובשרי חמד מערכת הה"א פאת השרה סי' ד' כ' בשם ח"א שלא ראה לרבנן קשישי להודיע לקונים שלא הותר רק מחמת הפסד, וכן האריך בזה כ"ק רבינו זצ"ל בתשו' דברי יואל חיר"ד סי' נ"א דלא נוהגין בהכשרים כמ"ש הח"ס, אולם א' מעיקרי הטעמים בזה מבואר שם לפי שידוע שבכל הכשר נמצא לפעמים שיש צורך להקל, ונמצא דהסומך על הכשר נחית לכל זה, ודעת כ"ק רבינו זצ"ל שם שלא לכתוב על שום הכשר שהוא למהדרין מן המהדרין עיי"ש, אולם יש מקום לחלק דשאני במילי דפסחא שישראל קדושים מדרקין מאד ומקפדין בזה הרבה, ובפרט רתלוי בזה קיום מצוה חשובה דפעם אחת בשנה כמצות מצה, וא"כ בודאי שאם הי' ידוע להקונה שנתהוה שאלה בדבר הי' מחמיר על עצמו, יש מקום יותר לומר דצריך להודיע להקונה, ואם לא הודיע דהוי מקח פגועות, ומה"ט כ' בלבושי מרדכי להורות לנפשות יותר לצד הלוקח דהוי מקח פגועות או שיכול למעון קים לי וכו':

ומצאתי שכבר דנו בזה גם בשאר אחרונים אי לענין מצה צריך להודיע להקונים, ויש שכותבים כמ"ש בלבושי מרדכי ובנ"ל, ויש שכותבים שגם לענין מצה א"צ להודיע, עי' בקרבן פסח סי' תנ"ג סי' ב"ה: וחזן מזה לא טב הורה נגד העיר וכו', ובשור"ת עולת יצחק סי' ל"ה, ובשור"ת דברי מלביאל ח"ו סי' ס' אות ב', ושם בסוף חלק ו' שאלות אות ח', ובשור"ת חבלים בנעימים אר"ח סי' י"ח בד"ה ואשר יצא, ושם בסוס' י"ם בד"ה ולפי, ובשור"ת מהרש"ם ח"ג סי' קצ"ד, ובשור"ת מענה אל"י סי' קכ"ז:

ובעיקר הדברים שכ' בשור"מ דושמרתם היינו שיהי' ודאי משומר, נלענ"ד להעיר מנ"ש בפמ"ג סי' ד' מ"ז סק"י ובסי' קע"ג בכו"ז להסתפק אי מנהי ספק ספיקא בסכנתא, משום דאף אי אמרינן דס"ס הוי כרוב מ"מ חמירא סכנתא מאיסורא עיי"ש, ולפ"ד השור"מ הנ"ל לכאורה הרב פשוט דאינו מועיל, משום דחיוב שמירה מסכנה ילפינן במס' ברכות דף ל"ג ע"ב מהא דכתיב רק השמר לך ושמור נפשך ומהקרא דכתיב ונשמרתם מאד לנפשותיכם, וגם בחו"מ סי' תכ"ז סי' ח הביא המחבר הפסוק דהשמר לך לענין שמירה מסכנה, וא"כ בכלל השמירה שלא יהי' בה אף ספק ספיקא, וראיתי ברעת תורה סי' קע"ג שמציין שבהסכמת בעל שור"מ ז"ל לס' ארץ

מקרי משומר, וכענין מ"ש בשטמ"ק צ"מ ז' בשם הר"ש מפליזא דכל שכתוב עשירי ודאי אף רוב לא מועיל דעכ"פ ודאי אינו ע"ש, וה"ה כאן כיון דכתיב ושמרתם את המנזות צעי שימור ודאי, וזוה ישצתי מ"ש מהרי"ט אלגאזי בה' בכורות [פ' חמישי צד"ה שוב ראימין] זהא דנחלקו בצכורות דף ל"ד בתרומה תלויה, וע"ז הקשה הבני יעקב לשיטת הרמב"ם דספיקות מה"ת מותר א"כ איך נחלקו צקראי צמשמרת תרומתי הא עכ"פ תרומה תלויה הוה ספק ומותר מה"ת, ולפמ"ש א"ש דכל דצעי משמרת וספק ניהו דמותר עכ"פ משומר לא הוה, והאיר ד' עיני צרמב"ן וריטב"א ריש חולין זהא דלמרו דאומר צרי לי שלא נגעתי, והקשה צמוס' למה לי צרי לי הא אפילו ספק טהור דעזרה רשות הרבים הוה, וכתיב דכל דכתיב משמרת תרומתי אף שהוא ספק טומאה צרה"ר אינו מועיל דצעינן שיהא ודאי ולכך צעי צרי לי ע"ש, והארכתי הרבה בזה ואכ"מ:

שאף הצקוע אינו חמץ גמור ושמה לא הגיע לשיעור חמץ, אבל כאן שהיה ג"כ הליחה והוא מ"פ עם מים וממהר להחמיץ אף שאינן מצוקעות, ולכן הולך הר"ן לחדש דאף שזא צמים האמצעות לא נגע צמים כלל, ושז כל שאינן מצוקעות ל"ח כלל דלא ראינו ריעותא כנלפע"ד ודוק היצ"ב):

והנה מעלתו רצה לחדש דכל שנמצא מצוקעות אוחן המצוקעות מעידין גם על שאינן מצוקעות דנתייבשו^(ה), ולפע"ד ז"א דכל שאינן מצוקעות וגם המצוקעות אינן חמץ גמור, צכה"ג ודאי לא מעיד מצוקעות על שאינן מצוקעות, וכן נראה מרשב"א ומרדכי שם, ול"ד לצלק החרש שאחת מעידה על חזרתה כמבואר סי' תנ"ט, דשם יש י"ד) חשש חימוץ גמור, רק

מהשכלים אינה מחממת דהוה מי פירות, מ"מ אח"כ כשיצא המים ע"ז הוה מ"פ עם מים וממהר להחמיץ, ומטעם זה נ"ל דלא מועיל ציטול ברוב, דאף אם יש רוב מ"מ טרם שזאו המים הו"ל הימר צהיתר דלא צטיל ואח"כ כשזאו המים שזא ה"ל מ"פ עם מים וממהר להחמיץ, ומעתה (הא) י"ל דשאני ארצא דמצעא דשם צא מחמת המים, וא"כ אותן שאינן מצוקעות ל"ח כלום, דגם הצקוע אינן ודאי חמץ כמ"ש הרשב"א צתשובה שלא כל שזא צמים מחמיץ יעו"ש, וא"כ אדרבא מדראינו חטים מצוקעות והרוב אינן מצוקעות ל"ח לחטים שאינן מצוקעות, אבל כאן שיש לחוש שמה מחמת הליחה י"א, וא"כ יש לחוש שמה מחמת הליחה ושמה היו ג"כ צמים, ואף שצמים אינן לחוש כל שאינן מצוקעות, הא כל הטעם

ביאורים והערות

חמדה יש מדובר ג"כ בזה, והנה השו"מ שם מסיק לאסור ס"ס במקום סכנה, אמנם לפלא שלא הזכיר שם כלל מטעם שזהו נכלל בלשונא דקרא דהשמור לך וכו':

רנ. עי' בפר"ח סי' תס"ו סק"ו שהבין בפי' הר"ן כפ' כ"ש דאינו אוסר רק המצוקעות, וע"כ הקשה שהר"ן סותר א"ע למ"ש בתשובה דמשמע דאי לא מטעמא דאין המים נכנסים לאמצעות הגדיש ה"ל כל החטים אף האינם מצוקעות אסורות, אולם בנהר שלו' ביאר דברי הר"ן כפ' כ"ש דאף האינם מצוקעות בחזקת מחומצות כיון שנמצא מקצת מחומצות, ואין שום סתירה בדבריו, וכן מסיק ביישוב הסתירה בתשו' עמרת יהושע ובמאיר עיני חכמים שמועתק להלן ל"ב ומ"מ, וכ"כ בתשו' נודע ביהודה מה"ק סי' כ"א בד"ה עוד גלעני', דלהר"ן בפי' כל שענה אף האינם מצוקעות אסורות, אלא שכ' דאינם איסור ודאי רק מספק עיי"ש:

רנא. בח"ג יש כאן הוספה בזה"ל, ואז אולי לא מועיל ציטול ברוב, דהו"ל בא לעולם בתערובות וצ"ע בזה, עכ"פ זה ודאי רכל שבא המים הוה מי פירות עם מים וממהר להחמיץ ע"כ:

רנב. עי' בהערה מ"ז שעל תשו' הר"ן שנדפס מחדש, שהעיר שבעל השו"מ ז"ל ראה דברי הר"ן כפי מה שמועתק בבית יוסף בקיצור, ושם נשמט כל מה שהאריך הר"ן לבאר שלא ימצא כן שלחות יהי' יוצא מהשכלים, ושואן זה נחשב לספק כלל, ולפ"ז אין מקום לתירוצו ע"כ, והנה מלבד מה שהשו"מ מסיים בתשובה זו שיושב בקרית חוצות ואין עתי קעת ספרים ת"י, הנה להדיא כ' בשו"ת שו"מ מהד"ק ח"א סי' קמ"ו בד"ה וכוה נלפע"ד בתו"ד דשו"ת הר"ן אינו תחת יד, וכן מוכרה ממ"ש כאן מדעת עצמו שהיו מי פירות עם מים, ובכל דברים אלו כבר העיר הר"ן גופי' בתשובה, ולפ"ז אין שום ראי' מדברי תשו' הר"ן להתיר בהאינם מצוקעות בגשמים שירד בעודן מחוברין וכל שיבולת עומדת בפני עצמה:

ובכ"י ובש"ע השמיט מ"ש שם בתשו' הר"ן בשם רב כהן צדק חטים שנגע בהם מים אם אינם לחות ולא נשתנה מראיתן והם קשות מותרין לאכול בפסח ואין חוששים לספק איסור דאיסורא לא מחויקין, משום דלהלכה אין לסמוך ע"ז בנגע בהם מים, דאנן קי"ל בש"ע כשי' הרבינו אפרים במור דבמינת ניחוי אתי לידי חימוץ אע"פ שאין רואין עליהם סימני חימוץ, ובמור לא הביא בשם הלכות גדולות בשם רב צמח (וי"ג בה"ג כהן צדק, ותשו' זו נדפסה בתשו' הגאונים שערי תשובה סי' רפ"ה) להקל בכה"ג בחטים שבאו בספינה שאין עלי' סימני חימוץ רק היכא שאינו אלא ספק אם נכנס בהו מים וכמ"ש להדיא בה"ג ולא כשוראי נגע בהו מים, וכ"כ בחק יעקב סק"ד ובשע"ה סי"א (ועי' בהעיוטר הל' מצה ומרור אות ק"ו וכמאירי פסחים דף מ' שהביאו דברי רב כהן צדק אפילו בחטים שנפל עליהם מים וכמ"ש בתשו' הר"ן, וכבר העיר בזה באל"י רבה סי' תנ"ג סק"ב שיש שהביאו הגירסא רלא מחויקין איסורא אפילו בנגע בהם מים, ועי' שם במאירי שכ' אלא שזבו אני מפקפק מצד שאין בחינה יפה לכמה גרעינין, וגרשם שם בהנה לס' המכתם במס' פסחים שם שכ' דאי אפשר לבדוק כל גרגיר וגרגיר, ועפ"ז צל"ע במ"ש בשו"ת בנין ציון החדשות סי' ה' לסנוף לסמוך ע"ד הר"ן בשם רב כהן צדק אחרי שבש"ע לא קי"ל כן בנפל עלי' מים, וכבר הערנו בכ"ז גם בחלק שני הערה א' בד"ה וגם עיי"ש:

דחוטין חשיבי ולא בטלו זה אינו רק חשש דרצנן א"כ שפיר מקשה ע"ש, א"כ יתישצ גם כאלן, וע' צמגן גבורים סי' ט"ו מ"ש זזה ואינו לפני [וכו]:

בן נלפע"ד לפי חומר הנושא, ואין אחי כעת ספרים לעיין זזה כי אני יושב קרית חולות ומחוסר ספרים, ועכ"פ לענין דינא זה ודאי דהבקוע אינן מעידות על שאינן בקיעות, דאף אם נימא דהבקוע חמץ גמור מ"מ אדרבא מדראינו שהרוב אינן מבוקעות מ"מ מה"מ לחוש שנתישצ ואינן ניכרות, מהראוי לומר שרק המיעוט נחבקות והמרוצות לא נחבקות כלל, וע"כ יש להכשיר, רק שאינן מלות שמורות כנלפע"ד צרור ודו"ק היטב, ויש לי אריכות דברים זזה ולא נפניתי כעת, וגם אין ספרים תחת ידי ודו"ק:

שאינו ניכר, וכאן גם הבקוע אינו חמץ גמור, ואף שנחבקע כל שלא נחבקע היטב אינו חמץ גמור, ומכש"כ שאינו מעיד על שאינו מבוקעות, זה צרור לדעתי:

ומ"ש מעלתו להוכיח דמבוקעות מעיד על שאינן מבוקעות, דאל"כ מה מהני בארצא דטבעה שקלת היו בקועין, הא עכ"פ הרוב הי' שאינן בקועות, וא"כ אינו אלא חשש דרצנן שמא יחזור וימכרם לישראל, ומה מקשה רבה בר לואי מבגד שאבד זו כלאים הא שם היה חשש תורה, הנה לפמ"ש צשו"ת נוצ"י מהדו"ת חאו"ת סי' ע' ליישצ שיטת המרדכי דחזית יין שנשפך על הכרי הוא יין נסך דרצנן, וקשה ג"כ מאי פריך מבגד שאבד זו כלאים, וכמז הוא דגם בגד שאבד זו כלאים הקשו המוס' דלכטול צרובא, אך לפמ"ש הפוסקים

ביאורים והערות

דנ. הנה השואל רצה להוכיח דזה ודאי שאי אפשר או עכ"פ לא שכיח שיהי' מבוקעות כשלא נתייבשו, ומדמנצא מבוקעות בע"כ שכבר נתייבשו, וא"כ אף האינם מבוקעות אסורות, לדין דקיי"ל בש"ע כרבינו אפרים דבמינח ניידי מקבל חימוץ אף בשאין רואין עלי' סימני חימוץ, וא"כ יתכן שכבר נתחמצו אלא דבמקצתן כבר נראית החימוץ וברובן לא נראית עדיין החימוץ, אבל כבר נתחמצו או קרובה להתבקע, או שנחבקעו וחזרו ונתייבשו, ולפ"ז צל"ע במ"ש השו"מ לדחות את דבריו, ולפלא שבשו"מ לא הזכיר בתשובה זו משיטת רבינו אפרים דקיי"ל בש"ע כוותיה, וגם דלכאורה הו"ל להוכיח השו"מ מהמציאות שיתכן שקצתן נגמרו וקצתן לא נגמרו, ובהו"ה הי' כל הדו"ד בס' יבקש רצון ובתשו' שו"מ שם, וכן בשאר אחרונים שכ' ספק ספיקא זו, ויותר פלא שהשו"מ לא הזכיר כאן כלל תוך התשובה מדברי תשו' הרשב"א והש"ע בענין חמץ במחובר, וגם לא הזכיר מדברי הפסקי תוס' ותשו' מעיל צדקה שהזכיר שם בס' יבקש רצון ובס' דברי שאול ערות ביוסף, וכדרכו בקודש לצי' ממק"א לחבירו, ומבואר שם בהתשובה, שלהלכה לא נפסק בש"ע כהפסקי תוס' רק כתשו' הרשב"א, דלפ"ז אף האינם מצומחים אסורים וכמו שנחבאר בהערה א' לתשו' הרשב"א שמועתק בחלק שני, והרי השואל הזכיר בשאלתו שמצאו מבוקעות בעודנו במחובר, ומנה שסיים השואל שכמה וכמה שדות נקצרו מקודם, יש הוכחה שכונן לומר שהקוצרים המשומרים אחריו בקצירה וכבר נתייבשו כולם, וכהעובדא בס' קרבן פסח שמועתק לעיל באות י"ב וכמ"ש שם בהערה ק"ל:

ועי' בשו"ת יד יוסף סי' כ"ה ומועתק באות כ"ח שכ' שאם נמצא חמים מבוקעים רק מעט מזעיר יש להכשיר שאר החמים, ששכיח שמחמת גשמים או רוח נפלו איזה שיבלים לארץ ומחמת ליחות הארץ נתחמץ והשאר הם כשרים, ואני בעצמי ראיתי שלקחתי חיטין למצות מצוה ועמדתי בשעת קצירה והי' החיטים עוד צריכין לקרקע, ומ"מ נמצא חיטים מבוקעין קצת מזעיר, והיא עי"ז שנפל השיבולת לארץ, מוש"כ אם נמצא בהם לרוב, ע"כ זה נהוה מחמת שעמדו בקרקע במחובר יותר מהראוי ולא היו צריכין לקרקע ונתחמצו כולן וכדעת הרשב"א ז"ל, וכן הסכים על די הה"ג מלבוב בעהמ"ח ס' שו"ת שואל ומשיב עכ"ל, ולפ"ז מוכח דגם השו"מ ז"ל ס"ל דהיכא שהוא ודאי שאין צריך לקרקע דאף האינם מבוקעות אסורות אע"ג שלא נפלו לארץ, ולפ"ז צל"ע מאד כוונת השו"מ בתשובה זו, ואם יש מקום ללמוד ממנו שמוקל בהאינם מבוקעות באכילה כשיירד גשמים במחובר לאחר שנתייבש בודאי, ומאד תמוה לי במה שבשו"ת מהר"ם שיק שמועתק באות כ"ו נמשך אחר תשו' זו שבשו"מ להתיר באכילה האינם מבוקעות אף כשיירד עליהם גשמים במחובר לאחר שנתייבשו בודאי, ולא העיר שם שבשו"מ גופ' בהמשך התשובה לא נשא ונתן כלל בדין דגשמים במחובר, וגם שבפנים בתשו' הרשב"א מקור הדין דחמץ במחובר שמוכר בש"ע סי' תס"ז מבואר שכל החמים אסורות וכנ"ל:

דנד. עמ"ש להעיר ע"ז בתשו' דברי מלביאל ח"ג סי' כ"א, ומועתק להלן אות מ"א:

(כה)

שואל ומשיב מהר"ת ח"ד סי' קפ"ב

שלו' לתלמידי היקר הרב המופלג החריף ושנון מוה' אלימלך קויף סג"ל נ"י:

על דבר שאלתך אודות החטים שנקלרו למצה מצוה בקיץ העבר שנתרבו אז הגשמים מאוד, ועל כן נמלא בתוכם הרבה מזוממים ומזוקעים, ורואים לעשות תקנה לצרור אותם אחד אחד עד שישארו נקיים, ופלפלת הרבה בזה, ומוכן דצריך אשר יותר טוב לאכול מחטים שאין בתוכם מזוקעים הרבה כל כך אף שלא נשמרו משעת קצירה, מלאכול מחטים משומרים כאלו שנתזקעו הרבה, ושזו יש לחוש אף על אותן שלא נתזקעו:

הנה אין הזמן מסכים להאריך ואתה ידעת טרדומי המרוצים בכל עת, אף כי צעמים האלו וצימנים האלו אשר זה יצא צדו, והנה לענין דינא נדקו דצריך,

כי משומר צולאי אינו נקרא, וכבר כתבתי בתשובה כי רמ"ה לענין שיהי' נקרא משומר אף רוב לא מועיל, כי השימור צריך להיות צבירור, וכעין שכ' השטה מקובצת צב"מ דף ז' דעשירי ודאי ואף רוב לא מועיל, ומכ"ש במקום דהתורה הקפידה שיהי' משומר צבירור, וא"כ מה מועיל רוב או ס"ס דעכ"פ משומר אינו, וצוה ישבתי קושית מהרי"ט אלגזי בצכורות דף ל"ד ואכ"מ, וגם בדברי הט"ז והמ"א סי' תר"ז הארכתי בזה ולא נפניתי כעת, וע"כ מוטב הדבר שיאכלו מצות כשרים משומרים מחמוץ משיהי' אוכלים מהמשומר צעמ קצירה ויש ספק שמה אינו משומר כלל, וכן השבתי בשנה הזאת לרב אחד:

אלה דברי רבך הדרו"ש באהבה ואת חג המצות תחוג בריצות הצעיר יוסף שאול הלוי נאמאנזאהן האבד"ק לבוב והגליל:

(כו)

שו"ת מהר"ם שיק או"ח תשובה רי"ז, ותשו' סי' קב"ה רמ"ה

עוד להנ"ל רמ"ה

ואשר שאלת צענין חטים משומרים שנמלא בהם צעמ קצירה (מזוקעים רמ"ה), אם כשרים האינם מזוקעים למצת מצוה של שמירה וכתבתי רמ"ה) ששמעת מאב"ד הרב המאוה"ג המצויין בהלכה מו"ה אברהם נ"י דין צק"ק

קארלאי שאפי' יצרו וישליכו המזוקעים מכל מקום הותר שאינם מזוקעים אינם בכלל שמירה, ושכעת ראית ששואל ומשיב ח"ג רמ"ה סי' פ"ז שכ' כן צפשיטות דכל דכתיב צי' שמירה לא מהני רוב וחזקה, וממילא אי אפשר לסמוך על מ"ש הר"ן בתשובה ופסקו צש"ע סי'

ביאורים והערות

- דנה. כפי הנראה שכונן להתשובה שמועתק באות שלפנ"ז:
- דנו. ב' תשובות אלו נכתבו בין שנות תרכ"ח תרל"ט, כי הביא שם תשו' שואל ומשיב, וש"ת שו"מ יצא לאור פעם ראשונה בשנת תרכ"ח, ושנת הסתלקות מרן המהר"ם שיק זצ"ל הי' בשנת תרל"ט:
- דנד. תלמידי הרבני המופלג בתורה ויראה כש"ת מו"ה וואלף זינגער הכהן בישוב ארווארי:
- דנה. פי' שבעת שקצרו מצאו בהם מזוקעים ובע"כ שנתחמצו במחובר, ואין מבוואר בלשון השאלה אם הי' גשמים מרובים או גשמים מצויים גם רבינו לא נחית להעיר בהתשובה בזה, אע"ג שיש פוסקים שכ' חילוק בין מרובים למזוממים, ואולי י"ל הטעם דס"ל להנהיר"ם שיק ז"ל דכיון שבמציאות בעובדא זו מצאו שם מצומחים אין כאן עוד נפק"מ בזה להלכה:
- דנב. השאלה לא הי' לענין אכילה רק אי נקרא שמורה, לפי שם"ל להשואל דלא מחוקינן ריעותא מחודא אאידיך וכמ"ש להלן במהר"ם שיק, ועמ"ש להלן הערה רס"א:
- דס. מה"ק, והוכפל תשובה זו בשו"מ מהר"ג ח"א סי' קס"ז ומועתק בשלימות באות כ"ד, ועיג"כ בשו"מ מהר"ב ח"ד סי' קפ"ב ומועתק באות ב"ה, ועמ"ש שם בהערה רמ"ט:

כיון שאין ניכר בהם יתצטלו, ע"כ שאלמו בקצרה, הנה לדעת הר"י דבעינן שמירה משעת קצירה מקרא דושמרתם את המנחת, א"כ צעינן שמירה גמורה, וכבר הובא בשו"מ ח"ג סי' פ"ז דכל היכא דצעינן שמירה לא מהני רוב ולא חזקה, וא"כ אין לסמוך על מ"ש בתשו' הר"ן ופסקו צש"ע סי' תס"ז דאם אינם מצוקעים הם בחזקת הכשרות עיי"ש, דמ"מ שמירה לא הוי, ואפילו הוא ספק אם מי רגלים הוי כמי פירות (מלצד דגם מי פירות צשעת לישא עם מים הם מחמיצין), אבל צל"ה אפילו הי' קך הוי רק ספק שמירה, ומכ"ש הרי סוגיא דעלמא דהוי כמים, ולדעמי אפילו אינו נמצא שם שום חס או שאר סימן דמוכח שהשתינו עליו, אם מונחיס במקום שיש לחוש דשכיח עכברים יסד, צל"ה לא הוי בכלל משומרים, דמה לי גשמים או מי רגלים, דכשם

תס"ז ק"ו דהאינם מצוקעין יסא) הן בחזקתן, דמ"מ שמירה אינם, ולמאן דחייש להרי"ף וסייעתו יסב) דבעי מזה משומרת משעת קצירה אינו יוצא בהם עכ"ל, וגוף הסברה גם אני אומר כן, דכשם שאין סומכין אסתם חטים שהן בחזקתן, וגם מלד רוב הם בחזקת אינם מחומלים, אפ"ה לא מהני לשיטה זו ובעינן שימור משעת יסב) קצירה, מכ"ש הניך דאיתרע מקלת, ואיך כשרים רק מכה ללא מחזיקין ריעותא מחדא אחידך, פשוט דמ"מ שמורים אינם (עיין לעיל סי' קכ"ה נח"ל) שם ועל דבר אשר שאל על דבר חטים משומרים משעת קצירה, ונמצא על השק כתם דמוכח כאלו השתינו עליו עכברים, שכן עשו גם על שאר חטים משומרים, ומסופק מעלתו אי מותר ליקח מחטים אלו לשם מנחת מזה, אי כיון דיש דעות דמי רגלים אין מחמיצין כמי פירות, וצ'

ביאורים והערות

רסא. ע' בהערה רנ"ב ורנ"ג שעל תשו' שו"מ, שתשו' השו"מ שם צע"ג מאד, ושגם השו"מ ז"ל עצמו הורה לאסור אף האינם מצוקעות אם ידוע שנתייבשו, וצ"ע כמה שנמשך אחר תשו' זו גם מרן המהר"ם שיק ז"ל להתיר האינם מצוקעות עיי"ש, ועי' בשו"ת דברי חיים ח"ב סי' ל"ט ומועתק באות י"ט שכ' דאם הי' גשמים הרבה מאד לכאורה הי' מקום לאוסרם לאכלם בפסח וכו' אך העולם נתנו להתיר, ועמ"ש שם בהערה רי"ז בביאור הטעם שנהגין להתיר, ועיי"ע בשו"ת ח"ס או"ח סי' קכ"ט ומועתק לעיל באות ד', שכ' אי נתחבז בקנה מעולם לא הי' להחטים חזקת היתר, וזהו כמ"ש בתשו' ר"ח שיש לכאורה חשש לכולהו, וכ"כ בתשו' פנות הבית וכו' מהרא"ך ועוד אחרונים שמועתק בחלק זה, ועמ"ש בהערה א' לתשו' הרשב"א שרבים מאחרונים לא ראו בפנים תשו' הרשב"א, וע"כ יש שהבינו שלא אסר רק המצוקעות, ויש שכתבו מדעת עצמם לחוש אף לאינם מצוקעות אולם מרן הר"ח שם העתיק דברי הרשב"א כמ"ש בפנים דבריו, וע"כ כ' עפ"ד הרשב"א דלכאורה יש לאסור לפ"ד אף האינם מצוקעות:

רסב. עי' בס' אור פני יהושע תשובה י' בר"ה אכן, שדן לשי' האומרים דבעי שמירה משעת טחינה, אי מהני ספק ספקא מקודם הטחינה, וצ"י לתשו' מהר"ם שיק הנוכחי, וכ' שם בהנה ראולי כוונת הספק של האור פני יהושע, דאע"ג דאין חיוב שמירה לשיטה זו עד שעת טחינה, מ"מ אם גולד הספק קודם הטחינה והתירונו מטעם ס"ס, ואנו זקוקים לדך היתרא דס"ס גם אלאחר טחינה, וכיון דלאחר הטחינה בעי שמירה, ממילא אי אפשר לסמוך על היתר דס"ס, ודוקא היכא דלא גולד ספק כלל קודם הטחינה אלא שלא שמרוהו או שרינן משום דקודם הטחינה אין חיוב שמירה, אבל במהר"ם שיק שם בס' רי"ז העתיק דברי השואל ומשיב ז"ל, ומשם נראה דהא דלא מהני רוב [דהיינו ס"ס דהוי כרוב] כשגולדה ספק קודם הטחינה, היינו רק להתך שימות דס"ל דבעינן שמירה משעת קצירה עיי"ש, וצ"ל דס"ל דלמאן דס"ל דלא בעי שמירה עד שעת טחינה, נמצא דבשעה שגולד הספק הרי החזקתה להיות ע"י הס"ס, שוב אין איסורם חזר וניעור לעולם עכ"ד, והמעין היטב בלשון השו"מ יראה מבואר שלא הוכיר הלשון משעת קצירה, ואפשר לפרש דבריו דאף שמירה משעת טחינה אינם אלא דהוי מצות כשרות לאכילה, אלא שמרן ז"ל הוסיף בלשונו בפ"י דבריו דקאי לשמירה משעת קצירה וכ' ולמאן דחייש להרי"ף וכו', ולפ"ד מרן צ"ל דכיון דבשעה שגולד הספק וכו', ועי' לעיל בהערה ק"כ שכתבנו שם שכבר פליגי בזה העולת שבת עם שאר אחרונים אי ההיתר דס"ס הוא מטעם רובא ממש ולא אמרינן כ"י חזר וניער או דהוי רק כרובא ולא רוב ממש כיון דהספק הוי על כולם:

רסג. וז"ל מרן בס' מהר"ם שיק על תרי"ג מצות מצוה י' אות ד', נ"ל ליישב לשון הרמב"ם בפ"ה מהל' חו"מ והנובי מה"ת או"ח סי' ע"ט דקדק עליו טובא, ונראה דס"ל להרי"ף והרמב"ם דקיי"ל ככור עוקבא דסוכר אפילו לא נתבקעו אפשר שהם חמץ, אלא דע"פ ריב לא נתבקעו, וכיון דכתיב ושמרתם ס"ל דלא סמכין על הרוב, ובהו יש להבין דברי הרמב"ם עיי"ש:

רסד. מלשון זה מבואר שאין צריך לחוש לחשש שאינו שכיח אע"ג דכתיב ושמרתם, וכ"כ הרבינו מנוח בפ"ה מהל' חמץ ומצה לשי' הרמב"ם

שאלם החטים מונחים במקום חשש נפילת גשמים אחר תלישה ואם אינם רש"ה יודעים אם נפל עליהם מים לא הוא בכלל שמירה, ה"נ במקום דיש לחוש להשתנות עכברים לא הוא בכלל שימור ולא נקראים חטים משומרים, ותו אין לי לכתוב זוה"ל):

ואפ"ה נראה לי לקיים מנהג העולם ושפיר יוצאים גם לדעת הר"י ק"ק וסייעתו, דהרי קשיא לפי מ"ס הרשב"א ופסקו זש"ע סי' תס"ז סעי' ה' דדגן שנתיבש לגמרי ואינו צריך לניקה כמאן דמנח זדיקולא ומקבל חימוץ, וא"כ למה פסק זש"ע סי' תנ"ג ס"ד דאפילו לכחלה א"צ לשמרן אלא משעת קצירה וכ"כ ר"ס הרמז"ס ציתר ציטור"ס) וכן מוכח בפסחים דף מ'.

דדוקא לאחר קצירה מוזנן דמהפכי ר"ס), וכן נוהגין העולם וקשה ר"ס) הא שכית דהארץ מתיבש י"ר קודם קצירה וא"כ ליבשי שימור, שוב ראיתי שכבר עמד צוה בתשובת מעיל דדקה סי' ס"ט ר"ס) דלא לשתמט חד מן הפוסקים דיאמר דבעי שימור גם קודם קצירה משעה שנתיבש, ושם צמעיל דדקה פליג על הרשב"א הנ"ל, וסובר דגם קודם שנתיבש אפשר לבל לדי חימוץ, ולא אדע מה הועיל שם בחירונו דאגב דמידלו אינו נעשה חמץ, ומ"מ הא מודה דלפעמים מחמץ י"ב) גם צמידלו, וא"כ לפ"ז לפימ"ס לעיל דהיכא דבעי שימור לא אזלינן בתר רוב, וא"כ קשה לדידיה יותר דלא משכחת כלל מלא שמירה משעת קצירה:

ביאורים והערות

- (מועתק בח"ב אות ה'), ולכאורה משמע מדבריו דהרי"ף פליגי ע"ו, ויש להעיר מכו"ש התוס' במנחות דף נ"ד ע"א דלחמין שיש בו כרת חוששין אע"ג דלא שכוחא, מיהו שאני התם דעביד מעשה בידים, ועי' בהערה ב"ז לרבינו מנוח ששם כתבנו בשם תשו' ערוגת הבשם ודברי מלכיאל דס"ל דצריך לשמור אף מדבר שאינו מצוי עיי"ש:
- רסה. לשון מרן ז"ל צ"ב, ונ"ל שכוונתו דאפילו אי ה' שייך לידע שלא נפל עלי' מים מ"מ לא הוא בכלל שימור, כיון דבמצאיאת לא שומר לשם מצה, והכי נמי באינו נמצא כתם על השק וניכר בכיורור שלא השתינו עליו, עי' בכ"ז סי' ת"ס סק"א, ובשו"ת ערוגת הבשם או"ח סי' ק"ל בד"ה ולפי מועתק להלן אות מ"ד, וראוי להעתיק לכאן מ"ש בס' יבין שמועה להרשב"ץ ז"ל במאמר חמץ, שהביא שם תשו' הגאון שהובא בטור סי' תנ"ג, וכ' ע"ד בזה"ל, ודברי הגאון ז"ל קשין בעיני, שלא מוחשש חמוץ אנו מצריכין שימור אלא מניירת הכתוב דכתיב ושמרתם את המצות אפילו היכא דליכא חשש חימוץ:
- ובעיקר דברי המהר"ם שיק, עי' בשו"ת מהרש"ם ח"ד סי' קמ"ג, ובשו"ת אמרי יושר ח"ב סי' ע"ד שחולקין ע"ד המהר"ם שיק באינו ניכר הדיעותא, ועמ"ש בזה בשו"ת ערוגת הבשם סי' קכ"ט וק"ל (מועתק באות מ"ג ומ"ד) ובשו"ת אלה דברי שמואל להגאון מהר"ד שמעלקא ז"ל אב"ד דקליינוארדין סי' א', ובשו"ת משנה ישכר ה"א סי' ק"א, ועי' בשו"ת מהרש"ג ח"א סי' נ"ו כ' דכפי דיעתו לא נהוג עלמא בהמהר"ם שיק והשו"מ, אמנם בהערה רמ"ט לתשו' שו"מ, כתבנו בשם כו"כ אחרונים דס"ל כדבריהם או שחוששין להלכה לדבריהם, ושיש מחלקין בין מצומחים שנמצא מיד בשעת הקצירה למצומחים שנמצא בתלוש:
- רסו. עי' מ"ש בח"ב אות ה' בשם הרבינו מנוח ז"ל מש"כ בבאיור ש' הרי"ף והרמב"ם, ובמ"ש שם בבאיורים והערות בבאיור דבריו ובשם המחזיק ברכה, ובדברינו בהערה רי"ח לתשו' דברי חיים, ושם כ' שגם האחרונים ה"ה הלבוש והעולת שבת והשע"ה ס"ל כדברי רבינו מנוח דצריך שימור מעת שאפשר להתחמץ במחובר, ואפשר שמדבריהם נובע הוראות הדיין מקארלי שאף האינם מבוקעים לא היו בחזקת שמירה:
- רסו. כפ"ה מהל' חמץ ומצה ה"ט שכ' לפיכך אמרו חכמים צריך אדם לזהר ברגן שאוכל ממנו כפסח שלא יבוא עליו מים "אחר" שנקצר:
- רסח. בחלק שני הערה כ"ו כתבנו ליישב ש' הפוסקים דס"ל בש' הרי"ף דבעי שימור בעודן מחובר כשהתבואה נתבשל כל צרכו וכמבואר לעיל וגם להלן בדברינו, מקושיא זו דמימרא דרבא שם בפסחים דאמר להו להנהו דמהפכי כיפי כי מהפכיתו הפיכו לשום מצוה, ופירש"י שקושרין את העמרים בימות הקציר, והרי דבעי שימור רק לאחר קצירה, דהנה ברש"י פ' איזהו נשך דף ע"ג ע"א פ' תיבת הפוכי דהיינו לסייע, ומצינו במס' מנחות דף ס"ה ע"א שהיו קושרין את העומרים לצורך העומר מקודם הקצירה כדי שיהא נוט לקצור, ויתכן שכן היו נוהגין גם בשאר קצירות, או שהיו נוהגין לעשות עומר מקודם הקצירה ועומר אחרת לאחר קצירה, ולפ"ז י"ל שהרי"ף פ' דרבא אמר להמסייעין שישמרו לשם מצוה עוד מקודם הקצירה, ומה מאד מדויק לשון האור זרוע בהלכות פסחים סי' רמ"ט שהביא מימרא דרבא וכ' בזה"ל פ' צוה למעמרים וקוצרים את העומר לקצור ולעמד לצורך הפסח ולשמור מן המים שלא יחמיצו, והרי שה' קוצרים לאחר שה' עומר, שו"ר ברש"י על הרי"ף שכ' דמהפכי כיפי המעמרין "וקוצרין" עומרין בימות הקציר, ובהנהגות הכ"ח כ' דצ"ל וקושרין, ומדברי האו"ז יש ללמוד שה' לו ג"כ הגירסא וקוצרין:

דש"ס דידן לא ס"ל דהו ג' מיעוטין, אלא חד מיעוט דאך שלא לקצור, אבל טחינה והרקדה מה"ט שרי ציו"ט לאוכל נפש עיי"ש, וא"כ נראה דכשם דלרש"ל דיליף מסמיכות מלחכת יו"ט לושמרתם לאסור קצירה ואיך לשיטתו, א"כ ה"ה לחזקי' ישי, ולפי מאי דס"ל לש"ס דידן דרק מאך ילפינן שלא לקצור, א"כ ע"כ אך אשר יאכל לכל נפש מיירי במלחכות שלאחר קצירה, ילפינן [נמין] מסמיכות ושמרתם לאך אשר יאכל, דדוקא

והנראה לפענ"ד דדברי חכמים ישי) קיימים, דהרי כ' הפרי מדש צסי' תנ"ג דהירושלמי צצילה פ"ק ע"ד) דיליף לאסור קצירה וטחינה ציו"ט מסמיכות דאך אשר יאכל לכל נפש לושמרתם את המנות, דמשעת לישה ואילך דוקא שרי אוכל נפש, ע"כ פליג על הר"ף, מיהו ע"ה) כבר כ' ה"ל"ח צצילה דף ג' בתוס' ד"ה גזירה, דצירושלמי גופיה איכא פלוגתא, דחזקי' שס יליף לה מג' מיעוטי דאך הוא לצדו, והוכיח צ"ל"ח שס

ביאורים והערות

רספ. הכונה להעולם המהדרין דחוששין להשיטות דמצרכי שימור משעת קצירה, ועי' שו"ת נו"כ מהר"ת אור"ח סי' ע"ט שכ' דמנהגן של ישראל בכל מדינות פולין ואשכנז לית דחש להא רק המהדרין מן המהדרין, מיהו ממנהג העולם אין רא' דחוששין לשי' הר"ף, דאפשר לומר דנהגין כמ"ש הרמב"ם שכ' אחר שנקצר, אבל דהר"ף י"ל דבעי שימור משעה שראוי ליקצר, ובלא"ה יש מקום לומר שיש חילוק בין שי' הר"ף והרמב"ם, דלהרמב"ם הוי חיוב דשמירה רק מדברי סופרים, ולד"הר"ף י"ל דשמירה משעת קצירה הוא דאורייתא, עי' להלן הערה רע"ה, ועי' בחלק שני הערה כ"א שכתבנו דאע"ג שבב"י סי' תנ"ג מבואר דהר"ף והרמב"ם אולו כדרא שיטתא, מ"מ אולי י"ל דהיינו בעיקר הרין דצריך שמירה משעת קצירה ולאפוקי שאר הראשונים דבעינן שמירה רק משעת טחינה ולישה, אבל מ"מ י"ל דיש קצת חילוק גם בין הר"ף והרמב"ם וכמ"ש ברבינו מנוח וצ"ע, והמחבר בש"ע בס' תנ"ג ס"ד שינה מדרכו בקודש שגיל להיות נמשך אחר לשון הרמב"ם, וכאן שינה מלשון הרמב"ם וכ' משעת קצירה, ודבריו נופין כמ"ש ברבינו מנוח בפ' הר"ף וכמ"ש שם בשם המחזיק ברכה:

עד. אולי ט"ם וצ"ל דהגון מתיבש, דברשב"א ובש"ע ובכל התשובה המדובר מהדגן שנתיבש, ושמעתי דאולי כוונת המהר"ם שיק דהארץ מתיבש ולא שייך עוד ענין יניקה, אבל לא נראה שכונן לזה, וגם המציאות לכאורה לא הוי כן שבתוך הקרקע בהשרשים יתייבשו הארץ:

רעא. רבריו מועתק בשלימות לעיל באות א':

ערב. בחלק חמישי אות י"ח כתבנו ישוב לקושיא זו על המעיל צדקה, ועינ"כ בהערה ט"ז לתשו' מעיל צדקה:

רעג. נראה שכונן ללשון הרמב"ם הג"ל בהערה י' לפיכך אמרו "חכמים" וכז':

ערה. הלכה י':

ערה. וכ"כ בפמ"ג בפתיחה להל' יו"ט אות י"א ובא"א סי' תנ"ג סק"ו, דלשי' האומרים דבעי שמירה משעת קצירה, א"כ קצירה ביו"ט מותר מן התורה, לדברי התוס' בכיצה דף ג' ע"א בשם הירושלמי דשמירה הוי דאורייתא, ונלמד מסמיכות אך אשר יאכל לכל נפש לושמרתם את המנות משימור ואילך ע"כ, ועי' בשו"ת מהר"ש ענגיל ח"ו סי' ק"כ שכ' שנלמד מדבריו דיש שיטות דשמירה משעת קצירה הוא דאורייתא, ועינ"כ בפמ"ג סי' ת"ם מ"ז סק"א, ובשו"ת נודע ביהודה מה"ת אור"ח סי' ע"ט משמע שלא החליט רה"ו דרבנן רק אליבא דהרמב"ם, ועי"ע בטורי אבן עז"ר חגיגה דף י"ח שכ' כדברי הפר"ח והפמ"ג, אולם בהגהות ברוך מעם שם העיר ע"ד וכ' ד"ל דחיוב השימור אינו אלא מיד אחר הקצירה דהיינו בכל שבולת משנקצר אבל עצמית הקצירה אינו בכלל ושמרתם עכ"ד, וזהו כמ"ש להלן במהר"ם ש"ק, ועי"ע בשו"ת חתם סופר סי' קכ"ח שכ' דצריך שימור לשמה גם בשעת קצירה, וכ' בשו"ת אבני נזר אור"ח סי' שפ"ז אות י' דזהו פלוגתת הראב"ד והאור ורוע, דבתשו' תמים דעים להראב"ד סי' כ"ז כ' דצריך שימור משעת הגורן מכי מהפכי כיפ', והרי דבשעת קצירה אין צריך שימור רק מקצירה ואילך בשעת הגורן, אבל באור זרוע סי' רמ"ט (הג"ל בהערה רס"ח) מבואר כדברי הח"ס שכ' דצוה למעמרים וקוצרין את העומר לקצור ולעמר לצורך הפסח ולשמור מן המים שלא יחמיצו ע"כ, ועי' בדברינו בחלק שני באות ה' בשם הרבינו מנוח שבוה פליגי הר"ף והרמב"ם, ובמ"ש שם באות ו' בשם הרשב"ץ עיי"ש, מיהו אף לרוב מהני פוסקים דס"ל דחל חובת השימור רק מקצירה ואילך, יתכן דס"ל כהרשב"א שא"א לקבל חימוץ במחובר בעודן צריך ליניקה מן הקרקע, וכן הוי דרך העולם לקצור אז, ומשו"ה כתבו דחל חובת השימור רק לאחר שנקצר ונפסק היניקה מהקרקע, וכן ס"ל לאחרונים הנ"ל בהערה רס"ו, אולם רבינו איל כאן בשיטת המעיל צדקה דיכול להתחמץ אף בעודן צריכין לקרקע, משו"ה הוצרך לחידוש שכ' להלן דאף בזמן שיכול להתחמץ יש חילוק בין קודם קצירה לאחר קצירה, דבפירוש גילתה התורה דאין צריך שימור רק לאחר קצירה:

רעו. דבטחינה והרקדה אסור ביו"ט, ילפינן נמי סמיכות דושמרתם הוי רק משעת לישה ואילך שהוא לאחר טחינה והרקדה:

מקצירה ואילך צעינן שימור, אצל קודם קצירה שפיר סמכינן ארוז או חזקה ולא צעי שימור, כשם דלשיטת הר"ש וסייעתו עד לישה סמכינן ארוז וחזקה ומלישה צעינן שימור ידוע, ה"נ להרי"ף (ש"ס) וסייעתו עכ"פ עד קצירה סמכינן ארוז וחזקה, ומשם ואילך ילפינן דצעי שימור:

ובמילא אחי שפיר מנהג העולם, דקודם קצירה אינם משמרים אפילו הוא יבש (ש"ח), דלוא איכא חזקת שלח נמיבש לגמרי ועדיין הוא רעש) יונק, וא"כ (ר"ב) אפילו מלאנו בשעת קצירה חטים מזוקעות, צהמותר שאינם מזוקעים יוצא בהן לדעת הרי"ף, צודאי מהיות טוב יש להדר אחר שמירה שלא נמצא (רפ"א) בהם מזוקעות כלל,

ביאורים והערות

רעו. עי' בשו"ת ערוגת הכשם אר"ח סי' ק"ל שהקשה ע"ד, וז"ל ואחרי העיון אין זה מספיק להלכה, חדא רוב הפוסקים ס"ל האי דרשא דירושלמי הנ"ל אסמכתא בעלמא הוא, כמבואר במור וב"י וכ"ה בשו"ע סי' תצ"ו, ואפילו למאי דס"ל להר"ן ר"פ אין צדין דדרשה גמורה הוא, מ"מ לרוב פוסקים עכ"פ לא קי"ל בזה כדירושלמי, וס"ל דמלאכת קצירה ביו"ט לא מיתסר אלא מדרבנן, א"כ אי אפשר למודרש הני סמוכין לענין דלא לבעי שימור מקצירה ואילך, א"כ הדרא קושיא לדוכתיה לשיטת הרי"ף מוצה שמורה לא משכחת לה, כיון דאיכא מיעוטא דמתחמין גם במחוכר אנב מדליהו, וע"כ צ"ל אפילו היכא דבעינן שמורה, מ"מ לא מחמירין כולי אדאי שלא לסמוך ארוכא וחזקה, הן אמת שבתשו' שו"מ הנ"ל וכו', ואפי' אם נתפוס סברא הנ"ל [שבשו"מ], מ"מ כל היכא דליכא ריעותא מצד פחיתות השמירה שפיר סמכינן ארוז וחזקה כמו בעלמא, וה"נ כל שקצר התבואה טרם גמר הבישול בעוד שה' לה יניקה מהמחוכר ועשה כל מה דמצטרך לשמירה מעליא, שפיר אמרינן דהנך חטים הנבררים ולא חוינן בהו שום ריעותא הו"ל חטים שמורים, אע"ג דז"ל בהו איזה חשש על צד רחוק ע"כ, ועיי"ש בפנים שהאר"ך הרכה בדרכי השו"מ ומצדד לכאן ולכאן, ומועתק דבריו להלן אות מ"ד:

רעו. פי' ספק יבש, והכוונה שאינם מדקדקין לראות אם הוא יבש לגמרי או לא, ומשו"ה יכול להיות שכיח שתתיבש קודם קצירה וכנזכר לעיל בדברי רבינו ולאן ארעתיהו, והנה הן אמת שכן מוכרח לפרש בכונת רבינו לפמ"ש להלן דאם ידוע שנתיבשו וכו', אבל צ"ע לפי קוצר דעתי שהי' כן המציאות שלא יהי' יודעים בשעת הקצירה אם כבר נתיבשו לגמרי או לא, וליישב בכה"ג מנהג העולם ששומרים רק לאחר שנקצר:

רעו. גלענ"ד דרכינו לא אויל הכא בשי' הש"ע שפסק כהרשב"א, דבלשון הרשב"א והש"ע איתא ואינו צריך ליניקה, דעיקר הנדר אם יכול לקבל חימוץ או לא תלוי אם צריך ליניקה או לא, אבל באינו צריך ליניקה אע"ג שעדיין הוא יונק יכול לקבל חימוץ, ומשו"ה השמיט רבינו גם לשון הרשב"א שהוא שנתכשל לגמרי, ומבואר הכוונה בדברינו בחלק שני הערה ב' עיי"ש, וגם הרשב"א והש"ע לא נחתי לדין דשימור להכזיב בלילה הראשונה רק לכל ימי הפסח אימתי יכול להתחמץ, אבל רבינו דנחית לשי' המעיל צדקה דיכול לקבל חימוץ אף כשצריך ליניקה והחטים המבוקעות שנמצא בשעת הקצירה הם חמין דלא כהרשב"א, ואין לדון רק על האינם מבוקעות אם הם בגדר שמורה, ס"ל לחלק לענין חיוב דשימור באופן אחר, דאם החטים עדיין יונק אע"ג שבאמת אינו צריך ליניקה, מ"מ ליכא למימר דכקצורים וכתלושים דמי, כיון דבמציאות הרי הוא מקושר בחיותן להקרקע וחיב בשבת וי"ט על" משום תולש, וא"כ לא חל עדיין חובת שימור, דחיוב דשימור לא חייבה התורה רק לאחר שנקצר, ומשו"ה הוי האינם מבוקעים בגדר שמורה, אבל אם ידוע שנתיבשו כבר שהם כתלושים וכקצורים, ואף לענין שבת וי"ט פטור משום קוצר וכדלהלן בדברי רבינו, לא הוי עוד בגדר דשמירה משעת קצירה לענין חיוב הכזיב, דכשעה שנתיבש לגמרי כבר הוא כאלו נקצרו, ומנהג העולם לסמוך על שי' המעיל צדקה דאין חוששין על שאר התבואה שנתחמזו רק כשהתבואה שוכבת על הארץ ונשרית יום ולילה במים, ועי' ברבינו מנוח שמועתק בה"ב שאויל בשי' הרשב"א, ומשו"ה כ' להדיא שחל חובת שמירה אע"ג שלענין שבת חייב או משום קוצר:

ובעיקר דברי רבינו שהבין בשי' המעיל צדקה דשאר התבואה שאינם מבוקעים כשרים לאכילה, עי' בתשו' בעהמח"ס ס' יבקש רצון ומועתק באות י', שפי' בלשון המעיל צדקה דאם מצאו מצופחים הוי ריעותא לכל החטים, וכן הבין בפ' המעיל צדקה דהה"ק מאימערדאם ז"ל בשו"ת מאור יהושע סי' ט"ו, ועמ"ש בה"ב כהערה י"ח שכן משמע דעת המרדכי בפ' כל שעה סי' תקס"ט בשם הראב"ה עיי"ש:

רפ. צל"ע בדברי רבינו שכ' שיש לה חזקת יונק ועפ"י מבאר ג"כ להלן דברי הרמב"ם לענין חיוב קצירה בשבת, דהן אמת שגדולה חזקה וגם סוקלין ושרפינן על החזקות, וכדאיתא בקידושין דף ס"ט ע"ב וכדף פ' ע"א, מ"מ שאני חזקה שעשוי להשתנות, והכא הרי עשוי להשתנות שתייבש ויפסק היניקה, ועי' בב"י יו"ד סוס"י ר"א בשם תשו' הר"ן דחזקה העשויה להשתנות כגון מקוה העשוי להתחסר לא הוי חזקה, ואף שלכאורה י"ל דשאני התם דאיכא חזקה כנגדו דהעמיד מנא על חזקתו, אבל במ"א סי' ח' סק"א מבואר שנמעם

וצפרט מעלתך ששמעת מפי אביך שאין יונאין נהן, כשרואין שמתחילין להמיצש, וגם צריך ליזהר רפה) שלא והנראה לפענ"ד כתצתי דיונאין נהן, ונודחי יקלרו בשמרת צעוד רפה) הטל עליהן דטל קיי"ל דהוא לכתחלה רפה) מן הראוי לקצור חטים למנות רפה) מנזה מיד מתמין, ואפילו זדיענד נראה דאס ידוע שנמיצשו

ביאורים והערות

זו דעשו' להשתנות לא היו חזקה, ועיי"ש בביאור הגר"א מ"ש בזה, ובארצות החיים שם בס' ח' הביא בשם תשו' מהרי"ם בס' מ"א שכ' כדברי המ"א, ובס' שב שמעתתא ש"ג פרק י"א העיר ע"ד המהרי"ם ולא הזכיר שם מדברי המ"א, ועי' בשו"ת ח"ס חו"ד סי' קמ"ב בד"ה ובר מן דין, ובתשו' מהרי"ם שיק גופי' בחו"ד ס"ו"ס קכ"ו ובס' קע"ד שדנו לענין חזקת מורה באשה כיון שהנילה להשתנות ולראות עיי"ש, וגם יש לומר דנ"ד לענין חיוב שמירה דמי להדיא לדברי הר"ן, דגם הכא איכא חזקה שכנגדו, וכמ"ש שם בארצות החיים בשם הראשונים דבכל המצות יש חזקת חיוב לעשות המצוה, ועי' חזקת ציצית שלמים בא להוציא א"ע מחזקת חיוב והוי נגד החזקה עיי"ש, ועיי"ע בפני יהושע קידושין קונטרס אחרון דף ס"ד אות צ"ד ובשו"ת דברי חיים ליקומים והשממות סי' י"ז מה שמתלקים בין עשוי להשתנות להולך וגדל, וה"נ דמי יותר להאי גזא דהולך וגדל דלא שייך בה חזקה, ובס' קרבן פסח בס' תס"ז ס"ד (מועתק לעיל באות י"א) אויל בשי' הרשב"א דמקורם שנגמר א"א להתחמץ, וס"ל דהאיגם מבוקעין מותר באכילה מטעם דיש להאיגם מבוקעין ב' חזקות, חזקת קטנות שלא נגמרו בשעת גשמים, וחזקת כשרות שלא נתחמוץ, ואף דחזקת קטנות לכד לא נחשב כל כך כיון דסופו ליגדל מ"מ כאן דהוי תרתי הוי חזקה אלימתא בצידוף תרתייהו עכת"ד, מיהו אי אפשר להעמיס דבריו כדברי רבינו המתיר"ם שיק, כיון דס"ל כהמעיל צדקה דאף בעודן קמנים אפשר לקבל חימוץ, ואף בידוע שנתייבש לגמרי בשעת הגשמים מותר באכילה החטים שאינם מבוקעות, ואינו רן רק לענין שמירה, ובכה"ג לא תי רק חזקה אחד דעדיין יונק והוא חזקה נרוע כיון דעתיד להשתנות ובכ"ל:

ובתשו' בית יצחק החו"מ דרוש כ' אות י"א י"ג י"ד כ' ג"כ כדרך המהר"ם שיק ובאופן אחר קצת, דהא דלא אמרין דצריך שימור קודם קצירה דשמא נתייבש במחובר, משום דרוכ חטים לא נתיבשו ואוליגן בתר רובא, ומשו"ה אין צריך שימור רק אחר קצירה, ושוב כ' דבאמת אם במחובר אין מחמיץ קצירה לא בעי שימור, אך לרשב"א דנתיבשו החטים מקבלין חימוץ י"ל דקצירה מעון שימור, ודעת רש"י בעירובין ק' ובתוס' שבת ק"ג ע"ב ד"ה במחובר דאם המחובר נתיבש מותר לקצור בשבת, ולפ"ו אף למאן דאמר קצירה מעון שימור קצירה אסור ביו"ט, דהרי ל"א א"צ שימור משעת קצירה רק אחר קצירה, וקרא דושמרתם קאי בלח אחר קצירה, ואי דיבש צריך שימור אף בשעת קצירה, קצירה זו באמת אין איסור ביו"ט כמ"ש תוס', אבל דעת הרמב"ם דאף בנתייבש חייב בשבת משום קצירה וכמ"ש המ"א עכת"ד עיי"ש בפנים, והנה גם לפי דרכו דמטעם רוב אין צריך שימור מקודם קצירה אע"ג דאפשר שנתייבש צ"ע, מנ"ש בר"ן פ"ב רקידושין דף כ"ב ע"א לחלק לענין רוב, הרוב שאינו מצד טבע העולם אלא מצד המנהג והמנהג עשוי להשתנות אין זה רוב חשוב שלא לחוש למיעוטו, וה"נ בקצירה הוא רוב רתלוי במעשה בני אדם שקוצרין בעודן לחין, אולם בשב שמעתתא ש"ד פ"ו כ' שנראה מדברי הרמב"ן דגם רוב שתלוי ברצון ובמנהג גמי מדינא רובא הוי, אלא דבמקום איסור אשת איש החמירו ברובא כהאי עיי"ש, ולפ"ד אולי י"ל דה"ה לענין דין דשמירה יש לסמוך ארובא, אולם עי' בב"ח יו"ד סי' י"ח שכ' בפעם דצריך לברוק הסכין גם אחר השחיטה, משום דאין סומכין על החזקה או על רוב אלא בחזקה ורוב הקבוע מצד טבע העולם, אבל חזקה ורוב שהוא מצד מנהג והמנהג עשוי להשתנות אין סומכין עליו כיון שאפשר לעמוד עליו בבדיקה, והרי דס"ל שכן הוא בכל האיפורים, וא"כ ה"ה ריש להצריך שימור במחובר היכא שאפשר ולא לסמוך על הרוב:

ובעיקר הדברים שהבין בבית יצחק דמ"ש הרשב"א יבשה כל צרכו דהיינו ההתייבשות שלדעת רש"י ותוס' פטור על' בשבת, הנה פ"ז זה צע"ג, שהרי הרשב"א הזכיר ג"כ בלשונו שהוא שנתבשל לגמרי, ונתבשל לגמרי הוא זמן של איזה ימים מקודם דנתייבש לגמרי, וגם כ' ואין צריך ליניקה, שכל זה הוא בעודן לחין קצת, וכבר הארכנו בזה בח"ב הערה ב', מיהו כוונת המהר"ם שיק נראה שלא כ' דבריו רק אליבא שיטת המעיל צדקה ובכ"ל בהערה רע"ט:

ובתשו' רמ"ן שמועתק לעיל באות מ' כ' בתוך דבריו באות ג' דיש לומר דה מיעוטא דמיעוטא להשהות עם קצירת התבואה עד שתתייבש ולא חיישינן וסומכין ארובא גמור, וכנראה שזוה כוון ג"כ במאמר מרדכי שמועתק לעיל באות ב', ובחי' אדם כלל קב"ח ס"כ ומועתק דבריו בח"ג אות ב', וזהו לכאורה דלא כמ"ש במהר"ם שיק בשם השו"מ דלענין שמירה לא אוליגן בתר רוב (ועי' תשו' בית יצחק או"ח סי' ס"א מ"ש לחדש דחטים מבוקעות אסור מטעם ושמרתם עיי"ש):

רפ"א. נראה המעם לחוש לשי' השואל ומשיב דס"ל דהאיגם מבוקעות לא הוי בחזקת שימור, וכן הכין רבינו לדעת הפר"ה דס"ל דהחייב שמירה הוא בעת הקצירה גופיה, ואם בשעת הקצירה כבר נמצא שם המבוקעות תו לא הוי האיגם מבוקעות בחזקת שימור, דבעת הקציר צריך לידע בדיעה ברורה שקוצר חטים שהם ודאי שלא נתחמוץ, ומשו"ה כ' ליישב רק עפ"ד הצ"ח וכו', ועי' בשו"ת דברי יואל חו"מ סי' קל"ז אות ד' שמועתק לעיל בהערה ר"ח:

כבר רפ) שהם כמלושים וכקצורים, ואם לא קצרו עד אח"כ לא חשיבי כחטים שמורים משעת קצירה, כיון דינשו הם בקצירה [נדט"ס ו"ל בקצירה] וצעי שמירה, ועיין במג"א סי' של"ו סק"א הביא בשם הרמז"ס דאף ביבש שיך לענין שבת חיוז תלישה, ועיי"ש במתהש"ק

שהביא מה שהקשו על המג"א, ועיי"ש בסעי' י"ב רפ), ולפי הנ"ל איכ"ל דהרמז"ס מייירי בספק יבש דאיכא חזקה יניקות, אבל אם צודאי אינו יונק מקרי תלוש וזריך שמירה, כן נראה לפענ"ד נכון, דברי רבך הדוש"ת:

ה"ק משה שיק מברעזאווע

(כז)

שו"ת שם ארי' הוספות סימן י"א

בעזה"ש"ת יום ג' ר"ח סיון תרל"ג פה זסלב לכבוד הרב המופלא בתורה וכו' מו"ה נחום סג"ל נ"י מק"ק בילזערקא בדבר השאלה בחטים שמורים משעת קצירה שנמלא בהם חטים שנמחו אם יש לאסור כל החטים, כיון דחוינן

דאלו נחמנו א"כ צא עליהם מים, דנשאר חטים שהם בגדיש ממירים כה"ג, מפני דתלינן דעליונות הגדיש ותחתית נחמנן וצא עליהם מי גשמים כדאימתא צסי' תס"ו, אבל בחטים השמורים צצית לא שיך היתר

ביאורים והערות

- ועי' בשו"ת לכושי מרדכי מהרורא ד' סי' קכ"ז שכ' דאם א' מכר חטים כאלו, יכול הלוקח לטעון דהוי מקח טעות, כיון שכמור"ם שיק כ' דיש להדר אחר שמירה מעולה ואינו מתיר רק ברעבר בספיאק, ועוד דיכול הלוקח לומר קים לי כשי' השו"מ, והמוכר יחזיר המעות ולכל הפחות צריך לפשר ביניהם וביתר שאת ללוקח עיי"ש, ועמ"ש בזה בהערה רמ"ט לתשו' שר"מ:
- רפב. יש לדייק בשינוי לשון רבינו דמקודם כ' מהיות טוב יש להדר וכאן כ' לכתחלה וכו', ונראה שמתחלה איירי בעובדא דהשאלה שעכשו כבר אחר הקצירה, וא"כ הוי כענין דיעבר, וע"כ כ' מהיות טוב להדר וכו', דהיינו שאם אפשר יש להדר למצוא חטים במקום אחר שאינם מבוקעים כלל, וכאן איירי לענין הקצירה גופי', שבעת שקוצרין לכתחלה מן הראוי וכו':
- רפג. מרן ז"ל הרגיש למצת מצוה, וכונתו כדי לחוש לשי' הפר"ח דעימייה שחל חיוב שמירה למצת מצוה בעת הקצירה גופי' וכנ"ל, ואם יהי' ספק אם נתייבש לא יהי' בגדר שמירה, וגם לחוש לשי' השו"מ שלא יהי' בהם מבוקעות, וכשקוצרין בשמתחילין להתייבש לא שכיח שימצא מבוקעות (ועמ"ש בהערה כ"ז להרכיבו מנוח), וגם י"ל בטעם שכ' מרן דלכתחלה וכו' משום דרמזי למ"ש הפוסקים בדוכתי טובא דאין סומכין על החזקה במקום דאפשר לברורי, וה"נ בכה"ג כשאפשר לקצור מיד כשרואין שמתחילין להתייבש, ועי' בפמ"ג א"א סי' תנ"ג סק"ז שכ' ותבואה שנגמר כל הבישול ראוי לקצור מיד, ונראה שכונתו בזה מטעם דס"ל דחל רין דשימור מיד שנגמר כל הבישול ואפשר להתחמין, וכשי' רבינו מנוח ושאר אחרונים הנ"ל בהערה רס"ו, ומ"ש הפמ"ג בלשון ראוי, הוא משום דלהלכה נפק בש"ע שם בס"ד דהחטים שעושין בהם מצת מצוה טוב לשומרן משעת קצירה, ולא הוי חיוב מדינא לשמור משעת קצירה, אבל שאר המצות אפשר לאכול מחטים שקונה מהשוק דאחזקין איסורא לא מחזקינן וכמ"ש שם ובס"י תס"ז ס"ג, מיהו כשיודע שגפל גשמים על שדה זו שנגמר בישול כל תבואתה י"ל שאסור אפילו האינם מבוקעים באכילה:
- רפד. נראה שהוכיח אזהרה זה כאן, כדי ללמוד שאם לא נזהרו בזה יש לחוש אף על האינם מבוקעות אפילו לענין אכילה וכשי' הרבינו אפרים, וע"כ לא פליג המעיל צדקה על הרשב"א רק כשהגדון הוא על חשש חימוץ במחורב כשאין רואין עלי' סימני חימוץ, דאז ס"ל להמעיל צדקה דאין צריך לחוש שנתחמצו משום דאגב מדליהו לא מחבצי, ועמ"ש בהערה כ"ז לתשו' מעיל צדקה:
- רפה. עי' בחלק חמישי אות י' שביארנו דס"ל לרבינו דאין צריך להמתין מלקצור עד חצות, אלא מיד שרואין שאין הטל עליהן אפשר לקצור, ועיי"ש מ"ש מילתא בטעמא:
- רפו. הנה ענין נתייבשו מצוי כב' אופנים, הא' שקנה השכולת נתייבשו למעלה במקום שנתקפל למטה או בסמוך לו, וכיון שהקנה נתייבש לא שיך עוד יניקה מן הקרקע, ודבר זה מצוי אע"ג שהחטים יהי' עדיין לחין ורכין, והב' שהחטים עצמם נתייבשו, ורבים טועין בזה כשרואין שהחטים עדיין לחין וסוכרין שעדיין יש להם יניקה מן הקרקע, וטעות הוא בידם דמצוי יותר שהקנה למעלה יתייבש לגמרי מקודם:
- רפז. עמ"ש לענין שבת בשו"ת בית יהודה למהר"י עייאש ו"ל חאו"ח סי' י"א ובביאור הלכה שם בס"י של"ו סעיף י"ב בד"ה חייב, ועיי"ע בשו"ת הרדב"ז סי' אלף תקצ"ח:

ועוד י"ל בזה לפ"מ שנראה מתשו' הר"ן שמביא צ"י
 שם, דדגן שנמח י"ל דבא מליחות השבלים
 בעצמם, וכ"כ בפמ"ג במ"ז סק"ה וסק"י בט"ז ע"ש,
 דרק דלא שכיח כלל ולכן לא תלינן בזה, אבל בחטים
 משומרים שפיר יש לתלות בזה שבא מליחות השבלים מה
 שנמח מעצמו, דהא הם נשמרים שלא יבא עליהם מים,
 וגם זה לא שכיח כלל שיפול עליהם מים, ולכן שפיר יש
 לתלות אף בדבר שאינו מנוי כמו שנתבאר, ולפי טעם
 זה גם אותם החטים עצמם שנמחו יש רצ"ב להמיר ואין
 צריך לצררם, דלא נלמחו ממים רק ממי פירות דאינו
 מחמין, ולכן יש לתלות בכל מה דאפשר כיון דשמורים
 הם החטים שלא יפול עליהם מים, ולא דמי לשאר חטים
 שאינם משומרים דיש לחוש שנפלו עליהם מים, זה הייתה
 תשובתי להרצ הנ"ל להכשיר החטים, ומע"ל לא נחית
 להך סברא דבחטים שמורים אין לחוש כלל שנפל עליהם
 מים, ותולין בכל מה דאפשר ואף בדבר שאינו מנוי לכן
 הוררך להאריך בזה, ואין לורך לזה כי הוא סברא
 פשוטה:

והנהגה לכאורה הי' עוד מקום לחוש לזה ולהחמיר יותר
 מבשאר חטים, דאף אם לא נחזיק ונחוש שמא
 נתחמנו גם שאר החטים, ונלרך גם הספק שמא לא
 נתחמנו כמ"ש הרשב"א ושאר פוסקים בזה וכמ"ש
 הט"ז, וכמו שהאריך מע"ל ג"כ, אבל זה הוא רק
 להכשירם ולהוציאם מתשש חמץ, אבל אכתי ילאו מכלל
 שמירה משעת קצירה דהרי לא נשמרו וזא עליהם מים,
 והוי חטים אלו כמו שאר חטים פשוטים שאינם
 משומרים, אך לפי הטעמים שכתתי אנכי למעלה
 להכשירם אין לחוש כלל והרי הם בחזקת שמירה רצ"ב,
 יותר אין להאריך, דצרי הדורש שלומו:

אריה ליבוש באליהאווער

זה, הנה כבר נשאלתי ע"ז קודם חג הפסח העבר מעיר
 קאליניסקע באוקריינא מהרצ דשם, והשבתי דאין לחוש
 לשאר חטים, לפ"מ דאיתא צ"י תס"ז ס"ה דדגן
 שבמחוזר שאין צריך לקרקע כמונח בכדא דמי ומקבל
 חימוץ כשבא עליו טל רפח) ומי גשמים, א"כ גם רפח) בזה
 יש לתלות שהיו איזה שבלים שכבר נגמר ולא היו צריכים
 לקרקע וזא עליהם טל או מי גשמים ומוזה נתבקע
 ונלמח, אבל שאר החטים שהיו צריכים לקרקע לא
 נתבקעו, וכן הרגיש בזה מע"ל:

והא לא קשיא מדוע לא כתב הר"ן [תשו' הר"ן סי'
 נ"ט] טעם זה שם בתשובה להכשיר שאר החטים
 מטעם זה, ד"ל דזה מנוי טפי שעליונות הגדיש
 ותחתיחו יתחמנו לכן תלה במנוי טפי, ועוד דזה אפשר
 אינו שכיח כל כך שימלאו שבלים אשר כבר נגמרו
 ונתיבשו שאין צריך לקרקע, ובשאר ר"ב חטים אין לתלות
 בזה, ותולין במנוי שירדו עליהם גשמים כדקיי"ל בכ"מ
 דתולין במנוי, אבל בחטים השמורים משעת קצירה שלא
 יפול עליהם מים שפיר תולין בזה אף דאינו מנוי, דגם
 זה אינו מנוי כלל שיפול עליהם מים, דהרי שומרים
 אותם שלא יפול עליהם מים, מהיכן בא עליהם מים, לכן
 צריכי רצ"ב לתלות אף בדבר שאינו מנוי, וכ"כ הטור בשם
 הרא"ש דאין לחוש דהחטה הי' במים מפני שישראל
 שומרים מימיהם ע"ש בר"ס תס"ז, וכה"ג איתא צ"י ד
 סי' י"ח סט"ז בסכין שנצדק אחר שחיטה והנניעו
 ואח"כ נמצא צו פגימה דתולין בכל מה דאפשר, דאימר
 שבר עצמות ולאו אדעתיה, וכדומה אשר תלינן אף בדבר
 רחוק ושאינו מנוי כלל, מפני שהיה נשמר במקום מונגע,
 כן י"ל גם בכאן דבדאי תלינן אף תלינן בדבר שאינו
 מנוי, מפני שהם שמורים מן המים, ואפילו בדבר שאינו
 מנוי יש לתלות:

ביאורים והערות

רפח. כש"ע ליתא חיבת טל, ועמ"ש בזה בחלק חמישי:

רפח. עיג"כ בזה בתשו' שם אר"י סי' י' שמועתק לעיל באות מ"ז:

רצ. נראה בנתנו לפי שהיו רגילין לקצור בעוד שהי' צריך לקרקע עמ"ש בחלק א' אות י"ח וכ':

רצא. עמ"ש בהערה ק"ע לתשו' שם אר"י בשם הגאון מברעזאן וצ"ל שכ' שדבריו אינם נראים כלל לבעיני:

רצב. עמ"ש בס' דברי שאול ערות ביוסף שמועתק לעיל באות י"ד, ובמ"ש בחלק שלישי הערה י"ד לס' נשמת אדם:

(כח)

שו"ת יד יוסף (יד) סימן כ"ה

וירדה עליהם גשמים ונתחממו שאז מקבל חימוץ כמבואר
ברש"א הוצא צ"י שם:

וא"ל לפ"י א"כ צחיטין הנשמרין משעת קצירה אם
נמצא בהם ג' חיטין מזוקעות יש לאסור כל
החיטין ולא יהי' מהני ברירה, אבל זה אינו, דצ"ל
אם לא נמצא חיטים מזוקעים רק מעט מועיר, יש
להכשיר שאר החיטין, ששכיח שמחמת גשמים או רוח
נופלים לפעמים איזה שבולת לארץ ומחמת ליחות הארץ
נעשין חמץ והשאר הם כשרים, ואני בענמי ראיתי
שלקחתי חיטין למנות מלוא ועמדתי בשעת קצירה והי'
החיטים עוד צריכין לקרקע, ומ"מ נמצא חיטים
מזוקעין קצת מועיר, והיא ע"ז ר"ה) שפ"ל השיבולת
לארץ, משא"כ אם נמצא בהם לרוב מה שאינו שכיח, על
כרחק זה נהיה מחמת שעמדו בקרקע צמחזר יותר
מהראוי ולא צריכין לקרקע וירדה עליהם גשמים
ונתחממו כולן ר"ה) וכדעת הרש"א הנ"ל כנ"ל, והסכים
על ידי הה"ג מלבוז צעהמ"ח ספר שו"ת שאל ומשיב:

שא"ל צחיטין השמורין משעת קצירה לנורך מלות
מלוא, ויש בהם חיטין מזוקעין עד שאין סמ"ך
נגדן, אם מותר לצרור אותן ולטומן לשם פסח לעשות
מהן מלות מלוא:

תשובה: נ"ל דלא מהני ברירה, כי לפ"ד יש חשש על
כל החיטין אף אותן שלא נראה בהן סימן
חימוץ, דהנה הר"ן בתשובה הוצא צ"י וש"ע סי' תס"ו
כ' חיטין שנמצאו בהם מזוקעות ואפשר שהזקוע ההוא
אינו מחמת המים אלא מחמת הליחות היוצא מהשבולת,
והשיב החיטין שאין מזוקעות אינו רואה בהן ז' היתר,
ולענין שאר החיטין שאין מזוקעות נראה בעיני
למומרין, מפני שהדבר מלוי שצעת הגשמים עליונות
הגדיש ותחמיתו מתחמץ ואין המים נוגעין באמצעיתו
עכ"ל, וא"כ זה שייך לומר צחיטין שמונחים בגדיש,
משא"כ צחיטין המשומרים משעת קצירה דלא שייך
לומר כן, על כרחק מה שנמצא בהם חיטין מזוקעים
הוא מחמת שעמד צמחזר אחר שלא הי' צריכין ליניקה

ביאורים והערות

רצג. ע' בתשו' דברי חיים שמועתק לעיל אות י"ט שכ' ג"כ שבחמים השמורות שנקצרו בעורם צריכים לקרקע הוי האינם מבוקעות ג"כ
בחזקת שמירה מטעם דתלין שנתחממו בתלוש אצל הכותל ע"י"ש, אולם כאן בתשו' שם ארי' הוסף לומר דאפשר לתלות המצומחים
דחמים אלו שנחממו י"ל שנתחממו במחזור לפי שכבר נגמרו, ובכה"ג שאינם בודאי שכולם הי' עדיין צריכין לקרקע, ס"ל להר"ח שלא
הוי בגדר משומר, דאולי גם האינם מחומצים כבר נגמרו אלא שלא נראה בה סימני חימוץ, ולא ס"ל להר"ח הוי בגדר משומר רק
כשידוע בבירור שכולם לא נגמרו, ובמ"ש בהערה רי"ב לתשו' ז"ח שלוח כון המהרש"ם ו"ל בתשובתו שמועתק להלן אות ל"ט
שהר"ח חולק עמ"ש השם ארי', ועי' בס' סמא דחיי (נדפס בברדיטשוב שנת תרנ"ו) בריני החמים סי' א' סעיף י"ז, שהביא שי' השם
ארי' שכ' דאם מברר המצומחים דהאינם מצומחים הוי בחזקת שימור, ושוב כ' ויש מי שדעתו נופה שאין זה בחזקת שימור משעת
קצירה וכן נראה לע"ד, ונרשם שם בגליון שכ"כ כבינת אדם סי' י"ט בשם הר"ן, והכוונה להגשמת אדם שמועתק בח"ג אות ד', ולא
ראיתי שם בנשמ"א שום משמעות והכרח לזה:

רצד. למה"ד יוסף יודא שטראזבערג ו"ל רומ"ן בקאסוב במדינת גאליציא, נדפס בירושלים שנת תרנ"ח:

רצה. לפ"ד הרשב"א לכאורה יש להכשיר אף אותן החיטין שנמצא עליהם מבוקעות כיון דהי' עדיין צריכין לקרקע, מיהו אפשר דע"י הנפילה
לארץ יש לחוש שנפסק היניקה וע"י נתבקע וצ"ע, ועמ"ש בנשמת אדם שמועתק בח"ג אות ד' ובמ"ש שם בהערה י"ד:

רצו. פ' אף האינם מבוקעים, כיון דבעורם במחזור לא שייך סכרת הר"ן שהמים לא נכנס לאמצעיתו, ומבואר מדברי היר יוסף דאם לא
נפלו לארץ ומוצאין בהם מבוקעות אף מעט מועיר נמי אסורים כלם, כיון דא"א לתלות שנתחממו מלחלוהית הארץ, מיהו כ"ז כשנמצא
המבוקעות על השרה בשעת הקצירה, אבל אם נמצא בתוך האוצר, כ' בתשו' דברי חיים שמועתק באות י"ט ריש לתלות שנתחממה
אצל הכותל והשאר כשרים:

(כ"ט)

קטעים מס' בגרי יום טוב (ד) או"ח סי' ד' וסי' י'

דייקי דברי מרן הקדוש ז"ל בא"ח סי' תס"ז ס"ה שפסק וז"ל דגן שצמחוצר שנתייבש לגמרי ואינו נריך עוד ליניקה כמאן דמנח צדלא דמי ע"כ, דייק בלישני למימר שנתייבש לגמרי ולא אמר שנתייבש סתם, אלא דנכנס בהם היבשות לגמרי עד שאינו נריך עוד יניקה דאז כמאן דמנח צדלא דמי, הא אם נתייבש אמנם לא נתייבש לגמרי אזי נריכין עדיין ליניקה, ושמעון עינו הטעמו וראה יבשות קלת בחטים וסצר דאינן נריכים ליניקה, והוא לא ידע דנריך התייבשות לגמרי כדי לומר בפשיטות דחו אינן נריכים ליניקה, וכן יש לדקדק מדברי מרן ביטה יוסף שהביא וז"ל כתב עוד צטשו' דהא דאמרינן בפ' כ"ש ה"ד כגון דאחמיץ צמחוצר כשנתיבש לגמרי צמחוצר ואינה נריכה כלל ליניקה וכל שנתייבש לגמרי צמחוצר כמאן דמנח צדלא דמי ומקבלין חימוץ אם ירדו עליהם גשמים ע"כ:

ודרך אגב אודיע לכל לא לנדונינו דאנן קיימין דעדיין היו נריכים ליניקה אלא לצעלמא, הגע עצמן דאינן נריכים ליניקה עכ"ז ראויין הם להנוהגים מעידן" שהקירה כל זמן שלא ירדו עליהם גשמים אלא טל, דהטל היורד להם אינו מספיק להחמיץ צמחוצר, וכמו שהוכחתי בהגהותי שם דיו"ד רע"ב ותיסור לשון יש דברי שם שהשמיטו המדפים וכבר כתבתי שם צדק הצית דס"ח ע"ב, ושם נאמר דכשאינן נריכין ליניקה הטל היורד להם אינו מחמיץ צמחוצר, דדוקא אם ירדו גשמים עליהם מחמיץ להו אפי" צעודן מחוצרים לקרקע, וכן מוכח להדיא מדברי מרן בש"ע וצ"י דהטל אינו

צריך שהיה העוסק במלאכה זאת בקי ומומחה לידע אי השבולין שהוא קוצר מידי יום ויום אי נריכין עדיין יניקת הקרקע או לא, דכמה פעמים בתחילת המלאכה נריכין יניקת הקרקע, ושבו אחר חמשה או ששה ימים שאר השיבולין שנשארו צגורין לקוצר כבר נתייבשו לגמרי עד שאינן נריכין עוד יניקת הקרקע, וגשמים היורדין עליהם מחמיצין, ודבר זה נריך חימוץ גדול בראיית החטים, דיש מין חטים דעדיין לא נתבשלו כל זורקן, ודומין מראיתן להחטים שכבר נגמר ביבולן כמ"ש בתשובה אחרת בס"ד גם צפרט זה ואכמ"ל, ושם נידדתי דאפשר דאפילו הטל היורד עליהם מקבלין חימוץ לאחר ביבולן לגמרי, ועיין שם בהגהותי בס' צית אהרן ז"ל בא"ח מע' הח' יע"ש י"ג, ואפילו אי נימא דהטל היורד עליהם אינו מחמיץ כמו שנדדתי במ"א מ"מ אם ירדו עליהם גשמים מחמיצין:

(מבאן ואילך קטע מס' י')

ב' צעניות שם (ד) בהגהותי דהסימן לידע אם נריכים יניקה או לא, היינו שאם תמצא שיבולין חוץ הגורן ותפרך אותם ציד ותמצא החטים שצמחוס שהם עדיין לבנות ורכות ואפילו מנל אחד מהחטה, תדע שעדיין נריכין ליניקה וכו' יע"ש, וצנודן שלפנינו כמה שיבולים היו צגורין שהיו עדיין רכות:

ואומר אני לא לנדון שלפנינו דאנן קיימין ציה שהדבר ברור שהיו נריכים ליניקה כזכר, אלא אפילו אי אשכחן צעלמא שכבר נראה לעין שנתייבשו החטים שצגורין, עכ"ז עדיין נריכים הם ליניקת הקרקע, והכי

ביאורים והערות

רצו. למהר"ר יום טוב קריספין ז"ל נדפס באומדן שנת תרל"ד:

רחצו. מועתק לעיל אות י"ז:

רצפו. כוונתו לכו"ש בספרו בית אהרן שמועתק באות י"ז, ועמ"ש שם בהערה קפ"ג להעיר ע"ד בסימן זה דצריך ליניקה שכ' שם, ושמעון שפען שלא ה" צריכין לקרקע וכדלהלן, לכאורה כוון לכו"ש שם בדברינו בפ' הגתייבש לגמרי דהיינו התייבשות שצריך במחוצר אמנם

עדיין הם לחין קצת, ומיד שנתבשל לגמרי אין צריך עוד ליניקה עיי"ש:

ש. עמ"ש בהערה קפ"ב לס' בית אהרן:

השיבולים ע"י הגוי, דלשם מצוה בעינן וגוי אדעתא דנפשיה קמכוין, דכשצריכין ליניקה אזי לא איכפת לן אי קצירתן הוי ע"י גוי^(א), כיון דאינן צריכין שמירה ממחמוץ, וכל שאינו צריך שמירה ממחמוץ גם שמירה לשם מצוה לא בעינן, הגם דגוי אדעתא דנפשיה קמכוין, אי להא לא חיישינן, דאימא דזה הוי מילתא דלא שכיחא דאינו בנמצא מי שידוע אומנות^(ב) זה דקצירת השיבולים ע"י ישראל כי אס דוקא גוים וכידוע ומפורסם לכל, ואפילו אס הי' בנמצא עכ"ז הצעל הגורן אינו מניח לישראל לקצור, כי אס הם קוצרים אותם על ידם, דמרגלא בפומייהו למימר דכשקוצר ישראל הולכין לציוד על אחת כמה וכמה שיבולים, כיון שאינו יודע בטוב לקצור כמו הגוי וכמ"ש שם ד"ט ע"ב:

וגם צוה סמכינן למ"ש הרב חת"ס סופר ז"ל בא"ח סי' קכ"ח דאעיקרא דמילתא קצירת השיבולין ע"י גוי לא איכפת לן, מטעם דאי הוה כתיב קצירך לשם חובך שיהי' הקציר לשמה אז הוה שייך זה, אבל אין שום מצוה בקצירה אלא בשמור לשמה, א"כ השומרה שלא יבא לידי חימוץ יכוון בשמירתו לשם מצוה פסח, ואין לגוי שום עסק בשמירה כי אס בקצירה, וישראל הוא המשמר והמכוין מרישא לסיפא יע"ש, והגם דצמקוס אחר הוקשה לי בדברי הרב הנזכר, יעויין לעיל בסי' ד' ד"ב ע"ב, מ"מ כשאין צריכין ליניקה סמכינן אמ"ש הרב הנזכר דלקצירת השיבולין לא איכפת לן ע"י גוי מהטעם שכ' דאי הוה כתיב קצירך וכו':

וע"ע צוה ס' הגאון הרשב"ץ ז"ל צס' יצין שמועה במאמר חמץ דל"ב ע"ג^(ג) דזו הלכה העלה מר, וז"ל והנה אין להחמיר להצריך שימור אלא בעידן קצירה, אבל קודם קצירה אין להצריך שימור, שאם נפלו עליהם מים במחוצר אין לחוש כלל, שא"כ לא תמצא

מחמץ במחוצר לקרקע, שהרי כתב דמקבלין חימוץ אס ירדו עליהם גשמים, ומאי איריא גשמים דנקיט אימא דבלא"ה הטל מחמץ להו, אלא מוכרח דהטל אינו מחמץ להו במחוצרין, והגם דצס' תס"ו ס"ה פסק מרן הקדוש ז"ל גבי הנהו מילי דמחמצי, מכללן כתב ג"כ דטל מחמץ להו, אינו אלא בתלושין מן הקרקע דומיא דאינן דמני שס, אמנם במחוצרין לקרקע הגם דאינן צריכין עוד ליניקה לא מקבלי חימוץ מדבר מועט הטל היורד להם על גבי מלצושי החטים, וכמה פעמים אינו יורד עליהם טל כי אס דבר מועט וכהרף עין ברוח מצויה חלף הלך לו, וכמו שהוכחתי במישור בעוניי שם דדיו"ד ע"א יע"ש:

והגם דצסוף הפסק הנזכר כתבתי שם דיט להחמיר כיון דפסק מרן מורה דאס אינן צריכין יניקה כמאן דמנח בכדא דמי יע"ש, הנה בעתה צינתי היטב בהטעם שכתבתי שם דיט להחמיר דאינו אלא מהטעם שכתב מרן דאס אינן צריכין ליניקה כמאן דמנח בכדא דמי, דנראה דס"ל דמחוצרין ותלושין כי אהדדי נינהו, ואחד הרואה בעיניו יראה ולצבו יצין דמ"ש כן מרן אינו אלא היכא דירדו עליהם גשמים, דאזי נכנסין הגשמים בתוכיות לצושי החטה ומחמצינן החטים שצמקוס כשאינו צריכין עוד ליניקה, ואזי שפיר אמרינן דמאן דמנח בכדא דמי, ותלושין ומחוצרין כי אהדדי נינהו כיון שירדו גשמים עליהם, והכי דייקי דברי מרן גופיה במ"ש ומקבלין חימוץ אס ירדו עליהם גשמים, אמנם צמקוס טל היורד להן במחוצרין אזי לא מקבלי חימוץ וכמ"ש להשוות שני פסקי מרן ז"ל אהדדי:

פש גבן לצאר עוד צוה כשהאופן הוא דאינן צריכין ליניקה הקרקע הגם דהטל היורד עליהם לא יהיו מקבלין חימוץ, מ"מ למיחש מיהא בעיית לענין קצירת

ביאורים והערות

- שא. כ"כ גם בס' בית אהרן מערכת הח' אות ב' בהג"ה, והר"ד בתשו' לב חיים ח"ב סי' פ"ז, אולם הגאון בעל שרי חמד בתשו' אור לי סי' קל"א הביא דבריהם וכ' ויש לפקפק קצת בדבריהם עיי"ש:
- שב. צ"ע, ובכמה מקומות היו ישראלים קוצרים לשם נוצח מצוה:
- שג. מועתק בחלק שני אות ו', ועמ"ש שם בביאורים והערות:

במחוז, אך אמנם מדברי מרן דכתיב לעיל נראה דס"ל איפכא, שהרי פסק דכשנתייבשו לגמרי במחוז דמקבלין חימוץ אי ירדו עליהן גשמים, וסבור הייתי לומר דאכתי גם הרשב"ץ ס"ל כסדרת מרן הקדוש ז"ל דגם במחוז כשאין נריכין ליניקה דנתייבשו הרבה דאזי מקבלין חימוץ, ומ"ש דבמחוז לא מקבלי חימוץ אפילו ירדו עליהם גשמים, היינו כשלא נתייבשו לגמרי דעדיין נריכין ליניקה, אלא דמשמעות דבריו לא משמע הכי, אלא נראה דס"ל דכל גוונא אפילו דנתייבשו לגמרי לא חיישין לחימוץ במחוז, דסגי לן למיעבד נטירותא מעידן קצירה אפילו לכחלה וכז"ל וכמו שיראה כל ישר הולך:

ואפשר לחלק עוד ולומר דאין הכי נמי דגם הרשב"ץ ס"ל כסדרת מרן, ומ"ש דבמחוזין לא חיישין משום חימוץ, היינו כשלא נקלפו מלבושי החטין שעל ראשי השיבולין, דאזי זכה"ג לא מקבלי חימוץ במחוזין דלא חיישין שיכנסו הגשמים תוך מלבושי החטים ויקבלו חימוץ, אמנם כשנקלפו אזי (שה"י) יורדין הגשמים צהובין ומקבלין חימוץ, וצאופן כזה גם הרשב"ץ מודה דמקבלין חימוץ גם במחוז, וגם זה נראה דוחק בעיני, ועוד אפשר לומר דיש חילוק בין גשמים מועטים למרובים, אמנם דבריהם דרבנן קדישי צאו סתומים, ונראה דלהרשב"ץ בכל גוונא לא חיישין לחימוץ במחוז, ועי' לעיל מ"ש צסי' ד' ד"ב סע"ב ע"ש, וכל זה כתבתי לרווחא דמילתא הגם דאין נריכין ליניקה כ"ש צריכין יניקה כנידון דידן דליכא למיחש למידי וכאמור:

חטים כשרים למזה של מזה שלא נפלו עליהם מים במחוז, ומה"ט אין המים מכשירין הפירות לקבל טומאה אלא כשנפלו עליהם בתלוש וכו' ע"ש, ומעמה ניחזי אכן אי כונתו שכתב הכי מיירי צשצריכין ליניקה, א"כ מאי חידש לן תנא דאם נפלו עליהם מים במחוז דאין לחוש וכו', הא כיון דעדיין נריכין ליניקה הדבר פשוט דאי נפלו עליהם גשמים במחוז דאין לחוש, אלא דאזי דמיירי בענין שהחטים אינן נריכין עוד ליניקה, ועכ"ז זו הלכה העלה דאם נפלו עליהם מים במחוז דאין לחוש כלל, וכן מוכח דבריו דמיירי צשאין נריכין ליניקה, שהרי כתב שם דכשנפלו עליהם מים בתלוש מחמיצין כיע"ש, נמלא פטיות דבריו מורין דמ"ש בתחילת דבריו מיירי בכל גוונא אפילו צשאין נריכין ליניקה:

אלא דצריך לעיין במ"ש עוד הגאון הרשב"ץ שם, וז"ל אלא שמתניו בגמרא צפי' כל שעה דאמרינן דלא היתה לה שעת הכושר היכי דמי כגון דאחמיץ במחוז ע"כ, ודברים אלו נראין דרנה לחזור ממ"ש בתחילת דבריו, וס"ל דגם במחוז מחמיצין צשאין נריכין ליניקה, מ"מ עיין עוד במ"ש שם צתו"ד וז"ל וי"מ נמי שנפלו עליהם מים במחוז ונשאר עליהם משקה טופח וכשנקטר ונטפח והוציא ר"ט צמה כעין הגרעינין הנשורים צמים שמוציאים הצמח, ואפי"ה מלתא רחיקא הוא ומילתא דלא שכיחא לא חיישין, וסגי למיעבד נטירותא מעידן קצירה אפילו לכחלה ע"כ, וכל חכם לב בעינו יראה ולצבו יצין דבמסקנא דמלתא סבר לה מר דבכל גוונא אפילו צשאין נריכין ליניקה לא חיישין לחימוץ

ביאורים והערות

דש. בס' יבין שמועה כ' ונתפח בחי"ו:

שה. נראה דר"ל כשנפתח כבר קליפת המוץ מעט והמים יכול ליכנס מיד להחטים, עמ"ש בחלק א' אות י', ועי' בסוף תשו' בגדי יו"צ

שמועתק באות שאח"ז:

(ל)

שו"ת בגרי יום טוב חיו"ד סי' מ"ג בד"ה ולענין

פסקיה למילתא חריפא דנהי דמיירי בדליכא גשמים וכו', דאימא דמיירי בעודן השיבולין במחוצר לקרקע ועדיין צריכין ליניקה הקרקע, א"כ אפילו אי עסקינן שירדו עליהן גשמים לא מקבלי חימוץ כיון שצריכין ליניקה, וכ"ש צדת עליהם הטל ללא מיעצר דודאי ללא מיקבלי שום חימוץ במחוצרין, ואפילו אם הי' הענין שנתייבשו לגמרי עד שאינן צריכין תו ליניקה:

ועוד תמהני עליהם דאמאי לא הביאו ראיה גמורה מדברי מרן גופיה שם צסי' תס"ז ס"ה, וז"ל דגן שבמחוצר שנתייבש לגמרי ואינו צריך ליניקה כמאן דמנח בכדא דמי ומקבלים חימוץ אי ירדו עליהם גשמים ע"כ, ואי אמרת דטל מחמיץ מאי איריא גשמים תיפול דכיון דטל לא מיעצר הטל היורד עליהם כבר מחמיץ להו, אלא מוכרח דהטל היורד להם אינו מקבלין שום חימוץ, ומשו"ה נקט גשמים וכמש"ל, ואין ספר מאמר מרדכי מצוי אללי לראות הדברים במקומו, ולדידי נ"ל לדקדק מדברי מרן הנז' דאפילו אם ירדו עליהם גשמים מועטים דומיא דטל דס"ל ללא מיקבלי חימוץ במחוצרין, מדנקט בלישניה אם ירדו עליהם גשמים דמשמע גשמים מרובים, דאי ס"ל אפי' צירדו עליהם גשמים מועטים דמקבלין חימוץ לישמועין רבותא צפי' דמקבלין חימוץ אפילו אם ירדו עליהם גשמים מועטים ש"ה, אלא ודאי נראה ממשעות לשונו דס"ל דטל והדומה לו דהיינו גשמים מועטים לא מיקבלי שום חימוץ במחוצרין הגם שנתייבשו לגמרי וכנ"ל, ומ"ש שכן מוכח מלשון הרצ ר' מנוח דמאי דמקבלי חימוץ

ולענין החטים שנתייבשו כל צורכן לגמרי במחוצרין לקרקע צדת עליהם הטל אי מחמיץ להו או לא, עיין מ"ש שם בעוניי בהגהותי לס' בית ש"י אהרן ז"ל צחא"ח צמע' הח' או"ב, ובמש"ל אני הדל צחא"ח סי' ט' ד"ט ע"ב ש"י, ושם העליתי ג"כ דאפילו צדת גשמים דעכו"ל לא מחמיץ להו להשיבולים שהחיטה היא סוגרת ומסוגרת ש"ה, ודוק בכל מ"ש שם בעוניי, והנה צעמ'ה כה הראה לי רב אחאי רב נהוראי הרב וענוס וכו"י כמוה"ר יצחק פיגון נר"ו מר צריה דרצינא מע' הרב הכולל מנחם פיגון זלה"ה, ספר נמח דוד מהרב דוד נאגאר זלה"ה, שהביא שם בהשמות דט"ז ע"א פסק אחד ע"י משמיה דגברא רבה הרב ר' יצחק הכהן טנוגי זלה"ה ש"י וז"ל [וכו'], הא קמן הנהו אשלי רבצרי סרדין תלתא אילין אריותא הרב מאמר מרדכי והרב יצחק הכהן טנוגי והרב יצחק טייב ז"ל דכולם כאחד בהסקמה עלו כמו שהעליתי בעוניי דהטל אינו מחמיץ במחוצר לקרקע הגם שנתייבשו החטים הרבה לגמרי, וגם קצרי מרנן דאפילו אם ירדו עליהם קצת גשמים ללא מחמאי וכנזכר:

אלא דתמיה לי מילתא על הראי' שהביא הרב הנזכר, דיש להוכיח מדקאמר רבא להנהו דמהפכי כיפי כי אפכתי אפכיתו לשם מנזה, דמשמע דמקמיה הכי לא צעי שימור דחמץ, דא"א נהי דמיירי בדליכא גשמים מ"מ הרי הטל לא מיעצר, אלא ודאי דבטל וכדומה לו קצת גשמים לא חיישינן, ונפיק צה ידי חובת מנח מנזה כדפסק הרב הנזכר וכו', ות"ס אני ש"י לא אדע דאיך

ביאורים וזעירות

שו. מועתק לעיל אות י"ז:

שו. מועתק באות כ"ב:

שה. מצדד שם כן אליבא דהרשב"ץ, אבל לא כתב שם כן להלכה בשו"ה ש"ע:

שט. דבריו ז"ל מועתק בשלימות לעיל באות ג', ואין מן הצורך כאן להכפיל הדברים וע"כ כתבנו בפנים תיבת וכו':

שי. לעיל בהערה מ"ז לתשו' צמח דוד כתבנו יישוב לדבריו:

שיא. לכאורה אדרבה כדסתם משמע אפילו גשמים מועטים, וכן מוכח בלבוש וכנ"ש בחלק שני הערה ו':

חמץ דכתיבנא לעיל נר' דס"ל להגס שלא יהיו הגשמים מועטים עכ"ז לא מחמצי במחוצרין בעודן צקשין סוגרת ומסוגרת וכמש"ל כנ"ל, והמתמיר תע"ב:

היינו צריבוי גשמים, עי' לר' מנחם צפ"ה דחמץ, והבאתי דבריו אני בעוניי בהגהותי שם בד"ט ע"א ד"ה והם וכו' יע"ש, אלא דמדברי הגאון הרשב"ץ ו"ל במאמר

(לא)

שו"ת ציוני^(ט) חלק שני יו"ד סי' נ"ג אות ב'

וא"כ המנהג נכון וקיים ומנהג ישראל תורה, ואין צריך לסבירתו דעיפוש בעלמא, וגם דברי הגהות מיימוני קיימים:

ומש"כ שם עוד דקצת משמע בן מסוגיא דמנה של טבל כו' ואם איתא משכחת לה חמץ במחוצר וטבל לאחר שנתמרת והיינו כשנקצר ער"פ אחר חלות כו' עכ"ל, לא ידעתי שום דמות ראוי מזה, דכוונתו על גמרא פסחים דף ל"ה ע"ב צופו דקאמר שם במתניתין וצרייתא דאינו יוצא במנה של טבל, ומייתי לה מקרא דלא תאכל עליו חמץ מי שאיסורו משום כל תאכל חמץ יצא זה שאין איסורו אלא משום כל תאכל טבל משום דאין איסור חל על איסור ע"כ ע"ש, א"כ מיירי הקרא ומשנה וצרייתא דלא אחמץ כלל, כיון שרואה לזאת צטבל זו לשם חובת מנה, ועל זה קאמר אס הי' רוצה להחמץ העיסה של טבל לא הי' חל עלי' איסור חמץ, ע"כ אפילו לא החמיצה אינו יוצא בה ידי חובת מנה, לפ"ז מאי מייתי ראוי אס איתא משכחת לה חמץ במחוצר וטבל אחר שנתמרת כו' (כוונתו דאס נחמץ במחוצר ואיסור טבל לא חל אלא לאחר שנתמרת, וא"כ אדרבא איסור כל תאכל חמץ איכא ואיסור טבל ליכא, דאין איסור חל על איסור), ובאמת לק"מ, דהן אמת דמשכחת לה חמץ דאורייתא במחוצר, מ"מ הקרא ומשנה וצרייתא לא איירי מזה כלל, דאדרבא דמיירי דלא אחמץ כלל לא במחוצר ולא בתלוש כנ"ל, אבל היכא דאירע במקרה שנתחמץ במחוצר ודאי הוא חמץ דאורייתא, ואין לו שום ראוי מזה:

מש"כ הח"ס בתשובות סי' קל"ו שנסתפק שם לענין מה שנהגים לדקוק שלשה אגרופים אס נמלא ס' כנגד המזומחים מכשירים, ומערער ע"ז דהא מיניה קא רבו וא"כ הי' צריך לדקוק כל הכרי, ודמי לספר תורה שנמלא בה שלשה טעיות שאסור לקרות בה עד שמגיה כל הספר תורה, וכן היכא שנמלא שלשה חולעים אסרינן כל המאכל, ועל זה כ' בדרך ספק אולי י"ל דהמזומחים אפילו שנתבקעו אינו אלא עיפוש בעלמא ולא חמץ דאורייתא ע"כ, לע"ד לא להלכה אמר כן, דודאי לא יחלוק על הגהות מיימוני שהציא הב"י בסי' תנ"ג דתצואה שנמחה הוא חמץ גמור, ובפרט שהוא בעלמא כתב בתשובה ק"ד שעדותו נאמנה מאד, אלא עכ"ל דכאן לא כתב רק בדרך הגדולים בתשובותיהם שמחפשים טעמים רק לסניף בעלמא:

וגם בלא"ה קושייתו לאו קושיא היא כלל, דלא דמי לס"ת שנמלא בה שלשה טעיות, וכן לשלשה חולעים שאוסרים כל המאכל, דהתם כיון דבתלת זימני הוא חזקה, א"כ חיישינן שימלא אפילו עוד טעות אח' אסורה לקרות בה, דס"ת שחסר אפי' אות אח' אסור לקרות בו, וכן בתולעים אפילו אס ימלא עוד אחד אסור כל המאכל דצרייה לא צטילה אפילו באלף, אבל בנ"ד לא אחזק איסורא כלל, דאף דמלא שלשה מזומחים מ"מ נגד כל אחד המזומחים מלא ששים פעם נגדו כשרים, א"כ אדרבא אחזק היתרא, אף דודאי ימלא עוד מזומחים דהא אחזק, מ"מ נגד זה אחזק ג"כ שימלא ששים כשרים נגד כל אחד ואחד, וזה ברור מאוד,

ביאורים והערות

שיב. חיברו הר"ג מוה"ר אהרן ועליג ציוני אבדק"ק לוצין, נרפס בוויילנא שנת תרל"ה:

מסתמא גם החטה לא גמרה חימונה (ע"ש שכן משמע להדיא מל' הרא"ש, אח"כ מנאמרי ת"ל במשניות בפתיחה לסי' תס"ו ד"ה באופן שפי' דברי הרא"ש להדיא כן), אבל עכ"פ קרובה להחמיץ חימוץ גמור כשתצוא אח"כ במים דהא אסרינן לה מטעם זה:

גם מ"ש הח"ס בתשו' סי' ק"ד וז"ל וז"ל להתלמד במקום אחד, אבל בנידון שלפנינו הרי כתב הרשב"א סי' ע' ומציאו ז"ל סי' תס"ו דאין לך אדם מפנה צורו משום דהוי ספק ספיקא ס' יש בהם מחוממים ואח"ל יש בהם מחוממים אינו אלא עיפוש בעלמא ופסול מאכילת כלב כו' עכ"ל, כ"ז קאי על שאלתו שם על אחד שזרע חטים בקרקע יום או יומים קודם הפסח ולא מכר, וע"ז השיב כיון דמונח בקרקע ודאי נתעפש כו', ודומיא דהכי מיירי הרשב"א שם בתשובה דאין לחוש על החטים המונחים בקרקעית הצור דודאי נתעפש אף שנמחו אין לחוש ע"ש, אבל חטים שנמחו ומונחים באוצר היאך נאמר ע"ז דנפסל מאכילת כלב, דהא אפילו לאכילת אדם ראוי הוא, וגם יסתור דבריו בתוך כ"ד באותו תשו' גופיה שכ' בתחלת דבריו שהגה"מ עדותו נאמנה (אבל עכ"פ לתשובה סי' קל"ו ודאי יסתרו אהדדי), אח"כ מטעם זה ודאי אין להקל אף לדבריו והנחתו דהוי ס"ס:

והגה ידידי הרב נ"י בקונטרס אשר שלח לפה, הקשה על התירוצ שחירצתי קושית הח"ס דהאין סמכינן להתיר בג' אגרופות שבדקים ויש ס' כמבואר לעיל, וז"ל ולכאורה אינו מספיק, לפי שיטתו דמר שמתזיק בתשובתו זאת שהוא מין צשאינו מינו וטעם כעיקר דאורייתא כו', ואם הוא פחות מס' יכול לזא פה ג"כ לאיסורא דאורייתא כו', ולפי דבריו שקוצר שהמנוממים נהווו במחוצר, נמצא דלא הי' להם חזקת הימח בשום פנים כיון שראינו מנוממים, וכמו דאיתא בת"ס סי' קכ"ט כו', ובג"פ שבדקנו אנחנו רוצים להוציאם מחזקת איסור לחזקת הימח, וזה לא יתכן, והנה ודאי בשנים כמו שנה זו שהי' רוב חטים מנוממים שאין ס' כנגדם, ולא יועיל בדיקה ג"פ להוציאם מחזקת איסור, לחזקה ורובא

ואדרבה לולי דבריו הק' יש להציא ראוי מפורשת להיפוך, מהא דלעיל דף ל"ג דלא הי' לו שעת הכושר היכי דמי כגון דאחמיץ במחוצר כו' עכ"ל הגמרא, משמע להדיא דחימוץ במחוצר הוי חמץ דאורייתא, דקאי על האי דקאמר שם בצרייתא (ל"ב א') אבל הפריש חמץ תרומה ד"ה אינו קדושה, ומפרש הגמרא כגון דאחמיץ במחוצר, ואי ס"ד דהוי חמץ דרבנן היאך אחי דרבנן ועקרי דין תרומה דאורייתא, דמדאורייתא הא חל שם תרומה (ואין לומר משום דצ"ד מתנין לעקור דבר מן התורה, וכדאיתא צפ' האשה רבה (דף פ"ט) גבי אין תורמין מן הטמא על הטמא דצמזיד לא עשה ולא כלום כד"ח שם, דא"כ בשוגג הי' לו להיות כאן תרומה, וכדמקשה בפסחים גופא שם מהא דאין תורמין מן הטמא כו' דאמאי בשוגג תרומתו תרומה כיון דדרשינן תמן לו ולא לאורו, וכן כתבו התוס' שם צפ' האשה רבה ד"ה אין תורמין כו', והציאו ראוי מזה גופי' דמן הטמא על הטמא הוי דרבנן והיכא דאחמיץ במחוצר הוי דאורייתא), וגם לא הי' שייך כלל טעמא דרבנ"י שם תמן לו ולא לאורו, דהא מדאורייתא ראויה אפילו לאכילה, וזה ברור ורוב חטים המנוממים צאים במחוצר שבעת שהיא מבושלת כל נרבה וגשמים מזלפין בתמידות עלי' נחצקעו ומוציא זין ונמת, לע"ד אפשר שמכאן הוציא הגה"מ שהציא הב"י שדגן שנמחו הוי חמץ גמור:

ובל"א"ה הצמיחה גופא היינו נחצקע, שנחצקע ומוציא נמת וכנ"ל, ונחצקע משמע להדיא צרי"ף ורא"ש פ' כל שעה סי' כ"ה דהוי דאורייתא, דקאמר שם לענין פלוגתא דשמואל ומר עוקבא אי בעינן נחצקע או לא, וכיון דלא אפסק הלכתא בהדיא לא כמר עוקבא ולא כשמואל עבדינן לתומרא כמר עוקבא דהוי ספיקא דאורייתא כו' עכ"ל ע"ש, ואף דכ' הרא"ש שם ונראה דכש"כ אם נמצאת בעיסה כו' שמתרת אם לא נחצקע ואפי' נחצקע י"ל דשרי שנחצקע לאו חמץ גמור אלא קרוב להחמיץ כו' עכ"ל, היינו אם נוטלים החטה מהעיסה, וכיון שהעיסה עדיין אין בה שום סימן חימוץ,

הנראה מיירי שם שידעיין שהיו מחומלים ונתערבו בכרי ולא ידענו אם הי' ס', לשם ודאי דבריו נכונים, כיון דנולד לנו הספק במחובר, א"כ מעולם לא הי' חזקה היתר (אבל גם חזקה איסור לא נקרא אפילו כה"ג), אבל חטים הצאים לפנינו ואין לנו יודעים עדיין משום ריעותא ואנו צודקים ומוצאים בשלש פעמים שיש ס', הדבר פשוט שמועיל מטעם הנ"ל (גם מה שכחתי בתשובה לעיל שרוב חטים המזומחים צאים במחובר כו', שלא בדיוק כחבתי זה, דאפשר ג"כ שיתהוו המזומחים צעת שהם בערימה ע"פ השדה וכמזואר בתשו' הרשב"א הנ"ל, וא"ל ליה חקירה מעודדי אדמה כמ"ש ידידי הנ"ל, וכוונתי הי' רק להוכיח שאף בחטים שלמים שנמחו או נתבקעו שייך חמץ דאורייתא, ותו אין נפקותא אם נעשה הנמחה במחובר או בתלוש), ואפי' לפי דבריו דקרי ליה חזקה איסור וצנה שרבו גשמים ה"ל רובא לפי דבריו, קושיתו לאו כלום הוא, דמקשה היאך בחזקה ג"פ לנו מתירין דהא רובא עדיף מחזקה, לע"ד זה טעות גמור, דהא דקיי"ל בכל דוכתי רובא עדיף מחזקה היינו היכא שהחזקה אינה מזכרת הרוב [וכו']:

והנה הוכחתי לעיל בתשו' מפסחים (לג) שאיסור מזומחים הי' חמץ דאורייתא, וסדי במרומים ששערתי דבר זה מלצי שמכאן ינא להגה"מ דהוי חמץ גמור, שוב ראיתי ת"ל כעת בסמ"ק בהגהת הר"פ מפורש הראי' מכאן, ו"ל ועל הדגן שנמחו אומר מורי הר"ר ר' יחיאל מפרי"ש שזהו חמץ גמור, דהיינו דקאמר תלמודא צפ' כ"ש דאחמין במחובר, דלפעמים שחמוצו צא מחמת גשמים שיורדים צעת הקציר צעוד שהיא מחוברת ופעמים שצא בתלוש, ואם ימצא מעורב מאותן שנמחו צריך לזכרו יפה יפה עד שיהי' צו ששים

ביאורים והערות

שיג. הנה בעהמ"ח שו"ת ציוני לא ראה תשו' הרשב"א בח"ו סי' ב' שדן ברין דחמץ במחובר, וכמ"ש בהערה ב' לתשו' הרשב"א שמועתק בחלק שני, כי בגשמים שירדו במחובר ס"ל להרשב"א להדיא דחיישין לכולהו, אלא שאין כאן חזקה איסור רק בגשתה החטים בהגשמים דאו רומה לארבה דמבעה בחישתא, אבל בלא נשתחה מ"מ ספק הוי לכולהו, ולזה כוון בתשו' הח"ס בס"י קב"ט דבנתחמצו בקמה מעולם לא הי' להחטים חזקה היתר, ואין בזה חילוק אי יש ס' או לא ודלא כמ"ש להלן, כיון דהחשש הוא גם על אותם שאין רואין עליהו סימני חימוץ, וכבר כתבנו להעיר ע"ד בהערה נ"ג לתשו' ח"ס:

עדיף רובא מחזקה כו', והאריך ומסיק אלא ע"כ כהח"ס והפר"ח דסמכין על הרשב"א דלא הוי אלא עיפוש בעלמא עכ"ל [הרצ נ"י]:

הנה מה שקרא ליה חזקה איסור ודאי הוא שיבוש, דאף דנתהוו המזומחים במחובר היינו אם צדקנו ומלאנו שאין צהם ס', אבל כל זמן שלא צדקנו אין כאן חזקה איסור כלל, כמ"ש הרשב"א בתשו' סי' ק"צ ח"ל, שאלת השנה שעברה רבו הגשמים ונפלו על הערמות שצטדות עד שהיו קצת מן השבלים מעלים נמחים היש לחוש צפסח משום חמץ, תשובה מסתברא שאין לחוש לחטים סחם של אותה שנה, שאם אמה אומר כן לחם לא נאכל צפסח, כי אין שנה שלא ירדו גשמים על הערמות שצטדות כו', אלא שדבר תורה הולכין בכל מקום אחר הרוב כו' ואין הרוב מחמין, ואפילו אותן הערמות שראינו שנפלו עליהם גשמים אנו חולין להם שמה לא נכנסו המים אלא שצבלים העליונים אבל לא שצטטן הערמה, ואפילו תמצא לומר שנכנסו שמה לא הספיקו להחמין שלא כל שצא צמים מחמין כו', ולחיתא חוכים שלותחין חמין ואפילו לכתחילה כו' עכ"ל הטהור, והוא התשובה שהעתיק הב"י סי' תס"ז ובש"ע שם ס"ד, והנה מחיר מתרי טעמי, חדא דאזלין בתר רובא ורוב אינם מחמילים, ועוד דהוי ס"ס, וצמגן אברהם ובאר הגולה כ' רק טעם הראשון, וזה הטעם שייך ש"י אף אם ירדו גשמים במחובר, וא"כ אדרבה נהפוך הוא שהיה להם חזקה היתר, ומה שאנו מחמירים ומנריכים צדיקה משום דהוי מיעוט המצוי, אבל חזקה איסור לא שייך כאן, וא"כ ודאי מועיל מה שאנו צודקים ג' פעמים ויש ס' ומכשירים, ומש"כ הח"ס צסי' קכ"ט אי נתחמצו צקמה א"כ מעולם לא הי' להחטים חזקה היתר כו', הנה דבריו שם צאמצע התשובה בקיצור גדול, ולפי

מאותן שלא נמחו אע"ג דהוי יבש ביבש משום דיהבי טעמי בשעת אפיה כו' עכ"ל, וכן מצואר ברא"ש ריש פ' אלו עוברין שאיסור מצומחים הוי חמץ גמור שחייבים עליו, דז"ל ושכר של שעורים או של חטים שעושים באשכנו הוה איסור כרת לאסור להשהותו, דדוקא שכר המדי הוא דשרי כו' אצל שכר שלנו דעיקרו משעורים לא כו' עכ"ל, וידוע דעיקר שכר שעורים נעשה ממאלך, היינו שמצמיחים השעורים עד שנעשה נמחים גדולים, ולא אמרינן דהוי עיפוש בעלמא, וכן פסקו הטור והמחבר בס' תמ"צ [וכו']:

על כן פליאה גדולה על הגאון נדיק יס"ע בעל הח"ס שנטיל ספק על חטים המצומחים דהוי עיפוש בעלמא נגד כל הראשונים והאחרונים, וכן חזרה ונשנית בתשו' קכ"ט בשם הפר"מ, וז"ל כש"כ נמחו דלא הוי חימומו ברור כל כך כמ"ש הפר"מ דאפשר דהוי עיפוש בעלמא כו', והוא פלא גדול, אני חפשי בהפר"מ בס' תנ"ג ובריש סי' תס"ז ואין שום זכר צפר"ח ש"ד מזה כלל, ואדרבה בס' תנ"ג כ' להדיא להיפוך, וז"ל ומש"כ וכן אם לא ביררו אותו דגן שנמח, לפי מש"כ הב"י בשם סמ"ק דהוי חמץ גמור אסור לטוחנו ולבטלו קודם פסח משום דהוי איסור ניכר כו', ודלא כהג"ה שמיקל בדגן שנמח עכ"ל, הרי מפורש ההיפוך, ולע"ד הוי כשגגה היוצא מלפני השליט ואין לעשות מזה אפילו סניף להקל, ובש"ע של אדמו"ר סי' תנ"ג ובחיי אדם שהיו צדור שלפנינו וראו כל הדיעות האין לא גילו לנו שיש דיעה דהוי עיפוש בעלמא ושניהם כתבו סתמא דהוי חמץ גמור, ובח"א כלל קכ"ה כ' להדיא דחייבים כרת על חטים המצומחים, אלא ודאי ליחנהו דברים אלו, צפרט שהוא בעצמו כ' בס' ק"ד על הג"מ שעדותו נאמנה מאד, והחק יעקב סי' תס"ז בקט"ז שכ' וז"ל אצל אם אינם מצוקעות אין להחמיר כלל דאף מצוקעים אין כאן חימוץ רק עיפוש כו', שם ניחא דקאי עמ"ש בס' תס"ז ס"ז בחטים מצוקעות שבקרקעית הצור, וכמ"ש לעיל בתשו' הרשב"א סי' ע' [וכו']:

עב"פ דדגן וחטים שנמח לית מאן דפליג על הגה"מ והסמ"ק והב"י והרמ"א סי' תנ"ג דהוי חמץ דאורייתא, וכן משמע להדיא בתשו' הרשב"א, דבס' ע' השיב על השאלה ישראלים שיש להם צורות מלאות חטים, ובקרקעות הצור וקורותיו יש מן החטה שנתבקעו מליחות הארץ, האם חייב לפנות הצור ולבצר אותן החטים, והמיר שם מטעם ס"ס, שמא לא נתבקעו כלל ואת"ל נתבקעו שמא נפסדו לגמרי מאכילת כלב, וגם קרוב הדבר שבקרקעות הצור עיפוש הם מקבלים ולא חימוץ עכ"ל, וע"ש שהאר"י, ובתשו' סי' ק"צ הוא התשובה שהעמקתי לעיל בערימות שמעלים נמחים מחמת רוב הגשמים עושה הס"ס מטעם אחר, שמא לא נכנסו המים בצטן הערימה ואת"ל נכנסו שמא לא הספיקו להחמיץ, וסברא דהפסד ועיפוש לא שייך אלא בהמונחים שבקרקעות הצור וזה ברור, הרי לך הרא"ש בשם ר"ת והטור והמחבר בס' תמ"צ והב"י בס' תנ"ג בשם הגה"ה סמ"ק והרמ"א שם ותשו' רשב"א וכל האחרונים ותה"ד סי' קי"ד דס"ל

(לב)

שו"ת עמרת יהושע סימן מ"ה

ב"ה ג' ויקרא תרל"ז דזיקוב

כבוד ידידי הרב החריף ובקי מורה ודאין מו"ה יצחק מו"י דק' בארגוב

ברבך שאלמו בשנה זו שרצו הגשמים על הארץ, ואי אפשר למנוח חטים שיהי נקיים ממנומחים, ויש הרצה מנומחים אשר אין ששים נגדם, אם יש תקנה לברור כל גרעין וגרעין לראות אם מנומח ונתבקע, האם נימא כיון דיש בהם כל כך מנומחים השכל מחייב שגם השאר נתמך, וכיון דמינח ניחאי אחי' לידי בקוע אי לא, עכמ"ד השאלה:

תשובה האמת אגיד ולא אכחיד כי גם אנכי שמעתי זה ימים כצירים שאיזה מהגדולים החמירו בזה, אבל לדעתי הי' נראה להמיר, וראשית נעיינ אם הדבר הזה יש לו שורש בתורתן של ראשונים ז"ל אשר אנחנו שותים בצמח את דבריהם, ומראש לורים אראנו דברי הרש"צ ז"ל בתשובה גבי ערימות שצטדה שכ' דהשאר מותר מכח ספק ספיקא, שמא לא ירדו עליהם מים ואח"ל ירדו שמא לא נתחמנו (ולכאורה הי' ס"ס משם אחד ונ"ע ש"י), ודבריו אלה מוצא בטוש"ע סי' תס"ז, אולם הרמ"א ז"ל בס"ב שם הוצא בשם האגור להחמיר בס"ס לאכילה, והט"ז תמה דמדוע יהי' אסור בס"ס ש"י, ורונה להקל, אולם הפוסקים האחרונים הצאים אחריו העלו להלכה דכיון דאפשר בהיתרא אין להקל בס"ס לאכילה, והלבוש בסוף סי' תס"ז כ' הטעם משום שהי' גשמים הרבה קרוב לוודאי שהגיע מים רבים על כולם ע"ש, וא"כ בשנה זו דרצו הגשמים למאוד וקרוב לוודאי שהגיע מים רבים על כולם וצכה"ג אין להקל בס"ס ז':

אמנם בשו"ת מקום שמואל סי' נ"ח כ' לפרש דברי האגור והלבוש דדרך אחר, והמתבאר שם

דצמח גם הם מודים דעל השאר ליכא איסור ללא אחיליך בהם ריעותא ולא חיישינן דנפל עליהם מים ונתחמנו, והמה מתירים ע"י ס"ס אף באכילה, רק דסברו דצמחן יבש ביבש שנתבטל ברוב אפילו בארץ לא בטיל, ואף דנתבטלו קודם פסח ומדינא מותר, יש להחמיר לאכילה לענין אכילה, כיון דהחטים מנומחים עדיין נתערב בהם, ואין הפירוש ללא מהני ס"ס לענין אכילה, רק דאף על השאר דאיכא ס"ס עכ"ז אין להחיר באכילה כיון דהמנומחים נתערבו בהם ובחוק הפסח צכה"ג לא בטיל, ע"כ יש להחמיר אף קודם הפסח עכ"פ לענין אכילה עיי"ש היטב, ואני אמרתי מסייע לי, דאם נפרש כמו שהבין הט"ז והלבוש וכמו שמפרשים בפשטא, יהי' תקשה דברי הכלבו אהדדי, שכ' שם מקודם לזה ח"ל כ' הרי"ף על דגן שצמח מלחלוטית הארץ שקורין גרמיני אומר רבינו יואל שזה חמץ גמור כו', ואם ימנא מעורב יברור יפה יפה שיהי' ששים מאוחו שלא נמח, ואע"ג דהוי יבש ביבש דיהב טעמא בשעת אפי', וגם נריך שיהי' אפי' קודם פסח עכ"ל, וסיים ע"כ טוב להזהיר שלא יהי' צו כלל מאוחו שצמח מעורב בתבואה לפי שפעמים אופין בחוך הפסח עכ"ל, ולדבריהם תקשה דלמה להכלבו לטעמא דחיישינן שמא יאפה בחוך הפסח, דמדוע לא נחמיר בפשטא דלמא גם השאר נתחמנו, ואין לומר דהוי ס"ס, דהא הוא אסור ס"ס לאכילה, ודוחק לחלק ולומר דגבי כרי שגפל עליהם דלף מיירי צכגון שנראה שיש לחוש גם על השאר, והכא בלחלוטית הארץ מיירי צכגון שנראה שרק מעט העלו נמחים, דאדרבה דצדבר דאחי' מעלמא כגון צנפול גשמים עליו יש לומר דעל אלו נפלו ועל אלו לא נפלו, משא"כ כשצמחו מלחלוטית הארץ שנקרא גרמיני דמעצמם ומאליהם נתחמנו צודאי דיש לחוש גם על

ביאורים והערות

ש"י. עמ"ש בהערה י"ח:
ש"י. עמ"ש לעיל בהערה ק"כ:

גם הנשאר יבא לידי חימוץ, כן י"ל גם בזה דאם הרבה חטים נלמחו מלחלוחית הארץ באם מונח נייחי גם הנשאר יבא לידי חימוץ, דבלחלוחית הארץ מסתבר טפי לומר דנתפשט על כל פני הארץ, ואעפ"כ חזינן דהכלבו ותה"ד התירו ע"י ברירה, ע"כ אין לנו לבדות חומר אשר לא שערס אבותינו:

אמנם יש להביא ראיה לכפרא זו ולחלק דהיכא דרבו הגשמים וראינו הרבה חטים מלומחים זה מעיד שגם השאר נתבקע, מדברי הר"ן שכ' גבי האי ארצא דטבע, דהא דלא מחלק צין נתבקע ללא נתבקע, דמיירי שהי' קלחת מצוקעים וחיישינן דוצין לישראל ולא אדעמי, והנה בפשטא מורה דהשאר דלא נתבקע מותר, אולם לפ"ז תקשה דהא בודאי הי' רוב שלא נתבקע, דאם לא הי' רוב נגדס הי' רואה ישראל, וע"כ דרק מקלח נתבקע, וכמו שדייק הר"ן בלשונו שהי' קלחת מצוקעת, וכיון שכן הא מין צמינו יבש ציבש בטל ברוב אף מדרבנן וליכא איסור, וכבר העיר במקלח בפרי חדש סי' תס"ז, ואין לומר דהוי ניכר האיסור ולא שייך ביטול, דעכ"פ כשיטתנו ויהי' קמח ואז אינו ניכר שפיר שייך ביטול, וא"כ אף אם ימכרם לישראל הלא באם יטחון קודם פסח ומטל, והרי דעת הר"ן בתשובה דלא חוזר וניער, ואין לומר דחיישינן שמא יטחנם ישראל הקונה בתוך הפסח, דז"א דהלא כמו בקבא קבא מותר משום ס"ס ספק שמא לא ימכרנו לישראל ושמא יאכלנו קודם פסח, א"כ גם בזה נימא אף אם ימכרנו שמא יטחנו ישראל קודם פסח, ומהגם אף אם יטחון בתוך הפסח כיון דהא דחמץ במשהו הוא רק מדרבנן ומדאורייתא בטיילה, א"כ ליכא בזה רק חששא מאיסור דרבנן, ותקשה דמאי פריך הש"ס שם לרבא מהך דבגד שאבד בו כלאים דלמא הא דהתיר רבא רק באיסור דרבנן, ולכאורה יהי' מקום ליבש זאת עפ"מ שכ' הנו"ב מהד"ת סי' ע' בשם זנו לפרש דהך דבגד שאבד בו כלאים ג"כ ליכא רק

השאר, כיון דהשדות העלו מלומחים ש"י, אלא ודאי דהכלבו לא החמיר כלל לחוש על השאר שלא נתחממו כיון דלא ראינו בהם ריעותא, ואמרינן שמא לא הי' עליהם מים ושמא לא נתחממו, וה"ה הכא אמרינן דלמא מקום השדה של השאר לא הי' מלומח ואת"ל מלומח שמא לא נתחממו, והא דהחמיר שם בהס"ס היינו כיון שלא הי' בו ששים רק רוב, וכיון דמעורב המלומחים בקרבם ע"כ אוסר וכדברי המקום שמואל, והכא בנתערב בששים לא החמיר:

המורה מדברי תשו' המקום שמואל דאין מי דמחמיר בס"ס, ורק היכא דמעורב מלומחים מחמיר האגור והכלבו, אבל כל שזורר החטים מלומחים כולם אין להחמיר כלל על הנשארים דאיכא ס"ס, ובאמת בכל תשו' הראשונים והאחרונים ז"ל פלפלו להתיר בספק אם יש בו ששים ובאיזה אופן יהי' הציורר אם נעינן לברור כל גרעין וגרעין, ועיין בשו"ת ברית אברהם סי' ל"ה ול"ו, והמחמיר מלטרין דדיקת כל הגרעינים ע"ש, וכן מצואר דדברי הכלבו הנ"ל דינא להחמיר להטריך ציורר כל המלומחים, הרי דזאת הוא ללא כל הדיעות, וכן כ' בשו"ת תרומת הדשן סי' קי"ד וז"ל שאם נמצא חטים בתוך הכרי שנלמחו מלחלוחית הארץ שקורין גירמיר (בעיונא אפונה שזהו גרמיני שכ' הכלבו) מ"מ צריך לברור בעיונא בעלמא כדי לראות שאין בתוך הכלי נראה כף הרבה יותר מששים עכ"ל (ותיבת בתוך הכלי נראה דט"ס וז"ל בתוך הכרי כנ"ל), הרי דאף שנלמחו מלחלוחית הארץ שקורין גרמיני והמקום גורם והי' מסתבר לומר טפי שכל החטים נתחמו, אעפ"כ התיר ע"י ברירה, ומאין לנו לחדש דבר ולחלק דרק כשנמצא דרך מקרה מלומחים אזי מהני לברור, משא"כ בשנה שרבו גשמים, לדעתי שנה שרבו גשמים אין לו חשש יותר מהך דנתלחלח מלחלוחית הארץ, ואם באנו לומר בשנה שרבו גשמים בדולאי כולם נלמחו ובאם מינה נייחי

ביאורים והערות

ש"י. עמ"ש בחלק שני הערה ט' בבאור דברי הכלבו, ולפמ"ש שם לק"מ מה שהקשה ובמה שהוכיח מזה בתשו' עטרת יהושע, ועי"ג בתשו' יד יוסף שמועתק לעיל אות כ"ח, ובמ"ש בהערה רמ"ו לתשו' דברי חיים:

אמנם אחי קשה, דנהי דהר"ן לשיטתי נחא דסובר דחטים עם חטים מזומחים הוי מין זאינו מינו, אבל איך יפרנס דברי הש"ס, דהא זיהאי עובדא שם רבא אסרו, ואח"כ הדר ואמר למכור קבא קבא, והרי רבא סובר דאזלינן בתר שמא ולא בתר טעמא, וזודאי לדידי חטים עם חטים נחשב כמז"מ, דנהי דנשתנו בטעמם אבל בשם חטים יכונים, דסברא זו שיהי נחשב מזא"מ חטים כשרים עם חטים מזומחים לא יתכן רק אם נימא דאזלינן בתר טעמא ולא אם אזלינן בתר שמא, וכיון שכן הדרא הקושיא הא הוי מז"מ, דזיבש בטל ברוב אף מדרבנן, ואף כשיטחנו ויהי לה זלח עכ"פ אינו רק איסור דרבנן וכנ"ל, אך באמת נחא, דהא כ' הש"ך זיו"ד סי' ז"ח דהא דרבא סובר כן דאזלינן בתר שמא זהו רק לר"י דמז"מ לא בטל משא"כ לדידן, וממילא ל"ק כלל ומש"ס אלה ראי לדבריו והבן, ועפ"ז י"ל מה שהביא הש"ך שם להוכיח דהר"ן סובר ג"כ כן, ומדחיק ליישב דברי האגור שהביא להלכה דאזלינן בתר שמא, ולדעתי הי' נראה דהאגור סובר דרבא תיסוב גס לדידן ודלא כהר"ן, והר"ן והאגור לשיטתן אזלו, והוא דהר"ן דסובר הכא דגם בחטים מותר כשלא נתבקע, והקשה מאי הוי איסור זיהאי ארצא אם כולם או רובם נתבקעו הרי יראה הישראל, ואם רק מיעוט הרי יתבטל ברוב וכנ"ל, ובעל"ז משום דנחשב מזא"מ, וממילא מוכח דרבא לא תיסוב לדידן, וגם לרבא לדידן אזלינן בתר טעמא, אולם האגור דסובר הכא דבחטים אסור אף זלח נתבקעו וכדברי הרא"ה, וכמו שהביא הב"י בס"י תק"ז בשם האגור ע"ש, וממילא דליכא ראי כלל, משום דהכא הי' כולם אסורים ולא שייך זיטול, ואעפ"כ לא יראה הישראל כיון דמיירי זלח הי' נתבקעו כלל, ושז י"ל דרבא דסובר דאזלינן בתר שמא תיסוב גס לדידן, והש"ך דמדחיק ליישב דברי האגור נראה דהוא משום דהי' משמע להש"ך זלח תלי זה בזה, ואף דהאגור סובר דבחטים אסור אף זלח נתבקעו, ואין ראי מש"ס אלה, עכ"ז מסתבר לומר שסובר דרבא לא תיסוב לדידן, משום דחזינן דהרא"ש ג"כ סובר כהר"ן דרבא לא תיסוב לדידן, אף דהרא"ש אוסר הכא זלח נתבקעו,

איסור דרבנן דמדאורייתא זטלה החוט וכקושיא המוס' שם, ורק דאתי לה דחיטין הוי דבר חשוב ושפיר פריך מדרבנן לרבנן, אך דבאמת אי אפשר לפרש כן דדברי הר"ן, דהא הר"ן זענמו הקשה ג"כ קושיא המוס' לזבטל החוט, ותירץ שם תירוצ אחר ולא משום דבר חשוב ע"ש, א"כ ממילא לדידי זבגד שאבד זו כלאים הוי איסור דאורייתא, והדרא הקושיא דמאי פריך לי לרבא, וא"ל דהר"ן יסבור דקמת בקמת הוי לח זלח וזריך ששים, ז"א דהא אף זלח זלח כשהוא מין זמינו הא דלריך ששים הוא רק מדרבנן, ושז תקשה קושיא הנ"ל דמאי פריך לי זבגד שאבד זו כלאים דהוא איסור דאורייתא, וזע"כ ראי מזה דאם זא מים על כולם וכשראינו מקלת חטים מזוקעות שזב יש לחוש גס על השאר, מטעם דחטים מזוקעות מעידים שכולם נחמנו, ולכן לא שייך זיטול כלל, אחרי דהחשש הוא על כולם, וכוונת הר"ן דדברים אלה דקאמר דהי' קלת מזוקעות תיסוב על הקוטב זה, דאם לא הי' נתבקע כלל שפיר מותר, רק דמיירי שהי' קלתם מזוקעות על כן יש לחוש על כולם, והא דקאמר דזיבן לישראל ולאז אדעתי, לאו למימר דאם הי' דעתי על זה והי' רואה החטים מזוקעות לא הי' אוכל האיסור משום דהי' צורר מהם החטים מזוקעות, רק דאם הי' רואה שמקלת נתבקעו לא הי' אוכל כלל אחרי שכולם אסורים, רק דלמא לאו אדעתי ולא יראה כיון דרק מיעוט נתבקעו, והרי על כולם יש חשש ואסורים, ע"כ אסור לזבני לעכו"ם שמא ימכרם לישראל, כל זה עלה דעתי לכאורה:

אבן אחר העיון נראה דאין ראי מדברי הר"ן אלו, והוא דהרי הר"ן סובר דחטים כשרים עם חטים מזומחים הוי מין זאינו מינו, וכמו שהאריך בספר עטרת חכמים זסימן ה', וכ"כ זמנחת יעקב כלל מ"ט דהוי מין זאינו מינו, כיון דחטים מזומחים משוגים בטעמם, ומעשה לא קשה כלל, דקודם טחינה הוי ניכר האיסור, ואחר הטחינה דעשה קמת כיון דנחשב מזא"מ, ומזא"מ זלח זלח זריך מדאורייתא ששים, ושפיר יש לחוש על איסור דאורייתא, ואף אם יטחנו קודם פסח לא זטל כיון זלח הי' זו ששים:

הרצים, כיון דצקדשים צעי שימור וצעיין צירור גמור, א"כ נחוי אגן דעכ"פ צליל הראשונה על חיוב כזית מלה דכ' ושמרתם את המלות צודאי לא מהני הס"ס, א"כ י"ל דהא דהנריך הר"ן לטעמא דלאמנעית הגדיש אין המים נוגעים, כדי להכשיר אף לילה הראשונה, דבלאו האי טעמא אין להכשיר מכח ס"ס, וע"י טעם זה נחשב כצירור (ש"י):

אפם דה"י מקום להחמיר צנ"ד, דכיון דהא דהשאר מותרים הוא מכח ס"ס שמא לא צא עליהם מים ושמא לא נחמנה, אצל צנה וז שנודע שנטפו גשמים הרבה על התצואות והקציר ה"י נשתהה כמה ימים אחר גמר התצואה, וא"כ נהי דצומן שה"י שטוחים ע"פ השדה לא ידעיין אם הגשם עבר עליהם, וצפרטו צחטים משומרים שנוהגין אנשי מעשה לאכול דאין משטיחים אותם כלל על פני השדה רק מאספים חיכך לציחם, עכ"ז יש חשש דאחמין צמחוצר, וכיון דיכולים לקבל חימוץ צעודס מחוצרים א"כ אין להחמיר מכח ספק ספיקא שמא לא ירדו עליהם מים, דהרי נודע דצנה וז ירדו הרבה גשמים צשעת הקציר, והוי כודאי שנפלו עליהם מים, ואף דהרשב"א ז"ל כ' דהא דאמרין צפסחים דף ל"ג דאחמין צמחוצר מיירי צנתייבש לגמרי, ולאו אורח"י (ש"י) להניח צמחוצר עד שנתיבש כל כך, עכ"ז

ומעתה המורס מדברינו דאין רא"י כלל מדברי הר"ן אלו, דכוונת הר"ן הוא כמו שמפרשים צפסעא דהשאר צאמת מותר, ואעפ"כ ל"ק דיתבטל כיון דהוי מצא"מ צלח צלח וכמ"ש:

אפם ה"י נראה להציא רא"י מדברי הר"ן צתשוצה שכ' על החמים שנתצקעו דהשאר שלא נתצקעו מותרים משום דהדצר מנזי דצעת הגשמים העליונים צגדיש והמחממים מחממים ואין המים נוגעים כלל צאמנעית הגדיש, והקשה דלמה להר"ן לטעם זה, דהא כ' צעלמו צהאי ארצא דמיירי שה"י קלחם מצוקעים, משמע דהשאר שלא נתצקע מותרים, וכבר הרגיש זה צפרי חדש צקי" תס"ז, וצעכ"ל דצהאי ארצא דכ' דהוי קלחם מצוקעות כוונתו דשוב יש לחוש גם על כולם, וכדרך הראשון שכתבתי, ואם לא ה"י נתצקע שפיר ה"י מותר, ולכך גם צתשוצמיו כיון דה"י חטים שנתצקעו הוי אכור כולם, ונריך להחמיר להחמיר מטעם אחר (ש"י), ומעתה הרי רא"י צרורה מדברי הר"ן דיש לחוש על כולם כשראינו צהם חטים מצוקעים:

איברא גם זה אין רא"י, דהרי הא דהשאר מותר כחצ הרשב"א ז"ל שהוא מכח ס"ס, והרי ס"ס לא הוי צירור גמור, ונודע מ"ש הרמב"ן צריש חולין גבי טמא צמוקדשין דלכך לא מהני ספק טומאה צרשות

ביאורים והערות

ש"י. וכ"כ בנהר של"י בס"י תס"ז ביישוב סתירת הר"ן שהקשה בפרי חדש עיי"ש, ועי"ג"כ בתשו' נודע ביהודה מה"ק סי' כ"א בד"ה עוד נלענ"ד שב' ג"כ לפרש דברי הר"ן בפ' כ"ש דאף האינם מצוקעות אסורות אלא שכתב דאינם איסור ודאי רק מספק שבו הלכה כמר עוקבא דלא בעינן נתבקעו ממש ושמא אם ה"י מניחים על פי אבוב היו מתבקעות וכו' עיי"ש, ועיי"ע בזה להלן אות מ"ש בס' מאיר עיני חכמים:

ש"י. ע"י בפנים בתשו' הר"ן בס"י נ"ט מקור הדין דס"י שכתב להדיא דאינו רוצה להתיר מטעם ספק ספיקא, וכ' שם באחד מהטעמים לפי שהיינו צריכים לחוש ולדון כדברי רבינו יצחק ז"ל שאומר דלא מיקרי ספק ספקא אלא כשהספקות באות מכח שני תערובות, ועמ"ש לעיל בהערה ק"כ:

ש"י. יש לעיין בזה, שהרי כ' מקודם שהקציר נשתהה כמה ימים אחר גמר התבואה, וא"כ מסתבר לכאורה שבנ"ד כבר נתייבש לגמרי ממש, ולא ה"י כמו בשאר השנים שאין יורדין גשמים שאינם מניחים להתייבש כל כך וקוצרין סנוך לגמון ואין ממתניין כמה ימים אחר גמר התבואה, דבשאר השנים ההתייבשות הוא רק לליחות החמים עצמם, ואין מן הצורך לייבשם לגמרי ממש, כמש"כ בשנת ריבוי הגשם שצריכין התייבשות יותר לייבש ריבוי המים שנבלע בהחמים דאל"כ יתקלקלו אח"כ החמים:

והנה כ"ז כ' להעיר לפי הבנת העמרת יהושע בכוונת הרשב"א דהיינו התייבשות בלי שום לחלוחית בפנים, והוה אחר איזה ימים אחר גמר התבואה, וכ"מ להלן בד"ה נחזור וכו' שנתייבש ויגב לגמרי, וע"פ יסוד זה דלא נתייבש לגמרי ממשך להלן בעמרת יהושע בצדדי היתרא, וכן הבינו ג"כ מקצת אחרונים, אמנם בהערה... שעל הרשב"א כתבנו בשם שאר אחרונים דהכוונה להתייבשות שצריך במחוצר

ואמאי הוי תרומה, והוי להש"ס למנקט דגם בתרוס מן הטמא על הטהור אינו תרומה זכה"ג דלא הי' לו שעת הכושר כגון שנטמא בנתיבש לגמרי, או דהש"ס מיירי בגוונא דלא נתיבש לגמרי רק דקולרין סמוך לגמרן ועדיין לחין קנת ומ"מ מקצלת חימוץ אף בעודו לחה עכ"ד המע"ס, אולם לפ"ד ל"ק כלל קושית המעיל דקה, דהא אף לדין תקשה כקושיא זו, ונהי דלא שייך להקשות דאף דמיירי בלא נתיבש לגמרי עכ"פ מדוע לא תני האי גוונא דאם נתיבש לגמרי אין תרומתו תרומה, משום די"ל לדידן אין אורחוי כלל להניח תבואה עד שנתבש לגמרי, והש"ס מיירי בדבר דאורחוי זכך, אבל עכ"ז תקשה לפמ"ש התוס' מנחות דף כ"ה וביצמות דף פ"ט דהא דשוגג תרומתו תרומה מיירי כגון שהיתה לו שעת הכושר, אבל היכא דאדם טמא תלשו נמנא דלא הי' לו שעה"כ, דתיקף בעת שנתלש נטמא, וא"כ קשה דמדוע לא תני צרייתא דצנטמא זכה"ג אין תרומתו תרומה, וע"כ דזה אינו קושיא, כיון דבאמת הפירוש דדברי המתרין דמשני הכא לא היתה לו שעת הכושר כו', תישוב גם על הצרייתא דאין תורמין מן הטמא על הטהור, והיינו דהמקשן פריך ז' צרייתות אלו אהדדי, ומשני דצרייתא דאין תורמין וכו' מיירי בגוונא דהיה לו שעת הכושר, וצרייתא דחמץ מיירי בגוונא דלא היתה לו שעת הכושר, ומינה נשמע דה"ה בטומאה בלא היתה לו שעת הכושר דהיינו דאדם טמא תלשו ג"כ אין תרומתו תרומה, והמעין בתוס' יצמות הנ"ל נראה שהתוס' הי' מפרש דהמתרין מוקי צרייתא זו זכה"ג וצרייתא זו זכה"ג, ומינה דגם בטומאה זכה"ג אין תרומתו תרומה, ובאם באים להקשות על התנא דצרייתא גופא דסוף סוף מדוע לא ביאר בהדיא דזכה"ג בטומאה אין תרומתו תרומה, א"כ קושיא זו תישוב לכ"ע זכה"ג שתלשו אדם טמא ולא דוקא על הרשז"א

כזר הקשה על הרשז"א זש"מ מעיל דקה בסי' ס"ט ודעתו דיוכל לקבל חימוץ אף בעודו לחה ע"ש:

אמנם לדינא נראה דאין להחמיר בזה, דניחוי אכן לדעת הרשז"א בודאי מותר, כיון דלהרשז"א ז"ל אף צראינו שנתבש אמתין דלא קיבל החימוץ בעודו מחובר בעוד שהי' לחה, וכיון שכן זכ"ד אף צראינו שנתבש ונחמץ אין אנו אמרין שנחמץ במחובר, רק דלמא בא עליו מים בתלוש או מחמת איזה עיפוש נחמץ ונתבש, ולכך השאר בודאי מותר מכה ס"ס, ספק שמא לא בא עליהם מים ושמא לא נחממו, ואף דזאת ידעין שזא עלי' מים במחובר, לא איכפת לן מידי כיון דלא הי' נתיבש לגמרי, רק אפילו לדעת המעיל דקה נראה להחמיר, דאף דדעתו דיוכל לקבל חימוץ בעודו מחובר, עכ"ז כ' שם דזהו דוקא כשראינו שנתבש, אבל כל שלא נתבש יש היתר אחר דלאב מדלייהו לא מחמץ, וכיון שכן זכ"ד אף שראינו שנתבש ועל אוחן שבא) שנתבש אמרין דאלו נחמץ בעוד מחובר אף בעודו לחה, עכ"ז על השאר דלא חזינן בהם ריעותא אמרין דבודאי לא נחממו מכה הסברה דלאב מדלייהו, ואם באנו לחוש דלמא נפל עליהם מים בתלוש, שוב יש להחמיר מכה ס"ס כיון דהמים בתלוש אינו כבדור רק כספק:

ומהגם דגוף דצרי המעיל דקה שדחה לדברי הרשז"א ז"ל לא נכונים לפענ"ד כאשר אבאר, דהנה עיקר ראייתו הוא דאם מיירי הש"ס פסחים שם בנתיבש לגמרי ונחמץ ולא הי' לו שעת הכושר לתרומה א"כ זכה"ג מקבל טומאת אוכלין כמבואר זש"ס חולין דף קכ"ז בתמיים שיבשו באיביהן, ולא דוקא תמיים וה"ה לדגן וכדומה כל שנתבש לגמרי ואין לריך עוד לקרקע מקבלין טומאת אוכלין, וכיון דמקבל טומאה אז וחיוב תרומה לא בא רק אחר תלישה ולא הי' לו שעת הכושר

ביאורים והערות

והוא כשנגמר הגידול וכמ"ש בפ"ז דכלאים מ"ז ובפי' הר"מ שם, וכתבנו שם עוד כמה הוכחות מוכרחות לפי' זה עיי"ש, ושכן כותבים שאר הראשונים שיכול להתחמץ מיד שנגמר הגידול והגיע זמנה לקצור, ולפ"ז אולי כל צרדי היתרא שבי' להלן: שבא. עמ"ש בהערה כ"ז להמעיל דקה, שיש פלוגתא בפירוש המעיל דקה, ויש מפרשין דבריו דס"ל דאם יש קצת נתבש או כולם אסורים עיי"ש:

ז"ל, ודוחק לומר דבדבר דלאו אורחא לא תני התנא, וכמו שלא קשה לדין מדוע לא תני התנא בנתיב לגמרי, ועל כרחק משום דלדין י"ל דלאו אורחא בהכי וכמ"ל, וממילא י"ל גם כזה דלאו אורחא שאדם טמא יתלוש, ולכך לכ"ע ניחא דכל זמן שעומדת במחוצר לא נתיבש לגמרי כיון דקוצרין סמוך לגומרן ולא מנתיניס עד שנתיבש לגמרי כמ"ל, ותיקף שנתיבש נופל עליו חיוב תרומה, משא"כ להרשב"א ז"ל דמפרש דברי הש"ס דמיירי שנתיבש לגמרי ואז מקבלת חימוץ, א"כ תקשה דמשכחת בכה"ג גם טומאה, דזה דוחק, דכיון די"ל להרשב"א ז"ל טומאה בחיבורין ל"ש כ"כ כמו [קן] חימוץ לאו אורחא, ואם באלו להקשות על הרשב"א ז"ל ע"כ משום דגם טומאה בחיבורין אורחא, א"כ גם לכ"ע תקשה דמשכחת דאדם טמא תלוש, ומאן מפיס לחלק ולומר דשאר טומאה שיגע במחוצר שכיח ואדם טמא שיתלוש לא שכיח, כללל של דבר לא ידעתי שום מקום קושימו על הרשב"א ז"ל דוקא יותר מכ"ע:

אך כל זה גרס לי להקשות טרם שעיינתי בגוף הספר המע"ל, וכד עיינתי בו כפי' ס"ט שם ראיתי שהוא בעצמו הרגיש במקצת, וזה לשונו שם, וא"ת דמוקי להאי דטומאה בדאטמי אח"כ אבל באמת מצינו ג"כ שיוכל להטמא גם במחוצר לאחר שנתיבש, דא"כ לא הול"ל בזה"ל התם הי' לו שעת הכושר הכא לא היתה לו שעה"כ, אלא הול"ל דהיתה לו שעה"כ כו', כיון דמצינו ג"כ בלא היתה לו שעה"כ, ועוד אי צדהכי מתרץ לי הש"ס, הוי מצי לשנוי דהיתה לו שעה"כ איירי שנטמא לאחר דיגון ומרות והעמדת כרי, והכא מיירי מקמי הכא בעודן בשבליס משום שעדיין לא חל חיוב תרומה עד אחר מירות ודיגון כו', ומנ"ל לחלק באופן אחר, א"ו דקשה לי למה לא חילק גם בתרומה טמאה בין אם נטמאת קודם הפרשה כדמחלק בחמץ, ולכך הוצרך לחירוץ דבטומאה א"א למוקי בהכי עכ"ל, המתבאר מדבריו שם להמעין, דקוטב כוונתו בקושימו הוא, דהרי חזינן דהמתרץ רצה להשוות שני צרייתות אלו להיות עולים בסוג אחד, ע"כ מוקי בגוונא כזה אשר כגוונא

זה לא יתכן בצרייתת השניה, והציא ראי' חדא מדקאמר המתרץ לישנא התם הי' לו שעה"כ, משמע דהוא מילתא דפסיקא דבטומאה על טהורה יש לו שעה"כ, ועוד דלמה להמתרץ לתרץ דאחמין במחוצר, דלמה לא תירץ דצ' צרייתות מיירי בתלוש, רק צרייתת דאין חורמין כו' מיירי שנטמא לאחר מירות ודיגון, וצרייתת דחמץ מיירי שנחמץ בעודו בשבליס אשר אז עדיין ליכא חיוב תרומה ול"ש שעה"כ לתרומה, אשר מכח זה צע"כ דהמתרץ לא הי' אפשר למוקי הצרייתות צכך, דהי' קשה לו על תנא מסדר הצרייתות דמחלק בתתן לו ולא לאורו, דבהיתה לו שעה"כ כגון בטומאה ואיירי בנטמא לאחר דיגון ומרות, בזה לא פסיל משום תתן לו ולא לאורו, ובלא היתה לו שעה"כ בחמץ שנחמץ בעודו בשבליס בכה"ג שייך תתן לו ולא לאורו, דמדוע לא חילק בטומאה גופא בין אם נטמא אחר העמדת הכרי ובין נטמא בעודו בשבליס, אשר מכח קושיא זו דהי' קשה להמתרץ הוכרח לומר תירוצ' ולמוקי בנחמץ במחוצר, והיינו דהתנא דצרייתת איירי בלא היתה לו שעה"כ עוד בעודו במחוצר, ומהך לא היתה לו שעה"כ מיירי הוא אשר הפיסול שע"י נפקע התרומה בלא לו בעודו מחוצר, וכה"ג לא היתה לו שעה"כ בטומאה א"א, ע"כ לא חילק בטומאה גופא רק בין טומאה לחמץ, כיון דהוא דיבר מגוונא דלא היתה לו שעה"כ בעודו מחוצר אשר זאת לא יתכן בטומאה, ולכך שפיר הקשה על הרשב"א ז"ל, דלדידי עדיין קשה דבטומאה גופא יש חילוק דמשכחת לא היתה לו שעה"כ במחוצר כמו בחמץ ממש, קן כוונת המע"ל להמעין שם היטב:

אמנם באמת לדעתי אין מקום להקשות על הרשב"א ז"ל, והיא דהרא"י הא' שכ' מהגירסא היתה לו שעה"כ ולא נאמר דהיתה לו כו', הלא המעין דצברי רשי"ל יראה שהי' לרש"י הגירסא שהיתה לו שעה"כ, ורשי"ל כתב להדיא שם והא דלעיל בשלא היתה לו שעה"כ עכ"ל, הרי דלא הי' גורס היתה לו מילתא דפסיקא, רק דהתם מיירי בשהיתה לו והכא בשלא היתה לו שעת הכושר, וכן גירסת התוס' יצמות פ"ט הנ"ל,

נחשב כחלוש, וא"כ גם לענין תרומה כיון דכ' ראשית דגןך ושם דגן לא נופל על הדבר העומד במחזור, ולכך לא שייך לדין אז ולומר דראוי לחול עליו שם תרומה, ועי' ברש"י ז"ל פסחים שדייק ג"כ דמחזור ל"ש ראוי לחול שם תרומה דכ' ראשית דגןך (ואף שסיים בלשונו שם רק באסיפה והעמדת כרי, י"ל דלא שב) אחי למעוטא דבעוד בשבליים ל"ש לדין דראוי לחול עליו שם תרומה, רק דאחי למעוטי מחובר, דכשמחזור לקרקע ואינו מטלטל לא מיקרי דגן, דדגן לשון אסיפה, היינו שמאסף בחפניו לטלטלו ממקום למקום משא"כ מחובר), ומהגם די"ל ג"כ בסברא, כיון דהחילוק בין היתה לו שעה"כ ללא היתה לו שעה"כ הוא בקרא דמתן לו, ושם נאמר נתינה, ושם נתינה לאחר לא נופל רק בדבר הניתן מיד ליד, ולכך בתלוש שפיר מקרי יש לו שעה"כ, והיינו דהאי תתן לו הי' לו שעה"כ, דהי' זמן מוכשר אשר באם הי' נתן לכהן הי' הכהן יכול לאכול ולעשות כרצונו, ונהי דלא הי' מחויב בתרומה, אבל עכ"פ האי תתן לו הי' לו שעה"כ, שאז לא הי' הדבר לאורו רק לו, ובכה"ג אין לפסלו משום תתן לו ולא לאורו, משא"כ במחזור לקרקע אף שצאיכותה נחשב לאיזה דברים כחלוש, עכ"ז סוף סוף מחובר לקרקע ולא מטולטל וניתן מיד ליד, ובכה"ג האי תתן לו לא הי' לו שעה"כ כמוזן, וא"כ בע"כ הוצרך הש"ס למוקי בנחמך רק במחזור, אבל תיכף שנתלש אף בעודו בשבליים כיון דראוי לחול עליו שם תרומה כמש"ל נחשב כהי' לו שעה"כ:

ועוד הי' מקום לומר דל"ק כלל קושיית המע"ל, דהא הכא איירי בהי' מיני דגן דמקבל חימוץ, והרי דעת החוס' דפחות מכביצה אינו מטמא טומאת אוכלין אף טומאת ענמו, וגם דעת רש"י ז"ל כן, דרש"י ז"ל

וכ"כ החוס' מנחות דף כ"ה שם דאיירי כשלא היתה לו שעה"כ, וסיים שכן הוא בפסחים דף ל"ג, ומעתה י"ל דגם להרשב"א ז"ל הי' הגירסא כך, והמתרנן משני ומוקי הך צרייתא צכה"ג והך צרייתא צכה"ג, ואין הכי נמי דגם בטומאה משכחת לא היתה לו שעה"כ, ומה שהביא ראוי לדבריו, דמדוע לא תירץ המתרנן ולחלק בין אם נטמא בעודו בשבליים ובין אחר דיגון ומרות, לפענ"ד ל"ק כלל, דהמעיל צדקה הי' מפרש דהפירוש דהי' לו שעה"כ הוא משום דכבר נתחייב בתרומה, במחכ"ת זה ליחא, דהמורה מדברי רש"י ז"ל ושאר גדולי המפורשים דהפירוש דהי' לו שעה"כ לתרומה היינו דראוי לחול עליו שם תרומה, והיינו שתיכף שנתלש אף שמחוסר מעשה דישה ומירוח לענין חיוב תרומה, אבל עכ"פ הדבר עומד וראוי לחול עליו שם תרומה, ובכה"ג אין לפסול משום תתן לו ולא לאורו:

וא"ל דאם תשנין תיכף אחר התלישה להיתה לו שעה"כ אף שמחוסר מעשה דישה, א"כ גם במחזור כיון דהרשב"א ז"ל מוקי הך מחובר בנתיב לגמרי דמקבל חימוץ, ולענין חימוץ ולטומאת אוכלין תשנין כחלוש, נימא דגם לתרומה נחשב כחלוש לענין זה שיהי' ציכולתיו לדין ולומר אז דראוי לחול עליו שם תרומה, ואף שמחוסר עוד מעשה קצירה, הלא גם בתלוש מחוסר עוד מעשה לחיוב תרומה עכ"ז נחשב להיתה לו שעה"כ, וה"ה צוה נימא דיהי' נחשב להי' לו שעה"כ, ומאי משני בדאחמין במחובר, דהא תיכף ברגע זה שנתבטש לגמרי טרם שנתמך הי' ראוי לחול עליו שם תרומה לכשתקצור, ובכה"ג מחשב כהיתה לו שעה"כ, דזה אינו קושיא, דכמו דמצינו בש"ס חולין דף קכ"ז שם דאף דלטומאת אוכלין נחשב כחלוש בנתיב לגמרי, עכ"ז לענין שב) שבת נחשב כמחובר, הרי דלא לכל מילי

ביאורים והערות

שבב. עמ"ש להעיר בהערה ח' לחשו' מעיל צדקה:
 שבב. עי' חי' הרשב"א מס' קדושין דף ס"ב ע"א שב' בור"ל, אין תורמין מן התלוש על המחובר ואם תרם אין תרומתו תרומה. פרש"י ז"ל לפי שהמחובר לא הוקבע למעשרות דכתיב דגן עד דאירגן, ולא נהירא דא"כ אף תלוש שלא נמרח בן ובכמה מקומות אמרו מעשר ראשון שהקדימו בשבלין, אלא מחובר נפקא לן מדדרישין בספרי והרומתם ממנו ולא מן המחובר דקרא בתלוש מיירי בדכתיב לעיל מנייה כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר דמשמע תלוש שהוא נלקח ביד עכ"ל, וכ"כ בתוס' שם בר"ה אין תורמין:

חזר צו כמבואר בש"ס פסחים ל"ג, וכן דעת הרשב"א ז"ל בפ' המנזיע דאף מדרבנן אינו מקבל טומאה, ע"כ מיירי דהתאנה הי' גדולה כצ"ה, ואף דמבואר בש"ס עירובין דגרוגרות הוא פחות כצ"ה, עכ"ז בעכ"ל דמיירי שהי' גדולה התאנה מכצ"ה, אמנם כל זה הוא התם דמיירי בעיקר דין טומאה, ור"ה לומר דהתאנה שיבשה יוכל לקבל טומאה, ע"כ תני התנא ואמרי' לאשמעינן גוף הדין זה דהתאנים אס' יבשו יוכלו לקבל טומאה כשאר אוכל, והיינו באמת אס' יהי' גדול כצ"ה, אולם הכא דהתנא לא משמעין הכא דין טומאה רק דין תרומה, וכיון שכן י"ל דלא דיבר מדבר דלאו אורחאי, ומעתה רק צדגן בתלוש דאורחאי' שיקבל טומאה כגון דהכלי מנרפס שיהי' צו כצ"ה דלירוף כלי מהני לטומאת אוכלין כמבואר בהרשב"א ז"ל פ' המנזיע, או צמוגה צברי ונדבקה אהדדי לשיטת התוס' חולין קי"ח, או לרשיז"ל אף בנגיעה סגי, ושפיר תני אין תורמין מן הטמא כו' ואס' תרס תרומתו תרומה, אבל במחזור שכל שזולת ושזולת עומד בפני עצמו וליכא צירוף, א"כ לא משכחה שיטמא במחזור רק באס' היתה בשזולת אחת כשיעור כצ"ה, וי"ל דלא שכיח כל כך שיהי' שזולת כצ"ה, ע"כ לא תני התנא החילוק בטומאה, ועדיף ליי' למתני בחמץ, דחיימץ יכול לקבל אף שזולת קטנה, משא"כ טומאה א"א רק כשהי' גדול כצ"ה, ואף דהתנא תני בתאנה שיבשו מקבל טומאה, אף דסתם תאנה נמי קטנה מכצ"ה כמש"ל, זהו משום דשם באו לאשמעינן וליחני גוף הדין דטומאה, ע"כ תני אף דבר דלאו אורחאי', משא"כ צוה דעיקר בא לאשמעינן דין תרומה, ע"כ מחלק צהי' לו שעה"כ ללא היתה צין טומאה לחמץ, ואס' נדע בחמץ ממילא הוי ידעינן דאס' יתרמי ששזולת גדולה כצ"ה קיבל טומאה בעודו מחובר ג"כ אין תרומתו תרומה כיון דלא היתה לו שעה"כ (אמנם מש"ס חולין דף קי"ט דפריך התם מי איכא כצ"ה אוכלין צמד דרא, משמע דבשזולת אחת צכולו דרא יש כצ"ה אוכלין, וזה שכיח ומצוי ול"ע כעת):

בחזור לענינו, דהמורס מדברי דעיקר כהרשב"א ז"ל

דבעודו תמה לא מקבל חימוץ, והתם בש"ס פסחים מיירי בנתיבש לגמרי, ומעתה צנ"ד ללא הי' עומדת התצואה עד שנתיבש וניגצ לגמרי, א"כ אף שנדע שצא עליהם מים אז לא איכפת לן מידי, ולא צריכין לאמרי' מכה סברת המעיל נדקה דאגב מדלייהו לא מחמיץ, וא"כ אף שראינו שהרצה מהם נחצקעו ואסרינן להני שנחצקעו, הוא משום דאולי בא עליהם מים בתלוש או מחמת עיפוש וסיבה אחרת, וממילא מותרים השאר שלא נחצקעו משום ס"ס, ספק שמא לא בא עליהם מים ואח"ל בא גם עליהם איזה מים או עיפוש כמו על אלו שמא לא נחמנו, אמנם כל זה להחיר על שאר ימי הפסח, אבל על לילה הראשונה על כזית מצה יש להחמיר מטעם שכתבתי לעיל, דכיון דמותרים רק מכה ס"ס, והכא כחוב ושמתם את המזות וכדברי הרמב"ן בחולין וכמש"ל:

ולא אכחד כי גם לילה הראשונה יש להחיר, והוא עפמ"ש במק"א דאין כוונת הרמב"ן בחולין שם לכייל כללם לכל מקום דהיכא דבעי שימור לא מהני ספק טומאה ברשות הרבים, ורק כוונתו התם בטמא צמוקדשין שאזל טמא דהדין הוא דאין שוחט לכחלה והוא אזל ושחט, וככה"ג חזינן דלא הי' שימור, הארכמי הרצה צוה דבעכ"ל כן, דאל"כ תקשה עליו מש"ס פסחים דף י"ד גבי מחט שנמצא בצער קודש וכן מהך דחציות דתרומה (ועי' בתשובה סי' א' צסוגיא דטמא צמוקדשין), ומהגם לפימ"ש הריטב"א ז"ל דהוי כהיסח הדעת ע"ש, א"כ זהו שייך רק בקדשים דפסול היסח הדעת, אבל הכא אף דכ' ושמתם כו' לא פסול היסח הדעת, ובדאי מהני אס' מותר מכה ס"ס שיהי' נחשב כשימור, וא"כ לפ"ז אף לליל הראשונה יש להחיר, עכ"ז לאשר דמשמע מדברי המהר"ם מלוצלין מוצא צמג"א סוף סי' תס"ו שיש להחמיר בכל ענינים ציותר למזות של מצוה, ע"כ גם צוה יש להחמיר, וגם כי גדולי האחרונים וגם הגאון בנתיבות המשפט [עי' צחו"ד סי' ק"י בית הספק] החליטו צפשוט דברי הרמב"ם ז"ל לענין ס' דאורייתא דצכל מקום אמרינן דהחורה דיצרה

יומים, ואח"כ יחפש עוד הפעם אם ימצא עוד מנומחים, וכאשר לא ימצא עוד, הרי דאף דמינת נייחי לא נתמנו ודי צזה כנלענ"ד, ומרוב ערדת החג המנוח אקצר צפלפול:

מוודאי, וגם הכא כיון דכתוב ושמתם את המנוח צעין ודאי, ע"כ יש להחמיר בזכות מנוח צליל הראשונה, אבל בכל ימות הפסקה אין לאסור כלל וכלל, לזאת נראה לי שכבודו קן יעשה שיצרר כל המנומחים וינתו יום או

(לג)

שו"ת שערי צדק (שכ) סימן פ"ו וגם שכ"ה סי' פ"ה

שמוצא צפתיתה לכו' שוחר טוב, ושגם שכ"ה הם לא החמירו כנ"ל רק צהשאלה דשם שהי' גשם שוטף ולא צשנה הזאת שלא הי' קן שכ"ה, והסכים הגאון מסיגעט נ"י לדברי, והציא מסי' שכ"ה) תנ"ג צרמ"א שם, ובאמת י"ל הרמ"א קאי שם לשיטת הרא"ש ודעימי' שכ"ה המנהג שאין לריך שמירה משעת קצירה, או דהרמ"א עיקר דינא אחי לאשמעינן שאין חשש חימוץ, והיינו כמ"ש צסי' (תס"ד) [תס"ו] סעיף ד' וסעי' ו':

ובאמת הדבר לריך ציבור מה ענין שמירה זו משעת קצירה, מ"מ אם נפל מים על החטים ודאי יש חשש אי [א"ה נדנ"ל איסור] מחמת חשש חימוץ בלא

אור ליום ב' פ' צו תרל"ז לפ"ק דעש יע"א

רב שלוי' וכ"ט לכבוד אהו' י"ג ה"ה הרב המאוה"ג החו"ש החו"ב נ"י עה"י פ"ה כש"ת מוה' מרדכי יודא נ"י אברק"ק אינמערדאם והגליל:

היום כאשר הגיעני האגרת משונה מכבוד הגאון הנדיק מסיגעט נ"י מהרתי לשלוח העתקה למעכ"ת נ"י, ועמה אמרתי כי טוב לעיין עוד צזה, כי כפי הנראה מתשובת הגאון הנ"ל אשר השיב על שאלתי אודות החטים שמורים של אחי הישיב הרצני מהרי"מ נ"י, שעיקר השאלה הי' אם מותר להאכילם לצ"צ ולהמשרתים, ולא צתורת שמירה ממש, וצוודאי חילוק רב צינותם, ואמרתי שיש לסמוך על סברת הרצנים

ביאורים והערות

שכ"ה. להרה"ק מו"ה מנחם מענדיל פאנעט מרעש זצ"ל:

שכה. העתקנו מקורם סי' פ"ו כי סי' פ"ה נכתב לאחר שכ' סי' פ"ו וכמובאר בפנים דבריו שקאי עמ"ש בס"י פ"ה: שכ"ה. מועתק לעיל באות י':

שכ"ה. הנה הרה"ג מפאלטשען ז"ל בעהמנח"ס יבקש רצון על המדרש שוחר טוב כ' שם להדיא בפ"ה המועיל צדקה דאף בגשם שאינו חוק כל כך אין להתיר רק כשלא נמצא בקועים אבל אם נמצא מקצת בקועים כולם אמורות, וא"כ לכאורה צ"ע מ"ש להלן בד"ה כ"ב, דמותר גם אם נמצא בהם מצומחים, וצ"ל שכונן בשערי צדק להשו' שו"מ שם, והבין דאף השו"מ לא החמיר רק שם לפי שהי' גשם חוק שנפלו על הארץ, אבל בל"ז הי' סומך בדיעבד על סברת הפסקי תוס' והמועיל צדקה, אף שכ' שם להדיא שזהו נגד פסק הש"ע שפסק כהרשב"א, והי' מתיר אף כשנמצא בהם קצת מצומחים בצירוף הם"ם דשמא לא נגמרו הכל כאחת דיש דיעות שמועיל לענין אכילה, ועדיין צ"ע בדברי השו"מ שם אם פליג על הרה"ג מפאלטשען ז"ל כמ"ש בפ"ה המועיל צדקה, ועי' בשו"ת מאור יהושע סי' ט"ו שנכתב בשנת תר"ם ומועתק... ששם מוכח שהרה"ק מאינמערדאם ז"ל השואל בתשו' שערי צדק נוטה ג"כ בפ"ה המועיל צדקה כמ"ש הרה"ג מפאלטשען ז"ל:

שכה. לכאורה כוון בפ"ה הרמ"א שם דנמצא מצומחים ע"י הגשם, ולפ"ז יש להוכיח דאף כשיש גשם מותר כשיש ס' נגד האינם מצומחים, והוא משמע שיש לחלות שהאינם מצומחים לא הי' מבושלים לגמרי בעת שירד הגשם וכמ"ש להלן בד"ה כ"ב, אולם לפי גירסת הבי' בהנהגות סמ"ק שכ' מלחלוות הארץ ובתה"ד סי' קי"ד שכ' הלשון שנמצאו חטים בתוך הכרי צצמתו מלחלוות הארץ שזהו מקור דברי הרמ"א, הרי לא איירו כלל מגשמים שירד על התבואה במחובר רק בתלוש תוך הכרי, וי"ל שרק אלו שנגעו בלחלוות הארץ נתחמוץ, ואינו דומה לגשמים שירוד על תבואה שנתייבשו בעודם במחובר שירוד על כל השבלים נפרדים בשוה, שלפ"ד הרשב"א ונפסק כוותי' בש"ע סי' תס"ז יש מקום לחוש לכולהו דאסורין גם באכילה אם כבר נתבשלו לגמרי וכמ"ש בחלק שני הערה א" ואל שיך בה כלל שהמצומחים יהי' בטלים בהאינם מצומחים, וכבר הרחבנו הדיבור בביאור הגהות הסמ"ק בחלק שני בהערה ט' עיי"ש:

ושאר טעמים להחיר, וממילא גם אם נמנעו צהם מחומרים צטלים צס', מ"מ חשש איכא גם על האחרים צאופן שלא נתקיים צהם מצות ושמרתם אף שמוצרים צאכילה כנ"ל שלא):

רק שראיתי צשו"ת מעיל נדקה סי' ס"ט שכי' דהא לא צעי שמירה צמחוצר, דגם להמחמירים הוא רק משעת קצירה ולא קודם לכן שלב), ולפ"ז אי מחמת חשש הנ"ל עדיין שם שמירה על חטים הללו שנשמרו משעת קצירה, אך לפי מה שכתבתי ציום ה' העבר דיש חשש כשמונחים ציחד אחר הקצירה וגם אחר הדישה, ומאחר שקצת חטים מהם ודאי נתלחלו צמים צמחוצר, י"ל שנתלחלו מהם גם השאר חטים שלב), ואף דהוי רק חשש, מ"מ שמירה משעת קצירה ליכא:

ועב"פ מצואר מזה כמ"ש הגאון מסיגעט נ"י דמשמע דהא דהחיר היינו שלב) דוקא לצני ציתו, אצל מ"מ יודה שאי אפשר לומר עליהם שהם שמירה ממש, רק כסתם חטים הכשרים כנ"ל [וכו']:

טעם דצעי' שמירה, וע"כ דאמרין שלא צחו המים צמוך הערימה כלל, כי רגיל כן הוא, וא"כ צכל ענין מותר, דהא אמרין שלא צא עליהם מים, ומהו ענין שמירה לומר שלא יצואו עליהם מים:

ועבצ"ל דיסוד הדבר היא כדמצינו גבי הצדלת צדיקת סימני העוף טהור דלא מהני רוב שבב), משום דהצדלה וצדיקה דוקא צעי', ואי לא עבד הכי עבר אעשה, כמו כן כאן, אף דממנין צסתם חטים צהך ספיקא, משום שרגיל כן שאין המים צאים צמוך הערימה לפנים, ולכך מותרין אף שרואין צהם שנתחמצו שלב), ומ"מ מצות שמירה לא קיים, דשמירה מצות עשה היא דלרין לקיים כמאמרו ולא לסמוך על הרוצ והרגילות, דכל שלא שמר שידע צודאי שלא צא עליו מים לא קיים מצות ושמרתם, ואין כאן שמירה להני פוסקים דס"ל גזירת הכתוב דאינו יונא ידי חובת מצה רק צשמירה משעת קצירה, וזה פשוט:

במו כן גם אנו נאמר צהני חטים אשר ג"כ יש מקום להחירם ולומר כי לא נתצלו הכל צפעס אחת

ביאורים והערות

שבמ. כ"כ בתשו' ריב"ש סי' קצ"ב, ועי' בתשו' ערוגת הבשם או"ח סי' ק"ל בד"ה ודע שמועתק באות מ"ד, שהביא ג"כ ראי' מדברי הריב"ש לשי' השו"מ שלא לסמוך בשמירה כשיש רוב וחוקה או ספיקות עיי"ש: של. וסמכין ארוב שלא נתחמצו:

הנה לכאורה כי באן דבריו רק למ"ד דבעי שמירה משעת קצירה, אולם יש אומרים דלא נקרא שמירה אפילו להחלקים דבעי שמירה רק משעת טחינה ולישה, כי יש חילוק בזה בין אם אזלינן בחר רוב חטים דכשרות דאו לא הוי שמירה רק למאן דבעי שמירה משעת קצירה וכמ"ש לעיל, אבל אי ההיתר משום ספק ספיקא ספק אי נתבשל כל צרכו ואח"ל הנתבשל שמא לא נתחמצו, לכ"ע לא הוי בגדר שמירה אפי' למאן דבעי שמירה רק משעת טחינה ולישה, כי הספק הוא על הכל, והובא דבריהם לעיל בהערה ק"כ:

הנה ד"ו אי בעי שמירה בעודן מחובר משעה שראוי להתחמין הוא פלוגתת הראשונים והובא דבריהם בחלק שני, וכתבנו שם בהערה כ"ז שרבים מאחרונים נקטו דבעי שמירה משעה שראוי להתחמין:

לכאורה שייך חשש זה רק כשהקצירה הי' בעוד מקצת החטים הי' לחין כמזי הגשמים, ועי' בתשו' הרשב"א ח"א סי' ק"ב שכי' שאין לחוש שיחמין גרגיר אחד שנתחמצו את גרגיר שבצרו, ואין לומר שדחשב"א כי כן רק לענין היתר אכילה, דאל"כ כמעט לא תמצא שמירה לעולם, כי נמצא כמה פעמים מעט מועיר מחטים מחומצות בתוך החטים המשוברים וכמ"ש כמה אחרונים שהובא בחלק זה, ומבואר להדיא בדבריהם דהוי שמירה משעת קצירה אם אין חשש דמים, ולא חששו דחטה אחר שנתחמין יחמין את חבירו, וכ"כ בתשו' שערי צדק גופי' בס"י פ"ו, ובע"כ דכוונתו הכא כמ"ש דאפשר שנקצרו מקצתם בעודם לחים כמזי הגשמים, ובעיקר חשש שכי' בשערי צדק, לכאורה הי' א"ל מקור לדבריו כלשון השאלה בהאגור סי' תש"ה שהובא בב"י בס"י תס"ז שכי' שהי' בהם כל כך מים שהי' מופח ע"מ להפחית, וכוון השואל דכיון שהי' מופח ע"מ להפחית שואותן החטים לחלוהו גם לחטים שסמוכים אצלם, אולם נראה דהכוונה שם דכיון שהי' מופח ע"מ להפחית הר"י בגדר הריבוי מים, ובריבוי מים יש לחוש בחטים אף שלא נתבקעו עיי"ש:

שלד. אולי הכוונה להרמ"א בס"י תנ"ג וכנ"ל:

(מכאן ולהלאה מועתק התשובה שבפי' פ"ה)
להרב המאוה"ג וכו' אברק"ק אינטערראם:

היום הגיעני גיה"ק, והנה ראיתי אשר כתב מעכ"ת
נ"י לפרש ענין שמירה ע"פ ספרת החו"ד צסי'
ק"י לחלק צין עשה ללא תעשה, ולא הצנתי דבריו
קדושים, דעדיין קשה למה לי ושמרתם וגו', הא צמ"ש
בערב תאכלו מצות הי' די שנדע דבעינן ודאי מצה
דהא עשה היא, וכן מצואר להדיא בחו"ד שם דבעי
מצה ודאי מחמת דהוי עשה, ויותר מזה נפלאתי על

מ"ש מעכ"ת נ"י דצא קרא לענין צמקוס דאיכא רוב
מחמת דרגיל כן, ומ"מ לא ילא ידי חובתו דבעי' ודאי,
והא לפי מה דמדמי לדברי החו"ד זיישוב דברי
הרמז"ס הא התם מהני רוצא, דהא ע"ז תיסוב תירונו
על הקושיא הנ"ל דאזלינן צתר רוצא דלמא מחמת
ספק מותר, ותירץ מחמת דהוי מצוה ול"מ צספק רק
צרוצ, וע"כ משום דס"ל דרוב הוי כוודאי, וא"כ למה
לא מהני הכא שלה, וע"כ כמו שהסברתי צמכתאי
הקודם, הכ"ד:

(לד)

שו"ת בר לואי מה"ת סי' ט'

שוכמ"ם לכבוד הרב החריף והשגון הבקי בחררי תורה בש"מ
שלמה מעהר נ"י דומ"ץ דק' זאבליטוב (הוא הה"ג הגדול
הכעת אבר"ק בראיליו במדינת ראמעניען)

הגם כי רצו עלי טרדותי, וציותר שימי החג
ממשמשים וצאים, עכ"ז לא מנעתי מלהשיצו
צדרך קצרה, ע"ד שאלתו צא' שקנה חטים של שנה
זו וצדקוס, ויוצאים מחמת ידו צהכשר ע"י ס' נגד
החטים המצוקעים צצתוכס, וזלת שמע"ל חוכך צדצר
להחמיר מלהחירס על חג הפסח, יען שיש ג"כ חטין
של אשתקד, ודעתו נוטה שיותר יש להכשיר החטין
דאשתקד צעצור שרצו הגשמים צשנה זו וירדו על
המצואות הן צשעת גדולן וגם אח"כ צשעת אסיפתן
צומן הקציר הי' ריצוי גשמים, ולפיכך רוצה לאסור
של שנה זו, אף שהעיד עליהם ישראל אחד שנאספו
אלו החטין צלא גשמים, כי הי' השמים טהורים צעת
אסיפה וקצירה של החטין, לא רצה להאמין לעד
אחד צמקוס רוב, כמו שאינו נאמן עד א' היכי
דאיכא חזקת איסור צמקוס דלא הוי צידו, כמ"כ

אינו נאמן צמקוס הרוב היכי שאין צידו לחקו, ע"כ
תוכן שאלתו:

תשובה הן אמת כי צדצר כזה אף ידי תכון עמו כי
מהראוי ונכון לעשות כן, וכל מה צציד האדם
למיצעד שיהי' על זד היותר טוב לשם שימור צריך
לעשות, ועל כן כל שידוע צצירור שהחטין של אשתקד
הם יותר כשרים מהחטין של שנה זו והם יותר נקיים
מן חטין צקועים צצתוכס, ודאי נכון לעשות צהכשר
היותר צדיוק ולטחון על קמחא דפסחא חטין של
אשתקד, אולם כל זה היא רק למצוה מן המוצחר, אולם
להורות לעס ה' הלכה למעשה ולאסור כל החטין של
שנה זו לקמת של פסח, זה אי אפשר לאומרו, שהרי
אע"פ שירדו גשמים על החטין, אין זה דומה לדין
המצואר צש"ע או"ח (סי' חס"ז) לענין ירדת גשמים
על ערימות, שהרי מצואר צהג"א סוף פ' כל שעה דכל
שירד מים על החטין והי' החטין צמקוס מדרון ויכולין
לוצו וליפול אין חוששין להם עי"ש שלה, וא"כ ל"ח צנידן

ביאורים והערות

שלה. ע' בתשו' מאור יהושע סי' פ"ו שמועתק באות ל"ו מ"ש לחמיו הרה"ק מאינטערראם ז"ל, ובמ"ש בהערה רמ"ט לחשובת שואל ומשיב:
שלו. הנה מקור דברי הגהת אשר"י הוא מהגהות מיימוני, וכבר הביא הב"י בסי' תס"ז דברי הגה"מ וכו' עליו וזו קולא יתירה ואין לסנוך
עליה, ועי' בתשו' מעיל צדקה שמועתק לעיל אות א' מ"ש לחלק אף לפ"ד הב"י אם החטים עדיין בקליפתן או לא עי"ש, ואולי כוון
בתשו' בר לואי למ"ש במעיל צדקה אלא שקיצר מאד בדבריו, ועמ"ש באות שאח"ו:

ובר מן דין יש נדדים להקל, מאחר דאפשר שלא ירדו גשמים כלל על אותן החטים בשעת אסיפתן, וגם דבר זה בעצמו אם לאסור החטים צדמת עליהן הגשמים יש בזה שני דיעות, והג"א מביא בשם י"א שהחטים אפי' לא נתבקעו אסורין, אבל צירושלמי איכא פלוגתא אפי' בנתבקעו חטים אסורין אלא ח"כ מחמין ג"כ, ולפ"ו פשיטא לן דכל שאין חטים אסורין דהחטים הם מנומחים או מבוקעים שיש להחירן אפי' אם הספק הי' על רובן, וא"כ צכה"ג שישראל מעיד על אותן החטים שנאספו קודם ירידת הגשמים, פשיטא שיש לו להחמין אותן אפי' נגד הרוב:

ומש"ב מע"ל שהאחרונים נסמפקו אם צרובא דעלמא צמנהגא כמו רובא מקדשא והדר מסבלי בש"ס קידושין לא אזלין צתר האי רובא, ועיי"ש צהר"ן ד"ה לא צריכא דרובא מסבלי והדר מקדשי, כתב הר"ן ז"ל ונ"ל דנהי דצעלמא לא חיישינן הכא חיישינן לפי שאין זה רוב קבוע ומחייב וכו' אבל זה אינו אלא מצד המנהג והמנהג עשוי להשתנות ואין זה רוב חשוב עכ"ל עיי"ש,

דין שהחטים עמדו בחיבורן לקרקע, אע"פ שאינם צריכין לקרקע, יהו כמוהו דמנחא צכדא, מ"מ אין של"ו חוששין לחומץ כל שאין אנו רואים שום ריעותא דבקיע, שהרי בשעת ירידת הגשמים צודאי אינו מחמין, שהרי זהו לא גרע מדלף הטורד צפ' כל שעה דף ל"ט ע"צ שירד הדלף טיף להדי טיף אינו מחמין, ולאחר שנחו הגשמים מליד אזי המים נופלים של"ו, א"כ הרי לנו מצואר שנשעת התצואה שהיא בקומתה אין חשש כלל:

אולם אפילו אחר שנאספת החטים צעמרים, עכ"ז נד של"ט זה שהשיבולת תלויה צו נמוכה מצד השני דהיינו מונבות השבלים, שהרי מניחין אותן על דרך זה שהי' בשבלים צמדרון ויפלו הגשמים ש"ו כדעת הג"א הנ"ל, וא"כ פשיטא שאינו דומה לנפלו גשמים על ערימות, דשאני התם שהגשמים יורדין לתוך הערימות למדרי צטונן, ואין שם מקום צמדרון שיפלו הגשמים מהם ש"א, וא"כ צנ"ד הדין דמותרים הם אפי' אם הי' צעת ירידת הגשמים:

ביאורים והערות

ש"א. הנה לכאורה הבין בדעת הרשב"א דס"ל ג"כ אגב מדלייהו לא מחמצי, והרשב"א אינו אוסר רק בשנמצא שום ריעותא דבקיע, וכפי הנראה שלא הי' בירו תשו' הרשב"א, שמבואר להדיא בדבריו דלא ס"ל אגב מדלייהו, ואף אלו החטים שאין נראין עליהו סימני חימוץ נמו אסורין, וכמו"ש בהערה א' לתשו' הרשב"א שמענתק בחלק שני, וכן מבואר במעיל צדקה אליבא דהרשב"א ובהרכב אחרונים שהובא בדברינו, אלא שהמעיל צדקה שם חולק על דברי הרשב"א, ודוחק לפרש שבתשו' בר לואי כוון ג"כ לתשו' מעיל צדקה ושדבריו סובב על דברי השואל שמסתמא הזכיר בתשו' מעיל צדקה, ופירשו דברי המעיל צדקה דאינו אוסר רק המבוקעות, דמלבד מה שכבר כתבנו בהערה כ"ז שיש פלוגתא בזה בכונת מעיל צדקה, הרי כתב בתשו' בר לואי שאין חשש כלל, והרי דעת הש"ע הוא כהרשב"א, והמעיל צדקה חולק על פסק הש"ע שפסק בהרשב"א, וקשה לומר על כנון דא שאין חשש כלל:

ש"ב. עי' ברשב"ן ובפסקי תוספות שמענתק בחלק שני שיכול להורמן שבעת הקצירה ישאר עדיין משקה מופח על השבלים מהמים שנפל עלי' במחור, אלא שם"ל דאין צריך לחוש לפי שלא שכח שיתחמין עיי"ש:

ש"ג. הנה יש ללמוד מדבריו שאע"ג שהחטים כבר לא הי' צריכין לקרקע, מ"מ הי' הגילין לחלותן לייבשן, לפי שעדיין לחין קצת, והוה כמו"ש בחיבור זה בכמה מקומות, דבעת שהתבואה נתבשל כל צרכם עדיין הם לחין קצת, וביאר דאופן התלו' הי' שהקשין הי' למעלה וצד השבלים למטה כדי שיובו הגשמים ממנה, ועמ"ש בחלק א' אות כ"א:

ש"ד. הנה בודאי שאף במנוחים השבלים שנקצרו במקום מדרון והגשמים נופלים עליהו דלא הי' בגדר שמירה משעת קצירה, אלא דן הכא אי הם חטים כשרים כסתם חטים:

ש"ה. דצנ"ג, שהרי להדיא מבואר בתשו' הרשב"א ח"א סי' ק"ב שהיו מרבין חבן על הערימות וכוונן אותה כמין כותל כדי שהמים לא יכנסו לתוכן, ומפורש שם להדיא שאין המים נכנסין לחדרי במגן, וכן הביא בפמ"ג מ"ז סק"ד וסק"ה בשם דרכי משה דפוס פוירדא ובא"א סק"ה, ומה"ט רוצה שם בפמ"ג לומר דאף חטים העליונות שרי, אלא שהביא שם בשם הלבוש בס"ד שאין להתיר רק החטים שבבטן הערימה אבל מן השבלים העליונים לא יקה ואפילו לא העלו צמחים עיי"ש, ולפ"ו בנ"ד שירדע שירדו גשמים על גבות השבלים, דאין להתיר מטעם מקום מדרון בלבד, רק כשנעשה בציור אופן הערימות שכ' הרשב"א ובש"ע שאין המים נוגעים בבטן הערימות:

מכש"כ הכא דתלוי צאדס המאסקף אוחס, מי יימר שרובם לא נאספו צהכשר, צודאי כל מי שהי' זריו ונשכר הי' מאסקף התצואה שלו טרם צאו רוצי הגשמים, ומכש"כ צנ"ד שהצעלים מעידין עליהן שהם הי' מן הזריוין לאספס קודם ירידת הגשמים צודאי נאמנים צשלהם, ואין זה דומה כלל לדין עד אחד שמעיד צמקוס דאחחוק איסורא, ועיין צקינור דיני הרא"ש גיטין כלל

ג', וא"כ פשיטא שראוי ונכון להכשיר את החטין הללו צלי שום פקפוק ועירעור כלל והצן:

א"ד הכותב רק הנחוך לדינא צקינור נמרץ מחמת טרדות החג הצא עלינו לטובה:

ה"ק משולם יששכר הלוי איש הורוויטץ החופ"ק סטאניסלאב והגליל

(לה)

שו"ת מאור יהושע סי' י"ד

בעה"ת יום א' לסדר ויקרא תר"ם לפ"ק פה ראדנא שוכ"ט לכ"ק אדומ"ר מורי וחותני הרה"ג הגדול צדיק ונשגב שמו מתהלך צדיק בתומו נ"י עה"י פה"ח בקש"ת מו"ה מרדכי יהודה לעזו נ"י אבד"ק או"ד והגליל:

לא עת האסקף פה אך הנני צא להודיע לכמו"ח שצ"ה כולנו צריאים ושלמים כה יתן ד' הטוב וכה יוסף נצנח ואזכה לשמוע כה ממרן נ"י:

והנה ידידנו ר' משה נ"י אמר לי משמי' דמו"ח דאס נמצא ג' מחומצים צחטים שמורים יש לעיין אס כשרים למנות שמורים ויש להחמיר ^{שכ"ב}, ואמת צבודאי אס לא נמצא כלל חטים אחרים ודאי יש להכשירם לענ"ד, רק שכמו"ח דעתו הק' שלכתחלה אין להכשירם למנות שמורים ^{שכ"ב}, וצאמת ודאי אפילו צנמצא צ' מחומצים ג"כ יש להחמיר, משום דמאן צא, הא הם שמורים משעת קצירה, וע"כ דכלל גדול צדבר שאין

להחזיק איסור לומר שגם שאר החטים שאין נלמחות ג"כ נחמנו, שיש לתלות צנחמנו אלל הכותל וכדומה, וא"כ מה"ת לחוש צנמצא ג', דאוקי החטים אחוקתיי' דיש להן חזקת היתר, כל שלא הוחזקו צגשמים צשעת היצוש, ולכן לע"ד כל שידע חשש מהמים שירדו עליהם ודאי הי' צחזקת איסור, משא"כ אס לא ידעינן חשש גשמים אין להחזיק איסור, ומה לי אחד או ג', ולכן יודיעני מו"ח הגה"ק נ"י דעת קדשו צזה, וידעתי צצירור שאדומו"ר הגה"ק מסיגוט [הייטצ לצ] שליט"א מכשיר צכה"ג למנות שמורים, וצענמו אוכל כל שמצריים היטב, ע"כ יודיענו חקף ומיד מו"ח נ"י, וצפרט שכ"כ מרן הקדוש צד"ח ח"צ יע"ש, רק מחמיר צנמצא הרצה ושנת גשמים, אצל מעט מועיר כל שלא ידעינן החשש מהמים יש להכשירם אפילו ציותר מג', וכן נהגו עלמא, רק צצאמת האידינא שכיחי הני טפיחאי

ביאורים והערות

שמב. עי' בתשו' שערי צדק סי' פ"ה ופ"ו שמועתק לעיל אות ל"ג, ובתשובה סי' פ"ו שמועתק בעהרה רל"ג, שדעת הרה"ק מאינמערדאס ו"ל הי' דכל שמוצאים חטים מצומחות בחטים השמורים שיש לחוש שלא נקרא עוד בגדר שמורה, ומשמע שם בס' פ"ו שדעתו הי' כן אע"ג שבחטים השמורים אין שום יריעה חשש ממים, ועיי"ש בהתשובה שהנה"ק מדעש ו"ל השיב לו דאם צנמצא נקבים נקרא בגדר שמורה לפי שיש לתלות שהנקבים נעשה בהדישה, ומשמע לכאורה שם דבנמצא מצומחים רזה אי אפשר שנעשה בהדישה, דיש לחוש צכה"ג גם על האינם מצומחות רלא נקרא שמורה, וע"ז כ' לו חתנו הרה"ק מנאסאד ו"ל שאעפ"כ הם נקראים שמורה כיון שלא ידעינן חשש ממים, וכמ"ש בתשו' דברי חיים ומועתק דבריו באות י"א, דאם נקצרו קודם גמר בישראל, צכה"ג י"ל שהחמוצים באו מכת שנתחממו [שנתחמצו] אצל הכותל וכדומה, ומה שאין רואין בו חשש חימוין לא חיישינן להו:

שמג. פי' דאע"ג שאפשר להכשירם לאכילה ויוצאין בהם ג"כ מצות מצה באין לו שמירה וכפסק הש"ע בס' תנ"ג סי' ס"ד, אבל מ"מ לא נקרא מצות שמירה שכ' שם בש"ע שטוב לשמןן שלא יפלו עליהם מים משעת קצירה, וידוע שי' הפר"ח דס"ל שאף בדיעבד אין יוצאין מצות מצה רק בשמירה משעת קצירה:

גשושאי מדקדקין שלא לש"ש ועושין מדבר קטן מגדל גבוה וד"ל שמי"צ שלא לדבר בגנות עמנו שעיניהם צרה צאל אחרים ורואים לאסור המותר שלא לשמה כלל, והל"ז יודע אס לעקל אס

(לו)

שו"ת מאור יהושע סי' מ"ו

רק כל שלא ידעין חשש מהמים ודאי לא מחזקין ריעותא, ורק תלין צאחר הקצירה מעט שמי"ו, ומעט ממנה שהשצלים שהן סמוך לארץ נתחממו שמי"ו, וזודאי שאין זה צנמלא רוב מצוקעים שמי"ו, דרק צ"ש הרבה מצוקעים ויש זודאי לתלות שמי"ו ולא [נדל"ל לא] מחזקין ריעותא, וצאמת צהיזמי צק"ק סיגעט לא רצימי צחטים כאלה, אך הרבה אכלו, וכ"ק אדומ"ר הגה"ק שליט"א לא גער ולא נשמע פקפוק עליהם, אך חני נזרחתי ולא רצימי להיות שותף וליקח מהם, והנח להם לישראל כו':

והובחה לאיסור איני ש"ו רואה לא צתשו מעיל צדקה ולא צתשו אחרות, דודאי יפה כתב המעיל צדקה דאס יש גשם שוטף על הצואה אחר יצסם

בעה"ת יום א' צו ב' ניסן תר"ם לפ"ק פה ראדנא לכ"ק אדומ"ח הרב הג' הצדיק ונשגב שמו מזה"ל צדיק בתומו נ"י עה"י פה"ח החה"ש המפורסם בכל אפסים החסיד ועניו כקש"ת מו"ה מרדכי יהודה לעוו נ"י לצנח אבר"ק או"ד והגליל, ה' הטוב יחלימהו ויבריאהו עוד יעלה אבר יחליף בת כנשר יחדש נעוריו עד ביאת הגואל ועיניו ועיניו רואות:

מב"ק הגיענו ושמתמי מאוד, אך הי' לי לצער כי נראה מכותלי המכתב חולשת הד"ג קדשו, ה' הטוב יחלימהו צבריאות השלימות עד ציאת הגו"ל צ"צ:

והנה עד"ת ודאי הדין עם אדומ"ר הגה"ק שמי"ו, רק שכוני שהעולם יש להם על מה שיסמכו, דמש"כ דודאי כל שנמלאו הרבה מצוקעים הוא מטעם שהי' גשמים הרבה צימי הקציר, אין לנו לחקור צנסתרות שמי"ו,

ביאורים והערות

שד"מ. כפי הנראה שהנה"ק מאינטערדאם ו"ל השיב להרה"ק מנאסאר ו"ל על המכתב הנ"ל באות שלפנ"ו, כתוכן הדברים שמבואר בתשו' שערי צדק בסימנים פ"ה פ"ו פ"ז הנ"ל בהערה שמו"ב שנכתב להרה"ק מאינטערדאם ו"ל, וגם נראה קצת שכי' לו חמיו הנה"ק מאינטערדאם ג"כ לחלק בין נמצא מצוקעות למצומחות, דבמצוקעות קיל יותר לפי שאפשר לתלות ולהקל שנעשה ע"י הדישה, ואף במצוקעות אין לחוש על אחרים רק כשנמצא מעט מועיר אבל לא כשנמצא בהם הרבה מצוקעות, וכמ"ש בתשו' שערי צדק סי' פ"ו, ועפ"ז יתבאר במ"ש שהדין עם אדומ"ר הגה"ק, דהיינו כמה שהחמיר על החטים האחרים כשנמצא בהם איזה מצומחות, וגם יובן כמה ששינה הרה"ק מנאסאר כאן בלשונו, שבמכתב דלעיל כ' מחומצים וכאן כ' מצוקעים, וגם במש"כ הרה"ק מנאסאר לפקפק על מש"כ חמיו להחמיר על האחרים בנמצא הרבה מצוקעות:

ואולי הכוונה במ"ש שהדין עם אדומ"ר וכו', דהיינו שאם נמצא הרבה מצוקעים לא היו בכלל שמירה, אבל מ"מ העולם יש להם על מה שיסמכו דהיינו כמה שנהגין לאכלם, ולא דקדק הרה"ק מנאסאר ו"ל בלשונו בין מחומצות למצוקעות, וצל"ע: שמה. פי' דאין לנו לחקור מדעתנו ולומר שהמצוקעות נהוו ע"י גשמים, כיון שלא ידעין חשש מנשמים: שמו. פי' שתלין שמעט חטים נתבקעו בתוך האוצר בחמימות הכותל וכמ"ש בתשו' דברי חיים שמועתק באות י"ט, או שנתבקעו ע"י ליחות של החטים עצמם, וכמ"ש בן קצת אחרונים לתלות בן בחטים השמורים, ועמ"ש בהערה ר"ב:

שמו. אולי הכוונה לנתבקעו וכנ"ל בהערה שמי"ד, והיינו שתלין שמעט מצוקעות שנמצאו נהוו ע"י מועט השבלים שנפלו לארץ, או הכוונה למעט שבלים שיש להם קנים קצרים וע"י סמיכתן לארץ נתבקעו מלחלוחית הארץ (ועמ"ש בחלק שני הערה מ'), ובצירוף מעט מצוקעות דאחר הקצירה שנעשה ע"י חמימות הכותל או ליחות של עצמן וכנ"ל, נמצא הרבה מצוקעות, וע"כ אין חשש על רוב שבלים אחרים שעמדו בקומתן ולא נפלו לארץ, וכ"כ בתשו' יד יוסף שמועתק לעיל אות כ"ח, דבכה"ג היו החטים אחרים בחזקת שמורים:

שמה. שהרי אם רוב מצוקעים תו אי אפשר לתלות ע"י נפילת לארץ שהרי רוב שבלים לא נפלו, וא"כ בע"כ שבכה"ג הי' חשש גשמים, ואף אותם החטים שאינם מצוקעים נמי אסורים:

חיישינן, דהרי קמן דהיו גשמים על התצואה, ורק בלא נמלא נתבקעו לא מחזקינן ריעותא לומר דהגשמים פעלו בהם, דהרי לא היו מונחים ממש בתוך המים, ולא דמי לדגן שנטבע, ורק בראינו נתבקעו ולא נוכל לתלות בקמון לכותל כי היו נתבקעים בשעת הקצירה כמ"ש המע"ל בלשונו שראו שהתצואה שקצרו יום או יומיים אחר הגשם החזק הי' יבשה ונגמרה, ומשאו דלמא היתה נגמרה בשעת הגשם החזק, על כן אסר, משא"כ בלא ידעינן חשש אין הוכחה לאיסור כלל, ובעל נפש יחוש לעצמו, אבל לאחרים אי אפשר לאסור רק להודיע שהשומר נפשו יזהר מזה, ומה שכ' הג' מפאלטשען, לדעתי איירי זהיו ידוע מגשמים שנפלו על התצואה אחר היבוש והגמר, ודמי לנידון דהמע"ל, אבל לא בקמתא, ואינו תח"י לעיין בו:

ומש"כ מו"מ הגה"ל נ"י אודות שאין הולכין במצות עשה צתר רוב שניא, תמהתי דודאי צהכרח לנו הולכין צתר רוב, דלולי גם צכה"ג היו מגשמים שנפלו על התצואה, ורק שהולכין בזה צתר חזקה, לענ"ד גם זה היו רוב מכח חזקה וז"פ, ולחכם שכי"צ יספיק הקיצור ותל"מ רק חו"ש וכ"ט מנאי חתנו כצנו הדש"ת צאה"ע ומאזה לו שמחת החג הקדוש הבע"ל ולהנצל משימנא דשימנא חימנא וצר חימנא.

אברהם יהושע פריינד

הנה הצ' מדות קמח שמורה הגיעני ושמתחי כעל כל הון, ותש"ח לכ"ק מו"מ הגה"ל נ"י, וכפי הנראה לא נמנא כלל שום ריעותא ונדנד ספק היש חיך מתוק מזה:

(לוז)

ס' מענה אליהו סי' ע"ח (עב)

ב"ה ג' אמור עייל דך בסך אדרם תרנ"ז לפ"ק לדידי הרב המאור הגדול מ' שלם הורוויץ נ"י

קצירה לא ילא משום מצת מנוה, יעוין צרה"ש ור"ן סוף פ"צ דפסחים, תקשה דאיך פסקינן להחיר צמושמים לצטל המנומחים צששים וגם צאלף, הלא על כל פנים לא הי' נשמר, דאם היו משומרים לא היו צהם כלל

דבר הערתו לשיטת הרי"ף דלריך שימור למנה גם אם לא הי' שם שום חימוץ, ואם לא שימר משעת

ביאורים והערות

שמי. פי' שאפשר לתלות שהי' שם מעט שבלים שנפלו לארץ, או שבלים שיש להם קנים קצרים סמוכים לארץ, אבל כשידוע בודאי שלא נפל שום שבלים לארץ או שלא קצרו השבלים הסמוכים לארץ, יש חשש גם על האחרים, כיון שאין לנו במה לתלות במעם שנתהוו הרבה מבוקעות, ובתוך האוצר בודאי לא נתהוו הרבה מבוקעות רק מעט, אולם במעט מזעיר מבוקעות כבר מבואר בתשו' שערי צדק שיש לתלות שנגעשה ע"י הדישה וכנ"ל, ובתשו' דברי חיים מבואר להקל אף בנמצא מעט מועיר מחומצות לפי שנתחממו או נתחמצו אצל הכותל וכנ"ל במאור יהושע סי' י"ד:

שנ. כפי הנראה מהמשך הדברים, שהרה"ק מאינשערדאם ז"ל כ' להוכיח מדברי המעיל צדקה דכל שנמצא מבוקעות או כולם אסורות אף האינם מבוקעות, והביא מ"ש הרה"ג מפאלטשען ז"ל בספרו יבקש רצון על המדרש שותר טוב שמועתק לעיל באות י', שכ' שם לפרש דברי המעיל צדקה דס"ל דבנמצא מבוקעות מודה להרשב"א דכולם אסורות, ועמ"ש לעיל בהערה כ"ו, ועל זה כ' הרה"ק מגאסאד שאינו רואה הוכחה לאיסור, דבמעיל צדקה מיירי כשהי' גשם, וע"כ כ' בכה"ג לאסור אף האינם מבוקעות, כיון שהי' נמצא המבוקעות בשעת הקצירה ואין לנו במה לתלות, אלא דס"ל להמעיל צדקה [לשיטתו שחולק על הרשב"א] דאם לא נמצא מבוקעות כלל לא מחזקינן ריעותא מטעם מדלייהו נפלו, כיון שלא היו מונחים כבושים במים, משא"כ בלא ידעינן חשש מגשמים אם המבוקעות אינם רוב אין הוכחה לאסור מדינא אף בנמצא הרבה מבוקעות, רק בע"נ יחוש לעצמו, ומה"ט לא גער הרה"ק הייטב לב ז"ל על אלו שאכלו מאותם חטים אע"ג שנמצא בהם הרבה מבוקעות, ומש"כ הגאון מפאלטשען לאסור אף האינם מבוקעות, לדעתי איירי וכו':

שנא. עי' הכוונה בתשו' שערי צדק סי' פ"ה שמועתק לעיל אות ל"ג:

שנב. מהרה"ג מוה"ר אלי' דוד ראבינאוויטץ תאומים [אדר"ת] ז"ל אב"ד ור"מ רק"ק מיר:

וגם י"ל מי יוכל לדעת חוקי הטבע, אולי יוכל להיות שגם מאליהם יתחממו, והרי חימוץ של מי פירות גם כן הוא חימוץ, אלא שאין חימוצו נאסר (ש"י), וא"כ י"ל שאם יוכל להיות שנתחמץ מעצמו הוא ג"כ כעין חימוץ של מי פירות, אלא שאין לנו דורותינו יכולים לעמוד עליו ולידע בצירור אם החימוץ הוא חימוץ גמור ואסור על פי דין התורה, או הוא מסוגי חימוץ של מי פירות ומותר (אם לא יוספו אח"כ מים ויאפוהו גם כן בלישת מי פירות), ולכן אסור בודאי, אבל מ"מ לפסול כשיש היתר בציטול המזומחים מפני שלא נשמר כראוי אין לנו בודאי, מאחר שראינוהו נשמר היטב היטב:

ואם דברינו מזדקקים, ממילא גם לקושימו השני אין שום מקום, שהקשה דהאיך שייך ציטול על הידור מצוה, דזה אינו כלל באמת מתורת ציטול המזומחים שבטלים ברוב שאינם מזומחים, הם צטלים מטעם ציטול איסור בהיתר, אבל לא לענין מה שלא היו משומרים, שבאמת היו משומרים כדת, ובאם לא היו משומרים באמת, גם אם לא היו זהם מזומחים אי אפשר ללכת בהם ידי חובת הידור מצוה שמירה, ולענין השימור אין לנו מנרפים כלל היתר הציטול, ולא קשיא מידי:

אמנם חקירתו הי' לה מקום באופן אחר, באם נתערבו חטים שלא נשמרו צורך השומרים שנשמרו בהלכתם, בזה אינו רכיבים לדון משום ציטול, דאי משום איסור הרי גם אותם שאינם משומרים היו מותרים, ורק שלא נשמרו, בזה הוא שיש לשאול שאלתו איך יזייר ענין

ביאורים וזהירות

שנג. כל דבריו כאן הוא כשיטת המעיל צדקה שמועתק לעיל באות א' דאין חיוב שמירה רק משעת קצירה ואילך ואע"ג שכבר נתיבש כל צרכו במחזור, אולם כבר כתבנו שם בהערה כ"ח בשם כ"ב אחרונים דלשיטת הרשב"א דנפסק כותרי' בש"ע דלאחר שנתבש כל צרכו מקבלת חימוץ, חל חיוב דשמירה משעה שאפשר להתחמין, ושכן מבואר ברבינו מנוח שמועתק בחלק שני אות ה' בשיטת הרי"ף, ואמנם אפילו אם ניבא שאין חיוב שמירה רק משעת קצירה ואילך עיי"ש ברבינו מנוח מ"ש בש"י הרמב"ם, מ"מ כל זה בלא ירד עליהם גשמים במחזור, אבל אם ירדו עליהם גשמים ס"ל להרשב"א דכולהו אסורים, דהיינו אף החטים שאין רואין עליהו סימני חימוץ אסורים, וכמו שנתבאר באר היטב שם בחלק שני הערה א', ובכמה וכמה אחרונים שמועתק בחלק זה מבואר בפעם שנקילין אף בחטים משומרים כשנמצא בהם קצת מצומחים, דהוא מטעם שנתחמצו סמוך לכותל או שנתחמצו ע"י ליחות של עצמם שהי' להם בשעת הקצירה וכמ"ש גם להלן במענה אלי', וגם מועתק בדברינו שיטת מוקצת אחרונים דס"ל דאף בירד עליהם גשמים אינם אסורים רק במצומחים והמבוקעות, אולם אינם כשרים רק לאכילה ולא למצות מצוה, ועמ"ש בהערות לתשו' שואל ומשיב שמועתק באות רמ"ט, ובהערה דס"א לתשו' מהר"ם שיק:

שנג. עמ"ש בהערה דס"ה בשם תשו' הר"ן בס"י נ"ט:

מזומחים, דבכלי אחד אי אפשר שיהיו מהם מזומחים, וא"כ חסר מצוה השימור, גם הקשה האיך שייך בענין הידור מצוה ציטול, דציטול לא שייך רק איסור בהיתר, אבל השימור משעת קצירה הוא רק הידור מצוה, יעוין שם בהר"ן, ואיך אפשר בזה ציטול, ולא דמי לחמץ קודם פסח שנתערב, עד כאן דברי ידידי נ"י:

לי נראה פשוט דאיך הכי נמי ללא שייך שימור אם הי' בהעלם עין מן השמירה, אבל בעל כרחך בכיוצא בזה לא הי' חשש פקפוק על השמירה, שנשמר בודאי יפה יפה, וא"כ מה שהוסיף הרי"ף דאפילו לא היו משום חימוץ אסור אם לא הי' נשמר, היא המכשירו, דהא חזינן שעיקרו הוא משום שזריך שימור, והרי נשמר לפנינו, ומנה שקרה זהם חמוצים, זה אינו ענין להשימור, דהא השימור אינו בשציל חימוץ כלל, רק שהוא גזירת הכתוב, וא"כ מה בכך שנראה זהם סימני חימוץ, הרי על כל פנים נשמר כראוי, ואם אינו נשמר כראוי הרי גם אם לא נראה זהם סימני חימוץ אינו כמנוחו:

ומה שנתהווה זהם חימוץ אף שנשתמרו כראוי גם כן אין להתפלא, דהא אין חובת שמירתם רק משעת קצירה, וא"כ מי לא משכחת לה שהחל להתחמץ כבר במחזור, ותלמוד ערוך לפנינו דאחמיץ במחזור וכפסחים ל"ג ע"א, וא"כ י"ל שהתחיל להתחמץ מעט מעט בחיבורם ואח"כ נגמר כל החימוץ, ומ"מ נשמר כראוי, שמשעת קצירה לא בא עליהם מים (ש"י), ועל כן אין חשש כשנתצטלו כדין:

גמור, כן גם כל מיעוט בטל בהרוב ממנו להיות כמותו, וא"כ המיעוט שאינם משומרים כמאן דליתנייהו בעולם דמי, וממילא נקראו כולם משומרים [וכו']:

הביטול בזה, כיון שאינו איסור בהיתר, וככל זאת לענ"ד נראה פשוט שגם בזה שייך ביטול, דהא התורה אמרה המיעוט בטל ברוב וכאילו אין המיעוט עוד בעולם, וכמו שהאיסור נהפך להיתר

(לח)

שו"ת אבני נזר חלק או"ח סימן תקכ"ט, ואגלי של מלאכת קוצר אות כ"ב סק"ד

ב"ה יום ועש"ק ויק"פ תרנ"ח לפ"ק:

החורה"ש לכבוד הרב החר"ף הבקי בש"ת מו"ה מרדכי מנחם נ"י האבד"ק ווארקא:

(א) ברבר החטים השמורים למצת מנזה אשר נקצרו לאחר הגשמים, ותמילה כאשר הלכו לקצור ראו אשר החטים הי' מלאים ונפוחים מלחלוחית המי גשמים, והמתינו איזה ימים עד אשר נתייבשה התבואה על פני השדה, וקצרו החטים ונדקו והי' בהם הרבה מזוממים קרוב לאחד מששים, אחר כך ציררו מהם עד שהי' באינם מצוקעות שני פעמים ששים נגד המצוקעות, וכפי הנראה כבר הי' אז צעת הגשמים נגמרה התבואה בנישולה, גם מראות החטים נשתנה קצת כי מראיתם כהה וניכרים תיכף שירד עליהם הגשם:

(ב) והנה בסוף דבריו כתב מעלתו שיכולים להקל על פי האחרונים שהביאו תשו' מעיל זדקה שכל זמן שלא ירדו גשמים הרבה עד שכפפו השבלים על הארץ לא חיישינן להו דאגב מדלייהו לא מחמצי עכ"ד:

(ג) הנה מקור הדברים בצ"י סי' תק"ז בשם תשו' הרשב"א דהא דאמרינן בפרק כל שעה (דף ל"ג ע"א) הכי דמי כגון דאחמיץ במחוצר כגון שנתבשלה לגמרי במחוצר ואין צריך כלל ליניקה, וכל שנתבשל לגמרי במחוצר כמאן דמנחא בכדא דמיא ומקבלת חימוץ אם ירדו עליהם גשמים עכ"ל:

(ד) ובסוף ספר מעיל זדקה כתב דמשום דקשיא לי לרשב"א דכיון דאחמיץ במחוצר אין אוכלים לחם בפסח, הא אי אפשר שלא יבא עליו מים במחוצר, לכן פירש דאחמיץ לאחר שנתייבשו אצל בלחותו לא שייך

חימוץ, וכחז דאי אפשר לפרש כן לפי מה דאמרינן בחולין (דף קכ"ז ע"ב) שאינם שלמקו באציהן מטמאין טומאת אוכלין, ואם כן בנתייבשו גם בטומאה משכחת לה שנטמא במחוצר, ואם תאמר דמוקי לה להא דתרומה טמאה באטמי אחר כך, אצל באמת מצינו גם כן שיכול להטמא במחוצר לאחר שנתייבש, אם כן לא הוה לי למימר בזה הלשון התם היתה לה שעת הכושר הכא לא היתה לה שעה"כ, כיון דמצינו גם כן בלא הי' לה שעת הכושר, והוה לי למימר התם בדה"י לה שעת הכושר, ועוד דאי הכי הוה מצי לשנויי התם שהי' לה שעה"כ כגון שנטמא לאחר דיגונו העמדת כרי והכא בנחמץ מקמי הכי בעודם בשבלים ומשום שעדיין לא חל עליו חיוב תרומה, ומנא לן לחלק באופן אחר, אלא משום דאי הכי למה לא חלק גם בטומאה בין אם נטמאת קודם [חיוב] הפרשה, ולכך הוכרח לתירונו דבטומאה אי אפשר לאוקמי הכי, דעל כרחק הי' לה שעה"כ קודם שנטמא, משום דשעה"כ הוא מיד לבי נחלש מן הקרקע, וכל זמן חיבורו בקרקע אינו מקבל טומאה, לאפוקי חימוץ משכחת לה דאחמיץ במחוצר, אלא דלפי מה שכתב הרשב"א דהאי דאחמיץ במחוצר אי אפשר לאוקמי אלא בנתייבש לגמרי הכי נמי מקבל טומאה, והדרת קושיא לדוכתא דמצי לחלק כן גם לענין טומאה, לכן נראה לי דהאי דאחמיץ במחוצר מוקמינן לי' בעודם לחים ויוניקים, ואפילו הכי אם נחממו נחממו אלא דבעינן חימוץ הניכר כגון שנתבשלו, אצל מי גשמים וכיוצא בו לא, וסבירא לי' כל אגב מדלייהו לא מחממו כמו שאמר אב"י לקמן ודעת הרו"ה כותבי, ואף דאין לא קיימא לן הכי, מכל מקום אחר שבארנו

שנטמא לאחר שנתייבש, וגם הי"ל לחלק גם גבי טומאה צלה הי' לה שעה"כ אין תרומתו תרומה בנטמא לאחר שנתייבש, ואם שאינו באופן אחד עם החילוק באחמין קודם שהי' לה שעה"כ, מה בכך, אטו טומאה וחמץ גבי הדדי תינא, תרומת חמץ בצרייתא גבי אוכל תרומת חמץ, והא דתרומה בנטמא במסכת תרומות גבי אין תורמין מטמא על הטהור:

(ז) מיהו צוה יש ללמוד זכות עליו דקצירא לי' דאי נטמא או נתחמץ לאחר שנתייבש חשוב היתה לה שעת הכושר, כיון דחשיב כחלוש לקבל טומאת אוכלין חשוב נמי כחלוש לענין שיחול עליו שם תרומה, וכהאי גוונא בתוספות סוכה (דף י"א ע"ב) בנפשת ומעורה בקליפה ואינו יכול לחיות דחשוב כחלוש בהעור והרוטב לענין קבלת טומאה הוא הדין דחשוב חלוש לענין סוכה, והכי נמי חשוב כחלוש לענין שיחול עליהם שם תרומה, ואכתי הי' לו שעה"כ, ועל כן לא משכחת כלל בנטמאה לא הי' לה שעת הכושר:

(ח) אך בעיקר דבריו סבור בנפשיטות דלא משכחת בנטמאה שלא היתה לה שעת הכושר, נעלם ממנו דברי תוספות יבמות (דף פ"ט ע"א) ד"ה אין חזו לשונם ומשני התם בשהי' לה שעה"כ ותמן לו ולא לאורו כגון דאחמין במחוצר או שחלשה טמא ומשקה טופח עליו, ונכפלו דבריהם בתוס' מנחות (דף כ"ה ע"א) ובהר"ש והרא"ש מס' תרומות, הנה שאין דקדוקיו כלום:

(ט) ואנו חוזרין לדברי אביהן של ישראל הרשב"א ז"ל דהא דאחמין במחוצר היינו בנגמר ציטולה דווקא, וכן כתב הרי"א ז"ל תבואה שנשרית שיה' צמים, ואפי' אם נשרית צמים בעודה מחוצרת לקרקע לאחר שיבשה ועומדת לקטור הרי חוששין על חימוצה כמבואר בקונטרס הראויה ואסור לקיימה בפסח עכ"ל, הנה שגם

דמחמין גם בעודו לח על כרחין צריך לומר דכל זמן שהוא מחוצר אינו מחמין אגב מדלייהו, דאם לא כן לחם לא ניכול בפסח, דאי אפשר שלא יהי' גשמים מולפין עליו, אלא ודאי אף שאנו פוסקין דגם אגב מדלייהו מחמין מכל מקום כיון שעדיין מחוצר ומכוסה בקליפה לא מחמין עכ"ל (העמקתי דבריו מפני שאין הספר מצוי לכל אדם):

(ה) והנה אלה דקדוקים קלושים, דמה שהוכיח מדאמר בפשיטות התם הי' לה שעת הכושר והא משכחת צלה הי' לה שעה"כ, ולטעמין מי ניחא הסיפא הכא לא הי' לה שעה"כ הא מצינו ודאי צהי' לה שעת הכושר באחמין בחלוש, ומה שהוכיח עוד דאם כן הי' לי' להש"ס לחלק באופן אחר צין אחמין קודם מירוח כיון דעדיין לא חל חיוב תרומה אינה טענה, דבשלמא אם היינו דנין אם מחוייב בתרומה, היינו מחלקין צין הי' מחוייב תחילה דלא פקע חיובו, אבל אנו דנין על חלות תרומה, מה נפקא מינה אם לא הי' מחוייב, מכל מקום הי' צא לכלל חלות תרומה, שראוי לחול עליו שם תרומה ואף קודם מירוח, וכהאי גוונא בכריתות (דף כ"א ע"א) גבי המיוחד לאכילת אדם טמא עד שיפסול מלאכול לכלב דכיון דמעיקרא חזי לאדם לאפוקי טומאה מיני' עד שיפסל מאכילת כלב, והיינו להוציאו מתורת קבלת טומאה אף שעדיין לא נטמא (והרמב"ם סבור דווקא בנטמא יחידאה הוא) הכא נמי כיון שחל עליו תורת קבלת שם תרומה ודו"ק:

(ו) ובעיקר דבריו אני תמה דאף לפי מה שחולק על הרשב"א בפשט הגמרא דאחמין במחוצר היינו לאחר שנתייבש דווקא, והוא חולק על זה דאף ציונקים מן הקרקע מחמין, מכל מקום לפי מה שהוכיח מהא דחולין דלאחר שנתייבש מקבל טומאה, מה פסיקא לי' לש"ס דטומאה הי' לה שעת הכושר כיון דמשכחת לה

ביאורים והערות

שנה. הנה באבני נזר הבין בפ' הרי"א דמ"ש נשרית דאין הכוונה שרי' כבושים במים, אלא שנפלו עלי' גשמים ועי"ז נשרו במים, ועי' רש"י מס' שבת ריש דף ס"ה ע"א שכ' מי שנשרו כליו בדרך במי גשמים ובמ"ש ע"ד בתוס' שם דף קמ"ו ע"ב, ובשע"ה סי' ש"א סעיף ג'ו כ' בזה"ל מי שנשרו בגדיו בגשמים הרבה שירדו עליהם וכו', ועי"ע מ"ש בחלק שני הערה י':

הוא ז"ל סובר דאין חימוץ במחוצר אלא אם כן נגמר ציסולה ועומד לקצור, וכן פסק בשו"ע סי' תס"ז בלי חולק:

(י) ואין להקשות על הרשב"א שפירש במחוצר לאחר שנתייבש, דאם כן גם לענין תרומה יחשב תלוש, כיון דחשוב תלוש לענין טומאת אוכלין כדברי תוספות סוכה הנ"ל דחשוב תלוש לענין סוכה, דהא בפשטות דברי החוס' תמוהין, דהא מבואר בחולין שם גבי אבר המדולדל דחשוב תלוש דווקא לענין טומאת אוכלין, אבל לענין טומאת נבילות ולענין שבת חשוב כמחוצר, ולמה ישנה סוכה, ובאמת ריא"ז בשמעתא דהעושה סוכתו תחת האילן חולק על זה וכתב דלענין סוכה חשיב כמחוצר, ואני נתייבש להלכות שבת פרשתי דברי תוספות בטוב טעם ואין ענין לתרומה, הא דא, ועוד דמה שכתב הרשב"א נתייבש לגמרי היינו יבוש שצריך במחוצר שהא ראו' לקצור, אך עדיין התבואה למה קצת כידוע שמניחין השבולים מונחים בצדה איזה ימים שיחייבשו, וכן לשון ריא"ז הנ"ל לאחר שיבשה ועומדת לקצור, וכן לשון השו"ע, וידוע שבשעה שעומדת לקצור עדיין למה קצת, רק הכוונה יבשות הצריך במחוצר ומעתה עומדת לקצור, וכן כוונת הרשב"א, וכן מוכח מתוספות הנ"ל שהוצרכו להמציא המצאה חדשה בטומאה שחלשה טמא כו' ולא באופן הש"ס בחמץ באחמץ במחוצר והיינו לאחר שנתייבשה כדברי רשב"א וריא"ז, הכי נמי שנטמא אז, אלא דאף שנחשב כל זורכה עדיין אינה מקבל טומאה, ואינו דומה לתאנים שנמקו באביהן, שזה יבש הרגיל בתלוש שמניחין התאנים בצדה כל ימות הקיץ שיצטמקו ויעשו גרוגרות ש"ח] עי' באגלי טל מלאכת קוצר אות כ"ב סק"ד שכ' בזה"ל, דתאנים שנמקו באביהן לאו היינו עומדין ליקצר, דאף דתבואה משהין במחוצר עד שיתיבש, ולשון המשנה ככלאים פ"ז מ"ז

הוא ז"ל סובר דאין חימוץ במחוצר אלא אם כן נגמר ציסולה ועומד לקצור, וכן פסק בשו"ע סי' תס"ז בלי חולק:

(יא) גשוב לענינינו דלשיטת רשב"א וריא"ז ופסק השו"ע לא צריך לחדש כלל דבמחוצר אמרינן אגב מדלייהו לא מחמץ, וכשם שבתלוש קיימא לן דלא אמרינן אגב מדלייהו כדמוכח ממה שכתבו הרי"ף ורא"ש בהיתר תרוך תרתי שבולי משום דמי פירות אין מחמיצין, ולא משום דאגב מדלייהו לא מחמיצין, וכן הוא בטוש"ע סי' תס"ג, שמע מינה דסבר להו דרצא דהחיר משום דמ"פ אין מחמיצין פליג בהא דאגב מדלייהו כו' ש"ח):

(יב) אך צנ"ד אף לדעת מעיל זדקה שהחיר משום אגב מדלייהו, הא פרש"י בסוגיא משום דשרקי ונפלו ולא מבלעי, ובנידון דידן שכתב מעלתו שכל החיטין הי' מלאים ונפוחים מלחלותית המים, הא קמן דמבלעי, וכיון שכתב מעלתו שכפי הנראה הי' אז התבואה צביסולה, אין כאן מקום להחיר, וכבר כתבנו דדברי ריא"ז משמע דלאו דווקא יבש לגמרי רק יבש עד שראוי לקצור, וכן לשון הש"ע שנתייבש לגמרי ואין צריך ליניקה, היינו שנתייבש עד שאין צריך ליניקה, וזה יבש גמור שצריך במחוצר, ומכל מקום עדיין צריכין להניח על פני השדה עד שיהי' יבשים גמורים ביותר, ומכי נגמר ציסולה עומדת לקצור ואין צריך עוד ליניקה ש"ח, וכיון שנתראה

ביאורים והערות

שנו. עמ"ש להעיר ע"ד בהערה ח' לתשו' מעיל זדקה:

שנו. וכן הבין שאר אחרונים מזה דפי' תס"ג וכמ"ש בהערה י"ט:

שנח. עמ"ש בחלק שני הערה ב' לתשו' הרשב"א:

שהי' כן, הרי דינה כדין ארצא דטבעה נחישתא דכיון דמינח ניחי אחיין לידי חימוץ, ולדעת מעיל דדקה נ"ד שהיו מלאים ונפוחין אפי' לא נתייבשו כלל אקורים, ע"כ

לא יאכלום נפסח ואף לא ישהס רק ימכרם לנכרי קודם הפסח כד"ת:

נאום המברכו בשמחת החג הק' אברהם:

(לט)

קטע משו"ת מהרש"ם חלק א' סימן נ"ג (שנב)

להרב הגאון מו"ה משה מישל שמואל שפירא נ"י אבד"ק ראגאווע במדינת ליטא בעהמח"ס הארת השמש [וכו']:

אבן עוד העיר כת"ר דצננה הזאת שהי' שם גשמים הרבה צעת הקליר, ורוב חטים יש בהם מלומחים הרבה, יש לחוש יותר בלתימה, דצמעט לתימה יתחמנו הגרעינים, אולם צעני לא אדע מהו, דהגרעינים שלמחו בלא"ה הם חמץ, ואומן שלא נמחו הרי שלטו בהם הגשמים, ולא פעלו בהם לחלוטית, וצמה איפוא נמלא עליהם חשש ע"י הלתימה יותר מצשאר חטים, והן אמת שראיתי צו"ת ד"ח ח"צ חל"ח סי' ל"ט, כדין חטים של שמורה ש"צ מלומחים עד שאין ס' לנגדס, והעלה דאין להתיר ע"י צרירת המלומחים מהם עד שיהי' ס', דמ"מ

אין זה בכלל שימור משעת קצירה, כיון שהי' בהם חשש שנשרו צמי הגשמים, אכל היינו לענין שמורים, אכל מ"מ ש"ס) כשרים לשאר מלות, וגם צגוף דצריו יש לפקפק ש"ס), וצו"ת שם ארי' בהוספות סי' י"א מצו"ת ש"ס) להיפוך דאדרבה צחטים שמורים יש להקל יותר למלות גם המלומחים מליחות החטים ע"ש ש"ס), ומדצרי הסמ"ק שהוצאו צמס"ז סי' תנ"ג סוסק"צ מצו"ת דמותר לצרר יפה המלומחים עד שיהא ס' נגד המלומחים, ובכלצו העתיק ג"כ ד"ז ביתר ביאור, דהיינו כהא דפסחים (ל"ג), דאחמץ צמחוצר ע"ש, א"כ פשיטא דאין חילוק בין חטים שמורים או לא, כיון דאין החשש על אחר קצירה, אלא על הזמן שהי' עוד צמחוצר ש"ס):

ביאורים והערות

שנב. כפי הנראה שתשובה זו כ' מהרש"ם ז"ל לפני שנת תרנ"ח, כי בהגהותיו לם' אורחות חיים מספינקא בס' תנ"ג אות י' וי"ט שכבר נדפס אז רמו לחשו' זו:

שס. תשו' דברי חיים מועתק לעיל אות י"ט, ועי' שם שכ' דלכאורה הי' מקום לאוסרם לאכלם בפסח וכו' אך העולם נהגו להתיר וכו', ודבריו שם מיוסד על דברי תשו' הרשב"א שמוכח להדיא בדבריו שאוסר אף אותם החטים שאין ניכר עליהם סימני חימוץ, ומ"ש בד"ח שהעולם נהגו להתיר, עיי"ש בהערה רי"ז שכתבנו בשם חשו' ברכת חיים שמצדד להקל מטעם ס"ס ספק אם נגמרו ספק אם לא נגמרו ואת"ל הנגמרו שמא לא נתחמצו, וכנראה שלהאי טעמא כוון ג"כ בד"ח, ומה"ט כ' דלכאורה הי' מקום לאוסרם, והוא עפ"ד הרמ"א בס' תס"ו דספק ספיקא אסור באכילה, אלא שהעולם נהגו להקל עפ"ד ה"ט"ז ושאר נ"כ שמקילין היכא דאיכא ספק ספיקא, ולפ"ז היכא דאין צד ספק זה דשמא לא נגמרו, וכגון שידוע או שקרוב הדבר שכולם נגמרו, דאין להקל אף באכילה, וכמ"ש בס' קרבן פסח שמועתק לעיל אות י"ב ובדברינו שם בהערה ק"ל:

שסא. נראה דכוונתו לפקפק עמ"ש בד"ח דלא מיקרי שמירה, ועי' בהערה רמ"ט לתשו' שואל ומשיב בד"ה ואלה הם האחרונים שמצאנו וכו', שבשו"ת מהרש"ם יש סתירות אי ס"ל כהשו"מ וכהד"ח שכתבו דאם נמצא מבוקעות אף האינם מבוקעות לא הוי בגדר שמירה: שסב. מועתק לעיל אות כ"ה, ועי' בהגהות מהרש"ם ז"ל לם' ארחות חיים ספינקא סי' תס"ז אות י"ג, שהביא שם מ"ש בתשו' שם ארי', וכ' אבל דבריו אינם נראים כלל למעיין:

שסג. או שהיו קצת שבלים נגמרים וצמחו במחובר ע"י הטל, כ"כ בהגהות או"ח שם עפמ"ש בפנים בתשו' שם ארי', ובוה יובן כמ"ש מהרש"ם שדבריו חיים לא כ' בתשו' שם ארי', רכתשו' דברי חיים ס"ל דלא נקרא שמירה רק היכא שכל החטים הי' בודאי צריכין לקרקע, ואז תלינן שרק אלו החטים נתחמצו בתלוש ע"י הכותל וכדומה, אבל היכא שהי' כבר מועט שבלים נגמרים כל צדכן, אע"ג שרוב חטים עדיין צריכים להקרקע, מ"מ כיון דנמצא כבר איזה שבלים שנתחמצו במחובר, תו יש לחוש שהיו נמצא שם גם שאר שבלים שהי' כבר נגמרו אלא שלא נראה עדיין עליהם סימני חימוץ, וגם אפילו אם לא נתחמצו מ"מ לא הי' משומרים בודאי משעה שראוי להתחמץ דהוא לאחר שנגמרו לגמרי, ודעת הד"ח שם נואין כמ"ש השואל ומשיב ודעומיה דכל שיש איזה ספק לא הוי בגדר

(מ)

שו"ת מהרש"ם חלק ב' סימן ד' (שם)

עוד להרב הג"ל [להרב הה"ג וכו' מו"ה נתן נטע הבהן ג' דאנער אבר"ק קאלביעל במדינת פולין גדול]:

וע"ד שאלתו היות שצננה זו רצו הגשמים מאוד צעת הקציר עד כי שצנמה מקומות עמדו צסדות נחלי מים, אם יש להתיר החטים לפסקה כשאין רואים צהם שום ציקוע, כי לפמ"ש צס"ע סי' תס"ו ס"צ דהיכי דמינת נייתי אחי לידי חימוץ ואפי' לא נתצקעו אסורות כמ"ש הרמ"א שם, וגם הרבה תצואות עמדו צמחוצר אחר שכבר נגמר גידולו וכמאן דמינת צכדא דמי:

והנה מה שהארין צציאור דצרי תשו' הרצצ"א ח"א סי' ק"צ שהוצא צצ"י שם, כבר הארין צשו"ת בנין ליון התדשות סי' ה' והציא צסם יצחק ירנן, צציאר ד' הרצצ"א דלא אספו אז צצעת הקציר כל התצואות להצית, אלא יש שהיו מדגישים הערימות על פני השדה והיו מונחים זמן רב, אצל זה הי' על ד' המיעוט, ורובן אספו מיד צעת הקציר לצית, ולכן כתב הרצצ"א שהולכין אחר הרוצ ותולין שהתצואה הוא ממה שהוצא לצית צעת הקציר, והוא השיג עליו וציאר צדרך אחר קצת, וסיים דעיקר הסמיכה הוא עמ"ש הרצצ"א צסוף

התצונה דכיון דשהו החטים זמן רב ולא נתצקעו למה נחוש להם (שם), גם לידד דהתם הי' מונחים החטים עלמן ויש שנחמנו ע"י הגשמים, משא"כ היכי דירדו הגשמים על השיצולים שהי' החטים צלצושיהם י"ל שאין מחמיצים כ"כ ע"ש, ואף דצתשו' הרצצ"א אחרת שהוצא צצ"י כתב דגם צמחוצר מקצבל חימוץ, והציא ראי' מפסחים (ד' ל"ג) דמוקי להא דהחמיץ ואח"כ הפריש דצאתחמן צמחוצר וצע"כ דהיינו אחר שכבר נתיצב לגמרי, הנה צתשו' מעיל דדקה סי' ס"ט השיג על פי' זה, והציא מחולין (ד' קי"ח) דפירות שיצשו מטמאים טומאת אוכלין, א"כ גם לענין טומאה נטמאו צעודן מחוצר, ואין קאמר הש"ס שם התם הו"ל שעת הכושר הכא לא הו"ל שעה"כ, והול"ל התם צדו"ל שעה"כ (שם), והציא עוד ראי' דא"א לפרש דמיירי צנטמא אח"כ, ולכן העלה דהא דאחמיץ צמחוצר מיירי גם צעודן לחין, אלא שראו שנתצקעו וניכר שהחמנו, אצל צתמא אגב מדלייהו לא מחמיץ כדאמר צצ"י לקמן ופסקו כן הרו"ה וצ"פ, ואף דאנן לא קיי"ל כצצ"י לענין דגן תלוש, מ"מ צעודו מחוצר י"ל דגם רבא מודה לצצרת צצ"י, וכן אחר

ביאורים והערות

משומר ולענין שמירה לא אזלינן בחר רוב וחוקה, אבל בתשו' שם ארי' חלק וס"ל דיכולין לתלות שהי' שם מועט שבלים שכבר נגמרו כל צרכן ונתחמצו ע"י פל או גשם, והשאר החטים לא היו נגמרין והיו בגדר שמירה, ועמ"ש בהערה ר"ב לתשו' ד"ח: שפה. בהערות לתשו' דברי חיים כתבנו לבאר מ"ש בתשו' דברי חיים כפוב מעם, ומקיר הד"ח מפורש יוצא להדיא מתשו' הרשב"א שבבואר בדבריו דאף האינם מצומחים אסורים אם ירד הגשם בעת שנתייבש לגמרי, והכלבו לא איירי בירד הגשם על החטים רק שנתחמצו ע"י לחלוחית הארץ וכמפורש להדיא בתכלבו, ושם כתבנו בשם הדעת תורה שהמהרש"ם ז"ל גופ' יישב דברי הד"ח, דהכלבו איירי בענין אבילה, והד"ח איירי לענין שמירה, אולם מ"ש בד"ח דלכאורה הי' מקום לאוסרם לאכלם וכו', משמע כדברינו שכוון מטעם שכן בבואר בהרשב"א וכו', וכתבנו שם שיסוד הדברים שכ' בדברי חיים דצריך שמירה בעודן מחוצר כבר בבואר ג"כ ברבינו מנוח ושכ"כ בכמה אחרונים עיי"ש בדברינו, ועיי"ע בדברינו בחלק שני בהערה ט' להנהות הסמ"ק והכלבו:

שפה. היות שכבר רמו המהרש"ם ז"ל לתשובה זו בהנהותיו שנרפס בס' ארחות חיים ספינקא סי' תס"ו, וס' ארחות חיים עם ההנהות כבר נרפס בסיועט שנת תרנ"ח וכג"ל בהערה שנ"ט, ע"כ מוכח שתשובה זו נכתבה לפני שנת תרנ"ח, אמנם לפלא לי שבשו"ת משה האי"ש שמועתק לחלן באות מ"ו ומ"ח, שנכתבה ג"כ לאבר"ק קאלביעל, ונראה שם לכאורה בעליל שהוא הוא השאלה ששלח ג"כ להמהרש"ם ז"ל, ושם כ' הן בדברי השואל והן בדברי המשיב שנכתבה בשנת עת"ר, ואולי שלח הרה"ג אבר"ק קאלביעל כשאלה זו לאחר הרבה שנים לבעהמ"ח תשו' משה האי"ש, וצריך בירור:

שסו. עמ"ש להעיר ע"ד הבנין ציון בחלק שני הערה א' בד"ה וגם מ"ש שם:

שסז. עמ"ש בהערה ה' לתשו' מעיל צדקה שמועתק לעיל אות א':

שנתייבש לגמרי י"ל דכל זמן שמחוצר ומכוסה בקליפתו אין לחוש לחימוץ, ואח"ל דכשנתייבש גרע טפי, מ"מ הרי זהו רק ספק אם גם נאגז מדלייהו מחמיץ, א"כ נדאיכא עוד ספק שמא לא הי' יבש צעת הגשמים הוי ס"ס ואף שאינו מתהפך יש להקל, ובפרט די"ל דרצא לא פליג כלל אדאבי ומודה דאגז מדלייהו אינו מחמיץ אלא דמוסיף לומר דמ"פ אינו מחמיץ, ונ"מ דגם בדרך הנחה אינו מחמיץ, וכל שאפשר להשוות המחלוקת נקטינן הכי, והרי מצוחר צב"י צסם הגמי"י צסם ר"י דצמקום מדרון או עפר תיחוח אין לחוש, ואף שהצ"י כתב שהוא קולא יתירה ואין לסמוך ע"ז, היינו צמונחים צעין על הארץ צלא קליפתן, משא"כ צעמידתן על הארץ בקליפתן אין לחוש אפי' צודאי נתייבשו לגמרי, ואין להחמיר אלא צנתרצו הגשמים יום ולילה עד שהפילו השיצולים לארץ והגשמים מזלפים עליהם צחוק עד דהוי צמונחים צבושים צכלי מלא מים אז יש לאסור, אבל צגשם שאינו חזק כ"כ צאורך זמן גדול אין להחמיר כלל, ומכ"ש צספק שמא הי' עדיין לחים קנת אין להחמיר, אא"כ רואים אותם מתומאים וציקועים, ולכן א"ל שימור לכ"ע משעה שנתייבשו החטים אלא משעת קצירה עכת"ד:

ודאיתי צס' יוסף דעת (להגאון צעל שו"מ) ליו"ד סי' של"א סנ"ה שכתב ליישב תמיהת המעיל צדקה על הרשב"א, וצעיקר סברת המע"ל הביא מפסקי תוס' מנחות פר"י אות ר"ז ר"ז ר"ח שנראה צעליל שיש צהם טעות סופר וגם צפירוד צין הדצקים וכנ"ל, תצוה

השוכצת על הארץ והמים שופכים עלי' הוה חימוץ צמחוצר אך רוב צצלים עומדים ואין נופלין על הארץ ואגב מדלייהו נפלו, וחמץ הידוע אסור צמשהו אבל הכא אזלי' צתר רוצא או שמא כי קצרוהו צעוד המים על השיצולים, מחמיץין צמחוצר אבל כשקוצרים יבשים אפי' הם לחים ע"י גדולם חחרים לקדמותם, ולכך יש אנשי מעשה קוצרים לצורך הפסח כשהשמש זורח ע"ש, הרי כדעת המע"ל, ובפרט אם הי' יבשים צשעת קצירה אזיל לי' כל החשש לשי' פסקי תוס', והארץ שס עוד צוה, וגם צמשותו הנדפס עם מד"ר תהלים עם פי' יצקש רצון שסח), וצברי פסקי תוס' הג"ל נעלמו מהפר"ח סי' תס"ז ס"ג שהביא כת"ר:

ועב"פ לפ"ז י"ל דהחטים שלא נראה צהם שום ציקוע וצימות כלל יש הוכחה שלא הוחמנו וכמ"ש הרשב"א בתשו' הג"ל, ומה שיש צתוכס חטים מצוקעות י"ל דאדרצא מזה איכא הוכחה דאותן שלא נצקעו לא הוחמנו, ומ"ש הרשב"א דחטים שנגמרו מקצלים חימוץ, היינו שאינו מן הנמנע וצריך לצדוק אם נצקעו או שצמחו, וצלא צדקו ונטחנו אסור, אבל צצדקו ואין צהם ציקוע הרי הרשב"א עצמו צסוס"י ק"צ הג"ל כתב דזהו הוכחה שלא הוחמנו שסח) (וגם יפה הביא כת"ר מדצרי הגמרי' צסם רצבי' שכתב ג"כ דאגז מידלי"י לא מיחמיץ אבל לא מצלחיו שס ש"י) אבל כ"ה צב"י צסם הגמי"י פ"ה וכ"ה צפסקי רקאנטי סי' קס"א), וכ"י מדצרי מרדכי פ"צ צסם הר"מ והוצא צב"י סוס"י תס"ו גבי חטים שהטילו העצברים צהם מי רגלים כתב דגם למ"ד

ביאורים והערות

שסח. תשובה זו מועתק לעיל אות י', ועמ"ש שם בביאורים והערות: שספ. עי' בהערה א' לתשו' הרשב"א שמוכה להריא בתשו' הרשב"א דבירד גשמים בעורן במחוצר שאף האינם מצוקעות אסורות, ושכן הבינו דבריו בתשו' מעיל צדקה והדברי חיים וכמה אחרונים, וכתבנו שם שאותן האחרונים שהבינו דברי הרשב"א דרק המצוקעות אסורות לא הי' לפניהם תשובה זו שברשב"א רק מזה שמועתק בב"י, אולם הדברי חיים כבר ראה תשו' הרשב"א כמו שנדפס בס' הבתים, וע"כ הציחו להעתיקם בשלימות, ומשום זה כ' בהמשך דבריו שיש לחוש לכל החטים אף להאינם מצוקעות, וגם בתשו' מעיל צדקה הבין שהרשב"א אסר כל החטים אלא שהוא ו"ל חולק וס"ל דרק בנמצא מחומצות אסורות עיי"ש, ועמ"ש לעיל בהערה כ"ו בפלוגתת האחרונים בכונת שיטת המעיל צדקה: שע. עי' בהנה שבמרדכי פ' כל שענה סי' תקס"ט בשם הראב"ה שכ' בתו"ד דאין לומר אגב מדלייהו לא מחמיץין פי' שהמים זבים עליהם ולא מחמיץין דארובה הן שוכבין על המים וכו', ומבואר דאם איננו שוכבין על המים ס"ל אגב מדלייהו לא מחמיץין, ועי' בחלק שני אות ד' ששם מועתק כל דברי הראב"ה בשלימות כמו שנדפס בפנים בס' הראב"ה, ועמ"ש שם בביאורים והערות:

לא נתבקעו ממש אין לחוש, דקרוצ הדבר לודאי דמ"ר אין מחמיצין, דלם הי' מחמיצין היו כל החטים (ובמרדכי שם אי' רוצ החטים) שעי' מבוקעים, ואין לאסור אל"כ נראה ציקוע, הרי שהוכיח ממה שאין החטים מתבקעים שאין מ"ר מחמיצין, אך הרי אין קיי"ל דמ"ר מחמיצין וע"ש צח"י סק"ד, אל"כ בע"כ דליכא מזה הוכחה ברורה מדלא נתבקעו, ועוד שהרי אנו אוסרים בחטים שנטבעו צנהר גם אותן שלא נתבקעו, אך כונת הרשב"א דהכא דאיכא למיתלי שלא נשרו שעי' צהגשמים מדלא נתבקעו שפיר איכא הוכחה ורגלים לדבר עכ"פ להקל:

והנה רומ"מ הביא משו"ת פנות הצית סי' י"ח י"ט שהאר"י הג' בעל פרי תצואה בחטים שרצו הגשמים ללא שייך צהו ס"ס שכתב הרשב"א בערימות מאחר שירדו על השיצלים צנפרד, ולידד להקל משום חוקת הימח, ובאמת שגם צנשמת אדם כלל קכ"ו [שאלה י"ח] ובכחצי הגה"ק בעל ד"ק דעת קדושים העירו צצברא זו, אל"כ מ"ש צנש"א שכ"ה צתשו' הרשב"א לא נמלא שם, ורומ"מ השיג דהא איתרע לפנינו צריעותא ברורה, ויש לדון צזה לשי' אצי העזרי וטור ופרי"ח ופמ"ג צפתיחתו לחס"ו לצנון אינו מחמין, ופסק צנהפסד מרובה יש להקל ע"ש, אל"כ י"ל דדוקא צקידושין וכדומה דצשעה שנוולד הריעותא נולד לנו ספק שמא כבר נתצטל חוקת הימח שפיר אמרי' דאיתרע

לפנינו, אל"כ הכא הרי גם צשעת ירידת הגשמים אינו מחמין, אל"כ שאם ישהה אל"כ שיעור מיל יחמין, אל"כ צשעת ירידת הגשמים עדיין לא מקרי נולד ריעותא לפנינו, ואל"כ לא נודע לנו על איזו שצלת ירדו צשריי' שעי' הרצה ומוקמי' צחזה"ת, ועוי"ל דהכא שנוולד הריעותא קו"פ קודם פסח שעדיין אין לפנינו איסור חמץ לא איתרע עדיין חזה"ת, ועמג"א סי' תל"ט סק"א דה"ג לענין נודע הספק, אל"כ אף דחוקת הגוף איתרע מ"מ חזה"ת לא איתרע, אך דמ"מ יפה תמה רומ"מ דחזה"ת ל"מ מדרבנן, ואף שכבר העלה התצ"ש רס"י כ"ט ואני ציארתי צאורך צחיצורי גילוי דעת צפתיחה דצדאיכא חזה"ג וחזה"ת יש להקל גם מדרבנן אל"כ הי"ג צנ"ד, אך לפ"ו שוב י"ל דאיתרע לפנינו חזה"ג ונשאר רק חזה"ת ושוב אין להקל מדרבנן, ומ"מ י"ל דאף דאיתרע מהני משום חזה"ת, וע' תשו' ח"ס אל"כ סי' קל"ו צאמלע תשו' שהעיר ג"כ שעי' צצברת חזה"ת של כל חטה אף שאיתרע לפנינו ע"ש, ולפמ"ש הפ"י כחוצות (דף ט') דשלא להוליא אשה מצעלה מוקמי' צחזה"ת גם מדרבנן י"ל דה"ג צנ"ד צשעת הדחק שלא נמלא קמח אחר גם מדרבנן מותר:

ואחרי צצשו"ת צנין ליון המיר החטים שאין צהם שינוי מראה שעי' והם ככל חטים כדאי הוא לסמוך עליו, שהרי המע"ל סוצר שאין מחמין צמחוצר אל"כ רואין הציקוע, וצתשו' ח"ס סי'

ביאורים והערות

שעא. עיי"ש בבגרי ישע רבכל הספרים הוגה במרדכי היו מקצת חמין מבוקעין, וכ' שם ואע"ג דהרי"ף פסק לעיל כמר עוקבא דאמר לא נתבקעו ממש, וצ"ל דס"ל רבע המים כך הוא דמחמיצין אע"ג דלא נתבקעו לפנינו ממש, משא"כ במי רגלים שאין מטבען לחמין אם לא נתבקעו ממש וכו', ורמו לדברי הבגרי ישע גם בתשו' ח"ס בס' קל"ב, ולפ"ו מבואר דאדרבה במים יש לחוש אף בלא נתבקעו כלל:

שעב. לפ"ו לכאורה הו"ל לאסור בנידון השאלה אחרי שבודאי ירד עליהם גשמים, אלא שסמך על דברי המעיל צדקה והפסקי חוס' שחולקים על הרשב"א וצ"ע, ועמ"ש בחלק שני בהערה א' לתשו' הרשב"א בר"ה ועי' בפר"ח:

שעג. לכאורה לא שייך סברא זו רק בלוקח חטים מכמה מקומות, אבל בגמל חטים משדה אחר, ויודע שירדו שם גשמים מרוכים, הרי ירדו על כל השבלים בשוה וכמ"ש בשו"ת פינות הבית, ועיי"ש בתשו' פינות הבית שהגאון בעל פרי תבואה כ' דבריו בדרך שאלה ולא החליט להלכה דאיכא חוקת היתר, ודעת בעל תשו' פינות הבית נוטה שם להחמיר ולחוש אף על התבואה שאינם מבוקעים:

שעד. עמ"ש להעיר ע"ד המהרש"ם לעיל בהערה ג"ג לתשו' ח"ס, דבתשו' ח"ס מפורש להדיא דאיתרע חוקת היתר:

שעה. עמ"ש בחלק שני בהערה א' א' להעיר ע"ד תשו' בנין ציון, שהרי כמור ובש"ע מבואר שאין להקל בלא נמצא שינוי מראה רק בספק אם נגע בהו מים ולא כשיש ודאי שנגע בהו מים, ועיי"ש שכתבנו שזה תלוי בגירסת הראשונים בהערת שיטת רב כהן צדק ז"ל:

קל"ו קל"ז נידד דצמחוצר גם אס מחמיץ אינו
 חמץ של תורה אלא עיפוש והפסד כעין מ"ש
 הרשב"א והוצא צחק יעקב סי' תס"ו סקט"ו והביא
 ראי' מסוגיא דמנא של טבל, ואף שצשו"ת ברכת
 רנה סי' ע"ז השיג עליו מ"מ חזי לאיטרופא
 להקל בשעת ש"י) הדחק:

(מא)

שו"ת דברי מלכיאל חלק ג' סי' כ"א

והנה מרוב טרדותי לא אוכל להאריך רק ארשום בקור
 את הנלענ"ד צוה:

והנה לכאורה יפול חשש מעכ"ת בכל שנה על החטים
 שנמנא בהם מנומחות ואף פחות מס', למ"מ
 הרי מוכח שירדו גשמים עליהם צמחוצר בשעה שלא
 היו צריכים לקרקע ונתחממו, דאי היה זה בשעה שהיו
 צריכים לקרקע לא היו מתחממים, ודין צירור המנומחים
 מוזכר בפוסקים עי' תה"ד סי' קי"ד ובהג"מ פ"א מה'
 חו"מ ובכמה אחרונים, ומיקשי לפ"ז מה מהני הצירור,
 אף ש"ל דשם יש לתלות שנתחממו אחר הקצירה ממים
 שנפלו על הערימות או מליחות הקרקע כמפורש
 בהג"מ שם ש"י), מ"מ היכא שידוע שירדו גשמים על
 השבלים צמחוצר נחוש לכולם, וגם הלא כל המנומחות
 הוחזקו שהגשמים יורדים עליהם, וכן טל בכל צקר ש"י,
 והרבה מצוחות ידוע שנקלרים כשאין צריכים עוד
 לקרקע, ועכ"פ הוא ספק שמא אין צריך לקרקע, וכיון
 שיש מצוקעות לפנינו נימא שזה מוכיח שנקלר כשאין
 צריך לקרקע ונתחממו ע"י הגשמים, ונ"ל דשרי משום
 שיש להם חזקת היתר, ואף דצעודם מחוצר וצריכים
 לקרקע לא היו ראויים להתחמך, מ"מ צרגע שנגמר
 גידולם היו מותרים, והרי יש להם חזקת היתר, ונימא

ע"ד שהעיר בחטים שנמנא בהם מצוקעות באופן שאין
 ששים בשאינם מצוקעות, שלא יועיל לצרר מהם
 את המצוקעות, לכיון דחזינן שנתבקעו מחמת הגשמים
 שירדו עליהם צמחוצר, מוכח שירדו גשמים על החטים
 בשעה שלא הוצרכו לקרקע, וצירדו גשמים על המנומחה
 קי"ל כסי' תס"ז ס"ב דחיישינן אף בלא נתבקעו, ובס"ו
 שם התיירו רק מפני שהגשמים לא שלטו באמצע, אבל
 הכא שלטו הגשמים בכל השיבולת, ודוחק לומר שקלמס
 נגמר ביסולם לזה נתחממו ע"י הגשמים וקלמס לא נגמר
 ביסולם, ואף דמנינו כגון זה צנדה דף כ"ו בתלומים
 שאחד נגמר לשבעה ואחד לתשעה, מ"מ רובם ודאי
 נגמרים כאחד, ולזה י"ל שכולם נתחממו אף שלא
 נתבקעו, והמצוקעות מוכיחים על שאינם מצוקעות,
 וכעין הא דקיי"ל בצנך חרש צפסחים דף מ"ו שאם
 החמיץ כיוצא בזה שזה אסור שזה מוכיח על זה עכ"ת:

הנה לכאורה יפה התעורר, וכבר העיר צוה בשאל
 ומשיב מהדו"ק ח"ג סי' פ"ז ומה"ת ח"ד סי'
 קפ"ב ש"י), והביא שם ג"כ מהא דצנך החרש, ויותר מזה
 העיר צשו"ת פנות הבית סי' י"ח י"ט ש"ח) שאף אם אין
 לפנינו הרבה מצוקעות, בכל זה כיון שידוע שרבו גשמים
 קודם הקציר נחוש שמא נתחממו צמחוצר ואינו ניכר,

ביאורים והערות

שעני. עמ"ש בהערה ס' לתשו' ח"ם, שהרבה מאחרונים כותבים שלא ירדו בזה לסוף דעתו של הח"ם וצ"ל, וגם כתבו איזה אחרונים שלא
 לצרף כלל דברי הח"ם שכ' דהוה רק עיפוש אחרי שבראשונים ב' להדיא דהוא חמץ גמור והוא בברת ושכ"מ בגמרא עיי"ש:

שעני. השו"ש שואל ומשיב מועתק לעיל אות כ"ד:

שעני. מועתק לעיל אות ו' ז':

שעני. כוונת דברי מלכיאל, דבב"י סי' תנ"ג הביא ההג"מ בפ"א מהל' חמין ומצה דפוס קושטא ד"ה שכ' בשם הסמ"ק על הדגן שצמח
 מלחלוות הארץ וכו' צריך לברור יפה, ובתרומת הדשן שם כ' להדיא שנמצאו חטים בתוך דברי שצמחו מלחלוות הארץ, ולפ"ו אין

משום שום ראי' לענין גשמים שירד על השבלים בעודם מחוצר, וכמ"ש בחלק שני הערה ט':

שפ. עמ"ש בחלק חמישי בענין אי חיישינן לטל כשנגמר התבואה לגמרי במחוצר:

דהשתח נחמנו ע"י ליחות הקרקע כנ"ל שפא, ועוד דהוי ספק ספיקא שמא לא נחמנו כלל במחוצר, ואף אם נעשה חימוץ זה במחוצר שמא לא שפא) נגמר ציטוט רק של הללו שנראה שנתבקעו, וציקועס מוכיח עליהם, ולפ"ז י"ל גם היכא שיש הרבה מלומחים דהוי ס"ס, וגם יש להם חזקת היתר כנ"ל:

וב"ש כתר דודאי רוצם נגמרים כחתה, לדעתי אינו מוכרת, ואפשר שהעליונות שפא) מתיצבות קודם מלד החמה שולטת למעלה, וכעין הא דאיתא במנחות דף פ"ז שהזיתים שהחמה שולטת בהם מתצטלים מקודם ע"ש ברש"י, וכן פירש האבן עזרא על פסוק וממגד תצואות שמש שהורע והכרם מתצטלים על ידי החמה, וכן איתא במנחות דף פ"ה שמציאים העומר מהמודרמות שהחמה שולטת שם ע"ש, ועוד דזה ודאי שיש שיבולת שלא נתצטל עדיין ויש שנתצטלה כבר, וכדאיתא בכמה דוכתי שיש פירות שמתצטלים תחילה, וזוה נדחה הראי' מצנץ החרש, דהתם אין חילוק בין עיסה זו לזו, ולזה אמרינן שכיון שרואין שאחת נחמנה צודאי נחמנה השנית, אבל הכא אדרבה נימא שאותם שלא נתבקעו מוכח שלא נחמנו, אם מלד שעדיין לא נתצטלו צענה שירדו גשמים, או שזהם לא שלטו הגשמים כל כך:

ורק בחטים שטבעו צנהר כתב הטור צסם הרצינו

ביאורים והערות

שפא. הגה בשו"ת פנות הבית ב' לחשוש על החטים אחרים אע"כ שאין רואין עליהו סימני חימוץ, וכפסק הש"ע בס"י תס"ז ס"ה כדעת הרשב"א דהחשש הוא על כל החטים, וכמו שנבאר בדברינו באר היטב בחלק ב' הערה א', וא"כ מה בכך שיש להם חזקת היתר, מ"מ הרי ידוע בודאי שירד עליהם גשמים, ונפסק בש"ע לחוש אף על אורן שלא נתבקעו, ונראה שבדברי מלכיאל ב' זה רק לצירוף לעיקר ההיתר שכ' אח"כ דהוי ספק ספיקא, ועי' בתשו ח"ם שמועתק לעיל באות ד' שכ' דבנמצא מחומצות איתרע חזקת היתרא על השאר עיי"ש:

שפב. היתר זה דס"ם כתבו כמה אחרונים שבחלק זה, עפ"ד תנ"כ בס"י תס"ז שחולקים על הרמ"א ופירא להו להתיר ס"ם אף באכילה, וכמ"ש גם להלן בדברי מלכיאל, מיהו כל זה שייך כשיש להסתפק דשמא לא נגמרו, אבל היכא שידוע או שקרוב הדבר שרובם נגמרו, אין להקל לב"ע לאוכלם לפי פסק הש"ע כשיטת הרשב"א, וכמ"ש בס"י קרבן פסח שמועתק לעיל אות י"ב ובדברינו שם בהערה ק"ל, ועמ"ש בשו"ת שם ארי' בהוספות שמועתק לעיל אות כ"ו, ובחי' מהרא"ך שמועתק לעיל באות כ"ב בשם החי' הרי"ם ז"ל:

שפג. עמ"ש בזה בחלק א' אות ט"ז:

שפד. לכאורה כוון לדברי הראשונים דאף בחטים בעי נתבקעו בצירוף שאר הראשונים דס"ל אגב נודליהו לא נחמצי, אבל לענין זה לבד לחוש בחטים בלא נתבקעו, הגה הרבה ראשונים שבכ"י ס"ל כן, ובפרט כשנמצא קצת מבוקעות, וצ"ע מ"ש להלן אבל הכא קים להו שאי אפשר שתחמץ החטה ולא תתבקע:

אפרים והוצא צס"ע שחוששין לחימוץ אף שלא נתבקעו, כיון דודאי שהו הרבה צמיס וגם מינת ניחי, וכ"כ בהגהות מיימוני הוצא צצ"י סי' תס"ז דדוקא בלחיתה או שטבעו צנהר חוששין לחימוץ, אבל אם זלפו מים על החטים אין חוששין, דאלת"ה יש לחוש לכל חטים שבעולם ע"ש, וצשאל ומשיב מהדורא קמא שם כתב דלהכי לא אמרינן שהמבוקעות יוכיחו על שאינן מבוקעות, משום שגם הציקוע אינו חימוץ גמור, משא"כ בצנץ החרש דאירי בחימוץ גמור, וזה תמוה דהא אנו דינן למאי דמחמרינן דציקוע הוי חימוץ, ושפיר נימא דה"ה נחמנו שאר החטים שלא נתבקעו, והעיקר כמנש"ל בזה, וכ"כ במעיל דדקה סי' ס"ט שאין לחוש לחימוץ בחטים שירדו עליהם גשמים במחוצר אם לא שנכפפו השבלים לארץ ושכצו צמיס דהוי כמו נטבע צנהר, וגם דהא רוב הפוסקים שפד) ס"ל דאין לחוש כלל בלא נתבקעו וכמ"ש הצ"י סי' תס"ו, ולא דמי לצנץ החרש דשם קים להו דאפשר שתחמץ העיסה ולא יהא ניכר שום סידוק, אבל הכא קים להו שאי אפשר שתחמץ החטה ולא תתבקע, ועכ"פ הוי ספק ספיקא, ואף ספק שמא לא חיישינן כלל לחימוץ דאין מבוקעות, ואף אם חיישינן שמא הללו לא נחמנו מלד שעדיין לא נתצטלו עדיין צענה שירדו גשמים, וכבר כתבו האחרונים צסי' תס"ז דצענת הדחק יש לסמוך על ס"ס בזה אף לאכילה ע"ש צט"ז ושאר פוסקים:

היו מקצת גרעינים מזומחים ומקצת אינן מזומחים, וכן היו צרוב השיבולת, ובאופן שלא היו ששים נגד המזומחים, וא"כ הרי לפנינו שהחמין במחוז, ונראה מדברי מעב"ת שהיו מזומחים ממש דגרע ממזוקעות, ואולי רק שיטפא לישנא הוא וכוונתו שהיו מזוקעים, ולא ציאר כבודו אם היו המזוקעים מלמעלה במקום שרואה פני החמה או גם מלמטה, ואם הוא ספק י"ל שאותן שלא נתבקעו לא נתחמנו מפני שלא שלטו בהם הגשמים כל כך, ואף אם שלטו בהם שמה לא נתבטלו או עדיין מפני שהחמה לא שלטה בהם כל כך, וזפרט שגוף חימוץ מזוקעות הוא רק מדרבנן לדעת הרבה פוסקים:

והחתם סופר צ"ח קל"ו כתב לחמין במחוזר הוי רק דרבנן, ומה שקשה עליו כבר יש צ"ח צ"ח ברכ"ח ר"ח ס"י ע"ח שפ"ו, ומה שהוכיח שם דבהא דדף ל"ג דקרי לחמין במחוזר שלא הי' לו שעת הכושר, הכוונה שעצמות הדבר אינו ראוי ולא מנד שאינו ראוי מדרבנן, לע"ד אינו מוכרת, דהנה לכאורה קשה מנ"ל להש"ס שם דקרא מתן לו ולא לאורו קאי רק על אם לא הי' לו שעת הכושר, ונראה הסברה דכיון דבשעה שהיה ראוי לאכילה נחייב בתרומה, שוב ע"י מה שנטמא או נתחמץ ונאסר באכילה לא נפטר מתרומה, אבל כשלא הי' שעה"כ לא חל עליו חוב תרומה כלל, והוכיחו זה מהא דדרשין בשבת דף כ"ו מקרא דמשמרת תרומתי בשתי תרומות הכתוב מדבר שטבל טמא אין לך בו משעת הרמה, אלמא שתורמין טבל טמא, ועכ"ל דמיעוטא דלו ולא לאורו קאי רק היכא שלא הי' לו שעה"כ ולא נחייב בתרומה כלל וכנ"ל, ולפ"ז י"ל דתלי

ובשו"ת פינות הבית סי' י"ח פלפל בזה אי נוקמא לחזקה כיון דאחיליד ריעותא, ודימה זה להא שנחלקו הפוסקים באחיליד ריעותא מחיים אי מוקמינן בחזקת היתר, ולענ"ד לא מיקרי ריעותא מה שירדו גשמים, כיון דבגוף החטים ליכא ריעותא, משא"כ החם גבי טריפה איירי שנולד ריעותא בגוף הבהמה, ועי' פוסקים צ"ח ס"י נ' בזה, וצ"ח י"ט שם כתב להחמיר בירדו הרבה גשמים משום דהוי ספק השקול שמה נתחמנו, ולענ"ד העיקר כמש"ל שאין לחוש לזה כיון שלא נתבקעו:

ובש"ש ראי' מהצ"ח ס"י תס"ז שהציא דברי ההג"מ שכתב דהיכא שיש לתלות שמי הגשמים נבלעו בקרקע או ירדו במדרון אין לחוש לחימוץ וכתב עליו הצ"ח דהוי קולא יתירה, לדעתי לא דמי כלל, דשם איירי שהחטים מונחים בקרקע וגשמים יורדים עליהם, משא"כ במחוזר שהחטים נשבלים שפ"ו, וגם כי השבלים מתנועעים מחמת הרוח והגשם ולא מיקרי מינח ניחוי שפ"ו ושפיר י"ל שלא נתחמנו, ואף שמנינו חטים מזוקעות בהשבלים אחר קצירה, י"ל שאולי אותן חטים נשאר בהם הרבה לחלוטית המים והחמינו אחר הקצירה, או דימא שמקצתם נתבטלו ונתחמנו במחוזר, והשאר לא נתבטלו או לא שלטו בהם המים כל כך וכמש"ל, ועוד דהא כתבו הרבה פוסקים שחימוץ חטים אף במזוקעות הוי רק דרבנן ומכ"ש צ"ח מזוקעות, וא"כ הוי ספיקא דרבנן:

והנה בעודא דמעב"ת יש מקום להחמיר יותר, שכתב שראה בעצמו ששבלים המחוברים צשיבולת אחת

ביאורים והערות

שפ"ה. עמ"ש בהערה כ"ב לתשו' מעיל צדקה דכ"ז לא אתי שפיר לפ"ד הב"י שפסק כהרשב"א שמקבלת חימוץ במחוזר אע"ג שעדיין בשבלים, וס"ל לחשוש גם על האונם מבוקעות ומצומחות וכשי' הרכינו אפרים דבמינח ניחוי מקבלת חימוץ, או משום שחושש לשי' בר עוקבא דאפילו לא נתבקעו אסורות, ולזה כוון בתשו' פינות הבית ולק"מ:

אף לפ"ד שלא מיקרי מינח ניחוי בכה"ג, מ"מ מיד שנת הרוח והגשם יוכל להתחמץ בשיעור מיל, שהרי אין מי הגשמים מתייבש כל כך מהר וכידוע, ובשגם שברשב"א מבוואר להדיא לאסור כל החטים וכמ"ש בהערה א' לתשו' הרשב"א שמועתק בחלק שני, ולא ס"ל דהנענוע נקרא עסק שלא יהא אפשר להתחמץ, וגם במש"כ ברבוי מלכיאל דלא מיקרי מינח ניחוי, לפענ"ד ד"ז תלוי לכאורה לפי ענין חוקף הגשמים אם הוא בדרך זליפה או גשם שוטף, והגשם נופיה משתנה משתנה משעה לשעה, וע"כ צ"ע"ג לפענ"ד אם יש מקום לסמוך על סברא זו:

שפ"ו. מועתק לעיל אות כ"ג:

בעצמו דיש לחוש שמה במקום אחד יש פחות מס' אי נימא דאין זילה, וממילא יש לפשוט ספיקו הראשון שאם המזומחים מעטים כל כך עד שאין כל ספק אם יש ס' שוב ליכא חשש כלל, ועוד יש חשש משום דהוי כמבטל איסור לכתחלה, ואף שכתבו הפוסקים דשרי משום שאין כוונתו לבטל וגם משום שנטחן קודם איסורו, מ"מ עדיין יש לדון בזה דהא הוי איסור ניכר, וגם באין כוונתו לבטל יש לדון, ועי' שו"ת הרשב"א סי' תתל"א, וכ"כ הרשב"א בתה"א שער ד' בית ד' בשם הראש"ד דרק במשתמש בשפע המירו באינו מתכוין לבטל, אבל בלא"ה אסור דגורין שמה לא יהא שיעור ביטול, וכ"כ מהר"ם מרוטנבורג סי' ק"ל דבמשהו המירו, וכ"כ הרשב"א בתשובה סי' רכ"ב, ומקור הדין הוא ממשנה דמגורה שפינה בתרומות פ' י"א, ועי' בחיבורי ח"צ סי' מ"ב ומ"ג בזה, ולזה בעל נפש יחמיר עד שיהא רק מעט מאוד, שאי אפשר לזרז הכל, ושהמנהג בכל דבר שלא להקפיד על כגון זה וכהא דמגורה וכמ"ש הרשב"א סי' רכ"ב בטעם הדבר, ואם ישיג שלא יהי' בהם כלל מזומחים יקח אותם אף ציוקר, ויש לדון אם שייך בזה דין הידור מלוא ואקלר [וכו']:

בפלוגמא דר"א ור"י בצבורות ל"ד אי דרשינן מתרומתי שתי תרומות או לא, ואכמ"ל בזה [וכו'], שוב ראיתי במעיל דקה סי' ס"ט הקשה ל"ל נקיט טומאה ול"ל נקיט לאחמין קודם מירות, והוכיח מזה שמחמין אף קודם שנתבשל, ולענ"ד י"ל כמ"ל, ושיחמין במחוזר ממש קשה לומר, דהא התבואה יונק תמיד ליחות הקרקע והיא תדיר לה ובכ"ז אינו מתחמך:

ואף אי נימא שחימוך במחוזר ומבוקעות הוי לאורייתא או שהיו מזומחות ממש, מ"מ אין לחוש לשאינן מזומחות וכמ"ל, דל"ד לבזק החרש וגם דאיכא ס"ס וחזקה כנ"ל, וכ"כ בשו"מ וברכת רל"ה שם להחיר בזה, וכ"כ במעיל דקה סי' ס"ט שאין לחוש לגשמים משום דאגב מדלייהו לא מחמין, וכ"כ בשו"ת הרשב"א סי' ק"ב יעו"ש דשרי חטים שבערימות משום ס"ס, ויש להאריך בזה אף אין העת מסכמת, וכן עמא דבר להחיר החטים ע"י צרירה:

וע"ד מ"ש הפוסקים שבעל נפש ימנע מלקחת חטים שיש בהם מזומחים ואף שצטלו בששים, ונסתפק כח"ר כמה פעמים יהיו שאף בעל נפש לא יחמיר, וגם הא כ' הש"ך בסי' ל"ט שאין להחמיר במקום שפשוט התירו בש"ס ופוסקים שפ"ח, והנה הרגיש כח"ר

(מב)

שו"ת חבלים בנעימים ח"ב סי' ט"ז אות ה' שפ"ט) וסי' י"ז

והנה מקור דברי הרמ"א הם מהג"ה מיימוני, ושם איתא שהיו מזומחות מליחת הארץ, ומש"ה י"ל דהמזומחות היו קרובים לקרקע ושאר החטים לא נתקלקלו ע"י הליחות ש"ס, אבל אילו היו מונחים החטים

כבוד גיסי יקירי הרב הגאון מ' יצחק ג"י אבד"ק זאראנאווא [וכו']:

אם יש צרכי חטים מבוקעות או מזומחות עי' רמ"א חנ"ג ג' דאם יש ששים (צרי) [אולי ז"ל סגין],

ביאורים והערות

שפ"ט. ר"ו לא שייך בנידון חס"ם שכ' לעיל אחרי שברמ"א מחמיר באכילה ולא פשוט התירו בש"ס ופוסקים, ובפנים בתשו' הר"ן סי' נ"ט מקור הדין דסי' תס"ז סי' כתב להדיא דאינו רוצה להחיר בטעם ספק ספיקא, וכ' שם באחד מהטעמים לפי שהיינו צריכים לחוש ולדון בדברי רבינו יצחק ז"ל שאומר דלא מיקרי ספק ספקא אלא כשהספקות באות מכה שני תערובות, ואפילו כשהס"ם לא הוי במילי דפסחא רק בשאר דיני תורה, כ' בפרי תואר יו"ד סי' ל"ט סק"א והו"ד בדרכי תשובה שם אות א' שהאוסר על עצמו כל ספק ספיקא מיקרי מקדש עצמו כמותו לו ומוסיף גדרים וסיגים לטהרת נפשו עיי"ש:

שפ"ט. למה"ד יהודה ליב ז"ל חופ"ק סמאשוב, תשובה זו נכתבה בשנת תרס"ד וכמ"ש שם בד"ה אבל דרשותי:

שהיו זהם מלומדים והי' ח' פעמים ששים, ונראה שרק לעצמו החמיר:

(ו) בהג"ה מיימוני פ"ה מחמץ סי' ו' וסי' ז' אם הגשמים יורדים על החטים מחיר משום אגב מדלייהו לא מחמץ, וזה דעת אב"י פסחים מ' ע"א בחצבא לחצישנא, וע"כ דס"ל להג"ה מיימוני דרצא דאמר שם משום מי פירות אינו חולק על הא דאגב מדלייה אלא שמוסיף דאפי' זקיפא שרי, ולכאורה קשה להבין דבמדלייה כתב דשרי רק בזליפה מועטת אבל אם שרייתם מרובה אסור, ואח"כ מחלק בין לחיתה דשרי אם לא נתבקעו ובין ארצא דטבעה בחיטתא, דבלחיתה שרי משום שהי' שרייה מועטת, וא"כ כיון דגם בלחיתה שרי אם לא שהי' אף דלא שייך מדלייה, א"כ מה היחרון אשר באגב מדלייה על לחיתה, ונ"ל דבאמת הוא דין אחד אגב מדלייה ולחיתה, ועיקר תלוי אם לא שהי' הרבה זמים מותר, ואין נפ"מ אם ע"י גשמים דשייך מדלייה או ע"י לחיתה, וזה ניחא הא דקאמר דרבי משה תס"ז סק"א דר' אפרים דס"ל מינח נייחי אסור אף דלא שהי' חולק על היחר מדלייה, ולכאורה מנ"ל זאת, אך הוא הדבר כיון דכל ההיתר של מדלייה הוא רק משום דלא שהי' זמים, ומש"ה הר"א דלית לי חילוק זה דשהי' ע"כ אסור גם אגב מדלייה, ונשמע דגם המחבר דש"ע דס"ל תס"ז ס"ז כהרבינו אפרים לית לי היחר אגב מדלייה, וכן כ' הרמ"א ס"ז לאיסור אם גשמים מזלפים:

וב"ז בחלוש לא קיי"ל כהג"ה מיימוני באגב מדלייה, אבל אם ירדו גשמים צמחוצר אף דנתיבש לגמרי ומקבל חימוץ כמ"ש תס"ז דשם רשב"א, מ"מ קומכים על היחר אגב מדלייה, כמ"ש מעיל דקה סי' ס"ט, וכן

זמים או גשמים מזלפים עליהם, י"ל דלא מהני ששים נגד המזוקעות, דהם מגלות על כולם, כיון שאלו נתחממו מנסתמא כולם מחומצים, ואף דרמ"א לא פירש דמיירי דוקא ע"י ליחות ולא ע"י מים, אך מובן ממילא, כיון דצסי' תס"ז ס"ז צהג"ה פוסק דאם גשמים מזלפים עליהם אפילו לא נתבקעו כלל אסורות, וע"כ דהכא לא מיירי שהיו זמים, ואף דא"כ אפילו לא נתבקעו כלום אסורים, מ"מ נפק"מ אם לא שהי' זמים שיעור מיל דכ' מג"א תס"ז סק"ד דמותרים, ואם יהי' צם מזוקעים י"ל דכל הכרי אסור:

והנה מפסחים (מ). דליתא ואם לתת נתבקעו אסורות לא נתבקעו מותרות, ולכאורה הסיפא מיותר דמכלל הן אחת נשמע לאו, אלא נראה הפי' דאף דאותם שנתבקעו אסורות מ"מ הנשארות שהן טובות ולא נתבקעו מותרות, ואין הצקעות מגלות על הפסד כולם, ואע"ג דהתם בלחיתה מיירי דעסיק בהו אבל הכא מינח נייחי, מ"מ כיון דלא שהי' שיעור מיל דכ' מג"א דמותר הוי דינס כלחיתה, ולא דמי לצנך התרש צפסחים מ"ז ע"א אם יש כיו"צ שהחמין אסור, דשאיני התם שהעיסות מין אחד מקמח אחד, אבל הכא י"ל חטה זו בריאה וקשה יותר ואין כל חטים שוות:

וראיתי לחמד משה תס"ז סק"ה שכ' הכא לאיסור, והציא ראי' מומג"א תס"ז סק"י"צ שכ' שאם נמצאו ג' צקועים צכרי שנפל עליו גשמים כל הכרי אסור, ואין משם ראי' דכוונת מג"א דכיון שיש שלשה צעי צדיקת כל הכרי, אבל אין הכוונה שהצקועים מגלים על כל הכרי שהצדיקה לא תועיל, ועי' חדושי מהרא"ך שנדפס שצ"א עתה מהג"ר אלעזר ז"ל מפולטוסק מה שהציא דשם רבינו בעל חי' הרי"ס ז"ל שהחמיר בחטים

ביאורים והערות

שצ. עמ"ש בחלק שני בהערה ט' לדברי הגהת הסמ"ק:

שצא. מועתק לעיל אות כ"ב, ושם מבואר שהי' נראה לו לפום הדין לחומרא וכו' אלא כאשר הי' אז הדבר שאין רוב הציבור יכול לעמוד לא הי' באפשרי למוחות ולאסור, והיה כוההכרח לסמוך על שיטת הריקח דסובר דחטים שירד עליהם דלף ונתבקעו וחזרו ונתייבשו ואין ביקוען ניכר הנטה להתיר וחולק על הרשב"א כמבואר כב"י וצ"ע עכ"ל, ודלא כהמובן ממו"ש כאן שרק לעצמו החמיר, שלא ס"ל דע"פ דינא דש"ע אסור, אלא דמדינא דש"ע הי' נראה לו לחומרא, אלא שסמך בשעת הרחק על שיטת הריקח שלא נפסק כוותי' בש"ע:

דאורייתא, מאז תמהתי ע"ז, ונח"ס סי' קכ"ט כתב שחטים שנלמחו קילי מנחזקעו שאין חימונם צרור לפר"ת, ולא אדע אי מקום הפרי חדש ומכל הפוסקים מצואר להיפוך [הג"ה מצעה"מ תשו' חבלים צנעימים, ו' שצח"ס יש טעות ותחת לפר"ת ז"ל לפר"מ והוא הרב השואל], וגם בתשו' רמ"ץ סי' שצ"ו ל"ז כ' צשיטת הרשב"א במחזור קודם שנתייבש לא הוא חמץ רק עיפוש, ומש"ה מפרש רשב"א סוגיא דפסחים ל"ג צנתיבשו, ולפ"ז אחי שפיר דברי ח"ס כמ"ש צשערי תורה מ"א דח"ס קאי במחזור ומיירי קודם שנתיבש^(צ"ב), ולא לריך לדחוק דפסחים קאמר משום דהוי חמץ מדרבנן והוי שאינו ראוי לדאורייתא ג"כ שצח"ס [הג"ה מצעה"מ תשו' חבלים צנעימים, ע"י ס' היקר חמדת ישראל קכ"א מ"ש צענין זה] [וכו']:

וב"ש צאות ה' להעיר דלא מהני ששים רק צנתחמאו מלחות הארץ, אבל ע"י גשמים, המצוקעות מגלות על כולם וכמו צצק החרש, ודחה דשאני התם שי"ל חטה זו צריאה יותר, וגם העיר מפסחים מ' מסיפא דלא נתצקעו מותרות דמיותר, וע"כ דקמ"ל אפילו יש מצוקעות מ"מ מה שלא נתצקעו מותרות וכו' וכו', הנה עיקר ספיקו כבר נשמע בין החיים צשו"ת שואל ומשיב מהד"ק סי' פ"ז שצ"ו^(צ"ב) ומהד"ג סי' קפ"ז הוצא צשדי חמד סי' י' אות ח', עיי"ש צאורך שמחמיר עכ"פ למנות מנוה, אמנם ראיתי ציוסף דעת צסי' של"א צה' חלה שמציא דברי פסקי תוס' מנחות לראי' למעיל דדקה, והציא ג"כ מה שנשאל מהה"ג ר' אפרים

מוצא אגב מדלייה צפסקי תוספות מנחות ר"ו ר"ז ר"ת, ושם מיירי צמחזבר, וא"כ תמיד אם יורדים גשמים צמחזבר אחר שנגמרו החטים יש להחיר סתם חטים של אותה שנה שצ"ב) אם יש ששים נגד המצוקעים, אף דקיי"ל להרבינו אפרים תס"ז ס"צ דמינח ניחאי אסור, ע"פ היתרים אלו, א) אגב מדלייהו לא מחמאי, צ) י"ל שקוממים אפסקי תוס' מנחות הנ"ל דאם קולרים אותם יבשים אף אם היו מתחלה לחים שרי (וצחמת שצ"ע דצריהם היכן מנינו פסול חוזר להכשרו ומה צצע אם זרחה עליו השמש ומייבש אחר שכבר נתחמץ, ג) י"ל שצ"ב) הולכים אחר רוב חטים שלא ירדו עליהם גשמים כמ"ש שו"ת רשב"א ק"צ ותס"ז ס"ד (והרשב"א מחיר שם אפילו חטים שצאותה ערימה שירד עלי' גשמים ע"י צדיקת המצוקעים, וצ"ב וצ"ע השמיט סוף דברי רשב"א אלו, משום דס"ל כהר"א דמינח ניחאי לא מהני צדיקה ואפילו לא נתצקעו אסורים), ד) י"ל אף שצ"ע פוסק צס"ב כהר"א מ"מ הוי ספיקא דדינא ושמה הלכה כפוסקים אחרים דצעי דתמיד נתצקע אף היכא דמינח ניחאי, ה) גם ראיתי צשערי תורה מ"א היתר צשם יצחק ירנן דהקש שעל החטה מניל אותה מחימוץ אף שגשמים יורדים ול"ע שצ"ד] [וכו']:

מכאן ואילך מתחיל קטע מס' י"ג, והוא תשובת גיסי הרב הג' מ' יצחק צ"י אבד"ק זארנאורצא על מ"ש בס' ט"ז:

מ"ש כ"ג נ"י צחידושי דינים לסי' תס"ז אות א' דמפסחים ל"ג ע"א מוכח דהוי חמץ מן התורה צמחזבר, ומחתם סופר קל"ו דלא שצ"ה) הוי חמץ

ביאורים והערות

שצב. מוכח דאינו מתיר החטים של שדה זו שאנו רואים שירד עליהם גשמים, וכרמוכה ג"כ מנ"ש היתר ג' וה', דלא שייך רק בסתם חטים של אותה שנה:

שצג. עמ"ש בחלק שני בהערה י"ד בר"ה ובעיקר צד וכו':

שצד. ע"י להלן בתשו' משה האי"ש שמועתיק מ"ש בס' יצחק ירנן ובתשו' בנין ציון:

שצה. מועתק לעיל אות ה', ועמ"ש שם בביאורים והערות:

שצו. מועתק לעיל אות מ':

שצז. עמ"ש בהערה ס' לתשו' ח"ס שלא משמע כפי' זה בתשו' ח"ס:

שצח. כונתו לשלול למ"ש בתשו' רצ"ה שמועתיק לעיל באות כ"ג לדחוק בדברי הח"ס:

שצט. מועתק לעיל אות כ"ד, ועמ"ש בביאורים והערות הן במ"ש להחיר אינם מבוקעות והן במ"ש דלא מיקרי שמירה עיי"ש:

גשמים מ"מ אם אח"כ נתיבשו מותר, ותמה מר שלא מנינו פסול חוזר להכשרו, לדעמי י"ל כיון שמחוזרים עדיין דמי לשאובין שנטהרו ע"י השקה מטעם דהוי זריעה בקרקע וכמ"ס בת"ה סי' רנ"ד הוצא צב"ח ריש סי' ר"א, ומש"ס נדרים נ"ז בדבר שאין זרעו כלה אם לא רבו גידוליו על עיקרו אסור, י"ל גבי חימוץ שנתיבש וחזק לקדמותו במחוזר הוי כזרעו כלה^{הא}):

ובסניף היתר ג' כתב מר דכתשו' הרשב"א ממיר אפילו חטים שירדו עליהם גשמים ע"י בדיקה ובש"ע השמיט זאת משום דס"ל כר"א דבמינת ניחוי לא מהני בדיקה, הנה שם כתשו' אלף רנ"ה וסי' ק"ב כתב בזה"ל, ועוד כיון ששהו מתחלת הקציר עד הפסח ולא נתבקעו ואפילו אחת מניחם ע"פ הביב ולא יתבקעו למה נחוש להם, ומזה הוכיח כתשו' בנין ליון ה' דלא כמ"ס ביב"ח ירנן להחמיר, וע"ז יש לסמוך מדשהו כל כך זמן ארוך ולא נתבקעו, ואין כוונת רשב"א לחייב בדיקה^{הב}):

וב"ש מר בסניף ד' דשמה הלכה בחולקים על ר"א, הנה ברמ"ך סס"י ל"ז^{הג} כ' דלרבינו אפרים נחית חד דרגא לאסור בנייחי אפילו בלי ריכוך אבל בקשים מאד ונתיבשו לגמרי גם לר"א מותר ודלא כפמ"ג חס"ז סק"י (גם מה שתי' שם על קו' מע"ז על רשב"א מחולין קי"ת, וגם ביוסף דעת מתוך קו' זו דהך דפסחים ע"כ בלחיס, דבנתיבשו ל"מ לתרום על הטוהר מטמא שנתיבש כל כך, דהוי מן הרעה על היפה עי"ש), גם שם מזלד הרבה סניפים בחטים משומרים שדרכן לקצור בעודן לחים ואין משטיחין אותם ע"פ השדה [וכו']:

הלוי האבד"ק פאלטשען^ה שהמזוקעות מגלות על כולם ולא מהני ששים, וכתב שם צ"ש גדולים שליחא לחומר'א ז', והעיר עוד יותר ממה שהעיר כ"ג נ"י ממשנה פ"ק דמעשרות וצירושלמי שהוצא שם צר"ש בכל פרידה ופרידה איתאמרת, גם מר"ה י"ג בקטניות ושומשמין דעשוין פרכין פרכין דמוכח דשאר מיני תבואה נגמר צבת אחת, ומ"ש במל"מ פ"ב ממעשר ה"ה, וביוסף דעת שתי' שם כל זה, אך חידוש שלא הביאו דברי החמד משה שהביא מר להחמיר:

וב"ש כ"ת באות ו' בדברי הג"ה מיימוני דאגב מדלייה לא מחמיץ רק בזליפה מועטת וכו', הנה בש"ע הרב חס"ז סעיף ה' כתב דשלא שהה שיעור מיל היינו שלא הי' על החטים לחלוטית מים שיעור מיל, וע"כ שנתיבשו תיכף או באו ברחיים תיכף, וזה פשוט באגב מדלייה הגם בזליפה מועטת אבל עכ"פ הלחלוטית המים עליהם שיעור מיל, אמנם עיקר דברי מר לא אדע, דהא מבואר בהג"ה מיימוני דהא דשרי בזליפה מועטת, אבל בגשמים יורדים כל כך עד שהשק שרוי במים שוב לא הוי אגב מדלייה, דהא הוי כשרויין במים, ופשיטא כוונת הרמ"א דהרבינו אפרים מסתמא ס"ל כרי"ף ורמב"ם וש"ע שלא הביאו דברי אב"י כלל [הג"ה מצעה"מ תשו' חבלים בנעימים, אין מובן דס"ס מנ"ל לרמ"א דר' אפרים ס"ל כן וא"י איך תלוי זה בזה]:

והנה בסיומא דפסקא כתב כ"ת דבתלוש לא קיי"ל בהג"ה מיימוני אך במחוזר קומחים על זה כמ"ס כתשו' מעיל דדקה סי' ס"ט וכמ"ס בפסקי תוס' מנחות, וגם סניף של תוס' דאפילו היו לחים צירידת

ביאורים והערות

- ת. הכוונה להשאלה והתשובה שמועתק לעיל באות י' בשם ס' יבקש רצון על המדרש שוחר טוב:
 תא. כל הדמיון לשאובין וכו' צ"ע, ועמ"ש בזה בס' דברי שאול ערות ביוסף שמועתק לעיל אות י"ד, ובמ"ש בחלק שני הערה י"ד:
 תב. מ"ש כאן בשו' הרשב"א צ"ע וכמ"ס בחלק שני הערה א' עי"ש:
 תג. מועתק לעיל אות ט', ועמ"ש שם בהערה ק"ב:

(מג)

שו"ת ערוגת הבשם סי' קב"ט

הכותל כמ"ש הדברי חיים, א"כ מה יושענו זה שלא לריך שמירה אלא מקצירה ואילן, ומ"מ נלענ"ד די"ל אפי' נימא דכל היכא דכתיב שמירה חוששין גם למיעוט, וכבר הארכתי בזה בתשובתי להנ"ל, מ"מ היכא די"ל שלא הי' שום ריעותא כלל בזה ודאי סמכינן ארובא גם לענין שמירה^(ה), ע"כ אם יבררו מהם אותם חטים שאינם מזומחים י"ל דלא הוי עליהם שום ריעותא ולא נפל עליהם שום מים, ומה שנמצאו מזומחין היינו מחמת לחלוטית שנשאר על מקצת שבליים ממה שנפל עליהם במחזור^(א), אבל על איך גרעינים לא מחזיקים מחמת זה שום ריעותא, שפיר י"ל דסמכינן על זה אפילו לענין שמירה, ועד כאן לא מצינו לרבותינו האחרונים שכ' דאפילו במקום שאין לאסור המצות מ"מ אין ללוקחם למצות של מצוה, היינו היכא דאיכא חשש על הריעותא שבגופו, וכגון במש"כ המג"א בשם תשו' מהר"ם לובלין צסי' תס"ו סק"ט על השקין שנשיכו מאכילת עכברים, דשם יש חשש על הקמח כולו, וכן במש"כ הח"י סי' תנ"ה סקט"ו לענין ללש צמים שלא לנו, וכן במ"ש צבאה"ט סי' ת"ס סק"ט לענין אם לש פת עצה טפח דאע"ג דדדיעבד אין קפידא מ"מ אין ללקחו למצוה של מצוה, וכן צבית מאיר אר"ח סי' תס"ו ס"ד דבכל מקום שיש להקל אבל למצות מצוה יקח

בראשון לחדשי השנה יתברך מא' קדם מעונה ונוכה לראות קיבוץ בנים כגוים שושנה אהו' תלמידי הרב הגדול החו"ב בח"ת כש"ת מו"ה חיים מרדכי יעקב ג"ל ג"ה^(ה) דומ"ץ בק"ק בארשא יע"א:

יקרת אותיותיך הגיעני על נכון, וע"ד חטים משומרים אשר קנו שם לנורך הקהל ונמצאים צם הרבה חטים מזומחים עד שאין ס' נגדן, אי שפיר דמי לסמוך על מש"כ מרן הגאון דברי חיים ח"צ סי' ל"ט^(ה) להחיר אותם שנבררו, אם עכ"פ היו נוהרים לקצור החטים נעוד שהיו יונקים מן המחזור דהיינו קודם גמר זישולם, או לחוש לדעת השואל ומשיב וגם^(ה) בתשו' מהר"ם שיק סי' קכ"ה מסכים^(ה) עמו בזה דעכ"פ שמורה מיהת לא הוי, ובתשו' סי' רי"ז מיישב מנהג העולם דלא לחוש לשו"מ הנ"ל, אלו דבריו^(ה):

הנה מה שכ' המהר"ם שיק צסי' רי"ז אינו אלא ליישב אמאי אין חוששין לשמור החטים אפילו קודם קצירה למאי דס"ל לרשב"א דאיכא דגן דנתחמץ במחזור, וע"ז שפיר אמר דקודם קצירה לכו"ע לא בעי שמירה עיי"ש, והארכתי בזה בתשו' להרש"ל מגיד נ"י שם^(ה), אבל כגון צנ"ד דהחשש הוא שמא נעשו מזוממים לאחר קצירה כגון מחמת לחלוטית שאצל

ביאורים והערות

- תד. בעהמ"ח שו"ת יג"ל יעקב:
 תה. מועתק לעיל אות י"ט:
 תו. מועתק לעיל אות כ"ד:
 תז. תשו' מהר"ם שיק סי' קכ"ה וסי' רי"ז מועתק לעיל אות כ"ו:
 תח. הגאון בעל יג"ל יעקב ז"ל השואל הבין דהד"ח שמותר החטים אחרים היכא דנקצרו קודם גמר בישולם פליגי עם השו"מ, ומשמע שהבין ג"כ שהמהר"ם שיק בסי' קכ"ה מסכים עם השו"מ, ומ"ש בסי' רי"ז אינו אלא ליישב מנהג העולם דאין חוששין להשו"מ:
 תט. כונתו לתשו' סי' ק"ל שמועתק באות שאת"ז:
 תי. נראה כוונתו דבכה"ג גם השו"מ והמהר"ם שיק מודו דהוי שמירה ולא פליגי על הד"ח:
 תיא. פ"י דתלינן שלא נתייבשו עדיין מהגשמים או מטל שנפל עליהם במחזור בעודם צריך ליניקת הקרקע ונתחמצו עי"ז בתלוש, וצ"ע למה שינה בהטעם שכ' לעיל בשם הר"ח שכ' די"ל שהחמוצים באו מכח שנתחמצו או נתחמצו אצל הכותל וכדומה, ואפשר שהערוגה"כ ר"ל טעם אף להיכא שהחטים לא הי' סמוכין אצל הכותל, וכמו שהיו נוהגין בכמה מקומות לחלות השבליים על מוטות וחבלים כדי להתייבש ומשום שמירה מהעכברים:

סי' תס"ז במש"ז סקי"ח דסובין שבקמת אין דינו כמו לח בלת, א"כ כיון דדרך לטחון השמירה על רחיים של יד באופן שנשאר בהקמת הרצה סובין, יש לחוש מאוד לאכול מהם צפסח מחמת חשש של חוזר וניעור:

ומהאי טעמא נראה לי דצננה שיש הרצה חטים מזומחים, נכון יותר להשתמש בקמת שנטמן ונרקד על מה שקורין צייטל, ששם לא נשארו סובין בקמת, מלנהוג חומרה שלא לאכול כי אם קמת ראזאוע, דהיינו מה שלא הי' על צייטל, דעפ"י הנ"ל ילא שכרו בהפסדו, ועכ"פ נריך להזהיר לנפות הקמת צנפה עצה שקולט כל הסובין, והשי"ת ישמרנו מכל שימאל דחימאל וצר חימאל, כאו"נ הדושו"ט:

(מד)

שו"ת ערוגת הבשם סי' ק"ל

המזומחים והשאר יש להכשיר, וטעמו ונמוקו ע"פ דברי תשובת מרן דדברי חיים ח"צ סי' ל"ט י"ד, כיון דהחטים שמורים קולרין אוחס קודם גמר ציטלן, וצבא"ג המותר היפיים כשרים, ואתה נפשך היפה נוקף לך לאכול ממנות שמורים הללו, מלכד שזריך דדיקה רבה והשגחה יתירה לצרירת חטים הללו, כעין שמבואר ביו"ד לענין דדיקת הסכין, מלכד כל זה הלא כפי מה שחידש הגאון בתשו' שו"מ מהדו"ק ח"ג סי' פ"ז ומהד"ג ח"א סי' קס"ז^(ט) והסכים עמו בתשו' מהר"ם שיק סי' רי"ז וק"ל^(טו) כיון דכתיב ושמתם את המזות אף

בימי חודש ניסן תזכה לראות בישועת ישראל והרמת נסן, אהו' תלמודי הרב החו"ב משנתו זך ונקי כ"ש מו"ה שלמה ליב מגיד נ"י בק"ק בארשא יע"א: יקרת מכתבך הגיעני, ומחמת טרדות עצומות לא יכולתי להשיב על אתר ואחר עד עתה, ע"ד החטים המוצאים לשם על מנת שמורה מאיש מוחזק למ"ח וידוע איך להתנהג צמנות שמירה משעת קליה, וכעת נמלאו בתוכם הרבה מזומחים^(ט) ומצוקעים, וכבר פסק תלמידי הה"ג מהר"י ג"ל נ"י דומ"ץ^(ט) דשם להכשיר החטים ע"י דדיקה יפה לצרור מתוכם

ביאורים והערות

תיב. ע"י להלן בהתשובה בד"ה עור ג"ל, דבנדון השאלה הי' כך וכך פעמים ס' בנגדם, ואף על זה הי' פסק היג"ל יעקב לצרור מתוכם המצומחים (ובנראה שטעמו הי' עפ"ד הפמ"ג בס' תס"ז סקי"ח שהובא בסוף תשובה זו), אולם לעיל באות שלפנ"ו בתשו' ערוגה"ב סי' קכ"ט, מבואר דהשאלה הי' שלא הי' ס' נגדן, ואולי י"ל דבתחלה כשהי' בוררין החטים הי' כך וכך פעמים ס' נגדם, וע"כ הי' פשיטא לי' להגאון בעל יג"ל יעקב להכשיר החטים שאינם מצומחים ע"י ברירת המצומחים, אולם לאחר זמן כשהי' בוררין עוד מצאו או שהי' כל כך הרבה מצומחים עד שאין ס' נגדן, וע"כ פנה היג"ל יעקב בשאלה להערוגה"ב אם אף בכה"ג שאין ס' נגדן יכולין לסמוך עמש"כ ברברי חיים:

תיג. בעהמ"ח שו"ת יג"ל יעקב:

תיד. מועתק לעיל אות י"ט:

תמו. מועתק לעיל אות כ"ד:

מדלייהו, א"כ למאי דס"ל דהיכא דצעי שימור לא אזלינן
 בתר רוצא, אכתי לא משכחת לה מנה שמורה לדעת
 הרי"ף, ומתוך כך כתב ליישב ע"פ הירושלמי דדריש
 סמוכין, ואוסר קצירה וטחינה ציו"ט מסמיכות דאך
 אשר יאכל ושמתם את המנות, דמשעת לישה ואילך
 דוקא שרי, א"כ לשיטת הרי"ף י"ל דלפי מש"כ הנל"ח
 ברפ"ק דצ"ה דף ג' דלמאן דממעט מאך שלא לקצור
 לא ממעטינן אלא קצירה ולא שאר מלאכות, א"כ אן
 נמי נימא דילפינן מסמיכות דדוקא מקצירה ואילך צעי
 שימור, אבל קודם קצירה שפיר סמוכין ארוז וחזקה,
 ולא צעי שימור, כשם שלשיטת הרא"ש וסייעתו עד לישה
 סמוכין ארוז ומלישה ואילך צעי שימור ידוע, הוא הדין
 לרי"ף וסייעתו עד קצירה סמוכין ארוז וחזקה, ומשם
 ואילך ילפינן דצעי שימור, את"ד:

ואחרי העיון אין זה מספיק להלכה, חדא דרוז
 הפוסקים ס"ל האי דרשא דירושלמי הנ"ל
 אסמכתא בעלמא הוא, כמבואר בטור וצ"י וכ"ה בשו"ע
 סי' תצ"ז, ואפילו למאי דס"ל להר"ן ר"פ אין לדין
 דדרשה גמורה הוא, מ"מ לרוז פוסקים עכ"פ לא
 קיי"ל בזה כהירושלמי, וס"ל דמלאכת קצירה ציו"ט לא
 מיתסר אלא מדרבנן, א"כ אי אפשר למידרש הני
 סמוכין לענין דלא לצעי שימור מקצירה ואילך, א"כ
 הדרא קושיא לדוכתיה לשיטת הרי"ף מנה שמורה לא
 משכחת לה, כיון דאיכא מיעוטא דמתחמץ גם במחזור
 אגב מדלייהו:

ביאורים והערות

תפז. מועתק לעיל אות כ"ו:
 תיז. הנה השואל חשש דמאחר שמוציאים שם מבוקעים, א"כ בע"כ שבעת הקצירה ה"י שבלים מועטים שכבר נגמרו בישולן, ולא דקדקו
 הקוצרים יפה לדקדק שכל השבלים יהי' קודם גמר בישולן, דמקודם שנגמר הבישול לא שכיח שיתחמין, וא"כ אע"י שקצרו כשרוב
 שבלים היו קודם גמר בישולן, מ"מ לענין שמורה לא אזלינן בתר רוב, ולא הוי בגדר שמורה, ולהלן בתשו' ערוגה"ב בר"ה עוד ג"ל כ'
 רעדיון בגדר מושמרים אם נקצרו בעוד שלא פסק לגמרי הניקה מהקרקע ויש לתלות שנתחמצו בתלוש ע"י לחלוחית מל שירד עליהם
 בעודם במחובר ונשאר עליהם בעת שנקצרו, ועמ"ש בהערה רי"ב לתשו' דברי חיים, ושם כתבנו ג"כ דטעם זה לתלות בפל לא שייך
 אם נקצר לאחר חצות היום, אמנם י"ל התלינן שנתחמצו בתלוש אצל הכותל וכמ"ש בדברי חיים, ועמ"ש לעיל בהערה תי"א לתשו'
 ערוגה"ב סי' קכ"ט, ולכאורה מוכח מדברי הערוגה"ב שלא דקדקו לקצור רק לאחר חצות היום, ועמ"ש בזה בחלק חמישי אות י':

תיח. מועתק לעיל אות כ"ה:

תיב. מועתק לעיל אות א':

תיב. עמ"ש בהערה כ"ח לתשו' מועיל צדקה:

שע"פ רוב ליכא למיחוש מ"מ משומר מיהא לא מיקרי,
 ולדבריהם משמע אף אם נקצרו קודם גמר בישולם,
 מ"מ כיון דאיכא למיחוש שמה כבר נגמר בישולם כאשר
 נחמנו המבוקעים ה"י, ומבואר בתשו' שו"מ מהדו"ת
 [ח"ד] סימן קפ"צ ה"ה דיותר נכון ליקח חטים סתם
 מאשר נקח חטים הללו הנמנא בהם מבוקעים, אפילו
 אם חטים הנשמרים משעת קצירה נגמרו קודם גמר
 בישולם, ומעתה נפשך בשאלתך כיון דהא דצעי שימור
 משעת קצירה הוא רק חומרא לכחילה להפוסקים דלא
 ס"ל כהרי"ף, א"כ אולי יותר נכון ליקח שאר חטים שלא
 נמנא בהם מלומחים כלל, אחו"ד, ובקשת לחוות לך
 דעתי בזה:

ולענ"ד דיפה הורה הה"ג מהר"י דומ"ץ דשם, דעכ"פ
 הנזכרים אין בהם שום פקפוק ללאח ידי חובת
 מנה שמורים, אפילו לשיטת הסוברים דצעי שימור
 משעת קצירה, דאל"כ לא הנחת פת לבני א"א להיות
 יוצאים ידי חובת מנה לשיטת הרי"ף וסייעתו, דכבר עמד
 בזה בתשו' מעיל צדקה סי' ס"ט ה"ט, לפי מה דס"ל
 להרש"צ"א מהוכחתו בש"ס פסחים דמשכחת לה נחמץ
 במחזור, א"כ אמאי לא לישתמיט חד מן הפוסקים
 (דאמר) [דיאמר] דצעי שימור אפילו קודם קצירה
 משעה שנתייבשו ה"י, ומה"ט הוכיח דכל שעומדים
 השבלים בקומתן אי אפשר שיבואו לידי חימוץ, דאגב
 מדלייהו לא מחמצי, ובתשו' מהר"ס שיק פקפק על
 תירוטו דהא עכ"פ לפעמים מיהת מתחמץ גם אגב

וע"ב ז"ל אפילו היכא דצעינן שמירה, מ"מ לא מחמרינן כולי אהאי שלא לסמוך ארובא וחזקה, הן אמת שבתשו' שו"מ הנ"ל מביא רא"י לדבריו מדברי הרמב"ן והריטב"א זרפ"ק דחולין, דמה"ט צעי שיאמר צרי לי שלא נגעתי גבי טמא במוקדשין, ולא אמרינן ספק טומאה ברשות הרבים ספיקו טהור דהא עזרה רשות הרבים הוא, משום דצעי למיעבד זהו שימור, ואפילו היסח הדעת פוסל, משום הכי צעי דוקא צרי לי, אלא דבהא גופא יש לתמוה הרבה, מהא דאמרינן בש"ס פ"ק דפסחים דף י"ט ע"ג כגון שה"י לו מחט של טמא מת שנאבדה והכירה בצער, ופריך אדם וכלים נמי ליטמא, ואמר ר"א זאת אומרת עזרה רה"ר הוא וספק טומאה ברה"ר ספיקו טהור, ומשמע התם דאדם וכלים לענין נגיעה בצער קדשים נמי טהורים, ואמאי הו"ל דאם נגע בצער קודש ליטמא דמשום דצעי שימור לא אמרינן ס"ט ברה"ר ספיקו טהור, וממוך כן נראה ברור דע"כ לא ס"ל להרמב"ן והריטב"א דל"ס אספיקו ברה"ר, אלא היכא דהריעותא הוא על השמירה, כגון התם דצעי שיאמר צרי לי, ואי לא אמר צרי לי לא מקלינן משום ס"ט ברה"ר כיון דעכ"פ לא שמרו כראוי, אבל היכא דאין הריעותא מנד השמירה, כגון בהאי דמחט שנמנא בצער דשפיר נפיק י"ח בשמירה, כל ששמרו כראוי, שפיר י"ל דלא חיישינן על החשש ממקום אחר דלא הוא הריעותא מנד מיעוט שמירתו, ועוד רא"י ברורה לזה מסתם ידים דמה"ט כשרות לתרומה וקדשים, ואתי שלמה וגור לקדשים, ורבנן די"ח דבר גזרו לתרומה, ואף גם זאת משום ידיים עסקניות הם ושמא נגעו במקום מטונף, אבל שמא נגעו בטומאה לא חיישינן כדפירש"י שם זרפ"ק דשבת, דאל"כ הו"ל להכריך טבילת כל הגוף, ולדעת הרמב"ן והריטב"א הנ"ל דלא סמכינן אחזקה וארוב בקדשים דכתיב זהו שמירה, הו"ל למיחוש בסתם ידים שמא נגעו בטומאה,

אלא ודאי דלא אמרו אלא היכא דהריעותא הוא מנד השמירה דקדשים:

וחבי נמי אף אגן נימא כן לענין ושמתם דכתיב גבי מנזת, אפי' אם נתפוס סברה הנ"ל, מ"מ כל היכא דליכא ריעותא מנד פחיתות השמירה, שפיר סמכינן ארוב וחזקה כמו בעלמא, וה"נ כל שקר התבואה טרם גמר הציסול צעוד שה"י לה יניקה מהמחוצר ועשה כל מה דמנטרך לשמירה מעליא, שפיר אמרינן דהנך חטים הנזכרים ולא חזינן זהו שום ריעותא הו"ל חטים שמורים, אע"ג די"ל זהו איזה חשש על נד רחוק הכ"א):

ודע דצעין סברה זו שכתב גבי מנזת ושמתם, כתב ג"כ בתשו' הריב"ש [סי' קצ"ב] לענין סימני בהמה טהורה ^{הכ"ב} וסימני עוף טהור, כיון דכתב רחמנא והבדלתם בין בהמה הטהורה לטמאה, דלא אזלינן בזה בחר רובא, דכיון דכתיב והבדלתם צעי לידע כן בצירור שהוא מובדל בסימני טהרה ולא אזלינן בזה בחר רובא, וגם בזה קשיא לי מהא דכתב רחמנא והבדלתם בין בהמה הטהורה לטמאה ובין החי הנאכלת ובין החי אשר לא תאכל, ודרשי' בתורת כהנים והוצא צפירש"י בחומש אל"ל בין חומר לערוד אלא בין שולדו זה סימני טריפה וכשירה ובין סימני טריפה ופסולה, א"כ ה"נ נימא דבטריפות לא אזלינן בחר רובא משום דכתיב זהו והבדלתם, וכבר הארכתי בזה במקום אחר ואכמ"ל:

ולפי מה דס"ל להרמב"ן דה"ט דלא נפיק י"ח במנה שילושה צמי פירות משום כיון דאי אפשר לבוא לידי חימוץ לא מיקרי משומר לשם מנה, א"כ ע"כ הא דכתב רחמנא ושמתם גבי מנה לאו לאפוקי מידי חשש חימוץ הוא, אלא מגזירת הכתוב הוא, ותו מוכח כן מחלות תודה ורקיקי נזיר דלא נפיק י"ח משום דצעי' משומר לשם מנה ילאו אלו שמשומרים לשם זבת, והתם

ביאורים וזהירות

תבא. עמ"ש בהקדמה בד"ה ולכאורה יפלא:

תבב. ע"י בשו"ת שערי צדק סי' פ"ו שמועתק לעיל אות ל"ג שביאר ג"כ הדין דושמתם ע"פ הדין דבדיקת סימני טהרה עיי"ש:

ובמש"ב שאין לומר שיש ליתן קדימה לחטים שאינם משומרים משעת קליה שמנוקים לגמרי מחטים מזוממים, דנהי דרוב פוסקים ס"ל כשיטת הרא"ש דלא צעי שמירה אלא משעת טחינה ואילך וכמ"ש בנדע ביהודה מהד"ת סי' ע"ט, מ"מ הלא הפרי חדש העלה עיקר להלכה דצעי שימור משעת קליה מן התורה, וראיותיו נפלאים כראוי מוצק, וכבר הביא בשע"ת סי' תנ"ג בשם מחזיק ברכה דברוב הקהילות המפורסמות נהגו דמזות מזוה הם משומרים משעת קליה, ונראה פשוט דמי שנהג כן מעודו עכ"פ נריך התרה, ואני חוכך בזה אי מהני התרה בזה, ואין פנאי להאריך כעת צפרט זה:

ובל זה אם נזררו החטים באופן שזררו משם כל המזוממים, אבל אם אי אפשר לזרור באופן שניריך לאתווי עלה מנד ביטול צס', אני חוכך מאד להחמיר, נהי דקיי"ל דלח בלח אינו חוזר וניעור, וקמח בקמח עכ"פ היכא דעשה ממנו עיסה לכו"ע הוא לה בלח כמ"ש המג"א בסי' ת"ל, מ"מ לפי מ"ש הפרמ"ג במש"ו סי' תס"ז סקי"ח דאם נטחן גם עם סובין י"ל דודאי אם אופה לפסח דחוזר וניעור, דסובין אינו נבלל יפה, ונריך לרקד הקמח יפה יפה שיהא דק ונבלל יפה אז דין לח בלח הוא עכ"ל ח"ט, א"כ בשמירה דדרך העולם לטוחנו ברחיים של יד, וגם אי אפשר לרקדו בנפה דקה מן הדקה כל כך מה"ט, ועיינו הרואות דנשאר במוך הקמח סובין, אני חוכך אם לפי דברי הפרי מגדים הנ"ל לא אמרינן בזה דחוזר וניעור, ע"כ לדעתי אין ליקח מחטים הנ"ל לצאת ידי חובת מזה כי אם אחר הניקור והזירור מכל המזוממים שיש בזה:

והשי"ת יגילנו מכל שימצא דחימצא וזר חימצא, וזכה לעלות לציון ברנה ולהקריב ק"פ בטורה בקיבוץ נדח"י, כעתירת לוג"פ הדוש"ט בלוגפ"ח ע"ע:

בדאי ברור לו שאין זו שום חשש חימוץ, ואפ"ה לא נפיק י"ח, משום דשימור לשם מזה מזה צעי, א"כ בלא"ה לא שייך סברת השו"מ הנ"ל לענין דלא ניזול בתר רובא וחזקה לגבי חשש חימוץ, דהא שמירה דכתב רחמנא אין הקפידא לאפוקי מחשש חימוץ הוא:

עוד נ"ל דאפילו נימא כסברת הרמב"ן והריטב"א וכפי מה שמדמה השו"מ סברתם גם לענין שמירת המזות, מ"מ כל היכא דאיכא רובא וחזקה שמה אין כאן ריעותא כלל, שפיר מהני גם לענין דבר שנאמר בו שמירה, וכהאי גוונא אשכחן בש"ך יור"ד סי' ק"י סקנ"ז בשם תשו' הרא"ש, והאחרונים מחלקי כהא"ג לענין ס"ס דמחמיר הרמ"א בסי' תס"ז בחמץ בפסח לענין אכילה, מ"מ לגבי ס"ס שמה אין כאן ריעותא כלל מקילים, וה"נ בנ"ד אי ידעינן שהיו החטים במקום משומר כראוי, ועל אותן שנתזררו אין כאן שום ריעותא, שפיר דמי ליקח מהם למזה שמורה, וכל היכא דאשכחן ברבותינו האחרונים דאפילו במקום שיש להקל מ"מ למזה של מזוה יקח אחרת, לא מיירי בכה"ג דאין כאן ריעותא כלל בהחטים שאנו דנין עליהם כמו בנ"ד, ומה שמלאו גרגרים יחידים מזוממים תלינן שנשאר איזה לחלוות טל עליהם מעודן במחזור, א"נ אותן גרגרים נתערבו בהם, שהיו מונחים שם בשדה בשעת קליה, אבל על החטים שמורים מהיכי תיחי להחזיק ריעותא, ולכן שפיר יש לסמוך על תשו' דברי חיים הנ"ל דעכ"פ כל שנקצרו בעוד שלא פסק לגמרי יניקתם מהקרקע כשרים לשמירה בלי פקפוק, והתם מיירי כשאין ס' נגד המזוממים אלא שמזרר החטים שאינם מזוממים, משו"ה הוצרך לתלות שהמחוממים נתחממו בתלוש אצל הכותל וכיו"ב, אבל בנ"ד שלא נמצאו אלא גרגרים אחדים באופן שיש כך וכך פעמים ס' כנגדם, בודאי פשוט וברור דאיכא למימר דאין שום ריעותא על אותם שזררו:

(מה)

שו"ת שמן המאור^(כה) או"ח סי' ק"א אות ב'

להחמיץ כמבואר בש"ע ע"פ תשו' רשב"א הנ"ל, והני כיון דנחמנו, על כרחך שלא נשמרו אחר הקצירה כראוי יעיי"ש, וממנ"פ לא היו שמירה):

ולע"ד די"ל דגם אחר שנתיבשו אינו נחמץ במחזור אלא התצואה שצא עלי' ריבוי גשמים כל כך עד שנתיקמו לזד הקרקע ממש, ויעיין בשערי תשובה סי' תס"ז סק"ג, וא"כ י"ל דעכ"פ אלו שלא נתקמו הוא עדיין בכלל שמירה, והגשמים שצאו עליהם אגב מדלייהו מסתם לא מחמיץ אפילו באינו נריך עוד יניקה מהקרקע (ויעיין בתשו' מעיל דקה המוצא דד"ח סס, ועכ"פ י"ל לדעת הרשב"א דאיהו נמי ס"ל כוותיה בחדא ולומר) דכל העומד כראוי אינו מחמיץ כלל^(כה), והני שמורים שיש בהם מחומלים היינו מפני שיש בהם תערובות חטים שנשרו הרבה במים בנפילתן לזד הקרקע, והשאר בכלל שמורים הוא, וכטעם דברי הרשב"א המוצא בש"ע סי' הנ"ל סעיף ד'^(כה), ול"ע בדבר:

כתבתי זאת שנת תרס"ט לפ"ק:

עוד זאת אמרתי לרשום, כי בשנה זו שרצו הגשמים, ולא הי' בנמצא שמירה שאין בה מצומחים כלל, וע"פ רוב לא הי' רק ע"י ציטול ב' או ג' פעמים ס'^(כה), ולי לעצמי הי' לי ע"י ציטול ה' פעמים ס', ואמנם הי' לנו חטים סתם משנה שעברה שהי' בהם אפילו י' פעמים ציטול נגד החטים המחומלים שהי' אפשר למצוא בהם, ונסתפקתי הרבה על פי דברי שו"ת דברי חיים או"ח ח"צ סי' ל"ט^(כה) בקופו, שכ' דצכה"ג טוב יותר ליקח מהחטים דאשתקד שלא נמצאו מחומלים רק מעט מזעיר ולא ידעינן זהו חשש ממים עכ"ל, ולא ידעתי כדת מה לעשות, כי הי' קשה לי שלא לאכול שמורים, וכן לאחרים לא רציתי להורות בדבר, רק הראיתי את לשון הד"ח ז"ל להשואלים, ועל כן הי' לי נער בדבר, אמרתי לפקפק קצת ולנדד ולומר דאפילו חטים שנקלרו אחר שנתיבשו דלדעת הרשב"א המוצא בצ"י סי' תס"ז יכולין להחמיץ במחזור והכי קיי"ל, וא"כ לא היו בכלל שמירה^(כה), ויעיין דד"ח סס (דמבאר דממ"נ לא היו שמירה, דאם נקלרו קודם שנתיבשו ועדיין היו נריכים להיניקה מהקרקע, הרי אינם יכולים

(מו)

שו"ת שמן המאור סי' ק"ב בר"ה והנה

נלע"ד פשוט דבדאי חטים מחומלים היו אסורים מלאורייתא, ומלבד מה דבשנה זו הי' ירידת גשמים הרבה בשעה שכבר נקלרו והונחו בערמות צדקה ואחמזי בתלוש, ובדאי דהוי חמץ ממש, אלא דנלענ"ד

ביאורים והערות

תבר. להרה"ג מוה"ר שמעון ליכטענשטיין ז"ל אבר"ק לעבניטין:

תבה. עמ"ש לעיל בהערה נ"ט בר"ה ובשו"ת שמן המאור:

תבו. מועתק לעיל אות י"מ:

תבו. הנה לא נזכר בתשובה זו אימותי הי' הנשמים אם לאחר שנתיבשו או קודם שנתיבשו, כי באמת השאלה סובבת גם לענין אי מותר באכילה לכל ימי הפסח, ולא רק לענין אי היו בכלל שמורה, וכמ"ש שם להדיא בתשו' דברי חיים ולכאורה הי' מקום לאוסרם לאכלם בפסח וכו', ועי' היטב בביאורים והערות לתשו' הרשב"א בחלק ב' שמבואר שם דברי הרשב"א במו"מ, אלא שבר"ח שם כ' דהעולם נוהגין להתיר, וכתבנו שם בהערה רי"ז שנראה דעיקר טעם ההיתר הוא משום ספק ספיקא, ספק נגמרו ספק לא נגמרו, ואת"ל דנגמרו שמא לא נתחמוצו, וכמ"ש טעם זה בכו"ב אחרונים שמועתק בחלק זה, ומשו"ה כ' בר"ח דלכאורה הי' מקום לאוסרם לאכלם בפסח,

בפשיטות דאין לפלפל בזה כלל, ואפילו אי אחמני במחוצר הוי חמץ דאורייתא, וכהוראת דברי הרשב"א המוצא בצ"י סי' תס"ז, ו"ל כתב עוד בתשובה דהא דאמרינן צפרק כל שעה דף ל"ג ע"א היכי דמי כגון דאחמין במחוצר וכו', ועיין לשון התשובה מוצא בדברי חיים ח"צ תשו' ל"ט ו"ל, שאלת הא דאמרינן צפרק כל שעה גבי תרומת חלה בפסח שלא היתה לה שעת הכושר היכי דמי כגון דאחמין במחוצר, האריך המחוצר צא לידי חימוץ שהרי אין לך תצואה שלא נפלו עליו מים במחוצר, תשובה ההיא שנתבשל לגמרי במחוצר ואינה צריכה ליניקה וכל שנתייבשה לגמרי במחוצר כמאן דמנחא בכדא דמיא ומקבלת חימוץ אם ירדו עליהם גשמים עכ"ל:

ומה שכתב בח"ס סי' קל"ו לפקפק על זה, ו"ל ואולי י"ל דהחמוצים אפילו שנתצקעו אינו אלא עיפוש ולא חמץ דאורייתא, וקצת משמע כן מסוגיא דמנחא של טבל דמשמע דלעולם איסור טבל קודם לאיסור חמץ ואם איחא משכחת חמץ במחוצר וטבל אחר שנתמרח והיינו כשנקצר ערב פסח אחר חלות, ואין להאריך בזה עכ"ל סס, ועוד נכפלו דבריו ו"ל צסי' קל"ז ו"ל,

ובמקום אחר כתבתי דיש לעיין דמשכחת נתחמץ במחוצר או קודם מירוח טרם חיוב טבל, ומיהו לרי' שמעון דחמץ משש שעות ולמעלה מותר, לא משכחת ליה, דמירוח צי"ט ליכא, וראיית פני הצית לאו דאורייתא לכמה דיעות (וצעינן דוקא מירוח) עכ"ד השייך לענינינו בזה, וכוונתו למה דאיחא צמס' פסחים דף ל"ה סוע"צ טעם דאין אדם יוצא ידי חובתו צמנא של טבל, משום דכתיב לא תחל עליו חמץ, מי שאיסורו משום צל תחל חמץ יצא זה שאיסורו משום צל תחל טבל, והא מני רבי שמעון הוא דאמר אין אסור חל על אסור יעיי"ש, ולפי"ז ר"ל צמ"ס דמשמע דאין שייך אסור חמץ דאורייתא בתצואה שנחמנה, דאם לא כן משכחת לה אסור חמץ קודם לאסור טבל, והיינו אם נחמץ קודם המרות, ומתוך דכיון דאזיל אליצ' דר"ש ולדידיה חמץ אינו אסור עד הפסח ממש, ויעיין כ"ח ע"ב, ומרות לא שייך צי"ט, ושם לא שייך חמץ קודם שצא לידי אסור טבל, דהא ע"כ נתמרח קודם יו"ט:

והנה מלבד מה דתרוצו ו"ל צ"ע לענ"ד, דהא מ"מ משכחת לה בעצר ומרח צי"ט, ועוד הרי לרוב הדיעות מותרים כל מלאכת אוכל נפש צי"ט

ביאורים והערות

דהו תלוי בפלוגת הרמ"א ושאר אחרונים אי מתירין ספק ספיקא באכילה, ואפשר רבגדון השמן המאור לא הי' נודע ג"כ אם החטים היו כבר נגמרו או לא, ומשו"ה לא דן רק לענין שמורה, אלא דלפ"ז לכאורה עדיין נכון יותר ליקח חטים משל אשתקד, עמ"ש בהערה ר"ח בפי' תיבת בודאי שבתשו' ד"ח:

תבה. דצע"ג, דאחרי שכבר ראה תשו' הרשב"א שמוכא בפנים בתשו' דברי חיים, והרשב"א קאי על דברי השואל שהקשה שהרי אין לך תבואה שלא נפלו עליו מים במחוצר, והכוונה בקשייתו דא"כ לחם לא נאכל בפסח וכמ"ש במועיל צדקה ריש סי' ס"ט ומועתק דבריו לעיל אות א', וא"כ הו"ל לתרשב"א לתרין בפשיטות ולחלק בין השבלים שנפלו להקרקע דאסורים והשבלים שלא נפלו לקרקע מותרים, וגם מדרסתם וכ' כמאן דמנחי בכדא דמיא ומקבלת חימוץ אם ירדו עלי' גשמים, משמע להדיא דבגשמים מצויים בלבד אסורים, ואע"ג שלא נפלו השבלים לארץ והוי אגב מדליהו אעפ"כ הוי כמאן דמנחא בכדא, וכ"כ להדיא בתשו' מעיל צדקה שכן הוא דעת הרשב"א, אלא שבתשו' מעיל צדקה חולק עליו, וכבר הארכנו בכ"ז בביאורים והערות לתשו' הרשב"א, ועי' בשדי חמד ח"ז מוערכת חמץ ומצה סי' י' אות י"ג שכ' בזה"ל, והי' נראה לי דהרב מעיל צדקה [שהובא בשערי תשובה סי' תס"ז סקי"ב] כתב בן כמפרש פסק רינו של מרן, אך ראיתי מה שכ' בשמו הרב עיקרי הד"ט סס"י ח"י ומתבאר דחולק על דברי הרשב"א שטמנו נובע דינו של מרן בש"ע, שוב נדפס שו"ת הרב רמ"ן [מועתק לעיל אות מ'] וראיתי שם גוף דברי המועיל צדקה וכו' ע"כ, וכן מובאר בכל אחרונים שמועתק בחלק זה שדנו בדברי המועיל צדקה, שהוא חולק על הרשב"א במה דלא ס"ל אגב מדליהו לא מחמצי, ועמ"ש לעיל בהערה קע"ו לתשו' כרם חמר:

תב"ט. גם הדמיון לס"ד צע"ג, דשאני התם דיש ספק ספיקא משום דאין המים נכנסין לבטן הערימות או מטעם רוב וכמ"ש במ"א ימ"ז שם, משא"כ בחטים שמורים שאין עושין ערימות והמים נפלו בעורן מחוברין וכל קנה וקנה עומד בפני עצמו, וכבר כתבו כן לחלק בכו"כ אחרונים שבחלק זה, שהשאלה דחטים שמורים חמור יותר מהאי טעמא מהדן דסעיף ד':

מדאורייתא, ויעיין ב"י וש"ע סי' תנ"ה, ואפילו מלאכת קצירה ומרוח ג"כ מותר מדאורייתא יעיי"ש, עוד ז"ע לפענ"ד דהרי מצואר בפירוש בגמרא הנ"ל בדף ל"ג לתוך דלכן ממעיט מקרא דמתן לו ולא לאורו, דהמפריש תרומת חמץ בפסח אינו קדוש, ומ"מ המפריש תרומה טמאה קדוש, אע"ג דהוי ג"כ רק לאורו, דבחמץ מיירי בלא הי' לו שעת הכושר ואחמין במחזור, וא"כ כפי הבנת דברי הח"ס סתרי בזה דברי ש"ס הנ"ל לדברי הגמרא במנה של טבל, ושוב הראוני שכן עורר בזה בשו"ת שדה יהושע במפתחות והגהות לסי' ו' והניח בקושיא יעיי"ש, ואמנם לע"ד בזה יש לדחות ולחלק, דגמרא בדף ל"ג שם דוקא אליב"י דרבי יוסי הגלילי אזל דס"ל חמץ בפסח מותר בהנאה, וע"כ נריכס קרא לומר דמ"מ כשלא הי' לו שעת הכושר אין חל עליו שם תרומה, ויעיין בחוס' שם בד"ה מתן לו ולא לאורו וברש"י דף ל"ב ע"א ד"ה אבל המפריש תרומת חמץ, ולדידן אין מוכרח דמשכחת חמץ במחזור, וי"ל כדעת הח"ס דתבואה שנתבקעה לא הוי בכלל חמץ דאורייתא (ולדידן כל תרומת חמץ אפילו כשהי' לו שעת הכושר אינו תרומה מדהוא אסור בהנאה ואין כאן נתינה, ויעיין ג"כ בחוס' דף ל"ב ע"א מש"כ שם):

אלא דלע"ד לא ראיתי כלל הוכחה מסוגיא דמנחם טבל לומר דתבואה שנחמנה אינו אסור מדאורייתא, ולא הבנתי כלל קושיות הח"ס, דהא נלענ"ד ברור דבדואי משכחת חמץ קודם אסור טבל וכפשטות הגמרא בדף ל"ג דאפילו במחזור משכחת חמץ דאורייתא, וכדברי תשובת הרשב"א הנ"ל, ומ"מ שפיר קאמר דאין יוצאין במנה של טבל, מטעם דלא שייך בזה לר"ש דל"ל אסור כולל, א"כ כל שהוא עכשיו מנה ואינו

חמץ ורביע עליו אסור טבל קודם שנחמץ שוב אין בו שייכות משום אסור חמץ, דאינו יכול לחול עליו למאן דלית לי' אסור חל על אסור, וע"כ שוב אינו יוצא בו ידי חובת מנה, כיון דאינו יכול לעבור עליו אם יתחמץ משום כל תאכל חמץ, כיון דעדיין מנה הוא ואסור טבל רביע עלה, אבל הא פשיטא דמשכחת שיהי' חמץ קודם המרוח ועדיין לא חל עליו אסור טבל, ולא בא אלא להפקיע דמנה של טבל אפילו אם יתחמץ לא יעבור עליו משום ב"ת חמץ, וע"כ לר"ש דלית לי' כולל, אינו יוצא בו ידי חובת מנה, וזה פשוט וברור לפע"ד, ותבואה שנחמנה אפילו במחזור הוי חמץ דאורייתא כמשמעות הגמרא בדף ל"ג המובא בתשו' רשב"א הנ"ל:

שוב ראיתי בשו"ת דברי חיים ת"צ אצל העור סי' ע"ט שכ' ח"ל, ובענין ברירת חמץ שערער הרב הגאון בח"ס על המנהג שלנו בצרירת החטין, הנה אין לנו לסור ממנהג שנהגו אבותינו (ר"ל לבדוק ג' אגרופין אם יש ס') הגאונים וכו', ועל דברי הח"ס הרבה יש להשיב, ובפרט מה שהביא רא"י ממנה של טבל נעלם ממני כוונתו הקדושה, דאיך משכחת שהחמץ קודם שנעשה טבל ואסור חמץ קדוש, והלא כבר נפרש ממנו תרומה גדולה כמצואר שם בש"ס, ולכן דבריו ז"ע מאוד עכ"ל, ואני העני לא הבנתי דבריו הקדושים של הד"ת ז"ל ה"ל, וכי מה נפ"מ אם נטלה תרומה גדולה אם לאו, הרי ודאי משכחת לה שיהי' חמץ מקודם כשהוא בשצלים אחר הקצירה, ולא זכיתי להצין דבריהם הקדושים ז"ל, ואחרי שנים רבות הגיע לידי שו"ת ברכת רנ"ה (אורינשטיין) וראיתי שם בסי' ע"ז ה"ל^א שכבר הקשה קן הגאון ז"ל על הח"ס והניחו בתימה:

ביאורים והערות

תל. בפנים בשו"ת דברי חיים שם כ' בחצאי מרובע בזה"ל, ז"ע דשם באמת לא נתחמץ, ושפיר י"ל דנפרש ממנו ת"ג, ועב"פ הי' ראוי להיות עלי' איסור חמץ כשהי' בחמץ במחזור או הי' טבל:

(מז)

שו"ת משה האי"ש^(לב) חאו"ח סימן ט'

כ"ה ב' ויקרא שנת עת"ר לפ"ק קאלביעל ג' אדר ב' מדינת פולין פלך ווארשא

שוכ"ט לכבוד הרב הגאון הגדול חו"ב סוע"ה פ"ה ג"י שה"ן בנש"ק בקש"ת מהר"ר חיים משה אלישר שליט"א, אחד מאחד מרבני וגאוני מירושת"ו:

אחרי הכבוד כמשפט הגיעני ספריה דמר וזרכתי זרכת הנהנין והשתמשתי בו מאד, ומה גם זראומי כי כבוד אצוי הגאון רש"ל זנוק"ל הניח זן חכם וגאון כמוהו רב שליט"א, לזאת צאחי להגיע גם לפני כ"ת הדברים אשר יבואני, וגא להשיבנו דעתו הרמה:

נסתפקתי זשנה זו שרצו גשמים זכציזותינו, זכל יוס ויוס הלך הגשם איזה פעמים וגם זלילות,

עד שזעהרעה מקומות זשדות עמדו נחלי מים, אס כשרים החטים שלנו לפסח אף שאינם רואים זהס סי' זיקוע, דהא המחזר זסי' תס"ז ס"ז תפס עיקר שיטת

הר"א דהיכא דמנת ניחא אחי לידי חימוץ, וכן הסכים לזה חו"ו הרמ"א שס, וז"ל ולכך יש ליזהר שלא יבואו

מים או גשמים מזולפין על החטים כי אז אפילו לא נחזקעו אסורות, ועי' זט"ז שס סק"ג, והנה חותני

זקיני זדרכי משה סי' תס"ז כתב על הז"י שהציא הא דהגהות זחטים המוצאים זשקים והגשמים מזולפין

עליהם דאין לתוש מתרי טעמי, חדא מהא דמנזה ללתות, ועוד דאגז מדלייהו לא מחמצי, וכתב חותני זקני

על זה זד"מ שס, דלפי שיטת ה"ר אפרים אפילו לא ירדו עליהם רק [מעט] גשמים^(לב) אסור, ולא חש ג"כ

לסזרר דאגז מדלייהו לא מחמצי, א"כ זני"ד לא מיזעיא

הזבואות שהיו נקצרים והיו מונחים, מ"מ כיון שידוע

כי ע"י ריזוי הגשמים נתאחרו מלקצור הרבה ימים, אף שזכזר היו ראויס לקצור ולא היו זריכים עוד ליניקת

הקרקע, וזאין לידי חימוץ אף דמחזר, כמ"ש הרשז"א הזבא זז"י סי' תס"ז ופסקו זש"ע ס"ו, וכ"פ זשלטי

הגזורים פ' כל שעה, וכ"כ זהג"מ פ' כל שעה זשס הראז"י, וא"כ אף שלא נחזקעו אסור כמו זהאי ארזא,

ואך לשי' ההגהות שזמקום מדרון שיכולין המים לזאת או זעפר תיחות שיכולין לזלוע זקרקע שרי, ומקום

זמיחת החטים הוי כמו מקום תיחות, מ"מ הרי כתב הז"י שס שקולא גדולה היא ואין לסמוך עליו, והסכים

לזה הפרי חדש זס' ג' יע"ש, וכן נראה דזרי חותני זקיני הרמ"א שס:

אזנבם לכאורה דזרי הרשז"א הנ"ל זריכים זיאור, דהא נשאל זשנה שרצו גשמים^(לב), והשיב מסזרר

שאין לאסור חטים סתם של אותה שנה, ואולי דכוונתו דכל שלא ראינו שנפל על אותם חטים מים הוי סתם

חטים, אמנם זה דוחק גדול, דהרי ידעינן זפירוש שירדו גשמים הרבה וזודאי נפלו על כל החטים שהיו זשדות,

רק די"ל דאולי אותם חטים נקצרו קודם שהתחילו הגשמים לירד, אולם גם זה דוחק, דזה הוי מייעוטא

דמייעוטא, ואמנם זה אינו די"ל דהרשז"א מיירי זהכי שנקצרו מקודם, והא דכתב אין הרוב מתמיאים, היינו

שלא נפל עליהם מים זכדי שהתמיאו, אמנם לכאורה מאי מספקא ליה להשואל, דהא יכולין לראות אס יש זהס

ביאורים והערות

תלא. מועתק לעיל אות כ"ג:

תלב. להרה"ג מוה"ר חיים משה אלישר ז"ל נרפס בירושלים שנת תרפ"א:

תלג. כ"כ בדרכי משה הארוך דפוס פיורדא:

תלד. כפי הנראה שהבין שתשו' הרשב"א שהובא בכ"י לענין חמין במחזר הוא המשך דברי הרשב"א שהובא שם בב"י מקודם לזה גבי

ערימות, אולם המעיין בפנים בתשו' הרשב"א יראה מבואר שהם שני תשובות נפרדות לגמרי, כי התשובה לענין ערימות נרפס בח"א סי' ק"ב, והתשובה לענין חמין במחזר נרפס בח"ז סי' כ' ומועתק בחלק שני אות א', ובתשובה לענין חמין במחזר לא כ' הרשב"א

כלל שרד' ריבוי גשמים, ופשטות כוונתו נראה לכאורה דאסור אף בגשמים מצויים, וכמ"ש שם בהערה ז', וכבר כתבנו כן להעיר בהערה ז"ג לתשו' הרמ"ן שמועתק לעיל אות ט' שהבין ג"כ שהוא תשובה אחר:

ס, כמו דאיתא בס"י תנ"ג, והמג"א בס"י תמ"ז (סק"ב) [סקמ"ד] כ' דניש ס' אף הרשב"א מודה דשרי, רק להוסיף עד ס' דיש רוב (איסור) [אסור], ועי' מג"א ס"י תנ"ג סק"ו, אמנם באמת ז"א, לדעת השואל הוא לאסור אף בלא נתבקעו כנ"ל הואיל ורבו הגשמים דהוי כמו ארצא דטבעא בחישתא, והשיב לו הרשב"א דהוי סתם חטים כל שלא ראינו שנפל עליהם מים, ואף דירדו הרבה גשמים מ"מ אולי בשאר מקומות לא ירדו כל כך הרבה גשמים, ומה שמציאים למכור בשוק הוי מרובא דעלמא, ולהכי קיים שפיר דא"כ לתם לא נאכל בפסח וכו', ודילמא באיזה מקום ירדו הרבה גשמים, אלא ודאי דכל דלא ידעינן הולכין אחר הרוב ורוב אינם מחמירין וכו' :

אמנם עדיין יש להסתפק בכונת הרשב"א והשואל, אי ס"ל דבחטים לא בעינן ביקוע כס' הרא"ה, או דס"ל דהיכא דמינח נייחא אסור אף בזליפה מועטת, או דס"ל דגשמים לא הוי כמו זליפה מועטת ואסור אף ללא נתבקעו, אמנם לאחר העיון בדברי הרשב"א שכתב שמא לא הספיקו להחמיר שלא כל שבא במים מחמיר וכו' ול"ד לארצא וכו' מן הסתם יש בו להחמיר עכ"ל, נראה דס"ל דעיקר החילוק בין שוהה בו או לא, [והיכא ד]הגשמים אינו שוהה בו ותיכף נופלים במים לארץ מישרא שרי, והוי כמו דאמר הש"ס פסחים דף מ' אגב דמדליה לא מחמצי ופרש"י כל דרך נפילתם לא מחמצי עכ"ל, וכן פ"י שם ד"ה זקיפה וכו' דהני נמי דייב מיהא דשריקי ונפלי ולא מזלעי באידך עכ"ל, אבל א"כ תיקשי דהא לכאורה נראה מדברי הרשב"א דהשבולים העליונים אסורים, מדכתב תולין להקל שמא לא נכנסו בהם מים [אלא] בשבולים העליונים, אלמא דשבולים העליונים אסורים, וקשה הא לא שהו במיא ג"כ דמדלייה, ולכאורה י"ל דמיירי דחוינן דהשבולים העליונים נתבקעו, אמנם זה אינו, חדא דלמה ל"י להרשב"א להתיר מטעם ספק ספיקא ניחוי אם נתבקעו או לא,

ועוד דבלבוש מזוחר להדיא אדברי המחבר בס"ד שהם דברי הרשב"א וז"ל ודוקא מצטן ערימה מותר אבל מן השבולים העליונים לא יקח אפילו לא העלו נמחים שאין בהם אלא חד ספיקא עכ"ל, ועוד קשה האין כתב הרשב"א דמשכחת חמץ במחוצר וע"כ דלא נתבקעו דאי נתבקעו פשיטא וקשה ג"כ הא לא שהה, אמנם נראה ד"ל בכונת הרשב"א דס"ל דבארצא בחישתא הואיל ושהי בו הוי ודאי חמץ, ולא כמ"ש המג"א בסק"י"ב, וכן נראה מלשונו שכתב ת"ח) יש בו כדי להחמיר, אבל כל היכא דלא שהה לא הוי ודאי אלא ספק, ומשום הכי מצטן הערימה דאיכא עוד ספק שמא לא נכנסו בהם מים הוי ספק ספיקא ושרי, אבל בשבולים העליונים ובמחוצר שירדו עליהם הוי עכ"פ ספק חמץ אף דלא שהה בו, ויש להציא ראי' לזה מדברי הרשב"א שבי' עד שהיה קצת מהשבולים שעל הערימות מעלים נמחים, אלמא דלא כל השבולים העליונים מעלים נמחים רק קצתם, אעפ"כ אינו מתיר הרשב"א רק מצטן הערימה, והיינו כנ"ל דכל שבא עליהם מים בזדאי הוי עכ"פ ספק חמץ, אבל מצטן הערימה (ליכא) [איכא] ספק ספיקא ולהכי שרי :

אבל א"כ קשה מלתימה אף דשוהה שרי, אמנם אינו מצין כלל כל המירוך דהא דלתימה דשרי, דמה בכך דעוסק בהם הא אינו עוסק בהם תמיד, ואח"כ לאחר שגמר העסק גם המים נבלעו בחטים דהרי אינו מלקט אותם משם ואוסרים, כן המירוך זליפה מועטת ג"כ אינו מצין כלל, ד"ל דע"י הזליפה מועטת נתחמץ מעט מהחטים, אמנם זה י"ל דאח"כ נתערבו ונטלו בס', וכן הא דעוסק בהם ג"כ הכוונה רק דבשעה שעוסק בהם אינם צאים לידי חימוץ, ואחרי גמר העסק נתערבים היטב ונטלים, וי"ל דשני התירוטים תלויים אי אמרינן חוזר וניער בפסח, דבאמת הרשב"א ס"ל חוזר וניער כמזוחר בס"י תמ"ז, דאם נאמר התירוך זליפה מועטת וע"כ תיכף נאסר עכ"פ מעט קודם שנתערב

עכ"ל, ואינו מוצן דגס גבי ערימה אם צאנו לחוש דירדו בצטן הערימה שהוא ג"כ הרבה, דמי הוליאוס משם, וגריעי עוד מארצא בחישתא, דהתם הרי הוליאוס אותם מהמים, ועוד קשה למה לא חשש הרשצ"א דירד עליהם הגשם תיקף אחר הקציר צעוד שהיו נפרדים ומפורדים על השדות ולא היו אז צערמות כלל, ואם אז ירדו גשמים היו כמו ארצא בחישתא ונתחמנו כולם, דהוי כולם כמו השיבולים העליונים, וכמ"ש הב"י צסי' תנ"ג צסס הסמ"ק על הדגן שנמח מלחלוטית הארץ דהוי חמץ גמור, גם תמוה צהא שכתב הרשצ"א דחולין להקל ללא נכנסו הגשמים בצטן הערימה, ותמוה הלא בצטן הערימה ליכא תצואה כלל רק כל החטים הם צשיבולים העליונים (ת"ל):

שוב מנלתי צשו"ת פינות הצית מהגאון צעל פתח הצית חאור"ת סי' י"ט (ת"ל) שהעיר צזה ע"ד הרשצ"א, וכ' דהרשצ"א מיירי שהרוב מסתמא קצרו והכניסו לציתם טרם שנתרצו הגשמים, ורק כאן שרצו הגשמים לא ימלט שנשארו צערימות צשצדות עכ"ל, ועכ"ז לא נתישב כל מה שהערנו לעיל וצריכים ציאור צצרי הרשצ"א דכאן לענ"ד וצ"ע:

נחזור לנידן דידן, דעכ"פ ידעינן צודאי דירדו גשמים עליהם ציום הרבה פעמים וגם צלילה לא שקטו כלל ופעמים כל הלילה אשר כמנה לא נהיה מכמה שנים, א"כ ירדו ודאי על כל החטים וליכא ספק ספיקא דהרשצ"א כלל, והרי אי לאו ס"ס היה הרשצ"א אוסר, כמו דאוסר צאמת השיבולים העליונים כנ"ל, וא"כ צנ"ד אין מקום לכאורה להכשיר אף אותם החטים שלא חזינן צהם שום סי' ציקוע כנ"ל, אמנם דמוקמינן להו אחזקתיה דכמו שהיה צצבורם והוו צריכים לקרקע לא

צהשאר וע"כ י"ל דאינו חמץ, אצל למירון דעוסק צהם י"ל דצשעה שעוסק צהם אינם צאין לידי חימוץ כלל ואח"כ צבר נתערבו, וכל כה"ג דצשעה שנתערבו אינם חמץ כלל, י"ל דאף הסוצרין דחוזר וניער דוקא שנתערבו איסור אצל לא היכא דצשעת התערבות עדיין הי' היתר וצנתערבות נאסרו, ויש לפלפל צזה טוצא ולא רציחי להאריך:

אמנם עדיין צצרי הרשצ"א אינם מוצנים, שכ' ולתיחה נמי תעיד, וקשה שאני לתיחה דעוסק צה כנ"ל אצל גשמים הרי אינו שובה, וא"כ היכא דאינו שובה אף ללא עסיק ציה אינו גרע משובה ועוסק, רק ללא צרירה לי', להכי אינו מחיר רק מטעם ס"ס, משום די"ל דעוסק צהם אף דשובה עדיפא מאינו עוסק צהם ואינו שובה ג"כ ודוחק, שוב רציחי צטור צהגרות מהרל"ת צסי' תנ"ג איתא כעין סברא זו, ועי"ש שכ' ואע"ג דאין ללמוד מלתיחה וכו', מ"מ אפשר דהואיל ואינן כאן אלא מעט רוק ס"ל לרצינו ללא גרע מלתיחה דעסיק צה עכ"ל, וא"כ י"ל דאף הרשצ"א ס"ל דהגשמים הוי רק דבר מועט והיינו או דמידלייה או שמונחת על עפר חיחות כנ"ל, ולא נשאר עליהם רק דבר מועט ממש כמו לתיחה דעוסק צה, רק די"ל ג"כ לאידך גיסא כנ"ל, משו"ה אוסר השיבולים העליונים, רק דעדיין תיקשי למה אוסר הרשצ"א ומוכת לה מהש"ס, וא"כ על כרחך לתיחה כלל להאי סברא וצ"ע:

עוד יש להעיר צצצרי הרשצ"א שכ' ול"ד לארצא בחישתא דהכל נטצעו וכו', וצ"ע הא שאני ארצא דליכא אלא חד ספיקא כמ"ש המג"א סקי"ב, משא"כ הכא הוי תרי ספיקי ולקולא, ועוד קשה שכ' צתירון דהתם צארצא מן הסתם שובה צו ויש צו כדי להחמיץ

ביאורים והערות

ת"ל. קושיא זו לק"מ, כי סדר הערימות היו נעשית בכמה אופנים וכמ"ש בחלק ראשון אות כ"א וכ"ב, ובמודינות שהיו דרין בה הראשונים היו מניחין הרבה שבלים זה על גב זה, באופן שהי' ערימה גדולה מאד, וכל הערימה היו מלאה משבלים עם חטים, ועי' בס' אמרי דוד שמועתק באות י"ח שכבר העיר שכפי סדר הערימות שהיו עושין במקומו הי' אפשר להמים ליכנס לכל השבלים, ולא דמי לסדר הערימות שהיו עושין במודינות שהיו דרין בה הראשונים עי"ש, ועי' להלן בר"ה ולכאורה תמהני, ובמ"ש להעיר ע"ד להלן בתשו' משה האי"ש בס' י' בד"ה עוד הקשה כבודו וכו':

ת"ל. מועתק לעיל אות ז':

נתחמנו כן גם עתה לא נתחמנו, כמ"ש התוס' חולין ד"א ד"ה אלא דכור במעו אמו היה זה, או מטעם רוב דהם מרוב חטים שלא נתחמנו, אמנם זה אינו, דהנה אחי לידי ריעותא דירד עליהם הרבה גשמים, ושוב דמי למ"ש התוס' כתובות כ"ג ד"ה תרוייהו דכיון דודאי זרק לה גט וספק קרוז לו או לא איתרע חזקה מן התורה, וכן איתרע רובא דרובא לא ירד עליהם גשמים, כמ"ש התצ"ש באריכות צ"ט כ"ט דכל כה"ג ליכא רובא, אמת דלפי מ"ש החו"ד סי' נ' לדחות דברי התצ"ש דלא נתצרר דרוב שיש להם מים במוח אין המוח מקיפן, ובשביל זה לא ילאו מרוב בהמות כשרות רק מרוב שאין להם מים במוח, והכי נמי לא ילאו החטים רק מרוב שאין יורד עליהם גשמים, אבל לא ילאו מרוב חטים הכשרים, דהרי לא נתצרר עדיין דרוב חטים שירדו עליהם גשמים נתחמנו, אפס כבר נדחו דברי החו"ד צ"ט דעת קדושים צ"ט ק' ובגדולי הקדושה השחיטה כלל צ' סי' ק"ח ויש לפלפל עפ"י ד' ואין להאריך (וכן ביאר מהרי"ט דברי התוס' צ"ח עמ"ס קדושין על הרי"ף, ובהגהות על מהרי"ט צ"ח ע"ג ליעין צ"ט היקר דברי אמת ח' אה"ע סי' ו' ושם בקונטרס ט' בענין דברי סופרים סי' א' וב', ובשו"ת נו"צ מה"ת ח' אה"ע סי' נ"ד אות ט"ו, ובשב שמתחא ו' פ' י"ח, ובאבני מילואים סי' נ"ז סי' ק"ח, ובשו"ת שו"מ מה"ת ח"צ סי' ק"ב, ובשו"ת מהרי" כהן ח' יו"ד סי' א' וסי' ה' שהאריכו בדברי מהרי"ט האלו), וא"כ ה"נ צ"ד ע"י דחזינן דירדו גשמים איתרע חזקתיה, ואולי דלא הוי ריעותא ברורה כמ"ש הרשב"א שלא כל שבא למים מחמיץ, אמנם זה אינו, דהרשב"א צ"ח רק לס"ס, והראיה דאסר השבולים העליונים, ועוד צ"ד שירדו כל כך גשמים ימים רבים גם הרשב"א מודה דגרע מארצא בחישתא דהוציאו החטים מן המים ולא נשתהו זמן מרובה כל כך כמו צ"ד שבעוד שלא נחישו מן הגשם ירד גשם אחר :

שוב מלאחי צו"ת פינות הבית צ"ט וצ"ט י"ט

[וכו'], ובג"ד נמי ריעותא ברורה מיקרי, דהרי הכל יודעים שירדו עליהם הרבה גשמים, וא"כ הכא אין לך ריעותא גדולה מזאת [וכו'] :

והנה על חשש דע"י ריבוי הגשמים נתעכבו מלקבוצו זמן רב אף כשלא היו צריכין לניקת הקרקע, ודברי הרשב"א והשלטי גבורים והגהות מרדכי דנתחמץ במחוצר ומקורס מהש"ס דפסקים דל"ג כגון דהחמיץ במחוצר, והנה במחצית השקל חס"ז וכן בשערי תשובה שם סק"צ הביאו משם שו"ת מעיל דדקה דהסכים להקל מחמת סברת דכל אגב דמדלייה וכו', והיינו מטעם דרובא לא פליג אסברת אצ"י, תמהני שכבר קדמו הפרי חדש חס"ז ס"ג והביא הא דהג"ה שהביא הב"י דבמקום מדרון או בעפר תיחוח מותר, והביא הפ"ח ראי' לדבריו מהא דחנ"ב, וא"כ ג"כ דרובא לא פליג לאצ"י דסבר דכל אגב דמדלייה, ושוב דחי צטוב טעם דאפי' נימא דמותר לפי שכל אחד וכו', אבל חטים שנפלו עליהם מים ונשתהו איכא למיחש לחימוץ דומיא דארצא אע"פ שהם במקום מדרון לפי שהחטים מינח ניחוי וכן עיקר, וגם הב"י כ' על סברא זו דהוי קולא יחירה ואין לסמוך עליה עכ"ל הפ"ח, ולפי' רש"י ז"ל דצ"ה סחיפא וכו' שכי' המים הנפלטים מן הקלוי ע"י חום האור זבין ויוצאין לחוץ עכ"ל, וכן שם צ"ה זקיפה כ' דהני נמי דייצי מיא ושרקי ונפלי ולא מצלעי באידך עכ"ל, י"ל הכוונה דחום האור דטבעו מוציא הלחלוחית מפנימיות הקליות לחוץ, ולא יתן אותם להבליע באידך, אבל חטים העומדים בשדה שירד עליהם גשמים ועוד שלא נחייצו מהגשם הראשון שוב נופל עליהם גשם יום ולילה לא ישבותו והחטים לחים תמיד, פשיטא דיש סברא לומר דמחמני שפיר, והרי עיינו הרואות דאם יעמדו החטים יותר מכדי זמנם אם יורד עליהם גשם מתבקעים ולא מועיל הא דמדלייה הלח' :

ולבאורה תמהני חטים שנתבקעו קנתם וקבלו חימוץ, ולמה לא נאמר דהפרט יעיד על הכלל שכולם נתחממו דמה נשתנו אלו מאלו, ועי' צ"י סי' תס"ז מה שהביא משם הר"ן בתשו' שכ' ולענין שאר החטים שאינם מבוקעות נראה בעיני דמותרין וכו' וכל כה"ג לא איתיליד ריעותא באמצעות הגדיש עכ"ל, ובזמנינו ליכא אמצעות גדיש כלל וכלל, א"כ שוב נימא דאם דליין חטים (ת"כ) בקועות שוב איתיליד ריעותא בכל הגדיש אף באותם שאינם מבוקעים, ובאמת הרדב"ז הנדפס מחדש דפסחים דף מ' ס"ל דאינו מועיל ס', ולכאורה אינו מובן, ואולי מהאי טעמא הוא וא"ש, ועי' במג"א סק"ב, ואולי י"ל כס' הפוסקים ציו"ד סי' ל"ו גבי ריאה שנשפכה כקיתון דהואיל ושלטה הריעותא כ"כ יע"ש, וה"נ צ"ד דהואיל וירד עליהם גשמים כ"כ אם היה שולט בהם החימוץ כבר היו מבוקעים כמו אלו המבוקעים, ועוד י"ל עפ"י דהר"ן בתשו' הוצא צ"י סי' תס"ז דיש סברה לומר דנתבקעו לא מחמת המים אלא מחמת הלחלוחית היוצא מהשזולים בעודנו בגדיש, דאף דהר"ן השיב דאינו רואה שום נד היתר מ"מ מידי ספיקא לא ינאחו^(ט), א"כ שוב הו"י ס"ס דילמא אף אלו שנתבקעו לא מחמת מים אלא מחמת ליחות השזולים, ואח"ל מחמת המים דילמא לא איתיליד ריעותא כלל בהשאר שלא נתבקעו וא"ש, אבל א"כ יהי'

מוכיח דמועיל ס"ס לאכולם בפסח עי' ט"ז ת"א, ואולי צאי אפשר בענין אחר שאני: שוב ראיתי שיש לדייק בלשון השלטי גבורים שבהרי"ף שכתב תבואה שנשרה צמי ואפילו אם נשרה בעודה מחוברת, אלמא דוקא אם נפלה לארץ ונשרית צמים אז צאה לידי חימוץ אבל לא בעומדת בגובה ה^(מב), וכן מצוהר בלשון הראצ"ה שכ' בהגהות מרדכי וז"ל דזמנים דירדו הגשמים שצו והשזולין נשרין צמים ממש דא"ל אגב דמדלייה וכו', אלמא דכל עוד שהשזולים אינם שוכבים על הארץ לא נתחממו דאגב דמדלייהו וכו', וכנראה שדברי הרשב"א במחלוקת שניה, ולא ראיתי מי שהעיר בזה ת"כ, ומסקנת דברי ההג"מ נראה דדוקא אם רואין שנתבקעו או מחוקיין אותם צמחמין צמחובר אבל לא באופן אחר, ולא כנראה מדברי הרשב"א דמחמין צמחובר אף בלא ראינו שנתבקעו רק שאינם צריכים לקרקע אם ירדו עליהם גשם, ובאמת לא ידעתי מנ"ל להרשב"א הא, דילמא הא דאמר הש"ס דאחמין צמחובר היינו כגון דחוו דנתבקעו^(הד), וכנראה עוד דס"ל להג"מ והש"ג דכל זמן שלא שראו צמים אע"ג שירדו עליהם גשמים ונתבקעו ג"כ אינו חימוץ ת"כ, רק דכך כל הזרעים אם עומדים בארץ יותר מכפי הצורך לצד כששראו צמים אסורים:

ביאורים והערות

ת"מ. צ"ב תיבה זו, אולם כוונת הענין מבוארת:

ת"מ. הנה כפי הנראה שלא ראה בפנים תשו' הר"ן רק מ"ש הבי" בשם הר"ן, ועי' להלן הערה תס"ה שמועתק לשון תשו' הר"ן שכ' בזה"ל שלחלות ולהקל שהבקוע ההוא יהיה מחמת לחות היוצא מן השבלים בעודן בגדיש והווי להווי פירות ואין מתביצין דחוק הוא בעיני, לפי ששאלתי לבקיאם ברבר אם ימצא כן לעולם ואמרו לא וכו', והרי שאינו מחשבו כלל לספק, אלא שליתר שאת הוסיף שם להלן לבאר דאפילו לו יהא שהי' נחשב לספק שנתחמין מליחות נמו אסור עי"ש, ואף שאר אחרונים בחלק זה שכותבים כן לספק, הוא משום שאיירי בחטים שמורים שקצרים מקודם שנתבשל כל צרכו ולא בא על" מים, א"כ בע"כ שנתחמין מליחות של עצמו, אבל בבא על" מים בודאי שחלינן ברבר הרגיל ומצוי שנתחמין מהמים ולא מחשבינן זה לספק עי' מג"א סי' תס"ז סק"ח:

ת"מ. עי"ש בפנים בתשו' הר"ן בס' ג"ט שכ' לתשו' ולאסור אף בס"ס, ועמ"ש בזה לעיל הערה ק"כ:

ת"מ. עמ"ש בחלק שני בהערה י' שפי' זה אינו מוכרח בכוונת הרי"א:

ת"מ. כבר העיר בעיקרן של דברים בתשו' מעיל צדקה שמועתק לעיל אות א', ועי' בחלק שני ששם מועתק שיטת כל הראשונים בזה, ושם מועתק ג"כ בשם רבינו דוד ראין לחלק לענין אגב מדלייהו בין מחובר לתלוש עי"ש, אולם הבי" בש"ע סגר עלינו את הדרך ולא הביא לענין דין דחמין במחובר רק שיטת הרשב"א, אע"ג שבב"י גופ"ה הביא שיטת מקצת הראשונים דס"ל אגב מדלייהו לא נחמין, וכמ"ש להלן גם בשם ס' פינות הבית:

ת"מ. עמ"ש בהערה א' לתשו' הרשב"א שמועתק בחלק שני:

ת"מ. ד"ז לא נראה כלל:

א"כ יש לחוש עוצה אף ללא נחזקעו, ואף די"ל כיון שהגשמים מזלפין ויורדים אין לחוש כל כך, ואין לדמות לנפל על ערימה שבשדה שיש מקום לגשם להחזקע, מ"מ אין נראה כן, ע"י ז"י ס"י תס"ז זמ"ש ואין לסמוך על קולא ימירה, ואף שיש לחלק בין הנושאים מ"מ דוחק, וע"י לבוש עכ"ל, וכ"כ שם בתשובה השניה דאם נתאחר הקציר הרבה לרוב הגשמים א"כ החשש רב, ואפס אשר לא שמענו מעולם לחוש ע"י תמ"ח, ורק העיקר רואין אם יש ס', לכן יטיב נא כג"ש להודיעני דעתו הרמה במהרה, ולאשר מאז היחה העיר דפה לקהל י"ו לא קנו קמח מן הנטחן ע"י מכוונות הקיטור, ובכן נסתפקתי אז אם יש בזה איזה גדר, או עבור חשש הגשמים כנ"ל מוטב יותר לקנות מן הנטחן ע"י מכוונות הנ"ל:

אמנם תמיהני עמ"ש בהג"מ דהיה דמנחות דף ס"ט חטים שירדו בעצים אפילו לפירש"י אפשר שלא היה נראה בהם ביקוע ושינוי מראה ולא מחזקין ביה איסורא עכ"ל, ואינו מובן ולא ידעין [ו] צודאי שהיה בחוך המים ששאצו משם העצים וכן בעצים גופא איכא מים הרבה ודמי ממש לארצא היי, גם תמוה מ"ש שם שירדו מן העצים בלא גשם, ותמוה דמה בכך הרי עכ"פ היו מונחים במים קודם שירדו ח"ו, וא"ל דס"ל כשי' הר"ן דצארצא היו קצת מבוזקעים, דא"כ ל"ל למימר שירדו מן העצים בלא מים תיפוק ל"י ללא חזינן בהו שנחזקעו, גם שיטת הר"ן קצת ז"ע, דל"ל שאל רבא אם נמצא בהם ס', ולכאורה י"ל דהר"ן ס"ל כשיטת הרשב"א שנדפס מחדש בזוהרשא דס"ל שאינו מועיל ס' יע"ש בדף מ' ע"א ועי"ש בהגהות:

ישראל נא על אשר לא נכתב המכתב בכתב אשורית, כי קשה הכתב הזה, ובכן צטובו יתן להמעתיק ויעתיקנו כראוי, כי לפי"ד הענייה נכבדות מדובר בו בנוגע לכלל בני ישראל, וכאשר אקבל תשו' בע"ה הנני להציע לפני כח"ר ענין גדול ונכבד מאד בענין שבת קודש, דברי הדוש"ת צאר"ש מוקירו ומכבדו כערכו הרם, ונא ישיבנו על דנא קודם פסח הבע"ל, יתן ה' כאשר היה לי פ"פ בהלכה לפני קדוש ישראל אבי כח"ר הגאון זקוקלה"ה, כן יהי' לי פ"פ לפני כ"ת שליט"א, נא ישלח לי דף ל"ו אשר חסר בספרו הנבחר ששלח, אם ידעתי שלא אפגוש בכבודו דמר הייתי שולח מחיר הס', אבל בין כך וכך אשלח ספרי שהנאמי בדפוס:

שוב עיינתי בס' פינות הבית הנ"ל, וכנראה דעתו ג"כ לאסור בשנה שרצו גשמים ונתאחר הקצירה, יע"ש שבי' ו"ל האמת כי רחוק הדבר מאוד למצוא שריותא, כי לדעתי אף בלעדי דגן שנלמח יש חשש רב בשנה זו, דהוי כחיטים שנפלו עליהם מים אחר שנתייבש דאף דמחוצר יתחמך, ואף דבתשו' הרשב"א שהביא המחבר בס' תס"ז ס"ו כי דבשנה שרצו הגשמים לא חיישינן לסתם חטים של אותה שנה, היינו ר"ל כל עיקר הטעם משום דתלינן בסתמא שהן מאמנעות הגדיש, ונאמר דשם איירי שהרוב מסתמא קצרו והכניסם לביתם טרם שנתרבו הגשמים, ורק כיון שרצו הגשמים לא ימלט שנשארו ערימות בשדות, אבל נ"ד אשר לא היה האפשרות לקצור זמן רב בחשש פן יפסוק הגשם ויתנגז בשדה, א"כ בעודו מחובר לא שייך עליון ותחמוך.

נתן נטע הכתן דאוועד אב"ד בק"ק קאלביעל

ביאורים והערות

תמו. עמ"ש בחלק שני הערה י"ח בד"ה וע' במרדכי:
 תמו. לכאורה לק"מ כי עפ"ד זה שמקורו בתום' מנחות דף ס"ט ע"ב ה' בדרך גם ולא ה' גשרה כלל במים:
 תמו. לענין החשש דחמין במחובר כתבו כמה אחרונים שמועתק בחלק זה להקל מבע"ס, ספק אם נגמרו, ואת"ל נגמרו שמוא לא נתחמוצו,
 וזה ה' עיקר ההיתר שעלי' סמכו להקל:

(מה)

שו"ת משה האישי סי' י'

וזאת תשובתי עד"ק
יום ר"ח ניסן העת"ר:

רב שלי' עד בלי ירח, ורוב ברכות אל גוה צדיק שואף זורח,
כבוד מע' ידי"ג הרה"ג גאון ישראל ומפורסם בכל קצויי הבל,
רב כהנא מפיו דעה ותבונה וכו' וכו' כקש"ת כמודר"ר נתן
נפע הבהן יצ"ו שליט"א אור תורתו זורח בק"ק קאלביעל יע"א
נר"ו יאיר ובהיר ישב עולם שש ושמה שקט ובטח אנס"ו:
יצו ה' את הברכה באסמיו ולכל המסתופפים בצלו לכולם
שלו' אקרא:

רב נכבד, גי"ק לחו' החולף לנכון הגיעני כעוף
פורחת, ובקרבו ישים אור זו ספק
שנסתפק מעכ"ת על חטים של השנה הזאת שרבו
הגשמים ציוס וצלילה וכו' אם הם כשרים לחג הפסח
הקדוש אף שאין לנו רואים זהם שום ציקוע, וכ"ג
שליט"א האריך והרחיב כיד ה' הטובה עליו לפי רוב
חכמתו ורחמי מצינתו יציע שמן רוקם, ואותי שאל אחוה
דעי לא טעם ולא ריח, אינו אלא מרוב ענותנותיה דמר
דמה ידעתי וכ"ג לא ידע, אך לעשות רצון לדיק חפצתי
והני מילי מחיים להשתעשע בד"ק שליט"א, ולחפש
בספרי המחברים אולי אמנא זהם דבר חדש להעתיק
דצריהם ואציע לפני כח"ר, חה החלי בעזר לורי וגואלי:

תחילת דיבר הביא לנו כח"ר דברי הרב דרכי משה
ז"ל שהשיג על הרב"י ז"ל דלסי סברת רבינו
אפרים ז"ל אפילו לא ירדו עליהם רק גשמים אסור ולא
חש לס' דאגב דמידלייה לא מחמני ופסקו המחבר ז"ל,
א"כ צנ"ד ל"מ התבואות שהיו נקלרים וכו' שדעתו
לאסור, אלו תוד"ק שיחל"א, אנה דאמרי לפי דב"ק צריך
כעת להבין דעת מרן המחבר איך פסק שתי הסברות,
בס"צ פסק סברת רבינו אפרים דגן זה שנטבע צנהר
או שנפלו עליו מים אע"פ שלא נתבקעו אסור לכיון

דמינח נייתי אחי לידי חימוץ, ובס"ד פסק תשו'
הרשב"א צסי' ק"צ שנה שרבו הגשמים וירדו על
הערימות שצטדות עד שהיו קלת מהשצלים שעל
הערימות מעלים זמחים אין חוששין לסתם חטים של
אותה שנה וכו', הרי זה הוא היפוך סברת רבינו אפרים
הנ"ל דכ' דכיון דמינח נייתי אחי לידי חימוץ, ומה גם
שבס"ה פ' סברת הרשב"א דאף במחוזר אמו לידי
חימוץ, ואיך מתיר לסתם חטים של אותה השנה שרבו
הגשמים על הערימות שצטדה:

אלא ודאי מוכרחים אנו לומר דסברת רבינו אפרים
היא דוקא צודאי שבאו מים על החטים או
שנטבעו צנהר או שבאו מים עליהם, ולזה אסר אפילו
דלא נתבקעו מטעם דמינח נייתי אחי לידי חימוץ, אבל
בשנה שרבו הגשמים וירדו על הערימות שצטדה, דאף
דרכו הגשמים אינו כל כך ודאי שירדו על כל החטים
של אותה שנה, דאולי איכא רבים דכבר אספו כל
הקצירה לבית, ואפילו אלו דלא אספו עדיין מי יאמר
שהגיעו המים על כל החטים, משו"ה אזלינן צתר רובא
דלא ירדו עליהם גשמים ומותרין סתם חטים של אותה
שנה וכמ"ש הרב מג"א ז"ל שם, וגם החטים של אותה
הערימות כיון דאיכא ס"ס מותרין וכמ"ש הט"ז ז"ל
שם, וגם אין לחוש שמא החמיצו בהיותם מחוברין
לקרקע, דהרוב אינם מניחין אותם זמן רב במחוזר כדי
לחשוש זהם שמא החמיצו בהיותם במחוזר ואינו צריך
עוד ליניקה וכו', ומה שפסק מרן ז"ל סברת הרשב"א
הוא צדגן שנתייבש לגמרי בהיותו במחוזר ואינו צריך
עוד ליניקה וכו', כלומר דידיעין צבירור שנתייבש לגמרי
בהיותו במחוזר, אבל מספיקא חט"ב לא מחזקינן איסורא
לומר דכבר נתייבשו לגמרי כמ"ש בס"ג דאחזוקי

ביאורים והערות

תפ"ט. לכאורה ר"ל דבני"ד אע"ג שנתאחרו מלקצור הרבה ימים, מ"מ אינו ברור שכבר נתייבש לגמרי, והוי ספק ואחזוקי וכו', אולם בלשון
השואל בס"י ט' בד"ה נסתפקתי כתוב שידוע שעי' ריבוי הגשמים נתאחרו מלקצור הרבה ימים אף שכבר היו ראויים לקצור ולא היו
צריכים עוד ליניקה הקרקע וכו', והיינו שברור שהיו ראויים לקצור וכו', ולפ"ז א"א להתיר מה"ט דהוי ספק שמא לא נגמר וכו', רק

איסורא לא מחזקינן, מעתה לכאורה נראה דליכא לדמות
 דין זה של שנה זו שרצו גשמים לסברת רצונו אפרים
 ז"ל, דהתם ודאי צאו מים על החטים כמש"ל, לזה אסר
 אפילו ללא נתקעו ודו"ק:

הגאון שליט"א הביא לנו תשו' הרשב"א ז"ל בסי' ק"ב
 הוצאה צ"י סי' תק"ז, והרצה להקשות על
 דבריו, ואנכי מנאמי להעיר על חיזה דברים שלא יכולתי
 להבינם, הק' כמ"ר על מ"ש ולא דמי לארצא וכו' ונ"ע
 דהא שאני ארצא דליכא אלא חד ספיקא וכו', אחר
 המח"ר הרי הוא בעלמא אומר דאינו דומה לארצא
 משום דהכל נטבע במים וכו', וכדאי שכונתו היא זאת
 דכיון דהכל נטבע במים ליכא אלא חד ספיקא ולזה לא
 דמי ומאי קושיא, עוד הקשה כמ"ר על הרשב"א
 בחירונו שמירך דהתם בארצא מן הסתם שוהה צו וכו',
 דגם גבי ערימה אס באלו לחוש דירדו המים בצטן
 הערימה שהוא ג"כ הרצה דמי הוציאם משם וגריעי עוד
 מארצא וכו', לפי קע"ד אין הדעת סובלתו לומר
 להגשמים שירדו על הערימות שיהיו יותר גרועים
 מארצא, דהתם דאלו רואים בחוש הראות שכל החטים
 נטבעו במים, ועד שמאלו חיזה אופן להוציאם כבר שהו
 במים זמן רב שיעור כדי להחמיץ ולפיכך אסורים, אבל
 הכא מי יאמר דהגשמים נגעו בכל החטים שבצטן
 הערימה, ואף אס נגעו תיכף הם זוחלין ויורדים לארץ,
 ואין צורך לשום אדם להוציאם משם כי מאליהם הם זבים
 ונגררים לארץ ואינם שוהים שם כדי שיעור להחמיץ,
 ולפיכך איכא דל היתר:

עוד הקשה כ"ג י"ו למה לא חשש הרשב"א דירד
 עליהם הגשם תיכף אחר הקציר בעוד שהיו
 נפרדים וכו', דאז הוי כולם כשצולים העליונים, וכמ"ש
 הצ"י בשם הסמ"ק על הדגן שנמח מלחלוטית הארץ
 וכו', דבריו הללו היו צעניי לפלא, האחד אס החששא
 היא שירדו עליהם גשמים אחר הקציר וכו', מה דמות
 יערוך להביא דדגן שנמח מלחלוטית הארץ וכו', דהתם
 ראינו שנמח, וצא ללמדינו דאף שנמחו מכה לחלוטית
 הארץ^ה הוי חמץ גמור, והכא הוי דוקא חששא שמה
 נפלו עליהם גשמים אחר הקציר וכו', ועוד דהרי
 הרשב"א מפרש ואומר דאס נצא לחששות כאלו אין
 נאכל לחם בפסח, שתמיד יש לחשוש בזה ומספיקא לא
 מחזקינן איסורא דאזלינן בחר רוצא, וכמו שראיתי להרב
 פרי חדש ז"ל שם בסי' הזה סק"ג דכתב וז"ל, אחזקי
 איסורא לא מחזקינן זה ברור, וכן מוכח מההיא ארצא
 דטבעא בחישתא דטעמא דטבעא אבל אי לא טבעא אלא
 דצאו^ה מים על החטים לא מחזקינן איסורא וזה פשוט
 עכ"ל:

עוד הקשה כבודו שליט"א עמ"ש ותולין להקל שלא
 נכנסו הגשמים תוך הערימה כו', וז"ל ותמוה הלא
 בצטן הערימה ליכא תצואה כלל רק כל החטים הם
 כשצולים העליונים וכו' ע"כ, ואנכי לא ידעתי מי גילה
 לכת"ר דליכא תצואה בצטן הערימה, הלא הערימה
 כולה היא של צולים מלאות חטים, אלא דאיכא תחתיים
 ואמצעיים ועליונים, ומה שבצולים האמצעיים הם המה
 צטן הערימה, ועל אלו הוא אומר שלא נכנסו בהם

ביאורים והערות

מטעם דאזלינן בחר רוב חטים של אותה שנה שלא נתחמצו וכו"ל:

תנ. הבין בפ"י דלחלוטית הארץ כמו שכתבנו בחלק שני הערה ט', דהיינו מהלחיות שעולה מן הארץ וכיוצא ולא ע"י גשמים:
 תנא. בפנים בפרי חדש ליתא תיבת אלו אלא דבאו מים על החטים, וכונת הפרי חדש מבואר דקאי על הדין שבש"ע ס"ג חטים שבאו
 בספינה אם הם יבשות וקשות ולא נשתנה מראיהן אחזקי איסורא לא מחזקינן, ופ"י דלא מחזקינן שנגע מים על החטים אע"פ שבאו
 בספינה והוא קרובה למים, אבל אי בודאי נגעה בהם מים אסורות אע"פ שאין רואין עליהם שום ריעותא, והביא ראי' מההיא ארבא
 וכו', דלולא שידעינן שנגעה בהם מים לפי שמבעא בחישתא הוי אמרינן דלא מחזקינן איסורא לומר דאפשר שנגעה בהם מים, וכן
 מבואר להדיא במור רביש ריעותא תלינן שהגיעו עליהם מים ובאין ריעותא לא מחזקינן שהגיעו עליהם מים, וכ"כ בשע"ה ס"א ח"ל
 חטים שבאו בספינה אם הם יבשות וקשות ולא נשתנו מראיתן אין מחזקינן בהן איסור מספק לומר שמא באו במים ואחר כך נתנגבו
 ונתייבשו אבל אם נשתנה מראיתן או שהן לחות אע"פ שלא נתרכבו אסור אפילו להשהותן עכ"ל:

עוד ראיתי בדצ"ק שכתב בהחלט דצנ"ד ריעותא ברורה מיקרי, דהרי הכל יודעים שירדו עליהם הרבה גשמים, וא"כ הכא אין לך ריעותא גדולה מזאת וכו', יסלח נא ה"ב) כ"ג שלא זכר שר התורה דברי הר"ן שהביא דצ"י ז"ל הנז"ל דכתב וכל כה"ג לא איתיליד ריעותא באמנעות הגדיש, ועי' צפר"ח בזה צסק"ו, הרי דאף דאיכא חטים מזוקעות אפ"ה כתב על שאינם מזוקעות דהם מאמנעות הגדיש דלא איתיליד ריעותא באמנעות הגדיש וכו', ודין זה פסקו מרן ז"ל:

ובמדומה לי שהגאון שליט"א לא ראה דברי הרשב"א ז"ל במקומם, דכל לגבי דידי אילו היה רואה סוף דבריו אולי הי' נוטה להחמיר, שכ' וז"ל ועוד הרי ה"ב) שבו החטים מתחילת קציר עד הפסקה ולא נתבקעו ואפילו אחת מניחן ע"פ הביב לא יתבקעו ולמה נחוש להם ע"כ איני רואה בזה כד ספק ומותר עכ"ל, א"כ דון מינה בשנה הזאת אף שרבו הגשמים ולפי דצ"ק שיחל"א שהחטים לא נתבקעו מנין לנו לאסור כל החטים ולהחזיק איסורא:

ובדברי רבינו הרשב"א ז"ל הללו מנאחתי לכמה פוסקים ז"ל שכבר נתחבטו בהם, והנני להביא איזה מדבריהם שמנאחתי להעיר עליהם מקוצר המשיג, הרב משאת משה ז"ל בחלק א"ח סי' ב' הקשה על הרשב"א במ"ש דלא דמי לארצא דטבעה בחיטתא דהכל טבעו במים וכל שטובע במים מן הסתם שוהה בו ויש בו כדי להתמין וכו', וכ' עליו וז"ל, לא זכיתי לאור חילוקו זה וכו', הנה עיקר החילוק דכל הבא אל המים סתמו שוהה כשיעור זריכה רבה לענ"ד, דאטו בגשמים שירדו לתוך ערימות חטים מי איכא מאן דמסהיד בהו שלא שבו המים יותר מכשיעור, ואפ"ה צ"ס שרינהו, ואם דצבריו הא פקע חד ספיקא, דאי אמרת את"ל כי באו

המים, שכיון שהערימה היא מכוסה בתצן וצקש וזונים עליה כמו כותלים לזה אין המים מגיעין אלא לשזולים העליונים ולא לאלו שבאמנע הערימה, ואם הערימה היא של חטים ממש בלא שזולים, פשיטא דגם בטן הערימה היא חטים וזה פשוט, כמו שהביא שם הב"י תשו' הר"ן ז"ל שכתב ולענין שאר החטים שאינם מזוקעות נראה צעיי דמותריס מפני שהדבר מצוי שבשעת הגשמים עליונות הגדיש ותחתונים מתחמץ ומתבקעו ואין המים נוגעים באמניעתו כלל, וכל כה"ג לא איתיליד ריעותא באמנעות הגדיש וכו', ופסקו המחבר צס"ו יע"ש, ויש לי להבין למה מרן ז"ל לא הביא שאר דברי הרשב"א הנז"ל והביא לתשו' הר"ן ז"ל, והרואה יראה דהכל אחד ודעתם בזה שוה, וכבר מנאחתי להגאון הרב פרמ"ג ז"ל במשצנות שנגרש בזה יע"ש:

וראיתי עוד בדצ"ק שהביא להרב פנות הבית ז"ל שפי' דברי הרשב"א דמייירי מסתמא קצרו והכניסו לצחיהם וכו', וטעמא משום חזקה, ואף דאיתיליד ריעותא לא מרעא לחזקה וכו', והביא סיעמא לדבריו מתוס' דחולין דף ט' גזי היהא דשני נזירים וכו', וכ"ג הקשה על ראייתו זאת דזה לא מיקרי איתרע, דהרי בכל אחד מהם אמרינן שהוא לא נטמא ולא היה בו כלל ריעותא וכו', אלו תודב"ק, ואחר המחילה לפי הנראה הוא שלא ראה דברי התוס' בנדה דהתם פירשו דצריהם וז"ל, והא דפריך התם אמאי מיייתי קרבן טומאה לימו תרוייהו קרבן טהרה וכו', ואע"ג דאין יכול להיות שניהם טהורים דאחד מהם ודאי טמא וכו', התם לא מקוטה גמרינן לה, אלא דמוקמינן כל אחד אחזקתיה בחזקת טהרה וכו', כלומר דאף דאחד מהם הוא ודאי טמא ואיזו ביה ריעותא אפילו הכי מכה חזקה אוקמינן אחזקתיה וטהור ופשוט:

ביאורים והערות

תנב. עי' בלשון השואל בס' ט' בד"ה ולכאורה תמהני שכ' בזה"ל ובזמנינו ליכא אמנעות גדיש כלל וכלל, וביארנו שם בהערה תל"ו דסדר הערימות בווארשא ובשאר מקומות במדינות פולין היו נעשית באופן אחר ממקומות שהיו עושין בימי הראשונים וכמ"ש ג"כ בס' אמרי דוד שמועתק לעיל אות י"ח, ולפ"ז הן אמת שעל תשו' הר"ן והרשב"א לק"מ במ"ש שאין המים נכנס לבטן הערימה, אבל לפי המציאות שבפולין שרואין שהמים נכנסים לבטן הערימה היו ודאי ריעותא:

תנב. עמ"ש בחלק א' הערה א' בד"ה וע"פ הנ"ל, כפי' דברי הרשב"א אלו:

את"ל שנגעו כיון דלא שבו שם שיעור להחמיץ לא הספיקו להחמיץ והוי ספק ספיקא, ולזה נטה דעתו להחמירה, וגם מה שהקשה בסוף דאף זו היא סברת הרשב"א דלמה כ' מרן על סברת ההגהות וזו קולא יתירה ואין לסמוך עליו אחר דהרשב"א נמי מהך סברא וכו', אחר בקשת המחילה הלא מרן ז"ל בש"ע לא פסק תשובת הרשב"א אלא להתיר את סתם חטים של אותה השנה מכח רוצא דוקא, אבל מה שהתיר הרשב"א החטים של אותן הערימות מכח ס"ס השמיטו מרן ולא פסקו, ועי' בט"ז שם שהביא, ומ"ש הרשב"א ולא דמי לארצא, הוא אחר דמנא להתיר גם אותן הערימות מכח ס"ס כאשר יראה הקורא, ואולי דמטעם זה השמיטו דמנא דהיא קולא יתירה ואין לסמוך עליו, והאמת הוא כי מרן הב"י ז"ל לא הבין בדברי הרשב"א אלא כמש"ל דהוי ס"ס, אשר לא כן בארצא דליכא ספק דודאי באו כל החטים במים ושהו שם כדי להחמיץ ומשו"ה אסורים, ולזה לא כתב עליו וזו קולא יתירה וכו' ודו"ק:

הרב שלחן גבוה ז"ל העתיק דברי הרשב"א כמו שהובאו בב"י, והקשה עליו במ"ש במחילה שאין לחוש לסתם חטים של אותה שנה וכו', וכונת השואל לא היה אלא על חטים של קציר זו שעלו מנחים וכו', אבל שאר חטים פשיטא דאין לחוש דאחזוקי איסורא לא מחזקינן עכ"ל, ואנכי לא זכיתי להבין קושייתו, דהרי הרשב"א ודאי ידע דכוונת השואל היתה לשאול על צ' דברים, על סתם חטים של אותה שנה אי איכא לחוש שמה יוצא מאותם של הערימות שירדו עליהם גשמים וגם על חטים של אותן הערימות, מדהשיב לו כזאת, ומדבריו של השואל דאמר אם יש לחוש בפסח משום חמץ של קציר זה, מזה הבין הרשב"א ז"ל דכוונת שאלתו היתה גם על סתם חטים, דאל"כ הו"ל לשאול אם יש לחוש על אותן ערימות, מדשאל סתם על קציר זה היינו כונתו על כל הקציר של אותה שנה, וכאשר ראיתי להרב חמד משה ז"ל בס"י זה סק"ז שכ' עי' בב"י שזה הוא תשו' הרשב"א, ושם נאמר צ' ההיתרים לצ' הדברים, האחד דמותר סתם חטים דאזלינן בתר רוצא שלא ירדו

מים עד אמצעייתה של ערימה, שוב אין הפה יכולה לדבר לא כל הבא אל המים מחמיץ וכו' עכ"ל, וכמעט זו היא קושייתו שהקשה כ"ג שיחל"א, ואנא זעירא לפקע"ד חילוקו של הרשב"א מבואר יפה דלא דמי לארצא וכו', דבאמת הסתם ראינו בחוש הראות שכל החטים טבעו במים, וכל שטובע במים בזה האופן מן הסתם עד שימלאו אופן להוסיאם משם כבר שהו שיעור חימוץ די"ש צו כדי להחמיץ, אבל כשירדו גשמים על ערימת חטים שאף שנגעו בצטן הערימה מי יאמר שנגעו בכל החטים ואף אם נגעו בכלם הלא הם זצין וחולין לארץ תיכף ואינם שוהין שם ומשו"ה הוי ס"ס ומותר:

ובן ראיתי להרב ידיו של משה ז"ל על הסי' הזה שהוא ג"כ הקשה ע"ד הרשב"א הללו, וז"ל ויש לעיין מה הוא החילוק של הרשב"א להיחא דארצא, דאי משום מינת נייחי כסברת רבינו אפרים ז"ל למה לו למינקט בלשונו שהכל טבעו במים וכו', הרי הו"ל לחלק סתם בין עסיק בה להיכא דלא עסיק בה, ואי דעתו לחלק בין זליפה לשהייה מרובה, למה לו למינקט בלשונו וכל וכו' מן הסתם שוהה שיעור כדי להחמיץ ומשו"ה לא בעינן ביקוע, אבל כל שלא שהו החטים תוך המים ממש אפילו אם שהו אותם בשרייה מרובה כל שהלכו המים ולא נשהו החטים תוך המים שיעור מה אמרינן שמה לא נתחממו אפילו אי מינת נייחי החטים אח"כ, ומשמע לפ"ז סברת הרשב"א הוי כסברת ההגהות שהביא מרן ז"ל בלשונו, וז"ל אבל אם נפלו מים וכו' במקום מדרון וכו', ומשמע לכאורה שהיא ממש סברת הרשב"א ולמה כתב מרן ז"ל על ההיא סברא וזה קולא יתירה ואין לסמוך עליו, הרי הרשב"א נמי הוי מהאי סברא וכו', עכ"ל יע"ש בדבריו, ואנא זעירא כבר פירשתי חילוקו של הרשב"א ז"ל, ודייק בלשונו ונקט דהתם בארצא הכל נטבע במים, וכיון דהכל נטבע במים אין שום ספק לומר שלא נגעו המים באיזה חטים, דהרי ראינו בחוש הראות שהכל נטבע תוך המים וכו', אבל הכא אף שנגעו המים גם בצטן הערימה מי יאמר דנגעו בכל החטים אולי לא נגעו בכל החטים והוי ספק אחד, ועוד ספק שני דאף

עליהם גשמים ולא החמינו וכו', והז' דאף באותן הערימות שזודאחי ירדו עליהם גשמים מותר ליקח מכח ס"ס, והש"ע לא העתיק זה בש"ע, ולפי זה לא הורכנו לטעם היתר משום ס"ס רק מטעם רובא, וכ"פ הרב מג"א ז"ל עכ"ל, נמצא דהבין פשט בדברי השואל שכונתו לשאל על צ' דברים והשיב לו ג"כ על צ' דברים, עוד הקשה עליו הרב שלחן גבוה ז"ל, ובסוף כתב ואפשר שטעם הרשב"א שסמך על היתר זה הוא מש"כ בסוף אותה תשובה וז"ל ועוד הרי שהו החטים מתחילת קציר וכו' עכ"ל יע"ש, ועי' להרב פר"ח ז"ל סק"צ עמ"ש מור"ם ז"ל אבל לאוכלן בפסח אסור ולא מהני ספק ספיקא, דכתב וז"ל אבל הרשב"א כ' וכו' דהו"ל ס"ס ולקולא ואף לאכילה מתירס הרב מחמת ס"ס כדקי"ל וכו', וכן עיקר שמותרים אף באכילה ודלא כהג"ה וכו' יע"ש:

מעשה אחאן לנ"ד שרבו הגשמים של שנה זאת, מה שמנאחי בדברי הפוסקים ז"ל, ואעתיק דבריהם אולי אינם נמצאים בבית מדרשו, הרב יצחק ירנן להגאון ר' יצחק דוב הלוי ז"ל בסוף ה' פסקים דק"ה ע"כ כ' וז"ל, על אשר שאל ע"ד החטים של שנה זאת שנתרבו הגשמים בימי קציר חטים כנודע, שחושש אני לאסור אף אותם החטים שלא נראה בהם נמיחה וכו', פשיטא לכלל השיטות נולד חשש חמץ גמור אף דלא נתבקעו, דלהרא"ה חטים לא נריכי ציקוע, ולהרא"ה מאן מפיק לומר דזה מיקרי זליפה מועטה, אדרבא ממ"ש האגור משמו של הרא"ה הביאו ג"כ מרן הב"י בס"י תס"ו, נראה דכיון דיש טופח על מנת להטפוח אסור, ולקצרת רבינו אפרים פשיטא דאסור וכו', אלא דלכאורה יקשה ממ"ש הש"ע ס' תס"ו ס"ד שנה שרבו גשמים וכו', והם דברי הרשב"א בתשו' ס' ק"ב, והמעייין שם יראה שלא נשאל על חטים שירדו עליהם גשמים בשעת הקציר וכו', אלא עובדא דהרשב"א הוא באופן אחר לגמרי, והיינו שאז לא היו אוספים בשעת הקציר כל התבואות שצשדה אל הבתים, אלא יש שהיו מגדישים הערימות בצבור גדול על פני השדה, ומכסים אותם הערימות בתבן ומניחין אותן על פני השדה זמן רב עד שמכניסים ז"ל דזליפה מועטה וכו' עכ"ל:

אותה התבואה אחר זמן לבתייהם, אבל לא היו עושים כן אלא המיעוט, והרוב אספו את התבואה מיד בשעת הקציר אל הבית, ואחר שנתרבו הגשמים באותה שנה נשאל הרשב"א על זה, והשאלה סובבת על צ' דברים, אחד אם יש לחוש לכתם תבואה שצשנה ההיא מחשש דילמא יוצא מאותן הערימות שנשארן זמן רב ע"פ השדה, והשני אם ידוע שהתבואה הנלקחת היא מאותן הערימות אם מותרת היא או לא וכו', מזה ג"כ נראה להדיא שחך שזר להם המקום לאסוף כל תבואתם הביתה הניחיה בשדה, וכיון שהרוב נאסף אל הבית נחיר לקנות בסתמא, משום דאזלינן בתר רובא וכו', וגם מיתר דברי הרשב"א הנוגעים לאותן הערימות ענמן אין ראוי לנ"ד, דשאני החס דלא מנד ס"ס היקל הרשב"א, אלא שע"י מהות כיסוי התבן שעל הערימות היא כמעט קרוב לודאי שלא הגיע המים אלא על השבולים העליונים, וכ"כ הרשב"א וז"ל ואפילו אותן הערימות שראינו שנפלו עליהם גשמים אנו תולין בהם להקל שמא לא נכנסו בהם המים אלא בשבולים העליונים אבל לא במה שבצטן הערימה, וכן הדבר ידוע ויכר לעין עכ"ל, אלמא דלא היה לו להרשב"א אפילו ספק, אלא דליתר שאת הוסיף דאפילו את"ל שנכנסו שמא לא הספיקו להחמיץ וכו', יע"ש שהסכים שלא ליקח מהחטים הללו של שנה זו, דבנדון כזה ליכא ספק ספיקא, ומודה גם הט"ז דלא שייך צ"י ס"ס, ואפילו אם הי' צ"י ס"ס מהיכא תיתי להחיר ס"ס לכתחלה וכו', והביא להגאון ראש יוסף אישקאפה ז"ל שז' וז"ל וכתב הרשב"א ואפי' אותן הערימות שראינו וכו', ואני אומר שאם ירדו גשמים רבים זו אחר זו איכא למיחש אפילו לצטן הערימה כי המים נגררים וכו', ומ"ש דאע"פ שנכנסו יש להקל וכו', תמהני דהא אם נכנסו שם המים כיון דהוא קשור ותבוא מתעבדים שם המים ומתחמץ וכו', ומה שהביא מלחיתה אינה ראוי, ועוד שאני לחיתה דהמים מתנגדים מיד משא"כ כאן דשוהים שם המים הרבה מן זמן הלחיתה, ועוד שאני לחיתה כמ"ש רבינו אפרים ז"ל דמתעסק בה ואינו מניח להחמיץ או חילוקים אחרים דכתבו הפוסקים ז"ל דזליפה מועטה וכו' עכ"ל:

מעשה אחאן לנ"ד שרבו הגשמים של שנה זאת, מה שמנאחי בדברי הפוסקים ז"ל, ואעתיק דבריהם אולי אינם נמצאים בבית מדרשו, הרב יצחק ירנן להגאון ר' יצחק דוב הלוי ז"ל בסוף ה' פסקים דק"ה ע"כ כ' וז"ל, על אשר שאל ע"ד החטים של שנה זאת שנתרבו הגשמים בימי קציר חטים כנודע, שחושש אני לאסור אף אותם החטים שלא נראה בהם נמיחה וכו', פשיטא לכלל השיטות נולד חשש חמץ גמור אף דלא נתבקעו, דלהרא"ה חטים לא נריכי ציקוע, ולהרא"ה מאן מפיק לומר דזה מיקרי זליפה מועטה, אדרבא ממ"ש האגור משמו של הרא"ה הביאו ג"כ מרן הב"י בס"י תס"ו, נראה דכיון דיש טופח על מנת להטפוח אסור, ולקצרת רבינו אפרים פשיטא דאסור וכו', אלא דלכאורה יקשה ממ"ש הש"ע ס' תס"ו ס"ד שנה שרבו גשמים וכו', והם דברי הרשב"א בתשו' ס' ק"ב, והמעייין שם יראה שלא נשאל על חטים שירדו עליהם גשמים בשעת הקציר וכו', אלא עובדא דהרשב"א הוא באופן אחר לגמרי, והיינו שאז לא היו אוספים בשעת הקציר כל התבואות שצשדה אל הבתים, אלא יש שהיו מגדישים הערימות בצבור גדול על פני השדה, ומכסים אותם הערימות בתבן ומניחין אותן על פני השדה זמן רב עד שמכניסים ז"ל דזליפה מועטה וכו' עכ"ל:

ולמה נחוש להם וכו', באופן שדבריו נל"ת, עכ"פ דעמו ז"ל להחמיר ולאסור כל החטים של אותה שנה שרבו הגשמים:

ובן מנאחי בתשובת הרמ"ך ז"ל בחאו"ח סי' ל"ז ה"ד) שדעתו ג"כ להחמיר ואסר לעשות מנה מחטים הללו שירדו עליהם גשמים רבים, יע"ש שהביא תשו' הרשב"א הנ"ל, וכתב אבל בשנה זו נודע שנטפו גשמים הרבה על התבואה בעוד שהוא שטוח על פני השדה, וזוהו אין לחלק בין עליון לתחתון וכו', וליכא ספק ספיקא, ונודע שרוב התבואות היה כן, ואי אפשר להתיר לתלות ברבים, כיון דגם רובא אין היחר ברור כי אם מחמת ספק ספיקא שהוא כעין רוב, ואיכא גם ברובא מיעוט לאיסור וכו', ועי' שם בדבריו שהביא לתשו' הרב מעיל דקה ז"ל בסי' ס"ט, וסיים בדבריו דבמילי דפסחא דישראל קדושים מחמירין ביותר, ודאי דראוי להחמיר ליקח חטים של שנה שעברה אף ביותר קצת וכו' עכ"ל, ויש מה לפלפל בדב"ק אך אין הפנאי מסכים ולא לכך באחי:

ברם אחר החיפוש מנאחי להגאון בנין זיון ז"ל בח"ב חאו"ח סי' ה' שהביא דברי הרב יצחק ירנן ז"ל הנ"ל, והקשה עליו ח"ל, אם זה כוונת הרשב"א אין פתח שאין לחוש לחטים סתם של אותה שנה שאם אמה אומר כן לחם לא נאכל בפסח, הלא יאכלו מאותן שהובאו בשעת הקציר לבית עכ"ל, ואחר בקשת אלף מחילות לא דק בדברי הרב יצחק ירנן ז"ל דפי' בכונת השואל אם יש לחוש לסתם חטים של השנה ההיא מחשש דילמא יביאו מאותן הערימות שנשארו זמן רב על פני השדה, נמצא דהשאלה הראשונה הייתה זאת אם יש לחוש ולאסור גם הסתם חטים של אותה השנה, ולזה השיב הרשב"א דאין לחוש בזה כלל מכח רובא, דרוב התבואה נכנסה לבית קודם הגשמים, ופי' דבריו דמה נעשה לארצות שיש להם רוב דגן וכו', אלא דאוליגן בתר רובא דאינם מחמירין, הכא נמי אוליגן בתר רובא והרוב כבר נאסף

ומצאתי להעיר על דבריו ז"ל שכתב בכונת הרשב"א שמה שהתיר הסתם חטים הוא מכח רובא, דהרוב כבר נאסף תבואתם אל הבית וכו', דאם כדבריו לא הו"ל להרשב"א לומר ואין הכל מחמירין, אלא היל"ל דהרוב כבר נאסף אל הבית קודם הגשמים, אך דבזה נוכל לפרש דברי הרשב"א צמ"ש ואין הרוב מחמירין הוא שייך על מ"ש ומה נעשה לארצות שיש להם רוב דגן וכו', א"כ בא ולאסור עליהם שלא יאכלו מחמת המינים בפסח, אלא שדבר תורה הולכים בכל מקום אחר הרוב וכו', וכל תבואה שתבא לידנו אנו דנין אותה אחר הרוב ואין הרוב מחמירין וכו', א"כ הכי נמי בשנה הזאת שרבו הגשמים על אלו הערימות, ויש כמה ערימות שכבר נאספו אל הבית קודם הגשמים, אין אנו אוסרים אותם מספק שמה הם מאותם הערימות שנשארו תחת הגשמים, דאוליגן בתר רובא והרוב כבר נאסף אל הבית, ומותרים סתם החטים של אותה השנה וכו', אלא דמזה למדנו שדעת הרשב"א ז"ל שבארצות שיש להם רוב דגן ומלאו הגרנות ערימות בר עד ניסך המים עליהם צימות הגשמים שהוא ממש הנדון אשר נשאל עליו הרב יצחק ירנן ז"ל דהחטים מותרים, דכל תבואה שתבא לידנו אנו דנים אותה אחר הרוב ואין הרוב מחמירין, והוא היפך סברתו שהחמיר לאסור כל החטים של אותה השנה, וכעת נ"ת, עוד כתב דהרשב"א לא התיר החטים של אותן הערימות מכח ספק ספיקא אלא משום כיוון התנן וכו', אחר המתי"ר כל הקורא דברי הרשב"א ידון דמה שהתיר אותן הערימות היא מכח ספק ספיקא דוקא, דבתחילת דבריו כתב שמה לא נכנסו המים וכו' ואם נכנסו שמה לא הספיקו להחמיר וכו', ובסוף דבריו כתב הלכך הוי ס"ס ולקולא וכו', דנראה להדיא דמכח ס"ס הוא דהתיר, ואם כונת הרב ז"ל היא ממ"ש בסוף התשובה ע"כ אין אני רואה בזה כל ספק ומותר וכו', למה לא פשט ספיקו להתיר מדבריו הללו שכתב הרי שהו החטים מתחילת הקציר עד הפסח ולא נתבקעו וכו'

אל הצית קודם הגשמים, ומותר לאכול מאותם סתם חטים בפסח, ועל השאלה השנית שהיא על חטים מאותן הערימות, השיב להחיר מכת ס"ס, וזה ברור:

ובתב עוד [צננין ציון] ח"ל נלענ"ד הפי' מדברי הכתוב חג האסיף וגו' באספק מעשיך מן השדה, נראה שבארצות החמים הרגילות להניח כל התבואה שנקצרה כל ימות החמה על פני השדה בגרנות ובערימות, ואין מאסף הציתה רק בתחלת ימי הגשמים, וכמו שכ' רש"י צ"ה (דף י'), והרשב"א היה מקום משכן כבודו בספרד שהיא ארץ חמה מאד, ומסתמא גם שם הי' המנהג כן, וזה שכ' הרשב"א וכלל כ"ל כי אין שנה שלא ירדו גשמים על הערמות, והוסיף עוד כי המדינות שיש להן רוב דגן ולא יכולים לאסוף הציתה, מניחין הערמות גם עד ניתך עליהם המים בימות הגשמים, והחיר הרשב"א אפילו אותן הערמות שנפלו עליהם גשמים מטעם ספק ספיקא וכו', והביא ראיה מלתימא שלותחין חטים אפילו לכתחלה ואין אומרים כיון שבאו במים החמינו, וכיון דבלתימא אנו מתירין אפילו לכתחלה הרי ברור שאין הרוב מתמיצין וכו', ולא ידעתי למה לא הזכיר מר גם סוף דברי הרשב"א בתשובה שהם סמיכה רבה להקל גם בשאלה דידן שכ' ועוד הרי שהו וכו', וגם ס' ראש יוסף שהביא מר סמיכה לדבריו, נראה שלדינא היקל, שהוא לא חשש אלא שמא הלכו המים לבטן הערימה, ואם נכנסו שם המים כיון שהיא קשור ומבוש וכו', ואזיל לשיטתי' כמ"ש בארצא דטבעה וכו' דאין צאין לידי חימוך דמים לונינן מתעכבים מלהחמיך, ולכן כתב דרך צטנן הערימה מחוך שהוא קשור ומבוש מתחמם ומחמיך, ולכן בתבואה הנקצר ע"פ השדה אפילו באו להם גשמים הרבה הרי השבולים אינם קשורים ומבושים וכו' (נה), וגם הר' ראש יוסף ז"ל

מסיים אחר כל קושיותיו על הרשב"א ח"ל אלא שבכל אלו הדברים אזלינן בחר חזקה וכיון דאין אנו רואים שום ריעותא אין לנו להחזיק איסורא, וכן נראה מדברי שו"ת הר"ן סי' נ"ט שכ' בשם גאון כהן צדק ז"ל חטים שנגע (ה) בהם מים אם אינם לחות ולא נשתנה מראיתם והם קשות מותר לאכול בפסח ואין חוששין לספק איסור דאיסורא לא מחזקינן עכ"ל, וכנראה שהר"ן הסכים עמו, ועוד נלענ"ד שיש חילוק רב בין חטים שהגשמים מולפים עליהם ובין שבולים שירדו עליהן גשמים, שהחטים שהם צלי לבוש המים נכנסים מיד חוך החטה וכו', אבל צירדו על השבולים שהם לבוש להחטים שבחוס המים נבלעין חוך הלבוש וכו', וכמעט בלתי אפשר שתחמיך וכו', מכל זה נלענ"ד שאין אנו צריכים לחוש לחטים שנקצרו בימי הגשמים דאזלינן בחר רובא שאין מחמיצים כמו שכ' הרשב"א ובחר חזקה דאין אנו רואים ריעותא להחזיק איסורא כמו שכ' הראש יוסף ז"ל וכו' עכ"ל שהסכים והורה להיתר:

ובן מנאחתי להגאון שדי חמד ז"ל באת חמץ ומנה אות " שכתב ח"ל, והנה כל זה היינו כשידוע שיש בחטים גם מלומחים, אבל אם אין החטים מלומחים, אף שהיא שנה שרבו גשמים וירדו על ערימות שבשדה עד שהיו קצת מהשבולים אשר על הערימות מעלים למחים, אין חוששין לסתם חטים של אותה שנה כמפורש בסי' תס"ז ס"ד, והביא דברי הרב צננין ציון ז"ל הנו"ל, נראה מדבריו שדעתו להחיר, אף שהביא אחר זה תשו' הרמ"ץ ז"ל שדעתו להחמיר יע"ש צ"ח):

והרב חיי אדם ז"ל בכלל קכ"ו פסק האי דינא דהרשב"א דאין חוששין לסתם חטים של אותה שנה, וכתב ח"ל, וכן חטים שנמלאו בהם מצוקעות או מלומחים השאר מותר, שהדבר מצוי שבשעת הגשמים

ביאורים והערות

תנה. ע"י כמאמר בורכי סי' תס"ז סק"ד שרמזו לדברי הראש יוסף, וכ' ולא ירדתי לסוף דעת הרב הגדול וכו':
תנו. עמ"ש בחלק שני הערה א' להעיר שהמור העתיק דברי הרב כהן צדק רק כשיש חשש שנגע בהם מים ולא בשוראי נגעו, וכתבנו שם שיש ב' גירסות בדברי הרב כהן צדק, מיהו עכ"פ להלכה בש"ע נפסק בהגורסא בהרב כהן צדק ז"ל דרך כשיש חשש במים לא היישגן ולא בשוראי נגעו:
תנו. עיי"ש בתשו' הרמ"ץ שהביא גם בשם הדברי חיים ז"ל שהחמיר באותה שנה:

עליונית הגדיש ותחיתו מתחמך ואין המים נוגעין
 באמצעיתו כלל, ומ"מ נריכין לצרר המנומחין וכו'
 ובשעת הדחק מותר לכתחלה להוסיף חטים או שעורים
 לבטל המנומחים צמ', כיון דלפני פסח עדיין היתר, אך
 נריך לטחון קודם פסח וכו', ולכן בשנה שידוע לנו
 שנתרצו הגשמים בימי הקציר, וידוע שמלוי מאוד זהם
 מנומחים, נריך לצדוק אח"ו אם יש עכ"פ ששים כנגדם,
 ומש"כ הרשב"א והש"ע דאין חוששין לסתם חטים, ר"ל
 אע"פ שנמצאו בהן מנומחים, אין חוששין לשאר חטים,
 אבל ודאי דנריך לצדוק אם יש שם ס' עכ"ל [וכו']:

ובל זה הוא ללא לורך, כי צנ"ד לפי דברי הגאון
 שליט"א הוא כי לא נראה בחטים לא מצוקעים
 ולא מנומחין, וזוה לדידן דקבלנו הוראת מרן המחבר
 ז"ל צין להחמיר וצין להקל, נראה ודאי דמותרים מכח
 רובא כמ"ש הרמג"א ז"ל שם שהולכין אחר הרוב דאין
 מחמירין, ועי' בצאה"ט שהביא משם שכה"ג הלכה
 למעשה שהתיר לקנות חטים לפסח אף שהיו נעצרים
 בצורות כל שלא ראינו בהם שינוי במראיתם ואינם לחות
 ע"כ:

הי' גשם שוטף עד שכפף התצואה המונחת ע"פ הארץ
 דל"ל אגב דמידלייה וכו', א"כ בחטים העומדים עדיין
 במחוזר דאינם מושלכים בארץ זהא אמרינן אגב
 דמידלייה, ואפשר דגם הרב פרי חדש ז"ל יודה בזה (חנח),
 ומה שראה לחלק כח"ר צין הך דחצבה לפי פי' רש"י
 דע"י חוס האור וצים המים ויואלין לחוך וכו', אנכי לא
 סבירא לי לחלק זהכי, דכונת רש"י היא להסביר לנו
 שהמים הנפלטים מן הקלוי אינם נבלעים באידך, משום
 דחוס האור מוילא את לחוחית המים לחוך ולא מבלעי
 לאידך, והוצרך לזה משום דבאמת המים הנפלטים כבר
 הם בחוך החטים ויש לחוש שיהיו נבלעין בהשאר
 ויחמינו, לזה כתב דכח האור מוילא אותם לחוך ולא
 מבלעי באידך וכו', א"כ בחטים שירדו עליהם מים אין
 לנו נריכין לזה, שהמים המה מבחוך ולא נכנסו תוך
 החטים בטעם דאגב דמידלייה אינם נכנסין ואינם
 מחמירין, וזה פשוט לפקע"ד, וכבר הביא לנו כ"ג
 להג"מ ולריא"ו דסברי הך סברא דאגב דמידלייה ודללא
 כהרשב"א ז"ל, ויש לפלפל בדצ"ק (חנח) אך אין הפנאי
 מסכים וד"ב:

ובג"ד מלמד הטעם דאולינן בתר רובא, איכא טעמא
 אחרינא דחוקה דאוקמינן חטים אחזקתייהו,
 ואפי' דאית זהו ריעותא דירדו עליהם גשמים אפ"ה
 לא מבטלי החוקה, כמ"ש התוס' בחולין דע"ג ד"ה
 קסבר עולא דכתבו וא"ת נימא נשחטה הותרה ואילו גבי
 גירושין ספק קרוב לו ספק קרוב לה לא קתני פי'
 ומותרת ארת ערוה לשוק בלא חליצה, ומפרש טעמא
 משום דאשה זו בחוקה היתר לשוק עומדת ואל תאסרנה
 מספק וכו', והוצרכו לתרץ שאני דרוסה דשכיח וכן צ"ע
 לו קוץ בושט וכו', ועי' להרב צינת אדם ז"ל בשער רוב

ותשובת הרב מעיל נדקה ז"ל דחולק עם הרשב"א
 במאי דפסק דאף בהיותם במחוזר מחמירין
 וכו', כבר הביאה אותה כ"ג שיחל"א והעיר עליו שכבר
 קדמו הפרי חדש ז"ל בהך דרובא לא פליגי לדאצ"י בהך
 סברא דאגב דמידלייה וכו' ודחה ראיתו וכו', וכל לגבי
 דידי הפר"ח ז"ל לא חזר מדעתו הראשונה בזה שרובא
 מודה לאצ"י בהך סברא דאגב דמידלייה וכו' כמ"ש
 שהדין דין אמת הוא, אלא שמנא לחלק דהתם בחצבה
 לא שהו החטים אבל בחטים שירדו עליהם גשמים נשחטה
 וכו', דגם הרב מעיל נדקה ז"ל מודה בזה שכתב דאם

ביאורים והערות

תנח. בפר"ח שם מסים מ"ש הב"י דסברא זו דאגב דמידלייה הוי קולא יתירה ואין לסמוך עליה, ולכאורה מוכרח לפ"ו דהפר"ח לא ס"ל
 הכמעיל צדקה וכמו"ש ג"כ הגאב"ד קאלביעל השואל, אחרי שאינו חולק שם עמו"ש בש"ע לפסוק בשימת הרשב"א דדגן שבמחוזר
 שנתייבש לגמרי מקבל חימוץ אם ירדו עליו גשמים, ואע"ג שאינו מונחת במים, ועי' לעיל באות י"ח בס' אמרי דוד שכ' בזה"ל, כשירדו
 גשמים המצויים על השבולת שנגמרה כבר והוא כמנת בכרא אין לסמוך לגבב סברות להתיר, דוגמת מ"ש פרי חדש הנוכח לעיל
 דכששהו החטים במים אין לסמוך אסברת מידלייהו אף שנאמרה בגמרא:
 תנח. אולי כוון למ"ש לעיל בהערה תמ"ב:

נקמנין מכל האמור דרבו המחירין דסצרי דכיון ללא נתצקעו ואינם מנומחים מותרים גם לאכילה בפסח, ואם נראה צהם איזה מנומחים לריכין דיקה וצטלו צם' וטוחנין אותם קודם הפסח, וליכא משום מצטל איסור לכתחלה, דקודם הפסח הם היתר כמש"ל, ואנכי לא באתי אלא לאסוף ולקבץ ולהעתיק דברי המחברים ז"ל, והכל לפי ראות עיני הדיין והמו"ץ במקום ההוא כי לו משפט ההוראה, והא' יילנו משגיאות ויאיר עיינו צמאור תורתו כמאמר דוד המלך ע"ה גל עיני ואציטה נפלאות מתורתך שלא נכשל בדבר הלכה, וזכינו לעשות הטוב והישר, מוקירו ומכדו כערכו הרם ומעמיר צעד כמ"ר עתרת החיים והשל' באמת וישר:

הציעור חיים משה אלישר ס"ט

וחוקה סט"ו דהציא דצרי התום' הללו, ודצרי התום' שם צדף יו"ד דילפינן דאזלינן צתר חוקה מויצא הכהן ד"ה ודילמא וכו' שכתבו דאף צנולד ריעותא מוקמינן אחוקה ואמרינן השתא איתרע וכו', וכחצ הרצ ז"ל ה"ה אם נוכל לומר דעדיין היא צחוקתה מוקמינן נמי אחוקה, וכ"כ כל האחרונים שזהו שיטת התום' ז"ל, והציא להרצ פר"ח ז"ל ציו"ד סי' כ"ט דהוכיח מדצרי התום' דאין לורך לצדוק כלל אפילו צמקום דאפשר לצדוק וכו' יע"ש שהארין והרחיב צזה, ואף לשיטת הרשב"א ודעימיה דס"ל דאם איכא ריעותא צרורה לא מוקמינן אחוקה, היינו דוקא צריעותא צרורה, אבל הכא צנ"ד דאינה ריעותא צרורה כמש"ל וכמ"ש הרצ פינות הבית ז"ל, גם הרשב"א מודה דמוקמינן אחוקה, ולזה הוא מתיר החטים שירדו^ח עליהם גשמים כמ"ל:

(מט)

מאיר עיני חבמים^{הכא} מהדורא תנינא תשובה ב'

הי' לריכין שוב לקרקע וממילא דנתחמנו נמי השאר, רק ההיתר הוא מכת דאין המים נוגעין צצטן הערימה כמ"ש הר"ן, וזה הסצרה שייך צחטים שאין משומרים והערימות מונחים צתלוש לייצש, אבל צחטים שמורים דלאחר הקצירה שומרים שלא ירד עליהם הגשם, וע"כ דהצקע והחימוץ נתהוה צעודם מחוצרים לאחר גמרן, ואז עומדין כולם צשוה, וצודאי גם השאר נתחמץ ו"צ, ויש שהיו רוזין להתיר משום דאותו החלק מצבואה שנגמר כל צרכו נתצקע והשאר לא הי' עדיין גמורות, אך הוכיחו מתוך^{הכב} משניות וגמרות דצבואה נגמר הכל ציחד, והגם שיש לדחות ראייתם ואך אין עת האסף פה:

והנה לכאורה נראה שהר"ן סותר את עצמו, דצפסחים דף מ' גבי ההוא ארצא דטבעא צחישתא שריא רצא לצוני לנכרי כו' שמת יחזור וימכרנו לישראל וכו',

הנה על דבר הערעור שיצא צעירכם על החטים שמורים שנמצאו צהם חטים מנומחים לאסור אף שיש כדי ציטול ויותר מחמת שנמצאו שני שו"ת לאסור אותם, ומקורם הוא מדצרי הר"ן צתשובה הוצא צצ"י או"ת סי' תס"ז, וז"ל שם שנשאל על חטים שנמצאו צהם חטים מצוקעות ואפשר שהצקוע ההוא אינו מחמת מים אלא מחמת הליחה היוצא מהשצלים צעודנו צגדיש, והשיצ החטים המצוקעות איני רואה צהם צד היתר, ולענין שאר החטים שאינן מצוקעות נראה צעיני דמותרים מפני שהדצר מצוי שצשעת גשמים עליונות הגדיש ומחמתו מתחמץ ומתצקע ואין המים נוגעים צאמצעיתו כלל, וכל כה"ג לא איתיליד ריעותא צאמצעית הגדיש ע"כ, ומשמע מתוך דצרי הר"ן אלו דלולא הסיצה הזאת דהמים אין נוגעין הי' לנו לומר מסצרה כיון דחוינן מצוקעות וע"כ דהמים ירדו עליהם לאחר גמרן שלא

ביאורים והערות

הפ. פי' התם חטים של אותה שנה:

תסא. להרה"ק מוהר"ר מאיר יחיאל הלוי וצ"ל אבדק"ק אוספראורצא:

השאר, ותלין דנתבקעו מכח הליחות של עצמן או בשאר דבר אף במציאות רחוקה, רק התם בעודלא דתשו' הר"ן מיירי דהיו הרבה מבוקעות פלגא או מעט פחות, והתם שפיר קאמר דדוקא מכח הסברה דלא יכנס צבטן הערימה מתירין השאר, אבל בלא"ה היו מורים ריעותא גם בהשאר, ומוכח דלא כסברתם, דאל"כ יסתור הר"ן את עצמו וכנ"ל:

אך באמת יש לסתור זה ההוכחה, דהנה לכאורה קשה מאי פריך הגמרא על רבא מבגד שאבד צו כלאים, הא התם הו' איסור דרצנן כיון דרק קצת מבוקעות הו' ומדאורייתא ברובא בטיל, רק די"ל כיון דהמבוקעות ניכרות והו' ניכר האיסור ומדאורייתא לא בטיל, וממילא לפמ"ש הראב"ה הוצא צ"ח ס' תנ"ג וכן בפרי חדש שם דאפילו צ"ח ס' אסור לטחון, דהוא בכלל אין מבטלין אסור לכחלה, ורק ההיתר הוא מה דמתחילין לטחון משום דהו' קודם פסח דהו' עדיין היתר עיי"ש, ולפ"ז יש לדחות ההוכחה הנ"ל, דשפיר י"ל כסברתם דהיכא דיש קצת מנומחים אז מורים הריעותא על השאר ג"כ, ואינו מותר רק היכא דיש סברת הר"ן דלא יכנס צבטן הערימה, ומה שהקשינו דלפ"ז למה צריך דלא ירגיש הישראל, דהא אף אם ירגיש יקנה מטעם דיתלה דנתחמנו בהערימה, וצאמת אסורין כיון דטבען בחישתא, זה אינו, דאל"כ למה אסור למכור לנכרי, הא יש ענה למכור לנכרי בסוף שעה חמישית, דאז שוב ליכא חשש דהישראל יקנה אותם, דז"א דהא להשהותם אסור דהמבוקעות כיון דניכרין אינן בטלין, ולטחון אותם נמי אסור מטעם אין מבטלין איסור לכחלה כנ"ל לשי' הראב"ה דאז הו' שעת איסור ולמה יקנה, ולכן הוצרך הר"ן לומר דלא ירגיש הישראל, וממילא יש לקיים

הדר אמר רבא לזבזי קבא קבא לישראל ע"כ, והקשה שם הר"ן הא הישראל יכיר המנומחת ולא יקנה, ומי' שם הר"ן דקצת מבוקעות הוא שם וחיישינן שמא לא ירגיש הישראל ויקנה, ועוד מי' שמא יטחון הכותי וימכרם לישראל ע"כ, והנה לכאורה נראה כסותר את עצמו, כיון דלשיטתו היכא דלא שייך הטעם דלא יכנס צבטן הערימה כמו הכא שטבע כולו צנהר הו' צריך להיות אסור אף בלא נתבקעו, ולמה צריך הר"ן לומר דקצת מבוקעות הו' שם תפ"ב, אך זה אינו דהר"ן בתשובה שם לא הוצרך לסברא דלא יכנס צבטן הערימה אלא היכא דנמצא מבוקעות וחזינן דהמים הועילו להחמין, והו' לנו לחוש אף להשאר לולא הסברה הזאת, אבל היכא דלא חזינן כלל מבוקעות, אדרבא יש לתלות דלא שהה שם צנהר שיעור חימוץ, ולכן הוצרך לומר דקצת חטין מבוקעות הו' שם:

אך זה קשה אם נימא כסברתם צ"ח הר"ן דהיכא דלא שייך הסברה דלא יכנס צבטן הערימה כמו בחטין משומרים אז המנומחים מגלים הריעותא של השאר, אל"כ למה הוצרך הר"ן לומר דשמא לא ירגיש הישראל בהמבוקעות, דילמא מיירי צ"ח ס' נגד המבוקעות והישראל לא ידע דטבע צנהר, וממילא אף אם יכיר המבוקעות יתיר אותם כסברת הר"ן מטעם דלא יכנס צבטן הערימה, וצאמת הוא דאסורין כולם אף שאינן מבוקעות כיון שטבע כולו צנהר ולא שייך סברת הר"ן, וממילא המעט המנומחים מגלים הריעותא של השאר, ולכן אסור למכרו להעכו"ם, ולמה הוצרך הר"ן לומר דלא ירגיש הישראל, וע"כ דמוכח מדברי הר"ן אלו להיפוך מסברתם, אלא היכא דיש ס' כדי לצטל חסובי המבוקעות כמאן דליתא, ולא מחזיקים ריעותא על

ביאורים והערות

תסב. כפי הנראה שכווננו להראות שכ' בתשו' הרה"ג אבד"ק פאלטשען ז"ל בספרו יבקש רצון על המדרש שוחר טוב, ומועתק לעיל אות י'.

תסג. כבר הרגיש בסתירת הר"ן בפרי חדש ס' תס"ז, ועי' בנהר שלו' שפ"י דברי הר"ן בפ' כל שעה דאף האינם מבוקעות אסורות, וכ"כ בתשו' נודע ביהודה מה"ק ס' כ"א בד"ה עוד נלענ"ד, אלא שכ' שם בנו"ב דאינם איסור ודאי אלא מוספק שמא הלכה כמר עוקבא דלא בעינן נתבקעו ממש ושמא אם הו' מניחים ע"פ אבוב היו מתבקעות וכו' עיי"ש, וכן מסיק בתשו' עטרת יהושע שמועתק לעיל, ועי' בתשו' ברכת חיים ותשו' ברכת רצ"ה ותשו' שואל ומשיב שמועתק לעיל שלא הבינו כן דברי הר"ן בפ' כל שעה:

להכחיש העדים, והנה באמת בשו' הר"ן שם הי' השאלה להחיר אף צמזוקעות מטעם דנחזקעו מכח הלחלוחית והוי מי פירות, רק לאסור מטעם דחלין צמזוי יותר, ושכיח יותר לומר דנחזקעו מכח הגשמים שירדין תמיד על הערימות, וכל זה צמזוי דעלמא, אבל צמזוי השמורים הנה הישראלים הקוראים מעידין שהיו עדיין ירוקים מאוד והי' עדיין זריכים לקרקע ^{הס"ה}, אך צוה לצד חין די עוד להחיר, דילמא לא ראו רק מעט ולא כל התבואה וכן הרגילות, וממילא אם נימא כפצרת האוסרים דככל תבואה שבכל שדה נגמר כאחד, וא"כ אם מעידים כשכאן מעט ירוקים, יש ראי' שכל תבואה שבשדה זאת נריץ עדיין לקרקע ולא מקבלים חימוץ, ונהי' מוכרחים לומר דהמזוקעות שבהם הוא רק מחמת הלחלוחית, והגם שאינו מזוי כל כך, כדי שלא להכחיש צעדים שמעידים שהי' זריכים עוד לקרקע, כי אח"כ נשמרו ממים, וממילא לספרתם צמזוי משומרים הי' נריץ להחיר אף צמזוקעות כנ"ל ^{הס"ה}, ורק מפני מה אנו אוסרים המזוקעות, ע"כ משום דיכול להיות דאינו נגמר כאחת, וממ"נ שוב ליכא ראי' כלל להחזיק ריעותא שאר, ואיך יוכל להחזיק החבל צמזוי ראשין לאסור אף שאינו מזוקעות, וע"כ משום שכל השדה נגמר כאחת ויש ראי' שכל התבואה החמינה, הלא אם נימא שכל השדה נגמר כאחת וכיון שכאן מעט שהי' נריץ עדיין לקרקע וע"כ מוכרח לומר שהמזוקעות נהוו מחמת הלחלוחית ואף המזוקעות מותרין, וכיון שאוסרין המזוקעות ע"כ נריץ לומר דלא יגמר כאחת וממילא השאר מותרין, ודו"ק היטב כי זה צרור בס"ד:

ובלא זה יש גם סברה להחיר, כי באמת הר"ן בתשובה שם רצה להחיר ^{הס"ו} מטעם שחלין המזוקעות בלחלוחית, אך צמזוקעות שם אסור והטעם מפני שיותר

ספרתם, דהיכא דליכא ההיתר של שו' הר"ן כמו דטבע צנהר אסורין כולם אף שאינן מזוקעות, וניחא בפשיטות מאי דמוציא הגמרא מכלאים, דהכא נמי הוי דאורייתא דליכא רובם כשרים כיון דכולם אסורין:

ולפ"ז יהי' ניחא עוד קושיא רבה שהקשינו לחי' השני של הר"ן, שחירץ דחיישינן שמה יטחון הנכרי וימכור לישראל, אבל לעולם דהישראל יכיר המזוקעות, א"כ למה צמזוקעות לא החיר רבא למכור לישראל אלא קבא קבא ולא הרבה ביחד, הא כיון דהישראל ירגיש מותר למכור אף הרבה ביחד, ולפי הנ"ל ניחא ד"ל צמזוי השני סובר הר"ן כמו שהקשינו לעיל דמייירי דליכא ס' ואעפ"כ כולם אסורין דהמזומחות מגלים בריעותא של השאר, ולפ"ז ניחא מאי דלא החיר למכור אלא קבא קבא, אם ימכור אותם קודם ערב פסח אז אסור מטעם דהישראל יסבור דנחזקעו צמונחים צערימות צודה ויתיר השאר כפצרת הר"ן, וכיון די' ס' יטחון הכל ביחד, ובאמת אסורין כולם כיון דטבע צנהר ולא שייך ההיתר של הר"ן, ואי דימכור אותם צערב פסח צקוף חמישית, שוב שום ישראל לא יקנה, דלהשהות אסור וגם לטחון נמי אסור מטעם דחין מצטלין איסור לכתחלה דאז הוי שעת האיסור, ולכן שפיר ליכא ענה אלא קבא קבא לישראל וכן לנכרי, ועי' צש"ע ס' חס"ו, ושוב ליכא ראי' לסחור ספרתם:

וממילא נראה לפע"ד להחיר השאר חטים אם יש כדי לצטל, דהנה עיקר טעמם לאסור הוא מטעם דהציאו דהתבואה שבכל שדה ושדה נגמר כאחד, דאל"כ חין ראי' מהמזומחות לאסור השאר, דדילמא המעט שנחזקעו מכח הגשמים נגמרו כל נרכן והשאר הי' זריכין עוד לקרקע, וזאת ידוע שעדים עדיפי מרוב וכמה חזקות, ואף צמזיאות רחוקה מאוד חלין כדי שלא

ביאורים והערות

תבר. עי' בחלק ראשון אות י"ג דכ"ז שעדיין ירוקים אפילו מעט עדיין לא נתבשלו כל צרכן: תסה. י"ל דהא דאוסרין המזוקעות כשנקצרו בוראי מקודם שנתבשל כל צרכן, והוא מטעם שכ' שם בשו' הר"ן ס' ג"ט להדיא לאסור אע"ג דהוי מי פירות, וח"ל הר"ן, החטים המזוקעות איני מוצא בהם צד היתר מכמה פנים, ראשונה שלחלות ולחלק שהבקוע ההוא יהיה מחמת לחות היוצא מן השבלים בעורן בגדיש והוו להו מי פירות ואין מחמיצין רחוק הוא בעיני, לפי ששאלתי לבקיאם ברבר אם ימצא כן לעולם ואמרו לא, ועוד שאפי' הדבר כן החטים ההם יהיו אסורות לדברי רש"י ז"ל והרבה מהמפרשים, שהם סוברים

שכיח לומר שנתבקעו מחמת הגשמים שירד תמיד על הערימות, וזה דוקא בחטי דעלמא, אבל בחטים שמורים שנוהרים לקצור אותם סמוך לגמרן ועוד קודם, ואח"כ משמרין אותם שלא יפלו עליהם גשמים, וממילא מסביר שכיח יותר לומר שהציקוע נתהוה מכח הלחלוחית של עצמן^{תסו}, וממילא גם המצוקעות הי' צריך להיות מותר,

אך כיון שהפוסקים אסרו צפירוש המצוקעות, לא אכנים עצמי להחיר אף בחטים שמורים, אבל להחזיק הריעותא גם על השאר אין כלל:

וגם בשו"ת שם ארי' האריך^{תסא} בשאלה זו וצמסקנא מתיר, הגם שלא ראיתי בעצמי התשובה, סוף דבר מכל הלין טעמי נ"ל להחיר וכשרים למנות מנה:

(ג)

ס' תולדות אברהם יוסף^{תסב}

ב"ה לתלמיד חכם אחד נגיד מפורסם כו' נ"י:
מכתבו קיצלתי, ומש"כ שירא לשאת עליו החשש של השמירה, מכח מה שכ' בהמחזר סי' תס"ו

החטים שאינו צריך ליניקה כמאן דמנח צדדי ומקבל חימוץ אם ירדו עליהם גשמים, לכן מורא על ראש כמ"ע מליטת החטים אלו לשמירה, אם כי היטב אשר דינר

ביאורים והערות

דנהי דמי פירות אין מחמיצין נוקשה מיהא הוי, והכי דייק לישנא דאמרינן (פסחים לה ב) אין חייבין על חימוצה כרת, אלמא כרת הוא דליכא אבל איסורא מיהא איכא, והכי נמי מוכח במנחות (ג"ד א'), ועוד דאפי' למאן דאמר מו פירות אין מחמיצין כלל, ה"מ בלא מים, אבל כל שנתערב בהם מים אתו להחמיץ מיד, וכל זה גלוי וידוע אליכם, וכיון שכן אפי' נאמר שהחטים הללו מחמת לחותן התחילו לחפות, כשיתערב בהם מים בשעת לישה יחמיצו מיד, שאיני מוצא חילוק בשום מקום בין נתערבו מים ומי פירות כאחד או שנפלו מי פירות תחלה עד שתפתו החטים או העיסה מחמתן ואח"כ נתערב בהם מים, שאע"פ שאפשר לחלק בדבר, כיון שלא נזכר החילוק בשום מקום אין להקל בו, ולפיכך אותן החטים המבוקעות אסורות עכ"ל הר"ן, ועמ"ש ע"ד הר"ן בפמ"ג סי' תס"ב מ"ז סק"ג ובתשו' ברכת רצ"ה סי' ל"ג, ועיי"ע בפמ"ג מ"ז סוף סי' תס"ז כד"ה אמר הכותב אות א', ובשו"ת אבני נזר חתומי סי' צ"א, ועמ"ש בהערה שאח"י:

אולם עכ"ז רק המבוקעות אסורות מטעם פירות וכמ"ש להדיא הר"ן ולפיכך אותן החטים המבוקעות אסורות, ואין להחזיק מה"ט ריעותא על השאר, וכמו שפסק להלן, וכמ"מ בתשו' דברי חיים שמועתק לעיל באות י"ט, ובשו"ת ערוגת הבשם שמועתק באות מ"ג ומ"ד ובשאר אחרונים:

מיהו כל זה דאמרינן דיינו כמי פירות הוא דוקא כשנקצרו לאחר חצות היום, אבל אם נקצרו מקודם חצות, יש לחוש שנתחמצו מאלו וכמ"ש בנשמת אדם שאלה י"ט ומועתק דבריו בחלק שלישי אות ד', ועמ"ש שם בהערה י"ב:

תסו. כפי הנראה שהגאון מאסטראווצא זצ"ל לא ראה בפנים תשו' הר"ן רק מ"ש הבי" בשמו בס' תס"ז, וכן מוכרח לכאורה מכו"ש בהערה שלפנ"ו, כי בפנים בלשון הר"ן כ' להדיא ששאלתי לבקיאם בדבר אם ימצא כן לעולם ואמרו לא:

תסז. עי' בחלק שלישי הערה י"ד שכ"ב כמה אחרונים שנתהוה מבוקעות ומצומחות מלחלוחית של עצמן וכבראית בחוש, ויתכן שהחטים שבמקום הר"ן הי' משונים במבוען מהחטים שלנו:

תסח. מועתק לעיל אות ט"ו וכ"ז:

תסט. להגה"ק מוהר"ר אברהם יוסף איגרא זצ"ל זי"ע מואלין, תשובה זו כתבו בסוף שנותיו בין השנים דשנת תר"ע לשנת תרע"ח שנסתלק או לגנו"מ, והוכחה לזה שתשובה זו כתבו אחר שנת תר"ע, הוא לפי שהביא בדבריו סי' מעדני שמואל על הל' פסח, וספר זה נרפס לראשונה בשנת תר"ע:

והנה הגה"ק זצ"ל בעת שכתבו תשובה לא הי' לפניו ספר הבית יוסף על הל' פסח כמו שיבואר להלן בהערה תע"ד, וגם לא הי' לו תשו' מעיל צדקה והביא דבריו רק עפמ"ש בקיצור בשמו בס' שערי תשובה בס' תס"ז, וקצת יש להפליא שאחרי שכבר ראה סי' ארחות חיים מספינקא עם הגהות מהמהרש"ם ז"ל, וספר מעדני שמואל וכנ"ל, והנה הם הביאו ורומזו בדבריהם למקצת מאחרונים שמועתק לעיל, וכגון תשו' פינות הבית, רמ"ן, יבקש רצון, שם ארי', שואל ומשיב, דברי חיים, מהר"ם שיק, אמרי דוד, ועוד, ובתשובה

בלשון כזה, רק ה' מציאו שרשצ"א לא סובר כן, אם לא כתב כן הט"ז משמע שאין צוה שום פלוגתא על המחבר, ודברים אלו לא קותרים דברי המחבר, שכן גם המחבר סובר כן, רק שדבריו הם רק כדי להזהיר כנ"ל, ואם יש צו חטים מצומחים לא נאסרו רק אותן החטים המצומחים, ולכתחלה ראוי להשליכם מתוכם, ואף כשלא ציררם ג"כ אין אסורים דיעצד:

ולא גרע זה ממה^(הע"ה) שהחטים היו נכררים בצורות כדמשמע בצ"ט סע"ק י"ב שמדמה זה לחטים שנכררים בצורות, וכתב שסם שיורי כנסה"ג הלכה למעשה שהחיר לקנות חטים לפסח שהיו נכררין בצורות, ואם יש צו חטים שנמחו עיין לעיל סי' תנ"ג [עכ"ד הבאה"ט], ומשמע בודאי שבצורות דרך לבוא לתלוות להחטים, אעפ"כ החיר כל שלא ראינו שינוי צמרתיים (וצין בלחות) [ואינם לחות], [ו]אם יש צו חטים שנמחו הוא דין זה שמציא צט"ז תנ"ג (בסמ"ק) [שסם סמ"ק] וז"ל צריך לזרר יפה שיהא צו ס' שלא יהי' צו מצומחים וכו', וכתב שסם הט"ז (אם) משום הכי כאן [צ"ש שס ס' מותר לאפותו אפילו בתוך הפסח דאינו חוזר וניעור, ויעיין שס מש"כ (ובשזיל זה) [ובלבוש] פסק כאן כסמ"ק שיש לאפות קודם הפסח בדגן שנמח קצתו, הרי שקודם כן הרי לכ"ע אין שום פקפוק אף שלא נתברר הצמחין, אף שראינו צמחין ולא נתברר מהם ג"כ מותר כל שהי' צו ס'^(הע"ה), ומדמה שס הט"ז זה הדין שנמח

כמע"ה צוה, כי לפי משקל ראשון כפי ראות עין בדברי המחבר צוה שסם חימוץ, ומכש"כ לשמירה אף יכולים ליתנו, אמנם עכ"ז אין לאוסרן אף לשמירה, כמבואר בדברי המחבר בסעיף הקודם שנה שרצו גשמים וירדו על ערימות שבשדות עד שקצת משבלים שבצרימות^(הע"ה) מעלים צמחים אין חוששין לסתם חטים של אותה שנה, וכתב הט"ז וז"ל זה דברי רש"א בתשובה שהציא הצ"י וז"ל אף אותן ערימות שראינו שנפלו עליהם גשמים תולין להקל שמה לא נכנסו המים אלא שבבלים העליונים אבל לא צין^(הע"ה) ערומים, וא"ת שנכנסו שמה לא הספיקו להחמין כל שלא בא צמים, לכך הוי לי' ס"ס ולקולא, והמג"א לא חולק ע"ז כלל, ואדרבה מורה מדבריו שגם הוא סובר כן, שכ"כ המג"א אין חוששין שהולכין אחר הרוצ שאין מחמילין עכ"ד, וכן מורה מדברי המחבר שלא אוסרם, שא"כ הי' לו לכתוב דגן שנמחובר מקבל חימוץ כו' אסורים על פסח, וצוה לא כתב לא איסור ולא היתר, אלא מפני מה כותב זה, אלא שבכה"ג צריכין להשיג את יהי' צו צמחים או לא, וזה משמע מלעיל מש"כ שאין חוששין לסתם חטים^(הע"ה), ולזה צריך סעיף^(הע"ה) זה שכתב דגן שנמחובר שנתייבש לגמרי כו' מקבל חימוץ, הוא רק לידע ולהשיג את צו צמחים או לא, וכשאין נראה צמחים ודאי מותר אף שראינו שירדו עליו מים, שבדאי אינו^(הע"ה) תולק על הרשצ"א הנ"ל שמציאו הוא ז"ל צ"י שלו, שאילו הי' חולק עליו המחבר לא הי' מציאו הט"ז

ביאורים והערות

זו שבתולדות אברהם יוסף לא העתיק כלום מדבריהם, ומבואר בדבריו להלכה שלא כמ"ש האחרונים הנ"ל, ועוד יותר יש להפליא שפסק מרן הדברי חיים ז"ל כבר הי' ידוע משנת ת"ד וכמ"ש בתשו' הרמ"ן, וחזר ושנאו בשנת תרכ"ה, ונתפרסם ביותר מעת שיצא לאור תשו' דברי חיים בשנת תרל"ה, והנה"ק הי' מכתובת בצלו, ואיך לא הזכיר כלל שכתב שלא כפסק מרן הדברי חיים זצ"ל, ועוד יותר שבתשובת דברי חיים העתיק בשלימות לשון תשו' הרשב"א מקור הדין שבש"ע דאחמין במחובר, ומפורש יוצא בדברי הרשב"א דהיבא דנתייבש לגמרי וירדו עליו גשמים כל החטים אסורים, וכמו שיתבאר באר היטב בדברינו בביאורים והערות לתשו' הרשב"א שמועתק בחלק שני ובביאורים והערות לתשו' דברי חיים שמועתק לעיל אות י"ב, ואף לפי מה שכ' שם בר"ח העולם נוהגין להקל, מ"מ כ' דלכאורה לא הוי בנדר שמירה וכו' ושפוט יותר ליקח מתמים דאשתקד וכו', ואחרי פסק זה ושכ"כ בתשו' שואל ומשיב נמשך כו"ב אחרונים וכמ"ש לעיל בהערה רנ"ט לתשו' שו"ב, ובדברי תשובה הניכחי נראה שאין כאן שום בית מיתוש על החטים שאין נראית עליהם סימני חימוץ אף לענין שמירה לבית מצה, ובהערות דלהלן יבואר עוד מה שצ"ע ברבה"ק, ועמ"ש להלן בהערה תצ"ח: תע. לשון הש"ע שם שהיו קצת מהשבבים "שעל הערימות" מעלים צמחים וכו', וכן הוא במקור הדין כב"י בשם תשו' הרשב"א בח"א סי' ק"ב, דאם מוצאים מצומחים בבטן הערימה, חו לא שייך עוד הספק ספיא שברשב"א שמא לא נכנסו המים לבטן הערימה: תעא. לשון הט"ז אבל לא בבטן ערימה, וכ"כ בב"י בשם הרשב"א:

נמחין לדין זה להחטים שהי' זהם אכילת עכברים, לא צירר החטים מאכילת עכברים אין צדק כלום, וזהחטים אכילת עכברים כתב גם המחבר בפירוט אס וצ"מ"א כתב בפירוט וכן אס לא צירר ממנו אומו דגן

ביאורים והערות

תעב. הבין בפ"ה הש"ע שבס"ד, שבשנה שרבו גשמים אין צריך להשגיח ולברוק בסתם חטים אם יש בו מצומחים, ויש להעיר בדבריו ממש"כ בחי אדם כלל קב"ו דין ה' בזה"ל, בשנה שידוע לנו שנתרבו גשמים בעת הקציר, וידוע שמצוי מאוד בהם מצומחות, צריך לברוק אח"ז אם יש עכ"פ ששים כנגדם, ומש"כ רשב"א והש"ע אין חוששין לסתם חטים, ר"ל אע"פ שנמצאו בהן מצומחות אין חוששין לשאר חטים, אבל ודאי דצריך לברוק אם יש שם ס' וכו', וגם צריך להזהיר להמוכרי תבואה בשנה שרבו גשמים או שירדו מים על השקן דאוי מחוייבים למכור התבואות בדין מכירת חמין וכו' עכ"ד הח"א, ועי' במשנה ברורה סקמ"ו שכ' עמש"כ בש"ע אין חוששין לסתם חטים בזה"ל, כל שאין רואה בהם סימן חימוץ וכו', וכו"מ אם רואה בהחטים שהובא לפניו שיש בהם מצומחים גם המחבר מורה דצריך לברוק אם יש שם ששים נגדם וכו', עיי"ש שכ"כ בשם החי אדם, ומשמע לכאורה מלשון המשנה ברורה שהבין בהש"ע דכל זמן שלא ראה להדיא שיש בהם מצומחים אין צריך לברוק, והוא לכאורה תמוה, שהרי בש"ע כתב להדיא שהיו קצת מהשבלים שעל הערימות מעלים צמחים, וא"כ כיון שכבר ידוע שיש מצומחים, מזה הוא הנפק"מ אם הקונה כבר ראה ג"כ מצומחים או לא, שהרי בודאי שהי' שם מצומחים וצריך לברוק, ובאמת שבלשון החי אדם מבואר דכיון שידוע שמצוי מאוד בהם מצומחות דצריך לברוק וכו', ודלא כמו שהעתיק בשמו במשנה ברורה, ובהגהות נימוקי הגר"ב (נרפס בש"ע מהדורת פריערמאן) כ' ג"כ דצריך בדיקה, וז"ל ודע דמה שכ' הרשב"א בשו"ת הביאו בש"ע כאן סעיף ר' דאין חוששין לסתם חטים של אותה שנה, היינו רק להתיר אותן החטים שאינן מבוקעות, אבל זה צריך לדאות שאין בו כל כך שלא יהי' ששים כנגדן מן ההיתר וכמ"ש רמ"א סי' תנ"ג ע"כ, ובשערי תורה להגאון בעל שמן רוקח ז"ל בחלק שלישי כלל ב' פרט ו' אות ל"ב כ' לדון אף על הדין שבש"ע ס"ג חטים שבאו בספינה אם הם יבשות וקשות ולא נשתנה מראיהן אחווקי איסורא לא מחזקינן, דמ"מ היא צריך לברר אם יש בו חטים מבוקעות, וכהכלל בכ"מ דהיכי דאפשר לברורי מכרינן, ועיי"ש באות ל"ח שכ' העולה מזה לדינא שר"ן סובר שמדינא מי שקנה חמין מעכו"ם לצורך פסח מחויב לברוק אי אינה מבוקעת ואין לסמוך על רוב, ובפרט בשנה ששכיח גשמים, ואפשר אפילו הקונה מישראל צריך לברורי, ואין לסמוך לכתחלה על הסתם כיון דלא הודיעו וצ"ע לדינא עכ"ל, וכ"כ בס' קרבן פסח שמועתק לעיל אות ח' דסתם חטים כשרים רק ברעבר בלי בדיקה ולא לכתחלה:

ובלא"ה הרי הדין שבסעיף ד' אינו בגדר שמורה, רק שהם סתם חטים בשרים לאכילה, ולכאורה אינו ענין כלל לעיקר הדין שבתשובה לענין חטים שמורים:

תענ. הנה כל דבריו בזה צע"ג לענ"ד ולא זכיתי להבינם, דמה ענין הדין דחמין במחובר להדין דשנה שרבו גשמים על הערימות, דשם בא הנשמים לאחר שכבר נקצרו שעושין או ערימות, ויש קולא מטעם שאין חטים נכנסין לבטן הערימה, וע"כ מותר מטעם רוב וס"ס וכמ"ש המג"א והב"ז, אבל היכא דהשבלים עדיין במחובר וכל קנה וקנה עומד בפני עצמו ולא שייך שם הקולא דבטן הערימה, ודאי דיש לחוש שכל החטים נתחמצו אע"ג שאין רואין עליהם סימני חימוץ, והמחבר דינא דחמין במחובר אתי לאשמועינן, שרק לאחר שנתייבשה לגמרי יכול לקבל חימוץ ולא מקודם שנתייבש לגמרי, וכ"מ בלבוש ח"ל דגן של זמן שהוא צריך לקרקע ועודנו מחובר אפילו באו עליו מים הרבה אין שייך בו חימוץ אבל אחר שנתייבש לגמרי בעודנו מחובר לקרקע עד שאינו צריך ליניקה כמאן דמנח בכדא דמאי ומקבל חימוץ אם ירדו עליו גשמים ע"כ, ומשור"ה נקיט הלשון ומקבל חימוץ, דהיינו לומר דמומן שנתייבש לגמרי וכו' יכול לקבל חימוץ:

וכדברינו אלה הג"ל שיש לחוש על כל החטים אע"ג שאין רואין עליהם סימני חימוץ, מפורש יוצא במקור הדין בתשו' הרשב"א שמועתק בחלק שני, ועיי"ש בביאורים והערות בביאור כל דברי הרשב"א בטוב טעם, וכחכנו שם שמה"ט העתיק בתשו' דברי חיים כל תשו' הרשב"א בשלימותן, וכ' שהבי' הביאו בקצרה, כדי להורות שכפנים בדברי הרשב"א מבואר דכולהו אסורים עיי"ש, וכמה אחרונים אולו כהאי שיפתא בפ"ה דברי הרשב"א ובתוכם גם בתשו' מעיל צדקה סי' ס"ט, אלא שהלכה למעשה כתבו כמה אחרונים צד להקל היכא דיש ספק אם לא נגמרו מטעם ספק ספיקא, ובכמה אחרונים מבואר שכל זה לענין אכילה אבל לא לענין שיהי' נקרא שמורה לכזית מצה בב' לילות, ומועתק דבריהם לעיל, אולם במעיל צדקה שם חולק להלכה על הרשב"א ומתיר מטעם דאגב דמידלייה לא מחמצין, ויש פלוגתא בכוונת דבריו, אי מתיר רק כשלא נמצא מבוקעות ומצומחות כלל, או דילמא שמתיר האינם מבוקעות ומצומחות ככל ענין, וכמ"ש לעיל בהערה כ"ה, ובהערה א' לתשו' הרשב"א כתבנו שיש אחרונים שלא ראו בפנים תשו' הרשב"א רק מה שהעתיק בב"י, וע"כ הבינו בכוונת דבריו דרק המבוקעות והמצומחות אסורות:

תעד. מלשון זה מוכח שהנה"ק בעל תולדות א"י לא הי' לפניו ספר הב"י בעת שכ' תשובה זו, כי להדיא מבואר בבית יוסף שמקור הדין

מזלפים עליהם בחוק, וכמאן דמנחי כזושים בכלי מלא מים, אצל גסם שאינו חזק כל כך ואין אורך זמן גדול אין להחמיר, אם לא שאנו רואים אותם נתבקעים ת"ח, ומדע שלא הורך שומר רק משעת קצירה ולא משעת שנגמר במחזור ת"ט ע"כ, ר"ל דאולי הי' חשש חימוץ מעט שנגמר במחזור שיוכל לצא לידי חמץ, א"כ הי' להפוסקים להזכיר שזריכין להזהר להיות שימור מעט שנגמר אף במחזור, ולמה לא כתבו רק משעת קצירה, אלא ודאי שקודם הקצירה אין לנו לחוש כלל לשום דבר כל זמן שהי' מחובר, ועוד כ' שם ראי' לזה דהרי טל לא מיעצר ונפל עליהם בכל יום ולא נזכר בשום פוסק דבר עי"ש ע"כ:

ובדברי המחבר הנ"ל שהעמקנו דגון שנמחזר, חוץ מהטעם שכתבנו לעיל שלא כתבו לאסור רק להזהר לראות אם יש בו נמחים, חוץ מהטעם הנ"ל ג"כ ליכא הוכחה לאסור, שהרי כתב דבריו רק דגון שנמחזר שנתייבש לגמרי וא"ל ליניקה, מוכח מזה שאנו יודעין שנתייבש לגמרי וא"ל ליניקה, אז הוא הדין שכתב

שנמח, רק שכתב שזריך לראות שאין בו כל כך שלא יהי' ששים כנגדו מן ההיתר, וכמז מג"א מיהו זריך לראות קאי אדגון שנמח ואין זריך לאפותו קודם הפסח וכו' ע"כ, ומכש"כ לדין שמנהגינו לכל ישראל לאפות קודם פסח לית בו שום פקפוק, וכן כתב בשערי משוזה נסי' תס"ו סק"י"ב בשם מהר"ם מרוטענבורג גשמים ירדו על ערימות ויש חטים שנמחו רק שיש ס' כנגדו מן ההיתר יש להתיר אפילו לכתחלה שלא בשעת הדחק לטמון אותן ואין צוה שאין מבטלין איסור לכתחלה, רק שהצ"ח כתב שיש לאפות קודם פסח:

ובתב שם בשם שו"ת מעיל דקה, שנשנת תע"ז הי' גשמים בימי הקציר, וראינו שהחטים שקלרנו יום או יומים אחריו למזות מזהה היו נגמרים ויבשים כל זריכין, ונסתפקנו אולי היו נגמרים ויבשים צעת שהי' גסם על הארץ, שפסק רשב"א שמקבל חימוץ אף במחזור לקרקע, והעלה שאין לחוש לזה אפילו נתייבשו לגמרי והם בקליפתם, אם לא שנמחו הגשמים יומם ת"ט ולילה גסם חזק שמפיל הקשים והשבלים לארץ, והגשמים

ביאורים והערות

דסעיף ה' דחמין במחזר הוא מהרשב"א נופי, אלא שהם ב' תשובות נפרדות, דהדין דרבו גשמים על ערימות הוא בתשו' הרשב"א ח"א סי' ק"ב, והדין דחמין במחזר נדפס מלפנים בס' הבתים וכמ"ש בתשו' דברי חיים, ובדפוסים שלפנינו הוא בתשו' הרשב"א חלק ז' סי' כ':

תעה. המשך דברים אלו ג"כ צ"ע לפי קוצר דעת, דמה ענין חטים שבבורות להדין דחמין במחזר, ואדרבה בסעיף ז' מבואר דבחסים שבבורות די בביטול בעלמא, ומקורו בב"י בשם תשו' הרמב"ן דאפילו ברואין שנתבקעו י"ל דעיפוש והפסד הם ולא חימוץ, ומכש"כ שאין צריכין לחוש בחטים שבבורות כשלא ראינו בהם שינוי במראיתן ואינם ליחות וכמ"ש בבאר היטב בשם השו"ת כנה"ג, והעתיקם בבאה"ט בסק"ב על הדין דסעיף ד', דכמו שאין חוששין לסתם חטים מטעם דשנא לא בא עליהם מים דאפשר שהם מבטן העריטה, כמו"כ אין צריך לחוש בחטים שבבורות שנתלחלו ממים, ועי' בפנים בס' שו"ת כנסת הגדולה שהביא שם דברי הרמב"ן, ועי"ע בפרי חדש סק"ג, אבל בהדין דסעיף ה' דמיירי שידוע שירדו עלי' גשמים לאחר שנתייבשה לגמרי ודאי דגרע טובא מחטים שבבורות וכל החטים אסורות לפי דעת הש"ע שפסק כהרשב"א:

תעו. עמ"ש בהערה ט' לדברי הגהות הסמ"ק שמועתק בחלק שני, ובהערה רי"ח לתשו' דברי חיים בד"ה וזכה מיושב, שאין שום ראי' מדברי הסמ"ק להתיר האינם מצומחים בגשמים שירד על התבואה שנתייבשה, והסמ"ק איירי בתבואה שנתלחלה מלחלוות הארץ במחזר או בתלוש, ומשו"ה לא נתחמצה רק אלו התבואות שעמדו במקום הלחלוות, משא"כ בגשמים שירד בעודן מחזר שירדות על כל התבואה בשוה עי"ש:

תעו. בפנים במעיל צדקה וכן העתיק בשערי תשובה כ' י"ום ולילה, ועמ"ש בפ' דבריו לעיל בהערה כ"ד: תעה. כבר נזכר לעיל בהערה תע"ג שיש שהבינו בפ' המעיל צדקה דבראינו נתבקעים אף החטים שאינם נתבקעים נמי אסורים, ויש שפירשו דרק הנתבקעים אסורים:

תעו. עמ"ש בהערה כ"ח לתשו' מעיל צדקה בשם רבינו מנחם שיש דין דשמירה אף במחזר לאחר שהגיע זמנו שאפשר להתחמין, ושכ"כ בהרבה אחרונים עי"ש:

והשכלים, נראה מדבריו שלא הי' כן, וזולאי לית צי' שום מיחוש, רק אם נראה צו למחין צריך לראות אם יש צו ס' או לא ומו לא מידי, וכן נראה מהאחרונים שאין צוה שום פקפוק:

והחומר^א זו ליקח שמירה כל זמן שהיא קצת ירוק, הוא רק חומר^א בעלמא ולא מדינא חוץ מטעם הנ"ל, אף אם ראינו שמחלחלת לא מתחמך ממים הגשפכים, כמו שמציאין בלחרונים^{הפא} בשם קדמון פסקי הריקנטי^{הפב} שכחצ צכה"ג אגב מדלייהו לא מחמאי הוא מש"ס^{הפג} חולין (ד' קי"ח) ומהגהות מיימוני, וכשקולאים בשעת קצירה הם יבשים אם היו לחים ע"י גידולם חזרו לקדמותן, ודבר זה מוצא בצ"י^{הפד} מפסקי תוס' מנחות ומהגהות מיימוני מוצא בלחרות חיים על הש"ע:

ותמצית דבריו של העו"ר^{הפה} שיש לזהר לקצור החטים שמירה בעודו ירוק, והדבר מצוהר בלריכות בספר קיצור ש"ע סי' ק"ח, זה לשונו (קי"ח ע"א) המנהג הוא כהפוסקים דסגי להו בשמירה משעה שמוליכים אותו לטחון וחילך, אך המדקדקין במנזות חוששין לשמירה משעת קצירה, וכן צריך לעשות, וראוי

ביאורים והערות

תפ. הנה כ"ו לענין דין אכילה, אבל לענין אי מיקרי משומר, עי' בתשו' דברי חיים ובמ"ש שם בהערה רי"ח, שנראה כפי' הרבני חיים שכל שיש להסתפק אי כבר נגמרו לא היו בגדר משומר, אבל בתשו' מהר"ם שיק שמועתק לעיל אות כ"ו להמליץ על מנהג העולם דכיון שיש להם חוקת יניקה הוי בגדר שמירה, ועמ"ש שם בהערה ר"פ להעיר ע"ד דלכאורה הוי חוקה העשו' להשתנות דלא הוי חוקה עי"ש, ועי"ש במהר"ם שיק שכ' דאפילו בדיעבד נראה דאם ידוע שנתבישו כבר שהם כחלושים וכקצורים, ואם לא קצרו עד אח"כ לא חשיבי כחטים שמורים משעת קצירה, כיון דיבשו הם כקצירה ובעי שמירה:

תפא. בונתו להנהות המהרש"ם ז"ל לם' ארחות חיים מספיקא בס' תס"ז:

תפב. עי"ש בפסקי ריקנטי סי' קס"א שהביא דברי הר' אליעזר ממוין שהובא גם בהגהות מיימוני רפוס קושטא והובא כ"ו ג"כ בב"י סי' תס"ז, מיהו הב"י שם אחר שהביא אלו השימות דס"ל אנב מודלייהו לא מחמצני, כתב וזו קולא יתירה ואין לסמוך עליה, ובש"ע הביא רק דעת הרשב"א לענין חמין במחורב דס"ל דמקבל חמיון וכ' דהוי כמאן רמנח בכרא דהיינו שלא ס"ל האי מעמא דאנב מודלייהו לא מחמצני, וגם יש הרבה אחרונים שרחו דברי המעיל צדקה ומועתק דבריהם לעיל, ועי"ג"כ בדברינו בהערות לתשו' מעיל צדקה, וע"כ צע"ג על כגון דא לומר שאין בזה שום פקפוק ובפרט לענין שיהי' נקרא שמירה, ומכש"כ בנמצא במ קצת מצומחים:

תפג. איזה ט"ם יש כאן, כי בגמרא חולין לא נזכר כלל מהא דאנב מודלייהו לא מחמצני, ובהגהות או"ח שם הביא דברי המעיל צדקה שהביא הגמרא חולין לענין הדין דפירות שיבשו וכי' עי"ש:

תפד. בב"י ובהגהות מיימוני לא הביא כלל דברי הפסקי תוס', והכל נובע רק מס' ארחות חיים שהביא דברי השואל ומשיב שרמו לראשונה לדברי הפסקי תוס', וכמבואר בתשובתו שמועתק לעיל אות " בס' יבקש רצון על המדרש שוחר טוב, וכבר נזכר לעיל בהערה תע"ד שלא הי' לבעל תולדות י"י ספר הבית יוסף בעת שכ' תשובה זו, ואולי יש איזה ט"ם כאן בדבריו:

תפה. נעלם ממנו פגנוח של תיבה זו:

שם שמקבל חימוך, אבל בלא ידעינן שנחייבש לגמרי אין אנו אומרים שמקבל חימוך^{הג}, ולזה שפיר שאין דבריו קותרים למש"כ מקודם שנה שרצו גשמים על ערימות שבשדות שאין לחוש, ובכאן כתב אף במחוצר שיש לחוש, אלא ע"כ שקודם לא מיירי שידעינן שנחייבש לגמרי בעודו במחוצר, לכן רק כשנראה צו למחין יש צו חשש על אותן החטים ולא על סחס חטים, אבל צוה שידעינן שנחייבש לגמרי בעודו במחוצר אז יש מקום לחוש, נמצא כשלא ידעינן שנחייבש לגמרי קודם אין ציח מיחוש כלל, והוא הדין של הרשב"א הנ"ל שהבאתי בשע"ת בשם מעיל צדקה שמיירי שהחטים נגמרין ויבשים כל צרכן, וזולאי מוכרח שידענו מזה שהיו נגמרים ויבשים כל צרכן, אם לא כן מהיכי תיחי לומר כן:

ובבל זה גם דין זה ג"כ העלו אחרונים כשלא הי' הגשם חדיר והפיל לארץ שאין להחמיר, ומכש"כ כשאין אנו יודעים שהיו נגמרים ויבשים קודם ריבוי הגשמים עליהם, וזולאי ליכא שום פקפוק אף לדברי המחבר ז"ל, וצנ"ד האם הי' רואה כמע"ה שהיו נגמרים ויבשים כל צרכן כשהיו במחוצר ואח"כ בלו עליהם הגשמים החזקים עד שיפול לארץ הקשים

אז שאם ירדו עליהם גשמים יחמנו, א"כ הי' ראוי לאסור לגמרי, ולמה כתב תיכף בתוך דבריו דברים כאלו שנראה שאין אסור רק חומר צעלמא, אך לפי הנ"ל מובן, כי אף אם נאמר שהי' כן יש לומר שחזרו לקדמותן וגם אגב מדלייהו לא מחמנו כנ"ל, וגוף הדבר הזה הי' רק צידוע צודאי שנתייבשו לגמרי, לכן לא הי' רק חומר א"כ, וכעין זה מתפרשין דברי המחבר שהצידא כמ"ע הנ"ל, ואך עכ"פ הי' חומר לפי דברי הקש"ע (הפ"ג):

ביאורים והערות

תפז. בחלק שלישי בהערה ט"ז ל"ס קיצור ש"ע כ' דלכאורה אין לדברים אלו קשר עם מ"ש לפנ"ה, רבידוע שירד עלי' גשמים לכ"ע אסור ליקח מחטים אלו אפילו להריעות דבעי רק שמורה משעת טחינה, וגם צ"ע לכאורה מ"ש וראוי לדקדק וכו', דהרי מדינא הוא דאסור אם ירד עלי' גשמים לאחר שנתייבשו, וכמו שהעיר נ"כ בתולדות א"י, אולם כונתו מבואר, דהפ"ה דשמירה משעת קצירה היינו משעה שראוי להתחמץ אף בעודן מחובר וכמ"ש ברבינו מנוח שמועתק בחלק שני אות ה' ושם בהערה כ"ו בשם כמה אחרונים, וכיון שאפשר שיתחמץ אם ירדו גשמים לאחר שנתייבשו כל צורכן וילבינו, ע"כ ראוי לדקדק היינו להמקדקים לשמירה משעת קצירה לקצור בעוד שיש בהן מראה ירקות, דאו אי אפשר עדיין שיתחמצו, ומקיימין חובת השמירה כדי שלא יהי' אפשר לבא לידי חימוץ אם-הי' ירד עלי' גשמים, אבל חיוב מדינא אינו רק בשמירה משעת טחינה ולישה:

תפז. נראה לכאורה כונתו שערין לחין קצת, והוא תיכף ומיד אחר שנחבשל כל צרכו שעבר מראה הירקות מהשבלים והגיע למראה לבן אבל עדיין יש להם איזה לחלוחית, אבל כשנחלבן לגמרי תו לא נשאר להשבלים שום לחלוחית, ועמ"ש בביאורים והערות להחיי אדם שמועתק בחלק שלישי, שמדבריו נובע דברי הקיצור ש"ע, ושם כתבנו דנראה לכאורה במעם שהקיצור ש"ע שינה קצת מלשון החיי אדם, לפי שס"ל דמיד שהגיע להשבלים מראה לבן הי' בגדר נתייבש כל צרכו, דמראה לבן הוא סימן שכלה ממנה הלחלוחית עיי"ש, ולפלא שבשל תולדות א"י לא הזכיר כלל מדברי החיי אדם והנשגות אדם, ובפרט שהביא אח"כ ס' מעדני שמואל, ובמעדני שמואל שם כתב בפירוש שדברי הקיצור ש"ע הוא מדברי החיי אדם:

תפח. כונתו לפי שבשעדיין הוא ספק אם כבר נתייבשו מיקרי עדיין שמירה, ומשו"ה אינו אלא חומרא לקצור בעוד שיש קצת מראה ירקות דאו הוא ברור שבדאי לא נתייבשו, ועי' לעיל בהערה ת"פ שברוך זה ממליץ במהר"ם שיק על מנהג העולם, אולם מ"ש בפ"ה הקיצור ש"ע מוכח ד"ל שחזרו לקדמותן ואגב מדלייהו וכו' צ"ב, דנראה פשוט בפ"ה הקיצור ש"ע שנובע מהחיי אדם וכנ"ל, דסבירא להו דאם ירד עליהם גשמים לאחר שנתייבשו לגמרי דחטים אלו אסורין באכילה ובפסק הש"ע שפסק בהרשב"א, ומעיקר דינא דש"ע אין שום היתר דחזרו לקדמותן ואגב מדלייהו, וכמו שיתבאר בדברינו באר היטב בחלק שני ובכמה מקומות בחיבור זה:

תפז. עי' בחלק שלישי ששם הבאנו מכמה וכמה אחרונים מה שכתבו בזמן הקצירה, ולדברי כולם יש לקצור עכ"פ בעוד שהם לחין קצת מקודם שנתייבש לגמרי עיי"ש, מיהו לשיטת קצת מהפוסקים שהובא דבריהם שם שכתבו לקצור לאחר שנחבשל כל צרכו ועדיין לחין קצת, י"ל שכתבו כן רק משום דסבירא להו שאין כאן דין דחיוב שמירה רק לאחר שנחבשל כל צרכו, והוא הזמן מיד כשעבר לגמרי מראה הירקות, אלא שלפעמים יש סיבות שא"א או לקצור וצריכין לאחר קצת, וגדר דחיוב שמירה תלוי ביד כל אחר ואחד מה שאפשר לו לזוהר, וכמ"ש בב"ח ובפמ"ג והו"ד בהקדמה בר"ה ולכאורה, וכתבנו שם שכן נראה כונת רבינו מנוח שמועתק בחלק שני אות ה', אולם כל זה בלא ירד גשמים, אבל אם ירד גשמים מיד לאחר שנחבשל כל צרכו אע"ג שעדיין החטים לחים י"ל דס"ל דכולם אסורות, כיון שמאו שנחבשל כל צרכו ונגמר הגידול והתוספת והגיע זמן לקצור תו אין צורך ליניקה, ולשי' הרשב"א שנפסק כותי' בש"ע כל החטים אסורות וכנ"ל, ולעו"ז משמעות קצת אחרונים שהבינו דכשעדיין לחים קצת א"א לקבל חימוץ, ודבריהם לכאורה צ"ע מנ"ש כמה ראשונים דמעת שהגיע זמנו ליקצר יכול להתחמץ, ובח"ב הערה ב' מבואר בסוב מעם שכן נראה בפ"ה הרשב"א שכ' ההיא שנחבשל לגמרי במחובר וכו', ומ"ש הרשב"א וכל שנתייבשה לגמרי הכוונה להתייבשות שצריך במחובר וכמ"ש במשנה ז' פ"ז דכלאים ובפ"ה הר"מ שם עיי"ש בדברינו, וכן מבואר בתשו' דברי חיים דלאחר שנגמר הגידול יכול להתחמץ, ומה"ט כ' ג"כ בערוך השלחן דנהגו לקצור שמורה בעוד שלא נגמר עדיין כל הגידול, אלא שלא יפה עושים אותם הקוצרין ירוקין ממש וכו', ומועתק לשונו בחלק שלישי אות ז', וביאור דבריו כתבנו שם בביאורים והערות, ועיי"ע מ"ש בביאורים והערות לדברי החיי אדם שמועתק שם בחלק שלישי אות ב':

אמנם מעולם לא ראינו מכל היראים והרצנים שנהגו צחומרא ז' תצ"ג, ואני בזכרוני מילדותי מחמשה או ששה שנים תצ"א) שנתגדלתי על צרכי אחמו"ר הרב הגאון מוהרא"י ז"ל האצ"ד דכמה קהילות גדולות, שכתב עליו הדברי חיים שהי' גדול הדור גדול צמורה וציראה, והלכתי אני כמה פעמים עמו להשדה עם שאר חסידים ליקח שמירה, ולא ראיתי מעולם שלא הי' לוקח חטים כשהיו השבלים לצנים תצ"ג), ואני ואצי ז"ל היינו רגילים לעמוד אלל הקצירה, ואח"כ הי' לו כמה חומרות מאוד

צשמירת החטים צעוד שהי' צגורן, שהי' שולח אנשים כשרים ללון שם עד הדישה תצ"ג, והיו צריכין לדוש אותן לעינינו, והיינו עומדים ע"ג הדישה עד שנלקח לציתנו לאחר הדישה, והי' חולה צחדר שלו כל השנה תצ"ד) עד אפייתה, וחומרא הנ"ל לא הי' נוהג, וכן אח"כ הייתי צשדה עם חסידים יראים שעמדנו אלל הקצירה עמהם, וכן צטארנא הי' חסידים ויראים מאנשי הקלוז, וקצרנו שמירה שהיו לצנים, כי צרוצ תצ"ה) קוצרים השמירה לאחר תשעה צאב, שאז רוצ הצבואות נקצרים מהקרקע, ואנשי

ביאורים והערות

תצ"ג. עמ"ש בחלק שלישי אות ח' ענף ד' בשם שו"ת שם אר"י שב' דעל פי רוב קוצרים אותה בעוד שהוא ירוקה ולחה ורזים מקדימים, ובפנים דבריו שמועתק לעיל באות ט"ו כ' שבמצות מצוה אין עושין גדיש, ושם בחלק שלישי אות י"ח בשם ס' מסגרת השלחן שב' ומהדרין לקצור כשעדיין ירוק מעט, ושם באות י"ט בשם ס' מאיר עיני חכמים דהישראלים הקוצרים מעדיין שהיו עדיין ירוקים מאד: תצ"א. יש שהיו נהגין מלפנים ליקח הבנים בעודם ילדים קטנים עמם בעת קצירת מצות מצוה כדי לחנכם במצות, וכ"מ בס' ספרן של צדיקים שמועתק בחלק שביעי:

תצ"ב. יל"ע בכונתו אם כל השבלים הי' לבנים ואעפ"כ לקחם וכעין שמושמע להלן שכן עשו החסידים בטארנא, או שלא הי' בורר בעת שהי' בשדה שלא ליקח השבלים לבנים רק אותם שיש להם מעט מראה ירוקות, אלא שהי' קוצר מעורב שבלים לבנים עם השבלים שיש להם מעט מראה ירוקות, ועי' בנשמת אדם שמועתק בחלק שלישי אות ד' שב' בזה"ל, וכי בדקו הקוצרים כל שכולת ושכולת שלא היה יבש כל צרכו בעת הקצירה ואף שראו איזה שבלים שעדיין הם ירוקים מעט וכי בדקו כל השדה וכו' ע"ב, ומשמע שלא היו מודקדין על זה בשעת הקצירה לברור לקצור רק הירוקים מעט ולהניח הלבנים, כי קשה מאד לברוק כל קנה וקנה בפני עצמו בעת הקצירה, ודרך הקוצרים למלא את כפו בשבלים וכמ"ש ברע"ב פ"ג דפאה מ"ו וכנ"ל בחלק א' אות כ', ונראה שמה"ט הי' יש נהגין לקצור בעודם ירוקים לגמרי וכנ"ל בהערה ת"צ, דאז אינו מצוי שימצא שבלים לבנים, אולם בערוך השלחן כ' דלא יפה עושים אותם הקוצרין ירוקין נמש וכנ"ל בהערה תפ"ט:

תצ"ג. מזה משמע שהי' קוצרים בעודם לחים קצת וכנ"ל שלא הי' לבן לגמרי, והי' צריכין להמתין בהדישה עד שיתייבשו החטים, ומשו"ה הי' צורך שילינו שם האנשים בגורן לשמירה, ועי' רש"י פ' חיי שרה דללון בוא"ו היינו כמה לינות:

תצ"ד. עמ"ש בשו"ת משנה שכיר סי' קי"א, ומקצת מדבריו מועתק בחלק שביעי:

תצ"ה. לפמ"ש כאן בסיבת הדברים שהיו קוצרים לבנים, נראה דהיכא שאפשר לקצור כשיש מעט מראה ירוקות יש לעשות כן, אלא שהם לא הי' להם אפשרות לקצור אז, וכבר כתוב לעיל בהערה תפ"ט דהגדר דמצות ושמתם תלוי בכל אחד כפי מה שאפשר לו לשמור: ולפום רהיטא הי' אפשר לומר דלפמ"ש בסיבת הדברים שהיו מוכרחים להמתין על יום שלא יהי' קצת יום מעונן וכו', ומבואר שלא הי' שם בגלילותיהם אקלים יפה בימות הקציר, וא"כ יתכן שאף שעבר מהשבלים המראה ירוקות והגיע למראה לבן, מ"מ החטים היו עדיין צריכין ליניקה ולא נתבשלו כל צרכם, ואפשר עוד לינק אם יש להקנה והשבלים עדיין ליחות ולא נתייבשו, וכמ"ש בחלק א' אות י"ג, ולפ"ו אין משם ראי' למקומות אחרות שיש לה אקלים יפה והחמה הוא שם בתוקפה לבשל החטים וכמ"ש ומנגד תבואות שמש, שהסימן שם הוא כדרך כלל שהחטים נתבשלו כל צרכם ואין צורך ליניקה דהוא כשעבר מראה הירקות מהשבלים וכמו שכתבו הקדמונים והו"ד שם באות י"ג:

ובדרך זה הי' יתיישב פליאה עצומה על מה שהביא כאן כתולדות אברהם יוסף בשם החסידים בטארנא, דהנה ידוע שבטארנא הי' דרים הרבה מחסידי של מרן הדברי חיים זצ"ל, ואין כאן ספק שמעת שיצא תשובות דברי חיים לאור עולם בשנת תרל"ה שהי' מצוי אצלם, ובתשו' דברי חיים חולק להדיא על דברי המעיל צדקה שסומך על ההיתר ראגב מדלייהו, ולא נשא ונתן כלל אפילו לפלפל בראיות המעיל צדקה, רק מעמיד פסק הש"ע שפסק כהרשב"א, כביאור המציאות שא"א לסמוך על אגב מדלייהו עיי"ש (ובדברינו שם בהערה ר"א), ומבואר שם ג"כ בר"ח כביאור דברי הרשב"א דהזמן שיכול להתחמץ דהוא כשנגמר הגידול, שהוא מקורם שמתחיל להתייבש ולהתמעך, וכמ"ש לזה ראיות מפורשות בחלק א' אות י"ב, וא"כ היתכן שחסידי הדברי חיים זצ"ל יעשו להיפך מהוראת

השמירה הם מהולכי הנמושות, מחמת שאין לנו יכולים לקצור בכל עת, ולנו מוכרחים להמתין על יום שלא יהי קצת יום מעונן, מהיראה שאנו יראים שלא יפול אף טיפה א' על הערימה שלאחר הקצירה, ולנו צוחרין יום שזרח השמש יפה וזרור, כמצואר הצי) צפסקי המוס' שלא לקצור אלא בשעה שהשמש זורחת, ולנו מחמירין

שלא יהי אף מעט יום שאינו זורח, ויום כזה לא היו צינקל למצוא, ועפ"י הרוב לנו מהולכי נמושות, ולנו מוכרחין לעזוב את החומר לקצור צעוד שהוא ירוק, שלא יהי ילא שכוו צהפסדו מחמת חשש טיפת גשם על הערימה לאחר שקצרה, שזה צודאי חומר לא יותר, וחמרו היו ערוס ציראה, לכן אי הצי) אפשר לקצור

ביאורים והערות

רבים שלא לזוז מפסק הש"ע, אמנם אם כנים הדברים הנ"ל לק"מ, כי בגלילותיהם הי' המבע שלהשבלים הגיע למראה לכן אע"ג שהחטים גופיהו היו עדיין במצב שלא נתבשל כל צרכו, אבל צל"ע אם אפשר לומר כן, כי לפמ"ש שהם היו מהולכי נמושות וכו', [וכיון לב' הפירושים כתיבת נמושות במס' ב"מ דף כ"א ע"ב ובפירש"י שם, שממשמשין לדאות כל שכולת ושכולת, והן שהי' לקוטי בטר לקוטי] וכיון שהיו קוצרים בסוף ימי הקצירה, א"כ מסתבר יותר שגם החטים כבר היו נתבשלים כל צרכם:

אמנם באמת שבלא"ה לא קשה מידי על חסירי מארנא, שהרי לא כתב שבמארנא היו מקילים אע"ג שירד עליהם גשמים לאחר שהגיע למראה לכן שלא כפסק מין הדברי חיים, אלא שמחמת חוב דושמרתם הצריכו להמתין בהקצירה עד שימצאו יום שהשמש זורח יפה וכו', וכבר מבואר בהגדר דושמרתם תלוי לפי כל אדם ואדם ומקומו ושעתו, ולפי"ו לא זכיתי להבין מ"ש בתולדות אי"י להביא ראי' מזה לנדון השאלה שירד גשמים לאחר שנגמר היניקה אלא שלא נפלו השבלים לארץ, שהרי אינו ענין לנדון השאלה שהוא באמת גם לענין חשש דאיסור אכילת המזן:

ובעיקר הדברים שכ' שאנו ע"פ הרוב מהולכי נמושות, אולי יש לשער שהי' עוד מעט בגויה מלבד מ"ש בטעם דחשש טיפה א' וכו', וכעין שמועתק לעיל אות כ"ט בשם ס' בגרי יו"ט שכ' שהבעל הגורן אינו מניח לישראל לקצור כי אם הם קוצרים אותם על ידם, דמרגלא בפומייהו למיזר דכשקוצר הישראל הולכין לאיבוד על אחת כמה וכמה, שיוכלים, כיון שאינו יודע בטוב לקצור כמו הגוי עכ"ד וכפרת במארנא שהי' הולכים בכנופיא הי' העכו"ם חוששין ג"כ שירדו על השבלים ויקלקלו הרכה, ע"כ קצרו הנכרים הבעה"ב את שלהם מקודם, והניחו מעט עבור הישראלים הבאים לקצור לצורך שמירה, וכיון שכבר עבר איזה ימים מימי הקצירה, משרה"ה הי' הכרה לקצור כשכבר הי' לבנים, ועי' בהקדמה בר"ה ולכאורה יפלא, שהובא שם דברי הפמ"ג בסו"ת תנ"ג א"א סק"ו שכ' ועב"ח מי שיש לו שדה שלו טוב לשמור משעת קצירה וכו' ותבואה שנגמר כל הבישול ראוי לקצור מיד ע"כ, וכוונת המשך דבריו נראה שהוא מהטעם שכתבנו, דבאין לישראל שדה שלו לפעמים לא יניחו הגוי הבעה"ב של השדה שהישראל יקצור מיד בשעה שנגמר הבישול, וע"כ מקיים מצות ושמרתם משעה שאפשר לקצור או משעת מתינה, וכבר כתבנו לעיל בהערה תפ"ט דכ"ו לענין חובת הדין דשמירה ולא ירד עדיין גשמים עליהם, מיהו כשכבר ירד עלי' גשמים יש לחוש לאכילה לכל החטים לדברי הרשב"א שפסק כוותיה בש"ע.

תצו. דכרי צ"ב שהרי נראה דברי הפסקי תוס' הוא מטעמא אחרינא כדי שיחזור לקדמותו וכנ"ל, וכמו שמבואר כוונת הפסקי תוס' בחלק שני אות ח' ושם בביאורים והערות, ואולי צ"ל וכמבואר, והיינו שאין זה המשך למ"ש מקודם שלא יפול טיפת גשמים וכו', אלא ששוב חזר וכתב הטעם הראשון בלבד מחמת טיפת גשמים וצ"ע:

תצו. דכרי לכאורה צריכים ביאור, דכמו כן יש חשש דטיפת גשמים משום יום המעונן אם הקצירה הי' לאחר שהוא לכן לגמרי ולא נשאר לה עוד שום מראה ירוקת, דמה נפק"מ לענין חשש דטיפת גשמים אימתי היו קוצרים, ואולי י"ל ככוונתו לפמ"ש לעיל בלשונו שלא יפול טיפה א' על "הערימה", והכוונה שאם הי' קוצרים בעוד שיש להם מעט מראה ירוק הי' צריכין לייבשם בערימות על פני השדה, ויש חשש דטיפת גשמים, על כן קצרו רק לאחר שהוא לכן לגמרי דהיינו שגם נתייבש לגמרי, ולא הי' צריכים עוד לייבשם רק להכניסם מיד להבית, ולא כמו שהי' מנהג אביו שהי' צריך להעמיד שומרים הגורן עד הדישה, אולם לפי"ו לכאורה דבריו סותרים למ"ש לעיל דרק בלא הי' לכן לגמרי במחור לא אסור להיות מזה מצה שמורה, מיהו י"ל דשם הנדון לענין גשמים דבא עליהם במחור, משא"כ כאן המדובר לענין זמן שהי' שם במארנא יותר טוב לקצירה, אלא דלפ"ו אינו ענין כלל לנדון השאלה שירד גשמים במחור וכנ"ל בהערה תצ"ה:

וגם נראה לדחוק לפרש דכריהם שהי' רגילין ע"פ רוב לקצור לאחר שנתייבש לגמרי ממש, דאף ששם הי' צורך בדבר, מ"מ צע"ג לומר ע"ז דהוי בגדר דשמירה משעת קצירה, אלא שכו"מ קיימו מצות שמירה לפי מה שהי' אפשר להם, וכמ"ש בתשו' מהר"ם שיק דאז הי' כקצורים וכתלושים ולא הי' בגדר שמירה משעת קצירה, ויסוד זה כבר מבואר ברבינו מנוח שהובא בדברינו בחלק שני אות ה', דמהאי טעמא כ' דהוי כתלוש וכמו דמצינו לענין שבעה וטומאה וכו', עיי"ש בהערה ל"א, וגם שמבואר בתשו' דברי חיים ובכמה

השמירה רק דייקא לאחר שהוא לצן לגמרי, ושום צית מיחוש אין כאן מכת דברי הפוסקים הנ"ל, כל זה בררנו בעזהש"ת מזידנו עפ"י דברי הראשונים והאחרונים הנ"ל:

וליתר שאת שלא יהי' לכו נוקפו, אני מעתיק לו מספר מעדני שמואל אחרון שנאחרונים לאחר כולם, וזה לשונו בס' ק"ח [סק"ד] שמציא התשובות מעיל נדקה ותשובות מהרש"ם שהציא ה"ח ראי' לדבריו מפסקי תוס' הנ"ל ועוד מכמה מקומות (דכשמתצטלים) [דכשהצטלים] מחוזרים ועומדים ואין נופלים על הארץ אינם מחמיצים נפילת המים עליהם אפילו בשכזר נגמרו ואינם נריכים לקרקע, וצפרט אס

ראו צשעת קצירה שהם יצשים, והציא שם צשם חתם סופר שזידד לומר דמחוזר גם אס מחמיץ מ"מ אינו חמץ של תורה אלא עיפוש ה"ח [עכ"ד המעדני שמואל צשם המהרש"ם], ויש להוכיח כן מדברי הרשב"א המוצא בחק יעקב סי' תס"ז סקט"ו יעיי"ש ת"ק, ומכל הטעמים הנ"ל הנח להם לישראל שלא החמירו בזה לקצור שמירה דוקא צעוד שהוא קצת ירוק, וצלא זה החמים האילו לא אקח מהם עצורי ועצור צ"ב, כי בעזהש"ת יש לי בכל שנה ושנה חמים משומרים מאה"ק ת"ק) מלפת תוצ"צ כמו שהודעתי כבר:

עיקר הענין ימחול להראותם להרצ המאוה"ג דקהלתם אס יש צהם יותר מס' נגד

ביאורים והערות

אחרונים כמ"ש הרבינו מנוח בש" הרי"ף דומן דחוב שמירה חל בעודם מחובר מיד שיכול להתחמין ודלא כמ"ש המעיל צדקה, והו"ד כמה פעמים בדבריו, וא"כ היו צריכים לכתחלה להעמיד שומרים בשרה יומם ולילה כדי שלא יבא לשם מי שהוא להריק מים על השבלים, והגם שזה לא שכח כל כך, מ"מ לאו דבר רחוק הוא ולא הוי בנגד שמירה עמ"ש בהערה רס"ד לתשו' מהר"ם שיק, ועוד דאם נתייבש לגמרי כבר נפתחו הרבה חמים מקליפתן, ויש לחוש גם משום טל שיוור עליהם, דכל הקולות שכ' באחרונים שאין צריכין לחוש למל הוא רק כומן שהחמים הם סגורה ומסוגרת, וכמ"ש דבכה"ג לא שייך היתור דהמעיל צדקה וכמ"ש שם להדיא דמתיר רק מטעם שהם בקליפתן, וכמ"ש כל זה לעיל בהערה י"ג לתשו' מעיל צדקה, ובחלק חמישי באורך עיי"ש:

והנה בשאר מקומות כשהיו קוצרין החמים למצת מצוה בעודם לחים, לא היו עושין שום ערימות, והי' מכניסין מיד החמים תחת הגג, והיו שומחין אותו שם ע"ג דפים וכיוצא, או שהיו תולין העומרים על חבלים וקנים שיתייבשו שם, ויש שהיו שומחין גם תחת השמש בעת שהי' השמש זורח בתוקפו והי' עומדים שם לשמרים, וכנ"ל שכן הי' נוהג אביו ז"ל:

תצא. עיי"ש במעדני שמואל שמציין לתשו' מהרש"ם בחלק שני סי' ד' שמועתק לעיל אות ב', ועיי"ש בפנים במהרש"ם שמוסיק להקל רק בשעת הדחק בשלא נמצא קמח אחר, ובמעדני שמואל השמים לשון זה בתשו' מהרש"ם, וכדרך המלקטים שמביאים רק תוכן הענין, ואי אפשר לסמוך להלכה למעשה על דבריהם מכלי עיון במקור הדברים וכידוע, ובמעדני שמואל הביא שם בסק"ה דעת המאמר מרדכי שטיקל רק כשירד המל לאחר שנתייבשה לגמרי (דברי המאמר מרדכי מועתק בדבריו לעיל אות ב'), ותשו' שם אר"י שמשמע לכאורה מדבריו דהגן שבמחוזר שא"צ לקרקע מקבל חימוץ גם כשבא על" טל (ומועתק בדבריו לעיל אות מ"ו וכ"ו), ובסק"ז הביא בקיצור מאד תשו' דברי חיים, ובתולדות אי"י השמים כאן כל זה, ולפי הענין נראה שהי' לבעל תולדות אי"י מעם כמזם וסיבה להזכיר רק הצדדי קולא בנדון שאלה זו, ויהי' זה גם קצת תשובה לשאר ההערות שכתוב בדבריו:

והנה ס' תולדות אי"י עה"ח לא הוציא לדפוס המחבר בעצמו רק הרבנית שלו ע"ה נתגם לדפוס לאחר עשרים שנה מהסתלקותו (עמ"ש בהקדמה בד"ה ובתשו' דברי יואל וכ"ו), ונמצא שם רק תשובה זו, וכ' שם מקודם ביה"ל, יען שהקונטרס הזה מכל עוד יותר מושלשים דפים נחמת חסרון מעות אין ביכולתי כעת לגמרו, אם השי"ת יעזור שיהי' ביכולתי להדפיס החלק שני איז אשלים החסרון בעזהש"ת ע"כ, ואינו מבוואר הכוונה אם הקונטרס הוא בשאר חלקי תורה, או ששם יש עוד מדובר בענין השאלה הזה שהוסיף והעיר לאחר ששלח תשובה הנ"ל, ולע"ע לא זכינו עדיין לאורו:

תצא. בהערה ס' לתשו' ח"ס כתבנו שהאחרונים כתבו שלא ירדו בזה לסוף דעתו של רבינו הח"ס זצ"ל, ושכתבו איזה אחרונים שלא לצרף כלל דברי הח"ס ש' דהוי רק עיפוש אפילו לסנף, אחרי שבראשונים כ' להדיא דהוא חמין גמור והוא בכרת ושכ"מ פשטות דברי הנמרא עיי"ש, ובפרט שבס' קב"ט כ' הח"ס להדיא דבנתחמין בקמה א"כ מעולם לא היה להחמים חזקת היתר, וכוננת דבריו דאפילו על חמים אחרים שאין רואין עליהם סימני חימוץ איתרע חזקתייהו, עמ"ש לעיל בהערה נ"ג לתשו' ח"ס:

ראי' זה צע"ג, שהרי כתב כן רק בחמים מבוקעים שבבורות, ורק בזה כתבו בתשו' הרשב"א המיוחסות להרמב"ן דהוי רק עיפוש

ירחמני שלא יאל מכשול מתחת ידי שלא אהי' חוטא ומחטא את הרבים, רק עכ"פ כחצר שאינו יואל מכשול מתחת ידו, רק לזכות את הרבים, ושיתמלאו כל משאלות לבינו לטובה ולגאולה שלימה, והשי"ת ירחם על כמע"ה וצניו שיזכה למנאל קונים טובים בריוח על מה שרובה למכור, ויטה לזות בני אדם לכל אשר יחפוך, וישים רצונם לכל אשר ירצה, וינליחיהו בכל אשר יפנה, ויהי' צבריאת הגוף ברפואה שלימה מן השמים לאריכות ימים ושנים רבים וטובים, וגם זוגתו הננועה מתצרך ברפואה שלימה, ולראות נחת מנאלאליכם שילכו צדק ישרים לפני השי"ת לאחי"ט בכל משאלות לצבם לטובה אחי"ר:

כאו"נ ונפש ידירו הנאמן הדו"ש וטובו בלב ונפש חפצה הק' אברהם יוסף אינרא:

המחמינים שנשאר שם, יען שצננה זו לא שכיחי חטים יפים כשאר השנים, יש להקל עכ"פ על ידי לקיחת המחמינים, כל זה יאמר לו הרב אצד"ק, ומה שכתב שלאלה האנשים שאני נותן החטים אלוה שכל אחד בעצמו ילקוט החטים המחמינים מתוכם זה אי אפשר, כי אין אני נותן חטים לשום אדם, רק אני נותן לטחון ע"י איש נאמן, ואח"כ לאפותם ע"י השגחת איש נאמן אשר אני מעמיד בכל אפייה, ואח"כ נתחלקים המצות ע"י אנשים שלי לכל עניים למצות מצוה ולעניים האוכלים שמירה כל הפסח, והעניים האלו אינם נותנים אף פרוטה אחת, כי כל אחד פונה לדרכו ולצנעו ואין להם פנאי לזה וכל הטרחא עלי, ומה נטלים יותר משני מצות אנשים ואף מצני הכפרים, ואינו כדאי שיקח כל אחד פנאי לעצמו ללקוט חלקו, והשי"ת

(נא)

שו"ת וישאל שאול סי' פ"ה תפג

הרשב"א מכת קושיא בגמרא דעסיק בה, וצמחילת כבוד תורתו אין קושיותיו כדאים כלל לדחות פירוש הרשב"א, וגם נעלם ממנו לשון התוס' ציממות דף פ"ט ד"ה אין תורמין, שכתבו להדיא דגם צתרומה טמאה הדין כן, ומשכחת לה שפיר גם צתרומה צלא היתה לו שעת הכושר, ומשם נדחה דקדוקו הקלוש מדאמרו התם היתה לו שעת הכושר, כי התוס' הציאו צלמת הגירסא היתם "שהיתה" לו שעת הכושר, וגם צלאו הכי דצרו

הבית יוסף צקי' תס"ז הציא צסם רשב"א שכתב צתשובה דהא דאמרו צפסחים דאתמין צמחוצר היינו כשנתצשל לגמרי צמחוצר ואינה צריכה כלל ליניקה, וכל שנתצבש לגמרי צמחוצר כמאן דמנחא צכדא דמיא ומקבלת חימוץ אס ירדו עליה גשמים, וכן פסק צש"ע ס"ה:

ובשו"ת מעיל צדקה סי' ס"ט [וכו'] תפג, ולע"ד תמיהא מאד לחלוק על גדול צצראשוניס

ביאורים והערות

בעלמא, ואינו ענין כלל לחמוץ שנתחמוץ במחוצר, ועי' הישב בהערה ג"ו לתשו' ח"ס, ובכו"ש לעיל בהערה תע"ה: תקא. אולי המעם שהמציא לעצמו חטים משומרים מאה"ק, לפי ששם אין גשמים מצויין כימות הקיץ, ואין כאן חשש דחמוץ במחוצר, והי' כדאי משו"י טורח השמירה על הספינה במשך איזה ימים עד שהביאים, ועי' בשו"ת שערי צדק להגה"ק מדע"ש זצ"ל או"ח סי' מ"ט שהי' מביאין לו חטים מאה"ק, אולם משמע שם שרק לפעמים הי' כן, ובעיקר הדין דמוציאין תבואה מא"י, עמ"ש במשפט שלו' אחר"מ סי' רל"א סכ"ו, ובשו"ת מנחת אלעזר ח"ב סי' ע', ובתשו' דברי יואל יו"ד סי' צ"ז אות י"ד, ונציין שם לתשו' בית יצחק בחו"ד ח"ב סי' קכ"א עיי"ש:

תקב. להרהנה"צ מוהר"ר שאול בראך ו"ל אבד"ק קאשו, קראלי, מאגדארף, כפי הנראה שתשובה זו כתבו בימי בחרותו בעת שלא הי' נתפשת בדפוס תשו' דברי חיים ושו"ת מהר"ם שיק ושאר תשו' גדולי ישראל שמועתק לעיל, דבל"ו הי' בודאי מביא דבריהם ששקלו וטרו בד"ו:

תקג. תשו' מעיל צדקה מועתק בשלימות לעיל באות א', וע"כ השמטנוהו כאן מתשו' וישאל שאול מה שהעתיק דבריו:

תמוהים מאד, דמאחר דגם הוא מודה דציבשו מקבלים טומאת אוכלין, אם כן למה לא חלקו גם בתרומה טמאה צכהאי גוונא, אם כי בחמץ החילוק גם בעודן לחין, מ"מ עכ"פ גם בתרומה טמאה יש חילוק זה כשיבשו לגמרי דאז לא היתה לו שעת הכושר, ומה שהקשה דהוי ל"י לחלק בין קודם דיגון לאחר דיגון לא קשה מידי, דמאחר דאם הקדים ותם תרומתו תרומה, לא מיחשב שלא היתה לו שעת הכושר:

הן אמת שמאחתי לאחד מן הראשונים שפירש הן דלחמץ במחזור כמ"ש המעיל דדקה דהיינו שניכר צו החימוץ, דזה לשון הכלבו בסי' מ"ח כתב הר"פ ז"ל ועל הדגן שנמח מלחלוטית הארץ שקורין גירמוני אומר ר' יחיאל ז"ל שזה חמץ גמור דהיינו דאמרין פרק כל שעה המחמץ במחזור, שפעמים שהחמוץ בא בעוד שהתצואה מחוברת מתמת רוב גשמים שזורדין בעת הקציר ופעמים שבא בתלוש, ואם ימלא אותו מעורב יכרור אותו יפה שיהא ששים מאותו שלא נמת, וגם נריך שמהיה האפיה קודם פסח עכ"ד, הרי שהוא פי' החמץ במחזור היינו שניכר צו החימוץ, ונראה מדבריו שגם צרכו גשמים בשעת הקציר שרגיל להתחמץ אם מצרר אותן שהחמיצו השאר מותרין, אולם י"ל דהוא לא כתב כן רק להודיעני שבא גם במחזור אם רבו הגשמים בעת הקציר שאז כשנתיבשו רגילין להתחמץ, אבל צידודן שעליו דן לא היה ידוע מרוב גשמים רק שנמלאו צו חטים מלומחים, ועל זה דן להחיר שאר התצואה שאין תקדי צו נמחים, אבל אם רואין תצואה שנתיבשה לגמרי ואין יונק עוד מן הארץ ורבו הגשמים, אולי גם הוא מודה שנריכין לחוש לכל התצואה שירדו עליה גשמים, וזה ודאי גם הרשב"א מודה דיכול להיות ניכר החימוץ, אבל

הרשב"א דינא אחיה לאשמועינן, דמאחר שמצואר צש"ס שאפשר להתחמץ במחזור כל שהוא יבש לגמרי ופסק ייקתו ראוי לחוש לזה, וכן מאחתי בספר יצחק ירנן על הרי"ך גיאות (צס"ק ת"פ) שפסק באם רבו הגשמים צימי קציר שיש לחוש ולאסור אף אותן חטים שלא נראה בהם נמיחה, וכן הציא שהורו כן הגדולים שלפני דורו, ועל כן אין לזוז מפסק הש"ע:

אבן מה שהקיל השו"ת מעיל דדקה בספק אם היו יבשים לגמרי לפני בא הגשמים עליהם, ראוי לסמוך עליו, כי כבר כתבתי שפשוט דברי ר"פ צשס ר' יחיאל מורין כדבריו, וגם ז"ע כי צרשב"א בתשובה סי' ק"צ סיים בגשמים שירדו על ערימות ח"ל, ועוד הרי שהו החטין מתחילת הקציר עד הפסח ולא נתבקעו ואפילו אחה מניחן על פי הציב לא יתבקעו ולמה נחוש להם עכ"ד, א"כ מזה הטעם הי' ראוי להחיר גם באלו שירדו עליהם גשמים בשעת הקציר תקדי):

ישוב בא לידי ספר דברי שאול תקדי), וסמוך לסוף הספר הציא שבפסקי תוס' פרק ר' ישמעאל מנחות אות ר"ו נראה כדברי המעיל דדקה דאגז מדלייהו לא מחמצי, ושם כתבו דרק באם התצואה שוכנת לארץ והגשמים שופכים עליהם יש לחוש שנתחמנו, ושם התעורר מזה שהקשיתי דגם למעיל דדקה יקשה דמשכתח טומאה שלא היתה לה שעת הכושר כגון שיבשו, וגם הוא לא זכר אז מתוס' יצמות שזכרנו, ותוס' שנקטו שלא היתה לו שעת הכושר כגון שקצרו אדם טמא, נריך לומר דנקטו דבר השכיח, כי אין רגילין לקצור בעת שנתיבש לגמרי, או י"ל דאם נתיבשו לגמרי אין נוח לו גשמים פן יתחמנו, וכל שלא לרצון אינו מכשיר כנודע:

ביאורים והערות

תקדי. ע' בספר יצחק ירנן שלא כ' להריא דהחשש הי' על גשמים שנפל במחזור, ומשמע שם יותר דהחשש הי' כגשמים שנפל על הערימות בתלוש:

תקה. עמ"ש בחלק שני בהערה א' לתשו' הרשב"א בד"ה וע"פ הנ"ל זכר: תקו. בועתק לעיל אות י"ד:

(נב)

שו"ת ישיב משה סי' קצ"ח^(ק)

חוק כל כך ואין זמן גדול אין להחמיר אם לא נתבקעו, ותדע שלא הצרכו שימור רק משעת קצירה וגו' והרי טל לא מעצר ונפל עליהם בכל יום וגו' עכ"ל, אך הרב הקיל הרבה בזה, ואפשר שהיה בשעת הדחק^(ק), וכבר מו"ה הגדול ר' חוגה הכהן מגדורה ז"ל נשאל בענין זה^(ק), וצאה תשובתו צק"ס למת דוד למוהר"א אנג'אר ז"ל מחובר עם ס' אדמת יהודה, והאריך שם בתשובה, וכ' דאם ירדו רוב גשמים במחזור אסור וכדברי מרן, אבל אם לא ירדו רק קצת גשמים דומיא דטל יש להקל ונפיק ציה ידי חובת מלאת מצוה, והסכים מו"ה הגדול כמוהר"ר יצחק טייב ז"ל ע"י שם בדבריו, ומי כמוהו מורה, וע"כ יש להחמיר בדבריו דאם ירדו גשמים הרבה כמו שעה ושמים דאסור^(ק), דאנן אזלינן בחר רבני עירנו, וכל שכן באיסור חמץ בפסח שהוא בכרת, וכ"ש למלאת מצוה (ועי' לקמן סי' רל"ב):

לעיר אלקידון יע"א שנת התרס"ד^(תק) להחה"ש הרה"מ במה"ר ר' רפאל חי בלעיש הי"ו:

שאלת בענין החטים שעדיין מחוברים ואחר שנתיבשו לגמרי נפלו עליהם גשמים מרובים, ואמה אסרת ממ"ש בש"ע סי' תס"ז ס"ה, והחו"ש הדו"מ כמהרנ"ט הי"ו שלח להם תשובה להחיר, ואמר שכבר צדק אותם ולא מלא בהם חפרקיי"ע ולא זיקוע, ואמה תמהם עליו אין התיר הפך דברי מרן שאסר אף דלא נתבקעו כיון דנייחי אסורים עכ"ל:

תשובה אפשר שהוא התיר משום דסמך על דברי ה' מעיל צדקה והציאו שערי תשובה שם שכ' שאין לחוש לזה אפילו נתיבשו לגמרי והם בקליפתם אם לא כשנתרבו הגשמים יום ולילה גשם חזק שמפיל הקשים והשבלים לארץ והגשמים מולפים עליהם בחזק וכמאן דמנחי כבושים בכלי מלא מים דמי, אבל בגשם שאינו

(נג)

שו"ת ישיב משה סי' רל"ב

שעושים מהם מלאת מצוה הנשמרים משעת קצירה, וכן מוכרים מהם להרגיל לאכול שמור, אם תקי^(ק) צעודם מחוברים ירדו עליהם גשמים צינונים כחצי שעה מ"מ^(תק), ואחרי ימים אחדים ג' ימים או יותר הוצאו

לאי ג'רבא יע"א ש' הג"ל [התרפ"ג] להחה"ש הרה"מ במה"ר ב'לפון משה הכהן הי"ו תקי^(ק):

שאלתני לחוות את דעי על מה שכתבת, וזה לשון תקי^(ק), נשאלתי מעיר זרזים יע"א אודות החטים

ביאורים והערות

תקו. להרה"ג מוהר"ר משה שחרוג ס"ט ז"ל מרבני עיר תונם: תקה. היות שכמה תשו' בשם' שואל ונשאל שמועתק להלן הולך וסובב ע"ד הרב ישיב משה ז"ל, ע"כ שניתו מסדר השנים, והעתקוהו ביחד ואח"כ:

תקט. הנה לא ראה דברי המעיל צדקה בפנים רק מה שהעתיק בשע"ת, אולם בלשון המעיל צדקה שמועתק לעיל אות א' מוכח לכאורה ראף לבתחלה קאמר:

תקי. דבריו מועתק לעיל אות ג':

תקי"א. דבריו לכאורה צריכים ביאור, שהרי כ' בשם הצמת דוד להקל רק בקצת גשם דומיא דטל, וא"כ אף בפחות משעה יש לאסור, כיון דהוי יותר מולפה דומיא דטל, וכבר עמד בדבריו בשו"ת שואל ונשאל, ומועתק דבריו להלן באות ג' וס', ועמ"ש לעיל

בהערה רי"ד לתשו' דברי חיים:

תקיב. בעהמח"ם שו"ת שואל ונשאל:

תקיג. לשון השאלה מועתק ג"כ בשו"ת שואל ונשאל ח"ג סי' קצ"א:

השבלים, ונמצא בהם איזה שבלים שהם ירוקים ולחים והשאר מיוצשים לגמרי, וכן אם הוצאו בלתי שבלים לחים וירוקים, אך הקנים של השבלים כשכורכים אותם ג' או ד' כריכות על האצבע אינם נשברים, אם עי"ז או עי"ו יהיו בתור לא גמרו יניקתם:

תשובה מרן צ"י סי' תס"ז כ' בשם הגה"מ דדוקא בלתיחה וטבעא צחיסתא אוסרים, אבל אם נפלו מים על חטים או היו על הארץ במקום מדרון ויזלו המים לנחת מהם או בעפר תיחוח שיכולים להכנס בקרקע לא אסרינן, דאל"כ לא תמצא לעולם חטים שלא ירדו עליהם מים ע"ש, וסיים וזו קולא ימירה ואין לסמוך עליה ע"ש, וזוהי ה' נראה לאסור וכדעת מרן, וכן מדברי מרן צ"ע סי' תס"ז ס"ה ה' נראה לאסור:

אך אחרי העיון נלענ"ד דמרן צ"י לא אסר רק אם המים על החטים ממש, שיש רק ספק אחד של חמוץ, אך אם כשהוצאו לפנינו כבר ירדו הגשמים, ויחכן שצשעה שירדו עדיין כריכין ליניקה, דלדעת מרן והרשב"א אינם מחמילים, יש להתיר מספק ספיקא,

דשמא היו כריכים ליניקה, ושמא הלכה כהגה"מ דמתיר, דעזדינן ספק ספיקא גם נגד מרן, וכ"ש בזה דיתכן דמרן מודה, ובשלחנו וצ"י לא מיירי רק צמים הבאים אחרי שנתיבשו ולא צספק אם נתיבשו^(תק"ז), וכן מורה מדברי השלחן גבוה שם סק"א:

ומזה נ"ל עוד דכיון דאומרים דיש צידם סימן זה לכפול הקשים ג' כריכות על האצבע^(תק"ז), ואם אינם נשברים סימן שעדיין לא נגמרו יניקה^(תק"ז), וגם אומרים שכן היו מורים איזה מהצ"ד הקודמים, דיש לסמוך להתיר ככה"ג גם אם ירדת הגשם היתה אחרי שראינו שנתיבשו, והגם ללא נמצא מקור לזה כעת עכ"פ מידי ספק לא פלט, ונפרט דהסכרה נוחנת דהקשים מתיבשים לגמרי טרם יוצג התבואה בשלימות^(תק"ז), ועוד כי דברי מרן סי' תס"ז ס"ה ש' שנתיבש לגמרי ואין צריך ליניקה מוכיח קצת דבעי' שלא נשאר שום לחלוטית^(תק"ז), וא"כ יש להתיר מכת ספק ספיקא ועל דרך האמור:

אך מה שאומרים איזה אנשים ותולים ג"כ שיש מי שהורה להם כן, שאם נשארה צאומה שדה השליש

ביאורים והערות

תקד. כל ימי החג, כ"כ בשואל ונשאל:

תקמו. שואל ונשאל בוגה בחצאי מרובע הפענוח הר"ת של מ"מ הוא מעלה מטה, דהיינו בערך:

תקפו. ע' במאמר מרדכי שמועתק לעיל אות ב':

תק"ו. לפי סימן זה לכאורה צריך לכפול כל הקשים לבדקם, שהרי אין השבלים נגמרים כאחת וכמ"ש בחלק א' אות פ"ו, ואין ראי' משבולת אחד לחבירו, וכמ"ש גם להלן בישיב משה לענין הסימן דלח וירוק:

תק"ח. לכאורה לא היו סימן זה רק שעדיין יונק, אבל בלשון הרשב"א והש"ע מבואר דצריך להיות שלא יקבל חימוץ שיהי' צריך ליניקה מן הקרקע ולא בשעדיין יונק, ועמ"ש להעיר ע"ד המאמר מרדכי בחלק שני הערה ב' בר"ה זכנן, ובעיקר הדברים של סימן זה,

לענ"ד סימן זה קשה לפעמים להבחין במדינתנו, כי יתכן שהחטים יהיו יבשים לגמרי בלי שום לחלוטית כל שהו, ועכ"ז לא יפך הקנים, אחרי שאנו דרים במדינה שיש הרבה רטיבות (היומדימי בלע"ז) בימי הקיץ, ועי"ז אין הקנים נפרכים לפעמים, והי' לי קנים תלושים לערך ג' חדשים אחר קצירתן ויש מהן שלא היו נפרכים עדיין מה"מ, וגם סימן דנפרכת בצפורן לכאורה תלוי בב' דיעות שבש"ע או"ח סי' תרמ"ה ס"ה לענין לולב, אי מקרי יבש משיכלה מראה ירקות שבו וילבינו פניו, או דלא מקרי יבש רק בשנתפך בצפורן, ועי' ביר"ד סי' ל"ו סי"ג גבי ריאה שיכשה שכ' שם בוי"ר רעק"א בשם הפר"ח דאין אנו בקיאים בסימן דנפרך בצפורן, אולם

סימן המובהק שאין צריך ליניקה מן הקרקע הוא בדרך כלל כשלא נשאר מראה ירקות אף על תחתית השבולת, וכמו שמבואר באר היטב בחלק א' אות י"ג י"ד ופ"ו בהרבה ראיות מוכרחות מקדמונים עי"ש, וכן מקובל אצל המומחים שבמדינתנו הממונים על התבואה מטעם הממשלה, אולם מצוי לפעמים שלהשבלים יגיע כבר מראה לבן והחטים עדיין לא נגמרו לגמרי וכמ"ש שם באות י"ג:

תקי"ב. לכאורה משמע מבאן דאם התבואה עדיין לחים רכותר כשירדו עליהם גשמים אע"ג שהקשים הם יבשים, והי' צ"ע ג', דכיון שהקשים נתיבשו תו לא שייך שיהי' עדיין יונק, וצ"ל בכיונתו דמסתבר דאם אפשר לכפול הקשים ג' כריכות, דהתבואה עדיין לחין כל כך שיהי' יונקת מן הקרקע:

תקי"ג. לכאורה משמע מבאן דאם התבואה עדיין לחים רכותר כשירדו עליהם גשמים אע"ג שהקשים הם יבשים, והי' צ"ע ג', דכיון שהקשים נתיבשו תו לא שייך שיהי' עדיין יונק, וצ"ל בכיונתו דמסתבר דאם אפשר לכפול הקשים ג' כריכות, דהתבואה עדיין לחין כל כך שיהי' יונקת מן הקרקע:

תקי"ד. לכאורה משמע מבאן דאם התבואה עדיין לחים רכותר כשירדו עליהם גשמים אע"ג שהקשים הם יבשים, והי' צ"ע ג', דכיון שהקשים נתיבשו תו לא שייך שיהי' עדיין יונק, וצ"ל בכיונתו דמסתבר דאם אפשר לכפול הקשים ג' כריכות, דהתבואה עדיין לחין כל כך שיהי' יונקת מן הקרקע:

תקי"ה. לכאורה משמע מבאן דאם התבואה עדיין לחים רכותר כשירדו עליהם גשמים אע"ג שהקשים הם יבשים, והי' צ"ע ג', דכיון שהקשים נתיבשו תו לא שייך שיהי' עדיין יונק, וצ"ל בכיונתו דמסתבר דאם אפשר לכפול הקשים ג' כריכות, דהתבואה עדיין לחין כל כך שיהי' יונקת מן הקרקע:

תקי"ו. לכאורה משמע מבאן דאם התבואה עדיין לחים רכותר כשירדו עליהם גשמים אע"ג שהקשים הם יבשים, והי' צ"ע ג', דכיון שהקשים נתיבשו תו לא שייך שיהי' עדיין יונק, וצ"ל בכיונתו דמסתבר דאם אפשר לכפול הקשים ג' כריכות, דהתבואה עדיין לחין כל כך שיהי' יונקת מן הקרקע:

תקי"ז. לכאורה משמע מבאן דאם התבואה עדיין לחים רכותר כשירדו עליהם גשמים אע"ג שהקשים הם יבשים, והי' צ"ע ג', דכיון שהקשים נתיבשו תו לא שייך שיהי' עדיין יונק, וצ"ל בכיונתו דמסתבר דאם אפשר לכפול הקשים ג' כריכות, דהתבואה עדיין לחין כל כך שיהי' יונקת מן הקרקע:

תקי"ח. לכאורה משמע מבאן דאם התבואה עדיין לחים רכותר כשירדו עליהם גשמים אע"ג שהקשים הם יבשים, והי' צ"ע ג', דכיון שהקשים נתיבשו תו לא שייך שיהי' עדיין יונק, וצ"ל בכיונתו דמסתבר דאם אפשר לכפול הקשים ג' כריכות, דהתבואה עדיין לחין כל כך שיהי' יונקת מן הקרקע:

תקי"ט. לכאורה משמע מבאן דאם התבואה עדיין לחים רכותר כשירדו עליהם גשמים אע"ג שהקשים הם יבשים, והי' צ"ע ג', דכיון שהקשים נתיבשו תו לא שייך שיהי' עדיין יונק, וצ"ל בכיונתו דמסתבר דאם אפשר לכפול הקשים ג' כריכות, דהתבואה עדיין לחין כל כך שיהי' יונקת מן הקרקע:

זכרתי לחיכה ספק ספיקא נלענ"ד להחיר גם לדעת מרן ז"ל, והגם דחטים דמנח מנחה וכיוצא להנוהגים כן בכל חיטי דפסחא מנח דדין יש להחיר גם בל"ז תקב"ז ועכ"ז מתמירים, וא"כ יש פנים לומר להחמיר ג"כ כל שבאו עליהם מים שאינם נקראים צמור שמורים, גם דלדינא מותרים, מ"מ נראה דחשובי ג"כ שמורים תקב"ד, וכ"נ מדברי ה' מעיל דקה ז"ל שלא החמיר בצדונו מכח זה, וכ"נ מתשו' ה' נחמ דוד ז"ל בסופו שלא החמיר מכח זה תקב"ה, כנלענ"ד, ע"כ לשונך:

תשובה יפה כחצת דהוי ספק ספיקא, ואפילו שהוא נגד דעת מרן, כבר כתבו האחרונים דעבדין ס"ס כה"ג, וכמ"ש המחצ"ר ציו"ד סי' מ"ב אות ל"ו וה' שש"א [שלחנו של אברהם] שם וכ"ה האחרונים, וכ"ש כאן שי"ל שגם מרן מחיר דלא מחזיקין ריעותא, כיון שעברו ג' ימים י"ל שעכשיו הוא דנתיבשו, וגם יש לסמוך על סימן הנזכר דמילתא דמסתברא הוא, וגם אותו סימן האחר שאמרו כשנתיבשו לגמרי יהי' הקנה של השבולת חלל ריקס לגמרי, אבל אם עדיין לא נגמרה היניקה נמצא בחלל הקנה אחיזה ליחה, יש לסמוך עליו ג"כ דמילי דסברא נינהו, וגם הוי ס"ס כהנ"ל:

ע"ה משה שתרנ"ג ס"ט:

או המחלית לח וירוק, תולים דגם אותו שנתיבש לגמרי הגם דנשברים הקשים שבו ע"י הכפל וכנזכר בידונים כמו הנריכים ליניקה, לא מנחמי בזה שום טעם, ואם יהי' האופן כנזכר וירדו גשמים אחרי שנתיבשו, נראה דלא הוי ס"ס, דהדעת מכרעת דאחרי שנתיבשו אינם קשורים צחותם שלא נתיבשו, ואולי מי שחשז כן הבין צכונת מרן שנתיבש לגמרי ואין צריך ליניקה על כללות אותם תבואות אשר צחותה שדה, ואינו נלענ"ד:

ואולם מה שאומרים אחיזה מהאכרים (גויס) שצעת גמר היוצש וא"צ ליניקה יהי' חלל הקנים ריקס וכשאין נגמר היניקה יהי' חלל הקנה מלא אחיזה ליחה תקב"ה, מילי דסברא הם, ועם כי לא נמצא זה מצואר כעת בפוסקים, ספיקא מיהא הוי, וצוהטרף דעת הגה"מ הוי ס"ס:

שו"ר לה' מעיל דקה סי' ס"ט שהחמיר גם לדעת מרן הב"י מס"ס הנזכר בדבריו, והוא קרוז לס"ס שזכרתי פה בראשונה, ועם כי אין ראוי לסמוך על שר דבריו שסיים שם דראוי להחמיר גם אם ודאי נתיבשו והם נקליפתן וכו', דנראה דזה נגד דעת מרן צש"ע, וכמו שכן ראיתי למו"ה צתשו' צספרו הצהיר ישיב משה סי' קצ"ח ע"ש תקב"ה, עכ"פ צכה"ג צחדא מהני חלח אשר

ביאורים והערות

- תקב. עמ"ש בחלק שני הערה ב' המוכרח לפרש מ"ש הרשב"א והש"ע שנתבש לגמרי דהיינו שנתבש לגמרי ההתייבשות שצריך להיות במחובר, דאז הוא הזמן דאין צריך ליניקה מן הקרקע, אבל מ"מ עדיין הם לחין קצת שצריך להתייבש עוד בתלוש עיי"ש:
- תקבא. הגה דקדקתי על זה בהשרות שהייתי בעוד שהשבולים היו עדיין ירוקים מעט והחטים היו לחים לגמרי, ולא הייתי יכולתי לעמוד על סימן זה שחלל הקנה יהי' מלא, כי חלל הקנה הוא לעולם ריק, ויניקת הקרקע דרך חלל הקנה אינו ניכרת בחוש הראות, אמנם בגוף הקנה ולא בחלל אפשר לראות חילוק, דכשעדיין ירוקים מעט יש בהם אויזה לחלוות, וכשנתייבש לא נשאר לה שום לחלוות, ואולי יש חילוק בזה בטבע המקומות שגדליו בה החטים, אמנם יותר נראה שכונת האכרים הוי', שהשבולת מלאה ולא הקנה, וזה הוא באמת סימן מובהק דגמר יניקה מן הקרקע, דכשהשבולת הוא בתכלית המילוי כר מלא, אז נתבשל התבואה כל צרכו ונגמר יניקה מן הקרקע וכנזכר בדברינו בחלק א' אות י"ג י"ד וט"ו, והמספרים בשם האכרים לא דקדקו יפה בלשונם או בהבנת הדברים לאשורם:
- תקבב. הוא התשובה שמועתק באות שלפני זה:
- תקבג. דצ"ב, דלפני"ש שאין לסמוך על דברי המעיל צדקה נגד פסק מרן בש"ע שפסק בהרשב"א, א"כ גם לכל ימי הפסח אסורין אע"ג שאז אין צריכין מדינא מצת שמורה, דהרשב"א והש"ע אסרוהו באכילה מחשש חמץ, אם לא מטעם דהוי ס"ס, וגם ההיתר דס"ס אינו היתר ברור לכ"ע, אחרי שהרמ"א בס"ב כ' לאסור באכילה היכא דאיכא ס"ס, ועמ"ש בתשו' שואל ונשאל שמועתק להלן:
- תקבד. הרבה אחרונים ס"ל דהיכא דמתירין מטעם ספק ספיקא לא הוי בגדר שמורה, ע"י לעיל בהערה רמ"ט:
- תקבה. בצמת דוד אינו מקיל רק בקצת גשמים כעין מל, ועי' להלן אות ג"ה וס' בשם תשו' שואל ונשאל:

(נד)

שו"ת שואל ונשאל ^(תקב) ח"ג סי' ל"א

שאלה דגן שעדיין מחובר וירדו עליו גשמים, צאיזה אופן אנו יודעים שהדגן הוא צריך ליניקה או שכבר נגמרה יניקתו, ונ"מ אם ירדו גשמים על הדגן ההוא:

תשובה כפי הרשום בזכרוני מהרצנים הראשונים, וכן שמעתי מפי רבים, שהיו כורכים מהקנים של השבלים ג' או ד' כריכות על האצבע, ואם נשברים

הקנים זה לאות שאינו צריך עוד ליניקה ^(תקב), ואם אינם נשברים זה לאות שעדיין צריך ליניקה, ועוד שמענו על שם האכרים (גוים) שצעת גמר היוצא ואין צריך ליניקה יהי' חלל הקנים ריקם, ואם לא נגמרה היניקה יהי' חלל הקנים מלא איזה ליחה, וכמ"ש זה בשאלתי למוהרמ"ש ז"ל ונדפסה בישיב משה ח"א סי' רל"ב ^(תקב), ושם הסכים לזה ולזה ומצטרפים לספק ספיקא עש"ב:

(נה)

שו"ת שואל ונשאל ^(תקב) ח"ג סי' ל"ד

שאלה דגן שצמח וחינו צריך עוד ליניקה וירדו עליו גשמים מרובים, כמה יהי' שיעור של זמן ירידת הגשמים לדוג כדגן שנתחמך:

תשובה הרב ישיב משה ח"א סי' קל"ח ^(תקב) נתן שיעור לזה, דאם ירדו גשמים הרבה כמו שעה ושמים יש לאסור, ולא הזכיר מהיכן שאז דין זה, דמדברי רבני

מונים שצטוף ספר צמח דוד ^(תקל) שזכר הרב הנזכר עצמו, נראה ללא התירו רק קצת גשמים דומיא דטל, אבל אם הגשמים מרובים לא, ונלענ"ד דהר" ז"ל עמדו לפניו דברי הר" מעיל נדקה שזכר שם ודברי רבני מונים הנזכרים, והכריע מדעתו כעין מילתא מציעתא ^(תקלא), להחיר גם בגשמים מרובים צפחות משעה ולאסור בשעה ויותר:

(נו)

שו"ת שואל ונשאל ^(תקב) ח"ג סי' פ"ו

נשאלתי מידידינו הדה"מ כמה"ר ר' מרדכי סגרון הי"ו והסה"ש הדה"מ כמה"ר ר' חומאני על חטים צמח וירדו עליהם גשמים כלילה זמן מה, וצוקר הביאו אותם השבלים והם ישיבם, אך הקנה שלהם כשכורכים אותם על האצבע

שלשה או ארבעה כריכות אינם נשברים, האם מותר לעשות מזה מלכת מנחה, או דילמא כיון שהביא אותם בצוקר ולחלומית הגשמים עליהם, אמרינן דמהלחלומית היו נכרכים על האצבע, וכן שבלים שהובאו אחר ג' ימים והקנים מלמטה נכרכים

ביאורים והערות

תקבו. להרה"ג מוהר"ר כ'לפון משה הכהן ז"ל מרבני ובי"ד של עיר גרבא במדינת חונים:

תקבו. עמ"ש בהערה תקי"ז ותקי"ח לתשו' ישיב משה:

תקבה. מועתק לעיל אות נ"ג:

תקבש. מועתק לעיל אות נ"ב:

תקל. מועתק לעיל אות ג':

תקלא. עמ"ש בהערה תקי"א לתשו' ישיב משה:

בעלי השדות לזרעם, אבל לגבי הקונה, הדבר ברור שאם ימלא מה שאין בו חשש זה כלל ודאי דטפי עדיף, זהו הגרלה לנו בזה, ושלנו רב ממנו המעתירים בעדם עתרת החיים והשלום:

והנה כת"ר נר"ו לא זכר אם ניסה בקנה של השבלים אם הם מלאים או ריקנים וכמזכר שם בישיב משה, ולכן אם ניסה ומלא שהם ריקנים א"כ מוכח שגמרו יניקתם והו"ל סימן זה סותר לסימן הכריכות, ואם לא ניסה זה, אז יש לסמוך על סימן הכריכות או על מה שעברו ג' ימים וכאמור:

ע"ה ציון די רבי שושן בהן ס"ט

ע"ה בלפון משה הכהן סילט"א

ולמעלה קרוב לשבלים נשזרים, האם יש להחיר כמזכר או לא:

תשובה לפי המתבאר בישיב משה סי' רל"ב תקל"ב יראה דכשעברו ג' ימים הגם ללא יש הוכחה מהכריכות, מספקינן דילמא צעת ירידת הגשמים זריכים ליניקה היו, וצנירוף הספק השני סברת הגהות מיימוני דמתיר כל שיש מקום למים לרדת, הו"ל ספק ספיקא, וכן אי איכא נסיון בכריכות או נסיון דקנים מלאים, בכל אופן מהג' הזכרים הו"ל ספק אם זריכים ליניקה או לא, כיעו"ש בתשובה, ובשאלה הזכרת שם מעשה שהיה הוא, ולפי האמור יש להחיר צ"ב אופנים הזכרים אשר שאל, אך נראה דאין זה רק להחיר להמוכרים למכור או

(נז)

שו"ת שואל ונשאל חלק ד' סי' ב'

תשובה לכאורה נראה דיש צנ"ד ס"ס שמא לא צאו עליהם מים כלל דאגב מדלייהו נפלו על הקרקע ולא נגעו המים רק בקשים ולא בגוף החטים, ואת"ל דנגעו בהם המים שמא היו זריכים או ליניקת קרקע ללא מחמאי, ואת"ל ללא היו זריכים לקרקע שמא לא נתחמאו, וא"כ נראה דיש להתירם לדינא לאכלס בפסח גם להזוהרים לאכול שמורה, וגם למנת מצוה להסוברים דבעינן שמורה, מכל מקום נראה דשפיר חשיבי צכה"ג שמורה משעת קצירה, דכיון דזה אינו אוסרם מדינא ומן [היום ה] הוא והלאה שומרם שפיר הוא משעת קצירה הקל"ד:

אלא דלכאורה מדברי מרן ז"ל או"ח סי' תס"ז סעיף ה' שכ' דגן שבמחזור שנחייב לגמרי ואינו זריך ליניקה כמאן דמנת צכדא דמי ומקבל חימוץ אם ירדו

שאלה להנוהגים לאכול מצות שמורים משעת קצירה, אם ירדו הגשמים על החטים ויש מהם שהם רכים וחזותם מוכיח עליהם שעדיין לא נתיבשו, גם הקשים שלהם כשזכורים אותם אינם נשזרים כשאר דבר יבש, וכן יש כמה שבלים מעורבים ביניהם אשר הם ירוקים עדיין, גם יש מהם שנצדקו ע"פ סימן זה (כפי ששמענו שאמרו איזה גויס) דאם גמרו יניקתם יהיו הקנים של הקשים ריקנים ואם לאו יהיו מלאים, ובאמת מילתא דמסתברא היא, דדרך אותם הקנים צאה להם הליחות מהקרקע תקל"ב, וגם אמרו שהשבלים עומדים ולא נכפף ראשיהם בקרקע, ויש לדעת אם צכהאי גונא הוו להו חמץ גמור, ואת"ל שאינם חמץ אם נשמרים משעת קצירה ואילך הו"ל שמורים או לא להנוהגים כן, ולענין מנת מצוה להסוברים דמשעת קצירה בעינן:

ביאורים והערות

תקלב. מועתק לעיל אות נ"ג:

תקלג. עמ"ש לעיל הערה תקכ"א להעיר בס"י זה:

תקלד. הרבה אחרונים ס"ל דהיכא דמתירין מטעם ספק ספיקא לא הוי בגדר שמורה, ע"י לעיל בהערה רמ"ש:

שהם ירוקים ומלד לנכפלים ואין נשזרים, וכפי המסופר (בזה) [כזה] היו נצדקים על ידי הרבנים הקודמים נוחי נפש, ועוד דיש מהם שהקנים הם מלאים וכמש"ל בשם חיזה גויים, והוא מסתבר מאד וכנ"ל, ועכ"פ ספיקא מיהא הוא, ובצירוף ספק ב' או ג' יש להתיר, ועוד דהרב מעיל דדקה הביא דצרו הרב יצע לרבים כתב להקל הרבה בזה עש"ב, וא"כ י"ל שמא אלו נריבין ליניקה, ואח"ל אין צריך ליניקה שמא נקטינן כהרב מעיל דדקה, והגם דמין פסק כדברי הרשב"א, מ"מ בצירוף ספק אחד מהני, כמ"ש גבי ספק צמרה שלא נמלאת ע"י לה' שלחנו של אברהם ז"ל (ציו"ד סי' מ"ב):

שוב ראיתי להרב מעיל דדקה סי' ס"ט, ושם מבואר דס"ל דגם במחוצר מחמיץ, אלא דאגב מדלייהו גם דנחלש אינו מחמיץ, ולפי זה ליכא תלמא ספיקי הנוכר לעיל, ונ"ל להתיר בג' ספיקים אלו, דשמא עתה הוא צריך ליניקה, ואח"ל א"צ ליניקה שמא כשצא הגשמים הי' צריך ליניקה, ואח"ל לא הי' צריך שמא לא צאו עליו מים כלל דאגב מדלייהו משחמיט, ואח"ל דצא עליהם מים שמא לא החמיט, אלא דספיקות ג' וד' אלו נראה לכאורה דאינם לדעת מין ז"ל, ולכן נלענ"ד להתיר בספק ג' דשמא כהרב מעיל דדקה, ועוד י"ל דשמא תרי ספיקי מתירים באכילה נמי, ואח"ל כמור"ם דתרי ספיקי אין מתירין גבי חמץ, שמא כהרב מעיל דדקה, ונ"ע עוד בעזרת השי"ת לעת מנא, אם צעיקר הספיקות הנ"ל, אם צעיקר הדין, אם צסימנים, אם בכלל דספק ספיקא מתיר או אינו מתיר באכילה לדין דצמריה דמין גריירי חפ"ח ודו"ק:

ועיין להפרי חדש סי' ק"י סעיף מ' דבס"ס מתירים גם בדבר שיש לו מתירין, וא"כ גבי חמץ נמי יש להתיר, דמה נשתנה משאר איסורים, אם לא מטעם דיש

עליו גשמים ע"ש, אין נראה כן, דאי תלמא הוא לי' להתיר מכת זה, והגם דהתם ליכא תלמא ספיקי, די הי' להתיר בתרי ספיקי, שמא לא צאו עליהם מים דאגב מדלייהו ירדו לארץ מן הקשים, ואח"ל דצאו עליהם מים שמא לא נתחמט, והגם די"ל דמין ז"ל כוונתו צאם צממת ראינו שהגרעינין הנ"ל נתחמטו שנתרככו ונתצקעו אזי הווי להו חמץ חפ"ח, ואשמעינן דלא תימא כל עוד שהם צמחוצר אין לחוש להם, אך צמקום דיש להסתפק שני ספיקות הנוכר מתיר מין ז"ל, מכל מקום נראה דסיוס דצרו שכתב אם ירדו עליהם גשמים חמרינן מורה וצא דהא גופא כשירדו עליהם גשמים חמרינן דקבלו החימוץ, וצריך לומר דכודאי תשיב להו:

וראיתי למין הצ"י צעיקר דין זה שכ' וז"ל (משם הרשב"א ז"ל) כתב עוד בתשובה דהא דחמרינן צפרק כל שעה היכי דמי כגון דחממיץ צמחוצר, בשנתבשל לגמרי צמחוצר ואינה צריכה כלל ליניקה, וכל שנתיבש לגמרי צמחוצר כמאן דמנחא צכדא דמיא ומקבלת חימוץ אם ירדו עליה גשמים ע"כ, ולשונו זה עם לשונו צש"ע מורה וצא דכל שלא נתיבש לגמרי עד שלא צריך כלל ליניקה אינו מקבל חימוץ, וא"כ צנ"ד שהקשים רכים וגם הם מלאים, וגם גוף החטים יש בהם שהם ירוקים, וגם אותם שאינם ירוקים הם רכים חפ"ח, דנראה שלא נגמרו צישול וצריכים הם לפחות לאיזה יניקה, לא מחמט, אלא דיש לומר דשמא ריכוך זה צא להם על ידי ירידת הגשמים, חמטם נראה דכיון דמתחלה הם היו רכים, כשאנחנו מסתפקים אם זה הריכוך הי' מלד היותם צריכים ליניקה או דילמא כבר נתיבשו וריכוך זה מחמת הגשמים, מוקמינן להו צחוקתייהו הראשונים, ואמרינן דזה מחמת דעדיין הם רכים, וכמו שהיו עד עתה, וכ"ש דאיכא הוכחות וסימנים מלד דיש מהם

ביאורים והערות

תקלה. עמ"ש בחלק ב' הערה א':

תקלו. ע"י בתשו' שואל ונשאל ח"ה סי' ע"ו ומועתק להלן אות נ"ב:

תקלו. פי' שהם רכים מחמת שיש להם עדיין לחלוות, עמ"ש בחלק ג' הערה י':

תקלח. כוונתו דהספרדים לא נבושבו אחר פסק הרמ"א רק לפי פסק הבית בש"ע, וא"כ י"ל דלדעת הש"ע יש להתיר ס"ס באכילה, ועיי"ע

בזה בתשו' שואל ונשאל חלק ה' סי' ע"ו שמועתק להלן אות ס':

טפי עדיף להחמיר, ואין כאן מקום להאריך כעת, זה הנלע"ד כעת, ומפני שהענין כללי לרצים איני סומך להתיר רק אם כה יסכימו כל הצית דין הי"ו בזה, ואם לאו יהיו דברי להלכה ולא למעשה:

והיה זה ציוס א"ך טוב לישראל לחדש סיון שנת עטר"ת לפ"ק:

ע"ה בלפון בהן סילט"א

לו מתירין, אך י"ל דהוי מטעם חומרא דפסח, אך לענ"ד לפי זכרוני בגמרא התירו בס"ס גם גבי ע"ז דחמירא טפי, ועי' להפ"ח סי' ק"י סקמ"ג דהוכיח מכמה מקומות דדעת מרן להתיר בס"ס גם דבר שיש לו מתירין, וכן לע"ד דברי מור"ס שם הכי מטין לדינא שאין זה רק חומרא, וכמו שסיים גם כן אם לא לזרוך וגו', אלמא דמדינא שרי רק כיון דיש לו היתר בלא"ה

(נח)

שו"ת שואל ונשאל חלק ה' סי' ס'

ז"ל על זה וזו קולא גדולה ואין לסמוך עליה ע"ש, היינו דוקא בשלא יש ספק אחר מנטרף לזה, אבל צ"ש ספק אחר נראה לענ"ד דגם מרן ז"ל מחיר, דהרי מרן ז"ל עצמו נראה שאינו אוסרם בהחלט אלא דמן הספק יש לחוש להם, וא"כ בצירוף ספק אחר שפיר דמי להתיר, וכ"ש לפי מה שכתבו בעלי הכללים דגם נגד מרן ז"ל עבדין ס"ס:

ועוד נראה לי דכיון דהגה"מ מתירים ומרן ז"ל לא כתב לאסור רק שאין לסמוך על קולא זו, א"כ אפוא פלוגתא לא מפשינן, ואמרינן דלא החמיר מרן ז"ל רק אם המים באו על החטים עצמם, אבל אם באו רק על השבילים דיש כמה קליפות לשמור על החטים שלא יכנס לחוכם מים כל דהווי בשיפוע אין לחוש גם לדעת מרן ז"ל, והגם דמרן ז"ל בשלחנו שם בס"ה כתב דגם במחוצר הוי כמאן דמונח בכדא דמי כל דגמרי יניקתם ע"ש, ומשמע דמיירי ג"כ בכה"ג שהם עומדים בשבוליהם והמים נשפעים ויורדים ע"ש, מ"מ י"ל דהיינו דוקא בגשם שוטף והרצה מאד שמגיעים המים לשבולים, או שהשבולים מגיעים לארץ שנשפלו ונחמוטטו ראשיהם, אבל אם אין המים מגיעים עד השבולים אין לחוש להם כל שיש להם מקום לירד בקרקע וכאמור הק"ט):

שאלה חטים שמורים בשביל מנת מנזה או להנהיגם לאכול מחטים שמורים כל ימות הפסח משעת קצירה, וכשהיו חטים אלו במחוצר באופן שנתייבשו ועודם בשבולים ירדו גשמים כחצי שעה או רביע שעה בזמן הקציר, ואחרי איזה ימים באו לקורס על ידי ישראל או על ידי גוים וישראל עומד על גבו, אם מותרים החטים הללו לשם מנת מנזה וכיוצא או לא:

תשובה נראה דהגם דעתה אנו רואים שנתייבשו כל כך עד שנראים שאינם צריכים ליניקה, מ"מ צעת ירידת גשמים לא נבדקו אז, ויחכן שאז היו עדיין צריכים ליניקה ואינם מקבלים חימוץ כמבואר מדברי מרן ז"ל בס"י ס"ה ע"ש, וא"כ י"ל דהוי ספק ספיקא, אם היו צריכים ליניקה ואינם מקבלים חימוץ, ואח"ל דאינם צריכים ליניקה ומקבלים חימוץ שמה לא באו הגשמים על ענף החטה רק המים נאחזו בשבולים ונפלו, כיון שהם עומדים והמים משתפעים ויורדים, כמ"ש מרן ז"ל בצ"י בשם הגה"מ, דדוקא בלתימה וטבעא בחישתא הוא דאסורים, אבל אם נפלו מים על החטים או היו על הארץ במקום מדרון ויכולים המים לנאת מהם או צעפר תיחוח שיכולים ליכנס בקרקע לא אסרינן דאל"כ לא תמונא לעולם חטים שלא ירדו מים עליהם ע"ש, וא"כ ה"ג נימא הכי, ואע"ג שכתב מרן

ביאורים והערות

לא נחשב לודאי נחשב ספק מיהא ויש להחיר
 בהנטרף חרבע טעמי ההיתר (וע"ע להכה"ח ז"ל
 סי' תס"ז ס"ק ל"ח שכתב דבאלו הארצות
 כשקוצרים התצואה על הרוז אינה יבשה לגמרי
 והיא גומרת ציטולה בחלוש צערימות הלכך נראה
 דאין כאן חששא אם לא שנפלו רוז גשמים וגו'
 ע"ש), וצכה"ג נראה לענ"ד להחיר גם למנת מנוה,
 ואם יסכימו אחי אחי וריעי הי"ו יש להחיר גם
 בתרי ספיקי לצד וכאמור:

שוב ראיתי למוה"ר ישיב משה נר"ו כתב יד צסימן
 רי"ח (בנדפס ח"א סי' קצ"ח ועי' סימן רל"ב
 שנשאל חקמ"א) בענין זה, וליין להרב נחמ (נדק) [דוד]
 בתשו' שבסופו, וגם ליין להרב מעיל דקה ז"ל ע"ש,
 ובא לידי ספר מעיל דקה, וראיתי שההיתר שכתבתי
 הוא ממש ההיתר של (הצ"ד) [הצ"ד] ז"ל חקמ"א, ומ"ש
 הישיב משה ז"ל שם שהוא נגד דעת מרן ז"ל ע"ש,
 לאחר המח"ר נראה דלא צא לידו ספר מעיל דקה,
 דלדבריו י"ל דמרן ז"ל מיירי בראינו שנתייבשו קודם
 שירדו הגשמים דליכא ס"ס, ומפני שהרב שערי חסונה
 ז"ל לא הזכיר זה חשב הרב נר"ו שהוא נגד מרן ז"ל,
 ולפ"ז נ"ל דגם דנתייבשו לגמרי ואח"כ ירדו גשמים
 דליכא ס"ס, עכ"פ אם נשתהו לאחר הפסק מותרים
 בהנאה, דסמכין ע"ד הגה"מ דלא מחמצי, ולא כתב
 מרן ז"ל שלא לסמוך ע"ז רק לאוכלו בפסח אבל אחרי
 הפסק דאינו דרבנן מותר בהנאה, זהו הנראה לענ"ד
 כעת:

הכו"ח ביום י"ט סיון התרפ"ג ע"ה כלפון משה הכהן סילמ"א

ועוד נ"ל דמ"ש מרן ז"ל כל שאינם צריכים ליניקה וגו'
 היינו בראינו שאינם צריכים ליניקה ואח"כ ירדו
 עליהם גשמים או ירדו תכף אחר שראינו, אבל מן הסתם
 שירדו ואח"כ ראינו שאינם צריכים ליניקה ועברו יום או
 יומים מעת שירדו עד שראינו, אז אפ"ל דכשירדו
 הגשמים היו עדיין צריכים ליניקה ועדיין לא נתייבשו
 כ"כ וא"כ יש להחיר מס"ס הנז"ל:

ועוד נראה לי דהנה הצ"ד שלפנינו לפי הנשמע שהיו
 כורכים הקשים של השבולים איזה כריכות, וכשאין
 הקשים נשברים אומרים שעדיין לא נגמרו כל צרכם,
 ואע"ג שלא מצאנו סמך לזה הא מיהא לא ראינו
 בפוסקים נגד זה, וא"כ כיון דלהגה"מ מותרים הם יש
 לסמוך צכה"ג, כיון דמרן ז"ל עצמו לא החליט לאסור
 רק כתב דאין לסמוך על קולא זו, וצכה"ג דיש עוד פנים
 להחיר מנד דבאמת צכה"ג לא היו גמר יניקה או ספק
 גמר יניקה יש להחיר, ומה גם דמתחילה היו לחים
 ויונקים ומסתמא מוקמינן להו אחזקה כל שיש ספק בזה
 דבחוקתייהו קיימי דעדיין לא נתבטלו, ואע"ג דשם לא
 מיירי בחטים של מנת מנוה דבעו שימור מעולה משעת
 קצירה כמ"ש צסימן תנ"ג ע"ש, מ"מ נראה דכיון דבזה
 עצמו יש ס"ס, יש לחושבם ג"כ לשמורים משעת קצירה,
 דודאי לא חמיר זה דמשעת קצירה טפי מחששא דאיסור
 חמץ גמור וכאמור חקמ"א):

ועוד נראה לי דכיון דהוגד לנו מפי השמועה
 מפי איזה אחרים נכרים דכל שהקנה של
 השבולת מלא ולא נתרוקן כלל זה לאות דעדיין
 יונק והוא מלמא דמסתברא, א"כ י"ל דצכה"ג אם

ביאורים והערות

השבולים עומדים בקומתן נמי מקבלי חימוץ, עי' הויטב בדברינו בהערות לתשו' הרשב"א שמועתק בחלק ב', ועיי"ע לעיל בהערה
 קע"ו לתשו' כרם תמר:

תקמ. הרבה אחרונים ס"ל דאע"ג שמתירין לאכילה מטעם ספק ספיקא, מ"מ לא היו בנדר שמורה, עי' לעיל בהערה רמ"ט:

תקמא. ב' תשובות אלו מועתק לעיל אות נ"ב ונ"ג:

תקמב. דברים אלו צע"ג, עי' בפנים בתשו' מעיל דקה שמועתק לעיל אות א', ובתשו' צמח דוד שמועתק לעיל אות ג', וכפי הנראה
 שבעת שב' תשובה זו לא ראה בפנים תשו' צמח דוד:

(גמ)

שו"ת שואל ונשאל חלק ה' סימן ע"ז

שאלה ג' כ"ג אייר התר"א ירדו הרבה גשמים כפעם בפעם, עד שהיו כמה נחלים במוך העיר מזוית לזוית ומפנה לפנה, והציאו ציוס כ"ח לחודש שבולי חטים מהמחוזר בעודם שבולים, ומלאנו שיש בהם שדות שהחטים שלהם יבשים וקשים שאין הצפורן נכנסת בהם וקשים הם לגמרי, ויש בהם שדות שהחטים שבהם הם רכים ונכנס בהם הצפורן, יש מהם בנקל ויש מהם בטורח קלת, וצאו לשאלו (תקמ"ג) אם יכולים ליקח מהחטים הנו' לשם חטים שמורים למצת מנוה בפסת ולשאר ימי הפסח להנוהגים לאכול שמור בכל ימי הפסח:

דמראה השבולים והקש שבהם אין צו מראה של ירקות, נראה דאין זה סימן שנגמרה יניקתם, דאי איתא דהסימן לגמר היניקה תלוי צירקות השבולים והקלחים הי"ל למתן ז"ל צפי' תס"ז ס"ה לתלות באם השבולים או הקשים (רכים) [ירוקים], ומדלא תלי רק בגמר היניקה משמע דכל שלא נתיבש לגמרי ממש הוא בכלל צריך ליניקה (תקמ"ג), וא"כ צ"ד דיש הוכחה משאר החטים של שאר השדות או מאותם השדות עצמם שאנו רואים דיש מהם קשים ויש מהם רכים, ש"מ דלא מחמת המים רק מחמת דעדיין לא נגמרה יניקתם:

תשובה נראה דכשאנו רואים שיש שדות שהחטים שלהם יבשים ויש שדות שהחטים שלהם רכים מזה יש הוכחה שהריכוך הוא מחוסר הבישול, דאלו היה ריכוך זה מחמת הגשמים אין ספק שיהיה גם על אותם השבולים הקשים והיו מתרככים ע"י הגשמים, וממה שלא נתרככו נראה דהגשמים לא גרמו ריכוך בחטים, והריכוך הוא משום דאותם השדות או הקלחים שהחטים שלהם רכים הם עדיין צריכים ליניקה, דאם היה מחמת המים מה נשתנו אלו מאלו, וכ"ש אם בשדה אחת אנו רואים קלחים קשים וקלחים רכים שזה מורה דאלו נתיבשו לגמרי ואלו עדיין צריכים ליניקה (תקמ"ג), והגם

ועוד נראה דכיון דלדעת מרן ז"ל צפי' תס"ז ס"ט לא הוי חמץ ע"י ריכוך רק ע"י ציקוע ממש ע"ש, א"כ ריכוך זה אינו סימן חימוץ, וכיון דמסופקים אים הוא מחמת מי גשמים או מחמת חוסר גמר יניקה, א"כ הו"ל ספק ספיקא, ספק שמה מחמת חוסר יניקה ואינו מקבל חימוץ כלל, ואח"ל מחמת מים שמה הלכה כדעת הגה"מ ז"ל הוצא דבריו צ"י תס"ז, שכתב דדוקא בארצא דטבעא בחימתא אצל אים נפלו מים על חטים או היו על הארץ במקום מדרון ויוכלו המים ללאת מהם או בעפר תיחוח שיכולים ליכנס בקרקע לא אסרינן דאל"כ לא תמנא לעולם חטים שלא ירדו עליהם מים

ביאורים והערות

הנה אף שהשאלה הי' לענין אי נקרא שמורה, מ"מ בתשובה זו וכן בתשובות הג"ל שקול וטרי אף בהיתר דאכילה מטעם ס"ם, ואע"ג שלא נזכר כלל שראו חטים שצמחו או נתבקעו, לפי שפשיטא לי' בפירוש הש"ע ס"ה דהיכא שאין כאן ס"ם כל החטים אסורים אף אלו שאין רואין עליהם סימני חימוץ, וכדברינו בחלק ב' בהערה א':

נראה להעיר דאם השדה אין לה קרקע שוה ויש חלקים בשדה שהקרקע נמוכים שם מושאר מקומות, אם הקנים והחטים הרכים הם במקומות הנמוכים, י"ל דהסיבה שהם רכים נמשך מטעם ששם נתקבץ גשמים וליחות יותר, ונתרככו ע"י הליחות שעולה למעלה אע"ג שאין צריכין עוד ליניקה:

ע"י בחלק א' אות י"ג שכתבנו שם יישוב להערה זו דלמה לא הזכיר בש"ע הסימן דעבר מהם מראה הירקות, והוא דסימן זה שעבר המראה ירקות הוא רק סימן מוסכם בדרך כלל שע"פ רוב כן הוא, אבל מצוי ג"כ שלהשבולת יגיע מקודם המראה לבן והחטים עצמם לא יגיע עדיין לגדר דנתבשל כל צרכו, וכמו שראיתי בעצמו פ"א בהיותי על השדה, וכן כותבים המומחים, ומשו"ה לא הזכירו בש"ע, אולם ע"פ רוב הוי זה סימן מוכח וכמ"ש שם בשם גדולי מפרשים ופוסקים עיי"ש, ומ"ש כאן דכל שלא נתיבש לגמרי ועדיין רכים הוא בכלל צריך ליניקה הוא היפוך המציאות, דכבר נגמר צורך היניקה כשנגמר הגידול וכמ"ש בדברינו שם באות י"ב י"ג י"ד ומ"ו:

ע"ש, שלפי דבריו מתבאר דמעולם לא יהיה חימוץ בשבולים העומדים במחוזר כיון דהמים יורדים תמיד למטה, והגם דסיים מרן ז"ל דזו קולא גדולה ואין לסמוך עליה ע"ש, מ"מ בספק י"ל דהוי ס"ס, דעבדין ס"ס גם נגד מרן ז"ל וכמ"ס הרב ישיב משה ז"ל בסימן רל"ב ע"ש, וה"נ איכא ס"ס ספק אם גמר יניקה או לא ואת"ל גמר יניקה שמה הלכה כהגהמ"י ז"ל וכאמור (תק"ט):

פלוגתא לא מפשינן, ועוד אפ"ל דכיון דהיה לח מתחילתו מחזקינן ליה צמה שהיה ומוקמינן ליה בחזקתיה כל עוד שלא נתברר לנו שנתייבש לגמרי (א"ה נכדו, לענ"ד נראה דל"ש צמה חזקה דכיון דמתובר לקרקע והוא מתייבש והולך כרגילותו ל"ש לומר דמוקמינן ליה בחזקתו שהוא לח (תק"ח):

ובמ"ש מרן ז"ל ומקבל חימוץ אם ירדו עליו גשמים, יש להצין דהיה די באמרו ומקבל חימוץ (תק"ט)

והנה בעיקר דברי מרן ז"ל שכתב בסימן תס"ז ס"ה דדגן שבמתובר שנתייבש לגמרי וא"ך ליניקה כמאן דמנח צדא דמי ומקבל חימוץ אם ירדו עליו גשמים ע"ש, יש להסתפק צמה יתברר לנו שיעור שרריך ליניקה או שנתייבש לגמרי, ולכאורה נראה לענ"ד דזהו עממו הסימן שראינוהו שהוא מיושב כל כך ואין צו ריכוך ואח"כ ירדו עליו הגשמים דזה ודאי נתייבש הוא וא"ך ליניקה, ומ"ש מרן ז"ל וא"ך ליניקה צא להודיענו שרריך שיהיה כ"כ יבש לגמרי עד שלא יהיה צריך ליניקה (תק"ט), א"י צא לבאר הטעם דכל שנתייבש לגמרי מקבל חימוץ משום דכי נתייבש לגמרי אינו צריך ליניקה, אלא דיס לדעת איך אפשר לעמוד ע"ז דהגם דהיום אנו רואים אותו שעדיין רך שמה צינתיים קודם שירדו עליו גשמים נתייבש, ולזה י"ל דמן הספק אין לאסור אותם, וטעמא דמילתא נראה דלא אסר מרן ז"ל אלא צודאי אבל בספק יש לסמוך על הגה"מ הנו' אם מצד דהוי ס"ס, אם מצד דדיינו לאסור צודאי אבל בספק סומכין שפיר על הגה"מ ז"ל ואין להרחיק הפלוגתא כ"כ דאפשי

ביאורים והערות

- תקמו. כבר הערנו בתשו' הקודמת, דהרכבה אחרונים ס"ל דאע"ג שיש מתירין לאכילה ממועם ספק ספיקא ודלא כמ"ש ברמ"א, מ"מ לא הוי בגדר שמורה, ע"י לעיל בהערה רמ"ט:
- תקמו. כ"כ להדיא בלבוש ח"ל דגן כל זמן שהוא צריך לקרקע ועודנו מתובר אפילו באו עליו מים הרבה אין שייך בו חימוץ, אבל אחר שנתייבש לגמרי בעודנו מתובר לקרקע עד שאינו צריך עוד ליניקה כמאן דמנח צדא דמי וכו' ע"ב, אולם כונת הלבוש נראה דכיון ליכשה כל צרכה שגשגית במשנה ז' פרק ז' דכלאים דהוא כשנגמר הגידול והתוספות וכמ"ש שם בפ' הר"מ, וכמבואר באר היטב בדברינו בחלק ב' הערה ב', אבל בדברי בעל תשו' שואל ונשאל א,א, לפירש בן: ע"י לעיל הערה ר"פ שכתבנו להעיר בן גם על תשו' מהר"ם שיק שכ' דיש להם חזקת יונק עיי"ש באורך:
- תקמו. עמ"ש בהערה ו' לתשו' הרשב"א שמועתק בחלק ב':
- תקנ. אין צריך לחשש זה דנתבקע ונתייבש, דאפילו לא נתבקע עדיין ס"ל להרשב"א לאסור, וכמבואר בדברינו בהערה א' לתשו' הרשב"א שם:

לעמוד על כולם כי רבים הם וקשה לדדוק ולכן נתבקעו ואפילו לא נתרככו אין להוכיח מזה על השאר, אוקרים הכל, וז"ל דס"ל דאפילו שראינו את אלו שלא וז"ע עוד:

(5)

שו"ת שואל ונשאל חלק ה' או"ח סי' ע"ו

נתבקעו ממש הרי כל התבטיל אקור ואם לא נתבקעו ממש התבטיל מותר ע"ש, דמשמע דגם בנתרככו לא מחזקינן ליה דאחמין עד שנתבקעו, וא"כ היה נראה דה"ה כאן דמיירי רק בנתבקעו הוא דאוקר, ואחא לאשמועינן דלא תימא דכל דעדיין במחוצר אינו מחמין כלל ואין זיקוע זה חימוץ, וא"כ בנ"ד אין לאקור, אך נראה דשאני החס דס"ט דהוי רק משהו ומשהו דרבנן, אבל הכא דבא לאכול אותם החטים ממש יש לאקור מן הספק גם שלא נתבקעו וגם שלא נתרככו (ומטע"ז כתב שם דשורפין אותם החטים וכמ"ש האחרונים) דאולי נתחמנו ונתיבשו ומן הספק אין להחיר (וצפרט לפי מנהגנו דבהא לא קי"ל כדעת מרן ז"ל רק כדעת מור"ם ז"ל דאוקר אפילו בלא נתבקעו וכמ"ש מו"ק הרה"ג המחבר ז"ל) בספרו הבחיר ברית כהונה מערכת ח' אות ח' ע"ש):

אלא דקשה לי ממ"ש הרשב"א ז"ל בס"י ק"צ דאפילו אותם ערימות שראינו שנפלו עליהם גשמים אנו חולין בהם להקל שמה לא נכנסו בהם מים אלא בשבולים העליונים אבל לא שבצטן הערימה, וכן הדבר ידוע ויכר לעין, ואפילו אם תמצי לומר שנכנסו שמה לא הספיקו להחמין שלא כל שבא במים מחמין ויעיד עליו הדעת, ועוד דהלתימה תמיד שלותחין אפילו חטים ואפילו לכתחילה ואין אומרים כיון שבאו במים החמילו, והו"ל ספק ספיקא ולקולא, ואינו דומה לארצא דטבעא בחיטתא שהכל טבע במים וכל טובע במים מן הסתם שובהו בו ויש בו כדי להחמין ע"ש, דלפ"ז הי"ל להחיר ג"כ בירדו גשמים על דגן שבמחוצר, דשמה המים לא

שאלה חטים שעדיין מחוצרים בקרקע, וגוף החטים הם יבשים ואינם רכים, וכן הקשים שלהם לבנים כשאר חצן ואינם ירוקים, וירדו עליהם גשמים, אבל אינם כל כך מרוצים באופן שבדאי לא יש מהגשמים הנזכר קיבוצן עד שמתכסים השבולים במים, אלא שהמים יורדים על השבולים ממעלה למטה על הארץ ונבלעים בצפר, והיה זה לערך חצי שעה מ"מ בדרך ציונית, אם ראויים החטים הנזכר למנח מנוה, או אינם ראויים רק לסתם מנחת פשוטים, או אינם ראויים כלל אפילו לסתם מנחת פשוטים, ואם יש לחוש מן הסתם לכל החטים שבמחוצר שלא נקצרו, וירידת הגשמים הייתה ציוס כ"ו אייר עת קציר חטים, שהארץ יבשה ונמאה למים ונבלעים המים בארץ ואינם מתקבצים מזה נהרות, וצפרט שהגשמים לא היו מרוצים כל כך וכאמור:

תשובה מרן ז"ל בצ"י בס"י תס"ז כתב בשם הרשב"א ז"ל בשו"י דהא דאמרינן בפרק כל שעה ה"ד כגון דאחמין במחוצר כשנתבטל לגמרי במחוצר ואינה צריכה כלל ליניקה וכל שנתיבש לגמרי במחוצר כמאן דמנחא בכדא דמי ומקבלים חימוץ אם ירדו עליהם גשמים ע"ש, ופסקו בש"ע ס"ה שכתב דגן שבמחוצר שנתיבש לגמרי ואינו צריך ליניקה כמאן דמנח בכדא דמי ומקבל חימוץ אם ירדו עליו גשמים ע"ש, ולא נתבאר בצוונת הרשב"א ומרן ז"ל אם מיירי דוקא בנתבקעו או נתרככו לפחות ע"י הגשמים או מיירי אפילו כשלא ראינו לא זיקוע ולא ריכוך כל שירדו עליהם גשמים אוקרים למנחת חקניא, ועי' למרן ז"ל בס"ט שכתב דתבטיל שנתבטל ונמלא בו שעורים או חטים אם

ביאורים והערות

תקנא. עי' בחלק ב' הערה א' שכן מוכח להדיא בפנים בתשו' הרשב"א שכל החטים אסורים אע"ג שאין רואין עליהם שום סימני חימוץ, וב"כ להדיא גם בתשו' שואל ונשאל שנדפס באות שלפ"ז בפי' לשון הש"ע:

שם דלדידן דבתריה דמין גרירין (תק"ג) יש להחיר מס"ס וכמבואר שם מכמה ראשונים ואחרונים ע"ש:

וב"מ נראה דכיון דלדעת מור"ם ז"ל אסורים באכילה בפסח אע"ג דלדעת מרן ז"ל מותרים, עכ"פ אין זה צמור שמור, דהרי מה שמצריכים שמור בפסח לכל המצות אפי' שאינם של מצוה אין זה מדינא, דמדינא שרי בסתם חטים, וא"כ כ"ש אלו דלמור"ם ז"ל אסורים באכילה, וכמעט י"ל דאלו גריעי הם מסתם חטים שלא ראינו בהם שום ריעותא דליכא מאן דאסר להו, וכ"ז צירדו יותר מיירידת הטל, אבל כשירדו כעין טל מבואר מדברי הרב זמח דוד למהר"י טונוגי והע"ה ז"ל דמתירים גם למצת מצוה ע"ש, ומ"ש הרב ישיב משה ז"ל להקל ביותר מזה ע"ש ז"ע, ועי' להרב זמח דוד ז"ל שדקדק מלשון מור"ם דמוסיף ע"ד מרן ז"ל כפי הא דהוי זילוף וא"כ מ"ש מרן ז"ל שם נפלו עליהם מים מיירי דהוו מרובים מזילוף ע"ש, וא"כ מינה נמי דמ"ש מרן ז"ל בס"ה גבי דגן מחובר ירדו עליהם גשמים היינו באופן דהוו מרובים ולא דרך זילוף, ומינה נמי דגם מור"ם ז"ל מחיר בזילוף ככה"ג מדלא הגיה בס"ה, וטעמא כמ"ש הרב זמח דוד ז"ל דכיון דליכא קא המכסה לא חיישינן, אלא דלשון הרב ז"ל שם שחילק בשני אופנים לכאורה נראה דלחילוק שני גם צימור מזילוף מתיר כיעו"ש, אלא דאח"ז סיים דבריו דמתיר צדומיא דטל, ונראה לענ"ד דהרב ז"ל לא צריח ליה מלתא להחיר רק צדומיא דטל, אבל צטפי מזה אינו מתיר, וסמך רק על היות שני הטעמים יחד ודו"ק.

הכו"ח ביום כ"ה אייר התרצ"ה לפ"ג:

ע"ה בלפון משה הכהן סילמ"א

ע"ש, אלא דלכאורה דברי הרב ישיב משה ז"ל שם דהגביל את הדבר כשעה ושמים לכאורה זה נגד דברי הרב מאמר מרדכי ז"ל והרב זמח דוד ז"ל דמשמע שם דאינם מתירים רק בצבר מועט כמין טל, ונראה דכעין טל שרי לגמרי וצביוני הוי ספק וצביוני גשמים אסור מדינא, וא"כ נראה דלענין מצת מצוה ולענין מי שרגיל לאכול כל ימי הפסח מצות שמורים אין להחיר רק כעין טל דליכא ספק, דהרי מה שאינם אוכלים מן הסתם חטים וצותרים בשמור הוא כדי שלא ליכנס בספק, וצכה"ג דהוי גשמים צביוניים מידי ספק לא נפיק ואין להחיר, אבל לסתם מצות פשוטים יש להחיר בגשמים צביוניים, אבל אם החטים רכים או שהשצולים מלאים ליחה או שאין החצן נשבר בצריכה על האצבע יש לסמוך להחיר, דשמא לא נגמר צישולו, ושמא לא באו ולא נכנסו מי הגשמים לחטים אלא ירדו והשתפפו למטה כיון דליכא רצוי גשמים, ואפילו למצת מצוה יש להחיר (תק"ג), ועמ"ש ה' ישיב משה ז"ל סימן רל"ב (תק"ג) ע"ש:

וישו"ד למור"ם ז"ל דברכי משה סימן תק"ז ס"א שכתב דלענין אכילה דהויא במשהו לא מהני ס"ס, ודוקא לענין להשהות דהוי משום כל יראה וכל ימצא מהני ס"ס ע"ש, וכן פסק בהגהתו בש"ע ס"ב ע"ש, ומ"ש הט"ז ז"ל בסק"ד והח"י בס"ק יוד והרב ישיב משה ז"ל ס"י ע"ב דשאני התם דאפשר להשהותן ע"ש, נראה דלא היה צידם דברי הד"מ ז"ל דמשם מבואר דאינו כן, וא"כ לדעת מור"ם ז"ל לא מהני הס"ס הנו', ועי' להרב שדי חמד ז"ל במערכת חמץ ומצה ס"י ב' אות א' שהאריך מדברי הראשונים והאחרונים ולא זכרו ז"ל מדברי מור"ם ד"מ הג"ל, ועכ"פ מתבאר מדבריו

ביאורים והערות

- תקנר. מועתק לעיל אות ג':
 תקנה. הכוונה למהר"י טייב ז"ל בעהמח"ם ערך השלחן שהובא בס' צמח דוד:
 תקנו. מועתק לעיל אות ב':
 תקנו. כבר הערנו בתשו' הקורמים, דהרבה אחרונים ס"ל דאע"ג שיש מתירין לאכילה מטעם ספק ספיקא ודלא כמ"ש ברמ"א, מ"מ לא הוי בגדר שמורה:
 תקנה. מועתק לעיל אות ג':
 תקנה. הכוונה דהספרדים נמשכו אחר פסק הש"ע, ולפ"ז להאשכנזים שנמשכו אחרי פסק הרמ"א יש להחמיר בספק ספיקא:

(סא)

שו"ת חלקת יעקב או"ח סימן ר"א

וקיים בשאלתו בשם שנה שרצו גשמים ויש חטים מחומצנים עד שאין ששים נגד החמץ, דאם נקצרו קודם גמר בשולם לא חיישינן לשארי החטים הנזכרים, אבל אם נקצרו לאחר שנתייבשו חיישינן לכלהו, דהרי ידעינן שנשרו במים דהגשמים היו הרבה מאד, והוי כמו חטים שנפלו למים, ולכאורה היה מקום לאוסרן בפסח וכו' אך העולם נוהגין להחיר, אך לכאורה אם לא נקצרו קודם שנתייבשו צודאי לא מקרי שימור מה שמררו בעת שנקצרו, כיון דנשעה שזאו לכלל שימור היינו היוצג הי' זהם חשש שנשרו במים (כוונתו כדצרו לעיל דהרי ידעינן תפס) שנשרו במים דהגשמים היו הרבה מאד והוי כמו חטים שנפלו למים) ולא מקרי שמירה, ולכן יותר נכון ליקח מחטין דאשתקד שלא נמלאו חטים רק מעט מחומצני ולא ידעינן בהן חשש ממים עכ"ל, אם כן בשאלתו ושאלת המעי"ץ כנראה שלא היו בשם מחומצנים, רק השאלה לחוש לשמא נשעה שירדו הגשמים כבר נתייבשו החטים, נראה לפע"ד פשיטא דיכולין לסמוך על פסקו דמע"ץ להחיר, אי משום דמדלי' כיון דבכל אופן אין חשש שירדו גשמים כ"כ, כמו צהאי דדצ"ח שיהי' חשש דנשרו במים, דלעומת מעט תפס) גשמים שפיר מהני הסצרא דמדליא, וכמו דמבואר במעיל דקה סס ועוד אחרונים בשם כמה מהראשונים ובשם פסקי חוס' דמנחות ר"ו ר"ז ר"ח דסצרא וז"ל ס"ל אף לרצח כאצ"י, עי' פסחים מ' א', וגם משום ספק תפס) דאפשר נשעה שירדו הגשמים לא היו עוד החטים נגמרים ויבשים כמו בשעת קצירה:

לכבוד הרב ה"ג חו"צ עוטה אורה חסידא ופרישא שמו הטוב משבחים ומפארים וכו' ר' יצחק צבי דייטש שליט"א האצ"ד דק"ק סענדרא וכעת רב צווינא יע"א:

אחדשבת"ה בהדרת הכבוד כיאות לו, מכתבו בשאלתו קבלתי השבוע ולא הייתי צייתי ותיכף צואי הנני להשיבו בקצרה מה שנלפע"ד, נכתבו שהשאלה נחוצה:

וז"ל שאלתו, מעשה שקצרו חטים שמורה, אחר שמקודם יום או יומים ירדו גשמים, ובשעת קצירה היו החטים יבשים לגמרי לפי ראות העין עד שלא היו זריכים אז לקרקע כפי הנראה, וכעת הספק דאפשר גם כשירדו הגשמים לא היו זריכים עוד לקרקע:

(א) שאלה זו ממש כזורתה במעיל דקה סי' ס"ט תפס) המוצא באחרונים, רק כצ"ה פקפק על פסקו שהחיר, מדברי חיים ח"צ סימן ל"ט תפס) שהאריך לחלוק על המעי"ץ, והמע"ץ היטב צד"ח יראה שיעקר חילוקו על המעי"ץ צמה שקוצר דמחמין אף במחוצר ואף קודם שנתייבשו ודלא כרצ"א, והא דלא חיישינן בכל חטים לחימוץ אע"פ שירדו עליהם ודאי גשמים הוא מטעם דמדליא, והשיג הד"ח דהא חזינן דהגשמים עשו פעולתם לגידול התצואה כמו"כ נמי נימא דעשו פעולה גם לענין חימוץ, ועכ"ח כסצרת הרצ"א דמחוצר לא שייך חימוץ כל זמן שלא נתייבשו ולא כסצרת המעי"ץ,

ביאורים והערות

תקס. מועתק לעיל אות א':

תקסא. מועתק לעיל אות י"ב:

תקסב. עמ"ש לעיל בהערה ר"ח לתשו' ר"ח להעיר ע"ד תשו' חלקת יעקב בפירוש הדברי חיים:

תקסג. עמ"ש בהערה ר"ד לתשו' דברי חיים שבדברי חיים אינו מקיל רק בוליפה מועמט ואינו בגדר טופח ע"מ להטפוח, ובקצת אחרונים שמועתק לעיל מבואר שאין להקל רק בוליפה מועמט בעין מל:

תקסד. בד"ח שם לא סמך על האי ספק, משום דס"ל רלענין שמירה צריך להיות ודאי בלי שום חשש וכדלהלן בשם תשו' שואל ומשיב, וכמבואר בדבריו בהערה ר"ב לתשו' ד"ח:

בני"ד דהשאלה לענין שמירה לא מהני חוקה ורוב, דשמירה עכ"פ לא מקרי, ובאמת מהא דריש חולין לא נשמע רק על ספק אחד אע"ג דאיכא חוקת טהרה דלא מקרי שמירה, אבל בני"ד באמת יש שני ספקות וכמבואר במע"ס שם ח"ל דשמה אגב דמדליהו לא מחמץ אף כשנתיבש, ושמה לא הי' כלל נתיבש, ואף שאינו מחמץ בטוב, כבר ביארנו בס"י ק"י ענין היפוך שאינו כללי ותמידי (כוונתו אפשר לסברת הש"ך בס"י ק"י דייני ס"ס לענין ספק על דלא צעי מחמץ) ומכש"כ לענין מדליהו דלא מחמץ, כלל הוא וקרוב להלכה עכ"ל המע"ס שם, וזפרט לפי המבואר בע"ז ל"ז דספק טומאה ברה"ר טהור, הלכה ואין מורין בן זרש"י שם ברבים שלא יזלו טפי, א"כ בספק כזה שאין מורין ברבים להיתר לא קרי עדיין שמירה ואין ראיה מזה לשארי ספקות, ומכש"כ בני"ד שיש ס"ס וגם חוקה דמעיקרא דלא היו נגמריין, ואף דס"ס מטעם רוב להרשב"א, ומהא דעשירי ודאי צ"ס הרא"ש משמע דאף רוב לא מהני להיות מקרי ודאי, מ"מ צ"ס יחד ס"ס דמטעם רוב וגם חוקה אינו ראיה דלא ליקרי ודאי, ועי' ערוגת הבושם ס"י ק"ל ג"כ כן תקפו, ועי' מהרש"ג נ"ו דמדחה ג"כ להא דשו"מ, דעשירי ודאי ולא עשירי ספק וה"ה לענין שימור, ודחה חדא דאין צמחו לדרוש דרשות מה שלא דרשו צ"ס ובתו"כ, ועוד צ"ס בקפך אחד מן המנויין דאיכא חדא דודאי פטור לא מקרי ודאי, אבל ברובא דליתא קמנ, כיון דליכא ודאי מן המיעוט שם לא אמרי' דנתמעט מן עשירי ודאי ע"ש, ועי' מהרש"ס ז' ס"י ג' שהביא מכמה מקומות צ"ס לדחות דברי השו"מ והאריך שם ע"ש תקפו, ובמעיל דקה הנ"ל מסיים בתשובתו ח"ל בענין מעשה שלנו אין

(ב) ולפע"ד יש לדמות, למחלוקת דר"מ מינך וטו"ז ציו"ד ס"י ש"ז באבלות, שאינו ידוע אם מת בתוך ל' או לפני ל', דדעת הטו"ז צ"ס דכיון דכל חי עומד למות והוא מועד לכך בלי ספק, ע"כ שפיר אמריין כ"ז שאינו מצורר שמת אוקמיין ל' בחוקת חי, אבל כשמצורר שמת, אזלא החוקה לענין שנאמר השתא הוא דמת ואדרבה אמריין שמעיקרא הי' מת, ודעת הר"מ מינך וש"ך וסייעתהו, דאף כשמצורר שמת, ואף דכל חי עומד למות, אפילו הכי אמריין דאוקמיין ל' בחוקת חי והשתא הוא דמת וחייב באבלות, ואף דספק אבלות לקולא ועוד כשחייב באבלות חומר' דאחי לידי קולא שנוהג אבלות בשבת בדברים שצ"ע ומצטל ת"ת בכל ז' ימים, אפילו הכי מוקמיין אחזקה לחוקת חי, אם כן בהנהו חטין נמי אע"ג דצעת קצירה היו נגמרים ויבשים, וקודם הקציר נמי היו עומדים להתיבש ולהיגמר, אפה"כ אמריין אוקמי החטין על חוקתן דמעיקרא תקפו) שלא היו נגמריין מקודם יום או יומיים כשירדו הגשמים, וכיון דהרבה פוסקים מוצא צ"ס שם כהש"ך, א"כ ממילא בני"ד אמרי' אוקמיין החטין אחזקתייהו דמעיקרא דלא היו נגמריין צעת ירידת הגשמים:

(ג) והנה השו"מ מה"ג ח"א ס"י קס"ז תקפו) חידש לענין שמירה, דאיכא שיש אחי ספק תו לא מקרי שמירה, וכעין השיט"מ צ"מ ו' צ"ס הרא"ש, דכל דכתיב עשירי ודאי, אף רוב לא יועיל דעכ"פ ודאי אינו, וצ"ס הרמב"ן ורישב"א ריש חולין צ"ס במוקדשים באומר צרי ל', והקשו בתוס' דלמ"ל צרי לי הא ספק טומאה ברה"ר טהור ועזרה רשונה"ר, ומרלו כיון דכתיב משמת תרומותי, אף שהוא ספק ברה"ר אינו מועיל, דבעינן שיהי' ודאי ולכך צעי צרי לי ע"ש, וא"כ לכאורה

ביאורים והערות

תקפו. עמ"ש בהערה ר"פ לתשו' מהר"ם שיק דוה הוי חוקה העשוי' להשתנות דלא הוי חוקה ע"י"ש:

תקפו. מועתק לעיל אות ב"ד:

תקפו. עי' לעיל אות מ"ג ומ"ד שמועתק שם תשו' ערוגת הבושם, והמעין ברבריו יראה להדיא שלא הזכיר כלל הספק דשמו לא נגמרו שכ' במעיל צדקה ובכמה אחרונים, לפי שאויל שם בשיטת הדברי חיים והשו"מ, ולדיד' לא מהני תך ספק דשמו לא נגמרו ובג"ל, וכמ"ש בהערה ת"ז לתשו' ערוגת הבושם:

תקפו. הנה נזכר כאן רק מקצת מהגדולים שדחו דברי השו"מ והמהר"ם שיק שהסכים לדבריו, ולעו"ז יש גדולי עמודי הוראה שהסכימו

ספק כלל שהם יפיע וראוים אף למנחות אם נזכה שיבנה ביהמ"ק, ולא עלה כלל על דעתו דלמנחא חמירי טפי כיון דצעי שימור, וכדעת השו"מ הנ"ל:

ועי' מהר"ם שיק רי"ז תקפ"ט) שמסכים ג"כ לסברת שו"מ, ומקשה לסברת הרשב"א דכשנתייבשו החטין מחמילין אף במחוצה, אם כן קשה למה פסק השו"ע תנ"ג ד' דאף לכתחילה אין צריך לשמרן רק משעת קליה וכן בפסחים מ' א' מזמן דמהפכי כיפיהו וכן נוהגין העולם וליצעי שימור משעת יובש, וכבר עמד גם כן המעי"צ על זה, (ואני מוסיף להקשות דהרי הרשב"א מרא דשמעתתא דנתייבשו הם בכלל חימוץ, והוא פסק צפי' כ"ו ותקצ"ג, מוצא צפמ"ג ריש סי' ת"ס, למאן דס"ל דצעיין שימור משעת קליה צריך להיות השימור לשמה ולא מהני על ידי חשו"ק או עכו"ם, ולא אישתמיט חד לפקפק על תבואה הנקלרה כשכבר נתייבשה וידעיין ודאי שלא ירדו גשמים אף מקודם שנתייבשה דליתקרא מטעם שלא נשמרה לשמה משעה שראוי להתחמץ) תקפ"ט, והעלה מהר"ם שיק הנ"ל מירושלמי דביצה עיי"ש, דדוקא מקליה ואילך צעיין שימור אבל קודם קליה לא צעיין שימור, רק סמכיין על רוב או חזקה ולא צעי שימור, א"כ ממילא צני"ד אף אם נחוש לדברי השו"מ דהיכי דצעי שימור לא מהני רוב או חזקה, אבל קודם קליה ללא צעיין שמירה פשיטא דסמכי

על הרוב או חזקה וס"ס, וכיון דחזיין דהאחרונים מתירין אף כשנמנחא בהחטין מחומצים אף דשור שחוט לפניך דיש רעותא דנחמצים, ולפי סברת השו"מ קשה להחיר, אפה"כ מתירין, אם כן כל שכן צני"ד לחוש דשמא הי' החטין כבר נתייבשו קודם קליה צענת גשם, כיון דקודם קליה לא צעיין שימור פשיטא דיכולין לסמוך על ההיתר דמעיי"צ הנ"ל ועל החזקה דאוקמא החטין על חזקתן דלא היו נגמרין ונתיבשים וכנ"ל, ודברי חיים דמתמיר בשאלתו הוא כמו שכתב צ"ס דהרי ידעיין שנשרו צמים דהגשמים היה הרבה מאד והוי כמו חטים שנפלו צמים, ולא רצה לסמוך על טעם דמדליהו לחוד, אבל בגשמים מועטים, וגם צספק אם כבר היו נתייבשו צענת הגשם, אינו חולק על המעי"צ ועל פסקו, וידוע דמעיי"צ רב גוברין, וכל מה דיכולין למעט צמחלוקת עדיף, וצפרט דשיטת רוב הפוסקים דאף לרי"ף וסייעתו דשמירה משעת קליה זה רק דרצנן, עי' שו"ע הרב סע' י"ט, ודאי מי שרוצה להחמיר תבא עליו צרכה, דלענין פסח אין שיעור להחומרות מי שרוצה להחמיר על עצמו קדוש יאמר לו, לא יכולתי להאריך יותר מפני שהשאלה נחוצה כמו שכת"ה כותב, ורציתי להשיב לכת"ה על אחר, והשם יגילנו משימנחא דחימנחא:

בכבוד והערצה כערכו הרם, מברכו בשמחת פורים וחג כשר ושמח: אור יום ועש"ק ויקרא תשי"ב:

(סב)

שו"ת ויען יוסף תקפ"ט) או"ח סימן תי"ח

מתוך מכתב שכתב מארץ ישראל לגיסו הרה"ג מוהר"ר בנימין יוסף וועבער זצ"ל א' קורח תשי"ד:
 ועב"פ אם לא אהי' צביתי צעת שיגיע זמן קלירת חטים

ביאורים והערות

לדברי השו"מ וכמבואר בהערה רמ"ט לחשו' שו"מ:

תקפ"ט. מועתק לעיל אות כ"ו:

תקע. כבר הערנו כ"פ בחלק זה, שכבר כ' ברבינו מנוח אליבא דשיטת הרי"ף דחל חובת שימור משעה שראויה להתחמץ, ומועתק דבריו בחלק ב' אות ה', והביא דבריו החד"א ז"ל בפ' הש"ע, וכן דעת הלבוש והעולת שבת והשע"ה והמשנ"ב בס' תנ"ג, ולפלא שהרי

- הלא כבר רגיל צוה לא יקשה צעיניכם דבר זה צוותא עמו, ואכתוב צוה איזה פרטים שצריכין להזהר:
- א. שיהא החטים צריכין עוד להקרקע, דהיינו לשאלו^(תקע) להגוי בעל השדה אימתי לפי דעתו הזמן הראוי לקצור חטים אלו לפי מנהג העולם, וכאשר יאמר הזמן אז יאמרו לו שאנחנו מוכנים לשלם קצת יותר
- ב. לדקדק שלא יהא בין התצואה מקומות שחטים מושכזים ע"ג קרקע קודם הקצירה:
- ג. עשרה שקים יניחו תיכף צחוך כלים של צלעך ויצאום לציתי לצורך מנות מצוה, והשאר יהא מונח באוצר של אשתקד כמו אשתקד:

ביאורים והערות

- הביא להלן דברי המהר"ם שיק, ובפנים בתשו' מהר"ם שיק מפורש ג"כ כן, וז"ל ואפילו בדיעבד נראה דאם ידוע שנתכשו כבר שהם כחלושים וכקצורים, ואם לא קצרים עד אח"כ לא חשיבי כחטים שמורים משעת קצירה, כיון דיבשו הם כקצירה ובעי שמירה: תקעא. לכ"ק אדמו"ר הגה"צ מוהר"ר יוסף גרינוואלד אברק"ק פאפא זצ"ל:
- מאזהרה זו יש ללמוד שכ"ק אדמו"ר מפאפא בעל תשו' ויען יוסף זצ"ל דקדק לקצור כשעדיין יש להחטים צורך ליניקה מהקרקע, כי גם מנהג הנכרים היו להיות נוהרים מאד לקצור ביד כשאפשר משום חשש גשמים שלא יקלקל את תבואתם, וע"כ הזהיר לקצור איזה ימים מקודם, רבוה הזמן שיער שעדיין צריכה ליניקה מהקרקע:

חלק חמישי

בענין חטים שהיו מגולין בתחלת הלילה, ובענין זמן קצירת החטים כדי שיתייבש מהטל, ובענין אי טל מחמיץ במחור, וביאור רחב בחילוק שבין טל לגשם ולמה שאמרו רז"ל הטל לא מיעצר, והמסתעף מזה לענין דינא, ובענין מראות שחורות או מראה ברזל או מראה שנוטה לאדמומית שנמצא על חטים, ועוד.

תוכן הענינים בפרטיות

<p>התבואה שנתייבש ועדיין בהשבלים, פלוגתת אחרונים אי טל מחמיץ במחור</p>	<p>(א) לחלוחית הטל עובר בחצות היום, הערה על הגר"א בס"י תס"ז</p>
<p>שי' המאמר משמע שמוחר לקצור כשהשבלין לחין מטל כשמאחרין זמן הרישה</p>	<p>(ב) כ' הראשונים לזחר שלא ליגע טל בהחטים ואפילו מעט טל</p>
<p>להמאמר טל אינו מחמיץ במחור אפילו שירד עליה איזה ימים, פלוגתת הראשונים בערימות אי אמרינן אגב מדלייהו לא מחמצי</p>	<p>(ג) הטל מתחיל לירד בעת השקיעה, בסוף הלילה מינכר הטל הרבה יותר, ירדת הטל לא מינכר, השמש מפריח הטל ביום</p>
<p>המאמר נוסה דלא קי"ל אגב מדלייהו וכו', כשנפתחין המזין אף טל יכול להחמיץ, הערה על ס' חמר משה</p>	<p>(ד) טל נמשך מלחות האויר הרחוק מאתנו, וי"א שהטל בא מלחות הארץ, בשעת ירדת הטל לא נראה ונתפס במישוש היר, ירדת הטל משמים הוא ענין טל רוחני, חילוק בין טל לגשם</p>
<p>אי חוששין לחמץ במילתא דלא שכיחא, ביאור לדברי הרשב"א דאין הגשמים נכנס לבטן הערימה ביאור המאמר שמחלק בין חטים לקמח</p>	<p>(ה) כשיעור זמן שהטל מתהפך למים יש לפלפל אם הגיע לגרר שניכר לכל</p>
<p>מבע הטל מצמיח יותר מגשמים, ואף אידי הטל או לחות הטל שנשאר סמוך לחצות ככחם להחמיץ, בגשמים לא מצינו דין דחצות היום, צ"ע אם דין דחצות הוא רק בעשבים</p>	<p>(ו) אין צריך לזחר מחמיץ מהטל שיווד ביום ביום המעונן אין לקצור חטים לפסח</p>
<p>צריכים לגרוף חטים העליונות שהי' מגולים בתחלת הלילה ואסורים באכילה</p>	<p>(ז) צ"ע באהל שלמעלה מהחטים ופתוח לצדדים אי אידים של הטל יכול לחמץ החטים</p>
<p>הערה ע"ד המשנ"כ</p>	<p>(ח) סיפור מצדיק שהי' נזהר שהחטים לא יהי' מגולה רק בשעות שהשמש בכל התוקף</p>
<p>ליזחר שלא יזלפו מיני סמים משום תולעים על תבואה מחוברים שנתייבשו, שמירת השדה, המציאות שטל קשה יכול להחמיץ חטים כשנתייבש לפחות ממדת י"ד אחוים של ליחות</p>	<p>(ט) זמן הקצירה לאחר חצות היום נראה שאינו מדינא רק חומרא</p>
<p>בענין מראה שחור שנמצא על חטים</p>	<p>(י) מבאר שיש חילוק להלכה מעיקר הדין בזמן הקצירה דקודם חצות או לאחר חצות אי קוצרין בידים או במאשין</p>
<p>פלוגתת חז"ל אי טל מיעצר</p>	<p>(יא) במדינות תימן היו קוצרין לאחר חצות ולא היו כל המדינות שוין בזה</p>
<p>העתק שו"ת צבי לצדיק סי' נ"א, ושו"ת לב חיים ח"ב סי' ע"ו, עם ביאורים והערות</p>	<p>(יב) בזמן שקוצרין כשהחטים נתייבשו או כשעושין הדישה מיד צריכים מדינא לקצור לאחר חצות</p>
	<p>(יג) כמ"ש במאמר בענין טיפי גשמים וטל שיווד על</p>

עובדא חי' שלאחר שקצרו ונידוש החטים לצורך מצת מצוה של פסח בהקאמביין מאשין, נשאר טראק א' או שנים שנזרק לשם החטים ע"י המאשין מגולים לעת ערב, ואמר א' מהמשיגים שהי' עומד שם בסמוך להטראק שלא הרגיש בידיו עדיין לחלוחית הטל, ומעטה יש לעי' אם חטים אלו הי' בגדר שמורה משעת קצירה וכשרים לכתחלה למצת מצוה או לא:

א

וצל"ע בדברי הגר"א שכ' דארבע שעות נימם הטל, והלא מ"ש בפ' בשלה וחס השמש ונמם קאי על המן, וע"ז קאמר בגמרא ברכות דף כ"ו ע"א הווא בארבע שעות, אבל הטל גופי' שהי' מעל המן עלה בעת זריחת השמש, וכמ"ש שם ותעל שכבת הטל ובפירש"י שם, וכ"כ להלן אות ג' בשם המצודת, ולקיטת המן הי' מיד בבוקר שעלה הטל שמלמעלה עד ארבע שעות, וכמ"ש שם ג"כ בתרגום יונתן בן עוזיאל בפסוק כ"א עיי"ש, וגם יל"ע מ"ש בקרבן העדה דקודם חצות הוא מלוחלחין הרבה, שהרי הטל כבר עלה בזריחת השמש, ולכל היותר לא נשאר מקודם חצות אלא לחלוח מועטת:

הנה בש"ע או"ח סי' ס"ה איתא הטל מחמיין, ועיי"ש בכ"י ובפר"ח סק"ה דמקורו מהירושלמי פ"ג דפסחים סוף הלכה א' שכ' ואפילו כמאן דאמר בעשבים שרי בלוקמן משש שעות ולמעלן מזה דמלא פייגא מינהון, וכ' שם בקרבן העדה בפ"י דברי הירושלמי דמותר להניח החטים על עשבים לאחר חצות שכבר יצא הטל מהם ואין בהם לחלוחית כל כך אבל קודם חצות שהטל עליהן ומלוחלחין הרבה אסור, ובביאור הגר"א שם בס"י תס"ו כ' בביאור דברי הירושלמי דאע"ג שבארבע שעות נימם הטל לחלוחית אינו עובר עד חום היום, והו"ד הגר"א גם בנשמת אדם הל' פסח שאלה י"ט דער חצות היום עדיין לחלוחית הטל קיים:

ב

משעת קצירה שלא יפול עליה מים ואפילו טל בלילה וכ"י ע"כ, וכן כתב הרוקח בס"י רס"ג וז"ל יראה התבואה שלא ירד עליה טל או מטר או שלג וכ"י ואם מעט מים או שלג על תבואתו יגרוף אותן החטים ויקח תחתיהם כדאיתא פרק כל שעה בירושלמי, ובחק יעקב סי' תס"ז סקי"ד הביא גירסת הרוקח ואם מעט טל או מים ושלג וכ"י:

אמנם לפום הדינא יש עדיין מקום לדון לפלפל לומר שכונת הראשונים הי' שלא ישאר מגולה כל הלילה, אבל לא כשנשאר מגולה בתחלת הלילה, ומכ"ש כשהי' מגולה רק לפני צאת הכוכבים לאחר ששקע החמה, הגם שסתימת לשון הראשונים שלא כתבו כל הלילה והזהירו מנגיעה של מעט טל לא משמע לכאורה כן:

ג

ברכה כתיב ממגד שמים מטל, אף שמוזי יערפו טל, ומבואר דהטל יורד בלילה מן השמים, ועי' פרה פרק י"א מ"א ובהולין דף ט' ע"ב דצלוחית מים חיים למי הטאת שירד בה טל פסולה, וכ' רש"י שם בחולין דרך טל לירד בלילה, ובתפארת ישראל שם במס' פרה כ' דהטל יורד בתחלת הלילה, ועיי"ג כרבינו בחיי פ' ברכה עה"פ ומתהום רובצת תחת שכ' ידוע שאין הטל יורד ביום אלא בלילה, וברש"י שיר השירים פ"ה עה"פ שראשי נמלא טל כ' בזה"ל, לשון

וכדי לברר דין זה הפשתי ויגעתי לברר מהות הטל וזמן ותכלית ירידתו, ונעתיק תחלה לכאן את אשר מצאתי לע"ע בענין זה, ושוב נכתוב מה שיש להעיר עפ"י להלכה לפענ"ד בנדון שאלה תנ"ל:

הנה בקרא בפ' תולדות כתיב בברכת יצחק ליעקב ויתן לך האלקים מטל השמים, ובהכרעה לעשו כתיב ומטל השמים מעל, ובפ' בהעלתך כתיב וברדת הטל על המהנה לילה וגו', ובפ'

ירצה ע"ד וכו' שכ' בזה"ל, ודימה תורה שבע"פ למל כמו שהמל לא מפסק קיץ וחורף יומם ולילה, כמו כן תורה שבע"פ אין לך זמן שאינו זמנה, ואל תקשה שהמל יפריחנו השמש, כי אין המניעה מצד המל עכ"ל, ומקור דברי האוהה"ק הוא בגמרא תענית דף ג' ע"א דמל לא מיעצר, ופי' האוהה"ק דהמל מצד עצמו אין לה הפסק אלא שהשמש מפריחו (ועמ"ש להלן אות ז' לענין יום המעונן), ולפי"ו מיד ששקעה השמש יורד המל:

ובעני"ז כ' בישמח משה פ' האוינו, וז"ל מל לא מעצר שהוא ע"פ חסד, אבל אין נראה לעין כל כמו הגשם, רק בשעה שכלה רגל מן השוק לפי טבע העולם, עכ"ל, ומבואר בדבריו ג"כ שהמל יורד לעולם בלי הפסק, אלא שאינו נראה לעין כל רק בשעה וכו', וז"ע בכוונת הישמח משה שכ' דנראה לעין כל בשעה שכלה רגל מן השוק, דבאו"ח ס' תרע"ב מבואר רשיעור משהשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק הוא כשיעור הצי שעה אחר השקיעה, ועיי"ש בב"ח ובשאר אחרונים דפליגי בזה הראשונים אי הכוונה לסוף השקיעה דהיינו צאת הכוכבים או להתחלת השקיעה, וכידוע שי' הר"ת במס' שבת דף ל"ה ע"א דיש חילוק בין תחלת השקיעה שנכסה השמש מהעין ואעפ"כ עדיין יומא עד אחר שנכנסה החמה בעוכי הרקיע, וז"ל לפ"ז רכמו שכ' התוס' שם במס' שבת דיש ספק מה נקרא כוכבים בינונים ומה אדם בינוני, ה"נ יש לספק בגדר בקיאות דתכלה הרגל השוק, ולפי"ו לכאורה גם זמן דנראה לעין כל לענין מל תלוי בפלוגתת הראשונים בפי' דומן עד שתכלה וכו', ובהפלוגתא אי לילה הוי מהשקיעה או מצאת הכוכבים, ולפום הדינא הוא לכאורה מילתא דתמוה לומר כן על דבר שהוא מציאות בטבע העולם, מיהו י"ל דהן אמת שהמל יורד מיד בתחלת השקיעה, דאו כבר אין כח להחמה להפריח השמש, אמנם כיון שהמל אז מועט מאד, על כן לא נראה לעין כל רק למיעוט בני אדם עד אחר זמן שכלה רגל מן השוק, וגם כשיעור זמן זה יש מקום לדון ולחלוק אם המל הוא כבר בגדר מינכר לעין כל, ועכ"ז עדיין יל"ע בדברי הישמח משה שסתם הדברים לתלות היכר המל לזמן שכלה הרגל מן השוק:

אדם שבא בלילה דופק על פתח אהובתו אומר כן בשביל חיבתך באתי בלילה בעת המל או הגשם והדוגמא שראשי נמלא מל שאני מלא רצון ונחת רוח אברהם אביך שערכו עלי מעשיו כמל וכו', קוצותי רסיסי לילה וכו', רסיסי תרגום של רביבים (דברים לב) ורביבים עלי עשב וכרסיסי מלקושא, קוצות הן דבוקי שערות הראש המדובקים יחד שקורין כלוצי"לש, ולפי שאחז המקרא בלשון מל ומפר אחז בלשון ראש וקוצות שדרך מל ומפר לאחז בשער ובקוצות:

ובמצודת הושע פ"ו פ"ד עה"פ וכמל משכים הלך, כ' בזה"ל כמו המל היורד בהשכמה שבחום השמש יפסק, ומשמע לכאורה דתיבת בהשכמה קאי אדלעיל שהמל יורד בהשכמה סמוך לאור הבוקר, אולם מוכרח לפרש בלשוננו דתיבת בהשכמה קאי אדלמטה שבהשכמה שמתחיל חום השמש נפסק, וכמ"ש ג"כ במצודת שם בהושע י"ג פ"ג על לשון הפסוק שם לכן יהיו כענן בקר וכמל משכים הלך, וז"ל לזאת יהיו כלים מהר כענן בקר שהולך לו מהרה וכמל המשכים ללכת בורות השמש כי אז נפסק בשעה אחת, וגם כאבן עזרא שם כפי"ג כ' על תיבת משכים פירשתיו כי בחם השמש לא ימצא, וכ"כ ברד"ק פ"ו כלומר בהשכמה הולך, ועי' ברש"י פ' בשלח עה"פ ותעל שכבת המל שכ' כשהחמה זורחת עולה המל שעל המן לקראת החמה, כדרך מל עולה לקראת החמה, אף אם תמלא שפופרת של ביצה מל, ותסתום את פיה ותניחה בחמה, היא עולה מאליה באויר, אולם ברלב"ג מלכים א' פ"ז פ"א עה"פ אם יד' השנים האלה מל ומטר וגו' כ' בזה"ל, הנה מדרגת המל בתקופת היום כמדרגת המטר בתקופות השנה כי כמו שהמטר עתו בתקופת הקרה ולזה כן הענין במל ולזה הוא יורד אצל סוף החלק השני מהלילה וכו' ע"כ, ונראה דאין כאן שום פלוגתא במציאות, וזה ודאי שמתחיל המל לירד בתחלת הלילה, אלא שבתחלת הלילה מינכר רק מעט, ובהמשך הלילה שיוורד מל יותר, או בסוף הלילה מינכר המל הרבה טפי יותר, אבל לא כוון ברלב"ג שיוורד ממש רק בסוף הלילה:

דע"י באור החיים הקדוש בפי' האוינו עה"פ תול אמרתי בוד"ה עוד

ד

כמה פירושים לתיבת מל שאינו ענין וקשר בדוקא לגידול התבואה|:

דהנה בישמח משה שם הביא מ"ש ביערות רבש ח"א דרוש א' בביאור ענין החילוק בין גשם למל, וז"ל היערות רבש, נודע מ"ש כל המחברים כי גשם הוא לתות ארץ העולה מעלה וחלקי מים זכים העולים, וכאשר יגיע למעלה יתקבצו, כי חום הגשם השמש

וכדי להבין יותר ענין המל לא מינכר, נביא מ"ש כסה"ק לבאר מהות ענין המל שמגדל התבואה, ושיש מפרשים שאין הדברים כפשוטן בהפסוקים דמל הגשמי יורד מן השמים, ודלא כמ"ש ברש"י שם בפ' תולדות עה"פ ממל השמים דהיינו כמשמעו, וכ"מ שם ברמב"ן, אלא שהם מפרשים דהכוונה להמל רוחני שמגדל הצמחים [מלבד מה שמבואר במדרשי חז"ל ובשאר סה"ק

אבל עכ"פ מהגשם בירידתו מגבוה לנמוך, אך מהות המל הוא רוחני בתחלת מציאותו, כי הלא אין המל נראה לעין ולא נתפס כמישוש היד כלל וכלל, רק אנו רואים לחלוות המל בהגיע לארץ ממש (ובאמת הנה יש ב' מיני מל, האחד העולה מן הארץ וגם הוא דק ורוחני, אבל נקרא קיטור עכ"פ מורכב מחלקי רוחניות היסודות אש רוח מים עפר שכארץ, ואין זה אידי הארץ הגשמיים העולים כקיטור ממש עד ג"א מיל, שזה קיטור גשמי שעולה מחלקי יסודות הגשמיים לפי העת והזמן דקיץ וחורף וכה"ג, שממנו נתהוה העבים כנ"ל, אבל במל נאמר לשון ירידה ולא לשון העלאה, כמו שאומרים מוריד המל, שהוא כירידת הגשם ממש וכמ"ש בכתובים הרבה, והוא להיות שהמל הזה שבא דרך ירידה הוא כח רוחני לגמרי, והוא בחי' כח הרוחני ששופע מלמעלה ליתן כח ועוז בכח הצומח ובכל חלקי היסודות הרוחניות שכארץ, שתתן יכולה ותעלה אידים וקטורים אח"כ, ובלעדי ההשפעה הרוחני הזאת לא הי' כח בארץ להצמיח מאומה, גם לא הי' עולה אידים כו', ודוגמא לזה מה שמצינו בדרו"ל שאין לך עשב מלמטה שאין לו מול מלמעלה שמכה ואומר לו גדל, דזה כמו פלא לכאורה, אם העשב כבר צומח הוא מכח הצומח שכארץ מה צורך למול שיכחו ויאמר לו גדל, ואם אין בכח הצומח להצמיחו מה יועיל ההכאה של המול, אך הענין ידוע דהמול הוא הכח הרוחני השופע מלמעלה מנגל המולות כמרכז הארץ להשפיע כח בכח הצומח שכארץ שיצמיח, והוא ענין בחי' ההכאה שמכה המול הרוחני ואומר לו גדל כו', וכך הוא בענין ירידת המל הרוחני הזה לעורר ולחזק כח הארץ בכלל שתתן יכולה, וירידת מל הרוחני הזה אינו מושג לכל שכל אנושי כלל בכל חכמי הגוים, רק מן הכתובים מובן שבא לכלל גשם עכ"פ, כמו במעשה דגדעון שנמצא הניזה מלאה מים מן המל וכה"ג, שמוה מובן שיש במל כיוון והתפשטות כמ"ש כמ"א, אך זה ודאי שהמל היורד מלמעלה רוחני הוא, ועיקר ענינו הוא שהוא בחי' ההשפעה שבא בבחי' העולם במקבל לא בגילוי כגשם שמורה את הארץ כו', והוא תמיד בלי הפסק כמשאר"ל דמל לא מיעצר עכ"ל

והרה"ק בעל הצמח צדק ז"ל בס' אור תורה על שה"ש דף תקי"ב, כ' בזה"ל כמשל המל הגשמי שהנה מן השמים יורד ונמשך רק כח רוחני וכשמגיע לארץ מוציא כח הרוחני שהוא אידים ולחלוות מן הארץ, ובוה מתורץ קושיות הפלסופים עמ"ש ויתן לך משל השמים וכו' שביחנו על ידי כלי זכוכית מהופך שהמל עולה מן הארץ וכו' ולק"מ כג"ל ע"כ:

דגב הרה"ק מוהר"ר נחמן מברעסלאב זצ"ל בליקוטי מוהר"ן סי' קנ"ט כ' לבאר שהמל עולה מהארץ, וז"ל וכן באמת במל

מגרשם מלמעלה להתקבץ יחד, כי לא נשא החום לשאת אותם להיותם ב' הפכים וירדו לארץ, ולכן כאשר תתייבש האדמה ולא יעלו לחות כל כך לא ירדו גשמים (ועיי"ש ביש"מ מ"ש ע"ו), אבל המל אינו מלחות ארץ, רק ירדו מנטיפות הלחות בחלק האוויר הרחוק מאתנו, ועומד תמיד קר ולה, ומשם יפנו אנלי מל על הארץ, ולכך תמיד יום ביומו כהתם קצת היום ירדו טיפי מל מן חלק האוויר המקורר כנודע, ולכך מל אינו נעצר לעולם עכ"ל, ועיי' בישמח משה פ' תולדות שכ' לבאר החילוק בברכת יצחק ליעקב שכ' משל השמים ולא אמר מעל ובהכרחה לעשו אמר מעל, כי המל שכ' ביעקב קאי על השגחת השי"ת והשפעתו הרבקה בורעו של אברהם ומלא כל הארץ כבודו ולית אתר פנוי מיניה ואין לבא מלמעלה, אבל בעשו כוון על מל ממש, על כן אמר מעל, שבא מאוויר הלח של מעלה המוליד אנלי מל ע"כ, ויל"ע לפ"ד במ"ש כפ' ויחי בברכת יעקב ליוסף ברכת שמים מעל, ופי' שם בתרגום ברכן הנחתן מטלא דשמיא:

אולם יש שכתבו דהמל הוא ג"כ מלחות הארץ, עיי' בספורנו כפ' בראשית עה"פ ואד יעלה מן הארץ, שכ' וביום עשות כסדרן על סדר מספיק עלה אד מן הארץ שהיה מל לברכה שהרהו את הארץ והולידה והצמיחה בלתי כמר ועבודת האדמה: **דז"ל** והיה"ק בעל התניא ז"ל בסידור דף קע"ט ע"ג בזה"ל, ההפרש בין מל למים בגשמיים, הנה אנו רואים שהמים באין ונמשכין למטה בכחינת גילוי אשר נראה לעין הגשמי, והוא לפי שהמים באין בהגשמה גדולה, דלכך נקרא המים גשם על שם ההגשמה, לפי שהמים נרגשים ונתפסין במשמוש היד, משא"כ המל הוא היפוך זה ממש, שהמל הוא בלתי נרגש כלל, כי לא נראה המל כלל בירידתו לארץ לעין הגשמי, וגם במהותו לא נתפס כיד כו', אלא כבואו על הארץ למטה נראה בעין רק הלחלוותי בלבד שמלחלח המל את הארץ, והנה ידוע דהמל מצמיח בארץ יותר מן הגשם, כי מוציא את כח הארץ שתתן את יכולה כו', אך בגשם כהיורד הוא נראה לעין ובמל אין ירידתו נראה וגם לא נראה טוב תועלתו בארץ עכ"ל:

זביתר ביאור כתב דברים אלו בנו הרה"ק מוהר"ר דוכער זצ"ל ארמו"ר האמצעי בס' פירוש המלות מהד"כ אות י"ה, וז"ל ההפרש בין מל למים, דהנה המים נקרא גשם על שם ההגשמה, כי מהות המים נתפס במישוש ובראייה, והגם שמציאות התהוותם הוא מכח האידים הדקים שעולין מן הארץ, הנקרא קיטור הארץ הרק ורוחני, אך בעלותו עד שיעור ג"א מיל בגובה חורר ויורד ומתעבה, והן העבים שיוורדים ממר וגשם מן השמים כידוע,

וַיִּזְלַח ס' טוב הלכנון על החובת הלבנות כשער הבחינה, הנה כבר נתבאר לחכמי הטבע שהמטר מתהווה מן האדים הלחים העולים מן הימים וכמו"ש ואר יעלה מן הארץ וגו', והוא חלק לשלשה חלקים, האחד מהם הלח מאד, וזה כשיגיע עליו מעט קור כמו קרירות סוף הלילה, חלקי המים אשר באר הלא מתקרבים זה אל זה מחמת הקור ונופלים לארץ רסיסים דקים, והוא המל בימות החמה והכפור בחורף, והחלק השני מן האד הוא עולה למעלה עד נכון היום, ולפי הנתבאר במכעיות, שהאוויר כל עוד שהוא נבנה הוא יותר קר, אלא שהחלק הזה ג"כ הוא לח הרבה, וכשעולה מעט הקור מצמצם חלקיו, והוא יורד למטה וממנו רביבים, והוא מתהווה מן הענן הקרוב לארץ, והחלק השלישי הוא העולה כמו כן מחמת חמימות האוויר לפי העת וקלות האד, עד שיפגע למעלה באוויר קור חזק ממנו ויורידו מטה, ולפי שאז הענן בגובה מורגש מן הארץ, כל רסים מדי נפלו לארץ יתחברו אליו חלקי מים הנמצאים בתוך האוויר מן האד העולה תמיד בתוך המרחק ההוא, ואז יהיו טפות המטר גדולות בכמותם ויהי לגשם שוטף וירד בחזקה לגובה נפילתם [א"ה ובוה יובן מה שנראה בחוש במדינתנו כימי הקיץ שיש גשם שוטף בחזקה הרבה יותר מבימות החורף], והנה המל אינו נעצר לעולם כמאמר הו"ל, אך הרביבים והמטר תלויים בהשגחה ה' אם לשבט אם לארצו, לפי מוג הרוח המגשש בחלק העליון מן האוויר שמפזר חלקי הענן, וזה שאמר הכתוב (ירמיה ד, כב) אם יש בתבלי הגוים מגשימים וגו' וכו' עכ"ל, ונראה דמ"ש בתחלת דבריו כמו קרירות סוף הלילה וכו' והוא המל וכו', רכונתו על חלק המל שהוא בריבוי יותר בסוף הלילה ע"י הקרירות מבתחלת הלילה, וכמו"ש לעיל ע"ד הרלב"ג, אבל ודאי שאין כאן פלוגתא על רכר הנראה בראייה חושית שמינכר לחלוותי המל אף בתחלת ואמצע הלילה, וכמו"ש להדיא באותה"ק ובישמח משה ובתפארת ישראל הו"ל:

בגשמות יש בו ג"כ שני כחות טוב ורע להמית ולהחיות, ונעשה ג"כ מהאידים העולים מן הארץ, ובלילה יש קרירות ומכה עליהם הרוח קר מלמעלה ונופלים למטה ונעשה מהם מל, והוא חיות כל העשבים, ובהמות האוכלות ממנו נעשה שמנים, ויש מינים שמוזק להם מאד המל, וגם לבני אדם האוכלים מהמל מוזק להם, ומגיע מזה דבר ומיני חולאים ח"ו, נמצא שיש בהמל שני כחות להמית ולהחיות כנ"ל ע"כ:

וַיִּזְלַח ס' ורע קודש כפ' האוינו, מצינו עוד דבר פלא, שהגשם נראה לנו אחד, ועכ"ז כל עשב יש לו מראה לעצמו אדום ושחור ודומיהן וכן טעמים נפרדים, אף שגשם אחד לכולם, וכן ריחות נפרדים, רק הענין הוא כך שבאמת יש ב' בחינות גשם ומטר, הגשם הוא כפשוט מלשון גשמייות, שמצמיח גשמייות העשב וזרעים, ומטר יכול להיות שאינו מגושם כל כך כמו הגשם, וזה נותן בהצמחים הצבע וטעם וריח לכל אחד לפי שורשו בגזירת רצונו יתברך, כי אין לך עשב מלמטה וכו', לזה נקרא מטר ר"ת מ'ראה ט'עם ר"יח, ועכ"ז לא ה' באפשר שהארץ תצמיח מזה הגשם והמטר, עד שיורד עוד מל, הוא יותר דבר רוחני הסמי מן העין יותר אף ממטר, וזה פועל הצמיחה ע"כ, ובורע קודש לסוכות יום ד' בר"ה במדרש הביא דברים הנ"ל והוסיף בזה"ל, המל הוא נעלם יותר ורק בתכלית הדקות, עד שהמים שהם גם כן אין נתפסים במישוש היד, עכ"ז בגשמים יחשבו נגדו, כי המל הוא מקור מוצא המים ודקותו קודם התגשמות כלל, רק מקור מוצא הלחלוותי לבד, ולכן יש בטבעו ליתן בארץ תוספת כח לחלוותי, שהמל הוא מקור הרטיבות שמרטיב את הארץ, ובמטר יש בו שינוי שיווד לפי זכות הדור ולהיפוך, משא"כ מל לא יעצר נמצא אין בו שינוי, והנה כהן גדול ביה"כ לאחר שהזכיר היו"ד שמות כנ"ל התפלל אם שחונה גשומה, וכבר כתבנו שהכה"ג המשיך מהמקור של הטוב מקור השפעות, נראה שהמשיך הרטיבות זה מהמקור שהוא המל שיווד בחשאי ואינו ניכר ירידתו כלל וכלל וכו' ע"כ

ה

מאידים לחלוותי כעין מים, הנה בשיעור זמן זה של ההתהפכות יש מקום לפלפל ולחלוק אם כבר הגיע לדרגת שנראה לעין כל או רק למקצת בני אדם, אולם גוף הירידה הוא מיד בהתחלת השקיעה:

ומעתה כיון דהמל הגשמי נהווה מלחות האוויר או מאידים וקיטור העולים מן הארץ והימים, ונראה רק בכלי זכוכית מהופך וכנ"ל, ואינו נרגש כלל בעת ירידתו ממש, ומתהפך מלחות אוויר או

ו

פרק י"ה פסוק ד' כעב מל בחם קציר, ופי' שם במצורת כעב המביא מל בחום הקציר כי בעבור החום שבעת הקציר יתאוו הקוצרים להקר נפשם בקרירות המל שאינו מוזק לקציר כמו המטר, וברד"ק

ועוד טובא שמעינן מדברי הערות רבש הנ"ל, שנודע רבעת החם קצת היום ידרו טיפי מל מן חלק האוויר המקורר, ומשמע מדבריו שאף כאמצע היום הוא כן, ועיקרן של דברים כתיב כישעיה

בראשונים הג"ל שלענין שמורה מחמץ יש להשמר מהטל שבלילה, ולא הזכירו שום רמז וענין שמורה מהטל שביום, והוא כג"ל דהטל שבאמצע היום אינו מזיק כלל, וכמו שזכר באוה"ק דיפריחנו השמש, אלא שמועיל לזה בלבד רק לקרר האויר:

כ' שם בזה"ל, עב טל כחום קציר הוא מוב, כי בעת הקציר יהיה החום הגדול וכשתעבור עב טל יהיה טוב לבני אדם לקרר האויר, ואמר טל ולא אמר מטר כי המטר זיק לקציר אבל הטל ייטיב ולא זיק ע"כ:

ואף שהטל יורד גם ביום בעת החם היום, עכ"ז מבואר

ז

לפסח משום דילמא ירד טיפת נשם, או ממעם שב' בפסקי תוספות במנחות אות ר"ח דאם נתחמצו במחוכר בעורן לחין ע"י גדולם הם חזירים לקדמותן כשקוצרים יבשין ולכך יש אנשי מעשה שקוצרים לצורך הפסח כשהשמש זורח ע"כ, ואע"ג שלאכלה לא קיי"ל בש"ע כשי' הפסקי תוספות, וכמ"ש בחלק שני הערה י"ד ונ"ג, מ"מ בשעת הדחק יש שסמכו על שיטה זו שחזרין לקדמותן, וכמ"ש שם:

ח

לפי שמונע הטל ממונה, לכאורה הכוונה שמונע עיקר וריבוי הטל, אבל ביום המעונן אף אם הי' החטים מונחים על האהל לא הי' צריכין לחוש משום טל, דיומא דעיבא כוליה שמשא, ולא גרע תחת האהל מלמעלה על האהל, ולהלן כתבנו עוד בזה הנראה שאידי הטל יכולין לחמץ אע"ג שלא נרגש הטל במימוש הידים:

ט

נדרשה זוריה וישפכוה לשקים נקים, ובסעיף ד' כ' תנאי יום הקצירה היו שיהי' זה יום כהיר וצח שהשמש מכה בכל תוקפה ושלשה ימים קודם לו לא ירדו גשמים [עמ"ש בזה במ"א], שעת הקצירה היתה מהשעה שנים עשר כצהרים עד השעה השניה או מחצית השלישית ע"כ, ואולי המעם שהי' חושש דמיד שנחלש כח החמה יש מקום לחוש משום טל היורד אף ביום וצ"ע (ועי' בס' אור התורה פ' האוינו דף א' תרמ"ב):

י

הפסקי תוס' הג"ל, מציין למ"ש הנשמ"א כשם הגר"א בביאור דברי הירושלמי דלחלוותי הטל קיים עד חצות היום, ומשמע שכוונתו שמה"ט אין לקצור מקודם חצות היום, וכ"כ להדיא הגאון המהרש"ם ז"ל בס' דעת תורה שם בס' תס"ז ס"ד ולכן יש לזוהר בקצירת חטים לשמורה שלא לקצור עד חצות היום אלא לאחר חצות ע"כ, והו"ד הגאון המהרש"ם ז"ל בהרבה ספרי מלקטים

ועדיפא נראה דאף ביום המעונן כשאין רואין השמש עריין מפריח את הטל, כיון שהשמש רק נכוסה ולא שקעה, וכדמוכח גם בראשונים בהלשון לזוהר מהטל בלילה, ומשמע דביום בכל ענין אין חשש, ובפ"י איתא בנמרא זמא דף כ"ח ע"ב זמא דעיבא כוליה שמשא, והביאו הפוסקים להלכה שלא ללוש מה"ט נגד השמש אף ביום המעונן, אלא ביום המעונן אין לקצור חטים

וכמדומני שיש נפק"מ בדברינו להלכה, דבלילה אם הי' אהל מרוחק למעלה מהחטים ופתוח לצדדים, והוא אהל רחב שאין לחוש שיבוא לשם טיפת גשם, מ"מ משום טל אולי יש לחוש אף בכה"ג, דהלחות והאידים הטל אפשר שיכולין ליכנס אף תחת אהל הפתוח לצדדים, ומ"ש בפ"י המשניות להרמב"ם סוף"ב דכבא בתרא רצל האילנות מו"ק לבית השלחן

ואף שכן נראה לעיקרא דדינא שביום אין לחוש כלל משום טל, עכ"ז ראיתי בהוראות שנתן הרה"ק מוהרש"ב זצ"ל מליובאוויטש להרה"ג מוהר"ר יעקב לאנדא ז"ל הגאב"ד רכ"ב, שכ' שם בסעיף ב' אות ג', על פני השדה תהיה התבואה רק עד שעה ג' ולכל היותר עד שעה ד', כאשר אז כבר נוטה השמש ואין תוקף חומה כל כך, ואז כבר צריכים להביא את התבואה תחת התקרה, דיינו שעד זמן זה כבר תהיה התבואה

והנה מקודם שנבוא להלכה כגוף שאלתינו, נעיר בענין זמן הקצירה שב' לעיל בשם המהרש"ב ז"ל שהוא רק לאחר שעה י"ב שהוא חצות היום, וכן הובא בריש מחזור דברי יואל לפסח שבעיירות שביהן כ"ק מרן רבינו זצ"ל כאב"ד הי' זמן הקצירה לאחר חצות היום, ונרשם שם בגליון מקור הדברים, והוא בהנהגות או"ח מספינקא בס' תס"ז אות י"ג, לאחר שהביא דברי

שאחריו, ולכאורה אין הכרח ראי' מדברי הירושלמי הנ"ל, שאיירי שם בירושלמי שמניחין החמים להדיא על העשבים, משא"כ בשעת הקצירה שעדיין מונחין תוך השבולת, אולי אין נכנס מעט לחלוחית שנשאר מעל השבולת לתוך החמים, כיון שעיקרה של המל כבר עלה בורוח השמש, והלחלוחית הוא או קודם חצות היום בגדר מעוטא דמיעוטא ממש שאינו נרגש כלל בידיים, ואדרבה מדברי הפסקי תוספות הנ"ל שכ' הלשון כשהשמש זורח משמע איפכא דאף קודם חצות יכולין לקצור כשהשמש זורח, וגם כ' הפסקי תוס' דרק אנשי מעשה עושין כן אבל לא מדינא:

וגם בתשו' מהר"ם שיק או"ח סי' רי"ז כ' בזה"ל, צריך לזהר שלא יקצרו בשחרית בעוד המל עליהן דמל קי"ל שהוא מחמיץ ע"כ, ולא הזכיר כלל מלשון חצות, ומשמע דמיד שניכר לאדם שעבר המל מעליהן אפשר לקצור, וראיתי בתשו' משנה ישכר ה"א

בסי' קי"א שהעיר על לשון המהר"ם שיק שכ' תיבת בשחרית שהרי צריך להמתין עד אחר חצות דוקא וכמ"ש במהרש"ם בהגהותיו עיי"ש, ולענ"ד נראה דאדרבה דברי המהר"ם שיק נכתב בדיוק מאד, כי ה"ל כ"ל באמת מעיקר הדין שאין צריכין להמתין עד אחר חצות וכנ"ל, ולכל היותר אין זה רק זהירות וחומרא ולא מעיקר הדין, ואינו דומה לדברי הירושלמי שמניחין החמים בעין על העשבים וכנ"ל, וכן לכאורה מוכח ממה שלא מצינו בשום אחד מהפוסקים הראשונים וגו"כ בש"ע שיזכירו רין זה דקצירה לשמורה לאחר חצות דוקא:

ובן מוכח בשו"ת ערוגת הבשם סי' קכ"ט וק"ל ומועתק דבריו בחלק רביעי אות מ"ג, שלא דקדקו לקצור רק לאחר חצות היום, דאל"ה לא שייך מ"ש שם לתלות שנשאר לחלוחית מל על השבלים בעת הקצירה ממה שירד עליהם בעודם במחובר עיי"ש, דלאחר חצות לא נשאר עוד שום לחלוחית מל על השבלים וכנ"ל:

יא

אמנם כל זה כשהקצירה נעשה בידיים ועומדין בשעת הקצירה בסמוך להקוצרים, דאפשר לראות השבולת שלא נשאר עליהם לחלוחית הנרגש, אבל כשקוצרין במאשין דאי אפשר לעמוד בסמוך ממש לדקדק אם נשאר עליהם לחלוחית המל, ומה שרואין בצד אחר מהשדה או בשמח אחד או אפילו באיזה חלקים אינו מוכיח על השאר, דקודם חצות היום עדיין אין החמה בשוה על כל מקום ומקום, ובלשון הגמרא פסחים דף צ"ד ע"א איהא חצי שש

וחצי שבע חמה עומדת בראש כל אדם, ועי' שו"ת הרמב"ם סי' קל"ד ד"ה התשובה שאין זמן זה בדיוק בכל הימים ובכל המקומות עיי"ש, ובנידון החמים על פסח מפורש הזמן מדיוק דחצות היום, ועי' ברי"ה דף י"ג ע"א שא"ל ר' יורא לר' ירמיה לא תפיק נפשך לבר מהלכתא לפקפק בשיעור חכמים, ועי' כ"ע צריכין לדקדק מעיקרא דדינא שיהא הקצירה רק לאחר חצות היום, ואין שום ראי' לאופן הקצירה שבזמנינו לאופן הקצירה שהי' מלפנים:

יב

שוב ראיתי בשו"ת פעולת צדיק (למוהר"ר יחיא צאל"ח וצ"ל מגדולי רבני הימן בהשנים של שנת ת"ק) חלק כ' סימן קל"ה ד"ה אכן ראיתי, שכ' בזה"ל, אכן ראיתי שערוריה בבני עמינו שבאים כמה יהודים מהכפרים ומוכרים מצה לפי דבריהם ששמרו אותה מעת קצירה, ואיני רואה כלל לסמוך עליהם מכמה חקירות שחקרתי אחריהם והצר השוה שבהם שלא להאמינם, שהרי הם אוכלי חדש ואיסור חדש עדיין גורג עד תחלת י"ח בניסן וקי"ל החשוד על הדבר לא הנו ולא מעידו כדאי' בי"ד סי' קי"ט, וא"כ מטעם איסור חדש לא נאמין להם וא"כ מה יושיענו עוד דכריהם שאמרו ששמרו מעת קצירה, עוד מעם אחר שאין יודעין ברין באיזה עת ובאיזה יום יקצרו אותה, כי אינם משגיחים לקצור אותה כיום ענן וערפל ושמים נוטפים (מים) עליהם, גם אין משגיחין לקצור אחר חצות מפני חשש מל שעליהם שהוא מחמיץ, וכדאי' בירושלמי שהביא הפר"ח מטננא חד אסר וחד

שרי מאן דשרי ה"מ כלוקמן אחר שש שעות מה דמלא פיינא מנהון ע"כ, הרי דתנאי הדבר שצריך ללקמן אחר חצות כחום היום ביום שהוא ברור וצח מעבים, וכ"ש דאין להאמינם משום דאומר' כן משום חימוד ממון וכמו שקרה כן לפנינו אחר החקירות והבדיקות עכ"ד (ומ"ש שם בפעולת צדיק עפ"ד הרשב"ץ כתבנו מזה בחלק שני דהרשב"א והש"ע לא ס"ל כהרשב"ץ ואכמ"ל), ובפעולת צדיק ח"א סי' קע"א כ' בזה"ל, דקרק לכתוב שעות, כי בתחלת היום צד העשבים הפונה מערב אכתי לא הכתה שמש עליו, וא"כ המל שבאותו צד נשאר עדיין שם, ולזה קפיד אמורא דוקא אחר ו' שעות שאו השמש באמצע הרקיע ושלמה חמה בכל צדדיו, ולזה קאמר בירושלמי מה דמלא פיינא מנהון, כלומר שיעור זה דו' שעות הוא בכדי שיסתלק המל מעליהם, שמעינן דקודם זמן זה עדיין לא כלה להסתלק ע"כ:

שיק וערוגת הכשם הנ"ל, אבל אם קוצרין ע"י מאשין נלענ"ד שלכ"ע מדינא הוא וכנ"ל:

ובמדרומני שהוראה זו דקצירה אחר חצות דוקא לא הי' נתפשט מלפנים ככל המדינות, וכדמוכח גם בתשו' מהר"ם

יג

וא"כ אם יקצרו מקודם חצות היום, ישאר לחלוותי המל על החטים גופייהו, ולא דמי לאופן הקצירה שהי' נוהגין מלפנים לקצור בעורן מעט לחין וכמ"ש הרבה פוסקים והו"ד כדברינו במ"א, ובפמ"ג א"א סי' תס"ב סק"ג ובשו"ת ברכת רצ"ה סי' ל"ג, כ' דכל חטים שבועולם יש להם לחות בקצירה ומתייבשים אח"כ, וא"כ או הי' עדיין שומרי החטים דהוא המוין סתום ולא הי' נכנס המל על החטים גופייהו, וע"כ מכל הני ג' טעמים הנ"ל שכל אחד כדאי לעצמו נלענ"ד פשוט וברור שצריכין לכ"ע מדינא כעת שקוצרין בקאמביין לדקדק על זמן דחצות היום, וראיתי בעצמי בהאי שתא שהי' קוצרין החטים לאיזה בתי אופה לצורך המצות של פסח זמן הרבה קודם חצות היום ממש, ומסתמא סמכו על מסורה כעין דברינו הנ"ל שאין זה מעיקרא דדינא, אבל לענ"ד שלא ירדו להני ג' חילוקים הברורים הנ"ל:

ולענ"ד יש עוד ב' טעמים אחרים לחלק בין אופן הקצירה בזמנינו לאופן הקצירה שהיו בזמנים הקודמים, לענין זמן הקצירה דחצות היום, הא' דמלפנים הי' נוהגין בדרך כלל לעשות הדישה לאחר איזה ימים לאחר הקצירה, ואז כבר נתייבש בודאי לחלוותי המל, אף אם הי' הקצירה איזה זמן לפני חצות היום, משא"כ עכשיו שהקצירה והדישה נעשה בבת אחת ע"י הקאמביין מאשין, א"כ יתכן שמעט הלחלוותי של המל שמונח ונבלע בהשכולת והמוין שע"י הדישה וריסקם יגיע אל החטים תוך המאשין, והוא ממש דין הירושלמי שהחטים עצמם לא יתנו על העשבים קודם חצות, והב' דכיון שנוהגין כעת לקצור בעוד שהחטים נתייבשו כל צרכן, וא"כ אפילו להני פוסקים שאין חוששין למל בעורן במחובר [ולהלן נביא פלוגתת אחרונים בזה], מ"מ כיון שהדרך שהמוין כבר פתוח בעת שנתייבש לגמרי, א"כ יתכן שהמל נפל על החטים גופייהו,

יד

ועי' במאמר מרדכי סי' תס"ז סק"ו, שהעיר על לשון הש"ע שם בסעיף ה' דגן שבמחובר וכו' ומקבל חימוץ אם ירדו עליו גשמים, וז"ל יש לדקדק דהא כבר נתבאר לעיל סס"י תס"ז שהמל מחמיץ וכ"ה בירושלמי, וא"כ בודאי נתחמצו חמין אלו ע"י המל הנופל עליהם, שהרי בכל יום הוא יורד דקיי"ל שהמל אינו נעצר, ואפילו לא נפלו עליהם גשמים ליתסרו, ותימא שלא מצאנו הערה כזה כדברי האחרונים ז"ל, ואפשר לומר דהרי המל מחמיץ, מ"מ מעט מל היורד על השכולים אין לו כח להחמיץ חטה הקשה, דדוקא קמח היה מחמיץ, א"נ חמין שהיו בכלי יורד מל עליהם ונשתהו בתוך הכלי, משא"כ ביורד על השכולים שאינו אלא לשעה חליפה מועטת הויא, וכל כי האי נווגא אמרינן שפיר כל אנב מדלייהו לא מחמצו, וממעם זה נראה דאם נפלו מעט מזעיר טיפי גשמים על השכולים ונקצרו למחרתם, דאין לחוש להם כל עיקר, ואפילו למצה של מצוה שעושין בה שימור משעת קצירה, וכן הסכמנו הלכה למעשה, ועמ"ש ס"ק שלפני זה, ועיין לעיל סי' תס"ג מ"ש שם, שוב אחר כתבי זה בא לידי פי' הרבינו מנוח ז"ל על הרמב"ם ז"ל בה' חמין ומצה, ראיתי שם בפ"ה שכתב גבי דין זה דתבואה מקבלת חימוץ במחובר וכגון שהגיע זמנה ליקצר ואח"כ נפלו עליה גשמים מרובים ע"כ, הרי שהצריך ריבוי גשמים, וזה מבואר כדברינו, וע"ש שהוכיח

עיקר דין זה מן הסוגיא בעצמה שהוכיח ממנה הרשב"א ז"ל דין זה עכ"ל המאמר מרדכי:
והנה מצאתי שכבר עמדו חכמי הספרדים ע"ד המאמר מרדכי, וזמן קצר אחרי שיצא הספר לאור, והוא בשו"ת צמח דוד שנרפס ביחד עם ס' אדמת יהודה בעיר ליווארני שנת תקפ"ח, ומועתק בשלימות בחלק ד' אות ג', וכ' שם להעיר מדברי הדרכי משה בריש סי' תס"ז שכ' דלדין דקיי"ל כרבינו אפרים אף מועט מים אוסר גבי חטים, אלא שיש להעמיד דברי המאמר דלא התיר אלא במעט מזעיר טיפי גשמים מיעוטא דמיעוטא דומיא דמל, ועוד נלע"ד להתיר מטעמא אחריו דער כאן לא אמר ר' אפרים ז"ל אלא כשהן מולפין על החטים ממש לאחר דישה, אבל כשעדיין התבואה בקשין שלה סוגרת ומסוגרת בעינן רוב גשמים וכו' אלא ודאי דבמל וכדומה לו קצת גשמים לא חיישינן ונפיק בה ידי חובת מצת מצוה, והרציתי פסק זה לה' המופלא וכבוד ה' מלא כמא"ד יצחק טייב נר"ו והסכימה דעתו רעת עליון עכת"ד, וטובא אשמעינן מדבריו, שהבינו שלהלכה למעשה אין להקל אף במחובר רק כשהגשמים הוא מועטין כדומה כעין מל, ואפשר שגם כונת המאמר הוא כן, ולא הביא רברי הרבינו מנוח רק לסייעתא שבמעט מזעיר טיפי גשמים בודאי שאין לחוש [ועי' בתשו' דברי חיים ח"ב או"ח סי' ל"ט] ומועתק דבריו בחלק רביעי אות י"ט

שנקיף הלשון חשש שנשרו במים וכו' חשש ממים וכו', ושם כתבנו בהערה ר"ד שכב"י מבואר בשם האגור דכשבא מים כשיעור טופח ע"מ להטפח היו בגדר גשמים מרובים, ולפי"ו י"ל דכל שהוא יותר מכעין טל היו בגדר גשמים מרובים, והכ' דרזקא כשהתבואה הוא בקשין סוגרת ומסוגרת בעינן רוב גשמים וכו', ומשמע מזה דכל שהגיע לדרגת יובש כזו שהקשין כבר פתוח קצת דתו אין להקל אף במעט מים וכמ"ש בד"מ אליבא דרבנו אפרים, ויש מקום לומר לפ"ד הצמח דוד במעם הכ' דה"ה שאף במל כה"ג מחמיץ במחובר:

ובשדי חמור ח"ז מערכת חמץ ומצה סי' י"ג, הביא ס' בית אהרן קריספין [דבריו מועתק בחלק רביעי אות י"ז] שמדרייק ג"כ מדברי מרן בש"ע שהמל לא מחמיץ, וכ' השד"ח דאף אם הדקדוק יש לדחות מ"מ הסברא נכונה הוא דחמין שהן קשות לא יועיל מעט טל היורד עליהם דרך זילוף להחמיצם, והביא שם דברי תשו' מעיל צדקה סי' ס"ט שהעיד על עיקר דינו של הרשב"א, דהרי המל לא נעצר ולא הזכיר שום פוסק מזה דבר עיי"ש, ושוב הביא דברי המאמ"ד, וכ' ע"ז בשד"ח, ומשמעות דבריו דאפילו בתלוש המל אינו מחמיץ, ובתשו' גנת ורדים שהביא כשערי תשובה שם בס' תס"ז אות י"א דהמל מחמיץ בתלוש אף מקודם הדישה, אלא שיש לדחות דהגו"ר איירי לפי שעומדים שם ימים רבים עכ"ד השד"ח:

ועיג"כ בס' אפי זוטרי על הל' פסח (למותר"א פינסו ז"ל נדפס בסאלוניקי) בס' תס"ז שכ' דמ"ש בס' תס"ו דהמל מחמיץ דהיינו בתלוש אבל כמחובר כל שצריכים החטים לינק מהקרקע אינו מחמיץ עכ"ל, דבריו צ"ע דאם המל מחמיץ באינו צריך לקרקע, א"כ למה העמיד הא דס"ו תס"ו דאיירי בתלוש, ואולי יש מ"ם בדבריו וצ"ע, ועיי"ע בס' ילקוט מעם לעזו שהובא בחלק שלישי אות ו' שם"ל ג"כ המל מחמיץ לאחר שנתבשל כל צרכו, וכ' שם בהערה כ' שכ"כ בס' רוח חיים ובשו"ת לב חיים, וכ"מ בשו"ת שם אר"י סי' ובהוספות סי' י"א, ומועתק דבריו בחלק רביעי אות ט"ו וכ"ז, אולם בתשו' מעיל צדקה סוס"י ס"ט ומועתק לשונו שם בחלק ד' אות א', מבואר רלב"ע אין חוששין למל בעודם כמחובר אף לאחר שנתייבש לגמרי, וכ"פ בשו"ץ רמ"ן שהובא שם באות ט', וכס' הן טוב (למזה"ר יחיא אלכריחי ז"ל מרבני צנעא בעיר תימן) אות י"א, וכ"מ בס' אמרי דוד שמועתק שם בחלק ד' אות י"ח, ובשו"ת שואל ונשאל שמועתק שם באות נ"ט, ועי' בחלק

שני בהערה י"ב להגשמת אדם, שכ' שם בפ' הנשמ"א דאולי י"ל בכונתו דאיירי כשרואין שנתחמצו, אבל מ"מ אין צריך לחוש לזה וצ"ע, ובס' בית אהרן למותר"ר יו"ט קריספין הג"ל אע"ג שכ' דמדינא אין חוששין למל, מ"מ מסיים לענין מעשה יש להחמיר, כיון הפסק מרן מורה דאם אינן צריכין יניקה כמאן דמנח בכרא דמי, ונמצא דס"ל דמחוכרין ותלושין כי הדדי נינהו, אולם בספרו בנדי יו"ט א"ח סי' י' חזר בו ממ"ש בסוף דבריו בבית אהרן להחמיר למעשה, ומועתק דבריו בח"ד אות כ"מ, ועיי"ע בס' בנדי יו"ט חז"ד סי' מ"ג ומועתק שם באות ל':

והנה הן מדברי הצמח דוד והן מדברי השד"ח, נראה מבואר שהבינו פי' דברי המאמ"ד דתיבת א"נ לא הוה תירוץ שני, אלא כ' ב' ציורים שטל מחמיץ, הא' כשהוא קמח, והשני כשנתהו בכלי, דאל"ה אלא דרק קמח מחמיץ קשה מדברי הירושלמי שהזכיר גם כמאמ"ד דהמל מחמיץ חטים ולא רק קמח, ולא העירו הצמח דוד והשד"ח מזה כלל, אמנם גם מ"ש המאמ"ד שנתהו בתוך הכלי צ"ע לכאורה, דכשמניח חטים בבוקר לאחר זריחת השמש על עשבים לחים בודאי רלא שייך לומר דהוי יותר מלשעה ומכ"ש כשמניחו זמן מה קודם חצות היום ואעפ"כ כ' בירושלמי לאסור, ואפילו טל של כל הלילה לא הוי רק בגדר גשמים מועטים (ועי' בשע"ה הל' שבת סי' ש"ב ס"כ ובתהלה לדוד שם), ובע"כ צ"ל דעיקר היתרא שעליה כוון במאמ"ד, הוא מ"ש דבולפה מועטת אמרינן אגב מדלייהו לא מחמצו, והוא כשהחטים עדיין מחוכרין והוא בתוך השבולת, דכיון שהמל נופל מעליהם אגב מדלייהו, א"כ אותו מעט הנשאר על השבלים ונראית כחוש בבוקר שעדיין השבלים לחין, וכמו שהעידו ג"כ ג' עדים נאמנים המהר"ם שיק והפעולת צדיק והמהרש"ם זצ"ל, וקרא כתיב באיוב כ"ט י"ט ומל ילן בקצירי (ועי' כבראשית רבה פרשה ס"ו בפ' עץ יוסף שהביא בשם היפה תואר שברכת המל לנה בו בקצירו שהיה קצירו דשן ושמן ע"י המל היורד עליו כל ימי גידולו) מ"מ אין בכחו להחמיץ, או עכ"פ שיהי' צריך למיחש שיחמיץ, ומשו"ה ל"ק מהדיא דירושלמי מב' מענא, הא' דאיירי כשהחטים בעין, והב' דגם כשהחטים בתוך הכלי והמל נופל עליהם אסור אע"פ שהוא בקליפתו, דזהו נכלל כבר בגדר זליפה מרובה ושהה, כיון שעיקרן של המל אי אפשר ליפול לארץ:

טו

לארץ, ואותו המעט מן המעט שנשאר על השבלים הוי בגדר זליפה מועטת שא"א לחמיץ כשהוא עדיין בתוך קליפתו, אם לא כשעושיין הדישה מיד לאחר הקצירה והמין נוגעין

ולפי"ז אפשר דלא ס"ל להמאמ"ד מ"ש האחרונים הג"ל שלא לקצרו בעורן השבלין לחין מהמל, דכיון שבמחובר ה' אגב מדלייהו, א"כ ע"כ שעיקרן של המל נפל

בהחטין בעין דהוא דינא דירושלמי וכדברינו הנ"ל, ולא דמי למ"ש המאמר בסק"ו בקוצר חטים שאינם מבושלים שצריך

להיות נתגבבו ממני הגשמים רשם איירי שנפלו רוב גשמים וצ"ע:

מז

והי' אפשר לכאורה להעיר דא"א לחלק כמ"ש השר"ח רהגור' איירי לפי שעומדים שם ימים רבים, דאף כשהי' גשאר ימים רבים במחובר בעת היבשות נמי לא היינו חיישינן למל', דלפי דיוק המאמר בש"ע לא מצינו בטל שום חילוק בין ימים רכים למועמים, אלא הטעם דבערימות שאין השבלים עומדים וקופים כמו כשהוא עדיין בקמה, לא שייך כל כך הטעם דאגב מדלייהו, אולם בחי' הר"ן במס' פסחים דף מ' הביא בשם החכם ר' דוד בר' ראובן ז"ל והו"ד בחלק ב' אות ז' שכ' דאף בעומרים

בתלוש שייך אגב מדלייהו וכו', ובפנים בחי' רבינו דוד הגדמ"ח משמע שלא כתב כן רק לענין שאין צריך לחוש לחימוץ ולא שיהי' בגדר שימור למאן רבעי שמירה משעת קצירה (כן נראה מהמשך דבריו שלפני זה עיי"ש באות ז'), ועכ"פ מיהו מבואר בדבריו דאף ערימות הוי בגדר אגב מדלייהו וכו', וא"כ אע"ג דלהלכה לא נפסק בש"ע כדבריהם לענין גשמים וכמ"ש הרשב"א והרבינו מנוח, מ"מ הרי מבואר בדבריהם דהוי מדלייהו, והדרא קושיא לדוכתי' על המאמר מ"ש הגור':

יז

אמנם הנלענ"ד ליישב דלא קשה כלל מהגנת ורדים, רהנה במאמר שם רמז למ"ש לעיל בס' תס"ג, ושם בסק"א וסק"ב כ' המאמר דמהדין דס' תס"ג דנוכר רק הדין דלא יחרוך שני שבלים וכו' ולא הזכיר ההיתר אף כשהקליות בתוך הכד נראה דלא כקיי"ל כאביי דאמר אגב מדלייהו לא מחמצו עיי"ש, וקצת פלא ע"ד שם שהעיר מדברי הבי"ב בס' תס"ז בשם ההגהות מיימוני וכו', ולא הזכיר שם סיום דברי הבי"ב שכ' וזו קולא יתירה ואין לסמוך עליה, ועכ"פ דבריו שם נוטין ג"כ שלא קיי"ל כאביי כל אגב מדלייהו לא מחמצו, וזה לכאורה סותרין להדיא מ"ש בס' תס"ז להחיר בטל וגשמים מועמטת כוליפה מועמטת, דכל החשש מה שיצא ע"י חירוק שבלים הוא רק מועט ממש, וכל אלו החילוקים שאזכר בס' תס"ז דביווד על השבלים שאינו לשעה וליפה מועמטת הויא וכו' שייך גם שם, ובמ"א שם בס' תס"ג סק"ג מציין לדברי התום' במנחות דף ס"ד ע"א שכ' דעיקר החשש שם דנפקי מיא מהא ובלע אידך מילתא דלא שכיחא הוא, ולא כתב המאמר בס' תס"ז שחזר בו ממ"ש בס' תס"ג, וגם לא נזכר בדבריו איזה חילוק בין מחובר לתלוש, דאם ס"ל אגב מדלייהו באמת אין חילוק בין תלוש למחובר וכמ"ש בחי' רבינו דוד ובחי' הר"ן ובכ"י בשם ההג"מ להדיא, וכן ס"ל להרשב"א והרבינו מנוח דאין חילוק ומשו"ה כ' דאף במחובר מחמיץ, ומדבריהם קשה לפום הדינא ע"ד תשו' מעיל צדקה בס' ס"ט שנראה לכאורה מדבריו שכ' לחלק בין מחובר לתלוש, ובהראשונים הנ"ל מבואר להדיא דאין חילוק, ועמ"ש להלן אות י"ח בבאור דברי המעיל צדקה, ועכ"פ לדברי המאמר שפסק כהרכינו מנות והרשב"א ולא הזכיר שום סברא לחלק בין תלוש למחובר, קשה טובא מהדין דלעיל בס' תס"ג:

והנלענ"ד דלק"מ עפ"ד הצמח דוד הנ"ל, שכ' הטעם להחיר בטל ומעט מיפי גשמים לפי שעדיין התבואה סוגרת ומסוגרת בקשין שלה ומשו"ה בעינן רוב גשמים, והנה אין מבואר להדיא בדבריו אם פ' כן בדברי המאמר או שכ' כן מדעתו, אולם לענ"ד מוכרח ביאור זה אף להמאמר מהא דס' תס"ג, והיינו דהמאמר לא כ' התירו בס' תס"ז רק כשהתבואה הוא בגדר יבשות שנגמר היניקה אבל מ"מ עדיין לא נפתחו המוץ, ומשו"ה תתיר בטל ומעט מועיר מיפי גשמים, דככה"ג א"א ליכנס וליבלע דרך השבלים והמוץ לתוך החטים, אותן המעט שנשאר על השבלים לאחר שהעיקר נפל לארץ (ועי' בחלק ב' הערה ב') שכתבנו בפ' הלשון שבש"ע שנתייבש לגמרי, דהיינו התייבשות כל צרכה שצריך להיות בעודם במחובר, שנזכר בפ"ז דכלאים מ"ז ובפ' הר"מ שם, וברדב"ז על הרמב"ם בפ"ה מהל' כלאים הי"ג, והעירו שם ג"כ בלשון המאמר בס' תס"ז סק"ו עיי"ש), אבל בס' תס"ג שמייבשין החטים כהאש וראי שיש לחוש שיתייבש כל כך עד שיפתחו השבלים שיהי' מציאות שיכול לזוב מעט מחטה זה על החטים שאצלו, ומשו"ה אתי שפיר מ"ש המאמר דלא קיי"ל שם אגב מדלייהו אע"ג שהוא בגדר זליפה מועמטת, ולפ"ז לק"מ מדברי הגור' דכשהערימות מונחות על השדות להתייבש בוראי שנפתחות והטל יורד על החטים גופייהו, ואפשר שזוהי כוונת השד"ח כמ"ש ימים רבים, לפי שאף שקוצרין בעודן לחין, מ"מ לאחר איזה ימים נפתחו הפתח שהמים יכנסו מיד אל החטים:

וראיתי בשו"ת שואל ונשאל (למהר"ר כלפון משה הכהן ז"ל שהי' מרכני אי גרבא בעיר תוניס בסוף השנים רשנות ת"ד) ח"ג סי' ק"י שנשאל על חטים שהי' בגו וירדו גשמים מועטים

המים, וצ"ע שלא הביאו הפוסקים עכ"ד הח"מ, והעיר שם כצ"צ ממ"ש הכ"י וזו קולא יתירה ואין לסמוך עליה וכנ"ל, ולפמ"ש כמאמ"ר יובן היטב המעם שלא הובא בפוסקים, דלא קיי"ל אנב מדלייהו רק כשהחמים בתוך השבולת סגורה ומסוגרת, ובס' רביד הזהב שם בס' תס"ז סק"ז כ' להעיר ע"ד הח"מ, דבס' תס"ג מוכח דרבא פליג על אביי וכמבואר ג"כ בשו"ע ס"ה דקיי"ל כהרשב"א (ובחלק רביעי מועתק בשם תשו' קול יהודה ותשו' אבני נזר שכותבים ג"כ דרבא פליג על אביי ואכמ"ל, מיהו בעיקר הערות החמד משה בנפל מים על דגן ונגבם מיד שלא הביאו הפוסקים, כ' בס' אפי זוטרי על הל' פסח הג"ל, שהוא נלמד במכ"ש ממ"ש האגור והתה"ד הובא במ"א דכל שלא שהו שיעור מיל עדיין לא החמיץ, והיינו בודאי שהסירם מן המים ונגבם, דאל"ה הרי אחר כך מחמיצים, וא"כ במכ"ש בכה"ג שלקם מן המים ומיד ונגבם):

טפה אחת כאן וכפה אחת כאן וכו', והשיב שאם ה' גשמים מועטים כעין טל יש להתיר וכמ"ש בתשו' צמח חוד שבס' אדמת יהודה, והגם דשם מיירי במחוכרים, נלענ"ד דמעם היתור שייך גם בתלושים, אם הוא באמת רק כעין טל עכ"ד, ולענ"ד מוכרח לומר שהעובדא ה' שהחמים ה' עדיין בשבילים וגם ה' מיד אחר הקצירה, דבלא"ה אותן החמים שירד עליהם המל אסורים, משמע שירד על החמים עצמם, ואפילו מעט טל אוסר וכנ"ל, והצמח חוד לא התיר רק כשהשבילים סוגרת ומסוגרת, וגם שייך אנב מדלייהו: **ובדברינו** הג"ל יתיישב הערות החמד משה בס' תס"ז סק"ה, והביאו ג"כ בפסקי דינים להצ"צ, שכ' דמשמע מש"ס דרבא לא פליג על אביי כמ"ש כל אנב מדלייהו לא מחמיץ, ולפ"ז ה' נראה דאם נפל מים על דגן ולקחם מיד ונתנם תוך התנור ונגבם אין לחוש, ואפילו ידרו הרבה מים עליהם כל שלא נחו בתוך

יח

דמנ"ל לחדש גדר דיום ולילה שיעור מעת לעת, וכי לא יתכן שיהי' גשם שוטף חזק רק באיזה שעות שהתבואות יפלו לארץ ויהי' נשרית במים (ועמ"ש בהערה ט"ו לתשו' מעיל צדקה שמועתק בחלק רביעי אות א', בענין פלוגתת המ"א באו"ח ס' שלו" סק"ב ובמחשה"ק שם שכ' השיעור חימוץ שיהי' חייב בשבת משום זורע שהוא חצי יום, ובגשמת אדם כהל' שבת כלל י"א אות א' חולק ע"ד דאפילו ביומים ודאי לא יצמח, ושאר אחרונים כתבו דאפילו פחות מחצי יום ככ' וג' שעות נמי יצמח עיי"ש, מיהו לענין איסור חמין בודאי דהוי חמין גמור אפילו בפחות הרבה מכ"ז, ועי' במ"א ס' תנ"ג סק"ח ובפמ"ג והגהות ברוך טעם וככית מאיר), אולם כתבנו שם בהערה כ"ד לתשו' מעיל צדקה, דאולי י"ל בכונתו דשיעור מעת לעת, מטעם דבליעה אינו נבלע בכבוש רק כמעט לעת וכמ"ש ביו"ד ס' ק"ה, ולזה כוון במ"ש כמאן דמנחי "כבושים" ככלל, ולא כ' אפילו חיבה אחת יתירה וגם לישנא דיום ולילה לא כ' בכדי למשל בעלמא, אלא שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו, דאתי עלה מעין דין כבוש שצריך שיעור מעל"ע, דהמים נבלע דרך החמין שמחוכר בהעוקץ לחתמים, ובפחות מזה אפילו יהי' גשם חזק ומים מרוכים על הארץ, אי אפשר להגשמים בדרך כלל ליבלע דרך קליפת החמים שהקליפה שומר להם (ועי' בס' תהלה לדוד או"ח ס' שלו" סק"ח שפי' בכה"ג דברי הרא"ם ז"ל שמתיר להשליך לתרנגולים כשיעור שיאכלו ליום וליומים, משום דס"ל כשי' הראשונים ביו"ד ס' ק"ה דאין כבוש בפחות מג' ימים עיי"ש וצ"ע), משא"כ בעומדין בקומתן או אפילו בתלוש כשעדיין מחוכר לגמרי בקליפתן ומונחים באופן דשייך אנב מדלייהו, לא הוי בגדר כבוש:

ויתכן שגם המעיל צדקה מורה לכל זה, ולא איירי בנתייבש כל כך עד שנפתחו קצת קליפת המוץ, רק כשהחמים בהקליפה הם עדיין סגורה ומסוגרת, וכמבואר ד' פעמים בלשון המעיל צדקה ס' ס"ט שלא הקיל רק במכוסה בקליפתו, וז"ל שעדיין מחוכר ומכוסה בקליפתו וכו' ומכ"ש כשעדיין קליפתו החיצונה עליהם וכו' מונחים על הארץ וקלופים וכו' והם בקליפתו וכו', ומשמע שיסוד כוונתו להקל הוא אם הקליפה עדיין מקפת את החמים ואין המים יכול לנגוע אל החמים אלא אם נבלע מקודם לתוך המוץ, ובכה"ג כ' חידוש דינו לחלק בין נפלו לארץ ונכבשו במים לעומדין בקומתן ושייך אנב מדלייהו וכו', אבל כשנתייבש כל כך עד שקליפת המוץ נפתח קצת, מסתבר שכבר אינו עוד בגדר זה דמכוסה בקליפתו, דכל שיש סדק ופתח פתוח, יכול המים ליכנס לשם, ויהי' הוכחה מדבריו למ"ש לעיל באות י"ז והארכנו כזה בחלק כ' הערה ב' בטו"ט לפרש דברי הרשב"א שכ' נתייבש לגמרי דהיינו התייבשות שצריך להיות במחוכר כמ"ש בכלאים פ"ז מ"ו ובפ"ה הר"מ שם, אע"פ שבמציאות יש לה אז עדיין ליחות, ואז המציאות שהקליפות עדיין סתום:

ולענ"ד לכאורה מוכרח כן בדבריו, גם ממ"ש שם לפי דרכו אם לא בשנתרכו הגשמים יום ולילה גשם חזק שמפיל הקשים ושבילים לארץ והגשמים מולפים עליהם כחזק, עד דהוי כמאן דמנחי כבושים ככלי מלא מים דמי, אבל בגשם שאינו כל כך בחזק ואורך זמן גדול אין להתמיד כלל וכו' ע"כ, וראיתי בס' מצת מצוה פרק ב' הערה ל"ב שהבין בכונת המעיל צדקה דגשם של יום ולילה הו"ל גשמים מרוכים, ולענ"ד לא כוון המעיל צדקה לזה,

שקוצרים כשכבר נתייבשו לגמרי, אי אפשר לסמוך כלל על הקולא שכ' במעיל צדקה אף לענין דיעבר ושעת הדחק, כי מצוי שקליפת המוץ של הרבה או מקצת חטים יהי כבר נסדקו ונפתחו אז קצת וצע"ג:

ועי' בשו"ת בנין ציון הדרשות סי' ה' כר"ה ועוד נלעג"ד ובמ"ש שם ליישב קושיות המ"ז, ולהג"ל לכאורה יל"ע ברבריו, כי מ"ש שאף בערימות שייך הטעם דהמים נבלעים תחלה תוך לבוש החטה, הנה בעומדות בהשדה להתייבש בודאי שנפתחו לבוש החטים, ואפשר להמים למצוא דרך שיגיע בעצמה אל החטים, וצ"ל כוונתו שבזמן למ"ש בפמ"ג סי' תס"ז מ"ז סק"ד דהקשין והשיבולת העליונות הנריש הם כנג ויכסיו וניכר שלא נכנס באמצע הגדיש, ועיי"ש ג"כ בסק"ה ובא"א סק"ה, ויש להוסיף ביאור עפ"מ"ש ברש"י פ' בראשית פכ"ב ובאבן עזרא שיר השירים עה"פ כנגד ערמת חטים שהו עושין הערימות עבה מלמטה וקצר מלמעלה, וכיון שהוא משופע טבע המים ליכנס דרך השיפוע לארץ ולא לתוך בפן הערימה, והו מעין שהיו עושין מלפנים גנין משופעין על הבתים והיו מכוסים בקשין, ומצאתי שכן כ' בהגהות הסמ"ע שנדפס בש"ע (מהדורת פריערמאן), אולם במקור הדברים בתשו' הרשב"א בלשון השואל כ' שהם מרכין עליה תבן ובזנין אותה כמין כותל, ויהי אך שיהי הרי איירי הרשב"א שהי עושין התבן והקשין על הערימות באופן שהגשמים לא יכנסו לתוכם, אבל הגו"ר איירי בהשכלים העליונות, ומשו"ה כ' דבטלים ואינו חוזר וניעור, והיינו שהעליונות בפלים בהחטים שהי באמצע הערימה, ול"ד כלל כל זה להיבא שהחטים עדיין עומדים בקומתן כל קנה וקנה בפני עצמו:

מיהו כ"ז כשעדיין סתום לגמרי, אבל כשיש להקליפה סדק ופתח פתוח, הרי המים יורדים מיד אל החטים עצמם, בודאי דיכול לקבל חימוץ מיד כשיעור מיל אף דלא ניכר סימני חימוץ וכמ"ש בש"ע סעיף ב' כשי' הרבינו אפרים כיון דמינה נייהי אתי לידי חימוץ ובמ"א שם סק"ד, ולפ"ז מה שמסיים שם במעיל צדקה ותדע לך וכו' ועוד דהרי הטל לא מעציר וכו', דבריו טובב על יבשות שהוכיז שעדיין החטה סגורה ומסוגרת, אבל כפתוח הדבר פשוט שדינו כחלוש ממש, ולא איצטרוכי לאשמועינן (ויל"ע לפ"ד השיעור לענין שבת כששורה שיבולת שהחטים סגורות כתוכה), מיהו לפ"ז צ"ל דלא ס"ל כמ"ש לעיל בפ"י המאמ"ד לענין הדין דלא יחרוך וכו', לחשוש שע"י ההתייבשות באור יפתח קליפת המוץ, ומשו"ה לא ס"ל שם אנב מדליהו, שהרי כ' שם במעיל צדקה דרבה לא פליג בזה על אב"י וצ"ע:

ואפשר ליישב כדברינו הנ"ל תמיהת המהר"ם שיק בס"י רי"ז ושאר אחרונים על המעיל צדקה דהא מודה דלפעמים מחמץ גם במידלו והיבא דבעינן שימור לא אולינן בתר רוב עיי"ש, ולהג"ל דהמעיל צדקה איירי בדרגת היבשות שהקליפות עדיין סתום, י"ל דלא שכיה אז שיתחמץ, וכמ"ש הרבינו מנוח בפ"ה מהל' חמץ ומצה בת"י הא' ליישב ש' הרמב"ם דמילתא דלא שכיהא הוא ולא חש לה (ועיי"ש בתשו' מהר"ם שיק סי' קכ"ה שכ' לחוש רק היבא דשכיח עכברים, ויש להעיר מו"ש התוס' במנחות דף נ"ד דלחמץ שיש בו כרת חוששין אע"ג דלא שכיהא, מיהו שאני התם דעביד מעשה בידים, ועיי"כ במגן האלף סי' תס"ז סק"ד ובמ"ש בהערה רס"ד לתשו' מהר"ם שיק שמועתק כחלק רביעי אות כ"ו):

ואם כנים דברינו, נראה שבסדר זמן הקצירה של זמנינו אלה

יט

דאיירי דוקא בקמות, ועדיין לא נתגלה או לדפוס דברי רש"י והר"א מלוג"ל שכתבו להדיא להזהיר אף בחטים:

מיהו להלכה ודאי שאין לצרף דבר זה אפילו לסניף בעלמא, אחרי שנתגלה לנו דברי הראשונים הנ"ל וכן הוא גם סתימת הש"ע בס"י תס"ז ולא נוכר שום חילוק בין קמה לחטים, וכן מפורש להלכה בתק יעקב סי' תס"ז סק"ד בשם הרוקח, וכן פסקו כל הני אחרונים הנ"ל:

כ

ובפשטות הכוונה כמ"ש בירושלמי דהיינו אף במיעוטא דמיעוטא, ולכאורה דין זה הוא פלא וצע"ג, מדין דלתייה שמעיקר הדין אינו אמור אלא משום דאין אנו בקיאין וכמ"ש בס"י תנ"ג, וכן ס"ל קצת

מיהו כמ"ש בפ"י ריש דברי המאמ"ד שכ' רק ב' אופנים ותיבת א"ג לא היו תירוץ אחר פ"י זה אולי אינו מוכרח בדבריו, דאפשר שהמאמ"ד הבין בפ"י הש"ע בס"י תס"ז דאיירי דוקא בקמה וגם הירושלמי איירי בקמה ולא בחטים, וכן נראה בפני משה שם בירושלמי שפ"י בקמת, ואף שאפשר שהפני משה לא כוון בדבריו לאפוקי חטים ואינו חולק להלכה על פ"י הקרבן הערה שכ' להדיא לפרש דאיירי בחטים, מ"מ אולי י"ל שהמאמ"ד הבין כן בהירושלמי

אולם עדיין יש להבין ביאור הדין בירושלמי שאוסר בטל אפילו כשהלחות הוא בנדר מיעוטא דמיעוטא שעה ושתים קודם חצות היום, וזה מקור הדין בש"ע בס"י תס"ז הטל מחמין,

ועפ"ז יש מקום לחוש ולדון דאידי המל שיורד בתחלת הלילה יש בכחו ג"כ להחמיץ, אע"ג שעדיין לא נראה בראייה חושיית ולא נרגש עדיין במשמוש הירים, ולא רחוק כל כך הדברים, דאף במים מצינו כחק יעקב סי' תס"ו סק"ו ובפמ"ג א"א סק"ה שכל דיעה מחום והבל דמים המין מחמיץ, וה"נ י"ל שכח ההבל שבאידים של המל מחמיצים ג"כ:

ובזה יוכן מה שלא מצינו בשום אחד מהפוסקים להזהיר שאם גשמים או מים ירדו על שק חדש ונתייבשו על השמש, שיהי' אסור להניח לתוכם חטים קצורים מכבר עד לאחר חצות היום, וכמדומני שמעולם לא הי' חוששין לזה, ועל כרחק דרוקא במל יש דין זה, לפי שהטבע המל משונה מטבע המים והלחות מתדבקת יותר למקום שנפל ונשאר שם עד חצות היום, ואולי לא קאמר בירושלמי רק בעשבים ולא בדבר אחר, וצ"ע לחלק:

ראשונים כב"י כסי' תס"ז דבולפה מועטת החטים מותרים בלא נתבקעו, והסברא נותנת שמעט מל לאחר ד' שעות הוא פחות מפי מזליפה מועטת ולתיתה:

והנלענ"ד לבאר עפמ"ש לעיל בשם סידור הרב בעל התניא ז"ל שכל ידוע המל מצמיח בארץ יותר מן הגשם כי מוציא את כח הארץ שתתן את יכולה כו', וכן כתבנו לעיל בשם סי' ודע קודש המל פועל הצמיחה, והיינו שטבע המל הוא משונה מטבע הגשם, והמל מצמיח יותר בגידול התבואה מהגשם (וכן מבואר במ"א או"ח סי' ש"ב סק"ב שטבע המל משונה ממים לענין בנדים שמתקצר במים עיי"ש), וכיון שיש שינוי טבע במל תו לק"מ, דחו"ל ידעו שבטבע לחות המל לישראל דבוק למקום שנפל אפילו לאחר ד' וה' שעות ביום וביכלתו להחמיץ, ואע"ג שאינו אלא מיעוטא דמיעוטא למאד, כמו שיש בטבע המל להצמיח בארץ יותר משל גשם:

כא

ועפ"ז נראה בגידול השאלה שכל החטים העליונים שעל המראק צריכים לגרוף וכמ"ש החק יעקב בשם הרוקח וכנ"ל, ואסורים אף באכילה לדין דקיימא לן כשי' הרבינו אפרים דאסור אפילו בלא נתבקעו, אע"ג שלא הרגישו

בירידת המל, דירידת המל בתחלת הלילה לא נרגש לכל וכן"ל, והחטים התחתונות אלו דוקא שברור בודאי שאין בכח לאידי המל ליכנס לשם הוי אף בגדר שמורה משעת קצירה:

כב

אלו המקומות, והעתיק רק מעט מים או זליפה מועטת, וגם כסי' תס"ו לא כ' שום הערה בענין דין דמל וצ"ע:

ועי' במשנ"ב סי' תס"ז סק"י שהעתיק מ"ש הפוסקים בשם הרוקח ובסק"ז העתיק דברי המאמר, והשמיט לגמרי תיבת מל בכ'

כג

התבואה בעורם מחוברים לאחר שנתייבשו, ואפילו אם יש מקום לפלפל לומר שמשום חשש בעלי השדה שהם יזלפו עליהם מים מהצינורות שיש שם תוך השדה אין לחוש ממעם אומן לא מרעי אומנתיה, ולענ"ד גם זה אינו ברור לענין שמורה שכתבו הפוסקים דצריך שמורה ודאי ועי' בחלק רביעי בהערה רמ"ט לתשו' שואל ומשיב שמועתק שם באות כ"ד, מ"מ הני סמים שהוא לטובת התבואה, ודאי שיש לחוש ולומר שלא הוי שמורה משעת קצירה, אם לא שמרו השדה ביום ובלילה, לדעת הני פוסקים דמי פירות שנתייבש מגדר ג"כ להחמיץ כשבא ביחד עם מים, וידוע שהני מיני סמים מולפין לפעמים גם ע"י עראפלאנען שפורחים ממעל:

אמנם כגוף החילוק שכ' בין מל למיני סמים, לפי דברינו הנ"ל אינו נכון, כי בעת שנתייבשה כל כך עד שנפתחה קליפת

ובס' פסקי תשובות לפי סדר המשנ"ב שגרמ"ח, כ' כסי' תס"ז דמ"ש שם בש"ע שהמל מחמיץ הוא רק בחטים תלושים, אבל כשהם מחוברים אע"פ שאינם צריכים עוד לקרקע אינם מחמיצים כי הוי זליפה מועטת, אמנם הני סמים שמולפים על התבואה להצילם מתולעים וכו', יש לזהר שלא לזלפם על החטים בנגמר בישולם, כי קליפת החטים כבר נפתחים מעט מלמעלה וידבקו בחטים ויש לחוש לחימוץ, וכ' שם בהערה י' שכנלענ"ד בכירוד בכירוד עם מומחים, שזליפת מים מועטים מותרים לפי שמים יורדים מהחטים ואינם משאירים שום רושם, אבל הני סמים נשארים דבוק על התבואה וכו' עכ"ד:

ועפ"ז נראה שאף שבארץ ישראל שאין יורדים גשמים בקיץ, מ"מ לא הוי החטים בגדר שמורה משעת קצירה, כשהשדות שייך לערביים או לאינם שומרים תו"מ, אם לא שמרו

קשה, ולענ"ד עיקר הסיבה שיכול אז ביותר להחמיץ, לפי שאז כבר נפתח משהו מהמוץ ויש בכח המל ליכנס דרך הפתח מבלי שיצטרך ליבלע דרך המוץ, והגם שאינו מצוי ושכיח שיהי נראה על החטים סימני חימוץ משום מל הקשה, מ"מ להלכה קיי"ל כשי רכיני אפרים וכנ"ל:

כד

דסידרא ואיהא שמי' רבא דאגרתא, ועב"פ הרי מבואר דריבוי המל גורם לקלקול והמל גורם ג"כ להשחיר, ואולי נכלל בתיבת משחירין גם שאר מראות שאינם לבן כדרך החטים:

ובויק"ר פכ"ח ס' ג' דרשו הקרא דירמיה ה' כ"ד שבועות הקות קציר ישמר לנו, דישמר לנו מרוחות רעות ומגללים רעים ואימתי באלו שבועות שבין פסח לעצרת, ועי' בכור או"ח ס' קי"ז ובפ"ז בס' קי"ד סק"ח דמה שמוכרין ותן מל ומטר לברכה משום דאיחא בפ"ק דתענית שיש מל שאינו לברכה ע"כ אנו מבקשים שיהי אותו מל לברכה, וכן במצות נענועים איתא בסוכה דף ל"ז: ע"כ מעלה ומוריד כדי לעצור מללים רעים, ובפיוט למוסף יום א' דפסח המתחיל תחת, מתפללין קמות לא קדירו [פי' ישחרו כ"פ במטה לוי] בניא מלולת מל, ועי' בתרגום יונתן עה"פ ויהן לך האלקים מלל השמים שמישיב קושיות הרמב"ן דהלא המל יורד בכל מקום, ופי' דהכוונה שיהי מטוב מלן:

ולפי מצב המציאות פה בחו"ל, כפי מה שכותבים המומחים הממונים על התבואה מאת הממשלה, לא נמצא מראה שחור וכיוצא על החטים רק לאחר שנתבשל כל צרכו כשיורד הליחות למספר של כ"ב לערך, ולפי דבריהם הוא ענין באקמיריע (פאנגס בלע"ז), ואומרים שקלקול זה מתרחב ומתפשטות על החטים ע"י הגשמים שיורד לאחר זמן זה, ואולי לא כוון הירושלמי לזה, וכוונת על אותן השבילים השחורים שנמצא מפורד ומפורד באמצע השבילים הלבנים אף מקודם שנתבשלו כל צרכן וכמו שראינו בעיינו וצ"ע:

ובמעתה בנוגע להלכה לענין איסור חמץ, אם הי' עכ"פ בגדר מיעוט המצוי על החטים אף מקודם שנתבשל כל צרכו הי' מקום לדון משום ספק ספיקא, דדילמא מודמן מקודם שנתבשל כל צרכו ולפי פסק הש"ע א"א או לקבל חימוץ וכנ"ל, ואת"ל שנודמן לאחר שנתבשל כל צרכו דילמא לא הוי חמץ רק קלקול, ותלוי בפלוגתת הרמ"א בס' תס"ז ושאר פוסקים אי מקילין באכילה בדאיכא ספק ספיקא, אבל היות שהשינוי מראות מצוי במספר מרובה רק על חטים שנקצרו לאחר שנתבשל כל צרכו, אלא שיש ס' אי ב' וג' פעמים כנגדן, ואינו מצוי לגמרי כל כך במספר על

החטים גם המל יכול להחמיץ, וכן כתוב בכתבי המומחים שבארצות הברית שמעת שהלחות יורד למטה ממדת ארבעה עשר אחוזים יכול גם מל קשה להחמיץ, וידוע שהחטים במדינת אמעריקא הוא קשים וטובים יותר מהחטים שבארץ ישראל, ולפ"ז לכאורה כש"כ החטים של ארץ ישראל יכולין להתחמץ ע"י מל

והאמת שמצוי גם שינוי מראה על החטים, והוא נקודות קטנות וגדולות של מראה שחור, ונמצא ג"כ מראה ברין או נוטה לארמונית בראש החטה מקום שדרכו לצמח, ויש לדון על חטים אלו שיש עליהם הני מראות גם משום איסור חמץ, וכמ"ש בס' תס"ז ס"ג, ומראות אלו לא נמצאו ע"פ רוב על החטים שנקצרו מקודם שנתבשלו כל צרכן וכדלהלן, ועי' בפמ"ג שם מ"ז סקס"ה שכ' דבלא באו בספינה אם אין אחרים י"ל דשרי, ומבואר רס"ל דלכתחלה לא ישתמשו בחטים שיש להם שינוי מראה רק באי אפשר שאין לו אחרים, והו"ד במשנ"ב שעה"צ סקס"א, וכאשל אברהם להנה"ק מבוטשאטש ז"ל כ' דסתם חטים רגילים שיהי שינוי מראות זה מזה גם בהגדל בשדה אחת גם שלא מצד מים כלל ע"כ, ומשמע דס"ל דאף לכתחלה שרי, ונראה שיש חילוק בין מראה למראה, דאותם המראות הרגילות אף לכתחלה שרי, והפמ"ג איירי רק במראות כאלו שאין רגיל כל כך בסתם חטים, והרגיל בחטים יוכל להתבין את זה, מיהו כ' בדעת תורה ס"ג דבשנה שרבו כה גשמים דין כל תבואה כחטים שבספינה ובעינין שלא נשתנו מראהו ע"כ, והיינו במראות כאלו שאין רגילות בחטים שודאי לא באו עליהם מים:

ובעתיק לענין מראה שחור מ"ש בירושלמי סוטה פ"ט הלכה י"ד דף מ"ו ע"א, וז"ל רבן שמעון בן גמליאל אומר משום ר' יהושע מיום שחרב בית המקדש אין יום שאין בו קללה ולא ירד מל לברכה וניטל מעם הפירות, רבי יוסה אומר אף ניטל שומן הפירות, רבי שמעון בן אלעזר אומר הטהרה נטלה את הריח המעשרות נטלו את שומן הרגן הזנות והכשפים כילו את הכל, גמ' כתיב (תהלים ז) ואל זועם בכל יום, אמר רבי זעירא ראשונה ראשונה מחקימת מי מבטל, רבי אבין בשם ר' אחא ברכת כהנים מבטלת, אמר רבן שמעון בן גמליאל תדע לך שנתאדרו המללים, בראשונה עיר שמלליה מרובין פירותיה מרובין, אבל עכשיו עיר שמלליה מרובין פירות מועטין, בראשונה היה המל יורד על הקש ועל התבן והן מלבינים, אבל עכשיו יורד על התבן והקש והן משחירין ע"כ, ומקור דברי הירושלמי הוא בתוספתא פרק מ"ו דסוטה מ"ב עיי"ש, ועי' במס' סוטה דף מ"ט ע"א דאיתא ואלא עלמא במאי קאי אקדושה

לחטים אלו בו ביום, ובדקתים איזה ימים סמוך אחר קצירתן, והי' המראה שתורות וברוין במספר מרובה פי כמה הרבה יותר, ולא רק נקודות דקות אלא שנתרחבו ג"כ קצת, ע"כ יש לחוש טובא דשמא נתחמצו אלו החטים ע"י הטל או גשמים, כיון שיש להם ריעותא דשינוי מראה כמ"ש בש"ע, ולאסור חטים אלו שיש להם אותם המראות כאכילה כלי ביטול בס', ומסתפקא אף על החטים אחרים שאין רואין ריעותא עליה, כיון שריעותא דגשמים שנעשה במחזור הוא לפנינו, ומי יוכל להחליט שזה הוא בגדר זליפה מועטת, ובפרט לפי לשון המאמר מרדכי והצמח דוד דזליפה מועטת היינו מעט מועיר טיפי גשמים כעין טל, וביותר צ"ע לפ"ד לעיל דיש לחוש לטל אף באין ריעותא לפנינו כשנתייכשו כל כך עד שנסדקו קליפתן, ומכ"ש אם נמצא בתוכם גם מצומחות או מבוקעות וכמ"ש בזה בכמ"ק:

חטים שנקצרו מקודם שנתבשל כל צרכו, וכמו שראיתי בחוש בחטים של שדה אחד, דהחטים שקצרתו מקודם שנתבשל כל צרכן לא הי' נקודות שחורות ומראה ברוין או נוטה לאדמומית כל כך, והי' בהם אחד או ב' מני אלף, וגם זאת לא ראיתי בעת הדישה שהי' לערך חודש אחר קצירתן, רק לאחר איזה חדשים ויהכנ שנתהוה בעת אוצרן, ועי' בתשו' דברי חיים ח"ב סי' ל"ט דבחימוץ שנתהוה בהאוצר כאיזה חטים לא חיישינן לשאר חטים שאין רואין עלי' סימני חימוץ, ואחד מהקוצרים שהי' אז עמדי אמר לי שכירר ג' אלפים גרעינים ולא מצא רק חטה אחד שחור, אמנם ראיתי חטים של אותה שדה שקצרתו שם בעצמי אח"כ לערך ב' שבועות לנסיון, והחטים הי' יבשים לגמרי, והי' שם גשמים מועטים מאד ב' ימים קודם הקצירה, והי' לפ"ד המומחים זליפה מועטת אלא שמדת הליחות (היומדיתי' בלע"ז) הי' כמה שעות לערך תשעים אחוים, וב' בתי אופה קצרו או החטים לצורך הפסת, ועשיתי הדישה

כה

נעצרין מלהוריד טל ומטר וכו', וכ"כ במצורת חגי פ"א פ"י עליכם כלאו שמים ממל עם כי אין הטל נעצר משאר המקומות הנה עליכם מגעו השמים מלהוריד הטל, אולם כמהרש"א שם במס' תענית כ' דהטל וראי אינו נעצר אלא דלברכה קאמר הוא נעצר וכו', ואנו מתפללין ותן טל ומטר לברכה, שיתקיים בנו מ"ש בירמיה פ"ה פכ"ד שבועות חקות קציר ישמר לנו, ונהיה נשמרים מכל מיני מכשולות ברוחניות וגשמיות א"ס:

ובעיקר הדברים הנ"ל דטל לא מיעצר הוא לפי שיטת הש"ס דידן במס' תענית, אבל בפייט למוסף יום א' דפסת המתחיל תחת, כ' רגו תשבי כתר ועצר טל, וכ' שם בפ"י מעשה אורג שדברי הפייט מיוסד לש"י המ"ד בירושלמי פ"א דברכות דגם הטל נעצר עי"ש, ועיג"כ בשבת דף ל"ב ע"ב שאמרו בעון ביטול תרומות ומעשרות שמים נעצרין מלהוריד טל ומטר, ועי' תענית דף ח' ע"א עה"פ ועצר את השמים כשעה שהשמים

סיימתי בעזהשי"ת יום א' ל' ואקחה פת לחם וסעדו לבכם שנת תשס"ה לפ"ק פה ברוקלין יצ"ו

ה"ק יעקב צבי גאלדשטיין

*

הוספה

חטים, וכן מצאתי מרובר בזה בשו"ת לב חיים להגאון מוהר"ח פאלאגי זצ"ל כח"ב סימן ע"ו, ואעתיק לשון התשובות:

הנה לערך אחר ח' שבועות שכתבתי כל הנ"ל, הגיע לידי תשו' צבי לצדיק מהרה"ק מבלאו"ב זצ"ל, ומצאתי שם בסיומן נ"א שכבר נשאל בענין מראות שחורות שנמצא על

(שו"ת צבי לצדיק סי' נ"א)

מכתבו הגיעני וברכר שאלתו נידון החטים שהם לחים קצת ויש להם מראה שחור אם כשרים למצת שמורה:

בעזה"ת א' תשא תרע"א

והנה אף שאני מטורד מאוד, אעפ"כ לקחתי לי פנאי לעיין בשאלתו וגם לכרוך החטים ולתהות על קנקנס, ונודמנ שבעת ההוא במכוון באו הנה אנשים מעיריות ומכפרים, והראיתי להם

אשוב אומר של' לכבוד ידידי הרב החריף ובקי משנתו יך ונקי החסיד המפורסם ירא א' גן הדסים וכו' כ"ש מפואר ומדולל כפי כל מוהר"ר בנציון הכהן פרידמאן דומו"ץ כק"ק דובעצק והגליל:

קורט וקורט של קמה בפני עצמו, רק מחמת כח בחי' חלק הלח
מכת הצמיחה יתאחו גם יחד כמובן:

וראי' גמורה אף מש"ס פסחים [דף מ'] עצמה מהא דחריך שני
שבלין יחד וכו' שהביא כבוד ידידי הנ"ל בעצמו, דהא כל
ענין היתור הוא רק משום דכל זיבת הליחות היוצא מהגרעין אינן
אלא מי פירות אליבא דהלכתא כרבא כמבואר שם בש"ס
ובפוסקים ובש"ע עיי"ש, אבל עכ"פ רטיבות וליחות קצת יש בתוכם
ודאי בלתי ספק כלל, וא"כ איך באפשרי הוא לאכול מצה בכשרות
בכל ענינים בלי שום שימצה דשימצה, הלא מעט¹ דמעט רטיבות
ולחלוחית קצת דקצת יש בכל מיני תבואות כנוכר, וא"כ כשילוש
אח"כ במים הוא מי פירות עם מים וממהרים להחמיץ, ואפי' את"ל
שמעט דמעט מי פירות עם מים אינן ממהרים להחמיץ כנודע שיש
ריעות בזה בפוסקים עיי"ש, אבל עכ"פ כעין נוקשה הוא ואינן מצה
גמור, ואינן באפשרי כלל להיות מצה בכשרות גמור לפי דבריו, זולת
בתבואות היותר קשים מאד כחטי קורדנייתא הנ"ל וכדומה, ומדוע
שתקו ולא השמיענו כזאת בש"ס ופוסקים ז"ל אשר עיקר המצוה
לחפש אחר חטים קשים ויבשים עד מאד עד שלא יהי' בהם שום
ענין נגוד רטיבות כלל, אלא ודאי עכ"ל שהענין הנ"ל הוא רק
אחר הפרדת והפלטת הרטיבות והליחות מהחטים בפני עצמו מכת
האש עד שנעשה כמיפת משקה בפני עצמו, אז הוא הפלוגתא אם
דין של המיפה ההוא נחשב כמו מי פירות או כמים, אבל כל זמן
שהלחלוחית והרטיבות כגון עדיין בתוך קורטי הקמחים אזי הוא
כקמה עצמו, רק אם הרטיבות והלחלוחית הוא יותר מראי עד
שנתבקעו החטים מכחם, אזי קרוב להיות נחשב הליחות והרטיב
ההוא כיוצא בעין, מחמת דאמרינן שבא זאת ממקום אחר מפאת
איזה סיבה דיסוד המים, וגם מכה פעולתם הרב, אבל כל זמן שלא
ראינו שום ענין חימוץ בהגרעין, אזי הלחלוחית אשר בתוכם
בטבעם הנ"ל כגרעין עצמם המה, אשר על כן מותר והיתר גמור
ללוש כל מיני קמחי החטים אע"פ שנראה שיש להם רטיבות

החטים, וכמעט כולם מתנבאים בסגנון אחד, שיוכל להיות אשר
המראה השחור שבקצת החטים וליחותם קצת, בא ע"י כובד
ערימות הרבה שהי' מונח עליהם בגוון כפי ציור שצייר כבוד ידידי
במכתב שאלתו, ויוכל להיות ג"כ שבא זה מפאת² שהיו עומדין
על הקרקע יותר מדאי עד שאינן צריכין לקרקע כלל כמ"ש בש"ס
ופוסקים לעניני קנינים ושכועות כנודע, ויש עוד כמה אופנים אשר
מהם בא כמות החטים האלה, אבל אין בהם שום חשש, ובפרט
אחר שבדקו ובחנו היטב ואמרו שאין לחים כל כך כמו שצייר
כבודו רק מעט דמעט, אשר על כן אמרו כולם שאין שום חשש
בהם כלל וכלל, עד שכמעט כצחוק הי' בעיניהם, ואנכי בעצמי אין
בי דעת ותכונה בדברים כאלה, אשר איננו גייל בדבר ולא עסקתי
בכזה מעולם, לכן אבקש מוכבודו הרמה לכל יסמוך עלי כלל בכגון
זה מפאת אפיסת ידיעה בענינים כאלה, לכן לא יעשה רק כפי רוחב
בינתו וידיעתו לפי ראות עיניו ולפי שכלו הוד, בצירוף חקירה
ודרישה קצת מהבע"כ³ ומתסוחרים הבקאים בדבר, אבל עלי אין
לסמוך כלל אף אחר חקירה ודרישה שלי מאחרים כנ"ל:

אולם מה שרצה לומר כבוד ידידי שכאם באמת יש רטיבות
ולחלוחית קצת [כפי הנראה לו לפי דמיונו] אזי אסורים
המה, יען אפי' אם נאמר כי מי פירות הוא ואינן מחמיצין, כנראה
מדין המבואר בש"ע סי' תס"ג שמותר לחרוך שני שבליים יחד
עיי"ש, והו רק לאכלם כן בעין כמות שהם, אבל לאפות אח"כ
אסור, דהא מי פירות עם מים מחמיצים עוד יותר, ע"כ תוכן דבריו,
זה לא ניתן ליאמר כלל, דהא רובא דרובא חטים אינם קשים כל
כך כחטי קורדנייתא שנגדילים בהרי אררט שקשים ביותר המבואר
ברש"י ז"ל ריש פסחים עיי"ש, רק שיש בהם איזה רטיבות קצת,
קצתם יש בהם רטיבות מעט וקצתם יש בהם רטיבות קצת יותר,
אבל⁴ איזה רטיבות קצת דקצת יש כמעט בכל מיני תבואות מפאת
כח הצמיחה שיש בהם, דאל"כ הי' יוצא ונפל הקמח מן החטה אם
יתבקע או יתנקב הגרעין, וגם בתוך החטה היתה מפוזר ומפורד כל

ביאורים והערות

- א. דברים אלו מתאים מאד למ"ש לעיל שס' המומחים פה במדינת אמעריקא, וגם יש להוכיח מזה כמ"ש כמה פעמים בחיבור זה
הזמן דאינן צריכין לקרקע כלל הוא אע"פ שהחטים עדיין לחין קצת, וקצת פלא שנתשו' נצי לנדיק מציין לדיני קנינים ושכועות,
ולא הזכיר מ"ש להדיח בה' פסח כפי' תס"ו:
- ב. כנראה שכונן שישאל מהצעה"צ של השדות או מסוחר תבואה, ולא לסמוך על סמם אנשים מעיירות וכפרים שאינם בקיאים ואומרים
ממה שמטעים עצמם, ומשו"ה מקיים אצל עלי וכו', ועי' בלשון תשו' הר"ן שהוצא להלן בהערה ה':
- ג. כוונתו לומר דאפילו בעת שבה השאלה סמוך לפורים עדיין מוכרח שיהי' להטעים משהו לימות, ובחנתי עצמתי צמתי צמתי להמות לחטים
שהי' ישנים יותר משנה ועדיין הי' בהם לימות י"ג לחחים, ועמ"ש בת"א אות ל':
- ד. עי' בפמ"ג א"א סי' תס"ג וצו"ת ברכת ר"ה סי' ל"ג, שכבר העירו דכל חטים שבעולם יש להם לחות צקצקיה ומחייבשים
אח"כ עיי"ש:

וליחות קצת, יען שכל ענין הרטיבות קצת שיש בהם הוא כמבועם מכה הצמיחה, וכל שעדיין הליחות לא נפרד בפני עצמו אזי הוא נידון כהקמח עצמו כאמור וכנ"ל ברור [וכו']:

וראוי גמורה מאיסור דם שהוא איסור חמור מאד ואעפ"כ דם איברים שלא פירש אינו עובר עליו והוא היתר גמור כידוע ומפורסם הדבר כש"ס ובכל הפוסקים עיי"ש, אע"פ שאפשר להפריש הדם מן הבשר ע"י מליחה וכדומה, יען כל זמן שלא נפרש באמת עדיין נידון כבשר, וא"כ מבש"כ בענין הלחלוחית קצת שבתוך התבואות שכמעט אי אפשר כלל להפריש זה מזה, בודאי נידון כקורטי הקמחים עצמן כל זמן שיחדיו תמים המה גם יחד בלתי שום ספק כלל, צא ודו"ק היטב בכל ענינים ובכל המקומות שרמזתי לך ותראה

והגני בזה ידידו הדוש"ת באהבה רבה
 נאום צבי אלימלך שפירא מבלאזוב:

ביאורים והערות

ה. ע"י צהנהגות הרה"ק מוהרש"צ ז"ל שמועמק בחלק שביעי, שכ' שם צלות ד' שאל ידחקו צהשקים להכניס הרצה צדחק ניט אנקוועטשין כי אם צרפיון ע"כ, ואולי משש שאם ידחקו הרצה, יתכן שאם נשאר איזה ליחות צהשטים, יוכל הצטים להוציא הליחות ע"י הדוחק, וה"נ ע"י כוודס ועג"ז יתכן שהליחה יאל לחוץ מהשטים, והוי מי פירות, ואולי כוון לזה השואל שזייר כוודס הצטים ועג"ז, דהיינו שהי' כוודס יומר מסתם ערימות הרגילות, ומשש שהמי פירות יאל לחוץ, ובשעת לישה יש מי פירות עם מים, וע"י צתשו' הר"ן סי' נ"ט ששאל צענין חטים מצוקעות אם יש לחלות שהם מחמת ליחות היואל מן השבלים צעודן צגדיש, והשיב צוה"ל, לחלות ולהקל שהצוקוע הואל יהי' מחמת לחות היואל מן השבלים [אל"ה אולי הכוונה מהשטים צשהשבלים] צעודן צגדיש, והווי להו מי פירות ואין מחמילין, רחוק הוא צעיני, לפי ששאלמי לצקיאים צדצר אם ימאל כן לעולם ואמרו לא, ועוד שאפילו הדצר כן הצטים ההם יהי' אסורות לצברי רש"י ז"ל והרצה מהמפרשים שהם סוברים דנהי דמי פירות אין מחמילין נוקשה מיהאל הוי וכו' ע"כ, מיהו אפשר דכ"ז צתסת צדיש ולא כשהי' כוודס משא יומר מהרגילות וצ"ע, ועיג"כ צהגרות חיי אריכי לס' סמאל דחיי על סדר אפיית מצות, שכ' שם ג"כ שהשבלים צשעת שטוח העומרים יהיו לגבי שמים ולא יהיו דחוקים זה זה והמגורה שעל גבס יהי' רפוי מעט, ומהמשך דצריו שמקודס משמע שטעמו מטעם שלא יחצקו הצטים ע"י הדוחק (ועמ"ש צהערה י"ד לס' נשמת אדם שמועמק בחלק שמי אות ד'):

ואפשר שזהו ג"כ הסיבה שמשש השואל למראה השחור, דאולי הוי זה ריעותא שמי פירות יאל לחוץ, אמנס מענין מראה שחור לא רצה צעל צבי לצדיק שיסמוך עליו כלל וכנ"ל, וכל מה שכתב כאן הוא צאין רואין שום ריעותא רק מה שהן רכיין קצת:

ונראה שהצין הרה"ק מצלחציב ז"ל דאחרי שהקצירה הי' לפי שהי' עומדין על הקרקע יומר מדאי וכו', אל"כ צודאי נתיבשו לגמרי צעודס מחובר לקרקע, ונתרככה רק ע"י כוודס הצטים ואינו יואל אז שום ליחות, משאל"כ כשהקצירה נעשה צעודן לחין קצת ולא נתיבשה לגמרי, יש שפיר מקום לחוש כוודס המשא יומר מהרגיל יגרוס שליחות הצטים יאל קצת לחוץ:

וצעיקר השאלה צרואין חטים שנתרככה בלי שום ריעותא, ע"י צתשו' ח"ס אר"ח סי' קל"ב שהביא מ"ש הפר"ח צלות ו' דרייך לא ריעותא הוא, ומה שקיים שם צח"ס דשומר נפשו יהדר אחר חטים משומרות כראוי, זה קאי רק צעודאל דידי' שהי' משש שנתלחחו ע"י וצנות השבלים שהי' לחים מלחות הגשמים, ועיג"כ צתשו' לצ חיים ח"ב סי' ע"ו, אולם צתשו' האלף לך שלמה צהשמטות לאר"ח סי' ל' (ותשו' זו נדפס ג"כ בס' קרבן פסח מכת"י הגאון מהרש"ק ז"ל שגדמ"ח צבי' תס"ז ס"ג) כ' לחשוש צנתרככה הצטים דלמאל הוי צגדר קרובה להצבקע, וכמ"ש צש"ע סי' תס"ז ס"ג צחטים צבאין צספינה אם יבשות וקשות מותרין, הא אם נתרככו אסורין, ומה דנקיט צבאו צספינה אורחאל דמילתא נקט דמעשה שהי' כך הי', ועוד דלרצותא נקטי' דלף צבאו צספינה מ"מ אם הם יבשות מותרות:

מיהו אף להני פוסקים שאין שום משש על חטים שהן לחין יומר מהרגיל, מ"מ אין לטותן רק לאחר שתייבשו לגמרי, שע"י הליחות יכול להיות שיזיע ויתקצנו כמו עיסה תוך הרחיים, ע"י צקרבן נתנאל על הרא"ש צפ' כ"ש סי' כ"ב אות ה', והרצה אחרונים מוהירין ע"ז ואכת"ל:

(קמץ משו"ת לב חיים ח"ב סי' ע"ו)

וכו' שחמתית ונמצאת לבנה לבנה ונמצאת שחמתית, ופירש רשב"ם ז"ל שחמתית אדומה על שם חמה שמאדימתו, וכ"כ הרב רע"ב שם, וכ"כ הערוך בערך שחם יע"ש, וכ"כ רע"ב בפ"ב דפאה משנה ה' דקתני התם שני מיני חטים, ופי' רע"ב כגון שחמתית ולבנה יע"ש, א"כ יש ב' י"א) מיני חטים, אחד שהם אדומים מחמת החמה, ואחד לבנים שלא נתבשלו הרבה בחמה, ואם כן כל דליכא שום שינוי מראה כי אם שהם לבנים כשרים, ופימנך הפך לבן טהור היא, והרי כתב מרן בא"ח סי' תס"ז ס"ג חטים שבאו בספינה אם יבשות וקשות ולא נשתה מראיהן אחזקי איסורא לא מחזקינן יע"ש, וא"כ כאן בחטים שלא נשתנו מראיתן והם קשות ומ"ג (כ) כשנעשה בהם שימור משעת קצירה בודאי דליכא למוחש למידי (כ), עכ"ל.

אירע מעשה שבאו חטים שמורים משעת קצירה מאי רודים יע"א, ונמצאו ברוב החטים בוגבן⁽¹⁾ בסופן שחור, ואחד אמר כי אלו החטים הוא שנפלו השבולים במים ולכך נעשו כן, וחקרתי אחרי כמה בני אדם הבקאים בוריעת החטים, והם אמרו כי לא יש חשש חימוץ, כי אלו החטים הם משבולים שנפלו⁽²⁾ מקומתם בעודן במחוכר ולא קמו, ומחמת זה נעשו החטים [בסופן שחור], וי"א כשקצרו החטים הרי עורן לחים קצת, וראשיה⁽³⁾ השבולים בעוד החטים למעלה שהם זנבות החטים שעולים למעלה, כיון שהם קצת לחים, כשמתייבשים⁽⁴⁾ בחמה אחר קצירתם הם משתנים קצת מראיתם ונעשים שחור⁽⁵⁾ קצת, וממה שהם החטים לבנים, היינו כיון כי לא נתבשלו בקרקע כל כך וקצרו אותם קצת לחים, ומצינו במשנה בב"ב דף פ"ג ע"ב המוכר חטין

ביאורים והערות

1. הכוונה שנמצא מראה שחור נצד החטים שיש שם מלא שערות קטנות והוא זנב החטה (ואד האחר מקום המיבור להקנה נקרא ראש החטה):
2. "ל לפ"ד ללא ירדו גשמים, דבירדו גשמים לכ"ע מחמצי כה"ג שלא שייך הטעם דאגב מדליהו וכמ"ש במשור' מעיל זדקה שמועתק סת"ד אות א', וגם לא הי' לתלומיד בקרקע, אלא דמחמת הנגיעה להקרקע נעשו המראה שחור, וזומנינו דרך כלל לא שכיח שיפלו הקנים לארץ, ואולם מנזי מאד מראה שחור או בריון על החטים אם קוצרים לאחר שנחבשל כל זרכו:
3. עמ"ש בחלק א' אות ח' דכשקנה מתקפל למטה כבר נחבשלו כל זרכה, וזו הזנבות פונה למטה לצד הארץ, אלא דקצרו בעוד שלא נחבשל לגמרי ועדיין קצת לחים, וזו עדיין הזנבות עולים למעלה:
4. פי' דגם בשעת המייבשות עומדים זד זנבות החטים למעלה, ועי' חלק א' אות כ"א דכ"ה לאחר:
5. משור' זה מועתק בקיבור עד דברים אלו בשור"ת שאל ונשאל ח"ג חו"מ סי' תקט"ו:
6. עמ"ש בחלק א' אות א', ובפסטות נראה דמין הלבנה אינו לבן מטעם שלא נחבשלה ע"י החמה, אלא שהוא נטבע מין אחר שמראה לבן, וחטים אדומים הם נטבע נוטה לאדמומית, אלא שכ"ז שלא נחבשלה לגמרי ע"י החמה, אינו מגיע לה המראה אדום, ולזה כיון דרשב"ם שם:
7. גל"ע פענות תיבה זו:
8. והנה מ"ש בשם י"א, זה לא שייך בדרך כלל בזמנינו, כי אם קוצרים בעודם לחים כשלא נחבשל כל זרכו, אז אינם מייבשים עכשיו בדרך כלל השמורים ע"פ השדה, אלא תחת הגג וכיוצא, ואם קוצרים לאחר שנתייבשים לגמרי בעודם במחוכר וכמו שרבים עושין עכשיו, א"כ אז מקודם שנתייבש היו זד הזנבות למעלה, אבל באמצע המייבשות השבולים מתקפלים למטה וכנ"ל בהערה ח', ונמצא דזד הראש הוא למעלה נגד השמש, ולפ"ז אולי יש לתלות רק כשנמצא המראה שחור שנעשה ע"י השמש רק לצד הראש, אבל בעומדין בקומתן וזד הזנבות עולות למעלה עדיין הם לחין ואין השמש משנה אז מראיתן, ואף בשעת המייבשותן לכאורה אינו השמש משנה ומקלקל החטים רק כשמאחרין אותה הרבה על השמש יותר מדאי, וכדמשמע לכאורה מרש"י בב"מ דף ק"ו ע"ב דכ"ה בעומריה שכי' וכגון דלא איתרו יותר מן המנהג, מיהו כל זה כשלא ירדו גשמים, אבל בירדו גשמים יש להסתפק בכל ענין אם זו נחשב ריעותא על החטים, דשמא נעשה שינוי מראה זו ע"י הגשמים לאחר שנתייבשה כל זרכו, ויהי' חשש אפילו להני אחרונים שהוצא בחלק רביעי דאין חשש רק על אלו החטים שיש להם סימני חימוץ, וה"ג ביש ריעותא לפנינו, ומכ"ש לשאר הפוסקים דבנתייבשו כל החטים אסורים, ובפרט לפמ"ש לעיל בשם המומחים דזומנינו דהשינוי מראה הוא ענין באקטיריא שמתפשט ומתרחב ע"י הגשמים והרטיבות, וכבר כתבנו ג"כ מקור לחשש זה בירושלמי דהטל גורם להשחרות וי"ע:

חלק ששי

הקדמה

ועם כל זה מוטל עלינו לקיים מאמרם ז"ל שאמרו לעולם ישנה וכו', ועל כן יהיו הדברים שבחלק זה שנאמר בקיצור, בדרך חזרה על עיקרי הדברים שנאמרו בארוכה, ויוכל הקורא להשתמש בה גם לפתיחה הכוללת תמצית שרשי הענינים, ועי"ז בניקל ימצא מבוקשו בעת לימוד הדברים במקורם ושורשם:

וכדי שלא יתבלבל הקורא, השממנו הרבה מראה מקומות למקורות הדברים שנאמרו ונשנו כאן, אמנם כולם נובעים מפסוקים ומאמרי חז"ל ולשונות המפרשים והפוסקים ראשונים ואחרונים, ודבריהם מלוקט ומועתק בלשון קדשם ממש בחלקים הקודמים בלי שום שינוי כל דהו:

ונעתיק תחלה סדר גידול ומלאכת התבואה שהי' נהוג מלפנים, ואח"כ יבואר השינויים שעשו האכרים בזמנים האחרונים מעת שנתחדש הקאמביין מאשין, הנגעים מאד להלכה למעשה בענין סדר זמן קצירת חטים לפסח, ובעיקר הנוגע בענין שאלת דחמץ במחובר אחרי ששכיח מאד במדינתנו ריכוי גשמים כימות הקציר, ואח"כ יבואר הזמן שיכול להתחמץ במחובר, ואימתי חל חובת השימור, סדר הקצירה לחטים השמורים שהיו נהוג בכל הדורות, וסדר הקצירה שנהגין עכשיו בזמנינו אלה, ומעלת הקצירה ביד:

הנה בחלק זה יבואר בקיצור תמצית הדברים שהובא בחלקים הקודמים, ובעיקר בנוגע להלכה למעשה בענין השאלה דחשש חמץ במחובר לפי המציאות של עכשיו, אחרי שנשתנה בזמנינו לגמרי סדר התייבשות החטים ממה שהיו נהוג מלפנים ברוב רובן של כל העולם כולו, וגם יש שינוים בסדר גידול וטבע החטים, וגם סדר הקצירה והדישה נעשה כעת בקאמביין מאשין, ולא דמי לגמרי לסדר הקצירה והדישה שהיו נעשה מלפנים בכל הדורות, וכל זה גורם שצדדי היתרא שהובא במקצת פוסקים אם ירד גשמים במחובר לאחר שהתבואה נגמרה לגמרי לא שייך עוד לפי מציאות דידן, וגם יבואר מעלת ההידור דקצירת יד ובפרט בזמנינו אלה:

ובאמת שקשה מאד כזה לקיים מה שאמרו ז"ל בפסחים דף ג' ע"ב לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה, הן מטעם שאי אפשר בדברים קצרים לקלוט כל דברי הראשונים והאחרונים שמועתק לעיל באופן שיבין הקורא דבריהם לאשורן, והן מטעם שנכחתי לדעת בעת עסק ולימוד הדברים ומשא ומתן של הלכה כדביבוק חברים, שלהבין הדברים לאמיתתן יש צורך ללמוד ענינים אלו הרבה שעות יומים בעיון ודקדוק הרבה בלשונות הראשונים והפוסקים, ובלא זה קשה לירד לעומק הדברים אפילו בציור המציאות ומכ"ש בהבנת דברי הפוסקים, ובפרט להורות להלכה למעשה בשאלה חמורה זו, ואלו הדברים הן מענינים שהם כגדר מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר:

**

א

סדר גידול ובישול התבואה

ובזמן מה מתהפך הליחות למראה של חלב, ובהמשך הימים ע"י הגשם שנקרא מלקוש שנכנס לפנימיות התבואה, נתעבה ונתגדל המי חלב ומתחיל להקשות, מתחלה מתקשה כמו עיסה רכה וכן להלאה עד שנתקשה ונתגדל ונתמלא ביותר כמו עיסה קשה, וכשהגיע לסוף דרגא של עיסה קשה אז הוא המילוי בתכלית השלימות, ונתבשל גרעיני התבואה כל צורכם (בלע"ז נקרא פיזיולוגיקל מעמשיורדיטי), ולא נקרא עוד מלאת

הנה לאחר שהקנה מתחיל לצמוח מהקרקע וליגדל, נתוסף לה מתחלה איזה עלין בצדיה, ואח"כ כשהקנה כבר נתגדל רוב גובהה, מתחיל עליה פריחת השבולת שהוא רק בגובהה של הקנה, ונולדו בה גרעיני החטים, אמנם החטים שהם בהשבולת הן עדיין דקים וריקים ברלות וחזן בלי ממשות ניכרת בהן עדיין, והם מתחלת ברייתן ופריחתן בקרום דק, ומתחיל להתמלא מליחות כעין מים ע"י יניקתה מהקרקע,

כברתי דהיינו גרין, וכשמכשלת הם מתלבנת וקוצרים אותה (כ"כ שם בשם התוו"ט), ונקרא לבן כלפי המראה ירוק שהי' לה מקודם, ואע"ג שלעולם לא מגיע להם מראה לבן שנקרא בלע"ז ווייס, וגם מצוי בלשון חז"ל והפוסקים שלא כוונו במראה לבן ללבן ממש (עי' בח"ג הערה ד):

כשהחטים נתבשל כל צרכם עדיין הם לחין קצת, ואפשר ללחוץ ולדחוק על גרעין החטה באצבעות הידים, אבל זילוף של ליחות לא יצא עוד, בערך זמן זה של סוף דרגא עיסה קשה מתחיל השבולת שמעל הקנה לנמות קצת להצד, וכשאין קוצרין אותם אז, מתחילין גרעיני החטים להתייבש מהליחות ולהתכווץ, וזמן מה אחר זה השבולת מתקפל לגמרי למטה:

בלשון המשנה והפוסקים נקרא התבואה שנתבשל כל צרכה גם בלשון של יבשה כל צרכה, ואע"ג שנשאר להם אז קצת ליחות וכנ"ל, לפי שיבשה כל הצורך למדרגת היובש שצריך להיות בהיותם עדיין מחובר ויונקת מהקרקע, והיינו ההשתנות מדרגא של מים וחלב לדרגא של סוף עיסה קשה וכנ"ל, ויבשות זו שיתמלא ויתגדל בתכלית שלימותה אי אפשר רק בהיותה עדיין מחוברת ויונקת מהקרקע (עי' ח"א אות י"ד):

וכתבו הפוסקים וכן נראית בחוש שיש שבולין שממהרין להתבשל משאר השבולין שבאותו שדה, וגם החטים העליונות ממהרין להתייבש מקודם מן החטים שבתחתית השבולת (עי' ח"א אות ט"ז):

זרע רק חטים וגו' (עי' ח"א אות י"ב), ומאז אין צריך עוד ליניקה מן הקרקע, כי פעולת היניקה הוא להתגדל ולמלא התבואה בכמות ובאיכות, ומעת שנגדל ונתמלא בתכלית השלימות, תו אין צריך עוד ליניקה, וראוי לקצירה מבלי שום הפסד, מפני שאין הקרקע מוסיף עוד באיכותה ובכמותה (עי' ח"א אות ט"ו):

כל מיני חטים ותבואה יש להם מראה ירוק גרין בלע"ז מקודם שנתבשלו, וכן השבולת והקנה הם אז מראה גרין, ובהמשך זמן הבישול מתחיל להתחסר מראה הגרין מעל השבולת, וכן מתהפך מראה גרין מהחטים למראה גע"ל, ולאחר שנתבשלו החטים כל צרכן כבר עבר ממנה מראה גרין ונתחלף למראה גע"ל, וכשתייבשו לגמרי מלחותן וכדלהלן בסדר התייבשות יהי' להחטים כבר מראה טבעם האמיתי:

והסימן להבחין אם כל החטים שבאותה שבולת כבר נתבשלו לגמרי, הנה הסימן בדרך כלל הוא כשכבר עבר ונחסר מראה הירקות שנקרא גרין אפילו מתחתית השבולת שעל הקנה (עי' בח"א אות י"ג שכ"כ בערוך ובר"ש ותוו"ט ובפני משה על הירושלמי), אמנם סימן זה הוא רק ע"פ רוב, אבל מצוי לפעמים ג"כ שלהשבולת יגיע מקודם המראה לבן והחטים עצמם לא יגיע עדיין לגדר הנתבשל כל צרכו, מיהו אם כבר התחילו החטים להתייבש ולהתכווץ, אז ברור לעולם שהחטים כבר נתבשל כל צרכו ואין צריך ליניקה (עי' ח"א אות י"ב בד"ה במנחות שכ"כ רש"י):

בדברי חז"ל נקרא שדה של תבואה שדה לבן, והוא מטעם שהתבואה מקודם שמתבשלת הם ירוקים

ב

זמן וסדר הקצירה

קצת ולא נתמלא לגמרי, משום חשש דדילמא הגשמים יקלקלו התבואה אף בעודם בקומתן, וגם אם הי' גשם חזק הי' מצוי לפעמים שהקנים נפלו לארץ בהיותם מחובר והשבלים היו מונחים תוך המים על הארץ, והי' מגיע להם חימוץ וקלקול:

הקצירה הי' נעשה בדרך כלל במגל יד, והקוצר הי' ממלא כפו עם הרבה קנים, והיו קוצרין בחלק הקנה שהוא סמוך להשבולת, אמנם הי' נמצא לפעמים שהיו תולשין השבלים בידיים, או שהיו עוקרים הקנה עם השורש:

ביואל ד' פסוק י"ג כתיב שלחו מגל כי בשל קציר, ופי' שם במצודת דבשל הוא ענין גמר הגידול, והיינו רבעת שהתבואה נתגדל ונתמלא כל צרכה אז הוא הזמן לקצורם, והיות שהתבואות אין נגמרים כאחת, ע"כ היו ממתניים בדרך כלל בהקצירה עד שחלק ניכר מהשדה כבר נתבשלו לגמרי, ואז היו מתחילין לקצור באותו שטח, וכשנתבשל בשטח אחרת התחילו לקצור גם שם, וכן להלאה (עי' ח"א אות י"ח):

והיו זמנים שהיו חוששין לגשמים שירד כשעת הקצירה, ע"כ יש שהתחילו לקצור אז אפילו בעת שהי' עדיין ירוקים

ג

מלאכת מעמר והתייבשות

על גבי קנים או על גבי חבלים או מחיצות וכדומה (עיי"ש):
כשנגמר הקצירה, ה' נהוג לעשות ערימות, דהיינו שהיו מקבצין כל העומרין שהי' שטוח על פני השדה, והיו עושין ממנו ערימה גדולה שתייבשו עוד, והי' עושין הערימות בכיסוי קש מלמעלה ובררך שיפוע, כדי שאם ירד גשמים יזוב הגשם למטה ולא יכנס לבטן הערימה (עי' ח"א אות כ"ב):

לאחר הקצירה בעוד הקנים ביד הקוצר, הי' עושין עומרין, דהיינו שהי' לוקחין קנה אחד והי' קושרין בו כל הקנים שבידו, והי' שומחין אותם ע"ג הקרקע סמוך למקום שקצר, כדי שתייבשו ע"י החמה מהליחות שיש להם בשעת הקצירה, ויש שהיו עושין קשר העומרין מקודם הקצירה (עי' ח"א אות כ"א):
אולם יש שהיו נוהגין לייבשם על ידי שהיו תולין העומרין

ד

מלאכת הדישה וזורה וברירה

כלי דישה שהיו דשים בהם התבואה (עי' ח"א אות כ"ד):
כשנגמר מלאכת הדישה הי' זורין התבואה ברתת ובנפה וכיוצא ברוח שאינו מצויה כדי להעביר ולהפריח הקש מהתבואה, ואח"כ היו בוררין התבואה מהתבן והקש שנשאר עדיין מעורבים בהתבואה (עי' ח"א אות כ"ה וכ"ו):

לאחר שנתייבשו התבואה לגמרי מהליחות, היו מוליכין אותם למקום הגורן שהי' עושין שם הדישה, וסדר הדישה הי' שהי' מוליכין בהמות על גבי השבלים, ועי"ז יצאו התבואה מהקש ומוין שלהם, ויש שהיו נוהגין לחבט במקלות על גבי השבלים, ובזמנים האחרונים נתחדשו כמה מיני

ה

השינויים שנעשו בדורות האחרונים

יפלו לארץ בעת הגשמים, וע"כ לא שכיח עכשיו כל כך שיפלו הקנים לארץ אע"ג שבמדינתנו מצוי הרבה גשמים שיורדין בחזקת בימות הקציר:

ומעת שנתחדש הקאמביון מאשין, נוהגין האכרים הנכרים ע"פ רוב לקצור רק כשהתבואה יבשים לגמרי ממש מבלי שום לחלוחית, כדי שלא יצטרכו אחר הקצירה לייבשם עוד כלל וכלל, ושיהי' ראוי מיד למחינה או לאוצר, וע"כ מאחרין הקצירה לשבוע ושבעים לאחר שנתבשל התבואה, כדי שתייבש התבואה לגמרי בעודם מחובר, ואין להם או כלל וכלל שום מראה ירקות שכבר עבר מלפנים בעת שנתבשל התבואה, והקאמביון מאשין עושה ביחד עם הקצירה גם מלאכת הדישה ומלאכת זורה, וזורקת החטים לתוך טראק שמוליך אותם למקום שנברר עוה"פ ע"י מאשין כל הפסולת שנשאר מעורב בהחטים, ואח"כ מוליכין אותם לאוצרין:

ובדי לברר שלא נשאר להחטים שום לחלוחית, הם מבררין את זה ע"פ כ' סימנים, הא' שכוססין החטים, והרגיל

הנה בזמנים האחרונים עשו המומחים שינוים בגוף טבע החטים וגידולן, ומעת שנתחדשו הקאמביון מאשין, נשתנה לגמרי סדר הקצירה והיבשות והדישה ממה שהי' נהוג בכל הדורות וכדלהלן:

הנה לערך יותר ממאה שנה התחילו המומחים של מדינתנו מדינת ארצות הברית לשפר טבע החטים כדי שיהיו טובים וחזקים, ושלא יתחמצו כל כך מהר ובניקל ע"י הגשמים שיורדת עליהם, וע"כ הביאו אז חטים ממדינות שונות שנמכעם הם קשים להתחמין, ועירבו זרע של אותם החטים עם החטים שהיו גדלין כאן, ומאו והלאה מערבין תדיר זרע החטים עם מינים חטים אחרים, ומאותן הגידולים נתגדלו החטים אדומים שמצוי במדינתנו שאינם מקבלין חימוץ כל כך מהר כמו החטים הלבנים, ויש כעת הרבה מיני חטים שהם שונים במבען ובמעלתן זה מזה:

עוד עשו בהמשך השנים פעולות שונות בכדי להקשות טבע הקנה שלא יהי' רך כל כך כמו שהי' מלפנים, כדי שלא

שהוא זמן קרוב לאחר שנתבשל כל צורכם, ואז הם נוהגין לייבש התבואה ע"י חמימות האור או באויר ע"י ווענטילאטערס (פענס בלע"ז), וכיון שע"פ חוקי המדינה לא נחשב לחסרון אם ימצא בהחטים רק ב' אחוזים מצומחות שנעשה ע"י הגשמים, וההוצאות של התייבשות באור או באויר עולה עכשיו פי כמה מהקלקול הנעשה אם יבא רק מעט גשמים, ע"כ לא איכפת לבעלי השדות במיעוט גשמים שנופל על התבואה שמקלקל רק מיעוט קטן מהתבואה, וקצתם אין מרדקין אף אם יהי' יותר קצת מב' אחוזים מצומחות, וחוששין רק לריבוי גשמים שמקלקל תבואות הרבה:

1

מדת הליחות

כבר היו מתקפלין למטה, והי' או להחטים שבעה עשר אחוזים של ליחות, ובכלות הזמן שהחטים נתייבשה לגמרי והגיע זמן הקצירה הנהוג בזמנינו, אז יש להחטים לערך י"ד וי"ג או י"ב אחוזים של ליחות (וטבע הבריאה הוא ששום דבר א"א להתקיים בזה העולם בלי הד' יסודות, אלא שהליחות כל כך מועט עד שאין נראה לעין ובמשמוש היד וא"א לסוחטו), וחטים שנתייבשו לגמרי ממש אחר הרבה חרשים של זמן הקצירה עדיין יש לה מדה זו של ליחות, ומרדתי בעצמי בכלי המדה תמים שהיו ישנים יותר משנה והיו להם ליחות של י"ג אחוזים, ועי' בחלק א' אות ל' שמבואר שאין לסמוך לקולא להלכה על סמך כלי מדה זו עיי"ש:

2

מאימתי אפשר התבואה להתחמץ כשהם עדיין מחוברים לקרקע

שנתייבש לגמרי במחובר כמאן דמנחא בכרא דמיא ומקבלת חימוץ אם ירדו עליה גשמים ע"כ, והדברים מבוארים ע"פ הנ"ל, דמעת שהתבואה נתבשל לגמרי דמאז תו אין צריך לקרקע יכול לקבל חימוץ, ונקיט הרשב"א בלשונו וכל שנתייבשה לגמרי במחובר וכו', דהיינו שכל שהגיע לדרגת היויבש שצריך להיות בעודה במחובר דהיינו שנתבשל לגמרי והוא בתכלית המילוי, אע"ג שבמציאות הם עדיין לחין קצת, מ"מ מקבלת חימוץ, כאילו היו תלושים ומונחים בכרא והמים יורדת עליהם:

בזה מרגיש בניקל החילוק בין חמין שיש להם לחות קצת או עדיין רכין שנלעם בניקל יותר, לחטים היבשים מבלי שום ליחות שצריכין ללעום בחוץ יותר ונשמע קול הלעיסה, והב' שמבררין מדת הליחות וכדלהלן באות ו', וכשמדת הליחות של החטים ירד לארבעה עשר אחוזים ופחות אז הוא סימן שנתייבש לגמרי מהליחות:

והיות שקוצרין בעת שנתייבש לגמרי, ע"כ הם מבררין איזה ימים מקודם הקצירה ע"י הפארקעסט בלע"ז אם יש חשש משום גשמים, ואם יש צורך להקדים הקצירה משום חשש גשמים, הם ממחרין לקצור עם הקאמביין בעת שמדת הליחות של התבואה הוא בערך עשרים אחוזים,

הנה זה לערך שלשים וארבעים שנים נתחדש כלי מדה שבה מורדין מדת הליחות של התבואה, וכשהחטים נתבשלה כל צורכם שהוא בדרגא של סוף עיסה קשה כנ"ל, יש בהם בערך בין ל"ה לכ"ה אחוזים של ליחות, וכשירד מדת הליחות של החטים ע"י ההתייבשות עד לערך בין כ"ה לכ' אחוזים, אז כל הקנה שעלי' מונח השיבולה והחטים גופיה כבר נתהפך לגמרי ממראה גרי"ץ למראה ליכטיג געל, לבר קצת גרעינים שאינו מתוקן בשלימות יכול להיות שיהי' להם אז עדיין מראה ירקות, ואז אפשר עדיין למעך החטה בהאצבע, וזמן מה אחר זה חלק עליון של הקנה נתייבש לגמרי ומתקפל למטה, ובהיותי על השדה בדקתי פ"א בכלי המדה בהיות השבלים על השדה

הנה בחשובות הרשב"א נשאל על מה שאמרו בפסחים פרק כל שעה דאחמין במחובר, האך המתובר בא לידי חימוץ, שהרי אין לך תבואה שלא נפלו עליה מים במחובר, וכנ"ל דהתבואה מתגרל ומתמלא ע"י גשם שנקרא מלקוש שיורד עליהם סמוך לקציר למלאות התבואה בקשיה (עי' ח"א אות מ'), וא"כ היאך אנו אוכלים לחם בפסת, שהרי כשהמים יורדים על חטים הם אסורים אע"ג שאין רואין עליהם סימני חימוץ (עי' בח"כ הערה א'), ועי' השיב הרשב"א בזה"ל, והיא שנתבשל לגמרי במחובר ואינה צריכה כלל ליניקה וכל

כבושים בכלי מלא מים דמי, ועוד מבואר בדבריו דלא הצריכו שימור אלא משעת קצירה ולא משעה שהם יבשים ונגמרים במחובר, וגם דאין שום חשש בהטל שיורד עליהם:

והנה הרבה אחרונים יצאו לחלוק ע"ד המעיל צדקה, וקימו וקיבלו פסק הש"ע שפסק כהרשב"א, דכל החמים אסורים אם ירד הגשם כשהתבואה במחובר לאחר שאין צריך עוד ליניקה ונגמרה לגמרי, וגם סבירא להו שחל חובת השימור בעודם מחובר מעת שיכול לקבל חימוץ (עי' ח"ד בביאורים והערות לתשו' מעיל צדקה שמועתק שם באות א'):

ולעיל בחלק שני הבאנו מדברי כמה ראשונים שכתבו להדיא כשי' הרשב"א שיכול להתחמץ רק כשהגיע זמנו ליקצר והוא בזמן שנתגדל כל צרכו, וגם כתבנו שם בשם הרבינו מנוח ז"ל שכ' בשי' הרי"ף ושכן נראה משמעות הש"ע בסי' תנ"ג. דזמן השמירה לשיטת האומרים דבעי שמירה משעת קצירה הוא מעת שיכול להתחמץ וכנזכר לעיל בשם כמה אחרונים (ועי' ח"ב הערה כ"ז), והובא שם גם דעת הראשונים שמשמעות דבריהם שרק אלו החמים שרואין עליהם סימני חימוץ אסורים, והוא מעין שיטת המעיל צדקה, עוד הובא שם דעת מקצת הראשונים שכתבו כהמעיל צדקה דקיי"ל אנב מדלייהו לא מחמצי:

ומבואר בדברי הרשב"א שלא השיב שרק אלו החמים שנראית עליהם סימני חימוץ אסורים, דהסכים בזה להשואל, שמעת שיכול להתחמץ אסורים כל החמים באכילה אע"ג שלא נראית עליהם סימני חימוץ, ונפסק בדברי הרשב"א בש"ע סי' תס"ז ס"ה בשינוי לשון קצת, אמנם הענין מבואר בדברים הנ"ל, ולא הביא הש"ע ולא בכ"י שום דיעה אחרת בענין הדין דנתחמץ במחובר (עי' בח"ב הערה א' וב'):

אמנם בתשובות מעיל צדקה חולק ע"ד הרשב"א בתרתו, הא' דלעולם יכול להתחמץ אפילו מקודם שנתבשל לגמרי, והב' דאם אין רואין סימני חימוץ, אפילו כשנתייבש לגמרי מותרים, ויסוד דברי המעיל צדקה נבנה מדקדוק בסוגית הגמרא, ועל שיטת הראשונים שהובא בכ"י לענין גשמים שירד על חמים תלושים שאם הם באופן מדלייהו דהיינו שהמים זבין מיד מהם שהם מותרים, וכתב שם במעיל צדקה, דאע"ג שהב"י כ' והו' קולא יתירה ואין לסמוך עלי', היינו כל זה לפי שהם בעין מונחים צבורים על הארץ וקלופים (עי' ח"ד הערה כ"א וכ"ב), אבל אם בחסרון אלו התנאים דהיינו שאינם קלופים ועודם עומדים על הארץ לא חשינו להו כלל, ודרך מדלייהו דהני ליכא למ"ד להחמיר, אם לא בשנחרבו הגשמים יום ולילה גשם חזק שמפיל הקשים ושבלים לארץ, והגשמים מזלפים עליהם בחזק עד דהוי כמאן דמנחי

ח

זמן הקצירה לחמים השמורים למצת מצוה

אע"ג שהם אז עדיין לחים קצת, ובעיקר גדר דלחין קצת עי' בח"ג הערה י' דהוא כשעדיין יוצא ממנה ליחות ע"י סחיטה), אולם כ"ע ס"ל שיש לקצור החמים השמורים מקודם שנתייבשו לגמרי, מלבד להמעיל צדקה הנ"ל אפשר לקצור לכתחלה אע"ג שנתייבש לגמרי:

וביאור חילוקי הזמנים, אפשר לבאר, דיש שהי' ס"ל שאע"ג שאפשר להתחמץ מיד שנתבשל לגמרי אם ירד עליהם גשמים, מ"מ חובת השמירה לא חייבה תורה רק לאחר שנגמר ונתבשל החמים בשלימותם, וכיון שעושה מה שאפשר לעשות בחיוב השמירה למהר לקצור לאחר שנגמר מיד בזמן שאפשר לו לקצור, הוי שמירה משעת קצירה, כי כך כוונת התורה במצוה דושמרתם לעשות שימור בכל מה שאפשר, או ממעם דס"ל דחובת השמירה לא חל רק לאחר הקצירה כיון שבעודם לחין סמוך לגמרון לא שכיח עדיין כל כך שיתחמצו

והנה ע"פ הג"ל שבש"ע נפסק כשיטת הרשב"א, ע"כ הי' נוהגין בכל הדורות ובכל תפוצות ישראל לנהוג לקצור לכתחלה החמים דשמורה משעת קצירה בעוד שלא נגמרו לגמרי, אלא שהי' קצת חילוקים בזמני הקצירה, יש שהיו קוצרים בעודם ירוקים ממש, ויש שהיו קוצרין כשהי' עליהם עדיין מעט מראה ירוקת, ויש שהתחילו לקצור מיד שנגמר הבישול ומתחילין להתייבש, ויש שקצרו בעודם לחים קצת, והו"ד בחלק שלישי (ושם בביאורים והערות להחיי אדם והקיצור ש"ע כתבנו להעיר בענין הזמן דלחין קצת אי מועיל רק לענין שמירה, או שמותרים באכילה ולמצת מצוה אפילו אם גשמים יורדים עליהם כשהם לחים קצת, כי בדברי הראשונים מבואר שבעת שנגמר הגידול הוא הזמן שנתבשל לגמרי ואין צריך עוד ליניקה, וביארו הקדמונים הסימן שהוא כשעבר מהם מראה הירקות, וא"כ יכול מאז לקבל חימוץ

רי"ב), ע"כ היו ממחרין לקצור בעוד שהם ירוקים ממש, דאו לא שכיח שהי' מעורב בה שבליים לבנים, או שהי' מטעם לפי שהי' מסתפקים או לפי שקשה לכוון לפעמים וזמן המכוון דמעט מראה ירקות (עמ"ש בחלק שלישי הערה ח')

מידו כל זה בלא ירד גשמים, והנידון הוא רק בזמן השמירה לשיטת האומרים דבעי שמירה משעת קצירה, אבל היכא שירד הגשמים הדין מבואר בש"ע כשיטת הרשב"א שמקבלת חימוץ מעת שאין צריך ליניקה, והוא מיד לאחר שנתבשל לגמרי והגיע למדרגת הוכש שצריך להיות לצורך החטים בעודם מחובר לקרקע, וע"פ רוב הסימן הוא כשעבר ממנה לגמרי מראה הירקות ובנ"ל:

(עי' ח"ב אות ה' ובמ"ש שם בביאורים והערות), מזהו בנתייבש לגמרי ונפסק היניקה מהקרקע כ' בתשו' מהר"ם שיק (מועתק בחלק רביעי אות כ"ו) דאפילו בדיעבד לא היו בגדר דשמורה משעת קצירה כיון דהם כתלושים וכקצורים, ויש שהי' ממחרין הקצירה עכ"פ בעודם ירוקים מעמ, לפי שמצינו בשאר חלקי התורה דמיד שעומד לקצור הוא כתלוש וצריך שמירה (עי' בח"ב הערה ל"א), וגם יש לחוש דרילמא ירד אז הגשם ויתחמץ, אולם לא הי' רוצין לקצור בעודם ירוקים ממש, משום שיש בהם אז ליחות הרבה וכמ"ש בערוך השלחן ומועתק לשונו בחלק שלישי, ואותם שהי' קוצרים ירוקים ממש, נראה שהי' חוששין דהיות שאין החטים נגמרים בבת אחת, ויתכן שהי' מעורב בה שבליים לבנים שכבר נגמרו כל צרכם (עי' ח"ד הערה

ט

האיך היו נוהגין להלכה למעשה בירד גשמים על החטים בעודם במחור

הי' אפשר לקצור אפילו לאחר כ' וג' ימים בשאר השרות שלא היו נגמרים כל צורכם בעת שירד הגשמים, ואם לא הי' אפשר לקצור באותה העיר הי' מביאין לפעמים חטים שמורים מעיירות אחרות שלא ירד שם גשמים:

ואם לא היו יודעים כודאי אם החטים הי' נגמרים בעת שירד הגשמים, הי' סומכין להקל לפי שע"פ רוב קוצרין בעוד שלא נגמרו (עי' ח"ד אות ב' ובמ"ש שם בהערה פ"ד ור"פ), ואם הי' ספק השקול אם היו נגמרים, ויש ספק ספיקא ספק אם נגמרו ספק לא נגמרו ואת"ל דנגמרו שמא לא נתחמצו, הנה שאלה זו תלוי בפלוגתת הרמ"א בס"י תס"ז ושאר נו"כ אם היכא דאיכא ספק ספיקא מותר באכילה, וע"כ לעת הצורך הי' רבים סומכים על שיטת המקילין דס"ם מותר באכילה, ויש שהיו מצרפין שי' המעיל צדקה ושאר צדדי קולא, ויש שהיו מצדדין היכא שלא נמצא כלל שום סימני חימוץ וריכוך אף על מקצת חטים, אמנם עיקר סמיכות להקל ברוב האחרונים שמועתק בחלק רביעי הוא לפי שהי' סומכין על ההיתר דספק ספיקא:

אמנם יש פלוגתא גדולה בין האחרונים, אי היכא שמתירין לאכילה משום ספק ספיקא, אם הם כשרים גם למצת מצוה, והרבה מאחרונים גדולי הפוסקים ס"ל דבמצת מצוה שכתוב בה גם ושמרתם את המצות, צריך להיות השמירה בדרך ודאי ממש, ולא יהי' בהם שום

הנה אם הגשמים ירדו בעת שהחטים הם כודאי נגמרו כל צורכם, הי' דעת כו"כ גדולי האחרונים כפסק הש"ע שכל החטים אסורים אף באכילה, והיו מורין ליטול סתם חטים, שכשרים מדינא דש"ע לאכילה, והם כשרים אפילו למצת מצוה מעיקרא דדינא בש"ע סי' תנ"ג ס"ד שפסק שצריכים שמורה רק משעת מחינה אלא שטוב לשמרן משעת קצירה, ועל סתם חטים מבואר בש"ע סי' תס"ז ס"ד דאחוזקי איסורא לא מחזקינן, ובשנה שרבה כל כך גשמים עד שהי' חשש על רוב החטים של אותה שנה, הי' מורין ליקח חטים משל אשתקד (שו"ת פינות הבית, ושו"ת דברי חיים, ושו"ת רמ"ן, ושו"ת שואל ומשיב ומועתק דבריהם בח"ד):

אמנם היות שאין כל החטים נגמרים בפעם אחת ובנ"ל, ע"כ אע"ג שירדו הגשמים, הי' מצוי שהי' אפשר לקצור החטים אפילו למצת מצוה באותה השדה, דהיינו שהי' מדרקקים בשטח השדה אם כל החטים נתבשלו כל צורכם או רק מקצת החטים, ואם היו רואים שיש שטח בהשדה ששם לא נתבשלו החטים כל צורכם היו קוצרים שם (עי' ח"ג אות ו' ושם בהערה כ"א):

וגם היו מצוי מלפנים בדורות הקודמים שהיו כמה שדות סמוכות להעיר שהיו דרים בה, וע"כ כשהגיע סמוך לזמן הקצירה, היו מדרקקין על השרות לראות אימתי החטים מתבשלים כל צורכם, וע"כ אע"ג שירד הגשמים ביום אחר,

ספק וספק ספיקא, ואפילו על רוב וחזקה אין סומכין (עי' ח"ד הערה רמ"ט):

מיהו אם הי' קרוב לודאי שכבר נגמרו ולא הי' ספק השקול, תו לא הי' ספק ספיקא, והווי רק חד ספק אם נתחמצו יש שהיו מורין לאיסור (עי' ח"ד הערה ק"ל):

ויש אחרונים שכותבים להקל בולפה מועטת של גשמים כעין טל וכיוצא דאין צריך לחוש, ויש אחרונים שהחמירו אף משום טל (עי' בזה באורך בחלק חמישי), ובב"י הובא שיטת איזה ראשונים דס"ל דלענין חימוץ בעי שיהי' ריבוי גשמים, וע"כ יש שהקילו לענין חמץ במחובר כ"ז שלא ירד הרבה גשמים, ואם החטים הגיע לגדר דמפוח ע"מ להטפוח, אז הי' בודאי בגדר גשמים מרובים וכמ"ש שם בב"י בשם האגור (עי' תשו' דברי חיים שמועתק בח"ד אות י"ט ושם בהערה ר"ד):

אמנם במקצת אחרונים שמועתק בח"ד מבואר דס"ל שכל הגדון בש"ע דחמץ במחובר הוא רק על החטים שנתחמצו, אבל החטים שאין רואין עליהם סימני חימוץ מישרי שרי, וגם יש מקצת אחרונים שהבינו דמ"ש בש"ע שנתייבש לגמרי, היינו שנתייבש החטים לגמרי מבלי שום לחלוחית, ויל"ע בדברים אלו, שהרי המעיין בפנים בתשובות הרשב"א במקור הדין יראה מבואר דהגדון הוא אף על החטים שלא נתחמצו, וגם בלשון הרשב"א שכ' הוא שנתבשל לגמרי דפידושו גמר הגידול, והן הזמן שכ' דאין צריך ליניקה שהוא בעת שנגמר הגידול וכנ"ל, והן כפי' הלשון דנתייבש לגמרי, שמבואר להדיא במ"ז פ"ז דכלאים ובפי' הר"מ שם שנקרא יבשה כל צרכה מעת שנגמר הגידול בתכלית שלימותה, והוא ממש אותה הזמן שנקרא נתבשל לגמרי מקודם שהתחיל להתייבש ולהתכווץ וכנ"ל, וכתבנו בפנים דצ"ל דאחרונים אלו לא ראו דברי הרשב"א בפנים דבריו, ובפרט שתשובה זו נדפס בחלק ז' של תשו' הרשב"א, ולא היו מצוי או בדפוס וכמ"ש להדיא קצת אחרונים, וגם לא הי' נתפשט או דברי שאר

הראשונים שכותבים להדיא שיכול להתחמץ בעת הקציר שהוא כדברי הרשב"א וכנ"ל:

וגם יש מיעוט אחרונים שהיו סומכים אז לגמרי על דברי המעיל צדקה, מיהו גם בשיטת המעיל צדקה יש פלוגתא בפירוש דבריו, דיש מפרשים שלא התיר רק כשאין רואין כלל סימני חימוץ, אולם אם רואין שקצת חטים נתחמצו, אז גם שאר חטים אסורים, ויש שפירשו דבריו שאפילו ברואין קצת חטים נתחמצו מ"מ השאר מותרין (ח"ד הערה כ"ז):

וגם משמע בח"י רבינו דוד שהי' מהראשונים דס"ל דקיי"ל אנב מדלייהו לא מחמצו, מ"מ כ"ז לענין איסור חמץ, אבל מ"מ אינם בגדר חטים שמורים (עי' ח"ב הערה מ"א):

ובענינותינו הוכחנו בכיארורים והערות להמעיל צדקה בריש חלק רביעי, שהמעיל צדקה וכן הראשונים דס"ל דקיי"ל אנב מדלייהו לא מחמצו, שלא דיברו רק בטבע החטים שבמדינתם, שלא היו שכוח לדאות עליהם סימני חימוץ בעודם במחובר, אפילו בגשמים של זמן הרבה, אבל באותן המדינות וכן במדינתנו שרואין בחוש שהחטים מתחמצים אף בעודם במחובר, והוא דבר המצוי ושכיח הרבה, תו אי אפשר לסמוך על כך סברא דאנב מדלייהו לא מחמצו עיי"ש:

ערך מבואר שם כפי' המעיל צדקה, וכן הארכנו בזה בחלק חמישי, דהמעיל צדקה לא הקיל רק בגשמים שיורד מיד לאחר שנתבשל כל צרכו, שהחטים עדיין סגורה ומסוגרת בקליפתן, אבל מעת שקליפת המוץ מתחיל לפתוח מעט, והגשמים יכול לנגוע מיד להחטים מבלי שיצטרכו ליבלע מקודם בהמוץ, דאף המעיל צדקה מורה שחטים אלו אסורים, ואף ממל צריכים לחוש כשהגיע להתייבשות של מדרגה זו שהקליפה התחיל כבר לפתוח קצת עיי"ש:

י

בענין סדר הקצירה למצת מצוה בזמנינו אלה

קוצרים עכשיו החטים ואין צריך עוד לשום התייבשות, דהו אי אפשר לומר להג"ל דהוי בגדר שמורה משעת קצירה, ובקצורים וכתלושים דמי וכמ"ש המהר"ם שיק,

ומעתה בזמנינו שקוצרין עכשיו החטים למצת מצוה לאחר שירד מדת הליחות עד למדה של י"ד וי"ג וי"ב אחוים של ליחות, והוא באותן זמן שגם הנכרים

אחרונים דע"פ רוב לא נגמרו בעת הקצירה, וגם לא שכיח כלל שלא ימצא שום סימן חימוץ כל שהו בעת הקצירה לאחר שירדו גשמים:

ויעוד דכשהגיע למדרגה זו של יבשה לגמרי בלי שום לחלוחית, בודאי שנמצא שם כבר גם שבלים שנפתחו קצת באופן שהגשמים יכולין לנגוע מיד להחטים, וענין זה של פתיחת המוץ תלוי בטבע החטים והאקלים שגדלים בה, ויש מקומות שמתחילין לפתוח פתח כל שהו גם בעת שמתחילין להתייבש (עי' ח"א אות כ'), ולהג"ל אף המעיל צדקה לא הקיל בכה"ג, וגם לפי הג"ל שבמדינתנו שרואין בחוש שהחטים מתחמצים אף בעודם במחובר, והוא דבר המצוי ושכיח הרבה, תו אי אפשר לסמוך על כך היתרא דהמעיל צדקה דאגב מדליהו לא מחמצו:

אחרי שאז כבר נפסק לגמרי היניקה מהקרקע, והגיע חלק הקנה העליון למדרגת קש ממש^א, מלבד לשיטת המעיל צדקה דאף בכה"ג הוי בגדר שמירה משעת קצירה:

ואמנם אם לא הי' יורדת גשמים, הרי מעיקרא דינא כשרים למצת מצוה אפילו בשמירה משעת תחינה, מיהו מה שיש מקילין ליקח מחטים אלו אע"ג שיורדת עליהם גשמים, דבר זה צע"ג, דאפילו אי נימא שיש מקום לסמוך בדיעבד ובשעת הדחק על שיטת המקילין, הנה בזמנינו אלה נראה לכאורה דאי אפשר לסמוך על זה, אחרי שנתגלה מדת הליחות, וידוע להאכרים מדת הליחות שיש להחטים מקודם שירד עליהם הגשמים, וא"כ בהרבה פעמים תו אין לנו עיקר הדיתור דספק ספיקא שעל' סמכו הפוסקים להקל, אחרי דידוע ע"י מדת הליחות שכבר נתבשלו החטים לגמרי ואין צריך עוד ליניקה, ומכ"ש שלא שייך בזמנינו הדיתור דמקצת

א. ואעתיק לכאן מה שכחתי למשמרת בשנה העברה ביום ד' לס' פתח חסד"ד:

היימי היום אלל ב' שדות שהיו סמוכים א' לחצירו, והיימי שס בעת שהי' קולרין צדה אחד עם הקאמציין למצת מצוה בשעה חמשה עשר מינוע אחר שעה י"ב (פה בניו יארק הוי מלות היום לערך שעה א'), וקצתי בשערי"ל שבלים מצ' השדות עם הקנים שחמתי, צדה א' עשימי הקצירה לא רחוק מגבול השדה, וצהשדה שהי' קולרין שס עם הקאמציין עשימי הקצירה צאמצע השדה, והנה הקנים שסמוך להשבלים והשבלים הי' יבשים ממש בלי שום לחלוחית כל דהו אפילו אחר מיעון ועזירה הרבה, וגם החטים הי' קשים ויבשים מאד ולא הי' אפשר למעכס כלל צידים, עשימי הקצירה לערך גובה של חמש ועשרים סעניטמעטער מהקרקע, והרבה קנים הי' במקום הקצירה מראה לכן יותר מחלק הקנה שלמעלה ממנו, וגם הי' צהרבה קנים סמוך להשבלים לערך כעשר וחמש עשרה סעניטמעטער מראה לכן ויבשים יותר מחלק הקנים שלמעלה ממנו, וכל השבלים הי' נכפפים למטה ממש, שטח הקנה אף למעלה ממקום הקצירה לא הי' לה שום מראה גרין:

בעת שנסעתי להקצירה הבאתי עמי מצימי קנים עם השבלים שהי' להם צערך כעשר וחמש עשרה סעניטמעטער סמוך להשבלים, קנים אלו הי' מונח צייתי על הפרוזשדער כשני שבועות (מלצד השבלים שהי' במקום משומר לשם מצת מצוה), לפי שקצתי אותם ביום ה' לס' חוקת, ואז בשעת הקצירה הי' להם צדריך כלל מראה גרין חוץ ממקצת שבלים שהי' להם גם מראה לכן אלל החטים הי' אז להם מראה גרין והיו לחין, והבאתי עמי להקצירה כדי להבחין אם אפשר לראות חילוק ציניהם להשבלים שהי' עומדים עדיין בקמותיהן, וחלק גדול מהשבלים ועליונו של הקנה שקצתי היום הי' להם אותה מראה ממש כהשבלים והקנים שקצתי ב' שבועות קודם, והי' קשה מאד להבחין אפילו חילוק כל שהו ציניהם, ולעומת זה הי' להרבה שבלים שעל השדה מראה של כמוש בריון, לפי שקצירה זה הי' ב' ימים אחר שהי' שם מעט גשם, מראה החטים והנסיון בלעיסה אחר הקצירה הי' ממש כהחטים היבשים שהי' מונחים צייתי כב' שבועות, כל זה הוכיח לי עוד הפעם מלד המליחות שקולרין בעת שהם יבשים ממש וקצורים ותלושים דמי וכמ"ש המהר"ם שיק:

גם עשימי אז ההצחנה שנוכר צשו"ת ישיב משה [מועתק בחלק רביעי סי' נ"ג], והשבלים שהי' עומדין בקמותיהן הי' נפרכים אז כמו הקנים שהי' יבשים כב' שבועות [אולם גוף הסימן פה צמדינתינו בענין נפרך בצפורן לא צירא לי, עמ"ש שם בהערה תקי"ח]: מיד כשבאתי צחורה לצימי הראיתי השבלים והחטים לשני מורי הוראה ולעת ערב הראיתים עוד לרב אחד וכולם הודו ואמרו שהחטים הם יבשים ממש:

והיות שהי' לי ויחז מלפנים עם מורה הוראה אחד שאמר לי שאי אפשר לעשות הדישה מיד במקלות כשיש להם מדת הליחות של ארבעה עשר אחוים, ונריך להמתין איזה ימים, ורק כח הקאמציין מאשין שמכה וקוצב כח גדול יכול לעשות דישה אז, על כן צערב לערך שעה שמונה עשימי הדישה עם מקלות ואח"כ עשימי מלאכת זורה ע"י פען, והחטים לא נתמעכו כלל ע"י ההכאה, ובדקתי אז מדת הליחות בכלי המדה, מדידת החטים של ב' השדות הי' כל אחד לבדו, ולשניהם הי' מדת ליחות ארבעה עשר אחוים:

שנתבשל כל צרכם, לא שכיח כלל שימצא בשעת הקצירה שום סימני חימוץ, ואף אם ימצא הרי כתב הרשב"א וכן נפסק בש"ע דמקודם שנתבשל כל צרכם לא הוי חמוץ, ואם ימצא מחומצות בתוך האוצר שנתהוה ע"י ליחות של החטים עצמן, יש אחרונים שמועתק דבריהם בפנים שלא ברירא להו לודאי איסור אף מדרכנן, דאם נתהוה החימוץ מליחות של החטים עצמם, מבלי חשש דגשמים ומים, י"ל דהוי בגדר מי פירות, דמעיקר הדין בש"ע סי' תס"ז ס"א הרי קי"ל דמי פירות בלא מים אין מחמיצין כלל, וכיון שבעת המחילה נתייבש כבר הליחות של עצמן ומעולם ה' רק מעט מי פירות, י"א דלא הוי בגדר מי פירות עם מים שממחר להחמיץ עיי"ש במ"א סק"א ובפמ"ג שם בסק"א וסק"ג, ואע"ג שנותנין מים בעת הלישה (ע"י ח"ד אות י"ד ופ"ו ומ"ט), ובזמנינו שאפשר לעשות היבשות ע"י פענ"ס, יתכן שלא יהי' כלל מספר של חטים מצומחות או מבוקעות, שהי' מהדרך למצוא בכל הדורות בהחטים השמורים וכמ"ש כמה אחרונים שמועתק בדברינו:

ועוד דלפי מ"ש לעיל שעירכו במדינתנו הורעים ממדינות שונות כדי שיהיו חזקים בטבעם שלא לקבל חימוץ כל כך בניקל וכמ"ש בכתבי המומחים, והני חטים אדומים שלנו הם גידולין של אותם החטים, יל"ע להלכה מהו הדין אחר שכבר עברו השעות ששאר חטין היו מתחמצין, אי הוי כחטי קורדנייתא שנעשה חמוץ אף שבחוש אין רואין עדיין בהם סימני חימוץ, אפילו לשי' הראשונים שחולקים על שיטת הרבינו אפרים במור סי' תס"ז דבסתם חטים בעינן סימני חימוץ, דיתכן שנתערב בהזריעה חטי קורדנייתא וכיוצא, או דלא דמי לחטי קורדנייתא כיון שיש זמן שיהי' ניכר עליהם סימני החימוץ, ועמ"ש בחלק א' אות א':

ועוד יש שנוהגין להקל עכשיו לקצור בהקאמבין מאשין מקודם חצות היום וכמו שראיתי בעצמי, ובחלק חמישי כתבנו מעמים ברורים דלפי סדר הקצירה של זמנינו אלה יש חיוב מדינא לקצור לאחר חצות היום, ולא דמי כלל לסדר הקצירה שהי' נעשה בידיים בכל הדורות, וע"כ היו אז שהקילו לקצור אף מקודם חצות עיי"ש:

ועוד דאם קוצרין בזמן מאוחר זו, מצוי מאד הרבה חטים שיש עליהם שינוי מראה בראש החטה במקום שדרכו לצמח, כגון מראה שחור או ברזן או נוטה לאדום, ולפעמים נמצא זה גם בשאר מקומות של החטה, ודיכא ששכיח גשמים לכ"ע הוי שינוי מראה ריעותא לחוש משום חימוץ, ומה שיש אומרים שכ"ז נעשה משריפת השמש, הנה ממה נפשך יש ריעותא, דאם כבר נשרף מהשמש בודאי שהרבה חטים כבר הגיע לגדר דנתייבש לגמרי מליחותו, ואפילו לאותן מקצת האחרונים שהבינו בפ"י הרשב"א והש"ע דנתייבש לגמרי היינו שלא ישאר לה שום לחלוחית וכנ"ל נמי אסורין, ובשנם שהמומחים כאן במדינות ארצות הברית כותבים שזה ענין פאנגי באקמיריע בלע"ז שנתהוה לאחר שנתבשל כל צרכו, ומתפשטת ע"י ליחות הגשמים והטל, ובודאי שלענין חשש חמוץ יש לחוש לדבריהם, ובחלק חמישי אות כ"ד מבואר קצת מקור לדבריהם בירושלמי סוף מס' סוטה שכ' שיש טל שיוור על התבן והקש והן משחירין עיי"ש:

ועוד דכל הקולות שנמצא בספרי האחרונים הנה רובם ככולם נאמרו בדיעבר ובשעת הדחק ובדרך מליצה על המקילין, אבל לא שיהי' זה סדר קבוע לכתחלה ברוב השנים, ואין בזה שום ספק שצריכין בודאי לעשות כל מיני השתדלות, שיהי' לישראל קדושים חטים כשרים ומשומרים משעת הקצירה לכל הדיעות והשיטות, וכמו שהי' המסורה בכל הדורות וכמ"ש בחלק שלישי אות ח', וגם במדינתנו כשכבר קצרו בהקאמבין מאשין הי' תגילין בשנים קדמוניות לקצור בעוד שהחטין הי' לחין קצת וכמ"ש בתשו' ויען יוסף (ומועתק דבריו בחלק רביעי אות ס"ב):

ועוד חששו הרבה אחרונים למ"ש הפמ"ג דבנמצא סוכין תוך הקמח לא הוי הקמח בגדר לח בלח ואע"ג שאופין המצות קודם הפסח, וביבש ביבש הרי קי"ל דחזור וניעור (תשו' ערוגת הבשם ומועתק בח"ד אות מ"ג ומ"ד ועמ"ש שם בהערה רל"ה), ולא שכיח כלל שלא ימצא שום מצומחות או מבוקעות בעת הקצירה לאחר שירדו גשמים, והני מחומצות שנתהוה במחומר הם חמוץ גמור דאורייתא (ע"י ח"ד הערה ס'), משא"כ היכא שהקצירה נעשה בעוד שלא נתבשל לגמרי דהיינו כשיש להם עדיין מעט מראה גרי"ן או תיכף לאחר

מעלת ההידור דקצירת יד

מ"ז סק"א ודיברו בזה כמה אחרונים ועי"ג כ"מ"ש בח"ב הערה כ"ז ואכמ"ל, ומלבד מה שבכה"ג אפשר ג"כ להדר להניח החמים מיד כשקוצר לתוך שקים נקיים, ואם קוצרין בקאמביין מאשין, הנה אף אחר כל ההשתדלות של המשגיח בנקיון המאשין ונקיון הטראק וכלי הברירה מהפסולת וכו', מ"מ א"א שיהי' מנוקה לגמרי ממש מתבואות החמוצים שקצרו מלפנים

ואחרי כל הנ"ל בודאי שיש מעלה והידור גדול אם הקצירה נעשה ביד, מלבד המעלה הגדולה שיש בזה להדר לצאת גם ש"י האומרים דגם גוף הקצירה צריך נעשה לשמה, ומה"פ ס"ל שהקצירה יש לעשות ע"י ישראל⁽¹⁾ ולא ע"י נברי או חרש שומה וקטן אע"ג שישראל עומד שם לשמור, ולא עדיף מאשין מנברי או חרש שומה וקטן, ועי' בפמ"ג ס' ת"ס

ב. הנה ידוע שהי' לדיקים וחסידים שהיו נוהגין לקצור צעמס וכמזכור גם בחלק שני עיי"ש, וכבר דיברו הרבה צעמס שאין חוששין משום חשש אוונכרי שזכר במס' סוכה דף ל' ע"ב לענין הושענא דאוונכרי, ולא נאריך כאן בליקוטי דצריהס, רק הנוגע גם לענין הדין דזמן הקצירה וחובת השמירה:

ו"ל שו"ת חתם סופר חלו"ח ס' קכ"ח, אמנם המתחסדים לקצור צעמס עפ"י סתרי תורה שאין לנו עסק בהם, לכאורה היה נראה החסידים מפסידים עפ"י נגלה מחשש אוונכרי כמ"ש מעלתו, מ"מ יש ללמוד זכות עפ"י מ"ש מג"א ס' תע"ג סקי"ד כ' מהרי"ו וכו' עיי"ש, אולם בשו"ת בתשובת חסד לאברהם חלומים מה"ק בסי' נ"א האריך ג"כ ליישב מנהג הקוצרים צעמס מחשש דאוונכרי, וכ' שס צסוף דבריו זה"ל, ובחילה חשבתי להחיר בזה ע"פ דברי מהרי"ו שהוצא במ"א חלו"ח ס' תע"ג דמרור הואיל ואינו מתקיים בקרקע ל"ה כקרקע ומהני ב' יאוש עכו"ס, ואולם אין זה מספיק לפמ"ש המ"א דכל זה כשנחבשל כל זרכו ועומד לתלוש דאו כתלוש דמי, ואותן שהן קוצרין חטיין למצה שמורה ברוב פעמים הם קוצרין צעוד שלא נחבשלו החטיין כל זרכן וזריכין עוד לקרקע בכדי שלא ימחו החטיין מהגשמים היורדים עליהם וכקרקע דמי ולא קנה העכו"ס ביאוש, ואולם כבר כתבתי טעמים נכונים שאין בזה שום מקום מיחוש כלל בעזרה עכ"ל, ובשו"ת שואל ומשיב מהד"ת ח"א ס' י"ט בד"ה והנה בפסחים, שהביא שם בשם אביו דמה שנוהגין החסידים ואנשי מעשה לקצור צעמס לשם מצוה דלא יפה עושים דהרי הני אוונכרי וכו', וכ' שם בשו"ת דחירונו של המ"א גבי מרור לא שייך לענין מצה עיי"ש, וכבר עמד ע"ד הח"ס בשו"ת הרד"ד מהדו"ב ס' ל"ד:

ואולי יש ליישב דברי הח"ס, דהי' ידוע לי' להח"ס דבעלי השדה אין מדקדקין לקצור רק כשעבר לגמרי מראה הירקות ונחבשל לגמרי, אלא גם הנכרים הצעלים היו מתחילין לקצור סמוך לגמון צעוד שיש להם עדיין מעט מראה ירקות, ובח"א אות י"ח כתבנו שכן היו רגילין הנכרים אם היו חוששין לגשמים או שאר סיבות כסדר עבודתם שהי' גורם למהר הקצירה עיי"ש, ושייך זה שפיר עומד לתלוש כתלוש דמי ולא היו כקרקע אע"ג שבמציאות הי' עדיין זריכין קצת לקרקע, וא"ש דברי הח"ס ביישוב החסידים שקצרו צעמס, ועיי"ש בהג"ה בשו"ת הרד"ד שמישצ מעין זה:

ולפי חי' זה בתשו" ח"ס, הי' מקום להחמיר בזמנינו אלה לקצור צעמס צעודם זריכים לקרקע, כיון שעכשיו מנהג הנכרים ע"פ רוב לקצור רק לאחר שנחייבש החטים לגמרי, אם לא משאר טעמי שהזכירו כמה פוסקים דלא שייך חשש דאוונכרי ואכמ"ל, וכששנים קוצרים ביחד יש בלא"ה ענה פשוטה להחליף החטים זה עם זה:

והנה בשו"ת ח"ס שם נשאל אי יש היתר מטעם דקניי זשינוי, דהיינו שהיו חטים ועשאוה קמת, ומרן הח"ס לא השיב ע"ז, וי"ל דהח"ס נחית ליישב שלא יהי' חשש אף בעודן חטים, דהח"ס שם קאי לשיטתו שכ' שם דבעי שמירה גם בעת הקצירה ממש (עמ"ש בחלק שני הערה כ"ו), וכיון שכן אם יהי' רק היתר דשינוי מחטים לקמת, א"כ יהי' מצוה ושמרתם את המנוח להני חסידים שהיו קוצרים צעמס וסבירא להו דקצירה עצמה ג"כ מצוה בכלל מצוה הבאה בעצירה, ומעין שכ' החוס' בסוכה דף ל' ע"א במקדיש דחל קנין והקדש ביחד עיי"ש, וכעיי"ז כ' בחל"י רבה באו"ח ס' י"א סק"ט לענין גול זמר ועשאן חוטיין, דכיון דשינוי הוא ע"י שנעשה חוטיין, וקיי"ל דבעינן טוויה לשמה, א"כ הי' השינוי בסיוע מצוה, והוי דומיא למקדיש בהמתו שכחצו חוס' פ' מרובה דף ס"ז עכ"ל, והו"ד בביאור הלכה שם בד"ה לעשותן בשם החל"י רבה, ומשו"ה לא נחית הח"ס כלל להחמיר משום שינוי:

וחשבתי שדאי להעלות על הכתב שאלה שאירע בשנה העברה, שבעת הקצירה נתגלה להקוצרים שבעל הקרקע מת והיורשים מתקוטטים אדות חלקם בהירושה, וקיי"ל דעכו"ס יורש את אביו דבר תורה, ולא הי' זמן עדיין שיבואו לדין המלכות, וא"כ אם ישלם רק לאחד מהיורשים יש לדון משום חשש גול עכו"ס בעת הקצירה אפילו אם הי' קוצרים לאחר שנחייבש לגמרי, ולא נפניתי לעיין בדין זה כל הזורך, ורשמתי רק להעיר:

לחין קצת בעוד שצריכין עדיין ליניקה מן הקרקע, וכמו שהי' מנהגי ישראל בכל תפוצות ישראל המהדרים אחר שמירה משעת קצירה, אלא שצריכין לייבש החמים בסדר התייבשות ע"י פענ"ם מעץ שעושין האכרים אם צריכין למהר הקצירה וכנ"ל, משא"כ כשקוצרין בקאמבין הרי קוצרין כעת לאחר שנתייבש לגמרי והוי כקצורים וכתלושים וכנ"ל אפילו אם לא ירדו עליהם גשמים, ומכ"ש היכא שירד גשמים לאחר שנתבשל כל צרכו דהנידון כפוסקים הוא אף לענין היתר אכילה וכנ"ל:

באופן שלא יצמרכו כלל לסמוך על הביטול בס', ומלבד המעלה שאין צריך לסמוך על התירא דחותם בתוך חותם (עי' שו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' רל"ד, ושד"ח ח"ו מערכת חו"מ סי' י"א אות ו', ובבה"ל סי' תנ"ג בד"ה ולפחות, ובשו"ת הרי בשמים מהר"ג סי' קס"ב, ושו"ת מהרש"ם ח"ד סי' קמ"ג, ובשו"ת זכרון יהודה סי' קי"ח), אמנם עיקר המעלה העולה על כולנה הוא, שבכנ"ג שקוצרים ביד אפשר לקצור אף מקודם שנתבשל לגמרי ובעוד שיש להם עדיין מראה ירקות, או עכ"פ

יב

אם אפשר לסמוך על נכרי שאומר שלא ירד גשמים על שבלים אלו רק מקודם שנגמרו

שדות), ובנ"ד הוא דבר שאי אפשר לברורי אם הי' נגמרו אז בעת הגשמים, ועוד דכל זה דלא מרע אומנתו הוא מטעם חזקה, ובתשו' שואל ומשיב שמועתק בח"ד אות כ"ד כתב דכל היכא דבעי שמירה לא מוהני רוב וחזקה, והסכים לזה כמה גדולי אחרונים וכנ"ל, ועיקר המדובר כפוסקים בענין נאמנות הנכרי הנה בד"ז יש אריכות גדול בכמה גדולי הפוסקים ולא נפנית לעיין בזה כל הצורך, מיהו לא דמי כל זה כלל לכירור המציאות מכתבי המומחים, וכמ"ש בהקדמה בד"ה והרכה דברים בשם תשו' חתם סופר, שהמה נאמנים בדברים כללים שהוא כך, ולא כשמעיד על דבר מיוחד, וכמו בנידון זה שמעיד על שבלים אלו:

הנה לכאורה אי אפשר לסמוך בזה על הנכרים בעלי השדות לענין שיהי' נקרא שמורה, אע"ג דקיי"ל דאומן לא מרעי אומנתו, וכמ"ש בשו"ת ח"ס או"ח סי' קל"ה, ח"ל דכבר העלה המ"א בס"י כ' דדוקא במה שהוא זיוף לגבי כולי עלמא לא מרעי אומנתו, אבל מה שהוא רק לגבי ישראל שפיר מרעי וכו', ונודע ביהודא תנינא חא"ח סי' ע"ב העלה דמעשה לא עביד אבל בדיבורו לא מהימן ע"כ, ועינ"כ בפרי תואר סי' צ"ב סק"ג בד"ה הנה (ויל"ע עפ"ז בנאמנות הנכרים שכ' המור ביו"ד סי' רצ"ג בשם הרא"ש ידרשו מאת עובדי האדמה אם יאמרו וכו', שהרי איירי שם בשדה של נכרים וכמ"ש שם ג"כ בב"ת, ועי' ג"כ בב"ה או"ח סי' תנ"ג בשם האגודה דאין לנו

חלק שביעי

הנה לע"ע לא מצאתי רק מעט מזער ממנהגי וסיפורי צדיקים שנכתבו בפרטיות בענין דרכם וזהירותם בקודש בעת קצירת ודישת חטים, ואת אשר בא לידנו העתקנו בלשון שנכתבה, וסדרנו הסדר לפי ערך שנותיהם של הצדיקים וזמן הסתלקותם לגנזי מרומים, וכותם יגן עלינו ועל כל ישראל:

ויש לדייק שבהרבה מנהגי צדיקים מוזכר שהי' צריכים ליבש עוד החטים, ומכ"ז יש להוכיח כמו שזוכר בדברינו כמה פעמים, שבכל הדורות היו נוהגין לקצור חטים השמורים בעוד שהם לחים וצריכין ליניקת הקרקע:

(א)

ספרה לי וקנתי הנ"ל כי בעת הקציר הלך אא"ז המחבר [ס' שו"ת] כח שורן וז"ל עם בנו הנ"ל אל שדה הקוצרים, ובדמ"א בעצמם קטפו שכלי חטים כשיעור הנדרש להם להוציא ששה מצות לכל אחד ואחד מהם, ובעצמם יבשו השכלים לעיני השמש, ובדמ"א רשו אותם, ושמרו החטים למצות מצוה, ולפני הפסח טחנו את החטים ברהיים של קאפפע, עד כי הוציאו מהם שנים עשר מצות, ששה להאב וששה להבן, ויותר מזה לא אכלו שום מצה עכ"ל (הקדמה לשו"ת כח שור):

א. בס' אולר י"ד החיים אות תשי"ג כ' צוה"ל, ראינו בהקדמה של' תשו' כח שור שהי' בימי הבעש"ט ז"ל, שלא הניח לקצור השמירה שלו במגל רק שהיו תולשין השכלים צדיהם בעיקריהן [א"ה נראה שדייק כן מלשון קטפו דהיינו ייתוק ציד, וכמפורש בכתוב פ' תלך וקטפת מלילות צידך וחרמש לא תניף על קמת רעד, וכ"כ ברש"י איזו פ"ח פסוק י"ב דוקטפת הוא מלשון ושבת ונתקת], וגם שמעתי שהיו נוהגין כן חסידים ואנשי מעשה, ומלאחי צדיקו חננאל פסחים דף מ' סוף ע"א למה שאיתא בגמרא דמנקטא לי' אימי' בארבי, ופי' שעוקרין אותם בעיקריהן לצורך הפסח, וא"כ יש לזה מקור נאמן עכ"ל, וכדברים אלו כתוב ג"כ בשו"ת זכרון יהודה ח"א או"ת סי' קי"ט שכ' שם רב אחד דמשמע מדברי רבינו חננאל שהיתה עוקרות השיכלים עם עיקריהם והוכיח מזה ראי' לחסידים הראשונים שהיו משמרים שלא יניף עליהם ברזל עיי"ש, ואולי י"ל שהר"ח הי' מפרש לפ"ז תיבת אימיה דהיינו השורש עי' ערוך ערך חס וברש"י פ' ראה עה"פ עשר תעשר וכו' עד שהן צמעי אמותיהן:

אמנם לכאורה יש להעיר על כל זה, דאם הי' הכוונה רק משום טעם ללא יניף עליהם ברזל, א"כ הי' יכולים לפרוך ציד או ליתלוש רק השיכלים בלבד (ועי' רמב"ם פ"ד מהל' מתנות עניים ה"ב) ולא הי' צריכין לעקור כל הקנה עם השורש, מיהו י"ל דמשו"ה עקרו עם השורש, דכיון שצריך שמירה מעת שראוי לקצור ועודן לחין וכמוכר דצדיקו כמה פעמים, ואז אי אפשר לפרוך או ליתלוש השיכלים כל כך ציפקל ציד לצד בלי מגל כמו לעקרו עם השורש, ומשו"ה עקרו השיכלים עם השורש, מיהו לכאורה אין הכרח לכל זה, הן למ"ש שעקרו בעודן לחין, והן למ"ש הטעם משום שלא יניף עליהם ברזל, דאפשר שהי' קרקע של חבירו והי' מקום שנהגו לעקור דאינו ראוי לקצור וכמ"ש בחשן משפט סי' ש"כ, ועוד יל"ע בעיקר הראי' שכ' להא דחסידים הראשונים וכו', דהנה במוספתא ב"ק פרק ז' ה"ב ובמס' שנתות סופ"ה מצואר דהלאו דלא תניף עליהם ברזל הוא דוקא ברזל ולא שאר מיני מתכות, וא"כ אי משום הלאו דלא תניף וגו' היו יכולין ליקח סכין ומגל של מיני מתכות, וגם במ"א סי' ק"פ סק"ד כי דלאו דלא תניף עליהם ברזל הוא רק ברזל ולא בשאר מיני מתכות, אולם בפמ"ג א"א שם כי ואני העני מסופק בזה, ולשונו שם קלמ מגומגם, אבל כוונתו מצואר שכוון להקשות ממ"ש במס' ע"ז דף נ"ב ע"ב שגנו ציח חמוגאי את אבני המוצח ששקלו אנשי יון, דאמרי היכי נעביד וכו' נסריננהו לא תניף עליהם ברזל אמר רחמנא, והקשה שם בפמ"ג דלפ"ד המ"א דצמתכות לא שייך לאו זה, א"כ הי' אפשר לנסר במיני מתכות, ותי' שם בפמ"ג דל"ל דצמתכות א"א להיות חלק בלי פגימה וז"ע עכ"ד הפמ"ג, ומזי' שם בפמ"ג לרמב"ם הל' בית הצמירה פ"א ה"ח והי"ד, ונראה שכוונתו למ"ש שם בכסף משנה בשם המוס' בחולין דף י"ח שהקשה דהלא הי' אפשר בשמיר אלא ודאי דשמיר אין עושה אותה חלקות שלא תתגור בהם לפורן ע"ב, ועיג"כ ברמב"ן סו"פ יתרו שמוטר לתת בכלי כסף, ובמ"ש בס' דעת קדושים יו"ד סי' רפ"ט ס"א לענין מוזה כללי ברזל ושאר מיני מתכות, והי' אפשר ליישב ולומר דלא הי' שכיח נגל משאר מיני מתכות, אבל לכאורה עכ"פ אין ראייתם מהר"ח ראי' מוכרחת:

מיהו נראה יותר דכיון שמימרא זו לענין שמירה מעת קצירה איתנייהו וכמצואר שם בהמשך הגמרא, וע"כ מסתבר שלענין דין שמירה קא אשמועינן כל זה שעקרוהו עם השורש, ולהודיעי שצריך לקצור בעודן לחין שאז נוח יותר התלישה עם השורש וכנ"ל.

(ב)

החטים המשומרים משעת קצירה לא הי' מקפיד [בעהמח"ס שו"ת אמרי אש זצ"ל] שיקצור דוקא ישראל, רק שיהי' ישראל עומד על הקוצרים, ונתן להקוצרים מעות², והישראל העומד על גבם הזהרם שיקצרו לשם מצת מצוה (זכרון יהודה דף כ"ט):

(ג)

קצירת החטים למצה שמורה היה על ידי ישראלים, וגם רבינו הק' [מורה"ר ירחמיאל משה מקאזניץ זצ"ל] גסע אל הקציר, וישראלים קצרו החטים ועשו אלומות ותיכף טענו אותם על העגלה, ועם העגלה ראשונה נסע רבינו לביתו, והיה לבוש בשעת קצירה בקאלפיק, והישראלים נשארו בהשדה וקצרו כפי הצורך, והביאו אותם תיכף לביתו, ובביתו אסף הרבה אנשים

יש לכוון לזה גם בפירש"י שם ש"י ח"ל מנקטא ליה אימיה "ממחלת" קציר לצורך הפסת, דהיינו בתחלת הקציר כשהם עדיין לחין: שוב מלאתי בשו"ת תפארת אדם להגאב"ד טשימפא זצ"ל בסי' ל"ו שכבר עמד על תשו' זכרון יהודה, ח"ל, ולעג"ד אין הפירוש ברבינו חננאל כן, והכי איחא התם פסחים מ' ע"א, ואפ"ה לא הדר ב'י' רבא דאמר להו להנהו דמהפכי כיפי כי מהפכיתו הפיכו לשום מנה אלתא קסבר שימור מעיקרא מתחלתו ועד סופו צעיק, מר ברביה דרבינא מנקטא ל'י' אימיה בארבי, וברש"י ח"ל חייטין מתחלת קציר לצורך הפסת ועבדא להו שימור מעיקרא בארבי מלא עריצה או עריצות הרצה ומלניעתן לבדם לצורך הפסת עכ"ל, ועי' ברא"ש ורי"ף ור"ן, ובר"ח ח"ל דאמר רבא וכו' כלומר הזהרו מהכשרת המים (וכ"פ הרי"ף) והפוכו להו למקום שאין בו הכשרת המים שיהי' שימור לשם מנה, מצ"ר דרבינא וכו' פ"י צעיקריהם היתה משמרת אותם לשם מנה מתחלה עכ"ל, וא"כ מה שייכות פ"י הנ"ל לזה, וכונתו פשוט לעג"ד דר"ח אחא לאשמעינן הפ"י בגמרא מה קמ"ל, ע"כ פ"י כלומר צעיקריהם, ר"ל בשעה שעקרתן להשבלים מקרקע היתה משמרה מחימוץ, ומודה לפירש"י בארבי"י ר"ל לשון עריצה, או אפ"ל דס"ל בארבי"י לשון בארבי"י, ר"ל צרשן וצעיקרן, כלומר בשעה שהי' מלקטתן מן הארץ הי' מדקדק שלא יהי' במקום לח ממים, או אפשר אפילו בשעה שהן עודן מחוברים בקרקע מ"מ אם אין צריך לקרקע שכבר נתבטלו או לקטת כמלקט שבלים, שאותן שכבר הי' נתבטלו לא לקטן לשם מנה שמא ירד עליהם הגשם צעת שכבר לא הי' צריכין להקרקע ושייך בהן חשש חימוץ, וכ"פ בטוש"ע סי' תס"ז ומקורו מתשו' הרשב"א ח"ל דגן שבמחוצר שנתיבש לגמרי וא"צ ליניקה כמאן דמנת בכדא דמי ומקבל חימוץ אם ירדו עליו גשמים עיי"ש, וי"ל דגם זה הוא כוונת ר"ח [וכו']:

ועי' פסחים י"א ובר"ח שם ובמנחות ע"א מצואר להדיא דוקא צדוש עוקרין ע"י קיטוף אבל העומר דוקא ע"י קצירה במגל, וכן במנחות ס"ה ע"א מגל זו הן עיי"ש, ומפורש בחורה ס"פ ראה שצעה שבועות תספר לך מהחל חרמש בקמה וכו' ובתרגום אונקלוס יונתן וירושלמי מגלא, ח"ל הרמב"ן שם פסוק ע' ומדרשו ללמד על העומר שלא תבא קצירתו אלא בתרמש, וא"כ אם בעומר שעיקר המנוה הוא בקצירה ומ"מ דוקא המנוה במגל, כ"ש במנחות למה פוסקים א"צ שימור אלא משעת טמינה, ואפילו להפוסקים משעת קצירה אבל גוף הקצירה ל"ש לומר שלא במגל מטעם לא מניף עליהם ברזל, ובעיני לא שמעתי מזה, וא"ע כעת (ואולי מטעם לא מניף עליהם ברזל הי' צריך להיות המליקה בקדשים בעצמו של כהן ולא בסכין מטעם הנ"ל):

ועכ"פ לפ"ז הי' נכון לדקדק במנחות ובעיסה שלא לחתוך כלל בסכין ולא הרעדליך של ברזל אלא יהיו של עץ מטעם הנ"ל, ועיין בד"מ יו"ד סי' ק"כ סק"ד בשם אור"ה וט"ז סק"ז וש"ך סק"א מצואר שהי' שטיפל של ברזל, ואמנם בפמ"ג אור"ה סי' תנ"א מ"ז סק"ז כ' ח"ל שם, שטיפל האלץ משמע שהי' של עץ, ואמנם ע"כ לאו דוקא של עץ, כי מצואר צו"ד סי' ק"כ של עץ א"צ טבילה רק מתכות וחכיות עיי"ש וז"ע, עכ"פ זה הי' נכון לכאורה לתקן שכולם יהיו של עץ לא ברזל מטעם הנ"ל וכו', עכ"ל תשו' תפארת אדם:

ועי' בהגדה דברי חיים צוקנטרס עקבי חיים אות נ"ז דמנהג אלאו ובאצוב הי' לנקב המנחות בעצים ולא ברזל, ומציין שם בהערה י' בשם הרה"ק מוה"ר צבי רידיניק זצ"ל שנתן טעם משום לא מניף וגו', אולם עי' בס' דברי של"ו להרה"ק מסטראפקאב זצ"ל שהביא שם מאציו הרה"ק משינאווא זצ"ל שצריך להיות ששה רעדלעך ושיניחם באש ללכנס עיי"ש, ומשמע שנטל רעדלעך של מתכות, ואולי הי' זה הוראה לאחרים וז"ע:

ובעיקר דברי הזכרון יודא עי' במשנת יעקב להרה"ג מקאפי"ש זצ"ל בסי' תע"ג ש"י ג"כ להעיר ע"ד, וכ' שם דגירסת הר"ח והערון הי' בארבי ולא בארבי, עי' דקדוקי סופרים וערוך השלם, והפירוש הוא שעוד בגדילתם במחוצר מנקטא ל'י' לשימור עיי"ש:

ב. אולי י"ל הכוונה שהזכירו ד"ז, עפ"מ"ש בס' ישמת משה פ' עקב דבעושה מנוה ע"י שליח בשכר לא שייך מ"ש מנוה בו יותר מבשלומו רק היו ממש כעושה בעצמו:

ישראלים ובכית, והאגודות שתלו לייכש היו תולים עליהם פתקאות לידע היום שקצרו אותם והיום שבררו השבלים, ואחר הדישה היה מירוח בנוצות וכדומה, והיו נותנים החטים בכדים של חרס ועל כל כד וכד היה כתוב יום הקצירה ויום הלקיטה, ומפורים ואילך בררו החטים אחת לאחת, ומה שלא הספיקו לברור אחת לאחת היו בודקים אותם כמה פעמים ששים יש בהם, והיו משימים אותם בכדים, והיו תולים פתקאות לידע איזהו מן הנבררים אחת לאחת, וכמה פעם ס' יש בכל אחת וכי' (ספרן של צדיקים מערכת הרה"ק ר' ירחמיאל משה מקאזניץ אות כ"ה):

וילדים ללקט השבלים, ולקטו שכולת לשכולת ועשו אגודות קמנות, וקצרו לערך רוב אורך התבן מהם, והאגודה קשרו כתבלים דקים וקשרו שני אגודות זה לזה, וכך היו תולים אותו על מוצו:

ופעם שמעתי ששאל למלמד מרוע לא שלח תלמידיו ללקט השבלים, והשיב המלמד האיך יכולין לבמל תינוקות של בית רבן, ואמר רביה"ק כדאי שישאר בלבם רשימא מההכנה של מצוה וכי':

החטים לא קצר רק אחר שעברו ג' ימים בלא גשם², וכאשר תלו החטים איזה שבועות ונתייבשו היטב, היו מכניסים אותו לשק וחובטים בעצים ומקלות, וכך היה הדישה, והכל ע"י

(ד)

והלום מצאתי להביא בשם הגאון קדוש ישראל ר' ישראל סאלאנטער זצוק"ל, שהי' ג"כ מחמיר מאד בדבר השמורה, והי' איש אחד קוצר כידיו מעט שבלים לשם מצוה, ויבש ודש אותם, ואחר הדישה הי' מכניס אותם בתיבה קטנה והי' מחויקו בבית גנוז, וקודם הפסח פתחו ברחיים של יד ועשה מעט קמח לצאת בו בלילה הראשונה ידי מצוה, וכמה יגיעות הי' בזה, ולפעמים גם הוצאה רבה לפי ערכו, וראיתי במכתב אחד אשר כתב בהיותו חוץ למדינה לא' ממקורביו ע"ד הכנת השמורה למצת מצוה, וז"ל הטהור, אבקש נא מכת"ד למחול על המעט שמורה על ליל פסח בעדי כו', אל יקמץ כלל בהוצאה הנדרש על זה, כי זהו אצלי כמו אתרוג אשר אין בה קימוץ עכ"ל, ובמכתב אחר משנה

על דבר זה באמת יש לצער הרבה, כי הבעלי בתים נותנים החטים משומרים על גג הבית או בשאר מקום מוצנע המשומר מוגשם ומים, וחושב כי בזה יצא ידי חובת שמורה, ואינו יודע או אינו נותן לב לדעת אם שכחים שם עכברים, ואם שכית אזי תו לא חשוב שמורה לדעת רבינו המהר"ם שיק¹ אשר הלכה כמותו בכל מקום², על כן יש לנהוג כמו שראיתי בילדותי בבית אבי מורי ורבי המובהק מו"ה יצחק שליט"א, שהי' לוקח את החטים המשומרים משעת קצירה אחר הדישה שגרוש לפניו, ונותן בשק מעופף בהרבה עיטופים, ונותן בבית אשר אין אדם נכנס לתוכו, ותולחו באויר הבית על הקורה, וכעת אני רואה שראוי לעשות כן, ובלא זה כמעט לא אפשר לצאת יד"ח שמורה לפ"ד מרן המהר"ם שיק זצ"ל:

ג. עמ"ש צמ"ד הערה קל"ד:

ד. הכוונה לתשו' מהר"ם שיק שמועתק בחלק רביעי אות כ"ו, ועמ"ש שם בהערה קס"ד:

וזדרך אגב נלענ"ד להעיר עמ"ש צערך ש"י צבי' תנ"ג, שכי' שם ע"ד הגמרא צמ"ס פסחים דף מ' ע"א מר צריה דרצינא מנקטא לי' אימיה צרבי צוה"ל, וקשה לדעת מהר"ם צמ"ס שם דנשיכת עכבר מחמין חטים, למה לא עשתה שמירה מעכברים, דסתם מיצות חמורות אלל עכברים כדאיתא צמ"ס סי' רנ"א, ולא חשיב שמירה אפילו בשל חרס, ונרין להשים על גם, ואפילו יצרור אח"כ חטים הנשוכים מ"מ מתחלה לא נשמרו מחימוץ ע"כ, ולענ"ד לכאורה לק"מ, שהן אמת שכי' שם הרמ"א צמ"ס שנייה צגדים וכדומה על גם ולא להניח צמיצות, מ"מ הרי קיים שם צמ"א והכל לפי הענין, דהיינו שיטנו מיני מיצות שמשומר מעכברים, ועי' צצרכות דף כ"ד ע"א צענין התולה תפיליו לא קשיא הא ברצועה הא בקציצה וכו' בכיתתא תלה וכו', וז"ל דהוא מטעם שכי' שם צצ"י ריש העמוד שהוא מוזהר על שמירתן מן העכברים, ומ"מ לא שמענו צומנינו לעשות כן, ושעכבר יקלקל תפלין, והוא מטעם דהכל לפי ענין והמקום, והי"ג לענין שמירת החטים, וכדמוכח גם בתשו' מהר"ם שיק שם דתלוי אס שכיח עכברים או לא, ועי' צצ"מ דף מ' ע"א וצפירש"י שם דהי' רגילין להניח החטין או שעורין צכדים צימות הגורן והיו גפיס אותם, ושם צדף נ"ט ע"א איתא כמשלש שערי מכתא וכו', וכדים מגופפים צודאי דהי' שמירה טובה משום עכברים, וראיתי צשו"ת אמרי יושר ח"ב סי' ע"ד שמישצ צמייתת הערך ש"י לפי שאין ניכר סימן נשיכה עי"ש, וזה דלא כמ"ש שם המהר"ם שיק דאפילו לא נמצא שם סימן או כחם לא הי' צכלל משומרים, ולדצרינו הי"ל צלא"ה לק"מ, דהכל לפי הענין והמקום אס שכיח שם עכברים או לא, וצכדים מגופפים לא שכיח שיכנס לשם עכברים:

ה. וצכדי שיהי' למזכרת אכתוב מה שמעתי מזקיני הרה"ח מוה"ר נפתלי הירלוקא יאקאצאוועט ז"ל, שהי' לו שאלה צעיר סאטמאר אודות נוקער שהניח ציין לנורך פסת, והלך לשאל את הדומ"ץ הרה"ג מוה"ר אל"י לייכטאז ז"ל, והשיב לו שהמהר"ם שיק אוקר נוקער זה, וע"כ צאתר דמר [דהיינו המהר"ם שיק ז"ל] א"א לו להתיירו:

כל זה מצאתי כתוב כס' אור ישראל לתלמידו הגאון ר' יצחק אב"ד דער מלוכה פ"ב עיי"ש (שו"ת משנה ישכר ח"א סי' קי"א):

אחרת כ' כוה"ל, אל יחוס על ההוצאה גם על איזה רובעל כסף, לא גרע מצות עשה דמצה ממצות עשה דארבעה מינים עכ"ל הטהור,

(ה)

הימעל צי עם איז א מרוקענער ווינט, צי אין אור שפירט זיך ניט קיין פייכמקייט, און עם פלעגן זיך ארויסזאגען צעהרליגער השערות וואס פאר א וועטער מארגען וועט זיין, יעדן טאג האט מען זיך געריכט אז עם וועט קומען דער שליח מיוחד פון שצערבינא אנואגן אז היינט וועט מען שניידען, די נסיעה אין שצערבינא וועלכע פלעגט דויערן ביי צוויי שעה, ווי אויך די ארומיקע זאכען האבען אויף מיר געמאכט א גרויסען רושם, און וויגען מער אדער ווייניקער פארצייענען אין די קינדערשע זכרונות:

די קצירה ודישה זיינען געווען בשמחה רבה, און אויך מיט א ערנסמקייט וואס איז געלעגן ברייט אויסגעשפרייט אויף אלעמעס געזיכטער, אלע זיינען געווען אין גארטלען אין היטלען און יארמאלקעס, די היץ האט געברענגט און די ארבעט איז געגאנגען מיט אזא שנעלקייט אזוי ווי זיי וואלטען באמת געווען געוויינט צו פעלד ארבעט:

דער זקן החסיד ר' זלמן מיט זיין ברייטער הדרת פנים'דיקער בארד און פריילעך שיינענדיקען פנים מיטן סערפ אין האנט, איז געווען פליגן רידעוודיק ווי גאר א יונגעראנמשיק, מען האט געזעהן אז די שמחה הייבט איהם [וכו'], א טייל מענטשען פלעגן שניידן און א טייל פלעגן זינגען, און דער געזאנג פלעגט זיך צוגיסען מיט א נעימות און אפהילכען ווייט ווייט:

הדרת קודש איז געווען אויסגעגאסען אויף דעם גאנצען שבת, די ווייבער און קינדער פון די משפחות וועלכע האבן געוואוינט אין שצערבינא פלעגן שמיין פון דערווייטענס און צוהען די גרויסע שמחה, אלע זיינען אין בגדי שבת, פון אלע פנימ'ער האט מען געקענט אראפלייענען אז היינט קומט פאר א גאר אויסערגעוויינליכע זאך:

באלד נאכן גמר עבודת הקצירה והדישה פלעגן א טייל און ר' זלמן בתוכם גיין אויסבאדן זיך, קומענדיג פון באדן זיך פלעגט ר' זלמן אנטאן די בגדי שבת און מען האט געדאווענט מנחה, דער עובר לפני התיבה איז געווען ר' זלמן אליין, און דוקא מיטן שמחת תורה ניגון, קיין תחנון האט מען ניט געזאגט:

ביי ר' זלמן שצערבינער אין די פעלדער פלעגט מען שניידן ווייץ אויף שמורה, וואס אויף דעם איז שוין געווען א געוויסער סדר קבות, הן אין אויסקלייבן די פעלד וועלכע ווייץ איז בעסער, הן אין דעם בחירת יום הקצירה, די תנאי יום הקצירה זיינען געווען, עם זאל זיין א יום בהיר וצח ווען די זון האט געברענגט בכל תקפה, און דריי מעג פריעהר האט ניט גערעגענט¹⁾, די שעה קבועה פון קצירה איז געווען פון צוועלף בייטאג ביז צוויי אדער האלב דריי:

דויען עם איז אנגעקומען בערך די צייט פון קצירה, פלעגט ר' זלמן קומען אין ליובאוויטש מסדר זיין דעם סדר הקצירה, דער סדר איז באשטאנען אין דעם, היות ווי מען קען דאך פריעהר ניט וויסען ווען מען וועט קענען שניידען, ווייל מען דארף דאך אפהיטן די תנאים האמורים, פלעגט ר' זלמן קומען מיט אפאר אייגענע פורען געמען די מענטשען וועלכע פלעגן שניידען די ווייץ קיין שצערבינא, בכדי זיי זאלען זיין מוכן ומוזמן (הגם די עוסקים בקצירת החמים זיינען געווען ר' זלמן מיט זיינע בני בית אין די אירען וועלכע האבען געוואהנט מיט זייערע פאמיליעס אין ר' זלמן'ס גוט, פלעגן אבער אויך קומען עטליכע זיצער'ס יושבים פון ליובאוויטש און אויך אורחים, וועלכע זיינען צו יענער צייט גיווען אין ליובאוויטש):

אמאל פלעגט דאס קענען דויערן א וואך אדער צעהן מעג, דערווארטן אויף דעם יום הבהיר ווען מען וועט קענען שניידן די חמים לשמורה כפי הנאי ההידורים:

ביי ר' זלמן איז דאס געווען א עבודה און א עבודה בשמחה רבה שמחה כפולה ומשולשת, פריעהר די קצירת החמים לשמורה פארן רבין [הרה"ק מוהר"ש ובנו הרה"ק מוהרש"ב זצ"ל], דערווייל האט ער אויך געהאט אורחים אויף עטליכע מעג, דאס וואס ער האט באמת ליעב געהאט, און געהאט אין דעם א חוש מיוחד, און ועל כולם דאס וואס דער זידע אין נאכדעם אין מיין צייט דער טאטע פלעגן אליין קומען צו דער קצירה, דאס האט ר' זלמן'ען געגעבן חיות אויף יאהרען:

פון דעם טאג וואס ר' זלמן איז אוועקגעפארען מיט די שלוחי מצוה ביז דעם יום הבהיר ווען מען האט געשניטן די שמורה, האט מען יעדן טאג גערעדט וועגן דעם וועטער, געקוקט אויפן

ביר דער סעודה פלעגט דער טאטע זאגען חסידות און פלעגט פארברענגען א פאר שעה מיטן עולם, נאכדעם פלעגט מען דאווענען מעריב, דער טאטע פלעגט גיין אפרוען אין א בעזונדער פאר אים צוגעגריימט צימער, אין דער עולם פלעגט בלייבען פארברענגען א גאנצע נאכט, אויף מארגען פלעגט מען פארען א היים קיין לויבאוויטש, ר' זלמן מיט דער חב"א פלעגט ערשט קומען פארנאכטס, און בריינגען דעם זאק ווייץ, אין אויפהענגען אים אויף דעם שמורה האקען אין א חדר מיוחד:

ר' זלמן החסיד ר' זלמן איז נפטר געווארען, האט מען אנגעהויבן נעמן חמים אויף שמורה אין פארשידענע ערטער, פון רי אידישע קאלאניעס אין הערסאנער גובערניע, אויך ביי החסיד הגביר ר' נחמן ז"ל דוליצקי פון זיין גוט ניהאזיוועקע בהשגחת הרב החסיד ר' צבי ז"ל סאני (לקושי דיבורים מאת כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ זצ"ל דף קב"א):

עלינו פלעגט ר' זלמן זאגען מיט א בעזונדער פריילעכן ניגון, און צו עושה שלי' פון קדיש פלעגט ער שוין ווארטען מען זאל אים איבערקוליען כמנהג הידוע, און מאמער האט מען ניט געוואלט ווייל מען האט געהאט דרך ארץ פאר אים, פלעגט ער אויפיל נוקען אין ווארטען מיט די ג' פסיעות פון עושה שלי', ביו מען האט אים געמוזט איבערקוליען, און נאכדעם פלעגט ער ערשט אוועקגיין א ריקוד מיטן גאנצען עולם:

בשעת הריקוד פלעגט ר' זלמן אויסזינגען די פסוקים וואס נאך עלינו אלץ הויך אין אפגעצויגען ווי דער ניגון איז געווען, און אז ער פלעגט האלטען ביים פסוק אך צדיקים און מסיים זיין את פניך פלעגט ער מאכען א האזען שפרינג און איבערקוליען זיך א דריי מאל הן אין צוריק, און יעמאלט איז מען געגאנגען צו דער סעודה שמחה, וואס איז געווען געגרייט אין פרוכט גארטען, א גרויסער טיש מיט מאכלי חלב מכל המינים ביר החבה:

(1)

סדר קצירת חמים שכתב הרה"ג זכ"ו מוה"ר יעקב לאנדא ז"ל הגאב"ד דבני ברק מזה שקבל מרבו הרה"ק מוהרש"ב זצ"ל מליובאוויטש:

ענין קצירת השמורה:

בשצערבינא היינו מכניסים אותה לשקים עם המוץ ביחד, היינו טרם נזורה, אך מזה יכול להיות קצת ספארניע^א, אם כי כאשר התבואה יבישה קצת ומכניסים אותה על זמן קצר לבנין, רחוק הרבר שיהי' בזה איזה חושש, ואז היינו עושים כן, רק מ"מ כאשר יכולים לעשות באופן האמור יותר טוב):

למחר ייכשו אותה עוד עד זמן הנ"ל, רק בהשקים אל ירחקו להכניס הרבה ברוחק, ניט אנקועמזשין כי אם ברפיון^ב:

להוחר לא לקצור את השבלים הכפופים לארץ, כאשר יארע כן בתבואה ע"י יוח קשה או ע"י גלגול זאב שהתבואה נכפפת לארץ (ובשצערבינא לא היינו קוצרים אף שיכולת אחת כפופה, היינו אם היתה רק אחת כפופה היינו וורקים אותה שלא לתוך השמורה, אך פה קשה הדבר לדקדק כ"ב (נפעתי או לכפר בגליל ראסטוב), אולם בכלל כאשר שיבלים

א. שיקצרו לא סמוך לארץ, היינו שיניחו מוקש לקרקע בערך 5-^א וייערשאק:

ב. שם גופא לדוש ולזרות על מקום נקי, כלומר שהתבואה תפול על הסדין או על באראזענט (הבאראזענט יכול להיות גם ישן, כ"ק אמר מען פלעגט אלע מאל נעמן אן אלמן):

טרם יזורו יכולים תחילה להסיר את המוץ הגדול ע"י גראבלעס^ב, ובשקים ישימו חמים נקיים כבר:

ג. על פני השדה תהי' התבואה רק עד שעה 3 ולכל הזותר עד שעה 4, כאשר אז כבר נוסה השמש ואין תוקף חומה כל כך, ואז כבר צריכים להביא את התבואה תחת התקרה, היינו שעד זמן זה כבר תהי' התבואה נדושה וזרייה וישפכוה לשקים נקיים (ורבינו אמר אם כי כאשר היינו עושים שמורה

ז. מדה זו הוא לערך י"ח ועשרים סעניטמעטער:

ח. פי' מגריפה:

ט. פי' לימוח:

י. נראה הכוונה בזה, דהיות שהחטים הי' עדיין לחין, וא"כ כשידמקו בדומק יכול להיות שיסחט ליחות החטים ענמס ויתחמלו ע"י ליחות זה, וע"י חק יעקב סי' תקצ"ב סק"א דירא שמים יחוש להשיטות דס"ל דמי פירות בלא מים מתמילין, ועיי"ע מ"ש בחלק חמישי הערה ה':

הרבה כפופים אין לקוצרם עבור השמורה, ואם תהי' כפופה כל כך שתהי' סמוכה חצי ארשין (א) לארץ אין לקוצרה לשמורה, כי אחרי אשר היא סמוכה כל כך לארץ יש בה רטיבות קצת והיא קשה להתייבש אחר כך):

1. לייבש את התבואה כמה שיספיקו לייבשם על פני השדה מרם יכניסוה לשקים יספיקו, ויוכלו למחר לשוטחם שם בתצר בכפר לייבשם:

2. לייבש יותר טוב על הבאראזענט מכמו על סדין, באשר בעת הרכוש צריכים צו סארין (ב) אפט, וכאשר מייבשים על סדין נעשים קמטים בסדין, אשר על כן יותר נכון לייבש על הבאראזענט, והדישה נעשה ג"כ על הבאראזענט או הפארוסינא (בתוך זה הלך כ"ק רבינו לבקש מהרבנית שתתן את הפארוסינא לשמחה תחת התמים לייבשם, אשר מזה לא יהי' הפסד בהפארוסינא) שמניחים אותו על נסרים, ועל שאלה אולי לא יהיו נסרים שם בכפר, השיב כ"ק רבינו, אנו

היינו לוקחים פשוט דלת, על שאלה אם נכון לרוש על רצפת אבנים, היתה תשובת כ"ק כאשר יפרשו ע"ז איזה דבר יוכלו לרוש ומדוע לא:

ח. מובן שיש להשגיח היטב על הפועלים כאשר ילכו לשתות שיגנבו פיהם וידיהם, ובכלל שלא יהי' שם בסמוך מים וכו':
אחרי שיצאתי כבר ע"מ לנסוע, שלח כ"ק רבנו לקרוא לי שנית, והי' דבר קדשו אלי, כאשר שמואל מענדל (המשרת או) אומר שיש איזה מין ווייעלע שנראה מדבריו שהוא כמין רחיים של קאפע שמכניסים את התבואה כראשו ובתוכו היא מתבררת, וצריכים לראות אם הוא דבר כזה שיכולים לראות כולו אם נקי הוא, או יוכלו לזרות בו, יכול להיות שיש להם חדשה לגמרי וזה בודאי טוב, רק אם גם ישנה יהיו צריכים לראות אם יכולים ארום צו קוקן אומעדום אם נקי הוא או יוכלו לזרות בו, ובאם לאו זרו ברחת, וצריכים שכל התבואה תיפול במקום אחד נקי (קובץ יגדיל תורה גליון נ"ב דף ק"ג):

(ז)

מכתב שכ' הרה"ק מוהרש"ב זצ"ל מלויבאוויטש להגאון מוה"ר יעקב לאנדא זצ"ל

- (א) באיזה שעה התחיל לקצור החיטים של שמורה אם לאחר שכבר עלה המל בכידור:
  - (ב) ויא האט ער גידראסן עם רייע הנק' סירא מאלעט, אדער ער האט גיטריקנט מקודם:
  - (ג) וויא האט ער גיטריקנט, במח על חום השמש בשבלים או בעמרים, עומדים או מונחים על הארץ, אם לא עבר עליהם לינת לילה ע"פ השדה:
  - (ד) אם דש אותם סירא מאלאט מסת' האט ער אח"כ גיטריקנט החיטים על חום השמש:
  - (ה) אם השק הוא חדש:
  - (ו) מאז ער עתה במח נשמרים בטוב במקום שלא יגיע להם לחות ח"ו:
- בשוליו הגליון נרשם שמכתב זה נכתבה אור ליום ג' ו"ך שבט עטר"ת ראסטוב דאן (אג' קודש מוהרש"ב נ"ע ח"ב מכתב הק"ח):

(ח)

וכן בעסק קצירת וטחינת חטים למצות מצוה הלך [הרה"ק בעל יוגד יעקב זצ"ל] בעצמו לקצירה ולקח מגל וקצר בעצמו מרוב חיבת המצוה, וסיפר לי א' מוהבע"ב שהי' עמו בעת הקצירה, שכשהי'

יא. לערך שלשים וחמש סענטימעטער:
יב. פי' לגרוף ולהפך השיבלים:
יג. הנה בטעם שהי' חש להטל שעל הקרקע, חשכתי מחלה שאולי י"ל הטעם שהי' מושש דילמא ינמו ע"י הדריסה עפר הקרקע על השבלות, וגם לפי שהיו מניחין השק ע"ג קרקע, ואם הקרקע יהי' לח יכול ללחלח גם השק, ועוד אפשר שאם הקרקע יבש הכ"ז קימן שנודלי גם השיבלות נתיבש מהטל:
אמנם תלמידו הרה"ג המפורסם וכו' מוה"ר יעקב יצחק ניימאן שליט"א רב ואצ"ד דק"ק מחזיקי הדת וחסידיו צעלזא צעיר

(ט)

החטים המעינו על לאסט אוטא אחרי שהחתימו המשגיחים במבטת מיוחדת (פלאמבע) ומנעול מיוחדת על דלתות הלאסט אוטא, וככה מביאין החטים לבית האפיה, ולא פתחו את המבטות שעל הלאסט אוטא אלא במעמד המורה הנוראה שראה סגירתם, ואין לשער חומרותיו של רבינו בשמירת החטים, ועמד על המשמר שהכל יעשה לפי כל דקדוקי ההלכה ולפי חומרותיו וכו':

סדר הדישה בהחטים שלו, לוקחים מקלות גדולות ורשים בהם עד שכל הפסולת נפרדו מן החטים (אבל החטים של הקהלה דשו במכונה), ואחר גמור הדישה כשהחטים נקיים ויפים סגרו אותן בכלים חדשים שסגורים במנעול בהדר שכל קירותיו מכוסים בפח (בלעך) מכל צדדיו, כדי שלא יוכל עכבר לבוא לשם, וגם הכניסו באותו חדר כל המקור את האויר שלא יתעפשו החטים, ופע"א כשעבר על החטים לילה מבלי כלי מתכות לא רצה להשתמש בהם לפסח (מחזור דברי יואל סדר קצירת חטים):

בעיירות שכיהן רבינו [כ"ק ארמו"ר מרן הגה"ק מסאטמאר זצ"ל] פאר כאב"ד נאמן (אורשוואו קראלי סאטמאר), נסע רבינו בעצמו לקצירת החטים בכל שנה בהתחלת זמן הקיץ אחר חג השבועות, והיו בודקים החטים אם הוא קשה כ"כ שאינו נתמעך בצפורן, ובעוד שהחטים לא נתבשלה י"ד לגמרי תלש בידו את החטים שמהן אפו מצותיו וכל זה הי' אחר הצות היום וכו':

מועת בואו לארה"ב הי' רגיל לשלוח בכל שנה אנשים מיוחדים מאנ"ש ועמדם מורה הנוראה תלמיד חכם וירא ד' להשיג בעינא פקחא מתחילת שעת הקצירה, והחטים למצות של רבינו תלשו ביד לחומרא וע"י ישראל, אבל של קהל וכן של האורחים הסמוכים לשלחנו כל ימי החג קוצרים במכונת ברזל על ידי עכו"ם, והמשגיחים הנ"ל עומדים על גבו, וכשגומרין הקצירה מניחים החטים בשקים חדשים ולא השתמשו בשקים משנה שעברה, ואח"כ הניחו אותם בכלי פח (בלעך) דייקא, חדשים, והמשגיחים הנ"ל הם עצמם הכיאו הביתה החטים של רבינו, ואת שאר כל

מאנטריאל י"ו כתב לי מהנהגת רבו הרה"ק בעל ויגד יעקב זצ"ל זיה"ל, הנה בענין קצירת החטים אלל כ"ק ויגד יעקב זי"ע כמובן היתה באמצע הזמן ולא ניתן השות להצחורים לנטל מלימודים ממילא לא הייתי שם, אולם פעם הי' שם איזה תלמיד מפעסט והוא רצה לראות הכל וגם לעשות תמונה (מה שבאותן הימים לא הי' שכיח) וראינו שאיך רבינו זי"ע קוצר בעצמו זמגל, ולא הקפיד דוקא סמוך לחטים למעלה, כי זמגל יותר קל שתפסו חלק יותר גדול, וכמובן השבולת נפלו לקרקע, וע"כ הי' רבינו מדקדק לראות אם הקרקע סביב כבר יבש לגמרי, וכל זאת היתה באותו זמן שקצרו לזורך הקהל, אולם מה שרואים על התמונה שהוא קוצר בעצמו לא הי' לזורך עצמו, כי הקפיד על חשש אוונכרי המוצא בזמ"ס סוכה דף ל' עיי"ש ע"כ, ועמ"ש בענין חשש אוונכרי בחלק ששי אוח י"א ושם בהערה א':

ובעיקר הנהגת הרה"ק בעל ויגד יעקב זצ"ל לנסות את הקרקע אם כבר נתייבשו, שמעתי שזו שהרה"ח הישיש מוה"ר משה דוד שטרוס שליט"א סיפר ג"כ שגם הרה"ק מוה"ר לייבוש זצ"ל אצד"ק זלנו הי' נוהג א"ע למשש צידיו את הקרקע לראות אם הם כבר יבשים מוה"ט הנ"ל שהשבלים גופלים ג"כ לארץ:

יד. וכ"כ תלמידים אחרים שהוציאו לאור את הגדה דברי יואל, וז"ל שם בעמוד מ"ט, קצירת החטים הי' באמצע הקיץ כשהחטים לא נתבשלו עדיין ואחר חלות היום, ואם הי' אפשר העדיף לקצור ממקום שאיך הגשמים מנזיים כל כך ע"כ, וע"י בהקדמה ד"ה ויצורונינו, שהבאנו שם שכ"ק רבינו זצ"ל לזה פעם להביא חטים מארזאנע לפי ששם אינו מנזי גשמים צעת הקציר, אולם למעשה הי' קשה אז עריכת המלות ממין החטים שגדלין שם:

זא. שמעתי מהרה"ח מוה"ר יעקב שווארץ שליט"א שהי' רגיל להיות שם באותו מעמד, שהקצירה הי' בתודש תמוז ואיתרמי שהי' אפילו ביום שבעה עשר בתמוז, ולאחר הקצירה הי' שועטין את החטים צעודו עם השבולת לייבש על איזה ימים, ואח"כ העבירו את החטים למקום אחר לעשות הדישה עכ"ד:

זב. הנה הרבה שנים הציאו מתחלה את החטים למחנה הקיץ קעמ"פ, וידוע שהתמונה ושליח נאמן מאת כ"ק רבינו זצ"ל הן על הקעמ"פ והן על הבית אופה של ק"ק סאטמאר הי' מחו"ה הרה"ח איש מורס מעם כהן שדעמו יפה ומפורסם לכל לשם ולתהלה במעשיו הנשגבות לטובת הכלל והפרט כש"מ מוה"ר יודא ראזענבערג זצ"ל, ויש שזוכרים ומספרים שראו שם בהקעמ"פ איך שטרם להוציא שקים של החטים צעת שהחמה בתוקפתו לייבשם ע"פ השדה, ושמעתי מאחד שהי' רגיל לזקק איזה תלמידים שהיו שם שיצאו לו לאחישור ולאחיסמן, והוא הי' ג"כ מהעוררים להוציאם:

(י)

סעיף ה' והי' אדם כלל קב"ח סעיף ב'), דערפאר האט דער רבי [כ"ק אדמו"ר הגה"ק מסאטמאר זצ"ל] געהייסן שניידען די ווייץ ווען עס איז נאך אביסל גרינלעך, און ר' אלי' דוד"י איז געווען דער מבין צו וויסן גענוי ווען עס איז די ריכטיגע צייט פון שניידן ווייץ עס זאל נישט זיין איבערגעצייטיגט (זכר חסידים לברכה י"ח) עמוד תס"ח):

דער זמן פון ווייץ שניידן פאלט געווענליך אויס אין די זומער חדשים, וואס דעמאלט קומט די זוהן ארויס מיט די פולע שמארקייט, און די זאנגען זענען גוט געטרונקט אבער נישט אנגיאנצן געצייטיגט ווייל ווייץ וואס עס איז שוין אינגאנצען געצייטיגט קען חמץ'דיג ווערן אפילו עס איז נאך מחובר (עי' בשו"ע או"ח סי' תס"ז

(יא)

ויסדר הקצירה לצורך הכנת מצות של עצמו] החמים לא קצרו במגל רק תלשו ביד, כ"ק אדמו"ר זצ"ל התחיל לתלוש בעצמו ואחריו תלשו כל הבחורים, והכניסו החמים עם מוץ שלהם בכלים מיוחדים לזה, בימי הקיץ כששוהים מחוץ לעיר במעונות הנופש חבטו השיבלים, והי' רגיל לומר שמהדר לעסוק בחטים לצורך הפסח בכין המצרים דוקא, ע"פ המדרש עה"פ (איכה א') גלתה יהודה מעוני על שביטלו לחם עוני, לכן מהראוי לעסוק במצות מצה בימים אלו כדי לתקן חטא זה, דעתו היתה בדיחא או ופניו צהלו משמחה של מצוה, והי' רגיל לומר אם נתחייבנו מלקות אזי יהי' ר' שבחביטה זו יהא נחשב כאילו לקינו במלקות ארבעים, כעת החביטה הי' אומר לשם מצת מצוה, ובכל חביטה וחביטה אמר א' ב' ג' עד אות ת' וחוזר חלילה, ולפעמים לקח מוץ בידו ואמר בהתלהבות הפסוק בתהלים לא בן הרשעים כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח, וורק המוץ על פני הרוח, והניחו החטים במקום משומר עד חודש אדר וכו'. (הגדה ויחי יוסף בהקדמת בני המחבר):

בימי קציר חמים עבור אנשי קהלתו, דרכו [של כ"ק אדמו"ר הרה"ק מפאפא בעל ויחי יוסף זצ"ל] הי' להיות נוכח בעצמו בעת קצירת החטים, והקפיד שיתחילו לקצור דייקא באמצע היום כשהקרקע כבר נתייבש מהגל, ולא בתחלת היום כשהקרקע עדיין לח, וכן שלא יהי' לח מחמת גשמים, קודם הקצירה הי' בוהן קצת מהחטים כשהם עדיין מחוברים בשדה שלא יהי' בהם הרבה מצומחין, ושלא יהיו צומחין בין השבלים שומים או בצלים קטנים, אחר התחלת רישת החטים מהשבלים הי' רואה אם החטים נעשו יפות וכמה יש בתוכן שהן מצומחין, וספרו ומנו אותן לבוא לכלל חשבון כמה יש יותר מהכשרים נגד המצומחות, ודעתו היתה שלא יהא בהם פחות מנ' פעמים ששים^ט, החטים האלו הביאו במרא"ק מכוסה ומסוגר היטב מלמעלה ומכל הצדדים שלא יוכל ליכנס שם מים או גשמים, והניחום אצל בית הרחיים באוצר משומר ומסגור מנעול בתוך מנעול, ולא הרשה להשאיר מפתח לבעל הרחיים:

זו. ה"ה הרה"ח מוה"ר אלי' דוד טירנויער ע"ה שהי' ממונה ושלוח נאמן מכ"ק רבינו זצ"ל על קצירת חטים:
 יח. קונטרס זה כתבו א' מנכדו של מוה"ר אלי' דוד ע"ה, וכדאי להזכיר שענין זה שזוה רבינו לקצור בעוד שיש להם מעט מראה גרינלע"ך, שמעתי ג"כ מפי איש אחד ששמע כן מאת מוה"ר אלי' דוד ע"ה, אמנם הוסיף לי לאמר דהיות שכבר עבר מאז הרבה שנים, ע"כ אשאל עוד אחרים ששמעו ממנו כן:
 יט. עמ"ש בחלק רביעי הערה נ"ט צטעס שמנהגי ישראל הי' להצריך יותר מס':

השמטות

לחלק ראשון אות ט"ו בד"ה לפי הנ"ל

הערה בשולי הגליון לאחר התיבות והרי דהיכא שכבר גדל כל צרכה תו אין צריכה לקרקע

וכ"כ במאירי מס' כתובות דף נ' ע"ב ח"ל, שלא אמרו מחובר לקרקע כקרקע אלא בפירות הצריכים לקרקע ר"ל שאינם מזושלים, הא כל שהם מזושלים הואיל וראויים עכשיו ללקטן הרי הן כאלו נלקטו וכו' ע"כ, וכ"מ בשיטה מקובצת מס' ב"ק דף נ"ט ע"ב בד"ה ה"מ, לפירות שאינם שצריכין לשדה שכבר נגמרה מלאכתן היינו דגמר ציולן עיי"ש, ועיי"כ במגן אברהם סי' תע"ג סק"ד לענין מרור שכי' בלשוננו כבר נתבאר כל צרכו ועומד ליחלש וס"ל כל העומד ליחלש חתלוש דמי, והשמיט הלשון ואין צריך לקרקע, אע"ג דכל הדין דעומד ליחלש הוא רק באין צריך לקרקע, וצ"כ לפי דכשנתבאר כל צרכו אין צריך עוד לקרקע:

ועי' בפני יהושע מס' ב"ק דף ז"ה ע"ב שעמד ע"ד התוס' שם שהביא פירוש הקונטרס בציאור שבת המגיע לכתפים דהיינו תבואה שגדלה כל צרכה ושאיין מגיע לכתפים היינו שצריכה לקרקע, והקשה שם בתוס' על פירש"י דלפירושו גבי בעל חוב אפי' מתבואה שאין צריכה לקרקע, ובמס' כתובות פרק נערה שנחתמה דף נ' ע"ב משמע דלא גבי צ"ח אלא ממדי דצריכה לקרקע וכו', וי"ל דשבת המגיע לכתפים קורא דבר שקופו ליחלש ולישא בכתפים אפי' כגון פגין או צוסר דצריכי לארעא וכו', וכי' ע"ז בפני' בזה"ל, והתמיה קיימת על בעלי התוספות שהקשו בזה לפרש"י, ורש"י עצמו נוהר מזה בפ"ק דצ"מ דף ט"ו ע"ב וכן בפרק המקבל דף ק"י דהפי' שבת המגיע לכתפים היינו תבואה שקרובה ליקאר, אבל מ"מ צריכה לקרקע, דאל"כ ה"ל פירות גמורים ואין צ"ח גובה ממנו, וא"כ פרש"י מסכים ממש לסוגיא דפרק נערה, עכ"ד הפנ"י, ולפ"ד לכאורה צריכין לידחק ולפרש בלשון רש"י במס' ב"ק שכי' כגון תבואה שגדלה כל צרכה, דהיינו שלא גדל כל צרכה ממש אלא קרובה ליקאר, או דאע"פ שכבר גדל כל צרכה בכמותה מ"מ עדיין לא נתבאר לגמרי ועדיין צריכה לקרקע, ואינו אלא קרוב לזמן שראוי לקצרה:

וגם בש"ך חו"מ סי' קט"ו סק"י עמד ע"ד התוס' ח"ל, ומ"ש רש"י בפרק הגזול קמא סוף דף ז"ה המגיע לכתפים כגון תבואתו שגדלה כל צרכה נ"ל דכוונתו דמ"מ צריך מעט לקרקע, וכמ"ש בפ"ק דמצינא הגיע לכתפים שגדלה כל צרכה וצריכה מעט לקרקע, וכן צפ' המקבל, ולא כהתוס' פ' הגזול שם שהבינו מדבריו דא"צ לקרקע כלל והקשו עליו מפ' נערה, וגם תימה איך נעלם מהן דברי רש"י בג' מקומות הנ"ל, ואפשר דמה שכי' התו' בסוף דבריהם וי"ל דשבת המגיע לכתפים קרוין כגון פגים או צוסר דצריכי לארעא באו לפרש דברי רש"י, והיינו דמסיימי התו' ובפרק חז"ה מפורש, ובפנ"ה דף מ"ב כחצו כן לדעת רש"י, ומ"מ קשה לי עליהם שהרי רש"י עצמו כ"כ להדיא בג' מקומות הנ"ל שהצאתי וכו' עיי"ש, והנה המעיין בלשון רש"י בפ"ק דמס' ב"מ דף י"ד ע"ב יראה תבואה שכי' בלשוננו שבת המגיע לכתפים קרוב ליקאר אלא שעדיין צריכין לקרקע וכו', וכן צפ' המקבל דף ק"י ע"ב איתא בלשון רש"י המגיע לכתפים צריכין לקרקע דבר מועט וכו', ולא כי' שם בלשון הש"ך שגדלה כל צרכה וצריכה מעט לקרקע, ונ"ל לכאורה כוונת הש"ך כמ"ש בדברי הפני יהושע צפ' רש"י:

אמנם בדברי הש"ך נראה לכאורה שכונן למ"ש שם בש"ך להלן בזה"ל, וכ"כ הרמב"ן בספר המלחמות פ"ק דמצינא, דבעל חוב לא גבי אלא מפירות הצריכים לקרקע מפני שהן כקרקע, [ו] שאין צריכים לקרקע אינו גובה דתלושים נינהו, דב"ח לא גבי מטלטלים, וכדמוכח בכתובות פ' נערה וכמ"ש רש"י, ופי' דצריכי לארעא היינו כי מנת להו משבחי, אבל לא צריכי לארעא דכי מנת להו מכחשי כבצורות דמיין והכי איתא בגיטין פ' השולח עכ"ל, וכן נ"ל עיקר צפ' צריכי לארעא ולא צריכי לארעא, דהיינו דכי קיימא מכחשי מיקרי לא צריכי לארעא ודלא כנראה מדברי הר"ן פ' הדיינים וכו' וכ"כ הרא"ש והג"י פ"ק דמצינא דדללא צריכי לארעא צ"ח אינו גובה מהן וכו' עכ"ד, והדברים ארוכים בדברי הראשונים צפ' הפלוגתא דברי מאיר ותכמים צפ' השולח דף ל"ט אי אמרינן לענין שבעה כל העומד לבצור כבצורות דמיין ובמ"ש שם בגמרא עד כאן לא קאמר ר"מ התם אלא צענדים דכמה דקיימין מיכחש כחשי אבל הכא כמה דקאי אשבוחי אשבת, אי הפלוגתא דר"מ ותכמים הוא רק היכא דמיכחש כחשי, או דפלוגתא הוא בין דמיכחש כחשי ובין כשאינו מכחשי, או דאף תכמים מודה דמזושלים דינו כמטלטלין אלא דלענין שבעה ס"ל דדינו כקרקע, או דפליגי רק היכא דצריכי ולא צריכי כלומר שראויין ללקט ואי קיימי התם משבחן טפי, ועי' בתוס' מס' כתובות דף נ"א ע"א בד"ה סוף שמיסיס דבהא נמי פליגי ובתוס' הרא"ש שם, ובמהר"ם ש"י"ף שם אי שייך מציאות לדון אי לא משבחי ולא מכחשי, ובחי' הריטב"א והמאירי שם, ובחי' ריטב"א מס' שבעות דף מ"ב ע"ב, ובר"ן שם במס' שבעות, ובעוד הרבה ראשונים ואכמ"ל, ומשו"ה כי' הש"ך בפירש"י דאע"ג שגדלה כל צרכה מ"מ כל כמה דלא מיכחש ומוסיף בשבת הוא בגדר צריכי מעט לקרקע:

אולם כל זה הוא רק היכא דהגדון הוא לענין דין אי דינס כקרקע או כמטלטלין, דבהא י"ל דכל כמה דהקרקע אינו מכחשו עדיין דינו כקרקע, ורק כשהקרקע מפסידו הוא כמטלטלין, אבל ודאי דהמציאות הוא דהיכא שכבר מזושלים לגמרי ואין הקרקע משבחו

וכבר עומד ליקצר מיד ולא רק קרוב ליקצר דמו אין צריכין ליניקה מן הקרקע, ומעתה לענין המדובר לענין הדין דאחמין במחוזר דכ' הרשב"א ההיא שנתבשל לגמרי במחוזר ואינה צריכה כלל ליניקה, בודאי דאז יכול להתחמך, אפילו אי הי' המציאות דלא מכחשי, וכמ"ש גם שאר הראשונים דכשהגיע זמנו ליקצר מתחמך במחוזר ומועתק דבריהם בחלק שני, וכל זה פשוט וברור:
ועיי"ש באות ה' בשם הרבנו מנחם דבמחוזר המגיע לבתים יכול להתחמך וכתלוש חשבינן לי', ונראה לכאורה שכוון לפירש"י וכמו שהבינו החוס' במס' צ"ק שם בכוונתו ול"ע, ועמ"ש שם בהערה ל' ול"א:

השמטה לחלק ששי הערה ב' בפחר"ה ולפי תי' זה

ולכאורה פי' הנ"ל בדברי הח"ם עדיין ז"ע, דהרי לא קיי"ל כל העומד לתלוש כתלוש דמי, רק היכא דמנד עזמם הם כבר נתבשלו לגמרי ועומדים לתלוש, ולא מטעם שרגילין אז לתלוש, ול"ע כזה בכמה מקומות בדין דכל העומד לגזוז וכל העומד לקזוז וכו', אולם בהגהות אמרי כהן שם במש"ו הרד"ד כ' דהסברא מכרעת דלענין יאוש החולה בדעת האדם כמו דאמרינן דנגזל מתיאש בנתבשל כל זרכו ואין צריך עוד לקרקע מפני שידוע שהגזלן יתלשנו מן הקרקע, כמו"כ באם רגילין לקצרו סמוך לבשולו ג"כ מתיאש והוי כמטלטלי ול"ע:

זכרון בספר

נשמת כבוד מורי חמי הרבני החסיד
מו"ה עבי בן מו"ה אלי' ז"ל פרענקיל

מגזע הרה"ק מוהר"ר חיים יוסף מסטראפקאב זצ"ל, והי'
תלמיד חביב ונאמן לרבו הגה"צ בעל תשו' מהר"ם
בריסק זצ"ל

בעינינו ראינו איך שהי' יגע ועמל בתורה בכל עת ועונה שהי' אפשר לו, והי'
דבוק בכל נימי נפשו לנכדי רבותה"ק צאנו שינאווא ונאסאד ושאר צדיקים
זצ"ל זי"ע, ותמיד הי' רגיל לספר בהתרגשות ממעשה צדיקים ועבודתם
בקודש, והי' איש חיל רב פעלים בעסקנות וצדקה וחסד לטובת הכלל והפרט
ובמיוחד הי' עסקן נלהב לצדקת רמבעה"ג כולל זיבענבירגן, וזכה לראות
דורות הגונים וישרים לשם ולתהלה, ואנו תפלה לא' הי שזכות אבות יעמוד
לכל בני המשפחה שיזכו להמשיך בעבוה"ק ע"ד ישראל סבא ושיהי' נח"ר
לנשמתו בגז"מ

נפטר בשם טוב כ"ו לחודש תמוז שנת תשס"א

תנצב"ה

זכרון בספר

נשמת זקיני הרבני החסיד
מו"ה ישראל אפרים פישל בן מו"ה זאב ז"ל גאלדשטיין

נפטר כ' סיון שנת תשמ"ב

ונשמת זוגתו זקנתי החשובה
מרת מרים ע"ה בת מו"ה צבי פעטמאן ע"ה

נפטרה כ"ח שבט שנת תשנ"ג

ונשמת זקיני הרבני החסיד
מו"ה נפתלי הירצקא בן מו"ה מנחם מאיר ז"ל יאקאבאוויטש

נפטר כ"ז אדר א' שנת תשמ"ו

ונשמת זוגתו זקנתי החשובה
מרת שיינדל בת מו"ה יהושע ע"ה

נפטרה כ"ח טבת שנת תשל"ז

תנצב"ה

הם הי' משרידי דור הישן שזכו לינצל בחיים עם משפחותיהם בתוך מיעוטא
דשארית הפליטה שזכו להשאר בחיים בשנות הזעם רח"ל, וראו דורות בנים
ובני בנים הגונים וישרים עוסקים בתורה ומצות על דרך ישראל סבא, וכל
מגמתם הי' לגדל ולחנך ולהשריש בכניהם ובכנותיהם ונכדיהם דרך התורה
והיראה המקובלת מדור ודור, ואנו תפלה לא' חי שזכותם יעמוד לכל
משפחתינו שנזכה להמשיך בדרך התורה והיראה ושיהי' נח"ר לנשמתם

בגנז"מ

זכרון בספר

נשמת הרבני החסיד איש תם וישר חרד לדבר ה'
ותורתו הולך תמים ופועל צדק,

מדותיו הנשגבות הי' להפליא

מו"ה נתן בן מו"ה מרדכי שמואל ע"ה ניהויז

נפטר כ"ח טבת דהאי שתא שנת תשס"ה

תנצב"ה

